xp̄us paris doctus
his [illegible]

Prima Pars Speculi Doctrinalis Vincentii

Capitulum primum de causa suscepti operis et eius materia

Quoniam multitudo librorum et temporis brevitas memorie quoque labilitas non patiuntur cuncta que scripta sunt pariter animo comprehendi, mihi omnium fratrum minimo plurimorum libros assidue ac longo tempore revolventi ac studiose legenti visum est tandem accedente etiam maiorum meorum consilio quosdam flores pro modulo ingenii mei electos ex omnibus fere quos legere potui sive nostrorum id est catholicorum doctorum sive gentilium scilicet philosophorum et poetarum et ex utrisque historicorum in unum corpus voluminis quodam compendio et ordine summatim redigere, potissimum dumtaxat precipue que pertinere videntur vel ad fidei nostre dogmatis astructionem vel ad morum instructionem sive etiam ad excitandum caritatis devotionem aut ad divinarum scripturarum mysticam expositionem vel etiam ad quamlibet veritatis manifestationem aut sophisticam destructionem. [illegible] et studiosis meis quodammodo quendam imponens curiositati mee ceterorumque nostrorum aliorum forsitan mei similium quorum studium [illegible] est plurimos legere codices [illegible]. Hec si enim grande opus ut timeo satis [illegible] laborem mei fructu posteritati non negarem. Si quidem faciendi plures libros nullus est finis et curiosi lectoris non satiatur oculus visu nec auris impletur auditu. Adde quod me provocavit studium falsitatis vel ambiguitatis quas in nonnullis auctoritatibus [illegible] pleraque mendacii a scriptoribus vel notariis vitiatas [illegible] et que sua [illegible] auctoris esse nesciret, dum illi verba que Augustini vel Jeronimi vel [illegible] Ambrosii vel Gregorio aut Ysidoro vel [illegible] aut etiam aliorum aliqua parte detracta vel addita vel immutata sensus auctoris corrumpebat. Sic et forsitan de dictis philosophorum aut poetarum sic et de narrationibus historiarum plerumque fiebat dum vel unus [illegible] capitulum

Capitulum ii de ratione tripartiti historiam

Videbam [illegible] nostris temporibus [illegible] scripturarum [illegible] multiplicata esse [illegible] assidue [illegible] librorum historie et mystice expositionibus [illegible] quodam [illegible] historie [illegible] antiquorum [illegible] et in [illegible] veritatem [illegible] desolabant quos ipse dominus tamquam [illegible] filios et

tamquam gallina pullos sub alas suas deliciis educavit et fovit. Deinde nos [illegible] in tutela [illegible] etiam [illegible] apostolis [illegible] martiribus corpus [illegible] tribulationibus [illegible] Post hec autem videbit [illegible] Constantini [illegible] bella [illegible] per doctores suos katholicos videlicet Athanasium Hylarium Basilium Ambrosium Johannem Augustinum ac ceteros [illegible] Deinde post [illegible] contemplativis [illegible] contemplativam vitam [illegible] exempla [illegible] historiis utilia [illegible] plurimos [illegible] diligenter [illegible] colligi atque [illegible] ordine [illegible] redegi.

Capitulum iii de modo agendi et titulo libri

Erat autem apud me sollicite ac studiose inquirendum quo nam modo vel ordine tanta membra in unum corpus aptius redigerem. Tunc [illegible] ut fieri solet per singulos titulos [illegible] capitula [illegible] exempla [illegible] distinctis [illegible] tractandis [illegible] ordine historie totius [illegible] utilitatis vel pulchritudinis [illegible] ordine [illegible] Creatore [illegible] quoque [illegible] singulorum [illegible] dicta [illegible] nomina auctorum

ac ne facile turbarentur de locis propriis nec non in margine sicut fit in psalterio glosato et epistolis Pauli cum glosis, sed inter lineas ipsas sicut videre est ea inserui. Inveni enim ea que ipse vel a maioribus meis seu magistris doctoribus didici vel in quorundam scriptis nobilia repperi nomine meo id est actoris intitulavi. Illud autem lectorem non latuit non nulla mihi opere maxime de gestis sanctorum martirum confessorum non ita penitus abreviata esse ut vellem, quia in nimio aliis studiis prelibandis occupatus existens non una manu ipsa sed plurium quam primanno notariorum abreviavi ut potius consulerem sic quoque nichilominus attendat quod nimis abreviata narratio legenti vel audienti minus sapiat. Ut autem huius operis partes singule lectori facilius elucescant, ipsum totum opus per libros et libros per capitula distinguere volui. Quod et speculum maius appellare decrevi. Speculum quidem eo quod quicquid fere speculatione id est admiratione vel imitatione dignum. Quibus que in mundo visibili vel in invisibili ab initio usque ad finem facta vel dicta sunt, sive etiam deinceps futura sunt, ex innumerabilibus fere libris colligere potui, in hoc uno breviter continetur. Maius autem ad differentiam parvi libelli cuiusdam dudum editi cuius titulus est speculum vel imago mundi, in quo scilicet huius mundi sensibilis dispositio et ornatus paucis verbis describitur.

Itaque cum hoc agerem non ignorarem plerosque ob longitudinem **Capitulum iiii de utilitate operis et apologia actoris** voluminis postmodum tedium passuros fore nimium ab horrore, sciens tamen utilitatem nolui penitus ab hoc incepto desistere donec illud iuvante deo ad finem perducerem. Certus enim eram et confido in domino quod ipsum opus non solum michi sed et omni studioso et affectuose legenti non parvam utilitatem afferet. Non solum ad deum ipsum per creaturas visibiles et invisibiles cognoscendum ac per hoc diligendum et cor suum incendendum caritatis multorum sanctorum igitur patrum suis et exemplis excitandum et accendendum, verum etiam ad predicandum, ad legendum, ad disputandum, ad solvendum, necnon generaliter ad unumquodque fere materie genus artis singula explicandum. Nec vero necesse mihi ope vel de novitate vel de nimia prolixitate me estimet arguendum, quia si ipsum opus novum quidem simul est et antiquum, breve quoque simul ac prolixum. Antiquum certe materia et auctoritate, novum vero compilatione sive partium aggregatione. Breve quoque propter multorum dictorum in brevem coarctationem, longum nichilominus propter immensam materie multitudinem. Denique si duos aut tres simul codices in unius predictis voluminibus plurimorum [illegible] culis si ipsum opus universale compositum est pro quantitate aut scribi faciam quorum tamen singularum magnitudo forsitan huius totius operis magne parti proportionata videretur, possit vel sic. Si quis Aristotelem de animalibus, Avicennam de medicina, Plinium de historia naturali vel Orosium sive Josephum contra Augustinum de civitate dei vel super psalterium vel super Johannem, moralia quoque beati Gregorii vel aliqua huiusmodi volumina esset fortasse qui arguet nemo quod reprehenderet. Et tamen in quibusdam illorum nec dicam tertiam vel quartam, immo nec saltem decimam aut vicesimam partem eorum que huic operi continentur utilium ac notabilium inquisitor tenet aut possidet. Nam et quamvis etiam libros quos etiam sancti doctores aliqui in exponendis scripturis aut in refellendis hereticis sive quibuslibet aliis emergentibus causis utiliter ediderunt dum quis sibi acquirere aut legere plerosque vero in titulis aut unius aut duorum capitulis unum etiam sua notabilia competendo in publico sermone sive etiam in lectione vel disputatione reperiret. Quanto minus ergo nunc arguendus videor qui a multorum librorum flores quosdam atque medulla in unum volumen compegi totum sub certis titulis ordine congruo redegi vel aut si dicta sanctorum prius vel etiam ceterorum actorum veterum scripturas presumptuose derogando mutare seu iactanter minime extollendo presumptuose ipsum opus utique meum sumpsi non sit sed illorum vero quorum dictis fere totum illud contexui. Nam ex meis pauca vel nulla apposui. Ipsorum igitur est auctoritate, meum autem sola ordinatione. Nec ignoro me non omnia que scripta sunt invenisse vel legere potuisse nec me profiteor etiam collegisse que legi totum sancta que sibi notabilia sunt compilasse aliquin volumen in immensum excresceret. Collecti di sed debebam ut arbitror meliora vel certe de melioribus non nulla collegi. **Capitulum v et apologia actoris de regnis et bellis huius operis insertis**

Ut autem utilitate operis plenius in noticiam tuam deveniat [illegible] tibus diversis conservamentis [illegible] ceteris sed ad edificationem morum et fidei evidentius pertinet et quorum utilitates per se patent etiam ea que minoris sunt utilitatis primo quasi superflua penitus esse videntur ut sunt ea que de regnis et bellis et ceteris huiusmodi enarravit attentius considerantibus satis utilia esse probantur. Nam et hystorie non solum gentilium sed etiam ecclesiastice et etiam evangelice secundum imperatorum et regum tempora distinguntur. Lucas namque cum in narrationibus suis hystoriam texeret in ipso evangelii sui principio de Herode rege et post pauca de Augusto cesare mentionem fecit ut ista que nunc nota erant hystorialibus que pene apud omnes celebri fama ferebantur confirmarent et roborarentur. Ille namque res geste ut dicit Hugo Floriacensis que nulla regum ac temporum certitudine con-

inseruerunt non per hystoriam texuerunt sed magis quasi fabulas depinxerunt. Valet quoque nihilominus opere precium summarum et annorum regum et imperatorum necnon et romanorum pontificum annotacio brevis non solum ad perituris hystorie verum etiam ad cuiusque aliquis nomen imperatoris vel pape vel regis sub quo gesta sit seriatim confirmacionem et elucidacionem. Ut si quis forte dubitet de tempore, hic ad cathalogum regum illius terre in qua res illa gesta refertur recurrens, possit ibi quoque reperire quo tunc anno rex ille regnaverit. At plus quo tempore res illa gesta sit compertum, quia de annorum numero multa est inter hystoriographos dissonancia, nulli vero arbitror cedentis [illegible] ad credendum maxime quod inter cronicorum sed ad hoc tamen valet ut sciatur non quo anno sed quo tempore vel sub quo imperatore queque res annotata accidit. Certum quoque bellis famosis usque quaque per orbem inter diversa regna gestis, atque necnon et rex in [illegible] tus qui locutus est pacem in plebem suam lector advertere poterit quanto fervore repugnandum sit nobis contra spirituales nequicias pro salute nostra spirituali et eterna gloria nobis promissa, cum illi ut pote infideles spei salutis et glorie penitus expertes tam acriter dimicaverint pro salute temporali tamen et gloria momentanea vel adipiscenda vel tuenda. Considerare quoque homo mens deus pius in mirabili questura [illegible] adverte sanctitate dei [illegible] quibus quasi pecora in utiles et abiectos reputans pro tanto eorum corruptibilibus tot corpora milia tamen in innumerabiles multitudines in singulis ferme bellis prima [illegible] hostium interire simulque in anima et corpore passim quasi promisit. Ecce inter bonitate eiusdem et clementia in claris quos quibus intervenit in fine temporum et ipse in unitate sui ne agnosceret ab hostibus in forma sui suscepta carnis quam inter mortalitatis indutus ut quod infirmum est dei forcius esset hominibus campum [illegible] tocius mundi contra eos potestates debellaturus advenit et eos ab utraque morte interdixit liberavit usque ad sanguinis effusionem multipliciter et ignominiosam usque usque ad mortem ignominiosam tam fortiter agonizavit et vicit.

Ca[pitulum] vj apologia de via rerum et hystoria temporum

Porro ipsam rerum naturam quam diligencius ut potui descripsi nullus ut estimo superfluam vel impertinentem reputabit qui in ipso creaturarum libro nobis ad legendum proposito creatorem sublimatorem et gubernatorem omnium dei potenciam sapienciam bonitatem vel utilitate uos [illegible] illuminante lege conveniunt. Ita ut ait magnus ille Basilius [illegible] qui veritatem intelligentes et compossibilibus invisibilia reputant et cetera et macie et curtilo imaginis et manibus que terminus bustum monumenta et prima capiunt. Dicitur quod duo sensibus corporis vigente absolute et [illegible] potius tempus dat nec minimo locus suggerendi materia relinquunt. Accedit ad hoc

et utilitas alia predicatoribus et doctoribus circa sacrarum scripturarum exposicionibus nimirum conveniens. Unde cum dicat Augustinus rerum ignorancia facit obscuras figuratas locuciones, cum scilicet ignoramus vel animancium vel lapidum vel herbarum naturas aliarumque rerum que plerumque ponuntur in scripturis alicuius similitudinis gracia. Numerorum quoque imperitia multa facit inconveniencia non intelligi mistice posita. Jam non quanta est pulcritudo etiam in sensibili hominis mundi reperitur certa vix sciunt ipse diligenter consideranti non solum modus et numerus et ordo rerum que per diversas mundi partes decentissime et ordinatissime collocantur verum etiam volumina temporum que per decessiones ac successiones eorum iugiter explicantur et morte nascentium distinguuntur. Ego quidem ut taceam de mundicia cordis quorum est promovere dominum videre utinam in ipso delectari ego inquam ut fateor peccatorum immundus omnique fere mentis spiritualitatis sordibus cum miniorum meus adhuc infirmitatibus carnis sue iacet eiusdem sordibus obvoluta quodam tamen spirituali suavitate in mundi creatorem ac rectorem afficior ipsum quam maiori veneracione prosequor ac veneror cum ipsius creature magnitudinem et pulcritudinem simulque permanenciam intueor. Ipsi namque mentis plerosque parvuli lucis apparet cogitacionum et affectionum secularium se erigens et in speculativa rerum ut potest sursum erigens hinc de specula eminenti loco totius mundi magnitudinem uno ictu considerat in finita loca diversis creaturis quibus repleta intra se continentem. Tum quoque totius mundi modicum apparet quoque hinc uno quodam aspectu indignantem [illegible] intuetur ubique tempora omnia diversitas graduum successionum rerumque mutaciones contineri quasi sub quadam linea comprehendit. Unde saltem intuitu fidei ad cogitandum ut unus creatoris ipsius magnitudinem pulcritudinem atque perpetuitatem ascendit. Ipse namque mundus spaciositate locorum imitatur pro modulo suo creatoris inmensitatem varietate specierum eius pulcritudinem pluralitate quasi temporum eius eternitatem. Hec autem temporalis pulcritudo que rerum transitu ac successu peragitur hystorica narratione comprehenditur, que ab inicio mundi usque ad finem huius operis plenissime describitur.

Ca[pitulum] vij apologia de commixtione sanctorum

Siquis a perpetuitatis me velit redarguere, ego non dicam nominis facultate vel arte sed nec in una quidem satis edoctus, ausus sum et hinc opus divisiones sanctorum variarum materiarum que et ordine singularum tam diligenter inseruerim, audiat tamen me nequaquam per modum compilatoris vel paucis nec eciam difficultates quaslibet circa eundicendas [illegible] menti inseruisse sed lineam quedam et plena de singulis memorie quam mentalia sublimitate [illegible]

ut certa post singulos singulis est. Forsitan aliqua sunt que non multum expedit scire, quibusdam vero scire turpe est ignorare. Et quia succedentibus aliis facile de memoria elabuntur, ingenuum est etiam horum memoriale quoddam compendiosum ut certa que hoc opere continentur ordine congruo parare. Ad quem placeo tempore oportuno studiosi lectoris animus valeat recurrere. Philosophus autem ipsum morum quoque studiis innotuitur. Ysidorus vero Hispalensis ethymologiarum atque rerum diversarum scientiarum plurimis in libris ethymologiarum etiam de quibus agit, etiam de rerum quamquam sua paucorum breviter describit. Eterius vero qui dicitur compendium eodem facit. Unde quidam autem hii de singulis tangendo breviter tangunt. Hac de causa etiam ad libros philosophorum ducti, qui de his latius ac diffusius agunt, in quibus pauca notabilia breviter collegi que sacrorum catholicorum doctorum dictis ut potui competenter adiecta redderent adhuc quod divinis dictis divine sunt tamquam regine famulantur. Unde et ille que liberales notantur plurimas in assertione etiam sacra dogmatis assumuntur. Hinc beatus Petrus apostolus in epistola quadam itinerario Clementis adnecta sic loquitur: Decet inquit eos divinas scripturas integre cum ipsius regula veritatis suscepit ab eis didicit, non erit si aliquid etiam eruditione ac liberalibus studiis que forte in pueritia attigit ad assertionem veri dogmatis conferat, ita tamen ut ubi vera didicerit falsa simulata declinet.

Capitulum viij. De apologia de dictis philosophorum et poetarum.

Nec autem quempiam sane intelligentem me putet reprehendendum, quod multa de gentilium philosophorum seu poetarum libris non multa excerpserim de quibus nonnulla apocrifis huius operis possumus aliqui calumpniari. Rursus gentiles potius qui doctrinoque gentilium non multa in epistolis suis testimonia usurpaverunt. Nam beatus Paulus in epistola ad Corinthios Menandri comici senarium ponit dicens: Corrumpunt bonos mores colloquia prava. Idem ad Titum scribens Epimenidis poete versiculum induxit dicens: Cretenses semper mendaces, male bestie ventres pigri. Idem etiam apud Athenienses in Martis curia disputans Arati poete testimonio usus est dicens: Ipsius enim et genus sumus. Hinc etiam beatus Ieronimus quendam huiusmodi calumpniatorem suo videlicet magno oratori Romano per epistolam sic videtur: Queris autem cur in opusculis nostris secularium litterarum interdum ponamus exempla et candorem ecclesie ethnicorum sordibus polluamus. Tibi breviter responsum sit: Numquam hoc quereres nisi te totum Tullius possideret, si scripturas sanctas legeres, interpretes earum omisso Vulcatio evolveres. Nam quis nescit et in Moyse et in prophetarum voluminibus et epistolis Pauli quedam de libris gentilium assumpta sunt. Sedentibus namque Deuteronomium mandat precipit mulieris captive radendum caput, supercilia omnis quoque philosophi ungues corporis amputandos esse. Tamen (?) Ieronimus dicit (?): Quid ergo mirum si et ego sapientiam secularem propter eloquii venustatem et membrorum pulchritudinem de ancilla atque captiva israhelitem facere cupio. Et si quod in ea mortuum est ydolatrie vel voluptatis et erroris libidinum vel precido vel rado et mixtus purissimo corpori vernaculos ex ea genero domino Sabaoth. Hec Ieronimus. Et ego quidem non ignoro philosophos multa dixisse contraria sive eque derogant natura vel gratia. Vel certe quedam nature tribuisse posuerunt, ut Aristoteles et Avicenna quedam non nature ... ut Seneca venena quoque specierum que frigida esse dicunt ut Ysidorus et quidam in istis multis hiis in naturalibus contrariis aliisque pluribus invenire fidei possit credi vel discordi lectori et ad in mala ne forsan abhorreat. Si quis huius contrarietatis subdivisorum actorum nolumus in pluribus locis huius operis insertas invenerit, sciat tamen quod ego iam confessus sum in hoc opere non tractatum, sed excerptorem me velle esse, ideoque non magno opere laborasse dicta philosophorum ad concordiam redigere, sed tamen quid de unaquaque re quidam eorum senserint aut scripserint recitasse, lectoris arbitrio relinquendo cui sententie potius debeat adherere. Quia nec plerique etiam medici in medicinarum simplicium et pluriumque complexionalium qualitatum gradibus discordie videntur. Sciendum est quod secundum diversitates regionum et complexiones hominum et animalium ceterarumque rerum nascentium variantur ita ut aliqua eiusdem generis res alicubi sit antidotum et alibi venenum. Nam ubi greci papaver nigrum in medicinarum libris venenum esse scribunt, quod tamen apud nos catholice medicum assumunt. Sic etiam doctrinarum [illegible] ab aliquorum ... venena reputantur quod ... negent.

Capitulum ix. Apologia de apocrifis.

Quod autem supra dictum est de gentilium libris, idem etiam dicimus de apocrifis. Cum enim veniunt apud nos certe auctoritatis (?) dicunt tamen ut dictum est quedam ab apostolis in novo testamento testimonia assumpta. Et quia ipse Paulus ad Timotheum de Iamne et Mambre in eius libro ... ita scribit: Quemadmodum Iamnes et Mambres restiterunt Moysi ita et hii resistunt veritati. Quorum nomina non inveniunt apud nos nisi in libris apocrifis, ut dicit glosa. Iudas quoque in canonica sua de malis hominibus loquens ita scribit: Prophetavit autem de hiis septimus ab Adam Enoch etc. Cum tamen liber Enoch inter apocrifa computatur. Nec hoc dico quia velim apocrifis communicare pro superioribus et auctoritate, sed quod licet ut catholicorum ea legere et ea...

credere que non sunt contra catholicam fidem licet non habeant auctoritatis certitudinem. Quedam enim reputantur apocrifa quorum veritati adversantur ut sunt libri hereticorum. Quedam vero quia auctores eorum ignorantur licet veritate fulgeant continentur aut ut est evangelium nazareorum. Quedam enim quia de veritate dubitatur ut est liber de ortu et infantia beate virginis liber de infantia salvatoris liber quoque de assumptione beate virginis. Quorum primum scripsit Ieronimus ad petitionem Cromatii episcopi continens narrationem de Ioachim et Anna et de ortu virginis. Secundum quendam adhuc adolescentulus in quodam libello legisse meminimus licet ipsa tamen que scribit nec vera nec falsa esse asserit sed timeo ne vera sive falsa sint ea salva fide ac sine periculo anime credi et legi posse ab hiis qui credunt hec omnia deum facere potuisse. Hinc ergo pauca illa de apocrifis huic operi inserui non ut vera vel falsa esse asserendo sed tamen ea legi simpliciter recitando que salva fide possunt credi et legi. Licet enim aliter quoniam apocrifi libri sive scripta vel poetici legendi sunt [illegible] in mente [illegible] servando quod dicit apostolus omnia probate quod bonum est tenete. Unde et Ieronimus contra Iovinianum ita loquitur. Operis inquit ac studii mei est multos libros legere ut ex plurimis diversos carpam flores non tam omnia probaturus quam que bona sunt electurus.

Capitulum X. apologia de [illegible] [illegible] libris aristotelis

In hoc autem nostro opere nec vereor quorundam legentium animos refragari quod nonnullos aristotilis flosculos inserui maxime quos de libris eius physicis ac methaphysicis quos nequaquam ego ipse composui sed a quibusdam fratribus excerpta sicut ea repperi non eodem penitus verborum sermone quo in originalibus suis iacent sed ordine plerumque transposito nonnunquam mutata paululum verborum librorum forma manente tamen auctoris sententia sicut ipsa vel prolixitatis abbreviande vel multitudinis [illegible] colligende vel etiam obscuritatis complanande utilitas exigebat per diversa capitula inserui. Quemadmodum ut tamen [illegible] loquar tam fideles [illegible] illorum observatores constitit [illegible] fideliter et sincere de quibuslibet libris [illegible] nobiles [illegible] voluntat ut nec minima [illegible] de verbis ipsius auctoris sine [illegible] de verborum ordine patiantur immutari cum tamen commodity cautele distinctionis [illegible] catholicas nec manichorum flosculis [illegible] nec [illegible] quorumlibet transferendis [illegible] [illegible] ut istorum calumpnias [illegible] videam ut etiam [illegible] quas omnino fideliter transtulisse constat [illegible] tacta. Virtus [illegible] ecclesie [illegible] calumpnia divinas scripturas [illegible] quondam et latinum flumine eloquii transfudens

tamquam editio multo preteritis omnibus mentia proprie dignitate auctoris obtinuit nequaquam [illegible] editionem cultus transtulit sed [illegible] sensu [illegible] ut videlicet antique translationi [illegible] possit [illegible] veritate more gereret ne ipsa eius translatio ab illa vulgata editione nimium discrepans ipsa novitate librorum animos legentium in [illegible] offenderet. Unde adeo mendacii [illegible] dum veritatem hebraicam in latinum se transtulisse dicat. Certum quibus tam fidelis diligens est [illegible] relatore ut eadem penitus verborum ordine narrationem aliquam referat quo cum vel in libro legit vel [illegible] cum quando relatione dicit in quid falsitatis [illegible] potest redargui quia dicit se in historia illa legi vel ab illo hoc audivisse quamvis tunc non [illegible] penitus verborum ordine se teneat sententiam. Sic ergo licet omnis venena mendacii detestatorum nec [illegible] quidem conscientie stimulo remordente nec istorum calumpnia deterrente ex de flosculis aristotilis et ceterorum quas in hoc opere per diversa capitula inserui [illegible] auctorum nominibus annotata in eis forsitan [illegible] aliqua tamen [illegible] [illegible] [illegible] locis aliqua incuriamini [illegible] vel ordine librorum audacter tamen [illegible] hanc [illegible] vel illius esse sententiam. Si quibus autem ut alias dixi sunt in [illegible] ac superiorum mos est nova queque despicere ac ferali dente detractionis aliena decerpere hec ipsa mox audita vel lecta insipida displiceant legant obsecro prius eadem originalibus suis conferant. Ac post modum si [illegible] eis despiciant ne forsitan ante suum iudicium oculos [illegible] nequaquam iudicio carnis [illegible] detinere sed malignitate livoris ignota dampnare vel ea que fortassis ipsi nec assequi non valent arrogantie tumore dampnare.

Capitulum XI. apologia de varietate distinctionum vel diversitate

Denique qui eodem diversa placuit recte traius displicent dum unumquemque [illegible] dat in sensu suo sicut a quibusdam nimis operis prolixitate minime redarguor sic etiam a nonnullis certum velut de brevitate nimia reprehendar. Nam ubi gratia [illegible] quibus eorum [illegible] diversorum auctorum libros tenuos [illegible] sunt. Aliorum vero [illegible] in hoc opere suo sub titulo suo requirit ubi forte aliquid minus [illegible] que alibi legit in venit ac mox animus eius fastidio quodam [illegible] verberat ac replet ipsum et totum opus velut insufficiens ac inutile despicit [illegible] cum longe [illegible] est [illegible] [illegible] quoque qui [illegible] est [illegible] verborum [illegible] multitudine [illegible] omnibus indulgere [illegible] cum omnia que de singulis rebus [illegible] [illegible]

voluminum immensitate perterrent, ut vix quamquam diversa scripta reperiunt uno tamen possit colligere. Dictaque perstringendo sub uno modico volumine manuale redigere. Sciant preterea quod ego licet ut dixi in prima huius operis parte que est de natura rerum inserta que de rerum multiplicitate sanctorum subdestis titulis curta redegimus, non tamen omnia que divina qualibet re plus consideranda subtilius et ceteris vel etiam merito libri parte collocatum quippe pro tantis nedum libris sunt eorum vel exigit scientia. Dehinc vero divisa quedam sicut inservium. Nam ubi gratia de natura rerum vero i. de imperio elementorum de passionibus vel impressionibus aeris, de stellis, lapidibus ac mineris et plantis, de celis quoque luminaribus et volucribus, reptilibus et ceteris animantibus, non solum tota principium sunt diversorum auctorum sive conscriptus verum etiam inserta parte libro de physica naturali. Quarum eius materie competit plurima continentur. Preterea de certis animalibus non solum in hiis duobus locis ut dictum est agitur. Sed etiam particulariter in libro de mechanicis artibus tractatur de aliquibus demumque sunt idem circa que quoniam tangit tertium in libro de yconomica que scientia practice species est, ut puta de certorum familiarium sive domesticarum animalium ut carnalium, sicut gallinarum, columbarum, fasianorum, anserum et pavonum, equorum quoque et boum, camelorum, asinorum, hircorum atque agnorum necnon et aliorum conditione vel nutrimento inseruit. De homine quoque tota in decima humana et virtutibus eius ac de corpore humano et anathomia membrorum eius licet in opere proprie dici plenius sunt disseruit, postea tamen in tractatu medicine sunt eius licet in theorice competit speculatio meliorum virtutis atque humorum causarum quoque sanitatis restitucione plurima de eadem dicuntur. Sed et de vitiis atque virtutibus in libro de ethica et morali scientia que apud philosophos inventa fuisse probatur dicta philosophorum et poetarum subiectis titulis colliguntur. Et nichilominus tamen de virtutibus etiam in eadem parte tractata de scientia theologica flores sanctorum doctorum inserui. Preterea tractati quoque de pollitica libellos duos dictum Ciceronis vel Aristotilis quamvis que ad iudicium seculare vel ad ecclesiasticum pertinet de legibus et canonibus edictis sapientum breviter congessi. Preterea hec etiam in fine prime partis iudicibus phylosophi hominibus decuit in hiis que pollutus virginalis virulenta radice pullulantes universaliter et particulariter disserui. Capitulum xii de exemplari auctoritate eorum que conscripta sunt.

Expedit itaque scire ut appareat quod non omnia que huius opere continentur pari auctoritate esse, sed quedam maioris supremum auctoritatis locum tenent. Quedam vero medium et quedam infimum. Quedam autem nullum. Et in hiis omnibus continentibus sacram paginam. Olim autem sancti prophete et apostoli divino spiritu indubitanter afflatis dictata vel conscripta, de qua in huius opere vel presentis volumine principium inicium eorum est. Nec aliquis fuisse legitur tempore libri, sacrorum librorum reverencia conscripserunt, et sacre scripture partem continet. Quam scientiam per eum, quo fundamentum hystorie sicut omnis scientia sacra procedit, aliaque tempore sicut et dignitate. Deinde mediis comparatione sacrorum quoque doctorum scripturam opuscula vel libris auctoritatis esse testatur Augustinus in libro contra Faustum disputatione ferme sequentibus. Sunt inquit libri quos non precipiendi auctoritate sed proficiendi exercitatione conscripsimus a nobis. Inter illos etiam sunt quibus dicit apostolus: Et si quid aliud sapitis, id quoque vobis revelavit Deus. Quod genus litterarum non cum credendi necessitate sed cum iudicandi libertate legendum est. Cui tamen ne mitteretur locus et adimeretur posteris ad quasi difficillimas tractandas atque versandas lingue et stili saluberrimus labor distincta est apostolorum libris excellentia canonice auctoritatis veteris et novi que apostolorum firmata temporibus per successiones episcoporum et propagationes ecclesiarum tamquam in sede quadam sublimiter constituta est, cui serviat omnis fidelis et pius intellectus. Ibi si quid velut absurdum movit, dici non licet: auctor huius libri veritatem non tenuit, sed aut codex mendosus est aut interpres erravit aut tu non intelligis. In opusculis autem posteriorum licet eorum innumeris libris longe tamen longe et impar auctoritas vel inesse vel etiam ratione vel tolla talium mira auctoritate demonstretur quod ibi disputatum est vel narratum, si quis credere noluit non reprehendit. In ista vero canonica eminencia sacrarum litterarum etiam si unus propheta vel apostolus vel evangelista aliquid in litteris suis posuisse ipsa canonis confirmatione declaratur, non licet dubitare quod verum sit. Alioquin nulla erit pagina quam humane imperitie regatur infirmitas si librorum saluberrima auctoritas aut contempta penitus aboletur aut interminata infunditur. Capitulum xiii de ordine dignitatis eorundem.

Exceptis itaque libris eminentissima quadam auctoritate sacre scripture proximum post eos locum tenent epistole decretales Romanorum pontificum et canones generalium conciliorum. Opuscula quoque sacrorum doctorum. Ita autem videretur quorum prima parte huius distinctione legitur epistole decretales generaliorum canonibus pari iure consistunt. Divinarum namque scripturarum tractatores et si scientia pontificibus emineant tamen quia dignitatis eorum apicem adepti non sunt in scripturarum quidem expositionibus eis preponuntur in causis vero diffiniendis ubi non solum scientia sed etiam potestas requiritur secundum post eos locum merentur. Sicut auctore Ysidoro legitur huius nominis quarta ypothesi. Hec generaliter utraque gradu tenentur in hoc auctoritatis gradu primo ponitur quamvis et de reverencia concessa sibi melius preferuntur. Illos autem sacros doctores tanquam gradu secundo non volunt qui auctore Romane ecclesie canonizati sunt, et eorum libri specialia pontificum

approbat ut sunt dionisius, ignacius, cyp-
rianus, hylarius, athanasius, basilius, grego-
rius nazanzenus, ambrosius, jeronimus, johannes cri-
sostomus, augustinus, cirillus, fulgencius, cassio-
dorus, ysidorus, bernhardus et alii multi. Se-
cundum vero locum tenent doctores ecclesie prudentes
quidem et catholici sed non canonizati, ut Ri-
chardus et beda presbyter et alcuinus, paulus, magister
rabbanus et strabus eius discipulus, hay-
mo, paschasius, lanfrancus, anshelmus, guibertus
novigentensis, richardus et hugo parisiensis aliique plu-
rimi. Tercium autem et infimum tenent gradum phi-
losophi et doctores gentilium. Nam etsi catholice fi-
dei veritatem ignoraverunt, multa tamen preclara
quedam dixerunt de certa(?) ratione revocatur. Scri-
ptoribus quoque et vicijs que ex fide catholica
et ratione humana manifeste probantur ex naturali(?)
tamen que artifici cuilibet in sua facultate dis-
centi ex tradere(?) scolarium studiis studiosis scola-
ribus ut in eis proficiant, necesse est primum philoso-
phorum inventoribus vel patribus ac dictis tracta-
toribus fidem adhibere, velut in gramatica Prisciano, in
matica Aristoteli in logica, Tullio in rethorica,
Ypocrati in medicina. Porro ea que nullam
vim ecclesie dignitate auctoris sunt ut sunt apocrifa,
apocrifa quorum scilicet auctor penitus ignoratur
et de veritate dubitatur, itaque si qui legant ea
quoque vel enarrant utrum credi vel non cre-
di debeant, prius legentis vel audientis iudi-
cio vel voluntati relinquitur. Sic et cronice
aliquorum vel narrationes ignote et fabulis plerosque
qui viderint vel audierint, ut apparet, refe-
runt. Denique decretum gelasii pape quo scriptura-
rum approbantur quedam, vero reprobantur, hic in ipso
operis principio ponere volui, ut lector huius ope-
ris et auctoritate apocrifa discretione sciat sicque eorum
arbitrio qui voluerint eligant et noluerint relinquant.
Dicit ergo papa gelasius. Capitulum xiiii de libris autenticis

Sancta romana ecclesia nullis constitutis
synodicis constitutis ceteris ecclesiis prelata est,
sed evangelica voce domini et salvatoris nostri
primatum obtinuit, dicentis: tu es petrus et super hanc
petram edificabo ecclesiam meam. Post propheticas
et evangelicas et apostolicas scripturas, quas
superius deprompsimus, quibus ecclesia catholica
per graciam dei fundata est, has etiam suscipi non
prohibet: videlicet sanctam synodum Nicenam, mediante
maximo constantino augusto celebratam,
in qua arrius hereticus condempnatus est. Synodum
dum constantinopolitanam, mediante theodosio se-
niore augusto, in qua dampnatus est macedo-
nius. Synodum Ephesinam primam mediante ci-
rillo alexandrino episcopo et archadio episcopo aby-
talia(?) destinato, in qua nestorius condempnatus
est. Synodum calcedonensem mediante mar-
ciano augusto et anatholio constantinopo-
litano episcopo, in qua nestoriana et eutichiana

heresis simul cum dictoribus eorum et complicibus dampnate
nate sunt. Opuscula quoque beati Cypriani mar-
tyris et carthaginensis episcopi. Basilii capadocis. Johannis
constantinopolitani. Theophili alexandrini.
Hylarii pictavensis. Ambrosii mediolanensis. Au-
gustini yponensis. Jeronimi presbyteri, viri
religiosissimi. Epistolam beati leonis pape ad flavia-
num constantinopolitanum episcopum. Opuscula atque
tractatus omnium patrum orthodoxorum qui in nullo
a sancte romane ecclesie consortio deviaverunt nec
ab eius fide vel predicatione seiuncti sunt, legen-
da decernimus. Decretales quoque epistolas ro-
manorum pontificum. Actus beati silvestri pape.
Vitas patrum pauli, anthonii, hylarionis et
omnium heremitarum quas tamen beatus Jeronimus de-
scripsit. Gesta quoque sanctorum martyrum que ex
secundum antiquam consuetudinem singulari caute-
la in romana ecclesia non leguntur, ne vel levis
eorum subsannandi occasio inde oriretur, et quia
et eorum nomina qui conscripsere penitus ignorantur,
et ab infidelibus aut idiotis superflua aut minus
apta quam ordo rei fuit esse putantur, sicut
cuiusdam cirici et iulite et georgii aliorumque
huiusmodi passiones que ab hereticis conscripte perhibentur.
Nos autem omnes martires et eorum gloriosos ago-
nes omni devotione veneramur. Scripturam de inven-
tione sancte crucis et alia de inventione capitis Johannis
baptiste novelle quedam relationes sunt, et non-
nulli eas catholici legunt. Sed cum hec catho-
licorum manus advenerint, pauli apostoli sententia
precedat: omnia probate, quod bonum est tenete.
Item ruffinus vir religiosus plurimos operis
ecclesiastici libros edidit, nonnullas scripturas
interpretatus est. Sed quoniam beatus Jeronimus in
aliquibus de arbitrii libertate notavit, illa sentimus
que eundem beatum Jeronimum sentire cognoscimus. Et non tantum
solum hoc de ruffino sed etiam de omnibus quos
idem vir sepius zelo dei et fidei religione rep-
rehendit. Origenis opuscula quoque non nulla
idem Jeronimus non repudiat legenda suscipimus.
Reliqua omnia cum auctore suo dicimus esse renu-
enda. Eusebii cronica et ecclesiastice histo-
rie libros, quamvis in primo narrationis sue libro
tepuerit et post in laudibus atque excusatione origenis
unum librum scripserit, propter rerum tamen
singularem noticiam que ad instructionem pertinet usque
quaque non dicimus renuendos. Orosium virum
eruditissimum collaudamus, quia valde nobis necessariam
contra paganorum calumpnias hystoriam ordinavit.
Sedulii paschale opus insigni laude preferi-
mus. Juvenci quoque laboriosum opus non sper-
nimus sed miramur. Capitulum xv de libris apocrifis

Cetera vero que ab hereticis vel scismaticis con-
scripta sunt nullatenus recipit catholica
et apostolica romana ecclesia. E quibus quedam
que ad memoriam venerunt et a catholicis vitan-
da sunt credimus esse subdenda. Arimmense

synodum a Constantino cesare Constantini filio
congregata doctrine ipsius meritum constitit
esse dampnata. Itinerarium nomine Petri apostoli
quod appellatur sancti Clementis apocriphum est. Evan-
gelia sub nomine Petri, Jacobi, Bartholo-
mei, Thome, Mathie, Barnabe. Evangelia
quoque que falsavit Lucianus, Ysitius. Itin-
erarium nomine Petri. Actus Andree, Philippi, Thome.
Liber de infancia salvatoris et de Maria vel
obstetrice. Liber qui dicitur pastoris. Liber qui di-
citur fundamentum. Libri omnes Leucii discipuli dyaboli.
Liber qui appellatur Thesaurus. Liber de filiabus
Ade vel genesis. Actus Thecle et Pauli. Liber Nepo-
tis. Liber proverbiorum qui ab hereticis conscriptus et sancti
Sixti nomine prenotatus est. Revelationes Pau-
li, Thome, Stephani. Transitus sancte Marie. Penitentia
Ade. Testamentum Job. Penitentia Origenis. Penitentia
Cypriani. Liber de Ogie nomine gigantis.
Liber Jamne et Mambre. Liber qui dicitur Phisiologus
Ambrosii nomine signatus, ab hereticis con-
scriptus. Liber qui dicitur sortes apostolorum. Centones
de Christo Virgilianis compaginati versibus. Hysto-
ria Eusebii Pamphili. Opuscula Ter-
tulliani, Victorini Affricani, Pregallici
Maximille. Actus Clementis Alexandrini,
Tatii Cipriani, Arnobii, Tyconii, Cassiani
Galliarum presbyteri, Victorini Pictaviensis.
Epistola Jesu ad Abagarum regem et epistola Abaga-
ri ad Jesum. Passio Cirici et Julite et Georgii. Li-
ber qui dicitur contradictio Salomonis. Libri
Symonis magi, Nicolai, Cerinthi, Marcionis,
Basilidis, Ebionis, Elvidii, ceterorum hereticorum. Hec omnia
cum eorum auctoribus auctorumque sequacibus sub
anathematis indissolubili vinculo in eternum confite-
mur esse dampnatos. Sic inquit decretum
pape Gelasii. Nomina autem librorum omnium
doctorum catholicorum que reperire po-
tui infra suo ordine hystorie temporibus quibus
floruere locis congruis annotavi. Ca° xvi

De distinctione totius operis

Totum igitur opus istud in quatuor (?) summatim continet. Primo quidem de deo
ac de creatore (?) ... breve tracta-
tum de trinitate (?) filii expressione (?) post hec de
... divinis personalibus ... Deinde
de celo empireo creatura angelorum. Postea
tamen quoque de ordine ... nominum (?) ... malicia
et suppliciorum. Post hec demum informi ... fabrica
mundi ac ... opera sex dierum. Deinde
... singularum per ordinem rerum. Deinde
... hominis prima creatura ac in
... ac potentiis atque proprietatibus
corporis ... Deinde dei ... paradisi.
De primo statu ... felicitate para-
disi. De lapsu hominis ac pena ... multiplici.
De peccato ... multiplicatis ... divisione
ac singulorum generum proprietate. Postmodum
de hominis lapsu reparatione. De proprietatibus ... ceteraque per ordinem totum decursum temporis et atque
beatitudinem. Deinde quoque ... seriatim ...
... autem ... temporum per ordinem ... hy-
storia rerum in mundo gestarum ... mo-
rabilium ab initio seculi usque ad tempus ...
Et primo quidem describit ... ab initio ...
ab Abel ... usque progressum ... patriarcharum et
prophetarum, judicum, regum ac ducum usque ad ...
... et apostolorum ... ordine ... hystorie
multa ... Italia ... ac dio-
tis ... deinde diffusius ...
hystorias ... per successiones romanorum
imperatorum usque ... qui nunc ... temporibus
... Federicum ... ab initio quoque
... singulorum temporibus sunt ortus regnorum
et successiones quorum regum ... eventus
bellorum. Errores paganorum, judeorum, hereticorum,
gesta dictaque notabilia atque librorum nomina
philosophorum et poetarum, institutiones ac forma conf-
ficia sacerdotum, ... ac novorum multiplici-
ter ... ac varietate ...
et ordine ... eius sub imperio ...
romanorum per successiones imperatorum. Gesta quoque
laudabilia, passiones, miracula sanctorum apostolorum,
martirum, confessorum atque virginum ... tractatus ...
morabiles ac nomina librorum ...
pauca doctorum catholicorum. Canones et statu-
ta quoque romanorum pontificum. Collationes
... sanctorum ... Regulas institutiones
sanctorum ... quoque ... doctorum
ordinum atque professionum. De doctrinarum ... de
... bonorum ... malorum. De varia
statu animarum a corpore separatarum de ordine
... Deinde ... De fine
mundi. De die judicii. De resurrectione mortuorum.
De glorificatione sanctorum. De suppliciis reproborum. Ca°
xvii De ... divisione totius operis

Quoniam autem hoc ipsum opus ... sup-
ra ... magnitudinis ...
... ut ... armarii
bibliotece ...
... ut ...
... multorum ...
... ...
... ut totum opus a
... ad libros manuales ...
... biblie ... hoc ...
... ut ... longitudine
temporis ... ab ... dispendia ac de-
... operis ...
... speculum maius no-
... ...
volumina vel opuscula ...
... quorum etiam ...
tuli nomine ...
... continet totam ...
speculum ...

[illegible]rnalem sic nominavi speculum [illegible]. Tertia vero totam hystoriam temporalem sic nominavi speculum hystoriarum. Prima siquidem prosequitur naturam et proprietates omnium rerum, secunda materiam et ordinem omnium artium, tertia vero seriem omnium temporum. Prima quidem agit de [illegible] quibus constitucione, secunda de operibus instructione, tertia vero de eiusdem propagacione. Ita quod prima non inmerito nominatur speculum naturale, secunda speculum doctrinale, tertia quoque speculum hystoriale. Igitur prime partis est hystoria fundamentum sacra ab ipso principio usque ad [illegible] hominis lapsi de paradiso, cui videlicet hystorie inseruntur ea que pertinent ad naturam rerum mundi universe, adiciuntur cuncta que pertinent ad [illegible] vel [illegible] partis porro fundamentum fidei partis est reparacio lapsi; fundamentum vero huius partis est primo quidem hystoria sacra a [illegible] primi hominis usque ad [illegible] Judeorum, inde vero cronica Eusebii, Jeronimi, Prosperi, Sigiberti ac ceterorum cronographorum successiones imperatorum usque [illegible] addiciens istam tamen videlicet universali hystorie [illegible] epilogus partis prime. In medio vero locis congruis inseruntur divisiones terrarum ac gentium ac testamenta patriarcharum, [illegible] iudicum sacrorum [illegible] et [illegible] interseruntur hystorie prosequentes gesta vel dicta notabilia regum, tyrannorum, imperatorum, philosophorum ceterorumque virorum illustrium, mutaciones eciam temporum [illegible] eventus vero, ut est hystoria Justini vel Pompei Trogi et hystoria Orosii, hystoria quoque Alexandri Magni et Darii, hystoria Julii Celsi de bello Cesaris et hystoria Suetonii de XII cesaribus, hystoria ecclesiastica Eusebii Cesariensis et Ruffini, Apuleius, Hugo Floriacensis, hystoria quoque tripartita Cassiodori, hystoria [illegible] et [illegible] de gestis [illegible], hystoria quoque [illegible] de collacionibus patrum, hystoria Turpini Remensis de gestis Karoli Magni, vitas patrum ceterorumque multorum hystoria [illegible]. Adduntur et alie innumerabiles hystorie breves de passionibus apostolorum et martirum, de gestis ac miraculis confessorum, episcoporum, monachorum ceterorumque confessorum. Inseruntur eciam continue flores librorum, ut dictum est, non tantum sacrorum doctorum sed et philosophorum et poetarum [illegible] illorum qui multa scripserunt ac magna [illegible] plurima scilicet Ambrosii, Jeronimi, Crisostomi, Augustini, Gregorii, Bernardi ac ceterorum [illegible] tamen attendens prolixitatem [illegible] dimisi. Nam illos quidem eorum libros qui magis morales sunt, ut est liber confessionum Augustini, meditaciones Anselmi vel Bernardi vel similes, [illegible] librorum [illegible] ita ut si libri ipsius magnitudinem ignorantes totum se hic putantes [illegible] locis suis [illegible] ac per capitula distinxi, ceteros autem flosculos quos vel [illegible] vel [illegible] libris [illegible] parte [illegible]

loca [illegible] in summa [illegible] parte sub diversis titulis congruenter inserui. Porro in fine tertie partis addidi epilogum brevem de fine mundi.

Cap. xviii. De ratione ultime partis

Tandem igitur tam laborioso opere per dei graciam ad finem usque perducto, ego mecum recogitans spaciosissima scripturarum maria iam tam longo tempore fluctuante [illegible] distractione [illegible] quodammodo labante ad portum stabilitatis [illegible] cupio. Et quia [illegible] pro imbecillitate conatus mei [illegible] quodammodo [illegible] oculis [illegible] ipsum opus intuens [illegible] appendens in parte quidem negligenter egisse, in parte vero modum excessisse me reperio. Itaque qui [illegible] mei [illegible] ne tamen [illegible] appetitor [illegible] meorum [illegible] blandus palpator [illegible] nec defensor [illegible] severus mei ipsius [illegible] in [illegible] libris [illegible] et [illegible] malorum [illegible] non erubescam [illegible] opus [illegible] culpa mea [illegible] ad [illegible] magna parte [illegible] nec [illegible] placeo [illegible]. In summa quidem parte de deo et de angelis ceterisque ad theologie materiam pertinentibus [illegible] auctoritatibus pauca capitula colligens de singulis [illegible] articulis breviter ac succincte [illegible] Ruffini qui de hac ipsa materia multa [illegible] a [illegible] ubique [illegible] investigando [illegible] ad [illegible] scripturarum non solum ingenium in [illegible] libris sicut Ambrosii et Basilii, Ysidori ac aliorum quorumdam [illegible] philosophorum videlicet Aristotilis, Solini, Plinii [illegible] medicorum videlicet Esculapii, Ypocratis, Avicenne, [illegible] Ysaac, Constantini, Platearii [illegible] non solum [illegible] ordinibus [illegible] scripturarum [illegible] doctoribus [illegible] aliis qui forsitan [illegible] quadam [illegible] incognita laborantes [illegible] notitia [illegible] satisfacere [illegible] magna parte [illegible]. Judicio [illegible] professionis [illegible] dei [illegible] die creacionis mundi [illegible] herbis et arboribus fructibus ac seminibus quorum proprietates et vires tam diligenter aut [illegible] medicine quorum [illegible] libri [illegible] more [illegible]. Et [illegible] medicorum est [illegible] medici tractant [illegible] sublimius professionis [illegible] totum studium et labor [illegible] opere de

bus perspexerit hiis que ad physicam vel medicinam spec-
tant inseruit. Detractor autem perspexit quia que ma-
gis ad medicinam corporis pertinent si forsan in-
ciderit sicut doctoribus nostris mos est vel causa mo-
ralitatis vel breviter perstringere hoc est quod quia licet ceteris
multis ex fratribus placeat eo quod totum per quasdam
rerum similitudines et integumenta figurarum edi-
ficationem morum referri valeat super omnia tamen
que continet hec arte vel confitetur displicere quod non
illa quidem bona non sunt saltem studio
sit utilia. Et quia presertim mea ut dixi non
decuit huiusmodi tenuiter rebus investigandis ac
describendis tam diligenter insistere. Insuper quoque
pro [illegible] quasdam scientias vel artes [illegible] veror
rationis [illegible] meum modulum excessisse. Porro
nimia parte eius abbreviata sunt omnia propter
magnitudinem voluminis. Adhuc autem [illegible] in-
cuda nollem si scirem possem de [illegible] miraculis
retulisse non nulla. Denique si quis legerit
in dyalogis vel in prima vel in secunda vel in tertia parte de
hiis que forsitan ibidem reperiuntur minimus
aliquid inveniat vanitate alienandi operis
ut iustum est veniam concedat. Preterea nullus
tamen lector abhorreat si etiam in gentilium
hystoria videat legi etiam paganos fecisse
non nulla miracula. Credibile enim est ipsos
demones huiusmodi circa cultores suos fallaces
egisse vel audisse quatenus huiusmodi fallaciis
eos [illegible] suo [illegible] fallacius deciperent. Et
hec ad ipsius [illegible] que in ipsius tanti operis
initio dicenda erant videlicet de causa ma-
teria et titulo et modo agendi utilitate et aliorum
maiorum repulsione et totius operis divisione
atque retractatione ad [illegible] sufficiant. Hunc autem
libellum meum apologeticum propter predictas causas
in principio operis [illegible] quia par-
vum [illegible] tam in unius cum
capitulo [illegible] indicavi

Quoniam igitur ut predixi totum opus hoc [illegible] parte
[illegible] speculum maius ut dictum est appel-
lat totam naturalem hystoriam [illegible]
[illegible] dictis diversorum actorum flosculos
[illegible] ac subiectis titulis redigendo [illegible]
possibilitatis mee modulo breviter [illegible]
[illegible] videlicet de summa [illegible]
[illegible] creatura de materia informi de
fabrica mundi ac [illegible] sex dierum ope-
ribus [illegible] ordine [illegible]
[illegible] humane nature [illegible] conditi-
one [illegible] destitutione [illegible]
[illegible] videlicet [illegible]
[illegible] est quia [illegible] ac summa [illegible]
[illegible] nature to-
tius videlicet corporalis et spiritualis et universitatis
[illegible] illa speculum naturale
congrue intitulatur. [illegible] parte plenius
de eiusdem nature destitute plenaria restitu-
tione [illegible] ut possimus [illegible]
quatinus [illegible] modo totius rei summa sub
quodam compendio memorie teneamus. Et quia
hec ipsa restitutio sive restauratio per doctrinam ef-
ficitur atque perficitur ita quoque [illegible] speculum doctri-
nale non in [illegible] notabili doctrine namque
cuncta procul dubio subiacent que vel ad tuenda
vel ad recuperanda spiritualem vel temporalem salutem
humanam pertinent sicut plenius infra docebitur.
Hic ergo de doctrina [illegible] modum
agit primo quidem de [illegible] videlicet
de [illegible] et origine ac [illegible]. Et de modo
studendi vel addiscendi. Postea vero de singulis
[illegible]. Et [illegible]
[illegible] quia sine hiis [illegible]
[illegible] aut [illegible] congrue
[illegible]. Deinde vero de [illegible]
[illegible] quia [illegible] ad [illegible]
[illegible] ascendit. Postea quoque de mechanicis
[illegible] affi-
nitate quadam practice coniungitur. Ad ultimum
autem de [illegible] eo quod [illegible] finis [illegible]
tibi constituit. Et quia ut ait Jeronimus [illegible]
[illegible]
[illegible] epylogus premittitur

Liber autem eiusdem voluminis primus iste
[illegible] velut totius operis
[illegible] quedam [illegible]
[illegible] librorum capitulorum materiarum ordine
[illegible] ut in tanta rerum multitudine
de quibus [illegible] agitur legenti facile
[illegible] quoto libro quo ve capitulo [illegible]
[illegible] quod querit inveniat ne forte [illegible] la-
bore singulas [illegible] paginas [illegible]
[illegible] habet quilibet liber numerum
capitulorum [illegible] numerum totius operis librorum

Liber primus epylogo premisso de lapsu ho-
minis agit universaliter de eius reparatione
[illegible] studium [illegible]. Deinde [illegible]
[illegible] lingue que [illegible] est
agit de quorundam [illegible]
[illegible] atque [illegible] plenius [illegible]
Hec autem capitula lxxxix

Capitulum primum epilogus de lapsu hominis

Homo cum in honore esset non intellexit quia tenebris vitalis semetipsum illuminante intumuit. Nam sibi in ceruice armatus aduersus dominum erecto collo ... diuinitate rape voluit impetu suo frustratus et elisus iniquitatis sue pondere quodam ad semetipsum rediit ... infirmitate ... tantum omnimodam meruit. Ob hoc ergo dicitur non intellexit quia suggerente patre mendacii et incubante sibi iniquitate ... quod sibimet homicida ... non stetit sed inflata facie ad lumen eius oculos claudens ... veritate permansit. Et qui eius iniquitas ut dictum est quam quodammodo ... inflatus ... plasmatus ... veritas ... sed velut impellente fastidio ... semet ipsum ad ... vellet ... quibus pectora delectavit. Et dum anima intra sua intima effudit infra semetipsum totus euanescit ... solis ... luminis insensibilibus ... in mentis ... vincitur ... soliditatis arguit ... doctrina ... in ... rerum ... et salomonis ... negligente ... mittit ad fornicatem

ut dicat alia sapientia. Deinde non solum per
ignorantiam et hebetudinem mentis utique filius est
factus illius verum etiam viribus corporis imbecillior
multo atque fragilior omnibus fere nature mu-
nimentis que ceteris animalibus ad sui tuitionem
apparent invenitur pauperior atque nudatior cunctis
animalibus. Namque ubi cetera quedam ob salutis
sue custodiam atque defensionem munita sunt
naturali virtute sicut leo viribus. Quedam
vero corporis agilitate sicut ad cursum lepus
et ad saltum cervus. quedam autem corporis mag-
nitudine velut elephas camelus. quedam ceterorum
armorum feritate sicut aper dentibus taurus
cornibus et cattus unguibus. quedam pro certa [illegible]
sunt officium sicut ad natandum pisces et ad
volandum [illegible] apes quedam [illegible] sunt
aculeum ut apes quedam venenum letiferum
ut serpentes. Homo vero unum aliquid tale
presidium constat diminutum esse collatum. Solus autem
homo predictis destitutus agnoscitur. Nam et his
quidem qui mole corporis eminet tenuior et his
qui velocitate preeminet pigrior. his quoque qui
naturalibus armis excellunt infirmior atque
despectior esse probatur. Neque enim saltem divi-
ci [illegible] vel aliquo potiori munimento contra
intemperiem aeris corpus eius obtegitur cum
ceterorum animalium corpora vel pilis cooperiuntur ut bo-
ve et sues vel plumis ut volucres vel squamis
ut pisces atque serpentes vel conchis ut testu-
dines muniantur. Et in quibusdam temporibus corporis
ceteris animalibus homo superatur. Nam et aquile
clarius cernunt et aliquae bestie acutius audiunt et
multarum sagacius odorant. Et Apulei
platonici illius viri homines quidem sunt ratione
plaudentes oratione pollentes immortalibus
animis sed moribundis membris levibus et anxiis
mentibus brutis et obnoxiis corporibus dissimil-
limis moribus similibus erroribus audacia pervica-
tate casso labore fortuna caduca singillatim
mortales volucri tempore tarda sapientia cita mor-
te. Capitulum ij de miseria humane vite

Infelix utique mortalium genus quorum nati-
vitas in vanitate vita in miseria mors in metu
est. Vita namque miserie est timor in cogitationibus
labor in actionibus dolor in passionibus. Nec solum
in malis sed etiam in bonis. Unde Cyprianus
in libro de bono patiencie Unusquisque cum nascitur
et hospitio huius mundi excipitur initium sumit
a lacrimis et cum adhuc omnium rerum ignarus sit nichil
aliud quam flere novit providentia naturali lamen-
tatur mortalis vite procellas quas ingredi plora-
tibus et gemitibus in ipso exordio suo rudis anima
testatur. Sudatur enim hic quamdiu vivitur et laboratur
nec sudantibus et laborantibus possunt magis alia
quam patiencie subvenire solacia. Nec aliud magis
ad miseros et innocentes dicimus quam quod nunc
[illegible] compatiatur blasphemat in miseris et querit

et spatia vite sue probatur. Ambrosius in libro de excessu
fratris Satyri. Plerumque eciam dubia plus fa-
tigant nisi periculi metus interim tormentis
quod est timere ne accidit quam dolere quod iam ve-
nit accidisse. Illud enim summa formidinis
coartat istud fine doloris compescit. Nulla
potest esse iocunditas cum tot sint vite huius amari-
tudines ac dolores que vel ex corporis infir-
mitate vel ex tristitiis accidunt et incommodi-
tate gravant animos. Cum enim et ipsa lega-
torum nota suspecta quondam fluctuantis incerto
sperantes dubia petitis incommoda perdendis
caduca possidendis in quibus potestas in
arbitrio firmitatis in voto plurimum adversorum
dolore franguntur quam secundorum fructu potiuntur.
Quid nos miseri qui tamquam spoliati et
nudi in hanc vitam venimus corpore fragi-
li corde lubrico imbecillo animo anxii ad sol-
licitudines desidiosi ad labores proni ad vo-
luptates. Non nosti longe melius sedu-
lum Salomonis. Unde et sanctus Iob cathnosteris(?)
nasci malorum omnium esse principium. Diem quo na-
tus fuerat perire optavit ut tolleret origo mo-
lestiarum optavit perire diem sue generationis ut
diem acciperet resurrectionis. Multi porro mor-
tem memorie quanto morte formidinem pertule-
runt indicantes quod morte esse metum mortis
quam mortem. Adeo sunt mali quod mors non
timetur sed vite miseriis aufert quod continuus
moriendo compatitur ut formido vincet eventum.
Itaque fuisse quidam ferunt populi qui ortus
hominum lugerent obitus quoque tamen gaudio cele-
brarent eo quod complures mundi procellis emer-
sissent. Nos quoque natales defunctorum dies
assumimus et eum quo obierunt diem celebri
sollempnitate renovamus. Idem in libro de bono
mortis. Quid bonum est homini qui in hac vita
in umbra vivit nec compleri potest cupiditatibus
suis et si compleretur animorum fructu quietem amit-
tit quia cogitur custodire quod in miseria cupidi-
tate que sunt fecerit miseriis possidere quod ei
prodesse non valet. Itaque si plena curis est
vita utique finis curis allevamentum est. Capitulum iij
de duobus malis originalibus ignorancia et cupiditate

Igitur quod ad primam originem pertinet omnem
mortalium progeniem fuisse dampnatam hec
ipsa vita si vita dicenda est tot et tantis malis
plena testatur. Quid enim aliud indicat horren-
da quedam profunditas ignorantie ex qua omnis
error existit qui omnes filios Adam tenebroso
quodam sinu suscepit ut homo ab illo libe-
rari sine labore dolore timore non possit. Quid amor
ipse tot rerum vanarum atque noxiarum et ex hoc
mordaces cure perturbaciones merores for-
midines insana gaudia discordie lites bel-
la insidie fallacia adulacio fraus furtum
rapina perfidia superbia ambicio invidencia

homicidia sevicia nequicia luxuria petulancia
impudencia fornicaciones adulteria incestus et con-
tra naturam utriusque sexus tot stupra atque in-
mundicia quas turpe est etiam dicere sacrilegia
hereses blasphemie periuria oppressiones innocen-
tium calumpnie falsa testimonia iniqua iudicia
violencie latrocinia et quicquid talium malorum
in mentem non venit et tamen de vita ista hominum
non recedit. Verum hec hominum sunt malorum
ab illa tamen erroris et perversi amoris radice veni-
encia cum qua omnis filius Adam nascitur.
Nam quis ignorat cum quanta ignorancia veri-
tatis que iam in infantibus manifesta est et
cum quanta habundancia vane cupiditatis que
incipit apparere homo veniat in hanc
vitam ita ut si dimittatur vivere ut velit in hec
facinora et flagicia vel cuncta vel multa perveni-
at. Sed divina gubernacione non omnino deserente dam-
natos in sensibus hominum prohibicio et erudicio
contra istas cum quibus nascimur tenebras vi-
gilant et contra hos impetus opponitur plene
tamen etiam laborum et dolorum. Quid enim sibi vo-
lunt multimode formidines que cohibendis
parvulorum vanitatibus adhibentur? Quid pedago-
gi quid magistri quid ferule quid lora quid
virge prius ut debellet imperitia et prava cupidi-
tas infrenetur cum quibus mali in hoc seculo
venimus. Quid est enim quod cum labore memi-
nimus sine labore nescimus cum labore stre-
nui sine labore inertes sumus? Nonne hinc
apparet in quid velud pondere suo proclivis
et prona sit viciosa natura et quanta ope ut
hinc liberetur indigeat? Desidia segnicia pi-
gricia negligencia vicia sunt utique quibus
labor fugitur cum labor ipse qui est utilis
pena sit. Ca. iiij de mal. comunibus iustorum et iniquorum

Sed preter penales penas sine quibus disci
non potest quod maiores volunt qui vix
aliquid utile volunt quot et quantis penis
genus agitur humanum que non ad malitiam
nequitiamque iniquorum sed ad condicionem pertinet
miseriamque communem quis ullo sermone digerit, quis
ulla cogitacione comprehendit? Quantus enim metus
quanta calamitas ab orbitatibus atque luctu, a
dampnis et dampnacionibus, a deceptionibus et men-
daciis hominum, a suspicionibus falsis, ab omnibus
violentis facinoribus et sceleribus alienis. Quidem
ab innumeris casibus qui forinsecus corpori
formidantur, estibus et frigoribus, tempestatibus,
ymbribus, alluvionibus, coruscacione, tonitru, gran-
dine, fulmine, motibus hyatibusque terrarum, oppressio-
nibus ruinarum atque veneriis iumentorum ac tam
multarum bestiarum ferarum vel tam non molestis
vel etiam morsibus mortiferis. Que mala
patiuntur navigantes que terrena itinera gra-
dientes. Quis enim ambulat ubicumque non inopi-
natis subiaceat casibus? De foro quidam

rediens domum sanis pedibus suis cecidit
pedem fregit et ex illo vulnere finivit hanc
vitam. Quid videtur sedente securius? De
sella in qua sedebat Hely sacerdos cecidit
et mortuus est. Agricole vero immo omnes ho-
mines quot et quantos a celo et terra vel a perni-
ciosis animalibus casus metuunt agrorum fruc-
tibus. Quot a multiformi demonum incursi-
bus in potencia sua fidit quisquam? Nec
quis fidet etiam parvulos qui baptizati ab hu-
iusmodi...? ... inveniuntur aliquid sit vos
aut ... maxime deo ista sinente ...
sive ... flenda calamitas ... altius
deplenda felicitas. Iam vero de ipso corpore tot
morbis ... membrorum mala ... libris me-
dicorum cuncta comprehensa sunt ... quorum plurib.
ac pene omnibus etiam ipsa adiumenta medi-
camenta tormenta sunt ut homines a penarum
excicio penali eruantur auxilio. Nonne ad(hu)c
ardoris sitientes homines ardor in tantum
ut urinam quoque humanam vel etiam suam
biberent. Nonne adhuc fames ut a carnibus
hominum se abstinere non possent in necatis
homines mortuos ... sed etiam quos ...
libet alienos immo etiam filios inveniret ma-
trem incredibili crudelitate quam rabida esuries fa-
ciebat absumerent. Ipse postremo sompnus qui
proprie quietis nomine accepit quis verbis expli-
cet sepe sompniorum visis quam sit inquietus
et quam magnis licet falsis vero tamen rebus quas
ita ostendit et quodammodo exprimit ut a veris
discernere nequeamus animam miseram sensus-
que perturbet qua falsitate visorum vigilantes
quibusdam morbis et venenis miserabiliter
agitantur. Quamvis multimoda varietate falla-
cie homines etiam sanos maligni demones
non numquam decipiunt talibus visis et si eos per
ad sua traducere non potuerint sensus tamen eorum
solo appetitu qualitercumque persuadende falsita-
tis illudant. Ab hac tam tristi quadam
huius vite non liberat nisi gratia salva-
toris. Ca. v de malis propriis iustorum

Possunt hec autem mala huius vite boni ma-
lique pati. Tunc sunt mea multi etiam alios
sunt labores suos quibus adversus vicia
militant ... ne o-
pinio mendax fallat ne decipiat sermo versutus
ne alicuius que agenda sunt mentis vero
tet ne mea que agenda non sunt cupido
perficiet ne sol iracundie occidat ne ab-
sorbeat in inhonesta vel in modacta etiam
ne supervenientium lugentium vigilat mentis in
gratia torpe ne maledictis rumoribus ...
gravia fatiget ne temeraria suspicio mea deci-
piat ne aliena de nobis falsa nos fatigat
ne regnet peccatum in nostro mortali corpore ne
oculus sequatur concupiscenciam ne mentis quod male

delectat vel in ipso vel cogitationes removere ne in plurimum aut indecentius illum libenter audiam ne fiat quod non licet etiam si libet nec nisi bello laborioso periculosoque plenissimo vel delinibus vincendi [illegible] gratia tribuat. Sed omnibus his deo ait apostolus: Gratias ago deo per Iesum Christum dominum nostrum. Quamvis tamen quibuslibet virtutibus pugnandi magis repugnemus vel etiam vicia superemus vel subiugemus quamdiu sumus in hoc corpore nobis deesse non posse unde dicamus deo: Dimitte nobis debita nostra. Ca. xxiii de singularibus bonis ipsi prime humane vite etiam damnate

Itaque nunc iam considerandum est hanc vitam miseriam generis humani in qua laudatur iustitia punientis quot et quantis impleverit bonis eiusdem bonitas cuncta que creavit administrantis. Primum benedictionem illam quam protulerat ante peccatum dicens: Crescite et multiplicamini et replete terram, nec post peccatum voluit inhibere mansitque in stirpe damnata donata fecunditas; nec illam vim mirabilem seminum immo etiam mirabiliorem qua efficiuntur et semina, inditam corporibus humanis quodammodo intextam vitium peccati potuit auferre quo nobis inposita est etiam necessitas mortis; sed utrumque simul currit isto quasi fluvio atque torrente generis humani malum quod a parente trahitur et bonum quod a creante tribuitur. In originali malo duo sunt, peccatum atque supplicium; in originali bono alia duo, propagatio et conformatio. Sed propagationi in primis mundi operibus a quibus die septimo requievit deus bonitas eius adiuncta est; conformatio vero in illo eius opere est quo usque nunc operatur. Nam si efficacem potentiam suam rebus subtrahat nec progredi poterunt et suis dimensis motibus peragere tempora nec prorsus in eo quod creata sunt aliquatenus permanebunt. Ipse namque operatione qua nunc usque operatur efficit ut numeros suos explicent semina et a quibusdam latentibus atque invisibilibus involucris in formas visibiles huius quod aspicimus decoris evolvant. Ipse incorporeum corporeamque naturam, illam prepositam istam subiectam, miris modis copulans et conectens animantem facit. Quod opus eius tam magnum et mirabile est ut non solum in homine quod est animal rationale et ideo cunctis terrenis animantibus excellentius atque prestantius, sed in qualibet minutissima muscula bene consideranti stuporem mentis ingerat laudemque pariat creatoris. Ca. xxiiii de bonis animae rationalibus

Ipse itaque anime humane mentem dedit ubi ratio et intelligentia in infante sopita est quodammodo quasi nulla sit, excitanda scilicet atque exerenda etatis accessu, qua sit scientie capax atque doctrine et habilis perceptioni veritatis et amoris boni; qua capacitate hauriat sapientiam virtutibusque sit predita quibus prudenter fortiter temperanter et iuste adversus errores et cetera ingenerata vitia dimicet eaque nullius rei desiderio nisi boni illius summi atque inmutabilis vincat. Quod etsi non faciat, ipsa talium bonorum capacitas in natura rationali divinitus instituta quantum sit boni, quam mirabile opus omnipotentis, quis competenter effatur aut cogitat? Preter enim artes bene vivendi et ad inmortalem perveniendi felicitatem que virtutes vocantur et sola dei gratia que in Christo est filiis promissionis regnique donantur, nonne humano ingenio tot tantaeque artes sunt invente et exercitate partim necessarie partim voluptarie, ut tam excellens vis mentis atque rationis in his etiam rebus quas superfluas immo et periculosas perniciosasque appetit quantum bonum habeat in natura unde ista potuit vel invenire vel discere vel exercere teste? Vestimentorum et edificiorum ad opera quam mirabilia quam stupenda industria humana pervenerit, quo in agricultura, quo in navigatione profecerit, que in fabricatione quorumque vasorum vel etiam statuarum vel picturarum varietate excogitaverit et impleverit, que in theatris mirabilia spectantibus audientibus incredibilia facienda et exhibenda molita sit; in capiendis occidendis domandis inrationabilibus animantibus que reperit; adversus ipsos homines tot genera venenorum tot armorum tot machinamentorum, et pro salute mortali tuenda atque reparanda quot medicamenta atque adiumenta comprehendit; pro voluptate faucium quot condimenta et gule irritamenta reperit; ad indicandas et suadendas cogitationes quam multitudinem varietatemque signorum ubi precipuum locum verba et littere tenent; ad delectandos animos quos elocutionis ornatus, quam diversorum carminum copiam; ad mulcendas aures quot organa musica quos cantilene modos excogitavit; quantam peritiam dimensionum atque numerorum, meatusque et ordines siderum quanta sagacitate comprehendit; quam multa rerum mundanarum cognitione se impleverit, quis possit eloqui, maxime si velimus non acervatim cuncta congerere sed in singulis inmorari? In quibus postremo erroribus et falsitatibus defendendis quam magna claruerunt ingenia philosophorum atque hereticorum, quis estimare sufficiat? Ca. xxv de bonis corporalibus

Iam vero ipsa pulchritudo et utilitas creature que homini licet in istos labores miseriasque proiecto atque damnato spectanda atque sumenda divina largitate concessa est quo sermone terminari potest? In celi et terre et maris multimoda et varia pulchritudine, in ipsius lucis tanta copia tamque mirabili specie, in sole et luna ac sideribus, in opacitatibus nemorum, in coloribus et odoribus florum, in diversitate ac multitudine volucrum garrularum atque pictarum, in multiformi specie tot tantarumque animantium quarum ille plus sunt admirabiles que molis minimum plus enim formicularum

ceterarum opera stupemus quam vniuersa corpo-
ralium rerum in rerum quoque materia tam grandi spec-
taculo cum sese diuersis coloribus velut vestibus
induit et aliis viride atque hic multis modis
aliis purpureum aliis ceruleum est. Quam porro
delectabile spectaculum etiam quocumque turbatum sit, vnde
maior suauitas quia sic demulcet intuentem
ut non iactet et quatiat nauigantem. Quid
ciborum usque quaque copia contra famem. Quid sa-
porum diuersitas contra fastidium nature diffusa
diuitiis, non quorum arte ac labore quesita.
Quanta in multis rebus tuende ac recuperande
salutis auxilia. Quam grata necessitudo di-
ei alternantis et noctis. Aurarum quam blanda te-
peries in … indumentorum co-
ficiendorum quanta materies. Omnia quis commemorare
cuncta possit. Hec autem sola que … velut …
… aggerem sunt coartata si vellem velut
colligata in volumine soluere atque discutere, quanta
mihi mora esset in singulis quibus plurima con-
tinentur. Et hec omnia sunt miserorum dampna-
torum que solacia non premia bonorum. Que igitur
sunt illa si tot ac talia et tanta sunt ista. Quid
dabit eis quos predestinauit ad vitam qui hic
dedit que eis quos predestinauit ad mortem.
Que bona in illa beata vita faciet eos sumere
pro quibus in hac miseria vnigenitum filium suum
voluit usque ad mortem mala tanta perferre. Au-
gustinus de ciuitate. Deus itaque summe in-
mutabiliter bonus fecit beatitudinis sue co-
municari posse et nimium non posse fecerat
creaturam rationalem ut eam beatitudinis sue
faceret esse participem. Fecit autem eam ad yma-
ginem et similitudinem suam, ad ymaginem secundum cog-
nitionem veritatis, ad similitudinem secundum amorem vir-
tutis. Inseruit quoque … simplici
… subsistere secundum naturam angelicam, alte-
ro … corporibus … secundum naturam humanam. Ca. x

de reparatione status que data est homini in remedium

Tria bona dedit homini deus creatione sua.
Primum fuit quod eum fecit ad ymaginem
suam. Secundum quod ad similitudinem suam. Tercium
erat immortalitas corporis si tamen perstitisset
in obsequio creatoris. Hec tria bona fuerunt
homini in conditione diuinitus data naturaliter et ori-
ginaliter insita fuerunt. Et alia duo bona homini
que contra eum, vnum subtus eum, aliud supra
eum; subtus eum mundus, supra eum deus.
Mundus visibile bonum et transitorium, deus in-
uisibile bonum ~~et transitorium~~ deus inuisibile bonum
rerum. In isto fuit homo beatus, in isto beati-
tudo … subditus fuit conditione fuit supra eum
dum dignitate. Quem inferiori bono velut …
ad summum bonum peruenturum. Sunt autem tria
mala principalia que corrumpunt tria bona
precedentia. Primum ignorantia namque corrupta
est in nobis diuina ymago per concupiscentiam diuina
similitudo per infirmitatem immortalitas cor-
poris confracta est. Itaque mala hominis tenebre
per ignorantiam et libido per concupiscentiam et an-
gelus … infirmitas corporis ad …
… immortalitatem
donec vita … assumptus est.
Porro tria sunt remedia quibus tria mala
predicta repelluntur et tria bona reformantur,
scilicet sapientia, virtus, necessitas. Sapientia est comprehensio
rerum prout sunt. Virtus est habitus animi in
modum nature rationi consentaneus. Necessitas
est sine qua viuere non possumus sed felicius
viueremus propter. Hec autem tria remedia … re-
media inuenta est omnis ars omnisque dis-
ciplina. Nam propter … sa[…] …
inuenta est theorica, propter virtutem […] prac-
tica, propter necessitatem mechanica. Theorica
ignorantiam expellens sapientiam illuminat. Prac-
tica vitium excludens virtutem roborat. Mecha-
nica penuriam … temperat. Theorica nomen est … non est
… eligit. Practica modum …
recte conforma disciplina secundum virtutum
institutionem disponit. Mechanica rebus deflu-
entibus administratis humana corporis necessi-
tati satisfacit. Nam cum humanarum actionum
seu studiorum que ratione moderantur finis et inten-
tio ad hoc spectare debeat, ut vel nature
reparetur integritas vel defectuum quibus prius
… subiacet temperetur necessitas. Reparatur a-
nature nostre integritas sapientia ad quam pertinet
theorica et virtute ad quam practica. Temperatur
necessitas administratione temporalium ad quam me-
chanica. Nouissima autem inuenta est logi-
ca causa eloquentie, scilicet ut sapientes qui pre-
dictas principales disciplinas inuestigauerunt
… veteres … honestius
illas tractarent ac de illis disserere scirent,
verum … per dialecticam
ornatius per rethoricam. Theorica intitulatur
contemplatiua, practica actiua, mechanica
adulterina, logica sermocinalis. Sunt igitur
hec iiii scientie in quas omnis philosophia diuiditur.
Magica vero in philosophia non continetur, sed for-
insecus professione … ingreditur
… religione seducit,
cultum demonum suadet … nephas
… impellit. Hec v maleficiorum
genera continet: scilicet manticen, mathesim, male-
ficia, sortilegia, prestigia. Mantice vero …
diuinatio hec v species habet: nigromantia,
geomantia, ydromantia, aeromantia, pyro-
mantia. Prima fit in mortuis, secunda in
terra, tertia in aqua, quarta in aere, quinta in
igne. Mathesis vero … hec habet
species: aruspicia, augurium, horoscopica.
Aruspicia dicitur ab inspectione … hec fit

ca. x de reparatione status que data est homini in remedium

qui in febribus animalium que magis pertinent fata querunt. Augurium ab avibus vocatur. aliquid pertinet ad aures et dicitur augurium aliquid ad oculos et dicitur auspicium. Horoscopica in constellationibus consistunt. Maleficia sunt precantationes, sortilegia, pestes, prestigia, fantasticas illusiones. Augustinus de civitate dei [illegible]

Ca. x. de primis philosophis quorum natura [illegible]

In greca lingua duo philosophorum genera traduntur unum ytalicum ex parte ytalie que quondam magna grecia nuncupata est. Alterum ionicum in eis terris ubi et nunc grecia nominatur. Ytalicum genus auctorem habuit pitagoram samium a quo etiam fertur ipsum philosophie nomen exortum. nam cum antea sapientes appellarentur qui modo quodam laudabilis vite inter alios prestare videbantur iste interrogatus quid profiteretur philosophum se esse respondit id est studiosum vel amatorem sapientie quoniam sapientem profiteri arrogantissimum videbatur. Ionici vero generis princeps fuit thales milesius unus illorum septem qui sunt sapientes appellati. Sed illi sex vite genere distinguebantur et quibusdam preceptis ad bene vivendum accommodatis. Iste autem thales ut successores etiam propagaret rerum naturam scrutatus suasque disputationes litteris mandans eminuit maximeque admirabilis extitit quod astrologie numeris comprehensis defectus solis et lune etiam predicere potuit. Aquam tamen putavit rerum esse principium et hinc omnia elementa mundi ipsumque mundum et que in eo gignuntur existere. Nichil autem huic operi quod mundo considerato tam mirabile aspicimus ex divina mente preposuit. Huic successit anaximander eius auditor mutavitque de rerum natura opinionem. Non enim ex una re sicut thales ex humore sed ex suis propriis principiis quasque res nasci putavit. Que rerum principia singularum esse credidit infinita et innumerabiles mundos gignere et quecumque in eis oriuntur eosque mundos modo dissolvi modo iterum gigni existimavit quanta quisque etate sua manere potuerit nec ipse aliquid divine menti in his rerum operibus tribuens. Huius discipulus anaximenes vero causas infinito aeri dedit et deos ex ipso aere ortos credidit. Anaxagoras vero eius auditor harum rerum omnium quas videmus effectorem divinum animum sensit et ex infinita materia que constaret similibus inter se particulis rerum omnium quibus suis et propriis singula fierent sed animo faciente divino. Diogenes quoque anaximenis alter auditor quandam dixit rerum esse materiam de qua omnia fierent sed eam esse compotem divine rationis sine qua nichil ex ea posset fieri. Anaxagore successit eius auditor archelaus. etiam ipse de particulis similibus inter se quibus singula queque fierent ita putavit constare omnia ut inesse etiam mentem diceret que corpora eterna id est illas particulas iungendo et dissipando ageret omnia.

Ca. xi. de socrate qui primo philosophiam ad mores composuit

[illegible] discipulis

Hic fuit socrates magister platonis qui primus universam philosophiam ad corrigendos mores componendosque flexisse memoratur cum ante illum omnes magis physicis id est naturalibus rebus perscrutandis operam maximam impenderent. Non mihi autem videtur posse ad liquidum colligi utrum socrates ut hoc faceret tedio rerum obscurarum et incertarum ad aliquid apertum et certum reperiendum animum intendit quod esset ad beatam vitam necessarium propter quam unam omnium philosophorum invigilasse ac laborasse videtur industria an vero sicut de eo quidam benivolentius suspicantur nolebat immundos terrenis cupiditatibus animos se extendere conari in divina. Quando quidem ab eis causas rerum videbat inquiri quas primas atque summas non nisi in unius veri ac summi dei voluntate esse credebat. Unde non eas putabat nisi mundata mente posse comprehendi et ideo purgande bonis moribus vite censebat instandum ut deprimentibus libidinibus exoneratus animus naturali vigore in eterna se attolleret naturamque incorporei et incommutabilis luminis ubi cause omnium factarum naturarum stabiliter vivunt intelligentie puritate conspiceret. Constat tamen eum imperitorum stultitiam scire se aliquid opinantium etiam in ipsis moralibus questionibus quo totum animum intendisse videbatur vel confessa ignorantia sua vel dissimulata scientia lepore mirabili disserendi et acutissima urbanitate agitasse atque versasse. Hic plurimos sue philosophie sectatores reliquit quorum certatim studium fuit in questionibus moralibus disceptandis ubi agitur de summo bono sine quo nemo esse beatus potest. Hoc autem socrates in disputationibus suis [illegible] se sancit, quidam summum bonum dicerent esse voluptatem sicut aristippus quidam virtutem sicut antisthenes sic alii atque alii aliud et aliud opinati sunt. Inter quos plato cum suos condiscipulos ingenio mirabili anteiret paratus tamen perficiende philosophie sufficere se ipsum ad socraticam disciplinam quam longe lateque potuit peregrinatus quaqua versum eum aliqua nobilitate scientie percipiende fama rapiebat. Itaque et in egipto et in ytalie partibus ubi pitagoreorum fama celebrabatur didicit quecumque illic magna habebantur atque docebantur. Itaque cum studium sapientie in actione et contemplatione versetur unde una pars eius activa altera contemplativa dici potest quarum altera ad agendam vitam pertinet id est activa contemplativa vero ad conspiciendas nature causas et sincerissimam veritatem socrates in activa excelluisse memoratur pitagoras

nos magis contemplative quibus poterunt intelligentie viribus instituisse. Proinde Plato naturalium ingenio physicam perfecisse laudatur quam in tres partes distribuit. Unam moralem que contemplationi deputata est. Aliam moralem que maxime in actione versatur. Tertiam rationalem qua verum discernitur a falso. Que licet utrique, id est actioni et contemplationi, sit necessaria, maxime tamen contemplatio perspectionem sibi vendicat veritatis. Ideo licet tripartita non est contraria illi distinctioni qua intelligitur omne studium sapientie in actione et contemplatione consistere. Ysidorus libro ethimologiarum libro viii. Capitulum xvii de diversis generibus philosophorum.

Philosophi triplici genere dividuntur. Nam aut physici sunt aut ethici aut logici. Dicti quia de natura tractant, dicuntur physici. Ethici quia de moribus disputant. Logici quia ad naturam et moribus rationem adiungunt. Divisi sunt autem etiam hii vocabulis suis. Sunt quidam nominati ab auctoribus ut Platonici, Epicurei, Pythagorici. Alii a locis conventiculorum et stationum suarum ut Peripatetici, Stoici, Achademici. Platonici a Platone philosopho dicti. Hii animarum creatorem esse deum, corporum angelos asserunt; in multos annorum circulos in diversa corpora redire animas dicunt. Stoici a loco dicti porticus qui fuit Athenis in qua picta erant gesta sapientum atque virorum fortium hystorie pingebantur. Sapientes philosophi philosophabantur. Quod et stoici dicti sunt. Porticum enim porticus stoa dicitur. Hanc sectam primus Zeno instituit. Hii negant sine virtute effici quemquam beatum; omne peccatum uniforme esse asserunt dicentes sic ille nocens erit qui paleas furatus fuerit quam qui aurum, qui mergum occiderit quam qui equum. Animam cum corpore perire dicunt. Affectant continentiam etiam cum se fateantur nolle esse quod nocens. Achademici appellati a villa Platonis Achademia Athenis ubi idem Plato docebat. Hii omnia incerta esse diffiniunt, nec esse aliquid in rebus quod ita sit verum ut non sit ambiguum. Tamen philosophi sunt aliquid diffiniunt. Achademici vero hanc sectam Archesilaus Cirineus repperit, cuius sectatores fuerunt Democritus qui dixit tamquam in puteo alto ita ut fundus nullus sit, ita in occulto iacere veritatem. Inde contendunt Achademiam id est de incerta veritatem opinari. Peripatetici ab ambulatione dicti eo quod Aristotiles auctor eorum deambulans disputare solitus esset. Hii dicunt quandam particulam anime esse eternam de reliqua magna ex parte mortalem. Cynici ab inmunditia impudentie nuncupati. Contendunt enim cum uxoribus palam in propatulo coire. Tantum coniugibus omnis civitas vicos transeuntes le-

canum hanc esse palam cum uxore concumbere sicut canes in plateis quia quidquid iustum est unde cattulus quorum vita imitabatur nomine traxerunt. Epicurei dicti ab Epicuro quodam philosopho amatore vanitatis non sapientie quem ipsi etiam philosophi porcum nuncupaverunt quia volutans in ceno carnali voluptatem corporis summum bonum asserens. Qui etiam dixit nulla divina providentia instructum esse aut regi mundum sed originem rerum athomis id est insecabilibus ac solidis corporibus assignavit quorum fortuitis concursionibus universa nascantur et nata sint. Omnia constare corporibus animamque nichil aliud esse quam corpus. Unde et dixit non ero postea quam mortuus fuero. Gymnosophiste nudi per opacas Indie solitudines perhibentur philosophari adhibentes tantum genitalibus tegmina. Tamen cum Poro dampne (?) quod nunc ... mundi docent ... ubi ... sola tam ... Hii ... se cohibent. Hii philosophorum errores etiam ... etiam in ecclesiam induxerunt heresis ... Capitulum xviii de diffinitionibus philosophie.

Est autem philosophia rerum humanarum atque divinarum distinctio plurimarum rerum probabilis investigatio. Ysidorus in libro ethimologiarum ii°. Philosophia est rerum humanarum divinarumque cognitio cum studio bene vivendi coniuncta. Hec duabus rebus constare videtur, scientia et opinione. Scientia est cum res aliqua certa ratione percipitur. Opinatio est cum adhuc incerta res latet nullaque ratione firma videtur, ut puta sol utrum maior sit quam omnis terra, luna globosa sit an concava, stelle celo adhereant an libero cursu ferantur per aera, celum ipsum qua magnitudine, qua constet materia, terra quoque dirispitudine (?) quanta sit aut quibus fundamentis librata sit et suspensa. Philosophia interpretatur amor sapientie. Nam Greci philon amorem et sophiam sapientiam dicunt. Apud doctores nostros multis sic eam diffinierunt: Philosophia est divinarum humanarumque rerum in quantum homini possibile est probabilis scientia. Item aliter: Philosophia est ars artium et disciplina disciplinarum. Rursus philosophia est meditatio mortis, quod magis convenit Christianis qui seculi ambitione calcata conversatione disciplinabili similitudine future patrie vivunt. Hermes Trimegistus ad Asclepium: Philosophia sola est in cognoscenda divinitate frequens obtutus et sancta religio. Simplici enim mente divinitatem colere ... eiusque facta venerari agere etiam dei voluntati gratias que est sola bonitatis plenissima, hec est nullius animi importuna curiositate violata philosophia. Michael Scotus: Philosophia secundum Aristotilem est omnis rei scientia. Dicit enim quod scientia cuiuscumque rei que inquiritur sub philosophia continetur, que est omnis rei scientia. Ysaac autem in libello suo de diffinitionibus ponit duas

philosophie descriptiones. Iterum una sumitur ex eius proprietate que talis est. Philosophia est assimilatio hominis operibus creatoris secundum virtutem humanitatis. Assimilari enim operibus dei est scire veritatem rerum per cognitionem et operari iustitiam(?). Alia vero sumitur ex eius effectu que talis est. Philosophia est integra cognitio hominis de se ipso. Cum enim homo integre cognoscit se ipsum cognoscit quidquid est. Et secundum [illegible] eadem et ars et doctrina quoque et disciplina et facultas dicitur. Est enim ars quia regulis suis arctat. Doctrina a docendo. Disciplina a discipulo. Scientia cum iam tenet in animo. Et quia in ea ipsa summa(?) est in disputatione posita [illegible] scientia ipsa cum iam est habitus mentis appellatur. Facultas quia dat facultatem operandi secundum artem. Auctor. Et ars collectio preceptorum et regularum ad unum finem tendentium. Philosophabimus(?) infra de divisione scientiarum. Nonnisi quidem arte sive sit activa sive speculativa sive liberalis sive fabrilis regule sunt generales comprehendentes omnia vel plura de quibus ars illa pertractat. Hunc [illegible] quidem inventi sunt ut per eas cognoscatur quid est illius artis ne forte recipiatur in ea quod non est eius vel reiciatur quod est eius, et ut per eas caveamus ne forte melius [illegible] nam cum [illegible] in scientia quod deprehendimus si forte malis erraverimus. In arte fabrili perpendiculum regula vocatur. Boecius in libro de doctrina(?) fidei. Scientia est intus comprehensiva cognitio rerum per quas [illegible] quas aliquid habet esse que [illegible] naturaliter accommoda est scientia dici solet. Ysidorus ubi supra. Capitulum xviii(?) de philosophie partibus secundum Ysidorum.

Philosophie species tripertita. Una est physica id est naturalis in qua de nature inquisitione disseritur. Secunda ethica in qua de moribus agitur. Tertia logica in qua disputatur quomodo in rerum causis aut vite moribus veritas ipsa queratur. In physica igitur causa querendi, in ethica ordo vivendi, in logica ratio intelligendi versatur. Alii vero diffinierunt philosophie rationem in duabus partibus consistere. Prima est inspectiva, secunda vero activa. Inspectiva vero dicitur illa qua invisibilia supergressi de invisibilibus aliqua contemplamur et sola mente inspicimus. Hec dividitur in tres species: naturalem, doctrinalem et divinalem. Naturalis illa dicitur in qua uniuscuiusque rei natura discutitur. Nam unumquodque [illegible] creatoris definitum in quibus [illegible] est nisi forte cum voluntate divina miraculum aliquod provenire monstratur. Doctrinalis est illa quantitatis abstracte(?) [illegible] considerat. Hec in iiii subdividitur: arithmeticam, geometriam, musicam, astronomiam. Arithmetica est disciplina quantitatis numerabilis secundum se.

Geometria est disciplina magnitudinis immobilis atque formarum. Musica est disciplina de numeris qui ad aliquid sunt his qui inveniuntur in sonis. Astronomia est disciplina que celestium siderum cursus figurasque contemplatur omnes atque habitudines stellarum circa se et circa terram indagabili ratione percurrit. Divinalis est illa in qua aut ineffabilis dei natura aut spiritualis creatura ad aliquam partem profundissima qualitate disseritur. Porro activalis scientia dicitur que res propositas operationibus suis explicat. Huius partes sunt tres scilicet moralis, dispensativa et civilis. Moralis dicitur illa per quam honestus vivendi mos appetitur et instituta ad virtutem tendentia preparantur. Dispensativa vero qua domesticarum rerum sapienter ordo disponitur. Civilis autem per quam totius civitatis utilitas administratur. Hugo in libro de didascalicon primo. Capitulum xix(?) alia divisio eiusdem [illegible] Hugonem.

Philosophia est amor et studium sapientie, non eius que in instrumentis(?) [illegible] ut est architectura, agricultura et huiusmodi, sed eius que sola vera et immutabilis [illegible] est. Potest enim idem actus et ad philosophiam pertinere secundum rationem suam et ab ea excludi secundum administrationem. Verbi gratia: de agricultura ratio philosophie est, administratio rustici. Opera autem artificum etsi natura non sunt imitantur tamen naturam. Itaque quoniam constat philosophiam [illegible] omnes actus [illegible] diffinire ut necesse sit tot esse philosophie partes quot sunt rerum diversitates. Sunt enim [illegible] alia eterna(?) que nec principium nec finem habent, hoc est eternum, cum non est aliud esse et id quod est, quia a se ipso subsistere habet. Alia non [illegible] que habent principium non finem habent ut celestia corpora. Alia vero que utraque habent talia, hoc est nature opera que super terram oriuntur sub lunari globo, unde ignis artifex quedam descendit in res sensibiles procreandas. Hinc mathematici mundum in duas partes diviserunt, superlunarem et sublunarem. Et quia omnia ibi primordiali lege constant naturam appellaverunt. Sublunarem autem opus nature [illegible] anima [illegible] que in eo vitali motu diffusione vegetantur [illegible] incrementum accipiunt non solum ut nascendo existant sed ut alendo subsistant [illegible] temporis [illegible] non patiuntur quia secundum naturam [illegible] agitur. Hunc ergo [illegible] parte qua immutabilis [illegible] est [illegible] divinitati [illegible]. Itaque [illegible] que [illegible] sapientia [illegible] fine [illegible] reparare [illegible]

comparata sunt ad reparandam naturae in nobis divinam
imaginem intendimus. Divina actio est ut illi
quod in nobis infirmum est [illegible] medeatur. Divina
duo in homine dei similitudinem reparant, scilicet specula-
tio veritatis et virtutis exercitium. Unde illa pars que de
superioribus est secundum intelligentiam in speculativam
et moralem dividitur. Practica vero actionum que huius
vite necessitati deservit trimodum genus est. Primum
quod naturae nutrimentum administrat. Secundum quod contra
molestia que extrinsecus accidere solet munit.
Tertium quod iam illata remedium comparat.
Horum scientia quia ipsa humana opera comprehendit
congrue mechanica, id est adulterina vocatur. Post
scientias autem logicam quoque necesse fuit inveni-
ri, quia nemo de rebus convenienter disserere pot-
uit nisi prius recte [illegible] loqui [illegible].
Quattuor sunt igitur scientie que reliquas
omnes continent: theoricam que in speculatione ve-
ritatis laborat, practicam que morum discipli-
nam considerat, mechanicam que actiones hu-
ius vite dispensat, logicam quoque que recte lo-
quendi et acute disputandi scientiam prestat. Hu-
gonis Victoris. Capitulum xviii. Alia [illegible] michaelis

Philosophia vero dividit [illegible] Scotum

Philosophia. Nam teste Aristotile omne quod
est aut non est compositum opere et voluntate,
sicut deus et intelligentie, elementa quoque et
elementata et multa alia naturalia, voluntate
et scientia de his nata theologica quia finis eius
est tantum ad speculandum. Aut compositum est opere
et voluntate, sicut leges et instituciones, contractus
et bella et cetera omnia artificialia, et scientia
de his nata practica quia finis eius est
tantum ad operandum. Unde alibi dicitur quod duo sunt
quibus anima perficitur, scilicet scientia et opus. Theorica
dividitur in tres partes, scilicet naturalem, mathematicam et
divinam. Harum una speculatur que movent et corporea
sunt, naturalis. Alia que movent et non sunt corporea,
doctrinalis. Alia vero que nec movent nec corporea
sunt, divina. Practica vero dividitur in duas, scilicet in ci-
vilem et in vulgarem. Civilem intelligit scientias
lingue, moralem meditationem [illegible] sci-
entias que pertinent ad civiles homines et ho-
nestas; vulgarem vero sutoriam, fabrilem et
ceteras artes que pertinent ad vulgus et viles
homines. Unde potest intelligi tres esse gradus
scientiarum. Quedam enim sunt nobiles ut theorice,
quedam civiles, quedam vulgares. Item prac-
tica physice dividitur in tres partes, quarum prima
est illa que admixta est ad similitudinem
naturalium et que pertinet ad naturalia, sicut medicina,
agricultura, alchimia. Scientia quoque de prestigiis
vero que dicitur nigromantia. Scientia et [illegible]
in ficationibus vero que dicitur scientia de iudiciis.
Tertia scientia de speculis. Quarta [illegible]
et alie que [illegible] sunt ad illam partem theo-
rice que dicitur naturalis et ad ipsam tamen prac-
tica eiusdem. Secunda est illa que admixta est ad
similitudinem doctrinalium, ut negotiatoria, carpen-
taria, fabrilis, cementaria, textoria, sutoria et a-
lie huiusmodi multe que pertinent ad mathematicam et sunt quasi
practica illius. Tertia est illa que iuncta est
ad similitudinem divinorum et pertinet ad divinam, sicut
scientia moralis que maior habet partes, scilicet qualiter civi-
tas debeat regi, qualiter homo cum civibus debe-
at conversari, qualiter cum familia se habeat et qualiter
vite sue modum ordinare debeat. Item scientia di-
vine legis que similiter habet duas partes: unam quali-
ter debeat credi, aliam vero qualiter debeat a-
gi ad cultum. Autem omnes sue civitates [illegible]
[illegible] que omnes tam civiles quam vul-
gares ad divinam scientiam pertinent et sunt quasi prac-
tica eiusdem. Aristoteles in methaphysica. Plurimis
[illegible]. Capitulum xviii. Item de eadem in phisicis.

Plurimis artibus alie sunt adinventa aut necessi-
tati, alie vero ad utilitatem [illegible] ad introducendum,
ut sophistica et dialectica, alie autem ad volu-
ptatem, ut comedie et alia prosa carmina.
Idem in libro [illegible] phisice generales sunt tres,
scilicet mathematica, naturalis et divina. Algazel
in libro de divisione scientiarum. In huius libelli [illegible]
intentio scientiarum formas breviter perstringere [illegible]
que partes singularum distinguere [illegible] multa
[illegible] utilitates. Nam cum aliqua scientiarum ad
[illegible] quibus volunt per hoc quam illarum potius e-
ligat cum studiosius intendat, et que [illegible]
sibi proveniat utilitas [illegible]
[illegible] scientiam
aliquam [illegible] que sunt
eius et quid contineat nescierit. Unde per hoc
etiam [illegible] scientia paratus apparebit non est
[illegible] quot sunt
partes eius et quid contineat non ignorare videtur.
Itaque [illegible]
[illegible] anima scientie possimus saltem de singulis
aliquid degustemus. Primum igitur est scientia lingue,
secunda logica, tertia doctrinalis, quarta natu-
ralis, quinta divina. Theorica communis doctrinalis
autem in septem subdividitur sicut inferius dicetur.
Idem in libro de ortu scientiarum. Theorica scientia divi-
sio fit in scientiam de celo et scientiam de mundo que
celo continetur, et scientiam de illis que sunt [illegible]
[illegible] que continet celum scilicet [illegible]
subtitulo hunc [illegible] elementis et scientiam
de [illegible] qualitatibus [illegible] eius accidentia [illegible]
[illegible] corruptibilis vocatur.
Substantia vero celi non nisi loco permutatur nec [illegible]
[illegible] format vel figuratur, et [illegible] eius
massa [illegible] corruptibilem esse probatur.
Quod autem est [illegible] nec massam habet nec ma-
teriam nec accidens [illegible] est [illegible]
[illegible] est solus deus [illegible]
[illegible] fiunt [illegible] partes [illegible] scientie
sunt tres, scilicet scientia de materia et forma. Et scientia

de voluntate. Et scientia de essentia actor[um]. Ca^m xiiij Item alia eiusdem divisio magistralis

Item sicut dicit Aristoteles in principio secundi physicorum et nos sumus quodammodo finis omnium. Eius cuius gratia insinuanda natura eorum que ordinantur ad finem in homine intelligitur natura duplex scilicet tam corruptibilis que natura corporis quam incorruptibilis que natura anime. Unde etiam duplex sit quod cognitionem earum respectu earum deinde philosophia ab antiquis dividebatur in mechanicam et liberalem. Mechanica respicit indigentias corporis que sic dicitur ab effectu quia eo videtur uti qui secularis et mecha est, mechi enim greci, furtivus latine. Et dividitur secundum diversa officia artis mechanice fabrilem pellipariam et huiusmodi vel secundum aliam formam mechanica dicitur quia mechanicis antiquitus studebant servi et subditi nec licitum erat eis in liberalibus studere. Liberalis vero philosophia supplet indigentias anime que pars nobilior est. Dicitur autem liberalis quia ipsa anima in esse perducitur ab agente nobilissimo scilicet a primo. Vel secundum aliam formam liberalis dicitur illa pars philosophie quia liberati a curis secularibus studebant in ea. Vel quia tantum liberis licitum erat studere in ea. Et hec primus dividitur in theoricam et practicam. Practica et moralis philosophia que sic dicitur ab effectu quia consistit in agendo non in speculando sicut vult Aristoteles quod non est contemplationis gratia sed operationis. Itaque mechanica et moralis sunt circa operationes, sed mechanica circa operationes corporis, moralis vero circa operationes anime que ab antiquis solet dividi scilicet in monasticam, yconomicam. Et politicam que diversis dat precepta secundum diversitates quibus mechanicis homo regit se ipsum vel propriam familiam vel civitatem totam. Theorica dividitur in naturalem, divinalem et mathematicam. Naturalis autem considerat de rebus que non sunt a materia separabiles aut sine ...nalis de eis que principia sunt a materia separata tamen complectitur est eius definitio cum principium est a materia quia non animalibus nisi ... Completio autem sermonis est quod aliquid significat. Nam idest est in ... sunt aut angelus sit non ... materia quia ... datur ei significatio talis vel tal[is]. Naturalis autem communiter dicta dividitur in mathematicam, mechanicam et naturalem proprie dictam quia res de quibus est naturalis communiter dicta aut abstrahunt a motu et materia et esse secundum rationem et de talibus est mechanica vel prima philosophia quod idem est. Dicitur autem methaphysica a metha quod est trans et physica quod est natura quia transcendit res naturales. Sic dictas aut abstrahunt a materia secundum essentiam non tamen secundum esse et de talibus est mathematica. Dicitur autem

mathesis quod est abstractio et ycos quod est scientia de abstractis. Sunt autem omnino in motu et materia et secundum esse et secundum essentiam et de talibus est naturalis proprie dicta. Alphorabius vero de ortu scientiarum. Ca^m xv De origine scientiarum secundum doctrinalem.

Nichil est in ... ista et accidentis creator. Et unusquisque quod quid eorum est creatum aut est per se sive aliud et hec est scientia aut non per se et hec est quod vocamus accidens. Deus vero divisio per ... fit inter quas medium nec cogitari nec intelligi potest. Accidentia quidem apprehenduntur sensu nullo mediante. Scientia vero non mediante accidente. Quod autem utrumque creatorem preter illa sit et largius esse potest omnibus evidentibus et miraculis quemcumque apud perfectissimis manifestum est. Post hec vero ortus sunt omnes scientie. Nam quia scientia multiplicem recepit divisionem multaque partium diversitatem hinc ortus est numerus qui est multitudo composita ex unitatibus. Et quia scientia naturalis sic dividi infinitam potentiam numerorum quoque oportuit esse infinitam preter hunc vero ortus est scientia de numeris que dicitur arismetica et scientia multiplicandi et etiam dividendi et aggregandi et minuendi et proportionandi ad invicem. Postquam autem scientia divisionem recepit in multas partes accidit unicuique illarum partium aliqua figura rotunda, circularis, triangula, quadrangula, quadrangula sexangula vel pentagona et sic per ordinem. Deinde quod sunt scientie figurate ... deinde ad figuras que continent partes illas subtile et hec est scientia mensurandi que dicitur geometria propter eam cum sciamus mensuras corporum et lineas superficies et corporis et comparationem illarum inter se quis figurarum proportionalis sit alii figure et figura in figura vel super figuram. Scientia naturalis mota est et eius motus in tres species divisus est in velocitatem et tarditatem et medium. Deinde sunt arte per que sciremus illorum motuum mensuras et comparationes ad invicem. Hec est scientia de motu que dicitur astronomia per quam cum cognoscimus cursus planetarum et comparationem eorum in locis suis diversitatem retrogradationis stationis et directionis. Hec tamen de aliquo ... illorum valorem ... nisi per duas precedentes scilicet arismeticam et geometriam. Postquam scientia mota fuit accidit ei sonus quia omnes partes diversis sunt scilicet acutum et grave et medium. Unde repertus fuit arte per quam veniremus ad sonum scientiam et eorum inter se comparationem et hec est scientia de sonis que dicitur musica cuius utilitas est adequandi mores animi quod equalitate procedunt et sufficiendas decentes illorum que perfecta non sunt et conservandi eos qui inveniuntur equales. Est etiam eius utilitas ad salutem corporis quia quotiens languente anima corpus etiam quoque infirmatur et sanatur curata eo corpore fit sic per curationem anime huius at

sic radices sunt tres: theorica, melos, gestus. Theorica quidem inventus est ad speculandum intellectus rationalis meditationibus. Melos ad proportionandas partes cantus et tangentia. Et hee due radices sunt sensui auditus. Gestus autem institutus est ad conformandum se metro et sono motibus congruentibus et apparentibus spectabilibus, et est subiectus sensui visus. Hec ergo ars duobus principalibus sensibus subiecta est, quia sub visu et auditu. Et videat quilibet discipline istius quare hec dicuntur doctrinales, quia speculatione sua doctrinam ac subtilitatem reddunt. Ca[pitulum] xx de origine phisice metaphisice.

Item scientia [illegible] pluralitas multiplicat. Nam alia rubet, alia pallet, alia augetur, alia diminuitur, alia generatur, alia corrumpitur, et alia infirmantur, alia sanantur. Ideo opus fuit scientia que hoc totum videret et qualiter fiant hee permutationes et que sint earum cause [illegible] ut eas possimus [illegible]. Hec est scientia naturalis que est de actione et passione que contingunt qualitatibus, scilicet caliditate, frigiditate, humiditate, siccitate advenientibus [illegible] elementorum [illegible] latissima est et largior ceteris [illegible] cognitio [illegible] absolute que continetur sub celo lune [illegible] masse illius [illegible] accidit mutatio forme secundum augmentum et decrementum. Scientia quoque [illegible] superioris ipse celi volubilis et motu [illegible] mobilis [illegible] constitutionem mundi secundum [illegible] revolutionem [illegible]. [illegible] cognitio pertinet ad scientiam naturalem, massa est ignis, aer, aqua, terra, [illegible] celum. [illegible] quod sua natura movetur et movet alia [illegible] permixtionem et complexionem [illegible] aut vero calidum vel frigidum vel leve vel ponderosum vel multiplicat formam vel [illegible] vel in loco [illegible]. Unde massa eius [illegible] esse [illegible]. Considerata autem eius essentia [illegible] de illa et eius massa [illegible] cognitio de stellis que in ipso sunt, scilicet de stellis secundum equalitatem mensurarum [illegible] distantiam earum. Et hec est scientia de natura qua ad certa [illegible] an sit fortior [illegible] aliqua scientia [illegible] non [illegible] plus vel postius vel [illegible] vel [illegible] hec ergo [illegible] sunt [illegible] cognoscendi [illegible] sic [illegible] hec est scientia divina que est finis scientiarum et perfectio earum, nec restat post eam ulla inquisitio quia ipsa est finis ad quem omnis speculatio tendit et ipsius queritur. Ca[pitulum] xxi de ordine scientiarum.

Hoc autem totum quod diximus scientiarum adinventum est animo speculando lingua loquendo narrando investigando

[illegible] itaque principium omnium scientiarum est scientia de lingua et de expositione nominum verborum scilicet et accidentium. Secunda est grammatica que est scientia ordinandi propositiones enuntiativas secundum figuras logicas ad eligendas conclusiones quibus pervenitur ad cognitionem dictorum et ad iudicandum de illis utrum vera an falsa sunt. Quarta vero poetica que est scientia ordinandi metra secundum quantitatem et tempora pedum ac numerorum. Hec ergo ordinatio scientiarum que precedentium pertinet ad scientiam arismetice que postea continua ei ceterarum sicut predestinate sunt [illegible] continuatione de oratoria institutione [illegible]. Non sunt autem [illegible] qui artem grammaticam vel tenuem atque ieiunam [illegible] que in fundamenta fidelis recipit quidquid superstructionis erit [illegible] prius [illegible] dulcis structura [illegible] sola [illegible] studiorum que plus [illegible] plus [illegible] ostentationis [illegible] tota festinatione [illegible] ostentatione discipulos [illegible] [illegible] talis ordo scientiarum [illegible] est eloquentia [illegible] est logica. Deinde [illegible] est [illegible] ad theoricam [illegible] Aristotiles in [illegible] metaphisica [illegible]. Ca[pitulum] xxii de via cognoscendi singularis artis.

Sensu autem qui particularis est [illegible] diligimus quia eo nos maxime tangit cognoscere contingit et multas [illegible]. Fit autem ex multis memoriis una experientia et ex multis experimentis fit ars una universalis de similibus accepta. Experientia namque magis [illegible] fit videmus sine experientia [illegible] ex multis experimentis fit ars et una universalis [illegible] experientia cum singularium [illegible] ars [illegible] universalium. Actus autem et omnes [illegible] circa singularia sunt. Non enim medicus hominem sanat nisi secundum accidens [illegible] aut [illegible]. Deinde si quis sine experimento [illegible] universale [illegible] ignoraverit autem singulare [illegible] peccabit [illegible]. [illegible] tamen [illegible] magis [illegible] qui arte [illegible] quia [illegible] quod ne sciunt artifices de theorica [illegible] quid [illegible] cognoscunt omnibus [illegible] posse dare [illegible] theoricam magis scientiam esse [illegible] quia theoricam docere posse practicam [illegible] non [illegible] ordinare [illegible] ordinat [illegible] del[illegible] [illegible] [illegible] sapientia difficillimum autem est hominibus universalia cognoscere [illegible] cum longissime sunt [illegible] [illegible] sunt [illegible] omnibus alia cognoscuntur [illegible]

Sicut autem nocturnarum avium oculi ad lucem diei se
habent, sic intellectus noster ad omnia nature mani-
festa. Idem in nova li(bro) 1º. Illud quod consue-
tum est fit nobis magis animo applicabile. Et
econtra istud est inconveniens primo inap-
plicabile. Ideoque scire potest quantum fa-
cit consuetudo. Invenimus enim apologos et
fabulas propter consuetudinem magis applicabi-
les animo quam sint sine veritates. [illegible]
rebus non est aliquid fixum nec est pos-
sibile ut sensibilia [illegible] aliqua [illegible]
cum semper sint in transmutatione in-
possibile autem est ut aliquis addiscat ad
[illegible] fiat cuius principia [illegible] doctrina fit
[illegible] aut [illegible] aut quibusdam. Idem
in li(bro) 2º [illegible] eorum qui sciunt vero [illegible]
[illegible] voluit est perscrutari de difficul-
tatibus [illegible] non enim comprehendunt ea que
sunt post nisi per dissolutionem earum difficul-
tatum que sunt ante nec dissolvere [illegible]
[illegible] quod [illegible] sunt principia
[illegible]. Idem: si quis voluit scire na-
turas [illegible] perscrutari debet [illegible]
[illegible] de anima [illegible] Ca(pitulum) xxxi

Quod anima sua perfectio studium et doctrina a languoribus reparatur

Anima [illegible] a languoribus reparatur
[illegible] principia [illegible] suo [illegible]
[illegible] unde [illegible] est [illegible] anima que
ab [illegible] sunt nisi [illegible]
[illegible] hominem qui ante corruptionem [illegible]
[illegible] sunt [illegible] scientiam [illegible]
[illegible] potest [illegible] modo corrupta [illegible]
[illegible] corrupit nec [illegible] suas
potest [illegible] doctrina [illegible] et [illegible]
doctrina [illegible] incipit [illegible]
[illegible] cum subtili acie oculorum [illegible]
[illegible] tamen non potest [illegible]
[illegible] tenebris [illegible]
Idem [illegible] anima [illegible]
[illegible] ad sensibilia [illegible] sine [illegible]
[illegible] ad [illegible] ad [illegible]
[illegible] regnat [illegible]
[illegible] motus [illegible] Pythagori-
[illegible] erat [illegible] tan-
[illegible]. Itaque [illegible]
[illegible] anima esse dicitur [illegible]
[illegible] non [illegible] sed [illegible]
[illegible] hanc nature [illegible]
[illegible] sed non omnis [illegible]
[illegible] corporis passionibus [illegible]
[illegible] formas [illegible]
[illegible] est quod sunt [illegible]
aliud [illegible] nisi [illegible]
[illegible] esse [illegible] aut
per doctrinam [illegible] naturam
[illegible] in multa solacium est [illegible]
[illegible] sumus cum [illegible]

pitagoricis [illegible] vero que
[illegible] esse [illegible] immutabilem [illegible]
[illegible] disciplinarum esse [illegible]
[illegible] disciplina [illegible] vero [illegible]
[illegible] plene [illegible]
[illegible] Ca(pitulum) xxxii. Quod studio

Omnes quidem amor studendi

Omnes homines natura scire desiderant. [illegible]
[illegible] autem sensuum [illegible] magis
[illegible] qui per oculos est. Hunc enim [illegible]
diligimus quia eo maxime nos [illegible]
[illegible] multas differentias demonstrat [illegible]
[illegible]. [illegible] est natura studium
assidua et vehemens animi ad aliquid [illegible]
applicata magna cum voluntate [illegible]
[illegible] Aug(ustinus) de [illegible] li(bro) x. Quia non [illegible]
notam [illegible] nullus amare potest [illegible]
[illegible] est cuiusmodi sit amor studentium
[illegible] non [illegible] sed [illegible]
[illegible] doctrina [illegible] qui [illegible]
quibus non [illegible] studium [illegible]
[illegible] amoris [illegible] pul-
critudinis fama [illegible]
animus [illegible] quia [illegible] corporum
pulcritudines [illegible] plurimas [illegible]
[illegible] unde [illegible]
[illegible] cum sit non [illegible]
[illegible] amor [illegible]
cum autem [illegible] cuius [illegible]
[illegible] non [illegible] notitia [illegible]
quas [illegible] doctrinas
aliquas cognoscendas [illegible] nos lau-
[illegible] atque [illegible] accendit
[illegible] doc-
trine [illegible]
[illegible] quos [illegible]
[illegible] plenum [illegible]
[illegible] itaque natura nos [illegible]
[illegible] dedit sed que [illegible] posset Aug(ustinus) [illegible]

Ca(pitulum) xxxiii. Quod doctrine [illegible] studiosis aliquotiens [illegible] sit cum [illegible]

Nam siquis [illegible]
[illegible] dicat esse quidam [illegible]
[illegible] quia [illegible]
[illegible] manu [illegible]
[illegible] nomen [illegible] nosse [illegible]
possit omni studio [illegible]
quem iam notum tenet [illegible]
[illegible] amare non potest. Ita certe si quis
[illegible] vocabulum audiat [illegible]
[illegible] ignorans quid sit [illegible]
[illegible] anima que [illegible] nota
sunt ei quid [illegible]
[illegible] audiunt vocabula [illegible]
[illegible] esse [illegible] sciendi cupiditate
[illegible] sit [illegible] notum
est sed non plene [illegible] est [illegible]
de isto nosse quod reliquum est [illegible]

perfecte cognoscat ut cuius rei signum est eam cognoscat. Hoc ergo qui ardenti cura querit ut noverit, nunquam potest dici esse sine amore, et amari aliquid nisi notum non potest, et istas tres sillabas amat quas iam notas habet. Quid ergo amat nisi quod novit atque intuetur in rationibus rerum que sit pulcritudo doctrine qua continentur notitie signorum, que sit utilitas in ea peritia qua inter se humana societas sensa communicat, ne sibi hominum cetus deteriores sint quacumque solitudine si cogitationes suas colloquendo non misceant. Hanc ergo speciem decoram et utilem cernit anima et amat eam, inque se perfici studet quisquis vocum significantium quecumque ignorat inquirit. Aliud est enim quod eam in luce veritatis conspicit, aliud quod in sua facultate concupiscit. Conspicit enim in luce veritatis quam magnum et quam bonum sit omnium gentium linguas intelligere et loqui, nullamque ut alienigenam audire et a nulla ita audiri. Cuius notitie decore motus animus etiam ipsum amplectitur quod (?) proposuit, eique inhibet in omnia opera que impendit conspiciende tali facultati. Quisquis est tamen qui ex audito illo incognito verbo nosse quid sit requirit in studio discendi, non dicitur quod amat rem incognitam, quod non ita est. Speciem namque istam tangit animus qui novit et cogitat, in qua elucet decus consociandorum hominum in vocibus notis audiendis atque reddendis, eaque accendit studio querentem quod est quod ignorat, sed notam formam quo id pertinet intuentem et amantem. Quamobrem omnis amor studentis animi, id est volentis scire quod nescit, non est amor eius rei quam nescit, sed eius quam scit, propter quam vult scire quod nescit.

Ca. xxx De curiositate (?) a studio sive (?) ordine discendi sit

Hic si tamen curiosus est, licet non possit aliquid ignotum amare, tamen solo amore rapitur incognita sciendi discendique, quod est a studioso nomine (?) curiosus. Sed nec ipse amat incognita, immo congruentius dicitur odit incognita, que nulla esse vult dum vult omnia cognita. Seneca ad Lucillum epistola [illegible]: multa apta curiositati sunt condita et abstrusa rimari humanum ingenium (?) sollicitant [illegible] quid aliud parat (?) apta esse [illegible]. Hoc modicum est [illegible] inquietatur (?) [illegible] nimis late [illegible] circumstantem (?) [illegible] turbam [illegible] aliquam [illegible]. Bernardus super Cantica omelia [illegible]: cum legimus scientia inflat. Item qui addit scientiam addit et dolorem, quia scientiarum differentia est. Alia est inflans, alia contristans. Nec dubito quin dolens tumenti preferenda sit, quia sanitatem quam tumor simulat dolor postulat. Qui autem postulat saluti appropinquat, quia qui petit accipit. Ac qui se putat aliquid scire? Quid autem est modus sciendi nisi ut sciat quo ordine, quo studio, quo fine queque nosse oporteat? Quo ordine: ut prius quod maturius ad salutem. Quo studio: ut id ardentius quod vehementius ad amorem. Quo fine: ut non ad inanem gloriam aut curiositatem aut aliquid simile, sed tantum ad edificationem tuam vel proximi. Sunt enim qui scire volunt eo tantum fine ut sciant, et est turpis curiositas. Aliqui ut sciantur ipsi, quos irridens Satiricus dicit: Scire tuum nichil est nisi te scire hoc sciat alter; et est turpis vanitas. Alii ut scientiam vendant pro pecunia vel honoribus, et turpis questus est. Alii ut edificent, et caritas est. Alii ut edificentur, et prudentia est. Et sicut cibus indigestus malos humores generat et corpus corrumpit, non nutrit, ita et multa scientia ingesta stomacho anime, qui est memoria, si decocta igne caritatis non fuerit et sic per quosdam artus anime, mores scilicet et actus, transfusa, in me (?) reputabitur scientia ipsa in peccatum, tamquam cibus in pravos noxiosque humores conversus. Annon inflationes et tortiones ingentes conscientia sustinebit sciens bonum et non faciens? Hugo in didascalicon li. iii.

Ca. xxxi De tria studentibus necessaria sunt

Tria studentibus necessaria sunt: natura, exercitium, disciplina. In natura consideratur ut audita facile percipiat et percepta firmiter custodiat; in exercicio ut labore et sedulitate naturalem sensum excolat; in disciplina ut laudabiliter vivens mores cum sciencia componat. Ad naturam itaque pertinet ingenium et memoria, que duo ita sibi in omni studio coherent ut unum non proficit si alterum desit, sicut nulla prosunt lucra si deest custodia, et incassum receptacula munit qui quod recondat non habet. Ingenium quippe sapientiam invenit, memoria custodit. Est autem memoria vis retentiva eorum que sensibus proposita fuerunt vel eorum imaginibus. Ingenium est vis quedam naturaliter animo insita per se valens. Ingenium est vis quedam naturalis animo insita, a natura proficiscitur, usu iuvatur, immoderato labore retunditur, et temperato exercicio acuitur. Ingenium exercent duo: lectio et meditatio. Lectionis genus triplex est: scilicet docentis, discentis, per se inspicientis. Dicimus enim: lego librum illi, et lego librum ab illo, et lego librum. In lectione consideranda sunt maxime ordo et modus. Ordo attenditur in disciplinis secundum naturam, ut grammatica antiquior est dyalectica; in libris secundum personam auctoris vel subiectam materiam; in narratione secundum dispositionem; in expositione secundum inquisitionem. Expositio tria continet: litteram vel constructionem, sensum vel apertam significationem, sententiam vel profundiorem intelligentiam. Modus legendi in dividendo constat. Omnis autem divisio incipit a finitis et usque ad infinita progreditur ut certis

ingenium

Ca. xxx De curiositate (?) a studio sive (?) ordine discendi sit

Ca. xxxi De tria studentibus necessaria sunt

ubi ab universalibus ad particularia descendit. Sicque paulatim descendendo corpus et que in eo continentur naturam investigat. Meditatio est frequens cogitatio cum consilio que causam et originem modum et utilitatem uniuscuiusque rei prudenter investigat. Hec principium sumit a lectione, nullis tamen stringitur regulis aut preceptis lectionis. Principium ergo doctrine est in lectione, consummatio in meditatione, quam si quis familiarius amare didicerit, iocundam valde reddit vitam et maximam in tribulatione prestat consolationem. Oportet autem ut que discendo divisimus commendanda memorie colligamus. Est namque in omni tractatu aliquod principium cui tota rei veritas et vis sententie innititur, et ad ipsum cuncta alia referuntur. Hoc querere et considerare colligere est. Unus fons est et multi rivuli. Quid anfractus fluminum sequeris? Tene fontem et totum habes. Hoc idcirco dico quia memoria hominis hebes est et brevitate gaudet, et si in multa dividitur fit minor in singulis. Rogo ergo te, lector, ne nimium leteris si multa legeris, sed si multa intellexeris, immo si retinere potueris. Constat igitur in precedenti parte. Duo autem sunt que sunt querenda in introducendis libris, scilicet intentionem cuiusque utilitatem titulum et ad quam tendat doctrine partem, nomen auctoris et libri divisionem. Hugo in suo

Ca. xxxiij de studii inquirendi ... de humilitate

Sapiens quidam cum de modo et forma discendi interrogaretur: Mens, inquit, humilis, studium querendi, vita quieta, scrutinium tacitum, paupertas, terra aliena: hec reserare solent multis obscura legendi. Audierat, puto, dictum illud: Mores ornant scientiam. Sciam illaudabilis quippe est scientia quam vita maculat impudica. Ideo preceptis legendi precepta quoque vite adiungit. Principium autem discipline humilitas est, cuius tria precipue ad lectorem pertinent documenta: primum ut nullam scientiam vel scripturam vilem teneat; secundum ut a nemine discere erubescat; tertium ut cum scientiam adeptus fuerit ceteros non contempnat. Multos hoc decepit quod ante tempus sapientes videri volunt. Unde et simulant quod non sunt et quod sunt erubescunt. Eoque longius a sapientia recedunt quo non esse sapientes sed putari cupiunt. Cuiusmodi multos novi qui cum primis adhuc elementis indigeant non nisi summis interesse dignantur, et hoc solum se magnos fieri putant si magnorum sapientum vel scripta legerint vel audierint verba, vel alicuius cogniti fuerint. Utinam me nemo cognosceret, et ego cuncta nomina, plenam audisti audias et ... Effectus ... Prudens igitur lector omnes libenter audit, omnia legit, indifferenter ab omnibus ... Felix esse videtur qui ... Sic quamquam ... quantum ignorat considerat. Hunc istud plantum

aut malo aliena verecunde discere quam mea impudenter ingerere. Cur enim discere erubescis et nescire non verecundaris? Pudor iste maior est illo. Sapientior omnibus eris si ab omnibus discere volueris. Qui ab omnibus accipiunt omnibus ditiores sunt. Si omnia legere non potes, ea que sunt utiliora lege. Si autem omnia potes, non tamen idem labor omnibus impendendus est. Sed quedam ita legenda sunt ne sint incognita, quedam vero ne sint inaudita, quia aliquando pluris esse credimus quod non audivimus. Vide ergo tibi ut cum aliquid sapere ceperis ceteros non contempnas. Bonus autem lector humilis esse debet et mansuetus, diligens et sedulus, ut ab omnibus libenter discat, nunquam de scientia sua presumat, perversi dogmatis auctores quasi venena fugiat, diu rem pertractet antequam iudicet, dicta sapientum intellecta diligat. Si qua forte obscuriora reperit, non statim in vituperium prorumpat ut nichil bonum esse credat nisi quod ipse intelligere potuit. Hec est humilitas discipline legentium. Bernardus Carnotensis ... Augustinus ... Julius ... scolastici ... humilitate induti ... disceant mores ... non verbis ... codici ... leguntur ... ne offensi audeant ... Clemens ... nullus ... obprobrium senectutis vel nobilitatis ... vel ... si quid forte est utilitatis ... negligat ... ad Nuncium (?) ... enim stultus est qui non ... non discere. Tamdiu enim discendum est quamdiu vivas. Hugo in suo

Ca. xxxiiij de quatuor ceteris

Studium querendi ad exercitium pertinet. Antiquos tantus amor sapientie. Alii contempnebant honores, alii proiciebant divitias, alii acceptis iniuriis gaudebant, alii deserta petebant ut contemplationi liberius vacarent. Parmenides philosophus xv annis in rupe Egyptiaca consedisse legitur. Et Prometheus ob nimiam meditandi curam in monte Caucaso vulturi expositus memoratur. Quondam Cinda ... philosophus ait: Nonne vides quanta te deridet homines? Et ille: Ipsi me derident et eos asini. Hanc diligentiam in nobis lectoribus esse vellem ut nunquam in eis senesceret sapientia. Omnis pene virtutes corporis deficiunt in senibus, crescente sola sapientia. Sapiens ille rex Grecie Themistocles cum expletis cvij annis se mori cerneret dixisse fertur se dolere quod egrederetur e vita cum sapere cepisset. Ille quoque ... sine maior ut ... vita desideria non discerat ... oportunitas honesta ... studiis sufficit ... utraque ad disciplinam pertinet. Scrutinium vero ad meditationem pertinet. Studium

quendam querendi instanciam significat. Opus scru-
tinium vel diligenciam meditacionis. Opus peragendi
labor, amor, consilium, parvus, cura, vigilia. Sed
labor est ut agas, vel amor ut perficias, cura
ut provideas, sive vigilia ut attendas. Hec [illegible]
portantes lecticam Philologie, id est sedem sapien-
tie, cum [illegible] gestam dicitur. Quia vel se exe-
rcendo promovent iuvenes ad robur. A fron-
te lecticam tenent duo, scilicet philosophi [illegible] idem
labor et amor, quia foris opus peragunt. A poste-
riori parte [illegible] prudencia et [illegible] qui [illegible]
tur cura et vigilia, quia intus in secreto consi-
lium parant. Paupertate quoque id est parsimonia non
[illegible] maxime ad disciplinam spectat. Pinguis
enim venter tenuem non gignit sensum. Postremo
terra aliena posita est, que ipsa quoque hominem
exercet. Omnis mundus philosophantibus exilium est. Quia
tamen ut ait quidam: nescio qua natale solum [illegible]
magne virtutis principium est ut discat paula-
tim exercitatus animus visibilia hec et transitoria
ut primo possit etiam derelinquere. Delicatus ille ad-
huc est cui patria dulcis est, fortis autem iam cui
omne solum patria est, perfectus vero cui mundus
totus exilium est. Ille mundo amorem fixit, iste
sparsit, hic extinxit. Ego a puero exulavi et
scio quo merore animus artum aliquando pauperis tugu-
rii fundum deserat, qua libertate postea mar-
moreos et tecta laqueata despiciat. Et cetera. Ca.

xx De hiis que studentem impediunt

Tria sunt que sapiens legencium studiis obesse solent:
Negligentia scilicet studii, imprudentia scilicet ordinis
et modi, fortuna ut paupertas, infirmitas, doc-
torum raritas. Primo lector admonendus est,
secundo instruendus, tertio adiuvandus. Boetius
vero de scolastica disciplina: Non sic ergo scolaris
discolus id est a scola divisus privatas plateas
et tabernas [illegible] ac lupanaria cellulas
publica quoque spectacula, pompas et choreas
et [illegible] publicas cenas oculis na-
turis [illegible] lingua [illegible] studeat
[illegible] membris [illegible]
[illegible] dutes [illegible]
[illegible] gulositati [illegible]
[illegible] laborare. Est enim [illegible]
[illegible] scorpionis [illegible]
[illegible]
[illegible] est adeo [illegible]
[illegible] cum sit [illegible]
[illegible] vinorum [illegible]
[illegible] modice [illegible] intellectum [illegible]
non modice [illegible] perturbat
intellectum, hebetat memoriam, enervat [illegible]
[illegible] deicit. Tertia [illegible]
[illegible] que [illegible] ornatibus [illegible] gau-
det vestium [illegible] corporis [illegible]
tum [illegible] superfluis [illegible]

polire [illegible] tortuositate florum [illegible]
tate [illegible] gulam [illegible]
[illegible] castigatum [illegible]
[illegible] colla [illegible]
[illegible] singulis ventris castigatum [illegible]
[illegible] tabulata [illegible]
[illegible] gutture inflato supercilio [illegible]
[illegible] fastigio [illegible]
[illegible] cibariis [illegible] fastidire
[illegible] intus [illegible] vetularum
[illegible] captandum est. Medium vero est
aliquid [illegible] est [illegible]
[illegible] quia [illegible] vaira
[illegible] magna constancia
[illegible] plenaria
[illegible] Primus [illegible]
[illegible] necessaria [illegible]
[illegible] Quorum
quippe [illegible] multorum [illegible]
[illegible] adhibenda summa
[illegible] debiti
solutio. Cavendum est autem ne [illegible]
[illegible] fidei
adulatio [illegible] familiaris [illegible]
auditu [illegible] doctrina [illegible]
sit [illegible] facultas [illegible]
[illegible] semper [illegible]
[illegible] omnibus [illegible]
ad [illegible] tarda [illegible]
[illegible] colloquia [illegible]
[illegible] Ca.

xxi De hiis qui studiis inutilibus se occupant

Scolares vero aut nesciunt
aut nolunt modum servare in discendo.
[illegible] videas multos studentes [illegible] sa-
pientes [illegible] aut [illegible] non [illegible] ta-
[illegible] esse lectorem [illegible] in studiis inutilibus
operam suam impendit, qui ne in bono [illegible]
[illegible] tempus remaneat. Aliud est bonum
negligentius agere, [illegible] multos labo-
res [illegible] Duo sunt genera scripturarum. Primum
genus est earum que proprie artes [illegible] Gramma-
tica, Dyalectica etc. Secundum [illegible] appendentia
sunt artium [illegible] materiam [illegible]
[illegible] ut sunt carmina poetarum, comedie et tra-
gedie, fabule quoque et hystorie. [illegible] ad [illegible]
[illegible] simplicitate [illegible]
[illegible] materiam [illegible]
[illegible] infinita [illegible]
[illegible] operam esse dandam
artibus [illegible] liberalibus que sunt fun-
[illegible]
[illegible] indiget [illegible]
[illegible] facere non [illegible]
[illegible] legantur [illegible]
[illegible] solent [illegible] Seneca
ad [illegible] epistola [illegible] et
[illegible] studiis [illegible]

verorum grammaticorum dictarum et complicandis ingenti
copia querendorum ac discendorum fatigabiliter
tam multa tam magna ut hec possint libe-
rum hospicium supervacua animo tollenda sunt.
laborum spacium vere magna desiderat. Plus sci-
re velle quam satis est intemperancie genus est. Quid
quod ista liberalium artium consectacio molestos verbo-
sos intempestivos sibi placentes facit et ideo
non discentes necessaria quia didicerunt supervacua.
Quatuor milia librorum Didimum grammaticum scrip-
sisse misererer si tam multa supervacua et legis-
set. In hiis libris de patria Homeri queritur de Enee
matre vera et alia que erant dediscenda si
scires. Idem in xlviii. Nisi interrogaciones vafer-
rimas struxeris et conclusione falsa a vero nas-
cens mendacium astrinxero non potero a fugiendis
petenda secernere. Pudet me in re tam seria
senes ludum facere. Mus sillaba est. Mus autem ca-
seum rodit. Sillaba ergo caseum rodit. Puta me nunc
istud non posse solvere. Quid? In contra scia pi-
culum imminet quid ingeniosum est. Similes in
operacione quid in lusoria ista spondes. Non est
iocandi locus. Ad ista decurrit. Simplicia bonitatem
decent. Etiam si multum super esset etatis parce dis-
pensandum erat ut sufficeret necessariis. Nunc
vero que demencia est supervacua discere in tan-
ta temporis egestate. Idem in xlix. Siquis michi non
perdidisti habes cornua non perdidisti ergo cor-
nua habes. Non vacat ad istas ineptias. Ingens
negocium in manibus est. Quid agam? Mors
me sequitur. Vita fugit. Adversus hec me doce
aliquid. Varro ad attonentem auditorem. Sunt
enim que credenda essent ab animo sicut et
inquirendi locum attingant. Senega in simili. Ca.
xxxv de illis qui artes confundunt
Est et alius error fere sumo ope intanda confundencium lic-
tiones que legenda sunt. Inter hec renunciat
ulli tamen arti quod proprium est tribuere norunt. Set
in singulis omnibus legunt. In grammatica de figuris de
sillogismorum vane disputant. In dialectica
casuales inflexiones inquirunt, et quod magis
irrisione dignum est in titulo pene totum
libri legunt. Incipit etiam lectione conceduntur.
Sic non alios docent set suam sciam osten-
tant. Set utinam quales in tales omnibus appa-
rent. Equalis autem arte aliud est agere de
arte aliud partem agere de grammatica quibus
dam tamen queunt ut Priscianus Donatus et consimiles.
agere non grammatice omnibus. Cum ergo de qualibet
arte agimus maxime modestiam ubi causa
adquirendum vestigenda sunt et ad facilem
intelligenciam vernacula non enim dicenda
sunt que dicere possumus verum utilia
dicat ea que dicere debemus. Sed tandem in una
quaque arte queras quod ad eam spectat. Sunt
consistit. Denique omnes artes legere. Aliquid sit
unumquemque consequens cognoscere tue deinde

verves singularum conferre licebit: nali dimica-
ta multiplicate. Quo adusque seruitas didicerit
recerner discordare. Tu cave ne timeri. Ieronimus
ad Paulinum. Quod medicorum est promittunt medi-
ci tractant fabrilia fabri. Sola scripturarum ars
est quam sibi passim omnes vendicant. Scribimus
indocti doctique poemata passim. Hanc garru-
la anus hanc delirus senex hanc sophista
verbosus hanc omnes presumunt lacerant docent
antequam discant. Taceo de meis similibus qui si for-
te ad scripturas sanctas post seculares litteras venerunt
et sermone composito aures populi mulserunt
quicquid dixerint hoc legem dei putant nec sci-
re dignantur quid prophete quid apostoli senserint
set ad sensum suum incongrua aptant testimonia.
Quasi grande sit et non viciosissimum dicendi genus
depravare sentencias et ad voluntatem suam sacram
scripturam trahere repugnantem. Quasi non legimus
Homero centenas et Virgilio centenas ac non
sicut etiam Maronem sine Christo possumus dicere
Christianum quia scripsit iam redit virgo et cetera.
Idem ad Pamachium. Felices inquit Fabius
essent artes si de illis artifices soli iudica-
rent. Senega ubi supra ii. libro. Ca. xxxvi de illis
qui omnia legere volunt.

Sunt qui omnia legere volunt set infinitum est librorum numerus.
Tu noli sequi infinita ubi enim finis non
est nec requies. Ideo nec pax ubi non pax
nulla est deus. Item non potest quia impletus
factus est locus eius. Senega in epistola ii. Pri-
mum argumentum composite mentis existimo pos-
se consistere et secum morari. Illud autem vide
ne lectio multorum auctorum et omnis generis
voluminum habeat aliquid vagum et instabile. Cer-
tis ingeniis immorari et innutriri oportet
si velis aliquid trahere quod animo fideliter sede-
at. Nusquam est qui ubique est. Non prodest
cibus nec corpori accedit qui statim sumptus
emittitur. Nichil tam utile est quod in transitu
prosit. Distrahit animum librorum multitudo.
Itaque cum legere non possis quantum habueris
satis est habere quantum legas. Fastidientis
stomachi est multa degustare. Idem xlv.
Non refert quam multos libros set quam bonos
habeas. Lectio certa prodest varia delectat. Varro
ad eum. Sic multi libros degustant ut co-
nentur delicias set cito tussiculantur labuntur
delicias. Tenent scripta fastidiante stomacho
ad simpliciorem tenuem sylvam invitabit. Quamquam
multiplex multum est utrum vero ipsorum ad libros inspi-
ciat sed non nisi scienciarum principia manifesta
sunt. Principia inquirendorum continet ut ab
hiis negociandi principia sumat. Animus ergo
vero tum studia instituuntur. Gaudet in
varietate omnia quidem nosse est impossi-
bile pauca vero non laudabile. Bernardus.

Ca. xxxv de illis qui artes confundunt

Ca. xxxvi de illis qui omnia legere volunt

volunt pro non [illegible]

clare nullenus; Multitudo vero operis brevitas
non patitur omnia comprehendi. Hugo in sermone

Capitulum xxviii de religiosis qui legunt vel audiunt contra statuta

Questum liber a culpa non est. pro non [illegible]
qui alienum usurpat officium. Hieronymus ad monachum
Tu quid facias inter verba Dei amas silentium
cum declamatoribus assidue vis esse, delectaris tu
simplicitatem ... affectibus ... esse debes ... hanc
quere. Simplicitas monachi ... est. Hieronymus do-
cere inquit alios nolo. Non est tuum docere sed
plangere. Si tamen doctor esse desideras, audi quid
facias. Utilitas ... tus tua simplicitatis vel
tus in ... inter ... contra ... doc-
tus docere debent ... homines melius fugi-
endo mundum docens quam sequendo. Ex concordanti-
bus vel ultimo titulo Alexander in ... Innocentius.
Cum ... post votum religionis post facta mali-
quo loco professionem ad physicam leges ne mun-
danas legendas permittat. Contra Si vero
dicerunt et ad claustrum infra duorum mensium spa-
tium non redierunt, sicut communicati ab omnibus
... tenent in causa nulla si procurare
voluerint, mensa mittere ultimi fratrum constat
... forte eorum ... ac totam spem promoti-
onis amittant. Item Honorius tertius. Contra
religiosas personas exeuntes ad audiendas
leges vel physicam nos volentes ut decreto pre-
dicto firmam ... intrant. Dicimus
quod ea addidimus ... ceterisque personis ... ... ac
... in ... dicte ... studeat monachi ta-
les ... publice ... Sane ut
theologie studium ... ampliari ad archi-
diaconos decanos plebanos prepositos cantores
et alios clericos ... nec non presbiteros
... ... infra ... ... destitutos
... ... volumus ... post ... obs...
... Beda super parabolas libro 1° Salomonis quorum secu-
larium libros legere quia deo soli datus est
in fide catholica ut nequeat separari librorum
dulcedine vel astutia. Gratianus in decretis
in parte de ... xxxvii legitur in concilio Carthaginensi
iiii°. Episcopus libros gentilium non legat aut pro
necessitate aut pro ... Item
... ad Damasum papa de prodigo filio. Sacer-
dotes Dei ... evangeliis et
... comedias legere ... bucolicorum
versuum verba cantare tenere Virgilium ... quod in pueris
est causa necessitatis crimen ... facere voluptatis.
Nonne nobis videtur in vanitate sensus et ob-
scuritate mentis ingredi qui diebus ac nocti-
bus in dialectica arte torquentur qui physicus scru-
tator oculos trans celum levat ... profun-
dum terrarum ... in quoddam ... Item
Rabanus de ... ... legimus ... ...
tum libros legerit ... ab angelo ... verbera-
tus est.

Capitulum xxix de secularibus litteris ad eruditionem non ad voluptatem legendis

Sed cavent legere etiam quod Moyses et Daniel
omni scientia Egyptiorum et Caldeorum eruditi fuerunt
. Legimus etiam quod precepit Deus filiis Israel ut spo-
liarent Egyptios auro et argento. Moraliter in-
struens ut sive aurum sapientie sive argentum
eloquentie apud poetas invenerimus in usus sa-
lutifere eruditionis vertamus. In Levitico et primi-
tias mellis i. dulcedinem humane eloquentie Domino
iubemur offerre. Hinc etiam Beda in libro Regum
ait. Turbat acumen legentium et deficere cogit
qui eos a legendis secularibus libris omni modo
existimat prohibendos. In quibus siquidem si qua
invenimus utilia quasi sua sumere licet. Alioquin
Moyses et Daniel sapientia et litteris Egyptiorum et
Caldeorum non paterentur erudiri, quorum tamen
superstitiones et delicias horrebant. Nec ipse magi-
ster gentium aliquot versus poetarum suis vel scriptis
indidisset vel dictis. Cur ergo legi prohibent
que tam venerabiliter legenda probantur. Sed seculares
litteras quidem legunt ad voluptatem poetarum fig-
menta et ornatu verborum delectati. Quidam vero eas
ad eruditionem addiscunt ut errores gentilium
legendo detestentur et utilia que in eis inve-
niunt ad usum sacre eruditionis devoti invertant.
Tales laudabiliter seculares litteras addiscunt. Hinc
beatus Gregorius quendam episcopum non reprehendit quod
eas didicisset sed quia contra episcopale officium
pro lectione evangelica grammaticam populo expone-
bat. Hinc etiam Ambrosius scribit super Lucam.
Legimus aliqua ne ignoremus, legimus non
ut teneamus sed ut repudiemus. Item Ieronimus super
epistolam ad Titum. Si quis grammaticam artem noverit
vel dyalecticam ut recte loquendi rationem habeat et
inter vera et falsa diiudicet non improbamus. Geo-
metria autem et arismetica habent in sua scientia veri-
tatem sed illa non est scientia pietatis. Scientia autem
pietatis est nosse legem scripturas intelligere pro-
phetias, in evangelio credere apostolos non ignora-
re. Grammaticorum autem doctrina potest et proficere
ad vitam dum fuerit in meliores usus assumpta.
Idem quia Daniel ... voluit ...
... ne pollueretur utique si sapientiam atque doctrinam
Babiloniorum sciret esse peccatum numquam acquies-
cerent discere quod non licebat. Discunt autem non
ut sequantur sed ut iudicent atque convincant. Quod
si quispiam adversum mathematicos velit
scribere imperitus mathesis risui pateret
et similiter adversus philosophos disputans si ignorat
dogmata philosophorum. Discat ergo ea mente doctrinam
Caldaicam qua Moyses omnem sapientiam Egyptiorum
didicerat. Item si quando cogimur secularium litterarum recor-
dari et aliqua ex hiis discere que olim dimisimus
non est nostre voluntatis sed ut ita dicam gravissime
necessitatis ut probemus ea que a sanctis prophetis ante
secula multa predicta sunt tam grecorum quam la-
tinorum et aliarum gentium litteris contineri. Item Augu-
stinus contra manicheos. Si quid in dedito Sybilla

vel orpheus aliique gentium vates aut philosophi
dixisse perhibentur valet, quod aliquid ad paga-
norum vanitate removendum, non tamen a doctorum
auctorum amplectendum censuimus. Cum distat de christi
adventu inter predicacionem anglorum confessionem de-
monum tum inter antiquitate sacrilegarum scriptura-
rum et auctoritate prophetarum. Item Clemens papa. Si
cum divinis scripturis integram quamquam conformatam
regulam veritatis susceperit absurdum non erit si
aliquid etiam ex eruditione communi ac liberalibus
studiis que forte in pueritia attigit ad assertionem
veri dogmatis conferat, ita tamen ut ubi vera didicit
falsa et simulata declinet. Item ysidorus in libro sententiarum.
Ideo prohibetur christianus poetarum figmenta legere quia
per oblectamenta fabularum nimium mentem
excitant ad incentiva libidinum. Non enim so-
lum thura offerendo demonibus immolatur
sed eorum dicta libentius capiendo. Secundum in epistola ad
Romanos. Capitulum xxxi de diversis doctorum floribus carpendis

Alit lectio ingenium et studio fatigatum reficit dicitur
non tamen sine studio reficit nec scribe-
re tantum nec tantum legere debemus, altera res contristabit
vires et exhauriet de stilo dico, altera solvet ac
diluet. Invicem hoc et illo commeandum est et al-
terum altero temperandum ut quicquid lectione collectum
est stilus redigat in corpus. Apes ut aiunt imitari
debemus que vagantur et flores ad mel faciendum
idoneos carpunt. Deinde quicquid attulerunt dispo-
nunt ac per favos digerunt. Sic nos debemus
quecunque ex diversa lectione congessimus separare.
Deinde adhibita ingenii nostri facultate in u-
num saporem varia illa libamenta confundere. Talem
animum nostrum volo esse ut multe in illo artes
multa precepta multarum etatum exempla sint
in unum conspirata. Ieronimus contra vigilantium. Mei pro-
positi et studii est libros multos legere ut de pluri-
mis diversos flores carpam. Idem ad pammachium.
Ethnicum cum obicit me origene delectari cum ho-
mine [illegible] propter tuum commissum
dico, auferre cum ceteris libros quid Origenes con-
gregavit, videas [illegible] cum meis scriptoribus ... qua-
stio animi que dixit atque utinam omnium tractatorum
scripturarum voluminum ut tarditatem ingenii erudi-
cionis diligencia compensare. Ieronimus ad paulinum.

Habet autem Capitulum xxxii de vigiliis audiendi retinendi
nescio quid latentis energie viva
vocis actus in aures discipuli de auctoris
ore transfusa fortius sonat. Mattheus apostolorum
sanctus eunuchus in via fuit sic enim cum sancta
scriptura cognoscerat legeret ysaiam prophetam in-
terrogatus a philippo: putas ne intelligis que
legis? Respondit: quo possum nisi aliquis me
docuerit? Ad minores artes veniam, que tamen his
qui manu administrantur agricole cementarii fabri
metallorum lignorumque cesores lanarii quoque
et fullones et ceteri qui variam supellectilem et
vilia opuscula fabricant absque doctore esse

non possunt quod cupiunt. Boecius in libro de scolarium disciplina. Qui
non novit subici non noscit magistrari. Mise-
rum est enim magistrum qui numquam noverit se esse di-
scipulum. Debet autem discipuli subiectio inter
illas conpresse fieri ut sit attentus ad audiendum
docilis ad intelligendum, benevolus ad retinendum.
Malo quidem ballucinantes ingenii licet tediosos
fructu deliniri quam se ducunt ecitat dul-
corem quam. Hic ergo discipuli sumpta magistratui
subiectio Hic oracii attencio benivolencia ac
docilitas ingenii limonis quoque operis cunta-
tia et felicis constancie [illegible] debita professione
qua subici gaudeat. Tem[illegible] eumque meminerit
diligat et eius man[illegible]sioni si fieri potest
cohabitando se inserat ut cum locus sunt ad
eum requirendo veniat. Varro ubi supra. Ille
aut eligere eruditorem quem magis mirari
possis quam malicius. Nam tam laudabile est
mereri ipsum quam invenisse. Hoc enim alicui
est illud proprium Hominis est nil magnificum do-
cebit qui a se nil didicit. Falsorum ingenii vero
cupientes auditorum narratores. Hic quod audi-
endi sunt ut qui rumores recipiunt et
retransmittunt aut edocendi generis exemplorum
subdolis. Quintilianus libro ii. Non autem id quidem
estimandum est cuiuscumque etatis sit quam quantum
in studiis iam effecerit ut preceptorum officium
est docere sic discipulorum prebere se dociles alias
quamvis neutrum sine altero sufficiat sic frustra
pergunt semina nisi ea promollitus sunt
sulcus ita scia coalescere nequeunt nisi consentia
tradentem accipient atque concordia. Boecius ubi
supra. Ca. xxxiii de his qui ad magistrum accedunt

Iam vero discipulus ad perfectionem tendens
que tumultat constancia prout facultas
suppetit menti studeat imprimere. Quando
enim constancia lucidius. Quid inconstancia ve-
quinis. Prima parit secunda destruit. Prima pro-
cedit secunda retrocedit. Prima colligit secunda
vero collecta dissolvit. Prudentes scolares semper
aliquis consorte gaudeat cum quam consolans
detegere valeat qui nebula fortune diligens
sustineat morbosque ingruente sedulo se
exhibeat. Et si tetrum aliquo morte affuit
suppetens facultates dissidat. Si vero inimica
evadat possit alios prospera sustentari pecu-
niari consolari vigente quoque valitudine
libelles gaudeant prolongata consuetudinis
etatum commendabile recordacione gradatim
castigacionibus felicitate quisque recepit inter eos
matrice dilectionis integritatis primaveat ut
primum tpis res instillans in medio in vin-
dicas infime vero inebrians. Possit denique
hanc indolis invenis qui ad magistratus ho-
norem accedere cupit primo eius ut que ad
talem honoris veneracionem pertineat sciat scita
que conservare noscat nec scriptorum emissionem

totaliter se committat. Credo ut librorum copiam
pertractans sic committat quatinus cum opus fu-
erit eos compilat nec eis animo credat. Sicut
nigris qui montanum magistri sui sententiis in-
tendit confisus est quod omne ubinam abrupimus one-
gressum quatinus comitabat et tamquam fa-
ciunt doctrinas michi aliud magisterium me-
tuunt obtinens in scolis predicabat. Unde mul-
tociens pudore confusus contemptus abibat. Miser
enim quippe ingenium est semper inventis uti
nunquam in inveniendis. Stultum est animo magistri
confidere sententiis. Set primo quidem credendum
est donec videatur quid sentiat. Deinde fin-
gendum ipsum errasse docendo si forte inveni-
atur quod illi sententie obviat. Tercio ut ali-
quos habeat secreto quos doceat eisque libros
legat et aliis eos rudimentis informet ut
intellectu sciat et sua doctrine noscat. Confessio-
ne nimium comparet utrique magistrum premittet
alios. Aliorum namque docere est ipse facultas
industrie. Quarto ut habeat alios qui sibi allici-
at quatinus cum magistrandi opportunitas fuit
eorum intuitu affectu gaudeat. Quinto cum sit
prius quam separetur sano tempore solus desitui-
entis ut quarum quam gratia consimile coronan-
dus est illorum [illegible] patientie scolas reboare
simulat et totaliter comparat providente agri-
ter remordeat. Diligentius quoque provide-
at ne si multa sint voluntas importunitatis
ignorantie tercitati vel arrogancie temeritati

Ca. xxxiii de eis qui hoc officium assumunt docendi

Quintumque autem officium illud ipse voluit
quam decidat ominum morum honestate quod
ut polleat in sermone notabilis in iudiciis
iustus in consilio providus in quibusque fidelis
constans in multis prius in affectu utilitatibus in-
signis vanitate laudabilis consistat. Preter-
hoc etiam esse tenetur eruditus mansuetus ri-
gidus antiquus non negligens non arrogans.
Sit magis eruditus quia prius opportet ut di-
scat qui doceat. Mansuetus autem ut qui nec
est discipulorum elationem pati sciat. Rigidus ut
errantem audaciam imponat sophistarum lites
dissolvat. Oblatrantes remordeat delinquentes
infirmat. Furentes corripiat. Antiquus non
non autem set perpetuanti scientia quod si utrorum sint
contrarias favor erit valde autem absurdum
est iuvenem ut imperiti pueris novelli antiquos
rudes preservant civitatis. Non sit autem negli-
gens quia sicut unumquodque apte in nunc
invi constancia sit etiam se docere et discipline
novicia est negligentia excelsusque esset nec-
essarie deserviret quam quamvis magistro negligen-
cie. Nec vero sit arrogans qui ruinas pau-
perum scintillula magistratus contingentum
arrogancia et temeritas auferunt discendi vo-
luntas quia nunquam fideliter instituit arro-

gantis credulitas. Nam cum fastigio simpli-
ces despiciunt et que sciunt humiliter docere contemp-
nunt nec indoctorem sic tamen infirmant refe-
runt. Set magistri ipsam excellentia respiciunt. Cum
autem legendi tempus scolas intraverit, contristem
assumpto rigore considerandum est ut amore tempe-
rantia simo mapiat ore voto rotundo medio-
criter aspiciendo. Nemo enim nisi maxima
necessitas invitat conspicienda quia si quas ultra
debitum conspicit habeas quidem tempore pigritie co-
sumendi nec vanitate se committet. Et non primo
tempore discentium copiam non habuit non ideo te
pessat nec spe deposita evanescat. Sed tanto
studiis acrius insistat sequens ingesfluentum statione
poscit ut sic licet cum paucis honore contingat
paucorum cum exortis multos destitutos per
fundi studio ingentes frequentes sternere
undique intitulari pictat aut ambitu scho-
larum rector delinitus discipulorum corda pau-
pertate degenerum studio sequentes discentium mul-
te tenent videlicet cibariis talentis neque
saltem tenues si facultas suppetat terissimo
natus. Quintilianus li. 1o. optimus quisque
preceptor frequencia studet et maiore se theatro
dignum putat. Augus. in li. de magis.

Ca. xxxiii de electione magistro notatur

Quibus autem filium
in scolam mittat ut quid magistri cogitat
dictat ac istas omnes disciplinas quas
magister docere profitetur cum ulubus coplicantur di-
scipuli utro neva doctrina sunt apud semetipsos
considerant interiorem secundum virtutem pro viribus
intuentes fallunt aut ut eos qui non sunt
magistros vocent quia plurimum non tempus laten-
tibus et tempus cogitacionibus nulla mora me-
diant et quam post admonitum sunt motivatus
vita intus discunt foris se alios qui monen-
tibus didicisse arbitrantur. Nos autem intelligimus
qui ne septimum sit ante dona ne nos qui
quam magistri dicamus magistrum et que unus omnium
magister est in celis. Quid autem sit in celis do-
cebit ipse aquo per homines foris signis admo-
nemur ut ad eum intro conversi erudiamur. Quem
diligere ac nosse vita beata est. Idem in li. de re-
tractationum. Reliquendi philosophorum dixi quod di-
sciplinis liberalibus eruditi illas ac nimis oblivio-
ne obrutas eruunt et quodammodo refodiunt.
Hoc autem nec in illis eruditissimis est omnino
tam neva rudere de quibusdam disciplinis et
imperitis eorum quia prius est eis quantum id ca-
pere possunt binne etiam ramus multi habet in
tabulis non comprehendit non quod ea aliquando nove-
runt et oblita sunt quod plerumque vel taliter inquisi-
est cont quorum opinione inde xii de trini-
tate disserui quantum occasio dabatur opinione aute-
tor detestas Supplicius qui veteres xii. li. in capitulo est
de anima capit. de scientia causa Aug. de eadem opi-
libus Ca. xxxiiii de erudicione puerorum

Quis autem ignorat cum quanta ignorancia veritatis que iam in infantibus manifesta est homo in vitam veniat? Quod diuina gubernacione non omnino deseritur dampnatus tamen tenebris status cum quibus nascitur vigilat ... plena tamen erumpna laborum et dolorum. Quid enim sibi volunt multimode formidines que parvulis adhibentur. Quid pedagogi quid magistri quid ferule quid virge quid alie puniciones pene que quibus dicti non parent quod maiores volunt quia nichil aliquid utile volunt quod ipse puerus agit vel ut inpericia debellet et pravitas cupiditatis infrenetur cum quibus malis huius seculi vivimus. Quid est enim quod cum labore meminimus sine labore obliviscimur cum labore discimus sine labore nescimus cum labore strenui sine labore inertes sumus. Nonne hic apparet in quid velud pondere suo proclivis et prona sit viciosa natura et quanta ope ut hinc liberetur indigeat. Segnicia desidia pigricia negligencia vicia sunt utique quibus labor fugitur cum labor etiam ipse qui est utilis pena sit. Varro ubi supra. Sapiunt vasa quod quid primum acceperunt sic est de infantibus. Tale naturaliter tenacissimum est animus que accepta memorie non commendat. Quintilianus ubi supra. Utinam nos liberorum mores non ipsi perderemus. Infanciam statim deliciis solvimus. Mollis educacio quam indulgenciam vocamus nervos omnes mentis et corporis frangit. Etas est que sequitur tum vel maxime formanda. Cum simulandi nescia est et precipientibus facillime cedit. Frangas enim citius quam corrigas que in pravum duruerunt. Idem ubi supra. Ingenia tardiorum nimia emendacionis severitate deficiunt. Nam desperaverunt et doluerunt et novissime oderunt et quod maxime nocet dum omnia timent nichil conantur. Ysidorus libro vi. **Capitulum xxxii de libris et auctoritatibus eorum**

Codex multorum librorum est liber unius voluminis. Dictus codex per translacionem a codicibus arborum quasi caudex quod ex se multitudinem librorum quasi ramorum contineat. Liber est interior tunica corticis que ligno coheret. Unde et liber dicitur in quo scribimus quia ante usum carte vel membranarum de libris arborum volumina fiebant id est compaginabantur. Unde et scriptores a libris arborum librarios vocaverunt. Librarios autem et bibliopolas dictos librorum, cum greci biblion vocant. Folia autem librorum appellata sunt ex similitudine foliorum arborum vel quia ex follibus facta sunt id est ex pellibus que de occisis pecudibus detrahi solent. Cuius partes pagine dicuntur eo quod sibi invicem compingantur. Versus autem vulgo vocati quia sic scribebant antiqui sicut aratur terra. A sinistra enim ad dextram primum deducebant stilum. Deinde convertebant ab inferiori et rursus ad dextrorsum. Apud Romanos primus libros

copiam advexit Emilius Paulus Perse Macedonum rege devicto. Deinde Lucullus e pontica preda. Post hos Cesar dedit Marco Varroni negocium quam maxime perficiende bibliothece construende. Primum autem Rome bibliothecas publicavit Pollio grecas simul atque latinas additis auctorum ymaginibus in atrio quod de manubiis magnificentissimum instruxerat. Apud nos quoque Pamphilus martir cuius vitam Eusebius Cesariensis conscripsit Pisistratum in sacre bibliothece studio primus adequare contendit. Hic enim in bibliotheca sua prope xxx voluminum milia habuit. Ieronimus atque Gennadius ecclesiasticos scriptores toto orbe querentes ordine persecuti sunt eorumque studia in uno voluminis indiculo comprehenderunt. Marcus Terencius Varro apud latinos innumerabiles libros conscripsit. Apud grecos quoque Calcenterus miris attollitur laudibus quod tantos libros ediderit quantos quisque nostrum alienos scribere propria manu vix possit. De nostris quoque apud grecos Origenes in scripturarum labore tam grecos quam latinos operum suorum numero superavit. Denique Ieronimus vi milia librorum eius legisse fatetur. Horum tamen omnium studia Augustinus in ... ingenio vel sciencia sua vicit. Nam tanta scripsit ut diebus ac noctibus non solum scribere libros eius quisquam sed nec legere quidem occurrat. **Capitulum xxxiii de diversis generibus opusculorum**

Opusculorum genera dicuntur esse tria. Primum genus excerpta sunt que greci scolia nuncupant in quibus ea que videntur obscura vel difficilia summatim ac breviter perstringuntur. Secundum genus omelie sunt quas latini verbum appellant que proferuntur in populis. Tercium thomi quos nos libros vel volumina nuncupamus. Omelie autem ad vulgus loquuntur. Thomi vero id est libri maiori sunt disputacione. Dyalogus est disputacio duorum vel plurimorum quem latini sermonem dicunt. Sermo autem dictus est quia inter utrumque seritur. Tractatus est unius rei multiplex exposicio eo quod trahat sensum in multa sentiendi contractando. Commentaria dicta sunt quasi cum mente. Sunt enim interpretaciones. Apologeticum est excusacio in quo solent quidam accusantibus respondere. Fastorum libri sunt in quibus reges vel consules scribuntur a fascibus dicti id est potestatibus. Unde et Ovidii libri fastorum dicuntur quia de regibus et de consulibus editi sunt. Proemium est inicium dicendi quod apud nos prefacio inscribitur. Precepta sunt que quid faciendum aut quid non faciendum sit docent. Primus autem precepta apud Hebreos Moyses scripsit. Apud latinos vero Marcus Cato primus precepta composuit de quibus est illud: postremus dicas, primus taceas. Problemata que latine appellantur proposiciones questiones sunt habentes aliquid quod disputetur

Capitulum xxxii de libris et auctoritatibus eorum

Capitulum xxxiii de diversis generibus opusculorum

soluendum sit. Epistolam ipse vocauit quod interpretatur
latine missa. Antequam enim carte et membranarum usus
in dedolatis ex ligno codicellis epistolarum eloquia
scribebant. unde et portitores eorum tabella-
rios vocauerunt. Aug. de ci. dei li. xix. Ca. xxxviii

de diuersitate linguarum i. ydeomatum

[E]st inter miserias prima inter linguarum diuersitas
que hominem alienat ab homine. Nam si duo
aliqua necessitate simul esse cogantur quorum neu-
ter linguam nouit alterius, nichil prodest ad eos
consociandos tanta similitudo nature ita ut libe-
tius sit homo cum cane suo quam cum homine
alieno. Ysidorus ethimologiarum li. ix. Diuersi-
tas linguarum exorta est in edificatione turris
post diluuium. tunc superbia societatem humanam di-
uisit. Nam omnium antea nationum vna lingua
scilicet hebrea fuit qua patriarche et prophete usi sunt
non solum in sermonibus suis verum etiam in libris
sacris. Sunt autem de tribus filiis Noe gentes
lxxiii vel potius lxxii de quibus totidem lingu-
e per terras esse ceperunt que crescendo pro-
uincias et insulas impleuerunt. Et primo quidem
quot gentes fuerunt tot lingue. deinde ex
vna lingua plures sunt gentes exorte.
Linguas linguas autem vocat atque pro verbis
communi quo id quod efficitur per id quod efficitur
nominatur. sicut os solet dici pro verbis et manus
pro litteris. Tres autem sunt lingue sacre que ma-
xime toto orbe excellunt scilicet hebrea gre-
ca latina. Vnde propter scripturarum obscurita-
tem harum cognitio est necessaria ut si qua du-
bitatio nominis aut interpretationis in vnius
lingue sermone orta fuerit ad alteram recurratur.
Et greca quidem inter ceteras gentium linguas
habetur clarior. Nam et latinis et omnibus est so-
nantior. Huius varietas in v partibus discer-
nitur. quarum prima vocatur i. mixta siue commu-
nis dicta qua omnes utuntur. Secunda attica qua
usi sunt actores greci. Tertia dorica quam habent
egyptii et syri. Quarta ionica. Quinta eolica.
Latinas quoque linguas iiii esse quidam
dixerunt scilicet priscam latinam romanam mixtam.
Tam omnes quidem orientis gentes in gutture
linguas et verba collidunt sicut hebrei et syri.
Omnes vero mediterranee sermones palato fe-
riunt ut greci et asiani. Omnes autem occiden-
tales verba in dentibus frangunt ut itali et
hyspani. Syrus et chaldeus in sermone est si-
militer impletus consonans litterarum sono. Quam-
uis autem linguam homo quilibet aut audiendo
tenere possit aut legendo ex preceptore accipere.
Omnium tamen linguarum cum sit scientia difficil-
lis nemo tamen tam desidiosus est ut
gentis sue linguam nesciat. aliquin bru-
tis animalibus deterior est. Nam illa ipse vocis
clamore exprimunt. iste vero ipse lingue no-
ticia caret. Alpharabius in li. de ortu scien-
tiarum. **Ca. xl de diuisionibus**

[S]cientia lingue vel sermonis prima est que
in duo diuiditur scilicet in scientiam componendi
et obseruandi quid vnaqueque dictio sig-
nificet apud gentem illam cuius est lingua.
Et in scientiam obseruandi regulas illarum dic-
tionum componendi aut significandi in eadem
lingua. Alie sunt simplices. alie composite
ex simplicibus. alie ipse ut sorites. Alie que-
dam ut homo communium. aut alia sunt vera
ipsa vocabula ut nomen genus et huiusmodi ut
dus et tempus etc. Scientia lingue diuiditur apud
omnes gentes in vii partes. Prima est scientia
dictionum simplicium quid significet. vna que
est scilicet grecum vel aliud. Secunda
est dictionum compositarum siue orationum quibus
apud illam gentem utuntur oratores vel versi-
ficatores siue sapientes apud eos. Tertia est
scientia regularum de dictionibus simplicibus que
scilicet inquirit de flexione earum et vnde earum
denominationibus et notabiliter de litteris quoque
plurium coniungendarum in syllaba et de syllabis. Quarta
in coniunctionem hec docet que cum qua dic-
tione ordinetur in oratione. Quinta est scientia
regularum de recte scribendo et dicitur ortogra-
phia que docet que litera cum qua scribi de-
beat et que non. Sexta est scientia regularum
de recte loquendo et docet distinctiones sub-
distinctiones et accentus graues et acutos et
circumflexos. Septima est scientia regularum ad
versificandum. hec docet que sillaba longa
que breuis posita de pedibus et de cesuris. de-
inde de variis metrorum generibus quorum
varietatem facit numerus vel diuersitas pe-
dum et appellationes eorum vel inuentorum
auctor. Idem qui Alpharabius hec sub scientia
lingue grammatica comprehendit. Omnes
aut nulla doctrina scientiarum dicit quod ista lin-
gue grammatica precedit. Itaque de scientia lingue
sciam attinet longum vtique nimis est et omnino
potius impossibile vocabulorum omnium in omnibus linguis
origines atque significationes exponere. pau-
corum vero que frequentius in scripturis inueniuntur
nec satis omnibus nota sunt tantum exponere
quorum ex aliorum libris significationes plerumque
et origines studiumque post eorum ...
primi inserere proprie vero latinorum atque gre-
corum. Hebraica vero volumine suo
illa quidem que in sacra scriptura continentur
... ordine alphabeti pau-
ca breuiter perstringam. **Ca. xli de vocabulis que incipiunt per a.**

[A]bauus pater aui.
Abigena aliegena lingua alienus ab-
licetur ligneus. Abigei fur iu-
mentorum vel qui aliquem fur seducit alia
abigendo. Abligare diuidere. Abolere delere

obliuisci Abra ancilla Abrahamu genus h[er]-
be Absitire de memoria ponere Absentia ab-
ulacio Absida grece lucida latine q[uia]
luminis accepto per arcum repletur Absinthi-
um h[er]ba quedam amarissima Abstemius ab-
stinens a temeto i[d est] vino Achalanta auis q[ue]
et carduelis d[icitu]r Achates sive g[e]m[m]a nauis
Achantus flos vel h[er]ba qua vestes insignitur
Acephali genus h[er]eticorum sine capite Ace-
rtes lignum Aciare ferrum durum Acidiari in-
dignari stomachari Acide tediose indig-
nanter Acingi parari armari Acone vocare
Acetabulum quod acetum fert Acola manens
vel vicinus cultor vel alienus Acolitus grece
ceroferarius Acredula auis quedam Acrocia
ligatura articulorum Acromata secretiorum ca-
rmina Actuarii dicuntur actibus qualiter scrip-
ti Acuba collum Adactus coactus vel elec-
tus Adagonista incitator certator Adar
febrarius vel marcius Adigi compelli sub-
igi Adita hostia vel loca secreta Amnestia
oblivio Adminiculum iuuamen Adnepos abnepo-
tis filius Adnullare in nichilum vel adnichil-
are Adonides amasius veneris Adoptare
ad filiatum Adorea fama vel sacrificia vel gloria
bellice virtutis Adorea gloria Adoriri conari
ordiri aggredi Adorsus allocutus Adorta
assumpta Appendix scala comes Adriasius
maris adriatici Adrumentum ab adrum-
eto ciuitate Adsaltem allisum Affatum sermo-
nem habuit unde Afferesis abscisio de princi-
pio ubi Afficit in miris grauiter Afforis-
mus sermo breuis integrum in parte uer-
sum describens Afro grece spuma Affri-
cus ventus de meridie flans Affrangitur
inspices Affrumus spuma in [illegible] Agamnus
sine coniuge Agapes caritas vel aliorum la-
bor Agger cumulus fossa repletus Agangi
radio inter albe Agge festiua Aggeres cu-
mulus fosse replens Adurbium [illegible]
Agmine fugat Agmator negociator Agy[illegible]
agrasta facere septum Agiam grece ferrum
Alabastres lapis candidus unde fit ala-
bastrum Ala pes [illegible] [illegible] capitis
Alares equites turme Albugo albedo que
accidit oculis Alarica hasta ferrum habens
trium angulorum Alcior auis Allegoria
est tropus quo aliud significat quam dicat
Aleph prima litera est apud hebreos Alga
herba Alicula fuerunt vestis Alipes cele-
ris pedibus Alnus arbor Aloa arbor Al-
locu herba Altanus flatus qui in pelago fit
dicitur a balto i[d est] mari Altercari contendere Al-
tilia altiles vel studio saginata Alucaria
naui sine [illegible] apium Alum quedam
salsugo terre Alumnus agnatus in [illegible]
Alluuies locus [illegible] Ca[pitulu]m xlii adhuc

Anima auis noctua de eodem
que et strix Ambages circuitus Am-
bro decorator profusus luxuriosus
Ambrosium diuinum Amen hebraice vere vel
vel utinam sine verax vel fiat Amentum liga-
mentum iaculorum quod est in medio hastili
Amphibalus birrus velatus Amphige-
re utrumque Amphicapa contexta ex parte villosa
sicut tapeta Amphiteatrum locus rotundus
ubi pugnant gladiatores Amphora quod
duas habet ansas Amunca genus nauis Am-
ita soror patris qua alia natus Amnosta
flos fluuine [illegible] temulente de mol eiec-
tus Ammonium genus unguenti vel fruc-
ticis Ampulla vasculus in quo vinum offer-
tur Amurca feces olei Ana grece sursum
Anachoresis heremita Anaglifa vasa sursum
sculpta Anagoge sursum ductio Anales
cruces vel libri Anna acta continentes Ana-
logia similium comparatio vel vicia [illegible]
Analogium quod inde sermo predicatur Anaste-
na [illegible] [illegible] cum [illegible]
mat [illegible] illa [illegible] Anastrophe inuersus
ordo prepostus Anate [illegible] Anathe-
ma separacio vel separatum Anastole [illegible]
Anatones [illegible] vel in castratores An-
droginum hermafrodita Anchiosus tediosus
Anesis remissio Anethum herba quedam Anetum
herba Anfractus circuitus Angaria est
mei personalis indebita coactio Anguina
glandule Angiportus [illegible] Angis-
tiro [illegible] Anguis [illegible] Anguilla [illegible]
tina qua [illegible] [illegible] Anadiplo-
sis vel [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] Anguina [illegible] [illegible]
[illegible] antequam [illegible] Ante [illegible] An-
tagonista [illegible] Antarticus [illegible]
[illegible] [illegible] genus [illegible] Antebellum
[illegible] [illegible] datum Antenna lignum quo
vela [illegible] Antiphona [illegible]
Anac [illegible] descendentes [illegible] Am-
tifrasis [illegible] ubi [illegible] Antiphrasis [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
Antipodes genus [illegible] qui sub terris
[illegible] nobis vestigia calcare putantur An-
tiquarii qui vetera scribunt Antitesis [illegible]
[illegible] [illegible] Antitheta [illegible] Antiro-
nomasia [illegible] [illegible] [illegible] An-
tos grece flos Antropos homo Ca[pitulu]m xliii

Apathia grece in adhuc de eodem
passibilitas Apex summitas cuiuslibet
rei vel linea [illegible] super literam Api-
ane [illegible] Apiago herba Apis [illegible]
[illegible] [illegible] Apium herba Apla-
sta ornamenta nauis Apocalis [illegible]
Apocrifa dubia vel abscondita Apocari-
sis depulsio Apodo comes Apofragis

Ca[pitulu]m xlii ad huc de eodem

Ca[pitulu]m xliii ad huc de eodem

ma signaculum anuli Apogeum spelunca Apo
lo fidus vel laniantium vestes ponitur Apologia
excusatio vel satisfactio Apolus divus Aporia
nullius cura tota molestia seditio Angor
tedium anxietas fetor Aposiopesis suspensa
locucio Apostatare retrocedere Apostrofa i. e-
versio Apotece repositoria Aqualiculus vene
triculus Arabo ara bona Araneimda fossa
parva quam sulcus aratri Archelia regina ve-
torum Archessire advocare Archia initium vel prin-
cipatus Archimagirus princeps coquorum Archi-
mandrita summus pastor Arcitenes sagittarius
Architectus magister fabricatorum Architriclinus prin-
ceps triclinii Archisma armaria Arcturus quod-
dam sydus Arcuatum est unius corporis quia cauda
eius qua fecit curva est Ardea avis Area
equalitas tabularum Areston omnicola virtus
Argis silva Argestia statones unidine Argu-
mentum est in principio libri carmina scribitur vel pau-
dit Argutus loquax astutus Ariel leo dei Ar-
tes mathematicum bellicum Arioli qui circa
aras ydolorum sacrificantes demonum vitas ac-
cipiunt Armamentorium locus armorum reposi-
torium Aristologia herba Armille sunt virorum
sunt ob armorum virtute collata insignibus
sunt ornamenta brachiorum ab armis dicta vel
ab armis Armillum vas vinarium Armonia co
nuclii vocibus coaptata modulatio Aromata
quecumque fragrancia Arpax rapax Arpe cur-
vitate vasis est et est adinstrumentum orti Ar-
pia vero genus avium Arquatur forsites Ar-
sacides nam omnes regum persarum Arsenium
unguentum Arsis artus arsis vocis eleva-
tio Artaba mensura habet modios tres et
terciam partem modii Artemo velum navis
dirigende Artocus qui ad laude carmina can-
tu mendatum Arterie vene Articulatum gra-
datim Argumentum ingenium Artiplax dupli-
dolosus Arma unguedo circa adherens Ar-
undo sagitta Aruspices qui exta pecudum
inspiciunt et docis futura predicunt Aspolonia
herba Capitulum plurimum adhuc de eadem

Hasta ima secum Ascire querere vocare Asco-
pa vas ut simile Asse minimus Assecla di-
citur vel qui aliquem sequitur causa lucri As-
sentatio adulacio Assafetida bitumine Assidui in-
dici qui erant iudicii cultu assidui ut iudas
machabeus et eius socii Asilus tabanus vel pa-
ter locus quem violare nefas est Asopa
vel multa venalia sunt Asparagus
herba spinosa Aspernari irridere contempnere
Aspitulatio assensio Asprica ruina Astarium
ubi vendunt bona proscriptorum Assumentum
additamentum sine paris assuenda Assistus
stella picta ut lucescant que omissa sunt
Assimulari assentire adiungi Astus astucia
fraus Athanatus immortalis Attavus

abavi pater Accionis dicitur ancestre Atratus
lugubri Auctenticum firmum Auctio publica ve-
ditio Autumnus in sinus Auspicari incipere Augures
qui volatus avium mores intendunt Augustum
amplificatum religiosum Avitum antiquum Au-
lea cortina regia Aurigo erugo sive rubi-
go vel morbus ex corrupto felle nascens qui
sanguinem vitit in pallorem Auspex qui avium
auspicia intendit auspicari incipere Auspi-
ce inimante Austus aper durus Australis qui-
dam piscis Capitulum xlv de hiis que incipiunt per b

Baburrus stultus Baburra stulticia Bacce
olive lauri et poma Baccari furere dis-
similiter Baccula abacta Baca ornamentum
colli ex anulis aureis confectum Bagnola lec-
tus ad baiulandum Baias portus Abiaulandum
Baiulat portat Baiulus portator Balea-
funda a loco dicta Bali grece crinite Bardus
stultus Bari grece gravis Baritus vox ele-
fanti Barus ruffus vel niger Basilla regina
Basileus rex Basilice regum habitacula Basis
fundamentum Basilica herba Basilicus serpens
Bastia vehiculum mollibus stramentis compositum
Bath vestis linea Bathus capud metreta
continens et est decima pars liquidorum ephi mar-
dis sit mensura trium modiorum Beimagiis
vestibuli Betha ii litera apud grecos Betu-
nes munstriones qui in uno nascuntur Bibus
lingua Biblicis duplicibus linteis Bibli-
thatices libros vel sermone Bibliopola
qui codices vendit Biblium librorum Bibula
papirus Bibus bibitor Biceps duo capita
habens vel bis acutus Bidens anchora vel ovis
vel genus mattis Bidental fossorium Biso-
rum biforme Bifidum biforme vel in duas
partes fissum Bigenus de duobus gentilibus natus
Biga duorum equorum currus Bilinguis
qui aliud dicit aliud cogitat vel potius qui
aliud dicit in ymnia et aliud malis curia Bi-
lis tristia vel cola Bilices duplices Bima-
tus secundus maritus Bimat duplicat Bima-
tus biennium Biothanatus bis mortuus Bi-
remus secum Birsa corium Birrus volu-
tas vel vita vel vestis Bissextus est per
quatuor annos unus dies adiectus crescit
enim per annos singulos iiij pars assis que com-
pletur quarto anno diem facit Bissilites porci
passus singulis Bissinathia vestis candida
colonis bissiden contraque pite pilatus Bis-
sum serici tortum vel genus lini candidissi-
mi et mollissimi Bitalassum luminarium
est cum lingua terre in mare extensa ita quod hu-
ius unde mari circumdata Nam mare grece tha-
lassa dicitur Bitume gleba Blas stultus
Blatto cubicularius Blacta purpura vel
genus animalis Blacta sonus vane vel ta-
meli Blactare stulte loqui Blenones pu-

prodicio vel impudicia. Bolimat clamat. Boli-
nator circumspectus vel ingestans. Bolida honor mag-
nus. Bolidis dicitur vas eneum vel plumbeum cum
catthena quod impletum est adipe mittitur
in mare ad probandum utrum loca profunda sint
ubi navis stare possit an arenosa que navem
perdunt. Bombos genus vermis. Bonus fa-
tus bestiar passus bonus. Bostium ubi cor-
pora glutinantur. Bostros vinciens. Bobonguis
tonitus turbidus. Brancos fautor prefectus.
Brachiales succinctorium quod descendens per
crurum zalatibus tollit dimissum ut cursum clarorum
sinus ambulet et constringes vestes corporis
componat. Branchias fauces. Bractea
lamina tenuis auri. Bravium munus premium
corona vel munus victorie. Briona herba al-
ba. Bruma gravitas etc. Brucca armata.
Bucella quasi bucca semel capere potest.
Bucca locus bovum. Bucido qui boves ce-
dunt. Buccinus clangor. Bucco garrulus.
Bucolicum carmen pastorale. Bucula iu-
venca. Buggeus spado. Bulle ornamenta
rotunda regalium puerorum vel equorum sicut
bulle que de stillicidiis aquarum fiunt et inflantur
augento. Bubo naso corniger rasma sic
similis. Acquarasma. Buries? castra. Bur-
gones cautas. Burrus rusticum vel nigrum.
Bustum rogus vel ubi mortuus iacet. Capitulum
Caliud vesp... Explicit de hijs que incipiunt per C

C longa. Caballus asinus. Cadus cicla lig-
nea vel amphora sive urna. Cala
la grece lignum. Calamistrum ferrum in calami
similitudine quo moventur calefacto crines uncti
quo ornati ut crispi fiunt. Calamites infe-
licitas miseria. Calamitas vana. Calathus
levem gestamen de vimine contextum quo pon-
sa ponitur. Calas prima pars plante vel frondis.
Calculator numerator a calculis quibus solet
numerare. Calculus lapillus rotundus
vel unus. Calculus morbus per pendit. Calle-
dicit callide ferio. Callis semita angusta.
Calones negociatores vel naucle. Cala
in lingua portantes. Calvaria in capite ab
ossibus dicta calvus calvarie locus ubi dampnati
decapitalibantur. Calumpnia falsa accu-
satio. Camene nolumina in templis respicientia.
Camillus sacerdotum minister. Caminus
fornax. Campestra succintoria circa ge-
nitalia. Canna harundo. Canalis quia
cana est in modum canne. Candalium car-
bunculum (?) a canne similitudine dicitur. Cancelli fenes-
tre anguste. Candet fulget vel fulcit. Can-
cer morbus quidam incurabilis paulatim
serpens demet animat. Canistrum cala-
thus de canna fissa contextus. Canon regu-
la. Canopeya egiptus. Cantu quibus ro-
ta cingitur. Capnos caligo confusa. Capar-

glossa. Capilla cum capillorum ornatus. Ca-
pisterium vas purgando tritico aptum. Capi-
talis nefarius vel dolosus vel capitaneum
ubi caput anterius tumpani superbus. Capi-
tolium quasi romane urbis caput. Capito-
linus capitolio finitimus. Capitulum capi-
tulum finitimus unde amicta indumenta co-
offendum. Capsa vas ubi ponunt reliquie
vel capella. Capsus carruca undique cir-
cumtecta quasi capsa. Capcio conspiratio vel
opinio. Capulus manubrium gladii vel
feretrum. Capandia animal simile muste-
le. Caralius navicula. Caract nota vel fi-
gura. Cardasus lini species unde fiunt
vela que carbasa. Carpax glossa quedam.
Cardia cordis passio. Carcer glossa similis
nimis vel locus carceris. Carybdis gurges
qui naves absorbet. Caries fletus. Caries
est putredo ligni. Carina media pars
navis. Carminatus arguens. Caro glossa
quedam incorruptum. Carpasia navis acer-
pado. Carpanus color viridis. Carpen-
tum pompaticum vehiculi genus quasi car-
rum pompaticum. Carpens evellens vel
narrans. Carpe iter ambulare. Cartallum
canistrum. Cartillago ossa tenera sine me-
dulla. Casa agreste habitaculum palis vir-
gultis et contextum. Casses araneorum tele
vel recia leporum vel singule vel crimine.
Casia glossa vel flos. Cassidile bursa vel fa-
cellus. Caslen nomen. Casma hyatus.
Castoreum unguentum de testiculis castor
animalis. Castra multitudinem dicitur paucorum.
Castrensis militaris vel hostilis. Castri-
margia gula. Castramentari vel sedem vel
conventus militarum. Casa casimatum vel tur-
gurium in casula. Cataclismus diluvium.
Cathagloguis (?) magistrorum unus. Cathamanc (?)
mane. Cataplasma medicina. Catapulus
adductus navium. Catapulta genus telorum.
Cataplectato (?) alvimigato (?). Catharacte fe-
nestre vel hostia plurimorum. Catharica pur-
gatoria. Cathafrecna (?). Confirmatio affecta-
te. Catasta scala eculeo similis. Ca-
thema? mulieribus tollare (?). Cathecumini
dicuntur qui sunt in fide ante baptismum. Catilo
gulosus quasi catulus. Catinum vas fic-
tile. Catus acutus prudens. Cauda hymanina (?)
cornea. Cancapi candidum. Cancellus tu-
[illegible]mor vesice vel petra. Candyx ra-
dix vel robur. Caule stabula ovium
vel cohortes. Caupo negociator vel tabula-
rius accipiendo dicitur. Candidata lacutu cor-
rupta. Cautium digit quia vivit quia pra-
gius quis prima adsibiet. Cauces (?) fistule
canonales. **Capitulum Explicit de hijs que incipiunt per C...**

C Anus caballus vel cantellus. Celeuma

cantum calcatorum vindemie ipse vel nautarum
Celum genus ferramenti quod vulgo celtonem
vocant unde celata i. sculpta Celoces a
naves quedam agiles ad ministerium classis a
parte Cementarius architector Cenaculum dicitur
a ginnasio [illegible] quod facere solent anti
qui ne singularitatis vicium contrahant Ce
[illegible] plurimorum ingenium [illegible]
Cenum sordidum [illegible] lutum Cenodo
xia iactancia sive inanis gloria Cene quod
te commune vel nouum Censor iudex Cen
sura iudicium vel iudicia Centaurus vel genus
monstri Centro stimulus fixus vel punc
tus in medio circuli Centurie partes ada
tus [illegible] milites divise quibus qui
presunt centuriones dicuntur Cetralia arma
vel instrumenta pistoralia Ceraia grece cor
nua Ceros cornu Cerastes genus serpen
tis cornuti Ceraunos grece fulmen Ceres fru
ges Cerimonie sacre culture Cerinus
magnus sal vel fucus sive dolus Cerbe
rus canis trium capitum Cernuus vel cer
nuosus qui dum cernit vel supinus Cer
la alta maria Ceruissa [illegible] vel
stagno confectus Cespites vel cespites qui
secus matrem intus contrahebant Cessio
ipse rei concessio Cespes fultus vel gleba
Cestus corium quo manus suas pugiles
armant cum inter se certant Cibarius panis
grossus qui ad cibum servis datur non delicatus
Cicada genus minuti animalis Cicen
dela genus scarabei Ciclades insule in
mari que sunt in ciclon grece rotundum Ciclo
pes [illegible] homines Ciclus orbis sive gi
rus Cidaris mitra Cidonium genus pomi
Cignus avis dicitur quod sit candidum Cilleri
mone [illegible] Cigni poete Cilia
summi oculi vel Cyliarchi qui mille pre
sunt grece enim millecharia dicitur Ciath
pondus x dragmas appendit Cimbala
acitabula que percussa invicem se tangunt
et sonant Cinnan ut quidam putant acita
bula que percussa in modulos concutiunt
Cincinni capilli dependentes vel crispi
Cinabrium quidam quidam dicunt minium
[illegible] alii draconum sanguinem Cinamomum
arbor aromatica Cinomonia [illegible]
nina Cinnus [illegible] Circinus circulus
vel instrumentum carpentarii quo rotundus ef
ficitur circulus Circus quoque ipse dominum
construct Circa ad locum Circiter ad [illegible] Cir
cus giro Circulator qui fama [illegible] asser
tat periculi Circenses ludi qui circo
[illegible] Circumputant dum adeptum esse
qui illic certando metas equi currebant Cir
cumforaneus qui advocatur causa circum
fora concurrens [illegible] Circumlinium locus

quem aqua circumluit Circumpedes obsequia
puerorum [illegible] circumvenire vel circumdare
vel [illegible] vel [illegible] Cirre inspi
rationes Cirographum manum scriptum vel
cautio Cis circa [illegible] Cisterna aca
sus [illegible] vel cannis quibus tegitur [illegible]
Clanculo occulte Classica tuba Classicum
sonus in tuba vel navis Clamis genus vesti
menti Cleros grece sors vel hereditas Clero
nomia hereditas Clima tam plage celi que sunt
septem Climactericus qui [illegible] descendit
[illegible] climon grece lectus Clinicus [illegible]
Cloace fosse [illegible] vel quibus [illegible]
aque Clodis vacillans pedibus Cloacs
folles vel pluma [illegible]

Coadiuvare [illegible] vel conglutinare vel simul
nutrire Coagulum [illegible] Cocitus
vel lacus vel fluminis infernalis Cocle
um dimidia pars dragme Cocleae altecio
tunde turres in quibus per orbem conscenditur
Coccum grece nos rubrum sive vermiculum di
cimus Codex [illegible] arboris [illegible] ad
similitudinem [illegible] Coctus [illegible]
[illegible] vel fructus [illegible]
vel multitudo librorum in unum corpus
Codicellus testamentum Cophinus corbis vel
vas de virgulis aptum mundare stercora
vel terram portare [illegible]
congiarium donatio imperatoris Cohors mi
nor pars militum vel maior [illegible] Cola
membra sive vel colatoria quibus [illegible]
colatur Colaphus alapa vel pugnus
Colare mundare purgare Cole grece fel
Collega socius a colligatione amicicie
dictus Colles quasi colles montium Col
[illegible] Collibia
[illegible] Coliga pas
[illegible] colon vocat
Colina coquina Collirida panis [illegible]
[illegible] Colobium vestimentum longum sine
manicis Colomelli dentes longi [illegible]
di qui canini Colonia que defectu in
digenarum novis cultoribus adimpletur Co
lonus peregrinus vel inquilinus vel cultor
advena Colloquintidis cucumis agre
stis Color color fictus Colostra lac novum
Colum dicunt colone unde [illegible] venit
vel fastigium templi [illegible] vel [illegible]
[illegible] Columen culmen Columnis [illegible] con
gregatio Collirium [illegible] unguenta quedam
que vicia oculorum detegunt Collirida
panis quadratus de simila factus in sar
tagine cum oleo frixus vel [illegible] pa
nis [illegible] Coma particula sive [illegible]
[illegible] Comatus [illegible]
[illegible] Comedia ystoria
que [illegible] metro [illegible]

conficit acta. Comita fraudes artes admini-
tiones mendacia volumina interpretaciones. Co-
mentarii scriptores annalium vel qui causas
comminiscebantur/ disputabant. Commessacio
ebrietas in nocturno vel communia victu per d.[?]
eg. r. vin. b. scribendum. Cometes stella quedam
noxia. Comici qui comedias scribunt vel
canunt. Comici qui comedias scribunt vel
canunt. Comminisci confingere fraudem adhibere.
Cominus contra[?] vel prope cum quando est eminus i.
longius. Commissura iunctura sive coniunctura
vel compago. Committere perpetrare coniungere credere. Co-
mis facilis suavis apertus. Unde comitas
i. benignitas vel urbanitas. Comicialis
morbus caducorum. Commolere dentibus comminuere
quasi in unum. Compago iunctura. Compellare
interpellare alloqui. Compescere domare differre
inhibere dicere. Complices qui simul iuncti
sunt [illegible] vel in bonis domini complices sen-
tus [illegible]. Complodere repente. Compita
loca ad que undique conveniunt vel ubi plures
vie. Complanare solo equare. Compos p-
otens vel compositus vel de re dominus
constitutus vel eius possessor. Ca. xlix

Concha alta rotunditas adhuc de eodem

Concha vel structus cipressi. Conca quedam
cacumen curvum quemadmodum curvule
florem. Canere dicitur philosophorum suavem
qui fit de motu vii stellarum. Concathare
coniungere. Conchilium concinnis color sequo
tingitur purpura. Concinnare componere con-
parare. Conclave intimus cubiculum. Concre-
pare conticere consentire. Concreti commixti
sive coadunati. Conculcare simul cubantes. Co-
tula mensura continens tria coclearia. Con-
chus lapis in mari. Condere cipsus vel
poculum. Condicio compositio eventus. Dedicio
pietatis. Condere sepelire. Conducere loca-
cionem conducere. Confectus debilitatus. Con-
fertus densus plenus vel nimium collectus.
Confice coniungere consumere dissipare profundere
vagare. Confragosa loca inequalia ventis un-
dique currunt ac sese frangunt. Confrago-
sa loca aspera. Confutare convincere. Congere
estimare colligere. Concio populi multitudo
sive convocatio vel allocucio populi vel conplur.
Concionator autem qui populum alloquitur vel
convocat. Conniventia consensus. Connivere capitis
motu acquiescere. Conpungere coniungere. Conspi-
cere oculos claudere/ nolendum dissimulare.
Conopea partu [?] libata. Conopeum tentorium re-
tectum in modum tentorii quo culices excludun-
tur vel stragulum vel supellectile. Conspuunt co-
spuunt damnant. Consopire mitigare vel compri-
mere. Constituere. Consectaneus permanens.
Consentus concors vel consentiens vel credi-
bile. Conserere coniungere. Conspice collocare.

Conspiciunt/ videre. Conspicuum constipatum
condensum. Consobrini filii matris vel avun-
culi. Conspirari consiliari. Conspirare
conspirare consentire. Constellaciones vocantur
sydera quas observant mathematici quos se-
cuntur quisque cum nascitur. Constipatus densus
commotus. Constipatus densatus. Consul pre-
sidens vel tutor a consulendo. Consultus homo co-
nsilii peritus. Contegere colligere suspicari.
Contestor iudices. Obtestor adversarios. Co-
nticinium tempus noctis post gallicantum vel
quo imperator populo rogat. Conticum qui omnes
silent. Contignare comportare. Contignacio
lignorum constructio. Contrahere conquirere comprimere
apprehendere colligere. Contumelia contumelia. Co-
tillium ad tempus commanendi conventus. Con-
tus hasta sine ferro cuspide acuta. Con-
tinuator contemptor. Contulice in invicem co-
ntrarie conspirare convitare vel mutue responde-
re. Convene commanentes vel de diversis locis veni-
entes. Conviciari quasi convitium facere vel mamillari.
Convulsum cum vi admittitur aliqua. Co-
nus promptum vel acuta rotunditas. Conus
galea cipressi bacca. Ca. l. adhuc de eodem

Copadium particula carnis. Copo negoci-
ator. Copes copia. Copiosus copia sub-
Corban munus. Corbanan gazophi-
lacium. Corbes colatoria vimini curvatis
virgis intexta. Corbinum corde dupplex. Cor-
datus sapiens vel magnificus. Cordiag-
ni qui post tempus nati sunt. Corepisco-
pi vicarii episcoporum. Coriticum [?] sub
latio. Coriandrum herba quedam. Coribantes
dii paganorum. Corilus arbor nucis avel-
lane vel ipsa nux. Corimbi olearum bace vel
nimium [?] anuli qui quisque [?] in ordine ligant. Co-
rytus theca arcuum arcum vel sagittarum. Cor-
nei arum lapidum. Cornicines qui tubis
corneis canunt. Cornicula [?] macellum.
Cornipes equus. Cornua in navibus extreme
partes antennarum in bello extremitates exerci-
tus. Cornupeta bos ferus qui cornu petit
aliquem. Chorus multitudo canencium quia
apud medicos non [illegible] constat. Chorus
grece ventus occidentalis. Chorus [illegible]
ra tenet principium tam auctorum quam lignu-
dorum. Cosmos grece mundus. Unde micro-
cosmus. Cosdras greci appellant quia scire
omnes famorum gentibus maiores erant dicti
quasi castrandi unde et reges vocantur.
Cosme [illegible] regem. Cote grece
macro. Cotti [illegible]. Cotis lapis quo
acuitur ferrum admaciendum vel dignitatis cor-
poris. Cotula emina ii. libras catatas. Cor-
turnus [?] superbia vel superbus vel genus talia-
menti simile est tale ut in utroque conveniat
pede unde si quis duobus discordantibus

finit annalis carturnix dicitur Coturnix Ca[pitulum] li de c ad

Crapula nausea vel inmoderata
inebrietas q· cruda epula indigesta
Crater calix habens duas ansas Cra-
ticula dicta est a crate Cratigie sic similes
tridentes Creantes grialales Creagres
tes eiusdem Crementum semine masculi unde cre-
dunt corporis gaudent Cremonia sacrificia
in molaris Crepere dubitare unde crepa du-
bia Crepide genus calciamenti unde pedi ap-
tum dicitur a pedo Crepitum manibus plaudo Cre-
pida vinea vel summitas riparum vel cuius ici
Crepitare sonus flare vel sonare vel stridere
Crepor vel crepitus sonus Crepundia
initia vel insignia vel iudicia que expositis
infantibus adhibent Crepusculum dubia lux
que fit vespere vel mane Creare crearium du-
bium dicimus Creta genus terre albe Cretici
dies iudiciales vel determinatum vel ipsimus
vel liligium vel gemmum vel morit Cribrum di-
gna illi frumentum cernendo purgatur Cribro-
dicitur q· tax vissime Crypta spelunca Cripta
spelunca Crisopis auro tin unde est Cris-
paus inbrians Grorgneus splendens genaces
Criste cassides unde cristatus i galeatus Cro-
cem valitudine Crocitatus vox corui Cro-
cum sine croceus ipsa unde croceum i rubicun-
dum Croma grece color vel sonus acri
Cromaticos qui non confundit nec colorem
mutat Cronon grece tempus unde cronica
Crudum durus forte crimene saculi Crusta
la diminutivum a crusta crust panus alco
opressus in medio gramis ... Cubus
ingeometrica figura undique solida Cucula
vestis quam in morsella dicta Cucumma a
sono filios nomina Cucumus vel cucumma
masculi genus ipsa Cudere fabricare ... Cu-
culeus genus ... vel accoris luquo piride cu-
cunja regalis referente in mari significata Cu-
lina coquina sive coquinae Culmen tec-
tum vel altitudo Culmines prodimentes
pomi puto Culmus calamus quo spica con-
tinetur Culpocci rustica tegalaulta Cu-
lia nauicula brevis Cunabula lectulum
fantum Cunctari dubitare vel differre in-
de cunctans Cuneus minor tribula Cuni-
culi cunssity occulti vel agrestia animalia
cunio quasi sicativi Culter cultelli Ca[pitulum] li de

D Acer doctor i · Ca[pitulum] · xx que incipiunt per d ·
Damnoliupilic Dare penenas i soluere
vel pistinae Dactilon grece digitus
Damisa Dapsilis largus Deambulare
Deambulatoria Deca grece decem Deca-
polis regio x · civitatum Dedicare con-
secrare Decadimus Depidrognis Decipula
laqueus ipsa muscipula pedica Descare dis-
secare vel appositio se retrahere Decepitus

valde senex quia intercipitur inter De-
curiones decani qui super x militibus presidet
vel qui officium curie administrant Dedicare
consecrare Deductum tenue subtile gracile
Defectile ab aliis segregare Desertatio de-
sperare vel defatigari Defessere dissolu-
cione efficere Desuge fugere Degeneres ig-
nobiles vel qui impares vel qui suo non
videntes Degere vitam agere Deglutire deuo-
rare Dehiscere diu mirare vel diu vitare
Dehiscere aperire vel dilatare Delator accusator
Delator qui detegit quod latebat vel detrac-
tor vel qui alicuius caput impetit Delatura
proditio Delibatus presusus degustatus De-
libor in molor Delibum auget Delibutus inun-
ctus presusus Delicuisse in liquorem vel defec-
tum liquidum esse Deligere eligere Delirare
desipere vanum esse Delitescere latere Delu-
bra vel templa ydolorum Demetere separare
incidere Demollitus dissipatus Denticus de-
natum genus unum quod pertinet Demittis in
puritate Denotare turpare manifestare
Denticule curat pars prima ingua nomen
indicit Denuo iterum Depellicular decipere
apellicando Deperire turpi amore ama-
re Despoliari spoliare vestire Depositum
commissum vel creditum gratie Deserere derelin-
quere Desipit Decorum insipit Despi-
cabilis contemptibilis Despicere vereri Despi-
cere Destinare separare Destituere Destitutus
Destituere deserere distumbare Deturbatus
vetustas Detrimenta damna Destringere
compellere concludere Deuteronomium secundum inqui-
tum Denotare accusare maledicere Derisus
verum Deuteronomium grece secunda lex Dex-
tra quam prospicimus Dextra vel secum dex-
tre similis Dextralia vincula mulierum
sunt quibus utuntur Ca[pitulum] li de
eadem littera

D yacomia grece ministerium
unde dyacones i ministri Dyasonia
uoces disparantes Dyalogus
disputatio duorum Dyametros linea tendi-
recta per centrum ducta in duas partes divi-
dens circulum Dyaplasma sigs semper vel
vigit i id qui amictu semper dicitur esse
conservat Dyacalcalus ingenu Dyadragma
duae dragme Dydragma mensura duplex
simplici cui Deducere distrahere dividere Dic-
ta iniciendi regula Diffamare diuulgare
Diffiteri abnegare Diffibulare dissolui vel
accipere Digamie sede impace Digerere de-
ducere ordinare exponere componere Digestum
Digestum scriptum consolatum desitus
Dilapidare perdere erogare dissipare Di-
lucidare vel laudare purgare Dimi-
care repugnare contendere Dimidium re-
quiescere Dimea media partes Diospor[os]

De c[apitulum] li de ly que incipit per d
C[apitulum] ly de eodem

apud grecos in mg. Diplo duplico diplo
is diplois vestimentum. Dipsa genus aspi
dis. Diptici due tabule. Dipondius quasi
duo pondia i. libre. Due dirigunt obstupe
re. Disceptare contendere. Discidium discordia
vel separacio. Discurrere discedere. Dissentire. Dis
cedere. Discrepare. Disiungere. Succumbere. [illegible] di
[illegible] Dissolutus. Difficilis
indisciplinatus vel in moribus. Discrimen peri
culum vel dilucidacio vel duplex. Discri
minare dividere. Discriminalia pectines vel
ornamenta capitis mulierum. Dissertus [illegible]
sis. Disserere vel disputare vel dicere
Dissertus prudens facundus. Dissice dis
pergere vel dispergere vel fugare vel despicere vel
differre. Dissimilia. [illegible] Dis
sologia duplex locucio. Dissuadere. Disponere
Distribuere. [illegible] Dis
pendere. Distribuere dividere. Displodere dissolvere
Disrumpere. Disiungere. Distiacon grece
opus duorum versuum. Distractum divisum vel
venditum. Dissuta. Difficultas. [illegible]
[illegible] Dmoriticon
[illegible] Dolabrum lignorum quia duo habet
labra. Dolancz tela abscondita vel vagi
ne [illegible] latet. Domata grece tec
ta dicunt. Domata menia vel fundites do
mus. Domarij loca ubi domi oblata re
condebant. Doronicus [illegible]
Dorix nomen fluvij. Doxa grece gloria. Dra
cena dicitur [illegible] sicut locusta [illegible] Drag
ma iiij partes nummi est genus denarij [illegible]
[illegible] minor [illegible] constat [illegible]
[illegible] Dromeda genus camelorum
Dromedarij cameli veloces. Dromus grece
cursus unde [illegible]
Dromones longe naves. Drusus impaci
ens vel rigidus vel contumax. [illegible]
[illegible] Duellio [illegible] vel belli
lio. Duellum bellum quia due sunt partes
in vel bella. [illegible]
[illegible]
[illegible] in uni
tate. [illegible] Ca. liiij de hiis que incipiunt a E

Ebenus arbor vel gemma candida de E
[illegible] Ebeu
[illegible] Ebu
[illegible]
[illegible] Ebul [illegible] Ebur os
sa et dentes elephantis. Echo imago
vocis que in vallibus locis obscuris resonat
respondet. Echonomus dispensator. Ecule
us genus tormenti [illegible]
[illegible] Educare
[illegible] Editum vel [illegible]
prolatum. Editum [illegible] custodes
edis. Educare nutrire vel eligere preferre vel

liberare. Edulium quod facile editur vel sorbitur
[illegible] Effebia domus [illegible] lupanar
[illegible] Effebi adolescentes [illegible] Effe
minati vel Effeminati molles sive femine [illegible]
turpes in [illegible] Effeta fatiga
ta vel frigida fetu exhausta vel natura [illegible]
solis. [illegible]
[illegible] Egerere tollere
Egestuosus [illegible] Eglaga [illegible]
[illegible] Elate palma
[illegible] Electrum dicitur eo quod ad radium so
lis auro clarius argentoque refulgeat
Elegans [illegible] egregius nobilis [illegible]
[illegible] gratus. Elegiacus carminum mo
dulacio miserie conveniens. Elidere [illegible] ledere
frangere. Elios grece sol. Elogium [illegible]
vel [illegible] Elucubratum [illegible]
situm ornatum. Elue grece sol. Diluere pur
gare. [illegible] augustus. [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] Emancipati [illegible]
[illegible] Embolismus grece est
latinum superaugmentum eo quod compleat numerum
annorum [illegible] arma [illegible]
[illegible]
[illegible] Eminus
[illegible] non longe. Emissarius [illegible]
[illegible] satellites [illegible]
[illegible] dimidia [illegible]
dicitur qui [illegible] Emolumentum lucrum
Emoroys [illegible] vel genus as
pidis. Empirica [illegible]
[illegible] ad [illegible] Enorma [illegible]
[illegible] Enchiridion dicitur quod
manu astringitur. Energia grece agilitas. En
gadi locus ubi [illegible] Enig
ma sermo figuratus et obscurus. [illegible] En
[illegible]
[illegible] Eoa grece
[illegible]
Eous grece aurora vel sol vel [illegible]
[illegible]
[illegible] Epar grece [illegible]
Epigramma. Epigramma titulus vel [illegible]
[illegible] Epilogus novissima pars
[illegible] Epinicia di
es victorie. Epimenia [illegible] que dant
[illegible] Epistola que super ca
pita [illegible] Epitaphium quod
grece super tumulum est cum titulus vel car
men mortuorum. Epitalamium carmen nup
ciarum quod decantatur in [illegible]
[illegible] dicta [illegible] ad
[illegible] Epithoma recapi
tulacio vel abreviacio Ca. lv [illegible]

Ca. liiij de hiis que incipiunt de E

Ca. lv [illegible]

Exhibi inspici Exregione clare econtra
Exergia grece opera Exergasterium grece
operarium ubi opus fit vel tabula ubi
aliqui opera continue fiunt Exergastulum car
cer vel ipse locus ubi deputantur viri ad
aliquod opus faciendum Exilis dux vel duriz
Exima [illegible] genus monstri ingentibus
ut ex corpore apparet Exodia grece fuliga E
vas vini fortis inde [illegible] Exuca vinus
vel scoria Eructare emittere Exuderare purgare
extollere Erugo sive rubigo fit in frigidis
qui ros vel pruina noctu super terras spicis
cadit et postmodum incalescente sole vertitur
in rubedinem et ita angustiunt grana adhuc
tenera Eadem dicitur et aurugo a laurigale
vel a certo ventus ab oriente Estus ardor
vel planctus maris inquietudo i. accessus
vel recessus Ethimologia origo vocabulorum
Ethnici gentiles ethnos enim grece gens Eu
charis gratiosa Eucharistia grece bona gratia
vel gratulatio Euestigio statim Euge lau
gratulantis est vel laudantis sive salutantis
Eunuche castrati Euacuare exinanire Eu
logeo grece benedictio Eulogium benedictum
vel exsenium vel bona fama Eumenides furie
i. dee infernales Eusebia grece pietas Ex
a grece [illegible] Exactum acquisitum vel exactum vel
compleatum Exalare emittere vel spirare Examen
multitudo vel caput vel iudicatio vel filum me
dium quo statera regit et lances scrutantur
Exametrus versus qui senarius dicitur Examero
parinus sex filius constructus qui vulgo dicitur
Samuel Exapla quadruplica bibliotheca Ex
aplois exemplaribus Exapla sexcuplica sex
singularia Exardere ardere Exceptacula
receptacula Excetra serpens que grece vo
catur ydra i. multorum capitum Excedere ex
tra Excomplices qui iam apostatam decere
Excubare vigilare Excubie officia vigi
lancie Excusor [illegible] vel percussor sive homi
cida Exedra absidis separata modica apta
ris vel palacii Exequie funeris exequias
Exercere Expedire aptare iudicare vel elevare
Exesa consumpta vel concavatura Exilis te
nuis quia quasi [illegible] Exi
mius quod valde eminet Exolescere affluere vel e
vanescere Exoletus vanus infamis solu
tus turpis Exorasmus grece admiratio
vel maris [illegible] Exorsus locutus Expiare
Expiare Expilare subripere Explorare [illegible]
sa [illegible] Explodere [illegible]
[illegible] vel [illegible] sive [illegible] Exta[illegible]
[illegible] Extasis mentis excessus vel [illegible]
vel [illegible] Extemplo subito
Extorris [illegible] Extra [illegible] [illegible]
Extollere [illegible] Exuberare
[illegible] Exuberare [illegible] Exuere [illegible]

apparet Exornare vestes sive spolia abscon
dere Ca^m lxij de incipientibus p ff

Faber artificiose ingeniose Factus
scolaris gratus honestus Facilis tracta
bilis ingeniosus Facinus quidquid agit
indomita cupiditas ad corrumpendam animam
suam vel corpus suum Facies quantitas Facio
sus sedicionibus fallax vel faciens Facula
a face Fage grece comedere Fagolidori co
medentes maledictiones lidoria enim grece
maledictum et qui aliquis detrahunt maledic
tis se qui pascunt Falanx legio multitudo
Falarica genus teli vel arche grandis Fal
casti fundamentum turrium cum manubrio
longo ad decapitate messium succidendarum
Fala ornamenta equorum vel feminarum Falerare
ornare Falernum vinum a Falerna regione
ubi nascitur optimum Fana templa ydolorum
Fanatici templorum ministri vel qui futura
predicant Far genus frumenti Farcire im
plere Farmacia medicina vel maleficia
Farus tenebrorum est turris maxima que
flammis in dicitis longe videtur navigantibus
bus Fas honor licitum iustum Fanus dictus
quia candelam fert Fascia cingulum quo
pectus et papille comprimuntur inde Fasciola
Fascine ligare Fascinare ligare Fascinare gra
vare vel adulando decipere Fasciculus parvi
cula Fasces honores vel dicta Fasti libri
in quibus reges vel consules scribebantur dicti
a fastibus i. potestatibus Fasti dies quibus in
fatur i. dicitur Nefasti quibus non dicitur Fa
ta dicta vel vita vel mors Fatalis debi
tus vel mortalis Fatidici divini vel fata
canentes Fatiscere multum lassare sive aperire
vel dissolvi Fauni homines vel dii silves
tres qui fantur futura qui et ficarii Fe
culenta Fete plena femina edens quod femina
fermentum rubedinem Ferale mortiferum
flebile [illegible] Ferculum missorium
vel vasculum vel dictum lectus portati
lis ferre coronas ab [illegible] Ferine
que ferre Ferula [illegible] Festinato festina
ter Feta plena vel liberata Fialam grece
vitrum inde fiala Fibre vene vel potius
extremitates iecoris vel [illegible] [illegible] fi
bule quibus ornantur pectora feminarum
ficarii fauni Fidicula vel fidicen cythara
vel cytharedus Fidicule ungule qui
bus torquentur [illegible] Filarie
grece [illegible] inde [illegible] Fileos
grece amicus Fimbrie [illegible]
vestimentorum [illegible]
[illegible] Fiscina sarcina vel saccus
inde fiscella Fistella [illegible]
[illegible] in modo navis [illegible] Fistula vel
lis [illegible] testiculi sunt vel [illegible]

licus siton spuis. Fitgmaut i. uentus lacus
et dentur liquet ul ars diuinandi dat
apstiens apollinea qui uncta. Flaccencia
contracta. Ca. lviij adhuc de eodem

Flagella sunt tacta uirg et arbore qui
flatu agitant. Flagitare poste flagi
ciam qui quis agit indomita cupidi
tas aflagitando. Flagiza incendia cubi
lia ul uilla. Inde flagella. Flagrat incen
dia ul ponte. Flamines pontifices ido
lorum qui filamentis a filo quo capite religa
bant. Flebotomum abinsipione que sue
ce dicunt sanguinem. Flatare ad flatu faticum
Folles pelles. Folliculum onnatum. Folliculus
lus effecta frumenti in qua fruct granum fo
uet firmitas origo fomentum. Fora the
atra. Forcipes fabrorum sunt quibus forci
cando tenet forto scriptum qua pontifi
ces in sacra utunt. Forenses a foro
Forfices faciatis. Formaculus amor le
gittimacio quilibus. Formutus enagus dicit
a formicolis i. edificio arcuatis formis ac
alis decorata. Formacio ut struct uvilla
teis insignum triumphi ul opus granum
inde fornicem ul gulena ul fornicacio
Forpices tenaces ul instrumenta tonsorum
Fortuna dea casum. Fortunatus felix
dives. Forus locus dicendarum lecum a
fando forum calidum unde et fundum
Fos grece ignis ul lux. Flagrant ul fra
ga poma pluresta. Frigdania redolencia
quasi fracta plus redolent. Framea ha
sta longissima ul gladius versatilis
lis acutus. Frasis laciens interpretatio
Frabus grece gunicio frabio ul fra
trua uxor fratris. Fratruelis duorum
fratrum filii. Fremuscull uleera trauntu
ouis. Frendere dentes comprimere ul conterere
Fronesis grece sapiens sapientissimus
Frugalitas largitas ul temperancia a
paratus. Frugi temperatus ul temperate
Frumi cumulus quiddam pars que cibus
ruminat. Fructus decimus dictus est eo quod
fruendo terrani tegat aqua. Frutecta suffi
catum inceptu fictum. Fucus dolus ul genus
apis ul iuniculus unde vestis tincte
ul genus. Fulcra quibus lecti fula
mit. Fulgere ferire unde fulmine. Fulic
ca avis. Fulvum rubeum. Fumarium do
mus fumi. Funalia candelabra. Fug
tus ignis ul excantus ul similis. Funda
Fundibalo ul genus retis piscator
eo quod infundum mittit. Functoria cursi
toria. Fundibalus qui funda emittens
Balin enim grece dicitur emittere. Fundus
possessio qua ipsa fundat ul stabilitur
patrimonium. Funebris luctuosa. Funestis

celatum pollutum. Fungi dicti quia igne
accepta consumunt. Furcifer ignavus. Furti
fer qui ob leve delictum servus cum iram
sive tegelia comitem penam sui magister ad
horum ignominiam et aliorum terrorem qui ad simplic
furie infernales dee ul pacia. Furvum
nigrum. Inde furvus. Furunculus vilius ul
tumor maculosus surgens. Fustuma ul fu
scinula ceragira sive tridens fistum
gerunt. Ca. lviij de incipientibus per G.

Galac grece lac unde galatia lactea
Galbanum succus ferule ul genus
pigmenti. Galerus carum. Inde galea
Galerum pilleum de pelle hostie sacrifi
ul pellicium calamaticum ul palleum de cuni
co. Gamos grece nupcie. Ganeo gal
ius. Gaudium luxuriosus. Gannire mulcire
est sicut latrat canis. Garganus mons
apulie. Gacius grece lignum. Gaza divi
ciae thesaurus. Gazophilacium cella ubi
thesaur reconditur. Ge terra grece. Gene
sta genus ligni amarissimi. Geneth
liaci qui in horum genesim per duodecim signa celi
describunt. Gemolus ingeniosus. Ge
nos grece barba ul genus. Gentiles qui
ita sunt ut geniti fuerunt sub peccato
sunt regenerati. Genium natale anniuer
Gerit disponit complicat agitat. Gigan
tomachia pugna. Gignasium qualiter
exercitiorum locus ul pisorum gehletarum
ludus ubi exercent athlete ul cursores
Gimnos nudus. Genozophie qui per famem
in sollicitudinibus iudicia tunc ueteris gen
tilibus. Gurgillus lignum tumpinum
equus summus cum scutula impulsum
imbtis. Girtus quia nigrum uisitur. Gith
genus leguminis. Glaber leuis sine
capillis ul sine barba puerus. Gladia
tores qui insectantur hominum se cedere
gradiunt. Gladiolus filia folius gla
dii similibus. Glarea terra glutinosa
ul condensa ul lapilli fluminis quos ag
flucius trahit. Glaucum album. Glauci
oculi splendentes pauit. Glires anima
lium. Glirum torpens inmobile. Gli
fe grece insculptus. Globus mecuus
Glaucus ignis ul crustu
aus deuspitantes. Globus lapis. Glori
persa muliercula. Glossa grece ata Glo
mor pars cpis. Gnigatio grece re
duatis capitis. Grisepes. Graphia grece
scriptura. Graphium grece litteraria
Grachipes aves que tarda. Gratulis
aves. Grama grece lingua ul specias. Gras
sari furere predari ul ire. Gressi
dunt fructus arborum sicut in matu
ritate pulsi uentorum cadentes

Gumma vel gummi lacrima sudor lignorum congelata guttatim est. Gurdus ineptus inutilis. Gurges locus altus in flumine vel vertex aquarum. Gurgustium guttur vel antrum angustum vel tenebrosum vel casa brevissima qua pisces mittuntur. Gutta dicitur quo modo. Guttatus color in equis albis nigris intermixtis notis.

Capitulum lix de incipientibus per h

Habitaculum incolatus civitatum. Hamula dicitur ab hama situla scilicet ad hauriendas carnes vel deponendas in caldaria. Hebenus arbor nigra Indie. Hetereta solacia ad tenaciorum parietibus cum iactura. Helluo vorax lecator. Hem vox [illegible]. Hestulanus [illegible]. Heri dum. Herilis domicellus i. dominus minor. Hermaticus al. primus [illegible]. Hermafroditus qui utroque sexu [illegible]. Heriodius falco vel girfalco. Heroes viri fortes. Hibi [illegible]. Hilarius flos vel floridus. Hydria vasa aquarum. Hymen nuptie vel carmen nuptiale. Hira mensura vel liquidum. Hyspidus spinosus pilosus horridus. Hystrio ioculator qui hystrionum motu corporis significat. Hystria quedam terra. Hystriacus. Hystoriagrafus historias aliquas describens. Hystrix quadrupes spinosus [illegible] scissum apta holitoribus alijs detractoribus. Homo [illegible] totus homines sunt vel equalis. Homonima ad unum nomine simul ta significat. Homousion eiusdem substantie cum patre. Homuncio vel homunculus homo parve grandis forme. Horripilacio horror erectio pilorum.

Capitulum lx de incipientibus per i

Iacinctina vestis [illegible] color [illegible]. Iacinctus lapis vel gemma. Iactura dampnum quod ultro patimur. Iambus dicitur quia [illegible] carmine solent poete detrahere [illegible] in carmine detrahere [illegible]. Ibis avis que [illegible] cum [illegible] ymago sine [illegible] greca [illegible] ut consuetudo [illegible] forma [illegible]. [illegible] arbor [illegible]. Illibata intacta [illegible]. Illicere suadere inducere vel seducere. Illuvies squalor immundicia. Imagines ab aurium foraminibus dicte [illegible] [illegible] dependuntur. [illegible] mgrecia [illegible] puelle utraque [illegible] [illegible] [illegible] gerebat [illegible] pollice. Incestum quod committitur cum sacra virgine vel cum consanguinea. Incola advenicius [illegible] permanens. Incolatus peregrinatus. Inconditus [illegible] positus. Incorporare [illegible] [illegible] incudis [illegible] i. fabrica. Indagare investigare. Indagare in vestigare. Indere ingerere [illegible]. Indoles [illegible] quedam ymago future virtutis in iuvene. Indutie dilaciones. Industria solercia. Inedia fames tenuitas. Inercia pigricia. Infesticula [illegible] nigra. Inercia [illegible] modesta

bilis vel complicabilis. Infandi nefandi id est nec nominandi. Infensus offensus infestare. Infestari [illegible] vel negare vel mentiri. Infirmus [illegible] quasi sine firmo modo [illegible] vel sine firmitate. Ingenium naturale [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ingerere. Iniciare sacrare [illegible] argento [illegible] insolescere [illegible] incessere. Inspicere [illegible] [illegible] vel [illegible]. Inspectio [illegible] stabiles [illegible] [illegible] cum asperitate vel [illegible] [illegible] [illegible] vel dolare. [illegible] [illegible] insipitus [illegible] [illegible] [illegible] vegetare aptare [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] in [illegible] [illegible] [illegible] in apparatu vel in militia. [illegible] sine [illegible] vel [illegible] [illegible] dicam vel dixi. Inquilini qui aliena [illegible] [illegible] et colunt. [illegible] adveniente. [illegible] [illegible] est. [illegible] decorare [illegible] [illegible] insimulare [illegible] [illegible] ficto crimine. [illegible] [illegible] insolescere contra consuetudinem agere. Insolentia [illegible]. Insolentia [illegible] [illegible]. Insontale [illegible] in [illegible] Institas [illegible]. Institor negociator vel navigator. Insidiare [illegible] insidiare querere. Insumere assumere. Intemerabile [illegible] in mortale [illegible] [illegible] integra [illegible] temeritate violata. Intempesta nox media dicitur quia caret tempore i. actu [illegible] [illegible] tempus. Intemptare [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] tempus [illegible] [illegible] [illegible] luna [illegible] dies. Intimias [illegible] [illegible] in [illegible] bellum [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] vel [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. Intestabilis sine fide et testimonio. Intestinum domesticum. Involare in vola i. in manu includere. Invisere visitare respicere. Involucrum dictum quod aliquid intus tenet involutum. Inurere [illegible] [illegible] vel maculare. [illegible] greca [illegible] [illegible] [illegible] corpori [illegible]. [illegible] greca dicitur [illegible] [illegible] celeste. Iter sabbati [illegible] [illegible] secundum legem. Itidem [illegible] vel [illegible] [illegible] [illegible] i. [illegible]. Iuba [illegible] Iubar [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. [illegible] dicitur eo quod [illegible] [illegible] [illegible]. Iuniperus genus arboris.

Capitulum lxi de incipientibus per k

Kalendarium [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] kaia [illegible] kalamentum [illegible] [illegible] kalendas dictas quod [illegible] quod apud [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] vel maritimus [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] kappa [illegible] [illegible] [illegible] diminutivum [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] vel [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

Karaplopus clipeus Karra apud pacticos cu
rrut dicit Karmantes illudentes Karistea
dies festus inter cognatos Karistia gratia
Katecuminus in fide instructus Kategoria
accusatio vel delatio nomine Katholicus uni
versalis Kampos negociator tabularius Ca xv

Labirintus edificium perplexum hoc de inceptiis pl
parietibus qualis domus fuit dedali u
bi fuit minotaurus inclusus dicta quia
de eo nemo possit sine glomere fili labeum
sive vel gladiator labrum vas ad lavandum unde
ad labellum idem quasi fuit dicitur labrusca vitis
silvestris quia in labiis rubri in nascitur lacerna
cucullus fibulatus vel pallium fimbriatum lacinia
laceriat lacrimosum pannosum lacatum lacinia
orare vincas vestis lactens tenellus via in
spera quam currit sol et docens splendor tum
in lucet et alba fit unde et dicitur laculta
istis que lacus quadratas quosdam
cum pictura sunt intextas vel additas acula
cumaria que camarum subtegunt et ornant que
et lagunaria lacus sive lacuna idem quod stag
num laguna panes lati ac tenues lagena
vas fictile unde lagunicula lagos grece lepus
lamia dicitur genus monstri has fabule tra
dunt infantes lamant sollicitas unde et dicitur
lamina aurea ad modum dimidie lune facta
frontem ornabat pontificis lanista gladi
ator vel carnifex a laniando lanugo prima
barba a similitudine lane lapates esse dicunt
cibum mollem confectum vel ollas minores laque
aria lacunaria lare umbre dampnatorum
animae possidentium mali inter demones sortes a
iunt quorum natura esse dicitur terrere parvulos
in locis garrire tenebrosis lates tegule
latas liquor fontis qui in uenis terre latet
vel quibus simmosum quo suo fructu clauditur
in vinum lathomi lapidum cesores latria se
cessus publicus lebes sive lebeta olla ene
a minor caldaria lechitum ampula olea
ria lectica lectus vel in qua consules portan
tur legio maior sex milia secundum quosdam minor iii mi
lia continent lembus navicula lemures lar
ve levis impudicus vel servus gabiator vel adu
lator lenticula vasculum olearum quadran
gulum in flatu aptum eneum vel argenteum
a liniendo dictum lepor blanditiis gratia fa
cundia lethamus fimus quia facit arva leta
lie grece vogatores leuge galli stadia
greci nos vero miliaria dicimus leuga passus
sunt mille ducenti lemathan serpens de aquis le
nigare linire dealbare polluere Ca xvi de

Libanus libamina sacrificia eodem
delinquo li bare sinde li
ltamus mos arabice vel
arbor thuris lib pas
deus fuit apud grecos lib

eni usum vini apud grecos audisse fert
licitatus etiam liberi in liberior tunica cortex lib
tinus olim liberti filius libertus alibertus factus
vel possessus libra constituit pondus est xii
uncias dicta quasi liberia quia omnia pondera
in se continet librarius scribe licia quasi ligia fi
la quibus stamina telarum ligant unde licia
torium licinius candela vel circondela lucine
licon grece lupus licthon appruntur ulterius
cupor vel esse frutor lien splen lienis
enim qua nos circa salvit liquirice sim
matum degustare limbus vestis vel dantus
clamidis vel lucubus cingit lentis limphatici
bachari vel furere limphaticus furibundus qui
aquam timet vel qui ad aquam quasi divinat
limpidum pelazo purum proprium limamenta
extremitates corporum limpitudo in tuo
culorum cum occidentibus humoris effusione pal
pebre prospicit limmi poete de amaritie
carminum unde et lira litura tumentum alime
de dicta linter matula nigra in corpore lixa
grece apex lixa olim dicebatur aqua unde
et elixare dicitur loculus locus in quo fiunt
ad aliquid custodiendum locque pavale lolium h
ba tribulosa lora retinacula lorimenta
laquearia locum ruina quia ea loca pedi
menta inundant lucanum matutinum lucinia
luna lucinates suadentes lucubris vigila
lucubrationes noctuna lumina unde lucubr
cincla inungis poctis ingilacia lucie purgare
ponas solue luligo genus avis lumbrici
genus vermis intestinorum lumbare cinctorium
lunaticus epilenticus id est caducus
lunule mulierum ornamenta in fine pliturae
lunule aurece dependentes lupanar post
bulum ubi meretrices quas lupas antiquos posu
erunt lupata frena dura et aculeata ad e
quos domandos lundu palidu sordidum
lustus qui nimis intendit lustra obscura
ferarum latibula lustrare inde tamen lustrum
spatium v annorum lutor vas oreum sine cam
tha ad lavandum luxus lavat sive quassat

Macharius grece Ca xvii magnificiis et ca
Machus Macellarius lanista macellum
ubi mactant vel vendunt pecora ma
teriare cruciare lacerare machina fabrica
instrumenta acquisita argumentum macra
grece longus macte magis aucte vel mag
nus est etiam illum bene alicui optat ma
cula turpitudo nota madidum infusum
magalia case pastorales magistros priores
vel consules quia maiores reliquis officiis
magnates nobilis potens magnes genus
lapidis magnificentia celsitudo largitas
magnope magno opere vel ad magnum op
portunum magi malefici sapientes mate
mattia maiestas dignitas auctas gloria

vel unum. Malagma emplastrum. Malaxatus
subactus vel mollificatus. Male maxille. Ma-
lefidus periculosus. Malegrum nigrum. Malleo-
lus novellus palmes. Malesuada malesua-
dens. Mallone grece coma. Malum punicum
quia de punica regione translatum. Malus ar-
bor navis. Mammona divicie vel demon qui
preest avaricie. Mammotrecti pueri lac sugen-
tes quasi mammas trahentes. Man quid. Ma-
naa sacrificium. Mancipare quasi manu tradere vel
manu captum adducere. Mancipium factum mu-
nitum redigere. Manceps mammancus. Mandare
commendare committere deponere credere vel iussione
tradere. Mandere manducare. Mandibula mola
dentium. Mandragora genus herbe. Manes um-
bre vel inferni anime vel dii defunctorum. Manere
restare consistere. Mania insania. Manicare ma-
ne ire. Manice manuum vincula. Manica-
ta tunica manicata. Manipulus ligatura tu-
nes ductorum militum. Mansa quieta. Mansue-
ta. Mansus fundus vel domus. Mantica bur-
gila sportella. Manticula victoria pera. Man-
ticulare fraudare vel furari. Manutergium vela-
men mense vel mappa. Mantum quod manus te-
git. Manus multitudo peditum. Manubrium unde
quia manu capitur. Manuductor tenendo du-
cens. Manumissus libertus quia manu emissus.
Manzer de scorto natus. Mapalia case pas-
torales. Mappa cum apponuntur epule. unde ma-
pella. Marcum amarum. Maranatha dominus adve-
nit vel dominus venit siriace est. Marcidus lassus
gravatus languidus. Marcus malleus maior
unde marculus. Mat toto electum. Mare ro-
cites maris. Margo extrema pars cuiusdam
loci. Mares incantatores. Mars pugna. Mar-
supium bursa vel sacculus. Marcia gentis
romana sic Marcia mensura. Martius tem-
pus i romanus. Mastima tristicia. Mastix
resina lentisci. Mastruga festis vel vestis
confecta pellicibus. Mathematici genethlia-
ci qui vitam hominum inspectorum momentum
constituunt. Matia selva octavio. Matrona ux-
or quia iam in matrimonium venit. Matro-
nula vetus gnatum. Maturare accelerare.
Mauors bellator. Maumentum idola o-
pinatum quod capiunt spiritus. Mauritania decem provin-
cia vel romana vel bellica. Mausolea se-
pulcra. Ca^m lxvi ad sunt de eodem

Meandi quidam fluuius. Mechanice inge-
nia fabrorum. Mecapte mea sponte. Me-
chanica pictura fabricandi res quasilibet.
Meconium fartum. Mediculum medium locus
vel latus meditationis. Megas grece mag-
nus unde megacosmus i maior mundus. Me-
la grece mala. Melan grece nigrum unde
melancolia quia fel in nigredinem convertitur.
Meclapa? comportare tantus vel meditationis

Cocus. Melos dulcis sonus. Melota lanuca.
Melotes pellis caprina vel ovina quia a
collo pendens protenta usque ad lumbos siccata
quia prius ut quidam existimant fiebat de
pelliculis melotum. Est autem situs qui est
necessarius ad operationes conditum. Membrana
pergamena quia de membris pecudum detra-
huntur. Mena nigra. Menalias pastorales.
Mene grece luna. Mentor inventor. Mero-
rum commentum dignum. Meta signum terre cursus
currentis terminus. Metari constituere vel locare
finire. Metellus mercenarius. Metrum grece
mensura unde metrica. Metropolitanus
a mensura civitatum quibus preest est autem me-
trota mensura liquidorum continens sex sexta-
rios. Magmea? herbarum mixtura. Miliarium
mille passibus terminatur. Mina libra xvi siclos.
Mimi ioculatores. Minicarium? super minale
vel caminari. Mirobola? ungues? Myrtica myr-
tus genus arboris. Myrsilia hastilia. Mir-
mice formice. Missitare frequenter mittere. Mysso-
rum? tunica modica. Mysterium secretum vel sacra-
mentum vel occulta significatio unde mysticus.
Mythos grece fabula. Mythicon fabulare. Mna
est libra romana vel drachmas centum. Modiolus q-
uem rotis volvunt. Modulatio dulcedo vo-
cis. Molles qui semen virile effundunt. Mo-
liri conari fabricare. Monarchia principa-
tus unius. Monas grece singularitas. Mo-
neta similitudo. Monile ornamentum quod gemmis
ad pectus et collo feminarum. Monimentum amoris
signum vel memoria. Monosticha unicorum.
Monoptota unius tantum casus ut frugi. Mo-
nos grece solus. Morio amens. Morigeri gre-
ce fatuum. Morosus difficilis fastidiosus.
Mortarium vas sensibus terra mortificatur. Morti-
cinum inquo sanguis anime mortuus est. Mu-
ltare manducare calcare premere frangere
mitigare. Mulctrum vel mulctrale vas ubi lac
mulgetur inde et mulgarium. Mulciber me-
stina? Mulier sessor iumentorum. Mulsum potio ex
aqua et melle. Multa damnum pecunie.
Multare condempnare calcare affligere. Multi-
fariam multipliciter. Munia officia vel tri-
buta que munia capiunt vel qui munia suscipiunt
attingunt hii sunt turiales maiores. Muni-
cipales autem originis cives in loco affin-
gentes. Municipium civitas communis l officiis
cives. Munifice munia dans. Murra genus
lapidis de quo fiunt cyphi. Murrena genus
ligni de quo fiunt cyphi. Murrena genus
piscis unde murenules catheneculi auro
in angulis lenticulatis constructe ordinibus
florinasque in similitudine murene piscis vel
serpentis que ad collum ornandum de capite de-
fluentes aptantur. Muricate asperitate. Muria
salquamine. Myrias subtile gazophylatum regni.

sicut carbunculi sacerdotum vel secundum hebreos or
ganum erat quo in psalmis cantabatur. Nauicu
lares balliones. Nauicula capita lunorum vel
cuncta nauigia. Nauita est rector. Nauigi
gerulus portus. Nauicularius cadem vel trinac della
tele. Nauta eius est rector gubernator vel pilotus
nauis. Nauticus. Nauiculator diffinit uaqui
mutuum dat aliud recepturus est quia ante
commodat idem sibi reddi desiderat. [Catholicon de inspicientibus p. N]

Nabla psalteria. Naudes
decima. Naos grece templum. Napta
purgamenta lini vel cingulis vel genus
fomitis apud persas. Napus wortz herba. Nar
dum genus odoris optimum. Naturi hebree
grece dicuntur ypodiacones i subdiacones. Na
tales homines nati sine lege qui sic nati qui
gentiles qui sic geniti sunt in nupciis. Nanare
opam dare vel studiose implere cogere. Nau
clerus dominus nauis. Naufragium portus
ii naues sepe frangunt. Nauicularius na
uium fabricator. Naulum merces nauium nau
gium. Nausea uomitus. Nauticanes nauales.
Nauus agilis studiosus. Necdum vel nunquam
uinia. Inde necitudo. Nece filia. Nebula nauis
mendax latro. Necatunda affectus vel propinqui
tas amicicia nec in iuita sine causa. Ne
cne vel non. Nectarnodor dulcior quedam
uita deorum potus angelorum. Nefandum vel
nefarium occidendum vel nec dicendum vel sce
leratum. Negare spirites uicenarium. Nego
tium causa vel quo. Nenie deliramenta vel
uindicta vel carmina seculia funebria. Ne
ophitus uetus nouellus. Neomenia. Nou
lunium kalende. Nepos luxuriosus prodigus
rerum glutto. Nequam iniuriosus vel fugax.
Neupeupa mulier. Nunna fimes deneriis
fit. Nere filare. Nerund cupiditas. Neruosum
robustum vel rigidum. Neu illi. Neutra iunc
nes minores nomen. Neuus macula. Ne
uanus splendidus. Nicholaus est consul
ierosolymitanus dicitur nauis significat medul
lam ferule. Nisi pendet [illegible] hic. Ni
colaite quidam heretici. Nigromancia mor
tuorum diuinaciones. Nigticorax grece cor
uus est bubo secundum quosdam secundum a
lios noctua magis aut nox est bubo
nam [illegible] a nobis ponitur
nicticorax et noctua. Nidor odor nimus
nisa grece ignis odor qui a latinis nidor
dicitur. Nisi quam nubes. Nimpha sponsa nimphe
tys vel dea aquarum nimpha pastorum. Nimium
[illegible] nimis. Ningere inuitare. Nisa
apibus. Nigans implicans. Nitella mus. Ni
tor [illegible] salus. Nimale [illegible] candidum
niuo. Niuis ... minimus inclinatis incubens.
Noctiuala luna. Nodus in noluto. Nola
campana sic dicta a ciuitate campanie h9

nonnus. Non me fugit non me latet vel p
terit. Norga sordes maris. Norma regula vel
forma. Nostres de una pira. Nota macula
in [illegible] signum. Nothus uerus qui ex ...
homo de adulatio vel concubina natus uel
de patre nobili et matre ignobili. Noua
cula dicitur ab innouando. Nonale agri pri
mo [illegible] vel qui annis alternis vacat. Noua
dorum filij iuxta gra. Nouare reparare. Nouis
simum nouissimum. Noxa culpa vel pena. Nu
bilis ad nube domum habilis. Nubilum cerum
obscurum. Nucula amigdala. Nudius terg
nudius tercius significat tempus quod
heri. Nuga turpitudo macula. Nugaces
nam fatui. Nugas nauos inutiles hebre
um est. Nugigerulus turpis uanitas. Nun
cire nutu dare innuite ... Nullatenus
nullomodo. Numen nume. Numen potestas claritas
dignitas. Numari qui publicis nummis era
rys inseruit. Numisma solidus nomine et
figure est signatus. Nummularius campsor.
Nundine quilibet vel ciuitas locata. Nugacio
sus qui neque plus intelligit. Nutare titubare
dubitare. Nutus signum preceptum potestas [Catholicon]

[de inspicientibus p. O]

O littera pro aliquo
O est interiectio admirantis vel cum dicitur O
uerum magnum aliquod audientibus exclamant
tibus ut O conditio miseria alias pronomen vel
articulus nocatum casus ut O ille. Oa
grece ona. Obaudire obedire. Obcludere pre
cludere. Obducere claudere operire. Obductio
oppressio vel mors. Obellus ingula sita
libris pinguibus refertus. Obire fugere
declinare quasi conspiscere. Obluctes intentio
vel genus specierum. Obiurgare increpare.
Oblatrare oblequi. Obmurmurare. Obiecta
ingenii delectatio solacium. Oblitare dolere vel
obliuisci. Oblicuit latuit. Oblitum media
corrupta lenitu. Oblaqui idem quod oblat
rare. Obluctari renuti. Oblinire firmiter vel
intente aut tantis uirbis. Obnoxius con
strictus vel obligatus vel subditus. Ob
nubere obtegere. Obolus xx pars siti. Ob
repere decipere. Obrizum aurum coloris optimi
dictum eo quod splendore ... Obrigunt
obstupuerunt vel induruerunt. Obsepta oppo
sita vel circumclausa. Obsepta obsessa. Obsol
lut attitus. Obsorbet insolesse. Obstetrix
que parienti assistit adiutrix. Obstinato
mentis diuina primaria vel prescientia. Ob
stupuit stupefactus est vel percussus est. Ob
strepe obloqui. Obstrigillum genus calcia
menti. Obtemperat obedit. Obtendit op
ponit pretendit. Obtestor contestor rogo
adiuro. Obtingit contingit. Obelo electio. Ob
tractatio in media. Obtruncare abscidere
vel capud precidere. Obtutus aspectus. Obuenire

Catholicon de inspicientibus p. N

Catholicon de inspicientibus p. O

pter speciem eueniunt Obumbrare obtegere Oc-
tapus effacultas Ocium genus olei Occipi-
cium capitis pars posterior supra auriculas Ocis-
tris grece tabularius ocis uelociter Ocius
uelocius Ocree tibialia calciamenta que cru-
ra tegunt Oculatus uidens uel prudens Oc-
cupat anticipat Occumbit obruit Odae gre-
ce cantiones Odos grece uia Oeconomia
dispositio uel paratis Oephi x pars ephi uel medio-
cris mediocris Olea grece [illegible] Oestrus
tabanus Offa pars frusti esse Unde offella
Ofi grece tollere Offelo subtrahere auxilio ob-
ruo Officere tingere uel nocere Olea arbor uel
oliua fructus Oleaster arbor siluestris oliue
foliis similis oliue Olfactoriola uascula mu-
liebria quibus odoramenta gestant Olimpi-
as uel olimpiada spacium quatuor annorum O-
limpus celum uel mons Olimpus mons maxime
domo altissimus Olitor ortolanus Olos gre-
ce totum unde olocaustum totum incensum Olo-
serica uestis tota Olosericatus uestis tota serica
Olor cignus Omen augurium Omittat [illegible]
tat Omonima similia uel unanimia Omologi-
on [illegible] uel [illegible] On grece asinus
unde onager asinus agrestis Onix gemma
quedam Onocentaurus homo mixtus asino
Onocrotalus auis rostro longo Ca. lxxiiij de eadem

Opacum obscurum [illegible]
Operosum ualde uel magnus opere Opi-
ri hortari rogare Ops opum laboris
[illegible] Oppidani qui in
locis certis arma seruabant Nam qui in
urbe urbani [illegible] cum urbe ruina tecta Opi-
da Oppido ualde uel ualde Oppignerare dare
pignore colligare Opilare obdurare ob-
de Opilio pastor [illegible] ouibus Opima
fecunda fertilis Opimus diues pinguis O-
pinio fama rumor [illegible] lacta O-
pipa [illegible] opulenta [illegible] sucus
paruus Opos grece sucus unde opobalsamum
Ops opem fert [illegible]
lentes [illegible] electus Oracula responsa diuina
uel ipsa delubra uel templa de quibus dantur
[illegible] Orbat priuat aufert Orbita strata
rota [illegible] uel [illegible] Orchestra pul-
pitus scene ubi cantabant comici Orcu-
lus [illegible] Orcus mors uel deus inferni [illegible]
[illegible] Ordo gradus dispositio distincta
Orphani grece pupilli Organum nomen
est omnium uasorum musicorum sed illud hoc quod
inflatur follibus Orgia ira Orgia misteria
sacra liberi Orion stella in septentrione O-
[illegible] Ornus arbor [illegible]
Orobus legumine quod uicia dicitur Oros grece
mons unde [illegible] [illegible] Orsus
locutus uel loqui cepit Ortigia insula [illegible]
ortigometra genus auis [illegible] supra Ortodoxus
recte credens quia recte glorie Ortogonium gre-
ce recte dicitur Osanna saluifica Obstina-
tio [illegible] uel contentio [illegible] genus
ludicri [illegible] funis ligatus agitatur [illegible]
sedente [illegible] Ostenta
prodigia auspicia Ostentat sepius uel iac-
tanter ostendit uel profert Ostentum prodigia
uel monstra Ostrum grece testa unde os-
trea Ostrum purpura uel color Ouare
gaudere Ouans Oxi apud grecos acutum
unde Oxea accentus acutus uel morbus
Oxi etiam acetum unde [illegible] acetu-
m [illegible] permixtum et oximel confectio
et melle Ca. lxxv de incipientibus per P

P[illegible] decretum loco institutum conuentum
[illegible] Plagi loca [illegible] a
[illegible] apta edificiis Palla uelame-
tum uel uestis [illegible] fulgen-
tes [illegible] Palanx legio uel militum
[illegible] ordinata Pallax dolosus Fallax Pa-
lare [illegible]
la ornamenta [illegible] Palesdea pastoralis
Palestra lucta uel locus ubi certetur Pal-
lium [illegible] spongia [illegible] mag-
na [illegible] Palmes pars uitis [illegible]
nascitur Palma gubernaculi pars una unde
Palmula [illegible] latitudo Palmus
minor habet digitos Palpitare tremere [illegible]
[illegible] Palpo manu temptans Paludamen-
tum insigne [illegible] Pallium imperatorum [illegible]
[illegible] distinctum Paludes lo-
ca aquosa Pan grece omne Pan est paga-
norum deus uel incubus latine [illegible] deus
rusticorum [illegible] dictus
a pan quod est totum [illegible] quod est [illegible]
quod omnium est instructiuus Pandectes [illegible]
[illegible] testa Pando [illegible]
[illegible] Pangere cantare plantare defigere Pan-
thera genus bestie uel uestis uel [illegible]
Pantheon [illegible] deus Papauer genus
herbe Papille capita mamillarum Papilio
tabernaculum a similitudine papilionis uo-
lantis Papirus eo quod igni et cereis sit
aptus [illegible] eo quod humore bibat
Papirio uas de papiro Papula paruus [illegible]
[illegible] cutis [illegible]
papa grece [illegible] Parabola obscura si-
militudo uel comparatio Paraclitus conso-
lator uel aduocatus Paradisus [illegible]
Paradoxa que dicuntur [illegible]
[illegible] Parasitus falsus locutor uel pa-
[illegible] qui negari uel [illegible] posse [illegible]
[illegible]
Paragoge est appositio ad finem dictionis pa-
[illegible] uel [illegible]
[illegible] et quadrilaterum Parasceue prepa-
ratio Parce fata Parduelis hostis Pardus

Ca. lxxiiij ad que de eadem

Ca. lxxv de incipientibus per P [illegible]
[illegible]

genus bestie Parentalia conuiuia gentilium
morte parentum statuta que in corpore anniuersarijs
celebrabant Parenthesis interpositio cause pa
rest constat Parricida parentis interfector Pa
rilis equalis Parius genus marmoris Paro
namque inuentum Parsimonia Particeps par
sum communis uel indifferens ubique Pastinare
plantare Pastoforia thalami uel cubilia le
uitarum atria templi Patentes campi i. lati
Patera fiala apertiuda Pathicus mollis uel qui
muliebria patitur masculus quia pati non agit Pa
tos grece perturbatio Pater et conscripti Patres
conscripti senatores idem et patricij quia prouident
rei publice sicut patres filijs Patrandum de
fendere causam agere Patrimonia nomina diui
ca que trahuntur a parentibus Patronus defensor
aduocatus Patruelis patrui filius Patu
le patentes Pauillum parum Cetera et hec ad hunc et eadem

Peculare fraudare de peculijs
Peculium pecunia recte dictum a pecudibus
in quibus uetus constabat [illegible] Pecu
liare familiare Pedagogus pedissequus
uel cus[illegible] ditur puerili qui pedem eius agens
i. ducendo Pedalis a pede i. fundamento
pede [illegible] temptim i. paulatim uel caute quasi pe
de temptando Pedor fetor squalor Pedi
ca laqueus quo pedes illaqueantur Pelasgi
grece pelagos aduena grecorum Pellicem
diuis quedam pro suis pellice illecebrare
seducere compellere Pelleum hastam bicorne Pena
tes domus arc sacri dij patrij Penes apud
penum dicitur penulo promptuario Pentapo
lis regio quinque ciuitatum Pentathicum quinque
uel libri Penula lacerna uel stola uel pallium
cum fimbrijs longis Peplum acutum uel tela
rium peplum ornamentum mulierum Pepo genus
herbe Perinsula speculum uel spelunca Pera
sportella pellis que et melota dicitur Peragrat
perambulat Perceptis conscriptis uel quiescitis Per
timor in questu interrogo Pertulit prouenit
accidit Perduelles hostes Perduelliones
rebellatores Perhendie post tres Persec
torie manus uel cursitorie Pergula ta
berna prima mansio posita Peribolus mu
rus cingens uel deambulatorium Perischa
sis [illegible] Peremptie adulterium compando
Perimsidos animo uiciosus ambitus uel cir
cuitus uel ultima clausula que totam
summam concludit cuius partes sunt cola et
comma Peripsima purgamentum pomi uel
cuiuslibet rei Periscelides armille pedum
mulierum Pericomen tonsio Pedemata
fragmentoria quibus tunc genitalia tege
bant Pernix fugax uelox Pernicies
mors interitus uel [illegible] inde pernicio
sum Pernox uelox peruigil Perca cal
ciamenti species Perorare declamare Perlustre

agere Perosum odiosum Perpendiculum linea
uel regula per parietes recte Perpetuum
per [illegible] Perplexum implicatum inuolutum
uarijs nodis colligatum Perpropis Perpropia
num perpetuum Perspicuum Perspicuum manifestum
uel fulgidum Persum Perseu genus pomi p
ersicum tedium omne molestum Pertinax au
dus uehemens Pertinax contumax rigidus
obstinatus unde Pertinacia Peruulgatum ui
gens famosus Pessumari affligi Pessulu
pessellum Pessimum uilium Peccatus Pessundum
pessumdare Pestilentia uite destruere Petalum
lamina aurea Petulans impudens impuris
impurus uel lasciuus a petendo Petulcus de
ciduus Petulcus solitum Piaculum scelus peccatum quod
expiari potest uel sacrificium quod purgat
uel expiamentum Cetera et hec ad hunc et eadem
Pictacia pictie que soleis perforatis ap
ponuntur Pictores qui in manuum impic
turam etiam picturatum ornatum
picis genus auis Pigmentarium Pocus sta
tuta cubitales Pigmenta quasi piligmentum que
impulsas sendunt Pila terre Pilates ro
dinarum Pila uas in quo tenditur gra
na Pilum autem instrumentum quo tenditur
Pilleum quo caput tegitur Pilosi genus de
monum Pilum hasta uel conto ? inde i. pila
aliquid tenditur Pina pecunia unde Pinu
la Pinnam grece gemma Piroma grece
candorem Pyoma quedam herba Pyra genus
sepulchri uel rogus aut congestio lignorum
in mortuum cremantur Pyramis sepulchrum
uel figura in modum ignis consurgens Pyra
grece ignis Pyrate latrones maritimi
incendio nauium quas capiebant dicti Pi
renes acerbus fluminum ictibus dicitur Piscina
dicitur a [illegible] aqua collecta ubi siue
pisces Piscatorie fidele in suis cum grece fi
des Pictatis sunt fures in munima Pictuita
humectatio que ab oculis fluit Placen
ta est panis dulcis ex similia et oleo uel
adipe mellitum Placidus lenis iocundus
uel quem in omnibus placet Placita consilia
uisa tempa placide letitia Plagiatio plag
tum plane ordinate apte Planete stel
le errantes Plantarium Plasma grece
fictum inde Plastes Plaudere manus con
plodere Plebescita Plebis consulta Plecta
trac uel corona tiara intexta sicut que fit
de sertis Pleiades sunt stelle an geminatum
ri plodere reprobare Plostellum a ploctro di
minutiue quod est genus uehiculi Pluma
auis inde Plumarius acu pictum Plusqu
lum plusquam ? Podas grece pedes in
de Podagra pedum dolor Podix calau
nestis Poema carmen poete Polenta fa
rina subtilis de fabis aut ericis Poliandrion

multitudines poliandrum tumulus mor
tuorum polimita vestis multorum colorum po
linctores humatores vel sepultores quasi
pollutorum unctores i. cadauerum curul
tores polipodion herba polis ciuitas pa
ne post pompe incdine staciones pompo
glutosus consumptor vel prodigus porcecula sig
inurabilia pos pes positura figura appo
sita ad distinguendos sensus parola et co
matu 2 periodus postliminium post capti
uitatem vel parentum morte tunc cum quis
amiserat amissa repetit postumus puer qui
mortuo 2 humato patre nascitur Ca^m lxxxi ad
P ractica actiua pagina finit decadem
grece causa inde et pagmacita ne
gocia dicuntur pinassa casta persone ma
xime egregie pro quo ante cauit vel dicit
precox vel precoqua prematura quia ticius se
le coquit precomum predicator vel laus predes
fideiussores prepositores presestimac preuari
cumtae pedium agri fundus meus posses
sio perfacis plocinus prefectus preses custos
presidium prescriptum dispositum prefacere
cuspicilae pelium corculae prandium mande
tene preces uclax peruieurus idem prece
pos precipuicia premiorum dicta sunt corpo
zinde fleos cadit que eciam ydolis i mo
labant prerogatiua excellencia prerup
tum preceps statuolu presagium presaua vel diui
nacio vel signum presepcio presumpcio uel
cta diffinicio prestigium pericipue persciun an
vilum profugium prestac procesis presertim primcie
presides prestigium vel prestigie ludificaciones
fantasie mendacia insidie doli presto esse
adesse prestolari expectatic perstringe leuit
tangere vel tristurie pretexta uestis qua c
cotorta ante posita vel pallium pueroro no
bilium qui inde pretextati dicebantur pretoo
res quasi preceptores ciuitatum inde pretorium
vel vendebat pretor addi ysmaciendum pre
nauicator tum gressor vel male fidei aduo
catus perdie quare eum diem genibus prima
vi protonola dicitur apotoria prodimismoos et
sunt domuncule in nauibus vel cellaria in
quibus uectes pro copiis mercantie reponantur primo
grece leuitico primilegium prinata lob ucl
prinatorum conr legem publicam appellate
decessam problema enigma quod probl. obscuro
lia procacitas inprudencia procerum altu
ciumtes proci petitores nuptiarum pro cale
cum pete est prodomos apparatus expedi
tus prelium fidele proceate generare prodaus
qui nascitur absente patre vel qui eius prole
pugnat prodigium monstrum prodi dolor
i cum dolore loquor et est interiecto dole
tis prophanare polluere maculare profecto per
certo manifeste profligat cedit interficit

prodeat accelat perficit affligit proiicit per
fundit consumit dissipat inde profusus i
prodigus proguttus progenies prog
nosticia signa diuinus vel promissio esse
tigium proinde itaque deinde vel praude
plagus plocnos polsut profundit abluit
proluuies squalor sordes promunes al
tus inpedens promissum generare sum
fusum promptuarium thezaurum cellarium
promulgare proditare aperire manifestare pu
ricatoria rupes in maris littoribus pro
nunctes pronepos nepotis filius propa
lare diuulgare propiciare satisfacere propici
atorium propiciacionis placatiuus orato
rium propter iste vel istos propugnat ad
iuuat defendit prore prime proruittate
proausa pricca ingi nauis prorogat pro
langat prorumpit emittit aperit proruit
cadit prosa est oro prosusa et alegemet
soluta prosapia genus progenies prosperitas
voluntatis dampnatis prosodium peregrinus
delege ad alium trustens prostat pro sit
prestor clamo moneo indicit promonet
portat prouentus euentus sors sortitus pru
na arcum studia pruna quod cetibus ardens
prurigo dicitur ameraruendo psaltes qui psalte
canit pseudo falsum inde pseudophy
falsus inspitus pubertas adolescencia pubes
cum adolescentes dicuntur apubes i. pudenda
corporis pars eo quod lice lota s. genitalia ul
inguina tunc primum lanuginem ducunt
et generare iam possunt publicanus qui
publica uestigalia exigit puerpera pu
ella puerperus pugillar calamus scrip
toris vel tabella que pugno includitur
pugio mucro ab iugendo pulla uest nu
gra pulmentum vel pulmentarium aparuste
dia est sine sola pulte sine aliud quod cu
eo simula ita nocat quam eciam ut estimo q
quod cum pane comedere quod mulgo con
hagium dicitur pulpa caro sine pinguedine
pulmillu pomunarum pulinnar templa
dia sacr. vel capitale pumex lapis spon
giosus et aridus punica afira pulinar
um rubeum pupilla medius oculi scilicet
pupillus orphanus purulentum putamen
putus custodia pustella insupficie corporis
turgida uelud tollens putare superflua re
secare putamen fetens putor fetor inde pu
tidus putrere corrumpi Ca^m lxxxii de verbi
Q uadre quod obicem quadrus puntuabilia per Z
quarta pars vinciae vel temporibus vel cunq libz
eri quadrifidum in iiij^or partes fisse
quadrantia quadratus quaterinus quatellus
ut quoniam quadrante quadinno iiij^or hiis
subiecte militaris questionarium questorum
questor petitor publico prouigatore uel

iudicij actor. Questus lucrum. Quid sibi vult quid spectat. Quini qui non vel quos. Qui-
[illegible]

lis tribunal. Cat. et lexorum de maj[...] ...

R[...] ... Tabula ...
[illegible]

... Rubeta ... Rubigo ...
Rubus genus ligni spinosi cuius fructus
[illegible]

... Cat. et lexor. de maj[...]

S[...]

[illegible]

mutina est scabellus s(cilicet) ferrum scriptoris Scan-
sio ascendendo quia lectis alectoribus in-
ponitur Scapha navicula parva Scaptes be-
dentes Scabinus comitatis vel civium Scaua
adustio Scaturire ebullire Scatebra bullicio
scaturigo Sceda que adhuc emendanda et in mun-
dum nondum redactum est unde scedula Sce-
lesti nequam sunt qui scelera admittunt Sce-
ma grece figura Scena camera campus
[illegible] vel umbraculum in the-
atro in quo spectacula celebrant Scene
vel scenomatis grece dicitur umbraculum vel
tabernacula unde ars scenofactoria et scenophe-
gia i(d est) festum tabernaculorum Sceptrum virga re-
galis Sceva sinistra contraria Scilla
saxum in mari latens Scindule quia scin-
duntur Sciniphes culicis genus Scirpus iuncus
Scita decreta Sciropodes secundum quosdam
homines portatiles s(ed) dicitur [illegible] super lec-
ticas qui sunt vasa fictilia pedes signa in
quibus tibi portant Scobile fodere Scopos grece
intentio Scopulus saxi eminens Scoria
sordes metallorum Scorpio genus vermis vel
sagitta venenata arcu vel tormento emis-
sa Scortum meretrix Scriba librarius vel sa-
piens magister Scrupea aspera saxa Scru-
pulus lapillus vel sollicitudo anxietatis vel
suspicio Scrobes fosse occulte Scurra
lusor vaniloquus vel qui causa esce que-
stum sectatur Scurrilitas iocus turpis
Scutre sunt vasa enea equalis amplitu-
dinis [illegible] cooperta desuper ad ca-
lefaciendam aquam vel aliud Scutulata digit-
[illegible] orbiculos rotundos Scabra aspera Secun-
dina vel secundina pellicula qua tegitur puer in
utero matris a sequendo dicta quia puerum
nascentem recedente sequitur Secus specialis
Seditio dissensio Segregat separat se-
cat distinguit Semivir spado effeminatus Se-
natus nobilium cura a senectute dicta se-
niores erant Sensim paulatim leniter
Senta sordida horrida aspera Sentina sor-
dida Sentes vepres spine Sentice rubus
Sentina aqua fetida navis Seorsum sepa-
tim Sepulcrum [illegible] Sequestrale
Sequester mediator Seraphin [illegible]
dentes Sera ferrea vel [illegible] Sericum bombi-
cinum quia eo seres primi fecerunt Capitulum [illegible] ad S de eodem

Sissugia [illegible]
Sibari [illegible] Sica gladius bre-
vis a secando dictus unde sicarii i(d est) lat-
rones qui eo utuntur Sycera quelibet potio que
potantem inebriat preter vinum Siculus [illegible]
liber est [illegible] aut quadra-
[illegible] Sicomorus ficus fatua genus
arboris est Sigilla minora signa Sigilla
vel Syngrapha cautio vel scriptura Silex genus

lapidis Silex lapis durissimus qui ictus fer-
ri emittit ignem Siligo genus tritici Si-
liqua folliculus sine tunica granis vel etiam
genus leguminis vel arbor vel fructus
eius [illegible] Silvanus deus rusti-
corum Simbolum collatio plurimorum vel confessio
pactum signum indicium [illegible]
unde [illegible] sunt Simonides
quidam [illegible] unde [illegible]
[illegible] Symphonia concordia sonorum plurimorum
vel genus instrumenti musici Simultas lis
dissensio dolus Simul in uno vel simul Syna-
goga collectio Sinaxis grece [illegible] Sin-
cerus [illegible]
[illegible] Sinodoche conceptio cum [illegible] totum
intellige vel [illegible] Synodus grece conventus
vel collectio Sinonima nomina plura eun-
dem rem significantia Synopis genus
coloris rubei Sinplasma vocis copulacio
[illegible] Syntagma [illegible] vel constitu-
tio vel [illegible] Sinuac
curvatur [illegible] Sinus portus receptaculum
receptus Syrene genus monstri [illegible] Sy-
[illegible]
[illegible] super dorsum maris vel loca
[illegible] Sistrum [illegible]
[illegible] sonorum [illegible]
[illegible] in ventre est [illegible] genus
[illegible] sacculus vel pera [illegible]
vel [illegible] qui momordit siti perit [illegible]
et [illegible] unguenta [illegible]
qui deforme [illegible]
[illegible] planta [illegible] unde so-
[illegible] diminutive Socors stultus vanus
[illegible] unde socordia Soda dolor capitis So-
larium [illegible] sole et auris [illegible] Solia genus
piscis Solifuga animal [illegible]
forma Solium thronus regalium [illegible]
Sompnes [illegible] Sonus [illegible]
tenus Sophia grece sapientia Sorbia grece
[illegible] sorbere [illegible] unde sor-
[illegible] ad sorbendum apta
Sortes [illegible] Sorores [illegible]
[illegible] Sors [illegible]
[illegible] capitis [illegible]
[illegible] aut forte
[illegible] Spado eunuchus Spalangius [illegible]
venenosa Spartus frutex [illegible]
foliis Spatha genus gladii vel [illegible] Spa-
ta [illegible] Spatule frondes vel [illegible]
palmarum quia forma huius spate [illegible]
[illegible] vel signum [illegible]
[illegible] exemplum Spectaculum spectabilis so-
[illegible] Specula [illegible] et speculum
Spera rotunditas volubilis Spermen
grece semen [illegible] dorsi [illegible]
[illegible] flatus vel spiritus [illegible] et spira

mentu et spumanc. Spire sunt quos nau
tici curculis vocant vel nodi quibus ser
pentes se illigant. Spoliaria cortices
balneorum cellule. Sporta cortex est parvis
lecti plicatus aut vitior est. Sportella vel
sportula parva pera ad portandum corpus
Spurius sordidus scortosus. Inde spurcacia.
Spurius incertus filius vel ignobili tantum
et ignobili patre genitus. Squalis sordet vel
situ est. Inde squalidum sordidum situm incul
tum deforme. Capitulum xxviii adhuc de eodem

Stactes mirra. Stadium viij pars milia
rij constans passibus cxxv. Stater nummus
semunciarum appendens sic dictus quia
tribus solidis constat. Appendit cum tres
aureos. Stacio portus navium ad quem stant
naves vel observatio statutorum dierum aut
temporum ut feria quarta et sexta fia so
lent de lege veteri celebrari. Unde feriis
bus in sabbato. Stimuli. Feriis quarta et quinta
res. Stellio genus unguenti vel color. Stacti
Staba cerusa. Stibium genus unguenti vel co
loris quo tincta facies efficitur rubea vel fu
quoddam ceruleus color quo mulieres super
cilia colorabant. Stigia infernalia. Stigia
stix est palus in inferis. Stigmata signa
ornamenta regalia. Stipat cingit. Stipendium
astantibus ambit cingit. Stipes clava vel undi
citas. Stipendium a stipendendo pecuniam quam
appendere solent magis quam numerare. Stipis
mendicus. Stipulacio sponsio vel promissio dicta
a stipula veteres enim cum sibi aliquid promitte
bant stipulam tenentes frangebant quam
iterum iungentes sponsiones suas agnoscebant.
Stipulare affirmare testari. Stipulum furum.
Stiria lacrimas facit. Nam stiria greci
guttam dicunt. Stirps truncus. Stiva vel ste
va manubrium aratri quod tenet arator.
Stix palus inferni dicta quod illico patentem
infestat. Stoa grece porticus. Stola tunica.
Stolidus stultus hebes brutus. Stomachari
ri indignari. Storax genus ligni vel la
crima arboris. Storax est. Stragulum vestis disco
lor artificiose distincta. Stranguria cau
sata vesice. Strata via munita que vul
gi pedibus trita. Strata grece militia. Inde
strati lates militum dux. Strataiote grece
milites. Stratiotica militaria strator com
positor. Stratus conditus. Stratum qui tunc
dallu. Strenuus qui cum clerico tenebat.
Strenuus fortis expeditus agilis. Strepitus
tumultus. Strictum vestium. Stridere
asperum sonum facere. Strix avis nocturna.
Strophia firmus argumentis. Suffugium re
corta. Strophium pallium virginale
cingulum aureum. Structa conventarum
stromaticis opus varie compositum. Strues

congeries. Stupidus hebes quasi lapideus. Suave
te sua natura. Subdimus sub patenti celo
subacire mundo. Subducit abstrahit. Subinde
frequenter frequenter id continue. Subit accipit tangit
atque. Submovet vetat repellit. Subnixe
innixe incidere. Subnixa fulcita suffulta.
Subobscurum subvolutum vel subisse. Subocu
lis. Subornat immittit subicit substitu
it. Subsannare irridere vel insultare. Subsi
dium auxilium suffragium. Subsepim locus ubi
sunt. Subucula sacerdotalis linea. Subvul
tus portarius. Subumbra sub regimine sub
protectione. Subita sonus quidam. Subterfluida
subiecta civitati edificia quasi sub urbe.
Succedaneus successor. Succulli a porcis
diminutive. Succenturia fomenta. Sucute
scit detraxit. Subicit inputat vasti. Suc
cinctoria vestimenta quibus tamen genitalia
conteguntur. Idem et perizomata. Sucinum
species gemme. Sudes pali vel fustes utra
parte acuti. Sudum serenum tranquillum. Suf
ficit inficit substituit. Inde suffectus suf
fragium succurrit. Suggillat strangulat de
trahit condempnat. Sugillum vel suum por
cum. Sudare secare dividere. Sudarium dicta scte
tum. Sulcaga vas aptum soli quasi salvia.
Idem et salvia. Summanium. Sumane civitate
Suppellex instrumentum domus. Item utensi
lia cuius ex inclinus dicitur. Suppellectilis in
nominatis. Quam grammatici negant. A nomina
tivo singulari genitivum singularem dualis
sillabis posse crescere. Suralis supplicius ri
gidus. Suspiciunt. Suspendium. Dimittis
precio tales. Suscepto. Suscipiunt vel super in
stituta observatio. Supinitum suspectum in
utile. Suspectus subest. Suspiciat. Suspi
rat tollitur. Refugit tacet abscondit.
Sura pars pedis vel musculus tibie. Surre
serens. Susurro qui in aurem loquitur de
traheudo alii. Capitulum xxix de incipientibus per T

Tabanus musca grossa que et estrus.
Tabellio scriba publicus eo quod sit po
titor tabellarum. Tabernacula tentoria
vel papiliones militantium. Taberne olim di
cebantur edicule plebeiorum tabulis et lign
nis constructe. Tabes languor et liquor cor
ruptis sordes. Inde tabidum et tabefactum.
Tabitudo putredo morbus. Tabo sag
guine corrupto sive macie sive pallore.
Talari tunica usque ad talos descendens. Ta
lasse grece mare. Talassus genus marinum.
Inde bithalassus. Talentum pondus hoc in
tum scilicet xi (?) minarum drachmarum. Talio mens
sura filius mundi. Talea nasa quedam
offertoria in modum turris facta. Talmas
hebraice mensis iulius. Thanaticos gre
ce mortuus. Tandit pervenit. Tantisper

ntilis ul item Tarentum civitas in fine yta
lie unde tarentinus Tacta vestis regia Tau
littera greca in modum crucis Taxat ponderat
nominat Taxea lardus Taxus arbor vene
nosa unde taxica venena dicuntur
nimus Theatrum locus spectaculi Tebeth men
sis decembri Teca repositorium unde apoteca bi
bliotheca Techna fraudem Technice artifices
Tectonices fabri dede lampades Thec tala
nius ul lenei Theloneum u merces navigii
redditur Thelos enim grece vestigal dicitur Theloni
vestigalis exactor scilicet precium rebus imposi
tum more auctoritatis flagitans Tenor te
nor Thema norma forma ul materia Theme
lici musici scenici Temerare polluere violare
Themetum vinum unde themulentus Tempnit
contempnit Themis longitudo aratri ul plau
stri Tempe silue Tempestivum maturum o
portunum Temulentus i. ebrius a temeto
i. vino Tendicule insidie que pantur avibus
aut leporibus Thenesmon passio intestini rec
ti [illegible] ul [illegible] dicunt Theme
[illegible] legitur tenor ordo norma
Tenus usque ul ius Theoria contemplatio The
os grece deus Teraphin figure ul ymagi
nes Terebrare perforare Terebintus arbor quedam
Theodonia Teredo ul teredona vermis lignum te
rens aliquid rotundum cum perforat ut [illegible]
lignea Teretes rotundi ul lata Tergora
coria ul pelles Tergiversatur callide frus
trat protrastinat Terribola formidolosa Ter
rigene gigantes eo quod eos fabulose parens
terra in inmensos corpores similes sibi genuit Ter
stro palliolum muliebre quo utitur in estate
Terme calida loca ul balnea greca enim
thermo calorem vocant Testua loca in quibus
pecora castrantur unde et castratores testu
arii dicuntur Tessere quadrata lapilli Tesse
redecas quadragena Thesis grece posicio
ul positura Thesis fatigatus Testamen
tum tribus testibus conscripta et confirmata volun
tas Testudo congregatio clipeata scutum par
[illegible] Teter niger obscurus Tetra grece quatuor
Tetragonum quadrangulare Tetragramaton
[illegible] litterarum Tetrarcha qui quartam partem regni
in tenet Tetrice tristem Tetrus abstemius
austerus superciliosus Teucos volumen un
de pentateuchus Teucrianum Theusebia gre
ce dei cultus Texit ordinat Ca(pitulum) [illegible] adhuc de eod(em)

Thyara genus pallii apud persas
vel pileum quo caput tegitur Thyasi lau
des virginum Tabia simphonie Tibicine
tibiatores cantus Tibicines [illegible] in simpho
nia cantates Tibia genus vasis [illegible]
gulis [illegible] Tibicines draconcs Tifsum
tus [illegible] typo [illegible]
sie Tifones [illegible] sive tempestas Tipso

uei grece inflacio dicitur Tigillum tegula di
minutive Tigna carpentes scilicet que se iungunt
carpinunt unde tignarius qui texturam tignis
inducit idem et faber tector Tigris bestia
quedam velocissima Tilia arbor quedam
levissima Timiama incensum dicitur ex spe
ciebus confectum unde timiamaterium l turibu
la sive vasa thymiamatis Tinnitum vasti
bile Timus flos ul herba quedam odorata
Thymia lignum incognita circa [illegible]
[illegible] Tinea vermis vestimentorum quia te
nax Tinnula acuta liquida plena levis
Tintinabulum a sono nomen habet sicut et plan
gus [illegible] stridor valuarum Tipi frigi
de febris Typus figura unde typicum figu
ratum Typus eciam herba que circa fontes
et paludes nascens ab aqua se inflat unde
et superbe tumor typus dicitur [illegible] typus
dicitur frigida febris [illegible] Tirannus rex
[illegible] Tireum mare mediterraneum Tyria
ca antidotum contra venenum Tyro miles no
vus sive fortis iuvenis qui ad militiam eligi
tur [illegible] Tirocinium [illegible] rudimenta
Tyrones fortes qui ad militiam delegati
Tirsus herbarum medius frutex Tympanum ge
nus cymbali Titan grece sol Titania
luna Titanes gigantes filii terre ut [illegible]
[illegible] qui alii celum [illegible]
Titillacio stimulus [illegible] ul inflamma
cio Titio lignum precisum Titulus signum
ul iudicium unde titulare significare Titir
grece [illegible] Tophet locus [illegible]
[illegible] ul sacrificabant ydolis filios su
os Thophus lapis [illegible]
Toga pulla ul vestis senatorum eo quod te
gat Togisferum u scolastica disputatio Tho
lum fastigium templi rotundi sive celatura
[illegible] Thomi libri Thomus grece [illegible]
[illegible] altitudo Thronus [illegible] Tho
parchia [illegible] Topazion lapis
genus Torax pectoralis pectorale lorica
ul anterior pars trunci a collo usque ad sto
machum Torris lignum adustum quod vulgo ti
cio dicitur Thori lecti ul lacerti pro lacertis tor
mentum [illegible] vasa
tornant Torpedo genus piscis Torques
circulus aureus a collo usque ad pectus [illegible]
dens ul iuctu colli sicut [illegible] pedis Tor
stua [illegible] officina Toxica venena [illegible]
[illegible] Ca(pitulum) [illegible] adhuc de eod(em)

T[illegible] navicule [illegible] singulis
[illegible] trabibus [illegible] unde et [illegible]
Trabea [illegible] tecta ul vestis regia
sunt toga unde trabeati Trabica navigii
[illegible]
[illegible]
ul [illegible] animal [illegible]

Ca(pitulum) [illegible] adhuc de eod(em)

Ca(pitulum) [illegible] adhuc de eod(em)

latis carminibus. Tragedia carmen luctuosum quo antiqua facinora et gesta sceleratorum regum comitanti populo tragedi canebant. Tragos grece hyrcus. Tragum genus retis piscatorum quia trahitur idem et [illegible]. Traha vehiculi genus a trahendo dictum. Traicit transmittit transilit transfodit. Traiectio commutatio. Trames via angusta et compendiosa quia transmittit transsilit transfodit. Trama serica vestis que stamen habet. Holus(?) tramam bombicis(?). Tramat transvolat transnatat. Transcendere transgredi. Transcorium(?) transferri(?). Transfigit pungit penetrat. Transtra sedilia remigum in navi. Trapetum mola olearia sive torcular(?). Trapezita nummularius quia pecuniam super mensam numerat. Trapezia est mensula quadrata. Tremissem dicitur eo quod solidum faciat tremissis(?). Trenos grece lamentationes. Tribula genus machine sive vehiculi unde frumenta teruntur. Tribuli genus spinarum. Tribunal sedes iudicis. Tribunitia est una potestas vel operum tribunus vel qui singulis tribubus preerat aut ut alibi legitur milites sub xxx. Tributum proprie vectigalis est sed redditus pensio. Trice capilli. Triclinium cenaculum dictum a tribus lectulis discumbentium accipiuntur(?). Triclinio cum grece lectus vel accubitus dicitur. Tricolor trimembris(?). Triceni(?) tres equales vel tres absides. Tridens fuscina vel iaculus trium dentium. Tricipunctis(?) magna sunt remorum(?). Triferus grece ter. Trima temporis. Trimus [illegible] quia post tres menses colligitur. Trinepos adnepotis filius. Triones boves aratorii. Triones quasi teriones eo quod terram terant. Tripodes mense vel are vel candelabra trium tribus pedibus. Tripudium gaudium. Triplices tripodes. Tristega triclinia(?). Triphilum(?) [illegible]. Trifarium tri[illegible] [illegible] Africe(?). Tritonia minerva. Triviceus(?) celer. Trochos grece rota. Tropheus(?) grece tropos. Tropologia moralis intelligentia vel conversatio. Tropus locutionis modus vel dictio translata a [illegible] significatione. Trudes conti ferrati a trudendo id est impellendo vel claudendo. Truncus statura(?) arboris vel corpus sine pedibus aut sine capite. Trutina statera ponderatio equilibrio(?). Trux vel truculentus ferox crudelis. Trucidat occidit vulnerat. Trusvanci(?) alienigene quos iudei tubi(?) in adiutorium convocavit. Tua(?) [illegible]. Tudes malleus a tundendo. Tugurium casa pauperis vel custodis vinearum. Tum deinde. Tumulus sepulcrum vel cumulus quasi tumens tellus. Tunde percute verbera. Turdus genus avis. Tutor. Turgor tumor. Turma equitum militum est.

Capitulum xxxvi de magi[illegible] cantibus per V.

Vacerra in mole [illegible]. Vacatula(?) [illegible] divinitatis(?). Vada eo quod per ea pedibus vadi possit loca similia in [illegible] fluvii. Vades fideiussores. Vafer versutus callidus fictus. Varius astutus malitiosus. Vagitus infantium fletus. Vagire enim et mugire et cetera ita distinguuntur: infans vagit, ovis balat, lupus ululat, equus hinnit, asinus rudit, bos mugit, leo rugit, elephas barrit, sus grunnit, canis nictit et latrat, serpens sibilat, rana coaxat, corvus crocitat, grus gruit(?), milvus lingit(?), turtur et columba gemit, vulpis gannit. Vah interiectio exultantis. Vallat cingit(?) vallat firmat munit. Valitudo et valitudinarius qui frequentat egrotat. Valetudo cum vel prospera ac pro [illegible]. Vallum(?) [illegible] fossatum munimen. Varicat ambulat [illegible]. Varices vene grosse [illegible]. Vasta lata profunda. Vaticinia presagia vel carmina vatum [illegible] mulierum poetarum carmina. Vatum [illegible] affluentes [illegible]. Vectes sive fustes quia manibus vehuntur. Vectigal pensio tributum [illegible] dictum. Vegetus fortis validus [illegible]. Vellicat carpit mordet. Velificat navigat. Venabula quam venatoribus similia. Venale vendibile. Ventilat movet [illegible] purgat. [illegible] destituit. Venumdatio(?) [illegible] adiuvat(?). Veredi qui redeunt(?) vel qui vias publicas currunt [illegible] et inde vigilie stelle que et pliades [illegible] declinat decidit. Verres porcus [illegible] trahit. Verriculum est genus piscatorii retis quod trahitur [illegible] tu [illegible] sine [illegible]. Vernaculus in domo natus. Vernaculum [illegible] familiare [illegible] leta [illegible] inglus(?) [illegible] vult(?) cogitat nolunt. Versatilis mobilis [illegible] quod ab utraque parte versus mutat. Versutus astutus garrulus qui in [illegible] fraudes facile utitur unde et astutia. Vertigo [illegible] vel flumine locus rapacissimus vel [illegible] [illegible] unda in [illegible] dungelus(?) [illegible] aut est illa pars qua capilli colliguntur [illegible] [illegible] vel [illegible] cardines vel summe [illegible] partes. Vertigo est [illegible] quando videntur omnia in gyrum volui vel turbo cum advenit sive surgit terra [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] vesicant(?) [illegible] navigant. Vesica genus [illegible] [illegible] vesica vel quasi vesici(?) [illegible] vesice bulle [illegible] ac ferventes. Vespillo sepultor mortuorum(?) violator

Ca. xxxvi de magi[illegible] cantibus per V

Vesper stella noctem inducens. Vesper idem vespertilio avis nocturna. Vesta dea paganorum unde vestalis. Vestibulum introitus vel aterium quod vestiens domum. Veteranus antiquus vel milites qui post multos labores milicie quietis suffragium consequuntur. Vetus et enim. Vetator antiquus transgressor vel frauditor recti. Ca. lxxx adhuc de eodem

Viat it iter facit unde viator viaticum stipendium in via. Vibrat [illegible] torquet [illegible] vibrissa [illegible] gesta mollissa vel angusta quedam [illegible] in vices [illegible] vices alternationes. Vicia genus leguminis. Vicissim invicem alternatim vel invicem [illegible] Viget floret vaget fortis est [illegible] villam agit [illegible] Villicus ville custos vel rector vel dispensator. Vimen genus virgulti. Vimacia [illegible] unde [illegible] est [illegible]

[illegible]

vi educatus. Voti compos satisfaciens quod voluit. Votum voti promissio votorum [illegible] domum ut grece ignis [illegible] grece [illegible] celum [illegible] genus piscis. Urceum vas aquarum unde urceolum [illegible] agrestes [illegible] quam quidam civitatem vocant. Ustrina aut pro comburendis defunctorum [illegible] Ustrina locus ubi [illegible] Usurpat presumit illicite utitur. Usucapio adeptio [illegible] per continuitatem [illegible] possessionis biennii vel alicuius temporis [illegible] grece [illegible] Utensilia materia suppellex vel mobilia domus [illegible] apta [illegible] Vulcanus ignis [illegible] volans candor vel Volicanus [illegible] volat. Vultur genus avis [illegible] Ca. lxxxi de incipientibus per X

Xandicus aprilis [illegible] Xenia [illegible] Xenodochium grece peregrinorum susceptio vel hospitium. Xilon grece lignum unde xilobalsamum i. lignum balsami.

Yades stelle. Ca. lxxxii de incipientibus per Y

in modum Y litere [illegible]

[illegible]

Zabulus [illegible] Ca. lxxxiii de incipientibus per Z

[illegible]

Ca. lxxxii de incipientibus per Y

Zelotipia mala .. suspicio cause uxorie ze-
lotes dicitur .. Symon a Chana galilee
nam Chana .. interpretatur zelus Zema gre-
ce vnde zemones antiqui dicebant qui nunc
galli zenones scilicet in Z ... Zete esti-
uales domus quas frigidas facit aqua
subducta hyemales aut quas calidas facit
flamma subducta Zeuma ... vel quando
zeugma ... etiam dicit in pluribus sententiis
cum vna illa clausula Zephirus grece vectura
Zian grece vita ... Zima
grece vis vel fermentum unde azimus i.
sine fermento Zinziber genus pigmenti Zi-
zania ... Zizania herba que et lo-
lium Zmaragdus gemma quedam Zmirna
resina que et mirra Zoantia? Zodia gre-
ce signa unde zodiacus signum pictor unde
zographia Zona cingulus vel cinctorium Zo-
na ... vitalis ... co-
sistens que facit vitam membrorum corpo-
ris ... libro ethimologiarum

Liber secundus agit de arte gramatica qui
... speciales sententias ...
... ut pote ceterarum omnium vel
etiam fundamentum est aut capitula xxxiij

Capitula totius I operis

Gramatica. Cap. i. De arte gramatica.

Gramatica est scientia recte loquendi origo et fundamentum liberalium litterarum. Hec in dis[ci]plinis . . . [illegible]

[illegible]

. . . in quibus ars grammatica tractata est . . . [illegible]

[illegible]

Cap. ii. De materia eiusdem artis . . .

[illegible]

aeris percussio est causa vocis tenuissima ac
additur quia in spisso aere vox formari non
potest unde etiam pisces dicuntur muti vel tenuissimi
secundum antiquos quia aer in sua natura tenuis
est tenuior cum attractus est tenuissimus cum pulmone
colatur vel tenuis sit cum attractus est tenuior
cum colatur in pulmone tenuissimus cum per arterias
emittitur in qua sic emissione vox formatur A
liam vim sub qua describitur vox est sensi
bile auribus id est quod aliam vim sentiendi eius esse
habendi sensum aut discit sunt auribus quia et animus
sentit aliquid sed non est auris instrumentum tangendi

Vox alia articulata Ca^m iij de speciebus vocis
est alia inarticulata vel sic alia litterata
est alia illiterata Articulata est illa que
copulata est significationi alicui sive cum significa
tione artatur cui est copulata Inarticulata est
illa que nulli signi sive significationi quin
est litterata quoque est illa vox que litteris ia
repertis scribi potest Illiterata non que scribi non
potest litteris iam repertis Dico dissilla que
litterata est addatur ei que est articulata fiat in
illa vocis species que est vox articulata litterata
ta ut arma virumque cano Coniugatur illi il
litterata et articulata et fiet alia species ut gemi
tus infirmorum Vocatur rursus litterata cum in
articulata fiet tertia ut coax que est ranarum
vox similiter cra que est vox cornicis cor
nicina Si non coniugas illiteratam et inarticulatam
fiet quarta ut mugitus boum et sibila et cetera
Restat ut ethimologiam eius noverimus
quod est vox dicamus quid sit ethimologia
breviter absolvemus Ethimologia est expo
sitio alicuius vocabuli per aliud vocabulum sive
unum sive plura magis secundum rei proprietatem
et aliorum similitudinem ut lapis quia ledens pedem
fenestra quia ferens nos et differt autem ab in
terpretatione que est translatio de una lingua
in aliam ethimologia sepius fit in eadem
loquela Vox quasi vel dicta a vocando vel a
boe boas id est clamo verbo greco quod est boos
imitatione b versa in v et o in u consonante unde
abs graece ab dicitur latine vox est articulus
apud grecos quod valet quantum [illegible] unde dicitur a boo
boas id est clamas quod est boos quod interpretatur sonus
unde composita veniunt reboos id est resono Ca^m

Littera est pars minima iiij de litteris et cetera
vocis composite id est elementaris et cetera
sonat composita nam quia vox dicitur
sonora contusam Et hec quidem descriptio secundum
proprietatem partis integralis data est
littera quoque sic describitur littera est vox que scri
bi potest individua id est vox reputata figura
quia scribi potest que per alias voces dividi non
potest vox sed ibi ponitur generice sed addit sig
nificatis que non potest scribi addit que potest
scribi Sed quia sed totalis sit syllaba et dictio et

dictio addatur cum istorum addit individua
et hec est diffinicio constans genere et
differentiis littera vero secundum ethimologiam dici
quasi legitera eo quod prebet iter legendi sive
figuram attendatur sive pronunciationem dicit
quoque littera dicitur a litura eo scilicet quod antiqui
primo vel plus scribebant in ceratis tabulis
et postea delebant littere dicuntur elementa per
similitudinem quandam quia sicut elementa
commixta corpus efficiunt ita littere coeun
tes faciunt vocem litteralem ysidorus usus littere
sunt indices rerum signa quorum verborum quibus
tanta vis est ut nobis absencium dicta sine
voce loquuntur earum enim verba per oculos non per
aures introducuntur Dicitur autem quia legitur
vel quod iter legentibus prestent vel quia in legen
do iterentur Ca^m v de origine litterarum ebreorum hebraicarum

Usus litterarum repertus est propter memoriam
rerum innata namque rerum varietate
nec possunt audientibus omnia dici nec
memoria contineri Itaque ne oblivione fu
giant litteris alligantur littere latine et grece
ab hebreis videntur exorte apud nos enim
primus dictum est aleph deinde exhibe enunc
tione apud grecos tractum est alpha Inde
apud latinos A translator ex simili sono al
terius lingue litteram condidit ut nosse
possimus linguam hebraicam omnium linguarum
et litterarum esse matrem Sed hebrei xxij ele
menta litterarum secundum veteris testamenti libros
utuntur Greci vero xxiiij latini enim inter
utramque linguam progredientes viginti tria
elementa habent Hebreorum litteram a lege cepit
per moysen Syrorum autem et caldeorum per abra
ham unde et cum hebreis et numero et sono
concordant solis caracteribus discrepant E
gyptiorum litteras ysis regina Inachi filia
de grecia veniens in egyptum reperit et e
gyptiis tradidit apud egyptios autem aliis
utuntur litteris sacerdotes aliis vulgus [illegible]
in [illegible] gallesta viginti et duas ut a
[illegible] spiritualibus telis postea docet confi
dens [illegible] arma cum hec militie non
carnalia sunt sed per deos ad destructionem
munitionum consilia destruentes et omnem
altitudinem extollentem se adversus scientiam
dei et captivantes omnem intellectum ad obedi
endum Christo et parati ulcisci omnem
inobedientiam Ca^m vj de inventione grecarum

Grecarum litterarum usum primum fenices inve
nerunt unde et lucanus fenices
primi fame si creditur ausi mansu
ram rudibus vocem signare figuris Hinc
est quod et fenicio colore librorum capi
ta scribuntur quia ab ipsis littere
initium [illegible] sumpserunt Cadmus agenoris
filius grecas litteras a fenice in greciam

decem et septem primus attulit A. B. G. D. E. Z. I.
K. L. M. N. O. P. R. S. T. Φ. His palamedes
troiano bello tres adiecit H. X. Ω. Post quem
Symonides melicus tres alias addidit Ψ. Ξ.
Θ. Y litteram pitagoras samius ad exemplum
humane vite primus formavit cuius virgula
subterior primam etatem significat incerta quippe
et que adhuc se nec viciis nec virtutibus dedit.
Bivium autem quod superest ab adolescencia inci-
pit cuius dextra pars ardua est sed ad beatam
vitam tendens sinistra facilior sed et ad la-
bem interitumque deducens. De qua sic persius ait:
Et tibi que samios deduxit littera ramos
surgentem dextro monstravit limite callem.
Quinque autem esse apud grecos misticas lit-
teras. Prima Y que humanam vitam significat
de qua nunc diximus. Secunda Θ que mortem.
Nam iudices eandem litteram theta appone-
bant ad eorum nomina quos supplicio afficie-
bant. Et dicitur theta apo tou thanatou id est a mor-
te, unde et habet per medium telum id est mortis signum.
De qua quidam ait: O multum ante alias infelix
littera theta. Tercia T demonstrans figuram dominice
crucis, unde et hebraice signum di-
cit interpretatum. De qua dictum est in Ezechiele per
angelum: transi per medium ierusalem et signa thau
in frontes virorum gemencium et dolencium. Reliquas
vero duas summam et ultimam sibi vendicat
Christus. Ipse enim principium ipse et finis dicens:
Ego sum alpha et Ω. Concurrentibus enim in
se et invicem alpha ad ω usque devolvitur
et rursus ω ad alpha replicatur, ut ostenderet
in se dominus et inicii decursum ad finem et finis de-
cursum ad inicium. Capitulum iiii. Quod littere apud grecos et nomina [componunt et numeros] faciunt

Omnes autem littere apud grecos et verba com-
ponunt et numeros faciunt. Nam A
littera apud eos vocatur in numeris
unum; ubi autem scribunt B vocatur
duo; ubi scribunt Γ vocatur in nu-
meris ipsorum tria; ubi scribunt Δ
vocatur in numeris ipsorum quatuor;
et sic omnes littere apud eos in nume-
ris habentur. Latini autem numeros ad
litteras non computant sed solo verbo com-
ponunt, exceptis aliquibus quia nunc
hec figura demonstrat ut C centum,
D quingentis, I pro uno, L pro quinqua-
ginta, M pro mille, V pro quinque et X lit-
tera que et in figura crucem significat
et in numero decem demonstrat. Auc-
tor hec sunt littere grece et his nunc
eiusdem singulis littere respondentes

Alpha pro A.	Chi [illegible]	Iota pro I.
Betha pro B.	Dyo II.	Kappa pro K.
Gama pro G.	Tria III.	[illegible] Labda pro L.
Delta pro D.	Tessara IIII.	[illegible] Mi pro M.
E pro E.	Pentha V.	Ni pro N.
Ypsilon non enim	Exa pro VI.	Xi pro X.
Zeta pro Z.	Epta pro VII.	O pro omicron
Etha pro H.	Ogda VIII.	Pi pro P.
Thita pro T.	Nya IX.	Kafe non [illegible]
Decha X.	Exanta LX.	Eldenta LXX
Ekati C.	Penta L.	Ogdeta LXXX
Tantha CCC	Exenta LX	Enneta XC

Ysydorus. Capitulum v. De numero litterarum latinarum

Latinas litteras Carmentis nympha prima y-
talis tradidit. Decem et septem litteris
latinus vetus sermo constabat. Unde
et legittime nominantur. Alia ratione sunt vel quia
a vocali incipiunt et in mutum sonum desi-
nant ut sunt semivocales, vel a proprio sono
incipiunt et in vocalem E desinunt ut sunt
mute. H autem littera pro sola aspiratione adiecta
postea est. Aspiratio enim est sonus vehemencius
elevatus, cui contraria prosodia sonus ali-
qualiter suppressus. K litteram Salustius ludi magister
postea latinis adiecit ut in sono discerne-
ret duarum litterarum C et Q, que ideo supervacua
dicitur quia exceptis kalendis superflua
iudicatur. X littera usque ad augusti tempus non-
dum apud latinos erat sed pro ea C et S scribe-
bant. Unde duplex vocatur quia pro C et S
ponitur. Greci duas litteras mutilaverunt la-
tinas Y et Z propter nomina sua greca et hec
que apud romanos usque ad augusti tempus
non scribebantur, sed pro Z duas S ponebant
et hilarissat, et pro Y I scribebant. Petrus
Helias dictus ait, priscianus sed modo forma
figura modo secundum pronunciationem quedam
enim attribuunt littere propter hanc quedam propter illa
sunt. Sed figurarum quibus utimur Xenocra-
tem non enim in hoc numero computat priscianus
H hic litteram non reputat sed notam sit aspi-
rationis. Itaque eodem eciam numero ponit Y
et Z quibus non utuntur nisi in barbaris
dictionibus. Petrus autem premittit de figuris ut os-
tendat una figura quibus reputat elementa
multa elementa ut I et V et plures figuras
unum elementum ut C et K et Q. Secundo autem inab
sedario ponit illa figura que est et non
ideo ponit quod sit hec figura que est et non
idea ponit quod sit hec figura sed quia pro illa
quedam una figura reputatur ac si esset littera.
Utrumque non eorum figure sunt pronunciacio-
nes earum id est modi pronunciandi multo
plures sunt, quippe cum singule voca-
les denos habeant sonos ut cum quelibet una
dictio decem dictum intelligatur, scilicet breviter
aspirata vel acute ut abeo habeo vel gra-
vate ut beneus. Rursus a brevis non aspi-
rata vel acute ut abeo vel gravante ut ab
inquit. Item itaque maior modi pronunciandi
aliquando corrupti. Ideo non quod producta produc-
ta utique A aspirata vel acute ut hamus

producta uel aspirata uel acuitur ut ara uel circumflectitur ut aura uel circumflectitur ut ara. De h quidem utrum sit nota uel aliter dicimus quod non est nota sonus nec cum plectro lingue formatur sed ad modum tussis subripitur. Petrus helias.

Capitulum ix de accidentibus littere

Accidentia ergo littere dicuntur ea que eo conveniencia faciunt littere potestate uel que eo convenientia vocem faciunt esse litteram. Tria ergo accidunt, sunt que accidunt littere: nomen, figura, potestas. Nomen scilicet cum licet tria conveniunt non est littera nisi nomine et figura reperiuntur consimiliter. Solent autem antiqui querere utrum subiecto licet accidencia sciant esse et dixerunt quidam quod non quia secundum errant sicut tamen substancia manet una et eadem diversis variatur accidentibus, littera manet una et eadem diversis reperitur figuris et modis pronunciandi diversis. Dicuntur autem accidencia similitudine sola non quod substancias informant immo nec sequitur quod sunt accidencia littere quod ideo sunt accidentia. Nomina litterarum sunt indeclinabilia sive quod a barbaris reperta sunt qui nulla sunt declinatione sive quia stabilia debent esse eo quod fundamentum sunt omnis doctrine sive ideo quod aliter non poterit esse apud latinos. Tamen quedam littere dicuntur vocales eo quod per se voces suas perficiunt cum ipsa vocalis nomen est sui ipsius quod non observari posset si vocalium nomina diversis terminationibus inflecterentur. Semivocalium nomina a vocalibus incipiunt, cum ipse semivocales desinunt. Unde nomen l in antiquis libris invenitur scriptum per e. Et l idem in mutarum nomina ab ipsis mutis incipiunt et in e vocalem desinunt exceptis q et k ut licet ita grece [illegible] tas [illegible] indeclinabilia [illegible]. Nomina quia litterarum gentes [illegible] lingue dederunt notatis omnibus sonis atque distinctis. Nam [illegible] qui eas anima addiderunt et notas illis et figuras imposuerunt. Figuras autem partim compilatio partim [illegible] litterarum formaverunt ut [illegible] l et [illegible] quarum una [illegible] sicut [illegible] sonus ita tenuis regula al[illegible] singulis sonis sicut [illegible] figura [illegible] figuras litterarum [illegible] distinx[illegible] aperte dum [illegible] quod longe sit a pedi[illegible] et [illegible] littere apponat [illegible] cum linea iacens super litteram equaliter ducta figura cum est qua tota littera scribitur a [illegible] gentibus [illegible] est litterarum eo quod ipsa [illegible] vocem [illegible]. Petrus helias.

Capitulum x de potestate littere substanciali

Potestas ergo est ipsa pronunciatio uel modus pronunciationis [illegible] cui figure et nomina sunt reperta. Potestas uero alia substantialis dicitur, alia accidentalis. Substantialis quod ipsa vocalis est uel consonans sit cum pronunciatio littere ut uel per se vocem suam perficiat et dicitur vocalis uel ut cum alia sonet et non per se et appellatur consonans. Hii namque [illegible] modi sunt [illegible] littere [illegible] ubi supra littere quod dividuntur principaliter in duas partes in vocales et consonantes. Vocales sunt que directo hiatu faucium sine ulla collisione varie emittuntur dicte vocales quod per se vocem impleant. Consonantes sunt que diverso motu lingue uel impressione labiorum efficiuntur et vocantur consonantes quia per se non sonant sed iunctis vocalibus consonant. Hee in duas partes dividuntur in semivocales et mutas. Semivocales dicte eo quod quiddam semis de vocalibus habeant. Que a vocali incipiunt et desinunt in naturalem sonum ut f l m et cetera. Mute autem dicte quia nisi subiectis sibi vocalibus nequaquam erumpunt. Si enim eis extremam vocalis detraxeris sonum inclusum littere murmur sonabit ut b c d et cetera. Sunt vocales autem i et u apud gramaticos varias habent significationes. Nam modo vocales sunt modo semivocales modo medie sunt. Medie autem ideo dicuntur quia naturaliter solae medium sonum habent ut illius, coniuncte aliis pinguius sonant ut iamus vanus. Sole enim aliter sonant aliter iuncte. I non [illegible] medium dicitur duplex quia quotienscumque in metro inter duas vocales invenitur pro duabus consonantibus habetur ut troia. Geminatur enim sonus eius. V quoque littera similiter medium [illegible] est quia aliquando nec vocalis nec consonans est ut quis et idem et digamma [illegible] nota quia duplex est instar f littere dupliciter gamma. Sunt semivocales autem quedam liquide dicte quia medium in una silla posite aliis consonantibus deficiunt et a metro excluduntur. Quarum due apud latinos liquescunt l et r ut flatus fragor. Reliquae m et n apud grecos liquescunt ut ymnestra. Petrus helias. Antiquissimi latinorum scribebant f contra digamma devenientium cum consonante ut in hiis dictionibus uates et uenis. Nunc hodie ponimus f ut in fatis et consilibus scribebant tunc per h aspiratus pronunciantes quemadmodum pronunciationem placuit. Postea vero ut quia in fatis et talibus nimis aspere sonabat per h loco eius scriberent f unde ergo quod ubicumque antiqui latini scribebant per h uos hodie scribimus f in ingratis dictionibus ubi antiquam figuram scripturam fide probat per h quam f non est semivocalis sed muta et cetera.

Petrus helias. Ca. xi de ptate eiusdem accidentali vel forma

Accidentalis vero sic ptatur. H in forma quintuplex est. Quedam prima est. Secunda quod vel producitur vel corripitur. Tertia quod aspiratur vel absque aspiratione profertur. Quarta quod una contigua est alii in sono. Quinta quod una sequitur in alia. Consiliter(?) quod una ponitur vel pro ponitur ad constituendam sillabam. Vocales vero apud latinos omnes sunt ancipites id est modo corripiuntur modo producuntur. Et ideo videtur quod vocalis alia longa alia natura alia positione. Longa natura est que producitur convenientia sua et institutione. Natura enim in vocabulis nichil aliud est quam inventio auctorum. Longa positione est quando inter duas consonantes sequentes vel propter unam duplicem producitur ut dixi. Similiter alia natura brevis est alia positione. Ca. xii de [illegible] in xi

Omnes igitur vocales aspirantur in principio dictionis, non tamen omnes consonantes. Aspiratio ut habeo heremus hyemps homo humus. Consonantes autem iste tantum preposita semper aspiratione aspirantur ergo c ut chremes t ut thrasus p ut philippus r ut pyrrhus. De litteris consonantibus inde ideo quod muta c aspiratur et ch non aspiratio est quod muta b quoque et est ph muta p et ph f est. G ergo et d et b sunt medie quia f et h [illegible] dam similitudine sonum accedunt. Ideo vero dicuntur medie ita etiam quod nec tanto spiritu proferuntur quanto ille aspirate, nec minore tamen quam c, t, non aspirate. Que inde procedit quod in proferendo non aspiratas magis laborant ut ostendit contraria in proferendo medias nec utrorumque sit vocis formatio. Et finale pendere si supradictis mobilibus attendas ora vocis taliter modulantia. Post hec sciendum est modis his fieri mutationes aut ex casibus ut homo hominis aut per temporalia ut facio feci aut per compositionem ut salsus insulsus aut per declinationem ut sero satus aut per translationem de greco in latinum ut tyras tyrus aut per antiquitatem ut legendum plegendum(?). De ordine vero sciendum vocales sibi ponuntur vel prepositive ad constituendam sillabam. Diptongus ergo est duarum vocalium coniunctio in eadem silla cum quadam sonis collisione ut utraque vim suam servat in metro posito. Incidens silla dictio est proprie synalimpha que fit inter sillabas duarum sillabarum ut utraque vim suam servat in metro. Additur proprie non posita ibi quod calidam vocalem vim suam in metro non retinet. Dicimus ergo diptongus cum alia vocali non faciunt sunt aut [illegible]

diptongi quibus utimur ae au eu oe. Cum de vocalium autem ponitur au quod ut in nesteus(?) quod est proprium nomen et aurum. Quod cum litterandum est ut apostrophus silla faciat quod uo et ui simul sunt desinentes silla silla. Quoque ponitur ante u ut lingua sanguis enim eo scribuntur. Tertium quod initium faciunt lingua cum duplex in principio silla reposita cum alia potest iungi consonante precedente sicut ibi scribitur saltus est ille lucanus cuius magno aut extra cedunt cuius modo naturalis distincta quadragesimo sunt non constat metrum eo quod est composita. Liquescit Petrus helias. Ca. de xiii sillaba de silla

Sillaba ergo est comprehensio litterarum consequens sub uno accentu et uno spiritu prolata. Sillabam namque in partem comprehendit. Comprehensio ergo litterarum dicitur quia ex eo modo quod differt ab elementa quibus una silla littera ut a. Quod est proprie in modo nomine inseparabili consequens vero additum quod quamvis ut modo sit absque barbarismo etiam quia hoc totum est oratio subdole sub uno accentu. Item quia tota dictio sub uno profertur accentu ad eius differentiam dicitur. Et uno spiritu id est impulsu prolata. Quoniam silla dictio eadem est ex silla et cum silla sequens convenit ex quo silla est non ex quo dictio diffinitur. Silla est vox litteralis que sub uno accentu et uno spiritu indistanter profertur ut dicit litteralis tollit confusam vocem que solis elementis non est distincta ut est mugitus boum. Et silla est quia hoc totum est dicto in silla additur indistanter ut sit sine distantia altera silla sequatur in constitutione dictionis. Unde ubi supra silla grece latine ca conceptio sive coniunctio dicitur. Unde nec illa est silla que de pluribus nascitur litteris. Petrus helias. Ca. xiiii de speciebus sillabe

Sunt autem sillabe species. Quedam est enim silla ut una littera ut a vel duabus ut ab vel tribus ut ars vel quatuor ut mars vel quinque ut stans vel sex ut stirps. Quot autem sunt vocales tot sunt sille que solis singulis constant. Que vero de pluribus litteris constat sex sunt in una silla. Sciendum vero quod licet silla tres consonantes habeat, nulla tamen silla tres habet vocales ita scilicet ut in metro suam quisque retineat, continue enim in diptongo scribantur, enim ut in illa que enim non retinet. Propterea licet et ut delirare ponatur in silla aliquando dicimus quod due vocales faciunt sillabam ut in illa diptongo que est au et vocalibus consonantibus vel una vel plures ita quod vel vocalis antecedit consonante vel consonans vocalem. Nunquam tamen plus quam tres [illegible]

consonantes antecedere possunt vocalem
in eadem sillaba vel nisi tres sequi ita
quod si tres consonantes antecedunt vocalem
nichil nisi due sequuntur quia non possunt pluribus
velut litteris huiusmodi sillaba constare
si antecedentibus sillaba vincet in consonantem
vocale est ut sanctus a consonante incipiat
ut arcus nisi sit dictio composita sed ista re-
gula de simplicibus intelligendum est. Ysidorus.
Sillabe autem aut breves sunt aut longe
aut communes. Breves vocate quia numquam
produci possunt. Communes autem quia pro
scribentis arbitrio cum necessitas cogit et pro-
ducuntur et corripiuntur. Ideo autem sillabe longe bre-
vesque dicuntur quia per varias vocum moras
aut dupla aut simpla spatia temporis ha-
bere videntur. Dipthonge sillabe greco nomine
dicte quod in eis bine vocales iungantur. Quarum
apud nos veteres esse [illegible] ae oe au
eu ei apud maiores tamen [illegible]
sicut petrus helyas. Ca. xv De accentibus sillabe et pro[illegible] De accentu

Accidunt unicuique sillabe numerus tenor
spiritus tempus litterarum numerus. Tenor idem
est quod accentus. Accentus est modula-
tio vocis in sermone nostro loquendi.
Hoc autem dico propter cantilenas in quibus accentum
non observamus. Dicitur autem accentus quasi adcantus
quod est [illegible] eo scilicet quod unicuique sillabe
adcantatur [illegible] alie in [illegible] dictionis
[illegible] cum alie unius sillabam sequuntur. Tribus
modis fit modulatio vocis. Aut enim
a gravi voce in summum [illegible] tenditur
ibidem desinit et accentus hic dicitur acu-
tus. Aut a gravi in summum usque pervenit
et est gravis accentus. Aut a gravi in
[illegible] tendit et a gravi [illegible]
et accentus hic circumflexus [illegible] dicitur lati-
ni numquam ponunt ut observant accentum
in penultima nisi monosillaba sint dictio
correptis illis in quibus vel propter sincopam
vel causa differentie ponitur accentus in fine.
Ysidorus. Accentus qui grece prosodia di-
citur ex greco nomen accepit. Nam grece pros
latine ad, odon grece latine cantus est. Ac-
centus autem dictus est quod iuxta cantum sit sicut
adverbium quia iuxta verbum est. Acutus accentus
dictus quia acuat et erigat
sillabam. Gravis autem deprimat et deponat.
Est enim contrarius acuto. Circumflexus quia
de acuto et gravi constat. Incipiens enim ab
acuto in gravem desinit atque ita dum ascendit
et descendit circumflexus efficitur. Acutus autem et
circumflexus similes sunt. Nam utrique levant
sillabam. Gravis contrarius videtur ambobus.
Nam semper deprimit sillabas cum illi levent.
Ut unde venit titan et nox ubi sidera con-
dit. Unde hic gravis est, numquam enim sonat

quam acutus et circumflexus. Gravis accentus
cum uno accentu poni in dictione una
[illegible] numquam ut catulus. In composita
dictione unus accentus est ut [illegible] potens
[illegible] potens. Accentus autem repertus est vel
propter distinctionem ut viridique in littore conspicia-
tur ne dicas viresque, vel propter pronuntiationem
ne dicas metallum breviter [illegible] producte meta,
vel discernende ambiguitatis causa ut ergo.
Nam cum producitur ergo causam significat,
cum corripitur coniunctionem. Figure accentuum
decem sunt que a grammaticis pro distinctionibus
[illegible] apponuntur. Ysidorus. Ca. xvi De regulis accentuum

Monosillaba pars orationis si naturaliter brevis
est ut vir aut positione longa ut ars
acutum accentum habebit. Si vero naturaliter
longa ut res circumflexum. Dissillaba si priorem
naturaliter longam habet et ultimam brevem circumflec-
titur ut musa; aliter acuitur. Trisillaba si me-
diam brevem habet ut tibia tunc primam acui-
mus. Si vero naturaliter longa est secundam et ultimam
brevem ut romanus tunc mediam circumfle-
ximus. Tetrasillaba autem pars orationis et pen-
tasillaba [illegible] sillabarum retinent. Petrus
Petrus helias. Monosillaba [illegible] si vo-
calem natura productam habent circumflectuntur
ut res dos spes. In dissillabis autem nisi ambe
correpte vel posterior sillaba producta fuerit
prima acuitur sive producta sit sive corrup-
ta ut nepos leges. Trisillabis vero in dissillabis
si penultima producta sit et ultima brevis
per circumflectitur ut [illegible] exceptis paucis
que causa differentie in fine circumflectuntur
ut pone exceptis illis que ex sillabis
sunt per sincopam [illegible]
De sincopatis vero sive dissillaba fuerint
sive non hec est regula quoniam [illegible]
[illegible] sincopa fit in aliqua dictione accentus
manet super illa vocalem in sincopata
super quam fuerit integra. Et dissillabis et de-
inceps si penultima sit correpta acuetur
[illegible] ante penultimam sive illa corrup-
ta sit sive producta ut tullius hostilius
exceptis hiis [illegible] exceptis
compositis [illegible] sunt vel facio ut ca-
lefacit [illegible] exceptis sincopatis [illegible]
[illegible] regula ut [illegible]
[illegible] sunt et [illegible] Trisillabis et tetra-
sillabis et deinceps si penultima sit lon-
ga natura ultima brevis penultima
circumflectitur ut [illegible] Trisillabis et
tetrasillabis et deinceps si penultima fuerit
longa natura ultima longa penultima
acuetur ut athene [illegible] In dissillabis et
tetrasillabis et deinceps si penultima fuerit
longa positione ipsa acuetur et antepenultima
[illegible] gravabitur [illegible] ut metell[illegible]

Omnes praepositiones appositae casualibus suis
vel genitivo vel ablativo ad suum casuale gra-
vantem pariunt syllabam ut super domum vel
domo super regis supposito nominativo accusativo in
principio ut domum super mihi [illegible] sunt
ad alias partes orationis [illegible] accusativum [illegible]
ut iuxta circa contra ne si circumflectantur
[illegible] nomen vel adverbium esse putentur. Haec
itaque sunt generales accentuum regulae quibus
latini utuntur. [illegible] [illegible] mihi quod vel in-
terrogativum vel relativum quoddam sit inn
taris [illegible] nulla servatur regula
quia significant affectus animi quorum est
notam [illegible] Petrus Helias. Ca. xviii

Spiritus vero accidit
sillabe quia asperum spiritum vel lenem sorti-
tur. Et quia restat ut de tempore agamus
primo videnda est differentia inter tempus et ac-
centum. Accentus ergo est elevatio vocis
acuta quae dicitur arsis vel depressio gravis
aut dicitur thesis vel circumflexa [illegible] utrumque vo-
cis modulatio. Tempus autem est mora
pronuntiationis quae accentui adiacet. Tempus
ergo accidit sillabe unum vel duo unum vero
temporis dicitur sillaba et si correpta fuerit
duorum si producta fortassis eo quod simul
[illegible] plus tenet quam brevis vel quod brevis
[illegible] tenet secundum [illegible] mensuram vel
ideo quia duae breves ponuntur pro una
longa regulis placuit etiam quibusdam
quod unum tempus communis accidat sillabe vel
duo communiter vel et tria unum quando vocalis
brevis est ipse sine consonante sequente
posita in eadem sillaba ut amo vel quando
[illegible] consonantes sequuntur [illegible]
[illegible] sillabis [illegible] vel latine [illegible]
[illegible] prima sillaba naturaliter corripiatur
[illegible] duarum consonantium quae sequuntur [illegible]
[illegible] tempus dimidium unde fit [illegible]
[illegible] vero temporum est sillaba cum ipsa longa
est vel natura ut dos vel positione ut ars
duo tempora communis fit sillaba secundum quos-
dam quando post vocalem natura longam
sequitur una consonans ut sol quae cum longa
est natura dicitur est temporum consonans vero
quae sequitur tempus semis est attribuunt
tria vero fit tempora quando post vocalem na-
tura longam vel duae consonantes sequuntur ut
mons vel una duplex ut rex dum enim
natura longa est duum est temporum duae
vero consonantes quae sequuntur vel duplex unum
tempus cum unum attribuunt. Hoc autem
[illegible] natura producatur consequentiam regulis
manifestum est. Semper tamen in metro vel
unius temporis debet accipi sillaba si correp-
ta fuerit vel duum si producta. Numerus
litterarum accidit sillabe quia nec minus quam

unum nec plus quam sex litteras patitur apud la-
tinos sillaba in nomine [illegible] [illegible] vel [illegible] Ca.
xviii de pedibus

Sillaba autem apud
metros ideo tempores nominantur quasi sit
dimidium pes. Pedes sunt qui certis sil-
labarum temporibus [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] spatio [illegible] [illegible] pedes dicti
eo quod pedes [illegible] metra ambulant. Ita
sicut nos pedibus ingredimur ita metra quasi
pedibus gradiuntur. Pedes autem omnes centum
viginti [illegible] sunt dissillaba [illegible] trisilla-
bi [illegible]. Tetrasillabi sedecim pentasilla-
bi triginta duo exasillabi sexaginta [illegible]
usque ad [illegible] autem sillabas pedes dicuntur. Reli-
qui [illegible] dicuntur [illegible] autem pedes [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] quae ita nota sunt.
Spondeus dicitur quia tractim sonat. Nam
spondeus tractus quidam dicitur i. sonus qui
[illegible] circa aures sacrificantium. Tro-
cheus vero [illegible] dictus est quod celerem conversionem
facit [illegible] [illegible] [illegible] velociter currit
in metris trochus enim graece rota dicitur. Iam-
bus dictus est eo quod iamborum [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] cum [illegible] [illegible] in ma-
[illegible] vel detractiones [illegible] poetae soliti
sunt. Dactilus a digito dictus quod a longiori
[illegible] modo inchoans in duas desinit breves
sic et iste [illegible] una [illegible] longam et
duas breves. Caedunt vero pedum metra
vel per equalitatem vel per duplum vel per sexqui-
plum vel per epitritum. Sunt ergo decem du-
pli vero sex triplus unus sextupli vero [illegible] epi-
triti quattuor. Numerum autem sillabarum in pedibus
[illegible] usque ad sex [illegible] ultimus enim
non recedit. Resolutus est pedum quando pro
una longa duae breves ponuntur aut pro dua-
bus longis quattuor breves ponuntur ut [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
resolutus est spondeus in proceleumaticum
[illegible] resolutione [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] Virgilius [illegible] quando longa duae
breves fiunt. Ex duabus autem brevibus
longa nunquam fit sicut enim solida possunt
solidari [illegible] non possunt. Accidunt [illegible]
[illegible] accidunt ut [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
Helias Ca. xix de dictione

Dictio ergo est minima pars orationis construc-
ta in ordine partis orationis dicta quia nos
[illegible] [illegible] constituit orationem [illegible] ergo re-
movetur hic [illegible] quarum nulla [illegible] orationem
constituit [illegible] nisi [illegible] quia una oratio quando-
que est pars alterius partis orationis [illegible] [illegible] differ-
entia addit minima. Nulla enim [illegible] [illegible]
in [illegible] minor est dictione quando non una
sola dicta dicatur quando oratio ne [illegible] talis
pars orationis videtur esse additur constructe [illegible]

Priscianus dicit quod est summum bonum in vita honestatis lumina oratione videri et quia cum sibi quedam oratio maiorem construit ideo addit in ordine. Antiqui dixerunt quamlibet quamque dictionem dici debere orationem secundum illa tamen que aliquam sententiam vel coniunctionem verborum significat ut homo albus. Quamvis sit oratio imperfecta quia non significat quidam accidentem et ille coniunctioni debet oratio appellari. Diffinitur itaque quod aptiorem sensum solummodo dicimus vocem quia oratio ut lego secundum aptiorem solam quantitatem in quibus causa in neutrius cuiusdam dictionum est ut hortor homo quo quamlibet voluntatem alteri manifestat. Petrus Helyas.

Ca. xxx De oratione et partibus eius

Oratio est ordinatio dictionum congrua perfectam sententiam demonstrans. Dicuntur plures quod oratio hic stricte accipitur secundum rationem perfecta secundum quod ita componenda est. Describitur autem oratio ordinatio dictionum vel constructio compositionis. Ordinata per quod removentur hec et ille. Quia totum est hoc licet vox indicans aliquid demonstrans sententiam tamen quia hoc totum est imperfecta oratio adiungitur congrua perfectam vel perfecte significationis intellectum vel per hoc quod dicitur congrua removetur incongrua constructio. Est inde quod iste vocis indicans unde homo dicuntur esse inter dictionem et orationem maiores vero dictione tamen sunt neutre quia minores sunt oratione maiores vero dictione. Pars orationis est vox indicans mentis conceptum. Item pars orationis est vox indicans mentis conceptum. Sunt partes orationis tamen sunt secundum dialecticos secundum nomen et verbum. Dicuntur plures quod dialectica ita large accipiunt nomen ut pronomina etiam et adverbia contineant. Verbum quoque sit ut contineat participia et cetera. Dicit Priscianus sola nomina et verba secundum dialecticos significative aliquas dictiones significative quia per se posite intellectum constituunt secundum alias adiuncte habent. Ideo non dicunt dialectici partes orationis esse sed colligamenta partium eo quod coniungunt dictiones. Vel tamen melius esse posse dici videtur quod dialectica semper ut in logica ponunt participia ille non dicunt absolute esse partes orationis que per se posite sunt ut ex his fiat oratio reliqua per se orationem complent ita ut quod per se posite sunt. Ysidorus. Tamquam constat esse nomen et verbum ut Ysidorus. Ubi supra. Oratio dicta est quasi oris ratio. Est autem oratio contextus verborum cum sensu. Oratio quidem plena est sensu voce et littera. Partes orationis primus Aristoteles duas tradidit nomen et verbum. Deinde Donatus octo diffinivit. Sed omnes ad illa duo principalia redducuntur scilicet ad nomen et verbum que significant personam et actum. Reliquae appendices sunt et ex his origine trahunt. Ita pronomen pro nomine cuius officio fungitur ut orator ille. Adverbium de nomine nascitur ut doctus docte. Participium de nomine et verbo ut lego legens. Coniunctio vero et prepositio et interiectio in complexione istorum cadunt. Petrus Helyas.

Ca. xxxi De nomine eiusque significatione

Nomen est pars orationis que unicuique subiectorum corporum seu rerum communem vel propriam qualitatem distribuit. Nomen autem est vox significativa ad placitum que distribuit vel diversis significationibus qualitatem tribuit vel dicitur unicuique subiectorum corporum seu rerum unde ergo communem generalem albi est significat distribuit. Unde dicitur nomen quasi notamen quia per hoc nos distribuimus cuique qualitatem. Sed illi quod est nomina per se non significant tribuentis sed composita adiecta. Quod secundum ethimologiam latinam nomen dicitur quasi notamen per syncopam eo quod communem qualitatem vel propriam demonstrat. Opponunt autem de equivocis que nullam communem videntur qualitatem significare quia nil conservant sibi suppositum. Invenitur nomen dicitur quod plures quod significata equivoca non sunt sola quemquam habent communem qualitatem quod ab eadem voce significantur. Aliud quod nomen equivocum non est unum nomen sed plura diversas qualitates in diversis significationibus. Priscianus dicit quod nomini est proprium significare substantiam et qualitatem. Sed opponitur contra illud Aristotelis singulum incomplexum aut significat substantiam ut homo aut qualitatem ut albus etc. Hic tamen solvunt dicentes Aristotelem intelligere ibi substantiam aliud. Priscianum vero grammaticum quod per se consistit. Hic autem intelligunt quod omne nomen significat substantiam hoc est rem quamcumque ut substantiam vel ut sustinentem formam et per hoc qualitatem vel formam que rem ipsam facit esse ut homo hoc nomen significat rem que est homo per substantiam et humanitatem per formam. Hoc nomen album significat rem per formam que est albedo et facit album sive albedinem ut fundamentum per formam. Hoc autem est compendium. Dicunt sed quod omne nomen significat id quod est et id quo est ut homo rem que est homo et humanitatem qua est homo. Dicunt autem quod quis et omnis et nullus et huiusmodi diversas substantias significant et qualitates diversas. Opponunt tamen plerique contra quod omnis et nullus significant tamen rem per formam ut dictum est collectivum et distributivum qualitate. Omnis non secundum istos per formam significat infinitatem. Quidam tamen minus ridiculose dixerunt quod omnis significat formam que debet dici omnitas. Et hoc autem

nomine quod est michi dyomidis quod significat rem
que non est propria in [illegible] forma.
Alii vero dicunt quod nomina vel significant sub-
stancias ut homo et huiusmodi alia vel
significant ea que insunt substanciis ut albe-
do et alia vel quedam animi figmenta ut hyr-
cocervus chimera vel significant modos loquendi
dictionibus ut omnis et talia que dialetici ap-
pellant signa. Est ergo istorum sentencia quod non
omne nomen significat substanciam et qualitatem
sed sola nomina substanciarum hoc habent. Verum
ergo aliud est qualitas significacionis no-
minum nisi quod communiter significat vel proprie vel in
animi natura vel in ipsa. Alii dicunt quod omne
nomen significat qualitatem communem quia omne
nomen vel id quod est substancia significat vel aliquid
in eo sicut in natura communi vel propria vel ut in
natura communi vel propria. Petrus Helyas. Ca^m xxi de accidentibus nominis

Accidencia vero nomini dicuntur
convenientia ipsi secundum quod aliis nominis
nomina insunt vel tot aliis accidentibus
competerit sicut constitui. Et inde quod accidentia
partium orationis dicuntur. Species namque
dicitur accidens nomini quia communis est spe-
cies omni nomini ab aliquo vel a nullo diri-
vari. Similiter comparacio dicitur species. Numerus non
est tale accidens nomini quod eius est sig-
nificacio secundaria. Ea quibus sunt insunt in-
substancia fuit huius accidentia [illegible] qui
est [illegible] secundum quosdam [illegible]
alii [illegible] est formula hec cum acciden-
tia sola similitudine dicuntur non aliqua substan-
tie informacione sicut cum substancia manens
una et eadem de alba fit nigra vel et
[illegible] sic nomen manens unum et idem de
singulari fit plurale secundum diversitatem signi-
ficationis denominatio fit etiam [illegible]
Itaque omnibus illa sunt accidentia nominum non
tamen sunt accidencia absolute ideoque in
substancia non habent esse. Quod autem Donatus quali-
tatem inter accidentia posuit errore qua-
litas enim quasi substancialis est nomini illud
namque in grammatica substanciale dicitur dicitur
quod quod principaliter est recepta. Quod autem de
comparacione Donatus addidit aliquid vo-
luit [illegible] quia omnibus conveniunt nominibus sed con-
venit omni nomini vel maiori parti accidit
ideo non curavit Priscianus apponere inter
accidentia. Qualiter etiam cur non enumeravit
inter accidentia personam. Et dicunt quidam
id eo quod constabat omne nomen esse tercie
persone alii quia in libro de pronomine de tercia
persona tractaturus fuerat. Magis tamen videtur
esse dicendum quod nomen proprie nullius persone
est [illegible] namque quod hoc nomen persone for-
ma sive relationis [illegible] persone se [illegible]
eque cum pertinet ad loquentem de se eadem

de quo quis loquitur. Ideo sola voce confusio-
nis tercie persone dicitur eo quod tercia persona to-
siga est nisi demonstracione vel relacione simi-
litudinis. Species namque dicitur hic proprietas diri-
vandi ab alio vel a nullo et est ab aliquo
dirivari ad similitudinem alicuius aut minuti
procedens formari et imponi a nullo aut
sic imponi vero ab aliquo formari. Sunt
itaque due species unde species idem est quod for-
ma sic in nullo a nullo dirivativa ab aliquo.
Species est positio vocabuli primaria vel secunda-
ria utraque species communis est et propriis no-
minibus. Et appellativis. Petrus Helyas. Ca^m xxii de nominibus propriis

Nomine proprium esse quod significat
substanciam propriam et qualitatem valet ipse
non significatio propriam et propriam figuram que
grece nomine dicitur antonomasia vel excelle-
ntia quod fit quando nomen quod multis commune na-
turaliter uni quasi proprium attribuitur quia excel-
lit omnibus in proprietate ipsius nomine designata ut po-
eta singulariter Virgilius et urbs Roma. Et ut proprie
dicam [illegible] nominis propriorum nominum et dif-
ferencia inter proprium et appellativum propriorum nominum
sunt species prenomen nomen cognomen ag-
nomen. Prenomen proprium ponitur nomini ut
Marcus Tullius. Quod enim coniungebat di-
versas personas eodem nomine [illegible]
patri [illegible] Romanos notas quas-
dam que preposite ipsis nominibus facerent una
persona ab alia differre. Est autem nomen in
hoc loco quod sic imponitur persone quod non pre-
ponitur ad [illegible] nominibus nec [illegible]
confirmatione additum cognomina nec [illegible]
eventu additum agnomina. Et quia [illegible]
tum [illegible] persone tum [illegible] est inde [illegible]
dicitur nomen quasi autonomasice. Cognomen sig-
nificat eandem proprietatem quam proprium no-
men tamen prius fuit impositum illud nomen
quia si principaliter illum cognatum que
communis est multorum significaret esset
nomen appellativum [illegible] dicta quod equivocum est
omne cognomen quantum ad significationem
univocum est quantum ad secundariam. Significat autem
cognomen eandem propriam qualitatem quam pro-
prium nomen tamen adiungitur et eandem nomi-
nat personam sed aliud hoc est [illegible] secunda-
rio significat. Agnomen quoque qualitatem nec [illegible]
ipsis nominibus idem principaliter significat
quia qualitas est propria ideo propria dicitur
nomina. Idem etiam nominant sed diversa se-
cundario significant. Petrus Helyas.

Et qui Ca^m xxiii de differentiis propriorum nominum et appellativorum
cognomine commune est multorum
nec putavit quibus inde quod esset appella-
tivum ideo dat Priscianus differentiam inter
ea hanc scilicet quod appellativum naturaliter commune
est multorum non autem proprium. Ita communis

[illegible]

Ca. xxxv De speciebus quibus tam propriis quam appellatiuis

[illegible]

Ca. xxxvi De adiectiuis

[illegible]

Ca. xxxvii De speciebus tantum appellatiuis

[illegible]

q nomen qualitatis infinitum cuius species ad questionem facta per eandem dictionem possunt reddi ut quis talis qualis qualitate. Sed ut est nomen
De infinito nomine dicit Priscianus quod est interrogativum et cetera. Hec autem convictio est in attentum quia idem nomen quod est interrogativum agitur quod vero infinitum est quia ut qui crediderit salvus erit et que qui gravat. Similiter qualis esset ut malus nullus ignoravit esse qualis gravat omnibus sillabis que interrogativa sunt hec accentus ut circumflexus. Sunt et collectiva nomina ut populus et his alia significat non numero pluralitate tantum sed ut secundario aliquid aliud accidens ut populus tamen significat numerum sed et homines secundario designat quod sunt de civitate eadem unde etiam dicitur populus tu flore corrupta civitas est. Quamvis enim collectivum nomen singulare esset de pluribus non tamen de aliquo collectivus illarum pervenerunt quod unum nome dividuum. Sunt quedam quibus ita loquimur de duobus tamen quod de uno quoque illorum ut uterque alter. Sunt et dividua non sunt quibus de pluribus loquimur qui de duobus ita quod de uno quoque eorum ut omnis. Sunt et diversi quedam sunt quibus loquimur de pluribus per partes in eas distributos ut singuli bini terni et cetera. Significant autem hec nomina modos loquendi ut in superioribus videtur. Sed ut nominant sunt et nomina ad aliquid et quasi ad aliquid nomina quoque generalia et gentilia facticia qualia specialia et similia absoluta temporalia et localia. Et hec quid sunt species cum que per Priscianum que derivatum. Petrus Helyas

Hec vero. Capitulum xxiii de patronomicis. Nunc sub sequitur de speciebus et nominibus derivatiorum que sunt appellatiorum quarum prima ponitur etiam quam que dicitur patronomica eo quod masculine cuiuslibet progeniem significat. Significat autem patronomica filios vel nepotes vel illas similitudines sive relationes quas significat hec duo nomina filius et nepos et hoc cum genitivo primitivi et significat alterutram de illis relationibus principaliter secundario personam que significat genitivo primitivi. Quod enim est Priamides nisi filius vel nepos Priami unde cum principalem significationem sunt appellativa ex principali eiusdem significatione omnia patronomica conveniunt sed differunt in secundaria nominat in persona cuius respectu alterius inest illarum relationum alterius patronomica. Quod et divinatur anonomis propriis patrum secundum certam formam vel ut evenit in des que forma agnita est. Unde quia quedam possessiva derivantur a propriis nominibus patrum ut

a Pompeio Pompeianus subdidit Priscianus graecam formam ut Priamides. Et inde quod hec tria vel his pronominibus inveniuntur similiter derivari a propriis nominibus proprie significatione filios vel nepotes cum genitivo primitivi terminari in des vel ne vel is patronomicis duo Priscianus inveniunt. Et inde est quia derivantur a nominibus matrum vel fratrum consimiliter ut Maiades vel Maie filius que abusive dicuntur patronomica vel contra nominis ethimologiam. Hec forma duobus modis regularis secundum genitiviam variatur. Aliquando enim hec a correpta ante des aliquando correpta irregulariter quibus duobus modis. Aliquando autem habet a producta ante des aliquando producta. Et quia omnia patronomica a propriis et grecis nominibus derivantur de illis aliquid dicamus. Quedam nomina apud grecos terminat nominativum in as vel in es genitivum vero in ou vel eius. Quidam apud latinos in prima declinatione. Illi enim dicunt eneas eneou anchises anchiseou. Nos autem dicimus eneas enee anchises anchise. Nomina apud grecos terminat nominativum in os genitivum in ou ut Priamos Priamou vel nominativum in eus genitivum in eos correptum ut peleus peleos apud latinos redeunt in secundam declinationem. Nos enim dicimus Priamus Priami peleus pelei. Quedam non terminant nominativum in or genitivum in os productum ut nestor nestoros vel nominativum in es genitivum in ous productum ut plestenes plestenous redeunt apud nos in tertiam declinationem ut nestor nestoris plestenes plestenis. Cum igitur a propriis fiant patronomica. Sciendum quod nulla sunt prima nisi prime vel secunde vel tertie declinationis. Petrus Helyas. Capitulum xxiiii de formatione

Fiunt autem patronomica masculinorum et femininorum masculina a propriis nominibus prime declinationis mutata correpta dicitur genitivum in a correpta et assumpta des ut eneas enee eneades anchises anchise anchisiades. Omnia vero nomina secunde declinationis aut in duas terminant genitivum aut in una. Fiunt autem patronomica ab his que terminant genitivum in duas, correpta mutata in a correptam et assumpta des ut menecius menecii meneciades. Ab his autem que terminant genitivum in una fiunt patronomica correpta vel correpta assumpta des ut Priamus Priami Priamides. Debuit quod dici pelides correpta penultima sed quia greci dicebant pelides et faciunt spondeum in loco simul producta penultima et dicimus pelidem penultima producta. Fiunt autem patronomica a propriis nominibus tertie declinationis substracta correpta genitivo

et addita des vel in genitivo terciam sillabam incipit posita de, ut nestor nestoris nestorides, peles tenes plestenis plestenides. Feminina vero patronomica tres habent formas terminationum, in ia, in is vel in as terminata sunt a masculinis patronomicis subtracta de, ut [illegible] des [illegible] anus. Debuit ergo secundum regulam abeo quod est e neides dici eneas non eneis sed irregulare est vel magis secundum eum est abeo quod est eneus e nei, unde et eneides patronomicum masculinum quod nos dicimus eneides mutata ei diptongon in e productam, et inde id est abeneides factum est regulariter patronomicum femininum eneis. Dicitur etiam quod illa regula debuit dici pelis abeo quod est pelides sed dicimus ad [illegible] non esse nisi [illegible] sed potius ad irregularem debuit dici cum pelides et inde regularem patronomicum femininum pelis. Quecumque vero patronomica feminina desinunt in ne vel in [illegible] habent an nomina ne vel a. Petrus helyas.

Ca[pitulum] xxx de possessivis nominibus

Possessivum ergo est quod significat aliquid alterius quod possidetur, id est significat passionem infinitam que vocatur possessor, infinitum nomine aliquid et hoc genitivo primitivi, id est significando illam personam secundario quam genitivus primitivi, ut regius honor id est regis honor. Nam quia infinitam passionem significat ideo exigit semper aliquid nomine addi quod passionem eius finiat. Horum alia sunt possessiva sola significatione ut equester. Alia sola terminatione ut [illegible]eus que omnia ipse possessiva dicuntur. Alia et significatione et terminatione ut [illegible]anicus. Differunt autem possessiva a patronomicis eo quod possessiva significat aliquid alterius quod possidetur ita quod nullum [illegible], patronomica vero aliquid quod possidet [illegible], id est filios vel nepotes vel aliquos dici. In hoc [illegible] differunt quod possessiva principaliter significant passionem, secundario personam quam genitivus primitivi. Patronomicum vero significat principaliter relacionem alicuius eam que significatur hoc nomine filius vel nepos. Ergo cum ut patronomicum et possessivum ab eodem pronomine derivantur ut [illegible] aminides et [illegible]anius eadem significant secundario sed diversa principaliter, ideo quia subdividunt species ponuntur. Petrus helyas.

Ca[pitulum] xxxi de formis possessivorum assumptis a genitivo

Est ergo forma possessivorum assumpta a genitivo. Accipiunt possessivorum formam quam a genitivo accipiunt in [illegible] quam mutantur in eus antecedente a correpta vel i. Item si possessiva desinencia in eus habeant e a suo penultimo parte habent tantum eo sillabas ut ytace ytacus sin autem superat unam sillabam. De illis vero que totum eius dativi assumunt talis est regula: si penultima habent i penultimam primam [illegible] consonans vel vocalem derivativa

nativa inde in eius desinentia habent. Aut an eus ut ytalicus. Alia vero omnia habent i correptam ante eus ut ytalus ytalicus. Regulam vero formationis possessivorum habent formam habentium sic potest colligi. Possessiva que habent e ante penultimas sunt a [illegible] mutato habent e ante i ut [illegible] in us quidam est post e ut ytace ytacius. Quecumque vero habent i penultima primitiva quidam est post i penultima in genitivus mutat vel a correptam accipiunt eus ut ytalia e et ytalicus. Reliqua vero omnia si ultima sillaba genitivi eorum incipit a consonante que est post illam consonantem mutant in ycus. Si autem ultima sillaba genitivi eorum incipit a vocali tota mutata in icus. Secundum hanc ergo regulam a simo nus fit simonicus a sy[illegible] nomina synonimatis. Est autem alia forma possessivorum in us pura desinentium. Eorumque secundum penultimam omnia latina nominativi in us desinentia que fiunt a genitivo que non habent [illegible] e ante os habent e correptam ante us ut ferreus hectoreus. Reliqua habent e productam ut sponde[us]. Item omnia vero [illegible] desinentia habent e correptam ante us ut [illegible]. Item cum ei diptongon possessivum ponamus e productam eam abstracta i quam ponimus e quam remanet correpta. Quedam secundum iones illos sequentes qui abstraxerunt in hiis nominibus. Si vero genitivus primitivi sit par nominativo possessivum tunc eandem non abstrahunt sed mutant ei diptongon in e productam. Unde quia achilleos genitivus est primitivi a nominativo possessivum achilleos [illegible] subtrahunt i [illegible] cum subtrahunt [illegible] cadem [illegible] nominativum possessivum et genitivus primitivi. Ergo ne fieret dicunt achilleos. Illos autem mutantes ei diptongum in e productam dicimus achilleus. Hec quidem forme sunt quatuor, una in cus finitur, altera in us pura, quas a genitivo sumpsimus. Petrus helyas.

Ca[pitulum] xxxii de formis propriis latinorum

Sunt autem et alie forme proprie latinorum. Que latinorum propria est que desinit in nus. Differt autem a precedenti in us pura quoniam hec sunt n semper ante us. Sive habeat a primitivo ut [illegible] sive accipiat ab eo ut catilinarius. Est autem [illegible] [illegible] illa secundum penultimas habent igitur tres varietates penultimarum huius forme de quibus dantur regulas, sed que debeant habere a ante nus que i producta que i correptam. De illis ergo que habent an [illegible] a an nus regula. Unde debent possessiva in nus desinentia si veniunt a dissillabis vel trisillabis desinentibus in a [illegible] sunt nomina brutorum animalium

In anus inus correptis illis [illegible] in
es salinus trecinus. Similiter ea que ue-
niunt a femininis pluralibus ut athenis athe-
nanus et que fiunt a nominibus desinentibus
in us ut abeo quod est tyrus ciranus
et [illegible] in. Elonga desinentibus ex-
cepto hodiernus. Et que fiunt a desinenti-
bus in tulus uel intus supra duas sillabas
excepto masculinus et que fiunt a nominibus
que habent consonantem ante in excepto ge-
[illegible] et que fiunt a nominibus tercie decli-
nationis que crescunt in genitiuo excep-
to clementinus [illegible] albinus a-
menus. Hec [illegible] omnia habent a ante nus.
Sed contra primam partem regule parte obici-
tur. Hec [illegible] alexandrinus
sabinus. Sed potest dici uel quod priscianus in
[illegible] ea excepit uel quod ueniunt a ter-
[illegible] alexandria fabriatia op-
ponitur [illegible] femininus ut petrinus
sed femininus non est a femina sed a femina uel
petrinus a petra sed a petros quod est durus.
Matutinus uero [illegible] uespertinus a
uespera non debent excipi quia desinen-
tibus in tinus [illegible] dat priscianus
regulam. [illegible] dicendum est [illegible]
[illegible] animalium sunt que que fiunt
[illegible] debent habere i ante nus ut aqui-
linus mustelinus. Preterea dicendum est et que
fiunt a nominibus que habent consonantem ante
nus que si antecedat uocalis possessiua
que inde fiunt habent a ante nus ut ab
eo quod est petrus petrinus [illegible] hec
lyras.

Ca(pitulum) xxxiiij de his que desinunt in us

Et quidem dictum est de his que habent a an-
te nus. Dicendum est [illegible] de illis que
habent i productam uel correptam ante
nus. [illegible] regula hec est possessiua in
us desinentia que ueniunt [illegible] tercie
declinationis [illegible] sillabas in
nominatiuo [illegible] desinentibus
in [illegible] et que
ueniunt a nominibus [illegible] declinationis
desinentibus in [illegible] uel
a nominibus eiusdem declinationis [illegible]
consonantem ante us excepto desinentibus
[illegible] uel in culus supra duas sillabas ut
dominus diuinus excepto [illegible]
[illegible]
[illegible] et que ueniunt [illegible]
desinentibus in [illegible]
[illegible] et que ueniunt a nominibus [illegible]
[illegible] declinationis
fiunt ut lepus leporinus [illegible]
nus que habent t [illegible] ut uespera
uespertinus. Hec [illegible] omnia habent i pro-
ductam ante nus. Ita uespertinus dicit-

ur [illegible] uespere uespera igitur dicta
est uesper ri uel uesperus stella est que
oriens dicitur. Et uesper [illegible] obscuritas que
fit in nube interposita inter nos et solem
et lunam quacumque hora diei uel noctis. Hic
uesper [illegible] uel hec uespere [illegible]
tempus offitium hec uespere uespertinus tempus
officij hec uespera uespere crepusculum
[illegible]
auctores [illegible] ut ibi uespere ant-
sabbati. [illegible] quod relatio [illegible] ad
adulteria dicimus quod ad [illegible]
loco [illegible] sepe fit relatio ut si dicat
[illegible] est [illegible] quod est [illegible] uni-
[illegible] sola que in inus desinunt et
non habent t [illegible] corripiunt regu-
lariter i ante nus ut [illegible]
natur [illegible] quod facit paganus [illegible] pa-
ginus [illegible] quia grecum est non
[illegible] in ista regula [illegible] cum grece
nulla dicitur latine. Similiter [illegible] qui gre-
cum est facit [illegible] uel dica-
mus quod [illegible] regulariter [illegible] et in-
de [illegible]. Rursus secundum hanc regulam
[illegible] quod est coctus cocci [illegible]
coccina. Unde et dicitur hec i producta ante
nus [illegible] corripiunt [illegible]
[illegible] quod coccina lana sunt
emphasis figura [illegible] id quod breue est pro-
ducitur et silla que longa est breuiatur.
Secundum hanc regulam [illegible] a
[illegible] amethistinus [illegible] smaragdinus
debent producere i ante nus [illegible]
[illegible] desinentia in inus
quod est [illegible] penultimam [illegible]
[illegible] dicit persius [illegible]
[illegible] lana est et [illegible]
[illegible]
[illegible] dicunt [illegible] regu-
la [illegible]
ta clandestinus [illegible]
que desinunt in inus [illegible] habent t [illegible]
penultimam corripere [illegible]
[illegible] et tenendo uel [illegible]
[illegible] que desinunt in inus et
habent t [illegible]. Et nota quod possessiua
desinentia in nus que non habent a uel i
ante nus que non habent non [illegible] sub
regula [illegible] colligi sed illa [illegible]
[illegible] priscianus [illegible] ad
[illegible] petrus helias.

Ca(pitulum) xxxv de nominibus comparatiuis

Sequitur de comparatiuis. [illegible]
comparatio autem alia uocis [illegible] compa-
ratio rei demonstratio [illegible]
[illegible]
[illegible] Boetius [illegible] ad comparationem pos-
se uenire preter [illegible]. Comparatio [illegible]

vocis est eius comparatis talis quod comparationem faciat
aliam vocem in eadem parte orationis manen-
tem que idem significet cum augmento.
Sunt autem partes orationis que nec rei nec
vocis comparationem suscipiunt, ut pronomen coniunctio
prepositio etc. Unde contingit quia pronomen
significat substantiam que nec augmentum nec minoratio-
nem nec intensionem nec remissionem recipit. Ipsi er-
go rei non fit comparatio ergo nec vocis. Quia
cum igitur deest rei comparatio et vocis similiter.
Coniunctio autem et prepositio quia nichil
certum significant carent omnino comparatione. Ver-
bum licet [illegible] comparationem secundum rem signi-
ficat enim actionem que inequaliter potest rec-
ipi, sed non facit comparationem aliud verbum quod idem
significet cum augmento, ideoque non dicitur
vocis comparationem habere. Similiter participium
cum eius verbum locum positivi obtinet ad
comparativum nomen et superlativum. Illa que comparatio
irregularis est ut deterius deterior deterrimus. Est
enim regularis comparatio in eadem parte orationis
manente. Nomina itaque sola et adverbia nomi-
num que sunt comparationis; illa vero nomina tantum com-
parantur que significant accidens determina-
tum in esse suo cum adiecto; quod si nomen in-
finita non comparatur. Gradus vero comparationis
est vox significans accidens intensive de-
terminans faciens comparationem aliam vocem idem
significantem. Licet quod tres voces iustus iu-
stior iustissimus tres gradus comparationis
dicuntur esse. Comparativum ergo est quod significat
magis adiunctum id est augmentum videtur [illegible]
ut hoc album magis est [illegible].
Superlativa que maxime hoc augmentum
significat cum nullum positivum id est signifi-
cat comparat ad suum positivum vel cum
participe sensus positivi id est significat augmentum
non tamen rem id est significationem positivi sed
tamen participis sensus positivi id est tamen quod
[illegible] vero que significat per positivum vel
ulterior positivum cum est quod ultra significat loca-
tionem nec magis nec minus recipit sed distan-
tia excedit loco que potest intendi et re-
mitti. Illa appellat participis sensus posi-
tivi tamen quam ulterior significat augmentum. Ceterum
vero comparativa significat augmentum tamen rei
id est significationis sui positivi ut iustior. Con-
tingit autem quedam gentilia inveniri quasi com-
parari hoc ipse proprietate gentis quam significat
contingit. Unde [illegible] nullus hodie [illegible]
mor me id est instabilior. Notandum est quod potior
magis ab hoc nomine potis vide et [illegible]
significatione illud enim significat possibi-
litate, istud meliorationem. Petrus Helias. Cap.

xxxv De formatione comparativorum

Comparativa que a nominibus fiunt aut a nominibus
adiectivis secunde declinationis fiunt

genitivo addita -or correpta i penultima
ut clarus clari clarior, vel ab adiectivis ter-
tie declinationis addita -or dativo correp-
ta i penultima ut fortis forti fortior. Com-
parativa vero desinentia in -or faciunt neutra
comparativa mutata -or in -us ut fortior forti-
us. Comparativa quidem desinentia in
-or communia sunt duum generum excepto se-
nior quod masculini generis est tantum quod et eius
positivum senex similiter. Comparativa quoque
derivativa ab adverbiis in -ra desinentibus
mutant -ra in -e et accepta -ior formantur
ut ultra ulterior. Deterior non potest regula-
ri. Sunt itaque superlativorum genera:
quedam a nominibus usitatis regulariter ut doc-
tus doctior doctissimus. Quedam a nominibus
usitatis irregulariter ut magnificus magni-
ficentior. Quedam vero ab adverbiis ut supra
superior. Dubitatur autem an prior debeat dici com-
parativum. Videtur cum significat tempus sicut
videmus quod non recipit magis vel minus.
Dicimus enim prior significat prioritatem temporis, ordines
et similiter numero [illegible] cum enim dico iste prior fecit
hec [illegible] designo sed et istum [illegible]
[illegible]
hoc ergo quod significat tempus [illegible] est com-
parativum sed [illegible] quod ordine significat. Petrus He-
lias. Cap. xxxvi De comparativis defectivis et abusivis

De comparativis vero deficientibus et abusivis
sic dicendum est. Sunt quedam in [illegible]
omnino deficiunt comparatio vero vocis
repugnante. Sunt alia que sunt comparativa
sed irregularia adiectiva valde que sunt
vocalem ante -us ut pius non faciunt com-
parativa. Cuius regula est quod cum comparativum
debeat superare genitivum suum positivum una syl-
laba, si ergo pius pius faceret pior esset [illegible]
[illegible] tribus vocalibus [illegible] positivis
licet ergo causa est ut comparativum [illegible]
[illegible]. Sunt autem quedam que
comparativa sunt irregularia ut bonus me-
lior, magnus maior, parvus minor; plus etiam irregulare
est, sed comparativum cum soleat iungi cum ab-
lativo, quando plus iungatur cum genitivo
ut plus vini [illegible]. Quod dicimus [illegible]
[illegible] construitur cum genitivo ut
[illegible]. Regula enim est quod cum obliquo
quocumque construuntur positivus et comparativus
preter illum qui fit ablativo comparationis
construitur. Petrus Helias. Cap. xxxvii De

triplici abusione comparativorum

Tribus modis inveniuntur comparativa abusive posi-
ta: scilicet significatione et constructione. Signi-
ficatione vero constructione et officio [illegible]
significationis comparativorum est accidens positi-
vi cum augmento vel [illegible]
illius [illegible] est constructio [illegible] cum ablativo

construitur vel cum nominativo interposita quam preterea quod illorum est officium. Quod in qua comparatione ponitur condicatur (?) idem accidens inesse diversis sed alteri magis. In significatione et constructione due inveniuntur abusiones. Aliquando enim sine ablativo ponitur quod est abusio constructionis et significat pariter id quod positivum sine augmento que est abusio significationis ut senioris Aceste i. senis. Aliquando similiter sine ablativo ponitur et significat minus posito ut tristior i. aliquantulum tristis. Rursus in significatione et constructione due reperiuntur abusiones. Aliquando enim construitur cum ablativo que est propria eius constructio et tamen non significat accidens vel rem participem sensus positivi cum augmento sed significat positum accidens quod significat in una persona sine augmento et eciam minorem eiusdem in alia que est significationis abusio ut sapiens est doctior stulto i. doctus est stultus autem non. Aliquando non construitur regulariter cum ablativo sed significat quod positivum contrarium cum minus adverbio ut Ponticum mare dulcius est quam cetera maria i. minus amarum. In officio quoque vel casu ipsius comparativi abusiones. Aliquando enim significat augmentum et cum ablativo construitur sed diversa accidentia eidem inesse demonstrat ita tamen quod in diversis temporibus alterum magis ut iste vir est iustior quam pulcher i. iusticia. Aliquando eciam diversa accidentia diversis personis inesse sed alterum magis ut iste est doctior quam ille dives. Petrus Helias.

Ca^m xxxviii de abusione comparativi in adiectivo vel ad superlativum

Sunt autem talie (?) abusiones eius comparativi vel ad positivum. Sed comparatur ad suum superlativum vel ad se ipsum cum debeat esse comparatio fieri semper ad suum positivum ut Achilles fuit fortior Hectore fortissimo Troyanorum vel Hectore fortior Patroclo. Et inde quod ad superlativum absolute positivum i. sine genitivo plurali non potest comparativum comparari. Non enim potest dici iste est fortior fortissimo, sed si probatur cum genitivo qui sunt diversi generis eiusdem, non enim potest dici iste Grecus est fortior Achille fortissimo Grecorum. Item comparativum aliquando comparatur ad se met in persona sed respectu diversorum temporum ut iste senex est vir et fortior puero fortior eo qui fuit. Aliquando comparatur ad se in diversis personis ut Achilles est fortior Hectore fortiore Patroclo. Rursus unus comparativus ad alium aliquando in diversa persona ut iste est fortior ditiore isto. Aliquando in eadem persona ut iste vir fortior sapiencior probiore aliis est. Rursus alia abusio quia cum comparativum debeat significare augmentum invenitur ita positum ut equalitatis

quandam designet. Deinde vero evidenciam dicimus quod tribus modis dicimus unam superare aliam in duobus accidentibus. Aliquando cum equaliter in utraque reperitur ponitur tamen adverbium tam in uno quam cum alio ut iste est tam fortior isto quam iustior. Aliquando plus in uno quam in alio reperitur cum uno ponimus magis quam cum alio et tunc iste est magis fortior isto quam iustior. Aliquando sic quod indeterminate utrumque reperitur possumus ponere comparativos sine adverbiis ut iste fortior et iustior isto. His de quibus tribus modis comparamus unam personam duabus in uno accidente ut iste est tam iustior isto quam illo vel magis iustior illo quam isto vel iustior isto et illo. Item positivum contrarium cum minus adverbiis aliquando significat quod comparativum ut iste est minus stultus illo i. prudentior. Eciam non an sit dicendum maior horum est caritas vel maior his. Dicunt ergo plures grammatici quod si comparativum cum suo consimili substantivo tunc exigit ablativum vel nominativum interposita quam ut Socrates maior est illo vel quam ille. Si non ipse i. sine suo ponatur substantivo tunc exigit ablativum post se et construitur cum genitivo plurali ut maior illorum venit ad domum et optinet tunc vim superlativi. Petrus Helyas.

Ca^m xxxix de superlativis

Superlativum est illud nomen quod comparatur ad plures sui generis i. sue gentis vel sue specialitatis sue gentis ut Grecus Grecorum sue specialitatis ut scelestus (?) agrestes (?). Sed quia comparatur aliquando comparat ad plures sui generis addit et supponit omnibus id significat personis aliis super positivum similiter superare in illo accidente quod significat et addit Priscianus aliam significationem superlativi non quam bene quod non inveniatur. Sed quia non ubique et illa quod significat superlativum superlativi ipse i. sine comparatione sed intellectum positivum cum valde adverbio ut cum dicitur ille est fortissimus i. valde fortis. Unde ergo quod ubi superlativum comparatur significat accidens cum augmento respectu aliorum ut Achilles fuit fortissimus Grecorum; ubi vero non comparatur significat accidens cum augmento absolute i. sine respectu aliorum ut Achilles est fortissimus i. valde fortis. Illud quoque notandum est quod per comparativum potest una persona comparari ad plures vel ad unus alterius gentis ut iste est Grecus est doctior omnibus Romanis. Per superlativum nec semper fit comparatio nisi rerum eiusdem generis ut iste Grecus est fortissimus Grecorum vel iste scelestus (?) est scelestior omnibus scelestis. In tractatu quidem de superlativo nichil aliud dignum consideracione invenio nisi quod dicit quidam quod forma superlativi sit corrupta an minus quod inde

Ca^m xxxviii de abusione comparativi in adiectivo vel ad superlativum

Ca^m xxxix de superlativis

falsum videtur esse quia cum femininus sit super
latiuum habet ¶ Dubitatum autem unus secundum non
dixit ante superlatiuum secundum omnem formam super
latiui i. in timus et simus etc. Petrus helyas

Ca. xl. de diminutiuis

Sequitur de diminutiuis. Postea audit tam sanum inuentoris tiuis
originis formas et formaciones tam
verorum diminutiuorum quam eorum que non sunt
vera diminutiua ¶ Significat autem diminutiuum ali
quid diminucionem illius quod principale significat et
non illius quod nominat aliquando vero non illius
quod significat sed illius quod nominat ut homuncio sig
nificat cum principali substanciam qualitatem
quam et homo que vero augmentum vero minuit pat
et ergo licenter dicamus ¶ Omnia que diminuunt
… quod significat accidens significat dimi
nucionem circa illud quod principale significat
corpus fortasse … quod alia possit ¶ A…
… significat diminucionem circa illud quod principa
le significat corpus fortasse … quod
alia possit nominat et videtur esse dictum
de vero diminutiuo significat quod autem verum
diminutiuum principale quod … ¶ Se
cundario vero diminucionem vel circa illud quod sig
nificat vel circa illud quod nominat. Vera autem
diminutiua nominant personas quibus dimi
nucio in est illa diffiniri itaque hoc modo
¶ Diminutiuum est quod significat diminucionem sui pri
mitiui i. circa illud quod significat suum primitiuum
vel circa quod nominat secundum quia hoc totum sunt
diminutiua comparatiua ad remotam illorum ad
dicitur absolute sine comparatione vel relatione
ad aliud ¶ Et unde quod diminutiua comparatiua
principale significat augmentum accidentis
et unde principaliter significat augmentum accide
ntis unde principale comparatiua dicitur ¶ Se
cundario significat diminucionem augmentum se
cundario vero principale dicitur diminutiua
horum inuencionis tres cause sunt prima
causa est veritatis quia sunt ea que … vel
significant vel nominant aliquid diminu
tum et hec quidem sola vera sunt diminu
tiua ¶ Secunda vero causa est urbanitas id
est curialis irrisio ut … unde fit
ut masculum ferculus fiterculus esse gigantem
appellandum quod parumper qui est maiorem ¶ Ter
cia causa est adulatio i. blandimentum quod da
ut antonomasice et inde quod ista principale sig
nificant quod sua primitiua sed non significant dimi
nucionem sed urbanitate seu adulacionis vel blandi
tum. Unde … dicuntur diminutiua ¶ Di
minutiua quedam vel nascuntur ab appellatiuis no
minibus ut … quod est … regulus vel a pro
priis ut … quod est antonius antonomasice
¶ Quedam de illis que a propriis nominibus diminu
tiua aut sunt propria vel appellatiua ¶ Dicamus
ergo quod antonomasice est proprium nomen et ide

quod antonius insigne principali et nominatiue
vero est … primitiuum idem significat
principaliter quod diminutiuum ut et oratio …
ante quod dicitur diminutiuum esse proprium …
appellatiuorum et diriuatiuorum dicimus
hec esse dicta de aliis que … sunt dimi
nutiua ista vero … dicuntur
diminutiua Petrus helyas

Ca. xli de formis vel formacionibus diminutiuorum

Omnia diminutiua diriuatiua
a nominibus illis desinentibus in s …
antecedente ut flos flosculus et a
nominibus tercie declinacionis desinentibus
tam in r quam in is quam in e ut pater pater
culus testis testiculus rete reticulum excep
tis lapillus anguilla ungula et diriuatia
… desinentibus in us ut munus munu
sculum et … desinentibus in or ut ama
tor amatorculus et a nominibus illis desinenti
bus in ns ut pons ponti ponticulus vel
desinentibus in rs ut pars parti particula
et a nominibus quarte declinacionis ut do
mus domuncula exceptis aculeus abacus hec
… desinunt in culus vel cula vel
culum ¶ Porro diminutiua … a nominibus
desinentibus in x vel desinentibus in rs …
vel desinentibus in t … genera
tiuum in is … in n … lus vel
la vel lum faciunt diminutiua ut … ado
lescens regulus adolescentulus caput ca
pitis capitulum ¶ Item femina tercie declinacionis
vel quinte desinentia in es … abiecta
s et assumpta cula faciunt diminutiua ut
… nubecula dies diecula exceptis
… quod facit … ¶ Nomina que desi
nunt in o si faciunt diminutiua mutant o
in un et accipiunt culus vel cula ut sermo
vel … virgo virguncula …
desinentia in inus sine … aliam …
tem ante n ut … sine non ut …
et desinentia in lus si non habeant …
tam l ante us ut anulus et que desinunt
in er secunde declinacionis ut tener hec
… illa que desinunt in …
… n quod dico … paruus paruulus
duplicant l ante us in diminutiuis ut …
gillus asellus anellus tenellus excep
to paulus ab illis que desinunt in l …
geminata l ante us ut paululus ¶ Eadem
regula quoque obseruanda est in femininis desinentibus
in na ut … catella excepta rana
quod facit ranunculus et ranella ¶ Addit item
quod femininum desinentia in la … formant
… regulam ut fabula fabella capra
capella exceptis … a regula desinentibus
in ra que nec sunt … desinen
tibus in er nec … alia …
… illa … regulam ut

tenera tenella umbra umbella quartum a
de correptis ut ara arula tira trula secunde
nomina desinencia in lum uel in ri faciunt
diminutiua in ellum uel in illum ut canta
brum cantellum liber uel libellum tercie
declinacionis desinencia in us antecedentibus
c uel t mutant us in ulus o raccepta lus fa
ciunt diminutiua ut aureus aureolus
similiter et femina et neutra ut uncia uncio
la pallium palliolum desinencia in rus si fuerint
alia a desinentibus in inus uel in lus uel in
us e i antecedentibus abiecta sunt accipiunt
lus et faciunt diminutiua ut finus finulus
similiter femina et neutra ut luna lunu
la finum finulum Decliis nunc diminutiuis
de que desinunt in aster ut surdaster uel
in io uel ut homuncio uel in leus ut acu
leus nulla generalis datur regula sed colligun
tur per enumeracionem petrus helyas Ca^m xlii de
Sequitur de denominatiuis denominatiuis
singulis aristotili uidetur priscianus
esse contrarius dicit enim aristoteles
quod fortis denominatur a fortitudine priscianus
uero quod a fortis fortitudo sed aristoteles re
spexit ad hoc quod prius inest accidens naturale
fortitudo quam dicatur fortis priscianus uero
respexit ad hoc quod ab hac uoce fortis deri
uatur et formatur hec uox fortitudo immutacione
uel addicione litterarum Ut ergo denominatiuum
est quod appellatur a uoce i a nomine primitiui
sui trahit ab hac uoce que est nomine dicitur
nomine denominatiuum sed quod a nomine diriua
tur aut postea diuersas formas denomi
natiuorum reddit Omnia secunde declina
cionis desinencia in us antecedente c est
tur sunt sillabarum nisi sunt nomina regionum
que diriuantur a propriis et ea uersus na
tura secunde declinacionis que sunt alia
ab hiis tribus t ante us a nominibus regionum
quatuor consonante an us posita si dissil
laba tum fuerint aut a dissillabis composita
tercie declinacionis nomina desinen
cia in is que sunt similiter genitiuo nomi
natiuo simul cum ut signum hec si fuerint secunde
declinacionis genitiuus si tercie datiuus assu
munt cia et faciunt denominatiua ut amici
tus amici amicicia tristis tristi tristicia
Sed opponitur quod secundum hanc regulam debuit
fidus fidi facere fidicia sed ipse excepto
inanem et ne putaretur a fidus facit fidu
cia Et rursus secundum eandem regulam hanc
debuit facere gratus grati gracia sed pos
sumus dicere quod a gratis non a gratus fit gra
cia Sequitur alia regula Nomina secunde de
clinacionis desinencia in us que alia sunt
a desinentibus predictis que non sunt nomina
regionum a dissillabis in us quatuor a a

consonante antecedente et rursus regi
onum nomina plura sed eciam nomina tercie de
clinacionis que non desinunt in is quorum primitiua
propria tercie quorum genitiuus superat nominatiuum
in una sillaba hec utique omnia si fuerint secunde
declinacionis genitiuo si tercie datiuo assu
munt a ut uiolentus uiolenti uiolencia
prudens prudenti prudencia pluraque no
regionum nomina dictum est supra corpus cor
pus facit corpora et aff affir quod facit affir
ba Sed opponitur quod secundum hanc regulam ana
rus uig genitiuo debuit accipere a et facere
auaricia Sed dicitur quod auarus est compositum
pro auro auarus cum enim quasi qui
habet manus uenturas sicut fit auaricia quod
non est in usu consuetudine opponitur auaricia
opponitur item iniuria quod secundum regulam
debuit esse iniuria ab eo quod est iniurius
ab industrius industria Sed dicimus quod non sunt
diriuata uel quod absoluitur alia a prius in
iuria facto et inde quod manus potius debent
esse correpta in penultima unde opponitur
thezauraria quod producit penultimam a thezaura
rius sed ut ascendatur esse grecum producit
i similiter et decima a nomine que producant
qui dicunt grecum penultima producta quo
latinum est Secunda uero forma denomina
tiuorum est in a antecedente consonante de qua
priscianus agit consequenter est tres species
in la et na ura Dehiis que desinunt in
la dicit ita Si fuerint primitiua corrept
de declinacionis ultima genitiui uocale
in e longa conuertunt si tercie ultima dati
et assumunt la ut candeo candere cande
la Decliis nunc que desinunt in na dicit
quod siue diriuata a nominibus siue ab aliis pro
ducunt penultimam uel natura uel positione
ut medicus medicina latro latrina Decliis
rursus que desinunt in ra dicit quod simi
lem femininis participiis futuri temporis
habent formam unde penultima cum hac
producta ut natura armatura petrus he
lyas Ca^m xliii de hiis que terminant in e l o u
De illis que in e dicit quod neutra sunt
ut sedile Et inde quod neutra in ile
non habent masculina ante se producunt
penultimam ut monile sed que habent mas
culina ante se et neutra aliis corripi
unt penultimam ut utile De illis in i dicit
quod duo sunt indeclinabilia scilicet quas
dam frugi et nichili sed melius est quod fru
gi dicatur esse datiuus et nichili genitiuus
et construitur figuratiue cum cum dicitur ut
homo frugi i quem adulterate legit ho
mo frugi amissior sit et per ceteros
casus similiter homo nichili fuerit et nichili
precii De forma uero que est in o dicit

q(uod) masculina diminutiua et communia inueni
untur pauca in o ut hic aevio et gmendo
comendonis q(uo)d debet corripere penultimam
ingeminatiuus quia simile est suo ubo addit
quoq(ue) quod plurima feminina diminutiua
inueniunt(ur) modo in do et dicit quia pe
ne esse nomina verborum maxime palam. De illis q(ue)
ergo in io dicit q(uod) fiunt sepius a participiis
preteriti temporis assumpto o genitiuo et
correpta i. ut oratus orati ... q(uod) inter
nectus ... abiicit t ... inter
... pluriq(ue) ... dicit inter unio et co
munio que diminuant ... unius et
communis. De illis vero que fiunt in go
corripit ligo q(uo)d et masculini est et in
... De illis ... que desinunt
in do dicit q(uod) veniunt et a nominibus et a
uerbis et a participiis ... c longam
ut ... ut dulcedo ... tepido
fortitudo ... que sunt c ante do ...
a nominibus ... corripiunt ...
sillabe ... corripiunt do ut dulcis dul
cedo ...
... corripiunt do ut
... capio ... i dis
tantia ... quoq(ue) i ante do ...
... sillabe ...
... longam ut ... tepido
...
... debent ... fortitudo ...
... fortitudo ... in tu
... a nominibus ... declinatiuis
... assumunt tudo ...
nominibus ... dativus i penultima corrup
ta ut amplus amplitudo suauis sua
uitudo ... in participiis ...
...
... assumunt do ut ...
... penultima si ...
... diminutiua produ
...
... dicit q(uod) ... pauca
diminutiua inueniunt(ur) in ... ut testis
unde ... indeclinabile ...
alia que ponit. Ca(pitulum) xliiij de hiis q(ue) terminant(ur) in

S equitur de formis diminutiuorum l in u(l)
secundum ordinem seminotalium et nota
... que ...
Et primo agit ... de forma in l ...
... penulti
mam ... quatuor ... in illa
... ut ... tribunal ...
... que desinunt in il ubi ...
... a nominibus ... que ... sunt ...
... pertinere ... corripientes ... sillaba
... ut vigilo vigil pugilus pugil
... de forma in ... dicit

... que ... in ... genere ...
generis indeclinabile ... formas
in ... que est in ... sillaba ... secundum
penultimas quia quedam sunt c longa
quedam i ante ... Et unde q(uod) omnia
in ... corripiunt penultimam ante pe
nultima ... ut ...
... corripit ... corripit ante pe
nultimam. ... omnia nomina diminutiua
... corripiunt prima sillaba ...
... statuta que prima producit
... statuo producit ...
q(uod) regula illa data est de solis declina
... statim produci ...
... de forma in cu di
cens q(uod) omnia diminutiua desinentia in
cu antecedente in ... sunt omnia
... et neutra que dicit ... flamen
... qui nomen est sacerdotis ... diminu
... a filo flamen cum dicit quasi fi
lamen ... qui ... sacrificare ...
... Et unde q(uod)
desinentia in men si sunt a prima con
iugatione sunt a longam penultima
ut ... solamen si vero fiunt
a secunda ... corrupta
ut moneo ... monitu ... produ
... in ... ut ...
... in ... quarte
... ut munio munimen.
Et unde q(uod) pauca inueniunt(ur) masculina
diminutiua in cu sicut flamen quod est
nomen sacerdotis ... cum
... instrumentorum nomen producit
penultimam tibia cum mutata ... et as
sumpta ... debent fieri tibicen ...
i corrupta ... fiet ...
... corrupte ...
... penultima producta dicit
tibicen. Ca(pitulum) xlv de hiis q(ue) terminant(ur) in r et s

D ... si ... ante r pe
nultimam sillabam producit ut ...
si vero ... corripiunt
ut loquax ... regula unde
... dicendo specular pen
ultima corrupta ... que ...
... specularibus ... unde quidam
dicunt ... regula esse datam ...
de illis in ar que ... sunt
... penultima producta ... specular
diminutiuum ...
... producitur
... diminutiuum ... quia ...
... penultima ...
De illis vero que desinunt in ... ut ...
... dicit q(uod) alia fiunt a prima ...

aliorum adiecta o ut acus locus color a [illegible]. Alia a prima persona abiecta t ut amo amor. Alia fiunt a nominibus propriis desinentibus in us mutata us in or ut [illegible] tor [illegible] tempore. Agit inde de desinentibus in tas. Prima in as quorum penultima si sint secunde declinationis assumunt genitivo tas penultima i correpta ut pius pii pietas nisi quod que duplicant in genitivo i correptam corrupta mutant in e causa eufonie ut pius pietas exceptis [illegible] quod nominativo assumunt tas i penultima quoque corripiant felix felici felicitas exceptis paucis que si habeant l vel r sine e ante r nominativo assumunt tas ut paupertas puber pubertas. Saluber quoque et celeber quamvis faciunt feminina salubris et celebris que inveniunt duorum generum quamvis faciunt salubritas et celebritas corripiunt [illegible] tus quod facit vetustas. Desinentia in or que mutant or in es ut honor honestas. [illegible] quedam sunt similia actis plura [illegible] suorum primitivorum que sunt genitiva ut hic et hec [illegible] aut [illegible] in fine secundum regulam suorum [illegible] antiqui qui dicebant hic et hec [illegible]. Desinentibus in es. Nota quod omnia correpta sunt exceptis nominibus quinte declinationis ut dies dies exceptis illis tertie que habent pares sillabas in nominativo et genitivo et illis que crescunt in genitivo [illegible] penultima ut [illegible] des [illegible] [illegible].

Ca. plurium terminationum declinationis que terminant in s

Forma [illegible] illam que terminatur in s est in is dividit multiplicem. Et primo agit de desinentibus in alis vel ale quorum primitiva si sint prime declinationis assumunt nominativo lis ut [illegible] producta a penultima ut curia curialis [illegible] mensa mensale. Si autem postrema id est genitivi mutant in a longam et assumunt lis ut fatum fati fatalis. Si tertie mutat is genitivi in a longam et accipiunt lis ut hospes hospitis hospitales. Si vero fuerint quarte abiecta [illegible] assumunt a ut manus manualis. Si vero quinte abiecta es nominativo assumunt alis ut species specialis. Secundum hanc regulam [illegible] talis [illegible] facit [illegible] talis [illegible] non esse auctoritatem [illegible] dicit quod desinentia in illis que derivantur a nominibus et neutra in ale [illegible] parte [illegible] nasciuntur producunt i penultimam ut [illegible] exceptis par par quod facit pari

lis penultima i correpta. Et inde [illegible] habent regulam [illegible] derivant ab [illegible] nominibus. Que vero desinentia in ilis derivantur a [illegible] participiis corripiunt eandem penultimam ut [illegible] utilis fictor fictilis. Illud quoque addendum est quod verbalia in ilis si veniunt a verbis prime coniugationis habent a ante penultimam ut amo amas amabilis exceptis stabilis quod corripiunt. Que vero fiunt a verbis secunde vel tertie declinationis si habent ante penultimam i eam quoque corripiunt ut doceo docibilis credo credibilis audio audibilis. Sunt tamen quedam nomina [illegible] coniugationibus que non habent ante penultimam i unde corripiunt [illegible] pro qualitate aliorum [illegible] ut quod flebilis [illegible] ante penultimam [illegible] sicut flebilis eam [illegible] agit de quarta forma desinentia in is que est in aris sunt aut ut [illegible] [illegible] ulla [illegible] prima aliorum sit [illegible] [illegible] littera [illegible] vel aliam consonante [illegible] incipit sillaba genitivi mutant in a longam et assumunt ris ut populus populi popularis miles militis militaris. Si vero postrema genitivi sillaba incipiat [illegible] illa quoque [illegible] in a longam et assumpta ris fit denominativum ut familia familie familiaris. Eodem modo formant et desinentia in are ut velum veli velare. Sextum formam desinentium in ensis que si fiant a nominibus prime vel secunde declinationis mutant postremam partem nominativi singularis aut pluralis [illegible] suorum primitivorum in ensis et fiunt in [illegible] [illegible] utice uticensis [illegible] athene tamen debet facere athenensis secundum [illegible] regula [illegible] facit athenensis causa eufonie [illegible] flandria facit debent flandriensis ut hyspania hyspaniensis. Flandrensis tamen facit irregulariter vel per sincopam. Si vero primitiva eorum fuerint tertie declinationis abiecta postrema scilicet genitivi assumunt ensis ut Cartago Cartaginis Cartaginensis. Secundum hanc regulam [illegible] debet facere [illegible] andegavis andegavensis pictavis pictavensis. Faciunt autem [illegible] andegavensis pictavensis [illegible] andegavis et pictavis [illegible] antiqui sicut [illegible] [illegible] [illegible] carnoti.

Ca. xliiii adiectivorum de cetero

De hiis que desinunt in [illegible] dicit quod designant ea que nominant [illegible] suorum primitivorum

ut spledidus dicatur locus qui dicitur lume sple
das p(ro)prio in blandus depsuencia sigut
similitudine p(ro)nomant ut subam alii si
mile(m) p(ro)dabundus cum dicitur quasi plus
p(ro)dandi addit etiam q(uod) omnia verbalia que
fiunt sigut similitudine deficiunt in bun
dus p(ro)ducunt quod dicit Ysi(dorus) rubicundus (et)c.
nomina hui(us)modi forme si veniunt
a verbis prime coniugacionis habent a longam
ante penultimam ut mito mitas mitabun
dus q(uo)d si non fiunt ab aliis verbis habent
penultimam correptam ut ludo ludis
ludibundus et formant hec omnia a preteritis
verborum p(ro)nominis Item omnia in orius et ora
et orium desinentia penultimam p(ro)ducunt
preter thorius et thorus et forum et de
torius qui diminutivus adiectivus Vnde Statius
decorique inequales addit quoque forma de
sinentium in sus que duplex est Aut enim
desinentia in sus participiis p(re)teriti temporis
veniunt sicut lassus et fessus aut habent o
p(ro)ductam ante sus et significat aliquid esse
plenum rebus priorum primitivorum ut saporo
sus i. plenus saporis quorum primitiva quod
quid est post consonantem ultime sillabe
genitivum vel penultimam sillabam ut pu
ta est mutanter in o productam et assumit
sus ut sapor saporis saporosus circa tunc
tamdiusque corripit quod secundo regulam de
bent facere mediosus facit aut meaculosus
Sed opponentur hec monstrum monstri mon
struosus laboriosus montuosus portuo
sus fructuosus laboriosus montuosus por
tuosus fructuosus Sed sunt qui dicunt de
monstro debeat dici primo modo tunc et
inde monstruosus Similiter a labor labo
ris Vnde laboriosus (et)c. Eodemque modo
potest dici quod a fructu fiat fructuosus aqu
us aquosus Sequitur forma desinentium in
tus que si derivantur a nominibus prime decli
nationis ferunt habent a penultimam p(ro)duc
tam ut barbatus ab barba Que vero sunt ab
aliis secunde vel tercie aliis habent a penultimam
p(ro)ductam ut palliatus [illegible] aliis i. sit
longam ut amictus ab [illegible] aus maritus
amare corripit vetustus debitus Que
vero nominibus quarte habent u productam ar
tus ut a cornu cornutus corripit manu
lentus p(ro)prio illa que desinunt in ax ca
sigut assiduitate non eumque est qui
semel vero dicit nec mendax qui semel
mentitur Sed qui assidue

Capitulum primum de secundo accidente nominis quod est genus

Postquam actum est de primo accidente nominis i. de specie agit tractat de secundo i. de genere Genus in gramatica duobus modis consideratur secundum rem et secundum vocem Genus secundum rem est sexus

masculinus et femininus dicta a generando quia his duobus sexus possunt generare Sed quia sexus est in pluribus animalibus ideo animalium no
mina ipse dicebantur alicuius generis et dum
adhuc alia non ipse p(rae)ter tamen et omnia
alia debent dici neutri generis Et hinc neutro
nominaque dictum fit genus Sed antiqui
putantes illud esse alicuius sexus quod vel
lunaris erat ut solem dum luna dearum et
sic deorum respondebant eis nomina ma
sculinorum et feminarum nominibus similia vel
in terminacione vel in constructione Vnde usus
inolevit ut non ea tamen nomina que re
masculini sexus nominant masculina
auctores appellaverunt vero etiam illa que
illis sunt similia et hoc idem de feminino
et neutro intellige Genus vero secundum vo
cem est alterius sexus discretio vel neutr
us vel particulae adiunctionem ut hic vir hec
mulier hoc mancipium vel p(ro)nominis cum
natione ut albus alba album vel per
aliquas dictiones insignibilitate quoniam dico
sunt cuiusque sint generis ea quibus articulare p(ro)
nomine non adiungitur ut hec primum pronomen
hic et hec et hoc et cetera pronomina ego et tu
et si qua sunt similia Genus igitur secundum
vocem vel est talis discretio alterius sexus
us vel neutri vel similitudo cum nominibus alte
rius sexus vel neutro discernentibus Vn
de nomen quod discernit masculinum se
xum tantum ipse dicitur masculini generis
similis vero illi terminacione et constructione
dicitur et est genus secundum vocem genus
p(ro)prietas nominum Notandum quod cum quodque
masculini generis dicitur vel femini utrumque
genus accidit Sed genus secundum rem eius
est secundum significacionem genus secundum
vocem quoniam p(ro)prietas et cetera et aliorum
Generibus quod duo tantum sunt genera secundum re
quia tamen secundum vocem masculinum fe
mininum neutrum commune et commune trium gene
rum quod dominus appellat omne Comune
ipse dicitur quia certa non ipse et sola con
structione variatur Comune autem est quod
vero utrumque sexus nominat eadem voce
et duobus articulis ut hic et hec sacerdos
Epithecon est nomen quod eadem voce et
eodem articulo vero utrumque sexus no
minat ut hic milvus hec aquila Epithecon
communi quia sub eodem articulo communi sexu
convenit utrumque sexum Dubium nomen est quod
eadem voce et diversis articulis vero eun
dem sexus nominat apud diversos auc
tores ut hic et hec dama declinando
vel dubia dicimus utroque articulo
sub dispensatione p(ro)priare ut hic vel hec dies
declinando tamen similiter utroque Sed cum

Capitulum primum de secundo accidente nominis quod est genus

copulatione declinando epichena sunt
solum sed idem nomen in utroque dubium
et epichenum ut dama. Ca. xlix de diversis
terminacionibus diversorum generum secundum ordinem vocalium
Omnia latina nomina in a desinencia
feminini sunt generis exceptis propriis
nominibus virorum ut silla et fluviorum ut
sequana et nominibus officiorum ad viros per-
tinentium ut scriba que omnia sunt ma-
sculini generis et exceptis compositis a
verbis ut celicola advena et que
apud grecos sunt communia ut ydolatra et
exceptis gentilibus ut scita que omnia
sunt generis communis. Pascha vero neu-
trum est in plurali in singulari feminini et
que a grecis sumpta sunt omnia neutri
generis ut hoc poema quod et nomina literarum
que sunt terminantur in a ut hoc alpha non neu-
tra sunt. Porro omnia nomina numerorum de-
clinabilia vel indeclinabilia sunt per duas ter-
minationes ut duo due vel per tres ut du-
centi tenta. Sunt vero trium generum ut tri-
ginta. Omnia nomina desinencia in e
correptam neutri sunt generis ut mare
sed quibus obviat quinque et unde et simi-
lia dicuntur hec non sunt naturaliter sed
per adiectionem desinencia in e productam fe-
minina sunt et greca excepto que desi-
nencia in es communia sunt trium generum
ut hic excepto uno neutri generis desine-
ntia in o et exceptis desinentibus in go
vel in do que veniunt ab augmento ut dul-
cedo dulcedinis que omnia sunt feminina
preter ordo margo cupido quod est proprium
nomen dei que sunt masculina et excep-
tis propriis nominibus mulierum ut Juno et
Juno appellatio que sunt feminina
exceptis paucis nominibus communibus quorum
significatio utrique sexui potest esse communis
ut hic et hec homo si dicitur secundum
grammaticam regulam virgo tamen est generis femi-
nini tamen virago est
ad ... dicitur abusive et figurate
sic dictum esse. Omnia nomina terminancia
nominativum in u neutri sunt generis ut
cornu. Ca. l de desinentibus in c d l m n r.

Desinencia in c inveniuntur duo neu-
tra lac et allec. In d vero in ne-
utro quod et quid et aliud unum
masculinum. Omnia latina nomina
desinencia in l neutri sunt generis ut tribu-
nal excepto uno masculino sal. Bar-
bara quoque nomina desinencia in al sunt
masculina et ... Nomina desinen-
tia in el correptam neutri generis sunt
ut mel. Que vero in el productam desinunt
barbara sunt et masculina ut michael.

el porro unum in il in neutrum masculinum
pugil et unum femininum tanaquil et unum
commune pugil et unum neutrum nichil. Communia
abigail quod dicitur hebreum esse et de his
non agit. In ol quoque unum masculinum
in neutrum ut sol in ul non unum in neutrum
masculinum consul et duo communia presul et
exul. Barbara subtul et mutul que sunt
masculina. Unum in neutrum in am tantum
unius generis indeclinabile nequam. In im
quoque unum in neutrum neutrum tantum barbara
quoque indeclinabilia ut joachim et quedam
nomina virorum ut undecim que sunt com-
munia trium generum. Cherubim et seraphim
quando terminantur in im singularia sunt et
masculini generis quando vero terminantur in in
tunc sunt pluralia et neutri generis. Itaque
terminancia in um neutri generis sunt ut tem-
plum exceptis propriis nominibus mulierum que
sunt feminina ut glicerium. Omnia nomina
in en desinencia neutri sunt exceptis com-
positis a canendo ut tubicen et excepto
flamen quod est nomen sacerdotis et pecten
et que desinunt in en productam ut lien
que omnia sunt masculini generis ...
... greca sunt terminata in en ...
generis sunt apud nos tamen et apud gre-
cos. Ca. li de desinentibus in r.

Omnia nomina in ar desinencia neutri
generis sunt excepto uno dissillabo
... et exceptis monosillabis ut lar
nar que sunt masculina et excepto par et
compositis ab eo ut impar que sunt communia
trium generum. In er terminantia masculina
sunt exceptis adiectivis que sunt commu-
nia et exceptis nominibus ... ut
siler et illis que sunt ...
... et ver sunt adiectiva ut ... et
ver que omnia sunt neutra preter ...
et compositis ab eo ut september que sunt
masculina et excepto acer nomine arbo-
ris et exceptis mulier et mater et linter
que sunt feminina et ... et iter que sunt
neutra. Omnia ... nomina in ir desinencia
masculini sunt ... generis ut vir excep-
to gadir et uno indeclinabili ir quod ...
neutri sunt generis. Omnia nomina termi-
nantia in or masculina sunt exceptis tri-
bus femininis soror uxor arbor et excep-
tis neutris cor ador marmor equor
et exceptis comparativis et compositis ...
et decor ... ut ... que omnia
sunt communia preter unum comparativum quod
masculinum est hic senior excepto ju-
nior et compositis ... et auctor quod an-
tiquitate ... que sunt communia.
Omnia in ur desinencia neutri sunt generis

Ca. l de desinentibus in c d l m n r.

Ca. li de desinentibus in r.

exceptis propriis nominibus vel deorum et gentilibus vel appellativis animalium que sunt masculina vel communia vel feminina ante ur ut augur astur furfur et exceptis verbalibus que possunt imponi sexibus ut augur fur que sunt communia nisi quis fateri masculinum est in significationibus ... se tamen in neutra omnis feminini salutari Ca.

Omnia nomina liij de defectivis in s

Omnia nomina terminancia feminina sunt exceptis gentilibus que sunt communia ut arpinas que sunt masculina et exceptis monosillabis masculinis as et nas cum declinatur nadis et mas exceptis propriis neutris nas nasis fas nefas et exceptis ... communia in omni genere quod est indeclinabile nequam. Omnia in es correpta desinencia masculini sunt generis exceptis adiectivis que sunt communia ut teres et exceptis defectivis inges que formant e augmentativo ut seges segetis et exceptis abies et compes que sunt feminina. Omnia in es producta desinencia feminini sunt generis excepto dies quando tempus significat ut ... spacium et medies et propriis nominibus virorum que sunt masculina et exceptis adiectivis quorum significatio si communes solum continet communia sunt duum generum ut ... sunt autem et ad alia communia sunt trium generum et excepto neutro appellativo quod ... significat. Omnia in is desinencia feminini sunt generis exceptis adiectivis que sunt communia duum generum ut dulcis et exceptis illis que sunt duas consonantes ante is ut ... vel duplicem ut ... vel ... ut panis et quorum penultima desinit in una de liquidis ut orbis que omnia sunt masculina preter hiemis et postis et ... et vallis et turris et pellis et pelvis que sunt feminina et excepto canis quod est commune et finis et ... que dubie inveniuntur ab auctoribus et exceptis illis que crescunt augmentativo ut lapis lapidis que omnia sunt masculina preter cuspis et cassis que sunt feminina. Compone ... hanc regulam ... et etiam felis quod est femininum similiter et pollis pollinis ... glis gliris glis glissis et glis glitis quia ingeniatio ... sonuit una silla dignibus dicitur est aquo dam. Glis animal glis terra glis tenax glis lappa vocatur. Ca. liij adhuc de eodem

Omnia nomina desinencia in os masculina sunt ut flos exceptis tribus femininis cos dos glos et ... que communia sunt custos sacerdos bos compos ... et exceptis duobus neutris os oris os ossis. Omnia nomina in us correpta desinencia masculini generis sunt exceptis nominibus arborum que sunt feminina ut quercus et exceptis femininis grecis que apud grecos desinunt in os apud latinos vero in us ut synodus et exceptis secunde declinationis feminina alvus domus quod etiam quarte est et de quarta acus porticus manus tribus nurus porticus colus que omnia sunt feminina et exceptis acus aceris quando significat purgamentum frumenti et pelagus et vulgus virus que sunt neutra et exceptis nominibus in us que sunt tercie declinationis que omnia sunt neutri generis preter hic lepus et hec venus et hec et hoc vetus et hec pecus pecudis. Secundum hanc regulam ergo debet dici hec cristallus quia greci dicunt cristallos unde in libro capitulo cristallum suam etc. Si tamen in neutro cristallum invenitur non est a cristallus sed a cristallum dicebant antiqui hoc cristallum et hoc margaritum. Sunt etiam qui putant hec paradisus debere cum ... dicat hic videntur etiam plura antiqui accepisse qui diversum ... unde ubi priscianus dicit alia vero omnia eiusdem terminacionis supradicte declinacionis scilicet secunde et quarte masculina sunt. Dictum est aliquando porticus atque tribus nurus manus aut acus ydos sic acus atque domus pecus et specus. Botrus fagus et ... porticus egiptus synodus paradisus abissus. Dipthongus nardus colus ... costus et alvus vannus atque tribus balanus pecus arcus et ydos et alvus vel ideo colligens feminina quorum partem priscianus posuit. Iuxta dipthongus nardus ... phaselus. Alvus cristallus synodus balanus quoque vannus carbasus atque colus et abissus quoque batus hys femina bissus iungat et papirus. Omnia nomina in us producta desinencia feminini generis sunt exceptis monosillabis que omnia neutri sunt generis preter hic mus et hic et hec sus et hec grus. Et unde composita ... nus ubi conmat palus in producta quamvis oratius auctor poetica idem corripuit atque penus pro penitudine indeclinabile est et neutrum. Hec penus penus declinatum penus penoris est masculinum. Pocoque unde pone dum in ... exceptione communis auctor nos ponat

Omnia Ca. liiij de defectivis in x vel in

Omnia nomina desinencia in x feminina duas consonantes sunt exceptis adiectivis que sunt communia trium generum et exceptis illorum quorum significatio ad utrumque sexum pertinet que sunt communia duum ut ... et quorum significatio ad solos viros pertinet que sunt masculina ut grex et exceptis grex et ... vix et fornix calix et cortex et silex et exceptis nominibus supra sillabam que sunt e ante x.

que sunt omnia masculini generis ut nectar nisi sint nomina fluminum. Item Nomina in duas consonantes desinencia feminini sunt generis, exceptis adiectivis que sunt communia ut prudens, exceptis istis mons pons fons et dens et exceptis compositis ab his nominibus. Verbi gratia que sunt masculina ut mars, exceptis istis masculinis appellativis [illegible] et adeps et forceps que etiam inveniuntur. Item [illegible] et quadrupes cum sint greca ut quidam dicunt non pertinent ad hanc regulam. Nomina desinencia in aus feminina sunt ut laus. In aes diptongon invenitur unum masculinum scilicet prediis [illegible] unum neutrum aes eris. Omnia tamen secundum predictas regulas discerni debeant nomina generum. Dicit Priscianus auctoritatem quam consuevisse antiquam suam quos in hoc sequi debemus.

Capitulum lv De tercio nominis accidente quod est numerus

Numerus in grammatica duobus modis consideratur: secundum rem et secundum vocem. Utrique numerus accidit nominibus quibusdam licet non omnibus, quia collectivis et similibus non videtur accidere numerus secundum rem; quibus autem accidit vero est secundaria significatio. Licet enim vox homo principaliter significet substantiam secundario singularitatem, licet [illegible] homo omnis ad plura pertinere videatur ut cum dicitur omnis homo. Item non secundum vocem est omnis nominum proprietas quia nomen singularis forme ut turba cuneus est si [illegible] forma ad unum vel ad plura subplacet [illegible] singularis nomen hic dicitur. Item abusive [illegible] aspectum secundum quia efficit unum sic nominativus non hic dicitur casus cum tamen dicatur accidendo quia ab aliis cadat id est ab aliis inflectatur. Item abusive quia cadit in alium [illegible] quia cadunt ab aliis pluralis numerus nomen infinitus. Tamen cum dico homines nescio quot. Unde nuncupantur nomina maiore pluralitate nomina [illegible] ut centum, [illegible], mille et similia. Item [illegible] quibus dictionibus accidit persona et numerus, [illegible] quo numerus semper est ut vero loquitur de se quod ad primam pertinet personam vel vero ad quas fit locutio quod pertinet ad secundam vel vero de quibus sermo est quod pertinet ad terciam. Porro nomina quedam inveniuntur pluralia vel repugnante natura vel est significatione quia significat aliquid quod pluribus non potest convenire ut [illegible] vel [illegible] ut saginis. Cui quis opponat quod invenitur unum saginum et que non [illegible] divinam paginam non subiacet regulis artis. Illud etiam addit quod in [illegible] nominibus [illegible] aliquando fit pluralia vel [illegible] [illegible]

notatio ut a [illegible] vel pluralis regionum quia scilicet una regio divisa est in plures partes ut gallia citerior et ulterior et ita dicuntur due gallie vel diverse opiniones ut [illegible] quidam opinati fuerunt plures soles esse vel lunas vel auctoritate veterum ut mella frumenta.

Capitulum lvi De quarto accidente quod est figura

Figura est qualitas quantitatis. Figura dictionum quantitatis aut dictionis est qua vel [illegible] vel sillabis vel dictionibus constat vel quod [illegible] composita dictione. Ex hac autem quantitate contrahit hanc qualitatem vel ut sit simplex vel composita vel decomposita. Unde [illegible] quod cum unus [illegible] vel [illegible] [illegible] [illegible] dictione si cum tota dictio constat [illegible] litteris et sillabis simplicis dicitur figure. Si vero ex dictionibus composite. Item si decomposita derivatur de composite. Nomina modis iiii componuntur. Aut enim ex duobus integris ut [illegible] plebis. Aut ex duobus corruptis ut [illegible]. Aut ex integro et corrupto ut inimicus. Aut ex corrupto et integro ut [illegible]. Est autem integra dictio de qua quantitate vel [illegible] vel mutata vel tamen nil addit in [illegible] est in compositione qualis extra compositum accentu. Corrupta est dictio cum unum compositus componitur. Addit quoque quod omnis pars orationis potest sibi composita aliquid [illegible] et pluribus participiis. In quo omnibus planum est quibusdam antiquis qui [illegible] [illegible] [illegible] dolor et deo gratias [illegible] quod pre [illegible] est. Illud etiam addit quod nomen componitur vel cum nomine ut paterfamilias vel cum verbo ut [illegible] vel cum participio ut senatus [illegible] vel cum [illegible] ut [illegible] vel cum adverbiis ut satisfacio vel cum [illegible] ut [illegible] vel cum [illegible] ut si quis [illegible] dicat quam [illegible] que aliqua [illegible] accentum [illegible] [illegible] [illegible]. Unde quia dicitur [illegible] dicto Priscianus itaque [illegible] quod si quis una pars est [illegible] signa [illegible] nam [illegible] solet non [illegible] sed [illegible] dicit. Aut quod in [illegible] est [illegible] [illegible] [illegible] debent dici. Si que [illegible] Prisciani argumento constat non debet dici que vel qua in nominativo feminino sed [illegible] que. Nec quis idem est quod nec aliquis et [illegible] quis idem quod si aliquis [illegible] aliquis et quis aliquis ab aliquis et quis.

Capitulum lvii adhuc de eadem

Illud quoque adiungit quod [illegible] dictionibus sit [illegible] [illegible] vel [illegible] ut [illegible] [illegible] modi et quod [illegible] sit etiam

compositum ut impotens ab in et potens quod tamen dividatur a possum verbo composito ex pos et sum. Addit etiam quod si ex duobus rectis nominativis fiat compositio compositum ex utraque parte declinatur ut res publica rei publice. Si vero alterum sit obliquus et alterum rectus tunc rectus declinatur obliquus vero non ut hic magister militum huius magistri militum. Si in autem compositio fiat ex obliquis duobus compositum manet omnino indeclinabile ut huiusmodi. Si quis opponat equinoctium dicimus esse compositum a nominativis noctium [illegible] quod habebant in usu antiqui. Solstitium vero dicimus esse compositum a genitivo solis et nominativo statio. Unum tamen excepit auctor a regulis premissis alterutrum quod licet compositum sit ex duobus rectis alterum et unum genitivum facit alterius utrius quod ex corrupto est et integro. Hoc autem factum est propter repugnantiam regularum. Est enim regula dicens quod omnis genitivus desinens in ius [illegible] est omnis generis. Alia regula est quod omne compositum ex corrupto et integro ex una tantum parte declinatur. Alterutra ergo et alterutrum secundum regulam alterutrius faciunt genitivum. Alterutrum ut non debuit facere alterius utrius sed si licet esset tunc non omnis genitivus in ius [illegible] esset omnis generis. Sed aut alterutrum regulis omnis generis concedatur debuit in genitivo probat subsequitur. Dico quia tamen utraque et pluralis nominativi femininorum singulares accentuum regulas debeant acutum sive aut penultima accentum habere tu ad similitudinem nominativorum masculini et neutri generis licet sive penultima. Et omne genus [illegible] conveniat duobus sed ne quis putaret quod non fieri propter masculinum genus et neutrum sed ideo quamquam est enclitica [illegible] dicitur secundum [illegible] in [illegible] enclitica vero et que [illegible] alia et latinorum vero dicit et apposita dictio in et tu integra dictione composita enclitica est exceptis itaque [illegible] causa ne due dictiones putentur esse. Composita vero incorrupte non est enclitica. [illegible] enclitica est [illegible] etiam addit quod quia apposita dictione eius significatione non mutata sillabica magis est adiectio quam compositio. Unde quia plenus idem significat quod plenusque non [illegible] si significationes [illegible] [illegible] aliud significat quam ut [illegible] dici compositum feminini compositum est a [illegible] [illegible] [illegible] est [illegible] et est feminini quod [illegible] quam [illegible] sicut [illegible] quod dimidius sit deus sed quia [illegible]

deus. Rectus est compilarius qui nomen sententia. Puppis qui dat. Pusa [illegible]

Causa inventionis Ca. [illegible] de inventione nominis et casus

Diversorum casuum inventio. Quoniam est loquendi diversitas. Aliquando loquitur de re ut ipsa est vel agit vel patitur. Aliquando ut cuius aliquid esse dicitur. Aliquando ut aliquid designatur ipsi conferri. Aliquando alicui in ipsum. Aliquando ut ad ipsum fit sermo. Aliquando ut aliquid [illegible] recede ab ipsa. Ita que [illegible] casus eiusdem nominis eandem principaliter significant sed modo diverso agitur. Casus est declinatio nominis id est variatio que in una voce nominis cadit in aliam et ab alia. Sed quia non solum nomen hoc [illegible] addit vel aliarum casualium dictionum id est pronominum participiorum quod maxime fit casus. Maxime dicit quia aliquando etiam fit in principio ut [illegible] civitatis. Aliquando in medio ut pater familias adiungit postea quamvis nominativus dicatur casus ponendo dictionem suas quas supra intractatum in [illegible] et ne videretur impossibile quod casus [illegible] tus audit vulgari exemplo quod cadere potest et rectus esse ut stilus. Quedam autem que dam nomina sunt indeclinabilia dividit ea in aptotum et monoptotum. Et est aptotum quod una solam terminationem habet nec tamen [illegible] [illegible] vel [illegible] casu [illegible] aliquando primo [illegible] si est obliquus ut [illegible]. Aliquando pro duobus est si est nominativus a masculini vel feminini generis ut [illegible]. Aliquando [illegible] si est neutrum ut [illegible] [illegible] tamen ponitur pro omnibus casibus et dicitur aptoton id est sine casu quod a dicitur sine [illegible] casus. Licet enim vel voce vel officio [illegible] aptotum diversos casus [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] casus cum est [illegible] eandem vocem in [illegible] casibus vel [illegible] eiusdem vocis in nominativo et vocativo ut [illegible]. Monoptotum est illud quod una solam habet terminationem sed tamen ponitur pro uno casu ut [illegible] id est unus casus. Sed in [illegible] non cadat [illegible] vel ab alio sed tamen propter solam similitudinem dicitur casus [illegible] non cadat vocem cadit tamen significatione et officio quia modo in [illegible] officium unius casus modo alterius et ideo dicitur unus casus quia habet officium [illegible] casuum in una voce. Aptota vero [illegible] ut [illegible] est nec in voce nec in officio habet [illegible] casus. Ca. [illegible] de nominibus casualibus et formis

Hanc [illegible] adiungit deinde casualibus et formis casus [illegible] casualium [illegible] [illegible] casus dicitur nominativus quia [illegible] [illegible] sit nominatio [illegible] [illegible] et [illegible] [illegible] alias significationes sed a [illegible]

gtrarexit nomina primus genitivus posuit no-
minativus quia primo imposuit. Genitivus
ideo posuit secundus quia primus nascitur
a nominativo. Dativus tertius quia vel habet
eandem vocem cum genitivo ut musae vel
fit ab eo levi mutatione. Accusativum posuit
quartum quod ad minimas pertinet. Voca-
tivum posuit quintum quia ceteris est imper-
fectior cum soli secunde persone possit sub-
iungi. Ceteri vero casus saltem figurative
tribus personis possunt adiungi ut ego
vel tu [illegible]. Ablativum ultimum posuit
[illegible] cum ultimus ablativus repertus sit.
Grecis non est apud grecos. Greci tamen
adiungebant tertiam sillabam accusativo et da-
tivum cum tali sillaba vocabant septi-
mum casum et ponunt hunc nunc ablativum
dicunt [illegible] Grecos [illegible]
dunt tertiam et est ibi tertia sillaba accusativo
iuncta. Unde Romani accepta [illegible]
septimum casum invenerunt quem ablativum
vocant. [illegible] postea formas casuales
sunt autem sex. Monoptota quia una sola
terminatione fungitur omnium casuum ut nequam. Dip-
tota que duos terminos casus ut fors forte.
Triptota que tres tamen dissimiles vocales habet ca-
suales [illegible] alius casus habet
ut templum templi templo. Tetraptota
[illegible] que est [illegible] tantum ut puer pueri
[illegible]. Pentaptota que v tantum ut doctus
docti docto doctum docte. Exaptota ut unus
unius uni unum une uno. Sic autem puta-
[illegible] quibus que nominibus deficit nominativus
[illegible] cum in quibusdam nominibus deficit
et etiam quosdam alios casus [illegible]
inde que ibi ponimus ablativum [illegible]
ponunt genitivum [illegible] ablativum apud
nos iungitur cum prepositione ablativi casus
[illegible] comparativo ut for-
tior illo [illegible] constructione sola [illegible]
[illegible] fit dicens. Datum quoque ponunt
[illegible] in vel sub prepositionibus [illegible] abla-
tivum iungimus ut in illo [illegible] ab-
latum [illegible] ut [illegible]
[illegible]. Cap. l de formatione genitivorum

Nomina secundum terminationem nominativorum
feminina nominativum in a sive sint
latina sive greca vel a grecis declinata
masculina vel feminina vel communia faciunt
genitivum in ae diptongum ut [illegible]
[illegible] quorum masculina [illegible]
nant plurales genitivum in [illegible] et dativum
in is [illegible] feminina eorum et neutra [illegible]
[illegible] nullus [illegible]
[illegible] que ponantur [illegible]
[illegible] tamen apud antiquos solet
genitivus masculinus invenitur [illegible]

et dativum in ae genitivum et dativum in ae dip-
tongum ut [illegible] Et [illegible]
[illegible] dictum est [illegible] unde etiam
adhuc hodie dicimus [illegible] aliquid esse
neutri generis non neutrum. Hic autem [illegible]
[illegible] dum genere ut hic et
hec advena [illegible] figurate neutro
generi ut advena [illegible]. Et non ideo
etiam debere dici hoc advena [illegible]
[illegible] declinationibus [illegible]
[illegible] in neutri. Hec idem singularis
nominativus esse neutri generis desinens in
a et nominativus pluralis [illegible] quibus contra
hanc regulam opponat pascha pasche vel di-
cimus hebream non latinam esse declinationem
vel [illegible] regulariter debeat dici post pascha
[illegible] si sint neutra. [illegible] feminina
tunc debet dici hec pascha [illegible] pasche [illegible]
dit itaque [illegible] neutri generis terminan-
tia in a [illegible] singulari hoc [illegible]
intelligi faciunt genitivum addita tis [illegible]
greca ut hic poema poematis. Nomina
latina in e correpta desinentia neutra sunt
[illegible] faciunt genitivum ut hoc
mare [illegible] correpto [illegible] est inde
[illegible]. Desinentia in e producta greca
sunt a grecis decora vel grece declinantur
ut [illegible] vel faciunt genitivum in ae dip-
tongum ut [illegible] nac. Terminantia in i
neutra sunt vel [illegible] generis sunt ap-
tota ut [illegible] frugi similiter
[illegible] dicit auctor que ma-
gis sunt genitivi vel dativi [illegible]
figurate cum omni casu [illegible] ut
homo frugi [illegible] frugi et [illegible] frugi
quod dativus est a genitivo frugis et
[illegible] genitivus a nominativo [illegible]. O
desinentia in o correptam que tamen [illegible]
[illegible] si fuerint feminina [illegible]
[illegible] mutant o in i [illegible] accepta nis
faciunt genitivum ut hec Cartago Cartagi-
nis hec dulcedo dulcedinis. [illegible]
[illegible] o [illegible] accepta nis faciunt genitivum
[illegible] Excipiuntur hec cardo [illegible]
[illegible] nemo turbo [illegible] Appollo [illegible]
[illegible] margo [illegible]. Terminancia in u ge-
neris sunt neutri aptota in singulari
[illegible] non in plurali ut hoc cornu. [illegible]
nullus nominativus apud nos terminatur
in [illegible] nisi in c ut lac vel d ut ali-
quid vel t ut caput. Cap. lj de eadem secundum terminationes

Hic vero femininorum [illegible]
postea de desinentibus in consonantes
Nomina desinentia in al cum sint no-
[illegible] masculini generis vel neutri addi-
ta is nominativo faciunt genitivum ut hic
sal [illegible] salis hoc tribunal [illegible] tribunal[illegible]

sed differt quia neutr. producunt semper a in obliquis casibus. Nomina in el correpta desinencia tamen sunt omnia neutri generis addita lis faciunt genitivum ut mel mellis. Desinencia in el productam vel il vel ol vel ul addita is faciunt genitivum ut hamel lis tana quillis sol solis cauil caulis. Excepto mel quod est indeclinabile ut nequam. Desinencia in um mutata um in i faciunt genitivum ut templum templi et sunt omnia neutri preter tamen mulierum nomina ut glicium. Desinencia in in vel in yn vel in yn greca sunt et producunt i vel grece declinantur ut pampa nos excepto genitivo greco sit latinus mutata os in is ut delphyn delphynos dicit tamen quod inveniuntur delphynus delphini quia sepe ex genitivo greco latinus fit nominativus ut quod ipsi dicunt elephas elephantas et nos mutata os in us elephantus elephanti dicimus non solum elephas elephantis. Sic ex accusativo greco dicit sepe fieri nostro nominativum ut cum grecus accusativus sit cassida nos dicimus hec cassida secundum quod vo lunt quidam ut in hymnario esse. Que tra ponitur ethera ut sit accusativus grecus a nominativo ather non concidat et ethra ut regu la desinencium in an corripit enim prisciano quod in vel producitur genitivo. Debuisset enim esse enim e nanus ut titan titanis facit antiquis. Desinentibus quoque in on addit illud quod tale producunt penultimam in genitivo latinus qualis est in genitivo greco ut quod ipsi dicunt leon leontos et nos leon leontis. Desinencia in en correpta tamen sunt omnia vel masculina vel neutra mutant e in i et assumpta is faciunt genitivum ut hic flamen hinc flaminis hoc numen huius numinis. Desinencia in en producta tamen sunt omnia masculina vel feminina accepta is faciunt genitivum ut hic splen huius splenis hic syren huius syrenis. Ca. ii vsq. ad hunc de cod. pr. viatoz in ar

Desinencia in ar accepta is faciunt genitivum ut hec par, par paris excepto far quod duplicat r in genitivo farris ad differenciam eius quod est par paris. Illud tamen addit quod neutra ter minata in ar si sunt diminutiva producunt penultimam genitivi ut lupanar lupanaris in quo differunt a ceteris communibus in ar desinentibus. Item addit quod par producit a in nominativo ut dispar animi laus est et in obliquis cor ripit eandem a ut ibi ergo par nature. Ex aliis vero an inpar debeat producere a in nominativo ut paro quod quantus est. Desinencia in er cor reptam quod dicit preter monosillaba latina ut ver et fer nomina greca ut aer hec in quibus omnia antecedentibus sed et t nisi sunt possessiva que faciunt feminina in is ut

equester equestris et mutata in ri faciunt ge nitivum ut auster excipiuntur sequester quod secundum quosdam facit sequestris ut tamen analo gice debeat dici sequestri. Addit postea ad eandem regulam quod latina nomina de sinencia in er que faciunt feminina in a mu tant er in ri et faciunt pariter genitivum in sillabis nominativo ut ater atra atri exceptis illis que habent s ante er ut miser vel ut asper vel g ut tener et exceptis compositis a fero vel gerendo ut lucifer corniger que omnia accepta i faciunt genitivum ut miser miseri. Excipiuntur etiam alter et uter et composita inde al terius que faciunt genitivos in ius. Et dicit genitivus terminatus in ius producit penulti mam nisi auctoritas eam corripiat. Excep to alterius quod corripit cum eo quod genitivus veniat duabus sillabis nominativum ut uter utrius. Nomina tercie declinacionis si habent t ante er et mutata in ris faciunt genitivum ut pater patris excipitur hic later la teris sic iter itineris que duo sunt etymologia i diminutiva. Illud etiam intelligendum est tamen de latinis falsat enim in grecis tamen dicit panther pantheris crateris ether etheris. Que nomina habent c an te er si sunt quidem et similiter mutant in ris et faciunt genitivum ut alacer alacris. Alia vero ab illis scilicet que habent t vel c ante er si sunt omnia accepta is faciunt genitivum ut acer a ceris. Excipiuntur imber quod facit imbris et com posita inde september septembris et octo ber octobris. Et inde est quod regula corrigit ut dicatur mulieris penultima correpta con putatur enim inter ea que corripiunt e ante ris et quod auctor dicit quod accipitur is in nomina tivo ingno est e correpta sed tamen qui di cunt mulieris penultima producta dicunt priscianum illud affirmare in libro de accenti bus videns non curant hic accipere. Item puer excipitur ab illa regula latina vero que femina faciunt in a mutant er in ri et secundum quod debet ex pueri. Ca. ii vsq. ad hunc de eadem

Nomina desinencia in ir accepta i faciunt genitivum ut vir viri Gaditur Gadituris non est de regula quia grecum est. Desinencia in or accepta is faciunt genitivum excepto ador quod est indeclinabile et cor quod facit cordis inter cepta o et omnia producunt o ante ris ut pudor pudoris. Exceptis memor im memor memoris et indecor indecoris et deca cor bicorpor tricorpor corporis et arbor ar boris et publipor publiporis et marcipor marciporis exceptis neutris ut marmor marmoris. Et grecis ut hector hectoris. Illud ante attende quod nomina diminuta indico

deco quod sit penultima correpta. Similiter sunt in diminutiva a(b) hiis decoris quod penultimam producit similiter producunt. Cap(itulum) No(mi)na desinentia in ur correpta is faciunt genitivum ut vultur vulturis. Excepto far farris et exceptis robur et femur et ebur et iecur que in obliquis sunt o pro u ut iecoris.

Ca(pitulum) xlviii de eodem finitis in as es is os

Nomina latina desinentia in as ablata s et addita tis faciunt genitivum ut civitas civitatis. Exceptis as assis et vas vasis et vas vadis et mas maris et exceptis pelagas et nefas et nugas que tria sunt indeclinabilia. Greca vero si neutra fiant genitivum grecum, maior dicunt [illegible] in as o mutata in a faciunt [illegible] genitivum ut calcas calcantos dicunt et nos calcantis. Latina desinentia in es correptam mutant e in i et ablata s et addita tis faciunt genitivum ut miles militis. Exceptis hiis que sunt penultimam ac diptongum ut preses presidis vel que diminutivis anilis(?) sunt penultima e breve ut ceres ceris [illegible] et exceptis similibus i ante e ut paries parietis et feminis [illegible] correptam desinentia ut seges segetis que omnia e correpta in genitivo ante tis preter inquies inquietis. Exceptis etiam compositis a pede ut compes vel acsedendo ut obses. Latina desinentia in es productam antecedente i ablata es et addita i faciunt genitivum ut meridies meridiei. Exceptis quies quietis. Alia nomina eiusdem terminationis in es producta que sunt alia absolutis i ante es mutant e in i et faciunt genitivum ut cedes cedis. Exceptis hiis pes pedis, teres teretis, merces mercedis, heres heredis, locuples locupletis et tribus quinte declinationis fides spes res. Et inde quod pes et teres compositis [illegible] producta tamen corripiant penultimam genitivi. Unde quamquam quod nomina quinte declinationis [illegible] ante es corripiunt penultimam genitivi ut res rei, spes spei, in vocalem producunt ut dies diei. Latina desinentia in is longa ablata es et addita tis faciunt genitivum ut lis litis. Excepto glis et vis [illegible] que duplicem sunt nominativum addunt [illegible] faciunt genitivum ut pulvis et pulveris. Greca autem desinentia in is productam et aliis que sunt duplicem nominativum sunt [illegible] genitivum nominatio. Excipitur [illegible] tapis tapetis. Et inde quod [illegible] penultima correpta tamen [illegible] ut ubi dicit [illegible] sed fortasse poetica licentia fuit

[illegible] masculina latina in os desinentia ablata s et addita ris faciunt genitivum in ris ut tempos temporis. Excepto hos glos os custos et [illegible] i apud nos agricas decora genitivum greca sequuntur ab finali [illegible] in is ut quidam alii dicunt Minos Minois et nos Minoais.

Ca(pitulum) xlix de formatione masculinorum genitivi in us

Desinentia in us correpta tantum in us masculina latina si sunt vero neutra [illegible] ul vel [illegible] antecedentibus ut hic impetus et partus et hic fluxus et que secundum nomina [illegible] sic est in eadem voce cum vocabulis vero ut magistratus quod est commotum ad actionem dicitur et ad dignitatem et que sunt alia [illegible] substantive sillabam ante tunc etiam corporalia ut fluctus sunt ita ut augustus vel mobilia ut iustus omnia inquam hec quarte sunt declinationis preter lectus lecti et in iustus [illegible] omnia in us eiusdem generis i masculini alia que etiam secunde sunt declinationis ut ventus venti, augustus augusti, iustus iusta iustum iusti. Excepto arcus lacus et specus et penus et sic ficus cum nomen morbi est et inquit eartus et portus et portus et sinus et gradus et currus et tonitrus et domus que omnia sunt quarte declinationis et excepto lepus leporis et est hec et monosillabis ut hic mus muris. Excepto unus ullus ullus solus totus alius que faciunt genitivos in ius more quorumdam pronominum. De monosillabis regula datur qualis [illegible] quod omnia sunt tertie declinationis cuiuscumque generis. Et omnia monosillaba in us producunt in nominibus casibus preter [illegible] et sus que in nominativo eam producunt in obliquis corripiunt.

Ca(pitulum) xlix de formatione ceterorum generum eiusdem terminationis

Omnia feminina in us correptam desinentia quarte sunt declinationis. Exceptis nominibus arborum que omnia secunde sunt preter quercus laurus pinus cornus ficus que tamen secunde quam quarte inveniuntur et excepto [illegible] alvus [illegible] et [illegible] et domus sedum quod facit domi et aliis et [illegible] que omnia producunt penultima in eadis magis [illegible] desinentia in us productam et excepto pecus pecudis et iuventus iuventutis. De feminis vero desinentibus in us producta talem regulam tradunt quod ablata us et addita tis faciunt genitivum ut virtus virtutis. Excepto tellus telluris et palus paludis quod tamen corripit oratius alibi. Regis opus sterilisque diu palus aptaque remis. Excepto incus incudis pecus quod apud grecos in os terminationem mutant o in i [illegible] secunde sunt declinationis ut quod greci dicunt [illegible]

et nos carus cari. Exceptis illis in ros que
si habeant aliam consonantem quam ros in eadem
silla ros vertunt in r ut meandros me-
andri. Addit postea regula de neutris des-
inentibus in us. Que si sunt monosilla pro-
ducunt u et ablata s et addita ris faciunt ge-
nitivum ut hoc ius iuris. Alia vero mono-
sillis posita d vel l vel n ante us mutant
us in e correptam et faciunt genitivum ut
pondus ponderis genus generis. Excipitur fenus et
pignus cum facit pignoris non pigneris.
Mutant us in o productam si sunt compara-
tiva et accepta ris faciunt genitivum ut hoc
melius melioris. Si vero non sunt compa-
rativa mutant us in o correptam et assumunt
ris ut decus decoris. Exceptis quibus littera
adiacet. In aliquibus sunt illa [illegible] quadra
[illegible] in penultima silla ut vel
[illegible] et inde ulterius ulterioris [illegible]
[illegible] minus et magnus et plus [illegible]
secundum hanc regulam debet dici tempus
temporis quia adiacet [illegible] temporis te-
poris set tempero [illegible] non sumitur
[illegible] ideo non excipit pelagus quia fit
a greco pelagos. Ca(pitulu)m lxviii de formatione genitivi (et) (con)sequenter [illegible] in x vel in duas (con)sonantes

Nomina desinentia in x si includunt aliis desinentibus in go [illegible]
ablata x et addita gis faciunt ut a
rege [illegible] rex regis. Alia vero absque [illegible]
[illegible] ablata
x et assumpta cis faciunt genitivum ut [illegible]
[illegible] excepto [illegible] supellex
[illegible] et senex senis [illegible] noctis [illegible] pen-
ultima tamen [illegible] est distinctio. [illegible]
nominativi sunt e naturaliter correpta [illegible]
nisi sint monosilla ut nex necis [illegible]
nosillis composita ut [illegible]
mutant e in i correptam [illegible] obliquos ca-
sus ut [illegible] desinentia in x
masculina [illegible] dicit [illegible] ut
felix felicis [illegible] dicit [illegible]
gis corripiunt i penultimam genitivi [illegible]
formix formicis. Barbara quoque magis cor-
ripiunt penultimam [illegible] i pe-
nultimam ut [illegible] magis
dicit quia in barbaris [illegible] potestatem
producendi et corripiendi magis tamen cor-
ripiunt. Alia vero producunt penultimam
in obliquis casibus excepto felix quod in-
telligimus [illegible] esse [illegible] et exceptis
que [illegible] nox [illegible] genitivo ante
[illegible] et cetera que ponunt desi-
nentiam in [illegible] et non sunt mono-
silla ut [illegible] mutant [illegible] ut prin-
ceps principis celebs celibis. Excipiunt
composita a capio que ablata s et mu-
tata e in i et addita tis faciunt genitivum

ut mons montis ars artis puls pultis.
Exceptis fraus fraudis laus laudis glans
glandis et lib[illegible] [illegible] et
composita ut [illegible] Ca(pitulu)m lxviii (de) (ter)minationibus casuum (et) (con)sequenter (de) declinationibus

Omnis singularis
nominativus prime declinationis
aut terminatur in a ut vena aut in as
ut [illegible] aut in es ut anchises. Genitivus
vero et dativus singularis in ae dipton-
gum desinunt et semper sunt pares sillabis cum
nominativo vel [illegible] fiat ut aulai pro
aule. Accusativus singularis in ae dip-
tongum [illegible] mutat in am ut musam
et inde [illegible] in genetivis terminantibus
in as vel in es [illegible] auctores [illegible]
[illegible] an in an ut [illegible]
aut in en ut [illegible]. Et inde quod
nominativus latinus et singularis semper corri-
pit vocativus semper vero terminatur in a
correptam vel [illegible] est [illegible] et apud [illegible]
ductilis a apud nos quoque producit ut [illegible]
[illegible] virgilium [illegible]. Ablativus prime
desinit semper in a productam. Nominativus
et vocativus plurales similes sunt genitivo
singulari. Genitivus pluralis fit ablato sin-
gulari addita rum quod inde patet quia
producit a penultimam. Et inde quod omnes ca-
sus [illegible] declinationis tam singulares
[illegible] quam plurales sunt pares [illegible] sillabis.
Excepto genitivo plurali qui semper [illegible]
una silla nisi [illegible] per sincopam ut [illegible]
[illegible] pro [illegible]. Dativus
et ablativus plurales fiunt ab ablativo sin-
gulari [illegible] a mutata in is ut a
[illegible] et ab [illegible]. Exceptis pau-
cis femininis que ad differentiam masculinorum
ab ablativo singulari assumunt bus in
dativo et ablativo plurali ut dea deabus equa
equabus [illegible] et exceptis [illegible]
duabus ambabus. Ca(pitulu)m lxix de terminationibus (et) sequenter de declinationibus

De declinatione secunda
dicit itaque quod [illegible] sunt terminationes
nominativi eius. In er ut [illegible]. In ir
ut vir. In ur ut satur. In us ut clarus.
In eus ut [illegible]. In um que vel sunt neu-
tra ut templum vel feminina figurative
[illegible] que [illegible] est [illegible]
ut hoc [illegible]. Genitivus vero semper desi-
nit in i longam. Dativus et ablativus fiunt
a genitivo mutata correptam i in o productam
[illegible] omnes obliqui casus declinatio-
nis secunde tam singulares quam plurales
[illegible] genitivum in [illegible]. Ex-
cepto genitivo plurali qui semper [illegible]
[illegible] silla [illegible] per sincopam [illegible]
[illegible] monosillabice [illegible]
[illegible] fit per sincopam vel per subtractionem

unius littere. Unde magis etiam persuaserunt
sibi in geminatione e et i in unam sillabam con-
sistat veteres i finalem i quando eos proferimus
in fine illius dativus et quia longa est
scribebant per ei diptongum. Nunc autem
monosillabice dicitur dei subtracta e quam
illi scribimus duce i subiungit hoc inde fit
quod vetustissimi solebant geminare longas
vocales. Quantum ad scripturam licet una so-
lummodo geminaverint ut geminata licet
una solummodo geminaverit ut geminata
vocalis ostenderetur esse producta dicit etiam
quod in diis et dis vel non geminavimus ii et is
scribitur diis i causa differentie. Si enim scriberen-
tur di et dis pluralia possent di ipsa esse
et dis producens intelligi i quo et ibi [illegible]
sunt eorumque nisi in dativis diis esset scriptu-
ra posset confusio oriri. Inde. Virgilius si no-
mina secunde declinationis terminentur in ius
abiciunt us et faciunt vocativum ut hic Vir-
gilius et o Virgili. Unde tamen antiqui ter-
minabant in e dicentes o Virgilie [illegible]
[illegible] Nos autem causa brevitatis facta
apocopa dicimus Virgili [illegible] inde
quod littera i in fine horum vocativorum naturaliter
sic [illegible] profertur tamen vocalis i voca-
li [illegible] quando in eius silabis dativus de-
genitivus [illegible] causa [illegible] produ-
cta [illegible] esse monosillaba [illegible]
le [illegible] enim genitivus [illegible] desinens una
silla sunt [illegible] dativus ut illius
illi [illegible] quia unus et huius sunt dissillaba
[illegible] monosillaba esse
et est in dativus cum naturaliter i consonantibus
[illegible] profertur vocalis eo quod [illegible] tur-
bit sonat in fine sillabe si [illegible] con-
sonant. Debent quoque dici huic [illegible]
cui quia agentivus formantur [illegible]
dativi ablativi ut [illegible] in [illegible] interiec-
tio [illegible] causa differentie addita est e et di-
[illegible] Si quoque dativus debuit monosil-
labus esse et [illegible] consonante [illegible] tam
vocalis [illegible] profertur [illegible] dissillabice ne
putetur esse interiectio ei [illegible] omnia alia
nomina secunde declinationis desinen-
tia in us preter ipsa [illegible] et [illegible]
[illegible] us in e faciunt vocativum ut [illegible]
[illegible] Excepto filius quod facit fili [illegible]
[illegible] quod solemus uti eo quod [illegible]
dicentes o mi fili. Unde et sequitur regulam
[illegible] in ius terminantium quamvis dicant a-
[illegible] hoc esse [illegible] causa differentie ut si filie di-
ceretur putaretur esse ablativus quod est filia [illegible]
dit vero quod quedam inequaliter declinantur
ut vas in plurali secunde declinationis
est in singulari vero tertie declinationis
[illegible] domus secundum secunda declinatione

domorum autem et domum secundum quarta et se-
cunda declinatione et domibus semper [illegible]
a domus. Item duo et ambo genitivos habent
et accusativos secundum declinationem secundam da-
tivos et ablativos terminant in obus Ca^m^ xix^o^
De terminationibus tertie declinationis

Tertia declinatio habet terminationes nominativi lxxviii de quibus
[illegible] exemplificat Priscianus [illegible] dicit
quod [illegible] formatur [illegible] non enim
declinatur semper desinunt in is correpta [illegible]
tis quia producitur [illegible] non fit agentivus
abiecta [illegible] producta i ut [illegible]
in. Omnia vero nomina tertie declinationis
[illegible] genitivo nominativo si fuerint greca
vel ab eis derivata vel [illegible] faciunt accusativum
in im ut tybrim [illegible] [illegible] par-
[illegible] quod facit [illegible] [illegible] tamen et
de eo quod est [illegible] dicit quod semper sunt plura-
lia licet inveniantur singularia [illegible] Ce-
tera vero omnia in em solam faciunt accusa-
tivum ut hunc [illegible] leporem. Exceptis illis
turrim [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] tussim [illegible] [illegible]
quedam tamen desinunt in im ut [illegible] que-
dam tamen in em quam in im ut turrim vel
turrem [illegible] vel [illegible] vocativus
similis est suo nominativo nisi quod [illegible]
[illegible] auctores [illegible] vocativum grecum
ut [illegible] [illegible] pallas o palla Ca^m^ xx^m^
De formatione ablativi tertie declinationis

Ablativus singularis [illegible] profertur per e cor-
reptam [illegible] per i productam [illegible]
per e et per i correptam [illegible] per i productam
[illegible] per e et per i [illegible] tradit
regulas de illis que proferuntur per solam i
productam [illegible] que cum sint appellativa [illegible]
[illegible] nominativum in e correpta faciunt
ablativum in i ut mare mari. Excepto [illegible]
[illegible] [illegible] sunt neutra ipsa faciunt
ablativum similem nominativo ut hic preneste
ablativo preneste. [illegible] [illegible] terminantia no-
minativum in al faciunt ablativum in i ut tribu-
nal. Neutra quoque que desinunt in ar et
producunt a penultima in obliquis ut torcu-
lar torcularis ablativo torculari [illegible]
[illegible] desinentia in er vel in is si faciunt neu-
tra in e proferunt ablativum in i [illegible]
[illegible] [illegible] omnia nomina que terminant
accusativum in im faciunt ablativum in i. Que
vero tam in im quam in em proferunt abla-
tivum tam in e quam in i ut [illegible] vel
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] nomina men-
sium in is vel in er desinentia proferunt abla-
tivum in i ut aprilis ab aprili september a sep-
tembri. Ca^m^ xxi^m^ ad [illegible]

Preterea que trium generum sunt omnia
faciunt ablativum indifferenter tam in e

Ca^m^ xxi^m^ ad [illegible]

quam in i ut par paris, hospes et sospes que fa-
ciunt solum in e. Adiectiva sive omnia quorum
penultima silla desinentis in is ad nominativum inci-
pit comparativa faciunt ablativum tam in e
quam in i preter anus quod facit in i ut anus ane
vel ani, iugis ab iugi que vel iugi et. Com-
parativa quoque similiter ut melior a meliore vel
meliori. Nomina verbalia feminina desinentia
in ix ut victrix a victrice vel victrici. De-
sinentia quoque in as contractionem attenti
in fine [illegible] ut primas et optimas. Prior-
is ingredientibus nominibus utuntur auctores dativo
genitivo terminato in e productam pro ablativo ut
Lucanus [illegible] ab [illegible] et fame etiam
invenitur in ablativo producta e ut apud Lu-
canum. Nam mandate fame et Ovidius puto in-
de hoc esse quod antiqui dicebant fames famei
sub quinta declinatione. Deinde de pluralibus in-
telligere. Nominativus vero pluralis in masculi-
nis et femininis communibus fit a genitivo singulari
mutata ultima is in es ut hic consulis hi
consules. In neutris vero terminantibus ablativum
in i ut tam in e quam in i fit nominativus
pluralis ab eodem ablativo correpta i et addi-
ta a ut a mari maria a felice vel felici fe-
licia. Excipiuntur a vetere vel veteri vetera et [illegible]
ludicra. Et exceptis comparativis que faciunt
nominativos plurales in a non in ia ut ma-
iora. Hec vero neutra terminant ablativum solu-
m in e mutata eadem e in a faciunt nomina-
tivum pluralem ut a minore hec minora. Ge-
nitivus vero pluralis nascitur ab ablativo singulari
ita tamen quod modo in um modo desinunt in
ium quod hoc modo potest discerni. Si ablativus
desinit in i vel tam in e quam in i correpta
i et assumpta um ut a sedili sedilium a felice
vel felici felicium. Exceptis comparativis que ser-
vant i in genitivo plurali ut a maiore
vel maiori horum maiorum quod tamen quidam
dicunt fieri per sincopam i littere. Et excep-
tis desinentibus in us vel in il vel in or tantum
generis communia in eo quod communis sunt
generis que omnia genitivum pluralem faciunt
in um et non in ium ut vetus a vetere vel ve-
teri vetum, vigil a vigile vel vigili vigilum,
memor a memore vel ri memorum, supplex
a supplice vel supplici supplicum. Nomina vero
ablativum in e solum terminantia quorum nomi-
nativus in duas desinit consonantes cum mu-
tata e in i brevem assumunt um ut urbs
ab urbe urbium. Exceptis desinentibus in ins
vel ps que omnia ultima e ablativi co-
nvertentia in um faciunt genitivum nisi sint
[illegible] composita ut ut hiemps [illegible]
ps. Omnia quoque pluralia que non habent co-
re singularia faciunt genitivum in ium ut
[illegible] Sed in quibusdam in neutris [illegible] dicitur

quod hic plurale non est composita singulari
regulariter tamen secundum regularem formationem
a genitivo [illegible] debent dici [illegible] non [illegible]
[illegible] aliter dicitur [illegible] primus [illegible]
ne bonum subtracta n quod regulariter debet
dici bonum. Ca[pitulu]m xxxiii de declinationibus quarte et quinte

Quarta declinatio duas habet declinationes
terminationes in nominativo unam in us
ut domus alteram in u producta ut
gelu quod sub una voce omnes casus distin-
guit in singulari vero in plurali non declinatur
secundum quartam declinationem et est in omni vero
genere neutri. Genitivus similis est nominativo
in quo in us productam terminatur. Ablativus fit
a genitivo abiecta s ideo autem magis a geni-
tivo quam in ablativo producitur u. Nominativus
et accusativus et vocativus pluralis similis est geni-
tivo singulari nisi in neutris secundum magis
genitivo quam [illegible] producitur u. Geni-
tivus pluralis fit a nominativo singulari quia
utrumque corripitur u. Dativus et ablativus pluralis
a nominativo singulari mutata u in i cor-
reptam et addita bus ut hiis et ab hiis ma-
nibus nisi quod in quibusdam causa differentie ser-
vatur u ut arcubus partubus artubus ne si diceret
artibus partibus arcibus videatur esse
ab arte et parte et arce. Quidam addunt
ficubus quod non est regulare. Quinque tamen
vel etiam portubus tribubus lacubus nulla
differentia exigente. Agit postea de quinta decli-
natione. Nominativus eius terminatio una est
in es productam ut dies. Et unde quod si
nominativus habet i penultimam productam et pro-
ducitur penultima e genitivi et dativi. Si vero
habeat consonantem ante es ut fides corri-
pitur penultima genitivi et dativi ut fi-
dei. Ca[pitulu]m xxxiiii de verbo et eius significatione

Post tractatum nominis tractat de specie
verbo et ordine congruo quia nomine
repertum est prius substantiam [illegible] vero
[illegible] actionem et passionem ideo nomine prius est
verbo sicut substantia prior est actione et passione
[illegible] dicitur [illegible] actione [illegible]
[illegible] excellentia [illegible] est pars orationis
cum principalem significans [illegible]
vel pati sed cum tempore et coniugatione vel in
[illegible] vel [illegible] vel infinitivo [illegible]
significat actionem vel passionem non quod omne significat
infinitum id quod est actio vel passio sed quid vel
[illegible] vel aliquid aliud [illegible] actionis vel modo
passionis et cum [illegible] vel [illegible] et
ut [illegible] dicitur. Reddit quod [illegible] est ubi ac-
tionem vel passionem sive [illegible] significare
quod dicit [illegible] [illegible] ut est [illegible]
Et quod [illegible] infinita [illegible] sicut et alia
[illegible] est quod sunt orationis partes. Contra
illos qui dicunt quod omne id quod [illegible] significat

est actio vel passio communiter declinatur ut [illegible] vi-
vo et dormio. Sed dicitur quod agere istud verbum
quandoque ponitur absolute et tunc est generalissimum
et continet omnia que possunt verbi ad hanc
interrogationem quid agit aliquis verbi tussit vel
et tunc continet solas actiones in aliud tran-
seuntes sive transeuntes ut lego etc. Itaque ver-
bum significat agere id est aliquid quod per verba
ad quid agit et hoc idem de ceteris verbis ab-
solutis neutris dicit. Sed verbum sub illis com-
ponitur dicitur substantivum est positum tamen
Priscianus dicit quod substantiam significat. Di-
cunt ergo quidam quod sum significat confirma-
tionem in ratione quadam absolutam actionem
talem nam verbis permanentiam sed inde translatio
est ad significandum substantiam. Alii dicunt quod
significat actionem quidem vel passionem non per se
sed coadiuncto participio. Et tunc dicitur sum
legens significat actionem eandem quam lego. Cum
vero dicitur sum lectus passionem eandem quam le-
gor et sic coadiunctis adiectis diversas actio-
nes significat vel passiones. Alii dicunt verbum quod
significat actionem talem sed indifferentem
[illegible] et sic tamen fit quod dictum
est adiacens. Omnium vero opinionum [illegible] de-
[illegible] verbis cum [illegible] sunt no-
[illegible] dicunt quod significat passionem
duobus modis. Absolute ut vapulo [illegible]
tes. Et transitive ut vapulo ab isto. Hec
vero omnia predicta facile solvimus [illegible]
dicimus quod tamen verbum significet id quod
est actio vel passio sed quod aliud signi-
ficet modo actionis vel passionis significat. Ca.

Primo lxxx de significatione verbi substantivi

Primo dicendum est quod cum sint decem pre-
dicamenta vero genera [illegible] tamen idem ac-
tu sunt [illegible] cum [illegible] so-
cratis [illegible] ad esse actu non differunt
quod cum aliud est albedo socratis et
actu quod socrates albus esse. Substantia itaque
[illegible] est accidentium omnia namque acci-
dentia in se recipit copulat sibi et unit
[illegible] substantia [illegible] que [illegible] sunt
idem sunt actu [illegible] tamen differunt et dis-
tinguit ut substantiam intelligat [illegible] acci-
dentia [illegible] est itaque valde ad sig-
nandum substantiam [illegible]
[illegible] ab accidentibus differunt. Hoc autem
est aliud nomen substantia quod dicitur a substando
[illegible] ut [illegible] est sic [illegible]
stare [illegible] est formas [illegible] non ut [illegible] for-
mata est. Istud ergo nomen sic significat substantiam
ut sine accidentibus intelligitur. Sed quia substan-
tia unit sibi accidentia et recipit [illegible]
actu sunt [illegible] est nomen [illegible] sig-
nificat substantiam [illegible] est non discer-
nendo ab accidentibus sed ut substantia cum suis

accidentibus unum actu est. Hoc est nomen eius
substantia cum non sic est ut sine accidentibus in-
telligitur immo sic est ut accidentibus informata
[illegible] ei attributum est [illegible] nomen
eius secundum [illegible] quod accidentia recipit in se. Di-
cimus itaque quod eius significat illud idem
quod substantia sed aliter quia substantiam significat discer-
nendo eius vero [illegible] sicut dictum est. Cum
[illegible] eius [illegible] aliud significet quia substantiam
[illegible] ei datum est secundum hoc quod acci-
dentia recipit in se inde est quod hoc nomen
eius [illegible] adnominando accidentia [illegible]
solam substantiam significet velud cum dicitur albe-
do est eius. Sed cum [illegible] substantia sola
[illegible] est accidens [illegible]
significat substantiam sed ut [illegible] dicitur talis cum
tempore [illegible]
[illegible] Et quia substantia [illegible] est omnium vero
aliorum et accidentium [illegible] sibi copulat in-
de est quod [illegible] copulativum est eo [illegible] quod
substantiam que sibi [illegible] copulat signi-
ficet. Quod vero de verbis [illegible] notatur
loco suo [illegible]. [illegible] itaque [illegible]
[illegible] quod [illegible] est verbi significare actionem
vel passionem sine utraque. Sed quia [illegible]
[illegible] ut [illegible] addit tamen modos
et formas et temporibus. Sed quia [illegible]
participium [illegible] non [illegible] modos
secundum [illegible] tamen modos secundum [illegible]
coadiuncto verbi substantivi ut cum dicitur
lectus sum lectus esto ideo adiunctorum
participii addit sine casu. Ca. lxxxi de quatuor causis

defectuum in accidentibus verborum et aliarum partium

Exquo [illegible] accidentia verbi. Sed quia
[illegible] quedam verba in quibusdam acci-
dentibus deficiant [illegible] causis
defectuum [illegible] parte
[illegible] dicit itaque quod duplex est causa
defectuum. Necessitas nature. Et casus
fortune. Et est necessitas nature que rei sig-
nificate repugnat ut impativus caret pri-
ma persona singulari [illegible] significate cum impera-
re nos non possumus nobis [illegible]
[illegible] vel quia natura [illegible] ut [illegible] quod est
[illegible] femininum [illegible]
[illegible] Casu vero fortune deficit
accidens [illegible] nec natura [illegible] nec no-
[illegible] repugnat [illegible] accidente
[illegible] Sed tamen non [illegible]
[illegible] in singulari numero in nominativo ca-
su non dicitur. Necessitas itaque nature [illegible]
[illegible] natura significati [illegible]
[illegible] quia [illegible]
[illegible] repugnante nature
significate [illegible] vel [illegible] sunt
vocabula [illegible] cum pronomine [illegible]
est ad significandum [illegible] casu [illegible]

primo est contra proprietatem prime et secunde persone
cum vocatiuus semper sit secunde. Eadem
quoque causa sui sibi se non potest nominatiuum
habere cum reciprocum est. ut semper significat
rem ut patientem vel in reciproca constru-
ctione ut socrates inuidet sibi vel in re-
transitiua ut precatur ille ut se custodiat.
Unde in hiis constructionibus factis cum uerbis pas-
siuis nominatiuus non potest significare rem
ut patientem sed solum modo obliquus. Pro-
pterea dicimus non passiua uerba quia si
passiua fiant rectus ut patiens potest signi-
ficari nominatiuus ut socrates diligitur a se ipso
et similia licet fortasse nec in hiis constru-
ctionibus locum possit habere nominatiuus sui propter
relationem quam continet. Similiter interrogatiua
vel infinita nomina ut quis et aliquis ca-
rent vocatiuis semper enim significant rem ab-
sentem vel quasi absentem. Cum vocatiuus
significet semper rem finite et ut presentem.
Propter inconsonantiam uero dicit deficere cuius cuius
et compositis et cuius pro nomine tamen inquit
compositiuis sicut et cuius possessiuo cuius cuia cuium
illa predicta contra analogia masculina ca-
rent uerbalia in tor desinentia mutato or in rix
faciunt femininum ut amator amatrix.
Propter fortunam quoque i. casum dicit deficere quedam
et hoc duobus modis vel quia inusitata sunt
ut precis et ditionis vel quia incongrua sunt
propter turpitudinem soni vel asperitatem ut
cum turpe est dicere mentatum asperum in ge-
nitiuo dicitur nutricis ... cuius regula
predicta ab eo quod est nutritor componitur nutri-
trix. Turpe quoque erat dicere cum nobis quoniam
turpe sonat in an n. nisi sit eiusdem sil-
labe. Propterea preposite proferuntur nobiscum
cum uobiscum et similia. Licet enim hec
sint una pars est ut quidam estimant sed
due. Capitulum lxxxviii de eadem diffinitione quod solent quedam tacite vel
Concludit itaque contra regulam proferri
quod primum quatuor modorum predictorum de-
ficiunt plura preter ordinem plura ad-
dicit dicens quia causa diffinitionis solent etiam
quedam tacite vel etiam contra regulam profer-
ri ut cum fas non habet genitiuum sine ca-
dit fatis sine fatis sine fassis aliud po-
test significare. Contra uero causa diffinitionis facit
canis ne uideatur secunda persona ubi can-
nigo si diceretur canis ut in tis ut uos
uocatis. Iste facit genitiuum plurale in um
est ad ubium ... in fine ne uideatur
aliud esse. Ueuus quoque contra regulam
facit ueneris ne uideatur esse uerbum si diceretur
ueni quod est regulare. Similiter cum ... ut
... desinentia regulariter secunde
sint declinationis. Facit quoque ingentis
dupplicatum ... ne si diceretur facis uideretur esse

secunda persona ubi istum tamen uerba secunde
de coniugationis desinentia in eo faciant
preteritum in ui ut teneo tenes tenui ma-
neo facit mansi ne si diceretur manui putaretur
datiuus singularis nominis manus. Neo quoque
fit neui ne si diceretur nui putaretur dicere nuo.
Eadem etiam de causa dicitur fabis dic duc
fer ne si diceretur face quod esset analogum ut
lege uideretur ablatiuus singularis nominis fax facis
sic et de aliis intellige. Non tamen in gene-
ribus nominibus et uerbis est una et diuerse
significationes ... sicut ut cum sal
diffinitur ut taceant vel contra regulam pro-
feratur ut quod canis indifferens et nomen
est et uerbum et inde quod ... appellatiua
dialectici dicunt equiuoca. Capitulum lxxxix de accidentibus verbi et primo de genere
Ostensis itaque ubi primo de genere
causis defectuum uerbi ad accidentia
ubi ut de illis agat. Sunt autem octo
significatio vel genus tempus modus figura
species coniugatio persona cum numero. Sunt duo
simul coniungit quia cuiuisque uerbi accidit perso-
na et numerus et cetera. Est quod genus ubi qua-
litas uerborum contracta ... terminatione significa-
tione. Licet enim sola terminatio faciat gene-
rum eandem terminationem habeant uerba diuersorum
generum ut actiua et neutra. Similiter nec
sola significatio. Propterea de utraque dicendum
est. Sunt ergo due terminationes uerborum o-
rum in o et in or. Sub o dico propter quedam ano-
mala ut sum et defectiua ut memini.
Significationes uero uerborum sunt vel actus transiens
in conualem creaturam ut video socratem
vel actus transiens in sola non corporalia
ut comedo panem actus non transiens
ut uiuo vel passio illata ab alio ut uideor
a socrate vel passio nata intransitiua ut
rubeo. Igitur actiuum genus est proprietas
uerbi desinendi in o et faciendi de se passi-
uum in or et significandi actum transeuntem in re
corporalem. Neutrum uero genus est quali-
tas desinendi in o et significandi aliquid
quod non sit actus transiens in personam quidem
significent sine actionem absolutam ut ui-
uo vel passionem natam intransitiuam ut ru-
beo vel actum transeuntem in rem corporale
ut comedo preter facio et moto que licet
sint neutra in usu tamen habent actionem transe-
untem in personam. Passiuum quoque genus
est qualitas desinendi in or et significandi
passionem illatam ab alio.
Commune uero genus est proprietas vel qualitas
desinendi in or et significandi passionem utraque
sub actionem et passionem. Deponens etiam
genus est qualitas desinendi in or et
significandi unum solum preter passionem
illatam ab alio. Et inde quod hic accidens

Capitulum lxxxviii de eadem diffinitione qua solent quedam tacite vel
Capitulum lxxxix de accidentibus verbi et primo de genere

genus dicitur sive quia cum significatione distinguitur. Est itaque significatio equivoca ad tria: ad significatum, ad modum significandi, ad accidens quod hic vocatur genus. Ca. lxvi.

Dicit postea [illegible] duas species terminantium in o: activa ut amo, et neutralem ut [illegible] metuo. Quid et timeo activa voce significant passionem, in passiva actionem. Quid enim est timeo nisi quod in timore mancipitur vel timeo? Quid aliud quam timore mancipatur. Addit quoque quod verba pertinentia ad sensus ut audio et video in activa voce videntur passionem significare et in passiva actionem. Hoc autem inde est quia actionem cuiusque sensus precedit quedam passio circa instrumenta sentiendi, tamquam cum homo videat, repercussione radii oculorum, tamquam audiat, percutitur auris voce [illegible] instrepente. Dicimus ergo quod hec [illegible] verba actum principaliter significant, secundario passionem que actum precedit. Addit deinde quod terminatio in or duas habet species: passivam que fit ab activo ut amor; communia verba cum una terminatione actionem significant et passionem ut osculor. Deponentia que cum ab activo non fiant alteram tamen significationem retinent ut sector; ideo dicuntur deponentia quia alteram deposuerunt significationem. Sciendum quod [illegible] deponens dicitur respectu [illegible] licet aut deponit [illegible] determinate quia sunt quedam que solam actionem significant ut loquor, quedam que passionem ut nascor. Ca. lxvii. de

Activa [activis et passivis verborum constructione cum obliquis] dicuntur recta quia solum nominativum formant. A passivis sed passiva ab eis assumpta r littera hoc faciunt, quia passiva iste persone ut amo addita r fit amor. Sed sunt quedam neutra que non faciunt passiva nisi tertia persona ut aro, unde potest dici aratur terra. Sed quamvis non significet actum transeuntem in rem corporalem non facit passivum nisi tertia persona ut sedetur. Ideo sed non est activum. Si ergo querit cuius generis [illegible] dicendum est passivum [illegible] persona non absolute passivum. Illud quoque notandum est quod verba activa aliquando ponuntur absolute ut amo, aliquando transitive ut amo [illegible] ad habitus ut amo virtute. Possunt ergo [illegible] potentia [illegible] activa quando [illegible] possunt transitive si faciunt passiva. Sunt activa quibus etiam transeant in alia sed dicet aliquis [illegible] lego [illegible] debet dici activum quia nunquam legimus [illegible] sed scripta [illegible] aut dicimus lego [illegible] unde [illegible] si quis [illegible] a populo non [illegible] amandi [illegible] legat [illegible] contendunt cum [illegible] significatione [illegible] legor, id est scripta mea leguntur. Sed qui significat

actum transeuntem in homines sive se sive figurate dicuntur activa. Activa construuntur cum genitivo ut abstineo irarum, vel cum dativo ut impero tibi, vel cum accusativo ut video solem oculis. Passiva vero construuntur cum ablativo admittens eidem persone ut accusor a te et inde quod prepositio non regit ablativum sed ei deservit, quia absque illa prepositione verbum passivum non exigit ablativum casum. Si ergo queras que pars regit te dicens accusor, item passivum construitur cum dativo ut fervor tibi et dicitur quod sit ad qui [illegible] construitur quia [illegible] vel agentis vel patientis persona designatur sed ea ad cuius utilitatem vel dampnum fit illa passio. Dicitur autem in neutris actum liberum [illegible] obliquis solis sed [illegible] cum ablativo solo [illegible] ablativus cum [illegible] verbo activo vel neutro significat personam a qua fit remocio ut fugio a te, sed iunctus passivo significat personam agentem. Unde et ablativus casus proprie dicitur esse passivorum, quia ante activum verbum accusativo et ablativo iungitur: accusativus significat rem patientem, ablativus causam accionis vel [illegible] eius iungitur ut video solem oculis. Illud etiam addit quod passiva construuntur cum figurate cum accusativo quod [illegible] parte totum pati ostendit ut vinctus autem et est sinus [illegible]. Est alia figura quam in passione intelligitur actio ut capelle pascuntur silvas, quia [illegible] cum passione intelligitur, hec actio quod [illegible] dicit [illegible] silvas. Eodemque modo dicitur docta grammatica. Ca. lxviii. [de neutris et deponentibus verborum significationibus]

Agit deinde latinus [illegible] latinus de neutris que cum habeant formam activi tamen significationem non habent. Unde dicit ea contraria forma vocis significare sicut [illegible] participia invenitur ut [illegible] habeat terminationem pluralem significant tamen rem singularem; populus quoque significat plurale cum sit terminatione singulare. Plurali etiam [illegible] habent terminationem neutri generis [illegible] sunt feminina. Ita quoque verba cum indeclinabilia quantum ad terminationem activa sunt, tamen significatione neutra. Est igitur prima significatio neutrorum actio transiens in rem corporalem ut calefacio te et facio te doctum et huiusmodi alia que solo usu neutra sunt, tamen significationem exigunt ut cetera activa. Unde eam antiqui dicebant factivam. Secunda est passio illata ab alio ut vapulo a te et [illegible] a te. Tertia actio absoluta ut vivo et talia. Quarta eorum significatio est actio transiens sed non in homines ut [illegible] Quinta est passio [illegible] nata ut rubeo et huiusmodi alia que [illegible] non egeant obliquis casibus [illegible]

actiui figurate inveniuntur cum accusativo ut arcebat aliquem vel more passivi cum ablativo ut careo aliquo. Quedam enim deponentia sunt activa significatione ut perscrutor te etc. et significat utraque constructio idem. Secunda est passio illata ab alio ut patior a te et vincor a te. Et inde quod patior quoque invenitur cum accusativo ut patior mala; sed in [illegible] nascor et cetera quedam posita passive sunt significationis patet. Ideo ea que more passivorum assumunt ablativum et dativum loco ablativi ut nascor a te etc. Sic ea que active sunt significationis assumunt vel genitivum ut misereor tui vel dativum ut meditor tibi vel accusativum ut precor deum. Tertia significatio deponentium est absoluta actio vel passio intrinseca: labi enim et mori letari et gloriari passiones sunt intrinsece sed absolute. Tumultuari vero vagari vaticinari actiones quoque absolute et intrinsece. Quarta est passio illata intrinsecus sed transiens ut [illegible] misereor tui. Capitulum xxxvi de abusionibus aliorum

in diversis generibus

Quedam passiva quoque absolute ponuntur et sic in abusionibus istis tertia forma vocis significat. Et quoniam cum videor ponitur absolute ut videor esse bonus tunc sit generis [illegible] dicit [illegible] quod sic sit [illegible] cum ablativo sunt passiva si aliter absoluta quod passivi absoluti. Activa quoque sicut passiva que ponuntur absolute ut audio [illegible] audit. Deinde aliam abusionem activorum scilicet quod quedam sunt [illegible] activa que [illegible] passivis ponuntur ut laudor plaudor. Item quedam activa terminatione significant passionem [illegible] ut metuo. Item timeo et idem [illegible] aliquando ponuntur transitive in una significatione sed in alia absolute ut [illegible]. Item quoniam venit mutat significationem illi [illegible] veniunt tunc neutrum est [illegible] pro alloquor tunc activum est. Dicit postea quedam verba esse que tam activa quam passiva voce significant unum et idem ut mereo secundum antiquos et mereor. Sed mereo meres unde mereor facit pro preterito meritum meritus sum. [illegible] autem secundum antiquos unde [illegible] dicit faciebat meruisse et [illegible] quod licet mereo mereris producat primam [illegible] mereri corripiant eandem [illegible] eadem [illegible] erat mereo in utraque significatione tunc [illegible] est [illegible] causa [illegible] dicitur mereor deponens. Et que [illegible] nulla erat [illegible] mereri [illegible] mereo [illegible] erat passive terminationis dederunt ei etiam pro preterito meritus sum ut dicatur mereor mereris meritus sum vel mereri. Ac-

Aliam etiam dicit abusionem quod quedam verba activa prime coniugationis faciunt alia [illegible] que sunt absoluta ut sordeo illum id est sordidum facio unde [illegible] id est [illegible] sordidibus. Sed quia [illegible] illum [illegible] illi et [illegible] que sequitur. Et inde quod lacteo quod [illegible] cetera ponunt [illegible] est lacteo infantis unde lacteo lac sugo lacto lac prebeo nato. Aliquando suspensi est pendeo suspenderis unde pendeo [illegible] pendo [illegible] pondus. Item quedam mutant genus [illegible] qui [illegible] sunt generis simplicia [illegible] composita ut facio neutrum est [illegible] compositum inde activum. Et inde quod dicit [illegible] neutrum esse et inde compositum assentior deponens assentio neutrum in eadem significatione. Sed notandum est quod [illegible] neutrum est [illegible] activum esse patet. Addit quoque quod [illegible] significationibus id est generibus inveniuntur simplicia in compositione genus mutantia ut partior deponens et inde impartio neutrum impartior deponens in eodem sensu. [illegible] activum quod quia non est in usu [illegible] illud [illegible] inde compositum [illegible] deponens mutata coniugatione [illegible] quedam que pariter mutant et genus et coniugationem ut gratificor. Addit quoque quod licet facio in [illegible] compositum mutet genus et non coniugationem [illegible] tamen sunt quedam in quibus neutrum [illegible] etiam accedens ut calefacio facis et [illegible] que in secunda tertia persona [illegible] regula aliorum que trisilla [illegible] sunt activa penultima [illegible] sit corrupta. Item quedam inveniuntur que [illegible] coniugatione idem significant ut labo quod est neutrum prime coniugationis et labor quod est deponens tertie. Capitulum xxxvii de [illegible] ubi id est de

tempore

Tempus ut antiquus usus est tribus modis accipitur: equaliter, totaliter, partialiter. Est autem equalis diffinitio temporis hec: Tempus est dimensio motus et motus mutabilium vero dicitur equalis quia omni tempori convenit. Totalis vero diffinitio est talis: Tempus est spatium quod cum mundo incipit [illegible] vero totalis quia hec tota [illegible] convenit [illegible] quod nulla parti illius. Partialis vero [illegible] ponit [illegible] est pars [illegible] aliquam [illegible] nocte [illegible] spatium [illegible] significatione appellat autem [illegible] illud magnum spatium quod cum mundo incipit

Ca. xxxvi de abusionibus aliorum in diversis generibus

Ca. xxxvii de [illegible] ubi id est de tempore

Dixerunt itaque antiqui quod secundum hanc vel tuam acceptionem tempus verbo accidit quia verbum significat ut omnibus videtur. Non illud magis in se quam partes eius, quod longe aliter illi videtur. Non enim verba puto consignificare tempus quantitatem sed tempus quod superius scilicet dictum est. De tempore tamen quantitate licet in hoc tractatu fere loquitur [illegible] non quod verbum significat tempus consignificet sed quod tempus quod tempori quantitati accidat ut pro tempus quod est quantitatis [illegible] de tempore quod est quod hic possumus [illegible]. Si ergo proprie loqui volumus dicemus verbum significare temporis esse vel preteriti vel futuri. Itaque tempus est secundaria significatio verborum cum affectibus. Hic enim principaliter agitur vel passio significat ut secundario coram quod significet [illegible] vel impersonali vel infinitivo ut dictum est. [illegible] dicit quod tempus accidit verbo id est accidit ei significare cum tempore.

Ca. lxxxiiii de divisione eius intra tempora

Dividit [illegible] posterius tempus in tria presens preteritum et futurum. Sed queritur an verbum quod significat presens tempus consignificet illud quod in aliquo presenti, quod si ita est nunquam videtur posse aliquis dicere vel taceo vel lego vel [illegible]. Propterea dixerunt alii quod consignificet illud presens in quo incipit proferri. Alii quod consignificet illud presens in quo res verbi agitur. Secundum [illegible] tempus enim est dictum quamquam dicere lego. Nos tamen dicimus quod verbum non consignificat presens tempus sed significat aliquid in presenti tempore ita quod non in aliquo puncto. Postea [illegible] dividit preteritum tempus in preteritum imperfectum, preteritum perfectum, preteritum plusquamperfectum. Et inde quod licet divisio non sit [illegible] temporum omne postea preteritum est coactum perfecte preteritum est sed est secundum accidentes actus vel passiones quas quasi relinquimus imperfectas. Denique non tamen sed [illegible] presentes sunt quod in [illegible] preterito tres voces repertae sunt diverse ad designandas preteritorum actionum vel passionum diversitates. Quamvis preterita omni [illegible] [illegible] se invicem efferunt notitie. Et ut [illegible] dicam quantum ad preterita natura sit certissima, cum plurimum presentia et futura habeant esse incerta, plurimique dicunt esse necessaria. Ea enim que contingunt quatuor modis inveniuntur. Casu ut inveniens thesaurum; libero arbitrio ut lege; facilitate nature ut calamum [illegible]; natura ut hominem mori. Sed omnia sola que naturam eveniunt incommutabilia sunt [illegible]. Cetera enim presentia et futura incerta sunt. Ideoque non sunt voces diverse allatamque reperte ad designandas varietates presentis vel futuri. Preterita tamen dividit futurum in duo infinitum futurum et pau-

lo post futurum. Nos autem sed melius pro admirata determinatione ut legamus in proximo capitulo.

Ca. lxxxv de instanti

Instans est individuum quod in se stare non potest. Dicunt quidam quod agitur, dicunt quidam quod agitur hic de simplici presenti ad cuius veri intellectum dicendum est quod presens aliud est simplex aliud compositum. Simplex vero presens est de quo nihil est preteritum vel futurum sed in suo simplici presenti nichil potest agi statimque transit. Unde tale presens non consignificat verbum nisi substantivo vel vocativo. Hoc autem simplex sit describitur quod cum sit finis preteriti est initium futuri vel ita quod cum incipit statim esse desinit. Presens quoque compositum est cuius pars preterit, pars futura est et pars consistit. Sed tamen illud compositum dicitur presens propter simpliciorem sui particulam que consistit, similiter [illegible] presenti potest aliquid fieri. Unde et dicunt tale presens dubio consignari legimus, itaque natura de simplici presenti sit instans id est simplex presens est individuum quia caret partibus et addit quod in se stare non potest quia statim transit. Quamvis aliud sunt accidit [illegible] quia tam simplex quod [illegible] iam [illegible] pronominatis quibusdam instans in se stare dicitur cum actus [illegible] adhuc esse non posset. Alii tamen aliter leguntur.

Ca. lxxxvi de temporibus per singulos modos distinctis

Dicit itaque indicativum modum habere omnia tempora quia significat talem affectum animi id est indicativum qui omni tempore convenit. De imperativo rursus adiungit quod imperativus deficit. Natura enim imperandi facit ut vel in presenti vel in futurum aliquid [illegible] [illegible] imperamus, sed magis autem imperativa dicat tamen apud grecos esse imperativum preteriti. Nam aliquando imperamus de re non existente ut in tempore futuro perfecta sit et consummata, ut si alicui imperem prima hora tertia aperta sit porta, imperans ut circa primam horam [illegible] actus aperiendi portam, has autem tertiam [illegible] completam ac [illegible]. De optativo dicit quod tempora habet omnia quamvis eius optatio ad futurum pertinet. Nunc igitur presens et preteritum non quod verum [illegible] vel preteritum desideremus sed quamvis presens vel ut preterita sic optamus. Tunctu quedam dicit esse et presens et preteritum imperfectum [illegible] [illegible] que maxima est inter ea [illegible] [illegible] quod utrique imperfectum est presens enim imperfectum id est quod [illegible] aliquid futurum est. Preteritum perfectum plusquamperfectum [illegible] coniuncta sunt quia una et eadem voce licet optare vel [illegible] vel multa ante perfecta. De subiunctivo autem modo dicit quod distincta tempora non habet. Gressus apud latinos tamen coniuncta quedam habeat apud grecos. De infinitivo agit de finitio modo dicens quod habet

gincta tpora [damaged] pus ptitu infinitiu
eo q una uoce in [damaged] finiti designatur
utraq3 istorum et ruris [damaged] gincta est ptitu
ptitu pluris qui ptitu est aut infinitiuus
in nominis ipsius uerbi insignificatis con
structione ut cum nomine uerbi ipsius ubi signt
actionem uel passionem non determinando illam
inesse alicui sit infinitiu. Cum cum dico
lege est utile non determino illam actionem
alicui inesse. Rursus ut nomine uerbi illi co
struitur cum uerbo substantiuo et nomine ad
designandam qualitatem actionis sit idem
infinitiu. Dicimus enim legere bonum est quando
lectio bona est quia omnes alii modi resoluuntur
in infinitiuo. Dicimus et enim aliorum resoluuntur
per uerba designans sumendum affirmationem per suum
infinitiuum ut quando lego indicatiui modi est
resoluitur per uerbum indicationis quia est indicare
per suum infinitiuum lego enim uerum est me lego
me legere indico secundum quoque in ceteris modis

F

Equitur itaque tractatum de modis uerborum agit de gerundiuis non quod
illud uerbum esse iudicet sed quia quidam
tunc gerundium reputauerunt illud esse uerbum. Gerun
dia quoque siue participalia sunt secundum quosdam
desinentia in di do dum ut legendi le
gendo legendum. Supina uero desinentia in um
et in u ut lectum lectu. Secundum priscianum
uero ista quinque omnia gerundiua sunt uel parti
cipalia sed duas declinationes sic uocati dicun
tur gerundia prima gerunt significationem uer
bi uel quia communiter maxima parte gerunt signi
ficationem utroque scilicet actionis et passionis que e
sunt a uerbis actiuis commonibus uenit ut uenio
causa uidendi id est ut uideam uel ut uidear.
Similiter uenio de uisu id est de loco in quo uisus
sum uel uidi. Sic in singularibus participalia
uero dicuntur quia sunt forma participiorum. Sup
pina uero dicuntur quia sunt similia participiis
que semper supplementum id est ab aliquo uerbo deri
uantur uel quia similia sunt participiis. Hec ergo
gerundia a quibusdam uerba uocantur quod
loco uerborum ponuntur. Ubi enim ponimus termi
nationem in di ponimus genitiui infinitiuum uerbi
cum genitiuo articuli. Ubi uero in do poni
mus ponimus infinitiuum cum datiuo articuli
ubi nos in dum ponimus illi ponunt infini
tum cum accusatiuo articulo. Item construuntur
cum eisdem obliquis casibus cum quibus
et uerba et eadem id est transitiua uel recipro
ca. Sed quia quibusdam uerba uidentur esse
Quibusdam autem contrario uidetur quod tam non
consignificant tempus uerba esse non possunt
Uel cum adiungantur quibusdam casibus per
appositionem ut in legendo ad legendum quod non fit in uerbis

N

os autem priscianum ca. lxxxxiii quod gerundia
sequentes gerundia dicimus sunt nomina uel uerba

esse nomina illa translata ad significandum qualia
sunt tempore et ut sciant constructionem uerborum il
lud etiam dicimus quod terminatorum terminantia in
di et do et dum generis sunt neutri et
tripartita singularis numeri. Et inde quod singula
ris numeri dicuntur quia solum terminationem cum
indefinite construuntur cum singularium et
pluralium ut legendo uirgilium et lege
do libros uirgilii. Est autem terminato in
di genitiui casus terminatio in do ablatiui
terminato in dum accusatiui unde quando
cis apponuntur illa uero gerundia que termina
in um et in u generis masculini et illud
in um accusatiui casus est illud in u
ablatiui uerbalis nominis quarte declinatio
nis. Sed dicet aliquis priscianum esse contra
hoc qui in ordine casuum gerundiis ponit accu
satiuum ablatiuo cum gerundiis terminato in
do que est ablatiuum casus ponitur ei
que est in dum. Nos autem dicimus hoc
ideo factum quia loco eius ablatiuum po
nebant genitiui datiui articuli cum infini
tiuo. Illis datis aut pronunciat accusatiuum. Di
cet tamen aliquis non posse fieri ut hec
sint nomina quia neque substantiua sunt
quia per se poni non possunt. Adiectiua
non quia adiungunt aliis nominibus in tri
bus. Et dico tamen adiectiuus est quemadmodum re
si uideri uidetur hoc. Non enim omnia nomina
substantiua dicimus esse uel adiectiua. Rur
sus quod cum quibusdam ponitur et personam et nume
ro construuntur si non uidetur cum istud fiat
transitiue. Cum quia possunt gerundia
uerba uideri qui sic estimant decipiuntur
terminationem uidentes. Unde si quis quereret
an in usu gerundium terminationem uidere de
beat semper pronunciamus analogice quod debe
ret sed tamen quia usu auctorum indiffe
renter ponendum est placeat tamen quod ge
rundia nomina sunt dico quod terminantia
in do et in dum assumunt sepe uerbum pre
positiones ca. lxxxxiiii de constructione gerundiorum

S

Ed quibus cum gerundia coniungantur
eorum casibus quibus coniungantur uerba an
debeant dici inquirendo duo capi
tulis ... Primum quo cum construitur
ubique. Secundum cum nullo casu
uidetur debere construi nisi cum obliquo
casu uidetur debere construi cum quo et suum
uerbum. Cum autem dicatur Tempus uterdo domum
ut magister anselmus uoluit uidebitur quod
domum sciat significationem ut pateat
tamen tamen deuiauit. Quia non quem
dicimus ergo quod quia gerundia signt
actionem quam per se non potest construi cum domum
ut ille casus significet prandium actione
tam cum captiuitate sit ut iste casus

significet rem ut paciente et qui legen
dus da legendum quod nomen est. Sic quedam
obliquos casus significet rem ut pacien
tem et quem legendus. Eadem in voce cum
gerundiis conueniunt indicando et quando que
ponunt in in [illegible] construuntur cum duobus
eiusdem casus eiusdem generis et eiusdem
numeri ut causa legendi vigilij vigilo et causa
delectatis et ornandi magnifice [illegible] in
in gerundiorum ponunt indifferenter construuntur
cum omni genere et numero et cum eo casu cum
quo et suum verbum ut legendum est virgi
lium musa et quando cum dicitur legendum est vir
gilium et silua cum quo construuntur. Cum enim
sit accusatiuus casus cum tamen gerundium co
struitur infinitiuus cum eo accusatiuo vir
gilium [illegible]. Alij non dicunt quod legendum
ibi ponitur impersonaliter. Unde tamen est verbo
infinitiuus construitur. Alia quoque differencia
quod gerundia si sint actiua vel communia il
lius significat utraque scilicet actionem et passionem cum
virgilius actiue ponitur i. dum cantaret
et passiue alibi cantando rupit anguis i.
dum cantaretur hoc est dum incantat. Ca. xc.

Agit postea de supinis. De supinis

Dicat ergo quod de supinis [illegible] casus se
lit significatione que de supinis [illegible]
cum ad proposicione. Quod est cum vado ve
natum [illegible] adueniant [illegible] tamen dicit
quia non solum actionem significat sed etiam
locum non vado venatum i. ad locum in quo
venerit quemadmodum et ipsa civitatum vocata
sunt [illegible] adlocum ut vado romam
Ita cum ponitur in in accusatiuum supinus
ignis venatum [illegible] quod in [illegible]
Addit quoque quod supinum desinens in u ab
latiuus est nominis [illegible] et [illegible]
sine [illegible] ut nemo venatu [illegible]
nemo auditu missam [illegible]. Et unde [illegible]
quia legendi actionem significat et passionem
ideo [illegible] construi [illegible] in actiua cum acti
uo [illegible] verbi actiui ut causa le
gendi virgilium nemo et in passiua cum
ablatiuo [illegible] verbi passiui ut nemo
causa legendi ab aliquo legat [illegible] ce
ter notandum esse [illegible]. Ca. xci. De verbis in-personalibus

Impersonalia quecumque cum personalibus
in finitis verbis in hoc quod et hec et illa
careant numero et persona [illegible] impersonale
non quod omnino [illegible] sit persone. Quae enim
verbum impersonale [illegible] persone est saltem [illegible]
[illegible] quod [illegible] non [illegible] potest
[illegible] adiungi [illegible]
ne sic curritur [illegible] et [illegible]
[illegible] verbum [illegible]
[illegible] unde et [illegible]
[illegible] et alia [illegible]

temporibus deficiunt [illegible] modi impersona
lia in quibus et per[illegible]sonalia. Si querit
cuius generis sit [illegible] verbum impersonale pas
siue terminacionis ut curritur [illegible] dice
dum esse neutri quod nec actiue nec pas
siue significacionis. Unde [illegible]
[illegible] dicendum
dum esse [illegible]. Sed querit utrum
an significet actionem vel passionem. Unde [illegible]
quod actionem significet cum dicat auctor
Impersonale non [illegible] sicut ut curri
tur [illegible] cursus. Et dicit quod eiusdem coniugaci
onis est cuius et verbum [illegible] a quo descen
dit. Item [illegible] construccionem que habet cum
ablatiuo [illegible] persone exigit etiam
eiusdem obliqui quod [illegible] unde [illegible]
dicit legitur ab illo virgilium. Ca. xcij. De significacione
Exsequitur temporis in verbis substantiuo vel vocatiuo
deinde cognacionem temporum dicit ita
quod quodlibet tempus sit cognacionem cum
preterito imperfecto et futurus cum illo quia presens
tempus imperfectum adhuc est cum futurus
quia aliqua pars preteritis ad futura adhuc
futurum est. Quare itaque verbum tale presens
consignificat cuius pars preterit pars futura
est. Excepto sine [illegible] presens
[illegible]. Non enim tamen [illegible]
[illegible] est [illegible] non [illegible]. De
hoc autem verbo dicit quod greci [illegible]
[illegible] i. substantiuum dicendo quod
dum tamen quod ibi debet esse [illegible]
[illegible] vel [illegible]
quia tale presens [illegible] est
[illegible] quia [illegible] est
futurus [illegible] ut [illegible]
participio preteriti temporis [illegible]
[illegible] passiui verbi ut amatus sum
vel verborum [illegible] passiuus [illegible] sint
deponencia ut [illegible] ut [illegible]
natus sum. Et [illegible] sine simplex [illegible]
[illegible] et nominatiuum verbum [illegible]
cum [illegible] nominatiuum [illegible]
dico [illegible] quod nomen [illegible] est [illegible]
[illegible]
nominatiuum ab illo qui [illegible] passionem [illegible] in
simplici [illegible] non [illegible] ideo [illegible]
[illegible]. Ca. xciij. De [illegible] significato verbi substantiui

Est [illegible] verbum substantiuum
quod substancia [illegible] est [illegible]
[illegible] et sibi et [illegible]
[illegible] longitudo [illegible]
[illegible]
est et sibi et [illegible] hec [illegible]
[illegible] et [illegible]
[illegible] non [illegible]
[illegible] longitudinis vel [illegible]
[illegible] aliquid [illegible]

Ca. xci. De verbis impersonalibus

Ca. xciij. De [illegible] significato verbi substantiui

constatu copulli, unde licet omnia verba sint in
eo quod est uideri, hoc tamen omnia distinguat
inter se ratio quia potestatis cum est et distinc
ta coniunge. Ad distinguenda itaque pro rerum
genera reperta sunt .x. vocabula qualis
simorum sicut in illis que superius dicta sunt
fuerunt de signo substantivorum duorum.
Ad significandum non solam ut conventiva est a
liorum sibi et inter se repertum est hoc vocabu
lum eius substantia namque nec sine formis
esse potest nec forme sine substantia et aliorum
verborum conventiva est et sibi et inter se accidentia
cum non per se dicuntur esse sed in esse hoc ergo vo
cabulum eius verbi signis de accidente vo
citur. Sed cum supponit solum verbum nomina
tivus personis sine illis substantivum hoc eo
sit quod eius sit ut dictum de altero et habeatur
[illegible] esse. Omne ergo significat substantiam ut formis tam
substantialibus quam accidentalibus substat. Ideoque
hic copulatum est quorumlibet substantialium
vel accidentalium cum substantia subiecta vel
etiam inter se cum cetera verba sola solummodo
copulent cum subiectis et non alia ut
fortes legit et [illegible]. Sed quidam non autem
significat substantiam hoc qualissimum. Sed substan
tivum ut formis substantie secundum quod dicitur
a substando ita tamen ut dicitur de altero

Pervo [illegible] Capitulum xciiii de significatione verbi vocativi

Sicut substantia conventiva est et aliorum verborum
sibi et inter se ita quoque et substantia conven
tiva est nomen sibi et ceteris rebus. Nova
namque primo substantiis sunt imposita
et postea hiis impositionem conventa. Unde ergo quo
quid substantia albedini participat repertum sunt
hoc nomine albus alba album ad nomi
nandum substantiam docendo quod albedini participat
ut autem cognosceretur quid est quod parti
cipat ipsa et unde dicitur alba repertum sit
hoc nomen albedo ita ut inventionis ip
sius causa quodammodo esse substantia constat
eum quod hoc nomen albus prius repertum est
quam hoc nomen albedo inventum esse
licet cum postea per derivationem sit formari.
[illegible] ergo repertum fuerit illum substan
tivum ad significandum substantiam secundum quod ali
orum verborum sibi et inter se conventiva est ita
quoque repertum sunt illum vocativum ad sig
nandum substantiam secundum quod aliorum sibi et inter
se conventiva est ita quoque repertum est
vel sunt illud vocativum ad significandum substantiam
ut ipsa nomen sibi et ceteris rebus conventi
va est. Ideoque in prima etiam secunda perso
na copulatum est nomen et substantivis
et ceteris verbis ut vocor socrates nomi
nor appollonius. Itaque verba substantiva
et vocativa duorum sunt verborum genera tamen
quia substantiam significant ut aliorum verborum vel nominum

est conventiva tamen quia hec sola aliorum cum
aliis sunt copulativa. Illud quoque ad
dit quod alia verba sunt in preterito et futuro
et tale presens significat quod neque est preteritum
neque totum futurorum. Unde concludit quod presens
tempus quasi quodam puncto coniungit preteritum
et futurum. Capitulum xcv de cognatione temporum et modi verborum

Ostendit deinde quod
coniuncti temporis nascitur preteritum im
perfectum quod cum quamvis presens est si ad
finem non perducatur. Ideo unde potest dici quod pre
teritum imperfectum vel de vocalibus legatur vel co
niuncti temporis vel coniuncte presentis nascitur. Nam pre
teritum imperfectum propter cognationem quam inter illa
duo tempora est cum utrumque sit imperfec
tum. Item coniuncti nascitur preteritum perfectum quod
etiam fit unde cognationis quam cum presenti
est actio iam aliquid eius perfecit. Propterea
neque presens terminat anno et perfecte est. Ideo
unde preteritum perfectum ut autem nascitur a presenti
mutat plurimum quasdam literas presentis id est
principales ut ago egi media ut doceo
docui vel etiam mutat tempora ut lego
legi. Supra namque prima sillaba corripitur
in preterito autem producitur. Item quoque par est
in sillabis cum presenti ut lego legi quoque pro
cedit ut do dedi. Porro preteritum plusquam
perfectum nascitur a preterito perfecto sive de vocalibus
sive sine de vocalibus legatur hac cognationis
ratione quia cum actio iam preterita perfecta in
vetustate sunt tunc quamvis est unde preteri
ti plusquamperfecti. Addit deinde quod futurum
nascitur ex presenti quod de temporibus non potest
legi. Licet eius presens tempus sit futurorum
[illegible] legatur ergo de vocalibus ut amabo fu
turi sicut amabam preteriti imperfecti dicitur for
mari a more presentis. Nec sine causa cum
presens sit medium preteriti imperfecti et futuri [illegible]
hoc cum quadam parte prolata est similis est
preterito imperfecto autem quod pars eius futura si
milis est futuro vel presens est medium inter
illa preteritum et futurum. Concludit itaque quod
quia preteritum imperfectum quam futurum nascitur
coniuncti ideo utraque sunt consonantes
presenti ut dico dicebam dicam. In nonnul
lis fundata est [illegible] presentis. Tamen non plus
quam perfectum a perfecto nascitur ideo quoque
consonantes ipsis sunt ut dixi dixeram.
Sed modo cum subiunctivi futurorum sunt
consonantes preteriti perfecti ut dixi dixero. Ita
[illegible] cum preterito videtur hoc affini
tate cum qua [illegible] quod ultima
sit cognationis ideo quoque in subiunctivo
quasi fere ultimo formatum est et [illegible]
futurorum [illegible] unde etiam in pluralitati
nibus [illegible] preteriti temporis forma
tur participium futurum ut amatus amat[illegible]

turus. Supplerique datum est quod neutra ca-
rent participio preteriti temporis ut uenio
tamen alibi dicit participium futuri nasci
ab ultimo supino ut ab amatu addita rus
fit amaturus. Cum eiusdem forme sunt
participia preteriti temporis et supina potest fieri ab
utroque eorum formetur participium futuri. Stu-
que coniugatio futuri temporis cum preteri-
to nascitur quoque participium futuri a participio
presentis ut amans amantis mutata tis in
dus fit amandus. Confirmat autem coniuga-
tionem tam temporum quam uocum anomalorum
id est irregularium uel inequaliter declinatorum ut quod
a fero anomalo fit ferebam et feram a prete-
rito tuli tuleram. Idem quoque fit in participiis
ut latus latum a fero ferens ferendus. Quamuis
in fio anomalo non fit coniugatio in uoce pre-
teriti imperfecti et futuri est preteriti ut sum eram
eo pedem cursus temporum coniugationem pro-
bat. Docet quod infinita uerba a preterito habent uocem
futuri presentis et infinitum ut suppleat futurum in-
finiti. Ca. xcvj de speciali defectu quorundam uerborum in quibus

Sunt autem quedam uerba que carent temporibus
preterito perfecto et plusquamperfecto et futuro sub-
iunctiui quod de preterito nascitur ut defectiua
in sco sicut sunt inchoatiua. [illegible] de [illegible]
tum pasco cresco et quiesco que habent preterita
tum non sunt inchoatiua licet habeant for-
mam inchoatiuorum. Et inde quod uerba in-
choatiua principalis sequuntur quod sua primi-
tiua sed inchoationem secundario. Addit quoque
de meditatiuis quod in quibusdam temporibus de-
ficiunt tamen in euangelio inuenitur esuri-
in meditatio quod est esurio id est meditor ede-
re. Meditatiua a principali sequuntur quod sua primi-
tiua secundario meditationem. Utraque uero alia uoce
preterito carent alia uoce futuro. Cum enim sig-
nificant inchoationem actus ut inchoatiua
uel meditationem ut meditatiua preteritum uero
significat actionis perfectionem repugnat eis preteriti
natura. Sed futuro subiunctiui carent quia
sua origo deficit id est preteritum. Sunt et alia uer-
ba que solo usu deficiunt in quibusdam tem-
poribus non repugnante significatione
ut ferio preterito tollo et quedam alia in preterito
ut que ponit suus. Sed cum dicit secundum
licet unigenere clari fuerunt fuerunt in-
sa tyranni facti tunc est licet autem que in pre-
terito usu solo deficiunt mutuant preterita ut fe-
rio percussi. Sisto statum a statuo uel ut qui-
dam uolunt steti a sto. Sed iuuenalis uolunt
sisto habere statum in preterito. Nam et sepe opti-
[illegible] cum [illegible] sicut statuo ut sistis gra-
dum. Cerno quoque cum [illegible] signis
affinitate cum uerbo cresco mutuatur ab eo prete-
ritum creui. Unde compositum est decerno quod decretum
do. Decreui enim aliud est [illegible] decet [illegible]

sit esse. Coniungit etiam et alia uerba in quibus
preterita et omnia que ex eis formantur solo usu
deficiunt sed in passiuis et communibus et deponen-
tibus in usu accipi tamen illos qui amatus
sum dicunt esse unum uerbum et hoc alia dicit
cum preterito eorum suppleri participium preteriti tem-
poris cum uerbo substantiuo ei adiuncto ut a-
matus sum hoc fieri. Et ne tamen uerbis deponen-
tibus inter neutra [illegible] et hoc contingere in q-
uibusdam defectiuis modo ut gaudeo gauisus
sum que neutro passiua uocantur. Et noluit
quidam facere differentiam inter neutra passiua et
neutropassiua dicentes illa esse neutropassi-
ua que sunt neutra et sequuntur passionem ut ua-
pulo. Illa esse neutropassiua que imperfecte sunt
linguam neutri imperfecte uero passiui ut gaudeo
audeo soleo fido. Sunt autem alia que imperso-
nalia que nascuntur [illegible] nullo modo habent futurum
infiniti id est nec sub una uoce nec per circumlocu-
tionem ut penitet pudet et similia. Sed que a sic ac-
tiuis uel neutris ut amatur uel curritur habent
per circumlocutionem ut amatum iri. Plurique neutra
secunde coniugationis deficiunt in futuro infi-
niti ut nec per circumlocutionem in [illegible] composita ut
tepesco [illegible] et similia. Ca. xcvij de tribus accidentibus uerbi id est de modo

Modus quoque modis duobus
consideratur in grammatica secundum rem et
secundum uocem. Et est modus secundum
rem affectus animi circa actionem uel passionem quia
quos eum affectus denotat eadem uel passione
habet. Aliquando enim affirmando animus indicat. Aliquando
imperat. Aliquando optat. Aliquando coniungere
ad hos autem affectus animi ad designandos se-
cundario reperte sunt quedam uoces [illegible]
que dicuntur modi secundum uocem. Communiter autem
inter tria sunt affectus animi quia in uerbis co-
significatur. Quinque tamen modi uerborum secundum
uocem esse dicuntur. Nam infinitum non esse
modus dicit [illegible] cum secundario sig-
nificat affectum. Sed [illegible] modus dicunt ap-
pellari [illegible]
resoluitur in ipsum. Et hec tamen uerba appella-
ri infinita quia nec numeris nec personis
diffiniunt. Sed tamen impersonalia uerba uero dicta
sunt infinita ratione eadem [illegible] quod quia
habent terminationem tercie persone et inde personalia
possent uideri ideo dicta sunt impersonalia
ut ipsa nomine [illegible] negaret ea diffinire per-
sonas quare facere uidebantur. Terminatio uerba non
infinita non habebant terminationem aliquem in-
dicit alicuius persone. Ideoque non apparuit
illa sicut appellari impersonalia. Dicta autem
[illegible] sunt infinita quia [illegible]
personas tum uerbis finitis personarum et nu-
merorum. Unde facile uidentur personis et
numeris diffinire. Verbis autem impersonale
pro se et sine ullius personalis adiectione ponit

in construccione ut ibi currit ad vocem racio
dam etc. Modus autem amoderando verbum di
gma cum verbum per modos suos diffinite
designavit. Accidit autem verbo modus uterque
modus secundum rem accidit verbo id est eius est secunda
rei significacio. Modus secundum vocem magis
est genus quedam species vocum in diversis
personis temporibus et numeris eiusdem affec
tum animi designancium inquam quod dici debebat
talis collectio vocum. Ergo modi sunt diverse
inclinaciones animi quas varia sequitur decli
natio inquit et modus secundum rem et modus
secundum vocem attingit. Bene autem ait declina
tionem affectus mentis consequi quia collec
tiones vocum que dicuntur modi secundum vocem
recepte sunt propter modum secundum rem. **Ca. xxxiv de numero et ordine modorum**

Addit postea quod quinque sunt modi. Primus quasi dignitate indica
tivus quo indicamus quid secundum tem
porum varietatem vel agimus agitur vel aliis
simpliciter aut ut serit causas. Quare primus
debebat poni cum quia perfectus est personis et
temporibus et quia ceteri modi verbo sortiuntur
regulam id est formacionem tamen quia et nomina
et alia participia absque modo solent diri
vari tamen quia prima posita ubi facta est
impersonalia persona precedit illum indicativum prius
cum homo suam qui altius cognoscit acti
onem prius potentem quam aliam tamen quia
essencia rei significat id est rem suam ponit
et esse vel fuisse vel fore constituit quod ceteri modi
non faciunt sed affectus designat de re non
dum consistente. Inducit quadam utitur
ad probandum quod indicativus ceteros modos pre
cedit sicut nominativus ceteros casus et sicut
prius tempus presens precedit et futurum. Et
inde quod causa ordinacionis [illegible] addit
ordinacionem temporum quod intricatam determinare
fecit. Dicit ergo prius presens quia magis su
mus de presentibus loquimur et futuro et [illegible]
secundum presentis temporis notitia intelligimus
preterita futura per hoc cum quod cognosco [illegible]
tem actum [illegible] intelli
gimus quid disputavisse vel disputaturum fore.
Et addit quot modis [illegible] actui indicati
va est tribus scilicet modis duobus quidem
[illegible] presenti uno aut excogitatione unius
modi vel preteritis tum consilio quod videmus
imperativi fieri conpositio plura. Alius cum ergo
illis que videmus imperativi fieri modo precedentibus
illa que naturaliter fecimus consilio ut cum videre
o solem occidente secundo motu naturali super terram
venisse. Excogitatio quoque presenti cogno
scimus futura aliqua ut si cogitem dilu
vium imperativi quale sit conclusa prima cognatione
conpositione rerum et similitudine diluvium futurum.
Addit quoque quod indicativus iure precedit ceteros
modos sicut prima persona secundam et terciam
eo quod illa sine his esse nequeunt sine hac esse
non possunt. Dicit etiam singularis pluralis
precedit pluralem et sicut activum verbum pre
cedit passivum. Secundo ponitur imperativus
et licet in singulari numero prima deficiat persona
licet preterita et deficiat tempore quia tamen
si alterius partis admittere facit signum pro
nunc variabilis optativus qui adverbio alti
num indiget ut plenum sensum significet.
Tercius optativus an subiunctivus nam cum
solo indiget adverbio subiunctivus vel con
iunctione ut plenum significet sensum unde est
aliud verbo. Quartus subiunctivus quod no
men suum non a secundaria significacione
ut ceteri modi habeat sed a constructione quia sci
licet vel subiungit vel aliud verbum sibi sub
iungit licet inde plurimas habeat significaciones
nam cum dubitatione significat ut si videam in
telligo. Nunc confirmatione ut qui [illegible]
[illegible] cum dictione tenuerunt. Nunc cau
sam ut prodest ut legas. Nunc impedimentum
ut ne facias. Nunc possibilitate ut facerem
si placuisset. Quintus etiam cum personis
et numeris deficiat infinitus ponitur ultimus
[illegible] cum sicut dictum est verbi ipse dicitur
modus. **Ca. xxxv de quarto accidente quod est**

Nunc ad speciem transeundum est. **Species**
Dicit ergo duas esse species verborum pri
mitivam scilicet et derivativam quas nomi
nibus fere ceteris partibus dicit convenire
fere autem dicit propter participium quod in ge
nitivum invenitur [illegible]. Primitive species est
que accepit primam positionem a natura. Deriva
tive species est que a quadam [illegible] conforma
cionem [illegible] quecumque [illegible] positis
nascitur [illegible] respectis. Sunt autem itaque de
rivativorum species verborum [illegible] prima est
verbum inchoativum [illegible] quedam inchoa
tiva [illegible] ut calesco ca
lesco [illegible] tamen [illegible] ut acquie
sco. Sunt autem omnia [illegible] coniuga
tionis [illegible] presentis dicta
[illegible] dici [illegible]
Secunda derivativorum species est verba me
ditativa et est semper quarte coniugationis
et fit a participio preteriti temporis vel a supi
no ultimo assumpta [illegible] ut alectus vel
lectum vel lecturio. Inveniuntur autem [illegible]
forma inchoativorum habencia ut quiesco
non autem forma meditativorum habencia. Op
ponuntur [illegible] pruris et [illegible] sunt autem
utraque neutri generis. Est verbum frequen
tativum et desinit [illegible] vel [illegible] vel [illegible]
et derivantur plurimi ab ultimis supinis
mutata [illegible] ut a scriptum
scripto a cursu cursu [illegible] Dicit

aut verbum frequentativum sicut dicitur frequen-
tiam et ut quidam loquuntur omnia hec verba
lego legito lectito lecturio lectito omnia actum
frequentaliter significant sed diversa sicut dicitur. Ca-
dunt omnia frequentativa prime coniugationis.
Quarta species diminutivorum est illud de-
scendens ut sugo vel cupio unde. Quinta vero
species est verbum diminutivum et desinit in
llo ut sorbillo id est parum sorbeo. Sunt pre-
terea quedam imitativa ut patrisso quod est
patrem imitari. Excludit [illegible] alia vel
[illegible] speciem speciali [illegible] quasi in
personale [illegible] ut speciem diminutivorum
verborum unde apparet quod iste est [illegible]
talia verba [illegible] ut [illegible]
nascuntur ut virgo [illegible] [illegible]
est nomen verbale nascitur cum [illegible]
similiter aliis quoque nominibus [illegible]
verba ut [illegible]. Addit quoque
verba quedam derivari ab adverbiis ut per-
[illegible] idem est quod prolongare [illegible]
tur a perendie adverbio. Si enim dicam peren-
die id est [illegible] [illegible] tibi [illegible]
idem est ac si dicam differo tibi [illegible]
dare usque [illegible] id est post [illegible]
procrastino idem est quod [illegible] dif-
fero. Cap. 5 de speties accidente et de figura

Post speciem vero tractat Priscianus de
figura hoc modo [illegible] [illegible] sed
figura in simplicem compositam et de-
compositam et illud quidem manifestum est
quod verba quedam sunt simplicia ut cupio
quedam composita ut concupio quedam decom-
posita ut [illegible] [illegible] verba quedam ex
tribus eciam partibus componuntur ut per-
tinere facio. Ex sequitur [illegible] compositionem
figuram ostendendo quod [illegible] componitur
[illegible] in verbis [illegible] coniugacione mu-
tant coniugationem ut do das prime coniuga-
tionis est reddo reddis tercie. Similiter alia
que et coniugationem et genus [illegible] ut
[illegible] [illegible] activum est tercie coniugationis
[illegible] [illegible] inde compositum [illegible]
[illegible] [illegible] coniugationis ostendit de-
inde aliam regulam compositionum [illegible] tra-
[illegible] declinant [illegible] [illegible]
[illegible] declinationis composita sunt ut re-
clamo [illegible]. Aliquando post mutationem com-
positionis ut perficio perfeci. Aliquando mu-
tant ut abigo abegi sed [illegible] ante mu-
tant. Illud quoque addit quod quecumque voca-
lis fuit [illegible] in [illegible] [illegible] [illegible]
tum eadem inveniuntur [illegible] in [illegible]
ta declinatione verbi [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible]. Unde [illegible] istud dictum est de solis
regularibus verbis non autem de anomalis
[illegible] autem verba vel cum nominibus

ut amplifico ab amplus et facio vel cum
verbis ut calefacio vel cum adverbiis ut
maledico vel cum preposicione ut iudico. Cap. 6 de speties accidente et de coniugatione

Post figuram tractat Priscianus de coniugatione. Est
igitur coniugatio consonans verborum regu-
laris declinatio que quia [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] coniugationes esse apud
nos dicimus. Est autem prima coniugatio de-
clinatio verborum a ante s vel ris in secunda
persona presentis indicativi modi habens ut
amas et amaris et dicitur prima quia per a
vocali discernitur. Secunda est declinatio
verborum e ante s vel ris in secunda persona pre-
sentis indicativi modi habens ut doces et
doceris et dicitur secunda quia vocali secunda
discernitur. Tercia declinatio verborum est i vel e cor-
reptam ante s vel e correptam ante ris
in predicta persona habens ut legis et legeris.
Quarta est declinatio verborum i productam
ante s vel ante ris in predicta persona
habens ut audis et audiris et dicitur quar-
ta vocali discernitur sed quia per i longam
discernitur que natura posterior est. Similiter
[illegible] que tria coniugationum discernit [illegible]
cum [illegible] [illegible] loquimur [illegible] coniugationes
esse verborum [illegible] [illegible] declina-
tiones [illegible] ut [illegible] coniugationis verborum
[illegible] [illegible] secundum significationem
[illegible] que [illegible] declinantur
[illegible] [illegible] coniugationis sunt. [illegible]
[illegible] in [illegible] verborum [illegible] accidere
[illegible] quedam [illegible] [illegible] coniuga-
tio dicitur quia una et eadem declina-
tione plurima coniugantur verba. Et tam
quatuor sunt coniugationes apud grecos apud
nos tamen [illegible] [illegible] [illegible] con-
iugationes [illegible] [illegible] [illegible]. Cap. 7 de persona et numero

Persona ut [illegible] dicitur est rationalis nature individua
substancia vel res singularis que [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] persone tres sunt diver-
sitates. Prima persona est que loquitur de
se. Secunda ad quam prima dirigitur. Tercia
persona est prima. Et non solum res [illegible]
lis sed eciam quelibet res [illegible] prima est tercia
persona dicitur. Unde dicit Priscianus quod una
[illegible] est prima una tamen secunda plures [illegible]
[illegible] tercie dicitur autem persona a personando
[illegible] [illegible] [illegible] ad differentiam
[illegible] [illegible] persona [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] ad representandas diversas personas
diversas quoque solebant assumere larvas
et diversas [illegible] [illegible] personarum dig-
nitatibus. Unde eciam et hoc nomen
persona ad designandam dignitatem trans-
latum est ut [illegible]. [illegible]

[illegible]

Capitulum ... De declinatione vel inflexione ...

Prima persona ...

[illegible]

Capitulum ... De formis preteritorum ...

I ...

[illegible]

[illegible]

Ca. v. De formatione preteritorum et supinorum prime coniugationis

Traditis itaque [illegible]

[illegible]

vinctum excipitur plicui quod facit plicitum et que ex eo componunt ut explicui explicatum et cetera. [illegible]

[illegible]

Ca. vi De formatione [illegible] coniugationis

Omnia [illegible]

[illegible]

pependi mordeo momordi spondeo spopo-
di ubi eciam in secunda demitur sillaba. Compo-
sita tamen horum non geminant sillabam ut
video vidi. Quecumque au ante deo secunde de-
clinantur nunc in preterito per participium ut gau-
deo gavisus sum. Omnia autem supradicta ver-
ba deo in sum ardeo arsum nisi quod gaude-
o gavisus sum gavisus sum. Omnia autem sup-
dicta verba deo in sum glitencia faciunt pre-
teritum ut video visum ardeo arsum nisi quod
gaudeo assumpta i post u fecit gavisum sum
et sedeo duplicans s sessum. Ca. xiiij adhuc de eodem

Omnia autem verba secunde preteritum
o faciencia per indicativum eo mutata in
i et assumpta tamen debent facere supinum
ut caveo cautum. Dans tamen [illegible] sedeo
coniugacionis que faciunt preteritum in ui divisas
inveniuntur supinum. Unde sedeo debet dici sessum
penultima correpta. Prandeo neu
supinum facit pransum mutata di in su
tamen indicando quod careo facit cassum.
Pateo quoque passum licet faciant preteritum
per ui divisas. Item omnia verba secunde con-
iugacionis l vel r antecedentibus geo in
si conversa faciunt preteritum ut indulgeo in-
dulsi mulgeo mulsi. Quibus preferat mul-
xi causa differencie quia mulceo quoque fit
mulsi. Et tunc non habet sillabam naturaliter lon-
gam. Aut geo mutant geo in xi ut lugeo
luxi. Et omnia verba terminancia preteritum in si
tam secunde quam tercie coniugacionis in tum
consequencia faciunt supinum ut indulsi indul-
sum. Inveniuntur tamen indultum mulsi mul-
sum vel eciam mulctum torsi torsum vel et
tortum. Cognitum nisi quod facit ustum in quo
iste intelligunt gessi gestum. Exceptis
illis que habent r ante si ut demersi que fa-
ciunt supinum per preteritum ut demersum. Item ver-
ba terminancia preteritum in si si sunt quarte
coniugacionis mutant si in tum et faciunt
supinum ut farsi fartum. Verba quoque ter-
minancia in xi cuiuscumque sint coniugacionis
consequencia xi in tum faciunt supinum ut lu-
xi luctum traxi tractum nisi quod nexi facit
nectum abiecta i consonante. Flexi flexum
[illegible] que faciunt flexum complexum et com-
posita horum. Verba non secunde facienti-
a preteritum in [illegible] quia neutra sunt non
sunt in usu supina. Verum verba secunde
coniugacionis inveniuntur desinencia in queo [illegible]
preteritum dividunt nisi torqueo torsi et com-
posita ab eo. Supinum autem eius est torsum
secundum regulam terminandi in si. Inveniuntur
tamen frequentius tortum. Omnia
verba secunde coniugacionis in leo desinencia
eo mutant in ui divisas et faciunt preteritum
ut doleo dolui. Exceptis que ante leo ha-

bent consonantem aliam quam [illegible]
sillaba ut fleo et exceptis compositis ab oleo
vel leo quod non est in usu ut doleo redoleo
quod tamen facit et de redolui redolevi si-
militer et aboleo. Ca. xiiij de verbis [illegible]

Post hoc progreditur de tercia coniugacio-
ne. Et primo quid dicit de illis que
desinunt in io in eo. Et premittit aio
dicens i posita ante o consonans est
in prima persona ut aio et similiter in tercia
persona ait. Unde dicit esse prius et
primum posita. Ad ultimum dicit non esse
tercie coniugacionis sicut plurimi estimant
sed quarte eo quod imperativum eius invenitur
terminari in i ut apud Nevium [illegible] an-
nata est spolia [illegible] vel ai vel nega.
Addit quoque quod cum inveniuntur in io i an-
tecedente in quo est autem tercie coniuga-
cionis quam brevius ponit imperativum eius
in que et secundum etiam invenitur tota fere
eius declinacio secundum dicit quia omne [illegible]
num tercie coniugacionis [illegible] i ante o in
[illegible] per futurum ut facio
faciam pro eo quod in quo desinunt fa-
re [illegible] de-
ficit autem ut supinus [illegible] eius preteritum est
[illegible] autem postea de illis
tercie desinentibus in io secundum ordinem con-
[illegible] est primo de illis que
habent c ante o. Est ergo regula quod omnia
verba tercie coniugacionis desinencia in
cio antecedente a mutant eam in e
producta et abiecta o faciunt preteritum ut fa-
cio feci iacio ieci. Composita quoque
horum licet mutant in preterito a in e [illegible]
[illegible] tamen regulam preteriti que est in sim-
plicibus ut efficio. Que autem desinunt
in cio antecedente [illegible] mutat eam in e et
cio in xi et faciunt preteritum ut aspicio
aspexi. Exceptis elicio quod facit elicui. De
illis autem que habent d ante io [illegible]
[illegible] ut fodio fodi
[illegible] nisi quod composita horum [illegible]
[illegible] mutat [illegible]
[illegible] ut factum infectum [illegible]
[illegible] in xi [illegible] facit
[illegible] supinum ut aspexi aspectum elicui ver-
ba faciunt elicitum. Quamvis radio invenitur
[illegible] fodio fodi et supinum fossum. Que
cum verba que in di faciunt preteritum [illegible]
[illegible] faciunt [illegible] ut prandeo [illegible]
[illegible] composita. Addit
desinencia in dior faciunt supinum in su
ut ordior orsum. Fugio autem desinen-
cia producta a [illegible] penultima et ablata o
[illegible] faciunt preteritum [illegible] ut fugio
fugi fugitum. Illa quoque tercie desinencia

incipiens antecedente ea mutat a correp
tam in e productam et abiecta o et produc
ta s faciunt preteritum perfectum ut capio cepi
Supinum autem tam eius quam aliorum eiusdem
tiue preteritum in psi vel ppi vel xui perfectum per
ptum ut cepi captum scalpsi scalptum clui
cluptum Sapio quoque et doceo composita
ta proferunt supina preteritum ut rapui
correptum Desinentia in pio antecedente
cu o convertunt et producta penultima faci
unt preteritum ut cupio cupivi Sed vel non
diuersas faciens preteritum invenitur ut
rapio rapitum et doceo composita ut ca
sapio sapivi vel sapui efficiunt autem supi
na acupivi et sapivi mutata in in tum
ut cupitum sapitum In rio quoque inveniunt
unum pario peperi et doceo composita Su
pinum eius est partum licet dicatur partum ac
cipitur In compositis tum mutat a in e in
supino ut repertum Ca^m C ix de certis preteritis

Desinentia in rior hy vocale ant o
inveniuntur duo et composita ab eis
orior oriris vel orieris morior more
ris vel morieris tamen secundum tertiam coniuga
tionem quam secundum quartam Supinum abori
or est ortum licet dicatur oriturus a mori
or enim futuri participium invenitur mori
turus sed est participium preteriti mortuus
geminata u pro mortus vel moritus quod
magis esset regulare Desinentia in tio
faciunt preteritum [illegible] geminata s ut quatio
quassi quod tamen non est in usu incutio
incussi et inde quod licet inquatio scribatur
t tamen sonum c ducit enim Remigius quod
quotienscumque due vocales sequuntur t al
tera quarum tamen constat si sit c sonum
t u precedat vel s ut questio congestio
Supina autem sunt compositis preteritis s mu
tata in sum ut quassi cussum quasso
quassas Desinentia in uor [illegible] inveniuntur desinentes
[illegible] tamen tertie quam quarte coniugationis
Sed verba tertie vel non diuersas desinentia
quacunque antecedentia consonante mutat
o in i et faciunt preteritum perfectum ut acuo a
cui Exceptis struo struxi fluo fluxi
pluo plui et compositis [illegible] Illorum
supina fiunt quasi i in tum producta
u penultima ut acuo acutum Excipi
tur ruo quod corripit penultimam et quod plurat
rutum et dirutum et etiam diruiturus vel
etiam ruiturus quod sit [illegible] ruiturus
assuo et metuo [illegible] debuerunt ce
[illegible] et metutum vel metuitum [illegible]
sed non sunt in usu Cetera vero [illegible] ter
minatia mutat [illegible] syllabam preteri
ti [illegible] ut struxi structum [illegible]
[illegible] Desinentia in [illegible] loco

geminantis posita penultima desinente vel
correpta o convertunt in i et faciunt preteritum
ut solvo solvi vocali vero naturaliter lon
ga antecedente vo quasi in psi faciunt preteri
tum in u in convertunt Sed volvo u [illegible]
te in vocalem ut solvi solutum Similiter vo
in xi mutat [illegible] ut vivo vixi victum

Verba Ca^m Cx de preteritis geminantibus ant o
desinentia in bo vocali longa antecede
te bo convertentia in psi faciunt preteritum
ut scribo scripsi Cetera vero [illegible] in bo
mutant o in i [illegible] ut bibo bibi [illegible]
[illegible] incumbo incubui [illegible] coniugationis
composita [illegible] Similiter non [illegible]
nant preteritum in psi mutata [illegible] fa
ciunt supinum ut scribo scripsi scriptum Similiter
non [illegible] preteritum [illegible] ut
bibitum Desinentia in [illegible] desinentia [illegible]
tant [illegible] et faciunt supinum ut
labor lapsum Desinentia in co antecede
te n [illegible] n et [illegible] mutat in s faciunt
preteritum producta penultima ut vinco vici
[illegible] facit [illegible] Desinen
tia [illegible] in ante penultima a vel [illegible]
[illegible] faciunt supina [illegible]
ut [illegible]
[illegible] fit ut [illegible] a penultima
vocales naturales [illegible]
[illegible] Alia autem desinentia [illegible]
[illegible] ante penultima vocales naturaliter lo
gas faciunt supina in [illegible] ut [illegible]
[illegible] Exceptis [illegible]
[illegible] D
esinentia in do si [illegible] penultima lo
gam naturaliter do convertunt in si ut ludo lusi
Exceptis cedo cessi quod geminavit s et excep
tis cedo cecidi pedo pepedi et fido cuius
preteritum non invenitur et cudo quod facit [illegible]
[illegible] cudi [illegible] secundum alios facit cu
si [illegible] quod facit [illegible] Similiter [illegible]
[illegible] duplicat di ante do [illegible]
a [illegible] mutant [illegible] et faciunt preteritum [illegible]
[illegible] ut [illegible]
fidi [illegible] Cetera vero [illegible] ut
pando pandi [illegible] duplicatam [illegible]
[illegible] syllabam ut pendo pependi tendo
tetendi tundo tutudi Caedo quoque [illegible]
[illegible] dicitur [illegible] facit
cecidi [illegible] quod [illegible] composita a
duplicantibus syllabas [illegible] non duplicant
penultimam syllabam exceptis compositis a
do ut [illegible] ut [illegible]
[illegible] et [illegible] ut [illegible]
ti [illegible] Addit [illegible]
etiam [illegible] quod facit [illegible]
[illegible] a do si sunt tertie coniugationis
fiunt mutata o in [illegible] correpta [illegible]

Ca^m C ix de certis preteritis vocale ant o

Ca^m Cx de preteritis geminantibus ant o

tum ut reddo reddidi. Item verba terminata in do
dans do mutant in sum et faciunt ces
sum supinum ut cedo cessum. Cado etiam facit ca
sum producta tum penultima contra regu
lare quod in ... supina ut participiis pre
teriti producit a penultima compositis statu
et ratum. Illud quoque addit quod sincica u au
do si amittunt ut in preterito amittunt eam
in supino et sit penultima brevis in preterito
geminat s ut scindo scissum. Hec produ
cat licet una s ... quod cedo et pando faci
unt cessum et passum unde compassis ...
tum manibus ... unde dicat
auctor quod et pando et patior faciunt passu
Non est ergo dicendum compansis sed compassis
pedo autem supinum non habet sed tamen
facit tam ... quam ...
tendo tensum et tentum compositum unde os
tendo similiter. Strido rido deficiunt in supi
nis. Addit tamen esse anomalum
edo est quod antiqui dicebant edo edis pe
nultima correpta unde comedo comedis.
Supinum autem eius debet esse esum vel es
tum quo nunc raro utimur. Ca. [illegible] de eodem

Omnia verba desinentia
Ungo mutata go in xi faciunt preteritum
ut pingo pinxi. Compositis desinenti
bus ingo antecedente r que gultimt go
in si ut mergo mersi. Inde sunt ... ergendo
composita que ... pacidant in
... e penultime ... eam in pre
terito ut ... Excipiunt etiam frango
ago lego et compositis unde que sequuntur
simplicia in preterito preter neglego intelligo
et diligo. Pango quoque facit pegi vel
pepigi. Compositum tamen facit panxi. De re
gula est. Excipiunt preterea ... pungo
pupugi ... facit punxi et composita
... Desinencia in gor mutat eam
in ... et faciunt supinum ut fungor functum.
Verba desinencia in lo in lui faciunt
preteritum ut alo alui. Exceptis duplicantibus
l que si annexa incipiunt geminant
principalem sillabam ut pello pepuli. Quorum
tamen composita non eam geminant.
Alia non duplicancia l ante o alia in si
abiciunt que incipiunt a muta continet
o ... ut vello velli vulsi. Cum non re
gulare. Et ... vocale ... non est mutata ... sillabam quoque fa
cit ... ut ut alii dicant
... supina vero absolutis ... l ...
... ut colo cultum. A duplican
tibus ... occurrit ... ut
fallo falsum pello pulsum psallo tamen
non habet supinum. Tollo in si quod in supinis
eius utimur sublatum. Similiter tollo de

cientia in uno vocali longa antecedente
mutat o in psi et faciunt preteritum ut su
mo sumpsi. Mutata non ... faciunt su
pinum ut sumpsi sumptum. Cetera non faciunt
preteritum per ... composito eius emi
et emo ... Verba terminata in ... desi
nencia ... faciunt preteritum per primam sillabam ut
premo pressi compositis desinentibus in ... an
tecedentibus ... que per dimisas faci
unt preteritum ut pono posui gigno genui
... et composita ... et ...
... et compositis desinentibus
in no antecedente ... faciunt preteritum ut temno tempsi. Supina
vero ... preteritum ... dimisas fi
unt substracta n et addita tum correp
ta penultima ut posui positum. Composita
autem ... simplicis
... tantum cum ... in simpli
ci et ... composita tempsi non fa
cit temptum. Que non faciunt preteritum in ui
sillabam mutant eam in tum ut ... situm. Ca.

Verba desinencia [red: ... de eodem]
in po antecedente m substracta m et
o ... facit preteritum penultima
producta ut rumpo rupi. Que autem ...
... penultima mutant o in ... di
... ut strepo strepui. Que habent l ...
vel r vel c producta ante po ... in si
... faciunt preteritum ut sculpo scul
psi. Supina vero ... fiunt
... ut rupi ruptum ...
tibus ... subtrac
ta u et addita tum ut strepui strepi
tum. Ab ... faciunt
sunt ... ut scalpsi scalp
tum. Verba desinencia in ro ... p
teritum ... sillaba ut tero trivi ...
composita ... serit ...
simplicis ... preteritum per ... dimisas
ut desero deserui ... gero gessi ...
... ut curro cucurri ... que composita
... supina vero ab ... preteritum
... sillabam sunt mutata ...
ut ... quod ... etiam ...
e a penultima ... correpta ... cum
... composita ha
bent ... ut ...
et ... faciunt desertum et
insertum ... quoque facit ...
Que non duplicant r ... preterito ...
... faciunt supinum ut ...
... Verba terminata in so desinencia ...
... faciunt preteritum ut
facesso capessi ... que ...
... magis regularis ... dicit quesivi
... compositio ... Supina eorum

Ca. ... adque de eodem

Ca. ... de eodem

desinunt in ivi ut accersivi capessivi
incessivi non facit incessitum verba desinentia
in eo antecedente t secundum quosdam fa-
ciunt in xi secundum alios in ui dumtaxat ut
pecto pexi vel pexui flecto tamen facit
tantummodo flexi et similiter eius composita
petivi non facit petitum producta penul-
tima propter assitum non in nexus supi-
num facit nec assitum desinentia non [illegible]
desinentia non antecedente consonante
[illegible] in sum ut [illegible] in su [illegible]
[illegible] et [illegible] non supinum facit
[illegible]

Ca[m] C[x]v[iii] de verbis quarte coniugationis

Omnia verba activa vel communia vel neutralia quarte desinunt in io ex-
ceptis eo et queo et veneo eorumque
sunt composita omnia que a secunda
persona presentis abiecta ultima s et addi-
ta vi faciunt preteritum perfectum ut audio au-
dis audivi. Exceptis desinentibus in cio pre-
cedentibus [illegible] qui duarum sillabarum
et similibus que si habeant n antece-
dente [illegible] cio in xi faciunt preteritum ut vin-
cio vinxi. Si vero non habent n antece-
dentem mutata cio in si faciunt preteritum farcio
farsi. Exceptis [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] non facit re-
peri duplicata p. Comperio quoque [illegible]
[illegible] [illegible] salio secundum quod facit sal-
ui non secundum quod facit salivi vel salii vel
composita eius ut desilio desilui [illegible]
[illegible] [illegible] secundum [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] et [illegible] [illegible] non ter-
minantur in xi preteritum [illegible] [illegible]
si in [illegible] ut [illegible] [illegible] que non
faciunt in xi antecedentibus [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] ut fulsi fultum farsi
fartum. Cetera quarte verba terminantia pre-
teritum in si [illegible] mutat in u et faciunt su-
pinum ut sensi sensum preter hausi quod facit
haustum. Sepio non facit [illegible] septum
[illegible] venio [illegible] [illegible] sicut pario
partum et omnia eorum composita. Alia non
omnia quarte verba terminantia preteritum in si
[illegible] mutat in u et facit [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] preter hau[illegible] si quod facit haustum
sepio non facit septum et venio ventum et
aperio apertum sicut pario partum et omnia
eorum composita. Alia non omnia quarte
que preteritum [illegible] in vi [illegible] [illegible]
faciunt supinum in itum penultima producta
ut audivi auditum. Exceptis desinenti-
bus in eo que corripiunt penultimam ut
eo itum adeo aditum preter veneo quod de-
bent facere supinum ventum. Ambio quoque
licet sit alicuius verbi quia tamen desinit in
io producit penultimam in supinis ut

ambitum ambitu quod in participiis preterite tem-
poris ut ambitus ad similitudinem aliorum
quarte desinentium in io. Excipiuntur etiam
sepelio sepelivi vel sepeli quod facit sepultum
et si qua sunt eorum composita illud quod
inferit quod alia verba aliarum coniugationum
a quarta si faciant preteritum in ivi producunt
penultimam supini ut cupivi cupitum
preter disillaba que eam corripiunt ut sivi
situm [illegible] cieo quod facit citum penultima
correpta et si qua componuntur eorum. Ca[m]

Cap[itulum] C[x]vi[iii] de participio utrum sit pars o[rationis]

Hoc exceptis itaque duabus principalibus orationis partici[pi]
bus principalibus id est nomine et verbo tractatis se-
quentem de participio quia proprietates accipit
a nomine et verbo unde et participium dicitur
quasi accipiens partes id est proprietates a predictis
partibus. Et dixerunt quidam non esse partem
orationis propterea quia omne participium derivativum est
quod nulla alia pars orationis invenitur. Et probat
non esse nomen. Nomen non est quia cum
tempore significat et semper exigit casum quem
et sunt verbum [illegible] verbis quorum veniunt
nomen [illegible] cum casum exigat verbum
nomen derivativum aliquod vel exigit genitivum
casum vel dativum significans conpassionis id est
[illegible] ut audio [illegible] [illegible] et au-
ditor illius et illi id est [illegible] utilitatem
pauca quoque nomina construuntur cum ab-
lativo ut dignus illa re pauca etiam
cum activo et figuraliter ut [illegible] bel-
la [illegible] figuraliter quia [illegible] po-
nitur [illegible] loco participii ac si diceret
diens bella non tamen semper est figura
[illegible] nomen exigit activum ut [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] quod dignior verbum et
dignus nomen derivativum aliquod [illegible] cum
[illegible] casu quia ablativo dicimus sic fieri
[illegible] magna dicimus non solum verbi
[illegible] cum dignor exigat accusativum et
ablativum ut dignor te gloria accusativum
[illegible] natura verbi exigit ablativum non
[illegible] [illegible] [illegible] probat [illegible] non esse
[illegible] [illegible] [illegible] et genera declinat
ut nulli verbo convenit

Ca[m] C[x]v[iiii] de diffinitione participii

Hic ergo participium est pars orationis
que pro verbo accipitur id est vel verbi [illegible]
[illegible] vel [illegible] non [illegible] quomodo
et [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ut co-
lo [illegible] [illegible] [illegible] subiungit eo
quod et [illegible] naturaliter [illegible] genus
et casus ad similitudinem nominis ut acci-
dentia verbis absque distinctione personarum
et modorum ante [illegible] [illegible] in
nominativo casu nam [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ut facere

legit et disputat quod quemadmodum fit et verbi
ut pronominatum participii verbo coniunctum ut
pocius legens disputat vel legens disputa-
vi lego et disputo. Unde quibus consonat quod sive ut
proposita coniunctione presuncta possit sic sicut le-
go disputo dicens participium vel positum
idem valet quod coniunctio. Illud quoque adiungit
quod cum duo nomina de uno dicantur non oppor-
tet interponi coniunctionem inter utrumque adiectivum
ut primus eneas dictus est ingratus et cito
coniunctionem interponendo. Si enim adiectiva de
uno dicte velimus oportet interponi coniunctionem vel
participium quia participiorum interpositio valet quam
coniunctio. Illud etiam addit quod licet partici-
pium diiunctum a verbo indicativo compleat tem-
porum modorum significacionem adiunctum tamen diversorum
horum verbis modorum ut coronatus dicitur propono
ne victima coronatis et doctum similiter et in
ceteris. Unde et participium ostendit maxima
hic cum infinito cognacionem quod quamvis nascitur
abundancius pronomine equaliter accipitur. Verbis
enim iunctis aliud est infinitivo quod ne scribere indicativo
similiter scribere idem quod iussus te scribere eodem
tamen modo inceptis convenit. Preterea quod primus tempus
et preteritum imperfectum coniuncta sunt in participiis
id est eadem vox participii est presentis temporis
et preteriti imperfecti ut legens. Eodem tamen modo
coniuncta sunt preteritum perfectum et plusquamperfectum
in participiis ut lectus quemadmodum et hec tem-
pora coniuncta sunt in infinito modo et op-
tativo. Capitulum Cxvi De origine et formacione participiorum

Dicit itaque quod participium quod est presentis
tam presentis quam preteriti imperfecti nascitur
a secunda persona ubi preteriti imperfecti conversa
bam correpta sillaba in ns ut amabam amans.
Quod ideo fieri estimo ut idem convenientius pos-
set esse formacionis modus in omni coniuga-
cione eo quod omne preteritum imperfectum hic coniugatur
in sillabam eandem id est bam. Inde excepit
tamen verba quarte coniugacionis desinencia
in eo ut adeo quam quedam alia eiusdem
coniugacionis ut polio que faciunt imperfecto imperfecto id est in
bam ut adibam polibam que faciunt ad-
iens et poliens et illa quedam que veni-
unt a verbis desinentibus in eo declinando ano-
male per obliquos casus sicut eun eundo pro-
ie ut iens euntis cum regulariter debet
dici ientis. Participia quoque futuri temporis
a verbis activis vel neutris vel deponentibus
venientia fiunt ab postremo supino addi-
ta rus ut amatu amaturus statu statu-
rus locutu locuturus. Verbum nos quando duo
hic participia futuri temporis unum in rus
quod active significacionis est et ab ultimo
supino secundum predictam regulam formatur ut
amatu amaturus. Aliud nos significans pas-
sive quod nascitur a genitivo participii presentis

temporis addita sillaba dus ut amans
amantis amandus. Preteriti quoque temporis
participia fiunt ab ultimo supino ad-
dita s et correpta u et fiunt
a verbis passivis ut amatu amatus et
communibus ut criminatu criminatus et deponen-
tibus ut fatur fatu fatus et neutris pas-
sivis ut gavisu gavisus et quibusdam
aliis neutris ut cenatu cenatus. Licet
enim significancia activum cum sepe in re
non condicione solent hec passiva in tercia
persona verba participia passiva preteriti tem-
poris. Unde cum dicimus cenans presentem dicit
quoque cenatus cenat cenatus cenatus hic
tamen etiam active inveniuntur ut cenatus
sum presentem. Itaque si deficiant supina de-
ficiunt quoque et preteriti temporis participia
et ea que sunt futuri in rus desinencia.
Adiungit quoque quod quorumcumque temporum de-
fectiva sunt verba et eorundem temporum de-
ficiunt participia ut odivi presenti quidem de-
ficit quare et participia presentis temporis.
Quo tamen odi licet sit preteritum accipitur pro
presenti itaque quoque osus unde exosus com-
positum est et perosus [illegible]
in tamen quamvis sit preteritum quia et [illegible]
accipitur [illegible] et proposi-
to ponitur. Addit ergo quedam hic forma par-
ticipiorum que quia sine tempore significant non
sunt participia ut galeatus tunicatus et similia.
Adiungit etiam quod a participiis nec participia
a [illegible] nec [illegible] sed vel nomina ut indul-
gens indulgentia vel adverbia ut indulgenter.
Capitulum Cxvii De accidentibus participiorum et primo de genere

Participiorum accidencia sunt sex
genus casus tempus sig-
nificacio numerus et figura. Dicit
itaque quod participiis accidit genus masculi-
num ut amatus et femininum ut amata et
neutrum ut amatum. Omne quoque genus tria
genera accidunt participio ut hic et hec et
hoc amans. Non accidit ei commune duum
generum presidente natura id est significacione
participii que cum participium retinet quo-
damodo illud significacionem cuius est generis
quamvis non omnino indifferenter adiungitur sicut et il-
lud quod ait dicit participia habere hic et hec et hoc
adiectivorum ideo dictum est quia licet de
[illegible] participia significant tamen cum tempore
quod non adiectiva nomina nec retinent
illa coniugacionem sicut illa. De casu dicit
quod sicut adiectiva nomina nullo casu defi-
ciunt ita nec participia. Addit quoque quod par-
ticipia declinantur ad similitudinem nominum de-
sinencium in ns vel in nullum desinencium in ns
sicut cum dicimus hic et hec et hoc insons in-
fantis ita hic et hec et hoc legens legentis

et sic albus alba album ita lectus lecta
lectum. Exceptis illis que fiunt a verbis
quarte coniugationis in eo desinentibus ut
iens euntis quiens quientis. Ca. lxviii

De tempore vero dicit quod — de tempore participii
eadem tempora accidunt participiis
que et verbis infinitis. Hoc autem ideo
quia sicut eadem vox in infinitivo est pre
sentis temporis et preteriti inperfecti ut osculari
ita et eadem vox participii ut osculans
et sicut osculatum esse vel fuisse est prete
riti perfecti et plusquamperfecti ita et osculatus
et sicut futurum infinitivi est osculatum iri
ita quoque et osculaturus futuri participii.
Addit vero quod cum sint quinque significationes
verborum activa neutra passiva communis
deponens. Ab activo quidem et neutro
fiunt participia presentis et futuri temporis sed
inactiva significatione semper apud nos de
ficiunt participia preteriti temporis pro quibus
tamen utimur nomine substantivo cum et
verbo preteriti temporis etiam active significa
tionis debuit significare et subiacere agen
tis rationem participium itaque inactivo locum ac
perfecte sensus preteriti complemus. Ultimum quod
quidem passivum facit quorum duo participia alte
rum scilicet preteriti temporis ut amatus. Et al
terum futuri ut amandus. Deficit autem semper
apud nos in participio presentis temporis quod
tamen complemus pronomine infinito cum et
ultimum passivum presentis temporis ut qui
amatur per quod in namque subiacet pro amatur
passionem patientem intelligimus. A neutris
vero fiunt duo participia. Alterum presentis ut
stans. Alterum futuri ut staturus. Quedam
tamen neutrorum inveniuntur esse que par
ticipia preteriti temporis ut ceno cenatus
prandeo pransus et cetera. Et precipue in illis
hoc solet neutris contingere que signi
ficationem [illegible] in verbum non [illegible]. Ob
hoc quod habent vel passiva secundum [illegible]
personam ut ceno pransum dicere consimiliter pis
tis cenatus. Unde est quod inveniuntur participi
um preteriti temporis passive significationis ce
natus ut pransus cenatus a me. Quod
tamen etiam cum a verbo neutro est ponitur
et active ut cenatus sum id est cenavi. De
neutropassivis dicit quoque ipse quod sunt
participia trium generum ut gaudeo gaudens
gavisus gavisurus. Verba autem communia pre
nascuntur participia unum presentis temporis
ut criminans quod active tantum est significationis. Al
terum vero preteriti temporis ut criminatus illum
et criminatus ab illo. Tertium vero tantum active ut
criminaturus. Quartum tantum passive ut crimi
nandus. A deponentia vero similiter fiunt tria par
ticipia unum presentis temporis ut loquens. Aliud

preteriti ut secutus. Tertium futuri ut secuturus.
Addit quoque multa quoniam verbis apud nos ho
die deponentibus apud antiquos fuisse com
munia ut participia eorum preteriti temporis
et inactiva inveniuntur significatione et pas
siva ut amplexor et amplexatus illum et ab
illo. Ca. lxx de significatione generis et figura

Participio accidit dicit significatio. Se
cundo quod significatio participii dicat hic
eius significatum secundum modus significan
di vel active vel passive vel aliter. Cum et a
verbo suo contrahit et coaccidentale esse par
ticipio patet. Cum quibus autem obviat quod aliquis
modus est significandi in nominibus sub
stantivis aliud adiectivis. Ideoque significationes
debet similiter accidere nomini sicut quod illi modi
significandi nomini sunt quasi substantiales vero
et diversas faciunt nominis species. Que autem
nomini pertinet cum nominis tractatu requi
rit. De figura dicit quod participia accipi
unt figuras a verbis quod participium ipse nunquam
componitur scilicet non precedat tempus ubi cum est
participium sive sit compositum sive decomposi
tum. Subiungit itaque quod participia simplicia
sunt vel decomposita plerumque quod dicit ipse
illa participia que non fiunt inactiva
compositionis ut tango non facit contactus
sed contactus. Docet itaque [illegible] simpli
cis participii tactus non in natura composi
tionis [illegible] quod cum sit compositum debet
dici non decompositum. Ostendit postea for
mas participiorum preteriti temporis que [illegible]
[illegible]
[illegible] quod ab halo quoque halitum et spiro spiri
tum fiunt nomina participialia halitus et
spiritus similia participiis preteriti. Ca. lxxi de pronomine et eius significatione

Post hec autem aggreditur
Priscianus tractatum pronominis cum
Donatus statim post nomen tractat
de ipso videns quod Donatus quod nomen ideo
ponitur verbo quia substantiam signat que prior na
tura est qualitate vel significatione. Putavit
quoque ratione consilii pronomine quia substantiam
signat debet verbo preponi. Auctor vero iste con
siderans quod pronomen causa sui sicut ip
se demonstrabit repertum est. Cum de
participio a nomine et verbo contraxisset de
[illegible] statim post nomen et verbum poni
debuit et etiam quam sui nominis fuit et
pronomine itaque quartum [illegible] locum.
Distat autem inter nomen et pronomen
significatione quod illud quidem substantiam et qua
litatem signat istud vero meram substantiam.
Nam substantia tribus modis accipitur uno
modo sumitur a subsistendo et dicitur [illegible]
[illegible] ab ipso quod est sub et stans quasi sub
stans vel status habet [illegible] primordialia

materia quia formis omnibus substat. Merito
substantia dicitur alionomo a subsistendo secundum quam ac-
ceptorum quecumque forme huiusmodi est [illegible]
tibus quia subsistit quedam fluxum ma-
terie quam informat sicut de artificialibus
facile possumus intelligere. Cera enim anulum ce-
re imprimatur figuram in fluxum quendam eo
et confusione quia quamvis et forma potest
accipere tamen ibo figuram quam imprimit [illegible]
illo fluxum retinet quam etiam assumunt for-
mam ut dum illa retinet recipere quam possit
aliam. Dicitur etiam hic nomo substantia tamen a sub-
stando quam a subsistendo et dicitur tunc agre-
tis ipsa a nobis aut ipse essentia secundum quam
quecumque composito de utroque id est ex materia
quidem proprietate contraxit substandi de
forma vero subsistendi. Propter enim materiam formis
tam substantialibus quam accidentalibus hic substa-
re propter formam vero determinatum quid est et dis-
tinctum quod est rem propriam subsistere. Nomen
ergo significat substantiam cum qualitate id est rem ut
forma subsistentem sive illa formam habeat
ut homo sive non habeat ut albedo. Sic enim no-
men ita rem suam distincte significat etiam deter-
minate quam formam qua ab aliis rebus dis-
cernatur habeat quamvis tamen nullam habeat formam
quia forme nulla forma. Pronomen vero significat sub-
stantiam sine qualitate id est significat rem
ut substat. Unde in libro constructionum sup-
positum dicitur significare quia non formam
sed forme rem ut situm forme supponitur
sive forme tamen respectu significat. Dicitur ergo me-
ram substantiam significare non quod informe sed absque
qualitate continuum hoc enim esset materiam
primordialem significare. Sed quia rem ut substat
forme respectu forme significat. Unde ergo Virgilius
respexit [illegible] idem [illegible] Eneida hoc
pronomine idem rem illa [illegible] hoc nomine Vir-
gilius ad quod refertur significat sed tamen ut substan-
tem sine qualitate respectu. Capitulum cxxi de diffinitione
et [illegible] pronominis.

Hic itaque quod pronomen
est pars orationis que accipitur pro nomine
proprio [illegible] totum quod infinitis
nominibus quecumque videtur ut ei quod est quod ad-
iungit personas finitas recipit quod non hic
quam. Sed quomodo tamen dicatur pro nomine
proprio magis quam appellativo. Nam appel-
latum namque sepe refertur ut cum dicitur
homo currit idem disputat. Ad quod dicendum
est quod appellatum nomen et habet significare
communem qualitatem et hic hoc officium sui ut
ostendat de qua specie rerum vel genere sit id de
quo est sermo ergo nec significatione nec
officio pronomen ponitur pro nomine appellativo.
Nomen vero proprium significat propriam qualitatem
et est eius officium ostendere de quo sermo sit
separando illud ab omnibus aliis quibus hic

sepe non faciat equivocatione impediente
pronomen vero communis significare propriam nominis non
habet eius tamen officium hic id est determinate
et separatim ab omnibus aliis ostendere de quo
est sermo. Pronomen ergo refertur ad appellativum
non tamen pro [illegible] ipso nomine ponitur. Hoc
est ad appellandum officium officium quod facit
proprium et idem polleret et ideo dicitur proprium
esse pronomen pro nomine proprio. Sed quia
quidam appellativum nomen antonomasice id est
per excellentiam pronomine ipso ponitur ut urbs
pro Roma. Petrus addit Priscianus quod ponitur
pro proprio et est pronomen etiam significare pro-
prias personas determinate certasque ut quia
de se loquitur an aliquis ad eum vel de eo
non facit appellativum nomen positum pro ipso.
Sed opponitur quod cum pronomen refertur ad appella-
tivum nomen. Non significat determinate quia licet
nomen ad quod refertur. Sed dicitur quia illud determi-
nate significat quod nomen ad quod refertur est sine
pronomine facit. Primo cum dicitur homo legit
idem disputat pronomen ad quod refertur
quod proferatur ad certitudinem persone rem indi-
vidualiter. Illud quoque notandum est quod pronomen
dualiter determinat loco proprii nominis ponitur pro certi-
tate persona [illegible] persona quia cum nomi-
ne persone est et pro [illegible] ut in [illegible]
to namque [illegible] legit [illegible] possit
et [illegible] disputat tamen quomodo est
dicere et ipse disputat ut determinet de eodem
[illegible] dictum esse [illegible] sunt et alie [illegible]
tamen [illegible] pronominum ut discretio de-
monstrationis relationis. Capitulum cxxii de accidentibus
pronominis et [illegible]

Post hoc enim pronomini
accidentia quorum quedam sunt sed a ne
[illegible] quedam non communicat nota [illegible]
tates sunt hec aut demonstrationis et rela-
tionis non communicat quia pronomina sunt que
substantialia que propter demonstrationem nec
non etiam discretionem reperta sunt licet cum
dicatur hec omnia pronomina accidere ideo quod prin-
cipaliter significat sed secundario illa accidunt.
Itaque pronomini sex species persona genus nu-
merus figura casus. Quod sit autem species
eorum que ad speciem pertinent [illegible] no-
minis requires. Petrus quod dicit esse pronomina
primitiva ego tu sui ille ipse iste hic et
is. Hec omnia dicit primitiva esse vel sim-
plicia id est ita primitiva esse quod et simplicia
ut illud vel sub [illegible] ponatur. Non autem
dicit ea simplicia esse quantum ad figuram
sed quantum ad speciem derivativa namque [illegible]
[illegible] habent figuram ut meus quod significat pos-
sessorem et possessionem primitivum ut ego sim-
pliciter id est [illegible] significatorum [illegible] et
[illegible] vel quia quedam apud [illegible] equi-
pollentia [illegible] sunt [illegible]

Ca. cxxi de diffinitione et [illegible] pronominis   Ca. cxxii de accidentibus pronominis [illegible]

deos adiciam illorum dicit hec esse simplicia
¶ Septem quoque dicit esse diriuatiua meus
tuus suus noster vester nostras et vestras ¶ Que
tum idem nec inter finitiua nec inter deri
uatiua connumerat ¶ Quod vel ideo facit quia
diriuationem accepit secundo cuius inde suo
ut non compleatur compositum vel fortasse
se quod pro eo pronomine reputabant simplex
pronomine is et idem compositum ab eo et
demum per paragogen ¶ Concludit itaque
quindecim esse pronomina que omnes fatentur esse
pronomina quod dicit autem quis qualis quantus
et cetera que donatus pronomina esse pu
tauit ipse autem nomina Capitulum xxxiii Contra donatum
qui quis qualis quantus putauit esse pronomina priscianus dicit esse no

Donatus itaque ingerit quod formas mina
Directissime nomina sunt et cum nam
quoque in qualitate dictum est vel vel aliqua
ut hoc nomen homo datum est a substantia
hoc nomen plato a qualitate ipsa que fecto
nomine platonitas appellari potest ¶ Cognouit
itaque quod quis cum interrogatiuum sit substantie
et quantitatis significatiuum qualitatis sine quibus sine
ipsa dificat vero et determinat quibus non quis
interrogatum est confuse et indeterminate
significat coniungit quod quis non qualitatem sed
substantiam sine qualitate significat hoc autem inge
nium est pronominis ideoque quis pronomen
est pro eo inquit cum quis ponitur interroga
tiue omnia complectendit nomina que adiun
possunt videri et quidam pro eis ponitur
tamen cum quis qui hoc facit idem est at si
queratur ipse socratis facit illud vel quis
alius ¶ Et quia inquit proprium est pronominis pro
nominibus ponere ideo quis pro nomine constat
fala detrimenta non significationis et cum pu
tauit qualis et quantus et cetera similiter esse pro
nomina priscianus cuius vero alterius in dicto
et quis cum quis substantiam sine qualitate
significet quia tamen substantiam inquit infinite
significat non debet putari pronomen cum
sit finite substantie significatiue pro eo inquit
quis qualitatis vero determinat nec infini
te significat certificat ¶ Quis non sicut
infinite substantiam ita etiam infinite quali
tatem significat aut quis interrogatiue po
situm indicat nobis adoptionis substantiam quale
qui qualitate vel ipsa determinanda propter
quam nomen receptum est significat cum infini
te substantiam et qualitate non ergo potest dici pro
nomen pro ea licet quis comprehendat quo
dammodo omnia nomina que ad eius interro
gationem possunt videri famulo tamen pro
prio nomine potest poni quod omne pronomine
fit facere ideoque quis non est pronomen ¶ Quum
non qualis et quantus et cetera similiter significat non
significat sed vel qualitate qualem vel quantitate

vel aliud aliquid ¶ Pro eo inquit non sunt pronomina
¶ nichil enim nisi substantiam pronomine significat ¶ Qui
bus infinitis possunt priscianus et quos ille secu
tus est ¶ Ideoque illi adquiescendum est videlicet
ergo quod qui pronomine sunt hec proprium modum
significandi que nulli alii conueniunt Capitulum xxxiiii
Contra pronomina numero prima persona pluralis habeant vocatiuum quia

Mouet ergo posita questionem cum uidetur
prima et secunda persona singula ha
beant pronomina cum pro se habeant voca
tiui discretas etiam ¶ Ideoque facies est quod in prima
et secunda persona eodem operatum demonstra
tio quam vocatiui operatur multitudo quia tum pro
nomina prime et secunde persone demonstratiue
semper significant et vero vel presentem vel ut presentem
semper designat adeo etiam et diffinita est
eorum demonstratio ut individuitate vocatiuo non
egeant tertia vero persona non semper presens est
vel demonstratiua sed quasi designa demon
stratiue aliquando relatiue nos presens ut iste vel
absens ut ille nos pre posita modo longe
posita hec habent ergo pro eo pronomine tertie persone
distinguendis vocatiue sunt pro vocatiui diuersita
tes vnde etiam nec similiter vox presentem signa
ret et absente esse in pronomine confusio quia cete
rum declinans hoc significationem ¶ Quod autem
in prima et secunda pronominis persona adeo certa sit
demonstratio probat quod talis demonstratio
certa et relatio certa est que tertia principa
lia pronomina nec discernunt genera nec te
sequens declinent sed propositione ita ut ea
nobis ab alia non inflectitur nec cum inci
piens sit ab ego nec noui agentis inci
¶ Certa enim demonstratio vel relatio facit
ut in eadem terminatione cum sint genera omnia
sine confusione ¶ Quod cum indiscernendum quibus
facere sed articulum vel diuersitas terminat
tamen sed idem certa ipsius operatur demonstra
tio vel relatio sicut etiam et illa supplet quam
consequens casum apparet in flexio enim eum
dicimus ego vel tu docta vel doctus vel eius
adque eum dirigit demonstratio an
dicendum sed eum genus vel feminini ostenditur pla
cens pronomine pertinent compositum ita quam
licet mei non inflectentur ab ego qui tamen
persona eius qui loquitur demonstrat genera
libus eius pronominis esse concedit et
sed idem dictum consequi dicendum est ¶ Tertia
autem tertie persone pronomina et variis qua
litate generum discernuntur consequenter declinantur
ut ille illa illud illius illi ¶ Et inde quod
illa tria pronomina ego et tu et sui dicuntur
principalia que ad distinctionem trium personarum
principaliter sunt reperta cum cetera tertie per
sone pronomina propter diuersitates tantum inuen
ta reperta sunt ¶ Non autem inde sunt ut
composita habeant principalia pronomina decli

Capitulum xxxiii Contra donatum qui quis qualis quantus putauit esse pronomina priscianus dicit esse nomina

Capitulum xxxiiii Contra pronomina numero prima persona pluralis habeant vocatiuum

nacionum quo nomina quorum multitudo propter formarum quibus data sunt diversitatem tanta est ut si positive vel cognite declinarentur infinite multitudinis essent et ideo confusa erant aut et diffinita demonstrativa tamen principalium pronominum vel relativa pauca admodum quo oportebat esse pronomina cum idem in quibus demonstratio etiam faciat vel relatio quod in nominibus nominum multitudo unde necessarium non erat ut consequentiam sicut declinationum primo potius ut non sicut etiam cum pronominibus propriis pronominum quo tamen prime declinationis sunt cum secunde cum tercie magis communi earum terminationem sequuntur declinant quam alii unde factum est ut necessario contrarie consequentiam terminationis [illegible] [illegible] diversas earum proprietates nulla [illegible] confusio certitudinis [illegible] [illegible] reperta sunt pronomina ut etiam careat confusione essent et diversis terminationibus diffinitio [illegible] consequentie sequuntur declinationem

Capitulum de pronominibus demonstrativis et relativis

Pronominum alia sunt demonstrativa tantum ut ego et tu. Alia tantum relativa ut sui. Alia demonstrativa sunt et relativa ut ille. Est autem demonstratio interrogationi [illegible] est ad demonstrationem rem quam significat coram ponendam ut sit demonstratio pronominis rei quam significat coram positionis sive oculis vel intellectui [illegible] relatio [illegible] quod repetitum est ad significationem de quo precesserit sermo vel cogitatio. Relatio et ad illud de quo quis cogitat facit sermone relationem ut sit pronominis relatio [illegible] quedam [illegible] recordacionem repetita cognitio. Pronomina prime et secunde persone tantum demonstrativa sunt quia prima et secunda persona semper ut prius significat [illegible] nominum non [illegible] persone. Alia dicit esse demonstrativa tantum ut hic et iste. Alia tantum modo relativa ut is et sui. Alia demonstrativa sunt et relativa ut ille et ipse. Tamen attendit ipse relativum esse quia ipse idest [illegible] [illegible] pronominibus prime et secunde persone ponitur ita tamen ut cum tertia [illegible] persona coniungatur. Si enim dicas ego ipse vel tu ipse [illegible] ipse scribo vel ipse scribis [illegible] quod utrumque ipse prime persone vel secunde est et demonstrative ponitur. Demum enim ipse alii pronominum [illegible] recipit eius proprietatem [illegible] tamen [illegible] [illegible] [illegible] sibi ipsi secunde et tertie sit persone [illegible] [illegible] sit officium prime vel secunde. Post hec assignat differentiam demonstrationis et relationis dicens quod

pronomina que demonstrationis sunt [illegible] faciunt cognitionem que relationis secundam. Dicit etiam demonstrationem interrogationi redditam primam ostendere cognitionem [illegible] [illegible] interrogacione patet esse dubiam que demonstrativo pronomine subiuncto certificatur. Et illud quoque adiungit quod cum ipse referri possit ad iste et ille pronomina in plurali coniugatione cognitione posita tamen e converso fieri non potest quia ipse ipsi positum initia persona semper relatum est quando sine inventu [illegible] [illegible] alterius primus secundis [illegible] [illegible] [illegible] adiungitur ut ipse scribo ipse scribis quod nec nullum facere possunt nec ille vel alia dictio tertie puto quod hic facit differentias adeo cum distractionum est ut [illegible] distractionis [illegible] omnem licet adiungi ipse illis [illegible] persone quoniam si [illegible] additum esse ego vel tu tamen alius quod dubia tertie est persone

Capitulum de pronominibus derivativis seu possessivis

Habet deinde pronominibus derivativis dicens quod [illegible] esse [illegible] [illegible] meus a singulari genitivo [illegible] prime persone formatur genus [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] plurali [illegible] [illegible] persone [illegible] [illegible] [illegible] est tuus formatur a genitivo singulari secunde persone tui [illegible] enim [illegible] [illegible] quod non fiat si formaretur a genitivo [illegible] [illegible] plurali secunde persone [illegible] vel [illegible] formarentur possessiva et [illegible] quod est genitive sicut [illegible] [illegible] autem [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] debent proferri [illegible] integrum [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] antiqui que nunc [illegible] per sincopam. Est autem sincopa [illegible] [illegible] [illegible] quia [illegible] [illegible] erat accentus et integris [illegible] [illegible] remanet post apocopam vel sincopam si tamen vocalis [illegible] [illegible] illa dictio remanserit. Hec autem [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] non est [illegible] [illegible] genitivo [illegible] persone [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] de quo dicit quod [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] possessivum possessore significat [illegible] possessionem [illegible] [illegible] dici [illegible] grammatica [illegible] [illegible] dicitur esse possessio [illegible] quod aliquam esse dicit [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] quod aliud [illegible] aut possessivus [illegible] possessio significat [illegible] [illegible] significat possessorem [illegible] [illegible] possessionem infinite [illegible] aliquid. Cum enim dico meus significo mei aliquid sed quid de [illegible] [illegible] vel equus vel aliquid aliud adiectio [illegible] [illegible]

sessivum sicut possessorem intuitus i. pose
et dopizlagane sua sine ullo intuitus
adiecto determinate sicut cuius possession
meis sicut potius i. scandi q aliquid
potius sibi porrigit adiungi ad determinand
quod alicuius dicatur esse ut sit patet ergo
q suus secundum q possessive sicut resolui
intuitum primitivi q est sui qui tam sin
gularis numeri est quam pluralis et iterato
nunc est utriusque numeri i. tam ad sin
gulare quam ad pluralem numeri potest re
ferri ut suus illius suus illorum. Quod tamen
constructionem quidam asserunt non male
usus suus ponentur p suus. Nos autem
constructionis convenientes consuetudinem dicimus eo
q structionem suus suus platonis vel istorum
mistrum ut ita ut suus ad genitivum vel singula
rem vel pluralem rela[...]tive dicatur. Et di
cimus quod meus pos[...]sessive sive est
proprie eo q p[...]sicut meo possessore
licet tamen [...] meus est dicto sive pro
ne sed [...] primus tertie quod est tertie pro
[...]nis semper construitur post. Animad
maneret deinde questionem cum etiam pronomina
possessiva derivent tam a singulari numero
quam a plurali cum aliqua gentilia pronomina
possessiva derivent tam a singulari numero
quam a plurali non derivantur a pronominibus
numeri ut esset gentilia pronomina
meas et tuas quo noster et vester. Ad quod
respondetur videtur q a singulari numero non
potuit dici sicut gentilium pronominum re
pugnante quod patria vel genus unius
esse non potest sed multorum possessio. Cap. C
xxxiiii de differentia inter pronomina primitiva et derivativa

Igitur in eis que predicta sunt assignavit
auctor differentiam inter derivativa pronomina
et primitiva secundum significationem quia videlicet
derivativa significant duas personas possesso
ris et possessionis q non primitiva. Assig
nat huiusmodi et aliam ut quibusdam
videtur secundum constructionem q possessiva in
digent adiectione nominis ad perfectam facie
ndam constructionem et ad determinanda posse
ssionis significationem primitiva non non semper.
Si enim dicam ego scripsi vos non est sub
intelligendum sed nec apponendum ad perfectam
nisi ad absentem loquendo dicam ego se
ntentias scripsi hoc est quartum aut non
semper. Si enim aliquis hoc scriptum videt
sed ego scripsi non addito ibi nomine ut
etiam illud pronomine sufficit scripsi eundem
unde cum ad absentem loquimur nec igitur
semper pronomine adiectione nominis ut oppor
tet ut primitivum ipsa nomina ut ecclesiastici
sunt soli. Deinde possunt primitiva prono
mina ut non semper i. non omnia deposit[...] ipsa

relativa. Aliam deinde differentiam assignat
sed q hic et hec et hoc non addunt primi
tivis pronominibus indeclinabilibus ad distinguen
da genera casus et numeros quo nominibus
illam cum distinctionem et casum et numerorum
quam faciunt articularia complent. Primitiva
pronomina demonstrativa ut etiam eorum relativa
sed possessionis solent appendi q[uia] tu ut ipse
ligamina sequentia ut hic meus suus. Ubi
sit tamen q inconstructione congrue posset
dici sed ipse cum dicat constructionis in libro
constructionum q ipse assumitur cum pronomina
Excepto sui precedente dicunt plures q non in
tendit auctor sed differentiam inter possessiva et
primitiva assignare. Sed quidam respectares
demonstrativorum pronominum ponere solet q arti
cularia non possunt eis preponi. Hoc est
in constructione quam ergo pronomina primitiva
finita sunt articuli ut finiti hec maior
causa est quare sibi non possunt adiungi
Cum ergo hanc assignare differentiam contendat
innuit q apud grecos articuli numquam pro
nuntur pronominibus demonstrativis positis et
inde competentius descendat ad articula
ria pronomina que loco articulorum indecli
nabilis funguntur. Cap. Cxxxv de articulis et articula
ribus pronominibus

Articulus ergo apud grecos
pars orationis est que secundam notitiam
suppositorum demonstrat i. que significat
sicut de quo precesserit sermo vel cogitatio
Unde cum sicut sed solam consignificet relativum
semper cum inconstructione relative ponitur
Articulus autem ponitur ab hoc articulare
nec idem est quod copulare. Dicunt etiam plu
res quia articuli dicuntur minimi in corpore
corporis ideo similitudine quadam apud gre
cos dicuntur quedam partes a articulus quasi minima
cum aliarum partium est vel quia pauci sunt apud
grecos articuli vel quia monosillabi sunt
vel paucis litteris constant. Sed nam
et ob hoc sunt articuli vel quia ad articulandum
omnes numeri conveniunt in corpore coniungitur.
Cum autem omnis articulus sit relativus qui
dam tamen articuli prepositivi quidam sub
iunctivi eo sed indeclinabiles pronominibus
ad distinguenda casus genera et casus sicut
hic et hec et hoc apud nos nec sibi significat
relationem sed solam genera et casuum discre
tionem licet idem articuli in constructionibus re
lative ponantur. Subiunctivi ut dicuntur apud
grecos articuli quibus semper relative. Sed quia
semper subiunctive iunguntur. Et a quodam prepositivus
tivus est articulus sed vero subiunctivus
ut etc. ideo quidam articuli prepositivi dicuntur
quia licet omnis articulus eo q relativus
est in constructione semper subiunctive ponitur
tamen quidam articulus est qui prepositivus facit

relationem et secunda cognitionem ut o alius
nos est qui facit secunda relationem et ter-
tiam cognitionem sicut cum apud nos dicitur
Virgilius scripsit bucolica et georgica et
deinde eneida ut hic facit primam relationem et
deinde secundam ita quoque recitans dicat Vir-
gilius scripsit bucolica et Virgilius ge-
orgica ob Virgilius eneida ita ut quod pri-
ma relationem facit atque vero secunda. Est
ergo o prepositivus articulus vel tamen est
prepositiva dictio prius subiunctiva que refer-
tur. Et dicitur prepositivus articulus respecti-
vus articuli qui postponitur. ¶ Dictiona-
les hic et hec et hoc pronomina preponuntur indeclinabilia ad
discernenda genera et casus sicut quidam
articuli apud grecos unde videntur articu-
li sed non sunt quia demonstrative constru-
untur et numquam relative et in constructione
posita subaudiuntur. Non ergo sunt articuli
sed pronomina. Et quia indeclinabiles vicem ar-
ticulorum obtinent unde articularia pronomina
dicuntur. Qui ergo articulus finalis possit inveni-
ri qui idem valet quod olytos apud grecos
quod compositum est ex o prepositivo articulo
et litos pronomine respectivum relative po-
natur sicut et ipse articulus. Et quia nos so-
lum subarticulo ponimus sed pro composito ex ar-
ticulo et pronomine tale etiam quia subaudi-
tur id est non est articulus. Idem quoque
valet quantum ostis quod est compositum ex o
nunc in ... et os subiunctivo articulo
unde ... idem articulus
esse prepositivum cum ponatur relative sed non e-
pariter ... pro dicere. Ca. Cxx° de pronominibus in
desinit vocativo ...

Nullum pronomen habet vocativum casum nisi primitivum secunde
persone et o tu et o vos et possessivum
prime et o mi fili o mea uxor o meum
mancipium ego. Itaque hec non potest ca-
dere prima semper discernat personam cum omnibus
vocatis secunde sit persone. Relativa quoque
pronomina ut sui ideo non possunt quia re-
latio secunda facit semper cognitionem. Sed no-
tatur prima demonstrativa non tertie non
quia tertiam semper discrete designant perso-
nam nam nullus vero vocatus tertie persone. ¶ Nul-
lum autem possessivum secundum quod possessorem
significat hic potest vocativum semper cum significat pos-
sessorem ... quos ... significat
... ¶ Demus non significat rem ut cuius est
aliquid vocatis nos et ad eam dirigitur
sermo. Non ergo possessivum patitur vocativum
hic in respectu possessionibus quam significat. ¶ Ad
eam cum dirigitur sermo vocativum possessi-
onem ut o mi fili sumus ergo secunda persona
non posset possidere secundam. Possessio secunde
vel erit prima persona vel tertie sed vocativus
vel prime vel tertie potest esse possessivum

ergo secunde respectu possessivus non potest voca-
tum hic sed constat quod vel respectu posses-
soris plurimus ... qui relative semper secundam
deinde in secunda cognitione adeo quoque non
potest hic dici tamen nisi constructionem
irrationabiliter possit dici o sui Evander
filii nisi usus deficit. Sed volunt esse
dictum secundum quod suus accipitur pro proprius
non secundum quod relative ponitur. ¶ Questio
nem non movet sed tertia persona pos-
sideat tertia vel prima prima vel secunda
secundam quod unde invenitur qui cum unus sit
modo designet prima persona id est demo-
strative et specialiter simul et secunda secunda
dicitur una persona prima tamen esse una tamen
secunda unde vel prima poterat possidere
prima nisi semper possidet vel secunda se-
cunda. ¶ Tertia vero duobus modis significatur ut pro
dictum est unde et duplex dicuntur esse tertie per-
sone. Ideoque potest una tertia aliam tertiam
possidere ut iste est illius suus. ¶ Sed aut
tibi figurate posse dici meus sum et tu
us es et non aliter potest ita intelligi ut
note ibi figura in locutione quia alium
sensum significat quam ad quam sunt instituta
dictiones sunt cum meus aliud est nisi quod
mee sue potestatis id est liber tu tamen insti-
tutum sit meus ut possessorem significet
et possessionem. ¶ In constructione quoque est ibi
deinde figura quia non est ibi intransitio
in persona possessoris et ubi licet sapiens
et ipse notat ibi possessio unde ergo ge-
neris hic ponitur quod significet. ¶ Quando
non adiungitur nomine ut meus amicus su-
nt hic sensum recapiunt sed ego amo me
illud quoque notandum est quod ait etiam non
posse transire ad primam vel ad secundam nisi
figurate ut sum illius suum vel suus il-
lius es filius sed ad aliam tertiam personam
potest sed non figurate transire ut suus est
illius iste. ¶ Illud quoque addit quod sui se-
refert ad tertiam personam suo ponitur pro loco
posito pronomine tertie persone quod apud gre-
cos recipiendum est sine pro simplici quod
transitive ponitur apud eos et retransitive
¶ Reciproce quidem ponitur ut socrates
misereor sui. ¶ Retransitive ut socrates ro-
gat me ut ego miserear sui. Ca. Cxx°
de pronominibus accidentibus et persona

Post speciem
Pertractat de persona videtur ergo pleniter
duobus modis debere accipi persona hic
materie unus scilicet modo secundum rem. ¶ Alterum
secundum vocem ut persona secundum rem dicatur
suppositum loquens de se vel ad quod quis loquitur
de ipso vel de quo est forma vocis repre-
sentans loquentem de se vel ad quem loquitur
quis de ipso vel de quo est forma vocis re-
presentans loquentem de se prima sit persona

qui tamen ex eo dicitur prima quia loquitur de se loqui vel de se ipsa quod est cum sit posito hoc in omnine ideo non nisi una pronunciatur dicitur esse. Eadem quoque racione non nisi una secundam quia cum diversis modis tercia designatur ut supradictum est. Diversitatis dicitur esse. Licet autem hoc nomen persona ab histrionibus ad artem gramaticam transumptum est dici namque inde persona quod variis diversis quodammodo sonat i. vel quia loquitur de se etc. Et fortasse prius est natura loqui de se deinde ad alium deinde postea vero de aliis. Accidit autem persona pronomini ut si de se ipso loquitur sit eius significacio secundum racionem ego sic persona suppositum quod secundario significat proprietate loquendi de se. Sed idem docetur intelligi persona vero secundum notam quibus est notam prolacionis. Dicit postea autem de septem[?] simile persone quam receperat quia non in eadem cum pluralitate innuit quaedam. Cum enim dicit quis legimus non solum de se pronunciat sed de alio vel de aliis secum. Et ita idem est ac si diceret ego et tu vel ego et ille vel illi et ego et tu et ille legimus. Vide tamen quod illud pronomen plurale principaliter designat illum qui profert adiungendo alios ei. Est ergo coniunccio personarum cum aliqua persona proferens eiusdem persone aliam vel alias sibi adiungit personas in eodem actu vel passione ut ego et tu legimus vel ego et tu docemur. Concipit autem prima secundam et terciam. Secunda vero primam non concipit sed solummodo secundam et terciam. Sed queritur cum dicitur ego et tu legimus cum quo verbo construatur ego. Dicendum quod cum verbo plurali legimus nec est inconveniens quia figura est cum hic duorum vel plurium conceptio variorum qui sicut prima aliquam sibi sub alia aliam sibi personam in actu illius verbi sibi consociat.

Cap. xxxvi de his cuius accidente i. genere

Post hoc incipit tractatus de genere. Genus eadem que in tractatu nominis dicta sunt pronomini in suis generibus. Dicit itaque quod prima pronomina mobilia sunt et tu subintelligendum est voce vel significacione preter ... et ... que sola significacione que quamvis est velut diversorum generum sunt mobilia non tamen voce. Prima mobilia acceptis tribus ego et tu et sui nisi in duali quorum demonstracio sola facit discrecionem generum mutuo alia relacio tamen non solum relacio sunt causa quare cum omne sit trium generum tamen etiam plenitudo terminacionis tamen obliquis casibus pronominum prime et secunde persone sed in quarto ... cum communes sunt trium generum

voce quoque plenitudinis factum est ut in eadem voce omne sit trium generum voce quoque plenitudinis. Quod de pronomine sui licet relativum sit dici non potest. Tria ergo primitiva pronomina ego tu et sui fixa sunt et non diversa genera sed omnia alia mobilia sunt. Unde ergo sit mobilitas nominum est que recepta est circa nomina et sunt tria circa possessiva pronomina a quibus nominibus ut meus mea meum. Mobilitas quoque pronominum est illa que recepta est circa nominativa pronomina ut ille illa illud. Sunt quoque sunt circa nomina que dicuntur a quibus pronominibus ut alius alia aliud. Illud quoque addit quod omnia pronomina trium sunt generum vel in una terminacione vel in diversis. Dicit ad hoc recepta sunt ut pronominibus ipsis nominibus ponantur que partim sunt masculini generis partim feminini partim neutri. Dicit tamen cur pronomine prime et secunde persone sit neutrum genus cum pronomine prime persone semper designetur loquentem de se vir aut puer loquitur de se mulier vel femina quod solum est quod in maribus inveniuntur. Circa quedam nomina neutri generis ut hoc mancipium et in femininis similiter ut hoc scortum. Sunt autem hec neutra sola terminacione voce secundum significacionem namque sunt femina. Est alia solucio quia res que insensibilis est locutus per figuram illa que dicitur prosopopeya i. conformacio cum ex dicta de se loquens velud persona fiat locucionis. Illud quoque addit quod derivativa pronomina quamvis sint trium generum intrinsecus i. secundum possessionem quam possessorum significacionibus sicut possessivo et hic cum et illi et nunc dicere primus meus i. primus mei. Eadem vero possessiva dicunt genera extrinsecus i. secundum possessorem quem significant secundum quod aliquid extra sibi adiungunt adiungunt determinacionis sit atque illa distinccio generum per terminacionem dicitur tam ut meus mea meum. Antiquitus dicebant intrinsecus i. primarium scilicet extrinsecus i. possessiva. Item possessiva pronomina quantum ad possessorem et illud loco propriorum nominum accipiuntur quantum vero ad possessionem pertinet appellativa sunt quoniam communis cum quibus ipsa sibi adiungat nominativus ut meus socius magis tamen secundum dicta possessivus accipiunt sibi appellativa nomina. Deinde differencias inter possessiva pronomina et nomina quarum prima est quod possessivum pronomen quando possessorem designat possessiva vero nomina non omni possessori sunt quoniam hectoreus cum intelligitur pro possessore nisi hectorea quod possessiva nomina etiam persona semper pro possessore

significant possessiva non pronomina que primam quam secundam quam tertiam. Ca. xxxviii

Post hoc agit de quarto accidente quod est figura de figura de qua etiam in tractatu nominis sufficienter dictum est. Itaque dictum est dicit quod omne pronomen simplex est vel compositum nullum enim decompositum invenitur pronomen. Addit quoque quod tria tantum pronomina in nominativos casus componuntur scilicet iste hic is. Quedam alia componuntur per obliquos ut ecum id est ecce eum, ellum id est ecce illum. Componuntur autem tria predicta sic ut quedam eorum ponantur unum simul cum alio ut istic abiste et hic istec abiste et hec. Istos ad illud hic [illegible] cum pronomine [illegible] istic ista istud. Is non componitur cum dem per aliquam copulam non enim dicitur idem quod cum masculinum est producit id est penultimam cum neutro corripit eandem. Et est idem quamvis iterum et secundum quod is hic facit prima vel accentum idem non secunda ut Virgilius scripsit buccolica in georgica idem scripsit eneida. Illud etiam addit quod idem in neutro componitur per geminatum [illegible] id est ididem et desinit in obliquis casibus. Cum non sit pronomen [illegible] frequenter [illegible] similiter [illegible]. Illud quoque adiungit quod idem tam masculinum quam neutro in nominativo singulari [illegible] componitur similiter accusativus masculini et feminini. Dicitur enim eundem et eandem non proprie sed in n. [illegible] producitur enim composita etiam solet [illegible] in n. sequente ut quidam [illegible] autem plurali quidam compositum est eodem et damno [illegible]. Quidam dicunt [illegible] eo quod designat particularitate. Alii dicunt quod componitur eodem et demum quod melius est. Magis tamen videtur posse syllabica adiectio nisi quod postquam videtur ponere pro composito. Illud non addit quod idem tam masculinum quam neutro omnes alios casus preter nominativum singularem et accusativum [illegible] compositus producit et corripit ut eundem. Unde etiam nominativo plurali in nomine eidem et eisdem vel iidem iisdem ita tamen ut [illegible] duo [illegible] pronunciet. Iterum adiungit quod hic componitur cum iste per eos casus qui desinunt in c ablativus dativus [illegible] quod non componitur licet desinat in c, quamvis ideo non componitur quia hunc non [illegible] sed causa eufonie. Quidam tamen dicunt istic et huiusmodi alia non fieri per compositionem sed per [illegible]. Ca. xxxix de syllabicis et syllabicis adiectionibus pronominum

Illud quoque adiungit quod egomet et huiusmodi alia de quibus possit videri quod sint composita illa quidem composita non sunt sed potius est paragoge [illegible] id est adiectio vel syllabica adiectio. Et unde quod obliquis casibus prime et secunde persone adiciatur met syllaba nisi tamen genitivo plurali et nominativo tu. Nec si dicatur tumet videatur esse tria persona ubi tuimet. Ideoque adicitur ei te syllaba vel [illegible] ut tu te vel tu temet. Hec etiam addit ablativi possessivorum pronominum assumunt per adiectionem syllabicam pte et hoc tantum in feminino genere meapte tuapte suapte nostrapte vestrapte. Adiungit iterum quod predicte adiectiones syllabice non sine causa adiciuntur pronominibus sed causa discretionis plerumque ut egomet feci id est ego non alius. Plerumque autem causa maioris significationis vel [illegible] ut egomet feci id est qui tante sum dignitatis. Illud quoque quod te addit articularibus pronominibus ut hicce iste et illa apud Terentium invenitur quoque [illegible] quod videtur compositum [illegible] et nec [illegible] mutata in [illegible] [illegible] tamen qui dicunt quod [illegible] id est tunc addit ei pronomen quod est hoc ut non tum [illegible] additur ei sed etiam tunc. Illud quoque addit quod nominativo plurali secundum antiquos addit ce sed [illegible] causa eufonie ut si dicatur hisce. Addit etiam [illegible] illic ut dicatur illicce et tunc est accentus super penultimam unde facta est quasi apocopa [illegible] ultime syllabe remanet illic accentus in fine secundum regulam apocopatorum. Quod autem egomet et huiusmodi alia non sint composita probat [illegible] quidem [illegible] quod componitur etiam [illegible] in duas intelligibiles partes dividitur sed met pte et huiusmodi alia nichil per se dant intelligere quare [illegible] nulla est compositio. Illud quoque [illegible] quod ecce adverbium [illegible] demonstrationis importat [illegible] et [illegible] nunc et [illegible] que omnia accusativum casum adiungit. Ideoque vel sic est quod cum illud adverbium in constructione [illegible] ponitur in accusativo casu ut ecce illum id est ecce [illegible] tamen ponitur in constructione cum aliis verbis ut hic esse [illegible] tunc non importat ei accusativum adiungi sed nominativum quod quia fit per defectum ut ecce homo subintelligitur venit vel aliquid aliud huiusmodi. Ca. xl de pronominibus quibus per anastrophen propositio postponitur

Demum tertio et ultimo huius dicit quod due partes sunt id est propositio [illegible] cum ablativo pronominis per anastrophen id est [illegible] ordinis [illegible] nam si diceretur cum nobis turpis [illegible] esset ideo facta est anastrophe ut diceretur nobiscum quia fiebat [illegible] et

in nominibus aliis. Michi enim inquid mirum videri debet cum multas alias communes habet proprietates sicut progenitiis ipsorum ponunt cum verbis impersonalibus, interest et refert, ablativi possessivorum. Cum enim dicatur interest imperatoris vel refert, id est ad utilitatem eius est vel ad ipsum pertinet, dicitur tamen per ablativum non per genitivum interest vel refert mea, nec si dicatur interest mei fiat dubitatio an primitivi genitivus an possessivi. Idem quoque de ceteris intelligendum est. Improbat deinde sententiam Donati qui putabat metrum et cetera ad dubitationem posita esse. Post hec agit de numero quid accidit numerus etc. que ad numerum pertinet de tractatu nominis requiretis. Illud quoque addit quod nulla monosillaba pronomina patitur accentum [illegible] nisi tunc. Recoque forte si fingi mei enclitica id est inclinativa hoc est inclinant accentum precedentis sillabe super se cum dicitur nobis met et similia. Ultima namque sillaba pronominis est accentus.

Ca^m xxxv de casu pronominis

De casu autem pronominis tractat ad ultimum dicens quidem primitiva pronomina prime et secunde persone non possunt habere plures quam quinque casibus quia secunda tantum vocativo persone secunda [illegible] prima [illegible] persone vero hic casu non tamen [illegible] diversis intellectionibus [illegible] ostendit autem postea quod nulla pronomina inveniuntur exaptota. Addit quoque quod possessivum prime persone hic vocativum ut meus o mi et nostras o nostras. Et inde quod quia meus prima sit persone possessore propria cum vocatus prime non possit esse persone. Ideo vocativum respondere possessore hec non potuit. Prestiam quia frequenter convertunt semper vigentem similiter et non in alium casum ut meus filius id est filius mei. Respectu ergo possessionis solius vocativum habet ad quendam filio dirigitur. Nostras quoque [illegible] casus est et vocativus. Alia vero possessiva pronomina carent vocativo. Tum enim tuus secunde persone pro possessore significet vocativus autem semper ad secundam dirigatur personam nec fit impersona secunda. Ideo si diceretur tunc eadem persona possessore significaret et possessum. Itaque cum eadem sit ipsum possidet et possessum esse. Suus autem suus vocativum habere posset deficit tamen in usu. Addit etiam quod pronominum alia sunt monoptota id est unius casus ut istuc ecce. Alia triptota ut sui et est et pentaptota ut tuus et pentaptota ut ille. Nulla autem inveniuntur exaptota nec pronomine nec nomine exceptis tribus nominibus que terminantur in us et genitivum in ius ut unus solus totus inveniuntur enim apud antiquos vocativum eorum o une o sole o tote. Illius enim inquit et

ca nullus et alius vocatus habere non possunt cum abnegent. Pronomen demonstrativum relativum vero semper significat. Semper pronomen vel quasi pronomen.

Ca^m xxxvi de quattuor declinationibus pronominis

Addit quoque declinationes pronominis. Pronominum esse iiii^or. Et est prima cum similis inflexio genitivorum tertiorum casuum in tribus personis principalium pronominum ut mei tui sui michi tibi sibi me te se. Et dicitur prima tres persone principalium pronominum continent meus mea. Secunda nobis modo dicitur esse cuius genitivus singularis terminatur in ius ut ille illius ipse ipsius. Et dicitur secunda quia que tunc pronomina sunt cuius declinationis sunt primitiva cum omnia sequentem declinationem sunt dirivativa. Tertiam dicit eorum que esse mobiliter declinantur ut meus a um mei mee mei. Tunc quia dirivativa et tertia dicit eorum qui esse mobiliter declinantur ut meus mea meum mei mee mei. Tunc quia dirivativa sunt nunc post primitiva inter declinationes ponuntur. Quarta est cuius genitivus singularis terminatur in tis ut nostras nostratis vestras vestratis que omnia dirivantur a dirivativis. Antiquum declinationem illarum quarta ponitur et ultima. Item declinatio alia nominalis est alia pronominalis et est nominalis que est nominibus recta recta que a prima regula ut albus alba album. Similiter tertiam ad primam natura utriusque tamen quarum translata est ad pronomina deus enim meus mea meum et nostras nostratis. Itaque secunda declinatio nominum est tertia pronominum tertia quoque nominum quarta est pronominum ut planum declinationibus diligenter. Ostendit cum similiter ad eius declinationibus est ius. Et deinde est quarta pronominum pronominalis vero sui declinatio que est in nominibus primo reperta ut illa tunc genitivus terminatur in ius que tamen etiam translata est ad quedam pronomina ut unus una unum unius et similia. Unde quidam ut Donatus putaverunt hec esse pronomina. Id ergo quarta eorum declinationis est ius. Sunt vero pronominum.

Ca^m xxxvii de iudiciis casus singularis

De pronominibus prime declinationis videlicet quod genitivis apud grecos terminantur in ου apud nos terminantur in is ut illi dicunt demostrois nos demostris et qui apud eos in ου apud nos terminatur in i. Illi enim dicunt [illegible] et nos [illegible] dicunt. Ergo illi dicunt emou vel emos ita nos dicimus mei vel mis tui vel tis. Similiter quoque dicere debemus sui vel sis. Et ne ultimum indicatur esse tacet. Et inde quod mei vel tui et sui sunt tam primitivorum genitivi quam possessivorum

Sic autem uult est quod uel genitivi primitivi
horum cum dicitur cuius generis vel casus
vel numeri recte possunt construi ut huius
agri cuius agri, horum agrorum. Genitivi autem
possessivorum eadem genera et casus et nu
meros semper significant. Adiungitque quod sunt
genitivi primitivorum qui possessivorum construc
tionibus varie distinguntur. Post hec similiter nos pos
sessiva vocativum cum greci utuntur possessivis
et simplicia sicut pronomina et composita. Cum
pluralibus nos utimur in constructionibus intran
sitivis pronominativis enim simplicia transitive
vel obliquis vel etiam compositis. Nos utimur ut
intransitiva constructione ad designandam rem
ut meam transiit actus quod non potest simplici
casu obliquo. Utimur etiam composito ut
possessor agit in suam possessionem ut socra
tes uidet suum filium. Sic greci non habent
genitivum simplicem sed compositum tamen modo
nec aliter possunt uti pronominativis [illegible]
sic repertum est apud nos ut ipse in com
posito greci sicut nec nos habent apud nos
nominativum ponitur tamen et retransitive sed
ipse et hoc etiam tamen in obliquis. Illud etiam
adiungit quod nominativus ipse id est sine obliquo
illud etiam adiungit quod nominativus ipse id est sine
obliquo non facit transitionem reciprocam nisi
adiungitur nominativus eidem non potest obliquus
illius addi sine transitione vel retransitione.

¶ De secunda declinatione dicit quod genitivus femi
nine in ius sit dativus ablata ius ut sit
minor una sillaba quam genitivus unde sicut ab
lata ius fit dativus huius mancte. Similiter
coniugate licet vocalis [illegible] et addat
ei e addiciam huius [illegible] ut post
dativum cum licet sit filii gravans quia ta
men vocalis [illegible] non potest poni in [illegible]
tur dicto [illegible] a vocali nisi fiat una
simplex. Addit quoque quod octo nomina secunde
declinationis pronominum [illegible] genitivum in ius
[illegible] solus totus etc. Illud quoque ad
dit quod quidam protulerunt huic dissillabum
et ut [illegible] falsus sicut [illegible] et cetera.
De etiam declinatione
dicit quod cum [illegible] regulariter debet
facere vocativum [illegible] duas e [illegible]
[illegible] longam causa [illegible]
ut dicitur in vocativo [illegible] autem
putaverunt quod [illegible] esse genitivus vel dativus
[illegible] ideo auc
tor [illegible] vocativum
adiungit feminini vel neutri quod tamen pos
set fieri si esset genitivus vel dativus [illegible]
De [illegible] declinatione quoque [illegible]
[illegible] accentus fiat super ultimam
sillabam [illegible] regulam [illegible]

[illegible] et [illegible] solebant esse integra [illegible]

Post hec autem tamen non sunt

Prima quidam putaverunt o esse vo
catiuum pronominis alii vero articulum
[illegible] et plus quod non est voca
tivus quia [illegible] est [illegible] deinde
quod non [illegible] Nam o ponitur semper demo
strative articulus vel relative quamvis
cum eodem [illegible] [illegible] id est [illegible]
est compositum [illegible] articulo et
pronominis [illegible] cum non est ar
ticulus cum nec etiam [illegible] articulo sit
compositum [illegible] et adverbium
demum [illegible] [illegible] id est [illegible]
[illegible] quod est compositum [illegible]
tivo articulo et nomine infinito [illegible]
tamen simplex est nec compositum [illegible]
ticulo et nomine infinito [illegible] tamen sim
plex est nec compositum [illegible] articulo [illegible]
[illegible] nec [illegible] est dicit qui
dam multa sunt apud nos simplicia
a que apud grecos sunt composita
ut [illegible] simplex est quod dicitur [illegible]
[illegible] compositum [illegible] quod est [illegible]
quod est [illegible] apud gre
cos simplex est quod apud nos dicitur
[illegible] compositum [illegible] et [illegible]
Est autem o adverbium vocandi sicut [illegible]
[illegible] est etiam adverbium [illegible]
est etiam [illegible] ergo est adverbium
vocandi [illegible] vocativo casui et non
alii. Quod autem ait interrogativa nomina
ut quis et infinita ut aliquis abne
gativa ut nullus et distributiva ut
uterque et relativa ut qualis vocativum
[illegible] est quia hec omnia ca
rent demonstratione sine qua nominativus
non potest esse distributiva quoque ad
[illegible] [illegible] cum ei
dicitur [illegible] hoc idem est
ac si dicat tu et ille tu vocativus ad
solam [illegible] ergo cum omnis di
stributivum est [illegible] a nobis [illegible]
[illegible] quidam [illegible] esse [illegible]
ut donatus tamen quia declinatur ad
modum quorundam pronominum quis cuius sicut
ille illius tamen quia ponitur pro nomine
[illegible] ignoto [illegible] [illegible]
[illegible] quis tamen [illegible] quia [illegible] sine
[illegible] qualitate [illegible] Videtur itaque ad sin
gula [illegible] quidem [illegible] quod multa [illegible]
alia nomina modo pronominum declinantur
que tamen [illegible] [illegible]
[illegible] ut unus solus [illegible] alius [illegible]
[illegible] quantitate ut tantus quantus
[illegible] pronomina [illegible] solam [illegible] quo

ipse declinatorum dicuntur pronomina. Qual-
is et talis infinita qualitate signifi-
cant. pronomina non solum substantiam quae non
sunt pronomina. Quae aut interrogativa pro
nominibus ponuntur necesse est cum ignora-
tam substantiae vel qualitatis vel quantita-
tis quae significant et declinant propria non
una designent ut quis qualis quantus
Prisciana inquit licet substantiam quis sine certa
qualitate significet pronomina tamen sunt
tamen quod substantiam demonstrative vel relative
et definite significat quis non infinita
substantiam et infinite significat ut sit ei pro qualit-
tate infinitas quae nec putandum est pro
nomine. Deinde inquit quod stultius est
quam unus et nullus et alius ipse declinatorum
dicere pronomina cum sit regula grammaticorum
generalis quod omnia vocabula nominum sunt nomina.
Tantum autem quod quidam adiciebant talis et
tantus et tot esse pronomina cum sunt de-
monstrativa et demonstratio sit pronominum [illegible]
videtur falsum quia et quaedam dubia sunt
demonstrativa ut en ecce. Differt tamen
demonstratio nominum ab ea quae est pronominum
quia pronomen cum quid ostendit intellectum
notat. talis autem etiam ideo respectu eius
dicitur demonstrat ut talis Pyrrhus appa-
ret qualis pater eius fuerat. Item ut pronomen
eius sit generis et numeri eius quod demon-
strat sed non nomina ut si videntes mar-
moream dicamus talis est vultus cum illud neutrum
hoc autem sit masculinum. Illud quoque ad-
dit quod talis et tantus et tot si dicantur de
absentibus relativa sunt id est in respectu dic-
ta non quod illa sunt secundum cognitionem facien-
tia tamen cum dicitur qualis Hercules talis the-
seus fuit hic de absente dicitur erit relati-
vum qualis quae talis faciat illius primam
cognitionem respectu qualis quod ad primam re-
fertur. Quod si videm talis sit relativum
oportebat ut qualis faciat videm secundam
cognitionem respectu talis quod ad ipsum refertur
sed non quod omnia in relatione ut respectu eius
dem primam secundam faciet cognitionem si re-
quirit esse nisi illud dicamus quod qualis di-
citur infinite vel relative et hoc quotiens
sed talis dicitur de absente ut sit sensus quali-
us fuit Hercules id est qualiscumque fuit talis the-
seus fuit. Constat autem quod talis si dicatur
de presente tunc demonstrativum est ut talis
fuit scilicet qualis sed ille quem vides et tunc
sine dubio qualis relativum est. Item quod
pronomina certas faciunt personas alius autem
illas abnegat. Gemma non esse pronomen
quia incertam tertiam significat quae incertitudo ei
est pro qualitate. Alius fuit pronomen relativum
pro illo pronomine ponitur ad quod refertur et eadem

tamen eo personam significat. Cum autem dicitur
ceteris fortibus Zacheus restitit de alia dicitur
persona quam alius non est pronomen. Quamvis
alius uterque et alter tamen sunt relativa
id est respectu dicta non sunt demonstrative
nec possunt sive pedoque notativa sed talia
non possunt. Unde ergo quod ut dicamus ambo
contigerunt oportet quaerere ad quod illud dicamus
nomen ut Petrus et Iohannes venerunt ad me ambo
recesserunt idem duobus relatus unde di-
cimus relativa non faciunt idem et is sed re-
lativa id est in respectu dicta. Differunt itaque
ambo et duo in hoc quoque quod ambo contigere
gat duo minuit. Capitulum CXXXIX de prepositione

Post tractatum de partibus orationis cuius
orationis declinabilibus tractatum quoque
indeclinabilium aggreditur et agit primo
de prepositione tamen quia solet semper in constructione
preponi tamen quia recepta est ipse nomen quod
ipsius est natura ut declinat sed obliquis
casibus. Adverbium non receptum est ipse adverbium
quod est positivus natura. Dicit itaque quod prepo-
sitio est pars orationis recepta ipse adverbia
liquid principaliter significans generibus vel compo-
sitionibus indeclinabilitis quae preponitur
id est debet preponi aliis partibus orationis. Quia
ut enim quaedam preponentes quibus inveniuntur
postponi nec tamen causa dirigit casus
semper preponi vel apponi sed qui retinet vim
dictionis et desinit obliquis casui ut adeo
non vel componere ut adduco. Docet post-
ea quare prepositio ipse prelata debet ante inflec-
teo sed quod semper dicitur id est corrumpit et de
sedat adherere tamen sequente dictionem
ipse agentium insine consequendit donec
declinat quod constat sed partem cum dirigit
adiungi quod postfixum ibi associat quasi
una pars esset cum ea quia ipse prelata
mente esset signis addictione illi coniungi
ut sicut. Deinde admonet sequente dictionem
aliquae accentum migrare quod iterum ne est cum quod
desiderabat nec amplius debet superponi
et id est quod prepositio separata debeat accentu po-
sita gravari confirmat Donatus. Addit de-
inde quod separatio in versu varie interpo-
stantur ut in textu Ciceronem apud Tullium in
venitur quo cum quibus secum et quoque post-
ponitur apud Terentium. Hoc dicit aut pre-
sit quae de re quam obrem quae tamen aliqui
bis recta putantur esse composita quod nos in
unum putamus itaque dicit. Sicut quod prepositionis
ipsum est separatim id est per appositionem preponi casua
libus si coniunctim per compositionem, idem cum illu
dibus casus quam cum eis sentibus unde
ergo quod hec de preposito data est et secundum unum
modus id est secundum vim sive nominis preposito
secundum casum iunctarum non secundum vocum

significationis. Addit quoque quod prepositiones que supponuntur a pr[...] pluribus post posite [...] [illegible]

[illegible]

Ca[pitulum] 7 ex[plicatio] de differentia inter prepositiones et coniunctiones

[illegible]

dicentes quod quoadverbio non esse coniunctione composita sunt. Iterum addit quod ubique et undique et similia magis videntur dici per syllabicam adiectionem quam dici composita [...] [illegible]

Ca[pitulum] 7 ex[plicatio] de differentia inter prepositiones et adverbia

[illegible]

per licet item et hanc et tectis tu quidam
dubitatio inesse erat Ca. 7 Explicit de compositis prepositionum

Potuit autem quinque de superioribus
per regulam scilicet quod composite inveniuntur
tantum in nominativo qui in obliquis ca-
sibus secus abeo unde collegerunt aliqui
quod prepositio nunquam componitur cum obli-
quis nisi ipse precedat in nominativo. Verum
aut causa hec non videtur posse fieri. Illud
potius quod composita cum nominativo inve-
niuntur et cum obliquis eiusdem ut indoc-
tus indocti indocto. Item videtur dubius
esse compositum ut sine compositum in nomi-
nativo hec tecum et de hac tecum dicimus in
quod secundum significationem magis videtur compo-
sitam adverbium. Illud quoque addit quod prepositio
nunquam invenitur cum verbo nisi per compositionem quia
scilicet in aliis intelligit quod nominativis vel vocativis
quantum ad significationem et quia ipsis casibus
nunquam addit prepositio per appositionem. Ideo nec
in aliis. Cum participiis vero ponitur in con-
positione secundum illorum significationem quibus nascuntur
in significando verbum cuius compositum ut indu-
ctus abinductus per appositionem vero apponitur accu-
sativo vel ablativo participiorum sicut et nomi-
num. Ponitur etiam prepositio post casum per compositionem
ut amplexitus. Et quidam ut absque dicit
tamen quod magis est sillabica adiectio quam
hec coniunctio quia quotiens in compositione ponitur
retinet vim suam id est cum copulativa ut
in atque neque. Hec non retinet divinatio
est sillabica adiectionum. Addit etiam adver-
bia per compositionem ut penitus. Illud etiam addit
quod prepositiones componuntur cum aliis partibus
in eadem parte conveniunt id est ut composita dic-
tio sit eiusdem partis cum illa cui prepositio
additur. Quod si ita est. Inimice non est compo-
situm cum inimicus sit nomen et inimice vero
pars est sit adverbium. Dicimus ergo quod in vicem
potestate invenitur sepissime et invicem vo-
cat nunquam unde fiet prepositio absque et cum non
per compositionem dicitur sed per adiectionem est sillabe. Ca. 7

Sunt autem Explicit de accentibus adverbiorum cum prepositionibus compositorum
apud grecos quedam dictiones dissillabe
habentes penultimam acutam quibus prepositio
per compositionem iuncta sit ut addat aliquid
signum accentum acutum de penultima transfert
in antepenultimam quod cum dicunt papai, para
locos an penultima acuitur est cum pars com-
posita apud prepositionem greca. Cum ergo apud
grecos prepositio composita inveniatur dictio-
nibus hoc faciat apud nos facit hoc idem
in uno adverbio scilicet inde hoc cum ipse pro-
latum acuit penultimam quod si de illo primo
vel consiles prepositiones si per compositionem addantur
acuitur antepenultima ut proinde deinde
subinde et similia. Nec si graves inquit scilicet

prepositio pariendo acutum accentum super penulti-
mam pariter per appositionem ante adverbium ponitur quod
fieri non licet. Ipse hanc ergo constitutionem tamen
voluit plures eorum incidentes adverbiis compo-
sitis non solum cum prepositione tamen etiam cum qui-
busdam aliis voluit observari ut etiam debe-
at dici alunde ante penultimam acuta est ergo
super hoc contingit incorrigibilis per testem
hoc in uno adverbio inde scilicet hoc si cum
ipse videtur secundum auctorem eius dicendum esse
delonge alonge penultima acuta. Similiter de
ceteris adverbiis que non sunt composita cum inde
adverbio si fuerint tamen de alio adverbio et prepo-
sitione composita. Quod si ita est dicendum est de
inceps abintus penultima acuta quod contra
grammaticam usum est. Quibus enim acuere solent an-
tepenultimam ante penultimam. Quod si dicendum prout eo-
dem nec doceis que in libro accentuum posterius
ut in alunde ante penultima debet acui. Dicendum
ait in libro accentuum omnia adverbia composita
ita ut sub uno accentu pronuncianda sunt sed
pacius omnia adverbia que apponuntur componuntur
non intelligendum est ut dicat sub uno id est non
sub pluribus quod cum sit omnis dictio ut uno acce-
ntu regitur. Sed sub uno accentu inquit id est sub
eodem et consimili hoc est uno modo accentu-
andi scilicet ut antepenultima debeat acui. Quia
itaque alunde dici debet regulariter ut accen-
tum habeat penultima. Si tamen usus contra in-
forte tibi legendum sunt aliter habeat sepe usu
si tante fuerit auctoritatis ut secundum usum emen-
dare possis. Si enim obviam quod aliquod habet acce-
ntum acutum super antepenultimam sciat hoc si
tamen dissonum vel ad abaliquid corrigendum liber
ille de accentibus apud rex dubitatur a quo fac-
tus sit. Ut ergo breviter aliquid ponamus illa re-
gula accentuandi antepenultimam acute in
adverbiis compositis non dicimus observandum
esse regulariter nisi in compositis alunde
adverbio cum prepositione et constitutionem auctoris secundum se-
tem. Licet quidem in libris accentuum di-
cimus auctenticos fecimus. Unde ergo nos regula-
riter dicendum delonge alonge et similia ut super
penultimam ponatur accentus. Analogia tamen
ut sepe dicimus sequenda est usus vero sepe
dubius magister cum loquimus est. Et nulle qui-
dem autem an pauos meditur digestum scientes que
dam super est. Cum tamen dicitur regulam
in omnibus adverbiis compositis observandam esse
praeter hic sic componunt quod solet si fac in
uno scilicet in nimia parte secundum adverbio sicut in
de manifeste. Sed videtur plane in omni-
bus quod in pollo inde si sola. Quod cum inimicum
nunc vero quod auctor inducit illa contra de reo
probabilis ratio nulla. Aliquin eadem ratione diceremus
inde antepenultima acuta quod si taceret ratione
Ca. 7 Explicit de accentibus prepositionum cum casualibus

Apud grecos prepositio tribus adiungitur casibus scilicet accusatiuo genitiuo datiuo accusatiuo apud nos autem tantum duobus scilicet ablatiuo nisi auctoritate greca utantur imitatione poete ellempsino [illegible] colum ut Uirgilius crurum tenus pro tenus cruribus. Dicit etiam quod tenus prepositio cum inspectatio est tenus adiunctum est apud grecos et non prepositio unde quod est tenus [illegible] apud nos preponitur. Addit quoque quod nominatiuus non adiungitur prepositionibus per appositionem quia [illegible] sunt intransitiui scilicet omnium nominatiuorum non [illegible] ut meam tu fecit actus sed intransitiue iungitur cum uerbis. Accusatiuus autem cum omnium nominatiuo sed omnium passiuo ubi prepositiones aut per appositionem [illegible] semper transitiuam coniungunt unde uariabiliter adiungunt accusatiuo uel ablatiuo qui transitiui sunt scilicet designant [illegible] sit actus. Genitiuo autem apud grecos genitiuo et datiuo apponuntur apponitur [illegible] facto. Quia cum [illegible] ablatiuo cognitum iungitur prepositionibus cum genitiuo uel datiuo ut [illegible] ablatiuum cum prepositione pro latinis. Sed non possunt uel non debent adiungi prepositio cum [illegible] sunt transitiui [illegible] genitiuorum et [illegible] significationibus [illegible] etiam datiuorum [illegible] quosdam [illegible] cum prepositione quod cum est lego discipulis meis [illegible] facio ad eos uel quid est iste cuius est seruus [illegible] non autem prepositionibus [illegible] aliqui [illegible] appositione [illegible] hiis casibus prepositiones [illegible] non posse adiungi. Sed nos autem adiungit [illegible] casus casu [illegible] transitiuum posse esse [illegible] et [illegible] transitiua sed hoc [illegible] quod ait [illegible] scilicet [illegible] in hoc est nisi aliud [illegible] casus obliquus uel nisi subintelliga [illegible] tamen quod [illegible] obliquus casus transitiuus est [illegible]. Sed potest dici quod [illegible] positiuus [illegible] uel [illegible] ei [illegible] transitiue [illegible] pertinent. Ideoque obliqui etiam [illegible] dicuntur transitiui.

Ca. CXLV de multitudine prepositionum apud latinos

Illud quoque addit quod multo plures prepositiones sunt apud nos quam apud grecos quamquam etiam apud illos singule multas habent significationes nos ad unam [illegible] illarum una [illegible] prepositionem. Itaque singule prepositiones grecorum [illegible] significationum multarum apud nos [illegible] et superior est [illegible] memoria ut alia multa [illegible] quia adubia localia que solent prepositionibus casualibus [illegible] esse prepositiones quia [illegible] casualibus [illegible] tribunal aduersus hostes et [illegible] alia que omnia greci dicunt esse aduerbia tamen quia preposita

[illegible] significationum tamen quia plurima aduerbia apud eos non possunt componi [illegible] apud eos prepositiones post ponere solent et apponi quia tamen [illegible] ponuntur [illegible] latinos sine casualibus ut [illegible] pone [illegible] [illegible] sine casuali [illegible] per [illegible] composita [illegible] uel appositiue casum ut [illegible] subintelligitur ut de post fetantes subintelligendo [illegible] est ut [illegible] consuetudine. Et quod [illegible] ut si dicam [illegible] mane [illegible] intelligitur consuetudine. Dicunt [illegible] quod inde post fetantes accipit cum de post una pars est composita et coniungit accusatiuum. Similiter desubtus [illegible] dicunt [illegible] desub una pars composita esse et quod coniungit ablatiuum. Alii quod inde post fetantes coniungit post accusatiuum [illegible] fetantes et quod de [illegible] [illegible] casum coniungit. Idemque de [illegible] dicendum. Dicit etiam pluries quod post fetantes ponitur loco cuiusdam ablatiui. Concludit itaque compositis [illegible] apud nos [illegible] grecorum [illegible] quedam prepositiones apud nos [illegible] significationum quod dicit [illegible] eos qui [illegible] et [illegible] aduerbia casualia reputantur [illegible] prepositiones [illegible] quedam [illegible] ut apud [illegible] et quod quedam [illegible] separantur ut [illegible] et [illegible] [illegible] hoc tamen notandum prepositiones quam loco prepositionum ponuntur in [illegible].

Ca. CXLVI de diuersis acceptionibus

Prepositio quoque [illegible] tempus significantes ut in [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] significat etiam quoque [illegible] ut [illegible] sine qualitate [illegible]. Et [illegible] ut [illegible] ponuntur etiam loco ad [illegible] uel [illegible] solum. Addit quoque quod subtracte nominibus faciunt ea pro aduerbiis accipi ut [illegible]. Item prepositiones [illegible] loco aduerbiorum [illegible] apud [illegible] per [illegible] dona per [illegible] ponuntur loco [illegible] aduerbii. Et sunt qui dicunt per [illegible] duas partes orationis esse alii uero dicunt unam partem compositam esse quod [illegible] esse [illegible] et loco [illegible] ponuntur [illegible] apud [illegible] pro [illegible] et ideo [illegible] a [illegible] quod plurimi [illegible] cum aspiratione [illegible] facta apocopa [illegible] integra [illegible] in nulla auctoritate [illegible] sed tamen quod pro [illegible] ponuntur [illegible]. Et dicit non esse mirandum cum greci et prepositiones [illegible] solent [illegible] et nos eadem aduerbia loco [illegible] ut [illegible] et [illegible] sua et [illegible] facto [illegible]

[illegible]

Addit ad post [Ca. CXLIX adverbium de eodem]
et componitur ut postpono et separatur
et significat ut inquit meta greca pre-
positionem. sed quando loco eius sine accipitur
que valet quantum cum prepositio post quod sic
meta quoque significat ordine loci ut post monte
quoque temporis ut post multum temporis
quoque ordine alterius rei ut post pietatem
utilitas ponenda est. Componitur quoque pro ad-
verbio temporali postea absque omni casu i. ut
longo post tempore. Nam qui iungit prepositio
est ablativo iungi non potest quod sequitur
accusativo. Illud etiam addit unde a post
derivatur posterus et postica. Cis quoque dicit
et componi et apponi et loci significare. Quando
enim cis alpina gallia nisi que iuxta nos est
et alpes. Componitur etiam cismittere ad tempus iuxta
nos est et alpes ad designandum ut cis desini-
tum temporis. Componitur etiam ad alias res ut cis
non leges sed magis et frequentius loco addi-
tum quam et alias res ut loci signifi-
cat. Trans etiam et componitur ut transfero et
apponitur ut transmare. Amittit autem quoque
in compositione n et s ut traduco. Et unde quod
videtur locum trans significare sed modo duplo
transtuleo namque significat ultra venit
loci ita quod usque ad [illegible] quoque
transitionem localem ab uno ad alterum. Ultra
gradior quasi localem [illegible] apposita
quoque trans ponitur loco [illegible] ad verbum ut
transmare significat idem tunc quod ultra. Addit
postea quod [illegible] separationes cum ca-
su desinentes et apponitur et componitur
[illegible] pro qua [illegible] in compositione
invenitur in [illegible] solet et componi [illegible]
in ut tantundem. Tamen non addit
quod adverbium debeat dici quando significat
[illegible] quod non [illegible] ad [illegible]
[illegible] et facit [illegible] diminutivum clanculum
quod nulla prepositio facit ut [illegible] sine ob-
liquo. Et quia [illegible] apud grecos ad-
verbium est ponitur tamen obliquo casui sic
et multa adverbia localia ut clam te [illegible]
tum est. [Ca. CL de dissillabis que accusativo deserviunt]

Post hec agit de dissillabis prepositionibus
que accusativo iunguntur. Et dicit quod
apud significat in loco ut apud inimicos
tiam plurimi etiam ponitur in nominibus pro-
prie ut apud [illegible] in quo tamen
[illegible] quasi loci significat. Unde etiam
[illegible] significationem sed in loco [illegible]
aut componitur. Ante et componitur et
apponitur et significat locum ut ante [illegible] tempus
[illegible] ante quod [illegible]
[illegible] etiam ponitur pro antea adverbio deri-
vatur ab ante antiquus et antiquior. Citra
non componitur et significat locum ut [illegible]

[illegible] significationem quam habet cis in [illegible]
cis solet plerumque [illegible] nominibus mon-
tium vel fluminum. Relinquitur non [illegible]
addi citra a cis diminutum cis a quo cis-
terior citimus. Unde citra cis [illegible] i. iuxta
Et licet cis et citra [illegible] ablativo esse
inveniuntur tamen [illegible] apud gre-
cos adverbium est. Circa quoque dicit quod
significat id quod [illegible] i. [illegible] circa sed
tunc quod [illegible] pro [illegible]. Nam
etiam ponitur pro de et [illegible] et mul-
tas alias significationes habet apud grecos
circa et ad locum pertinet ut circum [illegible] circa
[illegible] tempus ut circa [illegible] annos. Addit
etiam quod circa numquam apponitur [illegible] sed
post prepositio componi invenitur cum abla-
tivo ut [illegible] circa et [illegible] casualis ca-
[illegible] dicta composita invenitur quoque
[illegible] circum [illegible] ut circa circa et in-
de composita dicitur esse quod fieri non potest
[illegible] cum dicit quod circa non componitur
[illegible] aut circum circa debeat dici probat
[illegible] dicitur quod prepositio aut pre-
cedit verbum ut [illegible] aut adverbium ut [illegible]
[illegible] aut [illegible] ut [illegible] aut con-
[illegible] ut absque aut [illegible] simpliciter
[illegible] relationem quod [illegible] precedit [illegible]
[illegible] aut [illegible] quod circum circa sig-
nificat idem apud grecos [illegible]
[illegible] quod valet ac si diceret [illegible]
[illegible] non sit prepositionem cuius [illegible] loco
de dissillabis [illegible] agit. Adiungit tamen
de circum quod et grece ponitur [illegible]
[illegible] significationem retinet [illegible]
[illegible] differt a circa quod circa ad solum tempus
pertinet ut circa kalendas ianuarias.
Erga quoque dicit quod significat [illegible]
quod [illegible] designat affec-
tum [illegible] personas iungitur
[illegible] bonus sive malus affectus [illegible] de-
signatur ut erga [illegible] licet prepositio
[illegible] componitur [Ca. CLI adhuc de eodem]

Contra non que significat [illegible] vel
[illegible] ut contra adversarium dicitur
[illegible] repugnantia ut contra dicere quod
localem positionem sed [illegible] ut stat
contra. Derivatur autem [illegible] contra.
Non significat idem quod hoc adverbium [illegible]
[illegible] deriva[illegible] quod [illegible] prepositio est [illegible]
apud nos quod apud grecos tamen [illegible]
[illegible] adverbium dicitur esse quia sine casua-
libus verbis adiungitur et prepositio [illegible]
casualibus prepositio [illegible] syllabas [illegible]
[illegible] aut [illegible] loco [illegible] dicit [illegible]
[illegible] in [illegible]
[illegible] invenitur [illegible] ut
[illegible] i. [illegible] dicimus aut [illegible]

nomenis ut optimus. ¶ Inter quoque nunc inveni[tur] conposita et apposita ut in[ter] amicos tum alias sine casuali ut tu de[c]torum ille sinistrorum ergo inter. Unde videtur velle ut debeat dici ad illam et dirigatur ab in[ter] [significat] quando ca[us]a i[d est] dia [significat] tunc locum [illegible] cum composita ut interrupit. Circa [significat] quod circum localem [illegible] vel quasi localem [illegible] significationem et potest apponi ut circumdu[cit] quia oculos [illegible] et [illegible] circa tenebat [illegible] con[illegible] ponit ut in illo exemplo quod [illegible] circa loci quod [illegible] attendi debeat [illegible] vi [illegible] quantum [illegible] loci quod quasi significat [illegible] cata i[d est] iuxta [significat] locum vel quasi locum ut [illegible] [illegible] go locum [significat]. [illegible] abusive dicitur [illegible] semper esse adverbium. Dicunt autem plurimi quod [illegible] significat loci [illegible] distantiam temporis. ¶ [illegible] [significat] quod extos i[d est] extos adverbium [significat] contraria significationem ei quod est dotiva. Et inde quod tamen ab in[ter] [illegible] [illegible] [illegible] et [illegible] hec duo ultima [illegible] casualibus sicut nec foris et foras [illegible] significationem abusiva [illegible] [illegible] et [illegible]. ¶ Infra temporaliter [illegible] ponitur ut infra .x. dies [illegible] [illegible] significat locum sicut contrarium [illegible] gerit significationem ei quod est supra [illegible] localem significat vel quasi localem [illegible] contrarium [illegible] abusive nunc [illegible] positum [illegible]. [illegible] aut abusiva inferius [illegible] inferior in[illegible]. ¶ [illegible] quoque significat [illegible] adverbium [illegible] dicta est [illegible] [illegible] videtur tamen [illegible] equaliter [illegible] apud salustium. Perpedie etiam dic[illegible] more [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] est ergo [illegible] temporale adverbium et casuale. Unde relinquitur in[illegible] [illegible] quod licet [illegible] [illegible] obliquo casui [illegible] tamen [illegible] est adverbium [illegible] [illegible] possit construi sine casu obliquo ut tu longe [illegible] [illegible] ergo [illegible]

[illegible] prepositionibus ablativo deseruientibus

Post hec [illegible] [illegible] de prepositionibus que soli casui ablativo serviunt [illegible] autem quedam sunt monosillabe ut a ab abs e ex pro pre cum et clam [illegible] quod est adverbium. Quedam autem dissillabe ut coram palam sine absque tenus. Quarum [illegible] [illegible] dis[illegible]

sillabarum interpretationes apud grecos adverbia sunt [illegible] cum casibus obliquis des[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] non [illegible] [illegible] ad illam [illegible] ut coram [illegible] omnia [illegible] latinum eas [illegible] esse asserunt quod autem sine casibus obliquis [illegible] [illegible] adverbia [illegible] [illegible] [illegible] quod sine casu [illegible] [illegible] sine ablativo videtur itaque velle quod hec [illegible] apud latinos sunt [illegible] licet etiam [illegible] earum [illegible] grecos sunt adverbia. Adverbia namque [illegible] [illegible] [illegible] et [illegible] casibus indifferentia. [illegible] ergo quod [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] et [illegible] [illegible] equaliter [significat]. [illegible] differt [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] a et e solent [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ab [illegible] et [illegible] non solum vocalibus [illegible] [illegible] consonantibus. ¶ [illegible] [illegible] omnibus litteris absque .t. vel q vel .t. a [illegible] est composi[tum] [illegible] ab licet b muta in f se[illegible] [illegible] f [illegible] b muta in u [illegible] [illegible] f licet [illegible] f [illegible] b mutata [illegible] ab ad [illegible] [illegible] non [illegible] ab [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] videtur esse compositum ab ad. ¶ [illegible] [illegible] quod tam [illegible] [illegible] [illegible] ante b ut [illegible] et d ut [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] quod est [illegible] [illegible] etiam e ante [illegible] ut [illegible] ante l ut [illegible] ante m ut [illegible] quod est [illegible] ante n et e [illegible] quod est [illegible] ante v ut [illegible] ante n et i consonantes ut [illegible]. Et [illegible] [illegible] debeat dici [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] consonantibus [illegible] a b et d et g et l et m et n et r et i et u con[s]onantibus non [illegible] e [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] in f [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] a ab abs e et ex [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] et ab et abs [illegible] [illegible] [illegible] ablativus i[d est] [illegible] ablationem designativa ut aufero et similia. [illegible] quoque [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] dotiva ut [illegible] dotiva [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] dotiudo [illegible] designat [illegible] ut [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

[illegible] [illegible] prepositionibus ablativo deseruientibus

vel perfectionem ut [illegible] officio Cap. xliii ad [illegible] de eadem

De vero quando significat apo et tunc [illegible] est materialis ut hic anulus est de auro quando peri et tunc memorativa est ut de partibus orationis quando ponitur pro cata et tunc significat locum ut descendendo i. de orsum scando. Cum quando significat interiorem ut de [illegible] quando separationem ut demere i. sine me te. Similiter et pro quando significat localem et in appositione ut pro templo et in compositione ut pro curro quando temporalis ut [illegible] pro [illegible] tamen dicit Priscianus compositum [illegible] eo quod in [illegible] corripitur pro similiter [illegible] corripit ut [illegible] est [illegible] Aliquando vero dicitur [illegible] greco corripitur pro proficio apud nos in compositis dictionibus. Ponitur autem pro loco et vel super ut promineo pro eminet vel supereminet. Ponitur etiam pro ante ut prostratus et pro ad ut procurrunt [illegible] pro in ut pro testimonio. Ponitur quoque in dictione et [illegible] ut apud Salustium [illegible] Et ponitur admirative [illegible] et ad ponitur [illegible] ponitur autem pro ad [illegible] sic ego illum contempsi [illegible] i. ad [illegible] mei. Ponitur etiam pro ab ut apud eundem ut sit [illegible] paene [illegible] quoque pro [illegible] pro [illegible] Adverbium posset esse quod temporale est ut [illegible] et est [illegible] copulativa ut cum duabus [illegible] invenitur autem in compositione nam loco eius in compositione semper ponitur con que etiam mutat n in m ante b vel m et p sequente ut combibo [illegible] compello [illegible] Clam [illegible] con et in [illegible] clam magis [illegible] adverbium [illegible] clandestinus unde constat quod penultima correpta [illegible] pro [illegible] cum non faciat [illegible] Cap. xliiii de dissyllabis eisdem tam deficientibus

Coram quoque et palam [illegible] apud grecos sunt adverbia quia tamen deserviunt obliquis casibus ablativis dicuntur [illegible] magis videtur quod debeant adverbia dici casualia cum sine casibus [illegible] possunt adiungi. Differunt autem coram et palam quia coram ad singulares pertinet personas ut coram rege, palam vero ad [illegible] ponitur etiam per se ut palam est i. manifestum omnibus. Sine autem [illegible] apud latinos sunt [illegible] absque [illegible] licet invenitur in compositione [illegible] est sincerus sit compositum a sine et cera vel sincerus

sit compositum a sine et cera vel sincerus a sine et caries sed sic intelligendum est quod [illegible] invenitur [illegible] in compositione tamen absque [illegible] incompositum nullo modo invenitur. Sine quoque [illegible] est sed differt accentu [illegible] cum praeposito est [illegible] per omnes syllabas ut sine [illegible] de postposita vero acuit penultimam ut sine te. Tenus ab [illegible] vero dicit [illegible] est compositum sicut videtur Priscianus qui [illegible] amittit [illegible] suam in compositione sed semper [illegible] copulationem ut in atque et [illegible] unam suam amittit [illegible] Tenus adiungitur non solum ablativo sed etiam genitivo more greco sicut apud Virgilium et crurum tenus [illegible] possit dici quod genitivus est positus pro ablativo Cap. xlv de his quibus deserviunt [illegible] de su[per]

Post hec agit de his que utrique casui iungitur [illegible] autem [illegible] in [illegible] sub [illegible] quando significat motum ad locum ut ponitur pro [illegible] tunc solum accusativo iungitur ut in urbem vado [illegible] in adulterium dico quando etiam ponitur pro ad accusativo iungitur ut [illegible] illatus pro adlatus [illegible] ponitur pro [illegible] greca [illegible] deserviunt ablativo casui i. quando localem [illegible] significat ut in ytalia in urbe [illegible] quoque aliquando [illegible] significat ut in [illegible] aliquando intentionem ut in [illegible] accusativo iungitur [illegible] ut [illegible] videtur [illegible] est [illegible] sub [illegible] tunc [illegible] accusativo ut in [illegible] est [illegible] in [illegible] tunc etiam deserviunt accusativo casui ut [illegible] contendat et [illegible] accusativum ut ibi [illegible] per cas. [illegible] quando ponitur pro super tunc quoque iungitur accusativo ut [illegible] in Matheum Beda in Marcum [illegible] pro super ponitur iungitur accusativo ut [illegible] gloria tua et loquetur [illegible] in aliquo loco [illegible] fieri auditur tunc ablativo iungitur ut [illegible] quando pro [illegible] ut pro [illegible] ponitur ablativo [illegible] modo iungitur pro [illegible] ut ibi [illegible] dicta [illegible] et [illegible] ponitur pro [illegible] ut ibi

accepisti dona in hominibus i. inter homines et
ibi summi. Benedicta tu in mulieribus et in
apostolo in quibus et nos uos. Aliquando pa-
ponitur ut ibi oro mea in sinum meum q.
Aliquando in pro per positum pluries in
gitur ablatiuo ut ibi Ille quidem deus sub
in .... pro pro suscitatus. Aliquando ali-
quando ..... ponitur pro ad et iungitur
ablatiuo .... ut duos erit in lucte
tu quoque etiam ad .... casatiuo ut in pu
lis in latus. Aliquando quoque pro an iungitur
ablatiuo ut ibi intret in conspectu tuo
q. et hic mirabile in oculis nostris. Ca.m Cliiij
Sub uero quando de sub supra et subter etc.
significat ablatiuum et ponitur pro ante
uel per iungitur accusatiuo. Ponitur
autem pro ante ut ibi Sub lucem exportant
tunt calathis i. ante lucem. Ponitur quoque
pro per ut ibi et sub noctem cura recedat.
In compositione uero semper sub uel loca
lem habet significationem ut suppono i.
ponere sub eo uel uim diminutiuam ut
subrideo i. parum rideo. Mutat autem b. in
sequentem consonantem quando ea quibus adiun
gitur sub incipiunt a c. ut in succido
uel f. ut suffitio uel a g. ut suggero
uel ab m. ut submitto uel a p. ut sup-
pono. Desuper uero et subter dicit quod sunt co
traiae significationis et locum signifi
cant iunguntur etiam tam ablatiuo quam
accusatiuo. Similiter quidam tamen uidetur si
gnificare ablatiuo coniungi ut ibi Ferme
super arbore sidunt. Aliter et ibi scande
super uiridi super sit uel ponitur aduer-
bialiter uel pro in ut alibi dicit
quando tamen ponitur pro de pro ....
uel dubio iungitur ablatiuo ut ....
ta super ramo etc. Inuenitur etiam ad
iungi ..... uel uocatiuo ..... et tunc
sine dubio est aduerbium ut alibi. Terre su
perexisti u ualde iuxta. Inuenitur etiam uoto
positione ut supersedeo. Desuper quoque diri
uatiuum superbus et superius supremus.
Inseparabiles Ca.m Clv de separabilibus inseparabilibus
praepositiones sunt hec di dis re se an con
que quoniam in contextu orationis per se
poni non possunt. Unde nec etiam par-
tes orationis possunt uocari quia tamen in com
positione addunt aliquid significationi et
ponuntur ideo praepositionibus simulantur et di qui
dem et dis easdem habent significationem
quia separationem significant ut diuido
distraho q. autem in dictione composita facit ag-
gregatam tunc enim ponitur dis quando sequen
tibus ut distulis uel f. ut differo in aliis
sequentibus mutat in f. uel sequente p. ut dissupli
cat uel f. ut differo uel t. ut distraho uel

i. consonante ut disiectus quando sequentibus ua
consonantibus sequentibus praeponitur di ut diuit
te diuus diduco digero diluo diruo
producit di corruptio diuino deserto in quibus
corrumpitur non quod debet dici disrumpo
sed potius diruipo. Et inde quod cum dico
aliis consonantibus sequentibus praeponitur
di non negauit etiam praepositio posse ali
quibus praedictam ideo quod non possit ali-
qui desertus et praeponitur di. Alia uero dicit
quod uel sicut uel dictio per accipio apocopa
unde respirio i. retro aspicio uel quod totus
aie diuinat retro sicut ab eo contra
Se est quoque dicit quod tamen ponitur pro dia
consignificat separationem i. seclusi secre-
sum tubos quoque etiam regit abnegacione
ut secum quasi sine cura diuinat aut
ase seorsum ad decorsum quibus tamen
uidetur sumptum a cursus etc. quod facit sepa
ratim diuidentem significat aliis aut
uidetur ascitus. Am uero significat circum
quod tiggi i. circi apud grecos quod est cir
cum ut ambio quod est circuire et eo sed b
interponitur. Alterum uero inter aliud dictum nisi
quod libro eum praeponitur acquiritur. Ca.m Clvi
Siqua et nequa de quibusdam dictionibus compositis
composita sunt a si uel ne et que
et sit feminini in compositione. Licet enim secundum
priscianum dicendum est que uel qua in no
minatiuo sed cum que ..... aut siqua et
nequa tam singularia quam pluralia
ut siqua mulier i. siqua uel si qua
animalia i. siqua. Aliqua uero secundum
priscianum non est compositum uel enim quod
in quibusque genus non operatur enim
continuatio illa non sunt composita
sed per adiectionem sillabe deriuatiue. Pridie
temporale aduerbium est compositum a prima
et die et desinit accusatiuo casui ut
pridie kal. i. die praecedenti uel kalendas
dicimus primum diem mensis a calo quod est
uoco quia die illo ascendebat et uocare
antiquitus concire sacerdos ut plebem con
uocaret ad nundinas in calendis ter
kalo quod est non nisi pluraliter dicimus
kalendae uidentur tamen uelle aliter quod
cum dicimus kal. subaudiendum est an
sed diuisa secundum est communes. Unde
intercapedo non fieri ab intercipio unde
enim formatur. Ponitur quod pluries quod a
est interimo aliud interpono intercipere
enim est quasi decipere in medio ..... aut
quasi ad distantiam localem uidetur per-
tinere ut cum dicitur intercapedo distan
tia localis siue interuallum designat di
stantia temporis ut ..... dicit ..... custos
regni inter duos reges sitim sed constitutus

[illegible]

Ca(pitulu)m clix de adverbio

[illegible]

Ca(pitulu)m clx de accidentibus adverbii primo de specie

[illegible]

Ca(pitulu)m clxi de formis adverbiorum que determinatur ...

[illegible]

eiusdem speciei nisi diversa continet
Diminutiva vero sub aliqua certa procedunt
forma quia quedam eorum terminantur in e
silabam in o. alia in r. propter hoc quod ait subno
tant multorum incidentium forma generi
cuiusque similitudine speciei adsubiecta
sicut cum ab arte fit docte [illegible]
[illegible] apulus pulare plurima
possunt accipe tamen i regula sine [illegible]
[illegible] que [illegible] secundum [illegible] termi
nationes diminutiva plurima aut inveniuntur
[illegible] anomola ut bu
male dixit. Deinde [illegible] singu
las adverbiorum formas secundum diversas eorum
terminationes et incipit primo [illegible]
[illegible]
[illegible]

Ca. [illegible] De putas

Dubitandi [illegible] putas
[illegible]

Cap. [illegible] De nominibus locorum que [illegible] adverbialiter [illegible]
Tradit quoque regulariter de supplicali[bus]
Que ipsa locorum nomina sub quo casu
deficiant adverbialiter poni. De quo nos
quoque ad maiorem evidentiam plenius quam
auctore isto dicatur non [illegible]
[illegible] est quod omnia ipsa nomina
apud latinos [illegible]
[illegible] declinationis [illegible]
[illegible] fides fidei [illegible]
tamen plurima fides fidis dicendum esse pro
nomine [illegible]
[illegible] Illud quoque [illegible] est quod nomina
locorum dicit [illegible] nomina [illegible]
[illegible] castellorum [illegible] et villarum et
que omnia tamen appellat. Cum ergo sint ad
alia locorum [illegible] interrogativa ubi quo qua
unde videndum est que ipsa locorum nomina
sub quo casu loco adverbiorum [illegible]
[illegible]

Cap. [illegible] De nominibus locorum que [illegible]
S[illegible] quedam loca et de compositis

que nominibus sanctorum celebrantur que partim
per ea incipiant ut sanctus dyonisius deg-
[illegible] ... posset dubitacio sed ergo
go subtiliter inspiciat ad adverbia pertinere
debent omnia illa subsequentis tamen ad-
dita preposicione videri unde venis de sancto dyo-
nisio subintelligitur cum multis et aliis hic in
eo vel villa vel castro vel aliquid huiusmodi sicut
in kalendariis ad notandum festum [illegible]
innuemus festum sancti petri apostoli subintelligitur
festum vel aliquid simile. Unde si queratur
quo vadis et respondetur ad sanctum dyonisium
subintelligendo [illegible] vel aliud accusativum
huiusmodi ut tamen minus [illegible] satis
facta dicatur quod quia nomen sanctus est ap-
pellativum in predicto exemplo ponitur pro
[illegible] qui exigit adverbium interrogative
preposicionem addita sibi congrua preposicione
potest congruere. Videtur ut quo vadis
ad sanctum dyonisium unde venis de sancto
dyonisio [illegible] [...] [illegible]
[...] ubi est ille [...] dyonisii [illegible]
[illegible] tamen videtur quod magis latine secundum
[illegible] modum videbitur. Item quedam
sunt ista nomina locorum ex nominibus appella-
tivis et propriis nominibus composita ut mons
pessulanus, pons sarie et similia de quibus
[illegible] multa [illegible] est primo cum quibus cum
declinacionis [illegible] [...]. Et cum pons
sarie [illegible] declinacionis esse [illegible]
[illegible] adverbii videbitur. Si ergo queratur ubi
est ille. Videndum est pontis sarie [illegible]
[illegible] dicimus [illegible] quod cum [illegible] [illegible] par-
te fiat declinacio ut mons pessulanus
montis pessulani hoc nomen [illegible]
[illegible] declinacionis est [illegible] [...]
[...] [illegible] parte fiat declina-
cio in quibusdam istorum ut pons sarie dicitur
alterius declinacionis esse [illegible] alterius
non [illegible] ut pons sarie [illegible]
quod est [illegible] [illegible] eo quod [illegible]
in ac diptongum terminat genitivum [illegible]
[illegible] [illegible] ergo nominibus istis [illegible]
[illegible] appellativum videtur debere videri secundum
eosdem casus quos adverbia exigunt in-
terrogativa prepositis nominibus sibi congruis ut
querenti quo vadis videtur ad montem pes-
sulanum ad pontem sarie. Similiter ubi est ille
apud montem pessulanum apud pontem sarie
[illegible] unde venis de monte pessulano
de ponte sarie [illegible] [illegible] [illegible] debere
videri [illegible] secundum regulas quas
[illegible] Capitulum clxv De nominibus appellativis que po-
nuntur pro adverbialiter

Preterea tria sunt
appellativa que ad similitudinem propriorum ad
predicta [illegible] [illegible] videntur ut militie mi-
litiam militie domi domum domo humi hu-

[illegible] humus ut si queratur ubi ille est. Re-
spondendum est domi quo vadis domum un-
de venis vel [illegible] [illegible] domo venio vel
domo [illegible]. Et unde quod tamen queritur
ubi est ille non potest videre [illegible] domi
[illegible] vel de domo [illegible] qui interrogat vel qui
interrogatur vel de qua [illegible]. Alio quando cum queritur
ubi est ille. Videndum est preposita ut
in domo regis [illegible] alia. Unde tullius
[illegible] [illegible] domo. Dicit addit
pronomina domi mee domi sue ut tamen
[illegible] domi mee pronomina ponantur adverbialis.
Et unde quod [illegible] [illegible] [illegible] [...] [illegible]
[illegible] pro adverbio ut querenti quo vadis
secundum [illegible] debeat videri [illegible]
do unde venis [illegible] [illegible] militiam ap-
pellabant antiqui antonomastice [illegible]
[illegible] romanorum. Illud etiam sciendum est
nomina nationum [illegible] adverbia non sunt
sunt [illegible] videri debent ut [illegible] ille
in ytalia quo vadis in ytaliam et similia.
Illud quoque attendit auctor quod [illegible] no-
minibus locorum solebant etiam antiqui [illegible]
[illegible] ut ad [illegible] opidum et alia [illegible]
de quibus plura ponit exempla. Tunc
[illegible] forte quis cur [illegible] ista nomina
locorum subiectis. Videtur [illegible] aliqua
sub ablativo ad eandem interrogationem solebant
reddi. Sciendum ergo quod [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] significationem ablativi. Et quia
[illegible] genitivus [illegible] ablativus quos ca-
[illegible] ut ista locorum nomina adverbia-
[illegible] ad hoc notandum ad quorum [illegible]
tudinem [illegible] in quibusdam genitivis ca-
sus [illegible] adverbiis. In aliis [illegible] ablati-
vus [illegible] quod exigit ipsa significatio [illegible]
[illegible] genitivus tamen videmus in prima
et secunda declinatione ut [illegible] [illegible]
genitivus [illegible] [illegible] [illegible] genitivus [illegible]
[illegible] genitivus [illegible] in [illegible] [illegible] [illegible]
adverbia [illegible] in [illegible] in [illegible] pauca [illegible]
in [illegible]. Illud quoque videndum est [illegible] adverbi
[illegible] adverbia hic [illegible] illic. Ad quo autem
[illegible] hic istic illic. [illegible] [illegible] hinc istinc
illinc. Ad qua quoque hac istac illac. Capitulum c
lxvi De adverbiis finitis que terminantur in e correpta

Post hec agit priscianus de adverbiis termi-
nantibus in e producta vel in e correptam
quorum quedam dicit esse finita que
[illegible] [illegible] diminutiva [illegible] fuerit ut pone
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] quoque ponitur [illegible]
terminancia in e correptam quod fit quod est
adverbium interrogandi vel affirmandi [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] est [illegible]
unde etiam terminatur in e correpta ex quo
composita sunt deinde subinde proinde
[illegible] que omnia sunt composita [illegible]

ante penultima sunt acuta de quo du
pliciter reddit rationem Cum enim inveniantur
deinceps et deinde dicunt quidam quod sunt de per
adiectionem cum scilicet dicitur deinde deinceps
retinuerunt naturalem accentum quem ante
adiectionem erat super prima de Alii vero di
cunt quod quia sunt composita compositionibus
de sub per que in principio positis acuti
in hiis apparuerunt accentuum cum acuto
accentu concordant ille preposiciones in grauitate
redacte preposiciones cum separate tum prepositiones
sunt grauandi et que preposiciones ille redac
te esse datum in gressum accentus sic
si et sine cum preponuntur pre compositionem qu
lit si quando negari debeat enim dentibus accentum
super primam sillabam esse in hiis per que potest
etiam aliqui ideo dicunt ante penulti
mam ut comparationem orditur esse Sed
causa differentie ad aliquando ita enim affini
tatem sonant d et t ut commune non pos
sit discerni utrum corrumpitur nisi per
accentum differentiam Ideoque aliqui ante
penultimam causa differentie acuunt in legere
do de aliquando ne sit sillabe ut si componere
alio et qui dicitur conponam producat penul
tima si vero coadverbio alio et qui quamvis
sit penultima o sicut in adverbiis dirivatis
tamen producit penultimam in sermonibus
omnibus magis videtur sic debet preferri

Capitulum Clxvm de diriuatis cuiusdem diriuatiuis

Diriuatiua adverbia
In e correpta terminantia dicit esse
ut aperte pariter [illegible]
ne per compositionem singulariter ablatiui habuit inde
Nomina quoque desinentia in e correpta
inveniuntur pro adverbiis posita ut faci
le sublime forte sponte et mane que
duo confirmat esse nomina contra aliorum co
niecturam dicitur enim sponte sua mane [illegible]
sit tamen magister [illegible] alios videtur
dixisse cum dicat alibi ea esse adverbia
finalibus posita decomposito quoque ad
verbis in e correpta desinentibus adiungit
ut comode deinde et nunc primo de hiis
que principalis agit ut iuxta vero dicit
compositionem in ab ut adverbio et potens
[illegible] masculino [illegible]
quia [illegible] nomine est dicit [illegible]
in quo est possibile post hec agit de desinen
tibus in e producta dicit itaque se penulti
ma in e producta non invenisse bene ante
[illegible] penultima [illegible] inveniuntur
ne [illegible] diriuativa aut multa
sunt in e producta desinentia que formantur
a datiuis singularibus nominum secunde decli
nationis [illegible] in e longa ut
claro et inde clare eodemque modo inte
[illegible] bene et male que licet fiant

a bono et malo tamen desinunt in e
correptam Addit quod nullum datiui
nominum secunde declinationis terminatum nec
[illegible] terminate ponitur pro adverbiis
ut falso [illegible] sepe inveniuntur cor
[illegible] in adverbia sepe
dicit quia adverbialiter posita inveniuntur
[illegible] producencia Ceterum quoque dicit quod
[illegible] differt quod ne
cesse [illegible] ubi substantivi
[illegible] quibus [illegible]
[illegible] dicunt [illegible] quod necesse est adverbium
[illegible] magis videtur
[illegible] nomine indeclinabile [illegible] quia
[illegible] ubi [illegible] tamen quia non
[illegible] nominativum cum quo construatur est
[illegible] cum dicitur [illegible] est forte esse ani
mal [illegible] cum quo iungitur nomine de
clinatio [illegible] sunt dialectici quidam minus
simpliciter qui contendunt [illegible] forte
esse animal [illegible] pro in nominativo [illegible]
[illegible] tunc [illegible] si dico si
[illegible] non erit modalis
[illegible] at illam [illegible] sic
[illegible] necessitate est animal et illa modalis
non [illegible] hec fiat [illegible]
Item neutra nominum secunde declinationis
[illegible] pro adverbiis ut multum minimum
et [illegible] quod ideo dicit quia
adverbia [illegible] non [illegible] cum
[illegible] dicuntur

Capitulum Clxvm Collectio regule de adverbiis diriuatiuis

Ut ergo regulariter [illegible]
colligamus adverbia diriuata a nominibus
secunde declinationis finiunt datiuo
a finali in e longam quia accipiunt in
quit [illegible] a largo large lar
giter [illegible]
firme firmiter Respicit autem hec corre
[illegible] ad illa que desinunt in r [illegible]
desinunt in e [illegible] di
rivationem non enim a nominibus secunde decli
nationis regulariter diriuantur et desinen
[illegible] in r sicut sunt ea que [illegible]
[illegible] exempla et de
quibusdam aliis que non recepit usus
ut [illegible] Et addit quod habun
de fit ab habundo et habundanter ab ha
bundans Et inde quod [illegible] habun
de [illegible] Sic [illegible] ponit aliud [illegible]
[illegible] que producit [illegible] ut designat et
[illegible] diriuatur et pro
[illegible] et corripe [illegible] in o
terminantia [illegible]
[illegible] corripiat [illegible] habun
de compositum est [illegible] et [illegible]
non [illegible] diriuatur ab hoc ut
plurimum videtur tamen in principio [illegible]

Illud etiam addit quod quedam sunt adu-
bia que non plane suam a nominibus a qui-
bus derivantur [illegible] videntur signifi-
cationem ut assiduus fere pro ipse assiduus
sane prodite assiduus [illegible] pro paulati-
quodammodo tamen continet. Capitulum de adverbiis
Addit postea pauca esse [illegible]
simplicia aut desinantia in e ut heri
alibi ibi. Inveniuntur quoque nola termina-
ciam [illegible] pro adverbiis posita ut pigerrime
ut domi vel gradatim ut [illegible] vel pas-
latim ut que [illegible] vel inde. In o in-
veniuntur simplicia ut quo et [illegible] composita
si qua [illegible]. Inveniuntur quoque derivativa
in o vel a tis citius vel abinitio. Inveni-
untur etiam composita ut presto apud p-
[illegible] et sto stas et profecto a tis ti-
tis abinitio. Inveniuntur etiam compo-
sita ut presto apud nomina in o adverbi-
aliter [illegible] ut falso [illegible] et similia sed
que ponuntur pro adverbiis corripiunt quoque
o. non autem semper. In u quoque inve-
niuntur derivativa ut adeo diu [illegible] diu
i. [illegible] dies quod est [illegible] et diu.
Nomina autem [illegible] desinentia
ponuntur pro adverbiis ut [illegible]
determinantibus in as an en ei [illegible]
dicit quod interiectiones sunt sed greci eas
[illegible] adverbiis. Capitulum de hiis que terminantur in e b d m n
Exsequitur quorum adverbiorum
formas secundum ordinem [illegible]
ergo dicit quod inveniuntur simplicia in e
desinentia ut sic donec et derivativa ut
illic istic et [illegible]. Et nota quod omnia adu-
bia in e desinentia producunt natura ut
pane [illegible] donec quod
si vocalem [illegible] longa natura [illegible]
[illegible] donec [illegible] tunc vocalem
naturaliter correpta [illegible] autem [illegible]
[illegible] composita etiam inveniuntur in c
ut adhuc et [illegible] pauca inveniuntur in l
ut semel [illegible] et vel quando que
pro quando valde accipitur adverbium qua-
litatis reputanda est. Sunt autem [illegible]
[illegible] desinentia in m ut clam coram. Et
etiam derivativa sive composita ut nec-
[illegible] pro [illegible] quod est [illegible] vel
compositivus vel electivus adverbium acci-
pitur. Dicit etiam bifariam et trifari-
am et omnifariam esse composita a [illegible]
vel secundum alios a [illegible] Simplicia adverbia
inveniuntur in em ut item tandem et com-
posita ut eadem quod est [illegible] et [illegible]
[illegible] et [illegible] et [illegible] quod
est [illegible] et idem. In im quoque inve-
niuntur denominativa a nominibus derivativa
ut a parte partim vel participialia id est

a nomine participali formata ut a saltu
saltim i. saltuatim. Dicit etiam vel alia ut
festim et confestim et [illegible]
[illegible] et [illegible] alios tunc [illegible]
[illegible] festim tunc aliqua [illegible]
i. perfectum aliis sententiis ut dictis vel
[illegible] a [illegible] et festo et tunc est de-
[illegible] confestim vel [illegible]
ne et festinus vel. In um quoque inve-
niuntur simplicia ut [illegible] et deriva-
tiva vel composita ut [illegible]
[illegible] que vel derivantur adverbia et [illegible]
vel componuntur [illegible] nominibus et [illegible]
adverbia. [illegible] videntur adverbia composi-
ta [illegible] duas partes sunt et quod
adverbium [illegible] sibi sup-
positum nomine. Illud quoque dicit quod
[illegible] cito derivatur ab actu et quod [illegible]
terminata in um inveniuntur adverbialiter
posita ut multum et [illegible]. Desinentia in n
pauca sunt ut en forsan forsitan. Capitulum
de hiis que terminantur in r s t x
Per que pro [illegible]
[illegible] accipitur tunc adverbium vel loco
adverbii est. Inveniuntur etiam a nominibus
vel participiis tercie declinationis [illegible]
quorum regula hec est si [illegible] desinit
nominativus vel genitivi [illegible] in er ut sa-
piens sapientis sapienter [illegible]
dativus ter [illegible] ut fortis
forti [illegible] facilis et difficilis [illegible]
[illegible] facile pro adverbio [illegible]
facit difficulter [illegible]. Excipit et-
iam quod facit [illegible] et non [illegible]
et quatuor nascuntur adverbia ter et quater
aliter quoque compositum est ab et [illegible] ut
[illegible] i. dum erat in [illegible]
Inveniuntur etiam alia composita in er ut
[illegible] tantisper [illegible]. Postea dicit
quod inveniuntur a nominibus derivativa in as
ut alias [illegible]
quoque [illegible] ut [illegible] plura [illegible]
tamen desinentia in es nascuntur a nominibus
[illegible] ut [illegible] et deinde [illegible]
[illegible] enim [illegible]
posita derivantur [illegible]
[illegible] inveniuntur quedam adverbia ut
minus et satis quod eadem loco nominis po-
situm accipitur et facit [illegible] ut
satius i. melius. Simplicia inveniuntur terminata
in us correpta et primitiva ut [illegible]
[illegible] et derivativa ut [illegible]
[illegible]. Dicit etiam [illegible]
et [illegible] differunt [illegible] et
[illegible] significat [illegible] et [illegible]
[illegible] et [illegible] a [illegible]
et [illegible] adverbiis quoque cum sit nomina-
tivus ponitur pro adverbio quod nullus pro

nimie quod nimirum non debet videri tu forte qui nominativus est pro adverbio ponatur et quemadmodum comparativa que similia sunt nominibus comparativis neutri generis adverbia inveniuntur ut clarius et acrius et similia. ¶ In eius quoque invenimus adverbia ut totiens et quotiens quale igitur dicunt qui totiens proferunt dicta et quotiens. ¶ Sunt et etiam inveniuntur adverbia ut fac et [illegible] id est [illegible] quod componitur [illegible] quod est [illegible] vel dicitur ut licitare. ¶ In xo etiam desinunt quedam ut [illegible] quod est [illegible] et [illegible] adverbium et significat [illegible]. ¶ Quedam vero desinunt in ue ut nunc [illegible]. ¶ Alia in ps ut deinceps quod est compositum a dein et ceps.

¶ Illud etiam addit quod a nominibus derivantur adverbia ut ab sapiens sapienter vel a pronominibus ut ab ille illic vel a verbis ut [illegible] vel a participiis ut ab indulgens indulgenter vel a [illegible] ut ab [illegible]. Capitulum [illegible] de figura adverbiorum

Post speciem tractat [illegible] de figura quod omnia que ad figuram pertinent in tractatu nominis expedita sunt. Post hec agit de significatione [illegible] aut [illegible] significationem vocat vel significandi modum [illegible] verborum dicatur. ¶ Alia quoque subiungit quesita cum [illegible] significatio magis dicatur accidens adverbio quam ceteris partibus cum una quoque aliarum partium significationem habeat quo adverbium [illegible] dicatur quod significatio nisi loco ut [illegible] dicatur [illegible] significationem. ¶ Bene autem significatio dicitur accidens adverbio accidere [illegible] namque partibus [illegible] quemcumque [illegible] que ut [illegible] vel cum aliis [illegible] sunt coniuncti. ¶ Adverbia vero [illegible] cum [illegible] sunt coniuncta. ¶ Nam quod presens tempus significat ut heri [illegible] cum preterito verbis construitur [illegible] futuro vel cum presenti quod quidem significatio non confert cum ceteris partibus [illegible] non eis accidere dicitur quemadmodum adverbio. ¶ Dicit ergo quod adverbiorum ¶ Alia sunt temporalia ¶ Alia vero localia post quas species multas alias subiungit. ¶ Et temporalium [illegible] igitur alia quidem tempus significant vel diversa tempora indifferenter ¶ Alia discrete que non discrete ¶ Alia significant preteritum tempus ut multo ante ¶ Alia autem presens ut nunc ¶ Alia [illegible] presens ut modo [illegible] dicit nunc lego nec nisi nunc [illegible] nunc legi [illegible] etiam [illegible] modo lego et modo legi [illegible] dici [illegible] difficile nunc et modo. ¶ Similiter autem nunc [illegible] adverbio quod est aliquando et nunc [illegible] non [illegible] cum preterito imperfecto sicut [illegible] ¶ Quedam vero futuri temporis significant ut cras. ¶ Sunt et alia dubiorum temporum ut olim [illegible] quondam unde Virgilius Forsan et hec olim meminisse iuvabit [illegible] etiam et [illegible] composita dubiorum sunt temporum ut aliquando [illegible] que omnia dicit infinita quia particulas temporum indeterminate significant ut si dicam olim scribam. ¶ Est autem [illegible] relativum ut ubi [illegible] inveniebus [illegible] ubi subintelligitur tunc [illegible] referri. ¶ Est etiam infinitum ut quando [illegible] ut quando faciam [illegible] quod ponunt [illegible] infinite accentum tamen distinguunt. ¶ Nam si est interrogativum acuit [illegible] ¶ Si vero relativum vel infinitum per omnes sillabas gravatur. Illud quoque addit quod ponuntur pro aliquando et [illegible] casuali ut apud Virgilium [illegible] te cura [illegible] Capitulum [illegible] de adverbiis localibus

Adverbiorum localium quedam sunt communes locorum significationes quedam discrete. ¶ Earum vero que discretas sunt significationes ¶ Alia significant ad locum ut huc ¶ Aliam loco ut hic et ubi quod [illegible] interrogativum est acuit penultimam quod vero relativum est gravatur per omnes sillabas. Ita quoque et unde. ¶ Quedam autem significant de loco ut hinc illinc ¶ Quedam per locum significant ut hac illac ¶ Sunt [illegible] que communes sunt locorum significationes ut [illegible] quoque autem [illegible] loco [illegible] de loco ut [illegible] de alio loco [illegible] ut [illegible] et [illegible] que [illegible] casibus iunguntur et eis [illegible] esse [illegible] adverbia [illegible] composita que [illegible] casualibus [illegible] ut [illegible] ¶ Adverbia vero dicit [illegible] casualibus ut [illegible] tamen cum illis sine casualibus possunt ut apud Virgilium [illegible] differentie quod adverbia [illegible] sunt significationum ut [illegible] loco [illegible] significationes aliud cum significat [illegible] de partibus [illegible] aliud [illegible] de loco [illegible]. ¶ Illud quoque adiungit quod sunt quedam adverbia ad locum significativa [illegible] ut [illegible] et similia [illegible] modo [illegible] ytalia [illegible] significant ad locum que adverbia composita [illegible] accentum [illegible] accentu [illegible] quod [illegible] et [illegible] composita [illegible] non [illegible] ut supra demonstratum est. Illud etiam

Ca[pitulum] [illegible] de figura adverbiorum

Ca[pitulum] [illegible] de adverbiis localibus

dicit quod multiae significat in loco cum pro ad
verbio ponitur quod vesperi in tempore significat
et quod localia adverbia pro temporalibus ponuntur
ut inde proinde vel et postea et ubi propter
quod et sic protinus temporalia [illegible] pro loca
libus **Capitulum [illegible] de tertiis speciebus adverbiorum**

Ponit deinde tertiam speciem adverbiorum scilicet
adverbium dehortativum ut ne quod accipitur
[illegible] et tunc est coniunctio copula
tiva et ponitur pro ut non et est quoddam cau
salis Dicendum tamen quod multis ponitur etiam
ne pro [illegible] Ponit consequenter adverbia abnega
tiva scilicet abnegationem consignificancia ut non
haud et alia Addit quoque quod aliae partes
ponuntur pro adverbiis diversarum significationum
et quod ponuntur duae pro uno ut nullomodo
nullatenus unde videtur voluisse quod [illegible]
[illegible] sit composita dictio quod si ita est non
sub uno accentu debet proferri Et quia acce
tum pronunciant super antepenultimam dicunt
nullomodo duas esse partes et tamen debent sub
uno accentu proferri ut volunt prima par
ticula [illegible] et de nullatenus Sunt
etiam qui dicunt quod nullo pars est com
posita Et dicunt [illegible] duas par
tes quia duae integrae [illegible] con
iuncte licet [illegible] satis potest esse Sunt
etiam quaedam confirmativa id est confirmationem
significancia ut profecto et similia Inveniuntur
duae etiam partes pro adverbio confirmativo
ut quidam [illegible]
ponitur parte Addit tamen et aliam speciem ad
verbiorum quae appellat mirativa ut mediusfi
dius Illud quoque dicit quod [illegible] pro
adverbio iurandi ponitur [illegible] fit in
casuali quaecumque sit Adiungit vero sub opta
tiva id est optationem significancia ut utinam o
[illegible] componit [illegible] Item quaedam
sunt hortativa ut age quod videtur inquit plu
rale [illegible] agite [illegible]
latum est in adverbium licet ibi [illegible]
[illegible] tamen non significet [illegible] pluribus
[illegible] adiungit [illegible]
Agit postea de [illegible] adverbiis quae
dicit hortativis esse contraria quia [illegible]
illa motum animi [illegible] iudicantur [illegible]
[illegible] ut paulatim et similia Prae
terea etiam sunt adverbia qualitatis ut bene
quantitatis ut parum Similitudinis ut sicut
dubitativa quoque ut forsan Congregati
va ut simul Discretiva ut seorsum Ordina
tiva ut deinde Intentiva ut prorsus
Comparativa ut magis et minus de quo
dicit quod adiunctum positivo aliquid contraria
significat quod comparativum contrarium positi
vi ut minus stultus dicitur pro prudentior
Adiungit postea de superlativis tamen modi

sunt maxime minime et similia Et
unde quod cum omnibus [illegible] dicat divina
[illegible] tamen sunt
nomina latina ex quibus derivantur [illegible]
[illegible] quantum ad [illegible]
fit sed quantum ad significationem [illegible]
[illegible] ubi cum dicunt [illegible]
latini dicunt [illegible] Certi autem [illegible]
[illegible] regulariter adverbia ut [illegible]
ter [illegible] quater Et inde quod [illegible]
[illegible] adverbia ut [illegible]
[illegible] Aequat autem numera
[illegible] ut quotiens
totiens et sunt adverbia haec [illegible] et sic
addit [illegible] **Capitulum [illegible]**

Illud etiam **de eadem**
adiungit quod sicut sunt nomina et sy
nonyma et polionyma ita quoque et ad
verbia polionyma sunt equivoca quae sub
plura significant ut illic tempus et locum
Similiter sunt diversarum significationum quo
qua quando cum sunt relativa et interroga
tiva et infinita quandoque et est adver
bium temporale et coniunctio completiva et ac
[illegible] Similiter o et est adverbium
admirandi vel indignandi et est [illegible]
[illegible] adverbium tantum [illegible]
[illegible]
[illegible] Est quaedam vocandi et admirandi
ut ibi o qualis facies [illegible] et est adverbium
indignandi ut [illegible] o tempora
o mores et est etiam [illegible] ut [illegible]
[illegible] Est [illegible]
[illegible] et sic ponitur equivoce Sunt
[illegible] synonyma ut [illegible]
[illegible] ut [illegible]
[illegible] De ordine etiam adverbiorum adiun
git quod magis debent [illegible]
[illegible] adiectiva [illegible]
[illegible]
[illegible] substantivum [illegible]
[illegible] et ita deinde [illegible] substantivum [illegible]
[illegible] simul intelligat [illegible]
dicit albus homo tamen [illegible] quod adverbia
[illegible] etiam [illegible] quae [illegible]
[illegible] ut [illegible] quod est
temporale et ideo [illegible] quod [illegible]
[illegible] esse ita quoque [illegible]
[illegible] adverbiali [illegible]
[illegible] Item demonstrativa adverbia
ut ecce et interrogativa ut cur quare et
hortativa ut age et similitudinis ut quasi
et [illegible] ut [illegible] et [illegible] ut [illegible]
[illegible]

Post hec **Capitulum [illegible] de coniunctione**
Adiungit de coniunctione quia tantam
habet cum adverbiis affinitatem ut quaedam

[illegible] de coniunctione

cam enim adverbia posuerunt et etiam indi
ces quia interiectio habet vim verbi. Interiec
tio enim sicut adverbium verbo adiungitur, verbis vel
verba ei subaudiuntur. Unde est signum illi
us quod est quod Latini una parte orationis ab
adverbiis separatam esse voluerunt, distinc
tum velut adverbium significet affectum ver
bi cui adiungitur quod interiectiones. Unde et Papi
as dicit quasi papa absque [illegible]. Nam quod dicitur
est quod papa [illegible] non interiectio est, absque ob
servantur [illegible] in illa
interiectione intelligitur. Et nec aliud apparet quam
dicere significat quod docet subiungit quod in
teriectio plena animi motus significationem
habet nisi etiam si non addatur verbum. Et inde
quod interiectiones illis tamen verbis adiungitur que
[illegible] factus ipsa significant ut pape tam
[illegible] significanti admirationem [illegible] querebat que
[illegible] quae additur et tale verbum [illegible] inter
iectio cuius intellectum nisi habet credo quod admira
tionem rei [illegible] secundum quod non solum
interiectio significativa ut pape significat
affectum sed etiam voces que non in [illegible] sunt
ad [illegible] admirationem imitantur [illegible]
te [illegible] passionibus animi ut ha he
et [illegible]. Et inde quod interiectiones alie significant
affectum gaudii ut euax, alie doloris ut
ei, alie timoris ut atat, admirationis ut pa
pe [illegible] quidam grammatici imitatio
nes illitterate vocis [illegible] ut risus ha ha
he indignationis [illegible] ut [illegible] differunt a [illegible]
[illegible] natura [illegible] alie [illegible] aliud
sunt [illegible] sunt litterati iste non imita
tiones illitterate [illegible] quia non sunt
cum [illegible] Item quedam
voces [illegible] diversas [illegible]
[illegible] pertinent ut o tu [illegible]
indignationis vel adolare vel admirationis
interiectio [illegible] aut est vel aptandi est
adverbium. Cum autem nomen est [illegible]
nomen est itaque quoque a proposito [illegible] esse
interiectio et nomen [illegible] et [illegible] est
et interiectio ut apud Lucanum [illegible]
[illegible] quidam [illegible]
modo [illegible] interiectio est [illegible]
[illegible] integra debent esse interiectio
ut [illegible] est ultima o [illegible]
[illegible] illud non quod [illegible] proposito sit
est etiam interiectio [illegible] hac [illegible]
Illud quoque addit quod accentus interiectionum
[illegible] sunt quia non plana [illegible] voce
[illegible] secundum [illegible] affectus animi
[illegible] et alios accentus [illegible]. Unde [illegible] quod
interiectionum [illegible] possunt [illegible] interiectiones
significativas [illegible] et naturales que
sunt [illegible] litterati et [illegible]. Nunc [illegible]
addit quod alie partes interiective possunt [illegible]

vi vel singule ut infandum vel plures ut pro
[illegible] notandum est quod que voces [illegible] inter
iectiones sunt semper [illegible] sunt ut pape
[illegible]. Ca^m^ lxxxiiij de coniunctionibus

Dictum de [illegible] [illegible] nunc restat.

Coniunctionis [illegible] est. Hec videlicet
vel [illegible] qualiter vel duo [illegible] cum
eadem [illegible] possunt ut [illegible] plato di
sputat vel duo [illegible] ut pla
to legit et disputat vel duo adverbia cum eod
verbo ut bene et docte legit. Est ergo coniunctio
est pars orationis indeclinabilis coniunctiva ali
arum partium [illegible] cum quibus [illegible] ut
copulativa sive disiungat ut disiunctiva [illegible]
aut [illegible] vel ordine demonstrans
non est ut opinor [illegible]
[illegible] quedam divisio coniunctionis [illegible]
[illegible] auctor [illegible] duas
syllabas [illegible] accidenti [illegible]
[illegible] accidentia [illegible] subiectis [illegible]
[illegible] potestate [illegible]
coniunctionum [illegible] continuativa [illegible] ordine vero
vocat [illegible] demonstrat
[illegible] vox in naturali necessitate [illegible]
aliam qui ordo solum [illegible]
tinuativis [illegible]. Ca^m^ lxxxv de figura et spe

Accidunt autem coniunctioni tria scilicet [illegible]
figura species ordo. Speciem autem dicit quod
alii potestatem nominant que [illegible]
significat [illegible]. De figura autem nichil
aliud est dicendum [illegible] de nomine [illegible]
[illegible] Sunt autem coniunctiones quedam
simplicis figure ut at, quedam alie [illegible]
site ut atque et [illegible] autem hec sunt co
posite [illegible]. Agit postea de
[illegible] species autem appellat
[illegible] coniunctionum secundum diversitate
significationum. Sunt autem multe. Prima
[illegible] dicitur [illegible] ut at et quoque
[illegible] sunt alie copulative que
[illegible] copulant ut neque
[illegible] alie sunt affirmative
ut [illegible] alie sunt negative ut
nec neque. Secunda species dicitur continuativa
[illegible] coniunctio causalis et magis et
[illegible] accipit [illegible]
[illegible] species. Nam alia est continuativa
alia subcontinuativa alia adiunctiva alia ef
fectiva alia [illegible] causalis [illegible]
[illegible] causale [illegible]
autem [illegible] due [illegible] continuativa [illegible]
et subiunctiva [illegible] veritate [illegible]
[illegible] consequentie [illegible]
[illegible] absolute sunt. [illegible] continuative
sunt que [illegible] continuatione [illegible]
[illegible] ut una [illegible] ab [illegible]
tate [illegible] ut si stertit dormit [illegible]

autem quod ista coniunctio si rerum consequentiam demonstrat quamquam et quamvis causalis est illa scilicet coniuncta species que necessitatem consequentie non habet ut legas doctus eris. Similiter sin sive seu tamen continuative sunt quando causales non [illegible]. Continuative enim sine intellectione [illegible] aliam oportet precessisse orationem cui sin ponatur supponatur. Ideo quia dictio continuativarum significat dicta subiunctivum [illegible] etiam conveniebat determinat quod continuative significat qualis ordo et natura rerum id est que res in illo ordine nate sunt ut una posita consequentie altera sequatur significat dico cum dubitatione essentie. Subcontinuative non consequentiam id est convenientiam et utriusque cause continuationis id est rei continuate ad alteram non conditionaliter sed certa rerum ut quia cum ut si dicas cum ambulat movetur. Significas utramque scilicet et ambulationem et motum convenienti ordine ita scilicet quod ambulatio causa est ad quam motus sequitur consequentie. Ergo ille conditionalis et dubitative iste non sed affirmative rerum certitudinem demonstrat. Adiunctive coniunctiones dicuntur que subiunctivis subiunctionibus adiuncte vel causam finalem non iam esse sed ut sit vel efficientem si sit aliquid consequi conveniencia ostendunt vel ut si dicam doceo te ut sis sapiens. Nam sapientia finalis causa doctrine est. Rursus cum dicam si legas doctus eris hec coniunctio si adiunctiva subiunctivo modo ostendit causam efficientem id est lectionem non iam esse sed si sit ostendit fore doctum sequi non [illegible] necessitate. Effectiva coniunctio est illa que effectum per indicativum iuncta causam non necessario complectitur ut legi nam doctus sum. Et nota quod ut pro cum coniuncta cause tunc accipitur et tunc illam denotat causam cum qua ipsa sit adiuncta cuius est causa ostendere ut si dicas non dum cogitur ut per altum navigare. Approbative causalis dicuntur que cause per indicativum iuncta effectum probat necessario ut quia [illegible] lege [illegible] dicit quatenus esse adiunctivam coniunctionem quidam enim certam coniunctionem significat quod ideo determinat quia duabus partibus possunt intelligi quatenus vel etiam pro certa accipi sicut supradictum est dicit. Et unde in illo exemplo Virgilii cum fata sinebant non est cum adverbium temporale sed est coniunctio posita pro si. Illud quoque addit quod nomina vel pronomina vel participia vel adverbia loco causalium coniunctionum inveniuntur pronomina ut ideo quod alii compositum dicunt esse ab id et eo pronominibus. Alii dicunt duo illa pronomina irregulariter coniuncta pro coniunctione posita. Nomina quoque inveniuntur pro coniunctione ut qua causa qua gratia qua de re. Ca^m clxxix ad hunc de [illegible] speciebus coniunctionum

Agit postea de approbativis. Sunt autem approbative que approbant rem cui adiunguntur ut eadem memini. Licet eiusdem approbativa est dicit etiam quod causales ille scilicet que adiuncte sunt ponuntur pro approbativis ut apud Virgilium [illegible] si qua est celo pietas. Disiunctiva res et sensum disiungit ut aliam ex altera non esse significat ut vel dies est vel nox est. Hec autem indicative sunt aliquando dubitative. Indicative inquit id est certe aut lux est aut tenebre. Omnibus enim qui oculos habent ipsa conspicit quod necessario eius concedere debeat. Cum autem dicat aut prodest divitias querere. Subdisiunctive sunt que tamen notam habent disiunctionis utrumque tamen eorum est quantum ad vocem unde disiunctive etiam significat esse vel simul id est in eodem tempore vel disperte id est in diversis temporibus simul ut apud Terentium vel [illegible] alii [illegible] gratus vel etiam vero. Et rursus Alexander sive Paris id est Alexander qui et Paris dicitur. Disperte autem tota die vel legit iste vel cogitat non quod duo simul sed modo hoc nunc illud. Item si dicam vel [illegible] accomodatus est simila subdisiunctiva est quod auctor ostendit. Nam hec videtur sonare quod unum solum [illegible] quibus adiunctum inquit [illegible] utrumque pariter et libenter accipere potest eadem vel [illegible] esse disiunctiva ut sit semper accomodata vel alterum tamen vel utrumque hoc enim non patet simul esse. Addit etiam quod vel diminutive ponitur ut apud Lucanum o felix si te vel sic tua Roma videt vel etiam ponitur ut pro saltem. De disiunctivis que elective dicuntur agit postea. Hec autem sunt que diversis propositis nobis aliquid eligere docent ut dives esse volo quam pauper [illegible] illud duplicatur etiam quam [illegible] adversativa causa. Ca^m clxxx ad hunc de eodem

Postea adiungit de adversativis. Hec sunt que adiunctum convenienti significant [illegible] convenienti [illegible] et negat rem [illegible] concessio [illegible] quod convenienti rei [illegible] abnegationem et [illegible] inde quod saltem cum sit adversativa habet etiam diminutivam significationem ita quod simul est utramque cum [illegible] adversativa convenienti [illegible] respectu quia diminuit convenientes [illegible] sit convenientes ponitur ut per amicum rogans dicas si non [illegible]

ne innat caritate saltem una ne prio
rum cum continet est innate pris rum
cum continet est qui caritate. Illud quoque
addit quod ne inuenitur diminutiuorum significa
tione ut apud salustium ne illi corruptis
moribus etc. pro ne dum quod dicit res secunde
sapientum animos fatigant et supponit
pro ironia. Ne dum illi etc. quod dicit si res secunde
animos sapientum fatigant poterunt
fatigare animos corruptorum quod minus
est. Postea dicit quod apud grecos aliqua
tione sunt coniunctiones ut te et ar. Nos
autem quamuis non habemus secundum sunt illis uti
mur nobis subiunctiuis quadam signi
ficatione. Ubi enim greci dicunt recte fe
cissem nos dicimus fecisse si potuissem.
Collectiue sequuntur que et rationales di
cuntur quia per illationem aliquam rei colligunt
non ut ergo igitur itaque quippe ante penultima
acuitur quia anime due partes sunt. Et
inde quod rationalis coniunctio inuenitur completi
ua ut apud terentium [illegible] ne est ergo
[illegible] cum ego quantum ad sensum nichil operatur
similiter et quasi completiue ponuntur ut apud
uirgilium qui attulit una etc. De dubita
tiuis addit subsequentes. Hec sunt que du
bitationem significant ut an et ne correptam
quod ideo dicit quia que producta est negati
ua est ut ne facias. Est autem differen
tia inter aduerbia dubitandi et coniunctio
nes dubitatiuas quia hec aliqua coniungunt
ut si dico uide an si fortis sit sanus an
non. Illa autem nichil coniungunt sed uerbis tantum
adduntur. Et inde quod dubitatiue coniunctio
nes frequentissime sunt interrogatiue. In
terrogatiua tamen non est species coniunctionum
secundum accidens. Nulla enim coniunctio cum con
iunctionibus interrogatiua est. Potest enim dici
quod in ipsa interrogatione consulat ut cum
dicitur est ne fortis sanus. Hic enim coniungit
addi uel subintelligi est ne fortis sanus
an non est sanus. Ampius plerumque dicitur ne
coniunctio interrogatiue ponitur esse aduerbium in
terrogandi quem admodum coniunctio eadem ne si
dicitur est aduerbium prohibendi quod satis co
gruenter potest dici. Illud quoque addit quod ne
confirmatiue ponitur et tunc aduerbium
est scilicet [illegible] hec causa apostropham
accipit [illegible] ne accipitur pro latinus
et est tunc dubitatiua. Completiue sunt
que orationem complent et non sensum que
et completiue dicuntur quia completa sententia
sensu orationis ponuntur illis cum sublatis
integer manet sensus. Et inde quod ille ce
dem que copulatiue sunt ad alias species
coniunctionum pertinent plerumque ut si dicas
euclides uero [illegible] fortis sunt hec completiue

ponuntur sed cum autem dicas euclides quidem prius
fuit ulixes uero astutus hec pro copulatiua
accipitur. Potest tamen dici et distributiua
quia diuersis rebus diuersa attribuunt. Proximus
Est itaque copulatiua coniunctio alia simpliciter
alia tamen distributiue. Capitulum clxxxv de ordine coniunctionum

Expositis accidentibus [illegible]
coniunctionum adiuncturum agit de ordine
qui coniunctionibus preue est omnibus dictionibus
preue datum est quia sunt quedam dictiones
que licet sine uerbo ordine tamen nullus
in eis respectus ordinis habetur ut homo
legit uel legit homo indifferenter habetur. Di
cit itaque quod coniunctionum quedam preponuntur
naturaliter ut prepositiones et prepositiue. Natura
liter autem dicit quia causa in uenit prepositio
postposita ut mecum secundum hec non habet co
niunctio communi prepositionibus habent causa coniunc
tionum sine ordine quedam semper preponuntur
ut at ac ast aut uel nec neque. Et enim quod
[illegible] sine sed sine in est dicitur sine post
posita esse quia non est ut proponatur
aliquid. Alie semper postponuntur ut que ne
ue hec dicuntur encletice et inclinatiue. A
lie autem preue omnibus apponitur indifferenter
et postponi possunt. Ergo nam preue datum
est nam et atque que non possunt post
poni nisi poetica auctoritate ut uirgilius
[illegible] altam [illegible] Ecce
tor hec de singulis partibus orationis et
que [illegible] magistri petrus heliam qui
priscianum summa breuiter collegit ac deli
genter exposuit ad presens conscripta sufficiant
nunc [illegible]
[illegible] Capitulum clxxxvi

Analogia latine De analogia greca
similium comparatio siue proportio nomina
[illegible] est ut quod dubium est ad
aliquid simile quod non est dubium referatur
incerta certis probentur. Quatuor autem modis compara
tio analogie colligitur id est qualitate compara
tione genere numero figura casu consonan
tiabus sillabarum et similitudine temporum.
Et quod de his unum defuerit iam non est
analogia id est similitudo sed est anomalia id est
contra regulam ut lepus et lepus [illegible]
conuenit sed dissentit casu facit enim lepus
leporis [illegible] regulare est dum conuenit
[illegible] masculinum sit an femininum
similis est illi nomini declinatione [illegible] et e
rit masculinum [illegible] genere
[illegible] similis est ille [illegible] decli
natione et erit masculinum [illegible] in compara
tione positiuorum ut si dicas doctus mag
nus positiui sunt et [illegible] fit et per
diminutionem ut [illegible] masculinum
esse [illegible] fit marmor [illegible]

Capitulum clxxxvi de analogia prima

esse generis [?] masculini indiget. Nam quod generis in principalitate est, id esse solet in diminutione; sed hoc non semper, ut pistrinum, pistrilla. Et quia sicut debemus compositionem [?] declinationem et diminutionem generis colligere, Priscianus in libro constructionum [illegible] Ca. c

lxxxx de constructione partium orationis

Prius partium ordinatio fieri solet ad constructionem orationis perfecte. [illegible] constructionem [quam] greci sintasim vocant [?], sicut littere, que dicuntur elementa, rudimenta [?] [illegible] esse vocis literate [illegible] non quomodo [?] [illegible] sed rectissima ordinatione coniuncte faciunt sillabam, et sillabe dictionem, sic et dictiones orationem. Est enim oratio congruentia dictionum aptissime coniunctarum. Quando [illegible] solacium [illegible] sive coniunctas non oportet. Ante querit [?] causas ordinis dictionum et ordinationis casuum ac generum et temporum [illegible] partium suspicantes fortuitas esse positiones ordinationum, sed post hac opinione [illegible] generaliter mihi per ordinem accipi, nec tamen eo ordine [illegible] quod penitus stultum est existimari. Dicatur igitur [?] sapientibus apta ordinatione partes orationis tradite sunt, cum primo nomen, secundum verbum posuerunt. Nulla enim pene oratio completur sine his, quod ex constructione licet ostendere, ubi [illegible] Homo lapsus [illegible] hodie gaudet hic, cum intuitus [?] partes orationis absque coniunctione que si addatur aliam orationem [illegible] ablata inquam si nomen aut verbum subtraxeris imperfecta fit oratio; si vero cetera subtraxeris, [illegible] non est oratio deficit, dumtaxat sicut in elementis alia sunt vocalia que per se vocem perficiunt, alia consonantia que sine vocalibus [illegible] non queunt. Sic et in dictionibus quedam per se dicende sunt, ut in verbis maxime vel nominibus vel pronominibus per se vocativis vel etiam adverbiis que quasi [illegible] antecedentibus [illegible] ut cum ad illos qui oportune dicunt aliquid aut agunt clamamus [illegible] Alie vero sunt que sine ceterarum adiunctione partium ad perfectionem sensus proferri non possunt, ut prepositiones aut coniunctiones, que per se consignificant, in aliis vero coniuncte significant, et non ipse tamen [?] et significationes variant illarum adiunctarum sibi coniunctarum [?]. Multe vero sunt dictiones ad quas complanandas maxime necessaria est constructio, quia diversas [illegible] sive figuras [illegible] que per ordinationem declarantur, ut in verbis amato et dicto et [illegible] sunt [illegible] persone adiectione [illegible] discernuntur, ut amato tu, amato ille. Sic etiam in nominibus diversi casus aut generis aut numeri plures voces inveniuntur, ut hic

poete, hunc poete, hi poete, o poete. Aquila quoque et in aliis generibus inveniuntur similia vel aliter ea distinguere nisi per ordinationem et sequentia et casibus genera quibus coniungitur discernenda. Confusio namque significationis per ordinationem auctorum et accidentium distinguitur. Ca. c lxxxxiii adhuc de eadem

Omnis autem constructio quam greci sintasim vocant ad intellectum vocis est referenda. Itaque per diversas figuras in constructione solent auctores accidentia variare, que quamvis ad ipsas dictiones incongrue disposita esse videantur, ratione tamen sensus ordinata rectissime esse iudicantur, ut quia prima persona et tercia in unam figuram veniunt, et apud Virgilium "Ille ego qui quondam", quod in a [?] est enim intelligendum ego Virgilius ille Virgilius qui scripsi bucolica vel georgica. [illegible] quoque invenimus ut id ipsius Eneidos partes in figuram [illegible] est [illegible] multi intelligunt. [illegible] genera ut Preneste sub ipsa namque neutro [illegible] urbs quam intelligi convenit magis quam Prenoste nomine ipsa femininum redditur. Idem quoque plurima accidentia partium orationis frequenter inveniuntur. Auctores de constructione singularum partium [illegible] causa [illegible] maxime qui [illegible] de illis tractatu [illegible] magistri Petri Helie, multa quoque de partium ordinatione occasionaliter interposita sunt. Ca. c lxxxxv de ortographia

Ortographia grece, latine recta scriptura interpretatur. Orto enim recta, graphia scriptura dicitur. Hec disciplina de scribendi [illegible] ut puta ad cum est prepositio d litteram, cum est coniunctio t litteram accipit. Haud quando est adverbium negandi d littera terminatur et aspiratur in capite; quando autem coniunctio est per t litteram sine aspiratione scribitur. Apud prepositio per d scribitur sicut apud patrem, quia veteres sepe apud pro ad usi sunt. [illegible] mediis litteris subtractis. Equus quod est animal per e solam scribendum; equus quod est iustus per ae diptongum scribendum. Exul addito s debet scribi, quia exul dicitur extra solum esse. Exultat melius sine s littera scribitur. Nam cum ipsa x ex c et s constet, quomodo cum iam in se habeat, ei addatur alia? Equor per diptongum scribendum, quia ab aqua est nomen fictum. Fedus quod est deformis per e solam scribendum; fedus quod est pactum cum oe per diptongum scribendum. [illegible] quod est filius per [illegible] scribendum, quia facit [illegible]. H quia est aspirationis nota in latinis tantum vocalibus adiungitur, ut honor, homo, humus. Aspiratur consona

tibus sed in Grecis et Hebreis nominibus. K litteram antiqui preponebant quociens a sequebatur, ut Kaput, Kanna, Kalamus. Nunc autem Kartago et Kalende per eam tantum scribuntur. Omnia autem Greca nomina qualicumque sequente vocali per c sunt scribenda. Prefiscine per p et c dicendum, per f non: scribendum est enim, quia de pre venit. Pex sed solam scribendum est si de honore, cum h aspiratione. Individuo quoque verbis coniunctivos vetusti ut cum eadem littera alium intellectum correpta, alium producta haberet, longe sillabe apicem apponebant, ut puta populus arborem significaret an hominum multitudinem apice distinguebatur. Sic et ubi littere consonantes geminabantur sicilicum superponebant, ut cella, serra, asserere. Veteres enim non duplicabant litteras sed supra sicilicos apponebant, qua nota admonebatur lector geminandam esse litteram. De libro iii Floridorum. Studium quoque loquendi ... competenti studio, que scripta sunt sine aliqua erroris ambiguitate proferre. Vox enim articulata ... vos sequestri scribendi ... ab inmeritis ... sunt duo sibi ista vendicant ac defendunt.

Cap. xxxviii De materia instrumentorum scribendi

Vetere litterarum matrices plurimorum ingenium ... primordia scilicet. Greci autem Tusci primum ferro in ceris scripserunt; postea Romani iusserunt ne graphium ferreum quis haberet. Postea institutum ut cera ossibus scriberetur. Graphium autem Latine scriptorium dicitur, nam graphia scriptura dicitur. Cartarum usum primum Egyptus ministravit, ceptum apud Memphiticam urbem. Memphis enim civitas est Egyptiorum ubi carte usus inventus est primum, sicut ait Lucanus: Conficitur bibula Memphitis carta papyro. Bibulam autem papyrum dixit quod humorem bibat. Carta autem dicta quod carptim papyri tegmine decerptum glutinatur. Pergamenam reges cum carta indigerent membranas primum excogitaverunt; unde et pergamenarum nomen hucusque tradente sibi posteritate servatum est. Hec et membrana dicuntur quia ex membris pecudum detracta sunt. Fiebant autem primum coloris lutei, id est crocei; postea vero Rome candida membrana reperta sunt, quod apparuit inhabile esse, quia et facile sordescunt aciemque legentium ledant. Membrana quidem aut candida aut lutea aut purpurea sunt. Candida naturaliter existunt. Luteum membranum bicolor est, quod a confectore una tingitur parte, id est crocatur. Purpurea vero inficiuntur colore purpureo, in quibus aurum et argentum liquescens patescat in litteris. Scribendo autem scriba nomen accepit. Instrumenta scribe

calamus et penna. Ex his enim verba paginis infiguntur. Sed calamus arboris est, penna avis, cuius acumen in medio dividitur in duo, in toto corpore unitate servata, credo propter misterium, ut in duobus apicibus vetus et novum testamentum signaretur, quibus exprimitur verbi sacramentum sanguine passionis effusum. Calamus autem quia liquorem ponat, unde et apud nautas calare ponere dicitur. Penna autem a pendendo vocata, id est volando; est enim, ut diximus, avium. Actor. Cap. xxxix De accentibus dictionum vel punctuatione.

De illarum multa superius dicta sunt. Sed quoniam est in illa vel dictione accentus, hoc esse videtur in oratione positura, quia modum pronuntiationis ostendit, de qua hic pauca subiungam. Ysidorus libro i. Ethimologiarum. Positura est figura ad distinguendos sensus per cola et commata et periodos, que dum ordine suo apponitur sensum nobis lectionis ostendit. Dicte sunt autem positure vel quia punctis positis annotantur, vel quia ibi vox pro intervallo distinctionis deponitur. Prima positura subdistinctio dicitur, eadem et comma. Media distinctio sequens est, ipsa et cola. Ultima distinctio que totam sententiam concludit ipsa est periodus, cuius ut diximus partes sunt cola et commata, quarum diversitas punctis diverso loco positis demonstratur. Ubi enim in initio pronuntiationis necdum plena pars sensus est et tamen respirare oportet, ut puta si unus et pes, fit comma, id est particula sensus. Ubi autem in sequentibus iam sententia sensum prestat, sed adhuc aliquid superest de sententie plenitudine, ut puta si unus et pes quid, fit cola. Ubi vero iam per gradus pronuntiando plena fit sententie clausula, fit periodus, ut puta si unus et pes quid ibi ... prestat.

Cap. xl De barbarismo et soloecismo

Barbarismus est una pars orationis vitiosa in communi sermone, in poemate metaplasmus. Fit duobus modis, pronuntiatione et scripto. His bipertitis quatuor species supponuntur: adiectio, detractio, immutatio, transmutatio littere, sillabe, temporis, toni, aspirationis. Sunt etiam barbarismi per hyatus, collisiones et male compositiones, id est cacosinthetha, que vitia non nulli barbarismi estimant, que tamen inquinatius fiunt, metacismum, labdacismum, iotacismum, hyatus, collisiones et omnia que plus equo minus ve sonantia ab eruditis auribus respuuntur. Soloecismus est vitium in contextu partium orationis contra regulas artis grammatice factum. Fit autem duobus modis: per partes orationis et per accidentia partibus. Per partes orationis fiunt soloecismi cum alia pro alia ponitur. Fit etiam ... parte orationis cum ipsa pro se

in loco suo non ut queunt pro queunt. Per accidencia partium orationis soloecismus in propria impermixta scema non vocatur. Ca. lxxxix de ceteris vicijs grammatice

Cum barbarismo et soloecismo duodecim vicia nominantur hoc modo. ¶ Acirologia est inpropria dictio ut Hunc ego si potui tantum sperare dolorem pro timere cum dixit pro timere. ¶ Cacemphaton est obscena enunciatio vel in compositione dictionis ut in uno verbo ut numerum cum navibus equet. Arrige aures Pamphile. ¶ Pleonasmos est adiectio verbi superflui ad plenam significationem ut sic ore locuta est pro sic locuta est. ¶ Perissologia est superuacua verborum adiectio sine ulla vi rerum ut ibant qua poterant qua non poterant non ibant. ¶ Macrologia est longa sententia non necessarias res comprehendens ut legati non impetrata pace retro unde venerant domum reversi sunt. ¶ Tautologia est eiusdem dictionis repeticio viciosa ut egomet ipse. ¶ Eclipsis est defectus quedam necessarie dictionis quam desiderat precisa sententia ut hec secum deest cum loquebatur. ¶ Tapinosis est humilitas rei magne non id agente sua quod audit ut penitus que tamen lignis plangentes sive que armato milite complent et simul legiones armatorum militum impleverunt vaginas. ¶ Cacosyntheton est viciosa compositio dictionum ut versaque iuvencum terga fatigamus hasta. ¶ Amphibolia est ambiguitas dictionis. Ca. xc de metaplasmis

Metaplasmus est transformatio quedam recti solutique sermonis in alteram speciem metri ornatusque causa. Huius species sunt xiiij. ¶ Prothesis est appositio quedam ad principium dictionis littere vel sillabe ut gnato et tetulit pro tulit. ¶ Epenthesis est appositio ad medium dictionis littere aut sillabe ut relliquias pro reliquias et induperator pro imperator. ¶ Paragoge est appositio quedam ad finem dictionis littere aut sillabe ut magis pro mage et potestur pro potest. ¶ Aferesis est ablatio de principio dictionis contraria prothesi. ¶ Sincope est media ablatio de media dictione littere aut sillabe contraria epenthesi. ¶ Apocope est ablatio de fine dictionis littere aut sillabe paragoge contraria. ¶ Ectasis est extensio sillabe contra naturam. ¶ Sistole est correptio sillabe contra naturam ubi contraria ectasi. ¶ Dieresis est divisio sillabe unius in duas facta ut est olli diuidit pro aulai longai pro eo quod est aule longe. ¶ Sineresis est conglutinatio duarum sillabarum in unam facta contraria dieresi. ¶ Sinalimphe est propter concursum vocalium lubrica quedam lenisque collisio ut atque ea diversa penitus dum parte geruntur. ¶ Ecthlipsis est consonantium cum vocalibus asperior concursio quedam difficilis ac dura collisio ut multum ille et terris iactatus et alto. ¶ Antitesis est littera pro littera posita ut olli pro illi. ¶ Methatesis est transmutacio litterarum in alienum locum nulla tamen additione sublata ut Evandre pro Evander et Timbre pro Timber. Ca. xcj de scematibus

Scemata lexeos sunt et dianoias id est figure verborum et sensuum. Sed scemata dianoias ad oratores pertinent, ad grammaticos lexeos. Que cum multa sint ex omnibus ista fere sunt xvij quorum hec sunt nomina. ¶ Prolepsis est presumptio rerum ordine secuturarum ut continuo reges ingenti mole Latinus procedunt castris. ¶ Zeuma est cum ubi conclusio diversis clausulis apte iuncta ut Troiugena interpres divum qui numina Phebi qui tripodas clari intelligis qui sidera sentis. ¶ Ypozeusis est figura superiori contraria ubi diversa verba singulis quibusque clausulis subiunguntur. ¶ Silempsis est dissimilium clausularum per unum verbum conglutinata conceptio ut hic illius arma hic currus fuit. ¶ Anadiplosis est congeminatio dictionis ex ultimo versu et principio sequentis ut sequitur pulcherrimus Astur, Astur equo fidens. ¶ Anaphora est relacio eiusdem verbi per principia versuum plurimorum ut nate mee vires mea magna potentia solus nate patris summi qui tela Typhoea temnis. ¶ Epanalempsis est verbi in principio versus positi in eiusdem fine repeticio ut ante etiam sceptrum Dictei regis et ante. ¶ Epizeuxis est eiusdem verbi in eodem versu sine aliqua dilatione congeminatio ut me me adsum qui feci in me convertite ferrum. ¶ Paronomasia est quociescumque de nomine aliud efficitur nomen velud quedam denominatio sub una significatione diversa dictionis. Nam inceptio est amentium haud amantium. ¶ Scesis onomaton est multitudo nominum coniunctorum quodam ambitu copulandi ut Marsa manus Peligna cohors festina virum vis. ¶ Paromoeon est multitudo ab eadem littera diversa verba sumens ut o Tite tute Tati tibi tanta tiranne tulisti. ¶ Omoeoteleuton est cum simili modo dictiones plurime finiuntur ut eos reduci quam relinqui devehi quam

despicit malum. ¶ Homoeoptoton est cum in similes casus exeunt diversa verba, ut: merentes, flentes, lacrimantes, commiserantes. ¶ Polyptoton est multitudo casuum varietate distincta, ut: litora litoribus contraria, fluctibus undas imprecor, arma armis; pugnent ipsique nepotes. ¶ Hirmos est series orationis tenorem suum usque ad ultimum servans, ut: Principio caelum ac terras camposque liquentes lucentemque globum lunae Titaniaque astra spiritus intus alit etc. ¶ Polysyntheton est multis nexa conjunctionibus dictio, ut: Acamasque Thoasque Pelidesque Neoptolemusque etc. ¶ Dialyton sive asyndeton est figura superiori contraria carens conjunctionibus, ut: Ite, ferte citi flammas, date tela, impellite remos. Capitulum xcii de tropis.

Tropus est dictio translata a propria significatione ad non propriam ornatus necessitatisve causa. Sunt autem tropi plures. ¶ Metaphora est verborum rerumque translatio. Haec fit modis iiii^or: ab animali ad animale, ab inanimali ad animale, ab animali ad inanimale, ab inanimali ad inanimale. ¶ Catachresis est usurpatio nominis alieni, ut parricidam dicimus eum qui occiderit fratrem, aut piscinam quae pisces non habet. ¶ Metalepsis est dictio gradatim pergens ad id quod ostendit, ut: speluncis abdidit atris; et: post aliquot mea regna videns mirabor aristas. ¶ Metonymia est dictio quaedam velut transnominatio. Hujus multae sunt species. Aut enim per id quod continet id quod continetur ostendit, ubi nunc patris libatione; aut contra, ut: vina coronat; aut per inventorem id quod inventum est, ut: sine Cerere et Baccho friget Venus; aut contra, ut in [illegible]. ¶ Antonomasia est significatio vice nominis posita, quae fit modis tribus: ab animo, a corpore, extrinsecus. ¶ Epitheton est praeposita dictio cum proprio nomine. Antonomasia vice nominis fungitur; epitheton numquam est sine proprio nomine, ut: dira Celaeno. Fit etiam epitheton modis tribus: ab animo, a corpore, extrinsecus. Hujus duobus tropis utimur aut vituperandi aliquem vel ostendendi vel ornandi. ¶ Synecdoche est significatio pleni intellectus capax, cum plus minusve pronuntiat, quod enim aperte totum ostendit, ut: puppes quae tuae, puppes quae tuorum; aut contra. ¶ Onomatopoeia est nomen de sono factum, ut: tinnitus aeris, clangor tubarum. ¶ Periphrasis est circumloquium, quae fit aut ornandi rei causa quae pulchra est, aut vitandi quae turpis est. ¶ Hyperbaton est transcensio quaedam verborum ordinem turbans. Cujus species sunt quinque: hysterologia, anastrophe, parenthesis, tmesis, synchysis. Hysterologia vel hysteron vel proteron est sententia cum verbis ordo mutatus, ut: torrere parant flammis et frangere saxo. Anastrophe est verborum tantum ordo praeposterus, ut: Italiam contra pro contra Italiam. Parenthesis est interposita ratiocinatio diverse sive sententiae. Tmesis est unius compositi aut simplicis verbi sectio, dictione una vel pluribus interjectis, ut: septem subjecta trioni pro septentrioni. ¶ Et synchysis est hyperbaton ex omni parte confusum. Hyperbole est dictio excedens fidem augendi minuendive causa: augendi, ut: nive candidior; minuendi, ut: tardior testudine. Capitulum xciii de allegoria et aliis figuris.

Allegoria est tropus quo aliud significatur quam dicitur. Hujus species sunt multae, ex quibus eminent septem: ironia, antiphrasis, aenigma, charientismos, paroemia, sarcasmos, astysmos. ¶ Ironia est tropus per contrarium quod conatur ostendens. Hanc nisi gravitas pronuntiationis adjuvet, confiteri videtur quod negare contendit. ¶ Antiphrasis est unius verbi ironia, ut: bellum quod minime bellum, et lucus eo quod non luceat, et Parcae eo quod nulli parcant. ¶ Aenigma est obscura sententia per occultam similitudinem rerum, ut: Mater me genuit, eadem mox gignitur ex me; quod significat aquam in glaciem concrescere et ex eadem rursus effluere. ¶ Charientismos est tropus quo dura dictu gratius proferuntur, ut cum interrogantibus: numquid nos quaesierit aliquis, respondetur: Bona fortuna. Unde intelligitur neminem nos quaesisse. ¶ Paroemia est accommodatum rebus temporibusque proverbium, ut: adversum stimulum calces; et: lupus est in fabula. ¶ Sarcasmos est plena odiis atque hostilis irrisio, ut: En agros et quam bello, Troiane, petisti Hesperiam metire jacens. ¶ Astysmos est tropus multiplex numerosaeque virtutis. Nam astysmos putatur omne quod simplicitate rustica caret et faceta satis urbanitate politum est, ut illud: Qui Bavium non odit, amet tua carmina, Maevi, atque idem jungat vulpes et mulgeat hircos. ¶ Homoeosis est minus notae rei per similitudinem ejus quae magis nota est demonstratio. Hujus species sunt tres: icon, parabola, paradigma. ¶ Icon est personarum inter se vel eorum quae personis accidunt comparatio. ¶ Parabola est rerum genere dissimilium comparatio. ¶ Paradigma est enarratio exempli hortantis aut deterrentis.

Liber tertius agit de logica et rhetorica et poetica, et habet capitula [illegible].

Capitulum xcii de tropis

Capitulum xciii de allegoria et aliis figuris

Capitulum I de logica eiusque intentione

Logica est scientia ornandi sermones convincendi argumentis secundum significationes locutionum ad eliciendas conclusiones quibus inveniuntur argumenta dictorum ad iudicandum de illis utrum vera sint an falsa. Ysidorus in libro ethimologiarum. Logica est rationalis scientia in qua disputatur quemadmodum in rerum causis aut vite moribus veritas inquiratur. Logos enim apud grecos et sermonem significat et rationem. In physica igitur causa querendi, in ethica ordo vivendi, in logica ratio intelligendi versatur. Physicam

primus autem grecorum Thales Milesius unus ex illis septem sapientibus inquisivit. Ethicam Socrates primus ad corrigendos et componendos mores instituit, omneque studium eius ad bene vivendi disputationem perduxit. Logicam id est rationalem Plato subiunxit per quam discussis rerum morumque causis vim earum rationabiliter perscrutatus est, dividens eam in dialecticam et rethoricam. Hugo de sancto victore ubi supra. Item logica dividitur in grammaticam et rationem disserendi. Grammatica est scientia recte loquendi et dividitur in litteram, sillabam, dictionem et orationem. Ratio disserendi dividitur in probabilem, necessariam et sophisticam. Et necessaria quidem pertinet ad philosophos, sophistica ad sophistas, probabilis autem dividitur in dyalecticam et rethoricam. Dyalectica est disputatio acuta verum a falso distinguens. Rethorica est disciplina ad persuadendum queque idonea. Alpharabius in libro de divisione scientiarum. Capitulum II de intentione logice.

Logica intendit dare regulas quibus oratio recta tam de his que sunt intus in anima quam de his que sunt extra vel alias vel aliis apud nos non tamen ad perficiendum omnem orationem logice regulis indigemus. Earum enim quibus utimur quedam sunt que probatione minime egent in quibus nullus errare potest ut omne totum est maius sua parte. Alia vero que probatione indiget quia potest in eis homo decipi. Et ea quidem de quibus fit probatio duo sunt scilicet sermo in voce et sermo in mente sive oratio in voce et in mente, unde id quod in ficat Grecus apud se est logos fixa in mente, id autem quod in ficat cum apud alium est logos exterior cum voce logos autem quia ... significatur sentencia vocabant antiqui sillogismum sive fixa sit in anima sive exterior cum voce. Sumptum itaque logice sumpta est a prima intencione nominis que triplex est logos enim ratio. Alia est exterior cum voce que per linguam nuntiat id quod est in mente. Alia fixa in anima que dicitur mentis conceptus quem dictiones significant unde illa significatio est ista significancia. Tercia vero est virtus creata in homine que discernit inter bonum et malum et scientias ac artes earum apprehendit et hec est in omni homine sed in infantibus rudimentis adhuc est infirma non est valens actiones suas perficere. Quia hec ergo scientia dat regulas de logo exteriori et interiori quibus rectificatur utrumque vero eciam logos virtute comprehendit id quod est verum est id circo logica a logos secundum tres has nominis

intellectuales divinat. Communis autem plures sunt dant regulas de loquendo sicut gramatica. hec tamen que dirigit ad illud quod omni modo verum est dignior est hoc nomine. Circa communis grammatica et logica conveniat nisi quod utraque dat regulas de dictionibus. differunt tamen in hoc quod grammatica non dat regulas nisi de dictionibus unius gentis tantum. licet enim multe gentes conveniant in regulis eius ut quod dictionum alie sunt simplices alie composite et similia. ipsa tamen ars nomine lingue non intendit nisi inquantum est [illegible] lingue licet etiam sint conveniat alii genti sive non. Logica vero non dat regulas nisi secundum quod conveniunt intellectuales omni genti.

Capitulum de partibus logice sive artis sillogistice

Sciencia vero quibus [illegible] verificatur quinque sunt scilicet demonstrativa topica sophistica rethorica poetica. Demonstrative proprium est dare scientiam certissimam. De opposita vero topice est communibus probabilibus aut verisimilibus dare dubia fidem facere. Sophistice vero simulare vel dissimulare et facere putare verum esse quod non est [illegible] unde sophistica dicitur sapientia deceptiva. Rethorice proprium est sermonibus suis auditores inducere [illegible] ad id quod voluit ut credat ei quod dicit [illegible] proxima certitudini. Poetice vero sermonibus suis facere ymaginari aliquid pulcrum vel fedum quod non est ita ut auditor credat et aliquid abhorreat vel appetat. Quamvis enim certus sit non ita esse in veritate animi tamen audiencium [illegible] ad horrendum vel appetendum quod ymaginatur. Iste sunt quinque species artium sillogisticarum. Locucionum similiter utuntur homines ad verificandum aliquid in omnibus rebus. Et sermones quidem sillogistici aut sunt in anima sicut [illegible] pluribus signatis et ordinatis et ligatis significationibus illos intellectus [illegible] ad verificandum racionabilibus. Quoniam autem veritatis certa cognicio non habetur nisi per demonstrationem compositus est liber posteriorum analeticorum qui docet qualiter et quibus demonstratio fiat. Quia vero demonstratio non nisi sillogismo fit et sillogismus ex proposicionibus constat necessarium quoque fuit liber priorum qui docet qualiter et ex quibus proposicionibus equaliter [illegible] modis et figuris sillogismus construitur. Item quia proposiciones sillogismum componentes non sunt nec possunt nisi per hoc [illegible] terminus componant ideo necessarium fuit liber periarmenias qui docet

[illegible] quibus terminis propositio consistet. Deinde quia termini qui [illegible] componunt non nisi per hoc [illegible] significatio cognoscitur institutus est liber cathegoriarum ad docendum quot sunt genera terminorum que significaciones eorum sunt. Iste sunt viii partes logice scilicet kathegorie periarmenias. Analetica priora et posteriora. Topica. Sophistica. Rethorica. Poetica. Harum quinque [illegible] proprium est de quo agit et quod intendit et modum quo agit et utilitatem que [illegible] provenit. Sed quia pars [illegible] est sublimitate ac dignitate omnibus antecellit et ad eam solam tota logica principaliter intendit. Itaque tres partes que antecedunt eam ordine doctrine non sunt nisi preparantes et introducentes ad illam. Tres quoque [illegible] sequentes non nisi [illegible] inveniuntur et hoc duabus de causis. Una est quia analetica est quasi instrumentum eius sustentans et adiutorium et ad eam reducens ut probabilibus et verisimilibus assuescant mentes qui ad hoc demonstrationes pervenire nesciunt. Secunda causa est propter cautelam. Sed cum partes iste non distinguntur nisi [illegible] nominibus ac regulis [illegible] perfecto contingeret quod homo cum [illegible] probationibus etiam veritate [illegible] de [illegible] vel sophisticis vel talibus que [illegible] certitudine [illegible] vel ymaginari [illegible] credere vel [illegible] deceptus crederet se certitudinem percepisse et [illegible] veritate incideret [illegible]. Sunt necessarii libri cathegoriarum et periarmenias.

Capitulum iiii de dyalectica vel loyca arte

Dyalectica est ars artium scientia scienciarum sine qua nulla scitur. Ysidorus libro ii. Dyalectica est disciplina ad discernendas rerum causas inventa ipsa est [illegible] que dicitur logica i. racionalis diffiniendi querendi et disserendi potens. Docet enim in pluribus questionum generibus quemadmodum disputando vera et falsa diiudicentur. Hanc quidam primi philosophi in suis dictionibus habuerunt non tamen ad artis redigere peritiam. Post hoc Aristoteles ad regulas quasdam huius doctrine argumenta produxit et dyalecticam nuncupavit pro eo quod in ea de dictis disputatur. Auctor idem. Aristoteles in libris suis eandem artem [illegible] comprehenderunt. Nam omne dicibile aliud est incomplexum aliud complexum. Incomplexorum aliud [illegible] et de his tractatur in libro predicamentorum aliud [illegible] et de hoc libro sex principiorum. Complexorum aliud

aute inordinatum sine absolutum et de hoc est liber periarmenias ubi de enunciatione sine respectu alicuius ordinatum et hoc dupliciter vel ad omnem materiam indifferenter et hoc in libris priorum vel ad materiam determinatam contractum et hoc tripliciter vel ad necessariam et hoc in libris posteriorum vel ad probabilem et hoc in libris topicorum vel ad sophisticam et hoc in libris elenchorum. Quamvis gramatica et rethorica partes sunt rationalis philosophie logica tamen sola dialogos quod est ratio denominatur eo quod ei attribuitur principaliter attribuitur quod est ordinatum respectu effectus. Licet autem sit sillogismo et eius partibus proficiant omnes facultates et scientie que in logica ostendimus et ideo logica rationabiliter dividitur secundum exigentiam sillogismi et partium eius quia aut determinatur aliquid in logica de sillogismo aut de partibus. Si de partibus aut igitur de parte remota et sic de termino et sic est liber predicamentorum. Aut de parte propinqua et sic de enunciatione et sic est liber periarmenias. Intelligatur tamen quod enunciatio sit pars propinqua sillogismi. Si autem accipit formam propriam. Si autem de sillogismo determinatur aut hoc de abstrahente a qualibet materia speciali et sic determinatur in libris priorum ubi enim docet aristoteles formam generalem sillogizandi non applicatam tali materie vel tali. Aut de contracto ad materiam specialem et hoc vel ad necessariam et sic est sillogismus demonstrativus de quo agitur in posterioribus vel ad probabilem et sic sillogismus topicus de quo agitur in topicis aut ad materiam apparentem tantum et sic sillogismus sophisticus de quo agitur in libris elenchorum et sic patet divisio istorum vi librorum logicales et de eorum intentione.

Ca. v de divisione logice seu dyalectice

Omnis quidem ratio disserendi que et logica dicta est in duas partes dividitur unam scilicet inveniendi que topica dicitur i. localis. Et alteram iudicandi que analectica i. resolutoria vocatur ut ait auctor. Et nos itaque logicam sic sparsim dividimus ad [illegible] in logica ubi non docetur in media te vero cognicio est via per quam res possunt cognosci. Una autem hec differentia est aut fiat cognoscere complexum et incomplexum. Circa incomplexum autem cognoscit primus et sic via diffinitiva. Aut per posterius et sic via inductiva et hoc manifestat Boecius qui integre sunt distinxit logicam in artem dividendi diffiniendi et colligendi hoc est argumentandi quia divisio est via indifferentia ad divisionem et diffinitionem via ad divisionem rerum diffinitio est medium demonstrandi. Sed hec non distinxit aristoteles artem dividendi et diffiniendi ab arte colligendi sicut Boecius in principio posteriorum artem colligendi dividit alicuius materie inventiva et iudicativa. Iudicativa autem duplex est. Prior que procedit per medium quod est causa in fiendo sicut est scientia libri priorum et posteriorum iudicativa que progreditur per medium quod est causa in essendi et cognoscendi sicut est scientia posteriorum. Inventiva duplex est inventiva quia inventio ipse per signum est. Iudicium autem per causam. Signum autem duplex est. Est enim signum probabile quod est sepe in pluribus quod consideratur in libris topicorum aristotelis et est signum fantasticum quia rarius est et in paucioribus quod consideratur in libro elenchorum. Sed liber predicamentorum et periarmenias spectant materiam incomplexam et complexam in remota tantum disposicione tam scientie inventive quam iudicative et ideo non continentur neque sub inventiva determinate neque sub iudicativa sed indifferenter ut dictum est. Spectant materiam istius et illius et sic potest distingui logica quod addit Boecius in principio topicorum. Patet etiam ordo predictorum librorum quia prius est cognoscere quam enunciatio et enunciatio precedit sillogismum contractum ad materiam necessariam contractum ad probabile et probabile precedit apparentem tantum sicut simplex precedit contractum. Alii vero libri additi sunt ut liber Boecii et porphirii sed debent esse sine detrimento et facilitate cognoscendi esse primus artis.

Ca. vi de ysagogis porphirii

Et quia liber predicamentorum primus est inter omnes alios libros logices et in libro traditur via cognoscendi multa que dicuntur predicamenta. Patet quod accedenti ad logicam primo inspiciendus est liber porphirii. Nam preter hoc etiam valet ut ipse dicit ad assignationem diffinitionum et similiter ad ea que utilia sunt in divisione vel demonstratione. In predicamento enim ordinantur species et genera in linea recta species sub et genera supra et sunt alie differentie dividentes genera que alias ordinantur species. Aut in predicamento continentur cum suo subiecto et sic oportet cognoscere proprium vel adeo necessarium est cognitio predicamenti quia in species differt unum genus predicabile ab alio sicut differt quantitas ab aliis in eo quod est facere equale vel inequale hoc est ei proprium. Singulariter autem specialiter sicut in eo quod non est suscipere magis aut minus quamvis substantia et quantitas et sic necessaria est cognitio accidentis quia igitur ad hoc quod cognoscat predicamenta proprietates eius necesse est cognoscere quinque predicabilia ad assignationem diffinitionum valent quia species est

Ca. v de divisione logice seu dyalectice

Ca. vi de ysagogis porphirii

quod diffinit genus et differentia non sunt igitur diffinitio ut sunt. Hec tria scilicet species et accidens non ponuntur in diffinitione et ideo debent cognosci ut removeantur a diffinitione. Item ad ea que sunt in demonstratione sunt predicta utilia quia sepius est illud quod demonstratur de passione subiecta per diffinitionem que est medium demonstrandi sive diffinitio sit per genus et differentiam vel per alias que sumuntur ad proportionem horum. Quia licet genera et differentie non ingrediantur demonstrationem tamen sunt diffinitio tamen que est medium demonstrandi fit per proportionalibus generi et differentie. Ideo sic utile est cognoscere predicta. Item in demonstratione accidens autem quod nomine alicuius est ad demonstrationem et ideo cognoscitur ut removeatur. Item ad ea que in di[illegible]visione sunt utilia quia dividitur [illegible] genus per species differentias et individua substantia tamen per accidentia ista tamen per quinima[illegible] animal aliud album aliud nigrum et sic omnia predicta universalia intrant divisionem quod utilis est cognitio horum ad distinctionem assignandam. Ostendit etiam esse utilem ad totius logice doctrinam que tota finaliter ordinatur ad diffinitionem cum per tanta ibi considerant predicta sunt universalia quod constituunt aut destruunt que media vel [illegible] problemata. Unde quia per eandem media destruunt genus et differentia constituunt vel destruunt dicit ibidem Aristoteles quod differentia cum sit generalis sub genere collocanda est. Species vero non fit per omnia nisi individuum in respectu subiecti non incidit et adeo non [illegible] ponitur per predicata. Cum autem sit dialectica et sophistica et temptativa sunt [illegible] [illegible] cum per quinque [illegible] hec quod [illegible] universalium scientia sit utilis ad sophisticam et temptativam itaque [illegible] liber iste dicitur ysagogicus id est introductorius in logica. Ysagoga [illegible] grece latine introductio dicitur. Cor[illegible] qui [illegible] incipiunt [illegible] nisi demonstrationem [illegible] de qualibus re quid sit [illegible] atque subali diffinitione declarant. Illam posito primo genere deinde species [illegible] que [illegible] esse possunt sub [illegible] at distincte [illegible] separa[illegible] tamen [illegible] differentias [illegible] adiunctum eius [illegible] significata eius diffinitione [illegible] ut puta hec est animal rationale mortale [illegible] [illegible] [illegible]

Capitulum [illegible] opiniones philosophorum [illegible] de esse universalium

Omnia vero de esse universalium varia sunt opiniones philosophorum. Stoici namque dicebant species et genera [illegible] aliud esse quam individua. Academici vero sive platonici dicebant hec esse ydeas in mente divina. Peripatetici vero quorum magister fuit Aristoteles [illegible] quod universale sit quedam natura [illegible] individuis quorum sive Porphirius magis consentit. Porphirius [illegible] libri sui tres de libro esse [illegible] quas tamen determinate recusat. Quia [illegible] negotii sunt id est methaphisici. [illegible] tamen [illegible] ad [illegible] methaphisici et logici. Methaphisica [illegible] [illegible] esse [illegible] est considerare de ente quod dividit in universale et particulare. Logica vero [illegible] est dicibile vel predicabile. Prima questio quam tangit Porphirius est utrum universalia subsistentia sint an in solis nudis ac puris intellectibus posita id est utrum habeant esse in natura rerum an non. [illegible] tamen clausula qui[illegible] [illegible] multitudine aliorum esse [illegible] [illegible] [illegible] aliqui vero vocabula sic disti[illegible] [illegible] differ[illegible] [illegible] ut intellectus dicatur solus cum [illegible] dictum vidit ut si quis [illegible] intelligat cum [illegible] in re respondet [illegible] aut dicitur intellectus sine fantasmate quia fantasma quasi [illegible] est intellectus. Licet aliquid ipse [illegible] nisi quod aptum natum est vestiri vel secundum alios [illegible] dicitur intellectus [illegible] non [illegible] est forma sicut nuda est materia informis. Purus autem dicitur intellectus vel qui nulli [illegible] materie est admixtus ut est divinus vel angelicus vel qui [illegible] [illegible] corpulentia sive de fece materie recepit ut est intellectus maxime formalis. Secunda questio est posito quod universalia sint utrum corporea sint an incorporea id est utrum subiecta sint sensibus sicut corpora vel non. Tertia est dato quod incorporea utrum separata sint a sensibilibus posita id est utrum actu [illegible] [illegible] [illegible] individuis hiis aut tribus [illegible] tangitur triplex esse quod habet universale secundum triplicem sui considerationem. Per primam enim tangitur esse eius quod ad methaphisicum eius est consideratio de ente per se secundum esse eius [illegible] quod ad mathematicum cuius est corporis [illegible] quantitate considerare. Per tertiam vero quod ad physicum cuius est sensibilia cognoscere. Porphirius vero hec de genere [illegible] ac de [illegible] [illegible] ulterius [illegible] qui [illegible] [illegible] principalia sunt in quibus alia fundantur. Unde primo [illegible] quod [illegible] quia quod [illegible] [illegible] separari [illegible] per que [illegible] alia

Capitulum [illegible] de [illegible] sit

Quod vero sunt illa [illegible] [illegible] multipliciter [illegible] [illegible] primo quidem qui aliter nulla [illegible] corpora [illegible] dicit Aristoteles [illegible] quod non entis

[illegible] opiniones philosophorum [illegible] de esse universalium

[illegible] de [illegible] [illegible] sit

non est sed sicut [illegible] qui eius dividitur in universale
divisum aut descendit dividentibus [illegible]
debet. Item Aristoteles in posteriori libro ubi
comparat demonstrationem universalem particulari
dicit quod eius universale nobilius est quam particula-
re dicit etiam quod universalia nobilia sunt
et perpetua sunt, igitur in rerum natura esse dedi-
mus. Sed contra hoc obicitur quod idem videtur
esse solum intellectus noster [illegible] nostri suis
dicam plenius sententiam cui concordat ipse
per dictus quod genus et species ydee erant
in mente divina quam ante produxit per
durum incorporea dicit. Quidem Boetius
quod universale est dum intelligitur particulare dum sen-
titur. Item quidquid est idem est quod unum
numero est tale aut non sit [illegible] si aliquid
[illegible] dicit Aristoteles in libro de anima quod universale
aut nihil est aut posterius est. Sed
quia [illegible] posterius esse non videtur qui ab
illis [illegible] ad particulare [illegible] nonnum
[illegible] ergo nihil esse probat. Item vel po-
nit in esse per extractionem quia tunc esset
aliquid et singulare vel [illegible] illud tunc
esset corruptibile tale est cum omne genera-
bile vel est per artificium vel opus nature
quia sit esse corpus situm et apud diversas
diffinitiones posse universale non simplex
est et idem apud omnes nec accidit quod
iam non esset [illegible]. Est aut unum
et perpetuum [illegible] iam dictum est. Item si est unum
aut multa [illegible] multa sunt
opposita et opposita in opposita non sit
[illegible] iam unum vel multa non erit. Quod Ari-
stoteles dicit [illegible] multa cum actu singula-
ria multa sunt iam non erit [illegible]
[illegible] in rebus. Cap. vi asserto quod universalia sunt in rebus

H[illegible] videtur quod universalia non [natura]
solum in intellectu sunt sed in rerum natura
homines individua [illegible]
[illegible] participat que est [illegible]
[illegible] homo et illa [illegible]
participata dicitur universale. Et est [illegible]
[illegible] abiectum in intellectu [illegible]
[illegible] individuum sicut ergo [illegible]
[illegible] non possit esse preter materiam non tamen
falsus intellectus qui capit eam sine ma-
teria quia non intelligit eam separari a materia
sed intelligit eam non habito respectu ad
materiam. Et bene patet [illegible] aliquis
singularibus [illegible] singularia non [illegible]
[illegible] tamen intelligi non habito respectu ad
ea plato non loquebatur de [illegible]
quod est sed de similitudine universalis que e-
rat in mente divina [illegible] sicut non pa-
ries est in mente artificis [illegible] fiat sed
similitudo parietis [illegible] vero simili-
tudines appellavit plato ydeas [illegible]

[illegible] qui ad eorum similitudinem fiebat indi-
vidua [illegible] tamen est [illegible] quod similitudo
in mente artificis [illegible] sit [illegible] que
[illegible] ibi aut [illegible]. [illegible] autem
Boetii [illegible] non [illegible] quod [illegible] sit tunc
in intellectu sed quod natum est [illegible]
[illegible] loquendo [illegible] cum [illegible]
dicit particularia tunc intelligitur quod universale a
particularibus abstractum. [illegible] aliud dicitur quod
[illegible] est figura [illegible] cum universale
dicitur [illegible] quod accipit [illegible] quod [illegible]
[illegible] non solum dicitur quod universale est
unum numero non [illegible] materie [illegible]
aut singulare sed [illegible] unum [illegible]
non est [illegible] homines que [illegible]
respectu particularium sed contendit. [illegible]
aliud dicitur quod [illegible] ad esse nature pos-
terius est universale natura. Namque [illegible] et
[illegible] spatium in singulari [illegible] quia in
[illegible] sic loquitur Aristoteles in libro de anima [illegible]
[illegible] naturalis sed quantum ad esse [illegible]
[illegible] est universale quia [illegible] universale
[illegible] particulare hoc modo [illegible]
[illegible]. [illegible] aliud dicitur quod universale
[illegible] in esse per [illegible] non tamen [illegible]
[illegible] quia [illegible] forte [illegible]
[illegible] homo et hoc [illegible]
[illegible] natura [illegible]
[illegible] dicitur quod unum multiplicat dici-
tur [illegible] Aristoteles in [illegible]
[illegible] indivisibilitate ut [illegible]. Continuum
[illegible] ut linea. [illegible] ut universale et tale
continet [illegible] multa nec opponit [illegible]
tudini quam [illegible]. Cap. vii utrum universalia corporea sint an incorporea

Q[illegible] [illegible] probat quod incorporea
[illegible] sunt corporea quam [illegible]
[illegible] est compositum [illegible] et corrup-
tibile et sensibile. [illegible] simplex et
incorruptibile et [illegible] sensibile. [illegible] contra
[illegible] quia corpus est species quantitatis
[illegible] corporea species est [illegible] species aut
[illegible] universale ergo aliquid universale est corporeum. Item
incorporeum de corporea [illegible] non [illegible]
[illegible] nec [illegible] sit ali-
quid corporeum. Ad hoc est dicendum quod universalia
[illegible] sunt incorporea [illegible] tamen in
corporalibus individua. Et corpus quidem
[illegible] est species quantitatis non est corporeum
sed incorporeum quod est universale [illegible] non [illegible]
[illegible] corporis est corporeum [illegible] dicitur
[illegible] est [illegible] corporea singularia et
non [illegible] est quantitatis [illegible] videri
[illegible] de substantia corporea [illegible] est species
[illegible] quia [illegible] non est corpus sensibile
[illegible] individua [illegible]. Aristo-
teles in topicis quod [illegible] sensibile corpus
esse genus animalis [illegible] quia [illegible] corpus

est generis natura est vilis et non sensibilis
Ad aliud dicunt quidam quod incorporeum
nullo modo corporeum est nec de corporeo
predicari potest. Universale vero corporeum est non
simpliciter sed consequenter quia scilicet individuis in-
corporatur. Alii vero dicunt quod in argumento
illo est fallacia accidentis quia cum hoc at-
tributum predicatum de forte vel de corporeo
removeatur ab aliquo accidente incorporeum
non sequitur hoc oportet quod removeatur ab illo
subiecto. Capitulum XVI utrum separata sint a singularibus an non

De ista quoque dissensio erat ut
supra dictum est inter aristotilem et pla-
tonem. Nam aristotiles dicebat uni-
versalia esse in singularibus. Plato vero illa esse
a singularibus separata scilicet in mente divina.
Quod autem ita sint separata videtur etiam secundum
aristotilem in elenchis ubi dicit quod universale
est unum contra omnia. Item nec sunt nec
materia singularium nec etiam forma alioquin
non predicarentur de illis quia neutrum istorum
potest de composito predicari ut sunt in
eis. Econtra vero legitur in libro posteriorum
quod universale non est unum preter multa sed unum
in multis. In predicamentis quoque scriptum
est quod destructis primis substanciis impossi-
bile est aliquid aliorum remanere. Quod est illud
sine esse non potest nisi possit nisi illa in quibus
esse [illegible]. Ad predictorum dissensionem re-
spondetur quod plato considerabat simplicitatem
universalis ut superius dictum est. Aristotiles con-
siderabat esse eius in rebus. Dicendum est
universalia esse in singularibus. Ad id quod
obiectum est de elenchis dicendum est quod du-
plex est causa propter quam universale contrahit sin-
gulare esse. Est enim causa materialis ratione singula-
ria. Unde dicitur in libro principiorum quod omnis
communitas a singularitate recedit. Secundum
ad istam causam non est universale unum preter mul-
ta sed unum in multis sicut in posterioribus
dicit. Est etiam causa efficiens scilicet intellectus
abstrahens commune a particularibus. Quantum ad
hoc dicit. Racio quod unum contra universalium sub-
stancia sua sumitur non consistit singularibus
est in consingularibus sed consistit [illegible] effica-
bilibus intellectualibus. Quantum igitur ad istam causam
est unum contra omnia sicut dicit in elen-
chis. Et hoc est eius esse quod dici solet habitu-
ale. Ad aliud dicendum quod universale est una forma
singularium sed duplex est forma. Quedam
enim est altera pars compositi et hec non potest
de composito predicari. Alia vero est que totum com-
positum comprehendit et hec est de composito
predicabilis eadem est enim cum toto. Et talis
est forma universalis respectu singularium
ut humanitas respectu singularium hominum.
Si enim queratur utrum hoc universale homo sit in
quolibet homine secundum se totum vel secundum quam-
libet aut secundum partem. Dicendum est quod secundum
se totum et secundum quamlibet sui partem diffi-
nitivam quia simplex est. Nec alios capit
inter partes eius in uno singulari non autem
secundum quamlibet sui partem subiectivam
est in qualibet homine. Capitulum XVII utrum universalia sint res an non et utrum corporea vel plura

Preterea queri solet utrum universalia sint nomina vel
res. Si res aut sunt res tam dictum est su-
perius considerari potest. Super hoc dicit porphirius
istarum inquit rerum speculatio altissima. Universale
est idem apud omnes. Nomen autem non sic.
Ergo universale non est nomen sed res. Econtra vero sic
arguitur. Universale dicibile est et predicabile. Res
autem non predicatur aut subicitur sed partes
nominis vel sine vox significativa. Ultra
vero quidem quia [illegible] sunt talia nec plura
nec pauciora. Ad primum dicendum quod ista res
sunt apud methaphisicum sunt alia diffe-
rencia entis prout considerantur. Universale a lo-
gico consideratum est vocis significative vel ordina-
bilis in qua quia logicus non accipit re-
m nisi prout significata est. Dicendum ergo quod ea
que talia sunt veniunt ad usum logici esse
pronomina [illegible] cum sit [illegible] materialis
artifex. Et sic tamen quidem aut sunt res aut
nomina. Dicendum quod res pronomina designa-
te res sed communis et talis res significata per
nomen subicitur vel predicatur et alia noti-
cia quantum ad hoc quod cadunt sub regulis
artis eadem sunt apud omnes. Multum dici-
tur quod universale multis modis potest su-
mi. Uno modo sit in modis predicandi quod
universale cum sit predicabile aut predicatur in quid
aut in quale. Si in quid de differentibus numero
sic est species. Si in quid de differentibus
specie sic genus. Si in quale aut substanciale
et sic est differencia aut accidentale et tunc
aut convertibile et sic proprium aut non convertibi-
le et sic accidens. Aliter vero sit [illegible] ex
composito quod constituitur materia et forma et unio-
ne istorum duorum et proprietates sequentes ortum compo-
sitionis ipsius vel generaliter universaliter compositi. Ad
modum itaque compositi accipitur species. Ad mo-
dum materie incomposita accipitur genus.
Ad modum forme differencia. Ad modum proprie-
tatis orientis ex principiis compositi
sumitur proprium. Ad modum proprietatis advenientis
ex principiis compositi accipitur acci-
dens commune. Aliter quoque sit universale est co-
dicio rei a singularibus in quibus quinque autem
predicabili est ordo. Verum illius generis nec
est ordo verum unius generis species al-
terius. Ad ordinandum vero res eiusdem generis
contra generum et species et indifferenciam
et differencia alia res aut genera diversorum

ordinant invicem sicut accidens ad subiectum et tunc aut sicut accidens commune ... est accidens aliud sicut proprie accidens ad ... subiectum ... Capitulum xxiii de [illegible] quinque ...

Horum quod quinque predicantur ... Aliqua de ... solo dicuntur ... individua a... ...ta de pluribus ut genera species differentie ... et accidentia ... triplicat dicitur ... [illegible]

[illegible]

... cum multorum in unam naturam species est. Magis autem genus particularia ... in multitudinem dividunt ... participatione ... [illegible]

Capitulum xxiiii de [illegible]

Differentia tripliciter ... dicitur ... aliquid differre dicitur ... [illegible]

[illegible]

ne semper in senectute cane sunt. Et quod omne corpus semper in esse visibile. Nam et si non videatur visibile tamen est propter aptitudinem videndi naturalem. Et hoc est proprium quia convertibile cum eo semper est. Accidens est quod adest et abest praeter subiecti corruptionem. Dividitur autem in duo. Aliud enim est separabile ut homini dormire. Aliud inseparabile ut nigrum corvo et aethiopi. Potest autem nigrum et album subintelligi praeter subiecti corruptionem. Sic quoque diffinitur accidens: Accidens est quod contingit eidem inesse et non inesse, vel quod est nec genus nec species nec differentia nec proprium, semper autem in subiecto consistens. Differt autem genus a differentia quia hoc quidem de pluribus speciebus saepe dicitur ut animal de homine et equo, proprium autem de una sola. In hoc etiam proprium differt ab inseparabili accidente. In hoc quoque proprium inaequaliter participat, accidens autem secundum magis et minus recipitur ut supra.

Capitulum xv De decem praedicamentis

Sequuntur Aristotelis categoriae quae latine praedicamenta dicuntur, quibus per varias significationes omnis sermo conclusus est. Instrumenta categoriarum sunt tria, id est prima aequivoca, secunda univoca, tertia denominativa. Aequivoca sunt quando multarum rerum nomen unum est sed non eadem diffinitio, ut leo. Nam quantum ad nomen pertinet et verus et pictus et caelestis leo dicitur; quantum ad diffinitionem pertinet aliter verus diffinitur, aliter pictus, aliter caelestis. Univoca sunt quando duarum aut plurium rerum unum nomen est et diffinitio, ut vestis. Nam et birrus et tunica et nomen vestis possunt accipere et diffinitionem. Ergo haec univoca in generalibus censentur quia et nomen et diffinitionem dant formis suis. Denominativa id est derivativa dicuntur quia ab aliquo solo differunt casu secundum nominis appellationem, ut a bonitate bonus, a malicia malus. Categoriarum species sunt x, id est substantia, quantitas, qualitas, relatio, situs, locus, tempus, habitus, agere, pati. Plena vero forma de hiis ita est: Augustinus [substantia] magnus [quantitas] orator [qualitas] filius [relatio] illius stans [situs] in templo [locus] hodie [tempus] infulatus [habitus] disputando [agere] fatigatur [pati]. Prima autem substantia est id est usia, cui cetera subiacent. Reliqua novem accidentia sunt. Aristotiles vero categoriarum horum ita quod complexione adiuncte fit affirmatio quae vera vel falsa sunt. Horum autem quaedam de subiecto dicuntur, in subiecto nullo sunt, ut homo. Quaedam autem in subiecto quidem sunt et de subiecto nullo dicuntur, ut quaedam grammatica et quaedam albedo. Alia vero et de subiecto dicuntur et in subiecto sunt, ut scientia, quae cum sit in anima de subiecto dicitur ut de grammatica. Alia quoque nec de subiecto dicuntur nec in subiecto sunt, ut aliquis homo vel aliquis equus. Simpliciter autem individua et singularia de subiecto nullo dicuntur. In subiecto vero nichil ea prohibet esse. Quaedam enim sunt accidentalia ut quaedam grammatica. Quando autem alterum de altero praedicatur ut de subiecto, quaecumque de praedicato dicuntur et de subiecto. Et eorum quidem quae de subiecto dicuntur necesse est et nomen et rationem de subiecto praedicari, ut hominis et equi praedicari differentiae sunt eaedem erunt et species. Eorum vero quae in subiecto sunt secundum accidens in pluribus quidem nec nomen nec ratio de subiecto praedicatur, secundum in nominibus abstractis ut est albedo. In aliquibus vero nomen praedicari potest, rationem vero impossibile est, secundum in concretis ut est album. Posterioris diversorum generum nec subalternatim positorum diversae sunt species et differentiae. Eorum quae sine complexione dicuntur singulum aut substantiam significat ut homo, aut quantitatem ut bicubitum, aut qualitatem ut album, aut ad aliquid ut duplum, aut ubi ut in loco, aut quando ut heri, aut situm ut sedere, aut habitum ut armatum esse, aut facere ut secare, aut pati ut secari.

Capitulum xvi de praedicamento substantiae

Substantia prima est quae proprie et principaliter et maxime substantia dicitur, quae neque de subiecto dicitur neque in subiecto est. Secundae substantiae dicuntur species et genera, quia in quibus speciebus sunt primae substantiae, quae ideo maxime dicuntur substantiae quia omnibus aliis secundum subiectis et accidentibus subiacent, ut subiecte sunt, et alia omnia de ipsis praedicantur aut in eis sunt. Quia ipsis illis non existentibus impossibile est esse aliquid aliorum, eo quod omnia aut de subiectis eis dicuntur aut in subiectis eis sunt. Species quoque etiam secundarum substantiarum magis est substantia species quam genus, quia propinquior est primae substantiae et evidentius assignatur quid sit prima substantia per speciem quam per genus. Commune autem omni substantiae in subiecto non esse. Sed non est hoc substantiae proprium quia convenit etiam differentiae. Non enim est in homine ut in subiecto bipes vel gressibile. Inest autem substantiis et differentiis ab hiis omnibus de quibus praedicantur univoce praedicari. Nam si gressibile inest aut substantiis et differentiis ab hiis omnibus de quibus praedicantur univoce praedicari, nam si gressibile de homine dicitur et ratio gressibilis de eodem praedicatur. Videtur autem omnis substantia hoc aliquid significare, et in primis quidem substantiis manifeste verum est. In secundis autem non, sed magis quale aliquid significat, id est qualem quandam substantiam. Inest autem substantiis nichil esse contrarium, quod convenit etiam aliis ut quantitati. Videtur licet substantia sit a substantia magis et minus, quia secundum quandam pluribus substat, quaedam paucioribus; unaquaeque tamen substantia hoc ipsum quod est secundum essentiam suam non suscipit magis et minus. Non enim homo vel equus vel alter ab altero dicitur magis vel minus homo

Maxime uero ipse substantie proprium esse uidetur quod cum sit unum et idem numero contrariorum susceptiuum est. Neque enim color idem numero erit albus et niger neque eadem actio praua et studiosa, sed idem homo numero aliquando quidem albus aliquando niger, similiter prauus et studiosus. In aliis autem ullis sic inuenitur nisi forte quis instet dicens talia esse orationem et opinionem, quia si uera sit oratio sedere aliquem, eo surgente erit falsa. Et si quis uere putet sedere aliquem eo surgente falsum uidebitur, eadem de eo sumpta opinione. Sed si quis hanc recipiat instantiam, accidit distantia: oratio namque et opinio non in eo quod ipsa recipiant aliquid, id est quod in eis alia passio uel mutatio fiat, contrariorum susceptibilia dicuntur, sed in eo quod alterius circa fit, id est circa rem. Nam in eo quod res est aut non est, in eo etiam dicitur oratio ualere [?] falsa, non in eo quod capabilis sit contrariorum. Substantia uero ipsa in se suscipit contraria; quare proprium erit substantie cum unum et idem numero sit secundum sui mutationem contrariorum esse susceptibile.

Capitulum xviij de predicamento quantitatis

Quantitatis diuisio [?]. Quantitas continua et discreta. Continuum quidem est cuius particule ad communem terminum copulantur ut linea superficies corpus, sed que mensurant [illegible]. Linee quidem terminus ad quem eius particule copulentur est punctus, superficiei linea et corporis superficies. Preter hec autem continua sunt locus et tempus, que sunt mensure continuorum. Nam et loci particule que singulas corporis particulas optinent ad eundem terminum copulantur ad quem et corporis particule. Sic et temporis tempus ad preteritum et futurum copulatur presens. Discretum uero est cuius non est communis terminus ad quem eius particule copulentur, ut numerus et oratio; horum enim partes semper discrete sunt et separate. Item quantitatis alia constat ex partibus positionem ad se inuicem habentibus ut linea; quarum enim eius particula sita est aliquid et assignari potest ubi sita sit in superficie uel plano, id est in superficie, et ad quem particula cetere copulentur. Sic est etiam de plano et de solido, id est corpore; similiter et de loco. Alia uero ex non habentibus positionem ut numerus et tempus. Non enim permanet temporis particule. Quod autem non permanet positionem non habet sed magis ordinem quendam, scilicet ut aliud sit prius aliud posterius. Talis est et numerus quia prius numeratur unum quam duo et duo quam tres. Similiter et oratio; nec enim eius particule permanent sed dicta est et non potest amplius sumi. Ideo has [?] non habet. Preter has quantitatis species posuit Aristoteles quadam [?] uero nec sic possunt assignari. Alius [?] quantitatis ex partibus constat aut ex partibus coniunctis aut in coniunctis si-

[ue ex con]iunctis aut ex mensurantibus [illegible] uel potest esse aut una dimensione et sic est linea, aut duabus et sic est superficies, aut tribus et sic est corpus. Linee namque conuenit tantum longitudo, superficiei longitudo et latitudo, corpori uero longitudo latitudo et profunditas; unde [illegible] perfectissima consistit dimensio ut dicit Aristoteles in libro de celo et mundo. Ex coniunctis mensurantibus quedam aut ex permanentibus et sic est locus, aut non permanentibus et sic est tempus. Ex disiunctis uero uel ex permanentibus et sic est numerus, aut non permanentibus et sic est oratio. Aristoteles in suis [categoriis?] quantitates has sole sunt quas diximus. Alia uero secundum accidens, ut album dicitur multum quia multa est superficies, et actio longa quia tempus longum. [illegible] eo quod motus [illegible] quantitati quidem nichil est contrarium, uel multa dicitur paucis aliquis contraria esse uel magnum paruo. Sed horum nichil est quantitas. Nichil enim per se magnum uel paruum dicitur sed ad aliud comparatum. Hec ergo ad aliquid sunt. Preterea non sunt sibi contraria quia quod est [illegible] ipsum est tantum ad aliud relatum. Quod si [illegible] aliquid erit contrarium, alioquin contingeret idem ipsum simul contraria recipere. Idem eciam aliquid est ad aliud quidem magnum et ad aliud uero paruum. Non autem quantitas suscipit magis et minus. Neque enim est aliquid alio magis bicubitum, nec [illegible] magis dicitur numerus. Proprium autem maxime quantitatis est equale uel inequale dici.

Capitulum xviiij de predicamento ad aliquid

Ad aliquid sunt quecumque hoc ipsum quod sunt aliorum dicuntur, seu quomodolibet aliter ad aliud, seu datiue uel accusatiue uel ablatiue. Omnia autem relatiua ad conuertentia dicuntur ut seruus domini et dominus serui. Hoc autem dicitur si conuenienter assignentur. Si enim ala assignetur auis non conuertitur ut sit auis ale. Non enim dicitur ala auis in eo quod auis est sed in eo quod alata. Multorum enim et aliorum ale sunt que aues non sunt. Ut apprime dicatur ergo alati ala et ala alatum. Sic enim conuertitur quia conuenienter assignatur. Aliquotiens autem nomina fingere oportet si posita non sunt. Nam si temere nauis assignetur non conuertitur ut dicatur nauis remi; sunt enim naues quarum remi non sunt. Dicitur ergo remus remiti [?] et remo remitum [?], similiter capitati et capitale capitatum. Denique si conuenienter assignetur ad id ad quod dicitur, aliis circumscriptis quecumque accidentia sunt, illo solo relicto ad quod assignatum est semper ad ipsum dicetur, ut seruus [illegible] uel homine domino que sunt accidentia due, id est contraria relicto uero hoc

Capitulum xviij de predicamento quantitatis

Capitulum xviiij de predicamento ad aliquid

sola quod duo est semper simul adeo dicitur semper tum semper dum simul est. Exemplio quia si non est duo neque simul. Omnia itaque relativa dicuntur quasi simul videntur aut ad aliquid simul esse natura ut duplum et dimidium duo et simul hec enim se invicem ponunt et auferunt. Sed non in omnibus hoc verum videtur. Nam scibile sublatum simul aufert scientiam non autem econtra. Item sublato animali non est sensus sed sensibilia tamen sunt plura sensibile quam prius est quam sensatum. Igitur cum et aqua et cetera ex quibus animal constat prius sit quam animal vel sensus videntur autem relativa magis et minus suscipere ut equale et simile quedam tamen nequaquam ut duplum non est autem contrarietas in relatione ut virtus enim contrarium sunt sit utrorumque ad aliquid est. Similiter disciplina et ignorantia non autem ita est in omnibus. Nam duplici nichil est contrarium nec triplici neque alicui tali. Rector hec enim que sunt relativa sunt. Nam sicut nec simile vel nec quantitati non est aliquid contrarium ita nec neque relatum nisi sit qualitas vel sub natura qualitatis. Et non quidem similitudo inter correlativa sunt. Quia quedam est genitiva ut duplum dimidium dicitur cum dimidii duplum requiro. Quedam autem dativa ut cum dicitur alicui simile. Quedam ablativa ut minor manus. Hec similitudines secundum quosdam sunt species inter predicamento quidem medium vero sunt ista correlativa scilicet duplum dimidium duo simul et hec. Sciendum est quod quedam sunt relativa non nisi secundum dictionem tantum ut habitus affectus disciplina positio quia sunt aliorum esse dicuntur. Habitus enim est habitus alicuius et similiter cetera. Sed hec secundum relativorum diffinitionem que recta assignata est ut patet ex sequentibus Aristoteles ubi supra. Hec autem quorum esse est aliqua substantia que dicuntur ad aliquid. Dicemus quidam substantiarum … est quod nulla … et de quibusdam secundis. Non enim dicitur alicuius homo nec bos alicuius bos sed in possessione in aliquibus autem dubitari potest. Nam manus dicitur alicuius manus et caput similiter. Sed nunc predicta diffinitio eorum que ad aliquid sunt non est sufficienter assignata aliquam vel minime difficile vel impossibile esse solvere quod alia substantia ad aliquid esse. Sed hec ad aliquid sunt quibus hoc ipsum esse est ad aliquid se habere. Itaque neutrum relativorum sine reliquo sciri vel diffiniri potest. Qui novit unum scit reliquum quia relativis esse est ad aliquid se habere quodammodo … re nulla substantia relativorum est. Fortassis autem difficile de his aliquibus confidenter declarare. Dubitare vero de singulis non erit inutile. Rector sufficit ubi sunt … ad utrumque partem sunt dicturus. Aliis enim sunt dubitatio secundum quod est … sic et sic est in utile Aristoteles.

Capitulum novum de qualitate predicamento

Qualitas est secundum quam quales dicimur. Huius species sunt quattuor. Una scilicet habitus et dispositio. Differunt autem hec duo quia perdurabiliores et permanentiores sunt habitus ut virtus et scientia. Hec enim difficile moventur nisi forte grandis mutatio facta sit ab egritudine vel alio huiusmodi. Rector. Sic enim narrat Boetius in quarto suo de quodam qui post febres totam noticiam litterarum amisit. Aristoteles. Dispositiones autem id est dispositiones sunt faciles et cito permutabiles ut calor frigiditas egritudo sanitas. Sunt tamen habitus dispositiones, dispositiones autem non necessario sunt habitus. Qui enim habitum retinent quodammodo dispositi sunt ad ea que habent. Qui vero dispositi sunt non necessario habitum retinent quodammodo dispositi sunt ad ea que habent. Secunda species est naturalis potentia vel impotentia ut cursores vel pugillatores dicuntur ex eo quod valent habent potentiam facile currendi vel pugnandi. Similiter in similibus. Aliquid valere potentia nichil agentibus … impotentia et durum dicitur quod habet potentiam non cito secari, molle vero quod impotentiam habet eiusdem rei. Tertia species est passibiles qualitates et passio ut dulcedo et amaritudo calor et fulgus que quidem non quia illa que ista susceperunt aliquid patiantur. Non enim mel quia aliquid patiatur ideo dulce dicitur sed quia horum singula secundum qualitatem sensuum passionum effectiva sunt passibiles qualitates dicuntur ut dulcedo gustus quidem secundum gustum efficiat et calor secundum tactum similiter. Talie albedo autem nigredo … colores alia de causa quia sunt ab aliquibus passionibus innascuntur ut erubescens aliquis fit rubicundus et timens pallidus. Que autem secundum naturam … complexionem talia in aliquo fiant sive egritudine longa vel … estum vel aliquid tale contingant nec facile … ant sed diu permaneant passibiles qualitates dicuntur. Que vero ex hiis facile solvuntur et cito transeunt passiones dicuntur. Non autem qualitates quia non secundum eas quales dicimus. Non enim qui propter verecundiam rubet dicitur rubeus nec tamen pallor propter timorem veniunt pallidus sed magis aliquid passus. Et hoc quidem ex parte corporis. Similiter secundum animam passibiles qualitates et passiones dicuntur ut dementia et ira. Nec quis ad tristitiam … dicitur iracundus sed magis aliquid passus. Quarta species est forma circa aliquid constans figura vel … dens aliquid ut triangulus et rectitudo et

quantitas. Raro autem compressio rarum et leve. Item quidam potius vocant quantitatem quam qualitatem videntur significare. Compressio quidem eo quod partes inter se sibi coniuncte sunt. Raro autem eo quod a se invicem distent. Leve quidem eo quod in rectum sibi partes iaceant, sed ita ut nulla super aliam sit. Asperum autem eo quod in rectum sibi partes iaceant, sed ita ut nulla super aliam sit. Asperum autem eo quod quedam superior, alia vero inferior sit. Auctor. Forma et figura in hoc differunt secundum quosdam quod forma est in rebus animatis et inanimatis, figura autem in solis inanimatis. Alii dicunt quod differunt sicut longitudo et linea, scilicet ut forma sit in absolutione (?), figura in circumscriptione (?). Sed utraque differentia nec essentialis est nec vera. Alii quod differunt sicut materia et quantitas: forma enim est terminus materie, figura vero quantitatis, et sic precedit forma figuram. Sed si forma ut hic sumitur est terminus materie includens et intra (?) continens species (?) qualitatis. Ad veram ergo differentiam assignandam: quod forma est terminus figure. Sed figura dupliciter sumitur. Potest enim sumi secundum quod figura dicitur quod terminus vel termini continent, et sic est quantitas; vel secundum quod figura est clausura terminorum, et sic est qualitas. Dicitur etiam triangulus potest sumi dupliciter, scilicet qualitate, duplicitate secundum hoc potest solvi obiectio que videtur generalis esse premissa. Item forma dicitur terminus motus nature in unoquoque eo perfectionato.

Capitulum xx. De multiplici acceptione huius nominis forma

Inprimis vero nota quod forma multipliciter sumitur. Primo enim quod dicitur de perfectionibus separabilibus vel non separabilibus. Secundo secundum quod generale accidens dicitur forma, et sic dicitur de his que predicantur. Item secundum quod comprehendit omne quod est preter primam substantiam, et sic sumitur in libro sex principiorum cum dicitur forma est compositioni contingens, simplici et invariabili essentia consistens. Item aliis consistens quam (?) ... potest exemplificari. Quidem est eius essentia quia sine compositione materie et forme non autem preterea (?). Invariabilis autem est de sui natura licet varietur per subiecta. Quarto autem dicitur compositum adveniunt gratia materie ut albedo hoc in est homine gratia corporis. Quedam gratie forme ut rationalitas homini. Tercia autem quedam unione compositi ut risibile. Est autem compositio quedam naturalis ut quelibet prima corporalitas fit animata. Et forma quedam artificialis ut domus fit ex lignis et lapidibus et cementis. Quedam

quedam logica sicut species vel diffinitio fit ex genere et differentiis. Quedam mathematica ut linea fit ex lineis mediante puncto. De tertia hic agitur in libro sex principiorum. Forma autem quedam a natura videtur esse ut ratio (?). Quedam vero ab actu ut calor, sed per motum acquisitus. Item forma dividitur in subsistens et contingens, in substantiale et accidentale. Substantiale comprehendit secundas substantias, accidentale vero omnia novem predicamenta, scilicet que subiecto contingunt et adveniunt. Et horum quedam in sua substantia simpliciter considerantur ut linea, superficies, corpus. Hec enim adveniunt ipsi subiecto immediate. Quedam vero comparative (?) ut agere, pati, et cetera. De hiis quidem que substituunt et de subiectis et de hiis que subiecto immediate adveniunt, ut sunt quantitas, qualitas et relatio, agitur in libro predicamentorum. De reliquis vero que scilicet ex circumstantiis adveniunt in libro sex principiorum.

Capitulum xxi. De numero et ordine specierum qualitatis et quantitatis (?)

Ratio autem et ordinis et numeri iiii specierum qualitatis sic potest haberi. Omnis qualitas aut est sensibilis aut insensibilis. Si insensibilis aut ex parte anime, et hec est prima species, scilicet habitus et dispositio; aut ex parte corporis, et hec est secunda, scilicet naturalis potentia vel impotentia. Dignior est autem anima quam corpus, ideo prima species quam secunda et ab hac prior. Si est qualitas sensibilis, aut sensu proprio sentitur, et hec est tertia species, scilicet passio et passibilis qualitas, aut sensu communi, et sic est quarta species forma et figura. Patet autem ordinis ratio, quia sicut Aristoteles in libro de anima prius agit de sensibus propriis quam de communi, sic et in predicamentis prius obiectum sensus proprii quam sensus communis. Minor etiam error in sensu proprio quam communi. Aristoteles in predicamentis. Qualitates quidem hec sunt que predicte sunt. Qualia vero sunt que secundum has denominative dicuntur, ut a candore candidus. Quedam tamen non denominantur ab his quia non sunt posita nomina qualitatibus, ut cursor et pugillator secundum naturales habitudines dicuntur, quibus nomina posita non sunt ut ab eis denominative dicantur. Aliquando etiam posito nomine denominative quale non dicitur secundum ipsam qualitatem, ut virtute studiosus dicitur sed non denominative a virtute. Inest autem contrarietas secundum quale est, ut iniustum iusto contrarium est et album nigro. Non tamen in omnibus ita est. Rubeo enim et pallido et huiusmodi coloribus, scilicet mediis, nichil est contrarium, sed preter hec tamen (?) accidens (?). Suscipiunt autem qualitates magis et minus: album alio dicitur simpliciter (?), iustum iustitia, non autem iustitia. Non multum (?) aiunt magis et minus dici

neque sanitate a sanitate sed ita que secundum hos
affectus dicuntur i. dispositiones et denominantur ma
ius et minus recipiunt. Non autem omne quale ma
ius et minus dicitur ut triangulus et qua
drangulus talis figure. Quecumque enim diffi
nitionem trianguli et circuli recipiunt omnia
similiter trianguli et circuli sunt. Horum igitur que
dicta sunt nichil est proprium qualitatis. Sed hoc
modo proprium est secundum eam simile vel dissimile
dici. Boecius super predicamenta. Ca. xxvi de predicamento actionis

Actio est secundum quam in id quod subiectum est
agere dicimur. Actionum alia est anime.
Alia est corporis. Differunt autem quia cor
porea actio movet secundum illud in quo est. Anime vero
actio non movet id in quo est sed animam
operari sed quietam. Anima namque dum agit non
nec corpus sed ipsa quieta nec patitur ipsa non
in mutabilibus permanet. Cum quolibet quando nec
secundum locum movetur nec secundum aliorum quam
motum nisi forte secundum alterationem locus signi
dem corporis est. Anima vero non. Et impossibile
est corpus corporare non movere. Anima falsi cor
pus movetur localiter. Hoc tamen in quibusdam
dubitabile videtur. Nam speculo immobili per
manente motus ymaginibus fieri videtur ad op
positi mutationes i. permutari vel nisi a forma
ante speculum ad aliam. Sed quemcumque est dicendum quod
non ibi una forma consistit. Sciendum autem quod sicut
actio in motu est sed sicut causa in tanto [illegible]
quod motus in actione formaliter sed sicut tantum
in causa. Proprium ergo actionis est in motu esse sic
proprium motus in actione esse quod dicta palam est.
In actionibus generativis sive effectivis productivis
tunis autem est obiecto contrarie cum destruit in mo
tu quidem est nichil tamen agit sed quod actu est
destruit. Dico autem actionem non quod quid i. ut
aliquid construat sed in quo vel in subiectum agat
comparatione. Non est autem motus actio sed quale. Nam
et quiescere non quale est. Contrarium contraria
sunt. Medium tenere sunt qualissilio naturalis
autem proprietatis actionis est passionem comparare nisi nil
quod subiectis omnibus cum actio passionem efficit com
ne passionem inferens actio est. Contingit autem
rationem comparatione efficiat actio cum eius quod perse
movetur eius actionis que per aliud est quod
est. Cum obviam actionis et passionis actus qua
litatis est qualitatis autem comparatione signum facit ut
calor id quod est calefacere. Qualitates non passiones
tantum sed per communicatione passibus effectivus
est positio sive situs ut apponi et levis. Sili-
cet quantitatum ut linee superficiei et soliditatis omnia
cum hec apta subiectum cognoscunt sunt. Qualitates
aut quantitates effectiva est ut quartana ut lon
gitudinis linea latitudinis planum altitudinis
solidum. Qualitas quoque qualitatis ut calor
caliditatis. Sicut etiam agere et pati causa est
predispositiones namque compone sed quatuor qua

litatum fit generatio quedam simplicium i. elementorum
in motiva actione consistit. Ubi vero est. Quando vero
causa est tempus. Ubi vero locus. Sic autem corpus
quia scilicet positus est. Compactus dicitur quadrilateria
triangula ad generationem predominiorum autem id
est primarum subiectorum corruptio quando est imperfectius
i. inequalitatibus maiorum contrariis quo vero in ele
mentis secundarum vero subiectorum causa individua
sunt. Recipiunt autem facere et pati contrarietates
et magis ac minus. Nam calefacere et frigi
dare contraria sunt et magis ac minus recipi
unt. Similiter et certare et coniunctionem facere. Ca. xxvii De predicamento passionis

Passio est effectus illatioque
actionis scilicet effectus respectu agentis et
illatio respectu actionis. Secundum hanc aliqua
patiuntur magis et alia minus. Sunt autem quedam
animata ceteris nobilioris complexionis
vel potentie ut brutum arbore quia scilicet plures
sunt virtutes anime quam arbor. Nam vegetativa
est sunt virtute generativa nutritiva augmentativa
brutum vero superaddit motiva et apprehensivam
animaliorum quoque sunt variabiles virtutes ex
preter quarum virtutes corporales sunt etiam intellectivae
Anima vero que de qualitate dicta sunt i. de actione
quantitate passionum etiam de passione [illegible]
in rebus generata dici possunt. Quedam tamen
placite non recta sed tantummodo generata quia scilicet in ca
pitulo de actione passio considerata est in gene
ratione sed autem nisi in substantie. Dicitur autem
passio multiplicatur omnibus secundum quod unaquaque
actio anime passio dicitur ut amor odium tristi
tia gaudium. Hec enim omnia sunt passibiles ac
actiones. Aliomodo id quod innatum agit cum non
valet ut quies certitudo vel etiam amaritudo
et dulcedo et huiusmodi que passionem inferunt sic autem
est passio etiam species qualitatis. Tertio modo pa
tientibus immediata conficit sumitur sic non est a
passio in agente sed in eo cum actio suscipit
[illegible] Certa de hanc materia multis de qua
tunc tractantur. Decimo primum de similitudine et
corporis. Omnino quidem simile assimilatione
bile est non pati. Est enim alteri dissimile
Non enim albedo albedine patitur autem quis nisi
secundum accidens ut si alba est nigra sit [illegible]
Necesse est itaque faciens et paciens esse simile
eidem genere sed non dissimile. Contrarium similatum
est cum corpus a corpore pati. Saporem a sapore
calorem a calore. Universaliter homogeneum ab
homogeneo. Huius causa est quod medio que
contraria sunt omnia contraria vero agunt et pa
tiuntur ab invicem. Itaque passiva et activa invicem
sunt contraria et media. Unde [illegible] quando
fit corruptio priorum ubi agens assimilat sibi
patiens. Quemadmodum necesse est patiens magis
et transmutari sic enim contrarium erit quando
dum scilicet agens priorem suam quidem [illegible]
Quemadmodum autem in movere primum quidem movens

Ca. xxvi de predicamento actionis

xxvii De predicamento passionis

inest prohibet esse in mobile in quibusdam autem etiam verum est ut in prima causa ultimum non inanimatis vero est non sit innata sed primum quidem agens impassibile est ultimum autem passibile. Nam quecumque non habent eandem materiam agunt et impassibilia sunt. Ut medicina faciens sanitatem nichil patitur a sanato ipsa est enim prima agens. Cibus autem cum sit ultimum agens ac tangens ipse patitur aut enim calescit aut infrigidatur aut aliud quid patitur simul agens. Materiam quidem dicimus eandem esse contrariorum libet utrique secundum quod materia passiva est. Cum enim non indivisibilem vel contrariorum vero est impassibile dicitur. Non enim possibile est pati nisi secundum actum secundum quod molle non dicitur aliquid in patiendo sub actum enim molle. Hoc licet ergo pretermittere.

Ca. xxviii de predicamento quando

Quando non est quam coadiacentia temporis relinquitur tempus aut quod non est res nisi tempus temporis et quantitatis que quanta est. Quando est etiam quod secundum divisionem temporis. Nam aliud quidem relinquitur ex preterito aliud ex presenti aliud ex futuro preteritum aut futurum quantitates sunt contermina ad presens preteritum quidem non quod in subiecto permaneat sed quod in processu suo et nunc presens est quia secundum partes eius copulatur ad presens vel quia quod semel est preteritum semper est preteritum futurum non quia nectitur contingit futurum secundum quod in rerum futurum. Sed autem id quod futurum est tempus abiit secundum quantum ad essentiam temporis. Hec tria copulantur ad invicem sine presenti preteritum et futurum ad presens copulate reducuntur. Quandoque tempus est vel erit vel fuit in eodem tempore est vel erit vel fuit quia secundum tempus quod dicitur aliquid secundum causatur. Quando itaque quod presens est cum ipso presenti simul est et preteritum cum preterito et futurum cum futuro. Hoc ergo differt quando ab eo quod est ubi quia ubi et locus aliquid sunt magis inmediata sunt quod ubi inmutabile est vel inmutabile locus autem inmutabile vel aut tempus nunc primum quod futurum est postea non presens ac tamen preteritum sic et nunc et id presens quod futurum est secundum quod presens preteritum non preterito. Item sicut tempus aliud simplex secundum quod nunquam apprehendi non potest aliud non compositum ut in hora dicitur quod secundum compositum actione est sic et quando aliud simplex secundum quod in momento et nunc est aliud compositum ut in hora die ebdomada et huiusmodi. Item sicut partes temporis sibi sine mora succedunt sic et partes quando differunt autem tempus et quando quia secundum tempus est aliquid mensurabile ut motus diurnus at secundum quando aliquid mensuratur sed secundum id dicitur aliquid temporale etiam variabile. Inest autem cum quando suscipe magis et minus quia secundum quod est dicitur ad aliquid dicitur alio non hoc est secundum naturam

temporis sed secundum naturam distantie. Quando quod inest est contrarium nam quando quod est presens semper et idem et de futuro est et de preterito impossibile autem est de eodem predicando duo simul contrarium predicari. Est autem quando manet eo quod incipit esse ut est corpus anime nam quod corpus aliquando est et suscipit tempus aliquod aliquando aliud cum in estate non et sic simul. Anima corpori secunda cum anguis speculantur in hyeme quidam in estate secundum in stimulo compositiones corporis. Anima enim quieta compositiones eius contingit ut que aride et gelide compositiones sunt demortuorum in autumpno sepe fiunt tenuibus non sic in duabus in vere. Similiter et in aliis fit secundum similitudinem corporum animalium et temporum.

Ca. xxix de predicamento ubi

Ubi est circumscriptio vel tota vel circumscriptio corporis a loci circumscriptione procedens. Locus est enim quod capit aliud non quod capitur. Videtur autem non omni rei adesse anima et cum in corpore est quia nullum locum occupat vel implet. Nunquam enim locus alio occupatus eo tantum potest aliud capere occupante permanente. Nam et utrum advenientes medio non potest ingredi nisi aere quo implet expulso. Nequaquam igitur duo localia in eodem loco simul esse potuerunt nec idem unum in diversis. Anima vero autem aliud capere potest cum anima sit corpus quare localis non erit anima vel locum cum non occupat. Similiter et alia quecumque corporis vero non habent loca circumscriptione carent. Hec autem quoniam utrumque id sit in diversis locis. Et cum vox non sit aer in auribus diversorum est quare corpus idem in diversis locis est. Dicitur simul et unum et idem totum in pluribus impossibile est in venire si dicitur pro diversorum sensibus esse ymaginabiliter sequela namque similiter vel quod diversorum sensibus sensata motus figuraliter se granante ad similitudinem simile vocis quia secundum vox prima hoc re prolata generat aliam sibi in mediata similem ymaginem illa et in aliam et sic deinceps donec perveniat ad aures diversorum sicut fit in circulis ad quantitatem magna cum illi lapis proicitur. Unde secundum hec videtur quod quedam vox non sit animal illa secundum que ymaginabiliter fit quia non perfert abalienum ad alteram autem quod necesse animalis esse dicimus quecumque in superficie fit quin sit alia non perferat. Aliud vero extra patens unde et unius quod vox ad aures diversorum dirigitur non tamen una et eadem secundum est se diversorum ad aures attingit. Ubi autem aliud est simplex secundum quod a simplici loco procedit aliud compositum secundum quod a composito locus simplex est digito constitutus cuius que continuum est quod secundum continet tale totum quod est indivisibile de sua parte. Compositus autem ut dictum est. Est autem particulas copulatas ad eundem

finium ad quem corporis particule quinque
corporis non potest ad punctum sed quia ad in
tumescens primo cum principaliter copulantur
ad superficiem igitur loci particule soliditatis
particulas claudunt. Et cum loci simplicior
omni corporis occupativa sunt quia nec
locus sine corpore nec soliditas est sine
loco. Quis autem dubitatio de sphera continua
sed cum locus cum malis esse non potest quod
ambitur sed quod ambit sed continentibus igitur
nobis illam spheram esse localem continentie
unde est aliud preter eam esse in quo conti
nuitas eius consistit. Nichil autem est quod
illam quia continuitas eius in loco non
est de hiis non determinare in absolutum quid est
et occultum et contra sensum humanum. Caret autem
ubi intentione. Nam cum altum alto dicatur
esse magis in loco hic maiorem locum possi
dere. Ubi quoque non inest contrarietas sic
nec loco. Nam etiam sursum et deorsum que
maxime a se distare videntur contraria non
sunt, alioquin duo eidem contingeret inesse
contraria et insuper idem esse sibi contrarium
nam idem cum est sursum et deorsum comparatione
diversorum.

Capitulum xxvii de predicamento situs

Positio est quedam situs partium et re
ctitudinis et coordinatio i. rei generate secundum
quam dicuntur distancia et sedentia, asperitas
et lenitas vel quolibet aliter disposita. Habet
tamen quasi de aspero et leni recto et curvo
triangulo et similibus utrum secundum positiones sint dubi
tatem. Cum partium disposita significare videtur
asperum enim dicitur cuius situs una alti superemi
net, lene autem cuius particule equaliter porrecte
sunt utrum hec et alia predicta positiones non
sunt sed qualitates circa situm consistentia. Porro
namque cum partes sic disposite sunt talia
sensibus videntur. Auctor: de equali sed pone
lene apparet alium et non inequali asperum
quod videtur hec quam in predicamentis sed quod as
perum et leve sunt positiones et non qualitates. Et
dico nota quod asperum et leve dupliciter est con
siderare secundum positiones corporum causantem secundum efficientem
et sic positiones sunt vel positiones formalem et sic
qualitates. Item nota hic de duobus membris
que posita sunt in diffinitione positionis secundum situs
partium et [illegible] ordinata post [illegible] dimissio
positionis que ponitur in fine capituli. Quedam
enim innata est a principio secundum primum sibi na
turalis coordinatio et hoc est intellectus
adveniens ut ea que [illegible] vel
inequalibus vel equalibus inest alia vero
a subiecto motu nature et hec [illegible] ut
sessio statio et huiusmodi. Porro sursum autem
videtur situs contrarietate ut sedere et stare
que simul in eodem esse possunt contraria sunt
sed tamen videtur secundum sermonem pluribus [illegible]

stare. Non enim magis videtur sedere contrarium
ad stare quam ad accumbere hoc dicitur esset in
quiescens et nam est pallidum albo contrario
videtur contrarium non tamen est quia cum
utroque medium esse palloris et huiusmodi colo
res sunt secundum medium ex albo et nigro confici
untur. Verum iacere et sedere non sunt eiusdem
nature nam sedere etiam [illegible] iacere autem
et accumbere etiam circa [illegible] ideo non
sunt contraria. Hec autem positionis est nec
etiam manus licet nunc supine nunc cum
pedes manus vel nunc alterius dicatur vel ac
[illegible] aut [illegible] esse [illegible]
[illegible] omnibus aliis formis
supponitur.

Capitulum xxviii de predicamento habitus

Habitus autem est corporum et circa corpus que circa
corpus sunt adiacentia. Corporum secundum
quod habitum et corpus que circa corpus [illegible] corpus
que habitum tam corporum quam non corporum
unde secundum hec quod hec illa non habere
dicuntur non secundum totum sed secundum partes ut
calciatum esse secundum pedes dicitur. Incipit
autem habitus maxime armatior enim
[illegible] dicitur et calciator quam cum calcius
calciamentis est quam qui cum calcius solum
in habitu non inest est enim primum est ante
habitus [illegible] quod ut in corpore [illegible]
que circa corpus sunt [illegible] secundum partium
diversorum. In principiis autem aliis [illegible]
sed inequalitate solum [illegible] que sunt ad
aliquid [illegible] et in [illegible]. Nichil enim tot
partibus distribui possibile est ut [illegible]
[illegible] ad aliquid vero ut est similitudo et
dissimilitudo hec enim pluribus similibus et dissi
milibus insunt. Non autem omnis qualitas
aut relatio huius est habitus vero in pluribus
nobis consistit. Quare magis proprium eius
est quam alicuius alterius. Postremo predicamentorum
hic autem multis modis dicitur secundum aut qua
litatem aliquam ut scientiam vel virtutem
aut quantitatem ut magnitudinem. Aut ea
que circa corpus sunt ut vestem aut
in membro ut anulum in manu. Aut in
membro ut manum vel pedem. Aut in vase
i. [illegible] ut in lagena vinum. Aut in pos
sessione ut domum vel agrum. Aut etiam se
cundum uxorem hic dicitur et uxor viri. Sed
[illegible] modus alienissimus esse videtur in eo quod
est hec. Nichil enim aliud dicimus uxorem
hic quam cohabitare. Fortasse et alii modi ha
bendi apparebunt sed hii sunt quod dici consue
verunt. Auctor: [illegible] corpus con
[illegible] quedam insunt quedam non. Et
corporum que insunt quedam [illegible] natura
ut pars a toto quedam [illegible] ut nove
predicamenta accidentalia. Corporum vero que non
insunt quedam adiacent quedam non ut

possessiones. Eorum autem que adiacent que-
dam secundum continuatorum. Et horum quedam ad to-
tum ut indumentum, quedam ad partem ut a-
nulus. Quedam autem secundum discontinuatorum
et horum quedam ad totum ut indumentum ad-
iacens corpori ut vestis, aliquid quedam in parte ut
vir uxor. Ex libro sex principiorum. Capitulum
xxviij de qualitatis predicamento scilicet de magis et minus

Dicitur autem magis et minus suscipere tripliciter.
Dicuntur enim quedam magis et minus causa-
ri secundum circumstantiarum diminutionem eorum
que suscipiunt subiectorum. Et sic est nulla
varietas formarum quia sub eadem cum magis et minus
dicitur. Exemplum: parvus lapis minor lapide dici-
tur qui magna intencione vel remissione passus
est et margarita albior equo licet secundum sub-
iecti magnitudinem equalem est. Alii vero
dicunt secundum ipsius accidentis quantitatem. Et
si verum esset utique magis albus homo vel
equus quam margarita dici posset. Quamvis
maior albedinis quantitas accidit equo quam
margarite set secundum extensionem non secundum
intensionem. Alii dicunt secundum incrementum et
subiecti capacitatis augmentum et diminutionem.
Quam primam rationem opinionis destructa destru-
itur et ista. Itaque magis et minus dicuntur accidenti-
a secundum quod propinquiora vel remotiora fu-
erint sine permixtione contrarii ... ut album
dicitur magis quod est pura albedo. Quanto igitur
aliquid a nigredine impermixtione attendens propius in-
fecerit albedine tanto magis album apparere
habitum. Illa autem subiecta non suscipiunt magis
et minus sicut accidentia quia terminus in
...mo est quem transgredi impossibile est. Et
et quedam accidentia sine magis et minus sunt
ut triangulus et quadrangulus quia in sui ratione
significationem semper ultima attingunt. Nam quod
triangulo equalitas intenditur et corporis
quadrangulatio vel etiam rectitudo ...
quia secundum ... in ... facta est ultra
quem transgredi possibile non est. Et quia ad
modum ... simplicitatis. Capitulum xxix de oppositis.

Dicitur autem aliud alii opponi quadrupli-
citer. Quedam ut relativa que secundum ca-
pitula que sunt oppositorum dicuntur, aut quo-
libet aliquo modo ad ea secundum dativum vel ablativum relata.
Quedam vero contraria et horum quedam sunt in-
mediata quorum scilicet alterum subiecto in quo nata
sunt fieri necesse est inesse ut sanitas et egri-
tudo per ... Quedam vero mediata quo-
rum scilicet non est necesse alterum esse susceptibili. Et
in quibusdam horum nomina posita sunt hiis
que media sunt ut album et nigrum subfuscum
pallidum et huiusmodi, aut non set per abnegatio-
nem extremorum negationes determinantur ut neque bo-
num neque malum quod medium est ut equalitas
super habundantia set hoc verum est pluribus aut

bonum malo contrarium est. Contraria idem vero autem spe-
cie aut genere secundum naturam habent fieri contrari-
etatibus ut languor et sanitas in corpore ani-
malis albedo et nigredo simul in corpore.
Necesse est autem utrumque contrariorum esse vel
in eodem genere ut album et nigrum sub colore
vel contrariis generibus ut iustitia sub virtute
iniustitia sub nequitia vel ipsa esse genera
ut bonum et malum que non sunt in genere set
et genera aliorum. Item contrariorum mediatorum que-
dam sunt quorum neutrum determinate inest
ut albedo et nigredo homini. Quedam vero determinate
alterum ut caliditas igni et candor nivi. Que-
dam autem ut privatio et habitus circa idem de
aliquid fieri habent. Dicuntur autem privari omnibus
modis susceptibilium habitus quando aptum
natum est habere nullo modo habet ut edentulum
vel cecum non qui non habet dentes aut
visum set quia quando contingit habere non habet.
Differunt autem hec a contrariis quia ab utroque contra-
riorum in aliud potest fieri mutacio nisi alterum
insit naturaliter ut igni caliditas; a privatione autem
in habitum mutari impossibile. Quedam vero ut af-
firmacio et negacio in quibus solis semper est
semper alterum eorum esse verum et alterum falsum.
Omnia namque supradicta sine ulla complexione
sunt. Istorum autem in ... vel ... est.
Capitulum xxx de priori quod est quinque modis dicitur

Prius autem alterum altero dicitur quadrupliciter.
Primo quidem et proprie secundum tempus ut quod
est antiquius. Secundo quod non convertitur secundum
subsistendi consequentiam ut unum duobus.
Duobus enim existentibus consequens est unum esse
set non convertitur. Tertio secundum quemdam ordinem
ut in grammatica elementa sillabis et in rethori-
ca prohemium narratione. Quarto quod me-
lius est et honorabilius. Et hic modus pro-
prietate specie alienus est a ceteris. Videtur
autem preter hec alius esse modus. Eorum enim
que convertuntur secundum esse consequentiam aliud quod
alterius qualibet causa est digne prius na-
tura dicitur ut si homo est verum est ... quia
dicitur esse homo et e converso. Ipsa autem res
est causa quare oratio vera sit et ideo na-
tura prior est. Dicitur igitur quinque modis prius dicitur.
Simul autem dupliciter circa esse dicuntur. Sim-
pliciter quidem et proprie secundum tempus ut quorum
generatio est in eodem tempore. Secundo vero na-
turaliter scilicet quecumque convertuntur secundum quod est
esse consequentiam, cum tamen neutrum non sit ca-
usa alterius ut duplum et dimidium. Similiter et
ea que ex eodem genere condivisa adinvi-
cem dividuntur ut volatile gressibile et aqua-
tile que ex opposito animal dividuntur natura
simul sunt. Genera vero semper priora sunt quia
non convertuntur secundum quod est esse consequentiam. Motus
autem species sunt sex: generatio, corruptio, ...

quem est quies motibus aut particularibus que per singula sunt, scilicet generacio corporis augmentacio diminucio. Et eciam locis autem mutacioni secundum locum quies videtur opposita et forte magis in locum mutacio et ei que est sursum ea que inferius. Alteracioni vero non videtur aliquid esse contrarium nisi forte secundum qualitatem quies vel in magis qualitatis mutacio. Est enim alteracio mutacio secundum qualitatem. Auctor. Nota quod motus dupliciter potest considerari aut secundum quod est actus imperfectus cuiuslibet rei naturalis et est materia deducens sibi naturalia in esse et sic est tendens. Aut secundum quod est perfectio naturalis potencie et sic opponitur quieti contrarie generacio quidem et corrupcio non sunt proprie motus sed mutaciones. Augmentum est autem perfectio adquisita. Diminucio vero est perfectionis perdicio sui.

Ca[pitulum] xxxii de libro periarmenias

Sequitur de hinc liber periarmenias subtilissimus minus conparatus formulis sillogisticis cautissimus de quo dicitur Aristoteles quando periarmenias scripsit calamum in mente tingebat. Nomen quippe res que una est et una significat sermone. Aut res nomine significatur. Aut verbum que due partes oracionis interpretantur totum quidquid concepit mens ad eloquendum. Omnis enim elocucio concepte rei mentis interpres est. Hanc Aristoteles ... in vero composicione efficiendis sermonibus subtilissimus periarmenias vocat quam interpretacionem nos appellamus scilicet quod res in mente concepta per latis sermonibus interpretetur per cataphasim et apophasim id est affirmacionem et negacionem. In hiis namque periarmeniis supradictus philosophus de xii speciebus tractat id est de nomine et de verbo et oracione et enunciacione affirmacione negacione de contradiccione. Auctor. Quandoque ut dicit Aristoteles una est scientia que est unius generis cuius partes conveniunt et passiones per se considerat. Sciendum quod dyaletica dupliciter consideratur. Uno modo ut ars et sic docens est et sic non est aliquam generis determinata et sic traditur in libro topicorum. Alio modo ut est scientia et traditur in libro priorum et sic logica est de sillogismo. Agitur in libro predicamentorum agit Aristoteles de materia remota sillogismi scilicet de terminis. In libro autem periarmenias de materia propinqua ipsius sillogismi scilicet de enunciacionibus. In libris autem priorum agit Aristoteles de sillogismo plenarie. In libris primo topicorum et posteriorum et elenchorum de partibus id est de speciebus ipsius sillogismi. Et nota quod in libro predicamentorum agit Aristoteles de predicabili et subicibili in[illegible] sed aut libro ipse de enunciacione que alio nomine dicitur interpretacio. Secundum hoc iste liber est de enunciacione de interpretacione intitulatur. Nam periarmenias composita greca est et equivalet sive compositum de hermenias quod grece idem est quod interpretacio latine. Unde hic periarmenias genitivus est et ponitur pro ablativo more grecorum qui non habent ablativum. Et quia prius oportet cognoscere interpretacionem incomplexam quam complexam interpretaciones premittit capitulum in quo agit de interpretacione incomplexa et sic postea descendit ad interpretaciones complexas simpliciter scilicet et compositas.

Ca[pitulum] xxxiii de interpretacione vel significacione

Agitur ergo de interpretacione sive de significacione primo de vocibus que significant et que significantur. Dicendum quod littere et voces significant intellectus. Aut res significantur et assignat proprietates significancium et significatorum dicendum quod voces et littere non sunt eedem apud omnes. Intellectus autem et res sunt eedem apud omnes. Secundum hoc igitur intellectus est ita signum quod non est signatum. Res vero econtrario et non signatur ab alio et hoc intelligendum est de re in composito. Res enim que est elementum nam est vox ac significat et significatur. Significatur enim intellectu et res significat aut aliis rebus aut signatur. Uno significat. Intellectus vero significatur et uno significat. Ipse loquitur significatur enim secundum quod non aut ipse significat rem. Sed est similitudo rei. Unde non dicit Aristoteles quod intellectus est nota rei. Sed dicit quod intellectus similitudo rei est. Differunt esse notam et esse similitudinem quod enim aliquid est nota hoc habet secundum placitum. Similitudo vero non secundum placitum sed magis secundum naturam. Solet tamen dici quod intellectus est signum et signatum. Signatum in quantum signum dicitur rei. Sed melius est dicere sicut predictum est. Etiam ipse loquendo intellectus non est signum rei. Dicitur enim prius diffinitus signum quod signum est speciem suam ingerens sensui et aliam relinquens intellectui. Tale autem non potest esse intellectus passiones enim anime non ingerunt speciem suam in sensu ut aliud relinquat in intellectu sine [illegible] intelligibili passiones enim anime a sensu percipi non possunt. Non ergo signa proprie dici possunt sed similitudines sicut iam dictum est. Sciendum est autem quod quadrupliciter dicitur intellectus. Uno enim modo dicitur intellectus potencia intellectiva que est nobilior in anima et sic neque verus neque falsus est et iste appellatur intellectus possibilis vel materialis. Secundo modo dicitur intellectus habitus principiorum demonstracionum sicut dicit Aristoteles intellectus est habitus principiorum. Tercio vero conclusionum et sic intellectus semper est verus. Quarto modo dicitur lux quedam que illuminat intellectum possibilem ad intelligendum species recepte in phantasmate

tas formate et sic appellatur agens et talis neque verus neque falsus est. Quarto modo dicitur species rerum cognitarum que sunt in anima sicut enim in speculis species rerum sunt, ita res sic et in anima. Unde Aristoteles: lapis non est in anima sed species lapidis est in anima, et iste appellatur intellectus formalis. Adveniens enim intellectui materiali informat illum et perficit. Appellatur etiam iste intellectus intellectus adeptus, adquiritur enim per sensum in intellectu possibili. Et hoc iiii° modo accipit hic intellectus cum dicit quod voces note intellectuum et istos intellectus notat passiones anime vel quia anima in apprehendendo patitur large sumpto vocabulo paciendi sicut dicitur actum pati qui recipit colorem in illuminacione vel forte melius ideo quia affectiones anime sunt i. qualitates intencionales que qualitatis talis cum passio vel intellectus qualitas est anime. Capitulum xxxiii de vocibus significativis ad placitum.

Itaque vox est aer tenuissimus ictus plectro lingue i. motione lingue formatus. Vocum alia significativa alia non significativa. Vox significativa est illa que aliquid significat ut homo. Vox non significativa est illa que nichil significat ut bu ba. Significativarum alia significant ad placitum alia naturaliter. Naturaliter est illa que a natura procedit ut gemitus infirmorum. Ad placitum est illa que ad voluntatem instituentis aliquid significat ut homo animal. Item significativarum ad placitum alia est nomen alia est verbum alia oratio constans ex hiis. Aristoteles in libro periarmenias: Nomen est vox significativa ad placitum sine tempore cuius nulla pars separata significat est autem finitum et rectum. Non homo enim non est nomen simpliciter sed nomen infinitum. Catonis autem vel catoni non sunt nomina sed casus nominis quia sed cum est vel fuit vel erit adiunctum nec verum nec falsum significat. Nomen vero sed rectum. Verbum est quod consignificat tempus cuius pars separata nichil significat et est semper alicuius eorum que de altero dicuntur nota vel signum. Est etiam finitum et rectum ut currit. Non currit enim verbum non dico sed verbum infinitum quia similiter est in quolibet quod est et quod non est. Similiter currebat vel curret non verbum est simpliciter sed casus verbi. Non enim consignificat presens tempus sed quod aliud complectitur sed preteritum et futurum. Oratio est vox significativa ad placitum cuius partium aliquid significativum est. Auctor eciam: Alia perfecta que fit ex nomine et verbo et perfectum sensum generat in animo auditoris ut homo currit. Alia imperfecta que imperfectum sensum generat in

animo auditoris ut homo albus. Item orationum perfectarum alia indicativa alia imperativa alia deprecativa alia optativa alia coniunctiva alia infinitiva. Aristoteles ubi supra. Capitulum xxxiiii de oratione enunciativa et eius speciebus.

Enunciativa i. indicativa oratio sola verum vel falsum significat. Nam deprecativa nec vera nec falsa est et eodem similiter sed optativa hortativa et huiusmodi que magis ad rethores et poetas pertinent. Enunciativa vero ad logicum que quidem nunc est considerare vel [illegible] ubi. Item in libro Periarmenias: Propositio est oratio affirmativa vel negativa alicuius de aliquo et hec aut universalis aut particularis aut indiffinita. Boecius vero ubi supra: Propositio est oratio verum vel falsum significans. Huius due sunt species sed affirmatio et negatio. Harum alie sunt universales alie particulares alie indiffinite alie singulares. Item propositionum alie sunt predicative que sed simpliciter proponunt. Alie condicionales ut cum predicativis condicionis copula coniungitur una condicionalis efficitur. Condicionalium propositionum alie simplices que sed predicativas habent suas partes quarum prima antecedens dicitur posterior consequens ut si celum rotundum est volubile est. Alie vero composite et harum multiplex est differentia de quibus agitur in libro ypotheticarum. Simplicium ypotheticarum iiii^or sunt differentie. Aut enim ex duabus affirmativis cathegoricis constat aut ex duabus negativis aut ex affirmativa et negativa aut e converso. Auctor dicit: ypotetica ab ypos quod est sub et thesis quod est positio quasi suppositiva. Alio modo ab ypotesis quod est condicio quasi condicionalis. Et sciendum quod vi sunt species ypotetice sed condicionalis copulativa disiunctiva temporalis localis causalis. Et notandum quod per que quidem [illegible] qualitate sive differentia proposicionis que est cathegorica vel ypotetica. Qualis de qua qualitate que est affirmativa vel negativa. Quanta de quantitate cathegorice sed eo quod universalis est particularis singularis. Unde versus: Que, qua, vel quanta, qualis nec vel aff. vi. quanta quar. in fine. Item propositionum alia una alia plures. Una sic dividitur. Alia simpliciter una est que unum solum subicit et unum solum predicatur ut homo est animal. Secundo vero qui plura subiciuntur vel predicantur ex quibus fit unum per coniunctionem ut animal rationale mortale. Propositio plures sic dividitur. Alia coniunctione plures qui plura coniungunt sub una nota ut canis currit vel alio modo qui plura coniungunt per unam coniunctionem ut Sortes currit et Plato disputat. Alia vero plures [illegible] qui subiciuntur plura vel predicantur ex quibus non fit unum per coniunctionem ut si Sortes

Ca. xxxiii de vocibus significativis ad placitum

albus grammaticus musicus currit. Aristo-
teles in libro priorum. Ca. xxxi de terminis cathegoricis propositionis

Terminum autem voco in quem resolvitur propositio ut predicatum et de quo
predicatur apposito vel diviso esse vel
non esse. Boecius ubi supra. Propositionis itaque pre-
dicativae partes terminos appellamus scilicet subiectum
quod minor terminus est et predicatum quod maior
unde et ab eius privilegio predicativa pro-
nunciatur. Saepe tamen evenit ut sint termini
sibi invicem aequales unde cum dicitur
homo risibilis est [illegible] semper evenire necesse
est ut si inaequales termini sunt maior semper
de minori predicetur. Si vero aequales uterque quasi
indifferenter dicatur. Ut autem minor de ma-
iori predicetur nunquam contingit. Terminos autem
voco nomina vel verba quibus propositio nectitur.
Saepe etiam oratio de oratione predicatur ut Socrates
cum Platone et disputabilis de specie [illegible]
currunt. Sic etiam quandoque nomen subiectum est oratio
predicatum. Aliquando autem econverso. Auctor predicativa
propositio quae est cathegorica sic dicta a cathe-
gorizando i. predicando traxit enim hoc nomen
a predicato tamquam a digniori parte. Huius enim
partes sunt principales subiectum et predicatum
et copula. Secundarie vero sunt sincathegore-
mata i. dictiones consignificativae scilicet quae per
se non significant sed cum adiuncto ut [illegible]
coniunctiones etc. Dicta namque cathegorumata
sunt ut nomen verbum. Itaque subiectum est quod
dicitur aliquid; sed predicatum quod dicitur de alio sed
de subiecto. Copula est vero utrumque ligans subiectum
et predicatum. Est autem duplex copula scilicet impli-
cita ut homo currit, explicita ut homo est
animal. Dicitur cathegorica predicativa et hoc
nomen traxit a predicato. Ca. xxxii de suppositionibus

Proprietates autem terminorum vel terminorum
sive partium principalium cathegoricae
propositionis sunt suppositio, appellatio, co-
pulatio, quarum communis est significatio. Signi-
ficatio est [illegible]
designatio. Itaque suppositio termini substantivi designa-
tio substantiam dicitur. Additur adiectivorum
quae designant rem suam adiacentem. Unde
non dicuntur proprie supponere sed magis copulare.
Suppositionum alia discreta quae scilicet habet terminum
discretum ut Sortes. Alia communis quae fit termino
communi ut homo. Et haec est multiplex. Quaedam
enim est naturalis, quaedam accidentalis. Natura-
lis est quae fit termino communi non ab alio sed a vi
tuae propriae significationis ut iste terminus homo
sumptus per se supponit pro homine qui est
[illegible] non est [illegible] dicta [illegible] homo. Acciden-
talis est illa quae contrahit terminum ab aliquo
sicut ab aliquo restringente. Acciden-
talium alia simplex alia personalis. Simplex
est illa quae fit termino communi pro forma generis

non attingendo aliquid inferius. Unde cum
dicitur homo est species. Personalis est illa quae
fit termino communi reddente locutionem veram pro
aliquo vel pro aliquibus suorum inferiorum. Huius-
modi suppositionem dicitur habere iste terminus homo in
hac propositione homo currit. Item personalium alia
confusa alia determinata. Determinata est illa
quae fit termino communi reddente locutionem
veram pro aliquo vel pro aliquibus suorum infe-
riorum. Huiusmodi suppositionem dicitur habere iste terminus homo
in hac propositione homo currit. Item personalium
alia confusa alia determinata. Determinata est
illa quae fit termino communi reddente locutionem
veram [illegible] supposito ut cum dicitur homo est albus.
Confusa dicitur suppositio quae virtute locutionis
exigitur quod terminus teneatur pro omnibus vel pro plu-
ribus suorum inferiorum. Confusarum alia mo-
bilis sive distributiva, alia immobilis. Mo-
bilis est illa quae fit termino in quo potest fieri
descensus pro quolibet suorum inferiorum. Immobilis
dicitur illa quae fit termino supponente pro plu-
ribus pro quibus non licet descendere. Ut patet
in hac propositione omnis homo est animal, iste
terminus homo confusam mobilem habet sup-
positionem quia in illo potest fieri descensus pro
quolibet supposito. Iste terminus animal confusam est
immobilem. Ex iam dictis patet quod non valet
argumentatio ista homo est species, ergo aliquis
homo est species. Immo secundum fallaciam figurae
dictionis arguitur quod a simplici ad determina-
tam. Si obiciatur quod particularis et indefini-
ta convertuntur, dicendum quod verum est sed haec homo
est species non est indefinita immo singularis
quia homo nomen speciei est [illegible]
respectu huius predicati non est terminus co-
munis sed tamquam terminus discretus. Similiter omnis
homo est animal, ergo animal est omnis homo
quia in propositione prima li animal confunditur
a signo universali, non in secunda [illegible]
[illegible] determinate supponit pro aliquo
[illegible] non contingit [illegible]. Et
sciendum quod dicitur pro regula in suppositionibus
signum universale affirmativum terminum sibi imme-
diate adiunctum confundit mobiliter, terminum
vero positum mediante copula [illegible] adiunctum
sibi confundit immobiliter [illegible]
homo videt animal. Item signum universale nega-
tivum terminum sibi adiunctum sive mediate sive
immediate confundit mobiliter. Unde se-
quitur nullus est asinus ergo Sortes non est is-
te asinus. Patet quae iam dicta sunt per fal-
lacias in hac [illegible] omnis homo est albus
homo etc. Ca. xxxiii de appellationibus

Appellatio vero dicitur quaedam proprietas quae
inest termino eo quod ille potest accipi pro
aliquo supposito actu existente. Unde
differt a suppositione eo quod suppositio indifferens

est respectu eorum que sunt cum appellatio non
respectu eorundem tamen unde si dicatur omnis ho-
homo supponit pro omni eo cui potest inesse
sua forma vel potuit tamen in ratione re-
stringitur supposita sicut cum dicitur omnis ho-
homo non potest appellare homines qui non
est sed homines existentes solum unde suppo-
sitio maior est quam appellatio. Et sciendum quod
suppositionem multiplicat restringitur quia qua-
qualitate nominis adiectivi quia participii
participii quia coniunctione ubi ita terminum
implicitum alio non per differentias temporis. Et
sciendum quod restrictio sive coartatio nichil aliud
est quam minus suppositionis terminus communis re-
strictio. Et de restrictione que fit per temporis
differentias talis datur regula. Terminus communis
restrictus ab alio supponens verbo de presenti non
habente vim ampliandi supponit tamen pro hiis que
sunt ut si dicatur omnis homo currit sensus
est omnis homo qui currit. Dicitur non habente
vis quod talis terminus potest restringi ita quod non
supponit pro eis que sunt ut si dicatur sic
homo qui fuit non est vel homo qui non est legit
non habet vim ampliandi quia quod quedam
sunt verba ampliativa ut licet sed potest
laudari conatur quibus inpositum temporis terminus
supponens verbo non restringitur ad presentes entes
ut si dicatur homo potest currere homo solet
legere potest enim iste terminus homo supponere pro
homine qui non est. Similiter si dicatur homo lau-
datur homo conatur unde huiusmodi verba dicuntur
ampliare suppositionem terminorum quia termini in hiis
verbis indifferenter possunt supponere pro omni
eo cui hoc forte est quia res signifi-
cata salvabilis est tam in non ente quam in
ente et non videtur in aliis verbis. Notandum
tamen quod dicta regula solet assignari deter-
minata sufficientia appellationis ... nominis
terminus dicitur habere tria appellata unde so-
let dici quod terminus communis non habens sufficien-
tiam appellatorum restringitur ad hoc ... pro
illis supponendo ut si diceretur omnis fe-
nix est vel omnis homo est uno homine
existente solum dicatur secundum quod hic terminus suppo-
nit pro non ente tamen non convenit esse. Et
dicebant ponere quod signum universale termino cui
adiungitur exigit de necessitate tria appellata
quod tamen non dicunt quia signum universale nichil
aliud significat nisi quod ... quam ... re-
spectu unde si habeat plura appellata pro termi-
nis ... signum actum suum si plura
non habeat propter hoc solum ad ... restringitur
nec ... signi universalis pro aliis ... existenti-
bus subiectum tamen hic signum universale termi-
num cui adiungitur nichil aliud exigit nisi for-
mam ... esse in pluribus sive actu
sive potentia sicut forma universalis homo sive in sit

actus in tempore successionis sicut hoc verbum solet semper
et valet simpliciter licet esse in pluribus et hoc vel
gente non forma sed in actu ... ita quod
appellatio attenditur hic forma ut hic terra
sol luna unde dicitur quod iste sunt vere omnis homo
est uno homine existente omnis fenix est
omnis sol omnis luna et consimiles. Item terminus
supponens verbo de preterito supponit indifferenter
pro hiis que sunt vel que fuerunt. Supponens non sup-
ponit tamen pro hiis que fuerunt unde non sequitur
posito quod modo Sortes sit albus ... fuit
album fuit Sortes ergo Sortes fuit albus cuius ratio est
quia ... indifferenter supponit sive copulat
pro albedine que est vel que fuit ... hoc
non pro albedine que fuit tamen. Item communis
terminus supponens verbo de futuro indifferenter sup-
ponit pro eo quod est vel erit. Supponens tamen pro
eo quod erit tamen unde non sequitur album erit Sortes
ergo Sortes erit albus posito quod Sortes sit modo
albus nec amplius erit. Item terminus com-
munis immediate iunctus adiectivo designa-
tivo qualitatis restringitur secundum convenientiam
qualitatis illius adiectivi unde si dicitur homo
albus currit li homo restringitur ad albos et
sic de similibus. Ca. xxxviii de oppositione propositionum

Propositionum quedam participant in terminis
utroque termino ut omnis homo currit
nullus homo currit quedam tamen in neu-
tro. Item participantium utroque ter-
mino quedam participant eodem ordine
quedam ordine converso quia de predicato fit
subiectum et econverso ut omnis homo est animal quoddam
animal est homo. Item participantium utro-
que termino eodem ordine quedam sunt con-
trarie ut universalis affirmativa et universalis negativa de
eodem subiecto et eodem predicato et eodem modo
ut omnis homo currit nullus homo
currit. Quedam subcontrarie ut particularis affir-
mativa et particularis negativa. Quedam sub-
alternate ut universalis affirmativa et particularis
affirmativa universalis negativa et particularis nega-
tiva. Quedam contradictorie ut universalis affirma-
tiva et particularis negativa ut omnis homo
currit quidam homo non currit. Lex contrariarum
talis est quod si una est vera reliqua est falsa
sed non convertitur quia in contingenti possunt simul
esse vere sed false in contingenti materia. Lex sub-
contrariarum est quod si una est falsa reliqua est
vera sed non convertitur possunt enim simul esse vere
sed nunquam simul false. Et dicuntur subcontrarie quia
sub contrariis ponuntur. Lex contradictoriarum est quod
si una est vera reliqua est falsa. Lex subal-
ternarum est quod si universalis est vera sua particularis
erit vera non econverso. Et dicuntur subalterne eo
quod una alii supponitur. Et sciendum est quod triplex
est materia scilicet naturalis contingens remota. Natu-
ralis est in qua predicatum ... sicut hoc homo est animal

contingens in qua contingens ut omnis homo
est albus. Remota est in qua predicatum nullo
modo inest suo subiecto ut homo est asinus. Capitulum

xxxix de equipollentiis et equipollentibus

Item propositionum particularium ad ordinem [illegible] quarum quedam
contrarie sunt que [illegible] dam particulares
quedam [illegible] Conversio simplex
est quando fit de subiecto predicatum et de predica-
to subiectum manente eadem qualitate et quantita-
te ut nullus homo est lapis nullus lapis
est homo quidam homo est animal quoddam
animal est homo et dicitur simplex quia sine ali-
qua [illegible] Conversio per accidens est quando fit de subiecto predica-
tum et converso manente eadem qualitate sed mu-
tata quantitate ut omnis homo est animal quoddam
animal est homo. Conversio que fit per contrapo-
sitionem est quando fit de predicato subiectum et converso
manente qualitate et quantitate et mutatis finitis in
infinitos ut omnis homo est animal ergo omne
non animal est non homo vel sic quoddam animal non
homo ergo quoddam non homo non animal. Item
negatio preposita signo universali affirmativo vel nega-
tivo vel particulari semper equipollet sue contra-
dictorie ut non omnis quidam non equipollet
non nullus quidam non aliquis nullus. Item
negatio postposita signo universali affirmativo
vel negativo equipollet sue contrarie ut omnis
non nullus nullus non omnis. Particulari
vero postposita equipollet sue subcontrarie ut qui-
dam non et quidam non equipollent quidam
non et quidam. Item negatio preposita et postposi-
ta equipollet sue subalterne ut non omnis
non quidam non nullus non quidam non non ali-
quis non omnis. Item negatio preposita removet
qualitatem et quantitatem postposita non removet
qualitatem tantum unde versus Pre contradic post
sit contraria circumpone subalterna facit [illegible]
negato signo.

Capitulum xl de propositionibus modalibus

Propositio large sumpta dividitur quia alia
[illegible] de inesse et modales. De inesse
est illa que aliquid de aliquo vel
aliquid ab aliquo removet sine modo [illegible]
ut Sortes currit necessario. Modales autem sunt [illegible]
[illegible] falso contingens possibile impossi-
bile necessario sunt nomina a quibus descendunt
modi [illegible] unde [illegible]
non determinat [illegible] modalibus que sunt
per modos adverbiales ut Sortes currit necessario [illegible]
[illegible] modales sunt [illegible] et [illegible]
[illegible] subiectum [illegible] esse vel non esse
sicut [illegible] de inesse [illegible] hoc sunt [illegible]
[illegible] quid [illegible] autem
que sunt [illegible] nominales sunt [illegible]
[illegible] quid [illegible]
[illegible] modalibus esse [illegible] esse sunt sub-
iecta modi [illegible] predicata ut Sor-
tem currere est necesse [illegible] modalibus [illegible]

minat [illegible] in istis [illegible] Et sciendum
est quod omnis modalis nominalis est singularis
quia in istis modalibus subiectum [illegible] quia ut
est Sortem currere est verum [illegible]
sicut omnis modalis affirmativa est [illegible]
modi negativa [illegible] modi. Item [illegible]
sunt modi nominales de [illegible] modi
dicendum est [illegible] verum et falsum quia
[illegible] que sunt [illegible] modos [illegible]
tum [illegible] de inesse unde bene sequitur
Sortem currere est verum ergo Sortes currit et
[illegible] Sortem currere est falsum ergo Sortes non
currit et converso. Alia differentia est quia non
determinat [illegible] qui non possunt [illegible]
modalibus que sunt per alios iiii^or modos
non enim sequitur Sortem currere est falsum ergo
Sortem currere est impossibile. Sed bene Sortes
currit est [illegible] Sortem currere non [illegible]

Capitulum xli de lineis [illegible] differentiis inter iiii^or modos

Et sciendum quod secundum illos iiii^or modos [illegible]
sunt linee [illegible] de possibili. Alia de [illegible]
[illegible] sic deinceps [illegible] formandum
[illegible] linea talis datur regula [illegible] dic-
to affirmato vel negato datur possibile ei-
dem attribuitur contingens [illegible] removetur
impossibile [illegible] contrarie opposita remo-
vetur necesse. [illegible] formando [illegible] talis datur
regula [illegible] negato attribuitur pos-
sibile eidem attribuitur contingens [illegible]
removetur impossibile [illegible] contrario op-
posito removetur necesse. Tertiam talis [illegible]
[illegible] dicto affirmato removetur possibile
[illegible] removetur contingens eidem attribu-
itur impossibile [illegible] contrario opposi-
to attribuitur necesse. Ad quartam talis [illegible]
[illegible] dicto negato removetur possibile [illegible]
removetur contingens eidem attribuitur impos-
sibile [illegible] contrario opposita attribuitur
necesse. [illegible] per figuram demonstrat
possibile est esse contingens est esse non im-
possibile esse non necesse est non esse. [illegible]
sibile est non esse contingens est non esse non
impossibile est non esse non necesse est esse
non possibile est esse non contingens est esse
impossibile est esse necesse est non esse non
possibile est non esse necesse est esse. [illegible] prima
et secunda [illegible] reducunt [illegible]
[illegible] singulis [illegible] particulares sunt.
Tertia et quarta contrarie [illegible] sunt.
Prima et tertia subalterne prima autem particulares
[illegible] secunda et tertia subalterne sunt secunda
[illegible] particularis [illegible] secunda et quarta
contradictorie prima et tertia similiter.

Capitulum xlii de [illegible] singulorum modorum

Postea sciendum quod est possibile
[illegible] in re [illegible] actu
[illegible] scribente [illegible] vere et
in actu [illegible] currere [illegible] est [illegible]

propinqua ut hominem videre et potentia remo-
ta ut hominem esse episcopum. Impossibile
quoddam est simpliciter scilicet quod nec potuit nec potest
nec poterit esse verum ut deum non esse. Quoddam
per accidens quod scilicet nec potest nec poterit esse vero
potuit tamen ut me non fuisse. Item est im-
possibile respective ut te non sedere dum
sedes. Contingens quoque duplex est. Est
enim contingens natum quod scilicet magis se habet
ad unam partem contradictionis quam ad reliquam
ut hominem canescere in senectute. Et est con-
tingens ad utrumlibet sive magnum sive even-
nemum aut eveniens quod equaliter se habet ad
utrumque ut te sedere vel non sedere. Item vero multi-
pliciter dicitur. Uno modo idem est quod utile ut ne-
cessarium est hominem amare aliquos familiares
ut iste homo est michi necessarius. Alio modo nec es-
se potest abesse et hoc duplex est. Scilicet necessari-
um simpliciter quod nec potest nec potuit nec poterit
esse falsum ut deum non esse. Et necessarium per accidens
quod scilicet nec potest nec poterit esse falsum potuit ta-
men ut Cesarem fuisse. Item est necessarium quoddam
absolute ut deum esse. Quoddam respective ut
te sedere dum sedes. Boecius ubi supra. Ca. xliii

De questionibus

Questio est dubitabilis propositio. Propositio namque est oratio [illegible] con-
[illegible] que de questione dicta sunt. Et in-
dicativa quid questione dubitatur an sit [illegible]
[illegible] nascitur. In ypothetica non quidem an
illud quod antecedit consequatur. Questionis autem que-
stionis due sunt species. Una scilicet thesis que
[illegible] circumstantiis [illegible] querit ac dis-
serit ut voluptas ne summum bonum est [illegible]
[illegible] propositum dicit. Et tales ma-
xime dyalectici disputationum sumuntur.
Altera vero ypothesis que scilicet particularibus tem-
poribus [illegible] circumstantiis implicata est ut
[illegible] in consilio dubio rei publice tem-
pore [illegible] quia in [illegible]
[illegible] Sic analysi [illegible]
[illegible] thesis [illegible] species dividitur. Aut enim
est de genere. Aut de accidente. Aut de proprio
aut de diffinitione. Potest autem fieri de diffinitio-
ne tunc est de diffinitione querere quando si de genere
non dubitetur. Questio vero de eodem diffinitionem
[illegible] est quod autem in [illegible] aliqua
[illegible] in [illegible] dubitationis [illegible]
omnis autem quod vel [illegible] disserendi vel a
naturali vel [illegible] speculationem.

Argumentum est Ca. xliiii de argumentis
ratio rei dubie faciens fidem. [illegible] hoc
esse notum est quod ante [illegible] est et [illegible]
[illegible] probant argumenta. Alia sunt pro-
babilia et necessaria. Alia probabilia quidem sed non
necessaria. Alia [illegible]. Aliud vero neutrum. Probabi-
le est quod videtur omnibus vel pluribus vel sapien-
tibus et hiis vel omnibus vel pluribus vel in [illegible]

ingeniis atque peritis vel qui cuiusque artifici-
um [illegible] facultate ut de medicina medi-
cis. Necessarium est quod ut dicitur ita est et aliter esse non
potest. Probabile et necessarium est ut hoc si quid cui-
libet rei addatur hoc totum maius efficitur. Neque enim [illegible] quisquam abhorret a parte
dissentiet et ita [illegible] si hoc necesse est pro-
babile et non necessarium est [illegible] facile quidem
animus acquiescit sed veritatis non tenet fir-
mitate ut si mater est diligit filium. Necessarium
et non probabile ut obiecto lunaris corporis
eveniet solium defectum. Neutrum neque probabile
ut dyogenes [illegible] que non perdidit cornua quia
non [illegible] quod non perdidit. Et talia quidem
nec argumenta dici possunt quia hiis nulla
fides que nec [illegible] nec in veritate con-
stituta sunt. Sed nec illa videntur esse argumen-
ta que cum sint necessaria non tamen auditori-
bus approbantur. Quia si ipse qui iudicat hoc
non probat nec illud quidem probabit quod a
[illegible] conficitur. Cum ergo rei dubie fides
non sit argumentum esse non videtur. Sed hoc
est ita [illegible] cum aliis argumentis probabi-
libus ac necessariis demonstratur. Neque enim cog-
nita et credita ad alterius rei de qua dubitatur
fidem transmittunt hiis ergo quibus non dum
demonstrata sunt ad aliud ad probandum argu-
menta esse non possunt. Cum autem [illegible]
[illegible] fidem ceperint ea si quid ambi-
[illegible] ad argumenta [illegible] possunt. Cum
igitur omnis ratio disserendi [illegible] facultati-
bus [illegible] subiecta est
dyalectico oratori philosopho sophiste. Secundum
quod dyalectico et oratori due species argumenti
famulantur scilicet probabile [illegible] probabile non
[illegible] argumentorum materia nec
[illegible] sive sint necessaria sive non pro-
babilia. [illegible] philosopho autem demonstratori
[illegible] scilicet probabile et necessarium [illegible]
sola veritate tractat et ideo sive sint pro-
babilia sive non non refert dum modo non
sint necessaria. Quarta vero species que nec argumen-
tum recte potest esse dici [illegible] solum
sophistice est attributa. Ysidorus ubi supra. Ca.

Argumentatio xlv de argumentationibus
est argumenti per orationem explicatio. Huius
due sunt species scilicet [illegible]. Et inductio.
[illegible] est oratio in qua quibusdam positis aliud
quoddam [illegible] ea que concessa sunt evenire
necesse est. Inductio est oratio per quam a particula-
ribus ad universalia fit progressio. Per hanc enim universa-
lia particularibus aliud quoddam parti-
culare demonstrat ut si neque navibus neque
[illegible] nec agris forte [illegible] ut velut
quid publicis rectores forte ducendi sunt
sed arte quod [illegible] inductionibus ergo maxime
[illegible] esse probabile si non [illegible] habeat

firmitatem. Similiter cum ab universalibus in par-
ticularia descendit, et est inductio firma mutatio si
veris propositionibus comprobatur. Inductio vero in indu-
ctione deficit, ut cum dicitur: qui scit luctari
luctator est, qui canere cantor, qui edificare
edificator; ergo qui scit malum malus. Similiter
si pudorem, iusticia bono de esse non potest. Vir-
tus cum se diligit separatum. Omnia contrariorum
neque [illegible] nisi cognitum sit. Et
alii duo argumentationis modi, quorum unus
a simili, alter ab inductione ducitur. Exordium secundum en-
thimema. Et exemplum. Enthimema quidem est
imperfectus sillogismus, cum sub alia propositione
infertur festinata conclusio, ut homo est, ergo
est substantia. Exemplum quoque non a pluribus
ut inductio, sed a parte partem [illegible] ut
oportet consule [illegible] Catilina [illegible] a Scipione
[illegible] sicut [illegible] enthimema
sive [illegible] sive etiam exemplum, omnia ex
illis dicuntur que fidem capiunt, sicut in pre-
dictis [illegible] ostenditur [illegible]

Ca. xlii de locis dyalecticis

Topica est inveniendorum argumentorum
disciplina. Boetius in topicis. Topicorum
autem inventio est veri similium argumento-
rum copia demonstrare. Et sic fiet designatis
locis ex quibus argumenta probabilia du-
cuntur. Idem in libro secundo et tertio. Locus autem ar-
gumenti sedes. Sedes autem argumenti partim est
maxima propositio, partim differentia maxime.
Maxima est universalis et principalis indemonstra-
bilis ac per se nota propositio, que ideo locus di-
citur quia sicut locus naturalis continet corporis
quantitatem, sic ista in se tenet [illegible]
[illegible] in ipso argumento sup-
ta ut cum dicitur: quod diuturnius bonum est me-
lius est eo quod parvi temporis est. Regnum di-
uturnius est quam consulatus; ergo melius. Hec
prima propositio maxima est. Ita enim nota est
ut comprobatione non egeat, et [illegible]
aliis esse probata valeat. Alie non contra po-
sita, ut cum dicitur: invidus est qui alienis
bonis affligitur; sapiens alienis bonis non
affligitur; ergo non est invidus. Hic maxima
non videtur [illegible] argu-
mentationi subministrat. [illegible] Quorum diversa
est diffinitio, ipsa quoque diversa sunt. Qui igitur
argumentatio [illegible] rei dubie facit fidem, id quod
notius ac probabilius esse [illegible] illud quod
probatur [illegible] ut argumentum [illegible]
illa maxima fidem tribuant que ita per se
nota sunt ut aliena probatione non egeant.
Differentia maxime est qua differt una ma-
xima ab alia, ut est hominis differentia. Non
enim in eo quod maxime sunt differunt, sed
in hoc quod hec quidem agentem, illa ad diffini-
tionem [illegible] locus [illegible]

sive a diffinitione maxime propositionis [illegible]
inferunt a diffinitione ubi [illegible] locus a diffi-
nitione nichil aliud est quam [illegible] diffini-
tionis a diffinitione. Boetius ubi supra. [illegible]
aut loci [illegible] sunt [illegible] maximis pro-
positionibus sicut [illegible] hominis [illegible]
[illegible] eius que [illegible] sunt [illegible]
sunt [illegible] subiecta [illegible] quia non
tanti [illegible] ut [illegible] [illegible]
[illegible] itaque [illegible]
[illegible] predicatus [illegible]
[illegible] ut genus [illegible] ut
[illegible] ut [illegible] ut differentia [illegible]
non inesse [illegible] cum nec
ut genus nec ut [illegible] nec ut [illegible] inest
et tamen inest ut accidens inesse [illegible]

Ca. xliii de locis extrinsecis intrinsecis et medijs ipsorum
[illegible]

Locorum quos in maximarum
differentias constituimus sic facienda est
divisio. Horum alii sunt intrinseci [illegible]
[illegible] [illegible]
[illegible] Alii extrinsecus assumuntur. Alii medii [illegible]
horum medii qui inter utrosque versantur, quia se-
cundum partem [illegible] partim [illegible]
sumunt. Locus intrinsecus duplex est [illegible]
substantia et [illegible] substantiam [illegible]
[illegible] locus est a diffinitione que substantiam [illegible]
[illegible] demonstrat [illegible] locus
a descriptione [illegible] descriptio [illegible]
[illegible] diffinitionis [illegible] diffinitio [illegible] genus
et differentias sumit. Descriptio vero subiecti
intelligentiam claudit quibusdam accidentibus
[illegible] efficientibus [illegible]
[illegible] genus [illegible]
[illegible] genus [illegible]
[illegible] interpretatione que est [illegible] nominis
[illegible] diffinitio ut [illegible] est amor sapi-
entie [illegible] substantiam [illegible]
est secundum a toto [lacuna] [illegible]
ab effectu sive [lacuna] [illegible]
corruptione [lacuna] [illegible]
[illegible] [lacuna] [illegible]
a toto aut du[lacuna] [illegible]
solet secundum toto [lacuna] ut [illegible]
et totum integrum [lacuna] [illegible]
solum in partibus [illegible] etiam in quantitate [illegible]
tempore in loco [illegible] modo totum partes quorum
[illegible] causa [illegible] quadruplex est [illegible]
[illegible] forma [illegible] locus [illegible]
[illegible] multiplex est secundum a rei [illegible]
[illegible] annon [illegible] comparatione
[illegible] horum singuli
[illegible] maximis [illegible]
[illegible] maxima [illegible]
[illegible] videtur hominibus [illegible] contradicti
non oportet [illegible] comparatione [illegible] talis [illegible]
[illegible] rei [illegible] id [illegible]

Ca. xliii de locis extrinsecis intrinsecis et medijs ipsorum [illegible]

Ca. xlii de locis dyalecticis

Cap. xlviii de alio modo dividendi locos secundum alios

convenit nota est. Oppositorum quia sunt mul[tiplices] disputationes[?] suis locis. Medius triplex est, secundum a casibus, a coniugatis vel a divisione. Casus est alicuius nominis principalis inflexio in adverbium, ut a iustitia iuste. Coniugata dicuntur que ab eodem diverso modo deducta fluxerunt, ut a iustitia iustus, iusta, iustum. Ex quibus omnibus inventa argumenta sunt. Divisio autem omnis aut negatione fit, ut omne animal aut habet pedes aut non habet; aut partitione, ut omnis homo aut est sanus aut eger. Contraria[?] que sunt argumentatores[?] fit aut vel divisio vel generis in species vel totius in partes etc. Et ista quidem Themistii diligentissimi scriptoris ad intelligentie facultatem omnia revocantur. Talis est locorum divisio dictorum. Cap. xlviii de alio modo dividendi locos secundum alios

Est et alia divisio locorum annotata Marci Tullii, quam et Boecius ponit, et etiam Ysidorus in libro ethimologiarum. Inquit enim idem Ysidorus in secundo[?]: Divisio topicorum sive locorum ex quibus argumenta ducuntur triplex est. Nam alia in eo ipso de quo agitur herent. Alia que dicuntur effecta quodammodo ex rebus aliis trahuntur. Alia que assumuntur extrinsecus. Argumenta que in eo ipso de quo agitur herent, in tribus divisa sunt: primum a toto, secundum a parte, tertium a nota. Effecta argumenta sunt que quodammodo ex rebus aliis tracta noscuntur. Sunt autem numero decem, id est a genere, a specie, a simili, a differentia, a contrariis, ab adiacentibus, ab antecedentibus, a repugnantibus, a coniugatis, a causis, ab effectis, a comparatione, que triplex est secundum a maiori, a minori, a parium[?]. Tertia argumenta que ducuntur extrinsecus, que greci atechnos, id est artis expertes vocant, ut est testimonium. Testimonium constat in quattuor[?] ad [...] dividitur quattuor modis[?]. Primus [...] dis primus per [...] sana[?] decreto [...] agitur. Tertio contemplibus[?] [...] auctoritate. Quarto [...] dictis facta[?] que maiorum [...] ductu[?] [...] veniunt. Testi[monium ...] nomine [...] est quod ab aliqua [...] persona[?] [...] ad faciendam fidem. Persona non qualiscumque est que testimonii pondus habet; ad faciendam fidem morum probitate debet esse laudabilis. Natura auctoritas est que maxime virtute consistit. Testimonia multa sunt que afferunt auctoritatem: ingenium, opes, etas, fortuna, ars, usus, necessitas, concursio rerum fortuitarum. Dictis factisque maiorum petitur fides, cum priscorum facta dictaque commemorantur. A tormentis fides petitur, post que nemo creditur velle mentiri. Cap. xlix de oppositis

Contrariorum quia quattuor sunt que Aristoteles antikimena, id est opposita vocat, primum genus est contrariorum que medio contrario diversum vocantur, vel que tantum sibi opponuntur, ut contraria sint quibus opponuntur, ut sapientia stultitia. Quod genus in tres species dividitur. Nam sunt quedam eius que medium habent, et sine nomine utraque ei vocabulum tribuitur[?]. Candidum nigrum medium habent, quia inter eos sepe color pallidus vel fuscus invenitur. Que media sunt contrariis cum decedentibus accidit, ut sanitatis vel infirmitatis horum nihil est medium. Sunt alia quorum media sine nomine sunt, ut felix infelix; medium habent non felix. Secundum genus est relativorum, que ita sibi opponuntur ut ad se conferantur, sicut duplum simplum. Tertium genus est oppositorum habitus vel orbatio. Quod genus Cicero privationem vocat, qua ostendit aliquid quempiam habuisse, unde privatus est. Huius species sunt tres: prima est in re, secunda in loco, tertia in tempore contrarie[?]. In re, ut cecitatis et visionis[?]; mobilis locus est. In tempore, ut infantem non dici sine dentibus, cum dentes adhuc etas parva negavit: non est privatus dentibus quos non dum habuit. Quartum genus affirmationis et negationis opponitur, ut Socrates disputat, Socrates non disputat. Quod genus quartum multum est apud dyalecticos contradictorium appellatur. Alia eius modi oppositionum eidem tertium non recipit. Nam in illis que dicimus contraria possunt, ut nigrum candidum, et in[?] tertium medium est nec candidum nec nigrum, sed fuscum vel pallidum. In relativis quoque, ut multa pauca, tertium eius nec multa nec pauca, sed mediocria. In privatione vel orbatione, ut visio et cecitas, tertium eius nec cecitas nec visus[?], sed hic legit[?], hic qui legit non legit tertium non est. Cap. l de sillogismis et eorum figuris

Sequitur dyalectica sillogismum[?], in quo totius artis eius utilitas virtusque ostenditur. Quorum conclusio plurimum lectorem adiuvat ad veritatem investigandam, tamen ut absit illic error decipiendi adversarium per sophismata falsarum conclusionum. Boecius in libro de sillogismis. Sillogismus est oratio in qua quibusdam positis aliud quiddam quam que concessa sunt necesse est evenire. Sillogismorum alii sunt cathegorici, id est qui secundum omnibus predicatis[?] constituuntur[?]; alii ypotetici, quorum sub conditione summa[?] conectuntur. Cathegoricus sillogismus fit ex duabus propositionibus ante conclusionem et tribus terminis, quorum primus appellatur maior extremitas, alius medius, alius minor extremitas. Medius est qui bis sumitur ante conclusionem. Tres sunt figure sillogismorum. Prima est cum id quod subicitur in prima predicatur in secunda, ut omnis homo est animal, sortes est homo, ergo sortes est animal. Secunda est cum id quod predicatur in prima predicatur

Cap. xlix de oppositis

Cap. l de sillogismis et eorum figuris

in secunda ut nullus homo est lapis quedam margarita est lapis ergo nulla margarita est homo. Tertia est quando id quod subicitur in una subicitur in secunda ut omnis homo est animal omnis homo est visibilis ergo quoddam visibile est animal. Prima continet novem modos. Quorum quinque concludunt directe et quattuor indirecte. Directa conclusio est quando maior concluditur de minori. Indirecta quando minor de maiori. Secunda continet quattuor qui concludunt directe. Tertia sex. Qui sunt hiis versibus: Barbara Celarent Darii Ferio Baralipton Celantes Dabitis Fapesmo Frisesomorum. Cesare Cambestres Festino Baroco. Darapti Felapton Disamis Datisi Bocardo Ferison. Et sciendum est quod omnes alii modi a prima figura reducuntur in primos quattuor [illegible] possibilis excepto quarto secunde et quinto tertie qui reducuntur per impossibile. Et sciendum quod omnis modus designatus per [illegible] incipientem a, b, [illegible] reduci in Barbara [illegible] reduci in Celarent [illegible] Et sciendum est quod a denotat universalem affirmativam, e universalem negativam, i particularem affirmativam, o particularem negativam, s simpliciter conversionem, p conversionem per accidens, m ordinem transmutandum, c reductionem per impossibile. Item sciendum est quod [illegible] singularibus [illegible] non contingit syllogizare [illegible] nec ex puris negativis [illegible]. Item formule categoricorum predicativorum syllogismorum sunt tres. Modi syllogismorum ypotheticorum qui fiunt cum aliqua coniunctione sunt [illegible]. Primus modus est si dies est lucet est aut dies lucet ergo. Secundus modus est si dies lucet non lucet non est igitur dies. Tertius modus est ita Non et dies est et non lucet at qui dies est lucet igitur. Quartus modus ita est aut dies est aut nox at qui dies est aut nox igitur nox ergo non est. Quintus modus est ita aut dies est aut nox at qui nox non est dies igitur est. Sextus modus ita est Non et dies est et nox lux dies aut est nox igitur non est. Septimus modus ita est Non et dies est et nox at qui nox non est dies ergo est. Aristoteles in topicis.

Capitulum [li] de maioribus speciebus syllogismi

Syllogismus est oratio in qua quibusdam positis aliquid aliud ab hiis que posita sunt ex necessitate accidit. Huius species sunt quattuor. Prima est demonstratio et est syllogismus ex primis et veris aut ex talibus que per aliqua prima et vera eius que circa ipsa est cognitionis principium sumpserunt. Aut prima et vera que non per alia sed per se ipsa fidem habent. Non enim oportet in disciplinalibus principiis inquirere propter quid sed unumquodque principiorum ipsum esse fidem. Secundus est dyalecticus syllogismus qui est ex probabilibus est syllogizatus. Probabilia vero sunt que videntur omnibus vel pluribus vel sapientibus et hiis vel omnibus vel pluribus vel maxime notis et probatis. Tertius est litigiosus qui est ex hiis que videntur probabilia non sunt autem et qui ex probabilibus aut hiis que videntur probabilia ut apparens. Et horum quidem primus litigiosus syllogismus dicatur reliquus vero litigiosus est syllogismus autem non, quia videtur syllogizare non autem syllogizat. Quartus falsigraphus qui fit nec ex primis et veris nec ex probabilibus sed ex hiis que conveniunt alicui disciplinae non tamen veris paralogismum facit ut in geometria contingit. Idem in libro posteriorum.

Capitulum [lii] de syllogismo demonstrativo eiusque materia

Demonstrationem voco syllogismum facientem scire. Scire autem opinamur unumquodque simpliciter non sophistico modo quod est secundum accidens cum causam arbitramur cognoscere propter quam res est et quoniam illius est causa et quod non est contingens aliter se habere. Necesse est igitur demonstrativam scientiam ex veris esse primis et immediatis et notioribus et prioribus et causis conclusionis. Sic enim erunt principia propria et [illegible]. Syllogismus enim erit et sine hiis non erit demonstratio. Scientiam enim non faciet. Veras quidem oportet esse quia quod non est non est scire. Ex primis autem indemonstrabilibus quia non sciet non habens horum demonstrationem. Causas quidem et notiores et priores oportet. Causas quidem quia tunc scimus cum causas cognoscimus. Et ideo cause sunt priores et notiores. Dupliciter autem priora et notiora dicuntur. [illegible] sunt quo ad nos que sensui propinqua sunt, scilicet singularia. Natura vero que longius sunt, scilicet universalia. Ex primis quidem est ex propriis principiis. Idem enim dico primum et principium. Principium autem est propositio demonstrationis immediata. Immediata vero qua non est altera prior. Idem in libro priorum. Differt autem demonstrativa propositio a dyalectica quia demonstrativa quidem sumptio est alterius partis contradictionis. Non enim interrogat sed sumit qui demonstrat. Dyalectica vero interrogatio contradictionis est. Non enim interrogat sed sumit qui demonstrat. Nichil autem differt ut fiat utriusque syllogismus, etenim et qui demonstrat et qui interrogat syllogizat sumens aliquid de alio esse vel non esse. Quare syllogistica quidem erit propositio simpliciter affirmatio vel negatio alicuius de alio. Demonstrativa vero si vera sit et per primas suppositiones. Dyalectica autem percunctanti quidem interrogatio contradictionis, syllogizanti vero sumptio apparentis et probabilis. Idem in libro posteriorum. Demonstrativa igitur determinate alterum sumit quod unum est enuntiatio non quelibet contradictionis

partem. Contradictio autem est oppositio cuius non est medium secundum se. Immediati autem principii syllogistici positionem quidem quam non est monstrare nec necesse est habere addocturum aliquid, positionem dico; quam vero necesse est ad quodlibet docturum habere, dignitatem vel maximam propositionem voco. Propositionum autem illa quidem que utramlibet partium enunciationis accipit, ut cum dicitur aliquid esse vel non esse, suppositio est; que vero sine hoc, diffinitio. Diffinitio namque positio est; ponit autem arismeticus unitatem esse hoc indivisibile secundum quantitatem; suppositio autem non est hoc; non enim quod quid est unitas et esse unitatem non idem est. Quoniam autem demonstrationem oportet credere et scire rem, necesse est non solum precognoscere prima aut omnia aut quedam, sed et magis cognoscere. Semper enim propter quod est unumquodque illud magis, ut propter quod amamus illud magis amicum est. Quare si scimus per prima, illa scimus et credimus magis, quoniam per illa posteriora. Quoniam autem impossibile aliter se habere quod quis simpliciter scit, utique necessarium est hoc scibile quod est secundum demonstrativam scientiam; hec est autem quam habemus in habendo demonstrationem. Ex necessariis itaque syllogismus est demonstratio. Accipiendum est igitur ex quibus et qualibus demonstrationes sunt. Capitulum [...] de hoc quod est de omni et per se et universale

Dico autem quod est de omni quod non in quodam quidem est, in quodam vero non, nec aliquando sic, aliquando non; ut si de omni homine animal, quando verum est dicere hominem, et animal verum est; et si nunc alterum, et nunc alterum. Et enim instantias sic afferimus interrogati de omni, si aut in quodam non, aut si aliquando non. Per se autem sunt quecumque insunt in eo quod quid est, ut triangulo inest linea et linee punctum (substantia enim ipsorum ex hiis est, et in ratione dicenti quid est insunt); et quecumque insunt in ratione dicenti quid est, ut linee inest rectum et circulare, et numero par et impar, et primum et compositum, et equilaterum et altera parte longius. Quecumque vero neutraliter insunt, accidentia sunt, ut musicum vel album animali. Item quod non de subiecto alio quodam dicitur, ut ambulans, cum alterum quoddam sit ambulans et album; substantia vero et quecumque hoc aliquid significant, non alterum aliquid sunt quam quod vere sunt. Quecumque vero non de subiecto dico per se, que vero de subiecto accidentia. Item alio modo quod propter ipsum inest unicuique per se, quod vero non propter ipsum accidens, ut si ambulante coruscat, accidit; non enim propter ambulare coruscavit. Si vero propter ipsum, per se, tamquam effectus causa, ut interfectum interiisse. Quod autem non propter ipsum inest accidens est, ut ambulante corpus tangere. Quecumque igitur in simpliciter scibilibus per se sic sunt sicut inesse predicantibus aut inesse predicatis, propter ipsa sunt et ex necessitate. Universale autem dico quod cum sit de omni et per se est et secundum quod ipsum est. Manifestum igitur quod quecumque universalia sunt ex necessitate rebus sunt. Per se autem et secundum quod ipsum idem est, ut per se inest linee punctum et rectitudo et

secundum quod linea est. Quecumque autem per se sunt necessario rebus insunt. Capitulum [...] quod demonstratio sit ex necessariis

Ex veris quidem est non demonstrantem syllogizare, non autem ex necessariis; hoc enim proprium est demonstrationis. Indicium et instantias ita proferimus ad opinantes demonstrare quod non sit necesse, si opinamur aut contingit totum, aut rationis gratia. Manifestum autem ex hiis et quod stulti sunt qui opinantur accipere principia, si probabilis sit propositio aut vera. Sed si ex contingentibus sit, necesse est ... ... necessarius syllogizare sicut non omnes conclusiones aut causa. Unde cum non sit necessaria conclusio, nec medium possibile est esse necessarium. Amplius si quid sciat aliquis demonstrative, sed conclusio est necesse, patet quod per medium necessarium; sed hoc demonstrationibus autem si non nec sciet propter quid nec quia necesse est illud esse, sed aut opinabitur nesciens aut neque opinabitur accidens autem non per se non est demonstrativa scientia; non enim necessaria sunt que contingunt non esse. Quare non est necesse conclusionem cognoscere, si semper sit. Non per se autem, quod enim genere est ... ... esse per se; quoniam per medium tres terminos medio necesse. Non est autem ex alio genere in aliud descendentem monstrare, ut geometricum in arismeticam. Tria sunt enim demonstrationibus, unum quidem quod demonstratur conclusio; hoc autem est passio que probatur de subiecto; aliud est ex quibus, hoc dignitates ex quibus est demonstratio; tertium autem genus subiectum, cuius passiones et per se accidentia ostendit demonstratio. Ex quibus igitur subiectis demonstratio fit illa eadem esse contingit; quorum autem alterum genus est, ut arismetice et geometrie, non est demonstrationem arismeticam adaptare. Arismetica semper est genus ... ... est demonstrare et alie similiter. Quare aut simpliciter aut aliquo modo necesse est media in ultima esse genera; hoc autem geometrice non est monstrare quod contrariorum eadem sit scientia nec alicuius scientie quod alterius, nisi forte sic se habeant ad invicem quod alterum sit sub altero, ut perspectiva ad geometriam et armonica ad arismeticam. Manifestum est autem et si sint propositiones universales ex quibus est syllogismus, quod necesse est et conclusionem esse perpetuam huiusmodi demonstrationis et simpliciter non est dicere demonstrationis. Non est ergo corruptibilium demonstratio neque scientia simpliciter, sed secundum accidens, quoniam aut secundum de ipso universaliter, sed quando et aliquo modo. Quare diffinitio quidem est aut demonstrationis principium aut demonstratio positione differens aut conclusio quedam demonstrationis. Earum autem que sepe fiunt demonstrationes et scientie, ut lune defectus, decetur, manifestum quod talis potest fieri demonstratio. Quoniam vero simpliciter finalis linea

... obiectu deficit luna est [illegible] ergo
luna deficit. Hec si resolvatur ad naturam subiec-
ti quod est luna est media demonstracio respectu
eius autem ad naturam passionis que est defi-
cere demonstracio est secundum illud quod hic [illegible]
nit aristoteles in topicis dicens quod secundum quos-
dam sunt semper sunt inquantum aut non semper
secundum plurimum sunt et secundum aliquem partem tercia-
rum. Item in topicis. Ca. De facultate inveniendi medium et [illegible]

Sollercia est subtilitas quedam medii in-
veniendi in non perspecto tempore et subi-
to ut siquis videt quod luna semper habet
splendorem ad solem statim intelligit quod
hoc sit scilicet quia ab eo illustratur. Aut si videt
[illegible] disputantem cum divite cog-
novit quia accommodatum est. Omnis eius clari-
tatis medias videns cognovit causas [illegible]
[illegible] questiones autem sunt equales
numero hiis que scimus. Querimus autem
quatuor scilicet quia est, propter quid est, si est, quid est.
Utrum enim hoc aut hoc sit querimus in numerum po-
nentes ut utrum sol deficiat an non. Signum autem
scimus quia propter quid querimus. Quedam
autem alio modo querimus ut si est aut non est
centaurus aut deus. Cognoscentes autem quia sit
quid igitur sit querimus. Hec ergo sunt que que-
rimus et que invenientes scimus. Cum enim querimus
quia est aut si est querimus utrum sit medium
eius an non. Cum autem propter quid aut quid
est tunc querimus quid sit medium. Dico autem
quia est aut si est in parte aut simpliciter in parte
vero quia ut utrum luna deficiat. Simpliciter autem
ut si est aut non est luna. In omnibus itaque con-
tingit querere aut si est medium aut quid
est medium. Cum autem medium idem est hoc
in libro primo topicorum. Ca. De syllogismo dyalectico

Dyalecticus syllogismus est qui ex probabilibus
syllogizatur. Est autem dyalectica u-
tilis ad tria scilicet ad exercitacionem ut possimus
facile ad propositum argumentari. Item ad obvia-
ciones ut disputando possimus falsa impro-
bare. Item ad secundum philosophiam disciplinas quia
potentes ad utraque dubitare et ad utramque
partem contradictionis rationes adducere facile in
singulis speculabimur verum et falsum. Valet etiam
ad prima principia eorum que sunt circa unamquam-
que disciplinam probanda scilicet et hoc est pro-
prium vel maxime conveniens dyalectice. Ratio
enim inquisitiva sit ad omnium methodorum prin-
cipia. Habebimus autem perfecte methodum
methodum id est artem quando similiter habemus et sufficiet
quantum ad nos licet non semper quantum ad aliud
neque enim rethor omni modo persuadebit nec
medicus semper sanabit. Sed si nihil omiserit
de contingentibus sufficienter eum disciplina ha-
bere dicemus. Considerandum est ex quibus est methodus

id est ars dyalectica. Hec est ex quibus sunt ora-
tiones et ad quot et que problemata et
quibus sumemus hiis. Orationes si quidem dis-
putatorie dyalectice sunt ex propositionibus syllogismi
autem de problematibus id est ad problemata scilicet
ad utramque partem contradictionis probanda
vel improbanda quod continet problema. Ca. De propositionibus et problematibus

Sunt autem equalia numero omnes propositiones et problemata. Nam omnem
propositionem problema facies transumpto mo-
do ad interrogationem dubitandi cum ad [illegible] ne-
gandum. Si enim dicas putas ne animal gres-
sibile bipes est homo diffinitio propositio est.
Si autem dicas utrum est animal gressibile bi-
pes diffinitio est hominis an non problema
tunc est. Similiter et in aliis. Unde propositiones et
problemata equa numero. Omnis autem propositio
et omne problema aut terminum aut genus aut
proprium aut accidens indicat. Est autem termi-
nus diffinitio oratio quid est esse significans. Genus
est quod de pluribus et differentibus specie in eo quod quid
predicatur. Proprium est quod non indicat
quid est esse soli autem inest et conversim pre-
dicatur de re. Accidens est quod inest [illegible]
est inest aut non. Item accidens est quod con-
tingit eidem inesse et non inesse. Quod autem
[illegible] sunt [illegible] dyalecti-
ce [illegible] fides est [illegible]
[illegible] problemata
[illegible] aut diffinitione aut [illegible] aut a
genere aut ab accidente [illegible] fides
est [illegible] est [illegible] de alio pre-
dicatur aut [illegible] predicari aut non [illegible]
[illegible] aut [illegible] quod est esse [illegible] est diffini-
tio aut non [illegible] est proprium [illegible] aut non
[illegible] aut est [illegible] que in diffinitione sub-
[illegible] est genus aut differentia aut
non [illegible] est accidens differentia [illegible]
cum genere collocanda est. Dicte autem [illegible] dif-
[illegible] in predicamentis sunt et omnes alias
[illegible] apposita [illegible] aut quid est aut quale
aut quantum aut aliquid aliorum significat. Nam
[illegible] homine an [illegible] dicit quod [illegible]
[illegible] est esse hominem et quid est dicit et [illegible]
significat. Cum [illegible] albo colore posito dicit
[illegible] positum est album esse vel colorem quid est
dicit et quale significat. Similiter et de ceteris. Ca. De diffinitionibus [illegible] conferant ad dyalecticam

Non autem omnem propositionem [illegible]
nec omne problema dyalecticum esse ponendum
est. Propositio dyalectica est interroga-
tio probabilis aut omnibus aut pluribus aut
sapientibus et hiis vel omnibus vel pluribus vel
maxime notis non contraria. Sunt etiam
dyalectice propositiones ille que similes sunt pro-
babilibus ut si probabile est contrariorum ea-
dem esse disciplinam [illegible]

Ca. [illegible] de syllogismo dyaletico

Ca. [illegible] de diffinitionibus [illegible] conferant ad dyaleticam

esse probabile apparebit, et si eciam esse gramma-
ticum omnium scita et unumquodque. Et cum scita sunt
simile. Que opposita probabilibus sunt contrarie
secundum contradictionem proposita sunt, secundum esse
vel non esse, secundum predicata vel subiecta,
ut si probabile est quod amicis oportet bene
facere, probabile est quod amicis non oportet malefa-
cere secundum contrarietatem contradictionum. Item quecunque
opiniones sunt secundum artes inventas propo-
siciones sunt dyalectice; sic enim ponet ali-
quis ea que videntur hiis qui in arte pro-
bati sunt, ut circa ea que de hiis que in geometria
ut geometra, de hiis que in medicina ut
medicus. Problema autem dyalecticum est spe-
culacio contendens electionem vel fugam vel
veritatem et scienciam, aut ut ipsum aut ut ad-
miniculans ad aliquid aliud huiusmodi. Que-
dam enim utile est scire ad eligendum vel fu-
giendum, ut utrum voluptas fugienda sit aut
non. Quedam vero ipsa quidem scire ad inventio-
nem. Quedam adminiculativa sunt ad aliquid talium;
plurima enim ipsa scire nolumus, sed alia sic ut
per hec alia cognoscamus. Sunt autem problema-
ta de quibus contrarii sunt syllogismi, quia dubita-
cionem habent utrum sit sic se habens vel aut non, propter
esse persuasiones utrimque, et de quibus rationem
non habemus, cum sint magna, arbitrantes difficile esse
assignare propter quid, ut utrum mundus sit eternus aut non.
Quemadmodum enim et de talibus queret aliquis. Problemata quedam
sunt de quibus neutro modo opinantur. Licet autem
secundum dyalecticam omne problema propositio est,
quia problemata nec omnem positionem considera-
re, sed ea de quibus dubitabit aliquis, et non
in ea que vel indigent non pena vel sensu.
Nam qui dubitat utrum oporteat deos vene-
rari et parentes honorare vel non pena indiget, et
qui utrum nix sit alba vel non sensu. Neque
eciam quorum propinqua demonstracio est neque
quorum valde longe.

Ca. 7 libri quod duo sunt species dyalectici instrumenti: syllogismus et inductio; quid sit quodque, et de quibus eligendis

Rerum autem dyalecticarum species due sunt: hoc quidem syllogismus, illud in-
ductio. Et inductio est a singularibus ad universalia progressio.
De syllogismo vero quid sit iam superius
dictum est. Inductio quidem verisimilior est et planior
et secundum sensus notior et pluribus communis; syllogismus
autem violentior et ad contradictiones efficacior.
Instrumenta autem per que habundemus
syllogismis sunt quatuor: unum quidem proponere, sumere;
secundum vero quociens, et quibus modis unum-
quodque dicitur posse dividere; tercium differencias invenire;
quartum similitudines considerare. Sunt
autem et horum tria quodammodo propositiones;
est enim facere propositionem secundum unumquodque illorum, ut eligendum
est aut honestum aut delectabile aut conferens, et
quod sensus differt a sciencia, quia illa potest amitti, reliqui sensus

autem non, hec ad differencias; et quia similiter se habet
sanativum ad sanitatem et exercitativum ad euexi-
am, hec ad similitudines. Eligende sunt autem propositiones
non solum probabiles sed et hiis similes, et
que contrariorum eadem est disciplina, quia
eciam sensus. Et quia videmus intus susci-
pientes aliquid, non extra mittentes; quia
et in auditu et in ceteris sensibus ita est. Apparet
eciam pretendentes contrarias apparentes
secundum contradictionem, ut summum dictum est esse.
Autem componentes propositionem et problemata per contradic-
tiones sic constituere possumus logice.

Ca. 8 libri de quod dicendum est quot modis quid dicitur multipliciter

Utrum autem aliquid multipliciter an uno modo dicatur
considerandum. Proponendum, si multipliciter
sive specie sive nomine dissonet. Quedam
enim specie vel significatione, cum nominibus diversa
sunt, ut acuto in voce contrarium est grave,
in acuto autem in magnitudine obtusum;
ita contrarium acuto multipliciter dicitur propter
contrarium. Non eodem acuto contrarium et obtuso.
Contrarium vero in quibusdam autem nulla est in
nominibus differentia, sed tamen in specie, ut in albis et
nigris; vox enim alba et nigra dicitur et co-
lor, sed non similiter. Nam eorum que sunt
eodem specie idem est sensus, album vero in coloribus
et in voce non eodem sensu iudicamus,
sed hoc visu, illud auditu. Preterea considerandum
si in hoc est aliquid medium, in alio vero nullum, in multi-
tudine est aliquid medium illi autem
nullum. Aut si utrique quidem est, non idem autem,
ut albi et nigri in coloribus fuscum, in voce
nullum, nisi forte raucum. Preterea si horum plura
sunt media, ut albi et nigri illorum autem
unum, sicut in voce raucum. Rursus in eo quod
contradictorie opponitur considerandum si multi-
pliciter dicitur; ut non videre multipliciter dicitur, et
uno quidem modo non habere visum, alio vero non uti visu;
reliquum multiplex. Considerandum et
in privativis. Nam si unum multipliciter et reliquum
in contrariis. Nam si iuste multipliciter
dicitur, et iniustum similiter et reliquum. Consideranda
sunt eciam predicamentorum genera, si eadem
sunt in omnibus. Nam si non eadem, palam
equivocum esse quod dicitur, ut bonum in medicina
effectivum est sanitatis, in homine autem sig-
nificat quale, ut sapiens vel iustus, in tem-
pore quod quale non equivocum est. Consideranda
sunt eciam genera eorum que sub eodem nomine sunt,
utrum sint diversa et non subalternata, ut asinus
dicitur animal et vas; ideo equivocum est. Item
considerandum non solum in problematibus sed etiam
in hiis si cum contrarium multipliciter dicatur
et proporcionaliter. Oportet etiam ad diffinicionem
inspicere que ex composito fit, sic ut si albo et
acuto, ut albo corpore et albo voce, et rursum
to cum subtracto omnino utrobique nihil reliquum

si univocum an equivocum, si quidem non
sit est. Nam corpus album est corpus ta-
lem colorem habens, vox alba est vox bene
audibilis. Interempto itaque corpore, vocem non
idem est in utrisque quod restat, quare non est
univocum. Item considerandum si non sunt com-
parabilia secundum magis similiter, ut alba vox
et alba vestis, acutus humor et acuta vox.
Hec enim neque similiter dicuntur alba vel acuta neque
alterum magis altero. Univocum autem omne com-
parabile est secundum magis vel similiter. Item si eorum
que sub eodem nomine sunt diverse differen-
tie, ut coloris qui est in corporibus dif-
ferentie sunt congregativum et disgregativum
visus; eius autem qui est in melodiis non
sunt eedem differentie. Item si unum est species
et alterum differentia, ut album in corpore species co-
loris, in voce autem differentia. De eo quod multi-
pliciter dicitur per hec et talia perscrutandum. Utrum
quidem ad hoc utile est ut ad rem non ad
nomen fiant syllogismi. Si enim lateat quotiens
multis modis nomen dicitur, contingit in-
terrogantem et respondentem non ad idem ferre
intellectum. Manifestato autem quotiens dicitur,
ridiculosus videbitur interrogans si non
ad hoc assignat sed quod dedit. Videtur vero
utraque ratio non paralogizare et etiam ad para-
logizare, sed si nesciat videtur quotiens di-

Ca 1 libri 1 de consideratione diversitatis et similitudinis

Differencias autem considerandum est in hiis
que in eodem genere ad se invicem, ut in
quo differt iustitia a fortitudine et
etiam prudentia; alio ad aliud in hiis dubitat que
non nimium differunt, ut in quo differt sen-
sus a scientia. Nam in hiis que nimium diffe-
runt manifeste ut omnino differentie. Diff-
erentias quidem invicem utile est et ad syl-
logismos de eodem et diverso, quia ... ...
libet propositorum invenientes ostenderemus ...
quia non idem, et etiam ad cognoscendum quid
est, quia propriam substantiam cuiusque convenienti-
bus differentiis separare solemus. Similitudi-
nes autem considerande sunt in hiis que sunt
in diversis generibus, ut sicut disciplina se
habet ad disciplinatum sic sensus ad sensa-
tum, et sicut visus in oculo sic intellectus in anima, sic in ...
visus similiter in eodem genere. Si aliquibus
inest aliquid idem inesse similia ...
aut in hiis que multum distant oportet
... quia facile in reliquis similia pos-
sunt conspici. Horum autem speculatio utilis
est ad inductivas rationes, quia circa sin-
gula in similibus universale agredimur indu-
cere, et ad syllogismos ex ypothesi quia proba-
bile quemadmodum in uno similium se habet sic
in reliquis. Item ad diffinitionum assigna-
tionem, quia potentes conspicere quid in uno

quoque sit idem non dubitamus in quod
convertat genus ponentes. Omnium namque com-
munium maxime in eo quod quid est predicatur
genus est. Sed et in multum distantibus
utilis est ad diffinitiones similitudinis con-
sideratio, ut quod idem est punctum in linea
et unitas in numero; utrumque enim principium
est. Unitatem principium numeri esse dicunt,
punctum vero principium linee. Ca 1 libri secundi de pro-
blematibus ad problema de accidente absoluto construendo

In problematibus autem contingit
quedam secundum partem vel universaliter
dici. Primo difficillimum est circa que ab
accidente conveniente nominatorum. Nam
et agere ratio et ad difficultatem ...
est, ut si aliquid inest cui aliquid non est
dicit quod animal est. Similiter et in aliis. Vi-
cissim autem horum contingunt secundum quid in-
esse sed non simpliciter. In accidente vero nihil prohi-
bet inesse secundum quid, ut albedinem vel
iustitiam; quare non sunt sufficit ...
quoniam albedo vel iustitia inest ad ostendendum
quod albus vel iustus est. Itaque ut proble-
matum de accidente quedam universalia sunt,
quedam particularia, et utraque tamen con-
structiva vel destructiva. In hiis autem pec-
catur dupliciter, scilicet mentiendo, ut si quis
alicui dicat inesse quod non est, et preter posita
nominatorum transgrediendo, ut si quis dominicum(?)
nomine rem appellat sicut placitum. Hec
unus igitur locus id est consideratio est si quod per
aliquem alium modum inest ut accidens
assignatum est, in quo maxime circa genera
peccat, ut si quis albedinem coloratam di-
cit ambulationem moveri. Nullum enim genus
denominative de specie dicitur, sed omnia univoce,
quia secundum nomen et rationem. Alius locus est
inspicere quibus inesse quod omnibus aut nulli
inesse dictum est. Oportet autem inspicere per spe-
cies id est speciebus et non in infinitis, ut si ...
dicat si idem est omnium oppositorum eadem
est disciplina, inspiciendum utrum eorum que
sunt ad aliquid et contrariorum et cetera.
Et si in hiis nondum manifestum sit, consi-
derandum est ad individua, sed utrum iusti
et vel iniusti, dupli et dimidii. Et ita
si in aliis ostenditur quia non eadem
in omnibus problema similiter aut nulli
inest. Iste autem locus secundum ... con-
vertitur ad construendum et destruendum.
... in omnibus aut
in pluribus universale construendum est ad instantiam
... non sit. Alius quoque locus
est diffinitiones facere accidentis et cuius ac-
cidit vel ambo ... et in diffinitionibus
considerandum utrum aliquid non verum ...
verum sumptum sit, id est utrum aliquid sit in

Ca 1 libri 1 de consideratione diversitatis similitudinis

Ca 1 libri 2 de problematibus ad problema de accidente absoluto construendo

diffinitione removetur quod repugnet alterum a-
liorum quod sit in diffinitione illius. Nam si sic
patet quod non inest, ut si iniusticiam facere esse
nocere, patet quia deo non inest iniusti-
ciam facere quia non contingit deum nocere.
Et si invidia est tristicia in affluenti pro-
speritate alicuius iustorum, patet quod studiosorum non
est invidus quia unus cum esset. Item omnis qui
dicit unum quidlibet quodammodo multa dicit
eo quod plura sunt consequentia concomitancia ex
sequencia, ut qui hominem dicit esse dicit
et quia animal est et quia bipes et discipline
susceptibile. Quare quolibet uno consequentium
sumpto intimatur quod communia est. Ca[pitulum] loci
adhuc ex eodem.

Alius est locus ab
oppositis in quibus duplex est consi-
deratio, in ipsis in eodem ordine et
e contrario, quia contradictorie opposita consequentia
contrariis, ut si homo est animal, non animal
non homo. In privacionibus autem et habitibus oppositis
est consequentia in ipsis, ut in fortitudine et
debilitate: hanc enim sequitur virtus, illa autem
non. Idem autem accidit in relativis, consequentia
e contrario, ut eucrasiam quidem sanitas
sequitur, cachexiam autem egritudo, sed non
egritudinem cachexia. Alius quoque locus
est a coniugatis et casibus dictis. Autem con-
iugata dicuntur secundum eandem coniugationem
sunt, ut iusticia, iustus, iusta, iuste, iuste
uno ergo quolibet eorum ostenso et reliqua
quoque omnia ostensa sunt. Alius est locus
a generatione et corruptione. Quorum enim generati-
ones bona sunt, ipsa bona, et quorum
autem generationes male et ipsa mala, et eorum
corruptionibus autem e contrario. Et idem quoque ratio
est in efficientibus et corrumpentibus. Quorum
enim effectiva bona et ipsa bona, et quorum
corruptiva bona, ipsa mala. Item comparationes
et magis et minus loci sunt. Unus est quod
magis sequitur magis, ut si voluptas
bonum et magis voluptas magis bonum. Item
uno dicto de duobus, si cum magis videtur
inesse non inest, nec cum minus. Et si
cum minus videtur inesse inest, et cum magis.
Item duobus de uno dictis, si quod videtur inesse
alicui magis non inest, nec quod minus videtur.
Item duobus de duobus dictis, si quod magis
alteri videtur inesse non inest, nec reliquum
reliquo; aut si quod minus videtur alteri inesse
inest, et reliquum reliquo. Item a simili triplex
est locus sicut a maiori et minori in tribus
postremis locis dicebantur. Nam si unum quod
duobus similiter inest, vel unum esse videtur,
si alteri non insit, nec alteri; si autem alteri in-
est, et reliquo. Item si duo eidem similiter, si alterum
non insit, nec reliquum. Eodem modo et si
duobus duo similiter insunt. Nam si alterum

alteri non inest, nec reliquum reliquo; si autem
alterum alteri inest, et reliquum reliquo. Alia est
consideratio comparationis secundum aliud ad aliud
appositum faciat aliud bonum vel album, quod pri-
us erat bonum vel album, quale et totum faciat
non autem quale erat. Hic locus ad destruendum
nam si non faciat quod appositum est bonum
non ideo sequitur quod ipsum non sit bonum, bo-
num enim malo appositum non concomitante
totum bonum facit, nec album nigro. De
superioribus etiam. Ca[pitulum] loci item de eodem.

Hec adiacent autem accidenti, id est
cadunt sub accidente, et que ad eminen-
tiam sunt comparationes, quolibet modo
ab accidente ducte, ut utrum melius aut quod
accedit magis sit eligendum. Regula. Item
unius generis eo quod diuturnius vel certius
est magis est eligendum eo quod minus huiusmodi.
Et quod magis eligit prudens vel bonus
vir vel lex recta vel studiosi circa singu-
la dicti, inquantum tales sunt, omnia bona ap-
petunt. Item quod ipsum per se eligendum eo quod propter ali-
ud magis est eligendum, et quod et quod bonum
est, simul ratione quod adiuncte facultati ap-
petibilibus et possibile, impossibile, etc. Con-
sequens est magis bonum vel minus malum.
Simpliciter prima bona praeconantur, nisi al-
terum ipsum alteri inest nec magis eligendum
iuventus quam senium, senectus in quo tempore
magis valet, in hoc etiam magis eligen-
dum, ut prudentia in senectute. Item
cum iuvenes eligunt dictes eo quod non con-
stet prudentes esse, temperantia autem in iuven-
tute magis, cum iuvenes quam senes con-
cupiscentiis molestantur. Et quod omni bono
melius et magis eligendum. Et quod similius
est bono. Et quod auctiori est similius, si cui
ille similis sit, inquantum melius. Considerandum
enim si in ridiculosioribus sit similis, melius
similia bona quam eque. Item quod dulcius
licet similia quam eque licet similia bona. Item
quod difficilius magis est amandum, eius
quod non est facile. Sunt alia autem meliora
non eadem magis eligenda. Nam philo-
sophari melius est quam ditari, sed non magis
eligendum indigentibus necessariis. Et quod omnia vel
plura utile est, magis eligendum, etiam si
non sit quod ipsum melius sit, et ut gaudia
propter virtutes quam quod ipse delectationem faciunt
aut in fugiendis, nam magis fugiendum
est quod magis impedit virtutes. Item autem
noces loca utiles sunt ad demonstrandum
quod eligendum simpliciter vel fugiendum. Si in-
quantum melius est, magis eligendum est et utile
eligendum. Similiter in malis. Item quod naturaliter
bonum est, tale enim eligendum est. Et si
et eorum qui dicti sunt locorum quosdam

magis universaliter faciet propositum tum similitudini secundum ut di-
cendo quod natura tale magis est tale eo quod
non naturale. Et quod facit aliquid tale ma-
gis tale quam quod non facit vel quod minus facit
similiter et quod tale quam quod non facit vel quod mi-
nus facit. Similiter et ab ablatione. Nam id quo
ablato reliquum minus tale ipsum magis tale.
Et que contrariis inpermixtiora sunt magis
talia. Item quod magis suscipit propriam positi-
onem ut si albi est hic color designativus
minus albus erit color magis disgregati-
vus. Si autem particulariter et non universaliter problema
ponatur primum quidem dicti loci constructivi
et destructivi universaliter omnes ad hoc utiles sunt.
Nam si omni inest et alicui et si nulli nec ali-
cui. [illegible] et convenientes et parti-
cularem demonstrandum problema [illegible]
[illegible] sed ostendendo vel ut quia illi est
si affirmativum ponitur vel quia omni si negativum
[illegible] Capitulum I locorum de considerationibus ad problema de genere

Si vero ponat aliquid esse genus
alicuius existentium primum quidem considerandum
utrum non decenter predicatur. Nam si sic pa-
lam quod non est genus. Item si non predicatur in eo
quod est predicatur sed secundum accidens. Amplius
si non in eadem divisione est genus et species
sed hoc quidem substantia illud autem quale. Item si con-
tingit genus participare diffinitionem alicuius
quod positum est in genere id est speciei que posita est
sub genere posito diffinitionem quidem particu-
lare est suscipere participati. Itaque species
participant genera non autem genera species. Item si de
pluribus dicatur quam genus quod sub genere po-
nitur opinabile quidem [illegible] nam ens et non ens est o-
pinabile. Item [illegible] non erit opinabile species
entis. Si de equalibus ut ens et unum. Amplius cum
ens et unum omnia sequantur neutrum neutrius genus de plu-
ribus enim semper genus quam species dicitur et impos-
sibile est participare genus quod nulla species
participat. Item considerandum si genus inesse
possunt ut contiguitatem sub continuatione
non enim omne contiguum continuum sed quod continuum.
Item si sit aliquid contrarium alicui speciei utrum
aliud sit in eodem genere oportet enim contra-
ria esse in eodem genere si in nullo sit contrarium
generi. Hec est contrarium in genere. Item si et ge-
nus et species habent contrarium horum quod aliquid
est medium aliorum autem nichil. Nam si generum
est aliquid medium et specierum et e converso. Si quorum-
dam est medium secundum negationem quorundam
autem ut subiectum. Item si contrarium est quam con-
siderandum non tamen si contrarium est in eodem genere
sed et medium in quo enim summa id est extrema et
medium et hoc in iusticia in egestate et su-
perabundancia que mala sunt mediocritas vero bona.
Item si genus est contrarium alicui species autem nulli.
Nam si genus habet contrarium aliquam species a-

et species. Item si contrarium in magis genere et propositum
in proposito. Considerandum etiam quod unum est ge-
nus cuiuslibet speciei non autem plura nisi subal-
terna et cuiuslibet generis plures sunt species
et omne genus de speciebus univoce predicatur
quod non transsumptive talia sicut [illegible]
[illegible] forma quedam non tamen est genus quia
[illegible] secundum appetitum dicitur. Item in loco
quarto Capitulum II locorum de considerationibus ad problema de proprio

Assignatur autem proprium aut per se et semper aut
ad aliud et quandoque per se quidem ut hominis
animal mansuetum natura ad aliud autem
ut anime ad corpus quod hoc quidem imperativum
illud autem ministrativum est. Semper ut dei im-
mortale animal. Quandoque autem ut alicuius hominis am-
bulare in gymnasio. Et quidem per se proprium quod ad
omnia assignatur et ab omni separat ut hominis a-
nimal mortale discipline susceptibile. Ad aliud autem
quod non ab omnibus sed ab aliis statutis determinat
ut virtus ad disciplinam quod hec quidem in plu-
ribus illa vero in rationabili nata est fieri. Et
assignatur quidem proprium ad aliud aut in
nominibus et semper ut hominis ad equum quod bi-
pes. Nam homo omnis et semper bipes est. Equus
autem nullus unquam aut semper et in plu-
ribus ut rationalis ad concupiscibilem et irasci-
bilem quod hec quidem imperat ille vero ministrant.
Non enim hoc semper sed quandoque ille imperant et
illa imperatur ut circa fuit anima hominis pra-
vi. Primum autem considerandum utrum per non notiora
propositum sit proprium. Nam oportet notiora proprium fa-
cere sicut et diffinitiones per notiora. Hoc vero
de eodem est videre per [illegible] qui ponit ignis
proprium esse simillimum anime quia ignotior est
anima quam ignis. Oportet autem notius esse
non solum illud esse sed etiam hoc inesse
[illegible] assignatum est. Amplius cum nescit si homo
inest necesse si [illegible] notius assignatum [illegible]
proprium ut luminalis hic sensu. Deinde si [illegible]
nomina que multis sunt assignata vel eciam
tota oratio plura significet ut quia sentire
significat sensum habere vel sensu uti non bene proprium
hominis animalis quod natum sit sentire quia
quod multipliciter obscurum facit dictum. Recte
autem assignatur ignis proprium corpus mo-
bilissimum in superiore loco. Nec enim corpus
plura significat neque mobilissimum [illegible]
totum compositum. Deinde si illud cuius
proprium assignatur multipliciter dicitur nec determinatum
cuius eorum proprium ponatur ut quod scire hec plura
significat [illegible] vel eciam [illegible]
sciam eius esse vel scientia eius uti non recte
eius quod est scire hoc assignatum proprium non deter-
minato cuius illorum. Item si idem sepius re-
petit [illegible] latet facientes [illegible]
in diffinitionibus. Conturbat autem audientem
quod frequenter [illegible] duobus modis evenit et quo

quidem cum idem nomine frequenter repeti-
tur, ut si quis proprium ignis assignet corpus te-
nuissimum corporum. Secundo non cum diffinitio pro
nomine assumitur, ut si quis reddat proprium ter-
re substantiam que maxime corporum secundum naturam
fertur in inferiorem locum. Deinde assumat
pro corporibus huiusmodi substantias. Idem est enim corpus
et huiusmodi substantia. Item si quis tale quid nusquam assig-
navit quod omnibus inest. Inutile enim est quod ipsa
quod non separat ab aliis, ut si proprium scientie sumpsit
opinionem inpersuasibilem ratione, una cum hoc
non bene ponit quia utitur hoc nomine uno quod
omnibus inest. Recte autem secundum hoc ponit quod
animalis proprium animam habere, quia nullo quod
inest est. Item si plura propria assignat eiusdem
non determinans quia inutile enim fit, ut hic ut
si dixit proprium ignis corpus subtilissimum
et levissimum; utraque enim soli igni conveniunt.
Recte autem secundum hoc hominis proprium assignat
corpus quod in omnem figuram ducit.

Ca. lxxxx. Adhuc de eodem

Item non recte proprium assignatur si aut oppositum aut simul
natura ad positivum aliquid ibi ponitur.
Quod enim natura simul est, propositivus non facit
notius oppositum autem simul est natura. Item
si non quod de necessitate semper sequitur proprium as-
signat, ut animalis moveri quandoque vel stare, non
recte proprium dicitur. Similiter proprium inest quod hunc
faciat studiosum. Hoc enim semper sequitur. Preterea
si tale proprium assignet quod non aliter manife-
stum est inesse quam sensu. Nam omne sensi-
bile extra sensum factum incertum fit. Incertitudinis
huiusmodi que semper ab utilitate sequitur unde qui
ponit solis proprium esse astrum quod super terram
fertur lucidissimum non recte agit quia ferri
terram fieri sensu cognoscitur. Idcirco ignotum fo-
ret cum sol occidit. Similiter eius amissio. Recte
autem assignatur proprium quod non est sensu ma-
nifestum, vel quod cum sensibile sit ab utilitate
inesse palam est, ut superficiei proprium est quod
primum coloratum est. Item si diffinitio ut proprium
assignatur non recte agitur, ut si dicat hominis
proprium animal gressibile bipes. Oportet enim proprium
tempus quidem predicari, non indicare [?]
quid est esse rei. Item si quod proprium assignatum
est non posuit in quid est. Oportet enim ut
prius sicut in diffinitionibus primum assignare
genus. Deinde sic addere reliqua et separare.
Unde qui dicit animalis proprium animam habere
non recte dicit quia non in quid est animal
ponit. Considerandum etiam quod eiusdem inest quod
idem est idem proprium. Nam hominis inest quod
homo est, dicitur proprium hoc triplex animal
immortalis, quare quod mortalis erit idem proprium.
Deinde nonne plurium est proprium est impossibile.
Nam autem idem et diversum multipliciter dicitur.
labor est unum et solius alicuius proprium assignare.

Nam quod inest alicui cui accidit aliquid et
accidenti iunctum sumptum cum eo cui accidit
ut quod inest hominis [illegible] ratio hominis inerit et hoc.
Quod autem secundum superhabundantiam dicitur non
solum inerit ut igni levissimum non est autem
una species ignis. Dulcissimum est enim hoc carbo
et flamma et lux. Et unumquodque horum est ignis.
Ignis quidem proprium est subtilissimum [?]
aliud quidem aliquis alii vero magis minus
inest; subtilior enim est lux carbone et fla-
ma. Amplius de oppositis considerandum est
ut si contrarium contrario proprium est, contrari-
um contrario proprium erit. Similiter [?] de
quoque sumuntur casibus [?] ut a propositione a maiori vel minori [?]
ubi supra.

Ca. lxxxxi. De diffinitione eiusque pluralitate

Diffinitio est que in rebus quid [?]
explicat quid ipsa res sit, qualis sit et
quemadmodum membris suis constare
debeat. Est enim oratio brevis omnium [?] cuiusque
nature a communione divisam propria significatione
concludens. Diffinitionum diffinitio in xv
partes secatur. Aristoteles in libro Topicorum de dia-
[illegible]. Diffinit autem diffinitionem phisicus quam dyalecticus;
hoc enim aliud materiam reddit, aliud vero
speciem et formam rationem. Verbi gratia quid est ira? Hic
quidem dyalecticus dicit: ira est appeti-
tus doloris contrarium autem vel secundum
aliam transumptionem ira est appetitus vel vindic-
tam. Ille vero phisicus dicit: ira est accensio
sanguinis aut caloris circa cor, vel secundum aliam
translationem tribulatio sanguinis aut doloris
in corde. Similiter quid est domus? Alius dicit
quod est cooperimentum prohibens absumi [?] a ventis
et ventis et caumatibus [?]. Alius autem dicit quod
est ex lapidibus et lateribus ac lignis compo-
sita. Hinc autem ad proprium et genus
et accidens dicta sunt omnia ad diffinitionem
dici conveniunt. Ostendendo enim quod non soli
inest quod est sub diffinitione, sicut in proprio, vel
quod aliquid eorum non inest sicut in accidente,
vel quia non est genus quod ibi assignatur,
est interimere diffinitionem que omnia quod
dicimus diffinita sunt. Ex vi li. Primus
autem est quod eius diffinitiones nec non partes
sunt v. et hoc admittendum. Aut enim quia non
dico verum est dicere de quo nomine verum est
secundum diffinitionem debeat dici de quo. Aut quia
non ibi posita est genus vel non conveni-
enter posita in maxime genus certorum que sunt
in diffinitione vel eius significata. Aut quia non
est diffinitio propria i. convertibilis. Aut quia quod
est determinata hec dicens quid est esse diffi-
niti quia non bene determinata. Primum quidem
horum qui dicti sunt ab accidente locus contemplandus
est. Hic enim utrumque verum vel non verum
i. utrumque inest vel non inest. Omnibus consideratis [?]

sit secundum autem contra eum ex hiis que ad genus et proprium dicta sunt percontanda sunt. De comparatis non completa sunt si non diffinivit vel non bene et diffinivit breviter dicendum. Et primo quidem si non bene. Facilius enim est quodlibet fecisse quam bene fecisse. Unde certum hoc magis in pluribus peccare quia laboriosius est. Secundum quod displicet secundum proponendo aliquid obscuro vel etiam superfluum. De in methaphysica libro quinto. Sicut enim cum ab alio una diminuitur aliquid vel ei additur non remanet idem numerus qui prius, sic non remanebit diffinitio si aliquid ei addatur vel minuatur. Diffinitio quoque si non fuerit eius causa non erit manifesta. Ubi gratia exempli est spaciosius si addatur tertia quod sit in mediis hic erit. Secundo causa secundum ulterius procedam

Capitulum lxix de obscuritate et superfluitate vitanda a diffinitione

De superfluo itaque et de obscuro primus locus est si usitatum ibi aliquid equivocum, ut si dicatur quod generatio est ductio ad substantiam et quod sanitas est commensuratio calidorum et frigidorum. Equivoca enim sunt ductio et commensuratio et ideo obscura. Similiter si diffinitum multipliciter dicitur diffiniens non distinxit. Incertum enim utrius diffinitionem assignavit. Alius est si translative aliquid posuit non proprie, ut si dixit scientiam incadibilem aut terram nutricem. Alius vero si non positis usitatis nominibus utitur, ut Plato ponit umbrositatem oculum. Nam omne insuetum obscurum est. Quedam autem nec equivoce nec translative nec proprie dicuntur. Huiusmodi peiora sunt translative. Nam translatio quodammodo rem significatam notificat. Omnes enim transferentes secundum aliquam similitudinem transferunt. Hoc autem huiusmodi est non facit notum, ut quod lex est mensura vel ymago eorum que natura iusta sunt. Hoc utique proprie dici non potest quia ymago est cuius generatio per imitationem est. Hoc autem legi inest. Si autem non proprie dicitur palam quia obscure et peius qualibet translatione. Alius quoque locus est si non est manifesta contrarii ratio ex hoc quod dicitur. Nam qui bene assignant contrarias consignant. Aut si per se dicta sit diffinitio nec manifestum sit cuius sit, sicut liber sine superscriptione. De superfluo autem considerandum primo si quid ibi positum sit quod omnibus vel simpliciter consequentibus vel hiis que sub genere quod est in diffinitione. Ex eius generis quidem ab aliis separat diffinitum aut ab aliis eorum que sunt in eodem genere. Quod autem omnibus inest a nullo separat, et quod omnibus que sub eodem genere sunt non separat ab hiis que sunt in eodem genere, quare inaniter appositum. Item superfluum est illud quo ablato reliqua indicat substantiam diffiniti et est diffinitio propria, ut cum

dicitur anima est numerus seipsum movens. Nam seipsam movens est anima sed non indicat substantiam in eo cum apposito numero. Item si quid eorum que in diffinitione sunt non omnibus inest que sub eadem specie sunt. Hic enim diffinitio non convertitur predicatur. Item si idem repetatur, ut si dicatur concupiscentiam esse delectabilis appetitum. Similiter si dicatur refrigerationem esse caloris privationem qui secundum naturam est. Utrum ergo bene vel non bene diffinitum sit per hec et similia perspiciendum.

Capitulum lxx quod per priora et evidentiora facienda sit diffinitio

Utrum autem vere diffinitio sit diffinitio sit secundum dictus quid est esse vel non ex hiis que sequuntur. Primum quidem si non per priora et evidentiora facta sit. Quia ergo cognitionis sit sicut in demonstrationibus. Est autem evidentius aliquid vel ignotius dupliciter, vel simpliciter et quo ad nos. Simpliciter enim quod prius est evidentius est posteriore, ut punctus linea et hec superficie et ista soliditate, unitas quoque numero. Sed quo ad nos aut accidit e contrario quoque. Nam magis sensui cadit solidum quam superficies et hec magis quam linea et hec quam punctus ab hiis cognoscit. Simpliciter ergo melius est posteriora per priora temptare cognoscere. Disciplinabilius enim est. Quia ista subtilioris intellectus comprehendere est, sed ad eas qui impotentes sunt huiusmodi cognoscere. Utrum fortasse necesse sibi cognita sunt diffinire. Tales enim diffinitiones puncti linee et superficiei sunt per posteriora. Nam hic quidem linee illa aut superficiei et hanc soliditatis terminos esse dicunt. Est autem diffinientes in quid esse indicant, nisi contingat idem maius et simpliciter notius esse. Si quidem oportet recte diffinientes diffinire. Hec autem sunt priora sunt quam species, quia interempta specie interimunt et etiam evidentiora quia specie nota necesse est hec cognosci, non autem e converso. Preterea hiis qui huiusmodi diffinitiones reddunt necesse est dicunt quod sunt ex hiis que singulis nota sunt plures accidit eiusdem dicere diffinitiones esse. Notiora enim quidem aliis alia magis nota sunt sensibilia quidem imperitis, principia prioribus facta. Exquisita vero que semper notiora sunt una sola semper reddenda diffinitio fiet. Primus autem diffinitionibus que non fit ex prioribus tres sunt loci destructivi. Primus est si per oppositum diffiniat oppositum, ut per malum bonum. Simul etiam natura sunt opposita quare non est notius alterum altero. Quidam tamen fortasse non est aliter diffinire, ut relativa quorum esse est ad aliud se habere. Ideo non potest alterum sine altero cognosci. Oportet in alterius diffinitione sumi. Alius est locus si eo diffiniens utitur quod est idem ei quod diffinitur, ut si dicat solem esse stellam

que dicitur apparet. Nam qui dicit utique equale
utique sed latet per dubietatem nominis addens ... sicut
dicendum aut sic accipiatur ... diffi-
nitio ut quia dies est solis latio super terram
patet quia qui lationem solis dicit solem dicit.
Rursus quoque locus si eo quod eodem condividitur
aliquid diffinit ut dimidium est quod unitate
te maius est perfecto dimidium. Enim natura sit
que opposita genere dividuntur eadem ut dupli-
cans et perfectum eadem. Alii autem et si (per) ipsius
diffinit superius ut perfectus numerus est qui in aliqui-
bus dividitur in medio equalia ut quadratus
sed cuius medietas accepta per se reddit to-
tum hoc est tetragonum. Nam cum duo tetrago-
ni ... est si non per se ipsam et
convenientia facta sit diffinitio partibus ante
eius que dicte sunt. Ca^m lxxx^i de genere in dif-
finitione assignando

Secundum est si rursus et ... tum sit utile non posita est ingenere
nec posuit in genere quid est idem vult
genus significare ut si dicat corpus esse
quod sit trina dimensione. Non enim dicit quid
est esse. Alius vero si ad plura dicto eorum quod
diffinit non ad omnia assignat ut grammati-
ca est scientia scribendi et deficit. Est enim qui
intelligendi. Similiter tamen non ita se
habet ut qui non per se dicit ad utrumque. Nam
medicina dicitur sanitate et egritudine facie-
re; hoc quidem per se aliud autem per accidens.
Aut alienum est a medicina egritudinem
facere ... magis diffinit in utroque
assignans quam cum ad alterum. Sed forte genus
quod et ... potest egritudinem
facere. Item si non ad melius sed ad peius assig-
natur, cum plura sint ad que dicitur quod dif-
finitur. Nam omnis disciplina et potentia eius quod
est optimum esse videtur. Rursus si quis ter-
tendens genus in diffinitione ponit non in
speciali habitu equalitatis effectivum vel dis-
tributivum equi. Relinquens in hac proprium genus
virtutem ... nec quid est esse dicit.
Rursus aut in propriis genus ponit, omnia sup-
... dicit quia omnia de eo predicantur quare
aut in proprium genus assignandum est aut omnes
differentias superiori quam addendum per quas proprium
genus determinetur. Hic enim nihil erit proprium
... Ca^m lxxxii de diversis dividentibus assignandis

Similiter autem et in differentiis considerandum. Sic si
non sunt differentie rei diffinite et si dif-
ferentie posite sit aliquid quo eodem con-
divisa sit. Nam omne genus oppositis que e
diverso dividunt differentiis. Item si non sit que
a se ita differentia que se composita ... speciem
faciat. Item si negatione eodem dividat genus
ut cum dicit linea est longitudo sine latitu-
dine nihil aliud significat quam quod sit latitudi-
nem. Forte autem ... nunc enim

negatione diffinientem ut in privationibus na-
tum est quod in finem non sit quod natum est habe-
re. Item si genus ut differentiam posuit ut vitium est
habitus bonus. Bonum enim est genus virtutis
vel etiam bonum non est genus sed differentia quia non
contingit eodem in duobus generibus esse non
continentibus se invicem. Bonum autem non continet
habitum quia non omnis habitus bonus. Quare
nec e converso habitus quidem significat quid
est virtus bonum autem quale videtur. Aut nihil
differentia quale quid significat. Et videndum est
si secundum actus in est diffinitio. Aliud est enim
differentia ponere ... si genus de differentia predicatur.
Non enim de differentia sed de quibus differentia genus
predicari videtur. Item si species aut aliquid infe-
riorum speciem species de differentia predicat. Nam de
equalibus aut de pluribus differentia quam species ne-
cessario dicitur. Item si non prior est ipse differentia
nam genere quidem posterior est speciei vero prior
... esse. Item si diversi generis est dicta dif-
ferentia. Non enim videtur eandem esse diversorum
generum non continentium se invicem vel etiam si sit
impossibile sed addendum utraque subalter-
na sint ... Nam gressibile animal et volatile
animal genera sunt non continentia se invicem et
utrorumque bipes est differentia utraque autem subalterna
sunt. Item si passio ut differentia assignatur. Omnis
passio magis facta abicit a substantia. Differentia
non magis salutem videtur idcirco est differentia
assumpta impossibile est singulum esse ... dif-
ferentia. Item secundum quod alteratur. Hoc modo hoc
est differentia. Omnia enim huiusmodi que cum magis
fiunt abiciunt a substantia, quare si quis huiusmodi dif-
ferentiam assignat peccat. Simpliciter enim non altera-
mur secundum differentias. Ca^m lxxxiii de terminis considerandis
ad publica diffinitionis

Item considerandum si ad quod natum est id quod dicitur ad aliquid in
... ad aliquem finem assignant diffinientes.
Nam si diffinierit sub actione instrumentum
ad ... peccat quia non ad hoc natum
est. Item si secundum aliud magis dicitur quod diffinitur
quam secundum assignatum ut iustus magis
est qui eligit eque distribuere quam qui potest.
Quare non erit iustitia potentia eque dis-
tributiva. Item si diffinitio suscipit magis et
diffinitum non vel e converso. Oportet enim aut utrumque
suscipere aut neutrum. Item si suscipiunt quidem
utrumque sed non simul. Item si duobus positis de ta-
libus sed dicitur ... diffinitio de eius ma-
gis subiecto dicatur quam diffinitio. Ut si dicatur
quod ignis est corpus subtilissimum. Nam flam-
ma magis est ignis quam sit lux sed minus est
corpus subtile quam lux. Item si quod diffinitur
ad aliquid sit per se vel per accidens et non ad proprium
in diffinitione ad quod dicitur vel secundum ipsum vel
secundum genus ut si dicat scientia opinio vera
vel voluptatis appetitus sine tristitia. Oportet

cum dicit secundum opinionem [illegible] voluptatem appetitum boni. Iterum est cum vel quod ad ipsum dicitur vel ad quod genus in diffinitione ponitur relativorum est ad aliud se habere. Item si ad aliquid dicitur non ad finem assignatur. Finis enim in uno quoque est quod optimum vel cuius gratia alia sunt ut [illegible] non delectabilis sed delectationis [illegible] habent enim et delectabile eligitur. Considerandum etiam si illud ad quod assignatur est generatio vel actus. Nichil enim talium est finis. Magis enim egisse et generasse finis est quam agere et fieri. Sed non in omnibus ita est. Plures enim delectari magis volunt quam cum delectari. Item in quibusdam considerandum si quantitatem vel qualitatem vel ubi vel aliquo differentias diffiniat. Nam omnis appetitus honoris qualis non sufficit ambitio sunt dicere qui appetit honorem sed addendum cum dicat qualis et quanti appetens est honoris. Similiter de avaro et lucri appetente. Reliquis enim dicta quibus non dicat quando est esse oportet aut semper admodum generaliter non accidit quod sine vel quo tempore vel modo ve tus erit. Item in appetitivis considerandum quod addit quod videtur et apparet. Non enim recte diffinitur voluptas appetitus boni vel concupiscentia appetitus delectabilis sed apparentis boni vel delectabilis. Pleraque enim latet appetentes bonum quid bonum aut delectabile sed tunc apparentis tunc apparentis boni non erit ipse voluptas nec apparentis delectabilis ipsa concupiscentia. Ca^m [illegible] ad [illegible] de eodem

Universali autem plurimo [illegible] quodam modo determinante accidit diffinire. Nam quidam quodam modo diffiniunt ignorantiam. Similiter autem sciunt et nesciunt et hanc ignorantiam. Nam ipsa palam facto reliqua quodam modo palam fiunt. Considerandum autem si oppositi opposita est diffinitio. Sic enim oportet in quibus similis est. Dicendum autem secundum privationem dicitur privatis oportet diffiniente non [illegible] privationem aut bene diffiniente oportet assignare quod est ut privatus sit [illegible] habitum privet et cuius privatus sit fieri. Item videndum ne non secundum privationem dictum aut privatio diffiniatur vel ignorantia non secundum privationem sic dicitur. Nam quod non habet scientiam non semper videtur ignorare sed magis quod fallitur. Neque enim inanimata neque pueros ignorare dicimus. Item si eorum que secundum communicationem diversa diffinitio [illegible] quibus assignatur dicit diversi [illegible] ait qui vita est motus generationis nutribilis naturaliter assequens. Non enim hoc in animalibus quam plantis. Vita autem diversis [illegible] videtur. Etiam autem quidam [illegible] communicatorum [illegible] et unumquodque [illegible] est [illegible] aut quod genus omnibus cum dicimus est diversa vero [illegible] quam genus [illegible]

Considerandum etiam si quod diffinitur est eorum que sunt diffinitio autem non, ut si album quis diffiniat colorem igni [illegible] incorporei corporis. Impossibile enim est incorporeum corporis [illegible] quare non erit color igni [illegible] album [illegible] est [illegible] bonum in [illegible] maxime [illegible] sit [illegible] ut [illegible] omnino quod fiat ut linea et [illegible] Ca^m [illegible] de eodem [illegible] cognito et vel diffinitiones

Alteri diffinitioni autem [illegible] diffinitio plurima sit [illegible] ostenderes idem quod non est [illegible] tres enim diffinitiones sed non [illegible] Non enim sufficit ad constituendum diffinitionem ostendere idem esse. Est autem idem tripliciter vel triplex [illegible] diversa [illegible] cum sunt eadem quorum nomina plura vel autem [illegible] tunica vestis. Specie vero que cum sint unum plura specie sunt indifferentia ut homo homini. Genere vero que sub eodem genere sunt ut homo et equus [illegible] [illegible] esse [illegible] ab [illegible] qua aqua ab eodem fonte dicitur eadem sed non est aliud [illegible] aqua omnis aque dicitur eadem [illegible] quam [illegible] similitudo quam [illegible] magis [illegible] est [illegible] aliquibus dicitur idem videtur. Et hoc assignatur tripliciter. Primum quidem [illegible] qui nomine vel diffinitione idem est ut vestis tunica [illegible] [illegible] homini [illegible] ut disciplinae susceptibile homini [illegible] natura sursum fertur igni. Tertio quando accidente ut sedens vel musicus [illegible] unde cum aliqui appellationem ignoratam [illegible] sedentem vel [illegible] advocant [illegible] et [illegible] accidens significare [illegible] in [illegible] libro. Ca^m [illegible] de [illegible] ad [illegible] de eodem

Utrum idem vel [illegible] secundum [illegible] de eodem modum et [illegible] considerandum. Nam si iustitia est idem fortitudini et iustus forti et iuste fortiter. Similiter autem in oppositis. Nam si hec eadem et opposita [illegible] eadem secundum quamlibet [illegible] opposita [illegible] quod effectivis et corruptivis et generationibus et corruptionibus et [illegible] Nam quecumque simpliciter sunt eadem et generationes et corruptiones eorum eadem et effectiva et corruptiva. Considerandum etiam si alterum [illegible] maxime utrumque alterum [illegible] maxime [illegible] enim non erit idem [illegible] Xenocrates beatam vitam et studiosam assignat [illegible] eo quod omnium [illegible] maxime eligenda est utraque [illegible] esse [illegible] maximum et maxime eligendum [illegible] non recte assignavit. Non enim est [illegible] studiosa [illegible] esse eandem esse eo quod non ambe quidem

maxime sunt eligibilia sed altera subalterna
Amplius considerandum si alii alterum idem et
alterum. Nam si non sunt ambo eidem eadem
palam quia nec sibi invicem. Item ex hiis que
alteri accidunt oportet et alteri videre et que
alterum accidit et alterum si sunt eadem viden-
dum. etiam si non sunt in eodem genere predica-
menti sed hoc quale illud autem quantum vel ad a-
liquid videtur. Amplius si augmento si sic
quidem suscipit aliud autem non vel si am-
bo quidem sed non simul. Item videre si
si idem addito utrique appositum non facit to-
tum idem aut si ab utroque eodem ablato
quod relinquitur est alterum ut si duplum dimidii
et multiplex dimidii quis dicat idem nec
erit ablato enim ab utroque dimidio non idem
relinquitur duplum et multiplex. Considerandum autem
non solum si iam accidit aliquid impossi-
bile ex positione sed etiam si possibile est per hypo-
thesim fieri posita cum quibus sive verum
sive falsum nichil enim refert si alteris
interemptis non interimitur alterum manifestum
quia non sunt idem velut hiis qui va-
cuum quod aere plenum idem esse
dicunt palam enim quia si exierit aer va-
cuum quidem non minus erit sed magis ple-
num autem aere iam non erit. Item si aliqua
sunt eadem quecumque de uno predicantur
et de altero et quibus alterum et alterum. Item si
possunt alterum esse sine altero non sunt idem
Omnes itaque qui ad idem destructivi sunt
loci et ad diffinitionem utiles sunt ut prius dictum
est. Ca^m lxxviij de difficultate construendi dif-
finitionem

Constructivorum autem locorum
nullus utilis est ad diffinitionem. Non enim ad con-
struendum quia diffinitio est sufficit
ostendere id quod idem est nomine et ratione sed
et omnia alia oportet habere que annexa sunt
in diffinitione. Itaque nullus vel prima disputa-
tione sillogizat aut diffinitionem sed omnes ta-
le principium accipiunt ut qui circa geome-
tricas figuras et numeros et alias huiusmodi discipli-
nas. Deinde diligenter aut ad presentem utilitatem
construere diffinitio est oratio que quid est
esse rei significat. Oratio que in ea pre-
dicantur in eo quod quid est dicere sola predicam-
ur. in eo autem quod quid est predicantur genus et
differentie. Non igitur huius diffinitio contra-
tate erit non enim contingit aliud esse
diffinitionem quam verum eo quod nichil aliud ultra
quod quid erat esse dicere predicatur. Construendum
autem vel nequius in aliis apponitur. Nam si
apposita apposite et omnia que dicta sunt
consimiliter est vere esse. Ulterius etiam si diffinitio
manifesta fit et oppositi manifesta erit. Ita
enim est in eodem genere vel nequius similiter

et diffinire aut contrarie de contrariis aut
eodem predicatur. Item ex casibus et coniuga-
tis necesse est enim consequi esse quod coniugatis
et diffinitis diffinitionibus. ut si ablativa
est amissio scientie et oblivisci amittere scientiam et ob-
litus cum recepisse necesse est et reliqua concede-
re. Quod autem difficilius sit construere diffinitionem
quam construere destruere palam est. Facilius
enim est unum concludere quam plura. Et inte-
ri quidem sufficit ad unum argumentum quia
uno quolibet destructo interimitur diffinitionis
constructa aut necesse est omnia quecumque a co
elude quod in se que in diffinitione insunt
prima constructa necesse est ulterius construere sillo-
gismum oportet enim dicere quod nomine eorum que
dicuntur requiritur. Destruenti non non ulterius. Suf-
ficit enim ostendere quia non vera erit de aliquo
eorum que sunt sub nomine diffinitio similiter
autem si omnino est quod sub nomine est non autem
sub interempta est diffinitio. Similiter autem et
hic proprium et genus se habet. Utrobique enim destruere
facilius est quam construere. In accidente vero vide-
mus facilius est destruere quam construere. Et
construenti ostendendum quod omni inest. Destru-
enti autem sufficit uni ostendere non inesse
particulariter vero econtrario quia construenti quidem
sufficit alicui ostendere alicui inesse. Destru-
enti autem ostendendum quia nulli est. Omnium
autem facillimum est diffinitionem destruere quia
plurima in ea assignata sunt. Ex pluribus
autem citius sillogismus fit facile enim est in multis
magis quam in paucis peccare. Ca^m lxxix
De arte dividendi et usu sit ad diffinitiones

Ad diffinitiones autem per divisionem necessa-
ria est et forte in eodem divisionis
diffinitio multis vero usui. Nam divi-
sionibus multis una diffinitio componitur
si quidem divisio generis fit in numeros divi-
sio non singulis in genus. Rursus addi-
visionem necessaria est diffinitio quia quid sit
equivocatione quod univoca tamen diffinitiones
colligimus ne tamen ista fefellerint equivoca-
tionem quam genus insigniunt sic in notis sig-
nificationibus vel colligamus figuras aut omnibus di-
visionis omnibus et diffinitio ad nobis omnibus in
nomine indigentia sufficit. Cum enim divi-
do in rationale et irrationale animal rationale ad
diffinitionem hominis pertendit et quia ratio-
nale non est quia nomine a subdi-
vidatur in mortale et immortale sic ergo
hominis diffinitio redditur ad nobis tamen
homo est animal mortale idem est enim ac si di-
ceretur homo est animal rationale mortale
idem in divisione manifestum est. Cum ei
dicitur vero omnium alia sunt bona alia mala
alia indifferentia hec enim divisio gemina fi-
et si nomine cui deest imponere ita dicet

Rursus omnium alia differentia sunt, alia indifferentia; differentium alia bona, alia mala. Utque divisio omnis integerrima servetur in speciebus et differentiis notabula non esset. Alii autem speciem quam ille differentie vel generis divisione vel ipse diffinitione sumende sunt quecunque species sunt ut nullo modo quidem eas species esse possit nisi ipse eas solas sit. Regula itaque diffiniendi hec est. Rursus alie sunt superiores, alie inferiores, alie medie. Superiores quidem, id est genera generalissima, diffinitio nulla complectitur quia superiora genera non habent. Similiter nec inferiores ut individua, quia et ipsa specificis differentiis carent. Media igitur tantum sub diffinitione cadunt. Data itaque aliqua specie que et genus habeat et de pluribus predicetur, primo genus illius sumo et eiusdem generis differentias divido ac dictam generi adiungo que est differentia quam adiuncta si non fuerit equalis speciei quam diffinitione constituere intendo, sed minor, id est superior, hanc rursum quasi genus pono in alias suas differentias divido, itaque duas generi coniungo ac postremo totiens differentias divisione distinguo donec omnes iuncte generi speciem equali diffinitione prescribant. Illud quoque secundum quod genus a diffinitione pars est, in divisione totum. Et sic est diffinitio quasi quedam partes toti coniungat. Hec est divisio quia totum solvat in partes. Et similis est generis totius divisio diffinitio totius compositionis. Ca. lxxix de divisione generis in species.

Divisio multiplex est: scilicet generis in species, totius in partes, vocis in significationes. Preter has autem tres que dicuntur divisiones secundum se, alia secundum accidens, que similiter triplex: scilicet subiecti in accidentia, accidentis in subiecta, accidentis in accidentia, quod fit cum utraque eidem subiecto inesse contingit. Quotiens autem generis in species divisionem, aut in duas fit partes aut in plures. Quia nec infinite possunt esse generis species nec numquam duabus pauciores. Dividit autem genus alias in species, alias in differentias, quibus genus oportet dividi nominibus carent, ut cum dicitur animalium alia rationalia, alia irrationalia. Nam quia speciei que est animal rationale nomen unum non est, proprie speciei differentiam ponimus eamque superiori generi collocamus. Omnis enim differentia [illegible] quasi materia vel [illegible] generis fit forma vel differentia. Si autem omnes species nominibus suis appellarentur, pro nobis solis omnibus fieret diffinitio. Hinc autem ex pluribus colligitur. Illud autem scire perutile est quod genus una quodammodo multarum specierum similitudo est que earum omnium substantialem convenientiam monstrat atque ideo collectum multarum specierum genus est. Disiuncte vero unum genus species sunt,

que cum differentiis informantur, ut quoniam est addito sub uno genere nunquam duabus speciebus esse non possunt. Omnis enim differentia in dispertienda pluralitate consistit. Fit autem generis semper divisio multiplex vel minorum. Alii sunt pares, alii impares. Et rursum alii primi, alii non primi. Ille autem species differentie sub genere posite genus dividentes sunt que invicem se aliqua oppositione differunt. Ca. lxxx de divisione totius in partes.

Totum in partes dividitur quotiens in ea ex quibus compositum est unumquodque resolvitur, ut domus aliud tectum, aliud parietes, aliud fundamentum dicitur. Aut totum multiplicat. Est enim totum continuum ut corpus. Et totum discretum sive non continuum ut populus vel exercitus. Et totum universale ut homo. Et totum est quod ex quibusdam virtutibus constat ut anima cuius est alia potentia sapiendi, alia sentiendi, alia vegetandi. Horum igitur omnium in partes divisio est. Dividitur autem totum continuum etiam in materiam et formam. Aliter enim constat statua ex partibus suis, aliter ex materia et forma, id est ere et specie. Differt autem divisio generis a totius distributione quia totius secundum quantitatem fit, generis autem distributio qualitate perficitur. Animale enim quod animal est homo, scilicet rationale vel mortale. Item genus omne naturaliter prius est propriis speciebus, totum vero partibus suis posterius. Quoniam cum sunt partes que totum iungunt, unde fit ut genus inferiora tota a superiora [illegible]. Item genus speciebus materia est. Nam sicut es accepta forma transit in statuam, sic genus accepta differentia transit in speciem. At vero totius materia est partium multitudo et forma autem earum partium compositio. Item sicut species ex genere constat et differentia, sic totum compositionibus. Unde fit ut totum a forma quaque partium [illegible] parte sua differat per compositionem. Species autem ex genere differentie convenientia, id est a positione. Ca. lxxxi de divisione vocis in significationes.

Divisio vocis fit tripliciter, scilicet aut in significationes [illegible] quemadmodum significationum. Aut secundum [illegible] vocis significationes divisio duplex est, scilicet nominis sicut est equivocatio, et orationis sicut est amphibolia. Divisio secundum modum fit cum vox una non plura significat secundum se sed multimode de multis predicatur, ut infinitum significat quidem unum [illegible] tamen scilicet cuius terminus non potest inveniri [illegible]. Si hoc dici multipliciter, scilicet aut secundum mensuram sive magnitudinem ut in mundus, aut secundum multitudinem ut divisio corporum, aut secundum speciem ut species figurarum, aut secundum tempus ut deus cuius finem temporis non habet. Secundum determinationem fit vocis divisio quia que sine

determinatione profert, in audientis intellectu dubietatem generavit. Ut cum dicitur homo, hec vox confuse multa significet, nec scit auditor quid vocabuli intelligat nisi ad loquentis aliqua determinatione concludat, ut omnis homo ambulat vel quidam homo vel partes singulas. Si quis dicat da mihi, non intelligit quid dari debeat, nisi ille determinationem addat. Hec igitur talia dubitabilia sunt, non tamen ambigua. Nam omne ambiguum dubitabile, non autem econverso. Inambiguus cum tamen profertur ut audio Grecos vicisse Troianos, unus potest intelligi quod Greci Troianos vicerunt, alius econverso. Et neque hic omnino vocabuli intelligit. Cum autem dicitur da mihi, nullus corporis sermone quid dari debeat vocabulis intelligit sed sola suspitione. Differunt igitur que dicta in particula multiplicitatis significationis sunt et equivoca, quedam in tota oratione sunt amphibolia. Dividuntur autem significationes equivocorum quedam diffinitione, ut cum dicitur homo vivit, intelligitur et verus et pictus. Dividitur aut sit animal rationale mortale vivit, quod verum est; animal rationalis mortalis simulacrum vivit, quod falsum est. Dividuntur autem ad lectione secundum genera vel casus vel articuli. Dividuntur etiam quedam secundum accentum ut pone et pone, quedam secundum orthographiam vel etiam secundum actum et passionem, ut queror [illegible] est que vox loquentia agentis. Ambiguarum autem orationum divisio fit aut per adiectionem ut audio Grecos vicisse Troianos victos esse, aut per diminutionem ut audio Grecos vicisse, aut per [illegible] ut Greci vicerunt Troiani victi sunt, aut per [illegible] ut audio quod Greci vicerunt Troianos. Hiis enim omnibus modis ambiguitatis solutio. Capitulum xxxii. De divisione secundum actus.

Divisio secundum actus triplex est ut dictum est. Nam alia est subiecti in accidens ut hominum alii sunt albi, alii nigri, alii medii coloris. Alia vero est accidentis in subiecta ut cum que corporum alia in aqua, alia in terra sita sunt. Alia quoque accidentium in accidentia ut cum candidorum alia durant margarita, alia liquida ut lac. Et hec divisio semper [illegible] cum dicitur corporum que dura sunt alia alba alia nigra. Omnium liquidorum alia al[ba] alia nigra. Sed hoc quo differt [illegible] divisio ab omnibus supradictis. Nam neque signum [illegible] in [illegible] neque partes [illegible] quoque secundum accidens divisionem que [illegible] ceptum est quid [illegible] dividi [illegible] opposita disgregari. Illud etiam maxime [illegible] ut quid

ultra dicatur aut minus sicut fit in generis diffinitione. Aristoteles in topicis viii libro. Capitulum xxx[illegible]

Eorum [illegible] de cautela opponendi in dialectica [illegible]

autem que debent interrogari sunt que oportet invenire locum unde argumentandum aut interrogationes formare et ordinare singula apud se [illegible] ad alterum. Sunt autem preter necessarias que [illegible] necessaria quedam preter necessaria. Preter autem [illegible] fit syllogismus. Que autem preter has sunt [illegible] sunt aut enim inductionis gratia ut detur universale, aut in magnitudine orationis, aut ad occultationem conclusionis, aut ut manifestior sit oratio. Quod necessarias non statim proponendum. Que autem sumuntur preter has [illegible] sunt preter omnes [illegible] sicut [illegible] inductionem quidem a singularibus in universale [illegible] in cognitis. Nota autem magis que secundum sensum vel simpliciter vel pluribus [illegible] ad syllogizandum [illegible] ea que propter syllogismus [illegible] debeat fieri. Nec solum necessarias sed etiam que ad has sunt utiles alia syllogizare oportet. Conclusiones non dicere sed postea simul syllogizare ut non preconcedat. [illegible] accidit utile autem [illegible] propositionem [illegible] syllogismi sed permutati ad alia et ad aliam conclusionem positis cum convenientibus [illegible] accidit manifestum est. Interrogationem oportet non ut propositum ipsum sed alterius gratia [illegible] sunt utilia. Item [illegible] et [illegible] latet magis universale. Hoc autem [illegible] non [illegible] quia illic singularibus sumitur universale [illegible] sunt [illegible] aut non est [illegible] universale. Capitulum xxxiiii. Adhuc de eodem.

Oportet autem [illegible] opponente [illegible] instancia [illegible] qui [illegible] argumentatur. Utile est etiam dicere quod consuetum est dicere [illegible] cum [illegible] solitum est [illegible] negat instanciam non habentes. Oportet non [illegible] quia contra [illegible] magis obstant [illegible] quod [illegible] aliquid [illegible] dunt non [illegible] quid inde sit accide[illegible] est illud. Amplius in ultimo [illegible] maxime [illegible] ad [illegible] maxime [illegible] plures [illegible] interrogant [illegible] que maxime [illegible] auctoritates [illegible] Nam [illegible] maxime admittitur nisi omnino manifestum sit quid accidet sit in fine autem [illegible] arbitrantur esse [illegible]

Cap. xxxii de divisione secundum actus

[illegible]

Cap. xxxiiii adhuc de eodem

[illegible]

Ca. lxxxv Modus ordinandi et explanandi orationem interrogantis

H… [illegible]

[illegible]

Ca. lxxxvi Modus videndi

D… [illegible]

[illegible]

plus est temporis quam presentis disputationis
Hec autem solutio secundum tempus est. Reliqui-
us solutiones quedam impedimenta ad
conclusionem. **Ca. [illegible] de oracionis increpatione manifesta**

Increpacio non orationis alia est secundum
ipsam, alia cum interrogatur. Sepe enim ipsius orationis alia
quod non bene interrogatur, alia cum interrogatur op-
ponentes videntur. Sepe enim quod non bene
disputatur oratio que interrogatur causa est
eo quod non concedat ex quibus plane erat
disputare ad conclusionem. Non enim in altero
tantum est bene fieri opus commune. Sicut autem
in certis [illegible] socius est qui impedit, sic
opus fit in oratione. Utrique differt sive
in opponendo sive in videndo sic fiat [illegible]
qui litigatorie disputat et qui in videndo
non concedit quod videtur nec suscipit quicquid
quod vult interrogans. Non ergo similiter
increpandum est orationes et interrogantes.
Nichil enim prohibet orationem ipsam esse interroga-
tione aut ut contingit optime [illegible] videre
disputare. Propter autem orationis v sunt in-
crepationes. Prima quidem quando non ex interrogatis
concluditur, cum sit vel falsa vel improbabilia
aut omnia aut plurima in quibus est conclu-
sio. Secunda si ex positis non fiat syllogismus. Tertia
si quibusdam additis fiat. Quarta si qui-
busdam ablatis. Quinta si ex improbabilibus et
minus credibilibus conclusione aut etiam si
ex veris sed plus opera indigentibus demonstra-
ri quam problema patitur. Quia non est ea-
dem orationis increpatio ad propositum et ipse.
Nichil enim prohibet orationem ipsam quidem esse in-
culpabilem ad problema non laudabilem et
e contrario. Est autem quando oratio conclusa non
conclusa vero [illegible] quidem ex facilius conclu-
ditur. Hoc non quod per falsa vera concludunt
non est instanter increpare. Falsum quidem
semper per falsum syllogizare necesse est,
verum autem quandoque per falsa contingit. Etiam
aut manifesta est [illegible] quando [illegible]
[illegible] sic conclusa fit ut [illegible]
apparebat aliud interrogare. Uno autem etiam
[illegible] que supra est ex quibus
necesse est esse. Est autem per conclusionem
conclusum [illegible] probabile est
valde. **Ca. [illegible] de falsitate syllogismi et petitione principii**

Falsa autem oratio quadrupliciter
dicitur. Uno modo quidem cum videtur
concludi quod non concluditur, qui est appa-
rens litigatorius syllogismus. Alio vero cum concluditur
quidem sed non ad propositum. Tertio quod
accidit in impossibile [illegible] que dicuntur ad
impossibile. Quarto cum ad propositum quidem
concluditur, non tamen secundum propriam discipli-
nam, ut non geometrice [illegible] geometra-
to quamquam verum sit et per falsa concluditur [illegible] aliud

conclusio vera sit aliquando falsa ut sicut dictum
est. Quod falsum esse orationem magis peccatum
est dicentis vel credentis quam orationis. Dicit
[illegible] quod latet omnino falsa [illegible]
[illegible] Prima quidem consideratio ora-
tionis ipsius est an non concludit. Secunda utrum
verum vel falsum. Tertia ex qualibus. Nam
si ex falsis quidem probabilibus autem
[illegible] est. Si autem ex veris quidem im-
probabilibus prava et reprehensibilis. Si vero sunt
et falsa et valde improbabilia palam quod
prava aut simpliciter aut ad rem. Petere autem quod
est in principio videntur v modis. Primo qui-
dem et manifestissime si quis id quod mon-
strare oportet postulat. Et hic in ipso qui-
dem non facile est latere, in [illegible] vero no-
mine ut marcus [illegible] quod marcus tullius
in sinonimis et in quibuscumque nomen et
oratio idem significat facilius est latere. Quia
[illegible] in quibus par-
ticularium [illegible] universalis
[illegible] Secundo [illegible] significatio et non
divisa ut marcus tullius. Secundo autem
quando particulariter oportet demonstrare
postulat universaliter, ut si cum oporteret ostendere
[illegible] pluribus petit [illegible]
ostendere [illegible] pluribus petit particu-
lariter petit [illegible] quod cum pluribus
ostendendum est ipse [illegible] petere. Quarto si
dividens petat quod propositum est, ut si [illegible]
que [illegible] sufficiente [illegible] altero
petat ut latus [illegible] esse dya-
metro cum oporteat ostendere quod dyametri
lati. Quinto si aut petit principium tal-
[illegible] maior primus modus est si quis
contradictione oppositum petat. Secundus si con-
trarium. Tertius si universaliter probans particulari-
ter petierit contradictionem, ut si contrariorum
unam esse disciplinam supponit [illegible] aut
[illegible] altera esse [illegible]. Quartus
si particularem particulariter petens in uni-
versali contradictione assumere temptaverit. Quartum
si contrarium petat cuius quod [illegible] peccata
que posita sunt accidit. Et etiam si non ea
quidem sumat que opposita sunt, sed talia
duo ex quibus erit opposita contradictio. **Ca. xxx[illegible] de exercitatione dyaletici in syllogismum**

Ad exercitationem autem syllogismorum primum quidem
[illegible] assuescere [illegible] orationes sic enim
[illegible] magis ydonei erimus et in [illegible]
cis plures orationes faciemus. Nam [illegible] est
[illegible] conclusionem cum reliquis interrogatio-
nibus [illegible] eorum que data sunt. Ne-
cesse est enim si conclusio vera non est al-
terum [illegible] omnibus positis
necesse erat conclusionem esse. Ad omnem autem
argumentum quod sit et quod non sit consideranda

sunt ad solutionem inveniri possit. Quaedam
et si nullam aliam habent ad nos utilitatem faciant.
Sic enim sunt accidentia et adiuncta ad in-
veniendum cognitionem. Nam ad philosophiam non parvum
instrumentum est posse conspicere quae utrique ac-
cidit dicere. Oportet autem ad hunc habere bonum in-
genium. Hoc enim est secundum veritatem bo-
num ingenium bene posse eligere verum et fugere falsum.
Antiquum meditationi [illegible] diffinitionum et
esse idoneos ac probabilium propositionum primorum et
maximarum propositionum promptos se habere et in ea
quae saepe incidunt sermocinationes tenere. Nam
sicut in geometria circa elementa oportet exercitatum
esse et in arithmetica circa capitales numeros
secundum ut sunt denarius [illegible] multum
confert ad cognoscendum [illegible] multiplicationum
numerorum [illegible] logice propositiones me-
moriter scire principia aut ypotheses [illegible]
[illegible] expeditum esse mediocriter diffi-
cile est. Item orationem unam plures facere assumen-
dum est, ut quam non est una plurium disciplina,
ut sic enim in relativis et in contrariis et in
coniugatis est. Exercitationem autem assignandam
inductivam quidem ad iuvenem, syllogisticam
ad eruditum et prudentibus temptandum est a
syllogisticis quidem accipere propositiones
[illegible] universales et [illegible]
[illegible] ab inductionibus autem parabolas et similitudines.
Omnino autem ex disputando disputationem auferre temp-
tandum est aut syllogismum dialecticum aut propositionem aut
solutionem aut instantiam. Solvens enim propositiones
exercitatur aut propositas causa [illegible]
propositiones et instantias. Est enim ut simpliciter dicatur
dyalecticus propositivus et instantivus. Est autem
propositionem quidem unum facere quae sunt plura et
[illegible] conclusionem ex pluribus. Instantia autem [illegible]
est facere plura. Instans enim dividit aut interimit
[illegible] quidem dans illud aut non. Non cum
autem omnibus disputandum. Facile est cum quolibet aliquo
[illegible] disputationes. Nam qui contra [illegible] sunt
[illegible] non possunt [illegible] disputatione
[illegible] aut [illegible] propositiones habere circa quaestiones
ad dyalecticas [illegible] ad
plurima utiles habemus. Hae vero sunt utiles ad
quas [illegible] difficile est [illegible]

Capitulum XI. De sophistica disputatione et eius causa

Sophistica est apparens sapientia non existens
et sophista pecuniator ab apparente sapien-
tia [illegible] est videri esse sapientes
quam esse et non videri [illegible] autem scientis
est non mentiri de quibus novit et [illegible] ma-
nifeste mentientes [illegible] qui volunt sophi-
stice agere necesse est disputationum genus quae-
rere [illegible] facit videri sapientes [illegible]
sunt de [illegible] disputatio-
num genera [illegible] doctrinales, dyalecticae, tem-
ptativae, litigiosae. Doctrinales vel demonstrativae

quae ex his principiis cuiusque disciplinae syl-
logizant et non ex his quae videntur. Vide-
tur enim oportere credere eum qui discit. Dya-
lecticae vero quae ex probabilibus collectivae sunt
contradictionis. Temptativae autem quae ex his quae
videntur respondenti et necessarium est scire eum
qui simulat habere scientiam. Litigiosae vero vel sophi-
sticae ex his quae videntur probabilia, non sunt
autem, syllogizantes. Dyalecticus quidem circa commu-
nia secundum rem considerat. Qui hoc autem facit ap-
parenter sophista est. Et eadem quidem est
oratio sophistica et litigiosa, sed non secundum idem,
nam in quantum ad apparentem victoriam litigi-
osa, in quantum vero ad apparentem sapientiam sophistica. Liti-
giosa in quantum vero [illegible] inter sapientiam sophisticus
litigiosus quodammodo se habet sicut ad dyalecti-
cum sicut falsigraphus ad geometriam. Ex
falsigraphus ex principiis et conclusionibus
quae subalternae sunt falso syllogi-
zat, litigiosus autem circa omnia sicut dya-
lecticus. Hoc est dyalecticus circa genus aliquod
determinatum sicut demonstrativus. Licet universalis
qualis est ille in methaphysica, sed quia non
ostendit sua principia esse sicut ille demon-
strativa, quoniam non est interrogativa, nec
enim eius syllogismus fit per contrariam partem
contradictionis. Dyalectica vero interrogativa
est. Temptativa autem est quaedam dyalecti-
ca, [illegible] enim est cognitionis [illegible] nescientes
et se simulant. Licet ex his arguunt ut
geometra sed ex communibus ut dyalectici talibus,
scilicet quae scientem quidem nihil prohibet artem
nescire, non scientem non autem possibile est igno-
rare. Unde omnes idiotae dyalectica et tem-
ptativa utuntur eo quod omnes quodammodo diiudi-
care conantur. Idem in methaphysica libro IIII. Logici
et sophistice laborant [illegible] ad [illegible] ma-
thematicus [illegible] laborant loquuntur [illegible]
talibus quae propria sunt. Genus enim est sophistica
[illegible] communibus. Et logicus quidem scit illud
quod sit, sophistica vero scire se quidem simulat
[illegible] eius cum sua decep-
toria [illegible] est homines autem non decipiunt in
eo quod nesciunt. Idem in primo libro elenchorum.

Capitulum XII. De paralogismis et eorum speciebus

Syllogismus autem quidem est ex quibusdam
positis ut dicat aliquid aliud ex ne-
cessitate accidere. Elenchus autem est syllogismus
cum contradictione conclusionis. Sophistici autem vel
paralogismi videntur quidem hoc facere sed ut
dicatur ab his quae posita sunt ex necessitate
aliquid accidere sed non faciunt. Videntur autem
ob multas causas, quarum una est ubi [illegible]
publicissima et aptissima quae fit per nomina
secundum aequivocationes. Nam quia res infinitae sunt,
nomina vero finita, necesse est unum nomen plura
significare. Itaque quae utentibus nominibus sunt igitur

-guari facile paralogizant ipsi disputantes et alios audientes decipiunt. Sed nota palam verum unius nominis significationem arbitrantur. Sunt autem viri quidam qui contentiones in disputationibus tantum causa contentionis certant, sed de redarguendo falsum inexpugnabile. Paralogismi contingentes modi autem arguendi sunt duo. Alii quidem secundum dictionem fiunt fantasia, alii extra dictionem. In dictione sunt sex, scilicet equivocatio, amphibolia, compositio, divisio, accentus, figura dictionis. Extra vero dictionem sex, scilicet secundum accidens, secundum quid et simpliciter, secundum ignorantiam elenchi, secundum consequens, petitionem principii, non causam ut causam, plures interrogationes ut unam facere.

Ca. [illegible] De equivocatione et amphibolia

Equivocatio est deceptio proveniens ex eo quod plura significata vel consignificata latent sub una voce. Prima species est cum plura significata principaliter latent sub una voce, ut canis potest significare latrabile vel marinum. Secunda, cum sub una latent plura ita quod unum prius altero positum, ut predicens potest accipi vel absolute vel in comparatione. Tertia quod sub una voce latent plura consignificata secundum diversa tempora, ubi grammatici [illegible] sanus est laborans. Sanabatur ergo laborans sanus est. Non sequitur, quia si laborans primo significat laborantem verum tunc in conclusione vel laborantem nunc. [illegible] equivocatio quam notavimus atque plura. Amphibolia dicitur ab amphi quod est dubium et bole quod est sententia quasi dubia sententia. Fallacia amphibolie est deceptio veniens ex eo quod una et eadem dictio potest construi cum uno et eadem diversis dictionibus vel cum diversis dictionibus cum uno et eodem, ut iste est liber Aristotelis, potest hec dictio Aristotelis regi ratione auctoris vel ratione possessionis. Similiter hec est duplex, quod quis videt hoc videt, sed hoc potest teneri nominative vel accusative cum diversis dictionibus, ut volo te capere romanos, ut possem te [illegible] regi ratione ut [illegible] vel posse. Similiter impossibile est aliud quam apium genuisse te. Item alias inveniunt equivocacio et amphibolia ex eo quod dicto vel oratio transumptive potest sumi.

Ca. [illegible] De compositione et divisione

Secundum compositionem et divisionem est fallacia sophistica, quotiens in oratione accidit possibilis multiplicitas ex eo quod aliqua dictio possit componi cum diversis, quod quidem diversitas ad paralogismos amphibolie, sed in illis est multiplicitas quod diversa oratio natae sunt cum aliis. Unde notandum est quod unius orationis est divisio quedam et similiter divisio una essentialis scilicet quod quedam

dicto cum eo cum quo magis nata est componi, unde oratio habet accipitur. Divisio essentialis, alia est compositio accidentalis figurae dictionis quod scilicet fit quando aliquid cum aliquo cum quo magis nata est componi. Unde habet accipitur divisio accidentalis. Item secundum compositionem sunt paralogismi qui in oratione possunt esse plures sine secundum compositionem alicuius cum alio, ita quod non in compositione essentiali fit falsitas et in divisione eadem. Et videntes quod secundum verum compositionem accidentalem est eadem, fit interdum ut quod dicit Aristoteles [illegible] fallit compositio ubi solvit divisio et econverso. Unde dicebat antiquus, quod in ceteris aliud est quam dividendo falsa, quando divisio non componendo et econverso. Item divisio patitur divisionem, paralogizat quando in oratione est dicta multiplicitas ita quod cum talis divisio idem ponit veritatem essentialem compositionis falsitatem, et habet essentiali compositione dicitur oratio composita una ad alia. Similiter a divisione essentiali dicitur oratio divisa. Secundum compositionem ponit Aristoteles tres paralogismos. Primus fit ex eo quod participium cum grammatica intellectu potest ordinari cum diversis aliis, sic sedentem impossibile est ambulare, possibile sedentem ut ambulet, impossibile est sedentem ambulare, ergo possibile est ut sedens ambulet. Paralogismus est et media composita falsa, divisa est vera. Item tamen quidem ut dedicto falsa. Secundus fit ex eo quod aliqua adiectio possit componi cum una dictione vel absolute divisa componi cum alia, ut hic fit aliquis qui didicit et nunc litteras, hunc scit, ergo qui didicit non habet. Prima enim duplex est divisa vel composita falsa. Nam hec dictio non magis nata est componi cum hoc quod didicit non habet quam cum hoc illo, scit ea que adiectum est precedentem sunt substantiva. Tertius fit eo quod nota comparationis possit componi cum diversis aliis, ut hic quod unum solum potest sic non potest plura ferre, hec dictio solum potest facere comparationem suam respectu eius quod est posse ut eidem eo ponat et sic est composita falsa, vel respectu eius quod ferre et sic est vera divisa. Secundum divisionem autem sunt paralogismi qui aliqua similiter ut oratio contradicit composita infert tamquam divisa, proveniunt autem eo quod dictio copulativa vel disiunctiva potest copulare dictiones vel orationes. Exemplum cuius sit paralogizatur: quinque sunt duo et tria, sed tria sunt paria, imparia, quinque sunt duo et tria, ergo et [illegible] secundus eo quod participium possit componi cum diversis; sic hic ego posui te servum entem liberum, sed te sic sunt servum sic est vera composita quia prior natum est plus

temporum vel abecedarium dividi sic est falsa
divisa. Et tamen hoc idem contingit quod ali-
quod nomen cum alio nomine potest coniungi ve-
l abecedarium dividi falso ut hoc nomen
centum in exemplo Aristotelis centum quinquaginta
virorum reliquit Achilles. Itaque secundum divisionem
potest fieri paralogismus quotiens affirmativa
data infertur divisiva sic composita secundum com-
positionem sic iste est bonus et est citharedus ergo
est bonus citharedus. Et sic potest argui secundum
divisionem et ideo eadem docet Aristoteles
simul solvere sed ut si concludatur divisio di-
cendum est quod coniunctim concessum fuit et
e converso. Capitulum xxiii de accentu et figura dictionis

Secundum accentum fiunt paralogismi quo-
tiens aliqua vox diversimode potest accen-
tuari et ex eo sequitur diversitas significa-
tionis. Quia potest accentuari ut dictio vel oratio
ut hic vox metus est vox in [illegible] aut alia
sillabis accentu proferri scilicet longo vel brevi
aut pende aut etiam cum aspiratione vel sine
ex quo resultent diverse significationes. Figura
dictionis est similitudo dictionis ad dictionem quan-
tum ad modum significandi propter quam eorum
significata ut eadem interpretantur. Est autem
figura dictionis quedam intrinseca quedam
extrinseca. Intrinseca est similis terminatio dic-
tionis cum dictione. Extrinseca est suppositio
vel copulatio eiusdem. Unde hec fallacia est
deceptio proveniens ex similitudine dictionis.
Huius tres sunt species principales. Prima fit
ex simili terminatione dictionis ut hic qualis-
cumque est musa talis est poeta sed musa
est feminini generis ergo poeta. Secunda fit ex
mutatione predicati et hoc est quando unum pre-
dicamentum quantitatis in aliud vel aliqua species
unius predicamenti in aliud eiusdem ut hic quicumque
homines sunt in hac domo vel in illa sed decem
sunt in hac ergo. Tertia fit ex variata suppo-
sitione ut hic homo est dignissima creaturarum
Sortes est homo ergo. Vel talis species dicitur [illegible]
notatio que convenit quotiens interpretatur quia
le quid vel hoc aliquid sive quale ut singu-
lare sic Christus est alicubi absque et Chri-
stus est homo ergo Christus est alicubi
et talis sic homo currit Sortes est homo ergo
Sortes currit. Ad hunc modum reducuntur para-
logismi in quibus fit processus [illegible]
[illegible] ad determinatam vel ab immobili ad mo-
bilem. Capitulum xxiiii de fallacia accidentis et secundum quid et simpliciter

Sequitur de locis sophisticis
extra dictionem qui predicti sunt vii. Et
primus de accidente quod non sumitur hic
pro accidente in predicando vel in essendo sed
pro accidente [illegible] potest dici [illegible]
[illegible] accidentale [illegible] quod [illegible]
aut paralogismi secundum accidens eo quod [illegible]

assignatur rei subiecte et accidenti et e converso
quod non est necesse sed que insunt predicatis
inesse subiectis et e converso diversimode reponitur
sed in prima figura [illegible] quia in prima
maior extremitas est attributum medio tamquam
dicitur accidens minor extremitas vero sub-
iecta. Unde sensus est quod quidlibet id est maior
extremitas attribuitur primo medio tamquam
accidenti in conclusione ad minorem extre-
mitatem id est rei subiecte quod patet sic. Albus homo
coniunctus est albus ipse est homo ergo est albus.
Hic maior extremitas id est esse albus attri-
buitur coniuncto respectu [illegible] respectu
[illegible] in conclusione [illegible]
[illegible] Similiter sic homo est species
Sortes est homo ergo est species. Primum at-
tribuitur homini tamquam accidenti in conclusi-
one [illegible] tamquam rei subiecte. Similiter
[illegible] sic quod quidlibet id est maior extremitas
attribuitur medio id est rei subiecte et minori
id est accidenti quod patet sic. Christus cognosci-
te [illegible] est veniens ergo veniens et
[illegible] cognitus primo attribuitur tamquam rei
subiecte in conclusione [illegible] veniente tamquam
rei subiecte accidenti. Similiter [illegible]
te trinus est trinus et est pater ergo
est trinus pater non valet quia esse trinum
primo attribuitur [illegible] tamquam rei subiec-
te in conclusione [illegible] tamquam accidenti.
[illegible] autem figure fit deceptio eo quod ea
que unum et eadem sunt eadem [illegible]
[illegible] esse eadem ut hic fel est rubeum
mel est rubeum ergo mel est fel. Secundum quid et
simpliciter fiunt paralogismi quotiens aliquid
sumptum secundum partem inesse sumptum ut
simpliciter concluditur [illegible]
partem inesse sumptum [illegible] pars [illegible]
[illegible] sicut homo mortuus non
[illegible] homo [illegible] non [illegible]
[illegible]
[illegible] non est paralogizare [illegible]
partem solummodo inesse sumptum [illegible] potest
fieri [illegible] partem subiecti nam sic [illegible]
non est et est opinabile ergo est quod non est
vel [illegible] partem integralem sic [illegible]
est niger et est albus dentes ergo est albus
et niger vel [illegible] parte [illegible] sic [illegible]
[illegible] est bonum [illegible] malum [illegible]
est malum ergo idem est bonum et malum
vel [illegible] partem in loco sic [illegible] pa-
triam est malum [illegible] est bonum ergo [illegible]
vel [illegible] partem in modo ut [illegible]
in modo [illegible] aliud nomine
sic hoc est bonum et est malum [illegible] ergo [illegible]
vel sic [illegible] sunt bone non bene [illegible]
ti sunt male ergo [illegible] Secundum hunc locum fi-
dicitur [illegible] paralogismi ego dico falsum ergo

unum est, nec dicit falsum. Et dico quod ergo dico verum. Solvit Aristoteles dicens quia hic dicendo falsus est simpliciter, verus autem quo ad quedam; dicitur verum simpliciter. Capitulum xcii de ignorantia elenchi et petitione principii et consequente.

Secundum ignorantiam elenchi fiunt paralogismi eo quod ignoratur quid sit elenchus. Est autem elenchus ab Aristotele contradictio unius et eiusdem rei et nominis ex his que data sunt ex necessitate, non connumerato quod erat in principio, secundum idem ad idem similiter in eodem tempore. Ergo hic paralogismi quando aliquod istorum deficit [illegible] diversa secundum idem ad idem in eodem tempore. Sic duo sunt dupla unius, non sunt dupla duorum; ergo [illegible] non [illegible] quia in utrisque sunt affirmatio et negatio non ad idem, et infertur ut ad idem, quare ignoratur elenchus. Hoc est duplum huius secundum longitudinem, non est duplum secundum latitudinem; ergo duplum est et non duplum. Et iterum quia in utrisque sunt affirmatio et negatio, non tamen ad idem, que non sunt contradictionis partes: currit in A, non currit in B; ergo [illegible].

De petitione principii. Notandum est quod principium [illegible] aliud est hic quam principale propositum quod debet probari. Fiunt ergo paralogismi secundum hoc cum ad probandum aliquid sumitur idem sive aliquid minus notum. Et hoc contingit quinque modis, ut distinguitur in octavo Topicorum, quos iam supra posuimus. Secundum consequens, ut dicit Aristoteles, fiunt paralogismi eo quod credimus consequentiam converti que non convertitur. Et hoc fit dupliciter, cum scilicet proceditur a superiori ad inferius affirmando vel ab inferiori ad superius cum negatione. Fit consequens in rethoricis; paralogizatur secundum consequens cum aliquod consequens in [illegible] accipitur, ut [illegible] sic iste est comptus, ergo est adulter; tamen potest reduci ad aliquem modum predictum secundum processus. Capitulum xciii de fallacia secundum non causam ut causam.

Secundum non causam ut causam fiunt paralogismi, ut dicit Aristoteles, eo quod apponitur non causa sicut causa [illegible] inconvenientia cum aliis que sunt cause, ut causa sumitur et includitur apposito, cum fiat conclusio impossibilis. Sic anima et vita sunt idem; mors et vita sunt contraria; generatio et corruptio sunt contraria; sed mors est corruptio; ergo vita est generatio, et vivere est generari. Sed hoc est impossibile; non ergo anima et vita sunt idem. Itaque in his paralogismis ad impossibile ducentibus invenitur aliqua [illegible] maxime accidit hec fallacia et [illegible] conclusionem. Unde dicit Aristoteles quod hic paralogismi non sunt simpliciter insyllogizati sed ad positionem. Secundum plures interrogationes fiunt paralogismi eo quod interrogationes plures ut una accipitur et datur responsio una, cum tamen debeant plures dari. Sic demonstratis duobus quorum unum sit bonum, alterum malum, queratur: nonne ista sunt bona vel non bona? Si sic, ergo hoc est bonum, demonstrato malo; si non, ergo hoc est malum, demonstrato bono, cum tamen, cum interrogatio sit plures, debent dari responsiones plures, dicendo quod hoc quidem bonum, aliud autem malum. Unde cum detur una responsio, inde deceptio. Differt autem enuntiatio plures ab interrogatione plures, quia enuntiatio plures a pluralitate rerum [illegible], que scilicet enuntiant plura de pluribus, ex quibus non fit unum, vel plura de uno vel unum de pluribus. Dicitur interrogatio plures ab actu interrogandi, ut si dicat: Aristoteles homo currit. Una est enuntiatio sive propositio; si autem interrogetur, fit interrogatio plures, et hoc ab actu interrogandi, cum eidem debeantur responsiones plures. Unde provenit hec fallacia cum ad similes interrogationes plures vel enuntiationes plures datur una responsio simpliciter negando vel simpliciter affirmando. Id quod sequitur [illegible] Aristoteles in libro elenchorum. Capitulum xciiii de solutione paralogismorum.

Solutio autem paralogismorum [illegible] valet primo quidem ad philosophiam, secundo ad exercitationem, tertio ad apparentem gloriam, scilicet ut videatur homo circa omnia exercitatus esse et in nullo inscie se habere. Ad philosophiam autem dupliciter, scilicet ut homo sciat quot modis unumquodque dicatur, et que similiter in rebus accidunt et in nominibus, et ut non facile ab aliis paralogizetur. [illegible] et [illegible] hoc ipsum valet. Actor. Modus autem solvendi paralogismos est unicuique fallacie locum sophisticum assignare [illegible], sicut iam supra dictum est. Actor. [illegible] capitulo de falsa oratione. Hec que de principiis dictarum(?) sophistica fuerint dicta sufficiant. Nunc igitur ad ea transeundum est que de partibus logice secundum divisionem Alpharabii restant, ad rethoricam et poeticam, et primo de rethorica differendum. Ysidorus libro ii. Capitulum xcv de arte rethorica.

Rethorica est bene dicendi scientia in civilibus questionibus ad persuadendum iusta et bona. [illegible] Dicta est autem rethorica greco eloquio a copia locutionis; rhesis enim apud grecos locutio dicitur. Actor. Boetius(?) in topicis libro iiii. Differt autem rethorica a dyalectica, quia dyalectica tantum thesim considerat, id est questionem sine circumstanciis; et si quas ad disputationem sumit, non principaliter quidem, sed tamen eas cum [illegible] ad thesim deducit.

disserit, tractat. Rethorica vero de ypothesibus in quibus circumstanciarum multitudine inclusis tractat ac disserit. Est enim qui thesim assumpserit, ab ypothesim trahit. Circumstancie autem iste sunt: quis, quid, ubi, quibus adminiculis, cur, quomodo, quando. Item dyalectica in interrogatione ac responsione constricta est. Rethorica vero rem propositam continua oratione decurrit. Primum similiter utitur dyalectica, rethorica non, cum incrementatu brevitate contenta est. Item rethorica preter adversarium est iudicem qui inter utrosque disceptet. Dyalectica vero ille responsor quem sumat facit cum adversarius. Sedet omnis itaque certo dicta ut in materia vel [illegible] ut in fine constituta est. Fine dico quod hic quidem iudicem persuadere, illa vero que vult ab adversario extorquere conatur.

Capitulum C. De oratore et eius institucione

Instrumentum rethorice facultatis est oratio, quemadmodum si quis [illegible] utatur [illegible] declaravit. Effector orator est, cuius officium est dicere apposite ad persuasionem. Finis vero duplex: in ipso scilicet bene dixisse, in alio non persuasisse. Ysidorus ubi supra. Orator autem est vir bonus dicendi peritus. Vir bonus consistit natura, moribus, artibus. Dicendi peritus consistit artificiosa eloquencia que constat partibus quinque, scilicet inventione, dispositione, elocutione, memoria, pronunciatione. Et fine officii quod est aliquid persuadere. Ipsa autem peritia dicendi in tribus rebus consistit, scilicet natura, doctrina, usu. Natura ingenio, doctrina scientia, usu assiduitate. Hec sunt enim que non solum in oratore sed in unoquoque homine artifice expectantur ut aliquid efficiat. Quintilianus in libro de oratoria institucione primo. Sit summa futurus orator cum in maxima celebritate et media republica vivendum est. Assuescat iam a tenero non reformidare homines neque solitaria vita pallescere. Excitanda est mens et attollenda semper, que in his secretis aut languescit et quendam velut in opaco situm ducit, aut contra tumescit inani persuasione. Necesse est enim sibi plurimum tribuat qui se nemini comparet. Consuetudo est certissima loquendi magistra, utendumque plane sermone est ut nummo cui publica forma est. Ysidorus [illegible]. Tullius [illegible] plana ubertas [illegible] preciosis fingimus. Idem in ystoria [illegible] labore, assiduo studio, varia exercitatione, plurimis experimentis, altissima prudencia, prestantissimo consilio constat ars dicendi persuadendi aut eloquencia [illegible] et dignitas dicentis, gestus et aspectus que sine voce. Tullius in libro de oratore. Memoria est thesaurus omnium rerum que nisi custos

inventis cogitatisque rebus ad[hi]beatur, omnia etiam si preclara fuerint in oratore sunt peritura. [illegible] sunt [illegible] intelligimus quod inter nos loquimur et [illegible] possumus. Tamen certe quod nunc non mirentur et inter laborandum esse arbitrentur, ut quas homines maxime in bestiis mirantur [illegible] ipsis ante cellat in genere [illegible] motus et voces ad cogitandum eloquendum maxime. Nam affert ad [illegible] quantum est mens [illegible] audit [illegible] istud etiam omnia que laudanda sunt ab [illegible] vivit. Idem. Quum autem et optime dicat, maxime dicendi difficultatem variosque eventus orationis expectationemque hominum pertimescit, qui in [illegible] et in [illegible] ipso etiam [illegible] ut et [illegible] in principiis dicendi et tota mente atque artubus omnibus contremiscam. Idem in rethorica secunda. Oportet autem in oratore esse inventionem, dispositionem, elocutionem, memoriam, pronunciationem. Inventio autem in sex partes orationis consumitur, scilicet exordium, narrationem, divisionem, confirmationem, confutationem, conclusionem. Ysidorus ubi supra.

Capitulum CXI. De partibus orationis rethorice

Partes orationis rethorice quatuor sunt: exordium, narratio, argumentatio, conclusio. Prima horum auditoris animum provocat. Secunda res gestas explicat. Tercia fidem assertionibus facit. Quarta finem totius orationis complectitur. Inchoandum est itaque taliter ut benivolum, docilem vel attentum auditorem faciamus: benivolum precando, docilem instruendo, attentum excitando. Narrandum est ita ut breviter atque aperte loquamur. Argumentandum est ut primum nostra firmemus, deinde adversa confringamus. Concludendum est ita ut concitemus animos audientium implere que dicimus. Tullius in rethorica prima. Partes orationis rethorice sunt sex, scilicet exordium, narratio, partitio, confirmatio, reprehensio, conclusio. Exordium est oratio animum auditoris idonee comparans ad reliquam dictionem, quod eveniet si eum benivolum, attentum, docilem confecerit. Benivolentia quatuor ex locis comparatur, scilicet ab nostra, ab adversariorum, ab auditorum persona et a causa ipsa unde agitur. Attentos auditores faciemus si ea que dicturi sumus magna et nova et utilia esse demonstrabimus, et nos breviter tamen [illegible]. Dociles eos faciemus si aperte et breviter summam cause exponemus. Quum docilem [illegible] simul attentum facere oportet. Nam is maxime docilis est qui attentissime

audire paratus est. Narratio est vero gestarum aut ut gestarum rerum expositio que ad persuadendum pertinet. Huic tria sunt ut sit brevis et probabilis et aperta. Multos autem imitatio brevitatis decepit ut cum breves esse putent longissimi sint; cum dant operam ut multas res breviter dicant, non ut pauca dicant. Partitio illustrem et perspicuam totam facit orationem. Huius partes sunt due. Una que quid cum adversariis conveniat et quid in controversia relinquatur ostendit, ex qua certum quiddam designatur auditori in quo animum debeat habere occupatum. Altera in qua rerum de quibus dicturi sumus breviter expositio ponitur distributa, ex qua conficitur ut certas res animo teneat auditor quibus dictis intelligat fore peroratum. Ex quo debet habere tria scilicet absolutionem et brevitatem et paucitatem. Confirmatio est per quam argumentando nostre cause fidem, auctoritatem et firmamentum adiungit oratio. Reprehensio est per argumentationem adversariorum confirmatio diluitur aut infirmatur aut alleviatur. Conclusio terminus est orationis exitus et determinatio certa.

Ca[pitulum] de rebus expetendis

Rerum expetendarum tria sunt genera. Unum quod sua vi nos allicit ad se, non emolumento aliquo captans sed sua dignitate trahens, ut virtus sua utilitate. Aliud quod non propter suam naturam sed propter fructum et utilitatem petendum, ut pecunia. Tertium conflatum ex hiis utrisque partibus, scilicet quod et sua vi et dignitate nos ducit et quandam utilitatem gerit quo magis expetatur, ut amicitia. In primo genere sunt honesta. In secundo utilia. In tertio ea que partem honestatis continent, partem utilitatis, sed in meliorem partem vocabuli conferuntur et honesta nominantur. Ex hiis conficitur ut appetendarum vero sunt partes honestas utilitas, vitandarum autem contrariarum inutilitas. Honesti autem partes due sunt, simplex et mixta. Simplex alia simplex, alia mixta, id est una que se potius appetitur, alia ex aliqua parte propter se, alia propter utilitatis fructum. In primo genere omnes res una atque eadem vi atque nomine virtus amplectitur. Nam virtus est habitus animi nature modo rationi consentaneus, et hec in quatuor partes scilicet prudentiam, iusticiam, fortitudinem, temperantiam. Prudentia est vero bonarum et malarum scientia. Iusticia est habitus animi communi utilitate conservata suam cuique tribuens dignitatem. Fortitudo est considerata periculorum susceptio et laborum perpessio. Temperantia est rationis in libidinem atque in alios non rectos impetus animi firma et moderata dominatio.

hec animi propter se solum ut nichil addatur eius laude expetenda sunt. Propter se autem vitanda sunt non modo ea que hiis contraria sunt, ut fortitudini ignavia, iusticie iniusticia, verum etiam illa que propinqua et finitima esse videntur, verumtamen cum virtute similitudinem repetitur, ut audacia fidencie, pertinacia perseverantie, superstitio religioni et huiusmodi. In secundo autem genere honesti, scilicet quod partim dignitate sui, partim utilitate nos allicit, sunt hec: gloria, dignitas, amplitudo, amicitia. Gloria est frequens fama de aliquo cum laude. Dignitas est alicuius honesta et cultu et honore et verecundia digna auctoritas. Amplitudo est potentie vel maiestatis vel aliquarum copiarum magna habundantia. Amicitia est voluntas erga aliquem bonarum rerum illius causa qui diligitur cum pari voluntate. Utilitatis autem due sunt partes scilicet incolumitas et potentia. Incolumitas est salutis tuta atque integra conservatio. Potentia est ad sua conservanda et alterius optinenda idonea vero facultas.

Ca[pitulum] de generibus causarum

Tria sunt genera causarum que recipere debet orator, scilicet demonstrativum, deliberativum, iudiciale. Demonstrativum est quod tribuitur in alicuius certe persone laudem vel vituperationem. Deliberativum est positum in consultatione quod habet in se suasionem et dissuasionem. Iudiciale est quod in controversia positum est quod habet accusationem aut petitionem cum defensione vel deprecatione. Deliberativum genus est in quo de publicis utilitatibus vitae quid aut debeat aut non debeat fieri tractatur. Demonstrativum in quo laudabilis persona aut res vel reprehensibilis ostenditur. Iudiciale in quo de crimine persone facto aut pena aut premium sententia datur. Deliberativum genus duplex est, quasi consultatio et suasoria aut utribus locis dividitur, scilicet utili et possibili. Demonstrativum duplex est, species laudem et vituperationem. Laudis ordo tribus temporibus distinguitur: ante ipsum, in ipso, post ipsum. Pari ordine contraria vituperatione. Hec forma servanda est ante ipsum homine, in ipso homine, post hominem ipsum. Boecius, ubi sup[ra]. Item demonstrativum genus. Sive est honestum et bonum. Deliberativum utile vel honestum. Iudiciale equum iustum. Item species causarum sunt quinque scilicet honestum, mirabile, humile, anceps, obscurum. Honestum cause genus est cui statim sine oratione nostra favet animus auditoris. Admirabile eo quod est alienatus animus eorum qui audituri sunt. Humile est quod negligitur ab auditore. Anceps est in quo aut iudicatio du-

dubia est aut turpis honestati contrariu
dinis partitionibus ut benivolentia pariat
confessionem. Obscurum vero aut tardi
auditores sunt aut difficilioribus ad cognoscendum negotiis causa conclusa implicata.

Capitulum xxiij. De statibus rethoricis

Status autem apud rethores dicitur ea res in qua causa consistit id est constitutio. Fit autem ex intentione atque depulsione. Status autem causarum duo sunt: rationalis et legalis. De rationali oriuntur generales quattuor: coniectura, finis, qualitas, translatio. De fine iudicialis et negotialis. De iudiciali absoluta et assumptiva. De assumptiva concessio, remotio criminis, relatio criminis, comparatio. De concessione purgatio et deprecatio. Item de legali statu hec oriuntur: scriptum et voluntas, legis contrarie, ambiguitas, collectio sive ratiocinatio et diffinitio legalis. Boetius ubi supra. Rethorica quidem inest speciebus suis aut causis. Causa est controversia alia constitutionis formata. Causarum vero partes status esse dicuntur, quos etiam constitutiones aut questiones nominare licet. Omnis autem rethorice questionis materia scripti controversia in causa aut preter scriptum dicitur. In scripto quinque modis fit. Primus modus est cum hic scriptum, ille defendit ille sententiam, et dicitur scriptum et sententia. Secundus cum inter se leges quedam contrarian tate dissentiunt et dicitur status legis contrarie. Tertius cum scriptum duo qua contendit sententia claudit ambiguam, et dicitur ambiguitas. Quartus cum ex eo quod scriptum est aliud non scriptum intelligitur. Et hic vocatur sillogismus dicitur, qui et ratiocinatio et quidam sillogismum consequenciam investigat. Quintus cum scriptum vis nominis non facile nisi interpretatione claruerit nisi diffinitione detecta sit, et vocatur finis. In scripto ergo hee sunt que fiunt. Preter scriptum in quas vero constitutiones posite sunt hee: an sit, quid sit, quale sit. Prima dicitur coniecturalis, secunda finitiva constitutio, tertia qualitatis qualitatis in qua causa equalitatis et equitatis comparationis ratione. Hec autem in duas partes distribuitur: aut enim in preteritum quo de qualitate proposita dicitur iudicialis, aut in presens vel futurum et hec negotialis. Iudicialis in duas partes dividitur: aut enim in ipso facto vis defensionis inest et dicitur absoluta qualitas, aut extrinsecus assumitur et hec assumptiva constitutio dicitur in quattuor partes dividitur. Aut enim concedit crimen, aut removet, aut refert, aut comparat. Concedit quidem cum nulla intendit sed defensio sed venia postulatur.

...o fit duplex: aut deprecando aut purgando. Aut deprecatur si nihil excusationis attulit. Purgatio autem fit cum factum culpa hic ascribit quibus obsisti non possit, nec tamen persone sunt. Id enim malum constitutum cadit. Sunt autem hec imprudentia, casus, necessitas. Remotio criminis cum aliquem qui intersit malum tulerit. Et hec duplex, scilicet removendo causam vel factum. Causa removetur cum alicuius potestate aliquid esse factum ostenditur. Factum vero cum alius aut potuisse aut debuisse facere demonstrat. Et hec maxime valet cum talis in nos intendit accusator quod nos id fecimus quod fieri non oportuit. Refertur crimen cum in aliquem iuste quod missum est factum ostenditur eo quod is in nos saepe fuerit et id pati meruerit. Comparatio fit cum aliquid melius utilius ne venit factum esse ad defendendum arguit crimen esse defendit. Horum autem sunt alie diffinitiones ac divisiones minutissime que in rethoricis libris diligentius continentur. Ysidorus ubi supra.

Capitulum xxiiij. De sillogismis rethoricis

Sillogismus grece latine argumentatio appellatur. Argumentatio autem dicta est quasi argute mentis oratio qua inventum probabile exequimur. Sillogismus igitur est propositionis et assumptionis confirmationisque extrema conclusio aut ex incerto aut ex certis aut dubii constans. Constat enim tribus partibus: propositione, assumptione, conclusione. Sillogismorum apud rethores principalia genera duo sunt: inductio et ratiocinatio. Inductio est que rebus non dubiis captat assensionem eius cum quo instituta est, sive inter philosophos sive inter rethores sive inter sermocinantes. Inductionis membra sunt tria: primum propositio, secundum illatio que et assumptio dicitur, tertia conclusio. Propositio inductionis est que similitudines concedende rei unius aut plurium illatio inductionis est que rem de qua contendit intro ducit. Conclusio que aut concessionem illationis confirmat aut quid ex ea conficiatur declarat. Ratiocinatio est oratio qua id de quo est quaestio comprobatur. Ratiocinationis modi sunt duo: primus enthimema, qui est imperfectus sillogismus atque rethoricus. Secundus epichirema, qui est incontinuus et latior sillogismus. Enthimematis membra [illegible] sunt quinque: primum convincibile, secundum ostentabile, tertium sententiale, quartum exemplabile, quintum collectivum [illegible]. Sequitur [illegible] epichirema de scendens de ratiocinatione [illegible] latior [illegible] enthimematio, quanto latior rethoricus sillogismus [illegible] latitudine distans

ex inductione sermonis ad dialecticos syllogismos qui a rhetoribus datur. Hic autem constat tribus modis. Primus modus tripertitus est, secundus quadripertitus est, tertius quinquepertitus est. Tripertitus epicherematicus est syllogismus qui constat membris tribus, id est propositione, assumptione, conclusione. Quadripertitus est qui constat quattuor membris, in quo una propositio, secunda assumptio et una propositionis sive assumptionis connectitur probatio, et conclusio. Quinquepertitus itaque est qui constat quinque membris, id est prima propositione, secunda eius probatione, tertia eius assumptione, quarta eius probatione, quinta conclusione. Boetius ubi supra.

Ca. xcij de locis rhetoricis

Loci autem rhetoricarum argumentationum ex attributis personae vel negotio veniunt. Persona est quae in iudicium vocatur, cuius dictum aliquod factumve reprehenditur. Negotium est factum dictumve personae propter quod in iudicium vocatur. Praeter haec duo autem nihil in iudicio versatur [?] praeter personam scilicet et negotium. Haec igitur duo non possunt argumenta facere, quia de his quaestio est. Argumentum autem est ratio rei dubiae faciens fidem; de dubiis autem dubitata ea fidem facere non possunt. Faciunt autem negotio fidem ea quae sunt personis et negotiis attributa. Et si qua persona negotio faciat fidem, ut si credatur contra rempublicam sensisse Catilina quia persona est maiorum turpitudine decorata [?], tunc non in eo quod persona est et in iudicium vocatur, sed in eo quod ex attributis personae quandam suscepit qualitatem, ut aut vero ordo [?] clarus antecessit [?]. Circa id quod constantiae sunt quae quemcumque [?] sibi causis efficiuntur [?]; has autem modus sic perficit [?] Cicero, ut eam quae est prius in attributis personae ponat, reliquas autem in attributis negotii constituat. Et primam quidem quae personae attribuit in xi partes dividit. Hae sunt autem: nomen, natura, victus, fortuna, studium, casus, affectio, habitus, consilium, facta et orationes, eadumtaxat [?] quae extra illud factum dictumque sunt quod nunc in iudicium devocatur. Reliquorum vero quas in attributis negotii ponit, quod est cum ipso negotio continentia dicit, cum in causa constitutiones [?]. Quod autem in quattuor partes secatur, scilicet in summam facti, ut est parentis occisio; et causam, ut cur gladium arripuit; et dum fit, ut vehementer percussit [illegible] post factum, ut maledicto se in [illegible] sunt se velint vestimenta ante [illegible] quattuor constantias [illegible] ponit [illegible] cum ingestione negotii [illegible] quae est secunda pars attributorum negotii [illegible]. Et illam quidem quae e-

-cunda pars attributorum negotiis est illa quidem quae est quam dividit in [?] ut nocte fecit; et occasionem, ut cum omnes dormientibus [?]; ubi id dicit locum, ut in cubiculo; quis autem modum, ut clam; quibus adminiculis facultatem, ut cum multis comitibus [?]. Tertia pars eorum quae attributa negotio dicuntur sunt adiuncta negotio, ut genus vel species, contrarium, eventus, comparatio. Consequentia vero quarta pars est attributorum negotio. Haec itaque quae in attributis personae ac negotio constituunt, sunt velut in dialecticis locis ea quae in ipsis de quibus quaeritur haerent.

Ca. xciij de adiunctis [illegible]

Reliqua vero quae vel sunt adiuncta negotio vel gestum negotium consequuntur talia sunt quasi ea quae secundum Themistium partim ex sumptis [?] partim extrinsecus sunt, partim in mediis ponuntur. Secundum Ciceronem autem aut affecta sunt summa [?] vel extrinsecus posita sunt. Cum adiuncta negotio affecta quodammodo ad id de quo quaeritur, nam constantiae [?] rem [?] et quasi in relatione veniunt, si quid ad se continentes vel ad id quod continent referantur, aut species sit aut genus; vel aut ad id quod aliquod longissime distet contrarium, vel ad finem suum eventus. Eodem etiam modo et maiora et minora et paria [et] similia comparantur. Et hi quidem loci a prioribus differunt, quia illi vel facta continent vel factis inseparabiliter adhaerent, ut locum et tempus. Hi vero qui sunt adiuncta negotiis non ipsi negotio adhaeserunt, sed accidunt circumstantiis, et tunc demum argumenta praebent cum ad comparationem veniunt. Consequentia vero negotium nec in ipsis rebus insunt nec eis inseparabiliter adhaerent, nec [illegible] referunt [?], sed rem gestam vel antecedunt vel consequuntur. Et hic locus totus extrinsecus est. Primum enim quid [illegible] non de eo nomine [?] sed quo id quod factum est appellari conveniat. Deinde quae sit eius rei lex, consuetudo, pactio, iudicium, artificium. Horum [illegible] personis ac negotiis attributa dividit, et [illegible] partim in gestione negotii, et hoc factis adhaerentia, partim quod adiuncta negotio constet in relatione, partim gestum consequuntur negotium. De locis autem extrinsecus sumitur [?]. Haec de rhetoricis locis sufficiant. Ysidorus [?] ubi supra.

Ca. xciiij de compositione ornatu orationis rhetoricae

Componitur autem instruiturque omnis oratio verbis, commate, colo et periodo. Comma est particula sententiae, colon membrum, periodus ambitus vel circuitus. Fit autem ex coniunctione verborum comma, ex commate colon, et ex colo periodus. Periodus autem longior

esse non debet quam ut uno sermone proferatur. Sit autem pura et honesta oratoris eloquium tale debet omnibus modis tam in litteris quam in verbis etiam in sententiis augeatur et ornetur. Oratio etiam figuris verborum et sententiarum. Nam quia directa et perpetua oratio fatigationem atque fastidium tam dicenti quam audienti creat, flectenda est in alias species formanda, ut et dicentem reficiat et ornatior fiat et iudicem diverso vultu audituque deflectat. Ex quibus plurime adnotate sunt in instrumentis artis grammatice annotate. Iam vero in eloquendo illud intuendum est ut res, locus, tempus, persona audientis efflagitat, ne profana religiosis, ne inverecunda castis, ne levia gravibus, ne lasciva seriis, ne ridicula tristibus misceantur. Sic enim non sit satis videre quid dicat, nisi id etiam quomodo ante excogitet dicere, vel id quod tunc nisi id quod dicere conveniat facere. Dicenda sunt quedam submissa leniter, incitata graviter, inflexa moderate. Hoc est enim illud trimodum genus dicendi: humile, medium, grandiloquum. Ita parvis in causis nec grande nec sublime dicendum est, sed leni ac pedestri more loquendum. In causis autem maioribus, ubi de deo vel hominum salute referimus, plus magnificentie et fulgoris est exhibendum. In temperatis vero causis, ubi nihil agitur ut agat, sed tantummodo ut delectetur auditor, utrumque moderate dicendum est. Tullius in sua rethorica. Oratoria locutio tria debet inscribi: scilicet elegantiam, compositionem, dignitatem. Elegantia est que facit ut unumquodque pure et aperte dici videatur. Compositio est que facit omnes partes orationis equaliter perpolitas. Dignitas est que reddit ornatam orationem varietate distinguens. Actor.

Ca. cix De arte poetica.

Post artem rethoricam dicendum restat de poetica, quam de alpharabius in libro de divisione scientiarum inter logice partes ultimam ponit. Idem in libro de ortu scientiarum ita describit: poetica inquit est scientia ordinandi metra secundum proportionem dictionum et temporum pedum ac eorum numerorum. Idem quoque dicit in libro de divisione scientiarum quod poetice proprium est sermonibus suis facere imaginari aliquid pulchrum vel fedum quod non est, ita ut auditor credat et aliquid abhorreat vel appetat. Quamvis enim certum sit non ita esse in veritate, animi tamen audientium eriguntur ad horrendum vel appetendum quod imaginatur. Sunt autem species eius sex, scilicet comediam, tragediam, invectionem, satiram, fabulam, historiam, argumentum. Est autem comedia poesis a leto principio in tristem finem desinens. Invectio est carmen reprehensorum animo bono malivolo fine compositum. Satira vero est carmen reprehensorum animo bono compositum. Fabula est nec vera nec verisimilis narratio. Historia est rei geste narratio. Argumentum est rei verisimilis voluntaria similitudo.

Ca. cx De poetis.

Poete unde sunt dicti sic Tranquillus ait: Cum primum homines exuta feritate rationem vite habere cepissent, seque ac deos suos nosse, cultum modicum ac sermonem necessarium sibi utrumque magnificentiam ad religionem deorum suorum excogitaverunt. Laudes eorum et verbis illustrioribus et iucundioribus numeris extulerunt. Id genus quia forma quadam efficitur, que poetes dicitur, poema vocitatum est, eiusque fictores poete. Lirici poete a varietate carminum, unde et lira dicitur. Tragedi dicti sunt eo quod initio canentibus premium erat hircus, quem Greci tragos vocant. Comedi appellati sunt a loco, quia circa pagos agebant, quos Greci comas vocant. Vel a comessatione: solebant enim post cibos homines ad eos audiendos venire. Sed comici privatorum hominum predicant acta, tragici vero res publicas et regum historias. Item tragicorum argumenta ex rebus luctuosis sunt, comicorum ex rebus letis. Duo sunt genera comicorum, scilicet veteres et novi. Veteres, qui et ioco ridiculares extiterunt, ut Plautus, Accius, Terentius. Novi qui et satirici, a quibus generaliter vitia carpuntur, ut Flaccus, Persius, Iuvenalis vel alii. Hi enim omnium delicta corripiunt et describunt, unde et nudi pinguntur, eo quod per eos vitia singula denudentur. Satirici autem dicti sive quod pleni sint omni facundia, sive a saturitate et copia; de pluribus enim simul rebus loquuntur. Quidam autem poete theologi dicti sunt, quoniam de diis carmina faciebant. Officium autem poete in eo est ut ea que vere gesta sunt in alias species obliquis figurationibus cum decore aliquo conversa transducant. Apud poetas autem tres caracteres esse dicuntur: unus in quo tantum poeta loquitur, ut est in libris Virgilii georgicorum; alius dragmaticus, in quo nunquam poeta loquitur, ut est in comediis et tragediis; tertius mixtus, ut est in Eneide. Nam poeta illic et introducte persone loquuntur. Idem in primo.

Ca. cxi De prosa et metro.

Prosa est producta oratio et a lege metri soluta. Prosum enim antiqui productum dicebant et rectum. Alii prosam aiunt dictam eo quod sit profusa. Tam apud Grecos quam apud Latinos longe antiquiorem curam fuisse carminum quam prose. Omnia enim prius versibus condebantur. Metra vocata sunt quia certis pedum mensuris atque spatiis terminantur. Mensura enim cum certa metron dicitur. Versus dicti

sunt alios ex pedibus in ordine suo dispositis et sono fine moderavit, et articulos quia ea et membra nominavit, qui velut ligamentis singulis iunguntur, quo indicium possit sustinere. Rithmum statuit ratio unde revertitur, et alios quo usum vocatum quod revertitur. Huic adicit rithmus qui non est sine modulatione, sed tamen rationabiliter ordinatis pedibus currit, qui latine nihil aliud quam numerus dicitur, de quo est illud: Numeros memini si verba tenerem. Item poema Graeco nomine dicitur opus multorum librorum; poema unius. Distinctio duorum monostichorum. Centones apud grammaticos vocari solent qui de carminibus Homeri seu Virgilii ad propria opera more centonario ex multis hinc inde compositis in unum sarciunt corpus ad facultatem cuiusque materie. Denique Proba uxor Adelphi centonem ex Virgilio de fabrica mundi et evangeliis plenissime expressit, materia composita secundum versus Virgilii, et secundum versus materiam concinnavit. Sic quoque et quidam Pomponius ex eodem poeta inter cetera stili sui otia Tityrum in Christi honorem composuit, similiter et de Eneidos. Ca. xxxv. de carmine et pedibus.

Carmen vocatur quidquid pedibus continetur, cui nomen datum existimant eo quod carptim pronuntiaretur. Metra vel a pedibus nuncupata sunt, vel a rebus que scribuntur, vel ab inventoribus, vel a frequentatoribus, vel a numero syllabarum. A pedibus, ut dactilica, iambica, trochaica. A numero, ut trimetrum, tetrametrum, pentametrum. Ab inventoribus, ut Anacreontium, Sapphicum, Archilochium. Nam Sapphica Sappho mulier edidit, Archilochius quidam dactilicum scripsit. Simonidia, quod invenit Simonides poeta lyricus. A frequentatoribus, ut Asclepiadia, a rebus que scribuntur, ut elegiaca. Heroicum enim carmen dictum quod eo virorum fortium res et facta narrantur. Nam heroes appellantur viri quasi aerii et celo digni propter sapientiam et fortitudinem. Quod metrum auctoritate cetera metra precedit. Constat autem duobus pedibus, dactilo et spondeo, et frequenter vel ex solis spondeis vel ex solis dactilis, quod tamen spatiosissimum fit utriusque mixtura. Hoc primum Moyses in cantico Deuteronomii longe ante Pherecidem et Homerum cecinisse probatur. Unde apparet antiquiora fuisse apud Hebreos studia carminum quam apud gentiles, siquidem et Iob Moysi temporibus adequatus hexametro versu dactilo spondeoque decurrit. Elegiacus autem dictus eo quod modulatio eiusdem carminis conveniat miseris. Bucolicum, id est pastorale carmen appellatum a bobus de maiori

parte quamvis opilionum captatorumque sermones in his et cantica reserantur, pluribus potius inlatum laudes resultant. Epithalamia sunt carmina nubentium, que decantantur a scholasticis in honore sponsi et sponse, dictum autem epithalamium eo quod in thalamis decantetur. Threnos quod latine lamentum vocatur, primus Simonides poeta composuit, quo tempore sicut ut cithara lugens in honore mortuorum. Dictus est post hunc apud Grecos Pindarus poeta lyricus, ad quod lamenta ad similitudinem(?) Alcmeonis(?) [illegible]. Epitaphium Grece, latine supertumulum est, est enim titulus mortuorum, qui in defunctorum vita, mores et etas eorum. Epigramma est titulus quodlibet inscriptio in poetis. Ca. xxxvi de fabulis poeticis.

Fabulas poete a fando nominaverunt, quia non sunt res facte, sed tantum loquendo fictae. Que ideo sunt inducte, ut fictorum mutorum animalium inter se colloquio imago quedam vite hominum nosceretur. Sunt autem fabule aut Esopice aut Libistice. Esopice sunt, cum animalia muta inter se sermocinasse finguntur, vel que animam non habent, ut urbes, arbores, montes, petre, flumina. Libistice autem dum hominum cum bestiis, aut bestiarum cum hominibus fingitur vocis esse commercium. Fabulas poete quasdam delectandi causa finxerunt, quasdam ad naturam rerum, nonnullas ad mores hominum interpretati sunt. Delectandi causa fictas, ut eas quas vulgo dicunt, vel quales Plautus et Terentius composuerunt. Ad naturam rerum fabulas fingunt, ut Vulcanum claudum, quia per naturam numquam rectus est ignis, et illa triformis bestia: Prima leo, postera draco, media ipsa Chimera, id est capream, etates hominum per eam volentes distinguere, quarum prima ferox et horrens, ut leo; eiusdem vite tempus ut capra, quod acutissime videat; tunc fit senectus casibus inflexis, ut draco. Sic et hippocentaurum fabulam esse confictam, id est hominem equo mixtum, ad exprimendam humane vite velocitatem, quia equum constat esse velocissimum. Ad mores, ut apud Oratium mus loquitur muri, et mustela vulpecule, ut per narrationem fictam ad id quod agitur verax significatio referatur. Unde et Salomon ligna sibi regem requirunt et loquuntur ad oleam et ad ficum et ad vitem et ad rubum, quod totum utique ad mores fingitur, ut ad rem quam intendit ficta quidem narratione, sed veraci significatione veniatur. Sic et Demosthenes orator fabula usus est adversus Philippum; qui cum ab Atheniensibus postularet ut decem oratores dederent sibi, et tunc ille discederet, finxit ille hanc fabulam, qua dissuaderet dicens lupos aliquando pastoribus

quorum diligentiam decipere noluissent simulasse
et in amicitia convenisse. Ea tamen conditione
ut sibi canes in quibus erat causa iurgiorum
in securitatis tradentur. Amisisse pastores
in spe securitatis dedisse canes quos cum
suarum vigilantes custodes habebant. Tunc
lupi adempta cum fortitudine omne quod
in gregibus illis erat non pro saturitate tan-
tum etiam pro libidine laceraverunt. Pro[illegible]
quamque prelatores populi postulant quos fidelibus
possunt opprimere despoliatam custodibus urbem
reddere. Ca. CXIIII de fabulis ysopi factis contra calumpniosos et invidiosos

Tales sunt et morales
Ysopi fabule dogmatibus exempli causa
non nullas hic in loco placuit brevi-
ter inserere. Nam et legenti vel audienti in-
serunt risum acuunt et ingenium ubi gratia.
Contra calumpniosos fingit quod agnus et lu-
pus sicientes ad rivulum eundem venerunt.
Dum superius bibebat lupus longeque inferior agnus
lupus autem ut agnum vidit sic ait: Turba-
sti michi aquam bibenti. Agnus paciens dixit:
Quomodo aquam turbavi tibi a te ad me decurrit.
Cui lupus: Et maledicis michi inquit. At
ille: Non maledixi. Tu hinc? aut alteratenus
lupus improba voce dixit: Et adhuc michi
loqueris latro, statimque membra diripuit et in-
nocenti vitam eripuit. Contra illos qui
aliene saluti insidias parant fingit quod mus
ut flumen transiret auxilium a rana petiit. Illa
grosso lino pedem muris ad pedem sibi
alligavit et natare cepit. In medio autem flumine
rana se mersit. At ille pallidus dum tenet
vires, milvus eos volans vidit et utrum-
que unguibus rapuit simul ranamque pendentem sustulit.
Item contra insidiosos in ludo lusione cum
accipiter sederet ut speculetur aviculas parvas
alte pullos invenit. Luscinia superavit et
vagabat cum pater pullus suus. Fatetur inquit
quid nos si bene michi cantaveris. At illa quam-
vis animus excideret tanto metu coacta pavens
et dolore plena cantavit. Accipiter qui predam
invenerat: Non bene cantasti inquit. Prehen-
ditque unum de pullis et devorare cepit. Ex di-
verso autem auceps quidam venit et calamo lento
levans accipitrem misso contractu in terram
stravit. Sic qui aliis insidiatur timere debet ne ca-
piatur. Ca. CXV item eiusdem contra cupidos et avaros et gulosos

Preterea contra cupidos fingit quod canis flu-
men transiens partem carnis ore tene-
bat cuius umbram cum vidisset in aqua
patefecit os suum ut illam caperet. Statim eam
quam ipse tenebat fluminis tulit, et illam quam esse
sub aqua putabat optinere non potuit. Sic
quisquis alienum querit dum plus vult suum
perdit. Item contra invidia avaritia fingit
quod simius vulpem rogavit ut de magnitu-
dine caude sibi daret unde nates suas
turpissimas tegeret. Cui illa: Inutile
ut sit pondus sine causa tante longitu-
dinis caude quam per terram trahis. Cui simius
ait: Longior fiat et maior ut per terram illa verrat
nam sine pectoris et [illegible] ne tu meo
tegmine pulcrior videaris. Locuples inquit
et avarus tenuit. Fabula increpat qui non
dat quod sibi superat. Contra gulosos qui
ad unum prandium rem suam prodiderunt fabulam
composuit. Nocturnus quidam fur cani panem
in mitteret. Canis ait: Propter quid das?
Tu ideo das ut me ledas. Cum modo panem
michi porrigas unum postea dabitur et
michi cum fame metus furto. Nam patre
tuo mutat nolo sed futuro pignore. Nolo
quod fauces meas pane claudas sed nisi recesseris
contra te latrabo domino ac familie
eris ipse contra te latrabo donec familie
dum fur talia furtique illius initialia. Ca. CXVI item contra ingratos

Item contra illos qui
in societate potentibus fingit quod vac-
ca et capella et ovis simul fuere socie simul
cum leone. Cum autem in saltibus venirent
et cervum caperent factis partibus leo sic ait:
Ego primam tollo quia leo, secunda pars mea
est eo quod fortior vobis sum, terciam vero
michi defendo quia plus vobis cucurri,
quartam autem qui tetigerit inimicum me ha-
bebit. Sicque totam predam illam sola impro-
bitas abstulit. Item contra illos qui ma-
los iuvant nimis fabula composuit dicens:
Ossa dum lupus devoraret unum ex illis
transversum in faucibus hesit. Lupus
magno precio quesivit qui illud malum extraheret. Invitatum
rogabatur grus collo longo ut medicinam
prestaret lupo. Sed egit ut caput mitteret et ma-
lum de faucibus extraheret. Sanato lupo
grus reddi sibi promissa premia poscit, et lupus
ait: O ingrata et [illegible] incredulis. Ingrata
est illa grus que caput incolume abstu-
lit non vexatum dente meo et mercedem
sibi postulat. Item contra eos qui laudant
sibi inutilia vituperant utilia. Cervus
de fonte bibens sua cornua magna ut
vidit nimium laudare cepit, tibia tenuia
vituperavit. Quem cum faceret venatorum voces
et repente latrantes canes audiens
fugam per campum arripuit. At ubi in silva sus-
cepit magnitudo illa cornuum venantibus
eum retinuit. Tunc mortem suam videns
dixit: Que michi erant utilia vituperavi et
deceptiosa laudavi. Item ne quis hosti
arma prestet securis unde facta est.
Homo postulabat ab arboribus ut ei
manubrium darent; delegit quod firmum
esset. Quo facto homo manubrium supposuit,
amputat securi ramos ac robora magna

et omnia que voluit invadit. Tunc fractis nucibus ait: Digne habeo paruum qui vo-lenti hospiti meo ut certi manubria dedi ideo quisque ante cogitet ne hospiti aliqua largiret. Ca. xxvij [illegible] contra vane gloriosos

Item contra illos qui laudibus illorum subdolis gaudent et postea penitent. Sicut fabulam fingit. Cum de fenestra corvus accepisse caseum rapuit altam arborem ascendit. Vulpes ut hunc vidit contra sic ait: O corvi nemo plus tibi comparandus tuarum qui magnus et nitor qualis decet esset si vocem claram haberes nulla prior avis fuisset. Et ille dum placere voluit vocem suam validius ostendere suspe- clamavit ore patefacto caseum ablatum decidit quem celeriter dolosa vulpes avidis rapuit. Tunc stupens corvus ingemuit se deceptum penitent. Fingit etiam de fabula Romulus indignitatem mansuetum esse quomodo hoc modo. Annis defessus et viribus leo cum gravatus iaceret spiritum extremum trahens aper ad eum venit primitus et fulmineis dentibus et ictu veterem vindicavit. Taurus etiam cornibus hostile corpus leonis confodit. Asinus quoque ferum ut hoc vidit calcibus illi frontem aperit. Et ille cum gemitu suspirans sic dixisse fertur: Dum essem utilis mea fuit valor fuit timor et omnes [illegible] mea fugerunt et opus [illegible] plurimos quos autem beneficiis non lesi quibus [illegible] fui ipsi malignantur michi. Et quia sum sine viribus nullus est honor [illegible]. Item contra illos qui [illegible] ad officia meliora [illegible] indigni se ingerunt. Sicut quoque fingit. Asinus [illegible] videbat catello blandiri dominum et de mensa saturari et familia illi largiri plura [illegible] dixisse asinus fertur: Si al[illegible] immundissimum sic diligit dominus meus ita et familia quanto me in [illegible] ob [illegible] illo [illegible] plus cum melior sum et hunc qui [illegible] sum utilis. Asinus [illegible] tibus aliorum [illegible] dabitur. Melior sum catello meliore vita fruar [illegible] sum et maximo honore [illegible]. Cum hec asinus secum cogitasset vidit dominum intrare [illegible] et velociter clamans prosilivit et prosiliit levans pedes priores imposuit ambos humeris domini lingua eius lingens linit et [illegible] vestem et fatigat dominum [illegible] clamavit autem dominus et [illegible] omnis familia sua fustes et lapides arripuit asinum [illegible] debilem membris [illegible] fractis sic abierunt ad presepia lassum atque semivivum. Ca. xxviij contra pusillanimes

Item contra illos qui nimis vanis in moribus minus sciunt sic fingit. Quidam mons parturiebat et gemitus magnos dabat. Omnes vero ut audierunt timuerunt et timentes perturbant [illegible] illius sui memor erit. Mons ille tandem peperit murem [illegible] fama volat [illegible] magnum [illegible] mala in [illegible] omnibus venit quos timor [illegible] erit. Item contra illos qui nimis pusillanimes statim sunt et non possunt se continere. Cum strepitus magnus ad lepores venisset [illegible] consilium inierunt ut se precipitarent inter assiduos metus. Et ubi ad oram fluminis venerunt rane multe que ibi erant apparuerunt et in flumine se iactaverunt. Lepores cum hec viderunt unus inquit illorum sunt et alii timentes [illegible] ut certi ferimus si quid accidit [illegible] erit tota vite mala [illegible] malorum ferre non potest aliorum mala inspiciat. Item contra illos qui tedio metu et labore mortem desiderant. Sicut quidam negociator in via cum [illegible] asellum flagellis et fuste cederet ut veniret citius ad nundinas lucri causa asellus autem morte optabat putans se post esse securus lassatus et quassatus de illius pelle fiunt tympana [illegible] que semper baculis [illegible] se fore securum post mortem credidit. Ca. xxix

Item ne quis Item contra arrogantes de alienis bonis magnum se iactet. Ex sorte fugiens [illegible] pennas pavonum que ceciderant sustulit et inde se ornavit suos [illegible] contemptum [illegible] et gregi pavonum se inserit. At illi ignoto [illegible] penas [illegible] eripuit [illegible] ac morsibus fatigavit [illegible] semivivus [illegible] relictus ad proprium genus redire timuit. Qui cum esset ornatus multos [illegible] terruit. Tunc unus [illegible] ait illi: Si vestes tuas quas natura dedit amasses hec tibi sufficerent nec [illegible] iniuria [illegible] nec [illegible] pulsus fuisses. Item contra eos qui se contempore laudant. Formica et musca contendebant acriter que melior illarum esset. Musca ait: Numquid tu mecum potes comparari laudibus. Ubi immolantur [illegible] ima gusto [illegible] regis sedeo et [illegible] matronarum oscula dulcia [illegible] rebus tu [illegible]. Formica ait: Contra hoc tu [illegible] vestis laudas importunitate tuam [illegible] optata venis [illegible] et matronas [illegible] tu importuna [illegible] esse [illegible] cum [illegible] fugiens [illegible] abigeris. Estate [illegible] bruma non appares. Ego non [illegible] hyeme sine [illegible] gaudia. Tu autem [illegible]

Ca. xx [illegible] debet esse mansueti

[illegible] qui se ingerunt ad officia

flabello pellis sordida. ¶ Item contra pau-
peres superbos. Rana superbo quodam vana vidit
pascentem bovem; putabat se fieri talem
si rugosam impleret pellem. Et inflans se
natos suos interrogabat si ipsa quanta
bos. Dixerunt non. Iterum se inflavit fortius
et dixit: quid modo? Audivit nichil
simile. Tercio cum se inflaret rupta pel-
le mortua est. Ideo vulgo dicitur: Noli te
inflare ne crepes. Ca. xxx [illegible] contra [illegible] humiles

Item ad confortandum humilem fingit quod
ne quis minimos ledat. [illegible]
dormiente leone in silva mures agre-
stes luxuriabantur et unus eorum super leone
capite transiit. Experrectus leo celeri manu
miserum comprehendit. Qui veniam sibi dari
rogabat quia non sponte fecerat. Leo vero
[illegible] cogitat vindicare quid est mihi
si eum occidero, cum ergo ille non gloria laud-
is. Ignovit igitur et dimisit. Post pauca
dies ipse in foveam cecidit. Cum se
captum agnovit magno dolore rugire
cepit. Mus autem ut agnovit ad eum cu-
currit et ait: cognita non est [illegible]
quod timeas. Parem gratiam reddam tibi non
immemor beneficii. Tunc omnes artes illius
ligaturas lustrare cepit et loca rodenda
cognoscens nervos scindere dentibus et arte
illius ingenia laxare cepit sicque leonem
captum libere restituit. ¶ Item ut qui
se felices estimant nulli iniuriam faciant
dubiamque meminerint esse fortunam
variam. Equus quidam ornatus freno et sel-
la et auro decora occurrit asino
de longe venienti et onusto
in angusto. Et quia ei transeunti tardius dederat vi-
am eo quod in itinere lassus erat, dixit equus:
nisi me satis [illegible] te calcibus rumperem
qui obviam mihi non cedisti [illegible]
tibi ut transirem. Tacuit igitur [illegible]
[illegible] tacuit ingemuit miser asellus.
Ille multo plus equus currendo ruptus
ac miser effectus iussu domini sui ad villam
ductus est ut agris portaret stercus. Ille
[illegible] rustici [illegible] ornamenta ibat
onustus. Tunc iam infelicem [illegible] pas-
tus ille cognovit asellus talibusque sonis in-
crepavit: Quid tibi profuit ornamenta illa
[illegible] ut talem feceris audaciam? [illegible] et tu
[illegible] nobilis rustici officiis. Ca. xxxi
contra infideles et adulatores.

Item contra illos qui [illegible]
qui asinus infideles [illegible]
nas quadrupedes cum avibus bella ge-
rerent [illegible] alii cedebant [illegible] fortior e-
rat [illegible] pugnabat. Vespertilio dubius
et incertus eventus timens quia superior
erat et magna acies quadrupedum tran-
tulit se ad eorum partem que ei invincibilis vide-
batur. [illegible] aquila volucrum volucribus
se iunxit et cedentibus quadrupedibus
avium victoria stetit. [illegible] adversa-
riam partem aves et quadrupedes vespertilio-
nem [illegible] sua dampnatus eo quod suos re-
liquisset, plumis suis despoliatus est ut
lucem fugiens noctibus nudus volaret.
Sic qui se duabus partibus obnoxium con-
stituit sic utrique ingratus vivit et utrique
[illegible] erit. ¶ Item contra adulatores
et fautores eorum. Duo homines unus fallax
alius verax cum ambularent venerunt
in provinciam simiarum. Quos ut vidit rex
eorum qui se pre ceteris aliis constituit iussit
[illegible] illos teneri et quid de ipso dixissent
interrogari. Iussit quoque omnes simias sibi
simul [illegible] astare
[illegible]
[illegible] fallax ait: tu es im-
perator [illegible]
[illegible] sunt comites
tui [illegible] et tota officia. Ille ergo
in mendaciis laudatus est et muneratus
iussus quia adulatus est [illegible] illos fefel-
lit. Ille autem verax [illegible] apud se dic-
ebat: Si iste qui mendax est sic est accep-
tus remuneratus, ergo quid si verum dixero
[illegible]
ego et hii quos ante me vides. Ille qui
veritate ambulabat respondit: Tu simius es et
omnes simii sunt similes tibi. Continuo
iubet lacerari dentibus et unguibus quia ve-
rum est dixit. Hoc nos fieri solet [illegible]
[illegible] fallacia et malicia ametur et ho-
nestas vel veritas laceretur. Ca. xxxii contra
pigros.

Item contra pigros qui laborare
nolunt fingit: Indignatas manus
et pedes ventri tributa dare noluisse
[illegible] labores. Illaque
[illegible] cum indignantes
laborare noluit [illegible] ven-
ter [illegible] clamabat. At illi nichil p-
ter [illegible] dies dare noluit. Ieiunus autem
venter membra omnia lassavit. Postea
[illegible] dare volentes [illegible] venter quia
iam clausus erat [illegible] membra et ven-
ter simul lassa interierunt. ¶ Item contra pigros
formica hyeme frumenta [illegible]
[illegible] quod estate colligens coagulaverat.
Cicada autem eam rogabat esuriens ut
daret aliquid illi [illegible] ut viveret. Cui
formica: quid faciebas, inquit, in estate?
Dixit illa: Non [illegible] vacabat [illegible]
[illegible]

formice includentibus ait si estate cantasti hyeme salta. Hec fabula pigris datur ut eo tempore laborent ne dum minime querere non accipiat cum petierit. Ca^m lxxxiiii^m contra eos qui ex iactancia adulantur [illegible]

Item contra illos qui facere non possunt verbis tamen se posse et velle ostendunt. Fame coacta vulpes uvam sursum pendentem aspexit et alto gradu se conatibus [illegible] hanc voluit attingere sursum non potuit. Tandem irata nolo te accipere [illegible] cum tangere nolens abiit. Item contra illos qui virtute facere nichil valent verbis in amicos alios [illegible]

[illegible]

prudentum faciunt. Ipsi autem audientium tedia vel [illegible] qui talibus delectantur [illegible] quae aliquid edificationis [illegible] nolentes [illegible] nec qui verbis [illegible] narrandas fabulas [illegible] male informent. Ca^m lxxxiiii^m de mythologia Fulgencii et eius dentia triplici

Exponit autem mythologia Fulgencii de qua etiam integumentis causa morali [illegible] non nulla inserere [illegible] Fulgencius in libro mythologiarum [illegible]

[illegible]

aculeos. Et sicut vespa delectat quidem sed cito marcescit, sic ista libido momentanea est et fugit pessime pungens. Eciam tutelam columbis Veneri dant eo quod aves ille sint in coitu fervide. Hanc in mari natantem pingunt eo quod omnis libido rerum naufragia paciatur. Concha eciam marina portari pingitur eo quod huius animal toto corpore simul aperto in coitu misceatur, sicut Iuba in physiologis refert.

Ca. xxxvi. eius quod de ebrietate aliquid [...] et avaricia

Iupiter cum Semele genuit Liberum. Qui cum natus est, Liber pater inter deos deputatus. Semele itaque iiii sorores appellate sunt, quia iiii sunt ebrietatis genera: primum vinolencia, secundum rerum oblivio, tercium libido, quartum insania. Unde hec iiii nomina habere acceperunt: Ino quasi oinos, id est vinum; Autonoe, id est se ipsam non cognoscens; Semele, id est corpus solutum; quarta vero Agave comparatur insanie, quia caput filii violenter amputavit. Liber autem deus est, quia varias passiones liberas mentes facit. Tigribus insidere dicitur eo quod violencia fervidarum semper insistat, sive quod affatibus mentes facit mitigari; unde et Liber vocatur quasi lenitas. Tigris in Sirtis [?] ... pingitur, quia nimia ebrietas matura est. Ideo eciam nudus pingitur, quia nudus ebriosus remanet, vel eo quod mentis sue secreta denudet. Ebrietate tristicie dicitur. Duabus enim modis amor affectibus tractatur, secundum tamen in sui consuetudine. Amantur enim quedam noctis gravitate, quedam speciei venustate, quedam eciam lenocinante consuetudine. Mida vero ab Apolline petiit ut quicquid tetigisset aurum fieret. Cumque manu comprehendisset, non suscepit esum. Torquetur enim avaritia. Auri locupletis quoque pecunia. Tamen et cibus et potus auri materia surgebat. Itaque Apollinem petiit ut male desiderata tolleret. Cuius iussu accepit ut tacto capite subiecto Pactoli fluminis undas subderet. Unde flumen Pactolus deinceps aureas habuit. Contrarie dicitur, quia eiusdem poete allusit argucias, quia sicut omnis avarus cum divicias destruat fame moritur. Tantalum dicunt in lacum [?] in inferno depositum cum falsas aquas que gulosis labia titillant attingit. Poma quoque fugitivis ... desuper lenius apparent pendulosa, unde ipso locupletis ... effectus ... falsas ... ut fugiat, ita se poma ingerunt ut esuriat. Hanc fabulam Petronius breviter exposuit: Tantalus nec bibit inter aquas, poma nec appendencia carpit Tantalus infelix, quem sua vota premunt. Divitis hec magni facies erit omnia late cum teneat ...

Ca. xxxvii. de libidine

Hymeneus dicitur quasi hymen, id est amor. Fructuatio secundum tria tempora pingitur, quia tres amoris modi sunt secundum incipere, perficere, finire. Dum enim iuvenis amor veniat, quasi leo ferocius invadit. Capra que in medio pingitur perfectio libidinis est, quia hoc animal ad libidinem valde pronum est. Posterior vero draco pingitur, quia post perfectionem dolet, malignos penitencie venenum. Post hanc Bellerophon occidit, id est bona consultatio, insidens equo Pegaso, quasi pegaseon, id est fonti eterno sapiencie. Unde et Perseus Pegasus dicitur, quia virtute mundi natura celi cogitatione theorica collustrat. Expugnavit et mortem Gorgonis vultus dicitur, quia Gorgone timor est. Gorgona enim Perseus ... conspectu ... hoc est finem ... Medusa dicta est, ideo tercius quod omnis ... ea que sua non videt. Sicut et hec a pie ... rapuit, quia ... nemine non permittit. Quod autem omnia ... fedavit, ostendit ... esse sordida. Lectores de fabulis moralibus intelligunt. Et hec de opibus dicta sufficiant. Tullius in libro de oratore.

Ca. xxxviii. de hystoriis

Hystoria est temporum testis, lux veritatis, vita memorie, magistra vite, nuncia vetustatis. Ysidorus ubi supra: Hystoria est narratio rei geste, per quam ea que in preterito gesta sunt dinoscuntur. Dicta autem hystoria grece apo tou historein, id est a videre vel cognoscere. Apud veteres enim nemo conscribebat hystoriam nisi is qui interfuisset et ea que conscribenda essent vidisset. Hystoriam autem apud nos primus Moyses de initio mundi conscripsit. Hystorie gentium non impediunt legentibus in hiis que utilia dixerunt. Quidquid de hystoria summa veteris temporum annorum per successionem comprehendit, et ... multa ... Ephemeris appellatur, quasi diei gesta. Calendaria appellant que in menses singulos digeruntur. Annales sunt res singulorum annorum. Hystoria autem multorum annorum vel temporum est. Inter hystoriam et argumentum et fabulam interest. Nam hystorie sunt res vere que facte sunt; argumenta sunt que etsi facta non sunt fieri tamen possunt; fabule vero sunt que nec facte sunt nec fieri possunt, quia contra naturam sunt. Cronica grece dicitur que latine temporum series appellatur, quales apud Grecos Eusebius Cesariensis episcopus edidit et Ieronimus presbiter in latinam linguam convertit. Cronos enim grece latine tempus interpretatur. Ysidorus ubi supra.

Ca. xxxix. de speciebus et figuris

Scema est dictum impersonale, ut albe ... Amicos ... condonavit ... Scipionis adiecta ... Achilles Agamemnonem ... metrice fame generunt ... gradum ... absque ...

Catasceua est affirmatio propositae rei. Anasceua autem contraria superiori est. Revincit enim non fuisse aut non esse quod natum aut factum esse aut dicatur, ut si quis chimeram neget fuisse aut fuisse confirmet. Inter has autem et thesin hoc interest quod thesis quaerit et habet apud disputantes utramque partem; istae autem vice rei quandam quaedam destructio vel confirmatio est. Anasceuae prima divisio in inconveniens et incredibile. Inconveniens duas species habet: aliud inhonestum est, et quod inutile est. In inhonesto tractatur aut dictis aut factis cuiusquam. Incredibile habet species: incredibile, impossibile. Contrarium sane in anasceua requiramus, ne quid aliud significare voluerint qui ista finxerunt, ut Scyllam non marinam sed maritimam feminam, nec succinctam canibus sed rapacem aliquam et hospitalem advenientibus extitisse. Prosopopeia est cum inanimalium et persona et sermo fingitur. Nam et amnes et flumina et arbores loquentes inducimus, personam imponentes rei quae non est natura loquendi, quod et tragoediis usitatum est et in oratoribus frequentissime invenitur. Ethopeia vero illam vocamus in qua hominis personam fingimus pro exprimendis affectibus aetatis, studii, fortunae, laetitiae, sexus, maeroris, audaciae. Nam cum piratae persona suscipitur, audax, abrupta, temeraria erit oratio. Cum feminae sermo simulatur, sexui convenire debet oratio. Nam et adolescentis et senis et militis et imperatoris et parasiti, rustici et philosophi diversa ratione dicenda. Aliter enim loquitur gaudio affectus, aliter vulneratus. In quo genere dictionis illa sunt maxime cogitanda: quis loquatur et apud quem, et de quo, ubi et quo tempore, quid egerit, quid acturus sit, aut quid pati possit si haec consilia neglexerit.

Ca. xxxix de figuris verborum

Hinc etiam ornatur oratio etiam figuris verborum et sententiarum. Nam quia directa et perpetua oratio fatigationem atque fastidium tam dicenti quam audienti creat, flectenda est in alias reliquas formas, ut et dicentem reficiat et ornatior fiat et iudicem diverso habitu audituque deflectat. De quibus quaedam a nobis supra de artibus grammaticae adnotata sunt. Unde tantum illa hic inseri oportuit quae in praeceptis aut nunquam aut difficile fiunt in oratione aut [illegible]. Anadiplosis est congeminatio verborum, ut: hic tamen vivit, etiam in senatum venit. Climax est gradatio cum ab eo verbo quo sensus superior finitur inferior incipit, ac deinde quasi quibusdam gradibus dicendi ordo servatur, ut est illud Africani: Ex innocentia nascitur dignitas, ex dignitate honor, ex honore imperium, ex imperio libertas. Antitheta Latine contraposita appellantur, quae dum contraria opponuntur, pulchritudine faciunt in oratione locutionibus decentissima ornamenta, ut Cicero: Ex hac parte pudor pugnat, illinc petulantia; illinc turpitudo, hic continentia, illinc libido; hinc denique aequitas, temperantia, fortitudo, prudentia, virtutes omnes certant cum iniquitate, luxuria, ignavia, temeritate. Huiusmodi locutionibus ornamento liber ecclesiasticus usus est dicens: Contra malum bonum est et contra mortem vita, sic contra pium peccator. Et sic intuere in omnia opera Altissimi, bina et bina, unum contra unum. Synonimia est quotiens in connexa oratione pluribus verbis unam rem significamus, ut ait Cicero: Nichil agis, nichil moliris, nichil cogitas, ut ego ferrum non paciar, non sentiam. Antapodosis quotiens media primis et ultimis conveniunt, ut apud [illegible] tunc nichil est [illegible] tunc [illegible] alter. Paradiastole est quotiens id quod dicimus interpretatione discernimus, ut: cum te pro astuto sapientem appellas, pro inconsiderato fortem, pro illiberali diligentem. Antimetabole est conversio verborum quae ordine mutato contrarium efficit sensum, ut: non ut edam vivo, sed ut vivam edo. Et illud: si consul Antonius, Brutus hostis; si conservator reipublicae Brutus, hostis Antonius.

Ca. xxxx de figuris sententiarum

Nunc figuras sententiarum quas aptas pro causa sic cognoscere prosequimur. Sententiarum species multae sunt. Aliae enim sunt indicativae, aliae imperativae, sicut: nunc tibi tota fides. Aliae inpetrativae, aliae admirativae, aliae comparativae, ut: si [illegible] et pro eo quod ibi me [illegible] constat. Aliae superlativae, quae cum aliquid mali aut indignationis crescunt, ut: quid non mortalia pectora cogis, auri sacra fames. Aliae interrogativae, aliae responsivae, aliae deprecativae, aliae promissivae, aliae concessivae, aliae demonstrativae, aliae optativae, aliae derogativae, aliae quae cum exclamatione proferuntur, ut: quis furor, cives, pacem [illegible] maxima. Aliae hortativae, aliae dehortativae. Sunt et affirmativae, ut: omnia possunt; praeceptivae, vetativae, negativae, optativae, admonentes, invidentes, exhortativae, consolativae, comminativae. Quarum quaedam sunt figurae tot, ut in ornamento non [illegible] sunt et ad fidem vel quorum pars honesta est, inhonesta sunt. Et aliae [illegible] cum id quod nobis obviat aut premimus ad dicendum. Sunt et a parte dubitatio [illegible] nescire [illegible]

fit aut quo dicatur. ¶ Paradoxon est cum dicimus inopinatum aliquid accidisse. Parrhesia est oratio libertatis et fiducie plena. Ethopeia est cum sermone alicuius persone induimus. Energia est vero gestarum aut quasi gestarum sub oculis inductio. ¶ Aposiopesis est cum id quod dicturi videbamur silendo interimus: quos ego sed motos prestat componere fluctus. ¶ Epanalempsis est digressio. Anamnesis est commemoratio eius rei quam oblitos nos fuisse fingimus. Apuresis est cum id quod maximos uidetur quasi deposuerimus repetimus. Etiologia est cum proponimus aliquid eiusque causam rationemque reddimus. Caracterismos descriptio figure alicuius expressa. ¶ Allotriismos plimos sensus [illegible] expeditos ut [illegible]. Prosopopeia est cum inanimalium et persona et sermo fingitur. Dialogismos [illegible] soliloquium [illegible] nos [illegible]. Anticipesis est cum diffitemur aliquid petentes ut aliud nobis permittant dici. Cap. xxiii de positura ac notis vocis.

Positura ad distinguendos sensus per cola et commata et periodos que dum ordine suo apponuntur sensum nobis lectionis ostendit. Dicte sunt autem positure vel quia punctis positis annotantur vel quia ibi vox pausantis mora distinctionis deponitur. Apud grecos quidem in usu post duos pedes silla remanet comma est quia ibi post transactos pedes ubi sita est [illegible] non post duos pedes silla remanet de parte orationis nichil supererat (?) est totus aut versus periodus est. Sunt etiam quedam scripturarum note apud celeberrimos auctores quasque antiqui ad distinctionem scripturarum carminibus et hystoriis apposuerunt. Obelus autem in libris apponitur in singulis [illegible] que sunt nomina inserta superfluitatis. Antiste asteriscum Aristarchus repperit. Hec apponitur in hiis que omissa sunt ut illucescant per eam notam que deesse videntur stella enim aster dicitur a quo asteriscus est derivatus. Obelus id est virgula iacens apponitur in verbis vel sententiis superflue iteratis sive in hiis locis ubi lectio aliqua falsitate notata est ut quasi sagitta quedam iugulet supervacua atque falsa confodiat. Sagitta enim grece obelus dicitur. ¶ Obelus superne appunctus ponitur in hiis de quibus dubitatur utrum tolli debeant necne apponi. ¶ Lemniscus id est virgula inter geminos punctos iacens apponitur in hiis locis que sacre scripture interpretes eodem sensu sed diversis sermonibus transtulerunt. ¶ Antigraphus cum puncto apponitur in translationibus diversis sensus habetur. ¶ Asteriscus cum obelo hanc proprie Aristarchus utebatur in hiis versibus qui non

suo loco positi erant. ¶ Paragraphus autem ponitur ad separandas res a rebus que in connexu concurrunt quemadmodum in catalogo loca a locis et regionibus (?) in agone premia a premiis certamina a diversis certaminibus separant. Sunt et alie notule librariis pro agnoscendis hiis que per scriptura(s) in titulis (?) paginarum componunt ut ubi lector in linea vel versu huiusmodi signum invenerit ad textum recurrens eiusdem similitudinis ut ubi sit sciat esse depositum cum signum supradicte notatum invenerit. Militares quoque quibus militum nomina continebantur propria nota erat apud veteres qua inspiceretur quanti in bellis superessent quanti in bello occidissent. ¶ Tau nota in capite versiculi posita superstites designabat. Theta vero ad uniuscuiusque defuncti nomine apponebatur. Unde et habet per medium telum id est mortis signum de qua Persius: et potis est nigrum vicio prefigere theta. Sed et in stipendiorum quoque largitionibus erant note. Note etiam litterarum (?) inter se veteres faciebant ut quicquid occulte invicem scriptura significare vellent invicem scriberent. Testis est Brutus qui in hiis litteris ea que acturus erat notabat ignorantibus aliis quid sibi vellent. Hec Isidorus. Cesar quoque Augustus ad filium quem in quantula accidunt (?) assidue que scribebant alterutra aperte. At et esse secreta, hominibus intellegas notas si vis tales. Istis cum aliquid notatum scribendum erat pro una quaque littera scribebat sequentem hoc modo pro a b pro b c et deinceps eadem ratione ceteras pro z autem litteram redeundum erat ad duplex a a. Quidam etiam versis verbis scribunt. Actor.

Liber quartus incipit. Auctor de practicis sive moralibus scientiis et agit de monastica tamquam que priorem locum inter has tenet eo quod videtur spectare unumquemque tamquam docet. Habet autem capitula cxxxi.

i. ii. iii. iiii. v. vi. vii. viii. ix. x. xi.

Ca. j. De practica sciencia et eius inventore

Dicto de sermocinalibus scientijs secundum quod deinceps superius practice dicendum est de practica. Vt enim dicit Ricardus de sancto victore: Prima quidem comparanda est eloquencia, videlicet competenter logica. Deinde vero per ethicam purificandus est oculus cordis ad theoricam transcendendam. Est practica autem est ipsa ethica sive moralis sciencia, moralis tamen sciencia plerumque specialiter accipitur pro illa parte ethice que dicitur monostica. Augustinus de civitate dei libro viij. Socrates magister platonis primus universam philosophiam ad corrigendos componendosque mores flexisse memoratur, cum ante illum omnes magis physicis id est naturalibus rebus perscrutandis operam maximam impenderent. Non mihi autem videtur posse ad liquidum colligi utrum Socrates ut hoc faceret tedio rerum obscurarum et incertarum ad aliquid certum et apertum reperiendum animum intenderit quod esset necessarium ad beatam vitam, propter quam unam omnium philosophorum invigilasse ac laborasse videtur industria, an sicut de eo quidam benevolencius suspicantur nolebat inmundos terrenis cupiditatibus animos se extendere in divina conari. Quandoquidem ab eis causas rerum videbat inquiri quas primas atque summas non nisi in unius ac veri ac summi dei voluntate esse credebat. Unde non eas putabat nisi mundata mente posse comprehendi, et ideo purgande bonis moribus vite censebat instandum, ut deprimentibus libidinibus exoneratus animus naturali vigore in eterna se attolleret, naturamque incorporalis et incommutabilis luminis, ubi cause omnium factarum naturarum stabiliter vivunt, intelligencie puritate conspiceret. Constat eum tamen imperitorum stulticiam scire se aliquid opinancium eciam in ipsis moralibus questionibus quo totum animum intendisse videbatur, vel confessa ignorancia sua vel dissimulata sciencia lepore mirabili disserendi et acutissima urbanitate agitasse atque versasse. Actor.

Ca. ij. De partibus eius

Moralis autem sciencia dividit in monosticam, yconomicam et politicam, que diversis datur nominibus secundum status diversos quibus mediantibus homo regit se ipsum vel propriam familiam vel civitatem totam. Dicitur enim monastica a monos quod est unus et ycos quod est sciencia regendi se ipsum. Yconomia

ud dicitur ab yconomicas quod est dispensacio et ycos quasi scientia dispensatoria cum familia. Tercia politica ab apolis quod est pluralitas et ycos scientia quasi scientia regendi plures. Quia enim quidam homo scit bene regere se ipsum tantum, quidam familiam, quidam plures sive totam civitatem, propter hoc multiplicatus est. Ideo dividebant antiqui philosophi totalem moralem philosophiam in tres partes. Aliter dividi posset secundum divisionem boni. Est enim moralis philosophia de bono secundum quod prius dictum est. Est autem quoddam bonum quod anima aliud [illegible] et pure quod nichil est [illegible] est ipsum summum et eternale bonum, et de cuius statibus deveniendi ad ipsum determinat in libris theologie. Aliud est bonum datum ipsi anime quo mediante cognoscit summum et probat superiores quod bonum dicitur actus intellectus, et de tali tractatur supra in nova ethica. Aliud est bonum datum ipsi anime ad regendum corpus in quo est custodiendo ipsum a motibus illicitis tamen intus [illegible] quod bonum dicitur actus consuetudinalis, que sic dicitur quia facit corpus assuescere [illegible] sicut [illegible] supra in ethica et de tali bono tractatur supra in veteri ethica. Aliud est bonum quo mediante regit anima se et sua defendendo [illegible] aliorum, de tali tractatur in libris legum et decretorum. Sic patet qualiter potest dividi moralis scientia sive practica. Sed prima divisio eius sunt [illegible] qualiter homo se regit [illegible]. Secunda [illegible] est bonum de quo incidit [illegible] [illegible] Ca. iii de ethica scientia

Ethica est id est moralis sive moralis scientia est scientia que sui cura [illegible] esse exigit [illegible] virtutibus [illegible] committens [illegible] Ysidorus libro ii. Ethica moralis est illa per quam invenitur mos honestus appetitus et instituta ad virtutem tendentia [illegible] [illegible] studium eius [illegible] disputacionem [illegible] Prudens enim in [illegible] virtutes anime scilicet iusticia prudencia fortitudo temperancia. Iusticia est qua recte iudicando sua cuique distribuunt. Prudencia est qua mala a bonis distinguunt. Fortitudo est qua equanimiter adversa tollerant. Temperancia denique qua libido et concupiscentia refrenantur. Sicut [illegible] in logica [illegible] intelligendi sit et ethica id est moralis [illegible] [illegible] tribus [illegible] quibus eloquia divina consistunt. Nam aut de na-

ca

disputare solent ut in genesi et ecclesiaste, aut de moribus ut in [illegible] et in sanctis [illegible] libris, aut de logica [illegible] theologicam sibi vendicavit ut in cantica canticorum et evangeliis. Supra in ethica nova. Ca. iiii de naturali appetitu boni

Omnis ars et omnis scientia omnisque doctrina similiter autem operacio et electio bonum aliquod operari esse videntur. Propter quod optime enunciaverunt bonum quod omnia appetunt, et omnis cognicionis et electionis bonum aliquod concupiscit. Boecius in libro de consolacione. Omnis mortalium cura quam multiplicium studiorum labor exercet diversa quidem calle procedit sed ad unum tamen beatitudinis finem nititur pervenire, quo quis adepto nichil ultra desiderare queat. Est enim cuncta intra se bona continens liquet igitur esse beatitudinem statum bonorum aggregacione perfectum. Hunc ut diximus mortales omnes diversa tramite adipisci conantur. Est enim hominum mentibus veri boni naturaliter inserta cupiditas, sed ad falsa devius error abducit. Augustinus de civitate dei li. xviii. Unde philosophi quondam inter se dissenciebant. Alii finem boni constituebant in corpore, sed in voluptate. Alii in animo, sed in sola virtute. Alii vero eciam optinentes et [illegible] posita bona quoddam et corporis addebant. Alii sensibus corporis sensum. Alii nichil vero [illegible] putabant esse credendum. Alii quasdam mortales esse animas. Alii immortales illas et alias [illegible] in innumerabiles contrarias [illegible] tenuit [illegible] suos continuit non de agris [illegible] domibus aut aliqua pecuniaria racione sed de hiis rebus quibus aut misere vivitur aut beate nisi quod aliqua dicebant vera eadem licencia dicebant et falsa. Tullius in rethorica prima. Ca. v de duobus expetendis

Rerum expetendarum quedam sunt quarum vis non [illegible] sua vi nos allicit ad se non emolumento aliquo captans sed sua dignitate trahens ut virtus scientia veritas. Aliud quod non propter suam vim et naturam sed propter fructum atque utilitatem petendum est ut pecunia. Et cum [illegible] partibus inter se et sua vi ac dignitate nos ducit et quandam utilitatem gerit quo magis expetatur ut amicicia. Ex hiis [illegible] sunt honesta, secundo utilia. Sed hoc que parte honestatis continet partem utilitatis sed in meliore parte vocabuli confertur et honesta nominatur. Ex hiis conficitur ut appetendarum rerum partes sint honestas et utilitas, vitandarum autem turpitudo et inutilitas. Supra in ethica nova. Omnia autem honesta concordare [illegible]

tilianus de oratoria institutione li. primo
Nichil enim potest placere quod non decet. Idem
ubi supra. Item Affranius fortuna pene omnia
decent. Seneca ad lucillum xcv. Omne a
honestum esse quod non est liberum. Idem
ubi de beneficiis li. iiii. Tertio honestatis precium
in ipsis est. Idem in eodem ubi turpis e[st]
mediocritas [illegible] perget. Symachus in ii
epistolarum. Omnium malorum honesta est [illegible]
laborum est. Tullius de officiis li. iii. Id
enim quod honestum decorumque dicimus per se no-
bis placet animosque omnium natura sua
commovet. Idem in eodem. Cum deliberatur
utrum id quod honestum videtur sequi an fa-
cere stulte se statim et cetera. Si quod id quod
deliberat non invenerat in rei dubietate
cum se fatemur committet ea cum deliberanda
omnino non sunt. In quibus turpissima est ipsa
deliberatio tum id quod utile videtur in amici-
cia tum et quod honestum est temperat. Iccirco
at utilitatis species valeat honestas vin-
cat. In amicicia que honesta non sunt postu-
lantur religio et fides anteponantur. Amicicie
perierunt homines ea que sunt fundamen-
tum natura cum utilitate ab honestate se-
iungunt. Omnes enim expetimus utilitate ad
eamque rapimur. Idem ubi de paradoxis. Quod
honestum est id solum esse bonum stoica secta
disputant. Stoici multa turpia sunt honi(?)
consuetudine vel in honesta esse ut pa-
rentem adultum incestu et ipsius simulacra ut
liberos perdere ut flatorum necare ac spiritu
digere aliud alium stercore vel lavare vestitum
unius effusione lapidare [illegible] sedicionis
quae honestum mandio est. Ecia quod nimium
honestum est. Non enim tunc de [illegible] si vere
fien[t]. Tullius rethorica prima. Ca[pitulum] xi de utilitate honesti. Ex honestatis et virtute
Honesti quidem partes
due sunt. Quarum altera simplex alt[era] de
tertia. Illa est que se tota appetit
alia coaliqua parte est se alter [illegible] propter
utilitatis fructum. Insimus ergo aut res
una in atque una natura virtus amplec-
titur. Nam virtus est habitus animi nature
modo rationi consentaneus. Et habet in se partes
prudenciam fortitudinem iusticiam et tem-
perantiam. Item virtus quaque sic describit.
Virtus quidem est habitus a quo quis bonus
consistit et opus suum bene reddit. Tullius
in i de legibus. Virtus est recta ratio
que est in natura est. Idem ubi de finibus bo-
ni et mali. Vnis. Virtus quoque ratio absque
lucia diffinitur. Idem ubi supra de natura deorum.
Nichil est virtute amabilius quam qui ad-
eptus fuerit ubicumque gentium erit a nobis
diligetur. Idem ubi de amicicia. Nichil
est virtute amabilius nichil quod magis al-

liciat ad diligendum. Quippe cum propter virtutem
et probitatem eciam eos quos nunquam vidi-
mus diligamus. Quamvis est amabilis sui vir-
tus optime cum sic ipsa nobis quam sit ama-
bilis sit intelligit. Idem ubi de paradoxis
qui autem ipsi uxor. Et infra capitulo de corpore
ponderatione. Idem in philippica pri. Omnia
alia incerta mobilia caduca sunt. Virtus
est una altissimis infixa radicibus
que nulla vi labefactari potest neque de-
moveri loco. Idem in li. de officiis primo.
Virtus autem omnis laus in actione consistit
a qua tamen sepe fit intermissio multi
quidem datur ad studia redditur. Idem in re-
thorica ii. Communis virtutis sunt prediti
sed sola virtus in sua potestate est. Omnia
preter eam subiecta fortune subiecta sunt. Dua-
tione diversitatis quoque virtus tamen e[st]
in media. Asserit quod virtute industria
virtus gratiam gloria cumulo comparantur.
Salustius in Iugurthino sicut tamen pla-
tonis usurpantes neque hortatoribus vir-
tute laudamus tamen omnium bonorum totiusque
prosperitatis compositor tam penes eam di-
cit ut addidit ipsam esse solam que res
impossibiles ad possibilem redigit faci-
litate predicari. Quid enim gradus magis
naturalitate vel aggredi preparat ut est
enim fatiga ut tamquam invicta difficulta-
tibus se temperat a labore. Salustius in
katilinario. Virtuti omnia parent. Sene[ca]
ad lucillum epistola lxxxiii. Quidam virtus fal-
la fuit non fecerat quod abscesserit. Idem
in lxxiii. Amor in cupiditatis proculde
pulcerius. Et prius liquens obstinato ani-
mi aliqua simulacra dotata qualita magis
virtus que non compestu licet subiecto
se equaliter valet cum spectum robur est
adiuti bonum est virtutes que in hanc
fortuna illa supplicia incedit cum magno
ingressu contempta. Idem in lxxix. Nulla
virtus latet latuisse non est in suis dam-
pnum veniet qui tandita et seculi sui in
lucemitatie oppressam dices publicabit. Idem
in lxxxxiiii. Omnibus rebus que non sunt de corpore
virtute addita sunt. Idem ubi de ma-
tura morte. Vna res est virtus que nobis
in mortalitate donare possit et pares diis
facere. Lactancius ubi de falsa sapiencia
virtus autem cum scientia coniuncta sapiencia est.
Quidvis ubi in methamorphoseos vix xv
Inuia virtuti Ca[pitulum] xiii de corporis studio pro actione
nulla est via. Propter ubi epygrama
cum Ergo aspiranti uite de yperbtis
velle notari virtuti gradibus scandit e lu-
cis et Omnibus virtuti semper fulta salua
est in mentis [illegible] nemo rapit. Ea

Ca[pitulum] xiii de actu deum factorum
Virtus pro voluntate [illegible] contra deus pro[?]

[illegible]dens in prospera nova unicuique honesta et mala veterem quia virtus optima, vero pessima res vicium [illegible] eque [illegible] Iuvenalis. Nobilitas animi sola est atque unica virtus. Maximianus. Filius virtutis [illegible] prior anno[s] [illegible] Lucanus libro iii. Elegit [illegible] vitiis Lucanus libro ix. Virtutis amator quere quid est virtus et posce exemplar honesti. [illegible] in tabula [illegible]. [illegible] sapientum sectas [illegible] virtutibus [illegible] qui alienas amat. Tullius in Tusculanarum libro iii. Capitulum viii. Quod nobis innata sunt virtutum semina.

Natura quidem nobis dedit parvulos igniculos quos celeriter malis moribus opinionibusque depravati sic restinguimus ut nusquam naturae lumen appareat. Sunt enim ingeniis nostris semina innata virtutum quae si adolescere liceret, ipsa nos ad beatam vitam natura perduceret. Nunc autem simul ut editi in lucem et suscepti sumus, in omni continuo pravitate et in summa opinionum perversitate versamur ut paene cum lacte nutricis errorem suxisse videamur. Idem in iiii°. Natura ea quae bona videntur sequitur fugitque contraria. Idem in v. Stoici finem bonorum esse censuerunt congruere naturae et cum ea convenienter vivere. Idem libro de legibus. [illegible] virtus est perfecta ratio quae certe in natura est. Itaque [illegible] constabilimus quod plane nos ad iustitiam esse natos. Idem libro de officiis i°. Id [illegible] quod honestum dicimus ut iam dictum est [illegible] nobis placet omnesque animos natura sua commovet. Idem libro iii°. Multo magis est secundum naturam magnitudo animi, comitas, iustitia, liberalitas quam voluptas, quam vita, quam divitiae. Homo naturae oboediens homini nocere non potest. [illegible] natura est quam utilitas [illegible] utile [illegible] putando esse non potest. Idem in libro de amicitia. Illos bonos viros appellandos putemus qui assequuntur quantum homines possunt naturam optimam bene vivendi ducem. Quintilianus libro i°. [illegible] quae [illegible] contra [illegible] est a natura innata [illegible] nobis. Igitur [illegible] coram [illegible] semina quaedam et semina naturae concessa sunt ut [illegible] rusticos quasi et barbaros aliqua imago apparet. Seneca ad Lucilium epistola [illegible] animus qui [illegible] ad honesta [illegible] vero [illegible] [illegible] admodum [illegible] in motu eo mobilior [illegible] quo vehementior fuit [illegible] qui ad meliora hinc impetum dedit [illegible] contrariis [illegible] temperabit ad ipsa [illegible] et aliis [illegible] despiciet. Idem in [illegible].

natura nos edidit [illegible] dedit [illegible] quae [illegible] Macrobius libro i° de somnio Scipionis. Capitulum ix. De quatuor generibus virtutum.

Plotinus philosophus dicit iiii esse quaternarum genera virtutum. Ex his primas vocat politicas. Quarum prudentiae est ad rationis normam quae cogitat quaeque agit universa dirigere ac nihil praeter rectum velle vel facere humanisque actibus tamquam divinis arbitris providere. Fortitudinis animum supra periculi metum agere nihilque nisi turpia timere, tolerare fortiter vel adversa vel prospera. Temperantiae nihil appetere paenitendum, in nullo legem moderationis excedere, sub iugum rationis cupiditatem domare. Iustitiae servare unicuique quod suum est. His virtutibus vir bonus primum sui atque inde rei publicae rector efficitur. Secundae quas purgatorias vocat hominis sunt qui divini capax est, solumque eius animum expediunt qui decrevit se a corporis contagione purgare et quadam humanorum fuga solis se inserere divinis. Hae sunt otiosorum qui a rei publicae actibus se sequestrarunt. Harum quid singulae velint superius expressimus cum de virtutibus philosophantium diceremus, quas solas quidam existimaverunt esse virtutes. Tertiae sunt purgati iam defaecatique animi et ab omni mundi huius aspergine presse pureque detersi. Illic prudentiae est divina non quasi in electione praeferre sed sola nosse et haec tamquam nihil aliud intueri; temperantiae terrenas cupiditates non reprimere sed penitus oblivisci; fortitudinis passiones ignorare non vincere, ut nesciat irasci, cupiat nihil; iustitiae ita cum superna et divina mente sociari ut servet perpetuum cum ea foedus imitando. Quartae sunt quae in ipsa divina mente consistunt, quae vocatur noys, a quarum exemplo reliquae omnes per ordinem defluunt. Nam si rerum aliarum multo magis virtutum ideas esse in mente divina credendum est. Illic prudentia est mens divina, temperantia quod in se perpetua intentione conversa est, fortitudo quod semper idem est nec aliquando mutatur, iustitia quod perenni lege a sempiterna operis sui continuatione non flectitur. Haec sunt quaternarum quatuor genera virtutum in passionibus, quibus homines metuunt, cupiunt, dolent et gaudent. Maxima sunt enim differentia. Has primae molliunt, secundae auferunt, tertiae obliviscuntur, in quartis nefas est nominari. [illegible] in ethicis libro primo. Capitulum x. De virtute consuetudinali quae per ipsam [illegible] acquiritur.

Neque igitur natura neque praeter naturam fiunt virtutes, sed innatum est nobis suscipere quidem eas, perfici autem per assuetudinem. [illegible] ex similibus actibus fiunt similes habitus secundum actuum differentias habitus. Non parum igitur differt

sic vel sic assuefacti a iuventute magis quam ab aliis
Concupiscencia quidem natura quam nobis advenit
virtutibus corporis similibus fecerunt postea autem
operationem et actu tradunt. Eadem que circa
est virtus in natura sunt a superfluitate et
indigencia corporis. Qui enim omnia fugit
et timet timidus est. Qui autem nichil non
timet audax. Similiter autem et qui omnem
voluptatem habet et a nulla se movet est
incontinens. qui autem omnes fugit insensibilis
corrumpitur enim castitas et fortitudo a super-
fluitate et indigencia a medietate autem salvantur
Signum autem oportet facere habitum voluptatem vel
tristiciam in operibus. Qui enim removet se
a corporalibus et ipso gaudet castus. qui autem
tristatur incontinens. Et qui terribilia sustinet pericu-
la et gaudet vel non tristatur fortis. qui autem
tristatur timidus. Circa voluptates enim et
tristicias est consuetudinalis virtus. Iam me-
diximus quod eadem virtutes sunt mediae autem
contraria in natura sunt sicut tribus igitur
existentibus que in voluptatibus et tribus
que in fugis bonus consequente tristitia circa
quidem omnia directus est malus autem peccans
Magis autem circa delectationem quia ab infancia
nobis conutrita. Ideo difficillimum est hanc
passionem repellere contemplanda autem est sicut-
admodum dicit eraclitus. Circa autem semper
ratis fit virtus. Iusta autem que secundum virtu-
tes sunt requirit qualiter habens operatur. Primum qui-
dem si sciens. Deinde si volens. Tercio si autem
firmiter et immutabiliter operatur. Hec autem
ad habendum alias artes non connumerantur preter
scire. Ad habendum quod virtutes scire quidem parum
aut nichil prodest. Ad alia autem non parum sed
omne. Eorum multa quidem que secundum virtutem
sunt non faciunt. ad vanum autem confugientes
existimant philosophari et esse boni. Sic aliquid
facientes egrotantibus qui medicos audi-
unt quidem studiose eorum nichil faciunt operan-
dorum. Igitur nec illi bene habebunt corpus nec
isti animam sic philosophantes. Cum autem ea que
sunt in anima sint tria passiones potencie
habitus horum aliquid erit virtus. Passiones quidem
dicendum non sunt neque virtutes neque malicie
quia secundum passiones non dicimur boni vel
mali neque laudamur neque vituperamur. Secundum
virtutes etiam et malicias boni vel mali dicimur
secundum eas laudamur vel vituperamur. Et passio-
nes quidem ut ira et timor involuntarie. Vir-
tutes autem voluntates vel non sine voluntate
super hoc autem eadem. Neque potencie sunt. Ne-
que enim boni vel mali dicimur quia possumus
pati simpliciter neque laudamur neque vituperamur.
Et adhuc potentes quidem sumus natura boni
autem non sumus natura. Relinquitur ergo eas
habitus esse. Omnis virtus cuiuscumque fuerit et
id bene habens perficit et opus eius bene reddit.
Idem in 2o ethicorum. Ca. lxxxi. Quod virtus sit voluntaria tamen non tracta dicta philosophorum

In voluntariis quidem
laus et vituperatio fit. Videtur autem violen-
tum esse cuius principium extra est nichil
conferente vim passo. Voluntas vero finis
est. Electio autem eorum que ad finem. Simpliciter
quidem et secundum veritatem est bonum est volun-
tarium unicuique autem quod videtur. Bonus quidem
quod secundum veritatem est. Malus autem contingens. Sicut
et in corporibus eis qui bene dispositi sunt
sana sunt que secundum veritatem talia sunt
infirmis autem alia. Bonus enim singula rec-
te iudicat quia in singulis verum videtur regu-
la et mensura eorum existens. Malis autem
decepcio propter delectationem fit. Non enim exis-
tens bona eis videtur. Sed voluptas delectabile
ut bonum. Tristiciam autem ut malum fugiunt. Se-
neca ad alexandrum. Nullum virtutis sum-
mum est id nanciscere quod mutari non possit.
Sed nec gloria dicenda est quam sibi quisque
non dedit. Ergo non magnificentius aut ege-
state sed in opulencia temperanter vixisse lau-
dandum est. Alioquin ceteris et propositis pale-
virtutum gladium portant. Illa enim non videt
ut cupiat quod non sit ut capiat. Nos at-
que nullius medie lege perstringimur ad bene
vivendum liberum ingetamur arbitrio ut volun-
taria continencia digna remuneracione consequatur.
Dedit enim nobis multas natura blandicias
quas plerosque virtus contempnit. Terencius in
andria. Quod non potest fieri quod vis id velis
quod possis. Idem in eadem. Nulla est tam
facilis res quin difficilis sit cum invitus
facias. Idem in adelphis. Ex his cogit
voluntas impetrat vel impetrarat. Tullius
in libro de paradoxis. Soli sapienti contingit ut
nichil faciat invitus nichil dolens nichil
coactus. Idem in tusculanarum libro iiij. Vo-
luntas est que quid cum racione desiderat.
Hic eam stoici diffiniunt quam putant [?]
in solo sapiente. Que autem racione adversante ve-
hementius incitata est libido vel cupiditas
vel effrenata que in omnibus stultis invenitur.
Boecius libro de fato. Ad amorem autem motus
voluntarios non est requirenda generacio
motus enim voluntarius eam natura conti-
net in se ut sit in sua potestate nobisque
pareat. Seneca ad lucilium xxxiij. Pars ma-
gna bonitatis est velle fieri bonum. Idem
in lxx. Sapiens nichil invitus necessitatem
effugit quia vult quod illa coactura est.
Idem lxxxi. Da ergo operam ne quid umquam
invitus facias. Cum necessaria liber [?]
partem acerrima servitutis effugit facere
quod nolit. Nec qui iussus aliquid facit
miser est sed qui invitus. Itaque sic animum

Ca. lxxxi. Quod virtus sit voluntaria tamen non tracta dicta philosophorum

compositamque ut quidquid recte contigit id velimus. Idem in libro ... Omne honestum voluntarium est. Nec enim potest honestum esse quod non est liberum. Idem in libro ... Magna pars est profectus velle proficere. Idem in libro ... placeat homini quidquid deo placet. Ob hoc ipsum quod deo placet. Quidam vir virtutis aliud fuit non feceris quod abscesserit. Cum tibi nec ubi sint li. iii. Nec facile pecunia detur in verbis. Item ... maxime li. ... plurimum ambigue laudis acquisitum eius existimabit qui debitis officiis non sua sponte sed iussus fungetur, quia quidquid invereris cogitur exigenti magis quam prestanti acceptum refert. Ovidius in libro de Ponto. Ca. xi de eadem dicit poeta.

Sponte sua probitas officiumque iuvat. Ut desint vires tamen est laudanda voluntas. Item Oratius in libro epistolarum. Oderunt peccare boni virtutis amore, oderunt peccare mali formidine pene. Item ... deserimus ... fugit indignata voluptas. Nec quod non possum non voluisse meum est. Item ... qui nolentes. Et qui capiunt pectora ... volunt ... flagellis ... Et dum vides tardat ... amplecti ... laborat ... obstat ... amicis ... recordat. Corporis ... flagella fames. Tullius in dyalogo de senectute. Ca. xii quod virtus gratuita non sit mercennaria.

Nulla quidem virtus esse potest nisi gratuita sit. Nam que non spontanea quasi mercede aliqua ad officium pellitur non est virtus sed fallax quedam imitatio ac simulacrum virtutis. Idem in libro primo de legibus. Id enim quoque iniustissimum est iusticie mercedem non querere. Seneca de clementia li. primo. Recte factorum verus fructus in ipsis est nec ullum extra virtutem dignum illis pretium est. Idem in libro de beneficiis. Honestatis pretium in ipsis est plurimum ... adhibitum. Magnitudo animi nichil ad ostentationem omnia ad conscientiam refert. Recti facti non ex populi sermone mercedem sed ex facto petit. Claudianus in maiori. Non empta fides nec pectora merces alligat. Ipsa quidem virtus pretium sibi solaque late fortune secura nitet nec fascibus ullis erigitur plausuque nec petit clarescere vulgi. Nam querit pretium virtutis qui dat amorem. Gaudia ... laudant ... dolores. Ovidius in libro de Ponto. Nunc tu fortuna stante caduca ...

fides. Nec facile invenies multis in milibus unum virtute pretium qui putet esse sui. Ipse decor recti facti si premia desint non movet et gratis penitet esse probum. Nil ... quod est carum est cum detraxeris metum spem fructus. Audire nemo petendus erit. En venditum iam quisque fidem amat et ... quid sit utile sollicite computat articulis. Sponte sua probitas officiumque iuvat. Seneca ... virtus per se petenda est. Potius utique ingenuitate honoris. Iuvenalis li. iiii. Nullus virtutem amplectitur ipsam premia si tollas. Tullius in Rethorica ii. Ca. xiii quod virtus libera sit et nemini servile sit.

Sola virtus in sua potestate est; omnia preter eam subfortune subiecta sunt dominatione. Divicie virtutis pedissequae sunt. Ille liber existimandus est qui nulli turpitudini servit. Idem in libro de paradoxis. Omnes sapientes liberi, omnes stulti servi. Quid est libertas? Potestas vivendi ut velis. Quis igitur vivit ut vult nisi qui recte vivit, qui gaudet officio, qui nec legibus quidem propter metum paret sed eas sequitur et colit, qui nichil facit nichil dicit nil cogitat nisi libenter ac libere. Soli igitur sapienti contingit ut nichil faciat invitus, nichil dolens, nichil coactus. Omnium sententia sit ... fracti animi atque abiecti et arbitrio suo carentis quibus nocet omnes leves ... servus esse ... Unde ille liber est cui mulier imperat, cui leges imponit, prescribit, iubet, vetat quod ei videtur, nec ille imperanti aliquid negare potest vel audet recusare. Ego istum non modo servum sed etiam nequissimum servum appellandum puto licet amplissima familia natus sit. Omnis animi debilitas et humilis et fracti timiditatis servitus est. De vera virtute. Nec purpura ... regnum quo ... Regem non faciunt opes non vestis Tyrie color non aurea tecta trabes. Rex est qui posuit metus et diri mala pectoris, quem non ambitio impotens et numquam stabilis favor vulgi ... movet, qui tuto positus loco et omnia infra se videt. Idem. Adhuc est quid interest quod dum sunt ... magna est haud qui contempsit ingenuitatibus ... turba dominantium liber est. Idem in libro ... Nunquam maior est animus quam ubi aliena seposuit et fecit sibi pacem nichil timendo, fecit sibi divitias nichil concupiscendo. Seneca. Nemo nisi vitio suo miser. Martialis. Corpus liber animusque esse non potest. Idem. Ca. xv de eadem dicit poeta.

Liber eris cenare foris si maxime nolis. Vegentana tua si domat uva sitim. Si videre potes miserie chrisendeta contentus nostra si po-

tes esse toga sit tua non vestibus tecta sub ire potes hec tibi si nis est similentis tenta potestas liberior parago nunc vere patres marcius intrabis candidi arbitrium dividi tur ex alieno sumptus parce tua nescis liberis. Claudianus in maiori sit nec tu is si plura cupis si ditatis in herum patiere ingenium tolabis inquietus iuvenis leges time omnia metus tenebis cum potius vos esse tui prospect. in suis. Quam nunquam in longum tempus perduxit morbi sed du bium possunt. corporis hodierna salus est corporis nemo non esse negandum est nulli nimium est ultima nata dies libertas nulla est melior maior nec potestas quam sine deo cum bene sunt amor aliorum in ipso posita est ditionis cuncta voluntas que viget affectus non gemit imperio. Gaufridus in poetria nova liber est in tus qui non inservit habundans. Cum sa tis est dives hic pauper qui plus cupit. Ennodius decens studiis vestrat honest actor in suis. Ca^m xvii De virtutibus medium sit in excessu et defectu

In omni vero continuo et divisibili est accipere hoc quidem plus hoc vero minus hoc vero equale et hoc aut secundum rem aut secundum nos. Dico autem rei medium quod equaliter distat ab utrisque extremis quod est unum et idem omnibus. Ad nos autem quod neque superhabundat neque deficit. Hoc autem non est idem omnibus. Nam unum quidem timidum ex minas parum est dominanti aut gignas ipsorum multum. Sic utique omnis sciens superhabundantiam et defectum fugit medium autem querit et hoc eligit medium autem non quod rei sed quod ad nos. Si igitur omnis ars ad medium respicientes opera perducit virtus autem omni arte certior est et melior quemadmodum et natura medii utique erit inspectiva. Adhuc peccare quidem multis modis contingit dirigere autem uno modo. Propter quod et hoc quidem facile hoc vero difficile facile quidem deviare a signo difficile autem adipisci et propter hoc malicie quidem superhabundantia et indigentia virtutis vero medietas. Bonum quidem est simpliciter mali autem multipliciter via. Est autem virtus habitus voluntarius in medietate consistens quoad nos determinata ratione et ut sapiens determinabit. Seneca ad Lucilium lxvi. Optimus virtus in medio est omnibus sapientum bonarum rerum nimia consuetudo pessima est. Oratius in epistolarum virtus est medium vitiorum utrorum redactum. Idem in libro sermonum. Est modus in rebus sunt certi denique fines quos ultra citraque nequit consistere rectum. In libro de remediis primo ventis nutritur ignis

to restinguitur ignis lenis alit flammas grandior aura necat. Idem in libro Metamorphoseos ij°. Inter utrumque tene medio tutissimus ibis. Maximianus. Maior cum mediis gratia rebus adest. Gaufridus in poetria nova in omnibus una est virtus servare modum rerum in suis. Ca^m xviii

Medietas de modo difficultate consistendi in medio

Medietas autem duarum maliciarum est virtutis huius quidem secundum superhabundantiam huius vero secundum indigentiam. Est ergo virtus circa passiones et operationes in quibus superhabundantia vituperatur et defectus medium autem laudatur et dirigitur. Nam neque omnis operatio neque omnis passio suscipit medietatem. Quedam enim mox nominata convoluta sunt cum malo ut invidia adulterium furtum et similia que dicuntur esse ipsa mala non eorum superhabundantie et deficientie. Non est ergo unquam circa hec dirigere sed semper peccare. Item fortitudo est medietas circa timores et audacias. Liberalitas est medietas circa dationem pecuniarum et acceptionem. Magnanimitas est medietas circa honorem et inhonorem. Ad que autem ipsi magis innati sumus hec magis contraria medio videntur. Et quia magis innati sumus ad delectationem propter hoc intemperantiores facti sumus ad intemperantiam quam ad decorem. Propter quod difficile est bonum esse in unoquoque enim est medium accipere difficile est ut circuli accipere medium non omnis sed sciens est. Sic utique irasci facile et dare pecunias sed cui et quantum et quando et cuius gratia et qualiter non omnis neque facile quod est bonum et rarum et laudabile. Propter quod oportet eum qui intendat ad medium primum segregari a magis contrario et minimum tollere oportet. Multum enim se ingerentes nos accedimus ad medium. Ve nimis quod qui tortuosa lignorum diri gunt faciunt. In omni magis autem cave dum est delectabile et delectationem. Non enim incorrupti iudicamus eam. Quod igitur plebis senes passi sunt ad Helenam hoc oportet nos pati ad delectationem et eam remittentes minus peccabimus. Idem in libro iiij. Mollicies autem est fugere labo riosa difficilius tamen est tristia sufferre quam a delectationibus retinere. Fuisse autem a delitate homines ferunt habuisse cum si tior ad pericula sustinenda unde homines virtute in iuventute fuerunt consuevere virtute cingere. Oratius in libro sermonum. Dum stulti vitant vitia in contraria currunt. Idem omnibus hoc vitium est cantoribus inter amicos ut nunquam inducant animum cantare rogati

Ca^m xviii de modo difficultate consistendi in medio

premissi iniquum desistavit. Item ibidem. c[apitulum] ...
pistolarum. Alt[er] ... plus quam
primus. Alt[er] vicarii ... de languens ...
Secunda de naturalibus questionibus libro ...
Difficilis ... est ... ducatque
... quam desiderit. At hic ...
... Item ... Ibi
est ad ... mollis ... Item in
li[bro] de ... tendit ... virtutibus
... epigrammate ... amplius
... ... voluntas ... Augu-
stinus ... petit ... Tulli-
us ... est quod ubi ... voluntas
... Tullius in rethorica secunda.

Capitulum xviii de iiii[or] virtutibus cardinalibus.

Virtutis partes ut dictum est sunt quattuor: prudentia, iustitia, fortitudo, temperantia. Prudentia est rerum bonarum et malarum scientia. Eius partes sunt memoria, intelligentia, providentia. Memoria est per quam animus repetit illa que fuerunt. Intelligentia est per quam perspicit animus ea que sunt. Providentia est per quam futurum aliquid videtur antequam factum est. Iustitia est habitus animi communi utilitate conservata suam cuique tribuens dignitatem. Eius initium ab natura profectum est. Deinde quedam in consuetudinem ex utilitatis ratione venerunt. Postea res et ab natura profectas et a consuetudine probatas legum metus et religio sanxit. Ius nature est quod non opinio genuit sed quedam innata vis nobis inseruit, ut religionem, pietatem, gratiam, vindicationem, observantiam, veritatem. Religio est que superioris cuiusdam nature quam divinam vocant curam cerimoniamque affert. Pietas est per quam sanguine coniunctis patrieque benivolis officium et diligens tribuitur cultus. Gratia est in qua amicitiarum et officiorum alterius memoria et alterius remunerandi voluntas continetur. Vindicatio est per quam vis et contumelia defendendo aut ulciscendo propulsatur. Observantia est per quam etate aut sapientia aut honore aut aliqua dignitate antecedentes veneramur et colimus. Veritas est per quam damnum ne quid aliter fiat aut fiendum futurum sit quam confirmaverimus. Ius consuetudinis est quod voluntate omnium sine lege vetustas comprobavit. In eo genere est pactum, par, iudicatum. Pactum est quod inter aliquos convenit. Par quod inter omnes equabile est. Iudicatum est de quo alicuius aut aliquorum sententiis iam constitutum est. Ius legis est quod in eo scripto quod populo expositum est ut observet continetur. Fortitudo est considerata periculorum susceptio et laborum perpessio. Huius partes sunt magnificentia, fidentia, patientia, perseverantia. Magnificentia est rerum magnarum et excelsarum cum animi ampla quadam et splendida propositione cogitatio atque administratio. Fidentia est per quam magnis et honestis in rebus multum ipse animus in se fiducie certa cum spe collocavit. Patientia est honestatis aut utilitatis causa rerum arduarum ac difficilium voluntaria aut diuturna perpessio. Perseverantia est in ratione bene considerata stabilis et perpetua permansio. Temperantia est animi in libidinem atque in alios non rectos impetus animi firma et moderata dominatio. Eius partes sunt continentia, clementia, modestia. Continentia est per quam cupiditas consilii gubernatione regitur. Clementia est per quam animi temere in odium alicuius iniectionis concitati comitate retinentur. Modestia est per quam pudor honestus claram et stabilem comparat auctoritatem. Hec omnia propter se solum ut nihil adiungatur emolumenti petenda sunt. Auctor.

Capitulum xix de prudentia et distinctione eius secundum diversos.

Prudentia quoque sic describitur: prudentia est munita custodia pervigil boni et mali, faciens discretionem. Item prudentia est bonarum et malarum rerum discretio cum fuga mali et electione boni. Item prudentia est virtus per quam ... que non solum presentia intuetur sed etiam rerum eventus videt. Seneca in libro de iiii[or] virtutibus. Quisquis prudentiam sequi desideras, tunc recte vives si omnia prius estimes et dignitatem rebus non ex opinione multorum sed ex natura constituas. Prudentis proprium est examinare consilia et non cito facili credulitate ad falsa prolabi. Tribus temporibus animum tuum dispensa: presentia ordina, futura provide, preterita recordare. Propone animo tuo et mala futura et bona, ut illa sustinere possis, ista ut moderari. Prudens ... Alii enim ... nunquam tarda ... ... molliat aspera ... ardua ... propius magna ... obscura ... ... estimat. Idem. Consuetudinis Pytagorice duo tempora maxime habenda curam: mane et vesperi, id est eorum que acturi sumus et eorum que gessimus. Tullius in libro ii de officiis. Prudentis est quod in quoque optimum est si possit facere ... tamen quod imitatum est ... intelligatur ... ... tamen ... ... suas ... Nam ubique prudentissimum est ... fi-dum (?) ... Boetius de consolatione libro v. ... quod in oculis situm est sufficit intuitu, vero potius prudentia mentis. Terentius.

in adolescentibus istud est sapere non modo que
ante pedes uidere sed eciam illa que futura sunt
prospicere. Item Gaufridus in poetria. Ca[pitulum] xx d[e]
Gressus preveniant ca[pitulum] xix p[re]t[er]itis
oculi prius ille mente et vires metire
tuas si fortis es et quid [illegible] si fragilis
sumque impone minora ne doleas sine teste
dolet mentis ex dolore sequeretur felices si pos
se sit arctum dilates aut si corpus debile
mens sit fortis congruas vires supplere
moneo spe grandi. Item Ouidius in li[bro] de ar
te 1o. Arte cito veloces rates remo que reguntur
Arte leuis currus arte regendus amor.
Idem in li[bro] 1o. Cui sermone placet notitia
silencia iuvet. Qui canit arte canat qui
bibit arte bibat. Proponas animo multa fe
renda tuo. Idem in li[bro] de ponto. Tu modo
fac timeas et que tibi. Idem ubi leta ni
tent dum loquitur fient tristia posse pu
to. Virgilius nono libro eneid[os]. Res animos
incognita turbat. Actor. Ca[pitulum] xx de memoria

Itaque prudencie partes sunt. vra
Memoria. Intelligencia. Providencia. Con
silium. Cautela. Circumspectio. Memoria
est admonitis interitu imaginaria quedam
representacio preteritorum. Item memoria est [illegible]
qua animus repetit preterita ut cocis me
liorat futura. Unde in prouerbiis sapiencium
legitur. Discipulus prioris est posterior dies
Unde quidem pagine retractat preterita ut
cocis iudicat futura. Unde in prouerbiis sapi
encium legitur. Discipulus prioris est. Debemus
autem delicta preterita ad penitenciam et bene
ficia accepta ad memoriam revocare. Seneca de [illegible]
libus gradibus. Vir [illegible] Colligat sibi senectus
annos inter studia vana consumptos et dap
na etatis male exempte laborem faciat et
accumulatos reddat patrimonii longe
amplius. Qui cum totis animum uacet
et ad contemplacionem sui saltem in ipso fine
respiciat. Faciet ac sibi instabit et cotidie
breuitate temporis metuens quidquid amis
sum est diligenti vite presentis usu recolligit
fidelissima enim est ad honestatem [illegible]
Copia. Itaque in [illegible] poetria. Colligunt in
genites annos in maxima paruo tempore
mollimus. Faciamus igitur et [illegible] sicut solet
qui tardius conmune uelocitate pensantes
mora festinemus magnum qui opus absque
etatis occupacione tractemus. Crescit animus
quociens cepti magnitudine ostendit et
cogitat quantum proposito non quantum sibi sup
sit. Ad lucilium epistola [illegible]. Tenes utique memo
ria quantum senseris gaudium cum pretexta posi
ta sumpsisti uirilem togam et in forum de
ductus es. Maius expecta cum puerilem
animum deposueris et te in uiros philosophia transtu

leris. Cato in suis libri [illegible] quos accepti me
mor esto. Actor. De beneficiorum quoque memoria
tunc atque receptorum [illegible] plenius infra
capitulo de gratia. Ca[pitulum] xxi de intelligencia et

Intelligencia est virtus rerum estimatrice
que rationali imaginatione statum presentium
perpendit unumquodque secundum ualorem
suum estimat atque ponderat meliora dete
rioribus aut potiores ad hanc itaque plurimum
profunda rerum inspeccio et integra ipsarum
estimacio quia non eas in superficie tan
tum oculis intuetur sed et interiore illarum substan
tiam certa racionis indagine prospicit. Ut
eas secundum quod sunt non secundum quod apparent
intellecta [illegible] quod uidet intelligere [illegible]
tram potius simul eciam cogitat que in
utilis et feda sit intus quanta voluptas
quam turpis sit [illegible] in [illegible] quam fluxus
eciam et quam dampnosa simul. Est honor
diuiciis et amatur potius uideat simul
eciam quod sit intus consideret uel [illegible]
ista felicitate reputatur. Unde intelligencia
dicitur [illegible] legendo. Aristoteles [illegible]
theicis acutis homines utuntur ut corpo
rum obstancia penetrarent non intra spec
tis interioribus eciam pulcherrimum corpus tur
pissimum uideretur. Apuleius in li[bro] de deo
socratis. Neque diuitiis pectorem solemus
ut equos quos uenam emere [illegible] [illegible]
emendis phaleras consideremus et bal
thei polimina inspectemus sed equum ipsum nudum
et solum ut sit ad [illegible] [illegible] ad cursu
ueetus aduectura ualidus. Seneca ad
lucil[ium] ep[istola] [illegible]. Quam stultus est qui equum emptu
rus est non ipsum inspicit sed stratum eius
et frenos sic qui hominem a ueste aut
condicione estimat. Idem in li[bro] [illegible]. Nec
tristis quos purpuratos uides felix
est non magis quam quibus sceptrum et cla
midem in scena fabule assignat. Qui
inde [illegible] clari incesserunt et cothurna
ti consederunt excalceati ad staturam suam
redierunt. Nemo istorum quos diuicie et
honores in fastigio ponunt magnus
est. Quare ergo magnus uidetur. Cum basi
sua illum metiris. Sed [illegible] eorum
sed nemine estimamus eo quod est et adi
ciamus illi et ea quibus adornatus est.
Et quotiens uoles tibi hominem estimare
inve inspice nudum ponat patrimonium
ponat honores et alia fortune mendacia
tia corpus eciam ipsum exuat animum intuere
qualis sit qualis [illegible] alieno an suo magnus.
Idem in [illegible]. De infra capitulo de dig
nitate. Idem in [illegible]. Animus intuens
natura prius fugiendorum ac petendorum
non conpinione sed natura prestat utilis

impones neutri fortune se submittes super omnia que contingunt eminens hic estatibus virtutibus potest contra vir magnus orire potest etiam et deformi et humili corpusculo formosus animus fedatur sed pulcritudinem corpus ornatus ornat. Ovidius in libro methaphor methamorphoseos xiij^o. Forma prima generis est patiens quoque laborum quesiti quoque tenax. Idem in libro de remediis ii^o. Parva necat morsu spaciosum vipera taurum. A cane non magno sepe tenetur aper. Flumine perpetuo torrens solet altius ire. Sed tamen hic brevis est illa perhennis aqua. Dicitur. Ca^m xxiiij de prudentia.

Hec prudentia vero estimatione sequitur eadem iusta ponderatione vero prudentia ratione qua scilicet preciosa dictionibus preponuntur ut anima corpori virtus sanitati honestas voluptati. Tullius de officiis libro ii^o. Nemo iustus esse potest qui mortem qui dolorem vel egestatem timet aut ea que sibi contraria sunt equitati anteponit. Idem in libro iij^o. Errat qui nimium nullum corporis aut fortune nitiis animi efficiens constituat. Enim id quod utile videtur in amicitia cum eo quod honestum est comparatur iaceat utilitas prevaleat honestas. Cum in amicitia que honestum non sunt postulantur religio et fides anteponantur amicitie. Idem in libro de paradoxis. Sed autem isti callidi vero estimatores prata et areas quasdam magni estimant quod sine genus passioni quod nocere non potest quia neque naufragio neque incendio amitti potest. Quid estimanda est virtus que nec eripi nec surripi potest que nec incendio neque naufragio amittitur qua qui prediti sunt soli divites sunt soli enim possident res fructuosas et sempiternas. Solius quidem est proprium divitiarum rebus suis contenti sunt. Idem in libro i^o de fine boni et mali. Nemo voluptatem quia voluptas sit assumat nec aut vel dolorem quia dolor est contemptat. Denique aut voluptates omittant maiorum voluptatum adipiscendarum causa sed cum aut dolores suscipiant maiorum dolorum effugiendorum. Seneca ad lucilium epistola. Eminent qui deteriora melioribus fortes suum adversus fortuita. Idem in xxiij. Abstrahuntur a recto divitie honores potentia cetera que opinione nostra cara sunt precio suo vilia. Nescimus estimare res de quibus non cum fama sed cum rerum natura deliberandum est. Nichil habet ista magnificum quo mentes nostre trahat preter hoc quod mirari illa consuevimus. Idem in libro xxxv^o. Quod contemptissima cuique contingit ac turpissime. Nec bonum non est opes aut et lenoni et lanisto contingunt

ergo bona non sunt. Dicitur. Ca^m xxiiij de prudentia vera ...

Porro hoc prudentia vero estimatione per iustamque ponderationem sequitur bonus ac rectus capere nisus quo vir prudens ad commodum suum cuncta retorqueret. Publius [illegible] Non est enim id sive mali quo bene uti licet. Idem in iij libro. Prudentis est quod nequius quod optimum est si possit sumi facere. Seneca de naturalibus questionibus libro iij^o. Ista amatura temporum est ut aliud in nunc quod multa descendat et illa cito defluat hac tempus memoria consideret. Idem ad lucilium epistola. Ait quippe sapiente nulla re egere et tamen multis illi rebus esse opus et contra stulto nulla re opus est. Nulla enim re uti scit. Idem in xxxv. Tempestas non apud gubernatorem impedit sed successum. Non deteriore tamen simulacra faciet statuarius sed cere ut marmori si affuit firmamentum virtute si licebit in divitiis explicabit. Si minus in paupertate si poterit in patria si minus in exilio si poterit ut eque si minus debilis quecumque fortuna attigerit aliquid ex illa memorabile efficiet. Sapiens est artifex domandi mala. Dolor egestas ignominia dolor in quibus ad hunc pervenerint manifesta sunt. Ita circa domos sua vero mobilis non tamen facultas tropia esse potest decidenda quam in utendo vitio in tacendo prudentia. Oratius in libro carminum. Non possessorem multa vocaveris recte beatum. Rectius occupat nomen beati qui deorum muneribus sapienter uti duraque callet pauperiem pati. Ovidius ubi supra. Deus cum rerum conditor varias species formavit in mundo continuas non potatur sive cero [illegible] est quarum usum humanis arbitrio commisit disponendum. Tamen ergo deterioribus amisis meliora sectatur non ipse quod deus est sed dei amicus efficitur. Ovidius in libro tristium. Nil prodest quod non ledere possit idem. Juvenalis. Et bona que prius natura dote suscepimus augent. Propterea non minus cuncta bonus fecimus quos et moribus ipsa labitus efficiat ut simulent prima primum Agamemnonis. Non res in melius mala facta cadunt. Dicitur. Ca^m xxv de providentia.

Providencia est virtus que quadam subtilitate futurorum eventus colligit adversa que preveniri sollicit animique preminet. Tullius de officiis. Illud etiam magni ingenii est cogitatione futura percipere et ante constituere quid evenire possit et quid agendum sit cum evenerit. Seneca ad lucilium epistola iiij. Adversus omnia que accidere possunt et adhortare animum durari. Nemo eum eo fortuna invaserit ut non tam illi minaretur quantum promiserit. Noli hunc tuis

quillitati confide manito mari gaudet
Idem in x° xx° Venit aliquis ad mortem
iratus morti nemo te illam nemo stillat
concipit nisi qui se ad illam diu composuit
Idem in agamenone Optimum misero est ne
fere mori plurimum q. ad manum ma
ximum Omni uita suppetit euitamini ut
mors quam paucissima que abole possit i
neniat lucanus li ix Scire mori sors
prima uiris actor Cassiod. materia de supra
c. de prudentia circa capitulo de cautela et
etiam inferius capitulo de spe ratione sui co
tra mortem Ca xxvi de consilio et deliberatione

Consilium est examinatio gubernatio
et cautio subtilis animi prospectus
Deliberatio est autem est inceptum
plena maturitatis et solercie consideratio Item
consilium est bene excogitata ratio aliquid
faciendi uel non faciendi Ex libris sapi
entie Omni deliberandum est quod quod statu
endum est semel Idem Salustius in katel
prius quam incipias consulto at ubi con
sulueris mature opus est facto Tullius in
rethorica prima Consilium aliquid faciendi
uel non faciendi ne excogitata ratio Idem
in i de officiis Parua foris arma nisi consilium
non plurimum habeat in rebus asperis nec timi
tum autem de gradu deici sed ... animo et
consilio nec ratione discedere Illud etiam
magni ingenii est cogitatione futura p
cipere ante constituere quid euenire et quid
agendum sit cum euenerit Idem in li
... Qui deliberant ... ... de honestate ... in
li de senectute Non viribus aut velocita
te corporis res magne geruntur sed consilio
auctoritate sententia Idem in philippica xi Malo
rum consilii est ... unde ... tristem acci
dat sed animi non minor fortitudo ferre
si euenit Idem in xii Omnis est etiam quibus
sui ipsius optime cui sed ... minor quia
amabilis sit intelligit Apuleius in li de
deo socratis Quando pax ... ... rep
tantes consilia non corpore sed ... ab
noctibus colligunt et ... ita ... non
animo sed auribus cogitant Quintilianus li xii
plurimum in consiliis ualet auctoritas nam et
prudentissimus et optimus esse debet qui se
tenere sue credulitati atque honestis creden
dus uelit Idem in xii Nouit quippe se
nec tam ... preceptis sed consilia ua
consilium capiat formam ... Seneca
ad lucillium xxviii uiri boni auditus tuta e
que subit colloquia consilia ... co
filiis ... contemptu fortuitorum Pauci sunt
qui consilio se suaque regant Ceteri eorum
more ... non eunt sed fe
runtur Idem xxxviii Turpe est non ire sed fer

repitur in medio turbine rerum stupente
queret ... ... quemadmodum ... ...
dicente ... consilium ... ...
cogitatio Idem ad ... consilium ... ...
maximeque consiliis sunt ... ...
natis et ... ... inuenitur li ii ...
nem laudis iuuenes moribus suis ...
tant quo ... ...
gentes ... consilia ... Cato
li° de moribus Antiquum noris ... consiliu
... ... Idem ... ... co
silium ... ... sodali ...
le consilium ... nec ... ...
... si prodest ... ... Boni
... ... est ... bene ... te ...
... ... Actor Ca xxvii de cautela

et circumspectione sed et proprios

Prudentie quoque ...
pars est cautela qua mali fuga
tur et astute cauetur circumspectio aut
est cautio ... cautela qua ...
fugimus ... ... Seneca ...
... est ... qui ... Ex libris sapi
entie Bonum est ... ... malo fugi
enda ... ... periculum cauet
... ... Psalmus ... ...
dat ... ...
est ... ...
... in media ... ...
... esse ... ... ad ... ...
... ... assidua ... cottidia
na ... esse ... ... et ...
ta ut ... ... qui ... ...
... ut sicut illi ad ... ...
... ad ... sunt ... ita ...
... prudentes ad ... aduersus ...
et ... ... in ...
... tempore ... esse ... ...
... ...
... consilia ... ...
... ... insidias inimicorum ...
... et ... ... ne ...
... aduersa repentina ... ...
tis ... ... Seneca
in ... Omni ... ...
sunt res tunc maxime meditari ...
oportet quo ... aduersam ... ...
ferat ne quid animo sit nouum ... quit
quid ... ... euenit ... ...
tur Seneca ad lucillium ... ...
diebus ... ... est ut ...
uoluptatibus ... abstineat ... ...
... ... Idem in ...
... ...
... ac stultus et fortune credentibus
omnibus ... noua ... ...
cies ... ... est ... ...
mali nouitas ... sapientes assuescit

[-]e malis futuris et que alij diu pacien
do faciunt leuia s[ed] leuia facit diu cogita
do Ide[m] pusillanimes furunt Nemo se tuto
diu periculis offerre tam crebris potest Quin
tilianus li[bro] 4 Cauendum est non solum
crimen turpitudinis sed suspicione Cas
siodorus in li[bro] epistolarum xxxiij Quamque cum
in[?] [illegible] rebus qui nunc incendi adhi
benda est cautela Ouidius in li[bro] de arte

Ca[pitulum] xxxiiij de caut[ela] [et] p[ro]uid[en]cia

Quemque aliis cauet non cauet ipse sibi
Idem in li[bro] 4 Non minor est virtus
quam querere parta tueri Idem in ep[istola]
... a baltinis[?] [illegible] timuisse querelis
Idem in li[bro] de remedijs Que[m] nimis apparet
[illegible] vetat anus Cato in suis Cum fueris
felix que sunt aduersa caueto prospice
qui veniunt hos casus esse ferendos
Nam leuius ledit quicquid preuidimus ante
Quod tibi suspectum est confestim discute quod
sit Namque solent primo que sunt neglecta
nocere Tranquillis rebus que sunt aduersa
caueto Rebus in aduersis melius sperare
memento Claudianus de maiori [illegible]
Quamque [illegible] [illegible] iam prospicere fa
tentur Ibidem Semper metuente ubi tanta luc
toria [?] tu-bet[?] Idem Plus est seruare quesitum
quam quesisse nouum Cato in li[bro] suo Quod
tibi suspectum est discute quod sit Nam
solent primo que sunt neglecta nocere
Iudicis in li[bro] de totalia[?] Post stramina[?] autem
lecus abhorret aquas Tibullus Felix quicumque
[?] dolore alterius didicit posse cauere suo
Gaufridus in suis [illegible] [illegible]
habe [illegible] in illis casibus [illegible]
peiora caue Esto argus [illegible] oculis
circumspice Nec sis [illegible] hodie ut tras[?] mo
[illegible] [illegible] [illegible] est plurima tempo
tumor[?] Emulet sic hoc [illegible] melior
[illegible] Actor Ca[pitulum] xxxv de obs[er]uan[cia] t[em]p[or]is

Quoniam autem ut ait Salomon oportunitate
omnia tempus habent Ideoque uegacias[?] te
mpus est et oportunitas magna pru
dencie pars est oportunitate temporis
Temporis monemus que agenda sunt obseruare
[illegible] [illegible] que si tempore suo fiant
utilia sunt et salubria aliter sunt damp
nosa vel perniciosa Seneca in declamaci
onibus li[bro] iiij Necessitas est lex temporis ne
cessitas nauigia iactu exonerat neces
sitas incendia ruinis opprimit Ouidius
in li[bro] de remedijs Temporibus medicina
valet data tempore prosunt Et data non ap
to tempore vina nocent Principiis obsta
sero medicina paratur Cum mala per lon
gas conualuere moras Et properans[?] ne te
uenturas differ in horas Qui non est hodie

[-]tras minus aptus erit Vidi ego quod primum
fuerat sanabile vulnus Dilati longe
dampnum tulisse more Idem in li[bro] 4 [illegible]
solet [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
fit [illegible] siti Et que non possunt singula
multa iuuant Idem in li[bro] de ponto Leta quod
letus cernit tamen tristia tristis Tamen
cum oportet tempus utrumque suum est Cato in li[bro]
suo Temporibus mores sapiens sine cri
mine mutat Insipiens esto cum tempus
postulat aut res Stulticiam simulare loco
prudentia summa est Actor De hac con
materia inferius que c[apitu]lo de maturitate
c[apitu]lo quam de zelo [illegible] Actor Ca[pitulum]

xxxvi de iusticia

Iusticia est virtus
cuique ius suum tribuens utilita
te communi seruata Item iusticia est virtus per
quam [illegible] [illegible] [illegible] dignitatis
non negatur Item [illegible] [illegible] Iusticia
est que suum cuique reddit alienum non uen
dicat utilitate propriam negligens ut equi
tatem communem custodiat Hec est et vertis
sime cardinalis virtus dicit quia ceteris
bonis aliis [illegible] [illegible] [illegible]
aut deo aut sibi [illegible] quod suum est reddi
Tullius de off[iciis] li[bro] 1 Fundamentum iusticie
est fides id est dictorum conuentorumque constans
veritas Idem in li[bro] 2 Nemo esse iustus
potest qui mortem qui dolorem vel qui exsulta
cionem timet aut ea que hijs contraria
sunt equitati anteponit Tanta est iustic[ie]
uis ut nec illi qui maleficio et scelere
pascuntur sine ulla eius particula viuere
possint Nam princeps latronum nisi equa
liter predam dispertiat aut interficitur a so
cijs aut relinquitur Idem in li[bro] 3 Iusti
cia est una omnium domina et regina virtutum
Idem in li[bro] de legibus primo Nichil est ta-
lius quod intelligi planius uos ad iusticiam
esse natos nec opinione sed natura ius
esse constitutum Idem in eodem Iusticia et ob
temperacio legibus scriptis [illegible] [illegible]
Id [illegible] autem iustissimum est iustic[ie] merce[dem]
non querere Seneca de iiij or virtutibus
Iusticia est nature tacita conuencio in adiuto
rium multorum inuenta Iustinianus institu
cionum li[bro] 1o Iusticia est constans et perpetua
voluntas ius suum cuique tribuens Hugo
Opus iusticie est in omnibus mentis conatibus
quibus eidem accedit accordius concep
tus surgens et [illegible] usque ad eterne
corporalem procedens Lactancius in li[bro] diuina[rum]
institu[cionum] Iusticia quamuis omnes simul virtutes
amplectatur tamen due sunt omnium principa
les que ab ea diuelli separari non possunt
Pietas et equitas pietas hic sugmine[?]
trismegistus diffinit nichil aliud est quam

qui dei vocis. Equitate autem nos bene indica-
do quod et ipsi laudabile est in homine iustus
se cum ceteris [illegible] cum equabilitate
notat. Deus enim quibusque generat et inspi-
rat omnes equos in partes esse voluit eandem
[illegible] condicionem omnibus posuit in morta-
litate omnibus proposuit. Nemo apud eum
servus est. Nemo dominus. Si enim cuncti eundem pa-
trem [illegible] equo iure omnes liberi sumus. Nemo apud
eum. Nemo deo pauper est nisi qui iustitia
indiget. Nemo dives nisi qui virtutibus ple-
nus est. Divitie non faciunt insignes
nisi quos possunt bonis operibus facere cla-
riores. Cum autem pauperes videntur eo tamen
divites sunt quod non egent nichil concupiscunt
secundum illud. Deus cultus. Primum ergo iustitie est
officium coniungi cum deo secundum cum homine. Sed
illud primum religio dicitur. Secundum misericordia
vel humanitas nominatur. Que virtus ipsa est iustorum
et cultorum dei. Eo quod sola tenet vite originem
[illegible]. Nullius opere indigere se putat qui
suam alteri denegat. Actor. Ca xxxv de latria sive religione

Inprima ius species iustitie videtur
esse latria humilitas reverentia obedientia
pietas concordia liberalitas gratia
hospitalitas fides lex veritas iusticia
[illegible] est autem latria [illegible] cultus dei [illegible]
religio que sit describit. Religio est vir-
tus [illegible] superioris nature quam divinam
cultum religionem. Religio est virtus per quam
venerantur famulatum cerimonie divine cul-
tus defertur. Augustinus. Deum adorare est [illegible]
vere mente pro humilitate subiectione [illegible] pri-
mum [illegible] homini videre. Hermes
Trismegistus ad Asclepium. Asclepi [illegible]
duplex est et eius illa pars simplex
quam nominamus divine similitudinis formam
qualitatis [illegible] melior nature et origi-
nis sue in divinitatis unitate pervenerit.
Nos ergo agentes gratias adoremus hoc sit
cum summe [illegible] dei cum gratiarum acti-
one [illegible] hominum adorantibus et laudibus et
[illegible] celestes [illegible] delectantur.
Nos [illegible] vocis optamus si divine
placet pietati ut nos in mundana cu-
stodia ab [illegible] superiorum partis nature
restituat. Hic est pie subiecta diligenter
[illegible] Pythagoricus
[illegible] libertate arbitrii permisit homini
deus ut pure et sine peccato [illegible]
sicut deo. Templum dei est [illegible] et
altare optimum est [illegible] castitas
[illegible] potestate accepit a deo esse
filius dei. Ex dictis sapientum. Non [illegible]
[illegible] qui placeat sed qui [illegible] quibus de-
[illegible] admoneat [illegible]
[illegible]

est. Augustinus de civitate dei li. viii. Plato quoque dicit [illegible]
torem dei ipsum esse [illegible]
placeat quod homini deo placet [illegible]
quod deo placet [illegible] ubi [illegible]. Ca xxxvi de cultu dei

Hic desiderii deus est pietate
colendus iustitie ut mens tota sit [illegible]
deus optima vota deo [illegible]
[illegible] hec [illegible] dignum est [illegible]
quod venit tales adoramus quales [illegible]
[illegible] Non quales [illegible] operibus [illegible]
[illegible] mundi totus deus implet et
ambit [illegible] templo cordis meus [illegible]
[illegible] nulla est melior maior [illegible]
potestatis [illegible] fuit [illegible]
[illegible] virgo posita est dicimus anima [illegible]
[illegible] affici non [illegible] in
[illegible] sapientum [illegible]
[illegible] est [illegible] ad Ale-
xandrum. Ca xxxvii [illegible]

Inhonore dum procedet in [illegible]
non mactamus. Nec delubra metallis
argenteis incrustata fundamus neque
auro altaria et gemmis splendentia de-
dicamus que sunt non [illegible] deo largiamur
superiore te asseris ut [illegible]
[illegible]
[illegible] deus [illegible]
diligit [illegible]
[illegible] cum homine [illegible]
[illegible] Nam ubi deus est [illegible]
mundum creavit hic regit atque alit [illegible]
[illegible] diligimus [illegible]
[illegible] deus [illegible] est
et ideo non [illegible] largitate
munificum [illegible] religionis [illegible]
[illegible] placet [illegible]
[illegible] qui [illegible]
[illegible] esse celeste non [illegible] magnam
[illegible] cum deo [illegible] splendor [illegible]
[illegible] ob [illegible]
[illegible] maxima [illegible]
[illegible] est [illegible] et [illegible] et
[illegible] et [illegible]
[illegible] est et [illegible]
[illegible]
et [illegible]
Et [illegible] est [illegible]
[illegible] et [illegible]
[illegible] non [illegible] deos [illegible]
[illegible] qui [illegible]
[illegible]
[illegible] religio [illegible] est
et vita [illegible]
sua. Est etiam quedam religionis [illegible]
[illegible] non [illegible]

Omne [illegible]. Ca xxxviii de eadem [illegible]
Omnibus anime [illegible] in [illegible]

Cap xxxviii de eadem [illegible]

Cap [illegible] de [illegible]

Cap xxxvii [illegible]

iuuat in templis uiris inuicte mores di-
scite pontifices iusto quid facit aures [illegible]
dasme ad superis de magna que dare laude no
possunt magnum mescale lippa [illegible] cō-
positum mus que anni status que recessus incens
in tactu et [illegible] pectus honesto Ouidius
uiis Castas placent superis et que tangere
sacra iussimus uos bene celestes uspia uo-
tra colite Tibullus li. ii. Vos quoque ab-
esse procul iubeo discedat ab aris cui tulit
hesterna gaudia nocte uenus Seneca ad
lucilium [illegible] Ca xxxv de sacris diebus celebrandis

Festis maxime diebus animo impe-
randum est ut tunc uoluptatibus solus
abstineat cum in illas omnis tur-
ba procubuit Ouidius li. de festis Pro-
pera lumen dies longum quibus felicia
sunt dicenda bona sunt bona uerba dicite
uacate aures misa uaga que sunt absunt
iurgia differt opus linguas tui turba tuo
Tibullus li. ii. Luce sacra requiescat
humus requiescat arator regnaue suspe-
so ueniet tecto opus Solute uincla iugis
nunc ad presepia debent plena coronato
stare boues Omnia sunt operatio
non audeat ulla lanificam pensis in-
posuisse manum Vos quoque abesse procul
iubeo discedit ab aris cui tulit hesterna
gaudia nocte uenus Immadicum cele-
brant nec festa luce madere est rubor
errantes et male ferre pedes [illegible]
li [illegible] Non recto sunt legalia sabbata
cultui qui preter opus credit nihil e-
uetitum Nulla dies actus hominis non damp-
nat iniquos Omnia que ueniunt tempora in-
stitie Nec coniungit ritibus ocia sancta
tantum aptius et sancta cordi [illegible] Ex libro
digestorum li. ii. Vlpianus ad [illegible] lege cau-
tum est ne diebus feriatis [illegible] ut
iuri contumeliae pareatur Paulus li. xiiii.
ad sabinum more romana dies a media no-
cte incipit et sequentis noctis media parte
finitur ita que in horis xxiiii horis Duobus
diuiditur noctibus luce media [illegible] est
verum quia qua uis hora lucis actum est
Porphirius Ca xxxvi de oracione pro prelatis

Deus ut parte cum prius nullius indi-
get nobis ad bene est cum prius iusticiam et
castitate cum adorationem ipsam uita
esse ad eum fundentes primiciarum et
ipsum signum de ipsis sequentes eum purgat
ui tacite deus sciret affectum ad ipsum oran-
do Ouidius li. i. de ponto Ira deus sponsa iratum
gaudes ubi que ei solum est tum homine suas
stultitudine declaratur Anglicus in li. de
tractibus humane sapientiae qui sunt de ceteris
tulit nec ultra petendi esse ad ipsos [illegible]

talibus arbitrabatur quia ut bona tribueret
ea quibus sciret quid utile esset Nos autem
plerumque id uotis expetere que melius fuerit
non impetrasse Est enim deus summus tene-
bris in noluta mortalium mens mens prete-
rea grande leta eorum petiones tuas spar-
gis Quinimmo appetis que multi optata fu-
erunt homines quamplures que complectere
petiti dederunt [illegible] in agris ma-
lus in istis que uos magna demus funditus
cultunt Desine quod stulta maiorem tuarum
causis quod felicissimus uelles insidiis
et te tota celestium arbitria committe quoniam
qui bona facile tribuere poterunt ita maius sto-
lidus Tunc scito te omnibus cupiditatibus
esse solutum cum eo perueneris ut nichil deum ro-
ges nisi quod possis rogare palam Inu
nalis nisi libri Orandum est ut sit mens
sana in corpore sano forte posce animum mor-
tis terrore carentem Marcialis quoque Ca
Parma rogat xxxvii de oracione pro peccatis
magnos si uo dat qui quos magnum ut
loquimus prudeat tempore magna
roga Ouidius mane li. i. Effectus na-
tus ne rogante deus si bellum fatale e-
omnia posse deos sed non multi de pulsus di-
fugit in medium templi uolatus ad ara
Vtct [illegible] offensum numinis numinis honore speret
prospere ubi [illegible] laus nisi deum dep-
lint Ore praebitis si que uero sunt
intima cordis habet Crimine deditur ut que
uis addit ut inuenias Cum deus es
factus priabus non prestat inquis Ambiti
concedit quod nocitura negat Via [illegible]
facit quod prohibet Placidus Ca Pia
mens in laude dei superata laboribus Ca
de qui tum te bene uincit apud Cancel-
larium sine fine bona mysteria verto que
re non [illegible] talia nocte modo Nam
si se ullo iam minime credit esse Circum-
ueniens [illegible] ad tempora tempus
sedulus in [illegible] Persius li. ii.
Salue [illegible] perueris cuius pectora reges
cum celo tuam quod regit per secla deum
numerus complectens anima [illegible] sui
[illegible] sine fine manere quod nec tibi deo
dominus tuus cum [illegible] honoris ne
primam silentium est nec hic sequitur
Salus in exemplis placuisti femina ex-
ope fame noctis qui nudum in morte
munificis ualeat quidem terrena petisti
sed aliud in pace Quid statuit deus su-
te libat ipse dotor Ca xxxviii de hu-
militate

Humilitas est que condicionem
sue conditionis intuitu uoluntaria
mentis inclinatio Item humilitas est
amor sine uoluntas qui sedet iussu conditu

Item humilitas est virtus per quam animus fragi-
litatis sue memor in nullo se extollit
nec se [illegible] sibi ascribit. [illegible] Humilitas
est virtus qua homo sibi vilissimus in
cognitione vilescit. Seneca ad Lucilium epistola
[illegible] fatuus si lectori volo. Nec est in-
longe querendum est me ipsum videns.
Aristoteles in methaphysica li. x. [illegible] humiliat
sponte melior est quam ille qui humiliat
[illegible]. Seneca ad Lucilium [illegible] Redige te ad parva
ex quibus cadere non possis. Valerius maxi-
mus li. iiii. Valerius cum animum insignium
subtitulo consolatus [illegible]
invidia sui magistratus fastigium mediocritate
ad consolabilem et humilem statum deduxit
quando edes suas diruit quia excel-
sioris loci posite instar artis [illegible]
bantur. Itaque quanto domus inferior tanto glo-
ria superior evasit. Idem in eodem li. Nulla
est tutior humilitas que dulcedine [illegible]
nonnumquam [illegible]. Prudentius in libro de conflictu
[illegible] virtutum humilitas intendit gres-
sum mediocris erat parte. Frangit et
[illegible] meditatum gaudia vult. Ovidius
in li. de tristibus iii. [illegible] tibi [illegible]
una magna fuit. [illegible] quoque formida
nimium sublimia semper propositi [illegible]
[illegible]. Item Oratius in li. i epistolarum
[illegible] satiator [illegible]
[illegible] nulla [illegible]
se [illegible] licet bona sint. Actor. Ca. xxxix

de reverentia

Reverentia est virtus qua
sublimioribus [illegible]
[illegible] deos scilicet et angelis
et hominibus. Reverentia deos [illegible]
Actor. [illegible] reverendiores esse debemus
quia [illegible] agit. Boecius de consolatione
li. v. Magna nobis si dissimulare non vultis
indicta est necessitas [illegible] cum ante
oculos agitis iudicis cuncta cernentis.
Valerius li. i. Xenophon cum [illegible]
[illegible] maiore e duobus filiis [illegible]
[illegible] nec ideo cultum deorum di-
mittendum putavit. Idem in eodem. [illegible]
[illegible] pontifex [illegible]
[illegible]
[illegible] tenens mortuum esse filium
suum audisset nec manum [illegible]
[illegible] religione [illegible]
natum dolore [illegible] ne patris magis
quam pontificis partes egisse videretur. [illegible]
[illegible] li. iiii. [illegible]
[illegible]. Tullius de officiis [illegible]
[illegible] Cato in li. de moribus. Maiori cede.
Tullius in li. [illegible]. Item [illegible] li. i.
[illegible] romanarum [illegible]
[illegible] honor tribui

quam etati solitus est. [illegible] li. [illegible]
[illegible] quoque [illegible] ille qui religio-
nem [illegible] offendi. Tullius in li.
[illegible]. Reverentia etiam est [illegible]
[illegible] pecuniis. Ita
quoque periculosum est alicuius [illegible] esse [illegible]
[illegible]. Actor. Ca. xl de obedientia

Obedientia est animi deliberata [illegible]
[illegible] obediencia est [illegible]
[illegible] voluntatis [illegible]
et voluntaria [illegible]. In obediencia vero
[illegible] cui debebis
imperanti nolle [illegible]
diencia est [illegible] amore dei [illegible] man-
datum. Tullius in li. de legibus primo. Ius-
titia est [illegible] legibus scriptis
et institutis populorum. Idem in li. iii. Et
qui bene imperat [illegible] aliquid necesse
est [illegible] qui modeste paret videtur [illegible]
[illegible] dignus esset. [illegible]
paret [illegible]. Cassiodo-
rus in li. epistolarum iiii. [illegible]
non [illegible] arbitrium [illegible]
[illegible] nobiliter [illegible]
li. iii. [illegible] legum [illegible] fides [illegible]
[illegible] voluntatis [illegible] mandati [illegible]
[illegible] est. Salustius in [illegible]
[illegible] te [illegible] in minore [illegible]
legem [illegible] in maiore [illegible]
[illegible]. Terrencius in adelphis. Quod tu
[illegible] si quid bene [illegible]
nemo [illegible]. Valerius li. [illegible]
[illegible] legis [illegible]
[illegible]. Item [illegible] in
[illegible]
[illegible] ita et [illegible] humiles ac pauperes
[illegible] divites ac [illegible]
non [illegible]. Oracius in li. epistolarum. [illegible]
qui turpe [illegible]
et que [illegible]
[illegible] quod [illegible]
[illegible] li. i. [illegible]
[illegible] pietate [illegible]
plus pietatis [illegible]
[illegible] sed [illegible]
[illegible] Actor. De obediencia [illegible]
[illegible] dicit [illegible]
dit [illegible] virtutis. Ca. xli de pie-

tate

Pietas est virtus qua debitum
honorem parentibus exhibemus. [illegible]
etas est [illegible]
[illegible] affectu.
Tullius in [illegible] pietas est
[illegible] parentibus
[illegible] et diligens cultus tribuitur.
Seneca in [illegible]. Nulla [illegible] maior
pietate [illegible] est. [illegible] amor

tenuit tenebit. Valerius li. v. Quantalis
dulcedo et inestimabilitatis barbarorum ingenia
penetravit, orbes quoque terrarum hostium animos
mollit et iram differt, distitos inimicorum
nos placidum iter reperit. Nulla acerbitate
fortune, nullis sordibus pretium care pietatis
evilescit, quin etiam eo certius quo miserius
expertum sit. Sanguinis ingenui mulierem
pretor apud tribunal suum capitali crimine
damnatam in carcere necandam tradidit. His
autem qui custodie preerat misericordia motus non
eam protinus strangulavit; aditum quoque fi-
lie sed diligenter excusse ne quid cibi in-
ferret dedit, futurum existimans ut inedia
consumeretur. Pluribus autem iam transactis dieb-
us, secum ipse querens quidnam esset quo tam diu
sustentaretur, curiosius observans animadvertit
filiam exerto ubere famem matris lactis sui
subsidio lenientem. Que tam admirabilis
spectaculi novitas ad iudices perlata remis-
sionem pene mulieri impetravit. Quo enim
non penetrat aut quid non excogitat
pietas? Quid enim tam inusitatum et inau-
ditum quam matrem nate uberibus alitam? Pu-
taret hic aliquis contra rerum naturam factum,
nisi parentes diligere prima nature lex
esset. Idem de pietate predicatur qua patrem
filia Cymona Cymonem consimili fortuna
affectum parique custodie traditum iam ultime
senectutis velud infantem pectori suo ad-
motum aluit. Herent oculi hominum ac stupent
cum picti facti facta picta ymaginem
vident. Pone quod virtutes admirationis
[illegible] pietas autem et amor [illegible] pli-
nium exempli testamentum publice pietatis qui
Dario totis regni sui viribus in Scytharum
regionibus impetum faciente, paulatim ceden-
tes interrogati qui finis fugiendi ultimas
[illegible] pugnandi facturi essent, responderunt
se nec urbes nec agros cultos habere pro
quibus dimicarent. Ceterum cum ad parentum
suorum monumenta venisset, sciturum eum
quemadmodum Scythe preliari solent. Quo qui-
dem uno tam pio dicto immanis et bar-
bara gens ab omni feritatis crimine se rede-
mit. Prima prima igitur et optima rerum na-
ture pietatis magistra est, que nullo vocis mini-
sterio, nullo usu litterarum indigens propriis ac tacitis
viribus caritatem parentum liberorum pecto-
ribus infudit. Quid ergo doctrina proficit?
ut politiora scilicet ingenia, non ut meliora
fiant, quia quedam solida virtus nascitur
magis quam fingitur. Quibus enim palustris
vagos et silvarum latebris corpora sua
tegentes inmodiceque feritate famantes
cibum invenientes [illegible]. Quis docuit?
Illa nimium que tergi etiam filium laqueo

nisi defectu ad protegendum parentibus in tam
insitis vocis instruxit. Hanc caritatem p-
rimum sub nimie benivolentie gradibus conspicit,
qui conspicere et cum suavitate illa recorda-
tionis est iucunda domicilio angusti habitaculum pue-
ri et [illegible] infantie tempora preteri-
tam eosdem parentes appellant. Cara est uxor,
dulces liberi, iocundi amici, affines accepti,
sed postea cognitis nulla benivolentia debe-
atur quam patrie conservat. [illegible] in
ethicaide li. 6. Cuius amor crudelia vi-
cit pectora, [illegible] nisi [illegible] pro pi-
etate et in honeste probat [illegible] prima
prima vero et merito pietatis [illegible]
[illegible] alio [illegible] pietatis dicitur cultus deo-
rum. Ca. ply de amore patrie

Ad pietatem quoque pertinet amor patrie,
de qua multi locuti sunt auctores. Tullius
in rethorica secunda: Quando omnia quando
preciunt [illegible] nullo [illegible] patria
collatio est [illegible] putandum. Idem in Tuscu-
lanis questionibus li. 2. Nemo unquam sine mag-
na spe immortalitatis se pro patria offerret
ad mortem. Idem Antonius: [illegible] nulla
cuiquam iusta causa contra patriam arma capiendi.
Symacus in libro epistolarum: Patria alimentorum
defectu laborante [illegible] est iniustior cru-
delem [illegible] deserere. Valerius li. v. Codrus
rex Atheniensium cum ingenti hostium exercitu
natura regio debilitata ferro et igne va-
staretur, humani auxilii diffidentia ad Apol-
linis oraculum confugit ac per legatos sci-
scitatus est quo illud tam grave
bellum modo discuti posset. Respondit ita
finem ei fore si ipse hostili manu occidisset.
Quod non solum Athenienses castris [illegible]
sed etiam hostes [illegible]. Eoque edictum est ne
quis Codri corpus vulneraret. Id postquam
cognovit, depositis insignibus imperii fa-
mularem cultum induit ac pabulantium
hostium globo se obiecit, unumque ex his
falce percussum in cedem suam compulit, ne
Athene occiderent. Temistocles quem virtus
sua victorem et iniuria patrie imperatorem
Persarum fecerat, ut ab ea oppugnanda se ab-
stineret, instituto sacrificio excepta patera
tauri sanguinem hausit et ante
aram ipsam quasi quedam clara pietatis vic-
tima concidit. Aristoteles [illegible] vite
[illegible] senilibus ac languidis membris
in summa litterarum ocia [illegible] deditus, [illegible]
valens pro salute patrie incubuit, ut eam
hostilibus armis solo equatam in lec-
tulo Atheniensi [illegible] Macedonum ma-
nibus quibus abiecta erat erigeret. Ita-
que urbs tam strata atque eversa Alexan-
dri quam restituta Aristotelis notum est.

opus. Ennodius. Amica est homini ad ge-
nitale solum revertendi semper hylaritas.
Oratius in libro carminum. Dulce et decorum
est pro patria mori. Ovidius in libro de ponto. Ne-
scio qua natale solum dulcedine cunctos
ducit et inmemores non sinit esse sui.
Idem in libro sine titulo. Felix qui
sua rura tenet [illegible] tanta sollicitus [illegible]
possidet [illegible] tam leti quam [illegible]
[illegible] est [illegible] legisse
libellos [illegible] digitis [illegible]
[illegible] libro I. [illegible] na-
talis amor sic alicuius quibus. Idem in libro [illegible]
dulcius est patriis [illegible]
est alicui [illegible] se reddere posse sepulcris de-
cor. Ca. xliiii. De humanitate vel mansuetudine.

Humanitas est elegans [illegible] quedam
urbanitas hominum innata que reddit
eum omnibus benignum affabilem gratio-
sum et est idem penitus quod mansuetudo. Ita
et homo dicitur esse animal mansuetum natura
unde humanitas videtur esse mansuetudo
que sic describitur. Mansuetudo est virtus
qua quis est tractabilis non asper non in-
domitus sed omnibus affabilis. [illegible] Item
mansuetudo est [illegible] dulcedo sine turbulen-
tia aut benignitas que nec provocat nec
provocatur. Item mansuetudo est virtus per quam
modesti tranquillitas animi nullius [illegible]
tate [illegible] sue quietis excedit [illegible]
quasi naturalis ut dixi. Et ideo recte [illegible]
humanitas vocatur. Valerius in libro [illegible] humanitatis
dulcedo [illegible] barbarorum ingenia pe-
netravit [illegible] torvos hostium oculos mol-
lit [illegible] placida [illegible]
[illegible] Pisistratus Atheniensis tyrannus cum ado-
lescens quidam amore filie eius virginis accen-
sus in publico obviam sibi facta osculatus
esset hortante uxore ut ab eo capitale sup-
plicium sumeret respondit si eos qui nos amant
interficimus quid hiis faciemus quibus odio sumus.
[illegible] humanitate manavit
[illegible] filie [illegible]
[illegible] laudabilius [illegible] Idem [illegible]
[illegible] lacessitus et [illegible]
[illegible] patienter [illegible]
[illegible] male audire. Denique [illegible]
[illegible] enectus [illegible]
[illegible] nec tamen [illegible]
attendere voluit. Qui etiam filios suos [illegible]
[illegible] maiestate [illegible]
retraxit postea autem die [illegible] supplicia
[illegible] morte [illegible]
[illegible] datamque [illegible] amicitie [illegible]
[illegible] revocavit. [illegible]
[illegible] regis. Qui cum audisset
quosdam in [illegible]

[illegible] de [illegible] qui il-
lic [illegible] an de se talia
dixissent [illegible] nobis [illegible]
[illegible] vobis [illegible]
[illegible] que de te locuturi eramus [illegible]
fuissent ac iocus. Tam urbana [illegible]
le [illegible] tamquam simplos [illegible]
fessio [illegible] regis [illegible] in risum [illegible]
quidem clementia et moderatione [illegible]
est ut et sobrii sibi [illegible] gratias agerent
et ebrii bene [illegible]. Tullius de officiis libro
primo. Nihil [illegible] magnitudo animi remota
a communitate et conjunctione humana feritas que-
dam sit et immanitas. Idem in libro [illegible]
quedam membra amputantur si sanguine et
tamquam spiritu caruerint [illegible]
liquis partibus corporis sic in figura [illegible]
hominis feritas et immanitas belue a com-
muni humanitate segreganda est. [illegible]
[illegible] epistolarum [illegible] ferus qui
non intelligere possit. [illegible]
[illegible] simplicitate malignus
[illegible] tempora [illegible]
[illegible] multis [illegible]
[illegible] pugna [illegible]
[illegible] Ca. xlv. De concordia et pace [illegible]

Concordia est amicorum [illegible]
[illegible] quedam [illegible]
[illegible] est [illegible] concordia
[illegible] ordinata tranquillitas. Varro [illegible]
[illegible] concordia mores [illegible]
[illegible] formant. [illegible] sapientum [illegible]
[illegible] concordie. [illegible]
odia et discordia. Item [illegible]
[illegible] disserentia [illegible]
[illegible] Concordia [illegible]
[illegible] discordia [illegible]
[illegible] de [illegible] patrem [illegible]
[illegible] belli [illegible]
bello timor [illegible]
[illegible] sapientes [illegible]
[illegible] minimis [illegible] pugna [illegible]
[illegible] ad Alexandrum [illegible] bella
non [illegible] morbus [illegible]
[illegible] fortuna est [illegible]
[illegible] pugnam [illegible] vincimus. Tullius
de officiis libro primo. [illegible] suscipienda sunt bel-
la ut sine iniuria in pace vivatur. Itaque pa-
ci que [illegible] sit insidiarum semper est
[illegible] belli ita [illegible]
[illegible] pax que [illegible] Idem in [illegible]
[illegible] armatorum [illegible]
[illegible] opportet [illegible]
non armis. [illegible] pacis [illegible]
[illegible] nec est [illegible] tran-
quilla libertas. Julius Celsus in libro de bello
gallico [illegible] inter duas bellantes

hec una tempus agendi deprecare est dic sibi ipse confidit. Comparatis (?) aulicis uidentur et alii paululum quod fortuna tribuit non uerit communibus paratis qui superior uidet ne equa parte contentus erit qui omnia se superare uirtute uult.

Ca. xlii de eodem secundum poetas

Manibus nostris pulcherrima (?) et concordia paruis crescunt, undique sua pace dei licetque ... nisi qui bella gerunt nepotes magis fedo tot dulce restant acies tot in orbe laboris impia cum ethica uiuerent secula pacem fedus fedo communibus uero discordia turbat pacem summa tenet. Idem lucanus. Nulla fides pietatis qui uiuis qui castra sequuntur uenales que manibus ibi fas ubi maxima merces. Claudianus de raptu li. iii. Candida pax homines trux decet ira feras. Pax pax plena (?) uirtutis omnibus pax summa laborum pax belli exacti pacis pretium periculique. Quid nil placitum est sine pace deo. Nec minus magna aurum cum ... officium probat si turbida fortis cedes impatiens subiectorum. Odiant autem ... uictorum cladesque pax est. Nil inflati tumet nomen uidet cuncta ferre domina potestatis patiens atque omnia tegit. Virgilius ... offensa ... donat ... uictis nemo pereuntis (?) ... Cato ubi ... concordia mult[...] amorum (?). Auctor

Ca. xliii de liberalitate secundum philosophos

Liberalitas est uirtus per quam liberalis aliquis in largitione possessionum ... caritatis (?) nullique ... liberalis est cum res ... uerba (?) ... discernendum cum ... participata ... fit ... sumpta ... reddendum ... principale materia generalis que quidem facultate accipit plus largiendi quociens ... accipit plus prestandi. Boecius de consolatione li. ii. Auaricie magis offundendo qui continuando nocent. Tunc ea pretiosa est pecunia cum translata in alios largiendi usum desinit possidere. Auaricia semper odiosos claros largitas facit. Tullius de officiis li. ii. Beneficentie ac liberalitatis duplex ratio est. Aut enim opera impenditur indigentibus aut pecunia. Facilior quidem posterior locupleti presertim sed prima lautior ac splendidior et uiro forti claroque dignior ac pluribus utilior. Nam prima ex archa (?) ... deprometur et secunda qui pecunie beneficium accipit deterior inde fit. Ille ad idem semper expectandum paratior. Item aut uiro liberali uidendo esse munificum indigendo non uelim

in omni quoque re contrahenda uendendo emendo conducendo locando facile et equum multa multis de iure suo cedentem et a litibus quantum liceat abhorrentem. Sed tamen uero uiri familiaris qui ... flagitiosum est. Sed ita ut illiberalitatis et auaricie absit suspitio. Lactancius li. vi de falsa sapientia. Rectius ... eorum commendantur laudat. Cassiodorus uariarum li. i. Diligentes amicis ... quotiens est ... iusta ... non decet esse difficile beneficiis non patitur largitate defunctum. Seneca de beneficiis li. i. Beneficium est beneuola actio tribuens gaudium capiensque tribuendo ... et prona ac sponte sua parata. Itaque non quid detur refert sed qua mente. Nunquam enim est qui parua et sordida illustrat magna et pretiosa sunt dehonestat. Idem. Nunquam magis nos obligat que parua dedit magnifice quam regum opes equauit animo qui exiguum tribuit sed libenter qui paupertatis sue oblitus est. Dum meam respicit qui accipere se putant cum debet beneficium qui dedit tanquam non recepturus recepit tanquam non dedisset qui occasionem quesiuit ... et quesiuit. Beneficium ingratum sit licet in re ipsa magna magna uideantur que danda extorquet aut ... Itaque multo gratius uenit quod facili quam quod plena manu datur. Idem li. ii. ... est beneficium quod diu inter manus dantis hesit. Gratissima sunt beneficia parata ac ... nulla intercessit mora ... uerecundia. Primus benignitatis ... et primum est libenter facientes ... facere. Idem li. iii. Queris quo ea que ... tua facias dando. Consule uelit... et carere tibi dedit atque ... inexpugnabile possessionum ... non solum honestiores ... Item cetera tua ... Illud quod te diuitem ... qui ... possideas sub sordido nomine iacet ... est ... est qui nisi tibi donasti beneficium est. Idem li. iiii de moribus. ... tuas magis amici beneficiis qui iniuriis ... Idem ... numquam magnum ex ... sapientia. Boecius ... est ... offeras ... beneficium ... hesitat ... Beneficium ... est dare ... Benignius ... cogitat ... epistola

Ca. xliiii de eodem secundum poetas

Illa acceptissima semper munera sunt auctor que pretiosa facit. Idem in libro

methamorphoseos xiiii Cuius anima vultus ac
esse bonum Macheus [illegible] de ethobia Affectus
pre effectum non aspice quantum sed fugat qui
ta soliditate dati veterum amicos donatis
affectum non dacione patet. Da cito da gratis
gratum ne gratia fiat venalis prodigus ac-
cedit mensuram largus honorem fuit fructi-
ficat parcus avarus eget. Est ancilla dei
simplex elemosina mortis antidotum vene
porta salutis iter lucis amortis laqueis
elemosina sordes abluit [illegible] dulce per-
sunt opus vitium [illegible] ventura potest
honorem corporeum potest spirituale decus mar-
cialis cocus. [illegible] fures [illegible] actor
[illegible] Idem quas dederis solas semper habebis o-
pes. Tullius de officiis libro primo. Capitulum xliiii de liberalitate et de discretia

Liberalitate et beneficentia nichil
est nature hominis accomodacius sed ha-
bet multas cautiones videndum est enim
primum ne obsit illi cui datur beneficium
vel aliis. Sunt enim multi cupidi splendoris
et glorie qui aliis eripiunt quod aliis largiantur
et sic aliis nocent ut maiores liberales putentur
Nos autem ea liberalitate utamur quod amicis pro-
sit et nemini obsit. Deinde ne maior sit libera-
litas quam facultates sunt ne prodigalitate
tandem turbetur quod est fundamentum iusticie. Deinde
cum liberale est quod non sit iustum. Spectandi
autem mores eius cui beneficium conferatur et
animus eius erga nos et communitas ac societas
vite et ad nostras utilitates officia ante col-
lata. Idem libro ii. Nec ita claudenda est res
familiaris ut eam benignitas aperire non
possit nec ita reseranda ut pateat omnibus.
Causa autem largicionis duplex est si autem
necesse est aut utile et in hiis rebus mediocri-
tatis regula servanda est. Tenuitate enim re-
mota gratissima est liberalitas. Tamen viri
liberalis bonitas quam in re omnium sufficere est ei-
usmodo indigentibus tantis arte esse debes
preceptor enim deberet esse benignitatis in cala-
mitosis nisi forte calamitate dignus fuerit
Valerius libro iiii. Itaque liberalitatis duo fuerunt
maxime fontes probabiles verum iudicium et
et honesta benivolencia. Seneca de benefi-
ciis libro primo. Volo ergo in totum in plenitudine de-
pingere beneficium quod cadere non dubium est aut ini-
tentis dubio aut occipientis talem esse
sum fuat ut ante iactata est accepta est
necesse est aut super bonus aliter illa colliso
vi longo aliter brevi mittat. Eadem benefi-
cium tractandum est in utriusque persone dantis et accipientis
aptet nec ultra debilit nec se illi inie-
nec in ipsi debet. Idem in eodem Sunt quedam
nocitura impetrantibus que non dare sed negare
beneficium est. Amicus itaque utilitate potius
quam voluntate petentium. Sepe enim noxia quod

cupiscimus nec despicere quam preciosa sunt
licet quia iudicium intercipiat affectus sed cum
subsedit cupiditas cum impetus ille fla-
grantis animi qui consilium fugat recidit
detestamur preciosos malorum munerum aucto-
res. Idem libro iiii. Turpissimum genus dam-
ni est inconsulta donacio. Conquerimur quod collatum
sicut male dedisse quam non recepisse. Ca-
to reperitur. Cum Deus morte [illegible] Macrobius libro
Saturnalium. Beneficium dando accepit qui
digno dedit. Quidam in illo peccunie titulo de
de mechi res est ingeniosa dare sustamque
flammas in mare fundis aquas marcial
huius ... pauperis eris si pauper es semper
nunc dantur opes nullis nunc nisi divitibus
Terencius in Formione. Cum nunque compa-
tum est ut hii qui minimus habent semper aliquid
diciores addant. Seneca libro de beneficiis

libro iii. Capitulum xlv Quorum sit dare vel accipere beneficia

Disputatione an beneficium dare filius
suo possit. Sunt enim quidam qui ita
distinguunt quedam beneficia esse quedam offi-
cia quedam iniustia beneficium esse quod alienus
det. Alienus autem est qui potuit sine repre-
hensione cessare. Officium esse filii uxoris
et earum personarum quas necessitudo suscitat
et opem ferre iubet. Quod iniustum esse ubi quem
condicio sua eo loco posuit ut quicquid con-
que prestat imputet. Seneca in eodem [illegible] ii
dicunt stoici quod nemo malo homini prodesse
potest. Beneficium est quod prodest quod beneficium non
accepit malus quod non dat reddere quod ingra-
tus non est. Item bonus vir omnia recte
facit quod ingratus esse non potest ita nec
bonus quisquam ingratus est nec malus
accipere dignus. Unde apud nos bonum honestum
est, commune ad malum nichil potest. Desinit
enim esse malus si ad illum virtus intraverit
Quamdiu autem malus est nemo illi dare bene-
ficium potest quia quecumque ad illum pervenit pravo usu
corrumpit. Sicut adimuas cum stomachus mor-
bo viciatus recolligens bilem quoscumque
accepit cibos mutat in dolorem et ali-
mentum vicium doloris trahit. Ita animus cecus
quicquid illi commiseris id omnibus sum corrupcione
contagione iniustum facit. Idem in eodem.
Nichil potest ad malos pervenire quod prosit ymo
quod non noceat. Quecumque enim illis contigerit
in suam naturam vertunt. Idem nec beneficium dare
possunt quod nemo potest quod non habet dare. Sed
illis hii ita sunt accipere tamen quedam ma-
lus potest que beneficiis similia sunt. Quibus
non reddit ingratus erit. Sunt enim ani-
bona sunt corporis sunt fortune. Prima a
stulto et malo submovent peripatetica-
nos qui felicitatis humane longe lateque ter-
minos ponunt. Autem nimia beneficia pervenient

ad malos quia qui non reddit iniustus est. Nobis autem non placet esse beneficia que non sunt nisi factura meliore quodam tamen esse illa et repetenda non negamus. Ille autem nesciencius agit licet inquit benefi[ci]um non fit quod accepit tamen ingratus est quia non sunt redditum cetera si acce[pta] pro se sit latro est cetera quamquam in malum ingenium quia ad occidendum nimium voluntate armatus est. Fortius enim et apud epi[grammata] nequicia non magnit. Tullius de officiis li.° 1.°

Ca.m l. de beneficiis de constitutis

In beneficiis collocandis mores hominum non fortuna sequi honesta res est. Si quibus tandem qui magis roganti dividi causa non autem ponat. Gracia viri fortunati et potentis a quo cum videt re[mun]eracio fore expediencior atque celerior meos nisi voluntas est prompcior corrupti quoque sunt mores et depravati admirande divinorum. Idem in eodem eius prius qui inter ingratum. Officium itaque liberale est. Severe beneficium pro rebus merere fidei fructu. Seneca de beneficiis li. 4. Inter beneficium inter duas leges est. Alter statim oblivisci de dati alter nunquam esse accepti taceat qui beneficium dedit narret qui accepit. Detrahenda est magnis iactancia. Idem loquitur velut tacentibus ingratum cetera ille qui minatur fallendum est ut scias nec a quo accepit sciat. Archesilaum aiunt amico paupertatem suam dissimulanti egro autem nec se quidem confitenti deesse sibi in sumptum ad necessarios usus tamen clam succurrendum iudicasset pulvinar eius ignoranti sacculum subiecisse ut homo in utilia verecundus quod desiderabat inveniret potius quam acciperet. Varro 4 sui. Turpissimum est iudicasse vive. Ex prolixis sapientum. Invitavit ante est dona prestare nisi adveniente de vita de beneficiis li.° 1.°

Ca.m lj de ingratitudine vel negata dato beneficia

Multos dominum ingratitudo percussit ut [?]ficiunt quia aliquas tunc spoliatores prodierunt quoque sunt aliquas leves et quos paulo post ianuarius penitebit alias querulli et minima momenta calumpniatores dixerit gratiam corrupit nec tum post quam beneficium dederunt sed et in damnis certis cum viris gemitus sunt aut levius rogari aut semel cuius vero cum aliquid a se peti supplicatus est fronte abdupit multum gratit occupaciones simulavit longis sermonibus et de industria exitum invenientibus occasiones petendi abstulit variis artibus pretentes elusit. In angusto vero positus vel conspicientibus aut distulit aut timide negavit aut [illegible]

si difficulter sed superducto supercilio sed malignis verbis vix exemplis illis au[?] gravatus esse quam super ad eum potest qui beneficium aut superbe abiecit aut iratus impendit aut fatigatus ut molestia caret dedit. Qui nimis tarde fecit diu noluit. Idem in li.° 2.° Ingratum est beneficium quod diu inter manus dantis herit. Gravissimus enim nulla res carius constat quam que precibus empta est. Molestum cum verbum est onerosum demissoque vultu dicendum rogo. Commorari animo gaudeferunt spem suam protrahi qui trahi contra admodum acerbissima crudelitas est que penam trahit et nunc genus ut cito occidere quia tormentum ultimum finem sui secum affert ita maioris genus iniuria est quo magis diu pependit. Alexander Antigonus cinicus petebat talentum. Videt antigonus plus esse cinici pete debet. Repulsus petit denarium. Videt minus esse quam quod regem deceret dare. Turpissima est huius cavillacio invenit quo neutrum daret. In denario regem in talentum cinicum respexit cum posset denarium tamquam cinico dare talentum tamquam rex. Nichil autem tam indignum est quod non honeste regis humanitatis tribuat. Idem in prolixis rogatis aut intercepta causet illa. Nam qui timide rogat docet negare. Socrates negat sibi ipsi qui quod difficile est petat. Valerius maximus in eodem li.° 4.° Honorato patitur qui postulat ultimus qui invenit preces quia nullum non provenit. Ipse demi dat et nunc dat ei prosperitas nomine. Varro nisi cuius facte referret gratiam in inter dati eius dati est ne putes beneficium sed predam. Semel dedit qui rogatus bis quia non exoratus autem est plus quam semel rogare. Cum diversis argumentum est nihil mereri. Rogat diu. Ex prolixis sapientum. Ingenium saltem laedit qui indignum rogat. Benefici[um] nos bis dat qui celeriter dat. Cato li. suo. Quod prestare potes ne bis promiseris illi ne dubitas tum magna petas nisi de parva. Seneca de beneficiis li.° primo

Ca.m lij de non repetendo vel improperando beneficia

Non autem facile dicimus turpissimus beneficiari au[t] repetere beneficium. Idem in 2.° libro. Taceat qui beneficium dedit narret qui accepit. Idem in li.° 1.° Qui dat beneficia deum imitatur qui repetit feneratores. Terencius in andria. Istec commemoracio quasi in memori beneficii est exprobracio. Tullius in li.° de amicicia. Odiosum sane genus hominum officia exprobrancium que meminisse debent is in quem collata sunt non commemorare qui contulit. Idem in prolixis ita quod et aliud beneficium latronum nisi ut commemorare possit

hiis se dedisse vitam quibus non adcirunt
de prandiis sapientem. Beneficium qui se dedis-
se petit dixit Seneca in epistula li° xii°. Nos [illegible]
ri quedam pretiosum ultra modum ut ad [illegible]
et sum reddeant. Animi divus ille dat beneficium
sicut meminisse non debet sed volumus intelligi
predicare non debet nec iactare nec [illegible] cre-
[illegible] puto tibi fiducie est nihil quibus
[illegible] amplius exigendum est qui satis est
ut petitum quantum satis est. [illegible] amicus pro-
babile [illegible] ut ad vim [illegible] veniat
itaque ille qui dixit ut tandem [illegible] au-
[illegible] auribus quo patat si dixi
ut tandem credet quantum plurimum posset
[illegible] sperat [illegible] quantum audet et
incredibilia suadet ut ad incredibilia [illegible]
perveniat. Marcialis coquus. [illegible] nunc in-
[illegible] meminimus semperque tenebis. Cur igitur
taceam postumiane tu loqueris. [illegible] quo-
tiens aliquid tua dona refers [illegible] pro-
clamat dicit ille mihi. Non bella [illegible]
dam facit duos sufficiat unus huic operi
si vis ut loquar ipse tace. [illegible]
nus ingentia postumiane dabunt auctor per-
cunt garrulitate sui auctoris. Ca° xiiij de gra[tia]
beneficiis impendenda

Gratia est qua beneficiis
omnis vere beneficiorum gratia tenetur. [illegible]
gratia est virtus qua benivolentie mutue
alterius ad alterum affectuosos cultus [illegible]
Seneca de beneficiis li° ij°. Eligendi sunt qui
libenter accipiunt libenter reddere et eos quibus
obligari sunt re animoque non tantum eque
sed etiam [illegible]. Idem libro iij° Quando tu aliquid
tibi missum est munusculum subinde inter
[illegible] aliud remittunt [illegible] se debere te-
stantur. [illegible] signum est protinus aliud
[illegible] et [illegible] propinquare
[illegible] tabos solvere cupit ingratus de-
[illegible] et qui [illegible] ingratus est. Idem
ad lucilium epistola [illegible] recipere bene debe-
beneficia bene solvere. [illegible] autem solutio est
ipsa confessio. Idem in lxxxj. [illegible] etiam
si [illegible] expectabat [illegible]
post beneficia [illegible] plurimum venia debetur
[illegible] beneficium [illegible]
non omnis grati sunt debere beneficium [illegible]
sapienti notum est quanti res [illegible]
[illegible] et [illegible] [illegible] quantum
accepit [illegible] [illegible] quantum et quemadmodum
unde [illegible] aut soli sapiente re-
ferre gratiam sciunt. Beneficia crescunt mora
et tanto plus solvendum est quanto tardius. In-
gratus est qui beneficium reddit sine usura
[illegible] dignum est quod [illegible]
magnum. Tullius de [illegible]
[illegible] autem solum modo gratiles esse debet
qui beneficium accepit sed etiam [illegible] potestas

accipiendi fuit. Varro in epistula [illegible]
est [illegible] pulcherrimum autem
[illegible] reddi. Seneca in epistula li° j°. [illegible]
[illegible] negligere maximum [illegible]
est [illegible] [illegible] Refert quoque Seneca [illegible]
[illegible] aliquem ab archelao rege [illegible]
[illegible] ut ad se veniret [illegible]
[illegible] posse [illegible] se ab eo vol-
le beneficia accipere cum paria non posset
reddere. Ex proverbiis sapientum. [illegible] est
accipere quod non possis reddere. Beneficium ac-
cipere est libertatem vendere. Beneficium plurima
accipit qui scit reddere. [illegible]
[illegible] sub Catone in epistula. Beneficii
accepti memor esto. Exiguum [illegible]
dat tibi pauper amicus. Accipito placide
plene et laudare memento. [illegible] in [illegible]
laudi. Ca° xiiij de ingratitudine vitanda

Dicet accipiendi beneficii quantum sunt
quo vita homini [illegible] constat tollit
[illegible] beneficium [illegible] gratis
negligit. Ex proverbiis sapientum. Ingratus
unus miseris dampnum [illegible] malignos fi-
[illegible] ingrati. [illegible] beneficiorum
memoria fragilis est iniuriarum tenax.
Seneca de beneficiis li° j°. [illegible] plura maiora
[illegible] est frequentius quam ingratitu-
do [illegible] compatum est ut al-
[illegible] qui vita descendat ut
illa [illegible] habet tenax memoria
custodiat. Idem libro iij°. [illegible]
gratiam agunt et in angusto et adaucte.
Non est necessaria [illegible] genus in-
gratus est qui remotis arbitris agit gratias.
[illegible] satis est.
[illegible] tam plene beneficium [illegible]
[illegible] malignitas possit nulla tamen [illegible]
[illegible] non bonus [illegible]
Idem libro iiij. [illegible] in-
[illegible] Idem libro vij. [illegible]
[illegible] est non vocare beneficium [illegible]
dante aliquo afficit [illegible] Idem ad
lucilium epistola. [illegible] de accipiendo cogitat
oblitus est accepti nec ullum habet [illegible]
malum cupiditas quam quod ingrata est. Idem
in lxxxj. [illegible] estimamus quam [illegible]
[illegible] quam [illegible] petimus [illegible]
[illegible] accepimus [illegible] quod nos facit of-
[illegible] acceptorum cupiditas accipiendorum.
Quintilianus [illegible] Nemo est iustior [illegible]
qui beneficii sui [illegible] [illegible]
[illegible] ut [illegible] gratias agat qui [illegible]
[illegible] Seneca [illegible] de beneficiis iij°. Plato
cum flumen [illegible] nec ab illo por-
titor [illegible] exegisset [illegible] pro [illegible]
[illegible] dixit [illegible] illi esse apud pla-
tonem officium deinde paulo post cum [illegible]

atque alium gratis eadem sedulitate tueretur
nesset negaverunt illi iam apud Platonem
positum officium. Auctor hec. Seneca me ad
dit. Nam ut tibi debeam aliquid pro eo
quod prestas debes non tantum michi dare sed et
tanquam michi. Non patris ubi quod quis
applicat contingit miseris. Item ubi supra
Seneca vide. Sicut simulato credit ignis
tus peritum et alii vocati et familiares
aut aliquis iam cum beneficia obligaverunt
sed etiam eadem vane deo nil debemus pro
communibus beneficiis. Cunctis dominus dupplici bene
ficiis nos demonstrat qualitatis dum tenetur
postquam inoleverit sapita dulcescunt
Seneca de beneficiis li. 7o. Ca. lv ex non pot
quorundam ingratitudine a beneficiis cessandum est

Multos quidem ingratos experimur sed plures
facimus et ut supra ibidem dicit. Perdidit
beneficia qui se perdidisse cito credidit
at qui instat et onerat priora sequentibus et
eodem et in memoriam reducit. Quam forte
dit. Idem in vi li. Non est magni animi
beneficium dare et perdere sed hoc est magni animi
perdere et dare. Idem ad Lucilium epistola lxxxi. Que
reris te incidisse in hominem ingratum. Si hoc
primum miraris vel plures beneficia non dabis
ita ne apud alium pereant apud te perie
runt. Non videant parvus his non det
tis in certo ocio vita torpebit. Sed velim
quendam est quod si offendit. Et post ma
lam segetem serendum est. Omnis eventus
et inceptus est id ut aliquid procedat sepe
temptandum est. Torquet ingratum se et ma
cerat odit que accepit quia redditurus
est et extenuat. Iniurias vero dilatat et
auget. Quid eo infelicius cui beneficia
excidunt herent iniurie. At contra sapi
ens exornat omne beneficium et sibi ipsa
commendat et se assidua eius commendatione
tione delectat. Illa contempnunt quibus lesus
est nec vivit omnia infelicius nec querit
cui casui imputet et fortune potius re
fert et quodcumque accidit benigne interpreta
do levat. Non ostenditur plerumque qui officii
meminit quem per incursus et melior
memoria se detinet nec mutat animum
adversus beneficium quem fecit quod dum in
est bonitatis indicat ad melius. Nemo
autem gratus esse potest nisi contempserit ista
propter que vulgus insanit. Auctor. Ca. lvi
de moralitate secundum philosophos

Moralitas est servata virtute iuste pietas intelligenda
se contineri. Varro in [illegible] dicit co
rdia mores ad civitatem civitas forma
re. Philosophus sapientie. Inter omnia disciplina
sunt primis populo una conveniat decem
nis de quatuor virtutibus. Nec parsimonia
tibi immunda sit nec parsimonia sordida
nec simplicitas neglecta nec lenitas lan
guida. Sed si res tibi exigue sunt non sunt
tamen anguste. Nec tua deflectas nec ali
ena mireris. Non sis arrogans non audax
submittas te non proicias gravitatem servans
sed admone libenter reprehendi patienter.
Alienorum viciorum nec curiosus sis nec a
cerbus reprehensor nec tamen simplicitate cor
rector ita ut admonitionem hylaritate pre
venias. Dicenti esto tacitus auditor recipi
enti facile unde contendenti facile cede
. Omnibus tibi pares facias si nec inferiores
superbiendo contempnas nec superiores recte
te vivendo timeas. Officii esto benig
nus [illegible] blandus parcas familiari
omnibus equus. Celerior esto iudicio quam sermone
vita quam vultu nec tue bone fame se
minator sis nec invidus aliene. Que non
sunt sine arrogantia postulat impertias que
aut necesse sine occultatione ignorantie ti
bi postula impertiri. Idem ad Lucilium epistola
v. Id agamus ut meliorem vitam sequamur quam
vulgus non ut contrariam alioquin quos emen
dari volumus fugamus et avertimus il
lud quoque efficimus ut nichil velint imitari
nostri dum timent ne imitanda sint omnia.
Contra naturam est torquere corpus suum
faciles odisse munditias et squalorem
appetere cibis non tantum vilibus uti sed horrendis
sed horrendis. Quemadmodum desiderare delica
tas res luxurie est ita usitatas et non mag
no parabiles fugere dementie. Frugalitatem
exigit philosophia non penam. Et cum esse ita
bonos mores et publicos. Augustinus
Turpis est omnis pars universo suo non
congruens. Versus. Ca. lviii de fidelitate

Mille hominum species et rerum discolor
usus velle suum cuique est nec voto
vivitur uno. Sedulius li. 2o [illegible]
Hic loquitur primus ille tacet hic ambulat
hic stat. Ille amat fletus alter comparare
[illegible] modis pariter [illegible]
[illegible] nichil durare potest ergo
nulle amicus corripe nulle modis [illegible]
eadem tellus parit omnia [illegible]
[illegible] flores [illegible]
tot sunt [illegible] quot in
orbe figure. Cum sapit [illegible] in omni
bus moribus [illegible] Tracius infec
tia ut videntibus [illegible] ita fletibus
assunt [illegible] Tullius de officiis
li. 2o. Turpe est [illegible]
[illegible] sermone. Marcialis
coquus [illegible]
[illegible] de iocunditate. Auctor sequitur capitulum
tertium. Ca. lix de fidelitate secundum philosophos

Fides inquit Anshelmus est absconditarum voluntaria certitudo supra opinionem et infra scientiam constituta. Aliter autem fides idem est quod fidelitas. Ex proverbiis Sapientum. Etiam hosti est equus qui habet in consilio fidem. Qui fidem perdit nichil potest ultra perdere. Quintilianus ca. xiii. Res autem sancta tamquam sanguine non potest ablata esse. Alios cum uxorum fides unius singulos auctoritas. Tullius de officiis libro primo. Fundamentum primum iustitie est fides id est dictorum conventorumque constantia et veritas. In illis tamen promissis standum non esse quis non videt que quis metu coactus vel dolo deceptus promiserit. Seneca ad Lucilium epistola lxxxviii. Fides est sanctissimum humani pectoris bonum nulla necessitate ad fallendum cogitur nullo premio corrumpitur. Idem magna memorie. Nos nullis premiis corrumpit. Auctor magni regni. Numquam fides et pacti pariter vivunt. Prius fides. Valerius Maximus. Fabius captivos Hannibale in ipsa temporum pecunia redemerit. Cum a senatu non prestaretur misso in urbem filio fundum quem unicum possidebat vendidit. Premium Hannibali numeravit. Et eum pro numeris quam patriam fidei inopem esse maluit. Auctor. Idem Valerius libro viii. refert quod Hannibalis obsidione Casilinates clausi cum alia sua pinguissima membris suis subiecta consumpserunt. Et addit. Quid si circa ipsius civitatis ... constantiam fidelius loca ... vinculorum ... et pelles ... de parietibus ... resolutis aqua madide maluerunt quam arma ... deserere. Idem Valerius libro ix. Bone fidei ne ... dictore nec quemadmodum ipse auget nec in quemadmodum cognitum obscurare. Idem libro ix. Occultum insidiis sunt mala ... latebris sub ... efficacissime virtutes sunt mentiri et fallere. Fructus autem manus admisso scelere consistit. Si quidem cetus cum fidelitatem necessariis vinculis confederent. Tamquam insidiis afferens humano generi quantum salutis bona fides prestat. Illud igitur non minus reprehensionis quam illa consequntur laudis. Quasi infirma vero per aliorum fidei inopia ... humani generis salute suam custodia ... vallavit. Salustius in Iugurthino. Sancti ceterorum fides quam pecunia. Tullius in Rhetorica prima. Enim amicitia est in eorum fide sperantium quorum perfidia totiens decepti sumus. Virgilius in libro iiii. Eneidos. Ca. lix

Nusquam tuta fides. de custodia fidei pacti

Nemo dubius nulla fides letis integra nec dubiis. Lucanus. Nulla fides regni

-ni sociis omnisque potestas impatiens consortis erit nec gentibus ullis. Credite fidei. Nullo exemplo. Nulla fides est. Ovidius libro de Ponto. Et cum fortuna statque caditque fides. Idem libro de arte i. Respice despicitur. Pectus sua federa fuerit Lucanus. Rara quidem fides robustos odit. Amicos proditoris ... fidei prima petit. Casu dubia sub sorte duelli pugnata fides ... concordia in ... fregerat ... bellis ... in hystoria ... hec est vera fides que servo comitatur amicorum. Quod fides ... hiis quos ... vadigata fides sit laudata in istis. ... ex ... Certum ... quae ... virtutis ... distinctione est. Auctor.

Veritas est Ca^m lx de veritate

adequatio totius vite hominis quasi intentio et sermo et actus homines in bono concordant nec in ulla re se dissentiunt. Unde nequis dicitur quod veritas non habet angulos. Item alio modo veritas est adequatio rei et intellectus. Item veritas est virtus qua quis omni timore vel fraude posita cum quadam simplicitate que recte sentit affatur. Pomponius ... Pitagoricum preceptum fuit post Deum veritate colenda que sola homines deo proximos facit. Demostenes ... liber ... quod ipsa veritas veritatis ... fit liberi ... mendacium ... Tullius in invectiva contra Catilinam. Numquam enim veritas que contra cum ingenia calliditate sollertia contra quod factas cum insidias facile ipsa per se defendit. Terencius in Andria. Hec tempore obsequium amicos veritas odium parit. Seneca de clementia libro v. Qui aliquem offendere quam adulando placere. Idem ad Lucilium epistola. Veritas in omni sui parte eadem est. Que decipiunt nichil habent solidi. Tenua (?) tenue est perlucet si diligenter inspexeris. Idem in declamationibus libro ii. Veritas est prius teste tempus nam et adhuc aliquis pervenit ut intelligat quos ad eos quibus fingat. Idem in libro de clementia. Nemo potest personam diu ferre ficta. Ficta in naturam suam recidunt quibus veritas non subest que autem ex solido nascuntur tempore in melius proficiunt. Auctor. Ca^m lxi de lege proprie

Lex est preceptum faciendorum prohibens

-que contraria faciendum prohibens ac distinctionis imperans ... Tullius in libro de legibus primo. Lex est ratio summa insita in natura que iubet ea que facienda sunt prohibetque contraria. Lex est recta ratio imperandi atque prohibendi quam qui ignorat

novat in iniustus est sine scripto ut iusti
cia sine iniquitate iusticia est obtemperacio
legibus scriptis institutis que populorum Idem de
in li. 4. Nunc video sanctissimorum ce
rimoniarum legem nec hominum ingeniis exco
gitatam nec aliud esse populorum sed eternum quid
dam quod universum mundum regeret impe
randi prohibendique sapientia Ita principem
legem illam et ultimam esse dicebant men
tem omnia aut cogentis aut vetantis dei Ergo
qua illa lex quam dii humano generi dede
runt recte laudata est Idem in philip
pica xi lex nichil aliud est quam recta
et a numine deorum tracta racio impe
rans honesta prohibens contraria Ter
tulianus in apologetico suo Nulla lex
sibi soli conscienciam iusticie sue debet sed eis
a quibus obsequium expectat Ceterum
suspecta est lex que probari se non vult
improba autem si non probata dominetur
Valerius li. viii. Subtiliter Anacharsis et
ut supra de obediencia Idem in li. viii. Licini
us Stolo cum lege sanxisset ne quis
amplius quam quingenta agri iugera possi
deret ipse eo conparavit simulandi que cultus
gratia filio dimidia parte emancipavit
Ob hoc crimen accusatus primus lege
sua cecidit docuitque nichil aliud debere
precipi nisi quod prius unusquisque sibi
imperaverit Virgilius in bucolicis Ca. lx de eadem s. pactis

Pallas quas condidit arces ipsa colat Idem in georgicis
li. iii. est legum servanda fides Tul
lius de legibus li. iii. Et qui imperat fu
erit aliquando parere est et qui modeste paret
videtur quod aliquando imperare dignus esse Cato
ubi supra Patere legem quam ipse tuleris Iudi
[illegible] sub nimia lege rogata Ille eas
leges fecimus ut nunc rogant Ovidius
in li. de remediis 4. [illegible] que iura [illegible]
aliquis cogente iubebit Idem in li. de arte
1. Neque enim est equior ulla est quam ne
cis artifices arte perire sua Iuvenalis 4.
Hoc volo sic iubeo sit pro ratione voluntas
Idem in li. iii. Vetus et de plebe rogata
qui iuris nodos et legum enigmata
solvat Seneca in declamationibus li. iiii.
Pietatis est lex temporis Pietatis est ra
[illegible] abundat [illegible] misericordia
[illegible] Idem [illegible] quod pietas ius
est legem qua videlicet lex est ipsa pietas Ca.
lxii de equitate iudicis s. pilatos

Bonitas est lance librata iusticie digna
[illegible] iudicium est [illegible]
[illegible] dignum [illegible]
ut supplicium [illegible] Cassiodorus [illegible]
[illegible] li. 1. Equitas est vero [illegible]

que cuncta coequiparat et in paribus cau
sis paria iura desiderat Tullius de
officiis li. 3. Iudicis est semper in causis
verum sequi Idem pro [illegible] Et ut constat
[illegible] iusiurandum ac fidem ami
ci causa vir bonus faciet etiam si iudex fu
erit deponit amici personam cum
ci tunc induit iudicis sed tunc dabit ami
cicie ut amici causam malit esse veram
et ut in orandum litis tempus quo ad leges
[illegible] accomodet [illegible] iura
menta sua dicenda sit meminit se
deum teste adhibere Idem in oracione pro
[illegible] Nemo tam [illegible]
noverat [illegible] est ut non [illegible]
[illegible] supplicijs ad
dicetur Idem in li. de legibus [illegible]
ipse quoque iniustissimus est iusticie mer
cedem non querere Cassiodorus in epistula
[illegible] Priores iu
dex [illegible] qui facere
[illegible] non hic Ori
genes in li. [illegible] tem
[illegible] difficile contendas iudi
cium est bene iudicatum Quibus enim se
non ambigat arbitro legi aut [illegible] ali
quid indultum aut [illegible]
non victus accusat ut stolidus nec
victor invidet ut argutus [illegible] re
spectum impendunt tibi addicti verum
[illegible] Quintilianus de oratore in [illegible]
li. iii. Naturale est ut iudices [illegible]
libenter audiunt faciliusque credant
Ovidius sine titulo [illegible] Ca. lxiii de eadem s. pactis

Non bene conducti vendunt
periuria testes Nec bene [illegible] iudices
[illegible] Idem in [illegible] [illegible]
nec [illegible] manifesta [illegible]
Idem in li. de [illegible] agit [illegible]
[illegible] exempla [illegible] Cum [illegible] a
[illegible] ipse fuit Claudianus
in [illegible] Nec [illegible] omne
[illegible] Qui [illegible] est
legum [illegible] sibi tunc
[illegible] Ipse [illegible]
ille est quem [illegible] non [illegible]
[illegible] consilia [illegible]
[illegible] li. 1. [illegible] in
cideris te iudice dirige libram iudicium
non flectat amor nec munera palpent
Nec moveat stabile [illegible]
mente [illegible] arguit [illegible]
[illegible] vera [illegible]
[illegible] iudicis et [illegible] non [illegible]
[illegible] semel abstinuit
[illegible] in aula [illegible] avaricie
sola [illegible] virtutes [illegible]

moderamine iuris currit infactaque re leges tenia curat in iuste quoque legales iustus et in iustos absolvit curia mendax Idem in libro xiii Tempore iniquus au tit fundas actanta pauperis aures et fouet in iustam corruptus munere causam Petronius Quid faciant leges ubi sola pecunia regnat aut ubi paupertas vincere nulla potest Nam nunc iudicium nichil est nisi publica merces tractaque est parua ere veniens hodie iam revinare qui iam ambiguam litem defendit Idem Sorte tu rue iam sufficie utit venalis plebis venalis curia patrum pagina maiestas aurum corrupta iacebit Tullius oratione pro S dicens inter magnalia

Ca. lxxi de intercessoribus et advocatis

Omnis unquam tam crudelis malicia fuit ut plebs cum aut sibi nocere aut ceteris supplicat Simmacus in epistula Populos invitos quibus inueniunt non magis illorum iudices imitare quomodo quam suum quemcumque iudicium Quintilianus ca. xvii Qui non confessum defendit et absolutum scelere petit suspitiones omnibus patentes fatetur facinus qui iudicium fugit Ouidius in libro de ponto Non est confessi causa tuenda rei Tibullus Vincit pectora dura pudor Terentius in eunucho Ouge qui ingenio opus est quem defendere paras Plautus mostellaria Da mihi advocati quam hec verba nocte vende linguam iuris atque tempora loca In summa pauperes et reporta venalibus pecunias aliquid sed plus tamen Helinandus libro xi Demostenes cum aristodemum auctorem fabularum interrogasset quantum mercedis ut ageret accepisset et audisset talentum at ego ait demosthenes plus accepi ut tacerem Ita causidicorum lingua damnosissima est nisi causam ut dici solet finibus argenteis inungas Apud advocatos et iurisperitos venale est Idem Demostenes cum a primatibus atheniensium imperatorem peteret contra philippum regem macedonum fiatam unumquemque lectis decubuit Et videntibus qui adesse querentibus se pati morbum simulate Cum aquoddam comitibus morbo assumere visum est Certe non simulacrum pater ipsius argumentate Actor

Ca. lxxii de severitate

Severitas est qua utilitate severitate serium punienti districte agimus suppliciis reddendis Tullius de officiis libro primo Constat aut sepe innumere quadam nimis callida sed maliciosa iuris interpretatione ex quo istud summum ius summa iniuria est factum est iam certum quibus Helynandus libro xxi Cambises adeo severus fuit ut quendam in iustu iudicem excoriari fecit et eius sellam cute eius adoptam filium iudicis in iudicio sedere fecit ut timere in iuste iudicare ne sile iudicium pateretur Valerius primo Zaleucus cum filius eius adulterio damnatus utroque oculo carere deberet ac tota civitas in honorem patris aliquandiu ei repugnaret adultum victus vel lex ac condita molestia suo primis deinde filii eruto oculo utrumque usum videndi reliquit Orosius libro de ormesta mundi primo Falaris siculus agrigentinos acerrima tyrannide depopulatur qui crudelis inter tantis crudelior ansus ne pecare in innocentes agens invenit alios quem iuste puniret in iustis Nam perillus quidam eius opifex affectans tyranni amicitiam aptum munus ratus crudelitati illius eneum taurum fecit cum fabrica ianua collate composuit que adhuc includendos damnatis recepimus facturus ut causa inclusis ibidem subiectis ignibus torretur Sanum vocis collere capacitatis granatus auger pulsusque ferali specie imaginem mutus cumtarum nephariacorum spectatacula mugitus inugitus pecudis non hominis gemitus videretur sed fallaris sive amplexus factorem execratus et ulcioni malitiam prebuit et crudelitati nam ipsum opificem sua inuentione puniuit Ouidius de arte libro primo Nec enim lex equior ulla est quam necis artifices arte perire sua Ex quibus sapientes unde damnat leu nocentes absolvunt Item res est optima non scelestos eripe sed scelera Actor

Ca. lxxiii de misericordia et passione

Misericordia est lenitas et equalis in medium dignatio et in afflictos animi compassibilibus inclinacio Compassio est virtus qua affectu pro quandam compacientis dolore condolenti animo quedam afflictio gignatur Tullius in tusculanis libro iii Misericordia est egritudo ex alterius rebus adversis Contraria invidencia est egritudo ex alterius rebus secundis Idem in iiii libro Misericordia est egritudo cordis ex miseria alterius iniuria laborantis Idem in oratione pro Ligario Nulla de virtutibus pluribus admirabilior nec gratiarum una homines cum deos nulla re propius accedunt quam salutem hominibus dando Nichil habet fortuna magis quam ut possit nec natura melius quam ut velit servare quam plurimos Quintilianus ca. vi Voluit nos ille mortalitatis artifex deus in quamcunque sucurrere mutuas auxiliorum vides quodque malum quod proposse

timet offerre in alicuius fame sui quisque
misertum. Seneca in epistola. Sublevante animo
tuo miseriam videris. Hieronymus super Isaias. Cas-
siodorus in epistola xxxviii. Plus amor semper
admiracionem laboribus mentibus prestat. Ecclesiasticus
ibus sapientum. Bona opera comparatur
in aliis [illegible] alii quod fecit [illegible]
madius ancilla qui [illegible] quis
dat. Item homo qui in homine calami
tatis miseriam est meminit sui qui
fuerit futurus post cum non fuerit ac
cidit. Lactancius in libro de vero cultu. Nul
lius opera indigere se putat qui sua alteri
denegat. Cum pereat ut fuerit potest et
non fuerit accidit. Actor. Dicebat in
[illegible] ut legitur solum se in quomodo paupe-
tatis pati quod non posset egentibus sub-
venire. Ovidius in libro de ponto. Regia cre-
de michi res est succurrere lapsis. Galterus in
alexandreidos. Leniter ruunt leniter que re-
cedunt. Blandiri docales lacrime solacia
pingui impendunt lacrimas misericordie. Par
tibus illis. Cum labiis arescit amor
amor pietas que tuorum vicinus amor misere
ri qui non fastidit amicos. Despicere
solent alios in tempore duro esse miser
turos aliis hii qui miseriam [illegible]
si fata dederint contraria. Actor. Capitulum [illegible]
Indulgencia est [illegible] de indulgencia
ircatis alicui remissio clemens sonu
in consideracione descendens. Seneca in libro
de moribus. Alii semper ignoscito tibi num-
quam. Item in libro de [illegible] Qui tibi ...
studii magnum esse [illegible] genus ig-
noscere. Item in libro declamacionum. Tam
animi ignoscere crudelitas est qui nulli
[illegible] debemus quia difficile
temperamentum est [illegible] ego ... futu-
ro est imparem [illegible] ...
magni animi proprium est placidum esse tran-
quillumque et iniurias atque offensiones
despicere muliebre autem ... et mo-
rum nec sue genere. Item in [illegible]
Det ille veniam facile cui venia opus
est. Ecclesiasticus sapientum. Proprium est
ignoscere tamen si tu ... peccas
... magne clementie est indulgencia ...
... qui vindicatas corrigere. Cu-
... qui vult ... sa-
... multa ...
... Hoc est ... venia poste-
... regula ...
qui peccas ... quas. Quodlibet
... indulge ...
... que ... rigido
... Item in libro declamacionum ...
terra ... capit indulgencia ...

aspiratis odium semper quod bella movet. Se-
neca de tristibus libro quinto. Si non peccassem
quid tu concedere posses. Agaties venie [illegible]
tibi [illegible] dedit. Si quociens peccant ho-
mines sua fulmina mittat Iuppiter ex-
iguo tempore inermis erit. Seneca in libro de
clementia. Quis tamen placabilis ire est fa-
ciles motus mens generosa capit. Item in libro
de ponto. Parcendo est animo miserabile
vincere [illegible]. Regia crede michi res est
succurrere lapsis. Galterus ubi supra libro viii. [illegible]
[illegible] est alieno parcere [illegible] qui sibi
non parcit. Actor. Capitulum cxxv libro de zelo et
correptione fraterna.
Zelus est fervor animi
quo mens humano timore abiecto pro
defensione veritatis accenditur eo est
comedit et quecumque prava que viderit cor-
rigere satagit quod si nequit tollat et ge-
mit. Item zelus domini [illegible] iustice defen-
sorem ultro se offert animumque calumpniam
veritatis pati non sustinens. Itaque correptio
est de zelo iusticie procedens emendacionem
[illegible] delinquentis reprehensio vel castigacio. Seneca
ad lucilium epistola xxv. [illegible] adiunas amicos
[illegible] in ea enim est [illegible]
[illegible] sunt. Alius forte
[illegible] libertate tota. Non amo illum qui offen-
dere [illegible] nescio. [illegible]
[illegible] qui [illegible] de esse. Item in libro de
clementia libro ii. Malo verba offendere qui adula-
do placere. Item [illegible] tum no [illegible]
[illegible] possit [illegible]. Terencius in ne-
[illegible]. Ut quid aliena curas que ad te non
pertinent. Homo inquit sum et ideo humani
nichil alienum puto. Tullius [illegible]
lio. Hoc te admoneo ut [illegible]
[illegible] tantum te [illegible] libertate
te [illegible] ne ei [illegible] dicas
que [illegible] falsa [illegible] sunt [illegible]
Item in libro de amicicia. [illegible] est [illegible]
di sepe amici sunt [illegible] ita
[illegible] et [illegible] acuitate et [illegible]
cio [illegible] causat et tunc amice [illegible]
[illegible] sunt cum benivole. Nescio quo
modo enim est quod [illegible] familiariter
[illegible] obsequium amicicia [illegible]
[illegible] adium parit. Molestia est veritas si quidem
odium nascitur [illegible] est [illegible] ami-
citie sed obsequium multo molestius quod pec-
catis indulgens precipitem amicum ferri sinit.
Maxima autem [illegible] est qui et [illegible]
[illegible] et [illegible] obsequio [illegible]
pellitur. Itaque autem amicis [illegible]
sunt ut [illegible] audire [illegible]
at [illegible] falsus [illegible] est [illegible]
[illegible] et [illegible] est ne amicitie [illegible]
[illegible] facere non [illegible] alteri paciencia

vetere. Salustius in iugurtino. Frustra
niti neque aliud fatigando nisi odium que
re extreme dementie est. Sidonius sa
pientum [illegible] semper aliquid ad
iuste blandicie zelum dedecet cum fallere non
tenet homines sicut esse adversus petulantes
ingenium nimis [illegible] planctus
manulubrica [illegible] sublimet arbitrium
dia quos ipse ditavit neque sublimet tam
restituat [illegible] condidit de re
medijs li. i. Ca. lxxx de eodem [illegible] pactas

Dum furor in cursu est currenti cede fu
rori difficiles aditus impetus omnis
habet. Stultus ab obliquo qui cum discede
re possit pugnat in adversas ire natator
aquas. Impatiens animus necdum tract
tabilis arte respuit atque odio illa mo
nentis habet. Aggrediar melius tunc cum
sua vulnera tangi iam sinet et veris vo
cibus aptus erit. Quis matrem nisi mentis
inops in funere nati flere vetet non hic
illa monenda loco est. Cum dederit la
crimas animumque impleverit egrum ille dolor
verbis emoderandus erit. Temporibus me
dicina valet data tempore prosunt et data
non apto tempore vina nocent. Idem in li
bro de ponto. Horrent admotas vulnera
cruda manus. Non est in medicis sem
per relevetur ut eger. Vulnus id genus est
quod cum sanabile non sunt nec contingi cu
rantis esse puto. Curando fieri quedam ma
iora videmus vulnera que melius non tetigisse
fuit. Idem in libro tristium v. Tempus
in dum magis dat medicina dolorem.
Cato in suis. Cum quis nec aliquem nec te
[illegible] tibi sit tamen [illegible] de
[illegible] posti [illegible] non vetere no
[illegible] tacere [illegible] malos [illegible] nolle
tacendo [illegible] dum [illegible] dolor est me
dicina doloris. Ovidius in epistolis. [illegible]
tua [illegible] agit [illegible] ardor
Et neglecta solent incendia sumere vires.

Ca. lxxxi de fortitudine

Sequitur de tertia virtute cardinali que est forti
tudo que ita describitur. Forti
tudo est animi inmobilis inter adversa la
borum periculorumque susceptio. Fortitudo est
virtus que nec adversitate frangitur
nec blandimento prosperitatis elevatur.
Item fortitudo est que in rebus bellicis
animi magnitudine eminet et domi cor
porisque viribus prestat. Aristoteles in ethicis li. iii.
Fortitudo est medietas circa timores
et audacias. Tullius in rethorica i. For
titudo est considerata periculorum susceptio et
laborumque perpessio. Idem ubi supra. For
titudo est rerum magnarum consultum [illegible]

ceptio laborumque cum utilitatis ratione per
pessio. Idem in li. iii. Fortitudo est [illegible]
laborum [illegible] cum utilitatis ratione [illegible]
darum [illegible] Idem in tusculanis li. ii.
Fortitudo est affectio animi legi summe
in perpetiendis rebus obtemperans vel
conservatio stabilis iudicii in eis rebus que
formidolose videntur subeundis et re
pellendis. Vel scientia rerum formidolosarum
contrariarumque aut omnino negligendarum
conservans earum stabile iudicium vel brevius
ut ait Crisippus. Fortitudo est scientia rerum
perferendarum vel affectio animi stabile iudi
cium vel affectio animi in patiendo ac perfe
rendo legi summe sine timore parens.
Idem in li. [illegible] Neque enim viro
forti turpius mors accidere potest. Idem in primo
officiorum. Consilii est providere
nequid triste accidat, sed animi non minoris
fortitudinis ferre si evenerit. Idem in li. de officiis.
[illegible] scientia que remota est a iusticia
calliditas potius quam scientia est appellan
da, sic animus paratus ad periculum si sua
cupiditate non communi utilitate impelli
tur audacie potius nomen habeat quam for
titudinis. Non est enim consentaneum vir
qui metu non frangitur eum frangi
cupiditate nec qui se invictum a labore
prestitit vinci a voluptate. Seneca ad Lu
cillum. Non sum tam delicatus ut cogitare
cogar [illegible] fuerit [illegible] mihi
effeminatus [illegible] Non enim [illegible] tormenta
[illegible] est si [illegible] fortis. Idem in li. in
[illegible] aliis in
[illegible] vincit [illegible]
[illegible] est cum [illegible]
aut ferrum aut sagitta aut lanceam
tirannum [illegible] nec pericula [illegible]
[illegible] et magne nature [illegible] Quintus
Curtius de gestis Alexandri li. iii.
Fortium virorum est magis mortem con
temnere quam vitam odisse. Cassiodorus
in epistolis [illegible] sub [illegible] laudabilis
fortitudo est dum se [illegible] non habet
[illegible] occulta est [illegible] libera [illegible]
[illegible] Valerius li. iii. Fortis se [illegible]
[illegible] quid aliud est quam fortuna se
mente [illegible]
cogitet. Lactantius in li. [illegible] Ti
midi [illegible]
[illegible] est animi ad dolorem
quem metuit aut egestate aut morte que
omnia [illegible] non [illegible] fortissimi
[illegible] qui aut [illegible] metuit illa omnia
non metuit. Ovidius sine titulo li. i. Se
[illegible] qui [illegible] amat defendere fortis audet.
Salustius in suis li. [illegible] Nulla vera novitas

[illegible] de fortitudine

vite forcia debent pectora dictare. Ca. lxxx de magnificencia et confidencia speciebus fortitudinis

Fortitudinis species sunt magnificencia sive confidencia paciencia securitas constancia sive perseverancia stabilitas securitas. Magnificencia sive magnanimitas est spontanea difficilium aggressio. Item magnificencia est gloria quedam animi claritudo pulcre rebus arduis. Audacias [illegible] fiducia est certa spes animi vehementer indubitabiliter ad finem producenda. Item confidencia est quo animus in certam [illegible] mentem suis adversa sibi constare. Tullius de officiis li. 1o. Fortes quoque et magnanimi sunt habendi non qui faciunt sed qui propulsant iniuriam. Viros invenit [illegible] in ceteris periculis [illegible] additis [illegible] quasi in gradum vero gestorum desiderat gloriam. [illegible] li. iii. Fundere [illegible] homines fecerunt. [illegible] cum fiunt ad pericula sustinenda. Unde homerus [illegible] in [illegible] et [illegible] idem [illegible] li. iii. [illegible] difficilius est magis diligendum est quam quod [illegible] cum [illegible] non est facile [illegible]. Idem [illegible] magnas [illegible] ad certamen [illegible] qui magnum [illegible] est. Ille qui [illegible] vidit [illegible] dentes [illegible] subpugnus [illegible] perrexit cum magna spe descendit. Ad pugnam [illegible] cum [illegible] lacessita. Idem lxxxviii. [illegible] maior est animus qui [illegible] et fecit sibi fratrem [illegible] fecit sibi [illegible] consistendo [illegible] li. iii. In marathonio [illegible] adolescentes gloria [illegible] et [illegible] militis atheniensis qui post [illegible] in [illegible] fulgientes [illegible] ad naves egressus [illegible] dextram manum tenuit nec prius [illegible] qui amitteret. [illegible] amissa sinistram [illegible] manum tenuit quam et ipsam cum amisisset ad postremum [illegible] nave [illegible] sic [illegible] nec [illegible] fatigatus nec duabus manibus amissis victus [illegible] ad ultimum velut rapida fera dentibus [illegible]. [illegible] milia [illegible] sine naufragiis [illegible] deposuit. Ca. lxxxi de eadem specie paciencie

Omnia desinunt animus tamen omnia vincit. Ille etiam vires corporis [illegible] facit. Idem [illegible] li. iiii. [illegible] dentes [illegible]

[illegible] subiungere [illegible] temporibus [illegible] est esse [illegible] propter [illegible] cum [illegible] adversis [illegible] multum [illegible] tollit magis multa mala [illegible] fugere [illegible] magis est. Oracius in li. [illegible] rebus in angustis animosus atque fortis appare sapienter. Idem [illegible] malo [illegible] li. [illegible] et [illegible] fortis et ardua virtus [illegible] movet [illegible] sapientum [illegible] est magnum in rebus [illegible] animum magna despiciens dicitur. Ca. lxxxii de pusillanimitate et vana formidine.

Magnanimitati [illegible] contraria est pusillanimitas et [illegible] formidine [illegible]. Est autem pusillanimitas mentis angustia qua timet [illegible] aggredi magna. Item pusillanimitas est [illegible] mortis [illegible] timor est [illegible] fuga [illegible] angusta [illegible] [illegible] generatur. Tullius in tusculanis li. iiii. [illegible] est [illegible] que facit [illegible] et [illegible] Idem [illegible] animus [illegible] debilitas et [illegible] timiditas [illegible] est. Julius [illegible] li. iiii. [illegible] et membra debilitat. [illegible] li. iiii. [illegible] diebus ac noctibus [illegible] li. [illegible] facit animum [illegible] sicut [illegible] fortuitorum [illegible] est [illegible] non [illegible] Idem in epistola ad [illegible] v. [illegible] ratione [illegible] cupiditatum [illegible] etiam ad timoris remedia [illegible] desines [illegible] inquit [illegible] nulla que in bello [illegible] effugerunt [illegible] et [illegible] timor [illegible] tormentum [illegible] mora [illegible] prudencia [illegible] Idem in [illegible] qualis sit [illegible] timeo [illegible] videtur malis. Idem [illegible] plura sunt que nos terrent quam que nos premunt et sepius opinione quam re laboramus. Illud tibi [illegible] ne sis miser ante tempus cum illa que velut [illegible] venturam [illegible] forte numquam ventura sunt [illegible] nos [illegible] magis quam debeant [illegible] ante quam debeant [illegible] que omnino non debeant [illegible] aut attingimus dolore [illegible] fingimus

aut per campum ... qui multa conspecta ... qui multa conspexit umquam comparuit ...

Si futurum est quid iuvat dolori suo occurrere? satis cito dolebit cum venerit. ... que timentur ... [illegible]

[illegible]

trz. Cetera quoque de hac materia requiratur ... ca. de timore. Ca. lxxvi de strenuitate

Strenuitas est labor rerum ... [illegible]

[illegible]

... labor actor. Ca. lxxvii de exercitatione

Exercitatio est labor utilis

[illegible]

ta uidet servo pugnam capta tamen. Auctor. Ca. lxxviii de militia secundum philosophos.

Militia est in storum philosophorum fortis ac strenuus administratio. Quando autem sit in strenuus bellum requirit auctoritatem de arte militari. Tullius in Antonium. Quando nulla est causa iusta cuiquam arma contra patriam capiendi. Idem pro Marcello. Iracundia quoque consilio inimica est et victoria in insolens ac superba est. Item victoriam incipere uidet quia ea que illa despecta est metus remisit. Ex parvibus sapientum. Bis uincit qui se in victoria uincit. Bis autem uincitur qui suis armis perit. Tunc demum appetendum est bellum ut uincatur. Tullius. Suetonius de XII cesaribus libro secundo. Augustus cesar plurimum suspiciendum bellum negabat nisi tunc maiorum emolumenti spes quam dampni metus ostenderetur. Ita namque commoda non minimum sectantes dixerit similes aspectat esse aureo hamo piscantibus cuius abrupti dampnum nulla captura pensari posse. Ouidius in libro de arte. Ca. lxxix de eadem secundum poetas.

Iudice me fraus est concessa repellere fraudem. Armaque in armatos sumere iura sinunt. Idem in libro epistolarum. Non faciunt molles ad fera tela manus. Certamine summa magna movent. Idem in libro fastorum libro primo. Turpe senex miles turpe senilis amor. Idem de remedio. Vitiis hostes vincit. Usque resurgunt quibus utiles vincuntur sese ubi cadunt. Idem in libro ii. Felix qui quod amat defendere fortiter audet. Pugna reluctantem cessat inhoneste manus. Idem in libro methamorphoseos. Sepe nihil uti auctores nocuit temeraria virtus. Idem in libro [illegible]. Quos cum sua pugna metus quicunque vellet. Idem in libro [illegible]. In audaces non est audacia tuta. Audentes deus ipse iuuat. Idem in libro [illegible]. Ducibus est confidere uiribus quam pugnare manu. Idem in libro [illegible]. Lucanus in libro [illegible]. In pugna sine tumultu hostis. Idem in libro [illegible]. Uacuus est melior incidens gladiator in armis qui cum tela suo satis cum tela vident. Idem in libro [illegible]. De pontis hostes adest dextra leuaque. A parte timendus vitaque metu tirones quam latus. Cato in suis dictis. Amicos supari sepe uideas. Claudianus in libro [illegible]. Uirtus in tanto nocuit victoria turbe. Bapsidius in [illegible] nam sepe sagittante dicebat refertur sagitta. Tibullus libro primo. Quis fuit est atra bellis accersere mortem. Iminet et tacito clam venit illa pede. Quum pacis laudanda est quem ille prelia credit [illegible].

Pigra senecta casa [illegible] iussit munera undi pila pace dei. Auctor. Regula itum marcia de strenuus tua de pace et ea de tollerantia. Auctor. Ca. lxxx de patientia secundum philosophos.

Patientia est uirtus animi tuctas aduersitatis impetus cum tranquillitate sustinens. Tullius in rethorica. Patientia est honestatis sive utilitatis causa rerum arduarum ac difficilium voluntaria ut diuturna perpessio. Lactancius libro [illegible] iustitia. Patientia est malorum que aut inferuntur aut accidunt cum equanimitate perlatio. Plato tacitus [illegible] patientia est. Ex parvibus sapientum. Cuiusque doloris remedium est patientia. Super sit lesa sapientia sepius. Seneca de clementia libro [illegible]. Crudelitas hominum continuatio sepe tranquillissimus quoque parentibus patientiam extorsit. Iulius de remediis fortuitorum. Dolor exiguus leuis est. Patientia si exiguus non leuis est gloria. Item. Non sum tam demens quod egrotare cupiam. Sed si egrotandum sit ut nichil effeminate faciam. Non enim patientiam optabile est sed patiens fortitis. Idem in libro [illegible]. In remedium cedant honesta solatia et aliquid animi erexit etiam corpori prodest. Tamen nomen morbus summa [illegible] et morte dolor corporis. Uincit in ipsis uoluptatum detinere. Satis est dicta. Dolor nemo potest uideri et leuis. Idem dicit eius hos amicissima natura dispositus ut dolorem aut tolerabilem aut leuem faceret. Non est autem acerbum carere eo quod carere desieris. Item. Intollerabilis est morbus patiens si contempserit id quod sequitur uincet. Noli mala tua tibi ipse facere grauiora et te querelis onerare. Leuis est dolor si nichil illi opinio adiecerit. Leue illum dum leuem putabis facies. Tantum miser est quantum quisque se credidit. Alibi sibi fuit. Utilis est. Calamitati est naturale est quia ingens sunt ne gaudent. Idem ad paulum epistola ii. Felix animus qui satis iam vero fortis qui fortis haberet. Dum in uita felicitatis sine malis imponat. Zacharias libro iii. Solum aiebat si in animo locum mala timerent sed quod tulisset tantum. Lactancius ea iii. Fuit liberum uictus pendere etiam scelerum graue. Idem in libro [illegible]. Nulla pena est inter inimicos. Tullius. Item si [illegible] impatiens dolore et ut aliquid carendo sit uictus facit. Tertulianus in libro [illegible]. Spiritus aliorum cruciatum dolorem despiciat medicina quod contrabilem fundamenta non dimittunt prodesse [illegible]. Ca. lxxx de eadem secundum poetas.

Acter morte faciam grauiter satiat patiens multum prodesse in iusta acies [illegible].

riosque tumultus spectabat de sua ocu
los et leta manebat. Inde quieta ma
net pacia fortis ad cunctos telorum ymbres
et non penetrabile durans omnibus va
cames virtutibus associat. Nam medua e
ritus qui non plaga firmat lucanus li
ix. Gaudet pacia diuris. Quidius in li
de arte. Cede repugnanti cedendo victor
abillis. Quod male fert assuesce feres bn
Idem in li. de remedijs ij. Posse pati faci
le est tibi iniuria desit Senilis pectus
tortus solet ulcus ut si tamen sit bonus
est illa piscinis aqua Aristotalis toga quam
sua mentis pondera ferre pot tros Methaph
li. ij.

Ca] lxxxij decimus patiendi et tollandi secundum philosophos

Turpissima quod sufferre philosophos
In nullo bono auc[tore] mensurato ma
li est Suetonius de xij cesaribus li. ij.
Augustus tercius immunia commoda pro uli
mis periculis disponere plebs aiebat esse
amica hamo piscantibus cuius abrupti dap
num nulla capturam pensari pot. Seneca ad
lucillum Vir bonus quod sibi accidit equo
animo sustinebit Scit enim id accidisse le
ge diuina qua vniuersa procedunt Idem
in boecium Placeat homini quidquid deo placet
ab hoc ipso quod deo placet Idem in li. de
fortuitis Nullo me mouet tamen qui tolli
tulit virtutis est domare que cuncti pa
uent Non est ad astra mollis et rebus ma
ius sine duris pati meminisse dulce est
Virgilius li. iij. Non parua gloria contemptu
dolorum acquiritur titulus sapiencie dat Idem
in li. iiij. Syracusanus dyonisio tyranno
pulsus megara petijt et cum theodorum
eius dem urbis principem domum uenire uel
let nec admitteretur multitudinem cu[m] fo
res arcentis comitis suo paciens hoc fer
rendum est ait forsitan enim et nos cum
in gradu essemus dignitatis eciam aliquid ta
le fecimus Seneca tranquillitate consilij pla
cidiore sibi reddidit condicionem suam Ter
rentius in ethim Ergo tibi simulet vnd
modo cuius egerim est te ferre ingenio
Quintilianus in li. xij. Nubit liberis pietatis
pena exigens stabili gerunt Macrobius li.
saturnaliorum. Sunt fuos dolores amaricata
tereque dissilaunt paciebus tantis admaiorem
voluptatem peruenit Magis admirandi
sunt in angustia quas ipse ptulit laceres
quam quas ipse ptulit Maior enim est patiencie
quam facundie laus feruitus en tulistis que nu
tam ino pot Cato li. iiij.

Ca] lxxxij de paciencia secundum poetas

Quod nimis vrtis patiens
Offer mentis hunc tenus tibi sis ipsi
te iudice dampna Claudianus Tru
cent et artus ut liceat reliquis securo

uiue membris lucanus in li. i. Decepit i
aduersis ritus Ex proverbiis sapientum Fe
lix est impliitas dyssimorum calamitas
difficilia ferens quod ledit iniquitas quod pdest fe
ras Cum vocet quicquid impleti
nocet honesta turpitudo est mori p
bona causa Quidius in libro epistolarum
leuius compunto quid quod patiaris ferendum e
Que venit indigne pena dolenda uenit
ut vtilis mi dpm est vnus iniuria pas
sis sepe est supplicij causa fuisse prius
Idem in libro de tristibus. Leue fit quod
bene fertur omnis Idem in li. v. Cum quibus
amus pena qui meruit ferunt Idem in li. iij.
Non ingratanti amat quibus tamen edit illi
Idem in li. de remedijs i. Quod rebilis fue
tos quibus nimius amaras eger et fa
tere mediocris turpius est caritatem ut carni
redimas ferrum paciens et ignes ut aris
ualeas quod qui tolleris uestibus ut ua
leas multa dolenda feras Idem in li. ij.
Esse solent magno dampna minora
bono Idem in li. tristium. Quis tot mala pa
cium quot in ethere sidera lucent paruaque
quot siccus corpora puluis habet. Idem in li.
Denique non possum nulla sentire salutem
Cum nisi sit leue tamen tolerata leue Idem
in iij. Fert sapiens omnes casus pacie
ter aut alias forma nec indomita mare
recusat equi Ouidius aduersis probitas exer
cita rebus Tristi materiam tempore laudis habet
Idem in li. de ponto. Sepe creat molles
aspera spina rosas Lucanus in multis te
merarii fulgura torquet qui pena culpa
non meruit pati ip[s]e ubi fuit aptus
Dum sumi differt pacia regis Claudianus
deus equi pondera iudicij Ubi nos flagi
castigans corda pacius et curat medicus
mentis malorum Ad penam tendunt infra
pia ubera regis. Virgilius Voluptatis gaudia
longa dabit Aviator li. v. Gratissima sors
est penarum quas nulla gemit Vegilius
Facultas pectus virge pati. Marcianus
Siritus Recepit in aduersis que testibus
in infelicibus diminui distrimen fit Gale
nus qualis audiendus li. ix. Dictat
enim dum dolor pacientis sepe vera
tum in illata leuat numinit et tace
to omnia de intendunt animus enim line
rep Idem in li. vij. Asperior sanat eminores
pocius morbos Naufragium timens
lacturam sepe vestes contempnit Nam quod pa
tuit et dampnis dampna leuando Ar
gabi in li. de tolbia Nam hunc passum dei
redolet tribulacio parit passa de
lectat lesio pena sapit Recto: ceteta

Ca] lxxxiij de tolleranda secundum philosophos

Tollerancia est inhibitio alicuius vel molestie sufferentia diutina. Seneca ad Lucilium epistola lxxxiii: Ex quo animo audienda sunt iniuriarum convicia et ad honesta vadendi contempnendus est ipse contemptus. Varro in suis: Contempnendi sunt mendicatorum contemptus si vis ad summa pergere. Salustius in Iugurtino: Bonus tardior fit [illegible] qui malo in iniuria vincit. Ex dictis sapientum: In iniuriarum remedium est oblivio. Optima est fortuna que inimicis caret. Non enim felix est qui si non omni turba caret. Nam et si nullos inimicos tibi faciat iniuria, multos tamen facit invidia. Ex dictis inimicorum vis parietes muros vincto via querenda est. Vir bonum est nescire vel pati vel facere iniuriam. In iniuria inferre virtus grata eius est in fama qui facit. Cassianus in collatione: Socrates quidem cum eum intuens ait quidam corruptor puerorum, cumque discipuli vindicare in eum vellent, hic illos cum [illegible] quiescite, sodales, quiescite. Et enim sum sed me contineo. Idem causa commune: Socrates Xantipen et Mirto neptem Aristadis duas habebat uxores que cum iurgia inter se agitarent et ille eas irridere solitus esset, quod propter se fedissimum hominem simis naribus recalva fronte pilosis humeris et repandis cruribus disceptarent, novissime alternis in eum impetum fecerunt et male mulctatum fugientem, quod diu persecute sunt. Quadam autem tempore cum in infinita convicia despicioni loco ingenti Xantippe restitisset, aqua perfusum in immunda turba amplius vindicari quam capite detergo nichil inquit futurum, ut ista tonitrua ymber sequeretur. Seneca ad Lucilium: Prodesse autem societates conventus, si nullam tibi contumeliam faciat et in iniuriam tamen animi pacientis. Si mihi tetigerit aures confidam mihi. Scipio in [illegible] Car-tilago non vicit quando est. Quidam in libro de arte [illegible]

Ca. lxxxiiii de cedendo sine pertinacia

Cedere repugnanti cedendo victor abibis. Cato in suis: Cum superare potes interdum vince ferendo, maxima et enim morum semper est paciencia virtus. Seneca cedere dimicantes nec tantum illa malorum Salustius vir non est quod animo loquatur. Seneca in suis: Ignea parte mundi parte est infesta piorum. Thelis illesa manet imbiberis in tempore. In vita carnis nullam non maculat. Nec omnem fatti recipit

non inepta voluntas velle magis facimus quam tollere noceri. Ovidius: Bella bonis numquam distinxa desunt. Et tu quo decet meus pia semper habet pulsum optimus dulcis in oculis hostes [illegible] timide est et speciale malum. Ovidius sero degnum vita iure tamen torquere vita. Seneca vita deinceps aris ita lite fruuntur secunde fortune nunc iudice scandat scandere taceat stant tueri vivacitas anime decorum.

Ca. lxxxv de constantia sive perseverantia

Constancia est animi firma stabilitas in propositis perseverans firmitas est animi stabilis equanimitas omnia portans longanimitas ad complenda iusta desideria infatigabilis laborum sustinentia. Tullius in rethorica prima: Perseverancia est in ratione bene considerata stabilis perpetuaque permansio. Ex libris sapientum: Nichil prodest dedicisse [illegible] si deseras si tu te instituis vivere. Sic scriptum. Quintilianus de oratoria institutione libro i: Perseverancia est saltem quia ceptum [illegible] deficiat. Quando tamen a principio nichil longum videtur nisi est in vita quod ultimum sit. Seneca in epistola: Leve quidem est imperium servire perseverare grave solum insistere subtilem sunt multa opera virtutis. Latum solum medium. Quia sepe fieri non potest quod diu factum aliter est. Pilus labor est inicio ut affirmacio rei studiis quam ut honesta voluntas perseveranda est, ex assiduo studio valitur addiscendo donec bona mens sit quod bona voluntas. Seneca in epistola: Turpe est cedere oneri luctari cum officiis quod semel recepisti. Non est vir fortis ac strenuus qui laborem fugit nec eam suscepit ubi animus corpori vero difficultate. Tullius in libro de officiis i: Fortis animi et constantis non perturbari in rebus asperis nec tumultuantem de gradu deici sed presenti animo et consilio uti nec a ratione discedere. Oracius in libro carminum: Si quid mentis vi rebus in arduis servare mente. Iustum et tenacem propositi virum non civium ardor prava iubentium non vultus instantis tyranni mente quatit solida. Ovidius in suis: Quid magis est durum saxo? Quid mollius unda? Dura tamen molli saxa cavantur aqua. Seneca in epistola: Tam arduum est quod impubertas potestas queat. Ovidius in libro tristium: Esse bonum facile est, quod vetat esse nichil. Tunc est vera fides quam cum fortuna gubernet. Ovidius: Mancas stabili cum fugit illos pede. Seneca in libro epistolarum: Cessit me minime desinit ultima omnia dederunt dispositus hic vir et ille puer

Boecius de consolacione li. 2o metro 4o ... stabili non erat ille gradu. Iuvenalis li. 4o. Sinior est post dama per ... actor.

Ca. lxxxij de stabilitate animi

Stabilitas est mentis firme nulla varietate locorum aut temporum ... ianctancia sed cum quiete animi et ... nitate atque ... ... et eliminat. Ex omnibus ... ... dubitari non potest ... Seneca ad Lucillum. ... tempestatem ... sit ... ... Cato ubi ... ... tibi tu ... esse ... qui ... ... ubi ... quod ... ... et ... ... quadam ... ... animos ... ... tunc tum ... nobilibus mentis ... ... est ... ... forma ... ... idem ... Seneca ad Lu.

Ca. lxxxiij de instabilitate vitanda

Securitates quietis tuendam vitanda ... mutaciones locorum ... ad deponendum ... ... nulla vis ... tibi persuaciones ... tu te ... ... persuaciones ... te ... animum debes mutare non ... licet ... ... te ... ... quae te fugam ... ... fugis ... ... non ... tu ... placebit locus ... ... te ... et ... ... animus loci mutacio ... fiet in ultimas ... barbarie ... ... tibi illa qualis ... quibus ... ... est et ... loco ... ... Cum hac ... ... est. Non sum ... ... et ... ... post ... ibi quoque ... quiete ... sit ... ... ad locum mutacio instabilitatis animi est ut igitur

... possit ... corporis ... fugam ... ... fugiens ... ... quedam ... ... est ... post ... ... animi ... qui ... ... Valerius li. 7o ... ... regno ... ... felicior esset ... ... actor.

Ca. lxxxiiij de securitate mentis ...

Securitas est virtus ... incommoditates ... et ... vel ... non formidans ... mentis est ... animo ... quedam ... ... Seneca de ... ... li. 7o ... est a ... ... animo ... ... nulla ... maior est ... invulnerabiles ... sunt ... in ... qui se ... est ... animum ... minas et promissa fortune ... accidit ... ... tibi accidit ... ... animus ... ... et ... est ... est ... animum ... ... fortune ... ... nec ... nec fugax ... fortuna non ... ... nec ... ... aliquis ... ... est ... qui ... ... est ... ... facile est si ... ... et natura et ... ... quid ... ... quid ... ... est nec ... ... de animo ipso quo sumus magnus es opus

Ca. lxxxiij de instabilitate vitanda

Ca. lxxxiiij de securitate mentis ...

Ca. ... de ...

est a corpore sed animus curandus mox cum vult
[illegible] subtilitate utilitatem [illegible]
Idem ad Lucilium xiiij. [illegible] quecumque vul
gus placent ad omne fortuitum bonum sus
piti et pavidi subsistite. Nam et fera et
piscis aliqua spe oblectante decipitur.
Omnia ista fortune putatis. Insidie sunt.
Quisquis nostrum tutam agere vitam volet ista
[illegible] ista devitet. Principia cum
iste [illegible] cum timet [illegible] omni
cadere est [illegible] te tam bene habuerit cui
[illegible] cogitate nichil esse mira
bile preter animum cui magno nichil magnum
est. Idem in xxxiiij [illegible] ut plures
[illegible] Boecius [illegible] nature potestati
alligabitur [illegible] nunc solutus sum
[illegible] natura corporis mei
[illegible] astrinxit [illegible]
te posse alligari posse mori posse [illegible]
in xxxviij. Innocens fortuna [illegible]
animus. Ille tranquillissimus ad quem ve
nit [illegible] est quotiens mo
res cedant cum fine [illegible]
bona sua res suas [illegible] sine aliquid
[illegible] omnia casus [illegible]
non sit. Idem in lxxx [illegible] detenti
[illegible] fortes [illegible] adversus
fortuita. Idem lxxxj. Eadem virtute et ma
la fortuna vincitur et bona ordinatur.
Virtute intelligo animum [illegible]
qui [illegible] est
in tranquillitate [illegible]
omnes [illegible] aliquando stare. Idem in lxxx
unum bonum est virtus que [illegible] fortu
nam [illegible] magnus ut
[illegible] Idem in lxxxviij [illegible]
[illegible] est hostis fugientibus sic omne
[illegible] fortuitum incommodum magis instat ce
denti [illegible] Prosper [illegible]
vite [illegible]
semper [illegible] Nam nichil e
nim carnalia [illegible] nec pax sol
licitis nec modus est [illegible]
[illegible] est [illegible] Capitulum xlvjo

[S]equitur de iiij xlvj de temperancia
virtute cardinali que est temperancia
hec ita describitur. Temperancia est
virtus [illegible] resistendi illecebris [illegible]
impetus [illegible] Item temperancia est [illegible]
[illegible] impetus animi firma [illegible] et di
stricta [illegible] Tullius. Tempera
cia est [illegible] moderacio cupi
ditatum. Item secundum Augustinum. Temperancia
est virtus que modum et ordinem [illegible] que
dicenda vel agenda sunt. Tullius
in rethorica. Temperancia est [illegible] in
libidine [illegible] impetus

animi firma et moderata dominacio. Idem
in Tusculanis li. iiij. [illegible] aut perturbacio
[illegible] esse intemperancia que est [illegible]
[illegible] defectio sit [illegible]
[illegible] ut nulla [illegible] animi co
erceri et regi queant. Seneca ad Lucilium epistola
xxxiiij. Omnia dicta et facta [illegible]
congruant [illegible] forma
[illegible] non est [illegible] animus [illegible]
[illegible] discordat. Agellius li. [illegible]
[illegible] in temperancia fuisse tanta tradita
est ut omnia fere vite sue tempore [illegible]
[illegible] inoffensa [illegible] Idem [illegible]
Socrates dicebat multos homines [illegible]
velle vivere ut ederent [illegible] se
et biberent ut viverent. [illegible] potaciones
nec [illegible] nec [illegible]
nec [illegible] alios [illegible] que [illegible]
[illegible] ipsum [illegible] facit vita
facit [illegible] disputacio [illegible] corporis
[illegible] moderate [illegible] qui [illegible]
[illegible] cum [illegible]
epulis molestie [illegible] Lactancius [illegible]
[illegible] tres furias esse [illegible]
qui mente hominis [illegible] ira
[illegible] cupiditas [illegible] libido [illegible]
[illegible] deus [illegible] limites
statuit [illegible] non licet
cupiditas [illegible] compendia [illegible]
[illegible] est que sunt [illegible] libido ad
sobolem propagandam [illegible] affectus [illegible]
[illegible] ne licencia [illegible]
[illegible] que ad omne flagicium et fa
cinus evadat. [illegible] ira in [illegible]
[illegible] et [illegible] est [illegible] sic [illegible]
pares [illegible] est [illegible]
[illegible] iniquitas [illegible] est [illegible]
ve modum et [illegible] Capitulum xlvij de modestia

[Q]uum autem officium temperancie sit ab
impetus animi non rectos dirige
[illegible] moderatas [illegible] possit [illegible]
[illegible] species dividi quot sunt impetus
animi [illegible] in x partes dividimus
que sunt modestia verecundia taciturnitas
clemencia [illegible] moderacio [illegible] abstinencia
[illegible] sobrietas pudicicia [illegible] parcitas [illegible]
parsimonia sufficiencia. Modestia est [illegible]
que [illegible] corporis ad normam
honestatis atque [illegible] ordinat [illegible]
Item modestia est [illegible] honesti [illegible]
[illegible] laudabili [illegible] verecundia
Tullius in rethorica. Prima modestia est
per quam pudor honestus claram et stabilem co
parat auctoritatem. Idem [illegible] de officiis. [illegible]
[illegible] est dignitas [illegible]
tota [illegible] est nec domus [illegible]
domino honestanda est [illegible]

adhibenda est mediocritas non odiosa nec
exquisita nimis sed tamen que fugiat et in
humanam negligentiam. In vestibus etiam medio
critas optima est. Cavendum est ne aut in
gressu tarditatibus mollioribus utamur
ut pomparum ferculis similes videamur aut
nimias celeritates [illegible] suscipi
mus in quibus significatio est [illegible]
ut vox loquentis dulcis non contemptuosa
nec languens nec canora videatur que in
primis de quibus rebus loquatur si de se
riis severitatem adhibeat si de iocosis le
poris. Seneca in libro de iiij virtutibus. Nec
paupertas tibi immunda sit nec parsimonia
sordida nec simplicitas neglecta nec leni
tas languida et si res exigue tibi sunt
non sint tamen anguste nec tua deflebis
nec aliena mireris. Idem. Mores utiles ma
gis quam facetos ama. Reprehensibilis est
risus si est immoderatus si pueriliter effusus
si muliebriter fractus. Odibile quoque fa
ciunt risus aut superbus et clarus aut
malignus et furtivus aut malis alie
nis excitatus. Non sit servilis sed gravitas ur
banitatis. Tales tamen sine dentes sint [illegible]
sine vilitate risus sine [illegible] vox
sine clamore incessus sine tumultu quies
tibi sine desidia sit. Cum ab aliis luditur
tu aliquid sancti honestique tractabis. Vo
ces [illegible] non audacter [illegible] te
non [illegible] gravitate simulata. Admone
libenter reprehende patienter. Contentiosi esto
tacitus auditor. Responsi facilis [illegible]
contendenti facile cede. Claudianus in
[illegible]. Tu tibi quod liceat sed quod fecisse de
cebit occurrat mente [illegible] respectus
honesti. Auctor. Capitulum xxij de verecundia

Verecundia pene idem est quod modestia
est autem honestatis quedam animi re
verentia in vultu et gestu et habitu cor
poris apparens de qua sic loquitur Ambrosius
libro de officiis primo. Sicut in senibus [illegible]
nitas in iuvenibus alacritas sic in ado
lescentibus verecundia velut quadam nature
dote commendatur. Et in ipso corporis motu ges
tu incessu tenenda est honestas enim men
tis in statu corporis cernitur. Quedam est
animi cognitionis virtus. In ipso quoque cor
poris decore verecundia plus eminet ita
tamen ut non [illegible] sit affectata sed
naturalis simplex neglecta. Idem. Quam
[illegible] hanc si quis in natura [illegible]
est ars emendet [illegible] vere
cundia est [illegible]
vel [illegible] Quintilianus de oratoria insti
tutione li. xij. [illegible] est ad consiliandum [illegible]
[illegible] verecundia. Valerius li. iiij. Verecundia

parens est omnis honesti consilii tutela
sollempnium officiorum magistra innocentie
cura proximis accepta alienis omni loco
omni tempore [illegible] preferens vultu
Symmachus libro epistularum. [illegible] hones
tas est publica [illegible] est. Seneca in decla
mationibus li. ij. Efferat matrona oculos
iacentes intra [illegible] officiosi salu
tatori in humana [illegible] que in verecundia
sit longe ante pudicicia sua ore quam
libido negatur. [illegible] fortis negante [illegible]
vit [illegible] adhuc est. [illegible] verecundia in
adolescente bonum signum est. Seneca in proverbiis.
Vincendus est igitur pudor cum quidquid diu
in animo duravit aliquis bone spei locus
erit. [illegible] Claudianus
[illegible] multitudo [illegible] et desunt de
verba loco [illegible] maledictum. Auctor. Capitulum
xxiij de taciturnitate

Taciturnitas est virtus
lingua cum quadam fructuosa quiete
[illegible] utilibus [illegible] tempe
rat. Quintilianus in libro declamationum. Multum dif
ficilius esse tacere quam silencium [illegible]
[illegible] sermone facile delinquitur
[illegible] sit [illegible] tacendi nec in
aliis sit [illegible]. Ex proverbiis sapientum.
[illegible] accusantis [illegible]
nullum sine teste locum esse putamus. [illegible]
[illegible] esse [illegible] quia non potest
ab aliis silentium exigere si tibi ipsi non prestas.
[illegible] tempus [illegible] silentii tempus
[illegible] tamen malle ut libentius
audias quam loquaris. Tace qui nescit ne
scit loqui. Seneca in [illegible]. [illegible] silere
[illegible] silere [illegible]
li. v. Nunc maior est gloria [illegible] qui
[illegible] silentium quod [illegible] Socrates
[illegible] quia [illegible]
[illegible] Aristote
les [illegible] custodire et
[illegible] quam [illegible] loqui [illegible]
[illegible] Pythagoricorum disciplina [illegible]
tacere per quinquennium [illegible]
qui Cato [illegible] loqui
virtute [illegible] esse [illegible]
[illegible] est qui scit [illegible] tacere
[illegible] socios [illegible]
[illegible] facti non [illegible] nolli
tacere. Nec [illegible] malos imitari nolle
tacendo [illegible] sermone [illegible]
[illegible] li. v. [illegible]
[illegible] silencia [illegible] ca
[illegible] arte [illegible] arte [illegible]
igitur est virtus [illegible] silencia [illegible]
[illegible] est culpa tacenda loqui.
[illegible] titulo li. v. [illegible] minor est
[illegible] qui tacuisse labor. Ganfridus

impetura. Nullo manus ad [illegible] precepis non lingua sit ardens ad libitum. Actor. Ca[pitulum]

Moderatio autem sit xxiij de moderatione

Moderamen est virtus qua impetus iracundie et animositatis ab animo cohibetur. Tullius in rethorica. Clementia est per quam animi temere in odium alicuius concitati comitate retinentur. Ex prudentibus sapientum. In iudicando criminosa est celeritas. Valerius li. iii. [illegible] magnificentiorum est quod non moderatione temperari desiderat. Illa potentia tuta est que viribus suis modum imposuit. [illegible] moderatione pectus instructum fuit qui alteri poculum et amaritudinem odii et [illegible] ingenii [illegible] [illegible] delata acceptus [illegible] magnificentia [illegible] admonuit. Plato cum adversus servi delictum vehementius exarsisset [illegible] modum [illegible] ipso animo suo castigationis arbitrium [illegible] ipse quoque [illegible] difficillime [illegible]. Alii cum temperantie [illegible] audierat de se multa impia [illegible] locutum respondit [illegible]. Instabat [illegible] quenis [illegible] sibi non crederetur [illegible] esse credibile ut qui tanto [illegible] amaret alios [illegible] non diligeretur [illegible] ad iniuriam [illegible] affirmavit [illegible] [illegible] nisi [illegible] sibi [illegible] indicasset. [illegible] Tarentinus Architas in [illegible] ait te supplicium [illegible] tibi [illegible] cum [illegible] relinquere [illegible] mora male cuncta ministrat impetus. Idem in xii [illegible] est instabile periculo. Actor. Ca[pitulum]

Tarditas est utilis xxiiij de tarditate

[illegible] qua [illegible] sic reges [illegible] ad [illegible] et gravitate [illegible]. Apuleius in libro de deo Socratis. [illegible] apud prudentes viros [illegible] elaborata iudicia [illegible] in rebus subitariis venia plurima. Nulla res potest eadem simul festinata et [illegible]. Valerius [illegible] et laudem diligentie simul [illegible]. Ex prudentibus sapientum. [illegible] est [illegible]. Suetonius in li. de xii cesaribus. Augustus cesar nichil minus in perfecto duce quam festinationem temeritatemque convenire arbitrabatur. Crebro id iactans: sat celeriter fieri quidquid satis bene fit. Socrates [illegible] consiliis contraria sunt festinatio et ira. Varro [illegible] in [illegible] signum est quod difficilium est [illegible]. Gaufridus in poetria. Si quis habet fundare domum non currit ad actum impetuosa manus; intrinseca linea cordis premetitur opus seriemque sub ordine certo [illegible] totum figurat [illegible] manus cordis quam corporis [illegible] status eius est prius archetypus quam sensilis. Nullo manus ad [illegible] precepis non lingua sit ardens ad libitum [illegible] facti. Ovidius de arte li. iii. Est mora [illegible] tunc tempore [illegible] intrat amor. Cum mora non tuta est totis incumbere remis utile [illegible] admissos subdere calcar equos. Idem [illegible] metamorphoseos li. x. Nulla est mora [illegible]. Idem [illegible] de fastis [illegible]. Differ [illegible] parvo [illegible] magna [illegible]. Idem [illegible] epistolarum [illegible] ista est. Tibullus. [illegible] vite [illegible] et modo nata mala [illegible] Claudianus in [illegible]. Salustius in catilinaria. Prius quam incipias consulto et ubi consulueris mature opus est facto. Idem in iugurtino. [illegible] cupienti [illegible] festinatur. Lucanus li. [illegible] ferre paratis. Ex prudentibus sapientum. [illegible] celeritas [illegible] mora est. Plinius ad [illegible]. Simachus [illegible] epistolarum [illegible] pigere [illegible] longior diligentia [illegible] affectus impatiens est et iuste et legitime tarditatis. Ca[pitulum]

Abstinentia est virtus xxv de abstinentia

qua gule voluptates [illegible] antiquior illa simplicitas in cibis capiendis [illegible] Crassum [illegible] maximis [illegible] de cena [illegible] quia nec [illegible] epulas [illegible] quas [illegible] erubescerent [illegible] ignotus fuit nec [illegible]. Agellius li. [illegible] parsimonia apud veteres romanos et victus atque cenarum tenuitas non domestica solum observatione ac disciplina sed publica quoque animadversione legibusque [illegible] custodita est. [illegible] Iohannem li. vi. [illegible] voluptatis [illegible] omnes [illegible] replevit [illegible] et [illegible] dicebat esse [illegible] carnes

et exquisite epule ingenti cura et in-
seria parat maiore pena homines et inqui-
rendo quam voluptate in abutendo. Seneca.
Certa ista tibi tue potu indiget nisi aqua
panis sunt et cetera hiis similia ubi natura-
libus satis sunt. Ambrosius. Que non sunt ad vite ne-
cessitatem spectant sed ad vitium voluptat-
ptera eos qui carnibus nesciunt indigere
etiam hiis que non sunt carnium. Seneca.
Simplici victu contentum eos carnes non
querere. Sapiens quoque optimam dat nobis non
posse [illegible] cogitemus
que labore minimo et cura indiget. Qu-
intus ad alexandrum. Gentes brachmanorum
pura et simplici vita vivunt. Tullius [illegible]
capit [illegible] appetit amplius quam
quod natura flagitat facilius nos alimenta
inquam luxurie sagacitas parumque clemen-
[illegible] quam tellus ferro inviolata
producit. Ysidorus. [illegible] epulis [illegible] innotescit
enim est quod nulla [illegible] morborum et nova
[illegible] sed diuturna salute perfruimur medi-
cine remedium nobis parsimonia est que
non solum [illegible] curare dolores
sed etiam prevenire ne veniant. Seneca. Solius
[illegible] est [illegible] aqua et polenta
alit [illegible] panis sed summa vo-
luptas est posse capere etiam [illegible] volup-
tate et [illegible] epule nulla
fortune [illegible] posset. Ovidius [illegible] est
est [illegible] placidis abstinuisse bonis.
Auctor. Ca xxvii de sobrietate secundum philosophos

Sobrietas est virtus qua cibi et potus
excessum in nobis cohibemus corporis in-
[illegible] appetitum [illegible]
[illegible] studemus. Terentius in andria. [illegible]
[illegible] maxime [illegible] utile esse ut ne
quid nimis. Seneca libro de quatuor virtu-
tibus. Hec cura [illegible] ebri-
etatem [illegible] tibi sit [illegible] nec ad
voluptatem sed ad cibum accede palatum
tuum fames excitet non sapores deside-
ria [illegible] curare debes
ut [illegible] Ieronimus [illegible]
[illegible] doctissimus ypocras [illegible]
[illegible] quorum vita et ars pagina est [illegible]
[illegible] exhortatione [illegible]
[illegible] nec sanos esse [illegible]
hominis [illegible]
[illegible] tenue vel celeste sed semper [illegible]
[illegible] et ventris [illegible] cogitationes
[illegible] pulcre consilium [illegible]
[illegible] cogitationi. Agellius libro [illegible]
[illegible] temperantia. Boecius de consolatione
libro ii. Paucis minimisque natura contenta
est cuius satietatem si superfluis urgere
velis aut iocundum fiet quod infuderis aut

noxium. Valerius libro ii. Quamquam mater que-
dam valitudinis est frugalitas. Tibul-
lus libro i. Ca xxviii de eadem secundum poetas

M[illegible] potaque [illegible] sola lympha [illegible]
Lucanus. Discite quam parvo liceat
producere vitam et quantum natura petat.
Non erigit egros nobilis ignoto dif-
fusus consule Bacchus. Non auro murra-
que bibunt sed gurgite puro vita re-
dit. Satis est populis fluviusque Ceresque. [illegible]
[illegible] libertas et semper studiis vescen-
[illegible] fides [illegible] integra
[illegible] dubiis [illegible] que dant
bona [illegible] fraudes post quas [illegible]
sunt holocausta dei. Gaufridus in poe-
tria [illegible] dapem veteris dapibus nec sibi
ita plenus ut [illegible] appone [illegible]
[illegible] esto refectus plus [illegible] plenus [illegible]
[illegible] veniet. Ovidius [illegible] passibus
[illegible] cibus [illegible]
[illegible] delitiis [illegible]
[illegible] esto. Ovidius in
libro de arte. Certa tibi dabit [illegible]
mensura [illegible]
[illegible] digitis
est [illegible] gestus edendi [illegible]
[illegible] si [illegible]
[illegible] stulta rapina tua est. Auctor.

Pudicitia est Ca xxviii de pudicitia
[illegible] motus non solum impetum
libidinis cohibens sed etiam signa
cohibens. Huius species sunt tres scilicet vir-
ginitas incorrupta castitas coniuga-
lis continentia vidualis. Itaque continentia
est virtus abstinendi ab illecebris carnis
cum gravia tempta[illegible] quibus abstractus
et illectus. Item continentia est virtus
que carnalium affectuum impetus consilii
moderamine refrenat. Ieronimus contra Iovi-
nianum. Plato cum dives esset et thorus
eius [illegible] sedibus collo-
caret ut posset vacare philosophie elegit se-
git achademiam villam [illegible] non
solum desertam sed etiam pestilentem ut cu-
ra et assiduitate morborum libidinis
impetus frangeret. Unde et plures eius
discipuli oculos sibi [illegible]. Auctor.
Tertullianus quoque refert Democritum [illegible]
[illegible] excecasse se quod mulieres
[illegible] sine concupiscentia non valebat. Vale-
rius libro iiii. Spurina [illegible] pulchri-
tudinis adolescens [illegible]
cum [illegible] feminarum solli-
citaret oculos [illegible] ac pare-
ntibus [illegible] suspectam esse sentiret oris
decorem vulneribus confudit deformi-
tatemque sanctitatis fidem quam formam

irritamenta alicuius libidinis esse maluit. Idem libro iiii. Lacedemonii libros archilochi e civitate sua exportari fecerunt eo quod eorum parum verecundam ac pudicam arbitrabantur lectionem. Noluerunt enim ea liberorum suorum animos imbui ne plus moribus noceret quam ingeniis prodesset. Itaque maximum poetam vel certe primo proximum quia domum sibi invisam obscenis maledictis laceraverat carminum exilio multaverunt. Augustinus de civitate dei libro primo. Regis quis romani nominis marcus marcellus qui syracusas urbem ornatissimam cepit refertur prius eam flevisse ruituram et ante eius sanguinem suas illi lacrimas effudisse. Gessit autem et curam pudicitie etiam in hoste servande. Nam priusquam oppidum victor iussisset invadi constituit edicto ne quis corpus liberum violaret. Terencius in eunucho. Nunc tecum et lacho stringet nemus [illegible] insepultis [illegible] matrona vetusta atque sue tincta. Corrigit sumptus deus. Ca. xcix de castitate

Castitas est virtus sub qua carnis usus refrenas impetu libidinis ut limites tenerent non excedat. Item castitas est serenitas intimorum et sanitas firma mundarum et honestatis corporis pulchritudo. Ad eiusque [illegible] regnat membra libidini ad [illegible] rationi [illegible] libido nos admonet [illegible] a [illegible] Sextus pitagoricus in [illegible] Adulter est in suam uxorem amator ardentior. [illegible] [illegible] capitulo [illegible] [illegible] et mala. Valerius libro [illegible] vidit [illegible] galli martialis [illegible] quem [illegible] eo quod cum [illegible] capitis sonus [illegible] cognovit abstrusa [illegible] sua [illegible] tamen aliqua [illegible] [illegible] inquit tibi [illegible] oculos quibus forma tua [illegible] decoris instrumenta [illegible] [illegible] [illegible] te [illegible] [illegible] [illegible] tuis [illegible] irritata [illegible] acceptus [illegible] [illegible] [illegible] necesse est. Ovidius sine titulo libro [illegible] qua metu dempto casta est eadem que casta est [illegible] quia non licuit non facit illa facit. Ut bene servaris iam corpore adultera mens est. Nec custodiri ni velit ipsa potest. Nec mentem servare potes [illegible] claudas omnibus exclusis intus adulter erit. Idem in methamorphoseos libro [illegible]. Facies erat [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] mores [illegible] bellis [illegible] casta [illegible] [illegible] manens

sacrisque pudor. Assidat custos sedula semper amicis. Te senis sub casta metus sine [illegible] te fidei [illegible] [illegible] sceleri [illegible] leuis ore [illegible] Actor. Ca. C de virginitate

Virginitas est virtus qua sic homo refrenat motus quosque carnales quod non meruit habitum carnis. Item virginitas [illegible] [illegible] est [illegible] esse corpore [illegible] Boecius [illegible] consolatione [illegible] [illegible] probos [illegible] carentie libidinis infortunio duxit esse felicem. Valerius libro iiii. Scipio xxiiii annum agens cum inter alios obsides quos in urbe cartagine ceperat [illegible] in sua potestate redegisset eximie [illegible] forme virginem etatis adulte invenit celebs et victor postquam comperavit illustri loco inter celtiberos natam nobilissimo gentis eius viro [illegible] desponsatam arcessitis parentibus [illegible] inviolatam tradidit. Aurum quoque quod pro redemptione puelle allatum erat summe dotis adiecit. Qua continentia ac munificentia [illegible] obligatus celtiberorum animos romanis applicando meritis eius debitam gratiam retulit. Idem libro vi. Romane pudicitie lucrecia [illegible] regis superbi filio per vim stuprum pati [illegible] [illegible] [illegible] iniuriam suam in consilio [illegible] deplorasset ferro se quod [illegible] tecta attulerat interemit. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ornavit [illegible] virginibus vestalibus [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] non impetrata [illegible] [illegible] te [illegible] temporum eripuerunt. Comedis [illegible] Tullius de republica libro [illegible] pudicitia est [illegible] [illegible] illesa [illegible] violata [illegible] carnis [illegible] non [illegible] Nec [illegible] non [illegible] tas velle magis [illegible] quam tollerare [illegible] virginitatis [illegible] corpore [illegible] virginitas est anime [illegible] fides. Actor. Ca. C[i] de paupertate sive frugalitate

Paupertas uno modo dicitur [illegible] gaudi [illegible] [illegible] [illegible] sicut largitas [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] est [illegible] illo titulo de liberalitate debeat esse [illegible] [illegible] [illegible] paupertate sive [illegible] [illegible] frugalitate [illegible] illa que [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] in moderatum [illegible] [illegible] [illegible] Tullius [illegible] [illegible] [illegible] membra [illegible] [illegible]

ut quid est nimis pudore uelantur siue
uirtutes non tenant ut placeant nec
sunt in augenda pulcritudine plus affec-
tantur quam nate sunt. Nam quis potest opus
nature corrigere quod tuum sit aut in sine
tu sic est quia uincat aut cumulus sit quia
possunt. Symachus in epistola. Quid in
plus corpore longa uelamina illa uestis
decens instruit que non transit pul-
uerem nec nimium demissa calcatur.
Valerius li. ix. Quid autem de feminis
ulterius loquar quas et imbecillitas men-
tis et grauiorum operum negata affecta-
tio omne studium ad curiosiorem sui cultum
hortatur conferre cum et nouimus tam
excellentes uiros in hoc studio concurrentie
ignotum diuiciarum in eandem prolapsos
esse. Oracius in li. epistolarum. Quid si for-
te suas repetitum uenit olim grex aui-
um plumas moueat cornicula
risum furtiuis nudata colori-
bus. Tibullus. [illegible] auaricie causas
preciosa potentia uestis et gemmis sua
[illegible] mari. Claudianus de raptu li. i.
Forma uiros neglecta decet. Idem in li.
ii. Vestis quas gerit sordida lana fuit.
Idem in li. de remedio amoris. Decipimur
cultu gemmis auro que teguntur omnia pars
minima est ipsa puella sui. Petronius
sed nec inuenit [illegible] scorta pla-
cent [illegible] corpore gressus est
[illegible] noua uestis [illegible]
talis [illegible] quibus [illegible] saturatas
murice uestes [illegible] delicias [illegible]
color. Ouidius ubi supra. Ingratis [illegible]
nibus igne saxa non [illegible] nec ad
[illegible] prelibus [illegible] duriora pau-
[illegible] quam potius inde fossis telluris
[illegible] aut grauis [illegible] latebris
[illegible] Nullos ibi uentorum fre-
mitus nulla tempestate [illegible]
[illegible] defendit ab ym-
bre [illegible] quam tegula tua geminus
est post [illegible] mansionem [illegible]
[illegible] Nulla contrahunt
instar templorum sepulcra defunctorum
[illegible] pauperum uero
[illegible] non honori diuitum esse sed pene
[illegible] argumenta mea diuicie que [illegible]
[illegible] concretis gressis [illegible] martius
[illegible] regine [illegible] Nos eundem
[illegible] ciues suos [illegible] Sancte sim-
[illegible] uos estis meliorum causa [illegible]
[illegible] nos [illegible]
[illegible] nos
[illegible] amando. Seneca ad lucillum epistola [illegible]
Cum domum intrauimus nos poguimus.

quam supellectilem uitium. Magnus ille
est qui fictilibus sic utitur quomodo argento.
Nec ille minor est qui sic argento
utitur quomodo fictilibus. Infirmi animi est di-
uicias non posse pati. Plinius de historia
naturali li. xxxiii. Capitulo [illegible]
ad argento [illegible] quantum at
[illegible] argento [illegible] nunc
minus. Utrumque [illegible] Pompeia quoque uxor
[illegible] delicatorum [illegible]
sub [illegible] quoque [illegible] Vale-
rius li. ix. Antiochus Syrie rex [illegible]
[illegible] exercitus [illegible]
[illegible] magna [illegible] auratos [illegible]
dis subiectos [illegible] argentea uasa [illegible]
[illegible] tabernacula
[illegible] sigillis adornata statuit [illegible]
[illegible] hosti [illegible] preda quam illa
ad [illegible] moueret. Capitulum

Capitulum [illegible] de sufficientia siue de uoluntaria paupertate secundum philosophos

Sufficientia est [illegible] quelibet [illegible]
submissa [illegible] uero [illegible] co-
piam [illegible] pauperes natura suf-
ficiens [illegible] reddit et in [illegible]
[illegible] cupiditatis [illegible]
[illegible] ipsa est paupertas uoluntaria que
et frugalitas appellatur [illegible]
tus [illegible] esse sufficientia
[illegible] bonum est [illegible]
[illegible] aliquid [illegible] et [illegible] tugurium [illegible]
[illegible] culmine [illegible] regum [illegible]
[illegible] Nunc [illegible] pauperes
[illegible] quid est paupertas [illegible]
est [illegible] diuicias [illegible] Nunc
[illegible] quos [illegible]
[illegible] Valerius li. iv. locupletes [illegible]
aliquam non multa possidere sed modica de-
siderare. Seneca ad lucillum epistola [illegible] Non puto
pauperem cui quantulumcumque est satis est.
Idem in ii. Cui non paupertas [illegible]
[illegible] diues nec qui parum habet sed qui
plus cupit pauper est. Quid enim refert
[illegible] si non acquisita
sed acquirenda computat. Quis sit diui-
ciarum modus [illegible] ut [illegible] est
[illegible] est. Idem in iii. Magne
diuicie sunt lege nature composita
paupertas [illegible] natura [illegible] no-
bis terminos statuat non esurire non si-
tire non algere. Ut famem sitim que depel-
las non est [illegible] tempora nec
[illegible] est [illegible] est [illegible]
[illegible] est [illegible] quam magnificum
est plenum esse nec [illegible]
Idem in [illegible] Nam est [illegible]
[illegible] capitulo de abstinencia. Idem [illegible]
parum [illegible] natura desiderat. Nemo

adhuc pauper est. Iuuenis quecunque desi-
derium suum clausit cum ipso iouem de fe-
licitate contendat. Actor. Ca. cxiii de eadem.

Si dyogenem pulsare aut deum. exempla
potentior erat dyogenes omnia pos-
sidente allexandro. plus enim erat
quod iste nollet accipere quam quod iste posset dare.
Valerius li. iiii. Allexander cum ad dyogenem
venisset qui cum [illegible] in sole sedentem
hortaretur ut si quid sibi prestari vellet
indicaret [illegible] de ceteris inquit
a sole [illegible] non obstes. Idem. Dyogenes
[illegible] cum olera lavaret aristippus di-
xit si dyonisium adulari velles ista non
esses. Imo inquit si tu ista esse velles dy-
onisium non adulares. Ieronimus contra iouinia-
num. Dedyogene refert satirus quod du-
plici pallio usus sit propter frigus peram
pro cellario habuit [illegible] ob corporis fra-
gilitatem qua iam senex membra su-
stentare solitus erat. [illegible]
vulgo appellatus sit [illegible]
[illegible] adulatoribus [illegible]
aut [illegible] vestibulis [illegible]
[illegible] indolis
[illegible] vocabat et se
[illegible] voluntate [illegible] cum [illegible]
doli [illegible] in [illegible] estate [illegible]
[illegible] se sol [illegible]
dyogenes [illegible] Quadam
[illegible] tempore [illegible] potandum [illegible]
vidit [illegible] manu bibere et elisisse
fertur illud [illegible] dicens [illegible]
et natura [illegible] Epicurus ho-
nesta res est leta paupertas. Illa non
est paupertas si leta est. Si cui sua non
videntur amplissima licet totius mundi
dominus sit tamen miser est. Si ad naturam vi-
vas numquam eris pauper si ad opiniones
numquam eris dives. Exiguum natura desi-
derat opinio immensum. Multis pervenisse
divitias non finis miseriarum fuit sed
mutatio. Cato ii supra. Ca. cxiiii de eodem. poetis

Infantem nudum cum te natura
creavit paupertatis onus patienter fer-
re memento. Quod vile est carum quod carum
vile putato [illegible] minimum est fugito [illegible]
gaudere memento. Commoda nature nullo
tibi tempore derunt si contentus eo fueris
quod postulat usus. Iuvenalis satiricus.
[illegible] memor leti fugit hora [illegible]
[illegible] est [illegible] esse [illegible]
[illegible] est [illegible] quid metuas [illegible]
[illegible] est. Bautfridus [illegible]
[illegible] est [illegible]
[illegible] est [illegible] pauper qui
plus cupit. Galterus in allexandreidos

[illegible] animum [illegible] non [illegible] effici-
unt sed sufficientia [illegible] si suf-
ficiat [illegible] ecclesiastici [illegible]
[illegible] in [illegible] molesta [illegible]
[illegible] est [illegible]
sufficientia [illegible] sufficiat [illegible]
la [illegible] Tullius [illegible]

Et cum Ca. cxv de vicijs fugiendis
hic tam [illegible] est [illegible]
[illegible] ut [illegible] addat [illegible]
petenda sunt [illegible] vitanda sunt non
[illegible] ea que [illegible] contraria sunt ut forti-
tudini [illegible] iniustitia [illegible] et
illa que propinqua et finitima esse videntur
[illegible] cum virtuti finitimum [illegible]
ut audacia fidentie [illegible]
[illegible] religioni [illegible]
[illegible] sunt virtutes [illegible]
[illegible] sponte [illegible] sine [illegible]
[illegible] virtutes [illegible] subsunt.
Hic cum bonorum et malorum con-
stituta est natura [illegible] sese semper [illegible]
[illegible] et [illegible]. Valerius li. [illegible]
aut magis [illegible]
sunt quibus [illegible]
[illegible] gloria in infamia [illegible]
[illegible] corporis [illegible]
Boecius de consolatione li. iiii. Cum virtute
deserta homo esse desinit [illegible]
[illegible] non possit [illegible]
[illegible] Tullius [illegible] Cum
tibi [illegible] natura dederit
animum quo [illegible] diminuis
[illegible] atque [illegible]
[illegible] et [illegible] esse putes
[illegible] Quanto maior est
[illegible] animi quam corporis [illegible] graviora sunt
mala que animus [illegible] quam que cor-
pore [illegible] Inferior est qui nisi [illegible]
[illegible] cogitur. Claudianus in [illegible]
[illegible] amor [illegible]
[illegible] sine titulo li. [illegible] nec [illegible]
[illegible] non esse [illegible] Ex [illegible]
sapientum. Pugnior est [illegible] qui [illegible]
[illegible] malefacere qui [illegible]
[illegible] Dunc [illegible] est [illegible]
cum voluntatem [illegible] pena
sui est peccandi [illegible] que sunt
[illegible] Aliud [illegible] negligentia
plerique [illegible] peccare [illegible] nam
in [illegible] [illegible] non
in [illegible] sunt [illegible]
peccandi non metu [illegible] Seneca
[illegible] cum [illegible]
Seneca ad lucillum [illegible] Nullum [illegible]
[illegible] malum est. Avaricia peccatum

permittit luxuria voluptate ambicio
potentiam Heradote vicia sollicitant Ora
cius ubi epistolarum Oderunt peccare boni
virtutis amore Oderunt peccare mali for
midine pene Prosper in suis Nullus
enim est iniquus sola formidine pene
qui sanum et iustum non amat impunitum
[illegible] de offic. li. iii. Certe si quis deos
homines que celare possimus nichil tam ava
re nil nil iniuste nil libidinose faciendum
est Bonus vir non quia fictum sit licet regi
tur quidem audebit quisquam qui non
audeat predicare Seneca ubi de moribus
Nichil vero est quo animo facias quod malum
tum est fecisse Ovidius ubi de ponto
Pena sequi debet culpa persone erit Cato
[illegible] de cotidiana Est genus iniusti pecunie
qui penam vetari Ne vivere cerdo nunquam qui
meruisse timere Quintilianus de oratoria in
stitutione li. v. Ca. xcii de mala mente et inculta

Nichil est tam occupatum tam
multiforme tam variis affectibus co
ncisum atque laceratum quam mala mens
Nam cum insidiatur spe curis labore distri
ngitur etiam cum sceleris compos sunt sollicitu
dine pena peccatorum possidentur torquentur
Tullius in paradoxis li. iii. Animus est
ut ait cuiusque semper erit nec pati nec fer
re potest semper nunquam desinit Seneca ubi de
natura deorum [illegible] virtutis eos [illegible]
[illegible] mens [illegible] Seneca ad [illegible]
[illegible] animum est divitias non [illegible]
Seneca in [illegible] Multis parasse divicia
[illegible] non finit miseriarum [illegible]
Nec hic minor [illegible] est enim in rebus
[illegible] in ipso animo illud quod paupertate
[illegible] fecerat divicias [illegible] fecit
[illegible] enim nil differt utrum egrum in lec
to ligneo aut in aureo collocas quocumque
enim [illegible] illum morbum suum secum [illegible]
sic nichil refert utrum eger animus in di
vitiis an in paupertate ponatur Malum enim
suum illum sequitur Seneca in [illegible]
bona tibi [illegible] te [illegible] multas
[illegible] si te illa [illegible] [illegible] distes quam
[illegible] et quid [illegible] delicias [illegible]
[illegible] sapientum Turpe prebet spectaculum
animus est Sunt quorum corpus in [illegible]
[illegible] est et in mille [illegible] [illegible]
[illegible] distruit Ovidius ubi [illegible] Cona
[illegible] possunt corpore mentes sunt [illegible]
[illegible] sunt [illegible] [illegible] Prosper in [illegible]
epigrammatum fallaces [illegible] semper torquent
[illegible] Et mala mens nunquam gaudia
[illegible] Tabullius li. iii. [illegible] [illegible]
[illegible] nefanda [illegible] Ovidius [illegible]
li. i. Multa miser timeo quia feci multa

pudore Exemplique metu [illegible] ipse mei
[illegible] li. i. Quintilianus [illegible] cui vit
mens [illegible] boni [illegible] Contrarie
[illegible] anime et celestium [illegible] Augustinus
de civitate dei li. xiiii. Ca. xciii de passionibus

Sunt autem quatuor passiones
anime passiones sive perturbaciones
[illegible] quatuor [illegible] [illegible]
[illegible] de quibus sic [illegible] ita
loquitur hic metuunt cupiuntque dolent
gaudentque nec auras suspiciunt clau
si tenebris [illegible] [illegible] anime [illegible]
[illegible] atque moriendo Interest tamen
qualis sit voluntas hominis quia si per
versa [illegible] habebit hos motus si recta
[illegible] non solum non culpabiles erunt
[illegible] etiam laudabiles Voluntas sed quid
[illegible] est [illegible] nichil aliud sunt
quam voluntates [illegible] est [illegible]
[illegible] anime dictum est Seneca [illegible]
Illi [illegible] qui [illegible] [illegible]
[illegible] iram atque libidinem viciosas
animi partes esse confessi sunt eo quod tur
bide atque inordinate moventur [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] atque [illegible]
[illegible] [illegible] Quam [illegible] anime [illegible]
[illegible] velut matrem quandam [illegible] regere
[illegible] [illegible] ut [illegible] [illegible]
te [illegible] [illegible] possit in homine iusti
cia [illegible] Seneca ubi [illegible]
[illegible] de [illegible] anime [illegible] in
li. de [illegible] [illegible] tres furias esse di
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] de [illegible] li. [illegible] Nubibus [illegible]
[illegible] [illegible] possunt [illegible] lumine
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] corpore [illegible] pelle timorem
Gaudia pelle spem[illegible] fugato nec dolor
assit Nubila mens [illegible] [illegible] frenis [illegible]
[illegible] regnant Prosper ubi epigrammata
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] quid [illegible] [illegible]
[illegible] quod amas [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] motus [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] actor Ca. xciiii de amore

Amor est affectio sive motus
animi ad diligendum aliquid [illegible]
[illegible] est [illegible] [illegible] bonum [illegible]
[illegible] bonum appetunt et amant Boe
cius de consolacione Quis legem det aman
tibus maior lex amor est sibi Ovidius
[illegible] sapientum Amor [illegible]
[illegible] [illegible] amare [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] amor [illegible] est [illegible]
[illegible] [illegible] Virgilius in [illegible]
Omnia vincit amor et nos cedamus a
mori Seneca ubi in [illegible] [illegible]

non muliebria pectora cingis Ovidius
in li. epistolarum. Res est solliciti plena timo
ris amor. Credula res amor est. Ovi
dius in [illegible] noctis capita [illegible] canis
et omen adventus strepitum [illegible] credi
mus esse tui. Idem in li. sine titulo.
Felix qui quod amat defendere fortiter au
det. Idem in li. de arte. Palleat omnis
amans. hic est color aptus amanti. Idem
in li. ii. Ipsa sequi amantes [illegible]
Idem in li. de remediis. Quod potuit
fecit ne nil ageret amanti. Idem in li.
methamorphoseos. Tempore crevit amor
quoque magis tegitur tectus magis
estuat ignis. Quando non sentit amor. Idem
in li. [illegible] Turpe est quod effrenis captus amore
[illegible] nec capiunt [illegible] flam
mas. Idem in li. de fastis. Quid non a
mor [illegible] audet. Claudianus in ma
iori [illegible] qui [illegible] amor se
non querit [illegible] qui [illegible] ambi
[illegible] in libro epigrammatum. Amantibus
[illegible] qui [illegible] labores. Pelagius
[illegible] amatur [illegible] Papias
de [illegible] mentis. Vitare [illegible] est
[illegible] fides qui [illegible] amor [illegible]
[illegible] natur
fructus amoris plenior est. Sedulius
[illegible] potestas
[illegible] amor [illegible] fortia [illegible] sedit
[illegible] li. [illegible] dilectio
non tam [illegible] efficacem
[illegible] quid deleat actor

Ca. [illegible] de spe

Spes est animi motus
immobilitatis adeo que appetit acci
pienda suspensus. Quintilianus ca.
[illegible] difficilius est qui differre gaudi
um. Idem [illegible] Turpe [illegible]
que destituta spes torquet. Seneca in
[illegible] Spes humana non credula [illegible]
[illegible] sperare timentem. Ovidi
us in li. epistolarum. [illegible] spes
[illegible] venit. Spes bona dat vi
res. Spes bona [illegible] timore
cadit. Fallit [illegible] spes bona sepe
suos. Idem in li. de fastis. [illegible]
[illegible] sua est [illegible] pecto
ra [illegible] spemque metumque suo. Idem in li.
[illegible] differt [illegible] magna
[illegible] mentes spes metusque
[illegible] Idem in li. de tristibus. Denique
non possum nulla sperare salute. [illegible]
[illegible] tempus [illegible] Idem in
li. de ponto. [illegible] sit semper [illegible]
[illegible] magna tamen spes est in
bonitate dei. Sedulius [illegible]
li. in [illegible] Nil [illegible] de se [illegible]

[illegible] est [illegible] deos omnia facul
tas [illegible] planare [illegible] negare
[illegible] natura negat se [illegible]
[illegible] deos facile est [illegible] spec
[illegible] Idem [illegible] Macrobius de [illegible]
[illegible] homo qui deus est. Spes est anti
qua [illegible] Spes in fine [illegible] homo qui
deus est. [illegible] alimenta [illegible]
[illegible] plus alimenta [illegible]
[illegible] que [illegible]
[illegible] nota [illegible] in li.
iii. [illegible] gaudia
[illegible] facile est [illegible] deos [illegible]
[illegible] qui nemo putat [illegible]
[illegible] in li. [illegible] est [illegible]
[illegible] spes [illegible]
[illegible] Cato in li. de moribus.
Rem tibi promissam noli [illegible] certam
[illegible] fides ideo est quia multa multa lo
quitur. [illegible] nam [illegible]
[illegible] dum vigilat sperat [illegible]
[illegible] in morte [illegible]
sperare salutem. Tempora longa tibi [illegible]
[illegible] noli [illegible]
[illegible] Tibullus li. [illegible] Spes [illegible]
[illegible] semper [illegible] Baltus
in li. de gestis Alexandri magni [illegible] Spes
[illegible] non [illegible]
dat ei [illegible] Idem in li. [illegible] est
spes [illegible] semper [illegible] optima vel
[illegible]

Ca. [illegible] de gaudio

Gaudium est diffusio animi magnificen
tie [illegible] delectabilibus [illegible]
[illegible] est [illegible] fundamentum
[illegible] mentis est [illegible] gaudere. [illegible]
[illegible] gaudium res severa est [illegible]
[illegible] aliquem [illegible] multum [illegible]
[illegible] morte [illegible]
[illegible] voluptates [illegible]
[illegible] dolorem [illegible] qui apud
[illegible] in magno gaudio est [illegible]
blandus [illegible] delectant [illegible]
[illegible] voluptate [illegible]
[illegible] gaudium est fundamento
[illegible] Idem in li. [illegible] ad gau
dium [illegible] stabile magnumque [illegible]
[illegible] Et [illegible] sine
gaudio est. Gaudium autem [illegible]
[illegible] nec interrumpitur nec
desinit. [illegible] dedit fortuna non
eripit. Idem in li. [illegible]
[illegible] multum [illegible]
videt quia [illegible] malum est
[illegible] qui felices vocant [illegible]
[illegible] est [illegible] tristi
tia. Cato in li. [illegible] tuis [illegible]
gaudia [illegible]

gaudia nunc mortalis capit. Gaudia
non remanent sed fugitiva volant. Tibul-
lus li. i. Heu quam difficile est. Ec. ca. 2.
de inepta letitia. Prosper in suis [illegible] fallaces
curis semper torquent amaris. Et mala
mentis iniquam gaudia paucis felices no(n)
faciunt semper sed letis. Seneca et primo gau-
dia rapta brevi. Claudianus in maiori
gaudia primus cumulat inopina dolo-
res. Sedulius in carmine pascali li. iiii. Ma-
xima sepe gaudia non ferimus [illegible]
[illegible] timentque. Valerius li. ix. [illegible] diffi-
cile est [illegible] [illegible] gaudium po-
tuisse [illegible] [illegible] valuit [illegible]
[illegible] et [illegible] clade que ad latus [illegible]
[illegible] mulier [illegible] sospiti [illegible]
[illegible] facta in [illegible]
[illegible]. Alia quoque inde falso [illegible] filii
nuntio mesta domi sedet ad primum [illegible]
[illegible] est. Quos quidem
dolor non [illegible] letitia consumpsit [illegible]
[illegible] mirum quia mulieres in Italia [illegible]
in [illegible] que [illegible] subegerat [illegible]
[illegible] receptis [illegible] ei [illegible] sup-
plicationes [illegible] ille animo
[illegible] orta caligine ad [illegible] collapsus
mortuus est. [illegible] quid aliud quam nimis
gaudiis [illegible] [illegible] in [illegible]
[illegible] in [illegible] visus [illegible]
[illegible] actor. Ca. xi de dolore et luctu

Dolor est passio nascens ex sensu con-
trarii. Luctus est afflictio cordis ex
sensu doloris in lacrimas erumpens. Aug.
de civitate dei [illegible]. Item dolor gravius est
[illegible] [illegible] et quedam [illegible]
[illegible] sicut [illegible] dolor qui
dicitur tristitia est [illegible] rebus que
nobis nolentibus accidunt. Ovidius [illegible]
[illegible] animo dolenti [illegible]
[illegible] in [illegible] [illegible] dolor
[illegible] dolor quam miser est qui in tormenta
[illegible] [illegible] dolor [illegible]
[illegible] est dolor [illegible] quod [illegible]
non [illegible]. Statius in Thebaide li. [illegible]
et [illegible] quedam [illegible] dolor. Cato [illegible]
[illegible] [illegible] dolor est medicina
doloris. Claudianus in maiori. Gaudia primis
[illegible] inopina dolores [illegible]
Certe difficile est abscondere [illegible]
[illegible] [illegible] ore dolor. Idem
[illegible] methamorphoseos [illegible]. Grande doloris in-
genium est [illegible] solertia [illegible]
Idem in [illegible]. Est quedam flere
voluptas. Expletur lacrimis egeritur que
dolor. [illegible] [illegible] dolor atque
[illegible] et [illegible] multipli-
cat [illegible]. Tibullus li. [illegible] frangit fortia cor-

da dolor. [illegible] malo [illegible] li. [illegible]
[illegible] in [illegible] dolor [illegible]
[illegible] ille dolet [illegible] qui sine teste dolet.
[illegible] li. [illegible]
si flere non licet magis flendum est dolor
flentium [illegible] non potest. Idem in li. [illegible]
Nulla flendi maior est causa quam flere
non posse. Idem in [illegible] [illegible]
est dolor [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] post [illegible]
[illegible] actor. Ca. xii de timore

Timor est animi fuga periculum [illegible]
animi fluctuans [illegible]
[illegible]. Statius in Thebaide li. [illegible]
[illegible] augur timor. Idem in
eodem [illegible] [illegible] timor.
Idem in li. x. Est ubi dat [illegible] nimius
timor. Virgilius in Eneide li. [illegible]
[illegible] atque animum [illegible]
Idem in li. [illegible] Degeneres animos timor ar-
guit. Lucanus li. [illegible] [illegible] timenti.
Idem in li. [illegible] Degeneres trepidant animi
[illegible] Idem in li. vii. [illegible] in
[illegible] [illegible] timor ipse
mali [illegible] ille est qui [illegible]
[illegible] si [illegible] [illegible]
[illegible] semper [illegible]
[illegible] Ovidius in [illegible] est sol-
[illegible] plena timoris amor. Idem in li. [illegible]
[illegible] multa [illegible]
[illegible] metu [illegible]
[illegible] urbibus [illegible]
[illegible] parte [illegible] pace quod
arma times. Idem in [illegible] de fastis [illegible]
[illegible] [illegible] sua est ita [illegible]
[illegible] pectora [illegible] quia metum
[illegible] in [illegible] mentes [illegible]
metu [illegible]. Idem in li. [illegible]
[illegible] [illegible] studere [illegible]
[illegible] [illegible] similis [illegible]
[illegible] esse [illegible]
[illegible] Idem in [illegible] miseri est [illegible]
[illegible] [illegible] virtutum
[illegible] esse [illegible] [illegible]
[illegible] fides. Idem in li. [illegible]
[illegible] metuens alius trepidantibus
[illegible] ad [illegible] [illegible]
[illegible] etiam [illegible]
aquas [illegible] semel est [illegible] fallacia [illegible]
[illegible] [illegible] sub
esse putat. Idem in [illegible] [illegible]
[illegible] est omnis miser. Claudianus
in maiori [illegible] [illegible]
[illegible] est malus [illegible] [illegible] metus
et [illegible] [illegible]. Ti-
bullus. [illegible] fallaci [illegible]
[illegible] nocte et [illegible] mentes falsa

tunc iubent. Actor poris de timore corporis scitur. sepius incassum deuitanda pusillanimitate humana formidine.

Suspicio est (Cap. xxiiii de suspicione)

Suspicio est opinio sinistra de aliquo non dum ratione firmata iudicium non temerarium est. quia animus consensus ad opinionem huiusmodi confirmandam in verbis interpretatis inclinat. Item suspicio est ingens formido impendentis mali faciens hominem animi incredulum atque suspectum. Seneca de moribus. Hoc habet animi affectus ut iniquus ipse iniuriam an idem putat omnes sunt. Terencius in adelphis. Omnes quibus res sunt minus secunde magis sunt suspiciosi ad contumeliam omnia accipiunt magis propter suam impotentiam semper credunt negligi. Valerius li. ix ca. ultimo. Masinissa rex parum fidei in pectoribus hominum reponens salutem suam custodia canum vallauit. Hec tege lucre ... Alexander cum sua uxore Thebe sic amore sic metus torqueret nam cum in cubiculum coniugis Thebes a cena veniret ... barbarum compunctum notis Thraciis stricto gladio iubebat anteire nec prius se lecto committeret quam a stipatoribus diligenter scrutatum esset. Dionisius Syracusanorum tirannus eadem suspicione cruciatus et timens ne per tonsores amicis necem sibi ferret ... barbam suas quibus lata sua committeret substituit et etiam tonsoris metu filias suas tondere docuit. Quibus et ipsis adultis non ausus est ferrum committere sed instituit ut candentibus iuglandium et ... putaminibus barbam sibi et capillum adurerent. Nec securiorem maritum egit qui cum duas simul uxores haberet Aristomacham Syracusanam et Doridem Locrensem matrimonii vinculis alligatus neutrum ... nisi ... concubitum petiit. Lectum quoque quasi castra lata fossa cinxit in quem se ligneo ponte recipiebat foribusque cubiculi excubitoribus custodiis et claustris interioribus diligenter obserabat. Item de eodem plenius. Tertullianus libro iii. Qui timidus est non solum turpitudinis sed etiam suspicione ... tamquam ... sit ... simplicitate maliciosus ... Cato in suis. Ne cures si quis tacito sermone loquatur. Conscius ipse sibi de se putat omnia dici. Quod tibi suspectum est confestim discute quid sit. Namque solent primo que sunt neglecta nocere. Ovidius ... miserum est ... tuenti ... esse loci. Actor de ... materia ... cap. de pusillanimitate in ...

Credulitas est animi levitas (Cap. xxv de credulitate) secundum philosophos sine firmitate qua cito absque rationis examinatione mouetur ad credendum audita. Ratio in primis fides est media inter opiniones et scientiam attingens. Tullius in rethorica ad Herennium. Credulitas est imbecilla assensio. Ieronimus. Nimium facile credit qui cito credit. Assuescat ad dictum ... honestatem incredibilis rumorum licentia ... incredula ... Macrobius ... de ... prolatis non in uitio fame maledictus respersisti dolet cum gaudere ... Tullius in rethorica. Facta non famam spectari oportet. Quintus Tertullianus in apologetico. Fama malum quo non aliud uelocius ullum. Sed fama malum quia plurimum mendax. Que nec tunc cum aliquid ueri affert sine mendacii uicio est detrahens adiciens demutans de ueritate. Ea quoque illi condicio est ut non nisi cum mentitur perseueret ... Fame ... non credit nisi inconsideratus quia sapiens non credit incerto ne forte illud ab incendiariis seminauerit quod sepe fit aut ingenio emulationis aut arbitrio suspicionis aut non noua sed ingenita quibusdam mentiendi uoluptate. Tertullianus ... xvi ... id est tu credere quod expedit ... est ... et sola ... uali ... fides ... Seneca ... malum ... est ... fugiunt. Nec ... magis ... putant maligni facere ... incredibilia que ... natura. ... est aut ... loqui ... quod ... non ... affirmant ... quibus non est ... Seneca ... de ... prodest ... est ... consilia ... cito ... credulitate ... falsa ... Seneca ... facile credit ... credit ... solent ... fit ... Seneca ... facile credunt ... est timor ... fides ... in ... Seneca ... facit ... sapienti ... credere ... mulier ... credula ... est et ... credere et ... honestius ... Ovidius ... epistolis.

Tarde que credita ledunt (Cap. xxvi de tarditate fidei) credimus. Credula res amor est. Tarda solet magnis rebus inesse fides. Idem in libro de arte. Non cito credideris quam cito credere ledat. Exemplum uobis non

leue pars erit. De parte credite. Idem in
l° de tristibus iii°. Dum sibi quisque placet
credula turba sumus. Idem in methamor
phoseos xiii. Facies etas quod iudicabant crede[re]
adulterii [illegible] crede mores. Idem
in li. xv°. Credita res actore suo est.
Idem in li. de fastis iiii°. Conscia mens recti
fame mendacia ridet. Sed nos in vicium
credula turba sumus. Cato ii. Sed tu
ne crede. Admiranda canunt sed non cre
denda poete. Prosper [illegible] palatia
[illegible] [illegible] amor [illegible] ue[illegible]
[illegible] crede non [illegible]. Ganfridus
in poetria. Ceterior amor ardet est acul[illegible]
alter. Ca° xxiiii de errore.

Error est arcatio [illegible] de [illegible] Idem
error est cum [illegible] [illegible]
aquiratur. Tullius in tusculanis
li. iii°. Animus est ut ait [illegible] semper errat
nec pati nec sufferre potest cupere nunquam de
sinit. Idem in li° de officiis. Errat qui in
tam illic corporis aut fortune [illegible] a
nimi [illegible] [illegible]. Idem in philippi
ca xii. Cuiusvis hominis est errare nullius
autem nisi insipientis in errore perseverare.
Posteriores enim cogitationes ut aiunt so
lent esse sapientiores. Idem in li. de [illegible]
bus ia. Non est enim bonum errare et diligere
quod ipse non est diligendum. Valerius li. ix de
[illegible] Humanum est errore [illegible] par
cum tam facilius quibus ignoscat quia [illegible]
sua sponte sed [illegible] [illegible]
[illegible] culpe se implicat. Seneca de bene
ficiis li. iii°. Non est leuitatis agnito et
damnato errore discedere et ingenue
fatendum est aliud putavi deceptus sum.
[illegible] superbie stulticie perseverancia est quod
semel dixi qualecumque est [illegible]
[illegible]. Non est turpe cum re mutare con
silium. Idem ad Lucilium ep. [illegible]. Tota duce que
sunt [illegible] sine duce errant et
ideo difficiliter ad sanitatem pervenimus quia
nos egrotare nescimus. Ovidius de remedio
li. ii. Et mala sunt vicina bonis
errore sub illo pro vicio virtus crimina
sepe tulit. Architrenius li. v°. Repellit error
[illegible] tractatus [illegible] efficit nun
[illegible]. Ca° xxv de stulticia.

Stulticia est privatio sine defectus
sapientie. Idem [illegible]. Stulticia
est [illegible] malum est enim male cogi
tum non putat. Lactancius li. de vera
iusticia. Stulticia est in factis dictisque per
ignoranciam recti ac boni erratio. Tul
lius in li. de senectute. Tanta in est stul
ticie inconstantia atque insipitas quod [illegible]
etiam ut adipiscantur concupiscunt et cauda[illegible]

adepti acti sunt. Idem in li. de natura
deorum ii°. Stulta in comoda multa que sa
pientes [illegible] compescere [illegible]
stulti nec [illegible] nec ferre
[illegible] possunt. Idem in li° de paradoxis.
Stultorum plena sunt omnia stultus insani
[illegible] sapientes esse liberos et omnes
stultos servos. Idem in tusculanis li. iii.
Stulticie [illegible] est aliorum vicia cernere
suorum oblivisci. [illegible] [illegible] quorum
[illegible] dicit est ita stultos ob
[illegible] esse sicut [illegible] non
[illegible] quoniones [illegible]. Seneca
de beneficiis li. vi. Negamus iniuriam
accipere sapientem qui tamen illum pugno
[illegible] iniuriarum damnabitur. Nega
mus stulti quicquam esse et tamen eum qui
rem aliquam stulto subripuerit furti con
dempnabimus. Ideo [illegible]. Stultus [illegible]
qua refert quem sunt [illegible] putas refert.
Cato ii. [illegible] insipiens esto cum tempus
postulat aut res. Stulticiam simulare
loco prudencia summa est. Ovidius in li°
tristium iiii°. [illegible] studium [illegible] fuerat
esse videt. Sed [illegible] aliquid [illegible]
[illegible] ad [illegible] est xxvi. Ca° xxvi

Naturalia. De naturalibus desideriis secundum philosophos.
Naturalia desideria finita sunt ex falsa
autem opinione nascentia ubi desinant
non habent nullus enim terminus falso est
nam in [illegible] aliquid certum est error
autem immensus est. Revocare ergo te a
[illegible] et cum [illegible] scire quod petis utrum na
turale habeat an [illegible] cupiditate [illegible]
[illegible] si non possis alicubi consistere [illegible]
si longe progressis semper aliquid restat
scito id naturale non esse. Idem in [illegible]
[illegible] dum est magna [illegible]
[illegible] et mediocria malle quam nimia. [illegible]
[illegible] cum quod in mensuram [illegible]
[illegible] que habere modum [illegible]. Idem
in [illegible] quod venerit in mentem. Finis
[illegible] sine fine cupientibus. Idem
in [illegible] vidisti aliquem cane missa
[illegible] frustra panis vel carnis aperto
ore captantem quicquid [illegible] protinus
integrum devorat et semper ad spem
futuri hyat. Idem evenit nobis [illegible]
quid expectantibus fortuna proiecit
id sine ulla voluptate dimittimus
statim ad rapinam alterius erecti et at
tenti [illegible] sapienti non evenit plenus
est et si quid obvenit secure exci
pit [illegible] impeditus autem [illegible]
[illegible] nullius [illegible] finis e[st]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] est [illegible] [illegible]

tum. Aliud nobis vinum plus placat
tibus variis in suis dependatum nos habita
magni sumus habita vilescunt. Ovidius
sine titulo li. 1º. **Ca. 7 Op. de eodem**

Quod licet ingratum est quod non licet ac
rius urit. Sed semper fugis quod fu
git ipse sequor. Item vinum in sua
in vetitum ferimur cupimusque negata
Sic interdictis imminet eger aquis. Semp
... sinatur cupit magis ipsaque furo
... nocet parum quod sinunt alter amat
Item vinum de arte 1º. Quod refugit multi
cupiunt odere quod instat. Petronius. Que
vit se natura nec invenit omnibus ergo
... placuit ... in corpore ...
... Et lassi ... nova non ...
vestis ... ubi sunt ... quos
vel velle sic qui postulat usus ...
tus ut ... alimonia vestibus ...
... aut ... regat medi
... Hospes ... modum natu
non ... Theodosius ... cortulos
... adipisci. Nec ...
aut ... diuturna curant. **Ca. 7 Op. de eodem amore sui**

Theophrasti sunt verba. ... indicia ... quia
quisque homo se ipsum ... amat
in iudicio sui ... errat. Amor nam
... mente vehementer ... In
libris quoque sapientum legitur quod amator
et sepe ... contendit ... in
sententiis. Non tam modeste qui sua
mirat quam aliena hoc autem fit quia nec
sibi ... Curtius ... Scholastis
magis ad Alexandrum ait. Natura mor
talium ... nomina sua et ... dicta pat
... in ... quisque negacio ... est quod
in alieno. Terentius ... homine
... in iustius qui nisi rectum putat
nisi quod ipse facit in ... Ita fere co
... est hominum natura ut aliena
melius videant quam sua. Iulius ce
sar li. 1º. Que volumus et libenter credi
mus ... sentimus alios quoque sentire.
... Petronius. Omnes ... qui
... bona sua computant ... sedibus
... ad Cornelium Tacitum ... quisque nunc
... Quintilianus li. 1. Illa quoque
... quisque ... quasi sua
... Lactancius ... sapiencia. Nemo
potest ... vere iudicare ... aliena iudicat
melius quam sua. Tullius de officiis li. 1º ...
... quod fit ut magis ... quam
... quid delinquit
Item ... li. 1º. ... Hec tamen
est ... orum ... a ... fidem
... Nemo fere est qui

qui sui singula cedens non sibi se ... amore
... Item ... qui
... in vita studio ... qui vita non
... cum ... vita tale. Seneca in ... tra
... Non intrat umquam regum limen
fides precio parata vincit ... fides
Item ... Cui est ... que
nos alligatos tenet amor vite. Valerius
li. 1. ... multa et facit ... turpit
... in ... li. 1º ...
... Iuvenalis li. 1º ...
... animam preferre pudori et
propter vitam vivendi perdere causas. Claudia
nus in maiori ... qui ... mentis
amor. Item ... timor ... astringit
sua quoque salus. Oracius in ... Et
qui vult ... quod placuit sibi ducit
Ovidius vel de ponto. Sed fecit quisque
tuetur opus. Marcialis coquus ... cenis
cum damnet ... nota libellus. Avianus
in ... Sic mos est ... sequitur fecerit
... mancat applicat ... tunc
... Non ... nulla est ...
... morbi ... **Ca. 7 Op. de superbia**

Omnium vitiorum ... caput et origo
sive radix est superbia que sic describitur.
Superbia est amor proprie excellen
tie. Item superbia est ... et
... superbia
est singularis excellentie ... animi
... quidam appetitus. Item
superbia est elevatio ... que ...
... despiciens superioribus ac ...
... superbie ...
... in unum ...
... superior ...
... Nimium singularis est
... non patiens ...
... despiciens maioribus in ...
... Tullius de officiis
li. 1º ... superbia fugien
da est arrogantia ... et ...
sic ... in ... levitatis
est. ... sapientum ...
... gloria ... est vel
... superbia ... agri
... humana ...
... alto ...
... Augustinus ... est in
... quas ...
... et ...
... Salustius
in Iugurthino. Superbia commune nobilitatis
malum est. Iuvenalis li. 1. ... tu ...
... filius ... natu
... ubi ... sola

est in muniminis armata superbia talis Clau-
dianus [illegible] vires et leve gesta [illegible]
[illegible] unde superbit homo cuius conceptio
culpa nasci pena labor vita necesse mori
vana salus hominis vanus labor omnia
vana sunt vana nichil vanius est homine
post hominem cinis post cinerem fit cinis
[illegible] gloria tua sum-
[illegible] si tibi gratia si fama forma [illegible] de-
cus destruit omnia sola superbia si comi-
tetur. Claudianus [illegible] egregi-
os adiuncta superbia mores. Claudianus de
fastis li(bro) 1º fastus inest pulcris sequitur-
que superbia forma. Actor. Ca(pitulum) xxxi de te-
meritate

[Q]uamvis [illegible] radice superbie
pullulat pestifera proles multiformis
[illegible] est temeritas presumptio ambi-
cio [illegible] gloria invidia ira accidia tri-
sticia avaricia gula luxuria. Temeritas
[illegible] animi [illegible] indisciplinatus
[illegible]. Item temeritas est audacia [illegible]
[illegible] qua quis audet aliquid supra vires
suas attemptare. Tullius in rethorica
[illegible] temeritas est inconsiderata dolorum per-
pessione gladiatoria [illegible] suscepto
[illegible] est. Valerius libro [illegible] temeritatis
et subita et [illegible] nec sua pericu-
la respicit nec aliena facta [illegible]
tamen [illegible] qui valent. Temeritati [illegible]
[illegible] cum tamen facilius quis
ignoscat quia non sua sponte sed [illegible]
[illegible] se implicat.
Tullius de officiis li(bro) 1º sicut [illegible] que remo-
ta est a iustitia calliditas potius quam sa-
pientia est appellanda sic animus paratus ad
periculum si sua cupiditate non communi utilita-
te impellitur audacie potius nomen habet
quam fortitudinis. [illegible] est [illegible] ut con-
[illegible] natura nichil contendamus sed studia
tua eius regula metiamur nec enim attinet
nature repugnare nec quicquam sequi quod
non queas assequi. Id maxime quemque
decet quod maxime suum est. Terencius in an-
dria: quoniam fieri non potest id quod vis id velis
quod possis. Quintilianus de oratoria insti-
tutione li(bro) [illegible] nec temptetur quod effici non pos-
sit. Idem in li(bro) [illegible] quod autem [illegible] est
[illegible] intelligat [illegible] id bonum sit
[illegible] tamen in suscipiendo ante vires suas
consulat. [illegible] periculosissimum est [illegible]
fiducia [illegible] Oratius [illegible] li-
bro [illegible] est [illegible]
[illegible] metamorphoseos [illegible] male
est [illegible]
Idem [illegible] in audaces non est audacia tu-
ta. Iuvenalis li(bro) 1º [illegible] animum prestant
rebus quas turpiter audent. Nichil est auda-
tius illis deprehensis iram atque animos
a crimine sumunt. Seneca in tragediis [illegible]
nemo [illegible] diu [illegible] tamen
[illegible] casus aliqu-
[illegible]. Cato [illegible] potes id tem-
[illegible] est [illegible]
quam [illegible]. Actor. Ca(pitulum) xxxii
de presumptione

[P]resumptio novitatum
est qua quis contra qualitatem sui
ordinis aut [illegible] singularia [illegible]
[illegible] audet attemptare.
Insolentia est [illegible] novarum [illegible]
vel morum [illegible] ceterorum [illegible] fac-
ta gestu [illegible] superficiale [illegible] presump-
cio est [illegible] qua quis [illegible]
sibi [illegible] modum [illegible] alios
[illegible] vel eis se preferre vel aliorum bona si-
bi specialiter arrogare. [illegible]
[illegible] omnes saepe deceptus est. Tullius
[illegible] quis [illegible]
[illegible] docet. [illegible]
[illegible]. Valerius
[illegible] alexandri [illegible] mor-
tales [illegible] fastu [illegible] ope-
ribus [illegible]
[illegible] victoria [illegible]
[illegible] diadema [illegible]
[illegible] auferre valebunt [illegible]
[illegible] non credit
[illegible] se sta-
[illegible] credit. Actor. Ca(pitulum) xxxiii de ambitione
[illegible] prelatos

[A]mbitio est inordinatus
appetitus honoris [illegible] dignita-
tis aut amplitudinis [illegible]
[illegible] li(bro) [illegible] est [illegible]
[illegible]
[illegible] hoc [illegible] inferiores
[illegible] se [illegible]
[illegible] subiacere. Nam sicut [illegible] re-
ges ita regibus dominandi desideria
dominantur. [illegible]
[illegible] ad gradum claritatis [illegible] egre-
[illegible] qui ascenderit cadet [illegible]
[illegible] mithologia [illegible] quam plus
quaerit esse quam [illegible] erit quam esse [illegible]
[illegible] stultum est ut [illegible] nescit
cum ipse sibi [illegible] non possit. Seneca
[illegible]
[illegible] standi [illegible] descende-
[illegible] est. Idem ad lucilium epistula [illegible]
Ambiciosis non tam iocundum est multos
post se videre quam grave aliquem ante se.
Nec ambiciosus [illegible] instabilis est [illegible]
[illegible] cupiditas [illegible] semper [illegible]
[illegible] mortales
difficilimum est gloria [illegible]
[illegible] sapientium [illegible] honore [illegible] tibi

imperii magnam inopiam tibi valerius libro
viii. Nulla est tanta humilitas que dul
cedine glorie non tangatur. Hac alexan
der pectus insaciabile laudis accepit
qui anaxarcho comiti suo dicente de
mocriti preceptoris innumerabiles mundos
esse referunt. Heu me inquit miserum
ne uno quidem potitus sum. Sola vero
alibi quorum eius contemptum introducere
conantur negligere. Valerius maximus libro viii
Dixit quidam sapiens maximus natu
alexandro [illegible] corporis tui ma
gnitudinem [illegible] parvum esse noluis
sent orbis te non capit [illegible] manu
[illegible] alta [illegible] quid
tu minores arbores magnas diu cre
scere [illegible] stultus est
qui fructus arborum spectat altitudinem
[illegible] ne dum ad [illegible]
[illegible] in ipsis ramis quos com
prehendere [illegible] qui in maiora
[illegible] fuit [illegible]
[illegible] non sit [illegible]
[illegible] tribue mortalibus benefi
cia [illegible] non sua eis [illegible] Si autem
homo es [illegible] semper esse te cogita
[illegible] est [illegible] memineris que
[illegible] Quid ne [illegible]

Ca. cxxvi de eadem super pactis

Hec quoque tangit honor [illegible]
[illegible] celeste
[illegible] vel de
[illegible] honor [illegible]
[illegible] qui [illegible] videsse
[illegible] magnus in exemplis est [illegible]
non sufficiebat orbis sufficit [illegible]
[illegible] marmor [illegible]
[illegible] domus [illegible]
[illegible]
quid [illegible] res [illegible] res [illegible]
[illegible] fortunas [illegible]
[illegible] magis [illegible]
sit [illegible] levius atque levius in mundo gloria
[illegible] illic erit [illegible]
[illegible] refert qui [illegible]
[illegible] de bufonibus libro [illegible]

Ca. cxxvii [illegible] rursus [illegible]

Vsit [illegible]
[illegible] cum [illegible]
[illegible] belli [illegible]
[illegible] tradidit hoc est [illegible]
[illegible] cum possis [illegible]
[illegible] alta [illegible] petit
[illegible] magnas [illegible]
[illegible] plebeia [illegible]
[illegible] valerius libro [illegible] fabius maximus
cum [illegible] et [illegible]

ribus [illegible] sub [illegible] consulatu gestu [illegible]
[illegible] cum [illegible] constat [illegible]
potuit ut [illegible] honoris
[illegible] non [illegible]
filii diffideres [illegible]
[illegible] una familia [illegible]
[illegible] hac moderatione [illegible] qui [illegible]
[illegible] potentissimi [illegible]
[illegible] Idem libro v Nam sicut [illegible]
[illegible] amoris [illegible] plurima
et maxima beneficia [illegible]
[illegible] indicabat [illegible]
[illegible] Idem libro vi [illegible]
[illegible] et
ille sub [illegible]
[illegible] cum [illegible]
[illegible] inquit quirites [illegible] adhuc
[illegible] honorem [illegible]
[illegible] ut ego mores [illegible]
uel nos [illegible] perpeti [illegible]
Idem libro [illegible] ille [illegible]
qui fecit traditum sibi [illegible]
[illegible] considerasse
[illegible] magis [illegible]
[illegible] quam si quis [illegible]
[illegible] ac [illegible]
[illegible] sic referetur [illegible] ne [illegible]
[illegible] tollere vellet Salustius in
iugurtino post gloriam invidiam se
qui [illegible] clarior eris
eo magis [illegible] te esse
oportet Terencius in adelphis [illegible]
quid tu tibi agas [illegible] si quid [illegible]
[illegible] Ex libro sa
pientie [illegible] multa [illegible]
[illegible] Seneca in tragedia [illegible]
[illegible] magna nomina placent [illegible]
[illegible] magnum [illegible]
[illegible] est [illegible]
[illegible] vel carminum [illegible]
[illegible] et [illegible]
[illegible] cadunt [illegible]
[illegible] fulgura montes Ovidius in
[illegible] illa [illegible] longa
est Idem libro de remediis [illegible]
[illegible] altissima venti [illegible] petunt
[illegible] ignis [illegible]
Idem libro [illegible]
et longe nomina magna fuge tu quo
[illegible] formida [illegible] sublima [illegible]
[illegible] vela [illegible] Seneca
[illegible] per [illegible] gloria [illegible]
[illegible] clarius [illegible]
[illegible] post [illegible]
[illegible] Ca. cxxviii de inani gloria

Inanis gloria est amor vel appetitus
inane laudis aut famositatis [illegible]

nana gloria est placendi desiderium no-
ta vniuscuiusque hominis imperitus quo agitacio
Tullius in tusculanarum libro 1o Honos a-
lit artes omnesque incenduntur ad studia glo-
ria Idem in libro 5o Leuiculus sane in demo-
stenes qui illo susurrio delectari se dice-
bat aquam ferentis mulierculae ut mos est
in grecia hic est ille demostenes Quid
hic leuius Quam orator ille tantus apud
alios videlicet loqui didicerat non multum
ipse secum Boecius in libro de disciplina Omnis
qui non videat plurimum ad bonarum artium na-
le desertum si apud mentes hominum [illegible]
sit desperatio displicendi plurimum in spe la-
ta ad arduam Item est ut laudis sue spa-
cio [illegible] expectacione quisque letetur
et cum vestis quo pasto vel magis [illegible]
nes [illegible] gloria lata qua magna vale-
rius libro [illegible] Nulla est tanta [illegible]
in precedenti capitulo Idem in libro [illegible] papis
des iam senes [illegible] quidam [illegible]
tame [illegible] [illegible] suspensus [illegible]
patris [illegible] [illegible] audiunt
te [illegible] magne [illegible] [illegible]
Ovidius in epistolis libro 1o Non [illegible] a-
liena gloria datur si [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] nunc modo te dum
[illegible] placet Sepe eciam sunt [illegible]
saluti [illegible] Oracius in sermonibus [illegible]
dent [illegible] molles [illegible] Nunquam
hic quamquam vana sublatus laude tume-
scit Dat [illegible] [illegible] meliora
[illegible] Persius satiricus Ne te quesiueris
[illegible] [illegible] est nisi te scire [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] Cato [illegible] Nec te collaudas
nec te culpaueris ipse hoc faciunt stulti
quos gloria vexat inanis Auctor Ca 1C

xcviij de ypocrisi

Humani gloria [illegible]
hiacit ypocrisis Est enim ypocrisis
ficta sanctitatis [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] laudis vel humani fauoris
Item ypocrisis est [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] palliatum Tullius de officiis
libro 1o Totius in iusticie nulla capitalior
quam eorum qui cum maxime fallunt id
agunt ut boni viri videantur Idem in
libro 2o Omnia ficta cito tanquam flosculi
decidunt nec simulatum quicquam potest
esse diuturnum Idem in libro 1o [illegible] aliud
agentes et aliud simulantes perfidi sunt
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] esse potest [illegible] [illegible]
[illegible] Idem in libro de amicicia [illegible]
placio [illegible] est [illegible] cum [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] maior est malicia [illegible]

nisi bonum se simulat pessimum est Boe-
cius de consolacione li. 2o pros. 7 Vos vero nisi ad popula-
res auras inanesque rumores recte facere
nescitis relicta consciencia virtutis prestan-
tia de alienis premia sermunculis postulatis. Quen-
dam cum adgressus esset contumeliis quidam
qui non ad vere virtutis usum sed ad superbam
gloriam falsum sibi nomen philosophi induerat ad-
iecit iam se sciturum an ille philosophus esset
siquidem illatas iniurias patienter tol-
lerasset Tum ille pacientiam paulisper as-
sumpsit acceptaque contumelia velud in-
sultans iam tandem inquit intelligis me es-
se philosophum At alter nimium mordaciter in-
tellexeram inquit si tacuisses Seneca de clemen-
cia libro 1o Nemo potest diu personam ferre fic-
tam ficta cito in naturam suam recidunt qui-
bus veritas non subest que autem ex solido
nascuntur tempore in melius proficiunt Idem
ad Lucilium epistola Omnia vicia ad modum mor-
bi in aperto leniora sunt tunc autem perni-
ciosissima cum simulata sanitate subsidunt
[illegible] [illegible] [illegible] latenter [illegible]
est si te [illegible] qui [illegible] despicit qui non no-
vit Boecius de consolacione libro 3o [illegible]
splendidior aliena te claritudo non efficit
[illegible] ad cumulum magnitudo animi [illegible]
ad ostentacionem [illegible] ad [illegible] refert
[illegible] [illegible] non [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] petit Tullius [illegible] [illegible]
[illegible] Nec quicquam [illegible] turpitudine
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] ne [illegible] [illegible] [illegible] que tum
tibi falsa [illegible] sunt [illegible] [illegible]
[illegible] Nunquam te fallant animi sub
[illegible] latentes Marcialis Ar [illegible] [illegible]
[illegible] est captandi qui nolit velle videri
[illegible] facias aptat qui vigilat ut facias
Persius [illegible] [illegible] veteres [illegible]
[illegible] astuta [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] latitat
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] molli Auctor Ca xcix

de invidia secundum philosophos

Invidia est
dolor vel egritudo animi pro aliena fe-
licitate Nescio quare torques se dic-
ta qui nimium aliena bona videre non
potest Item invidia est in actore suo re-
ceptaculum pro alienis bonis tabescentis
cruciatus animus itaque in vj partes sue
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] est ad
[illegible] [illegible] [illegible] sibi [illegible]
tis [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
est [illegible] [illegible] casu [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] consolacio [illegible] malicia
est [illegible] dampni [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

stius in ingenii gloria post gloriam me-
muneris invidiam sequi unde mortales
itaque generis difficillimum est gloriam in-
vidiam vincere. Tullius in rethorica. In-
vitus tamen est invidia affirmamus si
quidem industria virtutem vitiis gloriae
et gloria emulos comparavit. Plinius ad
Cornelium Tacitum. Pravum atque malignum
est non admirari hominem admiratione
dignissimum. Ex libro sapientie. Si valde
in operibus multis eris etiam cum invi-
dia bonitate opibus scias cum multis
gaudere virtutibus nisi qui aliquis a-
mat. Ennodius. Quale in tantum detrimentum
livoris obloquendi fomite de loco glorie
queret. Tullius in oratione pro Cluentia
[illegible] Est enim malicia quedam atque
labes virtuti nolle minorem ipsiusque splendo-
rem dignitatis infringere. Idem in Tuscu-
lanis libro iiii. Que sunt egritudo est
una ex alterius rebus adversis. Sic invi-
dentia egritudo ex alterius rebus secundis.
Idem in eodem. Invidentia est egritudo su-
scepta propter alterius res secundas que nichil no-
ceant invidenti. Malicia est voluntas
de malo alterius sine emolumento suo. Idem
in invectiva contra Catilinam absente. Ille
intelligo cum minore quod dolet patri-
cius se cum multis qui sibi soli voluit ac-
cepisse. Boecius. Qualiter alicuius tum
ne secundis gaudium. Valerius in libro [illegible]
Fabius Labeo cum arce [illegible] que
bello superavit [illegible] dimidiam
partem [illegible] deberet mediam [illegible]
his ferunt [illegible] ut cum tota classe
perderet. Agellius. [illegible] Alexander
[illegible] [illegible] misit nullis
tamen [illegible] libris [illegible] misit
non [illegible] [illegible] disciplinas
que [illegible] [illegible] spectant
quibus [illegible] [illegible] foris
editis in vulgatas. Nam qua [illegible]
te alia cetera [illegible] [illegible] sicut
que [illegible] [illegible] [illegible]
omnia [illegible] ego [illegible] aut [illegible]
lum [illegible] atque [illegible]. Audit
Aristoteles libros illos neque editos et
neque non editos quia solis eis cogno-
scibiles qui eos intelligerent. Ovidius li-
bro [illegible] inter nos invidie non [illegible]
nisi nullus superior est. Omnibus enim di-
vites facit [illegible] equalitas om-
nibus [illegible] [illegible]. Capitulum xxx de eodem et

Fertilior seges est alienis [illegible]
semper in agris vicinumque pecus grandius
uber habet. Idem in libro de remedio
[illegible] prima petit livor [illegible]

[illegible] livor [illegible] idem in libro de [illegible]
de minus livorem [illegible] [illegible]
[illegible] plaudiamus in minorem. Fabianus
[illegible] [illegible] placat [illegible]
[illegible] vel [illegible] [illegible] alterius
[illegible] [illegible] gaudet [illegible]
[illegible] [illegible] invidia [illegible]
[illegible] tyrannum [illegible] tormentum
[illegible] [illegible] invidia [illegible]
sunt [illegible] [illegible] quia [illegible]
[illegible] invidia [illegible] invidia [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible]
invidia. Rector. Capitulum xxxi de malicia

Malicia est [illegible] quo quis [illegible]
[illegible] malit alicui. Item malicia est
malignum [illegible] audere nocere
sive voluntate [illegible] sub [illegible]
lignitas est mala voluntas [illegible]
[illegible] non possit. [illegible] est [illegible]
audere [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] malicia
[illegible] aut [illegible] potentia aut [illegible]
te aut impotentia [illegible] aut [illegible]
falsus amicus. Tullius de officiis libro [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] non post
idem [illegible] [illegible] que maior est
[illegible] [illegible] [illegible] mala que [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] est [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] malit [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] nova
[illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] diffamat [illegible]
sunt [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] sunt. Ex
[illegible] sapientie [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] in
[illegible] [illegible] [illegible] facit
[illegible] Rector. Capitulum xxxii de iracundia

Ira est tempestas [illegible]
[illegible] qua quis adversus alium [illegible]
Ira est [illegible] subita tempestas que
[illegible] [illegible] cor hominis
[illegible] [illegible]. Item ira est [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] vindicta [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible]. Item ira est [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible]
libidine [illegible]. Item iracundia est [illegible]
[illegible] libidine [illegible] qui te lesisse videtur
iniuria. Indignatio est [illegible] qua
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] furor est [illegible]
[illegible] [illegible]. Tullius in Tusculanis
libro iiii. Ira est libido puniendi eius qui

lesisse videtur iniuriam. Idem in oratione pro Marcello. Iracundia quoque consilii inimica est et victoria non insolens ac superba est. Ex proverbiis. Ira immoderata non insolens ac superba est infamiam gignit. Ennodius. Iracundo liberior sum plus quam alios laceravit. Auctor. Ex dictis sapientium. Ramus [illegible] lesus multo gravius ulciscitur. Item. Furor fit lesa sepius pacientia. Item. Gravissima est probi hominis iracundia. Item. Homo extra corpus suum est cum irascitur. Iracundiam qui vincit hostem superat maximum. Iratus etiam facinus consilium putat. Leso doloris remedium est inimici dolor. Ulcisci scelus scelere vindicandum est. Ira crudelitatem [illegible] est ingenia recta debilitat. Iracundia sua cohibeat audaciam. Si quibus irascitur [illegible] appetit a se despicit. Iratis semper alia loquitur [illegible] dissensio ante non reconciliato. Claudianus in libro [illegible] Capitulum xxxiiii de eodem secundum poetas.

Ira furor brevis est animum rege. Qui nisi paret imperat. Hunc frenis hunc tu compesce cathenis. Ovidius in epistolis. Quelibet iratis ipse dat arma dolor. Item. [illegible] timide non impedit ire. Item. [illegible] regna minora suis. Idem sine titulo libro [illegible] vindicta doloris. [illegible] Instrumentis adiuvat ira manus. Idem in libro de arte primo. Ut fragilis glacies interit ira mora. Idem in libro iii. Candida pax homines trux decet ira feras. Ora tument ira nigrescunt sanguine vene. [illegible] obstructis [illegible] sufflat ignes. Idem in libro Metamorphoseos [illegible] Rex sum [illegible] acutis fert ira [illegible]. Idem in libro de fastis. Oculis fert ira furore. [illegible] ira modum. Idem in libro de ponto. [illegible] que non abruit tacitu quoque cessat ira. [illegible] sunt pectus aspera [illegible]. Virgilius in ii Eneidos. Furor iraque mentem precipitant. Lucanus libro iiii. Invenit arma furor. Cato in suis. Ira odium generat concordia nutrit amorem. Item. Impedit ira animum ne possit cernere verum. Prudentius in suis. [illegible] tumentes [illegible] torquet suffuso lumina felle. Item. Impaciens [illegible] Walterus in Alexandreide libro v. [illegible] rapit ira [illegible] et felleo torquet lumina [illegible] similes [illegible] habenas. Auctor. Capitulum xxxv de odio et discordia.

Ira inveterata [illegible] odium est. [illegible] ira [illegible] tus. Item odium est [illegible] vindicte tenacius abscondit. [illegible] est cum amaritudine causa [illegible] animi vulneris demonstrat. Discordia est aliquorum dissidencia quos [illegible] amoris vinculum colligaverat. Aristoteles

libro viii Politicorum. Amicitia facit communitatis unum; discordia non [illegible] communis. Amicitie namque est congregare, inimicitie non disgregare. Tullius in Tusculanis libro iiii. Odium est ira inveterata. Inimicitia est ira ulciscendi tempus observans. Discordia est ira acerbior intimo odio et corde concepta. Valerius libro ix. Ire [illegible] affectus [illegible] [illegible] ille [illegible] sceleratior. Hic nocendi cupidine [illegible] constituitur [illegible] quia dolorem [illegible] inferre [illegible] anxia sollicitudine ne ulciscatur non castigat [illegible] sunt quas ipsi [illegible] aut dictis alios aut factis vehementius volunt. [illegible] multa [illegible] Puteolis [illegible] ardens indignatione [illegible] princeps eius colonie [illegible] capitolii [illegible]. Cum [illegible] immoderatam vocis impetu [illegible] pectore [illegible] ac nimis [illegible] indubie est Silla ne [illegible] iracundia [illegible] vehementer [illegible] Amilcaris [illegible] quatuor [illegible] filios quatuor leunculos inimicie [illegible] alere se predicabat. Digna [illegible] que [illegible]. Hannibal [illegible] subsecutus est [illegible] annorum natu tenens altaria iuravit se [illegible] futurum hoste [illegible] cum primum [illegible]. Idem [illegible] significat [illegible] odiis [illegible] dissidentium [illegible] pectore [illegible]. Ex dictis sapientium [illegible] non dico si ceciderit [illegible] peiora sunt tecta [illegible] inimici qui tacentes offendunt [illegible] discordie est aliquid [illegible]. Si duo [illegible] de medio tollentur [illegible]. Item [illegible] agas ut nemo tibi [illegible] memoria [illegible] est [illegible]. Item [illegible] iudicium est [illegible] nocent in [illegible]. Ovidius in [illegible]. Desinet esse [illegible] et tepidus [illegible] flabit ab arcto

nocturis. Et uer autumno hiemi commutatur, estas alia eadem regio nobis et ortus erit. Unde id fit rex positus ex[illegible] armis qui [illegible] in illic [illegible] tuis ipse erit. Hec nobis semper dum in[illegible] manebit cum pecunie infirmo que se[illegible] esse lupus. Actor.

Ca^m. lxxxv de crudelitate secundum phylosophos

Illud et eximium est [illegible] crudelitate [illegible]. Unde quidam etiam [illegible] nomine indictus quia crudelitate delectatur. Est itaque crudelitas animi efferati atrocitas ad exercendum malignum effectus ad effundendum eius sanguinem. Augustinus: crudelitas [illegible] exordia procedit [illegible] plurimum [illegible] cupiditate vel atrocitate iudicii que [illegible] demerita non iusta [illegible] modum excedit. Tullius de officiis libro primo. Magnitudo autem animi remota a humanitate et societate humana feritas quedam fit et inhumanitatis. Idem in libro secundo. Nihil nature [illegible] magis contrarium [illegible] minima est crudelitas. Cuius [illegible] est [illegible] quibus inclusa se committit [illegible] figura in manifeste [illegible]. Valerius libro nono. Crudelitatis horridus est habitus [illegible] ta species [illegible] nos turbulentis omnia [illegible] referta cum silentium dare timendum est. Perillus ille eneum taurum inventor quo inclusi subditis ignibus longo et abdito cruciatu mugitus resonantem spiritum edere cogebantur ne eiulatus eorum humano sono vocibus expressi Phalaridis tyranni misericordiam implorare possent. Quam quia calamitosis deesse voluit, teterrimum artis sue opus primus inclusus merito auspicatus est. Idem. Hannibal tam crudelis extitit ut in flumine Gallo de corporibus romanis ponte facto exercitum traduxerit. Actor. Tyrannus fuit sic Dyonisius cum omnes Syracusani [illegible] tum optarent quedam ultime senectutis femina sola cottidie matutino tempore deos orabat ut incolumis ac sibi superstes esset. Quod audiens Dyonisius admiratus interrogavit eam. At illa puella inquit cum essem gravem tyrannum haberemus eo carere cupiebam. Interfecto [illegible] peior [illegible] [illegible] timeo ne deterior tibi succedat caput meum pro tua salute devoveo. Tam facetam audaciam punire Dyonisius erubuit. Hec Valerius. Idem in [illegible] libro nono. [illegible] a Darius appellatus est [illegible] obstructus [illegible] magis cum eo [illegible] fecerit aut veneno aut ferro aut ulla [illegible] aut inopia alimentorum necavit. Unde hac re mortis excogitavit genus [illegible] cum altis [illegible] [illegible] Ex omnibus [illegible] [illegible] timent [illegible] Animus autem qui [illegible] est [illegible] timet. [illegible] est. Itaque [illegible] crudelitate [illegible] crudelitatis. [illegible] est optima [illegible] Seneca magni [illegible] Invidus est tyrannus morte qui pena [illegible]. Idem in declamacionibus libro quarto. Etiam si remedium est mors sceleribus est [illegible]. Idem in libro de clemencia. Ferina ista rabies est sanguine gaudere ac vulneribus [illegible] in silvestre [illegible]. Lactancius in libro de vero cultu. [illegible] spectator et particeps fiat. Lactancius in libro de cultu.

Ca^m lxxxvi de crudelitate secundum poetas

Nemo adeo ferus est qui non mitescere possit. Tibullus. Quis fuit horrendos primus qui protulit enses quam ferus et vere ferreus ille fuit. Ovidius de arte libro primo. Nec enim lex equior ulla est quam necis artifices arte perire sua. Claudianus in maiori. [illegible] pena ferus est [illegible] vindicta [illegible]. Galterus [illegible] [illegible] est [illegible] Ardet amor scelerum [illegible] exempla [illegible]. Actor.

Ca^m lxxxvii de impaciencia et ira

Impaciencia est vicium quo deficiens animus in adversis impetuosis motibus frangi non [illegible]. Querela est [illegible] cordis molestia [illegible] impatiencia [illegible]. Idem in eodem. Nulla pena est nisi in[illegible] ab impaciencia dolore [illegible] aliquid crudele sit metus facit.

Iulius celsus l. x. Animi est ista mollicia non corporis nos quamquam plurimi ferre non possent. facilius reperiuntur qui se ultro morti offerant quam qui dolorem pacienter ferant. Salustius in katilinario. Nulli mortalium nimie sue parue uidentur. Ex dictis sapientum. Heu quam durum est ab aliis tedi de quibus non possit tedi. Planctus ubi supra. Gaudia consulte minui est si te qui plus dignatur quam non me uult diligit. Baltus maldoandicide l. v. Blandicijs indignius erit molliusque potius fortuna quam dura pati uel amara recusat. Seneca. Tristicia est confirmatio mentis ex dampnis temporalium rerum ingruentibus. Item tristicia est opposita [illegible] uelut contrarijs modis turbate mentis anxietudo seculi ut quod quis suum indignum dolet non quia peccauit deum offendit et etiam uita se subducit [illegible] indignum se fecit sed quia [illegible] sua [illegible] Item amaritudo est gaudij spiritualis [illegible] districte mentis solitudo. Cassiodorus [illegible] Nichil est difficilius est qui differre [illegible] dum fidem [illegible]. Nichil iniquius [illegible] qui destituta spe torqueat. Seneca in l. de consolatione [illegible] Cogitationes [illegible] et uelut [illegible] non [illegible] quibus si animum oblectaueris cum [illegible] tristis remanebis. Tibullus l. y. Vive et amara dies et noctis amariorum inbuta est. Omnia sunt tristi tempora felle madent. Ex dictis sapientum.

Ca. xxxvi. Consolacio in amissione rerum uel amicorum

Homo tociens moritur quociens amittit suos. Seneca ad lucillum [illegible] Nunc quidem est [illegible] modum si quis quid debeat desiderare desiat [illegible] melior qui insumitur [illegible] soluere dilabi. Idem in epistola xciij. [illegible] que nos agunt [illegible] et amicos pluries lacrimis [illegible] non dampnum esse molestum sed [illegible] dampni. Nemo illa [illegible] sentit et cogitat. Idem [illegible] Idem in [illegible] placuit [illegible] quod [illegible] est [illegible] placet qui [illegible] salua fuerit non sentiet quid ab [illegible] Nos affligit [illegible] liberorum amissione nolo amicorum. Eodem cum [illegible] sunt illorum morte quos [illegible] Idem in [illegible] Nec [illegible] sunt oculi amicos amissos nec fluat lacrimandum est non plorandum [illegible] agamus ut iocunda nobis fiet amicorum recordacio amissorum. Nemo libenter ad id redit quod non sine tormento cogitatur [illegible] amicorum defunctorum cogitacio dulcis ac blanda est [illegible] cum illos tamquam amissuri amisi tamquam habeam. Idem

in l. de remedijs fortuitorum. Stultus est qui deflet mortem mortalium [illegible] non aut mors est. Nunc igitur [illegible] cogita non quid perdideris sed quod [illegible] in dulci [illegible] Non est lugenda mors que immortalitatis consequitur. Valerius li. v. Perugilian tunc [illegible] maiore duobus filijs [illegible] se [illegible] nec ideo cultu deorum [illegible] putauit sed tunc [illegible] contentus fuit quam ipsam precatus quomodo [illegible] ut audiuit fortissime [illegible] capiti [illegible] erit. Anaxagoras audita morte filij nichil inquit mihi inopinatum [illegible] Ego cum illum genuerim natum esse sciebam esse mortalem [illegible] quis [illegible] non ignorabit ita liberos [illegible] ut meminit sicut non [illegible] qui non [illegible] ita nec aliquem [illegible] posse qui moriturus non sit. Symmachus in epistolis. Anaxagoras [illegible] de filio [illegible] non [illegible] Ouidius in [illegible] ut [illegible] sic fletibus [illegible] quam multus [illegible] in l. de remedijs [illegible] desiderant [illegible] Seneca ad [illegible] est. Item

Ca. xxxvii. De fletibus et lacrimis uanis

Omnibus aut [illegible] qui [illegible] habere [illegible] amant quem [illegible] perdiderunt [illegible] quia [illegible] sit [illegible] indiga [illegible] sui [illegible] Tullius [illegible] lacrima [illegible] Iuuenalis l. v. [illegible] tumultu plangitur [illegible] qui [illegible] contentus [illegible] plorantur lacrimis [illegible] Baltus maldoandicide l. [illegible] inter [illegible] Blandiri docilis lacrime [illegible] lacrimas [illegible] cum lacrimis [illegible] Ouidius in l. de remedijs [illegible] ut flerent [illegible] sua [illegible] ubi supra. Femina [illegible] plorat [illegible] Cato [illegible] Tamquam [illegible] est mors [illegible] et animi afflictus. Tullius de [illegible] Turpe est [illegible] delicatum [illegible] Contrarius [illegible] Sic [illegible] tibi tristia [illegible] Tibullus [illegible] quam difficile est

mutari gaudia falsa. Inspiciale est ista fuge mentem laeti. Non bene mellita visus componit ore, non bene fallacis ebria ulla placent. Auctor. Ca. cxl

De pigritia et somnolentia

Pigritia est tarditas tardis metu consequentis laboris. Item pigritia est mentis inertia qua quis bonum inchoatum fastidit consummare. Torpore autem languet pigritia remissa. Ignavia est de laudabile virtutis actio languida. Item ignavus defectus. Negligentia est animi torpor quo quis minus diligens est in incipiendo et deinde. Tepiditas est animi languor quo quis torpet in illis tam (?) secundum neque deinde. Tullius in Tusculanis l. iiii. Pigritia est metus consequentis laboris. Aristoteles in methaphysica l. vi. Ignavia est fuga laboriosa persuadibilitatis. Item fugae instituta fuge neque audacia eam (?) fugere. Negligens institit fugere nequius non quietis fugere. Gaufridus in poetria. Gaudia quid faciunt torpentibus? imaginem pigritias ne mora pigra si in manu stetit. Ovidius. Tibi tam adhuc gelida nocte sonora ianue vigil stat tandem tunc lacrimatus ore tremulus lingua movet. Et in eodem loquitur: Surge, venit nox est, surgite quoniam fessum vino dies est, surge de ius meus. Heu ego surgo, vade sequar. Nec cum sequitur que decipit. Et vino venies quando venisse sed in vestes que... Nec est tiburna non surge cito, dixit sine pesto. Nec est tamquam vel capit sine alio vetit vel in unica tradidit. Illi talem longum distendit sit tibi quasi. Videlicet mortalis querit semper venit hac. Non pede dicit venies magna venit. Ipse coactus forte venies gressu tractu testudine... in gelibus imbuitur. Tardi venere bella. Tullius in Tusculanis l. v. Tardis mentibus non facile vitus quantitatur. Auctor. Somnolentia est torpor mentis et corporis qua quis ad labores negligit. Piger facile somnus resolvit ac detinet. Ovidius sine titulo. Quid est somnus nisi mortis imago laborum quies in fortunae mutationibus desiderium carum ubi semper plus vigilat semper ne sopor non dedit. Ille est. Nam diurna quies meus animi inquietat. Ovidius sine titulo l. v. Infelix tota quicumque quiete nocte sustinet et somnus iste una nequid placeat. Stulte quid est somnus gelide nisi mortis imago longa quiescendi tempora fata dabit.

Arator in quarto. Corpore somnus erat hunc si vigilabat in illo. Dixit nec vesperi dormire fides. Hec cantica clamat: Dormio corde vigil. Idem in libro v. Quam male pigra quies occurrit. Dedita somnus pectora nuda bonis quibus patet, ille nimius. Quae nos fala tenet. Vigilat pectora quam patitur dormire deus. Oratius in poetria. Et quandoque bonus dormitat Homerus. Auctor. Ca. cxli

De otiositate

Otiositas est mentis inertia qua quis mentis vires resolutis dulcibus actibus vacans requiescit et vanis aut inutilibus intendit. Nam totius sectari otiosum est. Ovidius in quarto libro. Quae nutrit avaritia non competimus cum tempore... varios in sinus natores non eunt ut cadunt sic... tamen sit, sed ut ex pertractatu aliquid fiat utile quod sit vigilandum est. Quibus malignos labores suadere. Tullius in Tusculanis l. i. Ista nos quaerere quem qui animus novit alterum vitat se dixit. Idem in libro v. Quid enim dulcius otio litterato? Seneca ad Lucilium epistola lxxxii. Otium sine litteris mors est et vivi hominis sepultura. Idem in epistola lxxv. Quia oculo mors est ambitio. Idem in lxxxii. Virgilius. Agamus ut cum tempus multum fit quod nunc erit in operibus unde esse nescimus. Ovidius. Talia non est in adorne... nunquam nostro fortuna laxamentum. Idem in libro nocte est infacundus ardor otiosus exstinguat. Ovidius in libro de remedio. Et sicut ut vigilantem consumunt otia corpus et capiunt vitium ni moveantur aquae. Idem in libro de remediis. Primo otia si tollis periere cupidinis artus contemptae iacent. Et sine luce faces. Quam placitum vino gaudet, quam plus incumbit qui limosa cana paludibus alimento (?) iuvenilis otia amat. Auctor. Cetera quoque plura de otiositate praeterita supra habita sunt in capitulo de strenuitate vitii in capitulo de ...ia. Auctor. Ca. cxlii

De accidia et desperatione

Accidia est desidiosa animi torpor aliorum incepto facies alius resolvit. Item accidia est animi torpor quo quis bona negligit inchoare vel inchoata fastidit perficere. Accidia est animi confusione animi nata tristitia sive tedium et amaritudo animi unde qua iocunditas spiritualis extinguitur et quadam desperatione mens in se ipsa subvertitur. Item desperatio est ad meliorem statum vel ad recuperationem virtutis faciendae spei vacatio. Tullius in Tusculanis l. iiii. Desperatio est egritudo sine ulla rerum expectatione meliorum. Seneca

in medium valent. Potentia fortune facit mala. Marcialis cocus. Hostem cum fugeret se Fannius ipse peremit. Hic rogo non furor est ne moriare mori? Auctor [illegible] de iuda proditore amicus [illegible] felix [illegible] sibi tedia noxe. Horruit ipse [illegible] utrumque perit. Claudi[anus] [illegible] dederit ingenuos tedia [illegible]. Galterus in Alexandreide li. vi. Fortis animi est contempnere vitam non odisse tamen vitam sed amare timoris est. Degeneres et quos constat tedere laboris compellunt ad hoc ut mortem ducere vile. Quid [illegible] quod nimis ignave timuere. Quintilianus de oratoria institutione l. i. Turpe desperatur quod fieri potest. Actor.

Cap. xliiii De avaricia secundum philosophos

Avaricia est cupiditas acquirendi vel retinendi. Item avaricia est immoderatus amor habendi supra utilitatem. Item avaricia est quarumlibet rerum insatiabilis et inhonesta cupido. Philargiria est proprium affectum singularis pecunie [illegible]. Tullius in Tusculanis l. iiii. Avaricia est opinio vehemens de pecunia quasi valde expetenda sit inherens et penitus insita. Idem in l. de officiis ii. Nullum igitur vitium tetrius est quam avaricia presertim in principibus et rem publicam gubernantibus. Habere enim questui rem publicam non modo turpe est sed etiam scelestum et nefarium. Idem in l. de senectute. Avaricia senilis quid sibi velit non intelligo. Quid enim absurdius esse potest quam quo minus vie restat eo plus viatici querere. Idem in rethorica ii. Avaricia omnium ad quodvis maleficium impellit. Valerius li. ix. Avaricia latentium indagatrix lucrorum manifeste prede avidissima vorago habendi fructu felix et cumulandi cupiditate miserrima. Sed ante omnes Septimuleii perfidia possedit qui cum Gracchi familiaris fuisset caput eius abscidere ac per urbem pilo fixum ferre sustinuit quia Opimius consul auro ei se rependere edixerat. Sunt etiam qui tradant cum liquato plumbo cavata parte capitis quo ponderosius esset implevisse. [illegible] Septimuleii avaricia [illegible] regis Cipriorum prosequenda. Nam cum avaris sordibus magnas opes corripuisset ac propter eas periturum se videret ideoque cum pecunia navibus imposita in altum processisset ut classe perforata suo arbitrio periret et hostes preda carerent non sustinuit [illegible] domum revexit. Hic procul dubio non possedit divitias sed a divitiis possessus est titulo quidem rex insule animo vero pecunie miserabile mancipium.

Ex proverbiis sapientum. Avarus nisi cum moritur nichil recte facit. Avaro quid optes mali nisi ut vivat. Inopie parva desunt avaricie omnia. In nullum avarus bonus est in se pessimus. Negandi causa avaro nunquam deficit. Item pecunie oportet imperare non servire. Pecunia si uti scias ancilla est si nescias domina. Pecunia non satiat avarum sed irritat. Et certe [illegible] est fortior qui vincit cupiditates quam qui hostes. [illegible] discordie [illegible] de odio et discordia. Salustius in Katilinario. Avaricia pessima atque diversa inter se mala luxuria atque avaricia vexabant. Avaricia fidem probitatem ceterasque bonas artes subvertit et pro his superbiam crudelitatem deos neglegere omnia venalia habere edocuit. Avaricia pecunie studium habet quam nemo sapiens concupivit. Ea quasi malis venenis imbuta corpus animumque virilem effeminat semper infinita insaciabilis est neque copia neque inopia minuitur. Seneca in declamationibus l. vi. [illegible] maiorum fundamentum est avaricia. Idem ad Lucilium epistola [illegible]. [illegible] avaricia mortalium societatem diremit. Nequiquam suum esse credit quod publicum est. At sapiens nichil magis suum iudicat quam cuius illi cum humano genere consortium est. Quintilianus li. viii. Tam deest avaro quod habet quam quod non habet. Boecius in l. de consolatione ii. Indigentiamque fugare [illegible] et hoc vobis in contrarium cedit. Idem in l. iii. Nature quidem minimum avaricie vero nichil satis est. Ysidorus [illegible]. [illegible]

Cap. xlv Item de eadem secundum poetas

Fertur avaricia [illegible]

noluit ipsi dampnumque gessisse unde
dicit sola quid rapui cunctis servo abdit
avarus congestis nobis ditissima cer-
tavra debent. Quas retinet peiores quos
nolunt sola nimis est. Oratius in epistolis
Semper avarus eget. Idem in sermone
si nimios avarus retundit vestimus uti
tam positis metuensque velut contingere
sacrum. Claudianus contra Rufinum. Pena est
de rebus quas tu possidens est inclarescere
nepotes. Efficior custos rerum magis quam
maior. Calfurnius alijs que pretio multa
querere que nequeo semper retinere laboro
et semper retinens nil tenuisse puto. Iu-
venalis. Crescit amor nummi vincit amorem
Ovidius sine titulo libro primo. Querit avarus
opes et que lassavit eundo. Querunt
iura naufragus ore bibit. Idem in libro
de arte primo. Aurea nunc vere sunt secula plu-
rimus auro venit honos auro conciliatur
amor. Idem in primo Metamorphoseos. Effodi-
untur opes irritamenta malorum. Iamque no-
cens ferrum ferroque nocentius aurum pro-
dierat prodit bellum quod pugnat utroque.
Idem in iii. Inopem me copia fecit.
Idem in xi. Avarus vir spes que su-
as auro capit aurea finget. Juvenalis
l. v. Quorum neuter modo castigat in
igne sive quasque emeris nec cui aurea su-
fficere inopia. Consida cervulci per amnis
consumere. Frustra vestium modo solitus
fuit mirantur. Septembri nec non dis-
ficit intempora tecte. Cum furor ant
dubius cum sit manifesta frenesis ut
locuples moriatur egenti vivere fato.
Interea pleno cum turget sacculus ore
Crescit amor nummi quantum ipsa pecunia
crescit. Magnus parta malis cura ma-
iore metuque servantur. Misera est mag-
ni custodia census. Tibullus libro primo
Prebet avaricie ... potest
tu vestis et cenibus lucida concha ma-
ri. Claudianus in maiori. Quas male
collegit fallaces dextra parentis has
heres nati dextra refundit opes. Val-
terus Alexandreidos primo. Interea ab-
unt ... mater in aula. Vestibus a-
varicie que sola inopcerit omnes vir-
tutum species, frenis inpatiens ... .
vit ... nec leges curat curiales.
in viii. Quid tibi divicijs opus est
que semper avarus esurientem petunt qui
tibi plura parasti tanto plura pe-
tis cumulis acrius ardet quoque famem
facies de stim copia nutrit. Ovidius ter-
quevit aliquam amissi memorie quam de-
lectant studio vel spectator. Dum homo

qui civis es per avariciam sepelis es. Cui tu-
ltus civis qui non civis ... Quem sepulturus
civis quoque sepultor es civis. Ora sepe
putes tu qui sub marmore putes. Non
hodie quod civi nomine horis nupsit ci-
detor. Capitulum CXLV de cupiditate secundum philosophos

Cupiditas est insaciabilis appetitus
acquirendi res quales vel qualiter
secundum atque multiplicandi. Tullius
in rethorica. Cupiditas est genus cui
libidinum cuius generis pars est avaricia.
Ex omnibus pestibus cupiditate effu-
gere regnum est vincere. Instructa inopia
est in divicijs cupiditas luxus sine dapi-
ns altius si non potest valens. Iustissime
tibi aliquid cupere vincos perceperat inno-
var. Quo dulcedo nimia est contra beate
adluc ... eius. Nemo nimis idem est qui
sint hodie que deceptus inde resurrit ... que
tunc certu stabile vel solidum est nec tam
ea cupiunt tamquam aut semper futura
aut semper sciant. Tullius de officiis primo. In
domo clara homines fortes multa reci-
piendi sunt et admittendo homines. Cuilibet
generi multitudo atque adhibenda est
cura largitate. Aliter ampla domus dede-
cori domino fit si est inea solitudo maxime
si sub alio domino solita est frequentaris.
dignu est cum tu deserueris ... die. Ho-
mines antiqua heu quam dispari domino domi-
nis. Idem in li. de paradoxis. Non explet
umquam faciat nos fiat si cupiditatibus re-
solvi augendi que suo libidine cuique
aut certe sed contra amittendi metu. Dic
domus adalabandro quando possidemus
queamque non cupimus. Est enim ferocissima
pestis cupiditatis que solet exercitus quos
capit efficere dum sine inquietudine non
amicitur. Sed magis quam fuerit locuple-
ta indicat. Non iucunditate privantur
classibus non sulcans. Inquit nos poss-
na species ardore sue pulcritudinis inspira
maluit nec famulos sibi faciet multis
castibus demeritis cupiditates quos li-
beris concedit absolutam. Sed magis
dum tu sua non iacerit amplissima lex
trans mundi dat sed tamen miser est. Si
ad naturam vivas numquam eris pauper si
ad opiniones numquam eris dives. Exiguum
natura desiderat opinio immensum. Multos
putasse divicias non finis miseriarum
fuit sed mutacio. Si vis divitem facere non pe-
cunie adiciendum sed cupiditati detrahendum
est. Rememoranda in obsidione famelabis
castillinorum ... tu ... proventum
inmaneant quidam unum capite centum pe-
tuns denarijs venderet maluit quam fame

lenire. Qui avarus postea fame cru-
ciatus est et qui cum [illegible] dei pro-
videntia [illegible] tribuente ter-
renus [illegible] pecuniam [illegible]
[illegible] maxime [illegible] est lucro vinci-
tur [illegible] Eneidos. Ca[pitulum] [illegible] de [illegible]

Quid non mortalia pectora cogis
auri sacra fames. Lucanus li[bro]
[illegible] martis tunc auri vestis a-
mor. Oracius in epistolis [illegible]
mos currit mercator ad Indos pauperiem
fugiens per saxa per ignes. Quae-
rendaque pecunia primum est virtus
post nummos. Idem in li[bro] [illegible] Tanta-
lus a labris sitiens fugientia captat flu-
mina. Ovidius in de arte de fastis li[bro]
[illegible] arte sua [illegible] morbus
[illegible] tempore
crevit amor qui nunc est summus habendi vix
ultra quo iam progrediatur habet. Pluris opes
nunc sunt quam prisci temporis annis dum
populus pauper dum nova Roma fuit. Nam
postquam fortuna loci caput extulit [illegible]
et tetigit summos vertice Roma deos. Cre-
verunt et opes et opum furiosa libido et
cum possideant plurima plura petunt.
Quo plus sunt potae plus sitiuntur aquae.
In pretio pretium nunc est dat census honores
census amicitias pauper ubique iacet. Iuve-
nalis li[bro] v. Crescit amor nummi quantum ipsa
pecunia crescit. Cato in suis. Dilige denarium
sed parce dilige formam. Petronius.
Non bibit inter aquas poma aut pendentia
carpit Tantalus infelix quem sua
vota premunt. Divitis hic magni facies erit
omnia tenens qui tenet [illegible]
[illegible] Marcialis [illegible] Fortuna
dat multis nimis nulli [illegible]
in epigrammatibus [illegible] amicis [illegible]
[illegible] Magnum pretium est amor
in [illegible] Et plus quam iste suf-
ficiat cupiens [illegible] quorum
non indiget usus. Debilitat [illegible]
[illegible] cum [illegible]
[illegible] Hinc nulli tribuit
pauperibus [illegible] Nec [illegible] sollicitus
nec modus est cupidis. [illegible] Ne-
mo nimis cupide sibi [illegible] desideravit
ulla. Nec cum plus cupiat perdat [illegible]
[illegible] Non bene dignus equo [illegible]
[illegible] est equus equo Seneca. Ca[pitulum] [illegible]

Preceptor [illegible]
[illegible] anima possidente [illegible]
[illegible] plus cum [illegible]
let [illegible] Valerius
li[bro] [illegible] Martius [illegible] ut refert [illegible]
[illegible] norma Romane frugalitatis

[illegible] que fortitudinis [illegible]
legatis [illegible] se in scamno sedentem
[illegible] atque ligneo catino cenantem spec-
tantem [illegible] magnum que pondus au-
ri [illegible] eum attulerant [illegible]
[illegible] manu [illegible]
le [illegible] locuple-
tem esse et [illegible] nec acie vin-
ci nec pecunia corrumpi posse. Tullius
de offic[iis] li[bro] [illegible] [illegible]
te [illegible] pecunia temptatur.
Salustius in Iugurtino. Rome cuncta
venalia sunt. [illegible] est quam pe-
cunia [illegible] faciunt leges [illegible]
sola pecunia regnat. [illegible]
[illegible] iudicium [illegible]
est nisi publica merces [illegible] ad [illegible]
[illegible] suffragia [illegible] venalis
[illegible] venalis curia [illegible]
[illegible] corrupta [illegible] Ovidius
sine titulo li[bro] [illegible] Non bene conducti vendunt
periura testes. Nec bene [illegible] iudicis
[illegible] Idem in li[bro] de arte [illegible]
[illegible] non [illegible]
venalis [illegible] Rome [illegible]
[illegible] Rome [illegible] Idem in li[bro]
[illegible] homines
[illegible] placatur donis [illegible]
[illegible] Salustius [illegible]
[illegible] tempore [illegible]
[illegible] disturbet [illegible]
[illegible] iudicis et [illegible]
[illegible] Idem in li[bro] [illegible]
[illegible] pauperis [illegible]
et [illegible]
causa [illegible] Ca[pitulum] [illegible] de rapina [illegible] de iniuria [illegible]

Rapina est aliene
rei [illegible] Item rapina
est [illegible] iniectio [illegible]
[illegible] alienarum rerum violenta [illegible]
violentia est [illegible] malicia [illegible] iniuria
[illegible] Item mole-
stia iniuria [illegible] furtum est aliene rei
contrectatio clandestina invito domino
[illegible] est [illegible] rei familiaris [illegible]
[illegible] clandestina [illegible]
[illegible] est [illegible]
[illegible] palliata [illegible]
[illegible] intendit. Usura est stu-
diosa cupiditas [illegible] aliquid [illegible]
[illegible] Tullius de offic[iis] li[bro] [illegible] Detrahere
aliquid alteri [illegible] incommodo
[illegible] magis est contra
naturam quam mors [illegible]
que corporis membra [illegible]
putarent posse [illegible]
[illegible] debilitari et [illegible]

Capitulum CXLIIII de eodem secundum poetas

inde totum corpus necesse est. Sic unusquisque nostrum si ad se rapiat commoda aliorum et detraxerit quod cuique potuerit emolumentum suum, necessaria societas hominum communitas civitatis necesse est dissipetur. Societatis artissimum vinculum est arbitrari magis contra naturam esse hominem homini aliquid detrahere sui commodi causa quam omnia incommoda subire. Vir bonus et iustus nichil tam quam quod iniuste tulisserit deflet. Idem in epistolis. Male parta male dilabuntur. Seneca ad Lucilium epistola. Nulli enim cui rapina feliciter cessit gaudium rapti duravit in posterum. Valerius libro. Deforme est nitentis gloriam magnitudine sordes in minimis. Terencius in Formione. Quam inique comparatum est ut hii qui minus habent semper aliquid ditioribus addant. Plautus in Aulularia. Hec condicio lucrorum sunt rapine in ... Cassiodorus in epistola. Rapine sunt semper inimice facultates absentium, quas indecenter occasio indelicte trahit, que non potest ... parva dentis insultacione tueri. Cato ubi supra. Capitulum CXLIIII de eodem secundum poetas

Qui sua consumunt cum deest aliena secuntur. Ovidius in libro amorum. Vivunt ex rapto non hospes ab hospite tutus, nec socer a genero fratrum quoque gratia rara est. Idem in libro de ... Vicina damprosa est. Sic languis ab sunt. Statium retinent ... mala de ... Idem in libro ... fertilior seges est alienis semper in agris vicinumque pecus grandius uber habet. Idem sine titulo libro ... Sit ... to ... ... Statius ... semper rape ... auferre ... relinquidum est. ... depressis ... pululuz minimis ... ... Aristoteles ... amor qui pectora semper ... morbo ... mortalle genus quia pullulat omne de radice malum cum ... ardet. Ambigo ... stimulant ... rapinus ... lucri fame ... ... lagiarum ... ... dictus est ideo ... avaricia ... sit que sua non ... rapinit quia rapina aliquid ... non permittit ... dant ... ... stercoribus fedant ... dit ... rapine ... ... ductor. Capitulum CL de voluptate carnis

Dicto de viciis spiritualibus restat ut dicamus de viciis carnalibus. Et primo de voluptate in generali. Est autem voluptas cum lubrica suavitate quadam ad se liciat fide mentis inclinata. Tullius in libro de senectute. Impedit consilium voluptas racionis inimica ac mentis oculos prestringit, nec habet ullum cum virtute commercium. Idem in libro de paradoxis. Cum tibi deus vel natura dedit animum quo nichil prestancius nichil divinius sic te ipse abicies atque prosternes ut nichil inter te et pecudem interesse putes. Voluptas quo maior est eo magis animum a sua statu dimovet. Idem in tusculanis libro secundo. In quadam etiam sudant ... natura desidet ... multa ... a ... boribus ... gignunt cum ... copia ... suavitate ... Idem de integritate valitudinis que continenciam in victu omni ... transfer ... ... tamquam ... ... libro ... qui voluptate maxime ... eos ... Seneca de beneficiis libro ... Voluptas fragilis est brevis fastidio obiecta quo avidius est hausta cicius in contrarium recidens cum subinde necesse est ut aut peniteat aut pudeat. Idem ad Lucilium. Festis ... dicebus ... est ut tunc voluptatibus ... cum nullas ... turba ... Idem ... Ipse voluptates ... ... crudelitate generant ... ciatte ... ... dolorem ... manum ac pedum et articulorum depravacionem. Valerius libro ... Aristotiles ... est ut voluptates ... ... fessas ... quas minus ... Quintilianus libro ... Fallit voluptas ... longa ... que delectant ... amena ... etiam ... amplioris est ... fatigat ... Boecius de consolacione libro ... voluptatum appetencia plena est anxietatis ... nichil ... Lactancius in libro de falsa ... voluptas est que ... honesti ... ... non est igitur summum bonum. Idem in libro de vero cultu. Illecebre voluptatum arma sunt illius ... cum ... est ... virtute ... quia mortis fabricator est voluptas. Capitulum CLI de eodem secundum poetas

Nulla pestis capitalior quam voluptas ... ... Tullius de senectute ... ... cum ...

plato atheniensis inducit ecciam nullam capitalem a-
liorem pestem quam voluptatem corporis
dicebat hominibus a natura datam. Cumque
nil mente prestabilius deus dedisset huic
huic divino muneri nichil tam inimicum esse
quam voluptatem. Et ut magis intelligi posset
fingebat animo tantam incitatam aliquam cor-
poris voluptatem quanta percipi posset maxima.
Nemini censebat fore dubium quin tam
diu dum ita gauderet nichil agitare mente
nichil ratione nichil cogitatione consequi pos-
set. Actor. Platonem quoque tullius dixisse re-
fert escam malorum esse voluptatem quod
ea capiuntur homines sicut hamo pisces.
Virgilius in bucolicis. Trahit sua quemque
voluptas. Ovidius sine titulo li. 2. Nas-
[illegible] unum quam nichil medicabile sua det
Ita iudicat cavete lib. amore quam metu supra
sub dulci melle venena latent. Idem in li. de
arte 1o. Nil nisi turpe iuvat cure est
sua cuique voluptas. Cato in suis parabolis.
voluptatem debemus plurima saluti. Theobaldus.
causa mali est quoque voluptas prosperi
ubi fuit. Non semper vere est felix impleta
voluptas. Actor. Ca^m clxiij de vita delicio-
sa f^m philosophos

Delicie sunt corporales
indigencie necessitati superfluita-
te quadam opulentiam apparatus
deveniunt ad luxum eius [illegible]. Prima delicies per
inopinantes [illegible] dura aut difficilia
[illegible]. Idem in li. de delicitate nobis
[illegible] delicate [illegible] dum nolumus posse
desinimus [illegible]. Venatus in li. de dere-
[illegible]. Therencius incitat quam in-
imis deliciarum [illegible]. Aristotiles
[illegible] li. 1o. Thales [illegible] delectacionis
fit. Non enim consistens bonum eius nichil est
[illegible] delectacionem quando ut bonum volunt [illegible]
[illegible] aut ut malum fugiunt. Macrobius
in li. saturnalium. Ea quoque que contactu atque
gustu voluptas est cum vero fedis-
sima est eos qui maxime quibus se
dicatis dederunt voluptatibus [illegible]
[illegible] intemperantes dicimus. Istas solas
duas hominibus communes esse videmus
cum beluis [illegible] ferarum quoque
[illegible] quicumque voluptatibus [illegible]
occupatus est. Tullius in li. de republica
[illegible]. Nec deus ullum [illegible] natura de-
dit animum quo nichil est [illegible]
[illegible] divinius sic te [illegible] atque per
[illegible] ut nichil [illegible] te [illegible] esse
putes. Tullius in 1o. li. de fine boni
et mali. Una voluptas [illegible] abstu-
[illegible] multa voluptatum. Valerius li.
9o. Xerxes opum regiarum ostentatione
[illegible] eo usque luxuria gaudebat

ut edicto premium illi proponeret qui novum
voluptatis genus repperisset. Quanta
dum deliciis nimiis capitur amplissi-
mi imperii ruina evasit. Antiochus rex
[illegible] suis capto de parcitate plurimus li. x
[illegible] ca. de temperancia. Augustinus de
civitate dei li. 1o. Quam turpe eos qui
virtutes appetendas [illegible] voluptatem
voluptate dicit pingunt quidam tabula
in voluptatis in sella regali quasi delica-
ta quedam regina consedit et quod virtutes
famule subiciunt ut faciant quod illa
imperat. Iubet quod prudentie ut vigilanter
inquirat quid voluptas regnet [illegible]
[illegible] Iustitie ut prestet beneficia que
potest ad comparandas amicicias corporalibus
commodis necessarias nulli faciat iniuriam
ne offensis legibus voluptas secura
vivere non possit. Fortitudini iubet ut
si dolor corporis acciderit qui non compellat
in mortem teneat dominam suam id est vo-
luptatem fortis in animo cogitacione. Tem-
perancie ut tantum capiat alimentorum vel
aliorum delectabilium ut voluptas non
impediatur pungat quod sic loquitur volup-
tatis gloria vana deliciata quedam in-
[illegible] virtutes prudenter provide-
ant iusticia nichil [illegible] contrarium tollere-
fortitudo [illegible] temperancia in-
si unde placeat hominibus et ventose
glorie fugat. Virgilius in bucolicis. Ca^m
[illegible] sua clxiiij de cas [illegible] pectus

Tanquam voluptatis qui legitis flo-
res [illegible] nascencia fraga
frigidus o pueri fugite hinc latet an-
guis in herba. Ovidius sine titulo li. 2o.
Tunc etiam somnum pingues et frigi-
dus aer et liquidum tenerus [illegible]
[illegible] Idem in li. de arte 1o. Res
est blanda canor [illegible] multis
nos sualena fuit. Idem in li. de reme-
dio li. 1o. Eminant animas cythara cant[illegible]
que lyreque. Galterus in li. alexandreidos
li. 1o. Tunc sequitur [illegible] blanda nune
[illegible] illecebris animas
[illegible] sunt esse [illegible] memores
[illegible] imaginis [illegible] sit aut
quod [illegible] Debe-
at [illegible] hominum
[illegible] li. 1o. Amplius nece-
dit [illegible] voluptatis Augusta
vitus [illegible] petit [illegible]
lib. li. 1o. Magis illa iuvant que plus
[illegible] voluptates commendat va-
rior usus. Actor. Ca^m clxv de vicio gule
f^m philosophos

Castrimargia id est gula est
quidam excessus in cibo et potu seu gula

sive castrimargia est nervus edacitatis nausiantis stomachis applaudens nature finibus non contenta. Item gula est solius carnis corporis illecebriosus [illegible] appetitus cibi ac potus ventris ingluvies est in moderata qualicumque ciborum [illegible] tis continue satisfactio. Crapula est co deliciarum superfluitas superfluitate cordis sopiti [illegible] ebrietas mentis est hebetudo, ventris obtusio carnalis intemperantie viciis crassis sensibus inducta. Tullius in rethorica ii. Esse et comedere oportet ut vivas, non vivere ut comedas. Seneca in libro de naturalibus questionibus. Cottidie aliquid subtilius aliquid elegantius cogitat luxurie furor; usitata contemptui iam non sunt, fames ad pocula dentium et ventris [illegible] gulosi se. Idem ad Lucillum epistola xc. Taurus paucis iugerum pascuis impletur, una silva elephantis pluribus sufficit; homo vero terra pascitur et mari. Ut quid tantum? non fames ventris magno constat sed ambitio. Quintilianus li. viii. Ingurgitandis cenis quod sepe nos accidit, ut cum optimus satietas sumus, varietas tamen nos compul[...] gustare sit. Ieronimus contra Iovinianum libro ii. Galienus doctissimus Ypocratis interpres athletas quorum vita et ars sagina est dicit in exhortatione medicine nec vivere posse diu nec sanos esse, animasque eorum ita nimio sanguine et adipibus involutas ut nichil tenue nichil celeste sed [illegible] ventris ingluviem cogitant. Ysidorus [illegible] sapientum. Crudele medicum intemperans facit. Cato. Ca^m clii de eodem secundum poetas.

Indulgere gule noli que ventris amica est. Cum sua consumpsit dum deest aliena secutus. Oratius in epistolis. Forte per angustam tenuis nitedula rimam repserat in cumeram frumenti pastaque rursus ire foras pleno tendebat pectore frustra. Cui mustela procul si vis ait effugere istinc macra cavum repetes arctum quem macra petisti. Petronius. Ingeniosa gula est. Bernardus silvester. [illegible] quod quit mare [illegible] semper nollem [illegible] esset [illegible] quid faciet amplius [illegible] ut [illegible] aliter [illegible] Gustus [illegible] gustus dena gustu linguas [illegible] fauces [illegible] ab aula Neronis [illegible] est stomachus [illegible] quis actor [illegible] tes in [illegible] voluptas et tyrannus in [illegible]

[illegible] tyrannus amor. Efficit accidus corpore totus homo. Hic filii desidiosus pe[...] indiget [illegible] iudicat nisi [illegible] dies [illegible] Lucanus. O prodiga rerum luxuries numquam parvo contenta paratu et quesitorum terra pelagoque ciborum ambitiosa fames et laute glorie mense discite quam parvo liceat producere vitam. [illegible] Gula [illegible] non [illegible] multis tibi [illegible] tibi [illegible] Petrus in [illegible] corporis [illegible] abiecisse [illegible] alius [illegible] arma [illegible] Nam [illegible] quis potuit [illegible] dominice [illegible] quis amor. Marcialis cocus libro [illegible] esse liber [illegible] velis [illegible] si [illegible] Iuvenalis li. iiii. Diogenes [illegible] de sufficientia victor. Ca^m cliii de ebrietate secundum philosophos.

Ebrietas est ingurgitatio [illegible] mentis quedam alienatio vel oblivio [illegible] superflua potum indulgentia. Seneca ad Lucillum epistola lxxxiii. Nichil aliud est ebrietas quam voluntaria insania [illegible] incendit et detegit obstantia malis [illegible] removet [illegible] pudorem [illegible] qui bona voluntate prohibitis abstinent. Idem [illegible] [illegible] et [illegible] [illegible] libera [illegible] [illegible] [illegible] non [illegible] que [illegible] voluptates [illegible] esse. Idem in libro de naturalibus questionibus. Iubes me cum luxuria litigare. Cotidiane [illegible] est [illegible] tam [illegible] quod [illegible] salubri [illegible] est stomachus [illegible] non [illegible] contentus est [illegible] [illegible] cotidianus [illegible] non temporalis estus [illegible] Ebrietas [illegible] Precordia [illegible] aliquid [illegible] quo estus ille [illegible] qui [illegible] remedys facile aut est [illegible] sitim [illegible] quod [illegible] fauces [illegible] quemadmodum ille [illegible] frigidum est sic [illegible] calidum [illegible] esse [illegible] febris est et [illegible] [illegible] non [illegible] [illegible] calore [illegible] luxuria. Valerius li. ix. [illegible]

visus olim venatus femur ignatus fuit
sed in aliquid dederis prolabitur. Ex
libris sapientie. Absente ledit qui cum
ebrio litigat. Ovidius in libro de arte. Ca. j
Vina parant. Ca. ij de eadem sententia poetarum
animos faciunt que caloribus aptos.
Cura fugit multo diluiturque mero.
Tunc veniunt risus tunc pauper cornua
sumit. Tunc dolor et cure rugaque frontis
abit. Tunc aperit mentes [illegible] simplicitas
vino stimulata et [illegible]
ad sera bella manus. Idem in libro ij. Cum ca
ne arte caveat qui bibit arte bibat. Idem
in libro de remediis ij. Vina parant animos
veneri nisi plurima sumas ut stupeant [illegible]
to corda sepulta mero. Gallicus. Mala
audire [illegible] ij. [illegible] mille [illegible]
Tibullus libro iij. Vina diem celebrent. nec
festa luce [illegible] est rubor [illegible]
tes ut male fere pedes. Apostolus [illegible]
ro est [illegible] nectar [illegible]
[illegible] tota nocte [illegible]
[illegible] dolor. Ca. j

Ca. iij de inepta leticia

Expedita et [illegible]
ebrietate maxime inicium inepta
leticia licet est cum dissolucio que
virtutis [illegible] modestie [illegible]
visum effundit ac [illegible] lascivie
motus ociores audiunt. Symachus in
libro [illegible]. Leticia [illegible] laqueus est [illegible] osten
[illegible] Ex libris sapientie. Leta in
[illegible] leta ad [illegible] cadunt [illegible]
[illegible] et laus [illegible]
Ovidius de arte libro ij. Ubi erit apta ca
pi tunc cum letissima rerum [illegible] in
[illegible] pectora dum
[illegible] astra dolor [illegible]
[illegible] blanda [illegible] arte [illegible]
in libro de ponto. [illegible] modo [illegible] et
que tibi leta videntur dum loquor [illegible]
[illegible] posse puto. Ennodius. Nulla fides
letis [illegible] dubiis. Gaufridus in
[illegible] Halle [illegible]
[illegible] in illis [illegible]
[illegible] dolor. Ca. j Ca. v de luxuria [illegible] philosophorum

Luxuria est [illegible] carnis
petulancia dulce venenum [illegible]
[illegible] que corpus [illegible]
[illegible] et [illegible]
[illegible] Item luxuria est [illegible] des
[illegible] luxuria [illegible]
[illegible] Item luxuria est illecebrosa
[illegible] voluptatis [illegible]
[illegible] more [illegible]
[illegible] est ut [illegible] luxuria
est [illegible] corporis [illegible]
[illegible] libidinis lascivia est indecens

motus dissoluti corporis intemperancia
carnali [illegible] petulancia est [illegible]
malum cogitacionum [illegible]
corporis [illegible] Valerius libro
ij. Blandum [illegible] luxuria [illegible]
aliquo facilius est quam [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] Idem libro iiij. [illegible]
qui iam [illegible] cum alios [illegible]
[illegible] et [illegible]
[illegible]
[illegible] profugi [illegible]
[illegible] libro ij. Euripidis [illegible]
sententiam qui [illegible] libidinis [illegible]
[illegible] dixit [illegible] Tullius de offic
libro j. Luxuria est cum etate turpis [illegible]
[illegible] maxime fedissima est. Idem
in libro de senectute. [illegible]
[illegible] est [illegible]
[illegible] libidine corporis
Seneca [illegible] libro [illegible] Adoles
centis luxuriosus peccat. [illegible] luxurio
sus insanit. [illegible] mala [illegible]
[illegible] non [illegible] est illius
[illegible] plurimus [illegible]
[illegible] libro [illegible] mulierem [illegible]
[illegible] Salus
[illegible] pessima
ac [illegible] luxuria [illegible]
[illegible]
[illegible] libidinis
[illegible] turpis sit [illegible] deterior
[illegible] libido cum
honestate [illegible]
[illegible] est [illegible] Idem in libro
iiij. Amor [illegible]
et [illegible] diligit
[illegible] in libro de
civitate dei [illegible]
[illegible]
[illegible] luxuriam [illegible]
[illegible] Et [illegible]
[illegible] corpore [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] publi
[illegible]
[illegible]
[illegible] libidinis
[illegible] est [illegible] non
tempora [illegible] ad [illegible]
[illegible]
Demosthenes [illegible] nobilis
[illegible]

quentaus l' quitu cum illa diceret mille
denarijs vendit. Ego penitere tanti non
emo. Ouidius in libro de arte 1º. Ca 7 cl° de
Quot lepores in Atho cas p'r 7 pactus
quot apes pascuntur in Ibla ce-
rula quot bacas Paladis arbor habet
littore quot conche tot sunt in amore
dolores. Quod iuvat exiguum est, plus est
q' ledit amantes. Idem in libro 2º. Adulteras
lupa tendit aues predicine ut una. Idem
in libro de ponto 3º. In modica cupido est
Iuuenalis libro 1º. Est eadem similis puer
humus q' libido. Magdolus. Deus volu-
ptas viri lenitate cadit. Muliebri feminea
uicus virtus conparant duo olefactes .[illegible].
mis undique uestimo captus amare de-
flent asserunt qui credidit mulieri. Ti-
bullus libro 1º. Conceditur ab aduris cum tulit
festiua gaudia nocte uenus. Actor. Ca 7
Adulterium est cl° 8 d' adulterio 7 sodomia
alieni thori uiolacio. Hoc quoque in-
ter ceteras apud gentiles detestabi-
le atque dampnabile solet esse sicut p3
in Abimelech duce Abrahe qui statuit quod qui-
dam tetigerit uxorem tua morte morietur. Sic-
nas Pitum. Idem Valerius libro 2º. Zalen-
cus cum filius eius adulterio dampna-
tus utroque oculo carere deberet ac tota
ciuitas in honorem patris aliquamdiu ei re-
pugnaret adulterium uictus ut legem ac-
tenditam uiolaret suo primus deinde filio
poito oculo usque sic ursus uidendi reliquit.
Actor. Do hac quidem materia require su-
prius ubi de prudencia et iusticia. Sodo-
mia est peccatum contra naturam quod cum quis co-
tra legem ad naturalem actum semen
effundit sine solus apud se quod ut
mollicies uocatur siue masculus eius de-
sexus ut masculus in masculum femi-
na in feminam aut alterius generis ut animal
bruti et sodomia uocatur. Ouidius
in epistolis. Ueniat procul aurabis inimices
ut femina capit. Idem in libro de arte 1º. Ffor-
ma uiris neglecta decet. Idem in libro Me-
thamorphoseos 10º. Clo natiuam natam nec
equas amor urit nec equas urit aues
aries sequitur sua femina tauri nec et aues
crescunt utroque animalia cuncta femina fe-
minea correpta cupidine nulla est.
Ouidius de pallio centimo ueniens
vir fecit mulier gestu sed crure quod am-
bo et lepus tanti gentibus talia leo
uis ludit manupiri constas falla pa-
re femina cum pari patitur non copula mas
est. Tullius. Ca 7 cl° 9 de fama et luxuria
Osculum est pars adulterij. Idem in tu-
sculanis libro 4º. Flagiciorum principium

est ut ait cumque sunt omnes undique terra
Terencius in Andria. Inguinum deus libro 7
est a Saboe prime ad libidine. Idem in-
cuneta diuine certe rebato surgere uenus
Ffulgencius in Methologiarum libro 3º. De
libidinis est autem ita incepti plena ma-
turitate et sollicite conpletur. Cato
libro 1º. Cum te detineat uenus d'm
nosa uoluptas indulge gulesi que
uentris amica est. Ouidius in libro de arte
1º. Venus erit et Vrsus ca dementia
letitia. Idem in medicam libro amantes
adiuuat et flamme que calet ipse delec-
tant orta castus postuma forme. Idem
in libro 1º. Luxuriant animi rebus plerum-
que secundis. Nec facile est equa commoda
mente pati. Idem in libro 2º. Ars est blan-
da tamen postitie multis rego sua le-
ua sunt. Ignati nulla cupido est apora
semper amantes mouit. Idem in libro de re-
medijs. Sumus ocia et Ursus et des
tis ultanda. Idem in medicam. Corporum ad
tu genus ambraque tegunt. Omnia per-
inclina est ipa puella sui. Idem in libro 8.
Non facile est tamen ipsa retinere mane
et pene conatu cuncti sunt subsistere
tanctis datur et conmodite malorum
ignis erit. Pungeris alitum luxuries
amor ira est unde sum paupertas fas
cat. Amore tuma parauit amans pucli
nupsima sumas. Vt stupeant multos
corda sepulta mero. Idem in libro de pro
uerbis dampnosa libido non solet in-
mestas sepe uenire thoros. Iuuenalis
libro 4º. Rara est concordia forme atque
pudicicie. Ouidius. Fugite gaudeter
vestri de uirge nitatur. Actor. Si-
dem mors pudice desine. Tibullus
libro 1º. Sit procul a nobis forma cui nemore
culte tuta est et pecunia plena grande
referre manu. Idem in libro 1º. Ille nos
deciperunt uendentia lurichia colla. Nec
capitet blanda solida lingua prece solus
celer comunidan. Ca 7 cl° 9 d' effectibus luxurie
Scripserunt Aristotiles et Plautus
Sicus et iam Seneca de uiciorum
libris quod cum ista sunt amor
forme virtus ardens est et insanie
homine sedulus uincere querentes amo
sapiencie turbat consilia altas et ge
neroses spes frangit magnorum cogi-
tacionibus ad humillimas detrahit dine
iulosos iracundos temerarios dure
imperosas et seruiles blandos facit et ne
faciendi cupiditate insaciabilis flagitus
plura tua suspicanibus luxuries questi-
onibus perdit adeo facit sui et ipse

nouissime adductum est. Seneca. Inde flamma
tumultibus l. ii. Unde est tam marti ferri in
genijs uel luxuria. Item moetania luxu
ria blanda pestis inretrix orbis in[illegible]
ris opes auidis manibus ut perdat rapit.
Claudianus in maiori Rufinus [illegible] dulce ma
lum que dedita semper corporis arbitrijs
hebetat caligine sensus. Item in
minori. Dissuasor honesti luxus et hu
manas assumat fatua mentes. Galterus
in Alexandride l. ix. Te non emolliat in
tus prodiga luxuries nec fortia pectora
frangat mentis morbus amor si baccho
venereque nactus qui tota sui sedis conflagrat
menti perit [illegible] uacantibus libertas a
nimi [illegible] flagrante camino menti c
[illegible] [illegible] et bella [illegible] impat
et suadet [illegible] ille sepulcro [illegible] fri
gidos [illegible] duo mores [illegible]
[illegible] intactu[illegible] [illegible] libido
[illegible] uel methamorphoseos. Unde est
quod non effrenus captus amore [illegible] nec
[illegible] [illegible] pectore flamma [illegible]
[illegible] quoque [illegible] sunt [illegible] [illegible] femina
[illegible] opes [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] orbat
[illegible] reddit singula singulis [illegible] cor
[illegible] opes [illegible] consortia federa fama
debilitat perdit [illegible] adit destruit au
fert fugat. Cap. cxxiiii. de vicijs lingue et primo de mendacio ac primo.

Mendacium est falsa uocis
significatio cum uoluntate fallendi
quecumque uel [illegible] [illegible] uel post
modum aduenit. Per periurium est mendaci
um sacro [illegible] falsum testimonium
est [illegible] [illegible] [illegible] diffiniendam [illegible]
[illegible] [illegible] atque testatur [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] etiam ubi causa sub
lata est mentiuntur consuetudinem [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] mendacij
[illegible] [illegible] diligenter [illegible] Tul
lius de officijs l. i. [illegible] [illegible]
questus mercenariorum qui [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] mentiantur [illegible]
[illegible] Tollendum est [illegible] contra
hendis omne mendacium [illegible] emptor
[illegible] venditor [illegible] adloquendum [illegible]
non plus [illegible] semel [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] est [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] amici [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
non esse [illegible] nec [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
discordet. Quintilianus l. [illegible] [illegible]

nisi ubi necesse est [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
Valerius l. [illegible] Cum Alexander ad diruendam Lamp
sacum ciuitatem cum impetu ferretur [illegible]
[illegible] contra menia obuiam [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] se non facturum quod
petisset. Peto ergo inquit ut Lampsacum diruas.
[illegible] salutis urbis [illegible] [illegible] [illegible]
obtenta est. Tullius in [illegible] Est ius belli
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] cum hoste [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] est
[illegible] [illegible] oportet [illegible] id [illegible]
est. [illegible] aut aliter si non fecerit nullum est
[illegible] ut si predonibus uel piratis [illegible]
[illegible] [illegible] non attuleris nulla fraus
est [illegible] iuratus id quod non fecerit [illegible]
[illegible] [illegible] sit communis omnium hostis nec fi
des nec iusiurandum cum eo [illegible] [illegible] [illegible]
falsum iurare periurare est [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] non facere periurium est. Nec illa
quidem promissa seruanda sunt que [illegible]
inutilia sunt [illegible] illa promiseris [illegible]
[illegible] non quibus metus [illegible] [illegible] [illegible]
debet intelligi est [illegible] [illegible] affir
matio religiosa. [illegible] ergo affirmate et
quasi deo teste promiseris id tenendum est [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] est [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] l. iii. Cap. cxxv. de [illegible] [illegible]

Si [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] cum esse [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] non debes [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] femina [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] et illud [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
nec [illegible] [illegible] [illegible] nec [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] que erant [illegible] [illegible]
[illegible] ad [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] est fortuna [illegible] [illegible]
Sapiens utramque [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] fidem falsa tunc [illegible]
[illegible] audiam si tu omnia [illegible] [illegible]
erant [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] esse debent que [illegible] [illegible]
[illegible] adhoc ut [illegible] teneatur [illegible]
dicent ut [illegible] [illegible] loquar [illegible]
non [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] solemus
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] non est turpe [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] tempore [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
sit. [illegible] libertate [illegible] [illegible] uiget
[illegible] nec [illegible] [illegible] illo tempore

Cap. cxxiiii. de vicijs lingue et primo de mendacio ac periurio. Cap. cxxv. adhuc de eodem

[illegible]

Ca^m clxxv^m de adulacione

Adulacio est blanda et fraudulenta locucio animos aliorum assentacionibus leniens [illegible]

[illegible]

Ca^m clxxvi^m adulatoribus [illegible] de eodem

[illegible]

Ca^m clxxvii^m de detractione

Detractio est [illegible]

[illegible]

primas dedit honoris et colloquendi fa
cultatem de loco glorie querit. Tullius in sal
lustium. in maledictis suis ita plerumque
causis accusatis in medium aliquid intingunt
ut liberum ei servitutis testimonium admisceat
aut nomine conspiratorum laudat. Macro
bius. Minuunt que ignorant. Idem. Quod
sunt et quod ignorant inquirunt. Tullius
sit occulta demanifestis iudicare. qui
manifesta occultis fortunis inmaculatis. Ecco
nomus. Sapientium demuneres ne dixeris
male. Tullius contra salustium. Saepe indi
gnumque offendere animos auditorum. Tullius
aliena vitia aperte exponit. quam eas qui
quesierit. Idem in rethorica. Si vitiosa
est arte aut sciam vel studium vituperare
ipse illorum vitia qui in eo studio sunt. Sy
donius in epistola libro ii. Est sic quedam
in malis morbi ut in negligentia multi
tudinis denegauerunt. scelera spurcorum cu
tem corrumpunt bonorum vanitatis flagitia mul
torum ... ceteris negauit. Seneca
Et quis est qui non contabescat cu
medicis cordi bona ... maculare ma
iora. Seneca in maiori. Nec cuiquam fur
torum dampnum. Ovidius in de arte
libro ... Partes parvorum. Ovidius diffundere
... Idem in de remedijs. Et mala
sunt vicina bonis errore sepe ... pro
... sepe tulit. Idem in de
ponto libro ... livor et iniusto car
pere dente solet. Iuvenalis libro ... Lingua
mali pars pessima servi. Ambrosius in epi
stola ... loquitur contra eum qui ...
... sic ... in ... lingua
... Tullius ad ...
quam que non sunt ubi ... indignum
... sunt bona sunt
Actor. Ca. CLXVIII de garrulitate et multiloquio

Garrulitas est pruritus adloquendi
ea que non conveniunt. Unde gar
rulus est quasi ... garriens ... vel
non ... et ideo secundum legem
in medium. Terrencius in eunucho. Plenus
... pleniunt rimarum hac atque
illac perfluo. Symacus patauus libro ...
epistola ... loquacitas est ... deste
... Ubi ... est ut qui ... bal
... plus loquitur. Affectant ... cum
... promptus. Ovidius
in de arte libro ... Exigua est virtus prestare
silentia rebus. At contra gravius est cul
pa tacenda loqui. Idem in de ponto
libro ... fuge ne ... no
... Actor ... nullus ...
cet ... esse ... Iuvenalis libro ...
... dicendi copia multis et sua

... facundia est. Sydonius in epistola
ii libro ... Garrulo ... consuetu
est. Actor de ... de ... de ta
citurnitate. Turpitudo ... turpiloquium
quam dicat. ... aut indecens
qui et scurrilis dicat ... et
... more scurrarum ...
Tullius in rethorica ... est ...
aut loco in quo dicat aut ... qui
dicat aut eo tempore quo dicat aut ...
qui audiunt aut re de qua agit ...
... inhonesta vere ...
salustium. Non qui ita vivit ut ... aut
... loqui ... qui ita ...
mone ... vita honestior est. Eco
nomus. Sapientum ... dispu
tando ... pudor ... ... Se
neca ... inhonestum
loquamur ... Corrumpunt
bonos mores colloquia ... pessima.
Actor. Ca. CLXIX de contentione

Contentio est impugnatio litigiosa cla
moris confidentia ... alicui ... Idem
... Contentio est impugn
natio veritatis cum confidentia clamoris.
... est ... magis ...
... litigatoris ... Ambro
... litigatione ...
... qui ingrediendo ...
... Ex omnibus ... re
... amittit. Sunt
multi qui ... contendunt et
non ... que ... clam ...
... de ... institutione libro
... Non bona ... litiga
tis est ... Idem in v ... ma
... stulti fit argumentum ...
... mortale ...
... illustrande ...
... esse ... qui ... illuminat
Idem in ... Esse est aut ...
... loquax ... quidem ... possis
et ... fiunt ... quid
quid non sit ... Sydonius in epistola
... est sicut ... una
ita difficile ... Macrobius in
... cum ... studio ...
... falsa defendunt alio
... Cato in libro ... Cave
... noli contendere ... Ovidius
... causas ...
... ... litis ...
... noli maledicta referre. Sunt que
dam que ... dicere ... Ambrosius
... in libro epistolarum ...
... sepe ... Actor ... Ca.
Ca. CLXX de procacitate vel importunitate et impudentia

Procacitas est importuna quedam imprudentis frontis audacia qua quis humane verecundie [illegible] insultat. Valerius maximus li. ix. Alienis incommodis suorum adhuc hostes insultant. Cato li. iii. Miseri noli irridere. [illegible] est s. Cum fatuo decertare nolo, non enim longe michi querendus me ipsum video. Juvenalis li. ii. Loripedem rectus derideat, ethiopem albus. Actor. Contumelia est [illegible] et indecora probrosis maliciose maledictis prolata. Blasphemia similiter est quedam [illegible] asperitate [illegible] malum iaculata maledicto. Terencius in andria. Desinant maledicere, malefacta ne noscant sua. Qui pergit dicere que vult audiet que non vult. Sydonius ii li. ii. Parvulo non ridere ... est. Xenophon. Ego conscia teste didici maledicta contempnere. Ex dictis sapientum. Plerique cum stultis maledicunt ipsi quidem faciunt [illegible]; turpe enim est quod obicit maledicente [illegible] nosci. Varro in sinis. Contempnendi sunt maledictores, contemptus [illegible] magis confirma[...]. Plautus in mulularia. Quid nam stultius [illegible] est quam te qui non amat desperat, qui non amat diligit. Actor. Ca. clxxxi de maledictione et contumelia.

Maledictio est mali alicuius malum odiosa imprecatio vel [illegible]. Ovidius in ybin. Terra tibi fruges, amnis tibi deneget undas, deneget afflatus ventus et aura suos; nec tibi sol calidus, nec sit tibi lucida phebe, destituant oculos sydera clara suos. Nec tibi se vulcanus nec se tibi prebeat aer, nec tibi det tellus nec tibi pontus iter. Exul inops erres alienaque limina lustres, [illegible] petens ore tremente cibum. Nec corpus querulo nec mens vacet egra dolore, noxque die gravior sit tibi, nocte dies. Sisque miserabilis nulli. Gaudeat adversis femina virque tuis. Qui mala contuleris plurima plura feras. Causaque non desit, desit tibi copia mortis; optatam fugiat vita coacta necem. Luctatusque diu cruciatus spiritus artus deserat et longa torqueat ante mora. Idem in li. sine titulo i. Di tibi dent nullosque lares inopemque senectam et longas hyemes perpetuamque sitim. Actor. Ca. clxxxii de ostentatione.

Ostentatio est cum quis bona sua ceteris ostendit vel facta sua laudando narrat ut favorem vel laudem acquirat. Varro in sinis. Animum malignus etiam inimicus laudabit. Multi nos laudem amittunt qui ipsi eam de se predicant. Hoc autem [illegible] sapiens se laudat quem in ipso apparet. Vana multis predicando dignatus [illegible] suo. Item ostentacio non caret suspicione mendacii quod se assumit quod non putat. Quintilianus de oratoria institutione li. xi. Verecundius est sua quam aliena laudanti. Valerius li. iii. Aristoteles in neutram partem de se ipso loqui debere predicabat quia laudare se vani, vituperare stulti esset. Idem ubi supra. [illegible] ut eius memoria assequerentur etiam sceleribus innotescere non dubitaverunt. Sicut [illegible] nescio an [illegible] Pausanias debeat referre. Nam cum [illegible] interrogatus esset quo maxime modo subito clarus posset evadere, atque is respondisset si aliquem illustrem virum occidisset futurum ut eius ad ipsum gloria redundaret, Philippum interfecit. Sicut [illegible] assecutus est. Ovidius sine titulo li. i. Que tibi latent inutile fati, etiam que clara facias facta referre palam. Idem in li. de arte ii. Furto celetur culpa, modesta gloria. Peccati nulla petenda sui est. Idem in li. methamorphoseos xv. Simul cum sua [illegible] merentis commemorasse velit. Cato ubi supra. Ne sis ventosus dum vis bonus esse videri. Nec te collaudes nec te culpaveris ipse; hec faciunt stulti quos gloria vexat inanis. Actor. Ca. clxxxiii de iactancia.

Iactancia est fastus vel arrogancia mentis id agentis maiora quam sunt de se promittere. Arrogancia enim est animi motus [illegible] iactandi se hic quod non habet. Item arrogancia vel iactancia est cum quis [illegible] quod non agnoscit [illegible] placendi cupidine. Quintilianus de oratoria institutione li. xi. Iactatio fert ex audientibus non modo fastidium sed etiam plerosque odium. Habet enim mens nostra naturaliter sublime quiddam et erectum et impatiens superioris. Ideoque abiectos et submittentes se libenter allevamus quia hoc facere tamquam maiores videmur, et quotiens discessit emulatio successit humanitas. At qui se supra modum extulit premere ac despicere creditur, nec tam se maiorem quam ceteros minores facere. Inde invident humiliores, hoc enim est vicium eorum qui nec cedere volunt nec contendere possunt. Rident superiores, improbant honos. [illegible] sufficiat conscientia. Prudencius in li. de [illegible] maior dat [illegible]. Item [illegible] de [illegible] fregit deus omne superbum. Magna cadunt, inflata crepant, tumefacta premuntur. Dulce [illegible] depone di[...]

dixit tamen [illegible] plaudit celsa homines [illegible]
tendunt ad yma ferentes. Gaufridus in
poetria nova. Mutat apud illum nimium
et iactancia famam. Auctor. Iactantie spes
est mendax et vana promissio vel quedam
eius [illegible] magnum [illegible] de qua
non nulli loquuntur auctores. Boecius [illegible]
[illegible] prius quam promittas provide debes
ut cum promiseris facias. Oracius in poe-
tria. Quid dignum tanto feret hic promis-
sor hyatu. Parturient montes nascetur
ridiculus mus. Non semper [illegible] quodcunque
minabitur arcus. Cato li. [illegible] Quod tibi
promissum certum promittere noli. Rara fides
ideo est quia multi multa loquuntur. Ovi-
dius de arte li. 1. Promittas facito quid enim
promittere ledit pollicitis dives quilibet esse
potest. Spes tenet in longum semel est
si credita tempus. [illegible] fallax sepe fefel-
lit ager. [illegible] ne [illegible] non cessas [illegible]
de [illegible] Auctor. Ca. clxxxi de viciis oculorum

Post vicia lingue libet etiam de viciis
oculorum pauca subicere. Hec enim duo
membra sunt quasi duo nuncii in-
[illegible] anime due per quas interiora
anime bona [illegible] diripiuntur. [illegible] in
[illegible] [illegible] unde de democrito
philosopho refert Agellius in noctibus atticis
qui natione abderitas fuit et ditissimus
qui omne patrimonium suum reliquit suis ci-
vibus [illegible] profectus est et ibi oculos
sibi eruit tanquam sibi impedimenta liberiorum
studiorum ut necessitatis cogitationes ha-
beret liberas. Tamen dicit cum oculos
sibi eruisse ne videret bonos esse malis
civibus. Tertullianus dicit [illegible] ideo occeca-
vit seipsum quia mulieres sine concupiscentia as-
picere non poterat. Porro multa sibi ocu-
los eruit qui magicas tenebras ocu-
lis humanis [illegible] [illegible] contra
[illegible] In utile est [illegible] unde per que
[illegible] et corpus [illegible]
[illegible] quibus difficile [illegible] [illegible]
pitagorici [illegible] frequentia doc-
[illegible] multitudine et desertis locis
[illegible] consueverat. Plures etiam [illegible]
[illegible] discipulis oculos sibi effodiunt.
Tullius de [illegible] [illegible]
[illegible] fraude rapiens oculis [illegible]
[illegible] oculos [illegible] non [illegible] Quintilianus
[illegible] homines [illegible] est oculos
[illegible] Oculi sunt per quos [illegible]
[illegible] non possunt. Oculi [illegible]
[illegible] nos [illegible] cottidie vicia [illegible]
[illegible] ad [illegible] [illegible]
[illegible] saturitate [illegible]
[illegible] vel [illegible] [illegible]

obvia damnatum [illegible] pectus suo singu-
lari [illegible] [illegible] cum [illegible]
[illegible] tanquam [illegible] homicidii [illegible] occulte
[illegible] particeps fiat. Seneca vel de
remediis fortuitorum. Intelligendum esse in
nocente [illegible] Oculi cum sint [illegible]
tanto maiorum [illegible] [illegible]
vel [illegible] [illegible]
noxia [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible]
[illegible] oculos est [illegible] Auctor.
Ca. clxxxii de signis [illegible]

[illegible] demonitis status bonus et malus hominis
[illegible] et membris dictum est
de exterioribus corporis signis que ma-
xime apparent in facie [illegible] [illegible]
[illegible] difficile
est studium non [illegible] Gaufridus
in poetria nova. Frons modo pallet rubet
ira superbia turget. Ovidius vel de arte
[illegible] [illegible]
[illegible] [illegible]
superbia [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible]
[illegible] futura [illegible]
[illegible] difficile est [illegible]
[illegible] pallor [illegible]
[illegible] est corpore toto [illegible]
[illegible] lingua est suffusa ve-
neno [illegible]
[illegible] dolore [illegible]
[illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] est ad
[illegible] [illegible]
[illegible] tenet
[illegible] lacrimabile [illegible]
vel [illegible] facies [illegible]
de [illegible]
[illegible] [illegible]
[illegible] [illegible]
[illegible] [illegible]
[illegible] signa [illegible]
[illegible] pallor [illegible]
[illegible] signa [illegible]
[illegible] [illegible]
et [illegible] [illegible]
[illegible] amor [illegible]
[illegible] [illegible]
[illegible] [illegible]
[illegible] [illegible]
[illegible] [illegible]
tur [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible]
intima cordis quibus ne [illegible]
[illegible] Auctor. [illegible]
[illegible] de [illegible] de phisionomia [illegible]

Ca. clxxxii de signis [illegible] mentis [illegible]

Liber quintus adhuc agit de monastica scientia que est quasi complementum sexti libri. In illo namque agitur qualiter de moribus vel habitibus bonis et malis id est de virtutibus et viciis. In hoc autem primo quidem describuntur particulariter mores hominum cuiusque condicionis ac sexus et etatis. Postmodum autem in generali de bonis et malis hominum vita. De eloquentia quoque et gloria, amicitia ac rebus ceteris huiusmodi cum suis appendiciis.
Habet autem capitula c xxxx.

Capitulum i. De specialibus moribus principum et magistratuum. Capitulum

Post quam de virtutibus et viciis per singulas species diversorum auctorum sententias decerpendo collegimus, nunc ad precedentis volu

[illegible]mus longitudine ab alio excipientes exordium a deo rerumque conditore et [illegible] et etatis mores describendas specialiter descendamus. Primo declaramus moribus principum ac iudicum vel magnatum quorum aliqua colligamus. Tullius in philippica iiii. Nos nobiles magna quedam hereditate decet non pecuniarum gaudere [illegible] opes insolentias et animi secunda [illegible] tranquillitatem ea tamen et gradum gaudio se. Cassiodorus in epistola iii. Dominus sapienti dignitas est impartita. Idem in ix. Decet quem honorem quem genuit homine moribus exhibere. Ysidorus in epistolari libro ii. Consulta vite qua utuntur prius in nunc esto gaudentium. Si quid agere [illegible] sive superbia nobilem sive invidia potentem sive superstitione religiosum sive iactantia litteratum sive ineptia grandem sive studio [illegible] sive asperitate constitute sive pluralitate [illegible]. Socrates. Cum multorum rerum potestatem sit primum purgare conscientiam debes ut qui delicta corrigit non admittat. Stultum est ut imperare quis velit cum sibi ipse imperare non possit. Idem. Age sic alienis ut tamen non obliviscaris. Nequaquam tibi [illegible] ipse pati non possis se exhibere [illegible] tibi [illegible] exhiberi. Si bo[illegible] eris ipse tibi [illegible] auctorem dabis. Valerius libro vii. Imperium enim non tam robore corporis quam vigore animorum momentum ac tutelam suam complectitur. Idem. Publius Valerius consul romanus adeo plebem semper dilexit ut dicto publicola cognominatus sit. Idem. Edes suas in medio foro diruit facit quamvis [illegible] super ceteras apparebant. Cumque domus inferior tum gloria superior evaserit adeo pauper mortuus est ut sumptu publico sepeliretur. Eutropius. Inter alia dicta urbana Titi et hoc eius fertur egregium. Amicis cum [illegible] bus [illegible] annis esset quarum [illegible] talem imperatorem esse privatis quales sibi esse imperatores privatus optasset. Seneca in tragedia. Minimum decet libere cui multum licet. At qui non vetat peccare cum possit iubet. Principes potestatem decet non solum manus sed linguam [illegible] continentes. Valerius maximus in tragedia libro vii. Maiestas regia magis in pondus esse solet. Claudius in libro iiii [illegible] iiii. Cum hominibus cum sis genere [illegible] amorum. [illegible] superat [illegible] nobilitate genus. Cato ubi sua patre lege [illegible] qui superare patres merito

Quoniam aut cognitum proprie uo-
res firmant mali interpres mala
sunt latera sua prodit aut redun-
dat iniquitas alii aut quis [?] ipsa quo-
que potentie ac diuitiarum familiaritas a-
micitia consiliator est eiusmodi ut ip-
se virtutis ac fidei fundamento careat.
Ex prouerbiis sapientie. In mediocritate
et hominis felicitas potentieque inuenis
aut virtus aut amicitia procerata est. Se-
neca in libro de remediis fortuitorum aliquem
aliqui comitantur. Et tamen nunquam secuntur
cadauera lupi formica frumenta predam
sequitur turba ista non hominem. Seneca
duo maximis [?] ista tam uidisse duo
nisi tyranni publice corporis sui cir-
cumspectu custodibus quia tua mala inquit
fecisti ut etiam multis uoces habeas
custodire. Boecius in libro de consolatione in
regum familiaritas regia potestas sepe in-
columes sepe elapsa prosternit. Lucanus
libro. Nulla fides regni sociis omnisque
potestas impatiens consortis erit. Idem
in iiii° libro. Excolit aulam qui uult esse
pius. Oracius in libro epistolarum. Principibus
placuisse viris non ultima est laus. E-
dulcis inexpertis cultura potentis ami-
ci est. Expertus metuit tu dum tua
nauis in alto est. Hoc age ne mutata
retrorsum te ferat aura. Ouidius in libro
tristium primo. Dum iuuat et uultu uidet
fortuna sereno indelibatas cuncta se-
cuntur opes. Auctor. Decliuitum mutata te-
pore plus inspice capitulo de falsis amicis.
Amica namque diuitum comparata sunt
amica fortune non persone. Unde Lucanus
in primo. Amicum inquit diuitum palee sit
circa grana. Seneca de beneficiis libro vi°. Cap.
viii De moribus seniorum [?] et poetas

Seruus ut placeat
Stirpis precinus in teruinagis [?]
est hic beneficium domus dat cum
plus prestat qui prosperis locauit fo-
rtunis cum beniuolentia erga dominum for-
tune sue medium misit et alterius aliquid
audet quam confeliciter uatis decori esse.
cum possit quam nolle licitum noluisse laus
est. Idem Cicero ab eo ratione [?]
sensus imprecatum [?] de liberalitate. Ualerius
libro vi°. Antonius orator clarissimus in
incestu reus ageretur accusatores serui
eius iudicio postulabant ex quo aleos
tum adolescens uerum latiuam [?] platam
contenderent. Cum antonio hoc unde
pertinentibus conspectu atque flagellatus ulti-
mo hortatus est ut se singulis torquendum
traderet affirmans nullum decore suo in-
lib. [?] porque eius ledet. Itaque

plurimis ulceribus laceratus eculeoque impo-
situs candentibus etiam laminis ustus
omnem uim accusationis custodita rei
salute subuertit. Sed et forte generus
summum simili nomine inclusu [?] proscriptus
quoque summis admirabilis fidei tirocinio
domini proscriptum occidendum milites ue-
nisse cognosceret nummis sumi eo neste [?]
te summitatis cum anulis illum proiecto ela-
cupit se aut ... lectulumque rece-
pit et sit pro illo occidi passus est.
Seneca ad lucillum est prouerbium. Quod uero est a-
domini sunt inimici. Una est hanc qui con-
tempsit inquietam turpia diuicia sub-
est hermogenes plerique hominum stulti
uiles alios et pauperis uestem. Fugiunt
et similes mors non fugiunt. Tullius in
libro de paradoxis. Omnis sapiens liber
est et omnis stultus seruus est. Omnis etiam
animi debilitas et humilitas fractaque
timiditas seruitus est. Macrobius in libro
saturnaliorum [?] sepe in mestio seruus accebat
liberos. Ex prouerbiis sapientie. Dis peccatis
cum peccato ab sapiente animaduertas simile
liber. Cap. ix De eodem et poetas

Lingua mali pars pessima serui. Gual-
terus malapandioride [?] libro. Compul-
tor uero suos contempnunt lubiques [?]
et negotii nec quos humiles natura conce-
perit exaltat. Nam qui plurimalibus
indicis intumuit torrens fruit accra
anime [?] ... hic fertis opibus et hono-
ris culmine summis alternat? fabulis du-
rus mansuetus uertit. Nec tamen huius
nobiles raro talentis ut non exaltare
uelis si quos insignit honestas quos
morum sublimat apostolo amplia facul-
tas et uacie desit cogita sagitus alta in
certa. Hieronymus autem est humili tamen tene-
mastie. Hyldebertus cenomanensis ep-
iscopus ... te iudice dirige libram iudi-
cii nec flectit amor nec munera palliet
nec moueat stabilem pendere persone
accipio in mente auctor. Idem quasque humi-
li subtitulo quam ubicumque fit et leuiter
sunt auctor. Cap. x De moribus feminarum

Feminas constat esse
feniores sine mobiliares radque
dominus premores. Unde multa
de hac materia locuntur auctores. Seneca
de naturalibus questionibus libro iiii°. Appulichum [?] ui-
ciorum fundamentum est auaricia. Terentius
in ethica [?]. Uno anno omnes sociis ...
...idem in eod. Mulieres sepe ut
pueri leui sunt. Ex prouerbiis sapien-
tium. Aut amat aut odit mu-
lier nichil est tercium. Ipse mala quod se

mulier tunc demum est bona cum anima eius cu-
ludit morti delicias facit. Mulier cu-
pida cogitat malo consilio femine mou-
mur. Macrobius de saturnalibus. Papi-
rius cum esset puer forte cum patre suo
in curia fuerat. Illa vero tunc percunctari
cepit eum quid in senatu egissent. Puer
puer respondit tacendum esse neque id dici
licere. Mulier audidior audiendi secretu-
m et silencium pueri animum eius ad inqui-
rendum exacuit. Tunc puer urgente ma-
tre lepidi atque festivi mendacii consili-
um cepit. Actum in senatu dixit utrum videa-
tur utilius esse unus ut duas haberet uxores
an una apud duos nupta esset. Hoc illa
ut audivit ad ceteras matronas retulit.
Post tridie(?) ad senatum confluunt orantes
ut una potius duobus nupta fieret quam uni
due. Senatores quenam esset illa mulie-
rum intemperies et quid sibi hec postulatio
vellet mirabantur. et non leve parve rei p-
rodigium illam verecundi sexus impudicam
pavescebant insaniam. Puer Papirius pu-
blicum metum demit que mater dixerat enar-
ravit. Senatus fidem atque ingenium pueri co-
osculatur consultumque facit preter illum pu-
erum cum patribus in curiam post hec introi-
ret. Secundus philosophus. Quid est mulier? hominis
confusio insaciabilis bestia continua sol-
licitudo indesinens pugna viri incontinen-
tis naufragium humanum mancipium. Ovidius
in l. de arte 3o. Ca[pitulu]m xvj de eadem 2a parte(?)

Parcior in nobis nec tam furiosa libido
est. legitimum finem flamma virilis habet.
Omnes dant quoque negant gaudent
tamen esse rogate. Pessima sit nulli non sua
forma placet. Delectant etiam castas pre-
conia forme. Idem in l. 1o. Nec est fulvus
aper media tam sevus in ira fulmineo ra-
pidos dum rotat ore canes. Nec lea cu-
tatulis lactantibus ubera prebet. Nec brevis
ignaro vipera lesa pede. Femina quam socii de-
prensa pellice lecti ardet et in vultu pignora
mentis habet. Idem sine titulo l. 1o. Ludite
formose casta est quam nemo rogavit. Iu-
venalis vj l. Raro quippe sit mulier que tenui
fiat morbo. Prima videt femina ... vincere
illa ... Intollerabi-
lius nichil est quam femina dives. Que non
faciat ... uxor. Calphurnius in
bucolicis. Mobilior ventis o femina. Virgi-
lius in eneide l. 4o. Varium et mutabile
semper femina. Cato. Femina dum plorat homi-
nem superare laborat. Valerius l. ... Unum
nupsit ... femineus ignotus sint
ne per mala que dedecus ... Ac-
tor ... Ca[pitulu]m xvij de moribus puerorum

Pueris quoque constat esse lascivas
ac mobiles et ad fletum ac risum fa-
ciles simplices tamen ac dociles. Unde
tenentes Seneca in declamacionibus l. 1o. Pudi-
cus est pueris teste ... Nam et ad eas qui-
similibus fingit. Idem in l. de moribus. Edu-
catio consuetudina mores facit et id sapit
quisque quod didicit. Varro in logis. Sicut
... ob-
servanda in pueris continuorum mani-
festacio ... quod vasa quicquid sem-
el ceperint sic est de infantibus. Quintilianus
l. 1o. Utinam liberorum nostrorum mores non ipsi per-
deremus. Infanciam statim deliciis solvimus
mollis educacio quam indulgenciam vocamus
nervos omnes mentis corporisque frangit. Ce-
ras quidem homines tunc ut maxime for-
manda est cum fluendi necessaria est et prece-
dentibus facillime cedit. Idem in l. ju-
rgiorum puerorum nimia cura ... seueri-
te ... Nam et desperant
et dolent ac nonnumquam adcunt ... ma-
xime nocet dum omnia timet. Nichil tamen
Ovidius de arte l. 1o. Ingenua est etas mollis
et apta regi. Ingenium celeste suis velocius
annis surgit. Idem in l. epistolarum. Ars fit ma-
teriis fluentis condicione annus. Dat ut te
neris ledunt iuga prima iuvencas frenaque
vix patitur de grege captus equus. Sic male
uxor subit primos mores vix de spectatus
Oracius in epistolarum l. 1o. Immatiuus ... eq-
uorum tangentes gaudet. Tener ... impetus
annos. Oracius in poetria. Reddere qui voces
iam scit puer et pede certo signat gestit
paribus colludere et iram colligit ac ponit
temere et mutatur in horas. Imberbis iuvenis
tandem custode remoto gaudet equis
canibusque et aprici gramine campi. Cere-
us in vicium flecti monitoribus asper, uti-
lium tardus provisor prodigus eris, sublimis
cupidusque et amata relinquere pernix. Idem
in l. epistolarum. Quo semel est imbuta recens
servabit odorem testa diu. Tractari molli-
bus etas imbecilla solet. Virgilius in bu-
colicis. Cum legitis flores et humi nascentia
fraga frigidus o pueri fugite hinc latet
anguis in herba. Seneca in declamacionibus l. 1o.
Torpent. Ca[pitulu]m xviij de moribus iuvenum.
Ingenia desidiose iuventutis nec
in ullius honeste rei labore vigilatur
cantandi saltandique obscena studia ef-
feminatos tenent. Capillum frangere et ad
muliebres blandicias vocem extenuare
mollicie corporis cum feminis certare et inmun-
dissimis se excolere munditiis nostrorum adu-
lescencium specimen est. Mollicies enervos
nati invicti manent. Expugnatores aliene

prodicare negligentes sue. Idem in tirade
iuuenile malum est urgere non posse impe
tum. Idem ad Luc. ep. xi. Vigilia bonum
in adolescente signum est. Ysidorus in epla
vi l. iii. Plenum laudis iuuenes moribus
suis applicant quos ceus de negociorum ne
ritis diligentes adventorum consupla re
currunt. Tullius de offic. l. i. Est ma ado
lescentis comoditas aliud de stud. perfectum
cum pietate iungitur in suos beniuole
tia. Deinde eaque facile inoptima percu
cognoscit si ad sapientes et claros viros
et bene consulentes r. p. se contulerit
et cum eis assiduus sit. Idem in l. de se
nectute. Adolescentem probo in quo est ali
quid senile. At illa defectio virium adole
scencie vicijs efficitur sepius quam senec
tutis. libidinosa enim intemperans ado
lescencia effetum corpus tradit senectuti.
Sustiri speciat adolescens ... capto
infra. Salustius in Katilinario. Adolesce
cium animi molles et etate fluxi ...
difficile capiunt. Virgilius in Georgicis
l. iii. Hortatur namque insiste domandi dum
faciles animi iuuenum dum mobilis etas.
Ouidius in l. de arte iii. Dum vires ani
mi sinunt tollerate labores. Iam veniet ta
cito curua senecta pede. Venture memo
res iam nunc estote senecte. Sic nullum vo
bis tempus abibit iners. Idem in l. de fa
stis v. Cum iuuenilibus annis luxuri
ant corporaque ipsa iuuant. Idem in l. sine
titulo i. Aptaque ... annus ... sua
castra cupido que bello est habilis quo
que iuuenit etas. Claudianus in mayori
Tenis est lubrica moribus etas. Luca
nus l. viii. Ardua quippe fides robustos
exigit annos. Varius ... **Ca. xiiii de moribus senum**

Tam neque ridenda est
iuuene puerilitas quam stupenda in
puero morum et senum constancia.
Tullius de offic. l. i. Luxuria est cum
etati turpis sit senibus maxime fedis
sima est. Seneca in l. de moribus. Mon
struosa res est avaricia senilis. Quid enim
stulcius est quam via deficiente viaticum
augere. Idem in l. declamacionum v. Ado
lescens luxuriosus peccat senex luxu
riosus insanit. Idem ad Luc. epla xxvi.
Teneo itaque in memoria quantum senseris
gaudium cum pretexta posita sumpsisti viri
lem togam et in forum deductus es. Ma
ius expecta cum puerilem animum depo
sueris et te in viros philosophia transtulerit.
Adhuc enim non pueritia sed quod est gravius
puerilitas remanet. Et hoc quidem peius est
quod habemus auctoritatem senum sed vicia puerorum
nec puerorum tantum sed infantum. Illi levia
hii falsa formidant nos utraque. Idem in
epla lxxvii. Quid turpius est quam senex vivere
incipiens. Idem in xxxii. Numera annos
tuos et pudebit eadem velle que volueras
puer. Hoc denique tibi ante diem mortis
presta. Moriantur ante te vicia. Idem in xxxvi.
Turpis et ridiculosa res est elementarius
senex. Iuueni parandum seni utendum est.
Terencius in Adelphis. Ad omnia alia eta
te sapimus rectius. Hoc solum vicium senec
tus affert omnibus quod attenciores sumus ad
rem quam sat est. Symachus in epla l. ...
Nescio senes ad capescendum laborem segnes
sed sicut crescunt vicia cum tempora. Marci
alis cocus. Hic ... male computantur
anni infantes sumus et senes videmur. ...
... sed male vita est. Tibullus l. i. Vidi
ego qui iuuenis miseros dampnasset amo
res post veniens vinclis subdere colla senem
et sibi blandicias tremula componere voce
et manibus canas fingere velle comas. Quid
tibi nunc prodest molles coluisse capillos
sepe et mutatas disposuisse comas. Nunc
studium forme est colla nunc mutare ut an
nos displicet ... viridi cortice vincta ...
Talle nunc cura est albos abscindere capillos
et faciem dempta pelle referre novam.
Ouidius in l. de fastis primo. Nequicia est
que te non sinit esse senem. Idem sine titu
lo l. i. Turpe senex miles turpe senilis
amor. Ex proverbiis sapiencium. Amor quoque
in tu ludit morti delicias facit. Lectore

Ca. xv de multiplicacione iniquitatis in seculo

Dicto de moribus hominum quibus huius ultima
le mundi etas signantur discurrendo
per singula statuum et hominum genera restat
dicendum modicum de bona et mala vita que per
singulos homines ... formant aut deformant
et annulla quid inspiciendo. Sicut ait
Augustinus. Nemo cuiusquam bonus est qui non
prius fuit malus. Omnes enim natura sumus
filii ire. Inprimis quoque sapiencium legitur
in ... malis ...
sit. Itaque paucas auctoritates ... col
ligamus in generali de multiplicacione mali
cie seculi. Seneca ad magnum ... Periere
mores ius pietas fides et qui redire nunquam
perit nescit pudor. ... sceleribus
tutum est iter. Idem in ... illa
amant. Exigit quidquid licet. Idem ad Luc.
epla xcvii. Decipitur esse remedii locus
ubi que fuerant vicia mores fiunt. Idem
in ... iam etiam si causa sublata est ma
nent consuetudinis causa. Idem in ...
...
fiat ... quibus sit ... bonus ...

tes solitudo quam inbecilli animo sunt quorum
licitas humanorumque miratur. Idem in li. de bene-
ficiis. Ut vicia ostendat quibus stulta male
sunt et qui [illegible] non habet et anima eius si
est nave undique humano generi querimonia sit
Homine publica querela est iusticia periis-
se rarissimas esse qui debitum mentibus
non minime pessime vocant. Non est quod
hanc tantum nimium murmurationem putetis.
Vestris qui non possessorum domo clamat et
comedio querentium populos gentes quod dampna-
natura nostra mittit. Non hospes ab hospi-
te tutus. Non socer a genero fratrum quoque gra-
tia rara est. Imminet exitio vir coniugis illa ma-
riti. Iusticia [illegible] sunt et [illegible]
orum non patitur. [illegible]
est humanus se ad depressum locum putat stare
quisquis nos [illegible] rem publicam stetit. Cum
postremo die dicere audeat uxor et quem
dederit cum sui fortuna pergi. Salustius
in Catilinario. Plurima maiores nostri mag-
nos fecerunt que nobis nulla sunt. Sed domi
industria foris iustum imperium animus in consulen-
do liber neque delicto neque libidini obnoxius.
Pro hiis autem nos habemus luxuriam atque a-
variciam publice egestatem privatim opulen-
ciam. Inter bonos et malos nullum discri-
men. Omnia premia virtutis ambicio possidet.
Domi voluptati foris autem pecunie servitur
aut [illegible]. Idem in Iugurtino. Plura nobis
sunt que licet gravia sint tamen consue-
tudine [illegible]. Plautus in Aulu-
laria. Avaria desidie acrimonia crudelitati
assignatur sic et cetera. Boecius de
consolacione li. 1o. Criminatis vero [illegible]
fortuna vices premit insontes debita sce-
leri noxia pena. At perversi resident celso
mores solio sanctaque calcant. Latet obscuris
condita virtus clara tenebris. Tullius in
li. de paradoxis. Non aut [illegible] vero eventu
licet [illegible] iocunda sunt. Persius
satiricus. Ca. xvii de eodem secundum poetas

O curve [illegible] anime et celestium ina-
nes. Iuvenalis li. 1o. Demonibus ultra
fiet questio. Lucanus li. 2o. Itur in omne
nephas [illegible] esse nocentes. Idem. Facinus
quos inquinat equat. Ovidius in li. de ar-
te 1o. Nil nisi turpe iuvat cure est sua cuique
voluptas. Idem in li. 1o. Semper fuit [illegible]
deteriora [illegible]. Idem in li. Tristium 1o. Nubila
sunt nostris tempora nostra malis. Idem in li. Me-
thamorphoseos 1o. Irrupit vene peioris in evum
Omne nephas fugere pudor verumque fidesque
In quorum subiere locum fraudesque dolique
Insidieque et vis et amor sceleratus habendi
Effodiuntur opes irritamenta malorum. Iamque
nocens ferrum ferroque nocentius aurum prodit

prodit bellum quod pugnat utroque [illegible]
[illegible] non hospes ab hospite tutus
non socer a genero fratrum quoque gratia rara est
Imminet exitio vir coniugis illa mariti
Filius ante diem patrios inquirit in an-
nos [illegible] victa iacet pietas qua
terra patet fera regnat erinnis. In facinus
iurasse putes [illegible]
[illegible] piget. Minor est infamia
vero esse quoque in fatis reminiscitur affore
tempus. Quo mare quo tellus correp-
taque regia celi ardeat et mundi moles
operosa laboret. Quippe ubi temperiem
sumpsere humorque calorque concipiunt et
ab hiis oriuntur cuncta duobus. Cumque sit ig-
nis aque pugnax vapor humidus omnes
res creat et discors concordia fetibus apta
est. Que cum ita sint tantum tamen amo-
rem [illegible] fedus plerosque supreme
mortes [illegible] molestie quibus [illegible]
tam administratione [illegible] sollicitat
ad concupiscendum quia sicut [illegible] desideria
sic [illegible] amplectite sol-
litudinum. Cumque diu penates illa [illegible]
[illegible] fatigat formidet
paulatim incipit tedere vite [illegible]
[illegible]
[illegible] quiescunt [illegible]
inde turpis ac ridiculosus mortis appe-
titus [illegible] et que mon-
[illegible] suas [illegible] sufficiat [illegible]
genitores. Nos nullos et cum terra quasi
tempora habent quos [illegible]
[illegible] egit dolor [illegible]. Nam de [illegible]
[illegible] quid loquar quorum mortes [illegible]
mortalis [illegible] assecutus
nequaquam [illegible]. Nam [illegible]
te [illegible] mortis origine
[illegible]
[illegible] hoc die
obsequium [illegible]
mollis vita fastidiat abdicet annos. Qua-
lit olim semel quam septimus quam suprema
morte rapi qui tot viventibus esse super-
stes. Sed licet hiis insistet non est homici-
da voluntas donec [illegible]
[illegible] illi sic [illegible]
te subacto [illegible] quia diu
[illegible] clamat eamque [illegible] exaudit [illegible]
culpa creditur. [illegible] nephas [illegible]
sit [illegible]. Salustius in Catili-
nario. Ca. xviii de noxia libertate vel licentia

Sepe alia aliis licentia est peccandi.
Qui cum [illegible] nos [illegible] vitam
agunt si quid deliquerit [illegible]
sunt. Nam fama et fortuna eorum pares
sunt qui [illegible] magni imperii predicti mores

celso etatem agunt. Sed eorum tantum mor-
tales noverunt. Itaque in maxima fortuna
minima licencia est et que apud alios iracun-
dia dicitur in imperio superbia crudelitas ap-
pellatur. Ex Policratico. Sapienti conscendit
malis auctoritate sibi debere esse quam pote-
state quam obligat minima. Facit enim ut ait
Tullius in Philippica [illegible] Id licet dumtaxat quod
legibus quod more maiorum institutum con-
ceditur. Neque enim quod quisque potest id ei licet
aut nec si nemo obstat. Ideo permittitur.
[illegible] Illa est iusticia [illegible] que erga in-
feriores servatur. Crudelissimus est in nature
[illegible] peccare desinit. Ovidius sine
titulo libro primo. Cui peccare licet peccat minus.
Ipsa potestas semina nequicie languidiora
facit. Nitimur in vetitum semper cupimusque
negata. Sic interdictis imminet eger aquis.
Claudianus in maiori. Peior [illegible] in
peiora datur suadetque licencia luxum.
Non tibi quod possis sed quod fecisse decebit. Oc-
currat mentemque domet respectus honesti.
[illegible] ubi [illegible] cum se potestas gaudet
[illegible] est potestate sua
[illegible] datum [illegible] perdendi [illegible]
potestatis ut [illegible] sine quod [illegible]
efficiat. Ira est magna dei quando [illegible]
sic quoque puniunt ut quibus [illegible] cri-
minibus peccant. Et magis [illegible] ne
pareant. Flagicia timendum est quam ne non
fiat quod voluisse nocet. [illegible]
dis [illegible] timenda est cum
sese [illegible] iusticie. Nam quid
erit morbi quod non domabit illi cui su-
pera [illegible] medicina negatur [illegible]
[illegible] permissum fit [illegible]
[illegible] Capitulum

Ista formidolosa [illegible] de [illegible]
suspicio quia [illegible] suffragia
[illegible] in [illegible]
[illegible] absolvat [illegible]
[illegible] Ex [illegible] sapien-
tum [illegible] est [illegible]
[illegible] Nemo enim invitus pec-
cat. Seneca in declamacionibus libro [illegible]
[illegible] est ut [illegible]
[illegible] effugere [illegible] in
eis in medio malorum [illegible] est [illegible]
[illegible] post factum in-
[illegible] in [illegible]
[illegible] defende-
tur mala causa [illegible] est. [illegible]
[illegible] sunt [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] fortasse [illegible]

[illegible] esse [illegible] Claudianus
in maiori [illegible] magis
amor [illegible] Nam nulla [illegible]
est [illegible] Capitulum [illegible] de [illegible]

Cautela sive [illegible] prudencialis.
Cautela est prudencia discernendi in-
ter virtutum [illegible] Tul-
lius [illegible] libro [illegible] Est
enim quedam [illegible]
temeraria [illegible]
[illegible] ad [illegible] est [illegible]
nobis [illegible] Tenui-
tas [illegible] fortitudinis licet [illegible]
vicio [illegible] ignavia [illegible] timiditas
[illegible] magna [illegible]
[illegible] ad [illegible]
[illegible] sunt [illegible]
[illegible] cum [illegible] subsidium.
Salustius in Katilinario [illegible]
[illegible] consiliis [illegible]
est. Item Tullius de Katilinario [illegible]
[illegible] non [illegible] signa
ad [illegible]
[illegible] et [illegible] optimis [illegible] se
debitum esse simulabat. Numquam tale [illegible]
[illegible] contra-
riis [illegible] na-
ture [illegible] cum [illegible]
cum [illegible] quoque [illegible]
[illegible] cum [illegible] ve-
lior [illegible] tetrior [illegible]
[illegible] quis [illegible]
[illegible] quis [illegible]
[illegible] quis largitione effusior. Illud
quoque [illegible] erat [illegible] natura sua
[illegible] et [illegible] ad [illegible] huc et illuc
torquere flectere cum tristibus severe cum
remissis iocunde cum senibus graviter
cum iuvenibus comiter cum facinorosis
audacter cum libidinosis luxuriose vivere.
[illegible] Est [illegible]
[illegible] nec [illegible]
[illegible] nec [illegible]
nec [illegible] Ex [illegible] sapientum [illegible]
[illegible] sordidius [illegible]
[illegible] Etiam ea
que bona sunt fines [illegible] quos
si [illegible] in [illegible] Nam con-
stancia [illegible] sit [illegible]
[illegible] sit [illegible] fortitudo [illegible] nulla [illegible]
[illegible] non [illegible] honesta [illegible]
[illegible] temeritate [illegible]
et [illegible]
[illegible] fit [illegible] crudelitas [illegible]
[illegible] Et mala sunt
[illegible]
[illegible]

morsibus [illegible] pro nostris [illegible] quantum mortalia
pectora tecte noscitis hunc ipso scelere mo-
liente compertum. Credidit esse plus lau-
dantis adulatione summi. Idem in li. de ponto.
Et cum fortuna [illegible]. Seneca [illegible] subtilitatis
[illegible] que debeat esse gratuita non in-
venalia. Iuvenalis li. ii°. Fallit enim vicium
specie virtutis et umbra. Gaufridus in po-
etria. Sed medicina [illegible] amaricat. tota
unica menda totalem faciem diffamat.
Tullius de offi. li. i°. Ca. xx de quorundam pessimorum moribus.

Sunt quidam homines non re
sed nomine. Idem in li. v°. In multis
tesaure(?) tanta peccandi libido fuit
ut si ipsi peccare cum desiderent causa ca-
usa non esset. Idem in invectiva contra Cati-
linam absente. Iam vero sic loquar ut non
odio permotus videar quo debes sed mi-
sericordia que tibi nulla debetur. Neque enim ibi es
ut aut pudor a turpitudine aut me-
tus a periculo aut racio a furore revocavit.
Salustius contra Tullium. Homo levissimus
supplex inimicis contumeliosus amicis
neutrum fidus senator levissimus patro-
nus mercenarius cuius nulla pars corporis
a turpitudine vacat lingua vana ma-
nus rapacissime gula immensa pedes
fugaces et que honeste nominari non
possunt inhonestissima. Sidonius in e-
pistola li. v°. de quodam. Est hic loquax
nec dicax ridiculus nec lepidus amicitias
nec constans [illegible] nec [illegible] tempo-
raria colentia [illegible] [illegible] tempus fu-
tura fastidiens lucri si negaturus
est importunus petendi derogator ne-
gati simulator accepti calidus refor-
mandi querulus flagitati garrulus
restituti. Et si negaveris simulator
perditi dissimulator petiti venditor
prestiti publicator occulti calumniator
donati infitiator soluti [illegible] [illegible]
[illegible] emulator laudabilis [illegible]
non debens vincente si debet [illegible]
[illegible]. Quis licet tamen ipse avarissimus [illegible]
non tamen parcit paratus homines quam ali-
cuius alienas aures libenti audire
detrahendi rapido [illegible] ore [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] loquens venenum. Ita
[illegible] paratus est [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] amici visum. Valerius li. vi°. Alexan-
dri vero felicitas [illegible] insolencie [illegible]
dibus [illegible] fastidio namque [illegible]
[illegible] amicum [illegible] assereret [illegible]
dis more vultus Macedonica vestem
[illegible] assumpsit [illegible] mortali
[illegible] dum [illegible] latus est. Nec sunt
ei pudori [illegible] homines dissimulare

Gaufridus in poetria. Nemo secreta [illegible]
quid sit de felle legerim; plus blanditor
absens detractor amicus. Apparens
hostis tectus possessor avarus. Spec-
tator dives [illegible] ambitiosus insti-
tor. Marcialis coquus. [illegible] qui te vi-
ciosum zoile dicit. Non vitiosus homo
es zoile sed vitium. Iuvenalis li. i°. Nemo
repente fuit turpissimus. Tullius de
offi. li. i°. Ca. xxi de peccatis levioribus.

Que quidem parva videntur esse
delicta nec [illegible] intelligi possunt
absque diligentius est [illegible].
Salustius in Iugurtino. Plura [illegible] [illegible]
que leviter [illegible] fuit tamen consuetudine
[illegible] [illegible]. Oratius in sermonibus. Nam vi-
tiis nemo sine nascitur optimus ille
est qui minimis urgetur. Ovidius in li.
de remediis. Parva necat morsu spa-
ciosum vipera taurum. [illegible] [illegible] mag-
no sepe tenetur aper. Collige de multis
granis acervus erit. Quod tua non possint
offendi pectora sed forsitan [illegible] [illegible]
dice [illegible] erit. Grandia per multos
tenuantur flumina rivos. Idem in li. me-
tamorphoseos. [illegible] est [illegible] amantibus
absit. Idem in li. de remediis. Prin-
cipiis [illegible] pusilla nocet [illegible]. Prosper in
epigrammate [illegible] mita [illegible] gran-
dia [illegible] [illegible]. Cato in li. de moribus.
Nemo sine crimine vivit. Marcialis coquus.
[illegible] parcat [illegible] fortasse pusillum
[illegible] tegit manibus credit esse [illegible] [illegible]
[illegible] ad [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] est labor
et modo [illegible] modo subtrahunt. Seneca
magna est pars profectus velle profi-
cere. Ca. xxii de agenda penitentia.

Penitencia est afflictio videlicet qua
debet commissa cum [illegible] [illegible]
[illegible] plangere et [illegible] et plan-
genda ulterius [illegible] nolumus [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible]. [illegible] penitere nichil aliud
est quam profiteri et affirmare se ulterius
non peccaturum. Seneca ad Lucilium epistola xxviii.
Initium salutis est noticia peccati. Nam qui
peccare se nescit corrigi non vult. Ideo quan-
tum potes te ipse coargue inquire in te
accusatoris primum partibus fungere fungere
deinde iudicis tandem deprecatoris. Idem
in li. [illegible]. Somnium narrare vigilantis est
et peccata sua confiteri sanitatis est indici-
um. In Agamemnone. Quem penitet
peccasse pene est innocens. Idem in li. de
moribus. [illegible] [illegible] ignoscito tibi num-
quam. Tullius in Philippica xii. Cuius-
vis est hominis errare nullius nisi insi-

insipientis in curatu prouenerat. Posteriores cum cogitationes ut aiunt solent esse sapientiores. Optimus est portus penitenti mutatio consilii. Idem in oratione de Katilina. Multos audiui et uidi qui totam adolescentiam uoluptatibus dedissent se ad frugem bonam recepisse graues et homines atque illustres fuisse. Ex quibus sapientum. Sirinus autem ue-nia est proxima ad innocentiam locum tenet qui post facti penitet. Verecunda peccati confessio. Socrates peccatum geminat qui non pudet delicti. Ouidius in epistolis. Erubui quemuis quem pudor decuit dedisse licet satis in tacita signa fatentur erat. Idem in tristium v°. Hoc ut in ... uidi cun-narra limina feci. Idem in de ponto. Hic facta defendere tuum ... Vt sup ca° de compassione peccati. Maximianus. Non in illa nulla est timidis mora. Ambrosius post culpas quam sunt holocausta dei. Sedulius libro ii°. Culpam fugit, abluit lacrimis delicta suis. Et dulcem necem fletus quaestus amari. Prosper in suis epigrammatibus. Cum ... manibus amputatur omnia claudes artat ne ... perfugium ... ta est deus. Ve timenti ... discedens ne pereat uideat. Comiti namque ... nimium ... ultima uita est ... accessu si queritur sola salus. Ouidius tibi paret qui sentiat ipse mederi uinc ubi ... subdere cum metus. Ca. xxii De occasione non differenda.

Hic aperit ... ab diffidenda ... nodos ... morbis ... locus est. Nec ... qui ... causas perdere morbi. Cum dubitum ... cras hodierna salus ... nunc ... non esse negandum ... mihi ... est ultima nostra dies. Seneca in l° de breuitate. Multos ... deferentes mors incita ... itaque dies uelut ultimus ordinandus est. Idem ad lucillum epistola i. Ita fac mi lucili uendica te tibi et tempus quod ... auferebatur aut subripiebatur aut excidebat collige et serua. Turpissima enim iactura est que per negligentiam fit. Quem michi dabis qui aliquod pretium tempori ponat qui diem estimat qui intelligat se cotidie mori. ... fallimur quod mortem prospicimus magna pars eius iam preterit quicquid etatis retro est mors tenet. Dum differtur uita transcurrit. Reliqua omnia nobis aliena sunt tempus nostrum est. In huius rei unius fugacis ac lubrice possessionem natura nos misit. Sera parsimonia est in fundo est. Non enim tum minimum in imo sed pessimum remanet. Idem in xcvi. Quid turpius est qui senex uiuere incipit. Idem in xciii. Quidam tunc uiuere incipiunt cum desinendum est. Quidam aut desierunt quam inciperent. Idem libro ... Ante senectutem curaui ut bene uiuerem in illa ut bene moriar. Idem in lxxxii. Id agamus ut ... nostrum sit quod non erit ... esse ... Idem in l° de beneficiis. ... crastino die audeat dicere mihi ... deerit cum sit fortuna ... Ouidius in libro de ponto. ... genus est mortis male uiuere. Marcialis coquus. Cras te uicturum cras dicis postume semper, dic mihi cras istud postume quando uenit? Quam longe cras istud ubi est aut unde petendum? Numquid apud Parthos Armeniosque latet? Iam cras istud habet Priami uel Nestoris annos. Cras istud quanti dic mihi possit emi? Cras uiues? hodie iam uiuere postume serum est. Ille sapit quisquis postume uixit heri. Non est quod multum sapientis dicere. Vnius possidemus unius diei hominis eruditorum plus patet quam imperiti longissima etas. Seneca ad lucillum epistola. Ca. xxiii De negotiis magnis et difficultate incipiendi.

Inicium omnium uirtutum arduum est quia hac parte imbecille atque egere mentis est formidare incepta. Itaque cogenda est ut incipiat. Deinde non est acerba medicina protinus enim qui delectat dum sanat. Quintilianus libro l°. Cum tertia uia ... sibi est ad eam reduci nisi alia ... Idem in iiii. Ita ... morsu aliquo ... quae uoluptate animi tenuit ... Sicut ... ab omni ... ignaris ... sunt ... cognauis ... Salustius in Katilinario. Prius autem quam incipias consulto et ubi consulueris mature opus est. Terentius ... ignaris ... Oratius in epistolis. Dimidium facti qui bene cepit habet. Valerius libro v°. ... est primum ... Ouidius in ... melior fortuna sequetur. Idem in ... Exitus in dubio est. Idem in epistolis. Exitus acta probat. Tempus melius quam ... ultima primis. Flamma recens parua sparsa ... aqua. Idem in de remediis. ... infirmis ... nocet. Idem in ... ... cogite ... tenere que ... cadit ... Seneca in suis epistolis ... ita nutrita est ... et modo ...

decimi modo subiciamur. Quam magna pars
est profectus velle proficere. In prosperis non superbia
[illegible] cum super est [illegible] quo crescere
possumus [illegible] gloria principum. Actor.
Sunt de difficultate sicut agendi [illegible]
superius [illegible] capitulo de [illegible]
do et difficultate consistendi in medio
De constancia quoque perseverandi superius
in capitulo de perseverancia. Seneca ad lucilium episto-
la. Capitulum xxxv De vicijs confestim fugiendis

Ita quoque debemus ut irritamenta viciorum
quam longissime profugiamus. Indura-
ndus est animus et a blandicie volup-
tatis que fama quoque ad se ingentia rapu-
erunt. Vicia sine modo sine fine prospicere.
Nam illis quoque nec finis nec modus
est. Proice quecumque cor tuum dilaniant que
si aliter extrahi nequirent cor ipsum cum
illis evellendum erit. Voluptates precipue
exturba que latronum more [illegible] nos am-
plectuntur ut suffocent. Idem in libro [illegible]
facilius quam amor [illegible] desinit. Itaque qui
deponere vult desideria rerum quarum
cupiditate flagravit et oculos et aures
ab hijs que reliquit avertat. Cito enim affectus
quocumque se vertit rebellat. Nullum enim sine auc-
toramento malum est. Avaricia pecuniam pro-
mittit luxuria voluptatem ambicio pote-
ntiam [illegible] se vicia sollicitant [illegible]
efficit tota seculo potest. Ut vicia longa licen-
cia timida subigantur et vincit [illegible]
exemplis sapientum. Preterea forcior putandus
est qui cupiditates subicit quam qui hostes
[illegible]. Dum stulti vitant
vicia in contraria currunt. Prosper in sent-
encijs. Sibi quis si nolit non inferat [illegible]
dictam [illegible] nesciat. Quoque [illegible] non
timeat quem non soleat. Nam qua non
cupiat quem qua sunt tribuat. Quod [illegible]
[illegible] in [illegible] aut
[illegible] non possit [illegible] fides
absque dolore. Quid [illegible] mali [illegible]
[illegible] dulcia amara nomine.
Lactantius in libro De vero cultu. Dum virtutes
nescierit vicia sponte decedent sunt vicia
[illegible] virtutes ultro subeunt. Sic enim
bonorum et malorum constituta est natura
ut [illegible] se semper [illegible] et repellant [illegible]
tor. Capitulum xxxvi de carnis motibus reprimendis

Concupiscencia carnis secundum
Ysidorum est motus anime turpis
in massum sordide delectacionis. Sunt
autem motus [illegible] atque immundicie [illegible]
quam [illegible] carnalium spiritualium quam et ipsi
[illegible] esse dicunt [illegible]
[illegible] surgentes [illegible]
[illegible] carnaliter ducunt

nos oportet consilio [illegible] reprimere.
Seneca ad lucilium epistola xxxv. Facilius est in-
cipiencia [illegible] quam impetu regere [illegible]
Idem in libro de remedijs fortuitorum. Terra saluti-
feras herbas eadem quam nocentes nutrit
et urtice proxima sepe rosa est. Utile pro-
fecto est [illegible] flammas [illegible]
[illegible] pectus [illegible] licet et
modica [illegible] motus. Si [illegible]
[illegible] lumine [illegible] posse
nova sunt subici mala semina morbi.
Nam mora dat vires teneras mora
[illegible] uvas. Et validas segetes
que fuit herba facit. Quas [illegible] latas ar-
bor [illegible] umbras quo [illegible]
est primum tempore virga fuit. Tunc [illegible] ma-
nibus summa tellure revelli. Nunc stat
in immensum viribus acta suis. Principijs
obsta sero medicina paratur cum mala
per longas [illegible] moras. Sed propera nec te
venturas differ in horas. Qui non est
hodie cras minus aptus erit. [illegible] ego
[illegible] fuit [illegible] dilatum
longe [illegible] more [illegible]
in [illegible] nullos [illegible] carnis [illegible]
[illegible] motus in [illegible] semper amor po-
tens. Seneca ad lucilium epistola xxxvi. Capitulum xxxvij
de regimine corporis

Multis serviet qui corpori servit qui pro eo nimium
timet qui ad illud omnia refert. Sic
gerere nos debemus tamquam non possimus
sine corpore [illegible] nos nimius amor ti-
moribus inquietat sollicitudinibus amor
timoribus [illegible] contumelijs obicit. Honestum
si vile est qui corpus nimium [illegible] est
agatur eius cura diligentissime [illegible]
tamen ut cum exigit [illegible] fides [illegible]
[illegible] mittendum sit. Idem in libro [illegible] cor-
pusculum [illegible] si [illegible] illo fieri pot-
est magis [illegible] quam magna
[illegible] suggerit voluptates breves
penitendasque et in magna moderacione
temperentur [illegible] [illegible] ita dicta in
[illegible] voluptas ad dolorem [illegible]
[illegible] tenuerit. Quod autem [illegible] dif-
ficile est quod bonum esse crediderit. Idem in
[illegible] nec celo [illegible] esse [illegible]
[illegible] maior sum et ad maiora
genitus quam ut corporis mei sim manci-
pium. Quod ego [illegible] non aliter aspicio quam
vinculum aliquod libertati mee circumdatum. [illegible]
contemptus [illegible] libertas est. [illegible] erga
[illegible] melioribus. Idem in libro [illegible]
de aliquo ad locum de loco ad locum [illegible]
[illegible] instabilitas animi est. Ut [illegible] animum pos-
sis [illegible] primum corporis tui fugam siste.
Idem in libro [illegible] adiuvis [illegible] corpus [illegible]

tanquam migraturus. Senatus actor. Certa de hac mala requie supinus mittatur desperancia. [illegible] marcellus. Ca. xxviii de regimine animi

Nulla corporis tanta [illegible] est que non fortis ut malis deside- rari frangique possit. Animum vero [illegible] te liberi victoria [illegible] lis tenere conspectum [illegible] tollere non modo iacentem sed etiam quiescentem [illegible] nam dignitate sed qui fecit [illegible] cum spiritus [illegible] sed [illegible] dos [illegible] Seneca in tragedia. [illegible] regnum est non posse regere imperium suum vel de beneficiis ii°. Facilius est barba- ros gentes impacientes alieni arbitri- regere quam animum suum continere et sibi tradere. Seneca in epistola ad lucilium xxxviii. Si vis omnia tibi subicere te subice rationi. Multos reges si te illa rexerit. Ab illa disces quemadmodum ad quid aggredi debeas. Seneca in proverbiis. Est [illegible] optimum [illegible] supra sub illo titulos [illegible] in natura [illegible] Seneca in proverbiis. Non est bona valitudo mediocritas morbi. Facilius est maior [illegible] quam in- ceptum regere non [illegible] mala ani- temperantia. Facilius subtuleris illa quam rexeris. Tercius in ethica. Istud [illegible] sane est ut ubique omnis sit animi affectus. Augustinus de civitate dei xiiii. [illegible] impassibilitas latine aut vero constancias nominarunt stoici [illegible] esse noluerunt [illegible] in animo sapientis [illegible] voluntate [illegible] gaudio [illegible] vel dolore quam nos [illegible] ambiguitatis causa tristiciam [illegible] dixerunt negaverunt esse posse aliquid in animo sapientis. Voluntatis quippe inquiunt [illegible] bo- num facit sapiens [illegible] id est bono adepto [illegible] sapiens. Cautio devitat malum [illegible] sapiens devitare. Tristitia vero [illegible] de malo iam accidit et nullum malum arbitrantur posse accidere sapienti [illegible] in animo illa posse esse dixerunt. Apud nos au- tem [illegible] utrum pius [illegible] irascatur quam [illegible] irascatur nec utrum sit tristis utrum timeat sed quid timeat [illegible] vel dolere [illegible] est morem [illegible] bonas. Tullius de officiis libro i°. Ca. xxix de regimine lingue

Sit vox loquentis dulcis [illegible] languens vox canora [illegible] loquatur [illegible] severitate [illegible] lepore. Seneca [illegible]

[illegible] turpitudine [illegible] te [illegible] falsitate [illegible] dicas que tamen tibi falso. Justa sunt [illegible] Seneca [illegible] laude pariter [illegible] vituperacio [illegible] est nimia laudacio et ut nimia [illegible] vituperacio. Illa siquidem adulacione ista malignitate suspecta est. Testis in [illegible] non [illegible] les magis quam facetias ama. Non sit [illegible] sed gratiam urbanitatis et risus [illegible] sine clamore. Admone li- benter [illegible] patienter [illegible] maior [illegible] vel [illegible] vel cum [illegible] admonitionem [illegible] dicti [illegible] auditor [illegible] facile vin- ce. Contendenti facile cede. Sequor esto in dicto quam sermone [illegible] quam multum. Sic tue bone fame servator sis vel [illegible] Sine nota sine arrogancia postu- lanti impartire. Sine aut nescis sine oc- cultacione ignorancie postula tibi imper- tiri. Seneca ad lucilium epistola [illegible]. Quemadmodum sapi- enti viro [illegible] modestius modestior incessus ita oracio pressa non audax. Itaque tarde loquendum esse iudico. Seneca [illegible] quoque ne sit longa col- loquia [illegible]. Ex proverbiis senece. [illegible] est [illegible] temperamentum [illegible] ut [illegible] audi- [illegible] quam loquaris. Tace namque nescit qui nescit loqui. Actor de hac [illegible] et etiam [illegible] de eloquentia. Tullius in de officiis. Ca. xxx de unitate concordia [illegible]

[illegible] Equabilitas [illegible] vita [illegible] ut sit id semper [illegible] Seneca [illegible] sicut de [illegible] est quemadmodum [illegible] more [illegible] in vita omnia apta sint [illegible] et que [illegible] esse [illegible] licita vel [illegible] abstinere diligen- tius est [illegible] to magis [illegible] conveniencia [illegible] est quia maior et me- lior est [illegible] Salustius. Ea maxime esse [illegible] voluptatis est equalem et [illegible] Seneca ad lucilium epistola xx. [illegible] non [illegible] hoc [illegible] ut ad legem [illegible] ne [illegible] vita dis- cenciat ut [illegible] sine [illegible] sit [illegible] est officium sapientie [illegible] ut [illegible]

merita concordent ut ipse ubique par
sibi idemque sit. Quid est enim sapientia? semper
idem velle atque idem nolle. Licet illam
exceptiunculam non adicias ut rectum sit quod
velis. Non potest enim cuiquam idem semper
placere nisi rectum. Varia autem contradicen-
tium hominum ingenium utitur ac plerisque
agitur. Item ad plures. Idem in proemio iiii. Quo
dicta et facta tua inter se conveniant an sibi
respondeant et una forma percussa sint.
Non est huius animus in recto cuius acta
discordant. Idem in lxxv. Concordet sermo
cum vita. Ille promissum suum implevit qui
et cum videas illum et cum audias idem
est. Non delectent verba mea sed prosint. Idem pro
pe ibidem supra. Non prodest enim qui solis bona
dicit verbis. Superbia mens habet quod bene lin-
gua sonat. Nam sani verba magistri est et
vite prava damnat nota mali regula
iustitie. Lactantius in libro de falsa religione.

Ca. xxxvi de bonitate ac sinceritate totius vite

Vendicet quid ad Parmenios Seneca philosophus.
[V]estituet breviter vite ad omnes varios ingenuis
... non erunt ut equus sic et vita
non tam longa sit sed ut eo pertranseat quicquid
fiat bene. Ad Lucilium epistola lxxii. Idem in Prouerbiis
quia de partibus vite de illam ... nemo de
toto libet. Idem in lxxvii. Vita non est longa
sed si honesta est. Ubicumque desines si bene
desines tota est. Quomodo fabula sic vita non
quam diu sed quam bene acta sit refert. Quocumque
voles desine tu bona clausula impone.
Idem in lxxx. Non est autem bonitas pes-
simis esse meliorem. Tullius in ... de ...
religione. Nichil tam populare quam bonitas.
Idem in de officiis. Vir bonus et iustus
nichil cuiquam quod in se transferat detrahet. Bo-
nus vir non modo facere sed cogitare qui-
dem audebit quicquam quod audeat predicare.
Idem in libro de amicitia. Illos bonos viros
appellandos putemus qui assecuti quantum
homines possunt naturam optimam bene
vivendi ducem. Idem in Tusculanis libro v. Qui
plurima omnium ... est bene vivendi dis-
ciplina quam vita magis quam litteris quidam per-
secuti sunt. Idem in libro de gloria. Sunt bo-
norum esse censent congruere nature cum ea
convenienter vivere. Apuleius in libro de deo Socratis.
Nichil est deo gratius et similius quam vir animo
perfecte bonus qui ceteris antecellit. Cato in ...
figura. Ca. xxxvii de eadem sub pactis

Cum recte vivas ne cures verba malorum
Arbitrii nostri non est quod quisque loquatur.
Proximus esto bonis si non potes optimus
esse. Oracius in sermone. Optimus
ille est qui minimis urgetur. Idem in epistola
homo factus ad imaginem. Idem in carmine.

Nichil est ab omni parte beatum. Virgilius
in bucolicis. Fraxinus in silvis pulcherrima
pinus in ortis populus in fluviis abies in
montibus altis. Non omnia possumus omnes.
Ovidius in libro de arte. Magnum opus
est mores composuisse bonos. Claudi-
anus in maiori. Insinuat egregios ad
vicia superbia mores. Terencius. Amat quis-
quis tacitume digna geris. ... Marcia-
lis coquus. Nunc licet et fas est sed tu sub pri-
cipe duro temporibus quis ... tis
esse bonus. Petrus? ... vita ... ultima ... pi
... Ulrici de ... non sit ... sed inane
sed latet in ... digmor animis
Te ... si bona vita replet. Te
decet hic ut ... sestimus ... n
virtutum semper ad meliora celer sonnium
... Ca. xxxviii de madzime
Stoicus vite quorundam antiquorum

Suariat de vita antiquorum sacerdotum
Egypti quod omnibus mundi negociis curisque
postpositis semper in templo fuerint et rerum
naturas causasque ac rationes siderum con-
templati sunt. Numquam mulieribus se mis-
cuerunt. Numquam cognatos et propinquos et
liberos quidem viderunt ... tempore quo ce-
perunt divino cultui mancipari. Carnibus
et vino se semper abstinuerunt. Propter te-
nuitatem sensus et ... ipse appetitu
libidinis ... colligeret ... potione na-
scitur. Panem raro vescebantur ne onera-
rent stomachum. Oleum cum ... no
verunt et ... ipse nauseam et asperita-
tem gustus ... Quid loquar de
... tum cum quoque parvulis
... quorum alterum ...
... alterum ... esse dicebat ...
... Cubile eis erat de palmarum
foliis contextum scabellum ad ... reclina-
... obliquum ... in pulvillo supponebat
capiti suo ... medium sustine-
tes et ... corporis qui nascitur ...
... et mansione ... semper ...
castigatione servabant. ... in ... de ...
... in motu ... fuit ...
modum ... nature ... semper
quod ... vita. Nos filii sed ... generatio
... mundo hunc ... misisse fame
... penates submisisse hyeme
... Fulgentius in mithologiarum libro i.
Philozophi. Ca. xxxviii de libris ...

Perspecticum ... vita vite sub philos.
esse noluerunt sed contemplativam do-
ctrina ... Deque perfecte considerantes
... defectum ... ancillaris
... et venerem defectu qualitate
... Et prima quid ... ad sapienciam

et utilitatis ingenii parum pertinet. ideo de eo-
ius vertice natam ferunt quia ingenium in cere-
bro positum sit. Hanc minerue attribuunt que
grece dicitur immortalis virgo quia sapi-
entia nec mori potest nec corrumpi. hanc
in tutela ponunt noctuam eo quod sapientia est
in tenebris [illegible] possidet fulgere. Junonem
quam actiue vite ponunt quasi iuvando
dicta est iuno et reginam esse dicunt. Ideo
quod in sceptro pingitur quod hec vita diuici-
is studeat que regni [illegible] sunt. hanc
tutela pauonem ponunt eo quod eius cauda cri-
namen anterius faciem ornet posteriora
turpis nudet. Sic cum diuiciarum appetitus
et gloria mondialis ornat posteriora tamen
denudat. Unde et salomon in fine hanc
de ea ait. Tertiam quam voluptuarie vite posu-
erunt venerem dici voluerunt i. aut secundum epi-
curus bonam rem aut secundum stoycos mala
rem. Epicurus cum voluptate laudat stoi-
ci dampnant. Isti libidine colunt illi no-
lunt. Unde et afrodis dicta est i. spu-
ma quia momentalis ut spuma libido sur-
git. cum illum venit [illegible] quod ipsa seminis co-
itacio spumosa sit. Demumque ferunt quod absci-
sis falce saturni virilibus et in mare proiec-
tis nata sit venus quia saturnus grece
cronos dicitur i. tempus. Abscise autem tempo-
ris i. fructus falce quia maxille in flu-
re [illegible] velut in mare proiecte libidinem
gignunt. Unde terentius ait sine cerere et
baccho friget venus. Hanc etiam nudam pingunt
quod nudos affectatores sui dimittat vel
quod nisi nudis conveniat. Hinc etiam rosas
in tutelam adiungunt quia rubet verecundie
obprobrio et pungit peccati aculeo. Sicut rosa
delectat quidem sed cito marcescit sic ista
libet momentaliter et fugit perhenniter. Illius
etiam tutelam columbas posuerunt eo quod aues
ille sunt in coitu feruide. Hanc in mari na-
tantem pingunt eo quod omnis libido rerum nau-
fragia patiatur. Concham etiam marinam por-
tare pingitur eo quod hoc animal toto corpore
simul apertis in coitu misceatur sicut iuba
in phisiologis. Bacchum [illegible] l. v. Ca.

Ca. xxxv. De continentia vite ipse testibus observanda.

Magna nobis si dissimulare nolumus
multis indicta est necessitas probitatis
cum ante oculos agitis iudicis cuncta
cernentis. Valerius li. viii. Thales interroga-
tus an hominum facta deos fallerent nec cogi-
tata inquit ut non solum manus sed etiam
mentes puras habere vellemus cum secretis
cogitationibus nostris celeste numen adesse
crederemus. Seneca ad lu. epistola x. vii. Sic vi-
ve cum hominibus tamquam deus videat. Sic
loquere cum deo tamquam homines audi-
at. Idem in xxxv. Multo magis ad rem per-
tinet qualis tibi videaris quam qualis ce-
teris. Nisi turpis prave amor turpem ne-
[illegible]. Idem in xli. Sacer intra nos spiritus sedet
malorum bonorumque nostrorum observator et
custos. hic prout a nobis tractatus est ita
nos tractat. Idem in xlii. O te miserum si
conscientie tue contempnis testimonium. Idem
in lxxxiii. Non est agendum ut de te lo-
quantur homines sed ut ipse tecum loquaris. Idem
in lxxxiii. Sic certe vivendum est tamquam in
conspectu aliorum vivamus sic cogitandum
tamquam aliquis in pectus intimum inspicere
possit. Quid enim prodest ab homine aliquid esse
secretum. nichil deo clausum est. Idem in li.
de moribus. Nullum [illegible] [illegible] amplius
magis timueris quam te ipsum. Alium enim ef-
fugere potes te autem nunquam. [illegible] [illegible]
[illegible] plerique fama [illegible] [illegible] [illegible]
Nullum putaveris esse locum sine teste. Tibul-
lus li. i. Ne tibi celandi spes sit peccare
paranti. Est deus occultos qui vetat
esse dolos. Ovidius in [illegible] i. Innocue
vivite numen adest. Epicurus.

Ca. xxxvi. De testibus forinsecis adhibendis.

Aliquis etiam vir bonus eligendus est
nobis ac semper ante oculos habendus ut
sic tamquam illo spectante vivamus et omnia
tamquam illo vidente faciamus. Idem. Sic om-
nia fac tamquam spectet Epicurus. Seneca
ad lu. epistola xi. Magna pars peccatorum tollitur
si peccaturis testis assistit. O felicem qui sic
aliquem vereri potest ut ad memoriam quoque
eius se componat et ordinat. Qui sic ali-
quem veretur cito erit verendus. Elige ergo
illum cuius tibi placet et vita et oratio. Illum
tibi semper ostende vel custodem vel exemplum.
Opus enim aliquo ad quem mores nostri se exi-
gant. nisi ad regulam prava non corriges. Idem
in xxv. Sic fac omnia tamquam spectet
aliquis. Prodest sine dubio custodem sibi im-
posuisse et habere quem respicias quem inter-
esse cogitationibus tuis iudices. Omnia enim nobis
mala solitudo persuadet. Cum autem iam tu
profeceris ut sit tibi etiam tui reverentia li-
cebit dimittere pedagogum. Interim autem
[illegible] te [illegible] dum tibi tutum
non sit a te recedere. Idem in xliii. Vix quem-
quam invenies qui possit aperto hostio vivere.
Bona conscientia turbam advocat mala etiam
in solitudine anxia est atque sollicita. Si ho-
nesta sunt que facis omnes sciant. si turpia
quid refert neminem scire cum tu scias. O
te miserum si contempnis hunc testem. Tullius
pro [illegible]. Multorum animus
multa flagitia [illegible] testibus [illegible] sed hi
[illegible] [illegible] [illegible] est [illegible] [illegible]

ut cum ipse sit oculis perspici non possit. Ter-
rencius in adelphis. Ca. xxxviii de capiendo exemplis aliorum et de capiendo

Inspicere tamquam in speculo in
vitas hominum iubeo atque ex aliis
sumere exemplum sibi. Seneca ad lucillum epistola
xi. Cum his versari qui te meliorem factu-
ri sunt. Illos admitte quos tu potes facere me-
liores. Quintilianus de oratoria institucio-
ne [illegible]. Prudentis est quod in quoque optimum est
si possit suum facere quod aut [illegible] est p-
rum quisque intelligat et quare id bonum sit [illegible]
at tamen in suscipiendo [illegible] vires suas con-
sulat. Exemplis sapientum. Optimum quidem
est maiorum vestigia sequi si recte precesse-
runt. Excellentis viros sapiens eligat [illegible]
Cato in libro de moribus. Aliorum dicta exem-
pla que facta sequaris. Que fugias vita
est nobis aliena magistra. Ypomenes [illegible]
si non putes optimum esse [illegible] tibi ut fa-
ma id [illegible] quem [illegible]. Non tibi fortu-
na est [illegible] vita petenda. Ovidius in libro
de arte iii. Dum licuit fortis equus [illegible]
[illegible] [illegible] quas [illegible] quosque se-
quatur [illegible] Augustinus
[illegible] Tibullus in libro [illegible]
[illegible] qui dolere alterius didicit posse
[illegible] Bansfridus [illegible]
[illegible] emplat [illegible]
[illegible] casibus [illegible] semper [illegible]
Epicurus. Ca. xxxviiii. De vita socia-
li. Ante circumspiciendum est cum quibus
edas et bibas quam quid edas et
bibas. Nam sine amico visceratio leonis
ac lupi vita est. Seneca ad lucillum epistola xix. Tullius
[illegible] sine socio iocunda est possessio. Idem
[illegible] pane et aqua natura desiderat. [illegible]
[illegible] est. [illegible] que quisque [illegible]
[illegible] clauserit [illegible] desi-
[illegible] contendat. Idem in libro [illegible] [illegible]
[illegible] Idem in libro de naturalibus que-
stionibus [illegible] nullos [illegible] magis [illegible]
[illegible] esse debet equa libertas. Tullius in libro
de officiis i. Omnium societatum [illegible] est [illegible]
firmior quam cum boni viri moribus similes
familiaritate iuncti sunt. Nichil enim amabi-
lius est nec copulacius quam morum similitu-
do bonorum. In quibus enim eadem studia ea-
dem voluntates sunt [illegible] fit ut [illegible]
[illegible] [illegible] fiat ex pluribus.
Idem in libro iii. Societatis arctissimum vinculum
est arbitrari magis contra naturam esse ho-
minem homini aliquid detrahere [illegible]
[illegible] incommoda [illegible]. Idem
in libro de amicicia. Bonos boni diligant [illegible]
[illegible] sibi quasi propinquitate [illegible]
atque natura. Nichil enim est appetentius simi-
lium atque rapacius quam natura. Idem in eodem.

[illegible] Deus nos [illegible] tol-
leret [illegible] et amplitudine [illegible]
collocaret atque sibi [illegible] suppeditans [illegible]
rerum quas natura desiderat copiam [illegible]
[illegible] eripiet potestatem quis tam
ferreus est qui hanc [illegible] posset.
cuique non auferret voluptatum omnium fructum
solitudo. Natura enim nichil solitarium amat
[illegible] est quod archita tarentinus [illegible]
[illegible] ascendens [illegible] audivi.
Si quis ascendisset in celum naturamque mundi
et pulcritudinem siderum perspexisset [illegible]
illi fore admiracionem que iocundissima [illegible]
[illegible] si [illegible] habuisset. Macrobius
in saturnalium. Comes facundus [illegible] pro
vehiculo est. Ovidius in epistola [illegible]
[illegible] vetustas [illegible] [illegible]
[illegible] fastidias. Aliter enim [illegible] sic [illegible]
[illegible] floribus tam diu [illegible] quam diu
[illegible] Plautus [illegible]. Item [illegible]
[illegible] sodalem [illegible] atque
[illegible] facilius [illegible] adimi [illegible]
[illegible] una [illegible]
[illegible] singulari est homo [illegible]
[illegible] non [illegible] Apuleius in libro de deo socra-
tis [illegible] contempti [illegible]
[illegible] admiratorum. Item in libro [illegible]
[illegible] socius est qui [illegible] co-
[illegible] [illegible] Corrumpunt
etiam mores bonos confabulaciones pessime.
Seneca in epistola [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] adolescentul[illegible] [illegible]
[illegible] quod illic fiat [illegible]
[illegible] loquor. Cum [illegible] [illegible]
[illegible] et diligenter attende ne cum
homine malo loquaris. [illegible] Ali-
[illegible] mores [illegible] alios
formant. [illegible] malos mores
[illegible] quos [illegible] formavit [illegible]
[illegible] natura [illegible] equalibus et
familiaris sibi est [illegible] est. Ovidius
in libro de ponto. Ca. xxxix. De eadem [illegible] pac-
tis.

Scilicet ingeniis aliqua est
concordia iunctis [illegible] studii federa
quisque sui. Rusticus agricolam miles
[illegible] bella [illegible] [illegible] nauta
[illegible] amat. Idem in libro de remediis i. [illegible]
[illegible] est [illegible]
[illegible] plate. Alternis [illegible]
iuncta decore placent [illegible]
[illegible] et [illegible] in natura bonorum
[illegible] lilia [illegible] rosis [illegible]
[illegible] Natura quies [illegible]
[illegible] [illegible] que tua
[illegible] ut [illegible] con-
cordia mores. Nullaque sunt [illegible] federa
cum [illegible]. Cato in [illegible] cum [illegible]

medium tede sodali ... unde ... [illegible] ... tios providet ... [illegible] ... Salustius in iugurtino.

Ca. xli de officiis administrandis

Miserum autem est prius homines esse qui usui valuit. Seneca li. v. ... olim dum ... laudibus ... citius ... datum quam debitis ... officiis non sua sponte sed iussus fungetur quia quid quid impius loquitur ... magis qui ... acceptum refert. Idem in li. iii. de republica ... [illegible] ... administrata officium ... Seneca ad Lucilium epistola xxxiii. Turpe est eodem ... cum officiis ... quod semel recepisti. Non est vir fortis ac strenuus qui laborem fugit, ... etiam crescit illi animus ... vero difficultate. Tullius in li. de officiis i. Omne autem quod ... hominum ... societate tuendam valet ... est illi officio quod pro cognitione et scientia ... Est enim ... nature aptius et ... Idem in li. iii. ... iniustitie ... officiis. Idem in li. de fine boni et mali ... omnia officia eo referuntur ... ut adipiscamur principia nature. Bernardus ... se alienum ... ministrari ... Amicos autem ... ne tibi ... aliena non egeas ... qui alieno labore ... Quintilianus declamatione ... ab eo ... optime facit ... cum tu ... Tullius in tusculanis li. ... [illegible] ... est qui ... agit ... animus ... lenitate ... quotiens ... officia dirigit. Ovidius in li. de ponto ... officium ... Tullius de officiis li. i.

Ca. xlii de recipiendo secreto ...

Multi ... in publicis ... adeo ... quos et ... homines ... nec ... mores ferre potuerit ... nulli magis. Idem in li. ... utilitates adipiscuntur ... atque ... nulla tam detestabilis est que ... non ... Idem in li. ... Publius ... scipione ... solitudine ... minus ... esse qui cum ... nec minus solus quam cum solus esset. Magnifica ... ac ... magno et sapiente digna que declarat illum ... ocio ... cogitare ... solitudine ... loqui ... que itaque res que languorem afferunt ... illum acuebant ... et solitudo. Idem in ...

tusculanis li. ... Tota philosophorum vita ... est mortem. Seneca de ... li. viii. ... ambi... quam ... familiaris ... et litteris ... turba vero ... que desiderent ... tibi tecum ... Nos ... nobis ... molesti ... animus ... tedio ... infelix animum ... cupiditate ... voluptate ... solicitudine ... et quod ... est ... qui singuli ... itaque ... est assidua ... magnus ... Idem ad Lucilium epistola ... argumentum ... mentis ... posse consistere et secum morari. Idem in ... est multorum ... quo maior est populus cui ... plus periculi est ... et avarior est ... ambitiosior ... crudelior ... quia ... homines ... est ... ne ... malis ... multi sunt ... dissimiles sunt. Recede in te ipse quantum potes. Idem ... Idem in ... [illegible] ... tecum quo ... esse qui ... est. Fuge multitudinem, fuge paucitatem, fuge etiam unum. Idem ... Quid ... Idem in ... ubi potes ... istis occupationibus ... moriendum ... Idem ... Quid tam turbidum fieri potest ... Idem quoque ... quiete ... dispone te. Idem in li. ... et habeat bene ... adillam ... occupatus. Quintilianus li. ... Etiam in turba ... cogitatio ... sapientis. Item ... aut reducat te tibi. Solitudine ... cum ... Ovidius in li. tristium ... magna fuge ... legem ... mundi ... Tullius de officiis li. i.

Ca. xliii de amplectenda quiete et ...

Virtutis autem omnis laus in actione consistit. ... in ... multique ... studia ... Seneca ad Lucilium epistola ... est ... et nulli ... honestius ... Hic etiam ...

et eos qui semper inquieti sunt et eos qui
semper quiescunt. Nam illa tumultu gaudens
non est industria sed agitatio mentis con-
citate. Et non est quies que motum omnem
molestiam iudicat sed dissolutio et languor.
Itaque hec sunt miscenda sunt et quiescenti
agendum est et agenti quiescendum. Cum natura
rerum delibera: illa dicet tibi et diem se fecisse
et noctem. Idem in epistola x. Sic viue cum
hominibus tanquam deus videat, sic loquere cum
deo tanquam homines audiant. Idem in libro
[illegible] genus est nimis late [illegible]
ti hominem [illegible] quisquis
oris sui aliquam fabulam imposuit. Non
est autem agendum ut dicere homines loquantur
sed ut ipse tecum loquaris. Quid autem loqueris
de hominibus de aliis [illegible] facimus de te
apud male estima et [illegible]
[illegible] infirmissimum esse [illegible] Actor de
hac quoque materia [illegible] supra ca. de strenuitate
laboris et eius impedimento [illegible]
in tractatu de [illegible] contemplatione. Ca. xlvii

De consuetudine [illegible]

Optimus de moribus est [illegible] consuetudine
[illegible] usu mores hominum in melius aut in
deterius [illegible] Dehinc etiam [illegible]
hoc [illegible] actoribus colligendum est.
Seneca in libro de moribus. Educatio [illegible]
mores facit [illegible] sapit quisque quod didicit bona
itaque consuetudo [illegible] quod mala instru-
xit. Idem in libro de [illegible] omnibus [illegible]
intelligat omnia consuetudine [illegible]
[illegible] Idem in libro [illegible] Quid diu [illegible] solita
magnitudine [illegible] consuetudo [illegible]
[illegible] de spectaculis [illegible] Tullius libro
Consuetudo est [illegible] loquendi magistra [illegible]
supra [illegible] de eloquentia [illegible] in methaphisica libro
[illegible] illud quidem ad quod assueti sumus ma-
gis est nobis applicabile [illegible] causa
est inquiunt [illegible] impossibile [illegible] quam
[illegible] facit consuetudo [illegible]
[illegible] apologos et fabulas [illegible] consuetudi-
nem magis applicabiles [illegible]
[illegible] sunt sine veritate [illegible] [illegible]
[illegible] libro [illegible]
magis est usus [illegible]
in sermone [illegible] homines tot senten-
cie sunt [illegible] mos. Salustius [illegible]
[illegible] sunt que [illegible] sunt [illegible]
de consuetudine [illegible] Tullius in
[illegible] Omne malum nascens facile
opprimitur [illegible] plerumque fit robustius
[illegible] fuga mortis [illegible] morte peior
est. Idem in tusculanis libro [illegible] Consuetudi-
nis magna vis est. Idem in [illegible]
[illegible] Consuetudo [illegible]
[illegible] facit [illegible] autem [illegible] videt quibus
non [illegible] etiam si [illegible] fiat nescit. Idem

[illegible] ratione [illegible] usus assiduus
[illegible] et ingenium et artem [illegible]
[illegible] Idem [illegible] qui [illegible]
[illegible] magis quam assidu-
[illegible] Ex libro sapientie
[illegible] vero [illegible] consuetudo pessima
est. [illegible] est imperium consuetudinis
[illegible] est [illegible]
[illegible] Consuetudo est altera natura.
Oracius in libro epistolarum. Naturam expellas fur-
ca [illegible] Ovidius in libro de arte
[illegible] Tempore difficiles veniunt ad aratra iu-
uenci [illegible] patiens [illegible]
[illegible] assiduo [illegible] anulus usu [illegible]
assidua [illegible] Idem in libro
[illegible] consuetudine maius [illegible] male
[illegible] bene [illegible] mala
[illegible] Consuetudo parentis natura
fortior ipsa est. Actor de consuetudine quorum
[illegible] in tractatu de [illegible]
politica [illegible] consuetudinis agitur [illegible]
[illegible] in tractatu de practica medi-
cine [illegible] regimine sanitatis [illegible]
[illegible] consuetudinis. Ca. xlviii de studio et meditatione

[illegible] illa que [illegible] studio et meditatione
nos alliciunt [illegible] dignitate nos [illegible]
[illegible] Tullius [illegible]
et [illegible] Quod itaque de virtute [illegible]
[illegible] quibus homines vita formatur aut de-
formatur [illegible] intellec-
[illegible] Est enim [illegible] vero [illegible]
[illegible] opinione et fidem [illegible]
[illegible] autem est [illegible]
ad eundem finem tendentium [illegible]
[illegible] est [illegible]
eius [illegible] est [illegible]
[illegible] vita [illegible] longa
[illegible] aut difficile. Actor [illegible]
[illegible] natura [illegible]
[illegible] quorum [illegible]
hominibus [illegible] nil [illegible]
tam [illegible] vitam [illegible]
[illegible] posse esse longior [illegible]
[illegible] Quidam [illegible]
[illegible] Tullius
in dyalogo ad hortensium [illegible]
[illegible] est [illegible] difficultatibus est [illegible]
[illegible] rebus obscuritas [illegible]
[illegible] Idem in libro de natura deorum [illegible]
[illegible] quid non sit [illegible]
non est [illegible] Idem [illegible]
[illegible] autem [illegible] est [illegible]
quibus [illegible] se [illegible] Se-
[illegible] Quid enim dulcius [illegible] Se-
neca ad lucilium. Otium sine litteris
mors est [illegible] sepultura [illegible]
libro [illegible] cogitatio [illegible]

bam aliq' excogitat. Boecius in l' cathe-
goriarum. Nemo si quid inpossibilibus dixe-
rimus accepit ad fabulas sunt inducti qui
quidem rebus tenuis auribus accomodatus
senior philosophie tractatus examinat. Actor.
Socrates ut legitur nichil se scire dicebat
nisi hoc ipsum quod nichil sciret. Archesilam
te abolutus quo Socrate confitetur se
sciencie rebus inquit ignis que ue no-
uerit nemini. Academica. Nam quorum
secta cepit ab Archesila. Dicit nichil scire
sed incerta esse omnia. Hii ut ait Seneca de be-
neficiis sic eripiunt. Macrobius est autem sup-
natura sepe qui nichil horum similiter sic solue-
ret implicat. Augustinus in xj l' de ciuitate dei. Et
nos ipsos sumus et nos esse nouimus
et id esse agnoscere diligimus. Nullis in his
ueris achademicorum argumenta timemus
dicencium quid si falleris. Si enim fallor sum.
Nam qui non est utique nec falli potest. Tul-
lius in l' de diuinacione. Omnibus incedit
temeritas inpertinencia crebra tamen tempus
est hiis quibus mortalis colligaciones om-
causarum animo perspicere posse. Nichil enim ex
facto fallet. Virgilius in georgicis l' ij.
Felix qui potuit rerum cognoscere causas.
Actor. Ca. xlvj de studio meditacione

Studium est ut ait Tullius est assi-
dua et uehemens animi ad aliquid re-
applicata magna cum uoluntate occu-
patio. Actor. quasi plerumque dum est sup-
intractatum cognicio. Tullius in tusculanis
l' primo. Honos alit artes que incenduntur ad
studia gloria. Valerius maximus. Marcel-
lus captis Syracusis machinacionibus
Archimedis prius diu uictoriam suam in-
hibitam senserat. Delectatus autem eximia
illius prudencia ut capiti eius parce-
retur precepit. Actor. Is dum animo et oculis in terra
defixis formas describit, militi qui prede-
dandi gracia domum eius irruperat stric-
toque super caput gladio quisnam esset
interroganti propter nimiam cupiditatem in-
uestigandi quod requirebat nomen suum
dicere non potuit, sed protracto manibus
puluere illum inquit obsecro istum distur-
bare. Quinimmo quasi neglegens imperii uic-
toris obtruncatus sanguine suo lineamen-
ta confudit artis sue. Tullius. Inter
est litterarum quam cum liberales inspiciat
libri non nisi ceterarum particula nomina-
ta sunt principia anguinaturorum continet
ut ab his negociandi principia sumat
animus. Actor. Nos tamen studia intermittant
nec amittant gaudet natura uarietate.
Augustinus in l' primo. Optimus est qui apte
omnia intelligit. Neque alium audes iudicare

tatit hic inutilis uidetur. Quintilianus in l'
de institutis uiij. Ingenium longa rubigi-
ne torpet. Actor. Require supra capitulo de ap-
tacione. Actor. Ca. xlvij de docilitate

Docilitas est celeritas discendi uel docen-
di facilitas ut scilicet plane te definit
et alios instruas. Seneca ad Lucil. ep.
xlix. Dociles natura nos edidit et ra-
tionem dedit imperfectam sed que perfici possit. Idem
in Ieronimo. Aliud autem stultus est qui quia
non didicit non discere. Quamdiu uiuas
tamdiu discendum est quamdiu uiuas
Quintilianus l' primo. Officium preceptorum edo-
cere sic discipulorum dociles se prebere. Sicut nec
ad tradiscere nequit nisi tradentis et acci-
pientis concordia sociata sunt. Tullius
in tusculanis questionibus l' primo. Magnum uero
fert equali modo pene animi locati sunt.
Nam multa et corpore exsistunt que men-
tem acuant multaque obtundant. Unde
Actor ait omnes ingeniosos melancolicos
esse ut ego me tardiorem esse moleste no
feram. Apuleius in l' de deo Socratis. In
quibusdam mirandum est quod ea que summe in
deo [illegible] esse uoluit discere ac neglig-
unt eum ... artes disciplina simul et igno-
randa detrectant. Tullius l' ... cum Socra-
tes dum semper ad discendum se pauperem ce-
dit ad docendum locupletissimum se fecit. Et
et Solon quanto industria flagrauit gra-
ciebus? complexus est quibus est quibus
se cottidie aliquid addiscentem senem esse sig-
nificauit. Actor in l' elenchorum. Opportet
autem credere eum qui discit. Boecius in prima?
l' quam erat pitagoricam morem ut cum
quid amagistro Pitagora dictum. Huic in-
uenti?... ducebat sed erat eius uero docet
auctoritatis eoque fiebat quamdiu discen-
tibus quinque firmiorem doctrina ualidam pre-
ceptorem uero rei ... est docere reperit. Quidquid
Sedam mater Ca. xlviij de doctrina
est instancia. Nouerca eruditionis
est negligencia. Cato in supra
[illegible] subus [illegible] instrue preceptis animum
ne discere cesses. Nam si
doctrina uita est quasi mor-
tis ymago. Idem. Multa feris quid tu ac-
ceperis istud. Non me doctore sed te negle-
gis ipsum. Nec pudeat que nescias te uelle
doceri. Scire aliquid laus est, culpa est
nescire nolle. Quintilianus in l' ... At similiter
uarios capitis dulcedine utrosque ... mo-
dis doctorum uestre sentencias. Quintilianus in l'
[illegible] est ... doceri
Idem in l' doctrine si ingenia celeste suos
uelociter animus sibi. Idem in l' ... Inge-
nia mala sepe inueniunt. Idem in eodem

[illegible] non semper fila cum senecte redduntur. Idem in epistolis. Ingenium nimis destat dum male [illegible] iuvenilibus involuitur. Grandia sepe quibus mandauimus ardua, pulchra [illegible] loqui et [illegible] nasutus [illegible] lirrola [illegible] narrasso. Cardinis et spiritus surgit palmis agitur varius in usus. Illum quod. Capitulum lxxviii de eligendo doctore.

In eruditione elige cum magis miretur suis quam mauis. Vel magnificat doctrinam qui semel dicat, floris ingenium [illegible] auditorum narratores. Sic igitur audiendi sunt ut qui viuunt vel recenter sunt. Seneca ad Lucillium epistola xxii. Plus tibi viua vox et convictus quam oratio proderit. Unde in rem presentem venias oportet: primum quia homines amplius oculis quam auribus credunt. Deinde quia longum iter est per precepta, breve et efficax per exempla. Idem in epistola. [illegible] doctorem querit. Nos autem sine duce erramus. Video difficile ad sanitatem peruenimus quia nos egrotare nescimus. Idem in eodem. Illum elige adiutorem quem magis admireris cum videris quam cum audieris. Idem in libro de [illegible] virtutibus. Non te moveat dignitas auctoris nec quis sed quid dicat attendas. Idem in libro de moribus. Verba rebus non personis esse mandata sunt. [illegible] Capitulum lxxix de prioribus institutionibus.

Etas nondum [illegible] homines tunc vel maxime instituenda formanda est cum fingendi nescia est. Et [illegible] facillime credit [illegible] cum tenens qui corrigas que [illegible] ierint. Varro in [illegible]. Rapiunt rapta quam primum attigerunt. Sic est de infantibus. Seneca ad Lucillium epistola lxxxviii. Turpis et ridiculosus est elementarius senex. Iuveni parandum, seni utendum est. Augustinus in libro Confessionum primo. Deus deus meus quas ibi miserias expertus sum et ludificationes, cum quidem recte uiuere puero proponebatur obtemperare monentibus, ut in hoc seculo florerem et excellerem linguosis artibus ad honorem hominum et falsas diuitias famulantibus. Inde in scolas datus sum ut discerem litteras in quibus et quid utilitatis esset ignorabam miser. Et ludo delectabar et vindicabatur in nos ab eis qui talia utique agebant. Sed maiorum nuge negocia vocantur. Puerorum autem talia cum sint puniuntur a maioribus. Et tamen non bene fiebat. Non faciebam ego bene. Non enim discerem nisi cogerer. Nemo autem bene facit inuitus etiam si bonum est quod facit. Nec qui me urgebant bene faciebant, sed bene mihi fiebat abs te deus meus. Illi enim non intuebantur quo referrem quod me discere cogebant preter quam ad saciandas insaciabiles cupiditates copiose inopie et ignominiose glorie. Tu vero

cui numerati sunt capilli nostri, errore omnium qui mihi instabant ut discerem utebaris ad utilitatem meam, meo autem quo discere nolebam utebaris ad penam meam, qua plecti non eram indignus tantillus puer tantus peccator. Ita de non bene facientibus tu bene faciebas mihi et de peccante me ipso iuste retribuebas mihi. Iussisti enim et sic est ut pena sibi sit omnis inordinatus animus. Cogebar enim tenere nescio cuius Enee errores oblitus errorum meorum, et plorare Didonem mortuam quia se occidit ob amorem, cum interea me ipsum in his a te morientem, deus vita mea, siccis oculis ferrem miserrimus. Quid enim miserius misero non miserante se ipsum? Ve tibi flumen moris humani, quamdiu non siccaberis, quousque voluis filios Eve in mare magnum et formidolosum quod vix transeunt qui lignum conscenderint. Nonne ego in te legi et tonantem Iovem et adulterantem? Et utique non posset hec duo, sed actum est ut haberet auctoritatem ad imitandum verum adulterium lenocinante falso tonitru. Fingebat hec Homerus humanis flagiciis diuina tribuendo ne flagicia putarentur et ut quisquis ea fecisset non homines perditos sed celestes deos uideretur imitatus. Non accuso verba quasi vasa electa atque preciosa sed vinum erroris quod in eis nobis propinabatur ab ebriis doctoribus, et nisi biberemus cedebamur, nec appellare aliquem iudicem sobrium licebat. Et tamen ego deus meus libenter hec didici et eis delectabar miser et ob hoc bone spei puer appellabar. Hunc aliud non erat nisi [illegible] ingenium meum et lingua. Laudes tue domine laudes tue per scripturas tuas suspenderent palmitem cordis mei ut non raperetur per inania nugarum turpis preda uolatilibus. [illegible] Lacedemonii [illegible] Require supra capitulo de pudicicia [illegible] in libro declamationum [illegible]. Capitulum lxxx de cupiditate sciendi.

H[illegible] autem est cupiditas ignota cognoscendi quam nota repetendi. Idem ad Lucillium epistola lxxxviii. Multa [illegible] tradunt condita et abstrusa. [illegible] signata sollicitate [illegible] quibus [illegible] apta [illegible] mores [illegible] quisque [illegible] cupit. Idem in lxxxix. Remove studia tua [illegible] mores [illegible] est. Ita dico [illegible] collocata [illegible] sapientum verba collecta et credulitate sermo non audiunt [illegible] Et enim

oro tam timidissimus audax. Quid ce-
ris tunc apparebit cum animam age-
tor. Theofrastus [illegible] ipsius ca. de stia
Varro in suis [illegible] denunciet qui est
videt sepultales [illegible]. Hinc sepius nos
inde ad nos. Terencius in Eunucho. Ut quid
aliena curtes que ad te non pertinet. Tul-
lius i° li. de offic. Caveat metus quod graviis
consilia sumentes exhortatores inducit et
obiurgatores maxime in amicicijs in-
genti est quod illa iocundissima amicicia quam
similitudo coniugavit facilior quod tractior
ralibus nimis graviis aut molestam iniqui-
cias [illegible] fructuosior aut hominum quam et ad cla-
ritate atque amplitudinem aptior eorum qui
ad rem per radices magnas generatas se
accomodavit. Idem in Tusculanis in li. [illegible]
ticie proprium est aliorum vicia cernere suorum
oblivisci. [illegible] periculosum est alterius
in esse secretis. Cato in suis [illegible] consilium ne
acresceris aliquid nocivis. Idem idem committe
archana dei celique inquirere quid sit. Cu-
ris mortalis que sunt mortalia cura. Ho-
racius in li. carminum. [illegible] facies est. Quia
Tullius in prologo rethoricorum. Cap. lii de eloquentia per philosophos

Cum homines multis in rebus humiliores infirmiores sint
bestiis, prestare videntur quod loqui possunt.
Quare preclarum in quoddam videtur adeptus
qui in ea re hominibus antecellit qua in re ho-
mines prestant bestiis. Idem in li. de paradoxis.
Nichil est tam incredibile quod non dicen-
do fiat probabile. Nichil tam horridum atque in-
cultum quod non splendescat oratione. Idem in li.
de perfecto oratore. [illegible] summa
oratoris sunt [illegible] probabile [illegible]
[illegible] Idem in rethorica [illegible]
tas est tam multa [illegible] assumit [illegible]
Oratori autem oportet magnis opere navare
qui in omnibus rebus plenitudo [illegible] est
mater. Idem in rethorica ii. Maxime [illegible]
varietas delectat auditore. Idem in eodem.
Ars est preceptio que dat certa viam rationemque
dicendi. Exercitatio autem est assiduus usus
consuetudo dicendi. Lactancius in li. de falsa
religione. Studere [illegible] ad [illegible]
nunc ad omnis. Quintilianus. Consuetudo
certissima loquendi magistra utendumque plane
sermone est ut nummo cui publica for-
ma est. Usitatis enim tutius utimur. Nova
verba non sine periculo fingimus. Idem in li.
[illegible] plan. [illegible] eloquencia non potest [illegible]
[illegible] in li. saturnalium. [illegible] facundus
in via [illegible] est [illegible] Cap. liii de eadem per poetas

Exultatio eloquenciam dat [illegible]
quam ingenium negat. [illegible] Valerius in li. [illegible]
Demostenes cum [illegible] artis re-

thorice [illegible] non posset [illegible] vocis [illegible]
tate eius tum tanto studio expugna-
vit ut nullus expressius quam volebat [illegible]
Idem [illegible] minus [illegible] continua [illegible]
tione adiunctum auribus suum perduxit. Pre-
terea calculis [illegible] multum ac diu loqui
erit solitus quo vacuum [illegible] esset et
solutius. Idem in eodem. Eloquentie [illegible]
ta [illegible] apta [illegible] corpo-
ris motu consistit. Quibus tribus [illegible]
pit tribus modis [illegible] aggredietur [illegible]
antes eorum penetrando oculos demulcendo
animos inundando. Precterea [illegible] estimes [illegible]
[illegible] iudicialem [illegible] perasset.
Et ibi rogatum [illegible] quam [illegible]
[illegible] Demostenes [illegible] orone
clarissima voce [illegible] cunctis
[illegible] eloquenciam [illegible] magis Demoste-
nis quid si inquit ipsum audissetis. Tantus
orator [illegible] dicendi
[illegible] ut se [illegible] eius [illegible]
lectore esse [illegible] Oportuit acrium [illegible]
rem oculorum terribile vultus pondus accommodatum
[illegible] singulis verbis sonum vocis efficacis-
simos corporis motus. Et si igitur illius ap-
[illegible] adici potest tamen [illegible] mag-
na pars Demostenis abest cum legitur quam
quam auditur. Seneca in li. de moribus. Verba
rebus non proprius estimanda sunt. Idem in
[illegible] Quid [illegible] querit verbis oblectamentum
Terencius in [illegible] Nichil est quin ma-
le possit narrando depravari. Varro in suis
[illegible] denunciet qui quot videt sepul-
tales. Ovidius in li. metamorphoseos. Inopem
me copia fecit. Idem in li. de fastis. [illegible]
[illegible] metus et nescit quo sit eundum
cum videt [illegible] mater [illegible] Tullius
in prologo rethoricorum. Cap. liiii de periculo eloquencie sine sapiencia

Sapiencia quidem sine eloquencia parum prodest. Eloquencia vero
sine sapiencia nimium obest plerumque in-
[illegible] Cicero [illegible]
[illegible] loqui non [illegible] facundie re-
thorum oratorum [illegible] officium
est [illegible] iocunditate [illegible]
et [illegible] conferre [illegible] ac per-
[illegible] assignare [illegible] quidam
[illegible] se [illegible] laudis fructum [illegible]
victoriam [illegible] nescimus [illegible]
[illegible] est apud nos
eloquencia [illegible] solum [illegible]
[illegible] declamationibus [illegible]
[illegible] ut eadem [illegible]
[illegible] et solida. Idem in eodem. [illegible]
[illegible] in [illegible] ca. [illegible] at
[illegible] loqui [illegible] non potest ablatum
est [illegible] fides [illegible] sermonis

auctas Tullius in l° de paradoxis Nichil
tam est tam incredibile quod non impite-
denti capto. Ex prouerbiis sapientum. Vba quo-
que bonitatem mutatur malicia maior est. Lac-
tancius in l° de vera religione et summa ꝯtinua
tam multi benefacerent quam multi bene locuti.
Juuenal l° iiii°. Torrens dicendi copia mul-
tis et sua mortifera est facundia. Prosper
in suo l° epigrammatum. Non prodest eloqui-
bus bona dicere verbis impia mens bene que
bene lingua sonat. Nam sanctum vere impius
est et vinc prave dampnat vota mali-
ciae. Ouidius in l° de remedio amoris. Che-
tem verba sequitur. Actor. De hac quoque ma-
teria vide supra ca° de vnitate concordia. Lactan-
cius in l° de vero cultu. Cap. liiii de gratia dicendi

Nichil tam preclarum homini quam eius
esse quam homines ad iusticiam erudire.
Boecius in l° sillogismorum ypotheticorum.
Multum bonum est quod non philosophus elucescat
si plurimorum noticia communicetur. Tullius in l° de op-
timo genere quis sit preceptor frequencia gaudet et ma-
iore se thesauro dignum putat. Idem in l° de am-
icicia. Rhetoricus est. Et persuadebunt alius qui prius
persuaserit sibi similem cum se quilibet custodita
simulacio. Nec vnquam tanta est loquendi facul-
tas que non titubet et hereat quociens aba-
nimo verba dissenciunt. Idem. Aut optimarum
iuncturis eciam plenioribus librorum destituta
sit satis tamen natura sua ornata. Seneca in
l° de moribus. Oratorem te puta si tibi ipsi
quidem omnibus quod oportet persuaseris. Idem ad
lucilium epistola xxiii. Hiis ista a quibus ista fiunt et ho-
mines bonum decet dissumit. Symachus in epis-
tola. Crimus est negociis intimandis nuncio
cuis indicium. Ouidius in l° de ponto. Pinguia
ingenia facunda bibunt aque. Idem in l° de
amicicia quamque vult se quidam sacra poetis
diuisum quibus quisque sequatur. Idem in l°
tristium ii°. Carmina venit neque dicere
potest. Idem in l° de fastis i°. Proscripta suo
tur lingua amusque faueto. Nunc dicenda
bona sunt bona verba die. Idem in l° de arte
ii°. Casus vbique valet. Semper tibi pendeat
hamus quo minime credis gurgite piscis
erit. Claudianus in maiori. Carmen dat
quisque carmina digna gerit. Cato in l° de
moribus. Morbi animi mali est quecunque vo-
luptatis. Galterus malorum audiens de l° viii°. Ani-
mus est Priscus zabulo pondere sermo quibus
qui non gerimus credidit. Actor. Frumoies
quod facit leuitas actam manes ipso sum in
l° epigrammatum. Non satis est dixisse perfecta
cuslibet lingua huius meminit legis qui
memor est quibus. Actor. Recta quoque de
ista materia vide supra in capitulo de tacitus in-
te concordia ciuium in capitulo de docilitate et

eligendo doctore. Palladius in l° de agri-
cultura i°. Cap. lv de forma vel modo docendi

Ars est prima prudencie ipsam cuius
receptum eius est estimare personam. Nec
enim formator agricole de artibus
et eloquencia rethorum imitari. Quod a plu-
ribus factum est qui dum diserte loquuntur rusti-
cis hoc assecuti vt eorum doctrina nec dis-
tissimus possit intelligi. Plinius in epistola
ad cornelium tacitum. Que quisque nimirum
faciet corporal fortissimum complectitur. Cum
alia dicturum est quam ipse prudit. Omnibus quo-
dandum est aliquid quod teneant quod agno-
scant. Idem in epistola ad ruffum. Sicut terras
ignem assidua concussione custodiunt
demissum et ruine reparauit sic et dicen-
tis calor et audientis intencio conmiudicare
suatur vnde tepedine remani remissione
languescat. Cassiodorus in prologo epistolarum
suarum. Declinanda est sugestio que plus est
precilli quam de gravis. Aliter multa retinere fa-
riatis. Aliter mediocri constancie suspensis.
Aliter aliarum superiore leuiorque persuasionis
tam pauca loquendi est vt plurimis sit penacie ge-
nus vitae quod placeat dictis. Quintilianus
in suis ingeniandibus secundis hoc sepe nobis
accidit vt cum optimus sanciti ferunt ma-
nitatis nobis communionibus gratia sit. Varro
in misuis. Eliciam aut eo docendi genus
est ex exemplorum fulcidus. Seneca ad lucilium epistola
xxxviii. Plurimum proficit sermo qui minutatim
irrepit animis. Nec multis opus est sed ef-
ficacibus. Idem in xl. Inopia verborum sobili-
tas nunquam mittentur auditorem facit tedij
vt verborum tarditate facilius tamen inspiciat
quod compstat quam quod preter volat. Illa que
diuitiis et suam dat oro incomposita debet
esse et simplex. Licet plurimis nichil sit neri-
cionis multi turbari et inconsultatis anime
impetum per incurvate impetu rapere. Valerius libro
sexto tercio. Cap. lvi de forma de eodem

Perdite luxurie atheniensis adolescentis
Polemo non modo illecebris sed eciam
ipsa in famia gaudens cum e conuiuio
non post solis occasum sed post ortum sur-
rexisset domumque rediens Xenocratis philosophi pa-
tente ianuam vidisset vino grauis delibu-
tus vnguentis sertis capite redimitus per-
lucida veste amictus referta turba doctorum
ei scolam eius intrauit. Nec tamen deformi
introitu contentus consedit vt etiam cla-
rissimum eloquium et prudentissima precepta
temulencie lasciuiis eleuaret. Orta deinde
de vt par erat omni indignatione Xeno-
crates vultum in eodem habitu continuit omissaque
re qua disserebat de modestia ac tempe-
rancia loqui cepit. Cuius grauitate sermonis

polemus respexisse tractus sunt coram
capite detracta[que] incepit paulo post vestem
meretricalem reduxit et sedente extra convi-
vialis hilaritate deposuit. Ad ultimum to-
tam luxuriam compressit sic et zenocrates orationibus me-
dicina sanatus conversus fuit quamvis ante ma-
ximus lubricus extitit. Peregrinatus est quamvis an-
nus [illegible] non vitavit. Ovidius in
poetria. Quaedam libri delectant. Homerus
hic placuit semel hic decies repetita placebit.
Ostendunt probabiliter duci quia certa sui
istis. Aut prodesse volunt aut delectare poe-
te aut simul iocunda et ydonea dicere vite.
Actor certa quoque supra x capitulo de virtute
lingue et de brevitate loquendi. Et infra
capitulo de industria scribendi. Actor methodi
libro 1o. Capitulum xiiij de doctoribus male viventibus

Ovida mentem perdendi eligentes adipi-
scuntur eius gloriam quia quod magistri
bus scilicet patuit [illegible] sardanapalo [illegible]
nandus [illegible] sub patrimus ut ait
agellius dicebat se odisse homines ignava
ad opera et philosophia contemnentes se
posse indignius aut intollerantius quam
quod homines ignavi ac desides oppressi barba
et pallia mores et emolumenta philosophie in
lingue librorum artes convertunt et vi-
tia facundissime accusant intra virtutibus
meos ipsi madentes blacterantur. Vel de
falsa sapientia. Quidam sub obtentu sapientie vi-
tia sua celantes domi faciunt ea que vi-
tiosis arguunt. Et qui docent tunc nec fa-
ciunt ipsi preceptis suis pondus detrahunt.
Idem in eodem [illegible] argumentide
philosophiam nec ad sapientiam tendo. Nec puta
sapientiam esse quod in vestitu eius barba cum
celebratur et pallis. Itaque nos vitia condere-
dit et abscondit. Idem vel de vera religi-
one et contra vitia. Cum multi bene faciunt
quam multi bene loquuntur et qui cupiunt nec
faciunt, abest absque fides et fallacia pre-
cepta sunt. Tullius in primo de officiis. De sapienti-
a quod de quo coda mortifera facundia. Idem
in libro sapientium. Quamvis doctor in vita re-
ne peccatus turpior est alius quia ineffica-
cius magister esse multum labitur. Seneca ad lucilium
epistola xxiiij. Hoc turpissime est quod nobis obi-
ci solet verba nos philosophie non opera tractare.
Tullius in primo. Que culpare soles ea tu
ne feceris ipse. Turpe est doctori cum cul-
pa redarguit ipsum. Ovidius in tristium
libro. Crede in mores dispiciunt actiones vir-
tutibus mentis. Vel de regno agrestia. Capitulum xv
de pena vel industria scribendi

Gloriosi studium quod loqui debeas competenter
scribere, que scripta sunt sine aliqua
erroris ambiguitate proferre. Nam cum ar-

ticulata apertionibus nobis sequestrat scri-
bendi non vitia alium petis. Ita postquam hoc
duo sibi ista vendicant ac defendunt.
Quintilianus. Superflua scribere vestat varia
sic vitia veterum contempnitur. Seneca de via-
libus quamvis libri vi capitulo. Superfluitur se est de
capitulo de memoria. Idem ad lucilium epistola xxxij.
Turpe est aliud loqui aliud sentire quanto
turpius aliud scribere aliud sentire. Idem
in libro ... Hominibus adeundo sive dictis inveniunt
maior tamen est laus totum effecisse in dif-
ficiliori materia. Idem in libro de magnis arti-
bus est clausisse totum in exiguo. Symmachus
in epistolis suis. Sunt apta inquit esse plurimi
mandatis aut verbis multum valet longi
et diligentia quedam eius scriptis amicorum
benignitatis sat fame aliorum aut in media
necesse ignoscere. Tullius in vestitu honesti ceteris
que vite cultu loco ac tempori apta sunt
sic ingeniorum varietas in familiaribus
scriptis negligentiam quidam est imitari ipsos
complexus a aque anima facundie [illegible]
hominis lucidi historia vel Actor ardua est fac-
tis nominibus novis auctoritatem dare ab
letis mitore obscuris lucem fastidiis gratiam
dubiis fidem. Idem ipsis adiacentium varia
in libris et [illegible] tibi adnotata que putatis
corrigenda ita cum magis rectia totum tibi
placere si quedam cognovero displicuisse si de
ad correctionem tantum est. Tertio multis apto
breviter. Tullius in de amicitia. Omnia brevia
tollerabilia esse debent etsi magna sunt.
Valerius libro primo. Postea latinus sermo inserta sic
auctoritatis minus sunt sic aliquid gravitatis
veritatis afferre valent. Helinandus in gestis
meis suis libro xxxij. Virgilius cum ei obiceret
abprundo quod tulerunt versus suo opere in se
rebat videt magnum esse vim clavam
extorquere de manu herculis. Ovidius in libro
tristium primo. Carmina proveniunt animo deducta
sereno carmina secessum scribentis et otia
quaerunt. Carmina est omnibus abesse metus.
Idem vel de ponto. Scribentis vivat ipse
favor minuitur labore. Cumque suo cres-
cens pectore fiet opus. Gaufridus in
poetria nova. Tuo manus ad calamum sit
preceps. Actor. Capitulum xvj de sapientia

Dicto de virtute et scientia restat dicendum
de sapientia que utramque complectitur et magis
consimilibus efficitur. Est enim sapientia divi-
narum et humanarum rerum ac causarum eorum cum
dita notitia sive cognitio. Lactantius vel
de falsa sapientia. Utrum tamen scientia quecunque sa-
pientia est. Natura et cum homines deus hac
esse voluit ut duarum rerum cupidus
et appetens esset scilicet religionis et sapientie. Sed
homines ideo falluntur quando religionem

suscipiunt amissa sapientia aut sapientie soli student religione amissa cum alterum sine altero verum esse non possit. Maximum autem argumentum est philosophiam nec ad sapientiam tendere nec ipsam sapientiam esse ad instituendum eius barba tantum celebratur et pallio. Itaque non inventam occidit sed abscondit. Idem in libro de vero cultu. Dicunt inutile celebrando neminem posse sapientiam non posse nisi cenatus ac vixit sapientie tantum ambulandi. Itaque scientia nichil prodest si virtus non deficiat. Certa est dum subsequens virtus colere deum et deum diligere. Plato quoque dicit amatorem dei philosophum esse. Tullius in libro de amicicia. Negant etiam quemquam esse virum bonum nisi sapientem. Sed illam sapientiam interpretantur quam nemo adhuc mortalis est assecutus. Idem in libro de paradoxis. Dicunt ipsis et stultis et inertibus nemini bene posse esse. Sit bonus vir et sapiens et fortis miser esse non potest. Omnis sapiens liber. Omnis stultus servus. Idem in tusculanis libro v. Sapiens ita dum est. Nichil quod penitere possit facere nichil invitum sed splendide constanter graviter honeste omnia nichil ita expectare quasi certo futurum nichil cum accidit admirari sibi stare. Iudicijs. Seneca ad lucillum epistola xlv. Insipienti sua non placent omnis stultitia laborat fastidio sui. Idem in xiiij. Numquam inimicos valesset nequicia numquam sit consensus virtutes quesivit ut non possit nisi venerabile et sacrum manebit. Idem in xxxv. Tacite docet. Et [illegible] cap. de discordia totius vite. Idem in libro de tempestatibus xx. Et cap. de prudencia. Hic ipse auctor dixit. Boecius de consolatione philosophie in libro i. Forte res publicas si aut eas sapientes regerent aut earum rectores sapientie studerent. Platonis quoque dicta sunt. Hec. Si sapientie forma oculis videri posset magnos ad amorem sui omnes concitaret. Ex dictis sapientum. Idem in maxima tibi sapientia comitetur ut te reducat tibi. Quoniam ubi sunt eris quamvis natura cum sapientia mente subvenit et pl[a]gid[i] peccatoris hospes erit. Cato ubi deus dat vicerit cum sapientia paucis. Claudianus in maiori magnas vingent copia. Ut ait epis. Seneca de beneficiis libro v. Ca. lxx. De stultis et sapientibus nichil ignorans (?) sunt.

Negamus nimiam iniuriam accipere sapientem qui sibi illum pugnus percusserit iniuriarum dampnabitur. Negamus stulti quicquid esse et tamen cum qui rem aliquam stulto surripuerit furti condempnabimus. Idem in libro xvi. Dicitis omnia sapientis esse quid ergo aliquis potest dare sapienti si omnia eius sunt. Dicitis ipsi quid sapientum esse et eius qui possidet vite cum sint omnia regis sunt et tamen illa quorum ad regem pertinet. Universa possessio in singulos dominos descripta sunt. Dare tamen regi et domum et pecuniam possumus et mancipium nec dare de suo dicimus. Ad regem enim potestas omnium pertinet ad singulos proprietates. Item nemo rerum sua civitatis omnia sapientis sunt. Ergo sapiens nichil eius habet et nichil habet tum in ea sunt. Sed quia aliud sapientis est aliud meum possumus donare sapienti. Nec mirum est aliquid ei cuius est totum posse donari. Conduxi domum a te sed hic aliquid tuum est quid meum vestra tua est usus tuus. Meus libros dicimus esse Ciceronis. Eosdem dorus librarius suos vocat et utrumque verum est. Alter illos tamquam auctor alter tamquam emptor sibi asserit. Cesar omnia habet filius patrimonium et sua universa imperio eius sunt. Nunquam patrimonio dubius optimus rege omnia rex imperio possidet singuli dominio. Sic sapiens omnia possidet animo nunc ac dominio tamquam sua. Idem ad lucillum epistola xv. Dicit. Extra sapientem nulla res esse et tamen multis illis rebus opus esse. Econtra stulto nulla re opus est nulla enim re uti scit. Macrobius de sompnio scipionis libro i. Ca. lxxi. De cogitacione ut ignorancia.

Decoctio ut ait quidam descendit celo. Maximis auctoribus et scitis terminis. Nam et delphici vox hec fertur oraculo consulenti ad beatitudinem quo itinere perveniret. Si te inquit agnoveris. Sed in ipsius fronte templi hec inscripta sua est. Homini autem ut ante cognitio sui si originis sue exordia prima respexerit nec se extra quesierit sic enim animam virtutes ipsas conscias nobilitatis induit quibus post corpus evecta eo unde descenderat reportet. Seneca ad lucillum epistola xxvii. Hoc primum argumentum est animi in melius translati quod vicia sua que prius ignorabat videt. Idem in libro. Certa duxit querere. Vos aut sic duce curant eodem difficultate ad sanitatem perveniemus quia nos egritudinem nescimus. Idem in lxviii. Corporis morbis quibus efficiunt animum quo quis peius se habet minus sentit. Magnumque. Dico multa nulla est curacio morbi. Galterius in alexandreide libro vi. Omni sequitur prosugi bona momentanea mundi alliciat illecebris animaz quo nec sunt esse putamus nemo rerum vel eius ymaginibus instar fallacia sit et quorsum resoluta tamen ventura debeat videre. Boni subit ignorancia veri lactancius in libro de falsa religione. Nullus sua morte cumtibus quam cognitionis veritatis. Auctor de hac quoque materia capitulo superius decreto sui amore anguly inde de lxxxv. xcviii. capitulis retracta. Sequitur capitulum. Ca. lxxii. De purgatione mentis ad inquisitionem seu cognitionem veritatis.

Sententia est cuiusdam sapientis sancti [illegible]

[illegible]

Ca. hom. de [illegible] poetis

[illegible]

Ca. hom. de spectaculis nature

[illegible]

actor actorumque sine condicione quam canunt. Seneca de naturalibus questionibus libro 1º. Capitulum lxx de contemplacione ac diuinorum sive phisicorum.

Tunc quidem gratias ago. Animi vero non ab hac parte video qua publica est sed cum eius secretiora intravi. Disco que universi materia sit, quis actor aut custos, quid sit deus, utrum in se tendat aut et ad nos aliquid respiciat, faciat ne cottidie aliquid an semel fecerit. Haec est utique eadem ipsa que fecit aut fecit illi placere an nisi optima placere non possunt. Nec ab hiis minimus labor est. [illegible] est enim necessitas sua. Nisi ad hec admitterer non fuerat nasci. Quid enim erat cur in numero viventium me esse gauderem? an ut cibos ac potiones percolarem, ut hoc corpus causarium ac fluidum periturumque nisi subinde impleatur farcirem? ... regi [illegible] ut morte cum nascimur omnes timemur. Detrahe hoc inestimabile bonum, non est vita tanti ut sudem, ut estuem. O quam contempta res est homo nisi supra humana surrexerit. Quamdiu cum affectibus vel affectibus colluctamur quid magnifici facimus? Quid est ergo? Non nos surrexisse? [illegible] quia deterius displicet [illegible] video cum sibi placeat qui valitudinarius robustior est. Multa enim mihi est inter urbana multitudinem. Effugisti vicia animi? Non est tibi frons ficta nec in alienam voluntatem sermo compositus nec cor involutum nec avaricia que quicquid omnibus abstulit sibi ipsi negat nec luxuria pecuniam turpiter perdens quam turpius reparat nec ambicio que te ad dignitatem nisi per indigna non ducet. Nichil adhuc consecutus est. Multa effugisti, te nondum. Virtus enim ista quam affectamus magnifica est non quia per se beatum est malo caruisse sed quia laxat animum et preparat ad cognicionem celestium dignumque efficit qui in consorcium deo veniat. Tunc animo malo calcato vivat inter ipsa sidera vagatur divitum pavimenta videt totamque cum auro suo terram. Tullius in libro de natura deorum iiº. Quid tam apertum tamque perspicuum cum celestia contemplamur quam esse aliquod numen prestantissime mentis quo hec regantur. Idem. Sed qualis sit natura deorum nichil difficilius quam a consuetudine oculorum aciem mentis abducere. Idem in libro de divinacione. Plato in Thimeo. Parente universitatis invenire difficile est, inventum iam quibus cum venerit indicare in vulgus nefas est. Plactum [illegible] in libro de origine corporis. Nobis autem datum est celum rigidis ac stantibus inbui ut divinum illa sedes est que oculis

nos possimus animo contemplari. Boecius in libro de consolacione vº. Capitulum lxxi de eodem secundum poetas.

Qui recto celum vultu petis exerisque fronte in sublime feras animum quoque. Juvenalis libro vº. Effecit primo qui celi conditor ... sensibus ... hic spectacula cuncta manebit. Ovidius in Methamorphoseos primo. Pronaque cum spectent animalia cetera terram, os homini sublime dedit celumque videre iussit et erectos ad sidera tollere vultus. Bernardus Silvester in microcosmo. Bruta patent et prona iacent ... animalia sensibus. Corpora deiectis vultibus ora ferunt. Sed maiestate mentis testante figuram tollit homo sacra solus ad astra caput ut celi leges indefessosque meatus exemplar vite possit habere sue. Assistunt omnes operi quicumque ministri. Sensibus et dominus pociora docet. Juvenis ingreditur sensibus incertis quam quietam [illegible] ut [illegible] iubet. Nervus cum qui sua luce collustrat ... conversatur? contrahit e tenebris quod vix obscuris agit. Sol totius mundi quociens quibus astris [illegible] celum vendicat usque sine [illegible] est pedes cum [illegible] ut astra [illegible] celum subtrahere nulla... Actor hic est Empedocles qui sic dum legitur descripsisse. Deus inquit est spera cuius centrum est ubique circumferencia nusquam hic totum sese ... incendiis dedit et ut refert Lactancius morte sibi intulit ... esse animas supernalia. Seneca ad Lucilium xviii epistola. Capitulum lxxii de quiete contemplacionis.

Mihi crede qui nichil agere videntur maiora agunt: humana divinaque simul tractant. Idem libro [illegible]. Nulla placida est quies nisi quam racio composuit. Nulla res animum sapientum avocat. Sed ... hominum animusque diu secum ... cogitaciones bonas solidasque iam regis ... ne illud ingenium est nec sese adhuc reddidit interioribus quod admodum occidentaque cingitur. Agellius libro secundo. Stare solitus Socrates dicitur pertinaci statu perdius atque pernox a summo lucis ortu ad solem alterum orientem inconivens immobilis isdem in vestigiis et ore atque oculis eundem in locum directis cogitabundus tamquam quodam secessu mentis atque animi facto. Actor ... sedem interrogatus cuius esse diceret mundanum inquit. Totius enim mundi se incolam et civem arbitrabatur. Nichil [illegible] se scire dicebat nisi hoc unum quod nichil sciret. [illegible] libro ... Cartago ... adeo laboriosus et diutinus sapiens miles cum ad meditaciones sederet cogitacionibus ... manum ad

Ca^m lxxii de quiete contemplacionis

mensa parvige obliviscebat sed melissa
qui reddens locis sciebat temptata nisi stu
dia inexpellandi et medie finiendi of
ficio depositum suam necessitas usibus apta
bat. Actor. *Ca. lxxviij de gloria vel fama sunt partes*

Hec sunt que partes honesti inquit tulli
us que suam nos alliciunt suaque
dignitate nos trahunt scilicet virtus et
sua virtutis compagina. Tullius in rethorica
Dupplex autem genus honesti scilicet quod partim
dignitate sua partim utilitate nos alli
cit sunt hec gloria dignitas amplitudo ami
citia. Gloria est frequens fama de aliquo cum
laude. Idem vel de amicicia. Ideo est negli
genda fama nec mediocre telum ad res
gerendas opportet existimare benivole
tiam civium quam cum blandiciis et assentan
do colligere turpe est. Idem in oratione sua
pro Sylla. Illud te esse ad maximum valo sed
tamen ut qualis es talem te homines existi
ment. Idem in tusculanis li. iii. Honor quem
in summa nativitate virtutis effigiem
eminentem virtutis sed adumbratam imagi
nem glorie consectatur est cum gloria solida
quedam res et expressa non adumbrata il
la consentiens laus bonorum vox incorrupta
bene iudicantium de excellente virtute hec vir
tuti resonat tamquam imago glorie. Que
quia recte factorum comes est non est bo
nis viris repudianda. Illa autem que se ei
mitatrice eius esse vult temeraria atque
inconsiderata et plurimum vitiorum laudatrix fa
ma popularis simulacione honestatis formam
eius corrumpit. Valerius maximus. Certa
res humane sapientie quam tres et... [illegible]
...compendiaria via eos ad gloriam
pervenire dicebat qui id agerent ut quales
videri vellent tales etiam essent. Quanto
plus quam fama attendere falle cum potes
tis forma constat non magis decenti
vel decore virtutibus. Pungam multa ... [illegible]
bus placatis cogita. Seneca ad lucilium epistola
... De monte existimatorum humano. Dubi
a semper est corrupta utraque dividit. Ide
... multo magis ad rem pertinet qua
lis tibi videaris quam qualis aliis. Con
ciliati nisi turpi ratione amor turpis non
potest. Idem li. ... Nemo non videtur plus
estimare virtutem nemo illi magis credens
tis quam qui boni viri famam perdidit ne
conscientiam perderet. Ex proverbiis sapientum. Bo
na homini divitiis clarior est pecunia ...
... est appellanda cum mala fama vincens
... qui difficilis est glorie custodia ...
pinet homines ... si mali qualis cum
duplice laudabile. Item plus famam
per duas neque conspiciam. Item quod ...

est non quid sciamus. Item nisi omnibus esse
notus efficit plus ut nemini notus. Item
li. ... In quibusdam virtutes gratiam non habent in
quibusdam ipsa vicia delectant. Ovidius in
epistolis. *Ca. lxxix de eodem secundum poetas*

Principibus placuisse viris non ultima
laus est. Ovidius in methamorphoseos
... Et obest sua gloria multis. Idem
vel tristium ... Nam praebas anima dat gloria
vires et fecunda facit pectora laudis
amor. Idem in de ponto. Excitat auditor
studium laudataque virtus crescit et immensum
gloria calcar habet. Agathis ... Non tu credas
titulis fame te consule cerde ...
meus sibi meus fama facit. Marcialis
... Nolo virum facili redimit qui sanguine
famam hunc volo laudari qui sine morte potest.
Actor. Dehac quoque multa de sup... et de
vana gloria ... et de simulacione de
et iactancia ... *Ca. lxxx de laude secundum philosophos*

Omnium magnus ...
... laudabiliter. Cassiodorus
... debemus omnes benigni
... ut eos laudis ... assequi.
Nam si equorum cursus clamoribus ...
... agitur ut animus am...
... velocitate ...
... posse ... quos ad laudis a
viditate ...
... in epistola ... ut autem vera laus
... ita falsa castiget. Tullius ...
... aliquis ab ...
... ...
... laudis ...
non sunt. Seneca vel de remediis fortuitorum
... duplice laudari est. Idem ad lucilium
epistola ... quod letaris quod ab hominibus lau
datus es quos ipse laudare non potes.
Laudacio aliquid exhortacionis affert
... audientibus ...
... Idem vel de moribus ...
...
sic tibi laudari ... qui si lauda...
...
aliquem laudare ... est ne id mag
assentandi causa fieri videatur. ...
... admirari ...
... valerius li. iv. publica
religione ... nulla ...
laudacione indiget. Idem in li. ...
... loqui debere
... qui laudare ...
stulti est. Ennodius ... laudacio ...
... quam falsitatis
adiecit. Fit enim vana ...
sit ... plurimis ...
... hoc ipsum amantis est amari

Ca.m horum dignitas vel fama sunt partes

Ca.m lxxx de laude secundum philosophos

non ornare laudibus quidem ad Cornelium Tul-
lium. Fingi ac malignum est non admirari
homines admiratione dignos. Valerius
libro secundo. Verendum dicendum est sua quam alie-
na laudanti. Proverbiorum sapientie xxvii. Laudet te
alienus et non os tuum. Laudibus quia pertinet ad glo-
riam tuam. Enim quam magnum est non lau-
dari et esse laudabilem. Seneca in epistula. Capitulum
lxxvi de laude et propria

Cum te aliquis
laudat iudex tuus esse memento
plus aliis de te quam tu tibi credere no-
li. Ovidius in libro epistolarum. Quid de quoque vi-
ro et cui dicas saepe videto. Percunctatorem
fugito nam garrulus idem est. Nec reti-
nent patulae commissa fideliter aures et se-
mel emissum volat irrevocabile verbum. Qua-
lem commendes etiam atque aspice ne mox
incutiant aliena tibi peccata pudorem. Ovidi-
us in libro methamorphoseos. Laudare parum est
laudem cui [illegible] idem in libro ii. proh superi
[illegible] sue demum virtutis [illegible]
[illegible] idem in libro tristium [illegible]
[illegible] in precedenti capitulo [illegible]
[illegible] ea demum gloria [illegible]
[illegible] capitulo quarto de credulitate [illegible]

Sequitur de dignitate. Capitulum lxxvii de dignitate.
qui [illegible] Tullius in libro [illegible]
[illegible] partibus honesti [illegible]
[illegible] dignitate sive [illegible] utilitate
nos [illegible] Tullius in rethorica [illegible]. Dig-
nitas est alicuius honesta et cultu et honore
et digna verecundia auctoritas. Boetius
in libro de consolatione. Non autem [illegible]
dignitas [illegible] dignitatibus honor
[illegible] collata [illegible] dignitas non
modo efficit dignos sed prodit potius
et ostendit indignos. [illegible]
libro [illegible]. Deforme est quas dignitate pre-
stes [illegible] [illegible]
[illegible] loco est [illegible]
[illegible] dignitatis. Seneca ad Lucilium [illegible]
[illegible] minus [illegible]
[illegible] quas [illegible] capita [illegible]
[illegible] delicatus [illegible]
[illegible] felicitas [illegible]
despoliamus [illegible]
[illegible] vestimenta detrahis ne qua cor-
poris vitia lateant [illegible]
[illegible] Seneca [illegible]
de te [illegible] petitura dum digni-
tatem [illegible] Tullius de [illegible]
[illegible] capitulo de
bonis et malis principibus [illegible] et
capitulo de [illegible] Tullius in rethorica.

Amplitudo. Capitulum lxxviii de amplitudine divitiarum.
est potentie vel maiestatis vel
aliquarum copiarum magna habun-
dantia [illegible]. De potentia vel maiestate
multa supposui sub diversis titulis iam po-
sita sunt videlicet capitulo de ambitione et de
principatus et regibus capitulo quarto de
moribus principum [illegible] non ulla
supponenda sunt videlicet capitulo de potentia
que reputat Tullius inter utilia sicut
[illegible] amplitudine inter honesta. Sunt
aut pauca de divitiarum amplitudine hic
inter [illegible] sunt [illegible] de divitiarum
utilitate. Tullius in rethorica [illegible]
[illegible] pedissequae sunt. Seneca ad Lucil-
lium [illegible] est animi divitias
non posse sustinere. Ovidius in libro epistolarum
[illegible] fidem et amicos et
[illegible] forma regina pecunia donat
[illegible] minos se-
[illegible] fortuna [illegible]
[illegible] arbitrio [illegible]
declamat [illegible] et [illegible]
[illegible]
[illegible] Juvena-
lis libro [illegible]
[illegible]
[illegible] solus [illegible] opes
[illegible]. Capitulum lxxix de vanitate multitudinis divitiarum.

Adversa nimium et fragilia
[illegible]
[illegible] opes [illegible]
[illegible] repente [illegible]
[illegible] nullo [illegible]
[illegible] consistit [illegible]
[illegible] fortune [illegible]
in sublime [illegible]
destitutos [illegible] cladibus [illegible]
[illegible]
[illegible] debent que [illegible]
[illegible] magnitudine desiderium [illegible] dupli-
cent. Seneca ad Lucillium [illegible]
[illegible] actu [illegible]
[illegible] bonum non est. Opes autem et
[illegible] bona non
sunt [illegible] domus sua [illegible]
ta sunt [illegible] non virtutis
atque ingenii [illegible] fortune et temporis muta-
[illegible] facultas [illegible]
[illegible] vite [illegible]
[illegible] Claudianus in maiori
[illegible] copia [illegible] opes [illegible]
[illegible] libro [illegible]. Quid prodesse potest [illegible]
[illegible] divitias [illegible]
[illegible] Seneca [illegible]
[illegible] Luca-
[illegible] Non
[illegible] Non
[illegible]

opes hec alii capiunt liceat michi pau
pere cultu securo iuste viuere posse sini
Pompinia fallaci ludunt demencia voc
te et pandas mentes falsa tune videt
Maximinus Quid michi diuicias quarum
si dempsero usu Quamuis largus opes
semper egenus ero Oracius in epistolarum
de in diuicie si non concedit uti Mar
cialis coquus Callidus afflata mouet
fur aufferet archa prosternet patrios impia
flamma lares Debitor usuram quit cum
sorte negabit Non reddet sterilis semina
iacta seges Dispensatorem fallax spo
liabit amica Mercibus abstructas obrui
et unda rates Extra fortunam est quicquid
donatur amicis Quas dederis solas sem
per habebis opes Plautus in aulularia Ca^m
Pecunia vero [lxxxi de eo quod diuiciarum secundum philosophos]
patrum sollicitudinum causa et capud
est Agellius in Actarum noctium
lib. v. Vin est quod affirmato vero ipsi sapientes
cum dixerint multis egere qui multa habent
magnam quam indigenciam nasci non copia
sed inopia et copia magna Multa
enim desideria ad multa que habes tue
da Quicquid multa habet tamen ac
quirere velit ne quid egeat neve quid ei
desit iactura opus esse stat non esse
et nunquam sufficit esse ut nunquam desit
Boecius de consolatione li. ii. Angustas [illegible]
opes quam diuicias quas nos hic tantas plu
ribus licet rerum quibus sine ceterarum paupita
te non veniunt. Fugare indigenciam copia
a queritur at hec vobis ingerit credit Quin
vero pluribus adminiculis opus est ad tu
endum pretiosum supellectilis varietate ?
illud est pluribus indigere qui plurima
possident Seneca ad lucilium Nemo
sollicito bono fruitur Addit diues aliqui
diuicias studet cum de incremento cogi
tat oblitus est usus Vaneus acquirit scienter
quereritur fit adquirendi peritior Multi tibi
possunt ostendere que acquisita acerba
quam libertate nobis extorquent Iuvenalis
essemus si ista nostra non erant Seneca in li.
de moribus Facilius est paupertatem contemptam
effugere quam diuitiis mundanis Boetius Fe
licitas semper subiecta est aduersis Quo
nunquam inpos consuetudina vaus venit Seneca
ipse Quid sunt diuicie auri pondus
curarum minister Veracia delectatiorum insa
ciabilis iniuria desiderium complebile
ac coacte immisa Fortuna Seneca Iurist
si quis omnia dat diuicias esse causam
malorum non quia ipse faciant aliquid sed
quia facturis irritant Oracius in epistolarum

Ca^m lxxxij de eodem secundum poetas

Imperat aut seruit collecta pecunia cuique
Multiaue prouinciis opes Iuuenalis in
l. decimoctauo li. v. Crescit autem furi
osus amor Seneca in lib. methamorphoseos
Effodiunt opes irritamenta malorum Iam
quam nocens ferrum prodit prodit bellum
quod pugnat utroque Iuuenalis li. pro ma pe
rilos obscena pecunia mores intulit
et turpi fecula luxu diuicie molles Seneca
in lib. de Amphitrione Nimia congesta pe
cunia cura strangulat Catulus nacionis
carum latrone tuta tecta pauca licet por
tes argenti vascula puri nocte iter ingre
ssus gladium contumque timebis et nocte ad
lunam trepidabis arundinis umbram Seneca
in li. v. Magna parta magis cura maiore
metu quam seruant aurea est magnum custodi
a census Claudianus in maiori Quas
male collegit fallaces pecunia parentis
has prius nati deprima refundit opes
Seneca in minori Dissuasor honesti luxus
et has oblimat copia mentes Oracius
li. ii. Auriferi amor qui pecorum sempe
adulterit Quid capiunt mortale genus qui
a pullulant que de radice malum cunque
timus ardet Iuuenalis Crescit quod magis si
mulat quam iniquias Seneca lucia fame
Galterus male audiende li. v. Auferre
pecunia mores non afferre potest Seneca nec
li. Quid tibi diuicias opibus est que ??
quaris egentem permittis quanto tibi plus all
pauper est tanto plura petens et sicientis ac
ius ardet sitit que fame fames de sitit co
pia nutrit Marcialis coquus Archala ves
tibus est opibus non tradere mores et tu
tet tractatus meus esse meum Alexander
Dehiat quoque natura regnans pluribus ca
pitulis de auaricia et cupiditate Cydo
nius inceptam suo l. v. Ca^m lxxxiij de
Humana stia [diuicie non sunt bona filii]
Hominibus mente qui mole scrupeda
est sic Opes nostris quasi positi
quam bona stulticie falso vocant si quid
optimum intus est si quid secundum alienum
Seneca ad lucilium Alienum est quicquid
optando euenit Non est tuum fortuna
quod fecit tuum Seneca in prouerbiis Stultus
est qui equum empturus non ipsum inspicit
sed stratum eius et frenum sic qui hominem
honeste aut condicione estimat Tullius
in li. de paradoxis Nichil meum est nisi quod
alterius est quod auferri vel amitti potest
Varius in prouerbiis Nemo sine [illegible] quod sit
ipsius est vir bonus patria suam suos
... eo secum fert omnia sua custodit
Valerius Bias fluviis cum patriam eius
pene hostes inuaderent cunctis praeparo

vero pondere angustiis fugientibus intractatus quid ita in spoliantis sinus secum ferret ego certe inquit omnia bona mea mecum porto. Si tore cum illa gestabat non humeris nec oculis sed animo estimanda que domicilio mentis inclusa manibus mortalium labe factari nequeunt et manentibus ipso sunt ita fugientes non deserunt. Lactantius libro de falsa sapientia. Detracta divitibus insolencia iniquitate nichil interesset utrum alii divites alii pauperes sint cum animo pares fuerint. Ex opibus sapientum. Nichil primum dicas quam imitari. [illegible] est pauper qui sibi videtur dives. Et qui plurimum habet qui minimum cupit. Prosper in libro epigrammatum. Ca. lxxxiiii De eadem ex predictis

Terrenis opibus tu dives gaudes magis vivens et in terris nescit esse beatus tu licet adversis cessantibus omnia parcant lege tamen mortis sit pereundus inops. At bona virtutum nullis obnoxia damnis hostes furta ignes machinas non metuunt. Omnis [illegible] semper fida salva est [illegible] et nulla nemo rapit. Boetius [illegible] l. 2. Sufficit pecunia mores non sufficit solum. Que non mores non vero copia ditat. Qui virtus contollit est qui [illegible] aurum [illegible] egit. [illegible] qui moribus virtus [illegible]. Nobilitas sola est animum que moribus ornat. Bonum in libro [illegible] forte paupertas tenuis in [illegible] cula vivat [illegible] in tuyam [illegible] stacque rursus [illegible] plenus tendebat pectore frustra. Qui [illegible] [illegible] aut effuge istinc [illegible] tamen [illegible] arctum qui [illegible] petisti. Actor. De hac quoque materia plenius supra loquitur ca. de intelligentia et re [illegible] estimatione ca. quoque [illegible] mente [illegible] in supra. Ca. lxxxix De divitiis contempnendis

Ex animo dimittendae sunt divitiae [illegible] quo accipiendae. Ex opibus sapientum. Qui paupertatem timet qui timidus est plurimum habet is qui minimum cupit. Quamquam sunt quoque inveniunt homines si diu nullo remedio tollentur [illegible]. Tertullianus in apologetico. Diogenes [illegible] pedibus superbos [illegible] alia superbia [illegible]. Lactantius in libro de falsa sapientia laudant Democritum qui agros suos reliquerit eosque pascua publica fieri passus sit. Probare quod est si donasset sed [illegible] sapienter sit qui si [illegible] fiat inutile ac malum sit. At [illegible] negligentia tolerabilis. Quid ille qui primo in nummos redactum effudit in mare. Ego dubito utrum ut sanus an demens fuit. Abite inquit in profundum male cupiditates. Ego vos mergam ne ipse mergar a vobis. Sic tantum [illegible] contemptus est. Fac illud [illegible] fac humanitatem largire pauperibus potest [illegible] perditurus

est multis [illegible]. Imitare saltem in famam tuditatem spargere [illegible] [illegible] potest etiam pecuniam effugere [illegible] collocare qua salva est. Quod si plurimum prodest. Seneca ad Lucilium epistola xviii. Provice ista omnia si sapis immo ut sapias ad bonam mentem magno cursu ac totis viribus tende. Si quid est quo tenearis aut expedi aut incide. Idem in epistola xv. Non licet divitias in suum [illegible] tas contempnere. Ille ingentis animi est qui illas circumfusas sibi diu multumque miratus quod ad se venerit ridet suasque magis audit esse quam sentit. Cato in libro de moribus. Despice divitias si vis animo esse beatus. Quas qui suspiciunt mendicant semper avari. Actor. De hac quoque materia supra require ca. de [illegible] valitate [illegible] in ferumus [illegible] contemptu seculi et de prosperitatis vanitate [illegible] [illegible]. Ca. lxxxx De bono paupertatis

Quid est autem paupertas odibile bonum sanitas [illegible] [illegible] remota [illegible] sine [illegible] possessio absque calumpnia sine sollicitudine felicitas. Seneca ad Lucilium epistola [illegible] multis ad philosophandum obstitere divitie. Paupertas expedita est secura est. [illegible] circumstat illam turba servorum ad quos pascendos [illegible] est [illegible] fertilitas [illegible] est pasce paucos ventres [illegible] insatiabilis. Victus aliud desiderantes quam impleri parum [illegible] constat magno fastidium paupertas contenta est instantibus desideriis satisfacere. Cur ergo [illegible] contubernalem recuses cuius mores sanus dives imitatur. Si vis vacare animo aut pauper sis oportet aut pauperi similis. Non potest studium salutare fieri sine frugalitatis cura. Frugalitas autem paupertas voluntaria est. Idem in epistola xx. Cum tuo [illegible] sine nos [illegible] paupertatis [illegible]. Illa enim veneris [illegible] quos amicitia retinuerit. Consequitur [illegible] non te sed aliud sequebatur. Item in [illegible] amanda est paupertas quam quibus [illegible] ostendit. Quam ille veniet dies qui nemo te [illegible] mendacia. Hanc ergo cogitationes tue [illegible] [illegible] Valerius libro quarto. Qui prima [illegible] divitias [illegible] felicitatis parte aut paupertatem in ulla miseriarum statu ponere. Tum illorum [illegible] villaris multus [illegible] amaritudinibus sit referta et [illegible] horridior aspectus [illegible] et solidis bonis [illegible]. Quid enim aliud paupertas [illegible] est nisi alia desiderans [illegible] de libertatem [illegible] in [illegible] pauperes amant. Ex opibus sapientum. Homines [illegible] multa paupertas [illegible] crimus. [illegible] quas [illegible] est paupertas. Quidam in libro de remediis fortune

[D]iuicijs Ca^m lxxxj de eadem secundum poetas

[D]ulcis lupinorum amor unde scribit Ju-
uenalis paupertas pascat amore luca-
nus libro primo fecunda virorum paupertas fugit
Seneca ... dat nunc fortuna unde
... tuta facultas pauperis angusti
... nunquam non diu uictura dei
fortunatus pauper in angusto requiescet ...
... felices ... pauper
... ambit ... ualu[?] celi ...
... quoque reguic ...
... de sufficientia sine paupertate ...
... ut legitur ...
... paupertas ... non possit ...
... subuenire Juuenalis libro ... hic ...
... paupertas durius in se quam quod ridi-
culos homines facit ... hoc uicium
est ... ambiciosa paupertate
omnis ... nitescit

Ca^m lxxxij de securitate

[O] angusti ... est ... secundum poetas
[O] nulli ... securitas ...
... nondum intelligat ...
... angusta ...

[illegible]

reciprocitatis ... ista gigas ...
re ... hic ...
nam solida esse felicitas Lucanus in quarto
libro suo

Ca^m lxxxiij de eadem secundum poetas

[O] uite tuta facultas pauperis ...
[O] Juuenalis libro ... alius ...
... et ... multa ...
multa soli ... labor assiduus ...
... paupertas ...
... fugere ... paupertas ...

[illegible]

et de bono paupertatis

Ca^m lxxxiiij de amicitia

[S]cripsit de bono amicitie quam ...
... Tullius ...
... Tullius ...
Amicicia uoluntas erga aliquem ...

[illegible]

preparates in expeditionibus fuit. Item laudatus cum omni honore tocius [illegible] tis consistere tam pectus candidum. Addidit preterea esse solam que res impossibiles ad possibiles redigeret facultate placendi. Quid enim quid tam magnanimitate vel aggredi pigritaret vel ceptum fatigaret ut tanquam munitam difficultatibus se tolleret a labore. Item [illegible] est ut ex minori ius amicicie pluribus impossibilibus preveniret concordiam cum alio. Romanus unde de religione alia percurrendi nata complacencia pere adminicula essent. Ouidius in libro de ponto. Nomen amicicie barbara corda mouet. Cato in primo. Dilige sic alios ut sis tibi carus amicus. Sic bonus esto bonis ne te mala dampna sequantur. Tullius in libro de amicicia.

Capitulum lxxxv de utilitate vel iocunditate amicicie.

Amicicia omnibus rebus humanis anteponenda est. Nichil enim est tam nature aptum tamque conueniens ad res secundas vel aduersas amicicia ut dictum est. Ennius. Qui potest vita esse vitalis que non in amici mutua beniuolencia conquiescit. Quid enim dulcius quam habere cum quo audeas sic loqui ut tecum. Quis esset tantus fructus in prosperis rebus nisi haberes qui illis eque ac tu gauderet. Aduersas vero ferre difficile esset sine eo qui illas gravius etiam quam tu ferret. Et secundas res facit amicicia splendidiores et aduersas partiens communicansque leviores. In ea amicicia non tam utilitas parta per amicum quam amor ipse delectat. Amiciciarum sua cuique permanet stabilis et certa possessio ita ut etiam si illa maneant que sunt quasi dona fortune tamen vita relicta et deserta ab amicis iocunda esse non possit. Veterrima queque in amicicia sicut vinum vetus debet esse suauissima. Iheronimus. Cum nulla vetustate consuetudinis [illegible]. Tullius ca. viii. [illegible] quid [illegible] humanis excogitauerit nulla pestilencia amicicia quam concordia [illegible] fortuna maius auxilium. Quid enim foret humanis rebus felicius si cunctis esse posset amicicia. Non bella non seditiones non latrocinia non lites ceteraque mala que hominibus conspirans nata sunt fortune facile cessissent. Ex prouerbiis sapiencie. Animi beniuolencia magis magna est cognacione. Quid dulcius quam habere cum quo omnia audeas que sentias ut te cum sit loquaris ut tecum. Quidam tales amicos habere volunt ipsi tales esse non possunt. Cato in primo. Utilius est [illegible] amicos [illegible] [illegible] quid si fecerim amicus in esse cepi. Tullius de amicicia.

Capitulum lxxxvi de fidelitate et constancia amicicie.

Bonum virum et sapientis est has duas tenere in amicicia. Unus ne quid fictum vel simulatum sit. Aperte enim odisse magis ingenui est quam fronte occultare sententiam. Deinde non solum ab alio allatas criminationes repellere sed nec ipsum quidem suspiciosum esse semper. Constituendi aliquid ab amico esse violatum. Accedat huc oris suauitas quedam sermonum atque morum haudquaquam mediocre condimentum amicicie. Idem in libro de natura deorum li. i. Nichil est virtute amabilius quam qui adeptus fuerit ubicumque erit gentium a nobis diligetur. Amicicia si ad fructum nostrum refertur non ad illius commoda quem diligimus non est amicicia sed mercatura quedam utilitatum suarum. Prata et arua et pecudes sic diliguntur quia capiuntur fructus. Hominum autem caritas et amicicia gratuita est. Valerius li. iiii. Amicicie fidei vinculo in aduersis rebus cognoscuntur in quibus quicquid prestatur totum a constanti beniuolencia proficiscitur. Felicitatis autem cultus maiore ex parte adulacionem quam caritati erogatur. Suspectus quoque est eo quod plus semper petat quam impendat. Damon et Phincias Pictagorice disciplinae tam fidelem inter se iunxerunt amiciciam ut cum alterum eorum Dionisius Siracusanus interficere vellet et is tempus ab eo quo prius quam periret domum profectus res suas ordinaret impetrasset alter vadem se pro reditu eius tyranno dare non dubitauit. Appropinquante autem prefinita die nec illo redeunte unusquisque stulticie tam temerarium sponsorem dampnabat. At is nichil se de amici constancia metuere predicabat. Eadem itaque hora et ille venit. Admiratus eorum animum tyrannus supplicium fidei remisit insuperque eos rogauit ut se in societatem amicicie tercium sodalicii gradum reciperent. Ecce vires amicicie mortis contemptum ingenerare vite dulcedinem extinguere crudelitatem mansuefacere odium in amorem conuertere penam beneficio pensare potuerunt. [illegible] Ipsa dileccio [illegible] tamen debito [illegible] quod officiorum solutum quam inuenisse quod deleat. Hos quos amplius diligimus plus timemus. [illegible] Ipsa coniectura est que de amicorum pondere estimacione colligitur. [illegible] amicicia non posse [illegible] officiorum [illegible]. [illegible] Nec fideliter diligit qui fastidit. [illegible] Amicus verus amor [illegible] [illegible] Verus amor [illegible] plurimus [illegible] [illegible] hoc ipso amatus est [illegible] laudibus [illegible] in primo libro [illegible] Augustinus

cepta amicitias non facile admisit et constantissime retinuit. Prudencia in suis [illegible] dant metus et labor et inter preclius et placide fidei firmus inspiratio. Item seipsum coniugat amor quod minimum nimis constringit studio nil dissociabile firmum est. Claudianus in maiori. Non querit precium mercem qui dat amori. Galterus Maloquandicidie libro v. Recipit amor misterii qui non fastidit amicum. Tullius de officiis libro iii. Capitulum lxxxi.

Quid pro amico faciendum sit et quid non.

Amicis et nos tribuere quod recte possis et tribuere quod non sit equum tamen asserere est. Honores et divitie et voluptates et cetera huius generis que videntur utilia numquam iniquum amicicie anteponenda sunt. At iustus contra rem publicam contra iusiurandum ac fidem amici causa vir bonus faciet etiam si iudex sit de ipso amico. Ponit enim personam amici cum induit iudicis et tamen dabit amicicie ut amici causa malit esse verum et ut moret de litibus tempus quod ad leges permiserit. At cum vero iurato sententia dicenda sit meminerit se deum teste adhibere id est mentem suam. Ergo non omnia facienda sunt que amici velint nec amicicie tales sed coniurationes putande sunt. Sed quod utile videtur in amicicia cum eo quod honestum est comparatur iacet utilitatis species valeat honestas. Itaque in amicicia que honesta non sunt postulant et fides amicicie. Ergo nil de amicicia. Nulla est excusacio peccati si amici causa peccaveris. Nam cum conciliatrix amicicie virtutis opinio fuit difficile est amiciciam manere si a virtute defeceris. Item si recte statuimus nec concedere amicis quidquid velint nec impetrare ab eis quid quod velimus perfecte quidem sapientes sumus si nichil vicium habet. Haec lex in amicicia sanciatur ut neque rogemus res turpes neque rogati faciamus. Turpis excusacio enim hoc est et minime accipienda si quis contra rem publicam amici causa se fecisse fateatur. Hec igitur prima lex amicicie sanciatur ut ab amicis honesta petamus et amicorum causa honesta faciamus. Item liber de se gaudeamus plurimumque in amicicia amicorum bene suadencium valeat auctoritas. Quodlibet vir causa nunquam faciemus causa amicorum. Facimus que enim in nostris rebus inhonestum amicorum sunt honestissime ut pro amicis indignis in aliquo debemus inrogari. Valerius libro iii. De utilibus causa amici cuiusdam iniuste rogantis respicit. Ideo quod tu indignacione dixisti quid ergo michi opus est amicicia tua si quod te aliquid inhonestum rogare non possim. Claudianus in maiori. Consultis delicta fuit maioribus amicicie. Cato in suis. Item iniustum est petito nil quod indecet

honestum. Nam stultum est petere quod possit iure negari. Diligere sic [illegible] capitulo de amicicia. Tullius de officiis libro i°. Capitulum lxxxii.

Quomodo quod amicicia nisi inter bonos non sit.

Quid ipsum quod honestum decorum dicimus ipse nobis placet amicosque quos natura fuit commovet id eos illos magis quibus hoc certum a natura ipsa diligere cogimur atque hoc quod est causa diligendi gravissima. Idem in libro de amicicia. Nichil est tam aptum nature tamque conveniens ad res secundas vel adversas adversas quam amicicia. Sed hoc primum sentio amiciciam nisi in bonis esse non posse. Negant etiam quem quam esse virum bonum nisi sapientem sed illam sapientiam interpretantur quam nemo adhuc mortalis est assecutus. Nichil est virtute amabilius nichil quod magis alliciat ad diligendum quippe cum propter virtutem probitatem etiam eos quos numquam vidimus diligamus. Bonos bonos diligat adsciscitque sibi quasi propinquitate sibi coniunctos atque natura. Nichil enim est appetentius similium sui atque rapacius quam natura. Dispares mores disparia studia sequuntur quorum dissimilitudo dissociat amicicias. Nec ob aliam causam boni improbis et improbi bonis amici esse non possunt nisi quia tanta est inter eos quanta maxima potest esse studiorum distancia. Primo illibus autem stabilitatis amicicie confirmandi gratia que benivolencia iuncti prius cupiditatibus quibus ceteri serviunt imperabunt. Deinde equitate et iusticia gaudebunt omniaque alter pro altero suscipiet nec quicquam nisi rectum et honestum alter ab altero petet. Solem tollit se videtur et diligunt sed verecunde. Nam ornamentum amicicie tollit qui ex ea tollit verecundiam. Perniciosus ergo in hiis error est qui existimat libidinum peccatorumque omnium in amicicia patere licenciam. Virtutum enim amicicia adiutrix a natura data est non viciorum comes ut quoniam solitaria non posset virtus ad ea que summa sunt pervenire coniuncta et sociata cum altera perveniret. Ysidorus in libro synonimorum libro ii°. Non magis credi esse eorum amicus luporum agri cum recedit laudibus amicus quam inter equalis bonis moribus. Galterus Maloquandicidie libro v. Firmissimus inter equales inter pares est vinculum amoris. Tirentius in Eunucho. Capitulum lxxxiii. De qualitate amicorum.

Vetus illud verbum hoc est quod inter amicos omnia sint communia. Salustius in Katelinario. Idem velle et idem nolle ea demum firma est amicicia. Itaque si quis etiam ad culpam natus in amicicia prudenciorum inciderit cottidianis usu atque illecebris facile se similis eorum efficiat. Idem in Iugurtha. Omnes eadem cupere eadem odisse inter bonos amicicia inter malos factio est. Boecius in libro de disciplina scolarium.

illorum. Hoc nisi obtinet [illegible] amicitia ut nolit sibi solitarias cogitationes. Ita quod honeste quisque cogitat nulli magis quam ei qui diligit [illegible]. Seneca ad Lucilium epistula iii. Tam audacter cum amico loquere quam tecum. Et tu quidem ita vive ut nichil tibi committas nisi quod committere etiam inimico tuo possis [illegible]

[illegible] Tullius de officiis li. 1o.

Ca. xxxi de impedimentis firmitatis amicitie

[illegible]

Ca. xxxii de impedimentis amicitie

[illegible]

Ca. xxxiii de amicis fortune [illegible]

[illegible]

inimicus. Nulla pestis efficacior ad nocendum quam familiaris inimicus. Ovidius in li. de ponto. Ca. xxxii de eodem et de pertis

Nil nisi quod prodest carum est, en detrahe metu spem fructus: amicum nemo petendus erit. Cum reditu iam quisque suos amat et sibi quid sit utile sollicitis computat articulis. Illud amicicie quondam venerabile nomen prostat et in questu pro meretrice sedet. Diligitur nemo nisi cui fortuna secunda est, que simul intonuit proxima queque fugat. En ego non paucis quondam munitus amicis dum flavit velis aura secunda meis, ut fera nimbosos tumuerunt equora ventis in mediis lacera nave relinquor aquis. Vulgus amicitias utilitate probat. Turpe erit in miseris veteri tibi rebus amico auxilium nulla parte tulisse tamen. Turpe sequi casum et fortune cedere amicum et nisi sit felix esse negare suum. Idem in li. tristium. Vix duo tresve in dextra superestis amici; cetera fortune non mea turba fuit. Illud amicitie sanctum et venerabile nomen re tibi pro vili sub pedibusque iacet. Donec eris felix multos numerabis amicos; tempora si fuerint nubila solus eris. Horrea formice tendunt ad inania numquam; nullus ad amissas ibit amicus opes. Et mobile sic sequitur fortune lumina vulgus. Iudicis aut remanente rebus amicum quibus in ipso tempore in hoste probat. Petronius. Cum fortuna manet vultum servatis amici, cum cecidit turpi vertitis ora fuga. Boecius in primo. Ca. xxxiii de inimicis sic fictis amicis

Nulla pestis efficacior est ad nocendum quam familiaris inimicus. Cleobolus Lidius. Magis amicorum invidiam quam inimicorum insidias debemus cavere. Illud enim apertum est, hoc celatum malum; nocere quod fuerit quo non sperat. Bias Prienes. Molestius est inter duos amicos quam inter duos inimicos iudicare. De fictis amicis certa sunt iudicia. Salustius in Catilinario. Aliquos etiam [illegible] natus in amicicia priorum invadit cottidiano usu atque illecebris facile persimilesque ceteris efficit. Claudianus in maiore. Multas delicta fuere magnis amicitie. Terencius in Andria. Hoc tempore obsequium amicos, veritas odium parit. Cato. Multo melius est de quibusdam acerbos inimicos quam eos amicos qui dulces videantur. Illi enim verum sepe dicunt, hii autem numquam. Idem in li. de moribus. Una dies qualis fuit monstrabit amicus. [illegible] in li. de [illegible]. Fluctuat ad tempus venalis amicus egenum. Nec nevus refovet nec fabricatus amor. Marcialis coquus. Hunc qui invitat tibi qui cena parant amice venales et sunt; [illegible] non te [illegible] amicus erit. Tibullus li. 3. Nec vos decipiat prudentia blanda, tollo nec capiat blanda

sordida lingua pater. Sedulius in carmine paschali li. 2. Traditur inimicis fere predictor. Impie latro quid simulas et amica fraude salutas? Sanguinis [illegible] aut pax quevis in ensis sunt truculenta; pia lupus oscula porrigit agno. Oracius in li. sermonum. Absentem qui rodit amicum, qui non defendit alio culpante, solutos qui captat risus hominum famamque dicacis, fingere qui non visa potest, commissa tacere qui nequit, hic niger est, hunc tu Romane caveto. Sic teneros animos aliena opprobria sepe absterrent vitiis. Tullius in li. de officiis 1. Ca. xxxv de amicicia cum malis vitanda et dissoluenda et abrumpenda

Amicitias que minus delectent magis consuunt sapientes sensim dissuere quam repente precidere. Idem in li. 2. Cum id quod utile videtur in amicitia cum eo quod honestum est comparatur, iaceat utilitatis species, valeat honestas. Et cum in amicitia que honesta non sunt postulantur, religio et fides ante ponantur amicitie. Idem in li. de amicitia. Precipiendum est igitur bonis ut si in ipsius amicitias ignari aliquo casu inciderint, ne persistant ita se alligatos ut ab amicis in peccatis non discedat. Nec minor pena statuenda est hiis qui alterum secuti fuerint quam hiis qui ipsi fuerint impietatis duces. Dispares mores dispatia studia sequuntur, quorum dissimilitudo dissociat amicitias; nec ob aliam causam boni improbis et improbi bonis amici esse non possunt nisi quia tanta est inter eos quanta potest esse studiorum distantia. Erumpunt sepe vitia amicorum tum in ipsos amicos tum in alienos, quorum tamen ad amicos tamen redundat infamia. Tales amicitie sunt remissione usus eluende et dissuende magis quam discindende. Cavendum est namque ne non solum amicitie deposite sed etiam inimicitie suscepte videantur. Nichil enim turpius quam cum eo bellum gerere cum quo familiariter vixeris. Si autem dico non quod diuturno intolerabilis exarserit iniuriam, neque rectum neque honestum sit nec si possit ut non possit ut non statim alienatio disiunctio facienda sit. Hec quo fiant amicorum dissidia si vere sit ut [illegible] amicitie tribuendis est ut magis [illegible] sit is qui faciat non qui pati iniuriam. Cato. Amicicie si forte tua pravis ignorantur [illegible] sicut dissuende sunt magis quam distrahende decet. Ca. xxxvi de utili vel utilitate

Dicto de summo rerum appetendarum genere, scilicet de honesto quod sua vi nos allicit dignitate, de utili dicendum quod genus quod sua [illegible] ac dignitate nos trahit et fructu [illegible] ... de utili quod non [illegible] suam vim

ac natura appetit, secundum quod fructum utilitatis inde gerit. Sunt preterea sanitas et fortitudo corporalis, quorum quamquam inspecto genere non quidem utilitas aut usus pertinet. Secundum dominationem amplitudo vel honor seu gloria videatur, iuxta Tullium, computandi. Est autem utile quod quid in usu veniat ac fructuosum assumi potest. Utile namque dicitur abutendo [illegible] secundum Augustinum, est aliquid in facultate voluntatis assumere, prout ab ea vale dicitur. Utilitas que semper honestati postponenda est. Tullius de officiis libro iii. Unum debet esse propositum ut eadem sit utilitas uniuscuiusque et universorum. Cumque id quod utile videtur cum eo quod honestum est comparatum iaceat, utilitatis species valeat honestatis. Vincit quod tamen secundum naturam est quod utilitatis, sed etiam in re ulli turpitudo esse non potest honores aut divitie voluptates et cetera huius generis, que videntur prestare homines; ea que sunt fundamenta nature cum utilitate ab honestate seiungunt. Omnibus cum comperimus utilitate ad equalem rationem. Idem in libro de natura deorum i. Egyptii nullam beluam nisi ob aliquam utilitatem quam ex ea caperent consecrarunt. Seneca ad Lucilium epistola ix. Qui utilitatis causa assumptus est tamdiu placebit quamdiu utilis fuerit. Negotiatio est ista, non amicitia, que ad commoda accedit. Ovidius in libro de Ponto. Nil nisi quod prodest carum est; en detrahe menti spem fructus, nemo petendus erit. Tam quisque suos amat et sibi quid sit utile sollicitis computat articulis. Oratius in poetria. Omne tulit punctum qui miscuit utile dulci. Idem in libro epistolarum. [illegible] si non concedit [illegible]. Cato in libro de moribus. Omne [illegible] tenere communis [illegible] utilitatis [illegible] tempore debes. Res age que prosunt [illegible] [illegible] nec [illegible] est [illegible]. Tullius de officiis libro iii.

Ca. xcviij. De publica utilitate preferenda potius quam privata

Sequi debemus que natura [illegible] ad [illegible] hominum [illegible] omnia [illegible] aut [illegible] ut ipsi inter se alii aliis prodesse possint. In hoc quoque debemus naturam ducem sequi et communes utilitates afferre in medium. Fundamentum enim [illegible] iustitie est ut ne cui noceatur, deinde ut communi utilitati serviatur. Cum [illegible] preceptum [illegible] teneat, unum quod utilitatem civium sic tueantur ut quecumque agant ad eam referant, obliti commodorum suorum; alterum ut totum corpus rei publice curent, ne dum aliquam partem tuentur reliquas deserant. Tutela aut procuratio rei publice ad eorum utilitatem qui commissi sunt, non ad eorum qui [illegible]

lius est quam ipsa tuenda est. Omne autem officium quod ad coniunctionem hominum et ad societatem tuendam valet anteponendum est illi officio quod cognitione et scientia continetur. Est enim [illegible] nature aptius [illegible]. Magnitudo autem animi remota communitate coniunctioneque humana feritas quedam sit et immanitas. Idem in libro iii. Multo magis secundum naturam [illegible] iustitia [illegible] quam voluptas, vita, divitie; magis quoque secundum naturam [illegible] omnibus gentibus si fieri possit conservandis atque iuvandis maximos labores molestiasque suscipere quam vivere in solitudine non modo sine ullis molestiis sed etiam in voluptatibus maximis et [illegible] copiis. Unum omnibus debet esse propositum ut eadem sit utilitas uniuscuiusque et universorum. Idem in [illegible] [illegible] ullum [illegible] pu[illegible] imitandum est. Idem in libro de amicitia. [illegible] non minor [illegible] est qualis [illegible] morte mea futura sit quam qualis hodie sit. Idem in oratione [illegible]. Ille vere fortunatus est [illegible] salute [illegible] ad omnes [illegible] letitia [illegible]. Idem [illegible]. Vincit [illegible] fortuna magis [illegible] possit, nec natura melius [illegible] velit [illegible] quam plurimos. Idem in [illegible] libro [illegible]. Nihil melius [illegible] hominum natura [illegible] quam [illegible] homines [illegible] consulendo [illegible] arbitrantur. Sydonius in epistolarum libro iii. [illegible] publicum semper curent [illegible] privata. Terentius in [illegible]. Ut quid aliena curas que nihil te non [illegible] homo [illegible] nihil a me alienum puto. Seneca de [illegible] [illegible] est malis [illegible] [illegible] de [illegible] malas. Oratius in libro epistolarum. Nam tua res agitur paries cum proximus ardet, et neglecta solent incendia sumere vires. Ovidius in libro epistolarum. [illegible] cum [illegible] igne [illegible] [illegible] ille suo. Rector de hac [illegible] [illegible] de officiis. Invenies [illegible] quoque [illegible] capitulo de [illegible] et capitulo de mortalitate. Tullius in [illegible] [illegible].

Ca. xcix. De utilitate [illegible]

Utilitatis autem due sunt partes, scilicet incolumitas et potentia. Incolumitas est tuta salutis atque integra conservatio. Idem in oratione [illegible] egentes [illegible]. Sana valitudo iucundior est hiis qui e gravi morbo recreati sunt quam illis qui numquam egro corpore fuerunt. [illegible] etiam desiderata magis quam assidue percepta delectant. Sydonius in epistolarum libro iii. [illegible] vitanda sunt plerumque consilia

Ca. [illegible] de publica utilitate preferenda potius quam privata

Ca. xcix de utilitate [illegible]

medicorum assidentium et dissidentium qui
pars docti et seduli satis languidorum vo-
tis officiosissime gaudent. Seneca medicus
ubi tempus est medicina sanari piget. Seneca
ad lucillum epistola xl. Remedia non prosunt in
morientibus. Quintus medicus egros intuens
tum curat. Idem in xlviij. Non sit tam
demens ut egrotare cupiam sed si egrota-
dum fuit ut nichil effeminate faciam. Ita
cum pati tormenta optabile sed pati fortiter
in laboribus. In remedium redeunt honesta
solatia. Requies animum erexit etiam corpori
prodest. Petrus in speculo(?) libro ex depactacasil
delibus tenomancie inquerimonia sui
adversus de se non ha qui sollicito quisque la-
bore saturat medicos carnis ambire de
morbis atque nulla quela egressa sequi-
tur tarda medela. Bernardus super cantica can-
ticorum sermone xxx. Certi nolunt nisi duas
animam suam salvam facere per quod hi nos di-
citis ciborum observatores morum neglectores
et nos improbates rectamatores eius docuit animas
nisi tumida salvas facere corporis rediscipuli-
cuius vide. Quoniam duobus sequi neque
gitis. Hec manifesta te facit qui sic dis-
putat hec aculus hec capitis illud pectori
vel stomacho nocet. Ipso communemque(?) quod
apostolo nunquid dixit hec immediate post. Utique
in evangeliis legistis has differentias aut
in epistulis aut in actibus apostolorum. Non de ypo-
cratis vel galieni sunt aut de scola epi-
curi debemus proferre vobis ... discipulus su-
per Christi discipulis loquor. Epicurus et ypo-
cratis corporis alter voluptate alter bona
habitudine assistet. Meus non nisi utriusque rei
contemptum predicat. Petrus tonit (?) ramada
libro v°. Cap. xxxiiij de eadem sed per poetas.

Multi corporis sanitate nimia tutantur
multique improbitate gule nomine veine
diant et quod turpius ingesserit tur-
pius egerunt ... aut in assensis
docti curassa ... corpora que carere
di mensura impleverunt vel cito ablacare
sagittas ... in paraliticum et pes-
sima morborum genera quod ... ideo nichil
esse decipitur ... nisi sal... neque
possunt crescere. Non enim manere in uno
statu natura corporum sed aut crescere se-
aut decrescere nec posse. Nunc ... in
crescendi tamen sit. Unde et galienus
doctissimus ypocratis interpres athletas
quorum vita corpus sagina est dicit in ex-
hortatione medicine nec vivere posse
diu nec sanos esse. Idem super mattheum
libro primo. Epicurus apud philosophos voluptate calcaria
ta plurimo eadem posuit duas corporis sani-
tates non esse nec laudandas nec assuefi-

debere mollitiem capitis et pedum. Seneca
quanto firmitate certa robustiora sunt eo
tamen non sunt pauca voluptati debent plura
saluti. Morbi causa mali est quoque voluptas
maximi animus. Ne nos inficiat nulla est tantus
morbi. Ovidius in libro de remediis. Principiis
obsta sero medicina paratur. Qui decipit subtilis
reprimendo. Ut hac via quam per plenam inf-
irmitatum depugnatio medicine sed de regi-
minibus agit auctor. Cap. C de corpore pulcri-
tudine et pulchris.

Adiunctam(?) sanitate quidem
indeut(?) primo nobis sanitas et forti-
tudo viri et pulcritudo etas in iuventute
et hiis. Quoniam omnia vana sunt et quasi flos
feni transeunt. Seduli (?) primus. Quid est pul-
critudo flos marcidus carnalis felicitas
humana gloria. Seneca in ypolito. Res est for-
ma fugax. Idem ad lucillum epistola lxvj. Post aut ex
casa vir magnus exire potest et ex deformi
humilique corpusculo formosus animus ac mag-
nus. Item deformitate corporis animus fe-
datur sed pulcritudini animi corpus ornatur.
Idem in lxxxv. Cogito mecum qui multos fit
animos quorum laetas (?) ... nivare per
... facit incontinua in ... forma
ma aristotiles ... oculis ... in
tus ... ut corpus ... ab... pre-
... nomine ... inspic... est
pulcherrimum corpus ... ita ... de-
cor hoc ... Boecius libro iii de consolatione re-
citatis addit. Nec quod pulcrum videri non tua
natura sed spectantium oculorum facit infir-
mitas. Valerius libro iiij. Quamdam excellentissime pul-
critudinis adolescentis spurinna nomine cu-
m ... ... plurimi feminarum sollicitaret
oculos ideoque viris ac parentibus earum se
suspectum esse sentiret oris decorem vulne-
ribus confudit deformitatemque sanitatis sue
fidem quam formam irritamentum aliene libidinis
esse maluit. Tabullis libro v°. Cap. C j de eadem
per poetas.

Sit procul a nobis forma
secunda tua est et prava plena quam
de referre manu. Ovidius in libro quarto
sint procul a nobis iuvenes ut femina compti.
Idem in libro de arte primo. Forma viros neglec-
ta decet. Pessima sit nulli non sua for-
ma placet. Delectant etiam castas precoma
forme. Idem in ij°. Forma bonum fragile
est quantumque accedit ad annos fit minor
et spatio carpitur ipsa suo. Nec violae semper
nec lilia candida florent. Idem in libro de
fastis primo. Fastus inest pulcris sequiturque su-
perbia formam. Idem in libro tristium iiij°. Ista decens
tristem facies longis vitiabitur annis ru-
gaque in antiqua fronte senilis erit. Iuvenalis
aliquis dicet sunt hec formosa dolebis et
speculum mendax esse et queris tamen ...

[margin: ... de iuvenili etate]

pruinis inhorrescas. Non semper erit
redeunt recentia flores perdit spina ro-
sas nec semper lilia candebunt. Idem. Iam langue-
rem una senes nec [illegible] corpo-
ris forma bone est nec se qui quondam
annis. Omnia tempus alit tempus rapit. usque
marcida est. Iuvenalis libro ix. Mors sola
fatetur quantula sunt hominum corpuscula. Fa-
cta est vecordia forme atque pudicicie ce-
ter.

Cap. xiii. De iuvenili etate.

Sed nec in iuvenilis etatis robore
confitendum est quia mors iuvenibus
est in insidiis que senibus est in ianua
ut Tullius in libro de senectute. Quis enim
sperat adolescens cui promittit se diu vic-
turum. Quid enim tam stultus quam incerta pro
certis habere. Quin etiam illa etas multo plures
quam senectus habet mortis casus. Facilius enim
in morbos adolescentes incidunt. Gravius
egrotant tristius curantur. Item etiam melior
conditio est senis quia quod sperat adole-
scens ipse consecutus est. Ille vult diu vivere
iste diu vixit. Quamquam in quo est aliquid ex-
tremum? Cum enim id advenit quod preterit efflu-
xit. Solum tantum remanet quod virtute et recte factis
consecutus sis. Mors etiam contingit adole-
scentibus adversante et repugnante natura
ideoque eius senibus non venit tamquam
sponte nulla vi adhibita et ideo levis.
Sicut ergo poma ex arboribus si cruda sunt
vix evelluntur si matura et cocta decidunt
sic vitam adolescentibus vis aufert seni-
bus maturitas. Seneca ad Lucilium epistola xxiii.
Iunior es quid refert? Incertum est quo loco
te mors expectet. Itaque tu illam omni lo-
co expecta. Tibullus libro i. Ecce quidem
tam magnos [illegible] capillos. Ecce venit
tacita curva senecta pede. Iuvenalis libro ix.
Festinat enim decurrere velox flosculus
angustie miserieque brevissima vite
portio. Ovidius sine titulo libro i. Labitur oc-
culte fallitque volubilis etas et celer ad-
missis labitur amnis equis. Cato in suo libro. De-
[illegible] quoque mala [illegible] capillo
[illegible] Tullius in suo

Cap. xiiii. De senili etate et bona senectute.

Quiete et pure atque eleganter acte etatis placi-
da et lenis est senectus. Nam ipsa
bene acte vite bene factorumque multorum recor-
datio iocundissima est. Temeritas florentis
etatis prudentia autem senescentis. Unde qui
legere aut audire antiqua voluerit maxi-
mas res ab adolescentibus labefactas a se-
nibus autem sustentatas et restitutas reperi-
et. Decorus est sermo senis quietus et
remissus facitque sepe ipsa sibi audientiam

disti senibus [illegible]. Senectus ho-
nesta est si ius suum retinet. O preclarum mu-
nus etatis si quid aufert nobis quod in ado-
lescentia vicio(sis)simum sc. libidinem corporis.
Cupidis vero odiosum et molestum est ca-
rere, satiatis vero et expletis iocundius
est carere quam frui. Quanti illa sunt quam af-
fert senectus animo tamquam emeritis sti-
pendiis libidinis ambicionis contencionis
inimiciciarum cupiditatum omnium secum esse
secumque vivere. Si vero habet aliquod pabulum
studii atque doctrine nichil ociosa senectu-
te iocundius. Apex senectutis est auctoritas
unde [illegible] ut quisque etate antecedit
eius sententia principatum tenet. Non tamen cani
nec ruge auctoritatem repente arripere possunt
sed honesta superior etas fructus capit auc-
toritatis extremos. Mors etiam contingit ado-
lescentibus [illegible]. Hinc [illegible] Pisistra-
to tyranno a Solone. Querenti enim
qua tandem re fretus sibi tam audacter
resisteret: senectute. Valerius libro viii. Pascali-
us vir et peritus iuris civilis [illegible]
[illegible] multa loquente ab amicis [illegible]
admonitus duas res homini [illegible]
[illegible] magna [illegible]. Sophocles se-
nectutem [illegible]. Idem in libro vii.
Sophocles etate iam senior cum ab eo quidam
quereret an [illegible] rebus veneriis ute-
retur: Dii meliora inquit libenter enim
istinc tamquam a domino agresti ac furioso
profugi [illegible]
[illegible] etiam [illegible]
[illegible]
Seneca ad Lucilium [illegible] ante senectutem cu-
ravi ut bene viverem in illa ut bene
moriar. [illegible]

Cap. xv. De incommodis senectutis.

Quid est senectus?
Optatum malum, mors viventium, inco-
lumis languor, spirans mors. Ex
dictis sapientum. [illegible] Tullius
in libro de senectute. Nemo tam senex est
qui se annum non putet posse vivere. In
studiis laboribusque viventibus non intelligi-
tur quando senectus obrepit. Ita sensim sine sen-
su etas senescit nec subito frangitur sed
diuturnitate extinguitur. Maximianus [illegible]
[illegible] senectus.
[illegible] Virgilius Georgicorum libro iii. Op-
tima queque dies miseris mortalibus evi
prima fugit subeunt morbi tristisque
senectus [illegible]
[illegible] labor [illegible]. Oratius
in poetria. Multa senem circumveniunt incom-
moda vel quod querit et inventis miser et
abstinet et timet uti vel quia res omnes

[margin: Cap. xiii de senili etate et bona senectute]

[margin: Cap. xiiii de incommodis senectutis]

tunditque gelidusque ministrat. Dilator spe lon-
gus iners avidusque futuri. Difficilis
querulus laudator temporis acti se puero
castigator censorque minorum. Maximianus.
Hinc sola sulcis tibi inspiciada senec-
tus cui cedit quicquid vite tuta solet. Sin-
gula turpe senem quondam quesita referre
refert et quod tunc dederit iam ...
stat tremulus dubiusque senex semper quod
malorum credulus et stultus que facit
que timet laudat preteritas iuventes despi-
cit annos ... recta ... sapit esse
putat se solum doctum se iudicat intelli-
git quod sit sapiens desinit ipse magis de-
sipit auditor nec desinit ipse loquendo quod
sola fortes garrulitate senes. Auctor. De
hac quoque materia requirere supra capitulo de mori-
bus senum. Tullius in libro supra. **Ca. C v de remediis senectutis**

Ut autem tamen morbum sic contra
senectutem pugnandum est et habenda ra-
tio valitudinis utendum exercitationibus
modicis tantum cibi ac potus adhibendum
ut vires reficiantur non opprimantur. Nec
vero corpori tantum subveniendum est sed menti atque
animo multo magis. Nam quod senex ... stultus tar-
ditas obliviosos et dissolutos non sunt
vitia senectutis ... ut petulantia
ut libido magis est adolescentium quam se-
num nec tamen omnium adolescentium sed non proborum
sic ista senilis stultitia que deliratio dici
solet est non omnium sed levium. Quod autem ado-
lescente ... est senile aliquid ...
quod qui sequitur corpore senex esse poterit
animo numquam. Seneca de ...
... sibi senectus annos ... studia
vana ... et dampna etatis mala
... labor ... Macrobius ...
... longe cura ... tem
totius ... ad contemplacionem ...
... in ipso fine ... ac si
... cottidie ... temporis
... diligenti ...
... supra in libro ...
... capitulo de memoria. Item de remediis con-
tra senectutem require plenius infra libro de ...
... exemplo de ... senecte. Ro...
... sapientum. **Ca. C vi de brevitate huius vite**

Huius vite commoditas est non ...
... lex cum universalis est que
... et mori. Itaque male
vivunt qui se semper victuros putant.
Seneca de ... libro ii. Fuit tempus
et ... desiit. ...
magni est modicum fuisse. Elegans loqu-
tus quidam ... annos ... hos

inquit ... dies quos ... Ovidius de
titulo libro ... labitur ... Falliturque volubi-
lis etas et celer admissis labitur annus
equis. Item in libro ... vindicte ... cunt
anni more fluentis aque. Nec que pre-
terit iterum revocabitur unda nec que preterit
hora redire potest. Idem in libro methamorphoseos
xv. Cuncta fluunt ... est quod toto perstet
in orbe ipsa quoque assiduo labuntur tem-
pora motu. Non secus ac flumen neque enim consiste-
re flumen nec levis hora potest sed ut unda
impellitur unda urgeturque eadem veni-
ens urgetque priorem tempora sic fugiunt pa-
riterque sequuntur ... nec quod fui-
mus nec sumus nec cras erimus. Idem in libro
de fastis ... Tempora labuntur tacitisque se-
nescimus annis. Effugiunt ... nullo ...
... dies ... heu heu nos miseros
quam totus homuncio nil est. Nil erimus cunc-
ti ... nos auferet ... ergo vivamus
dum licet esse bene. Maximianus. Cuncta
... volubile tempus. Nec
... iam ... est totum
... omnia ... hora
... transit. Auctor. De hac quoque materia
supra capitulo de ... exemplo de ...
... in libro de ...
tis **Ca. C vii de multiplici miseria huius vite Seneca philosophus**

Homines quid ... plan...
... in mortali-
bus animis ... incolu-
mitatibus et ... brutis et ...
... corporibus ... mortalibus ...
... sic ... casu
... fortune ... mortali-
bus ... tempore ... vita mor-
te ... Quid est homo ... in-
carnata plenitudo temporis speculator
vite ... mortis ... via-
tor loci hospes ... laboriosa parvi
temporis ... Quid autem est vita. Be-
atorum leticia mestitia miserorum expec-
tacio mortis ... Plinius de ... naturali
... naturalia
tribuit ... cortices ... squamas se-
tas pilos plumas pennas squamas val-
... que ... inter-
dum ... est
hominem ... in nuda humo
natali die abicit ad vagitus statim et plo-
ratum ... tot animalium aliud ad la-
crimas et ... vite principio ... sed omnino
...plantur ... Calcaterius ... abiecta
... miseria ... dura moriendi ...
... sapientum homo ... morte
quotiens amittit ... valuas ...
... vite cursus ... in tranquillo

motu flagitium spe semper minor duratur
de vocis potentia et felix sine vine constituit
vno virtute est incipiendo semper idem potius
se gaudium quam fulmine etc. Et impendentia ho-
stilis de gaudio plangitur manducaria qui
bestia tunc corpora vos esse videntur ut quanto
animus infirmior est spes timor cupiditas
avaritia filie esse non sunt. Boetius de
consolatione li. iii. Petimus ne ergo tamalibet
ut cupias honori dignitatibus fulgere nisi datis
supplicationibus et qui sine petis honore tamquam
presentibus humilitate vilescere. Non ne despi-
ceris publicatorum insidiis obnoxius [illegible]
libus pateris. Bellum petes quam prosperitatem quere
quam districtus sermonibus esse desideres volup-
tatum vitam degeres quis non aspernatur et abi-
ciat vilissime rei scilicet corporis servum. Sene-
ca in libello de moribus. Quicumque mortem videris
homines sicut Hildebertus de homine. Cap.
Hec est hominis [conditio] xxvi de eadem et poetis

Heu quam tempore labi et semper quedam
tendentem mori. Est hominis nudum
nasci nudumque venire ad unicum nec opes tol-
lere posse suas. Est hominis pueritie solo fa-
mem quam fati et miseris gradibus melius
redigi. Ictus est heres homo homo poeta-
tis adulti. Decimus hic dum summa tumulla
maneat. Res zopes pistant ci famulant
adhorrit. Et locupletes ... mane nesse fore
perit. Nemo pater vel ... nis affligunt una
nerdi que morituras ... non dedit. Ses
ius illis deus aspicit statuitque tenere legi-
bus continui statuere vel ut suo. Marcial cogitis.
Propositum vite quam tamfecundi quam laboris. Gau-
dia non remaneat sed fugitiva volant. Lit
mami complacuit asserere toto spe fruent
mo sit quoque lapsa sum. Maximianus
qui dum vivit miseris tandem vite nec
humano subiaceret arbitrio. Dulce mori mi-
seris sed mors optata recedit. At cum tristis
erit, precipitata venit. Aporte mori melius
quam mortis durare vitam. Pena immortalia
subito prope vivat quam quod protractas susti-
nuisse diu. Jam mors est totum quod vivimus
omnis serui transcuntibus hora quam simul
fit quod solus miseris sum est. Post omnia
lucius. Lugeat libra carie heu tot modo
dampna flores. Nunc placet melius eris
tam fide velius. Eneutus vanos res mea
semper sit. Felix qui potuit tranquilla ducere
vitam et letis stabili claudere fine dies.
Fulgentius in li. mythologiarum. Ubi flamme
victima miseriarum abolita est. Hildebertus

Cap. xxviii de infidelitate et excusatione mortis
temporis humani tali. tercie sed et poetis

Quem post hominem tali ... fa-
tare ea natura quarta est cum facile
infestat ad mortem flamma voluntatum

[column 2]

omnibus est eius in carne ... ari dubitare in
qua caros et famulam mentem iaculat
cuncta dum videtur secrete vix aut numquam
gubernatur evadit. Plinius itaque difficile
est affatu quo summe corporis macula
plena est ad veritatem semper nunc queuntur
quo plerumque per sensus et ipse tamen carna
lis carnis indignatur miseriis ut cum
illa mite molestiis affligit propria eius
impia confirmatum omnis inpugnare
magnum putet absque cum dum magis
iud putat esse suspicium. Idem in epistola
anime sue destitui suo corporis. Alius pla-
gentis loquitur anima iam iamque vectis
hospita simili tandem timor. Ovidius in
epistolis. Quod gravius quam tacitis placet.
Dolor admirantem non moritura trahor.
Heu mihi quid talis falli quam integra sub
ire. Virgilius: quam velox domina dampna
sui hospitium spousus mea fabricaverit
arte quo sustenta brevi tempore casta fui. Vita
in usus sed carnis clarius adulterum illu-
sit famula sub desperante fortis. Cognitat
obloquitur pudibus imperat. Vir delicijs
omnibus nomine lactat. Heu his infima mo-
dis cepit pudor honestum et iugeraz quo
multi improba traxit. Hoffreyus li. i. ista inc-
ipit est his dum ad solacium religionis. Idem
solum amara dies. Ecclesiasticus in vestro quam
sed vestris quam et fortasse dies esse suppli-
cavit. Est et potentia domino quia libera tri-
sti caret. Spectus mur cave queat. Vir-
decius in summa. Cap. xxix de eadem et poetis

Fertur bella horrida fuerunt omnibus
inclusa fuerint et discordibus animis
vos semper natura hominis. Nam nisi
terra lima effugiata ... animum tot
illa serenos editus afflatu angustis tante
cordis estuat et sordes aretamur merita
versat. Salomon in malo ... in diadi ergo
cum servis ... bona in dura ... in
di. Alligat alteribus animam cum nec sunt
esse primum memorie vel eius imaginis
instar. Factum sit aut quorsum resoluta vir-
tus tandem. Decedat inde boni subit igno-
rantia. Bucardus in mauresio
vel de formate homo cum corporis ab ...
nis apsinis animus suum insinuat velle di-
visorum madem medicis ugoni. Nam
amicitia parat facere. Hec presente morte
terras timore tenebras hominum quam pati
eternitate corporis. Nec assa de terre querat
fecisse quidam spiritus in his subitorum
vel eorum sibi dispari talis queret ani-
te hominum contra opus tamen euocaret.
Requirat liber in medio stabilitas. Confunde the-
tis rarguita. Primum potentis opus tacite

dedalo corpus texuit complevit et ut dicis
spirat corpore mente spoliata eius corpus
dulcia licet [illegible] ad unum [illegible] facta cum
placitum nobis reddat opus [illegible] omnis etc
[illegible] erit [illegible] utraque templis [illegible]
religione [illegible] patri sic vide
duabus Et sic philosophus [illegible] esse suus
[illegible] quine [illegible] dixit
[illegible] linea [illegible] [illegible]

[illegible] cum Cap. Cxj de tedio vite
Q[illegible] mortificationis officium amat tantam
[illegible] parte perpigit ut si quid [illegible]
[illegible] et implacabili odio absor
[illegible] sollicitudine [illegible] Quare
cum ibi fuit [illegible] amore [illegible]
[illegible] plerumque super [illegible]
molestie [illegible] mortifica
tionis [illegible] sollicitat ad [illegible]
[illegible] ille tenebrosis desideriis [illegible]
[illegible] amplectatur sollicitudinem [illegible]
[illegible] delicias [illegible]
esse diu fatigari formidat paulatim ma
[illegible] tedet vite placuit [illegible] mortificationis [illegible]
[illegible] [illegible] mortis [illegible]
[illegible] amarescit [illegible] inde turpis
ac ridiculus fit mortis appetitus [illegible]
[illegible] [illegible] suos [illegible]
[illegible] [illegible] quandoque [illegible]
[illegible] quidem [illegible]
vel in aquas vel ad laqueum egit dolor a
[illegible] Nam de veteribus quid loquar
quorum mortes [illegible] provocatas [illegible]
[illegible] [illegible] poete tacue
[illegible] [illegible] attestatio cum
[illegible] mortis [illegible] suppositis [illegible]
[illegible] [illegible]
[illegible] amice adhuc [illegible] eve
[illegible] ut [illegible] malis vita fasti
diat [illegible] annos [illegible] semel
[illegible] suprema morte [illegible]
[illegible] esse [illegible]
non est [illegible] voluntatis [illegible]
[illegible] illi [illegible] stimulis et
blanda [illegible] [illegible]
dum [illegible] clamat [illegible]
[illegible] [illegible] nephas
[illegible] fit [illegible] [illegible] Eusebius [illegible]
[illegible] anno [illegible] augusta [illegible]
[illegible] latinus declamator tedio du
plicis quartane [illegible] [illegible] de
[illegible] ad [illegible] Cap. Cxij Quomodo sit
ad mortem [illegible] fastidio vite secundum philosophum

Q[illegible] cottidie morimur cottidie
[illegible] demitur aliqua pars vite et tunc
[illegible] vita decrescit [illegible]
[illegible] est currere ad mortem tedio vite [illegible]
[illegible] vitam [illegible] adducit [illegible]

[illegible] [illegible] vite [illegible] vita [illegible]
[illegible] qui [illegible] voluptatibus [illegible] in
[illegible] meruit [illegible] tenet [illegible] morde
[illegible] non [illegible] [illegible] amici
fortune [illegible] [illegible]
[illegible] est diu [illegible] accedit [illegible]
[illegible] [illegible] magis
morte [illegible] vita ad ipsum [illegible]
[illegible] [illegible] vita diligere mor
tem non timere precepit Epicurus [illegible]
[illegible] est currere ad mortem tedio vite [illegible]
[illegible] ridiculum qui appetit mortem [illegible]
[illegible] [illegible] metu mortis [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] morte appetenda [illegible]
[illegible] Cap. Cxiij de eodem secundum poetas

S[illegible] est voluisse mori [illegible]
[illegible] [illegible] fortis [illegible] est
[illegible] vita [illegible] [illegible] vita
[illegible] vita [illegible] est [illegible] et quos
constat [illegible] laboribus [illegible]
[illegible] [illegible] quid
[illegible] ignave [illegible]
[illegible] fugere [illegible]
[illegible] non fugere est [illegible] mori
[illegible] laudas [illegible] morte
[illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] et [illegible]
[illegible] [illegible] in
[illegible] est [illegible] vitam [illegible]
[illegible] ille facit qui [illegible] esse [illegible]
[illegible] Cap. Cxiiij de utilitate moriendi

Q[illegible] est mors eterni [illegible]
[illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] fugit vite
[illegible] [illegible]
vite [illegible] [illegible] in
[illegible] mori nos [illegible]
[illegible] [illegible] subinde [illegible]
est [illegible] [illegible] anno
[illegible] [illegible]
[illegible] mora mortis [illegible]
[illegible] [illegible] mors [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] ad
[illegible] [illegible] est [illegible]
[illegible] [illegible]
[illegible] mors [illegible]
[illegible] [illegible]
morere [illegible]
[illegible] [illegible] trahit [illegible]
[illegible] [illegible]
[illegible] aer [illegible] tellus [illegible] maris
[illegible] [illegible]
[illegible] paludes [illegible]
[illegible] [illegible] globo [illegible]
[illegible] [illegible] mortua
[illegible] [illegible] [illegible] venit

vestigia reges deposito honore turba cum
paupere mixti omnia mors equat Cicero
in iiii tusc. Certus cuncta suos repetunt ma
tremque requirunt et redit in nichilum quod
fuit ante nichil Lucanus Commune mun
do supplicium est rogus Capit omnia tellus que
genuit celo tegitur qui non habet urnam Ora
tius in tercia ode Mille modis leti miseros
mors una fatigat Propertius in secundo Scevre
peste fame mille modis ardore calore Mille
modis miseros mors una fatigat [illegible]
pit una holes Ennodius [illegible] Constans
mors venit ordinibus Seneca Mors amen
dus [illegible] tristis futurorum [illegible]
[illegible] plena [illegible] viribus Actor
Declar[illegible] quamque materia requirunt [illegible]
de invenili etate [illegible] casulo delabilita
te vite infirmitas cap[illegible] demonstratis equitate
[illegible] in [illegible] Ca. xvi De [illegible] constans mortem

Meditatum autem esse debet ab adolescencia ut morte negligamus sine qua meditatione tranquillo animo nemo esse potest cum certissime moriendum sit et quo incertum tempore Sapientissimus quisque equissimo animo moritur [illegible] cum [illegible] se penitet qui ita moritur ut non fuisse se natum consuetudinem et corpore vita discedit tamquam [illegible] non [illegible] natura nobis dedit non [illegible] Seneca in libro de [illegible] Mors [illegible] est [illegible] quorum cum vita omnia [illegible] non [illegible] quorum [illegible] non potest Seneca [illegible] Tota philosophorum vita ut ait [illegible] commentatio mortis est Nam quid aliud agimus cum [illegible] corpore [illegible] publice negociis animum se [illegible] nisi [illegible] ad [illegible] maxime [illegible] a corpore [illegible] [illegible] secum esse cogimus [illegible] a corpore se [illegible] aliud est quam mori [illegible] [illegible] a corpore se [illegible] mori [illegible] Seneca [illegible] defunctum [illegible] viro forti turpis mors [illegible] potest [illegible] Vegetius [illegible] de re militari [illegible] mortem minus timet qui minus de [illegible] novit in vita Seneca [illegible] qui miserum est nescire mori Seneca ad [illegible] in [illegible] mortis metu et vite [illegible] fluctuat et [illegible] mori nesciunt [illegible] [illegible] [illegible] sollicitudinem deponendo Nullum bonum adiuvat habentem nisi ad cuius amissionem paratus est animus Seneca [illegible] mori didicit [illegible] didicit [illegible] [illegible] est [illegible] amen quid [illegible] carcere et custodia et

claustra liberum hostium est [illegible] est calthe na que nos [illegible] tenet amor vite Seneca in [illegible] Illa laudas et imitare quibus non [illegible] mori [illegible] tunc [illegible] cum [illegible] [illegible] [illegible] multis [illegible] Voluntate effugit que [illegible] [illegible] est [illegible] nos [illegible] qui totius [illegible] est Nil [illegible] [illegible] nos aufert [illegible] [illegible] esse bene Ego sic [illegible] [illegible] ut [illegible] [illegible] [illegible] non [illegible] [illegible] [illegible] securus hodie ut [illegible] [illegible] [illegible] est [illegible] timor [illegible] [illegible] memor [illegible] [illegible] [illegible] materia [illegible] predicti capi de [illegible] valius [illegible] Ca. xvii De contemptu mortis per philosophos

Corporis [illegible] societas [illegible] in [illegible] studia bonum [illegible] est [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] natura litigat qui mori [illegible] [illegible] est malum [illegible] [illegible] bene [illegible] [illegible] Stultum est timere quod vitare non possis optimum autem est mori cum [illegible] Seneca [illegible] [illegible] est [illegible] vita [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] magna [illegible] [illegible] faciem fulminantis celi [illegible] adhuc [illegible] magna [illegible] [illegible] non magnum est Unde si volumus esse felices [illegible] [illegible] [illegible] Seneca [illegible] contempne mortem omnia que ad mortem ducunt contempta sunt sive bella sive naufragia sive [illegible] [illegible] a corpore [illegible] anima [illegible] [illegible] nulla diligentia [illegible] nulla felicitas [illegible] nulla [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] si tunc morte [illegible] timeas [illegible] si [illegible] effugeris [illegible] te gladius [illegible] lapis [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] fulmine est [illegible] mortis [illegible] infinita [illegible] [illegible] [illegible] moriendum est [illegible] [illegible] Seneca in [illegible] est qui mori [illegible] tunc morte Seneca [illegible] [illegible] mors est sine mortis metu [illegible] Seneca [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] timor [illegible] [illegible] est [illegible] non vult [illegible] [illegible] mori [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] miser [illegible]

Facile est mori. Seneca ad Lucilium epistola xxxvi.

Ca. lxxxviii de eadem per comparationes

Que quiela est quemadmodum si quis delicat desinere desierit. Et quibus conditus melior quam in sinu suo natura solvente dilabi. Seneca in libro [illegible] infallibiliter certamque mortem semper meditatum cum illa et prope accesserit consecutura sit. Quintus cum ante nos fuit mors est. Seneca in lxxvii. Nemo tam imperitus est ut nesciat quandoque sibi moriendum esse. Et tamen cum prope accesserit tergiversatur, tremit, plorat. Nonne tibi videtur stultissimus qui flevit quod ante mille annos non vixerat? Haec paria sunt: non eris nec fuisti; utrumque tempus alienum est. Quid fles? adsistat lege naturae. Quid novum est? hoc omnibus accidit. Seneca in lxxxii. Non autem est mors gloriosa sed fortiter mori gloriosum. Quae dementia est fugere cui occurrere non possis. Tullius in philippica iiii. Quintus fuga mortis cum morte peior est. Seneca in Tusculanis libro [illegible]. Quin non magis quia mori necesse est, cum certa quia mox mors sit quae sit horrenda, animi morte non timet. Magnum solacium quod ad beatam vitam comparat. Valerius libro vi. Theodorus Cyrenaeus ad regem Lysimachum minitantem sibi [illegible] cum ille cruci affigi iussisset terribilis ait iste sit purpuratis tuis. Theodori quidem nihil interest humi an sublime putrescat. Cato in suis: Fac tibi proponas mortem non esse timendam, quae bona si non est finis tamen illa malorum. Non metuit mortem qui scit contemnere vitam. Seneca libro vi. Mors ultima poena est nec metuenda viris. Macrobius de somnio Scipionis libro primo. Ca. lxxxix de illa morte appetenda.

Plato in Phedone definit philosophiam non esse aliud nisi [illegible] dum et in eodem dialogo idem dicit mortem philosophis appetendam et ipsam philosophiam esse meditationem moriendi. Haec sibi contraria esse videntur sed non est ita. Nam Plato duas mortes hominis novit, quarum una natura, altera virtutes praestant. Homo enim moritur cum anima corpus relinquit solutum lege naturae. Mori etiam dicitur cum anima adhuc in corpore constituta illecebras corporeas philosophia docente contemnit et cupiditatum dulces insidias reliquasque omnes exuit passiones. Et hanc mortem dicit philosophis appetendam. Illa vero quam omnibus natura constituit cogi vel inferri vel accersiri vetat. Mercurius Trismegistus ad Asclepium. Nos quidem primum vocis optimum si divinae placet pietati ut nos mundana custodia absolutos superioris partis nostrae restituat. Idem est. Meretur hic subsidiis diligentium mundi [illegible]. Ovidius in Metamorphoseos libro iii. Ultima semper expectanda dies homini est, dicique beatus ante obitum nemo supremaque funera debet. Seneca in epistolis. [illegible] occidit anno perveniendum nescire. Mors quae vera [illegible] mors est. Macrobius [illegible]. Mors non mortis [illegible] poena [illegible] etiam subita [illegible] prima [illegible] sustinuisse dum [illegible] qui [illegible] tranquillam duxit vitam [illegible] statuit claudere suae dies. Martialis. [illegible] Tullius de senectute [illegible] Tantum [illegible] Valerius. [illegible] mortem si non [illegible] tranquillitatis informata virtute aetas. Ca. lxxxx de despectu mortis.

Tullius in Tusculanis libro primo. Mors non modo non est formidabilis verum etiam optabilis quia finis est miseriarum laborum requies naturalis debiti solutio, periculorum tutus carcer, effractio [illegible] liberatio et ad priorem regressio nostrorum vinculorum [illegible] consummatio. Hinc etiam Solonis Atheniensis sententia videtur [illegible] qui priscam [illegible] sapientis appellari floruit in [illegible] legitur esse [illegible] illa sua felicitat [illegible] dies [illegible] appellationis honore sapienti confirmat. Tullius in [illegible] quid vero [illegible] deflet fortunae [illegible] Zeno quasi [illegible] etiam collocare [illegible] est ut refert Seneca. Nullum malum gloriosum est. Mors autem gloriosa est. Mors ergo malum non est. Unde et [illegible] Zeno [illegible] ut post mortem felicius vivet, sicut dicit Lactantius. Salustius in Catilinario. [illegible] atque miseriis mors [illegible] requies est non cruciatus. Seneca ad Lucilium epistola lxxxii. Quintus fuit Carthaginiensis [illegible] morte [illegible] mors [illegible] est ut beneficiis [illegible] aut ferendum est aut timendum. Seneca [illegible] Iudicis itaque tyrannus est mortem [illegible] poena coegit. Seneca [illegible] mors est [illegible] tributum [illegible] mortalium malorum remedium optavit illam quisquis timuit. Mortis igitur [illegible] formides. Effice illam cogitationem [illegible] familiarem ut si ita [illegible] possis ei et obviam exire. Seneca [illegible] fortuitorum. Optimum est mori cum iuvat vivere. [illegible] Optima est [illegible] mortis est optima. [illegible] Mors homini felix quae se nec

dulcibus annis ingerit et mestis sepe vo
cata venit. Quidnam sine titulo li. ii° iacta
tur in vivis livor post fata quiescit cu
ius condito crimine tunc honor. Iuvenal
li. iii° Mors sola fatetur quantula sint homi
num corpuscula. Valerius ad in[illegible] felicita
tis appellandum neque [illegible] quisque in
curiis [illegible] malorum. [illegible] de qualibus
[illegible] li. iii° **Ca. xxx de capitalitate mortis**

Hoc etiam [illegible] amicum [illegible]
[illegible] ad [illegible] venit est ab
[illegible] et [illegible] est. [illegible]
lapis [illegible] cadat an totus mors [illegible]
[illegible] magistri in illo [illegible]
[illegible] est e celo cecidisse [illegible]
Boecius de consolatione li. ii° Mors spernit altam glo
riam in[illegible] humile pariter et celsum caput
equatque summis infima. Oratius li. i° carmi
num odarum Pallida mors equo pulsat pe
de pauperum tabernas regumque turres. Vite su
ma brevis omnibus namque una mors equa
tellus pauperi recluditur regumque pueris. Mors
ultima linea rerum est. Claudianus in in
non [illegible] mors equas tu [illegible]
[illegible] tu [illegible] natura [illegible] te [illegible]
[illegible] cogentur [illegible]
[illegible] Iuvenalis [illegible] ecclesia
[illegible] favores [illegible] revelat [illegible]
[illegible] Mors [illegible] Mors [illegible]
[illegible] equat [illegible]
[illegible] Seneca [illegible] ingratia [illegible]
[illegible] capitulo [illegible] capitulo [illegible]
dis mortis. Auctor. **Ca. xxxi de potentia**

Dicto de hiis que pertinet [illegible] ad [illegible]
[illegible] corporalis sive tuenda sive repa
randa sive etiam ad [illegible] utilitatis aut de
[illegible] vite melioris contemplande restat
dicendum de potentia quam ponit Tullius esse se
cundam partem vel speciem utilitatis patrie [illegible]
amplitudine et gloriam in secundo [illegible]
[illegible] honestatis sicut de [illegible]
[illegible] est Tullius in rethorica [illegible]
[illegible] est ad sua conservanda et alterius optinenda
[illegible] facultas [illegible]
[illegible] li. v° Quidam [illegible]
summa beatitudine summa potentia [illegible]
hoc ipso [illegible] inferiores [illegible] intelligunt
se magnificentissimo famulatui subiacere. Idem
sicut homines reges [illegible] dominandi
desideria dominant. Auctor. [illegible] temporalis
potentie fidendum est aut in intendu[illegible]
[illegible] tum quia [illegible]
est. Tum etiam quia sicut dicit poeta [illegible]
nulla potentia longa est. De hac autem materia
plenius [illegible] vel tractatu de
[illegible] videlicet capitulo de ambitio
ne capitulo quoque de principatu vel honore

[illegible] regendo [illegible] vel supremus capitulo
de dignitate. **Ca. xxxii de fortuna**

Quoniam autem [illegible] que [illegible] quedam
[illegible] sunt [illegible] ad [illegible]
[illegible] fortune subiecte videlicet
[illegible] utilia [illegible] dignitatis am
plitudo divicie et potentia. Quedam vero
fortune subiecta non sunt [illegible]
[illegible] felicem [illegible] vita co
stituunt ac de felicitate futura [illegible]
[illegible] ut ea que dicuntur honesta. Dic
[illegible] vero [illegible]
[illegible] appetitu [illegible]
[illegible] vel in [illegible]
dum de ambiguitate seu mutabilitate
fortune [illegible]
[illegible] ad utramque
felicitatem [illegible] et futuram [illegible]
etiam de hac materia [illegible]
[illegible] divine gratia [illegible]
[illegible] fidei [illegible]
quadam tamen [illegible] ductu quo
etiam multa [illegible]
[illegible] fortune bona vana [illegible]
[illegible] forma [illegible]
[illegible] ad felicitatem [illegible]
[illegible] vel
adeptionis [illegible] et de futura [illegible]
post mortem [illegible] Primo itaque
de utraque fortuna [illegible] dicendum est.
Boecius li. de consolatione ii° [illegible] vero
[illegible] fortuna [illegible]
[illegible] ac [illegible]
[illegible] mores [illegible]
[illegible] latet [illegible] clara
[illegible] tenebris. Idem in ii° Ego plus [illegible]
[illegible] fortuna [illegible] for
tuna. Illa semper specie felicitatis blandia
[illegible] est. Illa [illegible]
[illegible] blandien
tibus [illegible]
bona [illegible]
[illegible] amicos
tibi fidelium [illegible]
[illegible]
[illegible] ambiguos [illegible] discedens
suas aufert tuos relinquit. Idem in li.
iii° [illegible] vel profectu vel
[illegible] amicum [illegible]
sit bona [illegible] malis
[illegible] esse fortuna [illegible]
[illegible] felicitatis [illegible]
la est [illegible] ac superbia [illegible]
[illegible] sapientum. **Ca. xxxiii de ambiguitate fortune per philosophos**

Fortuna vitrea est [illegible]
que [illegible] fortunam [illegible]

repias quam retineas. Male itaque quis
quidquam sub fortune fide tenet. Terencius
in adelphis. Ita vita est hominum quasi cum lu-
dat tesseris. Illud quod maxime actu est
opus non cadit sorte, ut illud quod cecidit
arte corrigas arte. Tullius in rethorica
ij. Sola virtus in sua potestate est, omnia preter
eam sub fortune subiecta sunt domina-
tione. Ferunt autem qui in prosperis rebus
omnes impetus fortune effugisse se pu-
tant, sapienter autem cogitant qui in pro-
speris secundis adversos casus formidant.
Seneca ad lucilium epistola xiiij. Vitare eos quoque
vulgo placuit ad quos fortunam bonam
suspicio [illegible] quam subsistere. Nam et
fera repentis aliqua spe oblectante de-
cipitur. Omnia ista fortune munera insi-
die sunt. Quisquis nostrum tutam agere vitam vo-
let, in quantum potest ista devitet. Inspi-
ti cum species iste deducat. Hominum eminentis
vite exitus cadere est. Curtius: tam bene
hominem culmo tegi quam auro. Cogitare
nihil preter animum esse mirabile, cui magno
nihil magnum est. Non est tuum fortu-
na quod fecit tuum. Hildebertus de [illegible] sue
[illegible] etiam. Capitulum xxxiiij de eadem fortune varie-
tate.

Nec duplex [illegible] multis quod his annis
[illegible] diu ipsa fata [illegible]. Sepe in
diversa suam rotam [illegible] vero [illegible]
sibi multi tamque tam citius [illegible]. Omnium
rerum [illegible] nulla fides nulla est constantia
rebus. Res ipse quid sunt nobilitate do-
cent. Res hominum atque homines levius alea
sunt miseras. Et venit [illegible]
[illegible] gradu [illegible] [illegible] videt
mortalia [illegible] respondet ipsa mobilitate
[illegible] [illegible] res [illegible] te fortis
se [illegible]. Atque modo dum loquimur de-
fuit esse tuum. Has ludit fortuna vices
regesque superbos aut fuos similes non
sinit esse diu. Illa dolosa comes sola
levitate fidelis. Nos numquam fauct aut
[illegible] illa in quoquam [illegible]
dicit [illegible] [illegible] nubila fac-
ta suos. Ovidius in tristium. [illegible]
[illegible] ambiguus fortuna volubilis errat
et manet in nullo certa tenaxque loco. Sed
modo leta manet modo vultus sumit ac-
erbos et tantum constans in levitate sua est.
Idem in de ponto. Omnia sunt hominum te-
nui pendencia filo et subito casu que valu-
ere ruunt. Ludit in humanis divina potentia
rebus. Et certam presens vix habet hora fidem.
Gaufridus in poetria nova. Nulla fides
vero [illegible] post mella venenum. Et clau-
dit [illegible] atque diem nebulasque serenum. Ovi-
dius [illegible] tuis [illegible] pendent filo [illegible]

more sunt clamosa serene et turbida fa-
ta diem ducunt quam crepuscula noctem [illegible]
[illegible] libro j°. Capitulum xxxv de mutabilitate fortune cuius-
[dam]

Aspicient deus in mortalis [illegible]
quos [illegible] homines [illegible] vero
[illegible] quos [illegible] ulcisci no-
lunt, hos [illegible] magnum [illegible]
more infirmitate [illegible]. Idem in iiij.
Fortuna plerosque eos quos plurimum bene-
ficiis ornavit ad durioz casum reservat.
Boecius in de consolatione ij°. Omnis subita
rerum mutatio non sine quasi quodam fluc-
tu contingit animorum. Nam in adversitate
fortune infelicissimum genus infortunii est
fuisse felicem. Valerius libro v°. Fortuna in eo
est insolencie varietas condicionis humane.
Idem in libro vj°. Albiciadem Alcibiadem quasi
due fortune partite sunt, altera que ei no-
bilitatem eximiam abundantes divicias for-
mam prestantissimam favore civium [illegible]
summa imperia precipuas vires flagrantis-
simum ingenium assignavit, altera que dam-
pnatorum exilium inopiam odium patrie violen-
tam mortem inflixit, nec aut hec aut illa
universa sed varia perplexa fretu estuique similia.
Dionisius tum hereditatis nomine accepit sy-
racusanorum ac pene tocius sicilie tyran-
nidem, gestis maximarum opum dux
exercitum dux rector classium potens equi-
tatuum tandem propter inopiam litteras pueru-
los corinthi docuit, eodem quoque tempore tanta mu-
tacione maiores natu ne quis nimis for-
tune crederet magister ludi factus ex tyranno
monuit. Idem in libro ix. Humane vite cursus
in asperis modo tranquillo motu peragit-
ur. Semper inter eum rapide viris [illegible]
[illegible] fere sine [illegible] conspicitur. Salustius
in katalinario. Fortuna simul cum moribus
immutatur. Seneca de naturalibus questionibus libro iiij°. Ne-
scit fortuna quiescere, letis gaudet tris-
tia miscet. Itaque secundis nemo confidat,
adversis nemo deficiat, alterne sunt vi-
ces rerum. Idem in declamacionibus libro iiij°. Lu-
dit de summis fortuna muneribus, que dedit
aufert, que abstulit reddit. Nec inmani-
tuendis est illam sequi quam [illegible] locu-
m [illegible]. Idem in tragediis. Res deus
nostras celeri [illegible] turbine versat. Ex
libris sapientum. Levis est fortuna, cito
reposcit quod dedit. Ovidius in tristium. Quod
largitur contingit libet fortuna rapitur. Est
[illegible] subita qui modo crassus erat. Ca-
to in libro de moribus. [illegible] dignus quod
est tempore longo indulget fortuna ma-
lis ne ledere possit. Fronte capillata post
hec occasio calva. Curtius libro [illegible]
Capitulum xxxvj de diversitate fortune

Facilius est adversam quam prosperam ferre fortunam. Seneca [illegible] ethic[illegible] prospera fortuna peior amaro [illegible] magis. Boecius in libro de consolatione 2°: In omni adversitate fortune infelicissimum genus est infortunii fuisse felicem. Valerius libro [illegible]: Solon aiebat si in unum locum mala sua cuncti contulissent futurum ut propria deportare domum quam ex communi miseriarum acervo portionem suam ferre mallent. Quo colligebat non oportere nos que fortuito patimur precipue intollerabilibus amaritudinibus iudicare. Ovidius in libro de ponto: Fortuna miserrima tuta est, nam timor eventus deterioris abest. Idem in libro tristium 4°: Tot mala sum passus quot in ethere sidera lucent parvaque quot siccus corpora pulvis habet. Idem in libro [illegible]: Littora quot conchas quot amena rosaria flores quotque soporiferum grana papaver habet, [illegible] plura ferens quot quot alit [illegible] pisces, [illegible] tot premor adversis. Virgilius in libro [illegible]: Non in plangore [illegible] tentum [illegible] ferre [illegible] cuncis [illegible] depende[illegible] Quid precatur [illegible] nomina [illegible] Tullius in libro de officiis 1°. Cap. xxxvii de prosperitate.

Procul auditore [illegible] familiaritate sum afferam, [illegible] dicit ut equos [illegible] crebris contentionibus [illegible] ferociores [illegible] domitoribus tradere solent ut [illegible] facilioribus possint uti, sic homines secundis rebus effrenatos [illegible] fidentes tanquam in gyrum rationis [illegible] [illegible] incallibilitatem [illegible] fortune [illegible] aut [illegible] superbia fugienda est arrogantia. Nam ut adversas res sic secundas in [illegible] ferre levitatis est. Salustius in Catilina: Secunde res sapientium animos fatigant. Terentius in [illegible]: Nunc [illegible] secunde sunt res [illegible] meditari [illegible] quo pacto [illegible] [illegible] ferat [illegible] sit [illegible] pater [illegible] [illegible] depunitur. Idem [illegible] in minori [illegible] honesti [illegible] et [illegible] copia mentes. Seneca in ypolito: [illegible] [illegible] Valerius libro [illegible] [illegible] diviua [illegible] [illegible] Oracius in libro epistolarum: [illegible] res [illegible] [illegible] prosperitate [illegible] tu quemcumque deus tibi fortunaverit horam grata sume manu. Idem in libro sermonum: [illegible] ingenium res adverse nudare

solent celare secunde. Ovidius in libro de arte 2°: [illegible] cum rebus [illegible] felix nec facile est equa commoda mente pati. Idem in libro [illegible]: [illegible] gaudet felicitati [illegible] minus est prosperitate sua. Gaufridus in [illegible]: Quo magis [illegible] magis [illegible] lapsu [illegible] [illegible] sunt prospera [illegible] [illegible] [illegible] sors [illegible] blandiciis [illegible] et fugata melior fortuna [illegible] [illegible] [illegible] docta [illegible] in illis capitulis [illegible] [illegible] [illegible] res fortuna secundas [illegible] [illegible] est distantia [illegible] [illegible] [illegible] non est [illegible] dici [illegible] [illegible] quoque materia supra [illegible] capitulis de ambiguitate et mutabilitate fortune. Boecius in libro de consolatione 2°. Cap. xxxviii de falsa felicitate.

Anxia [illegible] [illegible] [illegible] felicitate [illegible] [illegible] sit fortuna [illegible] [illegible] fida [illegible] [illegible] [illegible] Non [illegible] ante oculos situm est sufficit intueri. [illegible] [illegible] [illegible] amaritudinibus humane felicitatis dulcedo respersa est, que si fruenti iocunda videatur tamen quominus habeat cum velit retineri non potest. [illegible] non est felicitatis qui [illegible] [illegible] miseria. [illegible] [illegible] [illegible] tam bona fortuna [illegible] [illegible] [illegible] Marcial [illegible] fortuna multis dat nimis nulli satis. Tullius in libro de paradoxis: [illegible] te [illegible] qui te florentem putas te miserie te [illegible] te tue libidines torquent [illegible] [illegible] tuque [illegible] [illegible] est [illegible] [illegible] nomine [illegible] futurum [illegible] [illegible] malefactorum tuorum te [illegible] [illegible] iudiciorum atque legum. Seneca in declamationibus libro 4°: [illegible] repetendi prosper [illegible] [illegible] gaudet felicitati [illegible] minus [illegible] [illegible] Cato in [illegible] [illegible] fueris felix [illegible] adversa [illegible] Non [illegible] [illegible] [illegible] ultima [illegible] Ovidius in libro fastorum 2°: [illegible] [illegible] tristia [illegible] quoque materia [illegible] [illegible] capitulis de fortuna [illegible] quoque [illegible] [illegible] Tullius in [illegible] xi. Cap. xxxix de [illegible]

Optima est [illegible] [illegible] [illegible] Idem in libro de paradoxis: [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] nemini [illegible] esse potest [illegible] bonus vir [illegible] fortis miser esse non potest. Non [illegible] eventu [illegible]

hominum incarcerandi sunt. Idem in oratione de [illegible] ... [illegible]

... Quibus mala ... [illegible] ... de multiplici ... [illegible] ... de negotiali ... [illegible]

Cap. lxxx de contemptu seculi

Tria sunt ut ait Augustinus [illegible] rerum varietate ... [illegible] ... bilis affluere [illegible] felicitatis affectibus mentis illustria ... [illegible]

[illegible]

Cap. lxxxi

H[illegible] ... [illegible]

Cap. lxxxii

Q[illegible] ... [illegible]

scentia fidelem servavit agis hitura volos
hec vicmpe facultas forcior est de pte ma
gis qz quod toti atqz tadinoz pensare
malencia causis et questio p dampna sepi
pepier ii sui est. cum hac vita requies nul
lis data sit quorum animas mundus non te
net occidimus quasi desideriis ullis pin
ta fatigant et eius oue bonum est dolis
et animis honor. Celestem ad patriam corpore re
dimite morantibus cunctis labentis temporis
habes agit. Omnes de promissam requie
prudentiam tendit et quidam patis multa picu
culamine dure iunt absessa adversis nunc ple
na securitas aut fugit trepidans obligat
aut dubius quos laqueos cuncte ad
gaudia. Non capiet mundus cui ipsa mundi
erit. Non placat mamis animi subiecte re
bus pestiferis quidam mente annuaire
tibis toto mundo et sapiens fructu virtutis a
latus. Ex v in modo pectat requiet amor
Qui credunt nos cum decumisse prophas et
qui non dubitant ulla manu dei. Qui xpus
passus penas tenuas ultra mortis putans
tempus pices honor videntur et yum multa cu
maiestate tremendum. Expectant prinquam
lampade pervigiles hiis fordent terena pa
tent celestia nec se. Castimag sub nos temp
hiis agunt vivunt et fastes inducti mumia
vulgi quasi orbis scelere semina fecat
opes calcavit suis celi ambitione petentes
querere nil cupiunt. Vide mors metuunt. Esse
volens gaude optamus sunt abdita queres
Ut te non teneant ultima summa pete. Ber
lo hi mundo moriens moriendo non moriens
Quidem clamat. Ave et ave gavisus insane
Cum mundus cupit uestis si ne forsitan au
fit. Cuius vince vires o flos meo flos meo dicens
hi mundum sequeris post esse fuisse quereris
hic status aliquis statu locus hoc loco manu
datum hec terra ubi fidem non dent tibi past
modo sedem post sedem tendit sedem meo
non sibi fidit et sufficiator. Nunc mundum
nunc multum sunt esse fuerit se spem quatu
et boni sunt. Actor de hac quoque ma
in suis intractatu de divitiis et in tractatu
de fortuna superiori quoque li. c. de re
estimacione et capitulo de sufficiencia et sine de
voluntaria paupertate. Actor meth. s li. I. c. x. Ca. i

Capitulum xxxix. De dicta nostrorum felicitate

Omnis cognitio
Operationis bonum aliquid optat precium
aut divinum quod ipse est propter quod ipsum
et aliud est eligibile tale autem felicitas
maxime esse videtur. Hanc enim semper eligimus
ipse se causa ipse aliud. Omnes ergo prohibet
felicitatem eum qui secundum virtutem operatur
perfectam. Et operationibus sumendae sufficienciam
felicitatis est actus anime per virtutem

perfectam. Omnia enim haec ista gaudent vidi
serem intopri li. v. Quem qui dicunt bonum ap
petunt. Est autem ipse se eligendum eo quod ipse
aliud magis est eligendum et quod simpliciter
est finis omnis quod admitte sine expetibilis
Senec ad luc epistola xvi. Ille beatissimus est et
securus sui possessor qui crastinum sine
sollicitudine expectat. Idem in xvi. Quem
laudandum est ubi parte qui magnificum est
plenum esse ut de fortuna pendet. Tullius
in li. de paradoxis. Sicut insipiens et stultos et
inerti neminem bene esse puto sic bonus
viri et sapientis et fortis miser esse non pt
Valerius li. vii. Anaxagoras interroganti
cuidam quis nam esset beatus. Nemo inquit
ex hiis quos tu felices existimas sed eum
in illo uno reperies qui concessiis a te
constare credit. Non enim erit ille divitiis
aut honoribus habundans sed aut exiguis
viribus aut non ambitiose docentie fidelis
et strenuus cultor insecretis qui in fronte
beatior. Ovidius in li. ... Non semper
fiet quod eius immutabilis artus semper amanz
exiget. Ovidius in metamorphoseos. Ul
tima semper expectanda dies homini est dici
quoque beatus ante obitum nemo supremaque fu
nera debet. Cato ii sunt filii beatitudinem
quorum fine viva vita quod iam ipsum sit esse
beatos ut faciunt semper quos beatos dicunt et
sumens gaudiis nata bono. Nam magno
tempore vivens ac pietatis maiestas edita
perpetue sciunt mortis sit. Galterus in alexo
andreide li. viii. Ex istius mortale genus
se semper sit et hominis puncto bonum sine
qz finiet. Actor de hac quoque ma et in tra
ctatu li. c. x. de paupertatis securitate de
nostram in li. de ... Ca. i

Capitulum xxxiiii. De spe inmortalitatis future

Tyrus maior moriens
dixit. Nolite arbitrari o filii mei ka
rissimi me cum a vobis recessero nus
quam aut nullum fore. Nec enim dum essem
vobiscum animum meum videbatis sed eum
esse in hoc corpore ex eis rebus quas gerebam in
telligebatis. Eundem igitur esse creditote et
si nullum videbitis. Chaccolumus in somnio
scipionis li. v. Ipse hodierne quoque plato
nis qui tantum fecit validissimis argu
mentis anime inmortalitatis asserit. Ac
tor allegat quod theombrotus ambraciensis
cum legisset libros platonis de inmortalita
te anime e muro se precipite dedit pro desi
derio melioris vite. Tullius in li. de senec
tute. Non est lugenda mors quam inmor
talitas consequitur. Idem in tusculanis li. i.
Nemo unquam sine magna spe in morta
litatis se pro patria offeret ad mortem. Ex
neptio quod insitet mentibus quasi seculorum quod

cedam augurium futurorum. Idque in maxi-
mis ingeniis et altissimis animis et
maxime existit et apparet. Facillime ex-
quidem demptis quibus tamen esset amens
qui se in laboribus et periculis viveret. Ovi-
dius in Methamorphoseos xv°. Morte carent
anime. Stacius in Thebaide l. viii°. Morte
ite alacres quia nunquam maneret. Memores
Tullius in l. de senectute. Ca. lxxxv de despectu vite presentis

Cum in his sumus inclusi compagi-
bus corporis, munere quodam necessitatis et gra-
vi opere perfungimur. Est enim animus
celestis altissimo domicilio depressus et qua-
si demersus in terram locum divine nature et eter-
nitati contrarium. Preclarum diem cum ad illud
divinum animorum concilium cetumque proficiscar
cumque ex hac turba et colluvione discedam
proficiscar enim ad viros sapientes et ad ca-
tonem meum quo nemo vir melior natus
est, nemo pietate prestantior. Idem in l. de
paradoxis. Mors terribilis est hiis quorum
cum vita omnia extinguntur, non hiis quo-
rum laus emori non potest. Idem in philippi-
ca xiiii. Brevis a natura nobis data
est vita, sed memoria bene reddite vite sem-
piterna. Que si non esset longior quam hec vita,
quis esset tam amens qui maximis la-
boribus et periculis ad summam laudem gloriam-
que contenderet. Tullius in Tusculanis l. i°. Nul-
la est celeritas que cum animi celerita-
te possit contendere. Qui si permanet in-
corruptus sui que similis necesse est ut ita fe-
ratur ut penetret et dividat omne celum
hoc. Cumque ista deinde sedes nullius erit, cum
ad sui similem penetraverit, in qua nulla re
egetis aletur et sustentabitur eisdem rebus
quibus astra sustentantur. Cumque corpo-
ralibus ad hunc cupiditatibus inflamari
soleamus, perfecti ubi eximie tum corporis
relictis et cupiditatibus et emulationum compe-
tes sumus, tantoque nos in contemplandis
rebus perspiciendis que [illegible] amara
[illegible] in est in mentibus nostris insatiabilis
quedam veri videndi [illegible]
fruentes qui tunc etiam tum habitas terras inco-
lentes caligine [illegible]
[illegible] mentis conspicere cupiebat. Quamvis mo-
do quia mors vite est, [illegible] etiam qui metu
mortis sit quod sit horrendum morte nos tamen
magnum [illegible] ad vitam [illegible]
[illegible]
Nos primum natis constamus si divine
placet potestati ut nos in hec vita custo-
dia absolvatur [illegible] nature re-
stituat. Et hec est [illegible] dili-
genter cum mundo [illegible] Quintilianus

in [illegible] ca. Si quis sciat quis sit finis bonorum
que vera felicitas, nunquam sibi videbitur pre-
matura morte preventus. Senec. ad Lucil. ep.
xxx. Aliquando ille veniet dies qui nemo [illegible]
[illegible] Hinc ergo cogitationes tue
tendant, hoc cura, hoc opta. Idem [illegible]
[illegible] homines de deos ut deus adspicies
[illegible] nulla cum bona mens
sine deo est. Idem ad Paulinum ep. [illegible]
[illegible]
[illegible] felicitas sine malis
[illegible] l. ii. Ca. lxxxvi de gaudio patrie

Quod natu primaria erit chorus
[illegible] Certe que humani [illegible]
[illegible] gaudia [illegible]
deo cum [illegible] sic potior quam nemo
putat [illegible] erit quod erunt
celestie gaudia vite. Gaudendi que causa e-
rit ipse deus. Nec varios pariet motus di-
versa voluntas unum erit in cunctis lumen et
unus amor. [illegible] felix. Nec volumus [illegible] nec metuet
minimi. [illegible] vite [illegible] valle no-
ti virtutum gradibus scandite [illegible] iter.
Gracior est fructus qui spes producitur [illegible]
[illegible]
[illegible] vitem [illegible]
fide quod cuius esse tenet. [illegible]
te ubi [illegible] pars [illegible]
tua [illegible] erit. Qui ne [illegible] leges
mala gaudia mundi [illegible] ad regnum ce-
li fecit iter. Ysidorus in l. ethimologiarum

Liber septimus agit de sciencia ethonomica
sive ut secundum loqui a monastica tertia
quia familiam privatam regere docet. Quare fa-
miliarem sive domesticam administracionem do-
cet. Habet autem capitula cxlix

De [illegible]

Capitulum i. De sciencia ethonomica

Ethonomica sive dispensativa est ars vel sciencia qua domesticarum rerum cui ordo disponitur, sicut politica sive civilis est qua tocius civitatis utilitas administratur. Ricardus de Sancto Victore in libro de excepcionum. Ethonomica est sciencia que familiaris officii curam mediocriter disponere competenter distribuunt. Actor. De hac quidem sciencia nullum speciale volumen a quoquam editum usque quaque potui reperire, quamquam Tullius vir nobilis fontis sapiencie librum ethonomice in nostram linguam eleganti sermone legatur transtulisse. Sed quia is liber ad manus meas hactenus pervenire non potuit, preceteris actor libris pauca capitula de hiis que ad eandem spectant scienciam utcumque colligere placuit. Itaque cum ethonomica non solum familiam sapienter regit atque componit, verum eciam res familiares sive domesticas prudenter administrat et ordinat sive disponit, hinc eiusmodi sciencia vel ars videtur esse bipartita. Et illa quidem eius pars que circa familiam se versatur familiares respicit, unde tres tractatus complectitur. Quarum prima est de mutua societate coniugum, secunda de educacione filiorum, tercia de regimine servorum, quarta de cultu amicorum. Illa quoque que ad domesticarum rerum disposicionem spectat, quatuor in se continet. Prima namque consideracio eius est in rebus sollerter ac fideliter acquirendis, secunda in eis caute conservandis, tercia in eis prudenter dispensandis, quarta vero in utilibus non expendendis.

Capitulum ii. De domo viri illustris alibi ornanda et illustranda

Hec autem precipue que bonus paterfamilias domum tectam sua tantum quam familiam suis utique bonis moribus ac variis ac preciosis materialibus aut picturis illustrat et ornat. Ut enim ex verbis Tullii liquido constat. Tullius de officiis libro i. Ornanda est dignitas domo, non ex domo tota querenda est, nec domo dominus sed domino domus honestanda est. In domo clari hominis hospites multi recipiendi sunt et admittenda hominum cuiusque generis multitudo, atque adhibenda est cura laxitatis. Aliter cum ampla domus dedecori domino fit, si est in ea solitudo, et maxime si aliquando alio domino solita est frequentari. Odiosum est enim cum a pretereuntibus dicitur: O domus antiqua, heu quam dispari domino dominaris. Idem in libro de ... Declarare vilde est pulcre domos illustrium virorum illustribus hospitalibus. Idem contra Salustium. Non qui vivit velut aliud loquitur quam tu, nec quid quam domum tue turpius est quam tu. Valerius Maximus libro iii. Quid videtur fortius esse strenui si domum male rerum. Idem in eodem. Quorum ipsa splendore suo apud obtinuisse videtur, eorum dignitatem indignum est deformem domum contabulari. Plato. Cunctis nil deus vultu. Non iniusti et sapientis domibus illustribus, sed pietate et humilitate habitantis. Nichil enim amico iusto faciendum est quod non sit verum aut si refert munit

ac sumitur. Seneca in libro de remediis [?] fortuitorum. Salubriter habitat nec diuitem velis esse notum a domino sed domum a domino. Idem ad Lucilium epistola [?]. Cum domum intraueris, nos potius mireris quam supellectilem nostram. Magnus ille est qui fictilibus sic utitur quasi argento. Nec ille minor est qui sic argento utitur quasi fictilibus. Tibullus libro ii°. Quid prodesse potest pondus graue diuitiarum auri? Aruaque si findant pinguia mille boues. Quidue domus prodest Frigiis innixa columpnis, aurate et [illegible] marmoreque solum effulgentis. Mithologiarum primo. Capitulum iii de [uxore] amplectanda mala et iracunda.

Sicut nichil benigna suauius est coniuge, sic nichil infesta crudelius muliere. [illegible] cum sapientibus pre viri salute suam opposuit animam, pugnandi tantum maligna ad mortem mariti etiam suam vitam reputat nichili. Ergo quanto quanto est nichil quietior tamen est aut morum dulcedine mellea aut felle malitie toxica. Est quippe aut perpetuale refugium aut perhenne tormentum. Ieronimus contra Iouinianum libro ii°. Duellius qui primus Rome nauali certamine triumphauit Biliam virginem duxit uxorem tante pudicitie ut illo quoque seculo pro exemplo fuit quo impudicitia monstrum erat non vicium. Is iam senex et trementi corpore in quodam iurgio audiuit exprobrari sibi os fetidum et tristis se contulit domum. Cumque uxori questus esset quare numquam se monuisset ut huic vicio mederetur, fecissem inquit illa nisi putassem omnibus viris sic os olere. Laudanda in utroque pudica et nobilis femina et si ignorauit vicium viri et si pacienter tulit, et quod maritus infelicitatem corporis sui non uxoris fastidio sed maledicto sensit inimici. Socrates Xantippen et Mirtonem neptem Aristidis duas habebat uxores que cum crebro inter se iurgarentur et ille eas irridere esset solitus quod propter se fedissimum hominem simis naribus, recalua fronte, pilosis humeris, repandis cruribus disceptarent, nouissime verterunt in eum impetum et male mulctatum fugientemque diu persecute sunt. Lucius Sylla felix si non habuisset uxorem. Metella quippe palam erat impudica, et quod nouissimum mala nostra discimus id Athenis cantabatur et Sylla ignorabat, secretaque domus sue primum hostium conuicio didicit. Marcialis coquus [?]. Predia solus habes et solus Candide nummos. Et cor solus habes, solus et ingenium. Omnia solus habes, hoc me puto nolle negare, uxorem sed habes Candide cum populo. Tibullus libro i°. Casta precor maneas sanctique pudoris assideat custos sedula semper anus. [illegible] sis casta metu sed mente fideli

[illegible] seculi sors leuis orbe cita. Actor de hac quoque materia require in precedenti libro capitulo de castitate, capitulo quoque de moribus feminarum. Valerius Maximus. Capitulum iiii utrum sapienti competat ducere uxorem.

Socrates adolescentulo consulenti utrum uxorem duceret an se omnino a matrimonio abstineret, respondit utrum eorum fecisset acturum penitenciam. Hic te inquit solitudo, orbitas, generis interitus, heres alienus; illic perpetua sollicitudo, contextus querelarum, dotis exprobratio, affinium graue supercilium, garrula socrus lingua, subsessor alieni matrimonii, incertus liberorum euentus. Idem ut refert [?]. Cum de unice filie pater Themistoclem consuleret utrum eam pauperi sed ornato an locupleti parum probato collocaret, Malo ille inquit virum pecunia quam pecuniam viro indigentem. Marcia Catonis filia minor cum quereretur ab ea cur post amissum maritum denuo non nuberet, respondit non se inuenire virum qui se magis quam sua vellet. Quo dicto eleganter ostendit diuicias magis in uxoribus eligi solere quam pudicitiam et multos non oculis sed digitis uxores ducere. Optima sane res quam auaricia conciliat. Annia cum propinquus moneret ut alteri viro nuberet, esse enim ei et etatem integram et faciem bonam, nequaquam inquit hoc faciam. Si enim virum bonum inuenero ut habui, nolo timere ne perdam; si malum, quid necesse est post bonum pessimum sustinere? Epicurus voluptatis assertor, quamquam Metrodorus discipulus eius Leontion habuit uxorem, raro dicit sapienti ineunda coniugia quia multa incommoda admixta sunt nuptiis. Et quomodo diuitie et honores et corporum sanitates et cetera que indifferentia nominamus nec bona nec mala sunt sed velut in medio posita usu et euentu vel bona vel mala fiunt, ita et uxores sitas in bonorum malorumque confinio. Graue autem esse viro sapienti venire in dubium utrum bonam an malam ducturus sit. Fertur aureolus Theofrasti liber de nuptiis in quo querit an vir sapiens ducat uxorem. Et cum diffinisset si pulcra esset, si bene morata, si honestis parentibus, si ipse sanus ac diues, sic sapientem inire aliquando matrimonium, statim intulit: hec autem raro in nuptiis uniuersa concordant. Non est igitur uxor ducenda sapienti. Capitulum v de incommodis impariorum [?].

Primum enim impediri studia philosophie, nec posse quemquam libris et uxori pariter inseruire. Multa etiam esse que matronarum usibus necessaria sunt, preciosas vestes, aurum, gemmas, sumptus, ancillas, supellectilem variam, lecticas et esseda deaurata. Deinde per totas noctes garrule conquestiones

Illa ornatior procedit in publicum, hec honoratur ab omnibus. Ego in conventu feminarum misella despicior. Cur aspiciebas vicinam? quid cum ancillula loquebaris? De foro veniens quid attulisti? Non amicum possumus habere non sodalem. Alterius amorem suum odium suspicatur. Si doctissimus preceptor in qualibet urbium fuerit, nec uxorem relinquere nec cum sarcina ire possumus. Pauperem alere difficile est, divitem ferre tormentum. Adde quod nulla est uxoris electio, sed qualiscumque obvenerit habenda. Si iracunda, si fatua, si deformis, si superba, si fetida, quodcumque vicii est post nupcias discimus. Equus, asinus, bos, canis et vilissima mancipia, vestes quoque et lebetes, sedile ligneum, calix, urceolus fictilis probantur prius et sic emuntur; sola uxor non ostenditur ne ante displiceat quam ducatur. Attendenda est semper eius facies et pulchritudo laudanda, ne si alteram aspexeris se estimet displicere. Vocanda domina, celebrandus natalis eius, iurandum per salutem illius, ut sit superstes optandum. Honoranda nutrix eius et gerula, servus paternus et alumpnus et formosus assecla et procurator calamistratus et in longam securamque libidinem exectus spado, sub quibus nominibus adulteri delitescunt. Quoscumque illa dilexerit, ingratis amandi. Si totam ei domum regendam commiseris, serviendum est. Si aliquid tuo arbitrio reservaveris, fidem sibi haberi non putabit et in odium vertetur ac iurgia, et nisi cito consulueris, parabit venena. Anus et aurifices et ariolos et institores gemmarum sericarumque vestium si intromiseris, periculum pudicitie est; si prohibueris, suspicionis iniuria. Verum quid prodest etiam diligens custodia, cum uxor impudica servari non possit, pudica non debet vel debeat? Infida enim custos est castitatis necessitas, et illa vere pudica dicenda est cui licuit peccare si voluit. Pulchra cito adamatur, feda facile concupiscit. Difficile custoditur quod plures amant. Molestum est possidere quod nemo habere dignetur. Minore tamen miseria deformis habetur quam formosa servatur. Nihil tutum est in quod totius populi vota suspirant. Alius forma, alius ingenio, alius facecijs, alius liberalitate sollicitat. Aliquo modo expugnatur quod undique incessitur.

Ca. xij adhuc de eodem

Quod si propter dispensacionem domus et languoris solacia et fugam solitudinis ducuntur uxores, multo melius servus fidelis dispensat, obediens auctoritati domini et disposicioni eius obtemperans, quam uxor que in eo se estimat dominam si adversus faciat viri voluntatem, id est quod placet non quod iubetur. Assidere autem egrotanti magis possunt vernacule beneficiis obligati quam illa que nobis imputat lacrimas suas et hereditatis spe vendidat ingluviem, et sollicitudinem iactans languentis animum conturbet. Quod si languerit, coegrotandum est, numquam ab eius lectulo recedendum. Aut si bona fuerit et suavis uxor, que tamen rara avis est, cum parturiente gemimus, cum periclitante torquemur. Sapiens autem numquam esse solus potest. Habet secum omnes qui sunt et qui fuerunt boni, et animum liberum quocumque vult transfert. Quod corpore non potest, cogitatione complectitur; et si hominum inopia fuerit, loquitur cum deo. Numquam minus solus erit quam cum solus fuerit. Porro liberorum causa uxorem ducere, ut vel nomen nostrum non intereat vel habeamus senectutis presidia et certis utamur heredibus, stolidissimum est. Quid enim ad nos pertinet recedentes e mundo si alius nostro nomine vocetur, cum et filius non statim patris vocabulum referat et innumerabiles sint qui eodem appellantur nomine? Aut que senectutis auxilia sunt nutrire domi qui aut prior te forte moriatur aut pessimis moribus sit, aut certe cum ad maturam etatem venerit tarde ei videatur mori? Heredes autem meliores et certiores sunt amici et propinqui quos iudicio eligas quam quos velis nolis habere cogaris. Licet certa hereditas sit dum advivis bene abuti substancia tua quam tuo labore quesita in incertos usus relinquere. Hec et hiis similia Theofrastus disserens, quem non suffundat Danorum, quarum querelis molestus est. ¶ Cicero quamvis rogatus ab Hircio ut post repudium Terencie sororem eius duceret, omnino facere supersedit, dicens non posse se uxori et philosophie pariter operam dare. Gorgias rethor librum pulcherrimum de concordia Grecis tunc mutuo se dissidentibus recitavit Olimpie. Cui Melancius inimicus eius: Hic nobis, inquit, de concordia precipit qui se et uxorem et ancillulam tres in una domo concordare non potuit. Emulabatur quippe uxor eius ancille pulchritudini et castissimum virum cotidianis iurgiis conagitabat. Dicunt in ethica [illegible] acceperunt [illegible]. Ovidius in li. de remediis ya.: Turpe vir et mulier iuncti modo protinus hostes. Idem in li. methamorphoseos: Inminet exicio vir coniugis, illa mariti; filius ante diem patrios inquirit in annos. Idem in li. epistolarum: Quam male inequales veniunt ad aratra iuvenci, tam premitur magno coniuge nupta minor.

Ca. xiij de inmodesto uxoris amore

Tota amoris inceptatio apud Senecam posita est, contra cuius incommoda singulis explicat quod non iudicat sed furore diligit et ma

vicine uxoris pulcritudini gravissimum co-
stibus attulisset. Refert preterea Seneca cognovisse
se quendam ornatum hominem qui cum turbis
in publicum fascia uxoris pectus colliga-
bat nec puncto quidem ab ea presencia eius ca-
rere poterat. Potionemque nullam nisi alternis tac-
tis labiis vir et uxor hauriebant. Alia de-
inceps non minus inepta facientes inque
providam ardentis affectus vim proficiebat. Ori-
go quidem amoris honesta erat sed magni-
tudo deformis. Nichil autem interest quam ex ho-
nesta causa quis insaniat. Unde Sextus.
Quam ex honesta causa quis insaniat insanie-
tur. Adulter est inquit in sua uxore amator
ardentior. In aliena quippe uxore omnis am-
or turpis est, in sua nimius. Sapiens vir
iudicio debet amare coniugem non affectu. Re-
git impetus voluptatis nec preceps fertur
in coitum. Nichil est fedius quam uxorem amare
quasi adulteram. Certe qui dicunt se causa rei
publice et generis humani uxoribus iungi
et liberos tollere imitentur saltem pecudes et
postquam uxoris venter intumuerit non perdat
filios nec amatores se uxoribus exhibeat
sed maritos. Quorundam matrimonia adulteriis
coheserunt. Et o rem nefariam idem illis pudi-
ciciam preceperunt qui abstulerunt. Itaque cito
eiusmodi nupcias saciatas solvit. Ex summa
astensis. Capitulum xiiij de iniuria patrum et filiorum ex supposicione

Patres secundum leges et illi parentes
et habentes liberos tenentur alere. Communia
omnium iniuriam sufficere. Distinguitur tamen
inter ascendentes huiusmodi parte. Nam pater
tenetur ita demum si sit iustus et eidem vel eius
agnatibus ipse descendit. Mater autem quilibet
et si vulgo concepit eidem et ascendentibus
eius. Causa vero quare iure non compellitur nisi
pater vel ascendentes eius desierint esse vel
non sint egentes. Certum est enim quod qui filium
parit non duo vi unius sed pater suo alere ce-
terunt. Tales dignitates et ipse vel forte in
aliis inequale tamen est in omnibus parentibus
ut non compellantur alere si habeant quod ali-
ciant liberis aut etiam actum sint alendis vel
quia sibi possunt sufficere. Maleuenientibus vel
dolis suis vel ex artificio suo et idem
puto in illis cum parentes egent. Item co-
tranei heredes liberorum non habent alere
parentes liberorum vel in summa egestate sint de-
ducti. Item nec distinguendum utrum sint in
potestate vel non. Prestari autem debent ali-
menta pro modo facultatum et si non prestentur
captis pignoribus et distractis cogentur eius
satisfacere sententie. Si autem de his ipso sit dubi-
um sit partus vel de liberis sui et de summa
tum iudex debet cognoscere. Et si constiterit filium
vel parentem esse tunc ali iubebit. Aliaque
non debent alimenta. Sciendum est tamen ca-
veas non facit preiudicium veritati. Neo cum
pronunciatur filium esse sed ali debere. Forte quia
de incidenti quasi filiacionis non plena
sed semiplena fit cognitio vel forte illa ra-
tio quia principaliter quisque agitur alere etiam non pu-
niam si uxore denunciante sese pregnante
maritus non negavit non utique suus ef-
ficitur partus. Ceterum si erit satis iniurio-
sum si quis longo tempore absens fuit et venerit
sub uxore pregnante invenerit ideo tunc re-
fit cognitum tamen alere filium donec constet
de filiacione. Quintilianus libro i°. Capitulum xv de educatione filiorum

Utinam liberorum nostrorum mores non
ipsi perderemus. Infanciam statim deliciis sol-
vimus. Mollis educacio quam indulgen-
ciam vocamus nervos omnes mentis et corporis
frangit. Et alibi. Igitur hominum [illegible] maxime
formanda est cum blandi nescia est et
precipientibus facillime cedit. Fugit enim ci-
tius quam detergas quod insitum duravit.
Seneca in libro ij°. Ingenia tamen puerorum nimia
emendacione severitate deficiunt. Nam et de-
sperant et dolent novissime oderunt et
maxime nocet dum omnia timent nichil
conantur. Virgilius libro i°. Per se non assignant libe-
ros suos [illegible] annos impleverunt
quo primulos [illegible] [illegible]
[illegible]. Hac quoque materia plenius habes
in precedenti libro capitulo de moribus puerorum. Capitulum
quoque de puerorum instructione dictum est. Vel
ipso de xij cesaribus. Augustus cesar filiam
et neptes ita instituit ut etiam lanificio as-
suefaceret vetaretque loqui aut agere quicquam
nisi palam et quod in diurnos commentarios refe-
retur. Augustinus de doctrina christiana. Capitulum xvj de blandiciis remediandis propinquorum

Quum dicit omnibus [illegible]
prodesse non possit his potissimum con-
sulendum est qui pro locorum et temporum
vel quarumlibet rerum oportunitatibus constricti
tibi quasi quadam sorte iunguntur. Ex decre-
tis graciani ca. xxiij q. 4 Augustinus in sermone
de puero centurionis. Paratus esse debes
[illegible] pacienter [illegible] malicia susti-
nere quos si [illegible] querit in manifesto
aut id fiat quod eis videtur prodesse quibus
bene velle debemus agendum. Sunt autem mul-
ta corripienda [illegible] quadam benigna aspe-
ritate plectendis quorum pocius utilitati
consulendum est quam voluntati. Nam in
corripiendo filium quamlibet asperrime numquam
profecto paternus amor amittitur. Fiat tamen
quod nolit et doleat quidem et invitus
dolore videtur esse sanandus. Ex summa a-
strensis. Quare autem emendacio propinquorum
adhibita quoque quadam moderata celebratur
tribuitur hoc pietate senioribus propinquis

Ca° xiiij de iniuria patrum et filiorum ex libro [illegible]

Ca° xv de blandiciis et emendacione propinquorum

Ca° xvij de electione vel adquisicione [illegible]

minora delicta corrigendi pro qualitate delicti cum moderatione tamen quodam irrogantes potius ut innocentie filius latitia non contundatur. Nam si adversitas seu inobedientibus domestice in his concordit placet e nocturnis delicti reus dedi iudicii noctium Augustinus de civitate dei libro xix.

Ca. xv De iusta servitudine dominorum

Videamus autem iustis vinctis quo fide etiam qui imperant serviunt eis quibus videntur imperare neque enim dominandi cupiditate imperant sed officio consulendi. Hoc naturalis ordo prescribit ita deus hominem condidit. Nam dominetur inquit piscium maris et volatilium celi et omnium repentium. Rationalem factum ad imaginem suam noluit nisi irrationabilibus dominari non hominem homini sed hominem pecori. Inde primi iusti pastores pecorum magis quam reges hominum constituti sunt ut sic insinuaret deus quid postulet ordo creaturarum quid exigat meritum peccatorum. Conditio quippe servitutis iure intelligitur imposita peccatori. Proinde nusquam scripturarum legimus servum antequam hoc nomine Noe iustus peccatum filii vindicaret. Nomen ergo istud culpa meruit non natura. Origo autem vocabuli servorum in latina lingua inde creditur ducta quod hii qui iure belli possent occidi a victoribus conservabantur servi fiebant a servando appellati quod etiam ipsum sine peccati merito non est. Nam etiam cum iustum geritur bellum pro peccato contrario dimicatur et omnis victoria cum malis provenit divinis iudiciis victos humiliat vel emendans peccata vel puniens. Testis est homo dei Daniel cum captivitate positus peccata sua et peccata populi sui confitetur deo et hanc esse causam illius captivitatis pio dolore testatur. Prima ergo servitutis causa peccatum est ut homo homini conditionis vinculo subderetur quod non fit nisi deo iudicante apud quem non est iniquitas et novit diversas penas meritis distribuere peccatorum. Sicut autem summus dominus dicit: Omnis qui facit peccatum servus est peccati. Et ideo per hoc multi quidem religiosi dominis iniquis non tamen liberis serviunt. A quo enim quis devictus est huic et servus addictus est. Et utique felicius servitur homini quam libidini cum sevissimo dominatu vastet corda mortalium ut alias omittam libido ipsa dominandi. Homines aliis aliis in que pacis ordine quo aliis alii subiecti sunt sicut prodest humilitas servientibus ita nocet superbia dominantibus. Nullus autem natura in qua prius deus hominem condidit servus est hominis aut peccati. Verum et penalis servitus ea lege ordinata que naturalem ordinem conservari iubet perturbari vetat

quia si contra eam legem non esset factum nichil esset penali servitute coercendum. Propterea apostolus monet servos subditos esse dominis suis et ex animo eis cum bona voluntate servire ut si liberi ab eis fieri non possunt servitutem suam quodammodo liberam faciant non timore subdolo sed fideli dilectione serviendo donec transeat iniquitas et evacuetur omnis principatus et potestas humana et sit deus omnia in omnibus. Quamobrem etiam si habuerunt servos iusti patres nostri sic administrabant domesticam pacem ut secundum hec temporalia bona filiorum sortem a servorum conditione distinguerent. Ad deum autem colendum in quo eterna bona speranda sunt omnibus domus sue membris equali dilectione consulerent quod naturalis ordo ita prescribit ut nomen patrum familias hinc exortum sit. Cassiodorus in epistola xxiii.

Ca. xvi De regimine servorum

Magna quidem deo tribuit qui asserit iudecus acteginse plantus magnalia. Hec autem apud quos dum negligas vel tam in noctem protrahere tantum cum servis de vita quantum de nocte auferunt. Seneca in epistola ad Lucilium. Sunt dicunt qui velint quam domini libertatem tollendum est. Ex omnibus sapientiam animus qui servus est deus. Hii servos timent. Seneca ad Lucilium epistola xlvii. Illos autem video qui turpe existimant cum servis suis cenare. Hec enim quia superbissima consuetudo cenanti domino stantium servorum turbam circumdedit. Ille quidem ingenti aviditate distentum ventrem ducerit. Servi autem tota nocte ieiuni muti perstant. Sic ergo fit ut de domino loquantur quibus coram domino loqui non licet. Vivas sic cum inferiore vivere quemadmodum tecum superiorem velis vivere. Et quociens in mentem venerit quantum tibi in servum liceat in mentem etiam veniat tantundem in te domino tuo licere. Quidam vero Lucius vindex[?] ad Alexandrum magnum. Possunt tui servi superbia nos aggressi[?] vel quamquam vel propria servitute eorum ignibus inter eorum quos passi amos famula vel dolore decursum. Macrobius Saturnalium. Tanta est inopia superbia quos nostri fuere iudicium usque adeo sine quibus esse non possunt eorum et propter hereditates. Valerius libro quinto. Illa tamen adversus servi delictum velox ira sua ulterius nec vindicte modum hoc quiescere animus suo castigationes celebrunt mandamus. Seneca de clementia. Philodemus usquam tecum servum accidere presertim ferre dissimulavit an accidat iusta cura ut tunc non teneatur an sine causa et tunc aut voluntate sua huic capi vel culpa. Primus casum tenebit tamquam si liberum occidisset nec tamen ubi aliud servum verberibus et fame affligit si id nos

deriate fiat impunitum erit. licet p[er] q[uo]d
dixit Si autem in mediocritate confugere potest
plus adprendere ut compellatur dubie reuide-
re fine sui bonis conditionibus i ne rectitu-
dine dum peccatum. Donatus super titulus primi
libri pandectarum sive digestorum. Adrianus
urbica quidam matrona [illegible]
legitur quod dolentissimus causa ancilla [illegible]
[illegible] tractatus. Cato in suis vale co-
ram dubius ne desistere sum. Tullius [illegible]
si prodest [illegible] honorem
iustum [illegible] contendere noli. Idem in eodem
in iustas [illegible] Salustius malorum
[illegible] libro quarto capitulo de electione potestatis
de hac etiam materia require in precedenti
libro capitulo de moribus [illegible] in servus [illegible]
[illegible] eodem libro capitulo de habitatione et salute [illegible]
[illegible] decima dicta libro xix. Capitulum xvi de servanda pace
domesticorum

Pax itaque domus est
ordinata imperandi et obediendi concor-
dia constituenda. Hanc naturali iure
vel instinctu servare omnes appetunt. Nam
et latrones ut adversariis utique infesti
sint pacem ceterorum volunt pacem [illegible]
[illegible] tam [illegible] sit nullus [illegible]
[illegible] ita timeret ut nullo [illegible] se committeret
plusque insidians [illegible] quibus potuit
[illegible] agat cum eis [illegible]
quos occidere non potest et quos [illegible]
fuerit qualescumque [illegible] pacis tenet [illegible]
[illegible] cum uxore et filiis studet
[illegible] esse pacatus ob quippe [illegible]
temporalibus sine dubio delectatur. Nam si non
fiat indignatur corripit [illegible] et domum
suam pacem [illegible] sit etiam [illegible]
ponit quam [illegible] esse non posse nisi [illegible]
[illegible] quod ipse est in domo [illegible]
in [illegible] societate subiecta sit. Itaque si offe-
rretur ei servitus plurimorum vel civitatis vel
gentis ita ut sic ei servirent quemadmodum
sibi domi sue serviri volebat non se iam
latronem latebris conderet sed regem conspi-
cuum sublimaret cum eadem in ipso cu-
piditas et malicia permaneret. Pacem itaque cum
suis omnibus habere cupiunt quos ad arbitrium
suum vivere volunt. Denique etiam sevissime
fere [illegible] pacem custodiunt
[illegible]
[illegible] sunt [illegible]
[illegible] ut leones [illegible] aquile noc-
tue. Quae enim [illegible] non filiis suis [illegible]
[illegible] servitute blanditur quibus [illegible]
non [illegible] fovent aliter [illegible]
familias societate domestica quanta potest
pace conservat. Quanto magis homo fertur
quodammodo nature sue legibus ad ineun-
dam societatem pacemque cum hominibus quan-

in ipso est omnibus maximeque domesticis
optinendam. Ex quibus sufficienter. Capitulum xvii
de electione vel adquisitione amicorum

Talem diligentiam in amicis adhibe compa-
randis ne incipias amare quem deinde
[illegible] possis odisse. Tu primum te ipsum bonum [illegible]
[illegible] alium tui similem elige. Amor [illegible]
[illegible] non potest sed [illegible] Seneca de be-
neficiis libro vi. Nemini tam alte [illegible] posue-
rit ut non illi amicus eo magis desit
quo nihil absit. Idem in libro de remediis for-
tuitorum. Sine amicicia vita et honesta
officia queri [illegible] admeque [illegible] ista
non [illegible]. Idem ad Lucillium epistula iii. Si aliquem
amicum existimas cui non tantundem credis
quantum tibi vehementer erras. Erit ille qui
amicum [illegible] querit [illegible] [illegible]. Ille
[illegible] sit [illegible] bonum et
bonis suis obsessus qui eos amicos sibi
putat quibus ipse non est. Tu vero omnia cum
amico delibera sed de ipso prius. Post amiciciam
credendum est ante amiciciam iudicandum [illegible]
[illegible] officia qui contra
[illegible] amaverunt iudicat
[illegible] amant cum iudicaverunt. Tullius in
libro de amicicia. Veterrima quaeque in amicicia
sicut vina que vetustatem ferunt esse suavissima
maxima enim est vis vetustatis et consuetu-
dinis. Caveamus autem ne nimis cito diligere
incipiamus neve indignos. Digni autem
sunt amicicia quibus in ipsis est causa cur
diligantur. Sed rarum genus est [illegible] amicicia
[illegible] nec quicquam difficilius est quam re-
perire quod sit omni ex parte in suo genere per-
fectum. Ipse homo se ipsum diligit ipse non ut
aliquam a se ipso mercedem exigat caritatis
sue. Sed [illegible] in amicicia idem transferatur
verus amicus numquam reperietur. Est enim ve-
rus amicus tamquam alter idem. Quod ergo
[illegible] ut [illegible] bonum esse [illegible]
diligere deinde alterum sui similem querere cui-
[illegible] ita cum suo [illegible] ut pene ef-
ficiat unum ex duobus. Crispus solebat con-
queri quod omnibus in rebus homines diligen-
tiores essent capras et oves quot quisque
haberet dicere posse amicos quot haberet non pos-
set dicere. Idem in [illegible] Ita diligere ac
si velis diligere. Salustius in [illegible]
Non [illegible] amicis neque armis cogere neque auro
parare queas sed officiis et fide pariuntur. Ma-
crobius in libro Saturnalium. Ita amicum habeas ut
inimicum posse fieri putes. Valerius Maximus.
Bias quoque [illegible] ita [illegible] oportere
homines in usu amicicie versari ut meminis-
sent eam ad gravissimas [illegible] posse con-
verti. Boetius. Tu amicis [illegible] voluptates
amicicias [illegible] ac principium amicicie

bene loqui concordiam, minui cariorum maledicere. Amicus verus atque fidelis cito amittitur. Theofrastus: Expedit iam probatis amicis iam amare, non amatos probare. Suetonius de xii cesaribus l. ii°: Augustus tarde amicitias non facile admisit et constantissime retinuit. Plautus in aulularia: In amicitia confidere stultum, ne receperis. Nam insipienter atque improbe facilius fit si velit. Adiungi qui collegium cuius te non decipi credideris. Neminem cuius ne tibi honorem desit prius infestus inimicus. Nemini te quoque nimis sodalem feceris. Cato in suis dictis: Dilige sic alios ut sis tibi carus amicus; sic bonus esto bonis ne te mala damna sequantur. [illegible] et tu noli producere notis. Cum tibi vel socium vel fidum queris amicum, non tibi fortuna est hominis sed vita petenda. Ovidius in l. tristium v°: Turpius eicitur quam non admittitur hospes. Actor. Ca. xv

Secunda de administratione rei domestice

Secunda pars ethonomice que ad curam rei familiaris dispositionem pertinet quatuor ut dictum est partes continet. Prima consistit in domesticarum rerum negotiis solliciter ac strenue procurandis, ipsis quoque rebus iuste et fideliter acquirendis atque multiplicandis. Secunda in eis custodiendis. Tertia in eis dispensandis. Quarta in debitis curandis. De iusta vero acquisitione dicit Tullius in l. de officiis iii°: Detrahere aliquid alteri magis esse contra naturam hominem alicui [illegible] commodi sui detrahere quam [illegible] subire. Et item: Vir inquit bonus et iustus nichil unquam cuiquam quod [illegible] detraxisset. Patet [illegible] verbis Tullii quod et ipsi fraude et avaritia detestantes [illegible] absque dampnis alterius res domesticas debere multiplicari. Et quia forte difficile est aut etiam impossibile absque [illegible] tempore esse, Ieronimus: Omnis dives aut est iniquus aut heres iniqui. De hac quoque materia plenius in predictis titulis de cupiditate et avaritia, de rapina quoque et fraude et usura. De cautela custodie dicit Cassiodorus in epistola xxxiii: Maior in servandis rebus quam in inveniendis adhibenda est cautela. Et item Claudianus: Non minor est virtus, plus est servasse quam quesisse nomen. De prudenti vero dispensatione iam dictum est supra in precedenti libro tractatu de liberalitate. De hoc Augustinus ita loquitur in l. de doctrina christiana: Cum omnibus prodesse non possis, his potissimum consulendum est qui pro locorum et temporum vel quarumlibet rerum opportunitatibus constrictius tibi quasi quadam sorte iunguntur. Ambrosius

in l. de tobia: Paupertas non habet crimen, sed debere reddendum est non tarde. Reddendum [illegible] dives [illegible] pauper non feneratur mutuum sed dives [illegible] patris reddendi necessitate, si pauper contempta solvendi difficultate. Sunt etiam in quibusdam [illegible] legitur: Facilius est accipere quam non posse reddere. Seneca scribit in l. de beneficiis: Reddendi sunt qui habent atque libenter reddere eos quibus obligati sunt reddunt quod non tantum equale sed etiam maius. Itaque si beneficia gratis collata reddenda sunt, multo fortius mutua. Denique quia multi ingrati amici quidem videntur in petendo sed inimici sunt in reddendo, dicit Demas philosophus: Amico me rogando pecuniam mutuo et ipsum et pecuniam perdidi. Premissis itaque membris huius divisionis quod consistit in domesticarum rerum et agriculturarum industria, latius prosequuntur agricole sicut [illegible] Palladius in l. de agricultura primo.

Ca. xvi de structuris construendis

Edificium pagi pro merito et pro fortuna domini constitutum, si vicinus est fluvius, [illegible] fabrice [illegible] explorare naturam quia [illegible] palus omnino vitanda est, precipue que ab austro est vel occidente et siccari consuevit estate, propter pestilentiam vel animalia inimica que generat. [illegible] est [illegible] constructi que calidis et nitide natura sit utilis. Harene genera fossicie tria sunt: nigra, rufa, candida. Omnium prestantior rufa, melior nigra [illegible] candida [illegible] est. Ex his que compressa manu edit stridorem erit utilis fabricatis. Item si panno vel linteo candido vestis inspersa [illegible] nichil macule relinquit aut sordis, egregia est. Sed si fossilis arena non fuerit, de fluminibus aut glarea aut litore colligetur. Marina harena tardius siccatur, ideo non continue sed intermissis temporibus construenda est, ne opus oneratum corrumpat. Camerarum tectoria salso humore dissolvit. Nam fossiles tectoriis et cameris celeri siccitate utiles sunt. Meliores quia si statim cum effosse sunt misceantur. Nam diutius sole aut pruina aut imbribus vanescunt. Fluviales tectoriis magis poterunt convenire. Sed si uti necesse sit marina harena, erit commodum prius eam lacuna humoris dulcis mergi ut vitium salis aquis suavibus eluta deponat. Calce quoque albo saxo duro vel tiburtino aut columbino fluviali coquimus aut rubro aut spongia aut postremum marmore, que erit ex spissis et duris saxis structuris conveniet. Ex fistulosis vero aut mollioribus lapide tectoriis adhibebitur. Utilius in duabus partibus calcis una harene miscenda est. In fluviali

Ca. xv de administratione rei domestice

Ca. xvi de structuris construendis

nis harena si tertiam partem teste trite ad
dideris operum soliditas mira prestabit. Ca. xxviii
De situ et forma edificiorum
Pretorii situs
loco aliquatenus erectiore et sicciore
quam cetera propter iniuriam fundamentorum
et ut leto fruatur aspectu. Fundamenta autem
hoc modo ponenda sunt ut latiora sint ex
utraque parte semipedis spacio quam paries
corporis incessurus est. Si lapis vel tofus occurrat
facilis causa est talis tandi in quo sculpi
tur fundamenti forma debebit unius pedis
altitudine vel duorum. Si solida et constricta
invenietur argilla quinta vel sexta pars
altitudinis obruatur donec nuda sine
videri suspicione occurrat argilla. Quod
si omnino desit quarta in fosse sufficiet. Stu
dendum pretorium ut ortis equinoctiis tangi pos
sit aut solis quod totus fabrice tractus unius
lateris longitudine in quo frons erit meri
dianam partem respiciat in primo angulo oc
cipiens ortum solis hyberni et paululum ab oc
cidente avertatur hyemali. Ita proveniet ut
per hyeme sole illustretur et caloribus eius e
state non senciat. Forma tamen esse debet
eiusmodi ut ad situationem brevis collectas et
estati et hyemi applicat mansiones. Que
hyemi parantur ita sint constitute ut pos
sit eas lumen solis totius hyemis ingressu circum
hylaratur circumspicua nos hec speranda est in
triviis turriis atque cubicalis ut quanta
latitudo vel longitudo fuerit in unum compu
tetur et eius medietas in altitudine consurgat.

In hiis Ca. xxix De pavimentis etc.
pavimenta oportuna esse debebunt pri
mum in fabricis planus locus obfirmandus
est ut equalis et solida congregatio fiat. Neque
dum ambulatur tremor fabrice titubans
concuciat. Deinde ut axes querne cum es
culeis non misceantur. Nam quercus humo
re conceptu cum se ceperit siccare torquetur
et rimas in pavimento faciet. Esculis desit
subtiliter quercus secetur et transversus atque di
rectus duplex ponatur ordo tabularum cla
vis frequentibus fixus. De cerro aut fago
aut fraxino diutissime tabulata durabit
si stratis super paleis vel filice humor calcis
impressum ad tabulati corpus accedat. Tunc
super statuminabis rudere i. saxo grosso
duabus partibus et una calcis temperante
constitutes hoc cum ad sex digitorum crassitu
dinem feceris et regula comprobaveris equale si
loca hyemalia sunt tale pavimentum de
bebis imponere in quo vel nudis pedibus
stantes ministri hyeme non rigescant. In
ducto itaque rudere vel testaceo pavimento con
gestos et calcatos spisse carbones cum sa
bulone et favilla et calce permisces et hinc
impone crassitudine sex unciis iubebis
imponi. Quod complanatum nigrum pavimenta
formabit et si qua fuderint copiosalis
velociter rapta desuget. Ca. xxx De parie
tibus et tectis

Quod si latericios parietes
in pretoriis facere volueris perfectis pari
etibus in summitate que trabibus
subiacebit structura testacea cum coronis
prominentibus fiat sesquipedali altitudine
ut pluvie tegule aut imbrices fue
rint parietes non possint penetrare si plu
viam. Deinde providendum est ut structis et
siccatis parietibus laticiis inducatur tecto
rium quod humidis ac lenibus adherere non po
terit et ideo tibi eos prius debebis abdu
cere ut tectorium sine corruptione suscipiant.
Primum quoque albarium opus dealbet cum calce
debebimus adhibere cum multo tempore fuit ma
ceratum. Ergo ut sit utile probes tia calcem
quam ligno dolabis. Si umquam acies eius
offenditur et quod acie adheret fuit molle atque
viscosum temperat albariis operibus convenire.
Perductum vero tectura sit fiet fortis et munda
forma trullis frequenter inducto cum siccari
ceperit iterum inducatur ad tres. Post hec terra cru
da de marmoreis grano congregatur ad triul
lanc. Que inducatur ante diu subigenda
est ut vix quo calce subigitur uncinum
levem habeat. Hic marmoris granum inducto
cum siccari incipiet aliud eorum subtilius
oportet imponi sic et soliditatem custodiet
et nitorem. Ca. xxxi De cisternis et piscinis constru
endis

Vitandum est autem quod plerique fecerunt
aque causa villas in infimis valli
bus ingerere et paucorum voluptatem
preferre habitatorum saluti. Tum si fons desit ac
puteus cisternas construere quemadmodum quibus cunc
tarum possit aqua tectorum magnitudo
ea cum deletis cisterna construatur longior
magis quam latior. Humus solo alto vide
soliditate relicto supponis loco testacei pa
vimenti superfusione lenigetur. Hoc pavi
mentum cum cura terendum est adiutores
et lardo pingui decocta assidue perfrican
dum quod nisi deducto humore siccatum
ne vinis in aliqua parte fundatur et iam
parietes sibi cono velut obducti et ita
post diuturnam et solidam siccitate ap
plicatur. Hospicium anguillas sane pisces
quos fluminales mitti in hiis pacetque quo
et ut horum natatu aqua stantis agilitate
currentis imitetur. Piscine due vel sola
ipsesse vel solo lapide erit nulla esse debe
bunt quod facile est aut fonte aut im
bre suppleri ut una coquinis usui sit pecu
oribus vel avibus aquaticis alia madefaci
at virgas coria lupinos et si qua usui

citatis consueverunt in fundo. Utile autem est si
aque copia patiatur paterfamilias de struc-
tura balnei cogitare que res et voluptati
plurimum conferat et saluti. Balneum constituemus
in ea parte qua calor futurus est loco ab hu-
more suspenso ne vilescat cum fornacibus
partem meridianam et occidentalis hyberni ut to-
dies solis innectur et illustretur. Aspectu cel-
le autem sit disponantur ut quadrate non sint la-
te sint formis eius nam nec angusta luc-
tantur piscinales celle ut estivis balneis a
septentrione lumen accipiant in hyemalibus
a meridie si fieri potest ita constituantur balnee
ut omnibus terre hortis decurrat humores. Si aque
copia est fistula balneorum debent et piscinam
insuper ut vel fornacis aquariis molis su-
amalium vel horum labore fornicata frangantur.

Ca^m xxxi de cellis vinariis et olearibus

Cellam vinariam septentrionem versus de-
bemus apponere frigidam vel obs-
curam procul longe a balneis stabu-
lis furnis sterquiliniis cisternis aquis et ce-
teris odoris horrendis ita constructam
necessariis ut non vincat a fructu sic et
dispositam ut basilice ipsius forma calca-
torium loco habeat altiore constructum adque in-
ter duos lacus qui ad excipienda vina hinc
inde depressi sunt gradibus tribus fere
ascendatur vel ampliore. Ex quibus lacubus ca-
nales structi vel tubuli fictiles circa extremos
parietes currant et subiectis lateri suo doli-
bus per vicinos meatus manantia vina defu-
dant. Si copia maior est medium spatium cu-
pis deputabitur quas ne ambulatio pro-
hibeant assellis altioribus impositis vel
super dolia possumus collocare. Spacias inter
largiore distantes ut si res exegerit curan-
tis transitus possit admitti. Et si cupis lo-
cum istum deputabimus is lacus ad cellarum
in spissitudinem pendens laterum constructis
testaceis solidetur ut etiam si ignorata se
cuppa defudit lacu susceptos accipiantur
non pereant vina que effluxerint. Olearis
cella meridianis sit obiecta partibus
contra frigus munita ut illi per specularia
debeat lumen admitti ita et opus que hy-
eme futura sunt nullus algor impediat
et oleum cum premetur admittit temporibus
frigore non valebit astringi. Receptacula o-
lei semper munda sint ne novos sapores
infecta veteri valeant corrumpere. Et si quis
maiori diligentie studet subiectis hinc ca-
niculis pavimenta suspendat et igne
suggerat fornace calefacta. Ita pinguis
calor olei cellam sine fumi iniurie vapo-
rabit quod sepe infectum calore corrumpit
et sapore etc. Ca^m xxxii de horreis

Sicut horrea quamvis ipsam desiderent pa-
tens et superius et longe ab omni humore
et letamine et stabulis ponendum est
frigidis ventosis et siccis. Cui providen-
dum est ut structure diligentia ne vicinis
possit aduri. Solum igitur omne bipedis sive
vel minoribus laterculis quos suffusa testa-
ceo pavimento debemus implere. Tunc dein-
ceps cellas si magnus suppetit frumenti mo-
dus et quo cuique competunt. Si tres pauperes ma-
nera premittitur vel gracilis pedibus erit dis-
tinenda granaria vel in minoribus vasculis pe-
dibus tenues [illegible] Amurca
luta iuxta parietes linitur. Cui admixta ole-
astri folia vel aliarum per parietes adiciuntur.
Quo tectorio siccato rursus amurca res-
pergitur que ubi siccata fuerit frumenta conde-
tur. Hec res curculionibus et ceteris noxiis
animalibus immunita est. Aliqui coriandri fo-
lia frumentis miscent ad servandum. Vidi tamen
quosdam qui custodiendis frumentis
quos si exortis in aliam migrant locum trans-
fusa refrigerentur aliquotiens diebus atque ita ser-
vatis inferuntur. Negat Columella ventilan-
da esse frumenta que miscent magis anima-
lia totis acervis que si non moveantur in su-
periore mensura palmi subsistent
et velut tecta illesa durabunt. Asse-
rit idem noxia animalia ultra predictam
mensuram non posse generari. Herba tamen
[illegible] fovent [illegible] asserunt substrata fru-
mentis addit etatem [illegible] tamen aut
debet esse aristis. Ca^m xxxiii de stabulis corte et armariis

Stabula equorum vel boum
meridianas quidem respiciat partes
non tamen egeant a septentrione lu-
minibus que per hyemem clausa nihil noceant
per estatem patefacta refrigerant. Ipsa sta-
bula propter ungulas animalium ab omni humo-
re suspensa sint. Boves nitidiores fient
si focum prope habeant et lumen intueantur.
Octo pedes ad spacium standi singulis bo-
bus [illegible] sufficiunt et in porrectione quin-
decim [illegible] planca robore supponant stacio-
nibus equorum ut iacentibus molle sit
stantibus durum. Cortis ad meridiem pate-
at et obiecta sit soli. Quia facilius erit pe-
cora que nutrit animalia ab estatis tempe-
stivo calore portici [illegible] assuribus et
frondibus formari que vel scandulis vel si co-
pia suppetit tegulis vel etiam facilius
sine impensa placent tegetur carectis
aut genestis. Circa parietes cortis ex-
terius armaria facienda sunt quia
stercoris animum [illegible] est agri-
culture [illegible] letamine quod pa-
tris omnibus [illegible] est [illegible] capitulum

Ca. lxxxiiii de columbariis turturibus ac turdis [illegible]

Columbarium uero potest accipere sublimius una turricula in pretorio constituta leuigatis ac dealbatis parietibus in quibus a quatuor partibus fenestelle sicut mos est breuissime fiant ut columbas solas admittant introitu exituque permittat. Nidi figurentur interius [illegible] dicte fiunt si inter eis uetus sparta proiciat. Illo petent uero loci desertio si pannis fenestralibus aliquid de strangulati [illegible] loco aut uinculo aut fune suspendas. Redeunt alias si cuminum pascant assiduus uel si eorum alas balsamini liquore tetigeris. Fetus frequentant si hordeum torrefactum uel fabam uel eruum sepe consumant. Ducenta autem columbis uolantibus diurni tres sextarii tritici sufficient aut [illegible] ita ut hiemis fetus cum mensibus pluribus hybernis. Ante ramulos pluribus locis [illegible] suspendi. Sed columbarii celle due subiecta cubicula fiant uno breue et ipse obscurum quo turtures claudi possunt quos nutrire facillimum est. Nam nichil desiderant nisi ut estate qua sola maxime pinguescunt triticum uel milium infusa madefactum semper accipiant. Sed modius unius diurnus ad turtures CC sufficiat. Aqua sane eis frequenter munda debet offerri. Aliud uero cubiculum turdos nutriat cui locus mundus et lucidus et undique leuigatus sit intus pertice figuntur quibus possunt post uolatum sedere. Rami et iam uirides sepe ponentur. Carice pinse mixtis pollinibus largissime prebeantur. Capti uero si facultas est lentisci mirti hedere arbuti semina [illegible] fastidia et maxime aqua munda libuatur. Claudantur illos recentes capti mixtis aliquibus an ueteris quorum societate ad capiendos cibos [illegible] capti uitatis in estitudine consolentur.

Ca. lxxxv de gallinis educandis

Gallinas educare nulla mulier nescit industria hec domesticis precepisse sufficiat ut fimo et puluere utantur et que sunt proprie nigre aut flaui coloris albe uitentur. [illegible] cibo si [illegible] hordeo semicocto et parare sepe [illegible] et reddunt oua maiora. Supponende sunt semper hiis oua numero impari luna crescente a decima usque in quintam decimam. Pituita hiis nasci solet que alba pellicula linguam uestit. Hec leuiter unguibus uelletur et locus cinere tangitur et allio trito plaga mundata conspergitur. Item allii minuta trita cum oleo faucibus infercitur. Staphisagria etiam prodest si cibis misceatur assidue. Si amarum lupinum tamen dant sub oculis illis que una procedunt que si acu leuiter aptis pellucidis auferuntur. Contingunt oculos [illegible] et mulieris lacte cinerum uel ammoniaco sale cum melle et cimino equale miscentur. Pediculos earum perimit staphisagria et torrefactum ciminum paria et pariter cum [illegible] uino et amari lupini aqua si penetret [illegible] permanet.

Ca. lxxxvi de fasianis nutriendis

In fasianis nutriendis hoc seruandum est ut nouelli ad creandos fetus parentur id est qui anno superiore sunt editi. Veteres enim fecundi esse non possunt. Ineunt feminas mense martio uel aprili. Duabus unus masculus sufficiat quia ceteris aues salacitate non equat. Semel in anno fetus tollunt uiginti fere ouis pariendi ordo concludit. Gallinae hiis melius incubabunt ita ut quindecim fasiana oua nutrix una cooperiat. Cetera sub genere supponas. Supponendo de luna et diebus que sunt in aliis dicta seruentur. Tricesimo die maturos pullos in lumine mittet. Sed per xv dies dissecta ac refrigerata leuiter ordei farine pascentur cuminum aspergitur. Post triticum fractum pluribus [illegible] et oua formice. Pane ab aqua prohibeantur accessu ne pituita consolidat. Quod si pituita patitur fasiani allia cum pice liquida trita rostra eorum debebis assidue fricare uel inducere sicut gallinis fieri consueuit. Auferre saginandi uero est ut clauso fasiano [illegible] offiale de farina tritici uel ordei que oleo lenificatur aspergere et ita inserantur faucibus ne sub ima lingue parte negantur. Quod si [illegible] statim peribunt. Illud quoque curemus ut [illegible] noua bolis indigestis quia ea facillime omnibus [illegible] contingit.

Ca. lxxxvii de anseribus

Anser sine aqua nec sine herba facile sustinetur satis consitis inimicus est quia sata et morsu ledit et stercore. Pullos prestat et plumas quas carpimus uellamus et uere uni masculo tres femine sufficiunt. Si desit flumen lacuna formetur. Si herba non superest seruetur trifolium fenum grecum agrestis intiba lactucas [illegible] albi fecundiores sunt. Varii uel fusci minus quia de agresti genere ad domesticum transierunt. Incubant a kalendis martii usque ad estiuum solsticium. Plus pariunt si gallinis oua supponas. Extremum partum maturius iam [illegible] permittimus pascantur [illegible]. Cum semel hoc feceris consuetudine

spontanee retinebunt. Gallinis sicut pavonina et anserina ova supponantur, sed anserina ova ne motantibus suppositis subiciantur. Nutrita pariter primis decem diebus intus pascendi sunt, postea sequentes eos pastoribus educentur ubi urtica non sunt, cuius aculeos formidant. Quatuor mensibus bene pinguescunt. Nam melius in tenera etate pinguescunt. Polenta dabitur in die ter large, vagandi licencia prohibetur, loco obscuro claudentur et calido. Hec maiores. Nam fere duo mense pinguescunt. Nam parvuli sepe die tricesimo saginantur melius si ad farinam tritici milium percolatum infusum sit aut servitur alia via legumine omne porrigi potest preparata. Illis cavendum est etiam ne pulli eorum secas contingant. Ca. xxviii de pavonibus.

Pavones nutrire facilimum est nisi eos fures aut animalia inimica formident, qui per agros vagati sponte se pascunt, pullos que educunt, altissimas arbores nocte petunt. Una hec cura debetur ut incubantes pavonum feminas que hoc passim faciunt a vulpe custodias. Ideo in insulis brevibus melius in forte nutriuntur. Uni masculo femine quinque sufficiunt. Pasturi ungue et et pullos suos persequuntur velut alienigenas [illegible] usque estatem nascentis incipiunt. Ab idibus februariis calere incipiunt. Faba leviter tosta in libidinem iungentur, si eis quinto quoque die tepida porrigatur. Cupidinem coeundi masculus confitetur, cum ea se quietam candidam gemmatis inveniat et singulorum capita oculata pennarum locis sunt a crit cum stridore pro viribus. Ova pavonum gallinis supponantur que fite inter ali incubacione tribus mensibus pavam fetus edunt. Primus partus quinque ovorum, secundus iiii, tercius trium vel duorum esse consuevit. Sed elige maiores gallinas sunt que a primo incremento lune novem diebus supponunt ova supposita que pavonina et cetera sui generis. Decima die omnia gallinarum subtrahantur et alia una gallinarum recentia suppo-nantur quot ablata sunt, ut tricesima luna hoc est completis xxx diebus possint cum pavoninis omnibus aperiri. Ova autem pavonum que galline subiecta sunt sepe manu convertant, quia hoc ipsa facere non valebit. Maiores tamen gallinas oportet eligere, nam minoribus pauciora supponeres. Natos si adiuvat ut sufficit aptius nelis dicit Columella uni gallinae xxv sufficit. Hi tamen non videntur xv satis est esse. Primis diebus fare ordei conspersum

primo pullis dabitur vel videtur cocta pultaticula et refrigerata postea adiace porri concisum vel caseus recens sed compressus. Nam serum pullis nocet. Locuste etiam pedibus ablatis prebeantur. Ita pascendi sunt usque ad sextum mensem. Deinde ordeum ipsis prebe solempniter. Tricesimo tamen quinto die postquam nati sunt, cum agri tuti de ea possunt, conmittuntur nutrice pascendi. Cum singultu renovantur ad vellam pituitas non et cruditates hiis remediis pulmonibus quibus gallinarum curatur. Maxime illis periculosum est cum incipit crista producere. Nam pedantes larg-ores in fasciculo sollicitudine cum illis cum tes cingimas denticuli aperiunt intuentur.

Hec longe Ca. xxix de area struenda

a villa que nos debent et propter commoditatem comportandi facilitate et ut fraus minor timeatur domini vel procuratoris in vicinitate suspecta. Sit autem vel strata silice vel saxo montis excisa vel fabrica tunc tritura ingulis pedum et aque amurca cum solidata cavanda deinde et volutis studio minuta agnellis prius armata que cum terrentur induramque. Fiet ita fiant lacus altre planus convexus uniquus. Firmata tunc sub refrigentur excoriis inferant que res nocens durabilitate perficiet. Fiat deinde unde quasi xx vel maxime in humidis regionibus habeat quos conter pulveres firmiga se iactatis recipit viscum vel in nimia vel semi integrato, ponatur sed eum loco sublimi iunderet quos perflabili longe tam absque neuris vineis atque pomeriis ita sicut vadiculis inguliarum conferant letam et palee ita insidientes frondibus perforat atque aere expellunt. Ca. xxx de balneis et pistrinis

Non alienum est si aque copia patitur paterfamilias de structura balnei cogitare que res et voluptati plurimum conferat et saluti. Itaque balneum constituemus in ea parte qua calor futurus est loco absque humore suspenso ne humidis cum formatalibus intima refriget. Lumina ei dabimus aliud parte occidentalem et accidentis brume, ut tota die solis iungentur illustrentur aspectu. Celle autem sic disponantur ut quadrate sunt. Si alii contra si xv pedibus longe fuerint decem late sint. Fornicis curva per unum angusta lucrabitur. Hiemales celle vestimus balneis aspiciendo lumina accipiant in hyemalibus autem meridie. Si fieri potest ita constituantur balnee ut omnis earum hortos detinuerit cuniculos. Si aque copia est, suspensas balnearum

debent et pistia sustine ut ibi formice
aquariis vel similium animalium vel hominum labo
re sumpta fugantur. Ca. xxxi de sterqui
liniis

Fimum palearum ligni
cumulatorum repaucis vel refert nigra
parte diuina sunt atque perstabi
les et longe remo neque ancilla potata si
ue subrepentis meridij sterquiliniis aggestis
loco sunt terre debebit qui fundat hunc
re ... ordonis horizonta apertura quietis
aspectu humor cum fundantur hoc perstabi
liter ut si qua in sunt semina stercora
putrefiant. Sterquiliniorum primum est ma
rime ortis deum omnibus terrestris et
iumentorum porcorum uero pessimum. Cineres op
timi atque columbinum fimum stercora
que diuine satis utile corpuscula palustrium
stercora qui anno requiescunt segetibus utile
est nec herbas creat si uetustius sit mi
nus prodest pratis uero recentia stercora
profaciunt. Et ulvarum herbarum et maris purga
menta si aquis dulcibus eluantur minis
reliquis autem stercoribus commiscentur et cineris
que statuerunt aqua vel fluminis incrementa
restituerunt. Ca. xxxii de ortis pomeriis

Orti et pomaria domui proxima esse
debent ortis sterquilinio magis
subiectus cuius cum succo sponte fe
cundet alienum longe situs. Nam pul
uerem palearum pratum nemine fetido po
situs est cum leuiter inclinata planities
cursus aque fluentis per spacia distincta
diuiditur. Si fons deest aut minus decurrens
est puteus aut sub nequeat piscina
supine construenda ut illi aquas plu
uie conferuntur ortus pestiuus riget
ardores. Si hac quidem facultate caruerit
semper alicuius cribus vel maior pedibus ad
pastinum altitudine hortulum qui sic cultus
negligat siccitates. Si hunc complius conti
nue necessitate una stercorare quod terra con
uenit. Tamen hec genera sunt uncleane
mutanda. Septa quam argillarum diuiis atque
rubrica illud quibus custodiunt mortis
quoque humoris natura non contineat ut
diuidatur partes et hyeme ad meridiem
estate ad septentrionem spacia colenda
consistat. Multa munitiones sunt quia
alii luto inter formas clauso parietes
figurantes de partibus iungitur. Quidam
figmentum materies luto et lapide congerunt
plerique sine luto congesta in ordine saxa
componunt. Non nullis fossis spacia
colenda cingunt quod vitandum est quia
ortis subducit humores nisi forte loci
palustris calatum. Alii spinosas plan
tas et semina in munitione disponunt

fructus coit rubi semina et spine que
rubus caninus uocatur ad septum pro
curanda tire mandale. Ca. xxxiiii de ortorum
partibus et areolis conveniendi temporibus

Partes sunt ortis sic diuidende est
ut hec inquibus autumno seminabit
uerno tempore pastinet. Quod semi
bus ue completur autumni tempore deberet
effodere. Ita utique pastinatio de quo agitur
beneficiis algoris aut solis. Aree fa
ciende sunt angustiores et longe i
... pedum longitudine et sex latitudine
sic apte spacia utrimque purganda sum
te. Margines uero circa loca humidis
ut irriguus duobus pedibus erigantur
siccis uero optulisse sufficiet. Sed atque
si humor comprehenditur effunde spacia ali
qua ipsis aciis esse debetur. Ut facili
us ingrediatur alteram de superiori par
te humor amissis in facilitate saturi
ut in alias possit decurrens. Ca. de
rendi tempora licet principes certa signemus
tamen secundum loci et celi naturam in est
quod custodiat frigidis aeris autumpna
les satio celerior est. Uerna uero tardior
calidis cum regionibus et autumpnalis
serior sit post et uerna maturior. Que
cumque serenda sunt vel legenda cum mi
nuitur. Ca. xxxv de nocumentis ortorum et remediis

Contra nebulas et rubiginem
paleas et purgamenta pluribus locis
horti dispersa sunt omnia cum ne
bulas uideris instare accendes. Contra
rubiginem ... uespere media ... ciruntur
orti spacium albaspina cingit. Aliqui ra
dicibus tinctum alios tuso respergant et
falces hoc tuo putant ... sunt unguinum
tunc ... uis esse ... ut neque
gelu neque nebula neque aliquo animali
possit iniuriari. Contra culices et limaces
... vel amurca ... vel ... caminorum
fuliginem spargimus. Contra formicas si in
ortu ... cor ... amoueant ignis
fons ueniunt omne orti spacium ...
... tarde ... sparguntur contra cru
tas semina que spargenda sunt semper ante
succo madefacta vel cucularum ...
aliqui omne defices super erucas spargunt
... de aquilla vel in ortu ... vel ...
suspenduntur. Aliqui mulierem menstruantem
nudis pedibus contra erucas per ortum fa
ciunt circuire. Aliqui fluviales cancros
pluribus locis intra ortum crucifigunt. Con
tra animalia que morsu nocent cantha
rides quas in rosis inueniunt conclusas
oleo ut eas resolui patieris in talium
... putande sunt. Uites si alios falces

pungentes. Extinguntur similiter cimices a-
murca et felle bubulo lectis aut locis
unctis vel foliis etiam edere vel mentastri
cum sorbitur vel supponitur. Vel oleum amigdalis in-
fusum non generant in ipsis testitudinis. Sua
femina que sparsimus est sicca in locis
locis plurimis maxime in caules fere
vermibus lupulorum mense ... palee puta
tanto fertur mingendo. Hoc cantharides
malus nocent motu. Qua sales au-
tem ipse sunt comedendo. Formicas abigit
origanum cum sulphure tritum sparsum. Ad
...us hoc rapulum nocet. Item cinere
... bestiis si aspergis et eos omnes fuga-
re ... Pulices galliano infuso
fugantur aut sulphure. Pulices animal
ex pavimentis fugantur. Aspersum vel cimino
agresti cum aqua ... vel cucumeris
semine agrestis aqua resoluti semen
infundes. Ca^m xxxv de quibusdam noxiis a-
nimalibus expellendis.

Mures si amurcam spissam
patine infundes et in domo
nocte posueris adherebunt. Item necta-
bunt si elleborum nigrum caseo vel pane
vel adipe vel polenta miscueris. Cosse-
ris et agrestis cucumeris et coloquintide
succus hoc prestabit. Ad ipsum mures a
... Apuleius ait asserit femina bu-
bulo felle ... angues ... spargis.
Non nullis foliis rodo daphnes aditu
eorum claudit qui rosis ipsis dum man-
ducant mori ... Et talpas contra
gentem ... Item ... nocent
et alique. ... generis soliditatis eorum
ubi paleas ... cum sulphure suf-
ficient includi tunc omnes ... adi-
tus reliqua ... diligenter
ad ... quam ... ampullam ... ore
... nam ... ...
fit poni ut alia parte flatus possit
... quis ab alia parte ... et in
plerisque fumo ... talpas vel fugare
fugere primus vel necare ... rusticos.
Si ... sunt aditus eorum eorum ...
la ... fi... ... ac
perimet. Et serpentes ipse ... ...
fugant ... sic ... fimi
... ... galba-
num ... cornua radices lilii ...
... hoc genere monstra noxia ...
... est ... locustas
... latentibus ... ...
... posse ... ... Si
... ... depre-
dant nullum fructum nocere ... os
ad ... confugiant ... dicunt a
mari ... aut ... cucumer ... aqua
decocta si ... mixta fundatur. Estimant
aliqui locustas vel scorpiones posse fugari
si aliqui eorum ... in medio. Ca^m xxx-
vi de apibus emendis collocandis ac nutriendis.

Apes si emende sunt, provideamus ut
plena corpora sint ... vel ... sunt
... vel minima magnitudo vel sequen-
tia monstrent commeantibus ac remeantibus ...
animis ... potius quam longinqua re-
gione ne ... generis ... ... Quando
longius advehende sunt collo portentur
... ... alveariis
nisi vespere ... ... speculemur
deinde post triduum ne omne examen suas
egrediatur ... hoc cum signo fugam
meditantur ... ...
... ... fuge
si ... ... alvearibus or-
bibus masculorum. Apibus statio non longe
ab ... vel ... parte ... ...
ca et ... ...
debemus que ... constituta ...
... ... sub
... ... floribus quos vel
... vel ... vel ... ... pro-
curet in ... herbas ... origanum
thimum violas agrestes ... ama-
ri ... ... vel gladiolus ...
... foliorum narcissum ... ...
herbas suavissimi odoris et floris ... ...
... ... lilia viole flave ros-
marinus ... ... zizifi amig-
dalis persici pirus ... arbores
quibus nulla amaritudo ... floribus
... ... glandifera ... ...
... ... tilia ... ...
... ...
... mella thimum ... effundit ...
... ... vel ... ...
... ... et saturegia ... vel arbu-
tola ... ... efficiunt ...
aut arbores a septentrionali parte dis-
posite frutices atque virgulta ordines ...
... ... herbas ...
plano ... frutices ... ...
... ... qui ... ...
... fortius ... quas ... ...
... ... tutas apibus ...
... sufficient. Ca^m xxxvii de nocivis
eorum vitandis.

Sed ab illis apum castris ... ...
longe sint aliena odoribus ... bal-
nee stabula coquine ... ...
... ... animalia que sunt apibus
inimica lacertos blactas ... ... et a-
nes ... ...
es ... ... accedit ...
nova ... ... quibus ... ...

animum inveniens videtur. Ordo tenui tan-
ter constructus et locus qui ad suavem magis
falsa imitatione. Videtur absint et herbe
titimallus elleborum tapsia absinthium cu-
cumis agrestis et omnis amaritudo contraria
de adversa dulcedini. Alvearia meliora sunt
que cortice formantur [illegible] quia
non [illegible] vim frigoris aut caloris
possunt tamen et ferulis. Si hec desunt
saligneis viminibus fabricentur vel ligno ca-
vate arboris aut tabulis more cuparum.
Fictilia deterrima sunt et hieme gelantur
et estate fervescunt. Sed pedalibus alta pe-
dibus fabricentur iuxta lacertorum ceterorumque ani-
malium noxiorum quibus est moris irrepere
et super hec alvearia collocentur ita ut non
possint imbre penetrari spacialis inter
se patentibus congregata angustis tamen adi-
tus ammittat [illegible] frigoris et calo-
ris iniuriam. Hanc ventis frigidioribus al-
tius paries resistat qui locum possit defe-
ris sedibus astruere. Aditus autem soli appo-
natur [illegible] qui in uno vertice duo vel tres
esse debebunt ea magnitudine que apis
formatum non possit excedere. Sic enim noxiis
animalibus ingressus resistetur angusto vel
si apes obsidere maluerit [illegible] aliis ex-
[illegible] defuerint interne egressu. Ca^m xxxviii

De agris eligendis atque colendis

Eligendus est pinguis ac resolutus ager qui mini-
mum labore petit fructum maximum red-
dit. Secundus iunctus est spissus qui labore quidem
maximo adiuvatur reddit. Illud non detrimentum
gravius est quod erit siccum simul et spissum et ma-
crum vel frigidum. Qui ager pestifero more fu-
giendus est. In eligendo agro vel emendo con-
siderare debebis ne bonum naturalis fecundi-
tatis colentium desperatio desinat inertia
et indigentes cultores uber soli fertilis per-
diderit. Quibus emendari possit [illegible]
meliorum tamen terram vero sine cultura melior
usus est quam cum spe corrigendi [illegible] nunc
tunc posito ipsius agri qui eligendus est
ea sit in frigidis provinciis orienti et meri-
diano lateri esse oppositus ne aliqua mag-
ni montis obiecta his duabus partibus
[illegible] algore rigescat aut parte septe-
ntrionis remoto aut ab occidentis in vesperam
sole dilatato in calidis vero provinciis pars
septentrionalis optanda est que et utilitati
et voluptati et saluti equa bonitate prodeat.
Eligendi et bene colendi agri ratio in quatuor re-
bus constat: aere, aqua, terra, industria.
Ex his tria sunt naturalia, unum facultatis
et voluptatis est. Naturale est cum ut ex
locis que colere destinabis aer sit salubris
et clemens, aqua salubris et facilis vel ibi

nascens vel adducta vel imbre collecta
vel in [illegible] camida. Ca^m xxxix

De salubritate aeris et aque ibi consideranda

Aeris salubritatem declarant loca ab infimis vallibus
libera et nebularum noctibus absoluta
et habitatorum considerata corpora, si eis
color sanus, capitis firma soliditas, si ne-
vitas inoffensa luminum oculorum, purus au-
ditus, faucium meatu liquide vocis egressus.
Hec enim benignitatem aeris approbant;
his autem contraria nocentis
celi signa consistentur. Aque vero salubritas
sic agnoscitur: primum ne de lacunis aut palu-
de ducatur, ne de metallis originem sumat,
sed sit perspicui coloris, nec ullo aut sapo-
re aut odore viciet. Nullus ibi limus in-
sidiat, frigus tempore suo mitigat, esta-
tis intemperia moderetur. Sed quia sepe his om-
nibus ad speciem custoditis occultiorem natu-
re secretae naturam [illegible] quoque eam co-
lonorum salubritate noscamus, si fauces bi-
bentium pure sunt, si sano capite, [illegible]
nullis ac [illegible] aut nulla est aut rara
[illegible]. Ca^m xl De fecunditate explorandi

Terris vero querenda est fecunditas, ne
sit alba et nuda sit gleba, ne macra sit sa-
bulo sine admixtione terre, ne creta so-
la, ne harene squalentes, ne ieiuna glare-
a, ne aurosi pulveris squalida macies, ne
salsa vel amara vel uliginosa terra, ne to-
fus harenosus atque ieiunus, ne vallis
nimis opaca et solida, sed gleba putris
et fere nigra et ad tegendam se graminis
sui vivacitate sufficiens aut mixti coloris,
que etsi rara sit tamen pinguis soli admix-
tione constringitur. Que producit nec sca-
bra sint nec torrida nec succi naturalis
egentia. Sed [illegible] frumentis dandis utile
signum est ebulus, iuncus, calamum, gramen, tri-
folium non macrum, rubos pingues, pruna
silvestria. Color tamen non magnopere que-
rendus est, sed pinguedo atque dulcedo sic
agnoscitur: sit agnosces glebam exiguam dulci
aqua conspargis et subigis; si glutinosa
est, adheret, constat illi inesse pinguedinem.
Item scrobe effossa et repleta, si superabun-
dat, pinguis est; si defuerit, exilis;
si convenit equata, mediocris. Dulcedo
autem cognoscitur si ex ea parte agri que ma-
gis displicet glebam fictili vase dulci
aqua madefactam iudicio saporis explo-
res. Vineis quoque utilia [illegible] signa cognos-
ces si coloris corporis rari aliquatenus
atque resoluti est, si virgulta que protu-
lit levia nitida procera fecunda sunt ut
piros silvestres, prunos, rubos, cetera-
que his aliquatenus similia, nec [illegible] stilia nec

macra exilitate languescat. Situs non terre
neque planus ut stagnet neque preruptus
ut defluat neque abruptus ut in imo deiec-
ta valle subsidat neque arduus ut tempe-
states immoderate sentiat et calores. Sed horum om-
nium semper utilis fuit temperata mediocritas
et vel campus apricus et liberior pluvii
clivo fallente subducens vel collis mollis
in latera inclinata deductus vel vallis qui-
dam moderatione et aeris laxitate sus-
pensa vel mons altus calamitatibus defensus
obiectu et a molestioribus ventis aliquo latere
auxilio sublimis aspirat, sed nemorosus et
herbidus. Ca. xlv de rustici operis industria

Nunc accipe quemadmodum partem que re-
stat industrie rustice servet. Cura vel in-
dustria quedam subiecta tenent quedam prima
dum pinctus est agri. Terra autem surculorum
vel frugum petabatur sed tribus tamen composita quinque
putabatur. Cum generi seminum aut conventu non
est. Species tamen ponenda locis humidis semi-
na cum quoniam siccis degenerant. Temporum varia-
rum modum terre non pat. Mutata diversita-
te terre et cetero soli et provincie consuetudo
considerandum est sive in surculis sive in
genere cum ceteris que florent constat non
esse tangenda. Iuribus agrestibus maxime
officia communem congruunt. Imperia (?) seminorum in
agros quoditantur vitiora. Iterum Tritici (?) se-
ritur. Cum arando vitiando solum inter sulcos
relinquit suis fructibus derogat et ubi
infirmat. Fecundior est culta exiguitas quam
magnitudo neglecta. Terre altitudine et
fecunditate si adinvenita duobus pedibus expla-
ta quatuor vel si arbusta vel vites. Si et
ager est siluus in utilibus terris ita enim dum
de ut loca pinguia pluris reddas navales
loca sterilia plures terra esse pagans quia
illi naturali ubertate diligens beneficia leta-
tur incendiis. Sed sit incendia distinguens ut
adminiculum agri post quinquennium revertatur
ita efficies ut equalis vel sterilis gleba tamen
fodi fecunditate certa dat. Sepius et incul-
tabiliaris si virides succedunt estati sup-
erstitas corporis radices arentur. Sterilis solitudi-
ne agros fecundant, que si conseminaverint
anguem profundas vel superior terre fructus aufferet.
Agri aquosius plus stercoris querunt. Stercora
minus sitientis cetere. De sulca terra ce-
rum aliquid post autumnum plantandum
est vel conserendum ut maliciam eius ymbris
plurimis eluant. Aliquid ramnis vel saliene
fluminalis subvenienda est si illi virgulta con-
mittimus. Ca. xlvi de stercoribus collocandis

Semina plurimum annicula esse non
debent ne vetustate corrupta non
procedant. Frumenti collis quidem genus

robustius sed in mensura minus respondet. Que
que serunt crescente luna et diebus te-
pidis sunt serenda. Nam tepor evocat fri-
gus includit. Frumenta omnia maxime leta-
tur patenti campo et soluta et ad solem vergenti
compressa et certo spacio et humida terra. Siliginem far et
triticum nutrit. Ordeum soluto delectatur et
sicco. Nam si lutuoso agro spargitur moritur.
Trimestris satio locis frigidis nimiis ibi quoniam
nisi qualitas estatis humecta est, tritici et ordei
ordinem exaudit. Semine trimestri locis tepidis
melius vivebit si seritur autumpno omnia
legumina. Grece auctoribus seri volunt in sic-
ca terra fabam tamen in humida debet aspergi. De
tritico solo uliginoso post tertiam sationem
ingenuis siliginis commutatur. Terra non mala
ceterum longe habent. Sterilitas et morbus miran-
dis temperetis agris serendum sit tamen
si siccitas longa est semina acervata potius
magis quam interitus habunt. Semina autem
mediocri terra instituere debemus ut adnuchore
que sata fuerint transferant. Ortus qui celo
clementi subiacent et fontanis humore perfruit
ipse est ut liber sit et nulla serendi disciplina
requirat. Ca. xlvii de oleis ac ceteris arboribus
excolendis

Terra profunda quam grata
dissimile olee tenues arbores efficit fruc-
tus minores et aquatos. Sterilis autem
quam amunte proximos. Ac oleis tepidus in-
hat ructus mediogaribus sive in et fervore
profitabiles vitis quod admiciu tollitur. Pietates
ad hac perducenda est ut locis in molestioribus
quatuor pedibus altera placidioribus non am-
plius. Interitus levis in purgat. Terra letus viridis
et stabilis et media olea abscidendus est ne-
lut tenuis arboris inimicus. Debilitas et pre-
ter necessaria eius in fugiende sunt. Dicit iabet
olivam cum plantatur et colligit annudis pu-
eris atque virginibus quasi docto verecundi
arbori sunt esse puluerum castitate. Inopiam
aperire inserendi plantandi ac tradendi adu-
ves ramulis et fraxinis in vite vel arbore
que facienda sunt parte ante apertam flo-
ris et gemme. De locis delignis sicut ar-
bores ita homines querunt ad meliora transfer-
re. Ca. xlviii de malis plantandis atque colendis

Locis frigidis a meridie minima planta-
calidis a septentrione temperatis ab
oriente vel si nec sit occidente quasi
levi terram vinceris occupat et laboribus pas-
cet et ruptibus est inimicus. Campi largius
meis colles nobilius ferunt. Aquilo mites
sibi abiectis fecundiores. Auster nobilitat. Ita
marbitiro (?) nec est plus humus an meliis
in pastinato solo vel novellas vites omne
inchil est cum serendum. Unicam habet corrup-
tis canulibus tris anno que libebit adiunge

vinus nouella ut facile incrementum dilata
conspicitur ita intentum tolere si negligatur
meruit. In vitibus putandis tria considera
da sunt fructum species futura materies
locus qui seruet ac renouet. Vitem qui
matius putes plura sarmenta si eius fruc
tus plurimos consequeris post longam vin
demiam strictius post Sorguam largius
puta locis calidis siccis apricis parum si
nam diu non est cum magis putes
opportet aperiri et in pinguinibus multum
poterit aut flatus regionis aliquis in
imicus vite tegamus frondibus vel alie
de quesitis. Tenuem nihilominus vitem sic
acie ne recidas. Omnis maceria sarmenti
antea agenda ne illam stilla que fluere
sicut extinguat pro macie vel soliditate
tate vitium nutriendo sarmenta putatione in
mugat. Sublegato a tellus vinis faciende
qui conficiendi aut rumpendi capitum nulla
formido est ligatura in vitibus locum debet
mutare ne unum semper assiduitatis exteriat
vinculorum forsan corum si apertus vitis
culus nocuerit localis species magna vin
demie et ideo diu est clausa perdicetur.
Martinis siccis assidis tempestatibus loc
amne opus humecto matureque indefectum
frigidis mediterraneis humidis estiuis
montanis locis tardius quod non solum de
mensibus aut diebus dictum sed locis opera
di debetur. Ca xliij de hiis que gla rem domesticam agenda sunt mense ianuarii

Hiis itaque generaliter [et agelida sunt mense ianuarii]
particularis docet Palladius sigillatim
que per totum annum per singulos menses
agenda sunt in re domestica maxime
que magis cultura intuens ante mense ianua
rio Palladius in primo libro. In mense ianua
rio tunc fiat glebarum immergi clauorum
leuium quoque lentissime. Terras aut matris
aut aridis locis purgata iam putanda est
rapture vendemianda hoc quoque mense ex
bectis inseruit. Cydonea nunc locis tempe
ratis persicoris ossa ponuntur. Inserunt eadem
persicus inse in amigdalo in primo. Et
prunus armenia inseritur. Castanea. Tunc
etiam pruinius inserenda est aliquam commi
nuit cerasus et seruasus oportune inse
ritur. Agnus hoc item mense sicut colu
mella dicit maturi agni et alia omnia
minora atque maiora camere signanti
tero gallinarum partus fecunditate repetit
hoc iure ex ueterinarie quietem enim insunt
ad continuandos pullos dna supponi sed etiam
mense cedenda materies est ad fabricam
cum luna decrescit ex ramis uel palis facie-
di.

Pingues Ca xlv de agris eodem mense rura
et sicci agri proscindi [le ralius proscindendi]

et apparari iam possunt sed hanc melius
collo qui capite iunguntur quos nisi ad diu
turnum venerunt arator retineat et ingiter
appellat ut corpora colla refrigerent. Sulcos
enim in arationibus longior quam cxx pedum
esse non debet. Sumendum est ne mus sulcos nu
emoti terra relinquat. Glebe omnes dolabris
diffringende sunt sed equaliter terra mutu
esse cognoscitur si cum suum [?] si sulcos per
ticam duceris. Cumuli tepidus fieri singul
eos absque negligentia prouenerit. Ob
seruandum est ne lutosus agitetur aut eos
fecerit plongatis siccitatibus leuibus ymbribus
perfusus. Nam terra que lutosa tractatum
in primordio fertur toto anno non posse
tractari. Illic aut super leuiter infusa est
resultat sicca si tunc arentur assentit. Sterili
enim fieri et ideo mediocres in fuso
agitur ut nec lutosus nec aridus fit proscin
di debet si collis est transuersus planta fullet
que forma tunc seruanda est tunc seme
decipiet. Ca xlvij de lactucis serendis ca

Mense ianuario lactuca serenda est vel
decembri ut planta eius februario
transferatur. Itaque februario seritur
ut possit aprili mense transferri. Et circa
omne toto anno bene seri si locus sit stercoratus
ritus irriguus. Amant pangatis radices
eius respergantur equaliter liquido fimo
limamque vel que iam plante sunt longa
te lactuce accipiant. Amant solum subac
tum pinguem humidum stercoratum. Iterum ter
tia maior est mollanda quamuis arenosa la
tior sit si radicem ponat vel tunc producere
incipiet. Candidum eo leuiter magis glebam
purgatum aut testa. Candide fieri putantur
si flumine harena vel litoris frequenter
spargatur in medias recollectis suis foliis ligeme
ligentur. Ei multo loci vel temporis vel se
minis cito lactuca duresat planta eius a
vulsa et demum reposita teneritudine re
cipietur. Item multis seminibus condita na
scetur si capsam stercoris lactarum subula
subtilis perforabis cum ea semine lactuce
nasturcii eruce radicis in nisceris
tunc in nolita fimo barca terra cauenda
oualitudine scrobe deuit ferre. Basiamus
inditum in radicem. Certa semina de suo
lactuca pro virtute possunt singulorum
sapore prouato hoc etiam mense tamlet et
toto anno seri possunt. Uiro etiam allium
et ulpicum bene seruntur sed allio allia terra
proficit. Ca xlviij de singulis saraculandis

Segetes sunt hyeme [et runcandis]
ordeum galaticum ad quod etc raudidia
est circa ydus ianuarii sereui ceterum et
cerruola mense hoc seritur loco leto humido

[illegible]

Ca. xlix De modo ablaq[ueandi]

Mense ianuario ... [illegible]

Ca. l. de palo ... pangendis

S ... [illegible]

[illegible]

Ca. li de amigdalis serendis et plantanda

A ... mense ianuarii et februarii ... [illegible]

leguntur vel fictis ubi que spacio sufficiant / plantis alias tunc serimus. In mense Februa|rio circa ipsa amigdala adponenda et no|va legumina et gramina. Cum autem po|nimus pridie mulsa aquata mittimus mate|ria ne grauem conferunt corrumulos vel|le iocunditatis. Cum in seminario amig|dala disponimus si frigidus intercesserit et in mense vigemus lixibus vasculis tran|sferendo sepe purgemus. Terra semina|rii leviter sic debet ammoveri. Spacia inter arbores viginti aut quindecim pe|dibus dedisse sufficiat. Ca. xlii de eadem qualiter colenda et insitenda.

Amigdalus putanda est in Novembri mense ut superflua radan|tur et densa tollantur. Cavendum sit a pectore quia si viderint amarescunt. Cir|cumfodi non debent quotiens floret quia inde flos eius corruit. In vetustate plus affert si ferro non est tacta. Amaram terre bibata radice nigramus vel sulcum fit inse|ramus ut libro tercio claudat locis fri|gidis ubi metus est de pruina. Charax dicat hic remedio subveniri antequam flo|reant radices nudare et albi lapides mi|nutissimi impositi humorem congelent et i|tam utilitatem habent ut debeant compri|mi. Circumfodi tunc lapides removentur. De|mas nuces amigdalus tenebit ut dicit. Sed ante flores radicibus ablaqueatis diebus aliquot calida aqua irrigantur. Ex amaris dulces fiunt si circumfosso sti|pite tribus digitis a radice fiat cavatura per quam nocivus decurrat humor vel medio|criter terebratur. Ramus ligni melle oblitus inseratur vel circa radices suillum stercus effundatur. Amigdala adlegenda maturitatem fatebuntur cum fuerint spoli|ata corticibus. Hec sine cura facile ser|vantur in longum. Si difficile cortice di|mittant paleis obruta cornuto velamine alliga|tim decorata si aqua marina lavemus aut salsa candida fiunt et plurimum durant. Mense decembri vel ianuario circa idus amigdalus inseritur locis non frigidis si|ve surculos candidas antequam germinet. Va|lentes sunt qui de summitate sumuntur. Inse|ritur et sub cortice et in trunco inseritur in se|ipso. Ca. xliii de nucibus putanda colenda.

Nucum generis corticosis ianuario con|venit loca montana humida et frigida pleraque lapidosa. Pacit tamen et locis temperatis humidis humore nutriri tepe|scendo. Eis inanibus fuit eo more quo et amigdala serit. Ex his decem mensibus quas novembre deponis aliquantulum inspo|le pinctabis ut corrumpatur nucem incrassas humanis vel Februario ponimus eas aqua sim|plici pridie maceratibus ponemus autem tu|beris ut lacius et cavina ipsa figatur. Al|teri latum super eas ponimus. Inter in aquilonis parte dirigemus lapis subter vel testa ponenda est ut radicem non simpliciter sed repercussa diffigat. Locus fiat si saepius transferatur. In frigidis locis|bus mediocribus debet. Cum transferuntur radi|ces plantarum sicut malis arboribus. Solemus hac gente redeunt non debet|ur fimus bubulus. Tunc planta tangenda non melius tamen frigato mutolabimus. Hec calore secessus ad virescit et cuius creditur vel curtiori tenuitudine pereat vel fructum deseruntur. Alias fertilibus destantur pro arboris magnitudine et desidet intervalla maiora quia sal|vadie iis saliorum suggeit pronuit vel suo ge|nere nocet arboribus. Debet alii circumfodi ne cava fiat. Inicis senectutis cavalis longius aprimis tenere ad vim conferendi hic beneficia solis et venti divisisunt. Quae in pinguedine tumescat. Si dura nimis erit vel nodosa cortex circumcidendus est ut negni mali deci|piat humoris. Alii vero fumine pergere|dunt. Alii terebratione radicis palo debu|os infigunt vel cuneum clavum vel ferre|um. Cortex in nuce diminuitur. Iustitia sim|iliter vitatis indignum est qualis ipsa et pomi. Nuces servant vel paleis obrute vel harena vel foliis suis aridis vel archa|ligneo suo stramine clause vel ceparum cum te cimbus intrisstitudine reddiunt tu|cis amarissime tollunt. Charax contra|ctat nuces mox ubi tractae fuerint pu|tamine suo melle demittunt posse a sui virides esse et spumam ita medicabi|le ut cocto facta pars alterius curat. Nuces inserere et plerumque mense fe|bruaris inserunto si melius intrant|ur aliquando tempus. Ca. de illis

Mespilus ... conservanda sit in Februario.

In Februario locis temperatis prius incipient custodire que subtu ma|turi sunt et sparso letamine fruticentur que ... cavendum est luna crescente; quando crescentes sunt tanto plus nutrimentis|bus valebunt qui a superiori parte fun|dantur ut surculos cum pomo possunt. Ca|bi hac mense serendo ante transfer|imus generis hoc eadem mense luna|lum teres solvemus resoluto vel cava pinguedine si parum maxime quia humula et humore corruptis hoc mense ultimo

carnalium seu terra pingui stercorata vigi-
a vel plana atque humida et calidus subacta
fuerint adhuc scire oportet quia margo scis-
sum non est ne pastu suo pectoribus no-
ceat et vanes reddit in sumos. Que po-
stea cum terra humida si effundat et
minus fructum prestat et forme. Cum prodit
ut autem calidus in locis in[illegible] maxi-
me mollis sed in frigidioribus diebus au-
ctor maximus. Ita nos eadem galacta-
li grave [illegible] est factum. Locis frigi-
dis vero locis maritimis et calidis fodie-
de sunt vites vel si hoc primitus [illegible]
tudo est [illegible] cum eisdem locis pla-
tande aut ligande sunt [illegible]
qui gemma procedat [illegible]
[illegible] Nunc
alie ceteras arbores [illegible]
de crescente luna. Sufficiat autem maiori
arbori vites due minori media ita ut
subducta a radicibus terra et fimo pinguio-
ri renovetur. Tempore vero quo sunt in
seminariis plante transferende sunt
et amputande eis rami superflui vel radi-
cule quas circa inferiorem partem miserunt.

Ca. lv de tempore ponendi et plantandi

Hoc mense omnia genera pastinari possunt
seu plantationes vitium complentur.
Natura autem et vites celum omne solum-
que sustentat si genera convenienter aptentur.
Planis igitur locis fertiles vites cum genus
nebulas sustinet pruinas. Collibus quod
siccitatem durat et ventos. Pingui agro
graciles atque fecundas. Macro feraces
et solidas. Nebulosis frigide tenuitate cali-
do genus tenuibus [illegible] cas que plu-
vias ferre non possunt. Placida sane
regio [illegible] cuius cuius omne sustinet
genus vel arborem melius erit quod compli-
ant pingue terre. Nam si pinguis terra
ad solum agile [illegible] utiles esse non
possunt. Eligenda sunt sarmenta que
[illegible] nodis [illegible] de summa
[illegible] quas vel [illegible]
[illegible] ante
[illegible] Caput sarmenti cum deponi-
tur torquendum non est nec aliquo
more [illegible] quia radix
[illegible] subiacendum est [illegible]
ponende sunt vites placidis diebus ac
tepidis [illegible] sarmenta [illegible]
[illegible] vel statim ponantur
[illegible] Hoc mense ad deum
[illegible] vinea ponenda est in
locis frigidis [illegible] pinguibus
campis [illegible] At
in [illegible] sarmenti cubitum unius vel pluri-

nus est natura earum maiora inter vites spa-
tia relinquenda nisi campus angusta spatia
non est uno genere [illegible] pastinum con-
[illegible] nec [illegible] mixta [illegible]
[illegible] Et ideo [illegible]
[illegible] omnium generum sarmenta pangemus.

Ca. lvj de arbustis vel arboribus maritatis

Quod si arbustum te facere delectat quod con-
[illegible] prius [illegible] mitur de-
[illegible] radicata transferatur
ad arborem cui arbor iuncta est. Summa
[illegible] dicimus [illegible] fossam talem a pedi-
bus duorum pedum altitudine. [illegible] que primo
[illegible] ut qualiumque plantarum
[illegible] aut [illegible] spa-
cio distantia inter se sarmenta deponimus. [illegible]
vallis aut [illegible] est [illegible]
germinare [illegible] quas [illegible]
[illegible] convaluerit. Hinc post bi-
ennium radicatas vites vel arbusculas
transferes. Quas cum deponeres [illegible] ad
[illegible] radicibus [illegible]
bus que facturi sunt [illegible] tra-
dicibus si [illegible] in [illegible]
patris. [illegible] aut ad arbustum facien-
dum duas radicatas vites deponimus [illegible]
[illegible] ne se in radice contingat [illegible]
[illegible] mediis [illegible]
[illegible] constitues et [illegible] vites ad [illegible]
[illegible] deprimes [illegible] asserit
arborem non primo anno esse [illegible]
sed subinde [illegible] vitem [illegible]
et [illegible] radicatas [illegible]
[illegible] aut [illegible]
[illegible]
[illegible] arbusta que fiunt pla-
tas arborum [illegible] [illegible]
[illegible]
[illegible] abarbore
[illegible] pedis spacio distare debe-
bit. [illegible] subiecta arbori
[illegible] arboris [illegible] Cavendum est
[illegible] est [illegible]
in [illegible] et arbori sue [illegible] alliganda.

Ca. lvij de vineis quomodo putande

Hoc mense locis frigidis aliquantulum
et temperatis [illegible] est vinea putanda
sed ubi multe sunt vinee dividantur partes
[illegible] que septentrione respiciat primo putetur
alia post [illegible] plagis eadem
[illegible] inter [illegible]
[illegible] ut vitis fiat in [illegible] robustior
ne debilis [illegible] duo [illegible]
[illegible] sunt loca [illegible]
[illegible] locis [illegible]
[illegible] aut [illegible]
aut [illegible] aut declivibus aut [illegible]

similiter est. Spissa locis pinguibus singulis
brachiis ternum bina flagella dimittere, sed
erit sapientis estimatio uiribus uitis. Nam que
altius tollitur et secunda est plus quam octo
palmites habere non debet, ita ut desiderium
semper in inferiore parte custodiens. Contra
rium quod si nascitur amputandum est prius
desideratum [illegible] renouatur quod si tortuosus in
tis sole aut pluuiis aut maioribus animalibus
est [illegible] [illegible] quod est mortuum
plagas que eius [illegible] [illegible] [illegible]
sederit [illegible] [illegible] Cortex etiam uetustus
et pendens a uite tollatur que uetus miniorem
fetum reddit in quibus [illegible] uadit ubi
[illegible] uetus sed plage quas inducit uitis ac
cipiet oblique et rotunde esse debebunt.
Pastinis sicut supra dixi male natis [illegible]
et uetibus nouellas et fructuarias semina [illegible]
nes etiam custodiri [illegible] [illegible] uer
de ramma que uetri [illegible] [illegible] reperiet
sed quod altius tollitur ut ne iugo uel [illegible]
in quatuor pedibus super terram leuate stete
rint quattuor brachia habent. Si in agro [illegible]
erit in singulis brachiis singula flagella
dimittimus. Si in pinguis bina sed prouidendum
ne in una parte sint sarmenta que super
que cum sit uitis tangit si fulgure tangi
[illegible] summo relinquenda sunt sarmenta
[illegible] [illegible] [illegible] in summo quia hic uelut
[illegible] [illegible] affertur alii aut in
[illegible] [illegible] [illegible] et longius ducunt
qua re in medio loco seruanda sunt que
[illegible] plaga non iuxta gemmam sed aliqu
[illegible] supinus fiat [illegible] [illegible] [illegible]
lacrima defluente. Ca. lxviii de putando arbu

stis.

Uitis que maritare collocatur sinua
[illegible] [illegible] ad [illegible] uel [illegible]
[illegible] [illegible] Deinde omnibus annis
aliquid per ramos [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] ad [illegible] arbo
ris dirigentis. Sed qui fructum uolunt ma
[illegible] materias plures per ramos submittunt
qui uinum melius [illegible] [illegible] [illegible]
dunt fortiorum ramis arborum plures ma
terie debilioribus imponende sunt. [illegible]
ores putandi aut [illegible] talis est ut uetera
sarmenta quibus priori anno fructus pependit
omnia recidantur et noua [illegible] capitulis
[illegible] in [illegible] dimittantur. Sed pro
uidendum est omnibus annis uitem resolui ac
religari quia refrigerata. Ita formandi sunt
rami arborum inferiores ne alte sibi alii
[illegible] [illegible] sed locis pinguibus [illegible]
[illegible] octo pedibus [illegible] [illegible] septem
sine ramis relinquenda est. In [illegible] [illegible]
do et nebulosis rami arboris [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] putatione dirigantur

ut late materia solis radiis membra to
tius uitis ostendat. In locis calidis [illegible]
ramos arborum seruandi sunt. Nullo uin
[illegible] [illegible] palmites ad arborem nun
quam [illegible] ligent ne eos [illegible]
[illegible] aut atterant [illegible] que [illegible]
[illegible] iocundes sunt fructu nudatur quod [illegible]
ligaturam materie [illegible] [illegible] [illegible]

Ca. lxix de nouellarum uinearum putatione et cultu et propagatione

Nouella uite Columella propagata
dicit primo anno debere materiam
esse formandam nec recidendam tanta
sicut Ytalie consuetudo est. Anno secundo [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] sarmenta producit que cum
amputatio [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
miserint nectis sarmenti una uel duas gem
mas relinquendas quod est uitis in [illegible]
fortiore [illegible] et sine [illegible]
[illegible] nouella [illegible] [illegible] palis ut
tres annos robustiores possit accipere. Haec
quadrima nouella in tertio solo est [illegible]
materias [illegible] [illegible] [illegible] statim post
[illegible] [illegible] sarmenta decisa nouelle
[illegible] et [illegible] impedimento [illegible] [illegible] [illegible]
hoc etiam mense propagande sunt uites [illegible]
nectis [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] ut Columella dicit in
[illegible] melius reparatur [illegible] [illegible]
[illegible] corporis [illegible] quod agricolis
[illegible] est [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
uelut [illegible] super terram relinquit alia par
te uitis infossa. Nam ut dicit Columel
la [illegible] [illegible] sunt plurimis radici
bus totius corporis fatigantur. [illegible]
[illegible] post [illegible] recidimus [illegible] [illegible]
que est super [illegible] [illegible] uitis [illegible]
[illegible] et ut agricole asserunt post bie
nium recidas [illegible] [illegible] [illegible] ra
dices et [illegible] [illegible] [illegible] Ca. lxx de

uite theriaca et quomodo est facienda

Theriacae uitis effectus est ut uinum
eius uel acetum uel uua uel sarmentorum
cinis [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] sit aut sic sarmentum quod pange
dum est [illegible] digitorum [illegible] [illegible] par
te findatur et [illegible] medulla ad [illegible]
[illegible] theriace [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] diligenter astrictum.
Alii eadem [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
et tribus ac [illegible] [illegible] Alii autem [illegible]
ti eius [illegible] radices uitis [illegible]
hanc sarmentum si [illegible] uite [illegible] ad
[illegible] [illegible] [illegible] medicamentis [illegible]
[illegible] [illegible] aut theriace [illegible]

sione assidua vinum suci fetescunt iterate
vites ex lacrimarum nimietate tabescunt
et deplorando vim roboris sui amittunt
a fructu terrea circa radices gyrari fimum si-
-mul cum sulphure minus proderit radici po-
-tius pinguedine resoluto ut asserit medi-
-cinam inlinunt inscissis. Que in sulcis amurcam
ad mediocritatem decoctam et refrigeratam pla-
-ge gerasso perlinentur sub hac arte curantur
sanabuntur. Cap. xxv de vite eque proximata sit
quando vel quaeras bufones gignat.

Quoniam absinthium vel rapatum vel molacum
procedat sponte fertur comitibus ut na-
-tura superat quam premere sucum ind ysta-
-di sanata in uvas aliqua seruplicem suffodi-
-tis potionibus ipsis fructum ut uvam tiriam
sunt respondat ad ipsum modum donec scili-
-cet sarmentorum intus comprehendunt eadem sanati
ta germinacia ingenio nobilis loco incaute-
-tenerorum more depravat. Ut vitis bufones
gallos assiduos possit cuiusque gerit sic sed de-
-bet inserere. Et aliquine sunt vites nigra et
alba cum putatur sarmenta utriusque inter se
divisa sic iunge ut medioque utriusque gene-
-ris oculos aliquid possit reddere mutuari. Tunc
papiro ligabis stricto et molli atque lignea-
-tia circulis allinie et subiectis terris diebus
ad aquam donec gemmam noue frondibus e-
-rupat. Hinc competenti tempore fulciuntur ge-
-mis geminos efficies amplius sanata. Cap.
xxvj de vua sine granis.

Est et quoddam genus uvae quae granis nutritionibus caret hinc effici-
-tur summa rotunditate sine impedimento
sorberi possit velut uvam cum corpus in-
-terioris fit autem grandis auctoribus hac arte
artem succedente natura. Sarmentum quod
viciam est quantum latet infra terram finde-
-debebimus et medulla omni sublata ac di-
-ligenter constructa membra item divise par-
-tis admunem vinculo constricta deponentur
nisi tamen papiro asserunt esse faciendum
sic infundatur esse ponendum. Diligentius
quedam sarmentum ut inesto quantum potuimus
est ut sepulta bulbum deducunt cum bene
fictis asserunt facta omnia complexa pos-
-se faciamus. Alii tempore quo vites putantur sar-
-mento fructifero amputate intus ingenium vite
qua ponunt de alto sublata medulla coca-
-nant non diviso calamo affixo alligat
ne possit in terra tunc opium quam
modo cumcta parte suffundit ex aqua
pinguis adipe similitudine resoluta. Ac tu
ictis octavis diebus semper renovant
donec vites germina novella producant.
Et insuavis malis fieri se posse firmant
agricole rusticani apud nos experti. Cap.
xxvij de interpositionibus eadem ingenio faciendis.

Hoc in meliore calidis ratis locis optime
celebrantur. Magis quae fit tribus gemmis
ex tribus duo iunctis fieri possunt. Terebra-
-tionem primum faciunt aut inserendi genera
sic aut sub cortice aut in trunco aut impla-
-stris inseruntur. Quod fit arbore ubi vel ramus
ubi oculus qui nitidus et sine vitate est serva-
-verdemus non lesa cortice post seratura
plagam firmentur inducimus. Unde quam in-
-cisum tenerem scindi uel assum magnitudine locu-
-minum aut cortice aut lignum talibus quod digitis
complectatur depremimus ne cortice statim disii-
-ciatur et medium modum subducto trunco
statim surculum infigimus una parte decisum
salva medulla retracta parte altius qui
super arborem ipsos sex vel octo digitis emineat ea du-
-bus vel tres vel plures surculos pro trunci
qualitate constituimus. Quatuor digitis
vel amplius inter eos spatium relinquemus
trunco musto aut cultro aut vimine stringi-
-mus et super lutum musto tecti ponimus aut
ligaturis aut quatuor digitis super lutum
possit surculus eminere. Plerosque deleat sic
tuti simul sente arbor trunco vincula certi
ordinibus in medio finde et ibi surculos ex
utraque parte rasos in modum cuneum in-
-tegri sit medulla dirige primo cu tu-
-neolo quo subducto depascitur surculus
redeunte in plagam materia possit astringi
et si utroque gemmis nectum est et fit deserte
te lima sic incipit arbor gemmis tenere
sic. Suntque aut qui serendi sunt sine no-
-dis sterilis nodosi demonstrati arbore
talis arboris parte decisi crassitudine digi-
-ti in minoris lutum vel trifulci gemmis sub-
-bus ubi. Si arbore minore desidera-
-bis inserere utique sine dubio meliora mar-
-gine invenire tenentibus terram secato et quod me-
-lius est surculos inter lignum corticemque
pone tunc stringe. Quando raso contra
ex parte subtilem quemcumque soliditati
arboris inserendo sic in medio depingit
ut corticem surculum undique cortici arboris
reddatur equalis et in novella arbore
ita molta istis adiungi minus colligatur
que vero cum luto et calore defendit
templa stricte sua meliore dicemus. Cap.
xxviij ad quod duabus gemmis incipiens.

Quoniam genus columella sic retulit. Habi-
-ta terebra ipsa admedulla arbore
perforanda plaga ipsius leniter inclinata
ita educto bene scalpente vel ramum ad
modum foraminis ipsi deliberato sinadu-
-tum et firmiter stricte ipsum ramum
aut duabus gemmis foris relictis tunc ar-
-gilla et musto lutum diligenter operit ita
vites in ulmo inseri posse quamvis. Cap.

ramus quidam vel genus novae insitionis
ostendit quod Columella asserebat. Optimum
salicis ramum brachii crassitudine solidum
longum cubitis duobus aut amplius terebra
pertusit in medio et plantam persici in eo
dem loco inserto constituit. Spoliata ramis
omnibus solo capite relicto per ipsum saligni
rami brevi foramine inducta, tunc cunctis sali
cis ramis de capite utroque decisis mar[illegible]
plenitudine de[illegible] foramine luto uni
to [illegible] stringi. Anno deinde [illegible]
infra medulla salicis caput plantule
sic coalescit ut iuncta sit. Adductis [illegible]
ta corporibus plantam subter incidi atque trans
ferri et aggeri terram quae circa salicis ramum
ipsa cacumine possit operire. Sicut ipsa po
ma sine ossibus nasci. Sed hoc locis humid[is]
convenit vel riguis et salices aquatoribus
admirandas ut et natura ligni muniat
quae delegatur humorem et sufficiente copi
am sua conditione ministret alienis. Ca. lxx

De mense locis de olivetis instruendis

H[oc] temperatis instituendaque olivetia quae in
pastinis conserenda sunt ut arbore
mas [illegible] decimanum tabulas iungant vel
sim loca tenebunt. Si ponuntur in pastino
radicate plante decisis capitibus et bra
chiis et in truncum redacte usque ad mensuram
cubiti unius palmi infuncto terre fosse
designant locum palo acuto dempto [illegible]
de [illegible] subter iaciant et imponentur
[illegible] quibus [illegible] in ventum sint aut aer
tis et tunc capita [illegible] luto velentur
to [illegible] vel tenacibus quibus [illegible]
constricta sint. Alie disparte pedibus [illegible]
[illegible] omnis subinde terra [illegible] velatur
et quoties se [illegible] infundit [illegible]
ac frequentissimis fossionibus sollicitetur
et subinde ducta aratro terra atque [illegible]
in aliquo alacres tumulos aggerat. Et [illegible]
si olivetum suo loco fiat, nobilius si genera
terrarum sequeris terram cum [illegible] glare
a aut cretam sabulonis commixtione resolu
tam aut pinguiorem sabulone aut terram
nature densioris et humide. Creta figu
li omnino repudianda est et uliginosa et i
qua semper humor assistit et sabulo macer
et nuda glarea. Conveniunt cum [illegible]
non gualeat [illegible] fieri aut arbutus aut
ilices steterant. Nam et [illegible] radices
[illegible] relinquunt quarum virus oleam ne
cat. Ca. lxxij adhuc de eadem

Olivetum locis estuosis septentrionali colle
frigidis meridiano [illegible] medijs
[illegible] delectatur. Neque nimium locum
neque ardorem patitur magis mediocres clivos
[illegible] genus numerosum est pausia tan

oleum quod reddit dumtaxat viride est optimum
sed cito vetustate corrumpitur. Optimum licinia
dat, plurimum sergia. Sed de his sive qualiter ma
iores baccas [illegible] minores [illegible] futuras
[illegible] aut faciemus si ordines infama
nim [illegible]. Cum de planis in scrobes
[illegible] constituant quaternis pedibus fossas
planta. Nam si lapides desint [illegible]
atum et stercus. Si clausus locus est mo
dice superius terram quae planta eminebunt
[illegible] formidabunt alacres terra esse
debebunt. In siccis his provinciis cum pluvie
desint et rigare convenit, sed provinciam
diget olivetis et non est unde planta [illegible]
metur. Seminarium faciendum est unde post
quinquennium potest valida planta transferri.
Locis frigidis sed mense plantari [illegible] ple
rosque quod facilius atque utilius est radices
olearum quae iusiblius plerosque sunt aut in
locis de [illegible] mediolibus in [illegible]
aut in seminario si placeat aut [illegible]
sole disponere [illegible] stercore admixta
terra re [illegible] ut [illegible] arborum radi
cibus numerosa planta nascatur. Ca. lxxiij

Etiam pomiferis de arboribus pomiferis

arbores possumus in pastinis a septen
trionali regione disponere de quibus
singillatim dicemus quae spatia sunt tenenda
etiam poni eadem conveniunt terra quae in ta
libus scrobes aut maiores fiant vel ordi
nes [illegible] pedes [illegible] plantas statu
as radicatas quod est melius si [illegible] ne
[illegible] aut manifesta aut [illegible] ro
[illegible] unumquodque ordine suo genus de
[illegible] ne in [illegible] quae in
plantas [illegible] ut in his quibus
steterint [illegible] appareant. Declivis
[illegible] in [illegible] pinguiorem [illegible]
[illegible] si [illegible] noluit supra terram
ipse tribus pedibus surgant ubi duas
in una scrobe planta deponis cavendum
est ne se contingant. Nam vermibus [illegible]
sed ut Columella dicit feraciores sunt quae se
[illegible] sed [illegible] quae plantis pomiferis
aut ramus in [illegible] est [illegible]
adiungere. Ca. lxxiiij de pomis serendis propositis

Plantas priorum mense februario
locis frigidis ponemus calidis vero no
vembri sed mense novembri [illegible] locis
tepidis conserenda sunt ut [illegible]
[illegible] et flore plurimum proferunt et mag
nitudine pomi turgentis acquirunt. Nam
tamen tali solo maiorem [illegible] qualis
[illegible] conveniunt sed leto solo [illegible]
arbores et fructus plurimos [illegible]
[illegible] natura [illegible]
si [illegible] mollibus conserunt sed plantis [illegible]

hec tardus eventus est. Tamen quibus si placet ut semina generosi nemoris sibi deligas si agritate pervenisti plantas bimas aut trinas eo modo quo dixi ponemus radicatas magnis scrobibus ponunt super terram tribus altis vel quatuor pedibus quarum decisa cacumina argilla mixta munitas debes operire. Tamen si quis pirorum semina aspergat nasci quidem nata est origine suam refrenare natura cum ei tarditati nulla tarditas potest curare fastidium. Sed tamen si spectare longum est cum et sera veniant et degeneris nobilitate decedant. Melius ergo si inserere volebis fiet ut pirorum plantas radicatas sata mus agrestium subactis bene scrobibus et ut que prehenderint inseramus. Sed aut vel hec que hec plantis suis serunt dulcedine ac teneritudine serviant diu tamen servata non durant insita pro mora temporis sustinebunt. Spacium vero piris xxx pedum incipi ra distribuat. Debent sed arbor ut prestat fructus humore et assiduis fossionibus est colenda usque adeo ut tempore quo florem conceperit nisi perditura reddit deflore prolata si eam tunc fossor adiuvat. Multum proficit si interiecto anno qualecumque letamen adiungatur. Et lubrica spissa et gravia poma generare facit. Aliqui tamen inserunt cedentes humo contracte argutas sapores generum naricates accipiunt pro ... impro-cum imponendum vel concoloribus fit nulla distancia. Ca. lxxx de piris serendis ac remediis aliisque fructibus earum conservandis

Mense februario et marcio pirus inseritur more quo dictura est cum de insitione loquemur in subcortice et in trunco. Inseritur autem pirus cognati malo ut nonnulli amigdalo et spino ut virgilius orno et fraxino et cidonio ut aliqui et punico et fisso ligno. Curculio pirum qui inserit ante solsticium aridus esse debet et pinus quam fugatum foliis et omni parte tenera privari. Post solsticium vero cum ficus primo germen inclusit. Si languida arbor est pini vel obligante radicem terebras et ibi lignum ... de pinus vel in trunco fiterebrato coretta cuneum figis ubi si sed desit congeneram. Vinei eius arbori commixti necant ruptas sic sub radicibus felle taurino fic quod infusum. Item feces vini veteris recentes si radicibus affundant perducunt durans arbore insfloribus laborare nunc faciunt. Si lapidosa pirus ab cortium radicibus terra sepore levabis et serentes omnes lapillos quibus diligenter remotis altam terram recte tractam in loco eius infundis. Sed si subdit si rigat non tersis pluvium pira obruta aut paleis aut frumenta servantur. Alii statim lecta non tenacibus sive picatis urceis condiderunt et orbis vasculorum et gypso vel pice claudunt ipsa sub celo obruta sabulone texerunt. Alii pira que se non contingant in melle servant. Item pira diu sicca contingata gravius in sole siccavit. Aliqui aquam salsam cum tepuerit undique calefacta despumant et ei post iam frigide pira servanda deiciunt tunc coopertus post tempus congruum condunt urceis et eius loco uvae conservant. Vinum de piris fit si calcata et sacco rarissimo condita ponderibus comprimatur aut per hyemem durat sed prima acescit estate. Ca. lxxxi de malis serendis et conservandis

Mense februario et marcio mela serimus in calida et sicca regio est october et november. Eorum plantas serunt. Amant pingue ac letum solum rigari humore non tam irrigatio quam natura suppeditet. Si macra vel argilla sit rigationibus adiuvetur. Montanis locis debent ad meridiem usque constitui et frigido solo proveniunt si celi tepor adiuvat. Nec in asperis et humectis sedem recusant. Macrum et aridum solum poma vermiculosa efficit et caduca. Debent omni genere sicut pirus. Nec gaudium nec effodi desiderat. Pro eo eis magis sita conveniunt. Et tum non congruunt quod si libenter assumunt vel si tamen pulveres iniecte. Amat modestas rigationes. Putacio malis apta est sed maxime ut arida aut male nata tollant. Cumque senescit hec arbor et in senectute degenerat. Si caduca sunt poma fisse radici lapis iniectus poma retinebit. Lacte viridis felle si tangant cacumina non putrescit. Vitiis eius si illis stercore mixto humane urine aut felle bubulo contingunt. Quidam si pres ea arbore sunt et aspersis ... vasi non ultra nascentur. Cinere vel si cum bubulo fetus abducitur. Si spissa poma ramos onerabat vitiosa legenda sunt. Inseritur in ... ut ... frutice sui ... et generis suo ... inseritur que inopia ... litate perdebat. Melius ex gene inseri potest quo pirus in malo ... in spino prumo persico platano populo salice. Ca. lxxxii de fructibus earum custodiendis

Diligenter legenda sunt mela que volumus custodire et in locis obscuris ubi ventus non sit stramentis supra ... subiectis in cumulos secreta disponimus. Cum curam fructi dum sione saperiunt. Aliqui singula involvunt vel singula in vasculis fictilibus picatis atque oblitis claudi vel argilla in ligno vel ... alium vel in tabulis sub ... palea dispositi et stramentis desuper ... parte cooperiri. Mela rotunda que orbiculata dicuntur sine cura toto anno servari.

se possint. Alii in puteo vel cisterna mer-
gunt vasa fictilia quibus diligenter pica-
tis et clausis mela committunt. Alii de arbo-
re mela illesa suspendunt et pediculis e-
orum pice ferventi intinctis super tabulatum per or-
dinem disposuerunt nucum foliis subter com-
positis plenisque scrobibus ipsi vel abiectis item
mela disponunt. Constat mela sic ponen-
da ut pediculorum partes deorsum facias
ne angulum unum mela mediat esse contingas.
Vinum autem fit cum melis sicut ex piris
ante dictum. Ca. lxxiii de moro serendo et propagando

Amica est morus et vitis. Amor nascitur
ex semine sed et poma et virgulta de-
generant. Serenda est mense februa-
rio et toto martio locis vero calidioribus oc-
tobris postremo vel novembris initio sed immo
maxime die nono martii et aprilis. Amat loca
calida sabulosa et plerumque maritima raro
sed vel argilla iuxta comprehendunt. Humorem
assiduum morus prodesse non credit. Fossio-
nibus letatur et stercore. Putanda iugis et arida
post terminum sunt putanda. Plantam si
robustam transferes mense octobris et no-
vembris si teneram februario et martio. Scro-
bes desiderat altiores. Mittenda nulla maiora
nec vinum comat. Alcius ferere secorem
ex mori arborem si aliqui tradiderunt si
perforatam hinc inde truncos singulos cule-
os inserimus terebinthi hinc inde lentisci.
Circa octobris kalendas morus ablaque-
anda est et radicibus eius vinum veteri vete-
rissime feces infundende. Inseritur in ficu et
in se tantum sub cortice. Ulmo insita comprehendit
sed parturit magna infelicitate augmenta.

Ca. lxxiiii de pluribus avellanis et arboribus ceteris

Siliqua seritur februario mense novembri
et semine et plantis. Amat loca maritima
calida et sicca campestria. Tantum ut co-
optus simul in locis calidis fecundior fiet
si ledimectur humore simplicem desiderat lar-
giorem diligentiam. Nauserit diutissime si compa-
dantur meritis. Avellane ponende sunt in
tabulis suis. Nonnumquam super terram ducenda
est que crassitudine digitorum duorum plan-
tis tunc et subole coaptus simul melius pro-
veniunt. Mense februario seu planta seu
semen committitur. Gaudet locis macro hu-
mido frigido etiam sabuloso. Mense iulio
circa nonas avellana matura est. Nunc etiam
mespilus inseritur cotogna pomorum. Ficus etiam
locis temperatis nunc poni potest et sorbus.
Hoc etiam mense seri et amigdali semina
martis obiri et locis temperatis. Nunc inse-
ri mense inchoante frigidis vero complente
conditis tamen similibus angulum quod vincunt.
Et pistacie planta vel nunc statuta in ...

post et castanearum asserci. Nuces quoque iugla-
des etiam nunc seminariis serendi sunt ge-
neris iuxta et frigidis vel humectis locis
nunc poterit precepta seminari. Nunc etiam
salicis plantas et omni genere que arbusto
applicande sunt vel genestre ubi desunt obvi-
eruunt. Cobaces etiam myrti et lauri semi-
naria facienda vel si fuerint occolenda. Ca. lxxiii
de rosariis et liliis et cepis

Hoc mense rosaria conseruntur que sulco bre-
vissimo aut scrobibus ponenda sunt
vel virgultis vel etiam semine. Semina autem
rosarum non putemus medios flosculos cro-
cei coloris quas rose ferunt sed bacas
intuemur quas in brevissimum pira similitudine
plenas seminibus suis post vindemiam red-
dunt maturas. Earum tamen maturitas
colore fusco et mollicie potest estimari.
Si qua sunt etiam antiqua vel rosaria hoc
tempore circumfodiuntur sarculis vel dolabris et
ariditas omnis recidit. Nunc et que rara
sunt possunt ducta virgultorum propagine repa-
ri. Si rosam temperius habere volumus duobus
palmis circa eam fodiemus et aqua calida
bis singulis diebus irrigabimus. Nunc et liliorum bulbos po-
nemus vel lilia vel ipsa sauciemus summa dili-
gentia ne oculos circa radicem nascentes
et minores bulbulos sauciemus qui a matre
subtracti atque in alios digesti ordines nova
lilieta formabunt. Item malorum plante et ce-
pi bulbi serendi sunt vel subtili si fuerunt
ante fodiendi. Hoc mense aliqui lini semen
lecto solo in iugero decem modios spargunt
et linum gracile concrescit. Ceterum tempore et camineta
ponenda sunt satis brevissimis scrobibus
et oculis cavatis in singulis scrobes obruere
qui semipedis spacio inter se distare debebunt.

Ca. lxxv de temporibus ortorum serendorum et aliis ortolanis

Circa idus februarias sepes ortorum con-
gesto ut fiunt spinarum semine fa-
ciende sunt. Item circa dicunt de glos-
sa rubi virga fieri debere particulas et palma-
libus scrobibus obruere et cottidie donec frondeant
fossione et rigatione nutrire. Hoc mense lac-
tuca seritur ut possit aprili mense transferri. Item
carduus seritur et maserum et coriandrum. Et
papaver sicut mense novembri et allium et ul-
picum. Hoc etiam mense capulas seri si con-
stat recens et antiquum esse seminandas. Si
semen eius senibus intorpuit crescit et minus
reddit infecunde. Si tamen planas primum ma-
cesit et multum semine educit. Terra cepe
desiderant pinguem vehementer subacta et ir-
riguam stercoratam. Ubi dicis fatiemus annua
herbis et radice purgaticiis scrivimus plana
do tercio die maxime austro vel euro
flantibus. Si minuente luna serantur tenues et

acriores proveniunt. Si crescente robuste et saporis humecti. Napi sunt ponende runcande ac sarculande. Semine si capita volumus hiis esse maiora folia omnia debemus auferre et sic succus ad inferiora cogetur. De quibus non semina colligenda sunt unum aut alterum caulem cepinis(?) excitare. Cum niger color seminis fuerit perceperit maturitatis inditia vellendi sunt talli adhuc semine cum semine est in sole siccandi. ¶ Hoc mense aneti seres locis frigidis. Omnem celi statum patitur sed tepidiore letatur. Rigetur si se imber absconderit. Serit rarius aliqui semine eius non obruunt opinantes quod avis illa ne tangat. Nunc et sinapi serere possumus.

De Ca. xxxvi de caulibus et aliis

Hoc etiam mense caules serimus qui et toto anno seri possunt. Solum pingue et satis subactum diligunt argillam refugiunt timent sabulone et glareis non delectantur nec perfluus unda saturat. Omnem statum celi tamen patitur frigidum magis. Contra austrum positi tardius fiunt. Contra septentrionem serius et sapore tamen vincit et robore. Plurimum delectantur et ideo ponende sunt plante per bullimos arcuus grandi stercore et sarculatione. Ternis positis qualescit. Folia torquentur in rore serrato si durum est cum ulcera foliorum intra tritum cribello desuper spargas et sic prime tanctis mittetur. Columella dicit plantarum radices alga marina involvendas simul nitri tantum cum fimo simul adiecte. Ponende sunt plante mutans(?) maturantur quia licet fines complectendam fortiores. Sicut si hyems est tertia iam die. Si estas tunc sol in vesperam declinat planta pangenda est. Vastior fiet si terra operiatur assidue. Semen vero biennii vetustum mutatur in rapa. Nunc autem malva fieri potest ... quoque sere plantas vel radicibus loco humido vel terra opaca. Amat solum vero pingue vel stercoratum desiderat. ¶ Hoc mense feniculum seres loco aprico et modice saxoso. Serit primo vere. ¶ Pastinaca et semine ponitur et plantis loco pingui et soluto alteque pastinato rara statuere ut robur accipiat. Nunc cunisolum locis frigidis post idus serit. Desiderat agrum letum humidum stercoratum. ¶ Hoc mense betam serimus quamvis possit tota estate seminari. Amat agrum putre humidum locum. Transferenda est mox ut quinque foliorum radicibus fimo recenti oblitis. Amat frequenter effodi et multo stercore saturari. Ca. xxxvii de porris et aliis

Hoc mense porrum serimus quod si sectilem velis post duos menses quod satus est ... deseratur manetque

marcis sub diminus asserit Columella et iam sectivum dimanus dimaturam pulchriorem quam si transferatur et quotiens secabitur aqua rigetur et stercore. Si capita eum facere velis quod mense octobri mense transferre debebis. Serendum est loco leto et maxime campestri aera plana pastinata et alte subacta stercorata. Si sectivum velis spissius. Si capitatum rarius seris sarculo frequentandus est et herbis liberandus. Cum digiti crassitudine fuerint a media parte precisis foliis et truncatis radicibus transferetur oblitus fimo liquido quattuor vel quinque digitis separatur. Cum radices modice comprehenderint rallevandus est sarculo ut suspensum aera quod spacium vacuum sub se invenerit capitis vastitate cogatur implere. Item plura semina in unum ligata si deposuerit quidem porrus nascetur ex omnibus. Item si capiti eius rape semine immittas sine ferro et pangatis multum fructum fertur vel crescere melius si frequenter sarculatus. ¶ Hoc mense inula seretur quo tamen terra plantis serit oculis sicut calamus quas libri(?) distare tria levis debemus spacium tria fossa et subacta occupatos adhuc primulis quibus eius oculos oportet infodi. Cum pedum inter se spacio fuerint. ¶ Hoc mense cuminum et anisum serit loco bene subacto et in letamine aluntur. Et satum est herbis purgetur assidue. Cap.

De emptione xxxviii de pecoribus emendis mense martio

Mense quoque februario vel martio maxime feminas vacas debebimus legendi sunt vaccas amplis corporis sed rotundi pedibus quam longe ventre et cornibus magnis robustis latum ... glandulis spissa libidine si annicli qui usque ad quadrimos [illegible] feminas possunt. Equos non longi lateris debemus eligere equis ad sustinendam feturam omnis magnitudo sed venter effundatur. Ceterum in generibus similes sed in regionibus frigidis tecti et nigri pili intendendis qualescumque pervenerint femina ad aliquando usque in annos septem partus ovem gestare sufficiat ad concipiendum ammuncula debet masse quarto decimo mense parturit non quamvis incipiet maxime aut ut dicit mense februario et solidioribus herbis natus est stipula succedente pascatur ubi facultas est etiam fingendi venditis qui subinde nati sunt. Celerior matribus fecunda repetatur. Genus hoc omnibus locis sic provenit melius in agris palustribus quam siccis maxime ubi arborum fructuosarum silva suppetit que subinde maturis fructibus alterna pastum imitatione subministrat. Maxime locis humidis et

carruco vel minia radice nutriuntur. Sed defi-
cientibus alimentis per hyemem nunc magnum pro-
benda sunt pabula grandis glandis casta-
nee vel frugum milia comparantur. Ceterum ver-
no magis cum lactent novella virecta
que solent porcis nocere. Porcorum gregem
claudende sunt porte more aliorum pecu-
dum sed aratis subporticibus faciemus quibus
in una queque claudatur alioquin in grege
[illegible] defendit a frigore. Que a
superiori parte detecte sunt ut libere
pastor consideret [illegible] fetibus
sepe subveniat subtrahendo. Curabit
autem ut fetus suos cum unaqueque pre[illegible]
dat plus non octo. Columella
dicit nutrire non debere. Apicii autem valens
probatum est porcam cum pabula sup-
petunt ut plurimum sex nutrire debere
licet plures possint educare. Tamen cum
fetus saturata deficit. Porcas castrare illud
est [illegible] in [illegible] vineis nec dum
[illegible] ut peracta vindemia continue
procedente diligentia fosse inveniunt. Ca. xx

Mense [illegible] quid in martio agenda sunt

Martio locis frigidis prata purgan-
da atque servanda sunt. Locis calidis col-
les pingues et agros uliginosos proscin-
de atque arare convenit. Calidis et sic-
cis regionibus panicum seremus et mili-
um et solutam terram desiderant nec in
sabulo [illegible] solum sed in [illegible] quoque proveni-
unt dum modo celo humido et solo serantur
irriguo quia cretam et argillosum agrum re-
formidant [illegible] assidue. Nunc
quoque cicer utrumque serere debemus locis letis-
simo celo humido. Macerandum est pridie ut
possit [illegible] Cicer quidem crassius
[illegible] si infundatur aqua tepida pridie
amarior [illegible] maritima temporibus pro-
venire [illegible] autumno. Hoc etiam mense
[illegible] seremus usque in equinoctium
vernum. Nunc etiam [illegible] arborum
radices impulsa amurca fundere. Alii pale-
as subice. Alii veteris urine quantum trunco con-
tinui satis videtur affundunt et arbori mor-
tem statim faciunt. Maxima locis siccis
[illegible] Gallia se-
[illegible] duos fructiferos arbores
ab australi parte ramos eius magnitudi-
nis tollit. Istius in foramine utroque corticis
vel lapideum vel ulmi vel querci palos et
abrasos eo quo [illegible] luto paleato [illegible]
bis [illegible]
stri palum radicalibus eius infige. Nunc
etiam quibus mos est fermenta terre parare
conveniat. Nunc quoque locis frigidis semina-
ria que februario dicta sunt [illegible] et

seminum sunt et [illegible] in mense martio
percolantur. Hoc mense locis frigidis Ca. xxi

de vineis eodem mense putandis et inserendis

Hoc mense locis frigidis putatio vine-
arum celebrabitur. De qua quidem februa-
rio mense locuti sumus usque in [illegible]
gemma esse suspecta. Nunc vineas opportet
inserere [illegible] non aquato sed spisso
humore lacrimabunt. Itaque truncus qui inse-
ritur solidus sit [illegible] humor [illegible]
[illegible] neque ulla vetustate aut in [illegible]
[illegible] qui
inserendi sunt sint solidi rotundi [illegible]
spissis et pluribus oculis. Tres tamen ad
insitionem sufficiunt. Radendum est ergo
sarmentum ad mensuram digitorum duorum ut
[illegible] parte sit [illegible] qui non
pareat nuda medulla sed [illegible]
radantur ut in scissura possit [illegible]
[illegible]
pars cortici [illegible] aptetur. Insitus
oculus ita infigendus est ut trunco [illegible]
absconeat. Cum oculus [illegible] parte
[illegible] salicis [illegible]
to desuper alligari [illegible] aliqua
[illegible] a sole defendi [illegible]
[illegible] calor temporis [illegible]
[illegible] necessarium [illegible]
[illegible] humor [illegible]
[illegible] Ubi non [illegible]
[illegible] calami ad
[illegible] ne motus aliquis fra-
gilis [illegible] sarmenti [illegible] etate ubi so-
lidius [illegible] macula [illegible]
di ne adolescentia mollissima [illegible]
[illegible] aliqui [illegible]
[illegible] spatio [illegible]
[illegible] accumulant
ut [illegible] sarmentis quoque [illegible]
[illegible] Non nulli [illegible]
melius asserunt inserendum quia [illegible]
difficilius [illegible] ut [illegible]
[illegible] frigidis locis [illegible]
seu pastinis seu sulcis seu [illegible] more
quo dictum est. Ca. xxii de vitibus novellis

Hoc mense [illegible] ac veteribus et ceteris ac [illegible]
novella vinea [illegible]
[illegible] kalendis
usque ad octobrem faciendum est non solum [illegible]
[illegible] solidat [illegible]
[illegible] radices que [illegible]
[illegible] vinearum fossio celebranda
est et palande ac ligande sunt [illegible]
novellas mollibus vinculis alligemus [illegible]
[illegible] duriora [illegible]
maioribus solidis [illegible]
[illegible] umbre molestia [illegible] ab aquilone

et plaga frigida spacias inter digitorum ut semipedibus iniungatur ante ut possit ex omni parte circumfodi. Vinea veteris hoc genere reparetur. Prius ablaqueabitur altius donec eius nodus appareat. Deinde iuxta circa super nodum recidit ut operi de frigore et sole inde timeat. Hoc faciendum est si optimi generis vinea est et alte posita. Aliqui quo sit melius erit insertionum sarmentis. Prima super dicta locis calidis februario mense vel diebus viii post idus primus decurrit. ¶ Ut vineas mitis ut quidam fructus auferit circumfodies et urina veterem suffundis. Item cinerem sarmenti vel [illegible] subicies aut in [illegible] circa tirum letamine vel [illegible] [illegible] fortiora dimitte. Quod autem vitis [illegible] dente leditur aut [illegible] plagam si terre iuncta est alliue stercore [illegible] iuncta vel circumfossa ligare [illegible] si in radice lesa est [illegible] letamine [illegible]. Ca^m xxxiiij de satione orti compluris de carduis

Nunc orti optime serit carduus. Nunccia [illegible] mense marcio cardinus serit solum stercoratum et solutum diligentissime in pinguibus possit melius provenire et dicit ille [illegible] prodesse si pangat [illegible] ut terra [illegible] calidius [illegible]. Serendi sunt cardui luna crescente in area iam parata semina spacio semipedis dispertitis. Caveatur ne semina inversa ponantur nam debiles incurvos et duros creabunt. Non alte imprimenda sunt sed tribus digitis comprehensa ligantur donec ad primos articulos terra perveniat. Tunc levibus operiantur et frequenter liberentur assidue donec plantaria solidentur et vigeant. Si estus intervenerit, [illegible] fovenda sunt. Item si semina corrupta [illegible] laurinis vel nardo vel opobalsamo vel succo rose vel masticino et postea siccata depresseris eius saporis [illegible] habuerit. Singulis tamen annis a radice auferenda sunt plante ne corrupte fatigent et soboles [illegible] spacia digitentur. Quod aliqua tamen radicis parte relicta sunt que reservabis ad semina colligenda subiectis [illegible] testa super tegi debebis aut cortice. Nam solent semina sole vel imbribus interire. ¶ Contra talpas [illegible] in medijs [illegible]. Aliqui foramina earum [illegible] et succo agrestis cucumeris [illegible]. Non nulli iuxta cubilia talparum plures cannas [illegible] ut [illegible] fugiat talis [illegible] laqueos in aditu eorum

ceas pendentibus ponunt. Ca^m xxxv de cucumeribus et cucurbita

Nunc et cucumeres seruntur. Nascuntur sulcis altitudine sesquipedali, latitudine pedum trium, inter sulcos ac pedum spacium crudum relinquatur. Si possunt nasci [illegible] ideo [illegible] non indigent. Semina si diebus lacte mulsa maceres dulces nascentur et candidi. Longi ac teneri fiunt si aquam in patenti vasculo subiectis ponas duobus palmis inferius. Adaqua [illegible] tales efficiunt. Sine semine nascentur si semina oleo sabino permiscentur et herba que culex dicitur terra confundes. Aliqui florem cucumeris cum vite cappare inserunt cum suis [illegible] ibi cucumis nascitur in [illegible] longitudine [illegible] cucumis [illegible] ut si iuxta posueris velut hamus plicetur. Ambages tonat velut timore contrahitur. Si eius flore sicut in vite sua est in forma fictili [illegible] ac ligaveris qualem vultu formam vel hominis vel animalis habuit talem cucumis figuram prestabit. Hec omnia Gargilius Martialis asserit. Columella dicit loco apto stercoroso si rubos [illegible] aut ferulas post autumpni equinoctium [illegible] terram [illegible] ligneo stilo inter medullas letamine [illegible] et cucumis semine addamus hinc nasci fructus qui possunt et [illegible] frigora non negari. Hoc mense cucurbita serenda est. Amat solum pingue humidum stercoratum solutum. Hoc mancurbitis insigne est quod longas pariunt et graciles semina que in collo [illegible] nascuntur hec in ventre sicut cucurbitas faciunt crassiores. Que in fundo latas si in [illegible] cumulis obiciantur in adolescentia [illegible] ad [illegible]. Que fuerint ad semina usque ad hyemem in [illegible] dependeant. Deinde sublatae in sole [illegible] aut fumo alie semina putrescunt [illegible]. Ca^m xxxvi de caulibus compluribus ceteris

Hoc mense seritur et regulas locis frigidis et [illegible] Rutte sinapi et caules optime serunt vel plantantur et malva serit coriandrum planta transfertur lactuca et beta porrus et cappare possunt seri nasturtium [illegible] et [illegible] inter [illegible] serit quibus [illegible] estate. Nunc melones serendi [illegible] semina pedibus duobus locis [illegible] vel pastinatis maxime [illegible] semina eius [illegible] lacte [illegible] macerata fuerint et tunc [illegible] sicca [illegible] efficient odorati aut si eorum semina multis diebus inter rose folia [illegible]. Hoc mense [illegible] locis aptis solis [illegible] loci desiderat alta

terra madida et humore elabitur. Si ponas semina
eius ad hunc clausa folliculis sigillatim
manu debebis afficere. Si igitur diminuta sunt
sparsa iactabis, rastro obducta copiosius
caules eius qui in tepidis seminibus nati fue-
runt fortiores sunt seris nascuntur. Ramuli ci-
trini aliqua corticis parte convulsi veris
tempore pro plantis tenebunt tota non tumescta
marcentur. Non nulli ramulos eius pares
sunt fabe inserunt vel bulbis atque ita obruunt
alieno vigore servandos. Pulsificata arbor
irriguis libenter adquiescit. Non effodit
herbas sed optat auelli. Iam unde mulieris
formidat ac tactu. Nobis mense usque in oc-
tobrem totum eiusdem serit. Amat ter-
ram pinguem sed et macro solo nascitur.
Beme melius putatur quia vetustius fuerit
dealbatur. Humore satis bene evolere quo
usque nascetur. Amat quoque et cum imminent
bene serit locis levioribus melius proveniunt
itemque terrae sed humore iunctum ... stercore.

Capitulum xxxvii de arbore mali punici conserenda

Lepidis temperatis mense martio vel
aprili mala punica serimus, calidis
vero spatiis novembri. Amat haec arbor so-
lum cretosum et glareosum sed in pingui etiam
nascitur. Regio illi est apta que calida est.
Serentur plantis de matris radice divulsis
quamvis multis generibus seratur, melius tamen
ramus eius cubitalis mediocris manubrii
crassitudine recipite utrimque acuta falce le-
vigatus. Scrobi velut obliquus infigitur.
Prius tamen porcino stercore inunctus utrum-
que que una est obliniatur, uncinando solo mal-
leo cogatur ad inferiora defigi. Melius pro-
veniet si ponendo ramus geminas fimi
sunt qui in scrobe deponunt sed tres lapillos
in ipsa radice constituant, prohibet ne poma
findantur. Curandum est ne ungulata inversa
deponas. Ramus cum toto circa punica ...
cum frequenter insitis leta et fructuosa red-
det. Alii arbusti asserit Martialis candida
misceas quartam partem argille recte quartam partem
gypsi misceas, et toto trunco hiemis tem-
pore radicibus eius adiungas. Idem dicit mire
magnitudinis sunt si olla fictilis obruatur
circa arborem punici et intra ramus cum flore
claudatur, ne resiliat ligatus ad palum. Tunc
cooperta olla contra aque iniuriam munitur. Sub
autumno patefacta magnitudinis sue po-
ma reddidebit. Multa nimium ipse asserit
poma proderit si circum malli (?) et portulace succo
equaliter mixtis antequam germinet trunco ar-
boris allinatur. Inseri posse firmatur de
ramorum compositione ut medulla utrimque di-
visa se iungat, inseri tamen inseri potest circa apri-
les kalendas mense martio ultimo sed scito

trunco surculus recentissimus statim debet
inseri ne mora corrigiam qui est succus humo-
ris. Capitulum xxxviii de eadem remedianda

Mala punica crescunt acida si urgent
assidue. Nam scrobibus insitis et sua
ubertate prestat, reponam tamen tamen
in maturitati aliquid debet. Humo marum appo-
nere circumfodi debet. Autumno et imo si acida na-
scuntur ablaqueatis radicibus cede clavum
infigi. Alii algam marinam obruunt ad radi-
ces. Tamen non nulli stercus miscent asininum
atque porcinum. Si florem non continet, vinum
vetus cum pari mensura aque temperata
sub ter parva in radicibus fundes. Aut var-
bori amphoram ingesta sufficiet, vel quin-
tam mixtis in sulsam vel algam radicibus
ingeres continuis vigiliis mensis. Vel arbor cre-
ventis trunci plumbeo circulo debebis includere
vel corio anguis in nolire. Si crepant poma
lapidem in media arboris radice supponis
vel scilla circa arborem seris. Si dum pendent
poma tenuatis sicut marbore humor mitior
seris mitescit aut sine corruptione servatur.
Si vermibus laborat tangis radices felle bu-
bulo continuo moriuntur aut clavo eneo si
vermes eosdem pungens difficile nascentur
vel asini urina stercori admixta porcino
minus obmaliret. Capitulum xxxix de malis pu-
nicis conservandis et vino conficiendo ex eis

Punica mala servantur si picatis pediculis
ordinata suspendas. Aliter lecta inte-
gra in aqua marina vel muria fervente in-
tinguntur ut tumbant (?) per triduum sole siccata
ut subdio nocte non maneant. Postea in
loco frigido suspendantur. Cum volueris uti
aqua dulci pridie maceratis serviunt. Hoc
pomis recentibus cumulam. Item si arctatum
munie separata paleis observantur. Item fossa fit
longa (?) ... cum sed latitudinis palatum
cum mala acutis surculis suis affiguntur.
Tunc in ipsis tortos sunt fossalli ponuntur
ut mala sine terre tactu super pendentia
ab humore defendat. Item si induantur argil-
la circa siccata loco frigido pendeant. Item si
feriola subdimo obruatur que habeat arenas
usque ad medium et mala cum tenuatis lecta in-
primant ramus singulis vel sabuci virgul-
et ita separata in harenis figant ut ipsa super
digitis eminerent ab harena. Item in dolio
intra ordeum si ordinant ne se mutuo tangant
et dolium desuper operit. Vinum de malis gra-
natis conficies hoc modo. Grana matura
purgata diligenter in palmea fiscella mittis
in torcula constringis et leniter coques usque ad me-
dietatem. Cum refrixerit picatis et gipsatis
vasculis claudis. Alii succi non decoquunt
sed singulis sextariis libras singulas mell-

inserunt et in predicta vasa claudunt et custodiunt

Ca. lxxxxviiii de arbore citri et pomis ac ceteris

Mense marcio citri arbor inseritur mul
tis modis seu ramo talea clava.
Amat tamen vaporis nature celum
calidum humoremque continuum. Pyrus innumera
si traditur si conturbetur manus locis serviunt
quarum inter etiam concluse utile citri arbo
ribus cuncti placent. Gaudet assidua fossio
ne infundis inciis coperti pergradus quosque
sibi per poma succedere cum maturis se debita
substituat arborum in etate florescentia co
gnoscuntur arborem quandam continue fecunditatis
sibi ministrante natura fecit. Medullas a
cres mutare dulcibus si per triduum mulsa
aqua semina ponenda madescant vel ovillo
lacte quod prestat. Aliqui mense februario tru
num oblique foramine abimo terebrant ita ut
altam partem non contingat, post hoc humore fluere
permittunt donec poma formentur. Dehinc fora
men luto replent sic quod est medium dulce fit.
Confirmat. Citrium in arbore potest per totum
annum per se modum custodiri melius si vascu
lis quibuscunque claudantur si velis legere atque
servare carpere et servata dispone. Alii singula
vasis singulis claudunt vel gipso cliniunt
et opaco loco ordinata custodiunt, plerique
in cedri scobe vel stramentis minutis vel in
paleis tecta servaverunt. Ex tunc et pirus
et malus inseri ac seri potest et cydonia et
prunus inseritur et sorba pruna et morg(?) no
nas kalendarum aprilis die inseruntur. Pista
cia et locis frigidis primi seritur. Aspergitur.

Ca. lxxxxviii de mespilis serendis et colendis

Mespila locis calidis irriguis gaudet
sed irriguis tamen frigidis quoque pro
veniunt magis sabulosa pinguique aut
glareosa terra cum permixta est. Serenda vel
argilla cum saporibus. Serenda est taleis me
se marcio vel novembri sed solo stercorato et
subacto ita ut utraque capita taleae fictus
obducat. Sunt eius incrementa tardissima.
Amat putari atque circumfodi. Parcius humore
inter siccitates sepe refoveri debent, et semine
sed in longiore spatium etatem. Si vitulis
occupantur, solo circa purganda sunt et ar
muria vel humana vetere urina vel vina
calce perfundendi sed paratis apte arboris no
cum vel aqua debere liquidum. Deinde putat se
arbor si silis fieri fimo et cinis inquinari
si radicibus infundantur sterilem reddunt. Si
formice moleste sunt rubrica cum aceto et
cum temperiem necabunt. Si poma labuntur
frustum de eius radice perforatum in media
una parte figat. Inseritur mense februario
vel marcio in ... trunco tamen
eius proderit media deorsum assumi. Nam de

siccitatibus maiosus est. Medietas sisse inse
renda est. Nam cortices maturis lenior vel
vincat. Mespila ad servandum leguntur nec dum
mitia que et in arbore durabunt vel in urce
olis picatis vel in ordine suspensa velut qui
dam piscia condita. Hec serena legant acine
dia et paleis obruant. Dispecta ne ea massi
tactus afficiat vel cum pediculis lecta semi
matura et salsa aqua per dies V maceratis
postea sepe infundantur ut enatent. Servo
et melle si plurimis matura collegeris. Ca. lxx

Calidis locis de situ plantanda

Ficus planta radicata plantetur mense te
peratis februario frigidis melius mar
cio vel aprili ponenda est. Si taleam vel cacume
ponas ultimo aprili cum ei se viridior succus
infudit. Plante in scrobe deposite lapides
substituendi sunt ad radicem. Fimo terra mis
cenda est. Si loca frigida sunt plantarum ca
cumina dimissis tamen in... defendant
a frigore. Si cacumen velis ponere bifidum ra
mum terrum vel cum ab australi parte deci
des et sic obruens ut sic divisa cacumina
terra intra latente velut tres surculos reddat.
Taleam sic ponens ut secta cum levitur ab in
fima parte divise lapidem nigrum infissi.
Ego mense februario ultimo vel marcio
in Ytalia plantas quidem ficorum per pastinatum
solum disposui et eo anno poma pepererunt
super temporis ... felicitate velut tributa red
dentes. Legende sunt plante in quibus ficus
nodus coaluerit. Silices ordinant que valde
sunt et oculos suos per longa intervalla distu
lerunt. Si plantam fici plus intus inserui
mus et maturas tu servas insterbeni poma
generosiora reducet. Aliqui multum prodesse con
firmant si plantam fici dimisso scille bulbo
inter pastinum structumque cumulis collocemus.
Cretosa amat altam. Murnalia maiora tri
genus dicitur. Regulare resistit pinguia sapore
pomorum reficiunt et petrosis atque asperis
tamen post locis ipse omnibus sed in ... in
ime frigidis per coquas ficos servamus que
cito ... ut ad primiores generis hoc ... pos
sit occurrere calidis vero et estuosis eadem que
sera maturat. Ca. lxxii de ficis colenda et

inserenda

Nunc etiam ficulnea calamina
obruunt utilis cum tumescunt ut pla
tas faciant si cetera copia non suadeat
ut etiam varios fructus una ficus offendat
ramos duos iungere ac torquere ut ger
mina inter se invicem cogantur si obruti et ster
corati consimilibus mira ubi prodire ceperunt
germantes oculos aliqua sibi cum ligatione
conglutinet. Tunc germine adiunctum proferet
partitus duos colores quos diviserat uni
tate divisione coniungat. Gaudet ficus assidua

torsione per autumpnum accreverit si sorbus a min-
neis [illegible] de amaris [illegible] mense autem
solstitiali caprificande sunt arbores fici id est su-
spendendi grossi caprificus lino velut serta
[illegible] si hoc desit abrotanum virga suspendatur
aut culicem qui in ulmeis foliis invenitur vel
ancoma tormina circa radices arboris obru-
imus vel truncum arboris quo loco tumet scari-
ficandus est ut possit humor effluere. Cavea
folia producere incipiunt ficus ut multi fruc-
tum pinguem ferant in principio germinis
cacumina summa decerpimus vel hoc tempore
que ad arboris medietatem procedit. Si im-
maturi fici nimis ceciderint facile incipientes gros-
sos dimittere cum illis fluit. Facile magnitudo
ut ficus cito maturetur suo tempore longiore
cum oleo et pipere mixtum tangere poma cum gros-
si incipiunt rubescere. Ca. xxii de eadem purga
ta et remedianda

Abscidenda sunt
Amica que aut putrida aut malenata rep-
periuntur et ea vomere putanda est ut in
climata per latera possit expandi. Pilosas sum-
mitatis ficus superioris abscisum est cum caricis
in ficarias caprificata arbore servit ut no-
sit ut per singulas arbores pro remedio eadem
poma suspendi ne vermes [illegible] ramum te-
rebinthi vel lentisci taleam cum plantis fici
cacumine ponemus mixtura cinerei acceptis tol-
lendi sunt vermes de ficis. Alii amurca alii
veterem urinam ablaqueate radicibus infun-
dunt. Alii minime et oleum aut sola calce
viva latebris unum linunt. Si formice mole-
ste sunt rubrica luto et pice liquida terra
tritum deinde vel alii terrenum [illegible] tenent
formicas ne arbore suspendentes esse confir-
mant si fructus suos velut [illegible] proiiciet a-
lii rubrica. Alii amurca insulsa mixta aqua
arborem linunt vel ramum [illegible] cum ramo
vitis suspendunt vel algam marinam vel fa-
stem lupinorum vel radice terebinte tunicam
figunt vel scissam arboris corium sepe superducunt.
Ca. xxiii de ficis eligendis et plantandis

Ficus que in montanis et frigidis locis
nascitur quia nimius lactis humor ad eorum
siccitate durare non possunt usibus illis
inveniendi est melior magnitudinis eam pro-
pter arguti. Tunc nascuntur in campis et locis
calidis et pinguioribus sunt compositate du-
rabiles. In caricas melius arida servat nec vi-
nes paciatur ramum terebinthi vel lentisci tale-
am cum plantis fici cacumine ponemus in ipso
continuis cineris tollendi sunt vermes de ficis.
Alii amurcam alii veterem urinam ablaque-
atis radicibus infundunt. Alii minime et oleum
aut solam calcem vivam latebris earum in-
linunt. Si formice moleste sunt rubrica lu-
to et pice liquida mixta truncum deinde induunt.

Alii terrenum [illegible] tenent formicas in ar-
bore suspendentes esse confirmant si fructus
suos velut [illegible] proiiciet. Alii rubrica.
Alii amurca insulsa mixta aqua arbore
linunt vel ramos silvaticum cum ramo vitis
suspendunt vel algam marinam vel falcem
lupinorum vel radice terebinte tunicam figunt
vel scissam arboris corium sepe superducunt. Ca.
xxiiii de bobus eodem mense comparandis et eligen-
dis

Hoc mense comparandi sunt boves
quia nec domini signa temporis plene
aut celare possunt fallacia venditoris
macie sua aut adipe pinguedinis domitum
gestamine plenioris roboris dote fiducia. Nec ta-
men signa spectanda sunt in bobus seu de-
nis seu de aliena grege fiunt comparandi
ut sint boves novelli quadrati grandibus
membris et solidi corporis musculis ubique
surgentibus magnis auribus lata fronte et
crispe labiis oculisque nigrantibus cornibus
robustis ac sine curvature pravitate lunatis
patulis naribus et resimis cervice torosa
compacta palearibus largis et ad genua fluen-
tibus pectore grandi armis vastis ventre
non parvo porrectis lateribus latis lumbis
dorso recto et plano cruribus solidis nervosis
et brevibus ungulis magnis caudis longis
ac setosis pilo totius corporis denso ac brevi
in rubeo maxime coloris aut fusci sim-
ilius aut boves denique locis paralibus
qui nulla soli aut aeris varietate tentetur
aut si hoc deest de locis similibus adquiratur.
Servandum illud in emptione curandum est ut in
talibus adtrahendis comparentur equales ne va-
lentiores robur alterius preveniet. Porro in mo-
ribus hec consideranda sunt: sint argusti
mansueti timentes hortamine clamoris et ictibus
cibi appetentes. Sed si regionis ratio patitur
in multis melior albus est qui cum de pa-
bulo ubi non deest eo ordine nutriet quo
pabuli copia et laboris coget accessio. Ca.
xxv de eisdem domandis et iugo preparandis

Hoc etiam mense ultimo domandi sunt
boves trimi quia post quinquennium
domari non possunt etatis repugnante du-
ritia. Capiuntur ergo statim domentur qui quid-
pium in tectum fuerit frequenti manibus attrec-
tatione mansuescant. Sed stabulum novum bo-
ves largioribus spatiis debebunt sive ut
etiam ante stabulum loca illis concludant an-
gustiis et producti non aliqua noceant of-
fensa. In stabulis vero ipso asseres transversi de-
bent [illegible] pedibus alti configantur ad quos
boves ligentur indomiti. Tunc eligis ab
solutam tempestatibus et impedimentis quendam
diem quo capti perducantur ad stabulum quo
si nimia fuit asperitas uno die ac nocte

nis vinculis innigentur atque ieiunia. Cum appellationibus blandis et illecebris oblatorum ciborum non aliter nisi a tergo sed a fronte accedens bubulcus admulceat nares que et terga pertractet mero subinde conspargens, hac tamen cautione ne aliquem calce contingat aut cornu, quia nisi in primordiis essent semel cessisse senserint obtinebit. Cum iunguntur os et palatum salibus fricet et muriam dimittat. Post si adipis libriales offas cum sextariis singulos eorum infunde re per fauces. Que res in eodem triduo se uicie ferum resoluet. Aliqui eos ut se iungunt ac docent onera temptant. Femora et quod utile est si aratro iungi parant, subacto prius solo exercendi sunt ut nouicius labor terra adhuc colla non quasset. Expeditior autem domandi racio est ut asperum bouem mansueto et ualido boui coniugas, quo ostendente facile ad omnia cogetur officia. Si post domituram decubuit in sulco non afficiatur igne vel ui, sed potius cum decubuit pedes eius ita ligentur vinculis ut non progrediantur stare uel pasci. Quo facto siti ac fame lassatus carebit hoc vicio. Ca. lxxiiii de tauris et vaccis ad copulam preparandis.

Nunc tauros quasque quibus cordi est armenta construere parabit, aut his signis atque etate sumittet ut sint alti atque ingentibus membris, etatis medie et magis que iuuentute minore quam que declinat in senium, torua facie, paruis cornibus, torosa uastaque ceruice, uenter substrictus. Vaccas etiam nunc maxime parabimus, sed eligemus forma altissima corporis longi uteri capitis magni, alta fronte, oculis nigris ac metuosis, palearibus grandibus maximis, ungulis breuibus et cruribus nigris, corpus etatis maxime trime, quia usque ad decennium fetura proficit. Utilior nec ante etate trima tauris his apportet iungi. Si erit studium diligentis armentis femoribus nouellas subinde conducere, steriles aratro ac laboribus deputate. Varro asserit si mares creare velis sinistrum tauri in coitu ligandum esse testiculum, si feminas dextrum. Tauris tamen diu ante abstinendum ut cum tempus est acrius in causas dilati feruoris incubat. Sed his armentis hyeme maritima aprica loca, estate opaca petuntur ac frigida montana maxime, quia melius fruticet, et his silua renascente saturentur. Quamuis circa flumina recte ipse locari armenta passa fetura tamen aquis tepidioribus adiuuantur magis utilius sentitur, nisi pluuialis aqua tepescens formant lacunas. Calle-

rat tamen frigus si armenti genus et possit facile hybernare sub diuo. Quibus tamen seruari ipse mirandum ... queunt labora stabula non utilia sunt. Strata saxis aut glareis aut harenis demissa aliquatenus ut humor possit elabi, parti meridiane obuersa, ipse flatus glaciales quibus aliquis resistit debet obiectus. Ca. lxxv

De de equis ad copulam admittendis.

Hinc mense saginati aut pasti admissarii generosis equabus admittendi sunt, et repletis feminis iterum ad stabula colligendi. Nec tamen equalem numerum debemus adhibere, sed estimatis viribus cuiusque admissarii submittenda sunt. Pauca vel minora coniugia, que res efficiet admissarios non parua etate durare. Iuuencis tamen equis et uiribus formaque constanti non amplius quam xii uel xx debemus admittere, ceteris pro qualitate virium suarum. Sed in admissario quatuor spectanda sunt: forma, color, meritum, pulchritudo. Forma talis sequenda: uastum corpus et solidum, robori conueniens altitudo, latus longissimum, maximi ac rotundi clunes, pectus late patens et corpus omne musculorum densitate nodosum, pes siccus et solidus et decenti cornu concauo altius calciatus. Pulchritudinis partes hee sunt ut sit exiguum caput et siccum, pelle prope modum solis ossibus adherente, aures breues et argute, oculi magni, nares patule, coma et cauda prolixior, ungularum solida et fixa rotunditas. Colores hii precipui: badius, aureus, albineus, russeus, myrteus, ceruinus, giluus, scutulatus, albus, guttatus, candidissimus, niger, pressus. Sequitur varius cum pulchritudine vel albino vel badio mixtus, canus cum quouis alio colore, spumeus, maculosus, murinus obscurior. Sed in admissariis precipue legamus clarum vnius coloris, ceteris non despiciendis si magnitudo meritorum culpam coloris excusat. Eadem in equabus consideranda sunt, maxime ut sint longi et magni ventris et corporis. Sed hee nature fructum armentis ... passim toto anno nisi pascua dimissis seruitio maribus implentur. Equarum natura est partum spacio duodecim mensium absoluere. Illud in admissariis seruandum est ut medius aliquibus spaciis semper ... nouam ... alendo. Sed his armentis pascua legamus prius ... hyeme aprica, frigida et opaca ... estate, nec adeo mollibus locis ... ut ungularum firmitas de asperitate nil sentiat. Ca. lxxvi de tempore equorum et pullis eorum curandis.

Si equa marem nimis pati noluerit, attrita squilla naturalia eius infecta libidine concitabunt. Deinde gravide non urgeantur nec fame frigore que tollerent, nec inter se locis comprimantur angustis. Generosas equas et que masculos nutriunt alternis annis submittere debemus, ut pulli primi sint et copiosis lactis ubertate infundantur. Ceteras passim replere debebis. Ineuntes admissarii quinto anno incipere debebunt. Femina recte et bima concipiet, que post decimum mensem [illegible] nascetur et tertia. Pulli equarum nati manu tangendi non sunt, quia eos tactus ledit. Assiduo consuetudinis patientia defendantur a frigore. In pullis pro etate multa ea sunt consideranda que . . . signum bone indolis monstrant que . . . in membris vel primis spectanda precipue habilitas et hilaritas, alacritas, agilitas que documentis. Nunc etiam domandi sunt pulli, ubi tempus huius etatis excesserint. Consideranda sunt: caput magnum, longa, musculosa, argutaque corpora, testiculi pares et exigui et cetera que in primis dicta sunt. Mores ut vel post summa quiete facile concitentur, ut concitata festinatione non difficile teneantur. Etatis consideratio talis est: biennio et sex mensibus dentes medii superiores cadunt. Quadrimo canini mutantur. Sexto anno molares superiores cadunt. Sexto anno quos primo mutavit exequat. Septimo anno omnes dentes eius complentur. Latent abhinc etatis note, sed provectioribus tempora cavari incipiunt, supercilia canescere, dentes plerumque prominere. Hoc mense etiam quadrupedia, maxime equos castrare debemus.

Ca. xv. De mulis educandis

Si quem mulorum genus creare delectat, equam magni corporis, solidis ossibus et forma egregia debet eligere, in qua non velocitatem sed robur conquirat. Etas a quadrimo usque in decennium sunt admissure iusta conveniet. Si asinum equa fastidit, admissus ostensa prius asina decipitur, coeundi voluptas sollicitet, adhibeamusque qua subducta equam libido incitata non spernet et raptus alterius generis sui in imaginem convertet alienum. Si in dorsum hinnitus ledit, ob lectas aliquatenus labore intersit. Sunt autem concepto asino ut onagro et equa [illegible] quo nullum est longius animal qui ex asino creante nascitur. Utiles tamen admissarii nascuntur ex onagro et asina, qui post nobile structura agilitate fortitudineque vestiant. Admissarius tamen asinus sit longus corpore, amplo, solido, musculoso, stricto et fortibus membris, nigri vel murini coloris aut rubei; qui tamen si discolores pilos in palpebris aut auribus gerit, colorem sobolis plerumque variabit. Primo triennio maior decennio non admitti. Mulum anniculum debet a matre depelli et in montibus asperis pasci, ut inmineris labore in tenera etate solidata contineat. Primo nec asellus maxime agrorum notum est, qui et laborem tolerat, negligentiam que mediocriter recusat.

Ca. xv. De morbis apium eorumque remediis

Hoc mense maxime apibus fessis morbus incumbit. Nam post hyberna ieiunia titimalli et ulmi amaris floribus qui primi nascuntur avidius appetitis solutionem ventris incurrunt et pereunt, nisi afficies velocitate remedii. Proderit eis mali granati cum vino aminneo grana contrita vel uve passe cum vere siriaco, austero vino vel simul omnia leviter trita et incocta vino aspergas, que deinde in ligneis canalibus refrigerata ponantur. Item ros marinus aqua mulsa decoctus et refrigeratus ponitur suo loco. Sed si horride videntur atque contracte corpore, torpore, silentio et mortuarum corpora frequenter afferri, canalibus contrita mel cum galle pulvere vel rose sicce debebis infundere. Illud autem omnia conpedicet, ut putres partes favorum vel vacuas ceras quas aliquis casu examen ad paucitatem redactum non valebit implere, ferro acutissimo subtrahit, ne mota alia pars favorum cadat apes domicilia gravata deserere.

Videtur apibus plerumque felicitas sua nam si nimis floribus annus abundat, dum sola cura generandi mellis occupentur, de prole vel cogitant; tunc amissa reparatione plebis ipsius labore confectus consumuntur totius gentis. Itaque tum melius invenitur inductis favorum, concludi continua messe defluere interiectis diebus claustra sobolis non cessare, ita ad conservandam sobolem conferunt. Nunc etiam kalendas aprilis curandi sunt alvei, ut omnia purgamenta tollantur et sordes quas tempus contraxit hyemis et vermiculi, tinee et aranee, quibus corrumpuntur favorum papiliones, qui vermiculos stercore suo faciunt nasci. Tunc simul incensi bubuli stercoris adhibenda quam aptissima est apud salutem, que purgatio frequenter usque in autumpni tempora debebit. Nec omnia ceterasque efficaces castores radices et alcanicis vel acribus acerbis radices in muri atque aurum (?) balsamis.

Ca. xvi. De leguminibus, caulibus, napis seminandis

Mense aprili medica serenda est, que semel seritur et decem annis permanet, ita ut quater vel sexies possit per annum

recisa di[?] agros stercorat, macra animalia reficit, curat, castrat. Nunc etiam locis mediocriter sitis milium serimus et panicum. Hoc mense pingues campi et agri qui diu aquam tenent proscindantur post idus, cum et omnes herbas protulerint et earum semina nondum firmata sunt maturitate. Nunc rapum seritur locis calidis et frigidis terra quali novembri, dum modo insit humor assiduus. Est genus napi si necesse fuerit cum supportatione non deneget; hoc omnibus mensibus a primo vere ad autumpnum seratur. Coriandrum. Et ocimum quod est ypopselinon dicitur tamen et caustinus et closelinus molli folia et caule tenero quasi nascitur in lacunis et petroselino maxime locis apricis. Apios maiores facies si semine quantum tribus digitis comprehendi potest linteolo transeris rariore et lucrum fossa obruitur. Ita omne semen germinis capitis unius soliditate nectetur. Crispi fiunt si semina antea tundant vel si areas nascentes aliqua ponderis volutant aut pedibus proculcent enata. Apii semina vetustiora citius nascuntur quam que novella sunt fiunt. Hoc etiam mense asplenium serimus, si rigare possimus, et umbroso vel tectis loco; usque ad autumpni mensibus amat assiduo humore satiari. Semine statim cum spargitur obruendum est herbe; si subinde vellatur, transferri tamen non est, cum bene servit; tamen post melius adolescit si spatio rariore pangatur et nutret; fimo letaminis et humore. Hoc tamen semper est recidendum, quia ita pullulare non cessat. Nunc rosmarinum seritur; cito nasci dicitur si statim cum seritur aqua calida perfundatur. Sed Martialis affirmat quod modo purpureas modo albas flores, modo russeas variat, et si eius semine fistulis seratur, modo inserere pullulare modo aspersum mutetur. Hoc etiam mense melones, cucumeres serunt, et porrus cum capitello pangitur, et serpillum et colocasii plantaria ponemus, et lactucas et beta et caepulas et coriandrum serimus et nasturtium, portulacam, satureiam, quibus utique estate et ariditate et menta radice vel planta. Capitulum.

Capitulum de arboribus eodem mense colendis.

Nunc locis temperatis oliva inseritur, que inserenda est in cortice more pomorum sicut supra dictum est. Sed ut oleastro inseris, tunc illud quod de olivetis infixo cum nunc tempore oleastri infelix sit, providendum est positis oleastri brachiis, inserere magna disponemus inserere, sed ita repleri, ut medie nascatur fiant. Cum complanaverint oleastri, inseremus in infimo vel in summo ponemus et inferiora quae infra terram inter eius accendere. Sicut adolescit terra subinde

colligimus, ita quicumque in profundo latente quisquis cuiusvis et cedit oliue locum non auferet pullulandi, que et aptum reddendi feliciter de oleastri quorum (?) relinquit. Aliqui oleas in radicibus inserunt, nisi eo prehendunt cum aliqua parte radicis avellunt et transferunt more plantarum. Serunt oleas ab VIII° kalendarum aprilis die usque in idus Novas. Insitas inseri debere praecipiunt, ita ut locis frigidis serius, calidis maturius inserantur. Locis frigidissimis nunc vel circa postmodum ad idus vero agriculta est, et si que de martio mense restabunt, vites quibus inserimus. Decimaria que sunt arentis et sabulosis locis, nunc confodiantur. Hoc etiam mense locis temperatis mala granata ponimus et inserimus. Ceraso inoculari potest locis [...] frigidis fici plantaria disponemus. Nunc etiam fici debemus inserere. Nunc palma plantatio qui cephalone vocamus locis apricis et calidis est ponenda. Capitulum.

Capitulum de ovibus et animalibus tondendis, et apibus instigandis.

Hoc mense vituli nasci solent, quorum matres habundantia pabuli nutriant, ut sufficere possint tributo laboris et lactis. Plus autem vitulis cotidie molliter et munitum lacte nutriatur, semina timore perdendi. Nunc locis calidis tondeantur oves, et scriptum fertur hoc mense sequenti. Nunc prima est admissura que concipit arietum, ut agnos iam maturos hyberno tempore nutriat. Hac mense locis apricis apes queremus; si locus mellifica indicat apes, si circa fontes frequentissime versantur; nam si rariores videlicet lucis locis mellificare utiles non patet quod si frequentes equant, ubi sunt colligemus eas. Si tunc possumus invenire, aliqui mellis liquidissimi cetera ceptis vasculum ponunt. Deinde cum apes aliquanta gustaverint, ad communis pabulum pergent, alias, dum in sibi sollicitius querunt, frequentia subinde certe tenui vocata vendidit parte usque adeo animam persequeris, quod si est proxime, mox plurima receptaculum fumo eiicies et cum potuerit eius fomitum certum in frutice vel in aliqua silve se parte suspendet; ita animo vasculo recipietur. Si vero inter arborum ramos fuerit occultissima, ferra idem ramus suspensi et decisus et munda veste receptus poterit afferri, nunc alvearia collocari, vestigari aut mane ut tota die sufficiat ad sequendum. Nam necesse pacto examen et equas plerumque non redeunt, vasa aut quibus recipiuntur fricanda sunt citriague vel herbis fragrantibus, aspergenda simul mellitis. Signum etiam si in uno fuerit ceterae fontes alvearia sic tincta plana locis quibus apum frequentia est multitudinem sibi sponte conducent si tamen fuerint a finibus

possunt. ¶ Hoc etiam mense sicut superius premi-
gnanda sunt alvearia sordibus et necandi pa-
piliones qui maxime abundant florentibus
malvis quos hoc genere intercipiemus. Vas
eneum miliario simile et altum et angustum
vespere inter alvearia collocemus et in fundo eius
ponamus lumen. Accensum illuc papiliones
convenient et circa lumen volitabunt et angusti-
a vasculi aliquo proximo interire cogentur.

Ca. xiiij de hiis que agenda sunt in maio

Mense maio lateres faciendi sunt albanti
creta vel rubrica. Nam qui estate fiunt
celeritate siccioris in summa cute siccantur
intimo humore servato que res scissuras eos
faciet aperire. Fiunt autem sic. Terra cribrata
diligenter et cum asperitate purgata inspissata et
paleis diu macerabitur et intra forma lateris silez
versimet. Tunc ad siccandum relicta subinde
versabitur ad solis aspectum. Item hoc quoque mense
conficitur oleum liliatum et rodomel et oleum rosatum
vini atque rosatum. Rosas autem ungui diu servabis
patentes si vales si in canna viridi stante
fissa recludas ita ut fissura coire patiaris
eo tempore cannam recidas quo rosas virides ha-
bere volueris. Aliqui olla rudi concludunt ac
sepe munitas sub divo obruunt ac reservant.
Item hoc mense legumina que sata fuerint
florent neque tangi a cultore debebunt. Fru-
menta et ordeum et que sunt seminis singula-
rium diebus florebunt. Et deinde per dies xl vel gran-
descunt flore deposito usque ad maturitatis
eventum. Que vero duplicis seminis sunt sicut
faba pisum ceteraque legumina xl diebus floret
simul et grandescunt. Hoc mense in locis siccis
calidis sive maritimis fena recidantur. Sed tamen
quam aruerunt quod si pluviis infusa fuerint
converti non debent quam pars corporis summa
siccata est. Hoc mense pastinari convenit.
Et tunc est oportuna pampinatio cum tene-
ram digitis stringentibus excipiabunt sine
difficultate carpentur. Hec res uvas efficiet
pinguiores et maturitati confert. Amputentur
hoc mense arbores et vites que ab aliqua
re sciant. Curare hoc est operire iam convenit.
Nunc et seminaria foduntur assidue et locis
frigidis palmi olee putentur et eis inu-
tilis abraditur. Item ortorum spacia que pa-
stinum seminis implenda destinavi aut plant-
is convenit pastinari. Hoc mense apium bene
seritur ut cyrandos et melones et ... bene
... radices et vitea pangentur. Porri que
planta transferuntur ne rigationibus careant. Hoc
etiam mense locis calidis implastrari persi-
cus potest locis frigidis conveniens tempus non in-
venimus. Hoc etiam mense planta disponi-
tur quemadmodum...

Ca. xv de novellis vitibus pecolendis et novalibus aperiendis

Nunc consideremus novella vitis sarmen-
ta que tulit et ei pauca et solida
relinquemus et adminiculis firmemus
donec brachia solidata duruerint. Ideo autem
amplius reservamus pullulanti viticule quam
duo vel tres materias relinquantur et alligentur
quod minime venti. Ideo autem tres materias
dixi debere dimitti ne dissipantibus ventis
nulla remaneat. Si in primordiis reliqueris
pauciores. Nunc quoque pingues agri et hu-
midi proscindantur. Sed si agros incultos no-
vellis aperire considerabimus prius an humidus
sit ager siccus aut humilis frutectis vestitus
aut silice. Si humidus erit fossatis ductibus
excolatur. Si aperte fosse nocent et
ce non hoc genere fiunt. Sulcabuntur sulci per agros
tres pedes altitudine pedem latum posita usque
ad medietatem lapidibus minutis replentur
aut glarea et super terram que egesseramus equa-
tur. Sed fossarum capita una patente fossa
petant ad quam declives recurrant. Ita et hu-
mor deducetur et agri spacia non peribunt. Si de-
fuerint lapides sarmentis ut stramine subiec-
tis cooperientur ut quibuscunque virgultis. Sed
si nemorosus est extirpatur aut radicitus ve-
lut arboribus extrahuntur. Si lapidosus sit
materias lapidorum cuncta collecta et pulverizata
potest inde humum. Iuncus et gramine et fili-
ces frequenti aratione vincuntur. Sed filice spe-
cie fabarum ... ut lupinos et subinde
nascentem incurvatione falcis in medio vel in ag-
gitum temporis absumentes.

Ca. xvj de vitulis hoc mense castrandis

Nunc castrandi sunt vituli. Castrandi
sicut Mago dicit tenera etate ut fissa
ferula testiculi comprimantur et paulla-
tim confracti resolvantur. Sed et luna decrescente
verno aut autumpno fieri debere precipit. Alii
ligato ad machinam duabus angustis regu-
lis stagneis et forcipibus nervos unde appen-
dunt quam greci cremastyres dicunt et
comprehensos tentos testiculos sic resecant
ut remaneat ut aliqui de hiis capitibus
nervorum suorum dimittant. Hec res et san-
guinis nimietate prohibet tuo animo iuvencos
subducto robore virilitatis effeminat. Hoc
committendum est quod plerique faciunt ut statim cas-
tratos coire compellant. Nam tunc quidem
est alicuius generalis sed per ipsos fluxu sanguinis interire.
Vulnera vero castratorum cinere sarmentorum et spu-
ma liventur diligenter. Castratus abstineatur
a potu et cibis pascatur exiguis at sequente
triduo plicantur et tenere arborum summitates
confriccata mollia et herbe virides cum
dulciore sagina voris aut fluminis. Pice
etiam liquida mixto cinere et modico oleo per
triduum vulnera diligenter ungenda sunt. Sed
melius genus castrationis sequitur usus in

venit. Alligato cum iuncto atque deiecto te
sticuli stricta pelli clauduntur atque ibi regu
la lignea clauduntur candente deciduntur ig
nitis securibus vel dolabris vel quod est melius
formato ad hoc ferramento ut gladii similitudinem
teneat. Ita cum ora venarum regularum artius
sui coguntur insuper in quoque ictu et vio
lentum dolorem beneficio celeritatis absumunt
inustis venis ac pellibus a fluxu sanguinis
stricte plaga castratis quodammodo cum ipso vul
nere nata defendit. Ca. xvij de tondendis ovi
bus et caseo faciendo et apibus purgandis.

Locis temperatis nunc ovium celebranda
tonsura est. Sed tonsis ovibus hoc ung
uine medicentur. Succo decocti lupini
feces veteris vini et amurcam pari mensura
miscebis et in unum corpus omnia in unum
redacta curabis allinire. Post tonsum si ma
re vicinum est litori mergantur. Sed si in
mediis terris pascuntur aqua celestis cum
sale paululum decocta subdenuo debebit
pecora tonsa et uncta imbui. Deinde hoc
cum modo curatum pecus toto anno nec
scabiem sentiat et prolixas lanas procreare
fertiles ac molles. ¶ Hoc mense caseum
coagulabimus sincero lacte coagulis vel
agni vel hedi vel pellicula que solet pullorum
ventriculis adherere vel agrestis cardui flo
ribus vel lacte ficulneo cum seri debet omne
deduci ut et ponderibus urgeatur. Ubi so
lidari cepit loco opaco ponatur aut frigido
et pressus subinde adiectis pro acquisita
soliditate ponderibus. Ita ac torrefacto sale
et aspergi tunc duriorem vehementius premi. Post
aliquos dies solidatate iam formule hi
crates ita statuantur ne invicem se coniuncte
contingat. Sit autem loco clauso et ventis
remoto ut teneritudine fluet atque pingue
cuius vicia casei sunt. Si aut siccus sit vel
fistulosus quod eveniet si aut parum pressus
aut sales nimios acceperit aut calore sol
uratur. Sunt vero tunc caseo conficiendo aliqui
nucleos virides pineos terunt atque ita lac
te mixto gelant. Aliqui thymum trite et sepe
quinque colatum coagulant. Qualemcumque et
saporem velis efficies addito quod elegeris
condimento seu piperis seu cuiuscumque pigmenti.
¶ Hoc mense incipiunt augeri [illegible]
in extremis favorum partibus maiores ce
teris apicule quas aliqui reges putant, sed
greci eos oestros appellant et necari iubet
quia requiem conturbant quiescentis exami
nis. Tunc papiliones abundant quos
necetur more quo dixi. Ca. xviij de hiis que
maio agenda sunt in iunio.

Mense iunio
frigidissimis locis que maio sunt pre
missa facienus agros eque proscindes
glareosis et gelidis iustibus vineta occabimus
maxime ferme greci vestram ad pabulum.
¶ Hoc etiam locis frigidis peragenda est legu
minum messis. Itaque lenticulam collectam
cum mixtam cum cinere vel vasis olearis
aut salsamentariis repletis statimque gypsat.
Nunc et faba luna minuente vellet ante
lucem sane et antequam luna procedat concussa
et refrigerata ponatur. Ita curculiones non
patietur infestos. ¶ Hoc mense lupinus
colligitur. Si placuit statim seret. Gene
a Greci asserunt Egyptios hoc more invenisse
tunc quod semina conspersa arcam brevi loco
subacto conduntur concoluntur et inca di
visis spatiis omnia serunt vel leguminum
genera spargunt. Deinde mortuo camicule
qui apud romanos xiiij kl. augustarum
die tenet considerant que semina sydus
donat que illesa custodiat. Hiis absti
nent que pereunt. Quia indicium noxe
aut beneficii annum futurum que cumque
sydus ardentum ipsa donata vel salute p
venit. Ca. xix de hiis que iunio agenda sunt maxime ortibus.

Hoc etiam mense ramis
punici sicut supra diximus potest mit
fictile vasculum claudi ut ad eius
magnitudinem poma vestiuntur. Nunc pri
ra vel mela in ramos multa poma decu
sabunt ut legenda sunt quecumque vicio
sa ut succus qui migrat hiis postea impe
di adulchora vitatur. Nunc carpificande
sunt arbores fici. Aliqui eas eodem mense
inserunt locis frigidis pyricus inoculat
palme planta circumfodit. ¶ Hoc mense vel
iulio celebratur insicio in favinus quem
plastraco dicit. Palis arboribus quecunt
quibus pinguis succus in cortice est aut fici
et olei et ac pilidus ac martialis dicit
ipsius fit aut sic. De novellis ramis et
nitidis ac fertalibus gemmam que bene ap
paruit sine dubio compressam duobus digi
tis quadrati circumsignabis ut ipsa gemma
in medio sita subtiliter cortice levabis a
cutissimo scalpro ne gemma ledatur. Sed
docta arbore cum nobilius inserere similiter cu
gemma tollentur emplastro nitido tame
atque uberi loco tunc sibi conveniens aptu
tatur. Ipsum et gemma innectibus co
gitur. Sine ignibus lesione tollere ut ea que
apposite redditur loci gemme foris in
cludat. Tunc luto supplimus et libam gem
mam relinques. Ramos eius superioris
gelasi secabis ac stirpes ac inquinati vnio
dicibus coactis resoluto nimine vindi
lorum reperies. Concernimus gemmam
inire mattoris aliene membra tumesse.
Ca. xx de area paranda et messe triturande.

Hoc mense area paranda est ad trituram, cuius primo terra radatur, deinde effossa leviter mixtis paleis et amurca aequatur insulsa. Haec res a muribus et formicis frumenta defendit. Tunc premenda est rotundo lapide vel quocumque fragmento cuius volutatio possit eius spatia solidare. Deinde sole siccetur. Aliqui vero deiectis arcis aquam aspergunt et minuta ibi pecora diu coartari ac proculcari compellunt, donec terra ungulis stricta fuerit et stat solidam firmitate. Nunc primo ordei messis incipitur, quae consumenda est antequam exsiccatis spicis lapsa decurrant, quia nullis sicut triticum folliculis vestiuntur. Circa medios vero dies post plenum agri operis messis coperti. Herbaticis non tres ultimum etiam minus, si ordei culmos iacere magis aliquantulum sinamus, quia fertur hoc more grandescere. Nunc etiam mense postremo locis maritimis calidioribus et siccis tritici messis aggreditur, quam paratam esse cognoscis, si aequaliter spicarum plus maturato rubore flavescit. Pars Galliarum planior hoc compendio utitur ad metendum propter hominum labores et unius bovis opera spatium totius messis absumit. Fit itaque vehiculum quod duabus rotis brevibus fertur. Huius quadrata superficies tabulis munitur, quae forinsecus reclines in summo reddant spatia largiora. Ab eius fronte carpenti brevior est altitudo tabularum. Ibi denticuli plurimi ac rari ad spicarum mensuram constituuntur in ordinem ad superiorem partem recurvi. A tergo vero eiusdem vehiculi duo brevissimi temones figurantur velut amites basternarum. Ibi bos capite in vehiculum verso iugo aptatur et vinculis, mansuetus sane, qui non modum compulsoris excedat. Hic ubi vehiculum per messes coepit impellere, omnis spica in carpentum denticulis comprehensa cumulatur, abruptis ac relictis paleis, altitudinem vel humilitatem plerumque bubulco moderante qui sequitur. Et ita per paucos itus ac reditus brevi horarum spatio tota messis impletur. Hoc campestribus locis vel aequalibus utile est et his quibus necessaria palea non habetur.

Ca. Cxx De legendo vel conficiendo melle vel cera

Hoc mense alvearia castrantur, quae matura esse ad mellis redditum signis pluribus instruemur. Primo si plena sunt, apium subtile murmur audimus. Item nativae sedes favorum velut concava aedificia noctes quas reperiunt in maius extollunt. Quare cum murmur communis magnus increverit, est agnoscendum non esse vocas admetendi crates favorum. Nam cum fucos a sedibus suis qui sunt apes maiores fundi intentione deturbat, matura mella testantur. Castrabuntur autem alvearia matutinis horis, cum torpent apes nec caloribus asperantur. Fumum admovebis ex galbano et arido fimo bubulo, quem in fictilibus carbonibus convenit excitare. Quod vas ita figuratum sit ut velut infundibuli angusto ore fumum possit emittere, atque ita tacentibus apibus mella recidentur, ad quorum pabulum hoc tempore pars favorum debet dimitti. Sane putres ac vitiosi favi de alvearibus amputantur. Nunc mella conficiuntur, congestis in mundissimo sabano favis ac diligenter compressis. Sed antequam premamus partes favorum corruptas vel pullos habentes resecamus, nam malo sapore mella corrumpunt. Mel recens paucis diebus apertis vasculis fundendum est atque in summitate purgandum, donec refrigerato musti purgandi calore defervescat. Nobilius mel erit quod ante compressionem stillaverit velut sponte profluxerit. Hoc etiam mense ceram conficimus, quae in vase aereo fuerint aqua plenus minute concisis favorum reliquiis mollietur. Et deinde in aliis vasculis sine aqua resoluta digeritur in formas.

Ca. Cxxi De examinibus apium custodiendis

Nunc secundum mense ultimo nova examina custodes esse debebunt attentius, quia novellae apes vagantibus animis iubent ut te nisi sentiatur effugiant. Examina maturo suo morantur uno aut duobus diebus, quae statim novis alveariis concipienda sunt. Observabit autem custos assiduus usque in octavam vel nonam horam, quia post hoc tempus non facile fugiunt aut elongantur. Quae venerunt aliquae et prodere rabiem non dubitent. Signa futurae fugae haec sunt: ante biduum vel triduum acrius tumultuantur et murmurant. Cui tibi apposita frequenter explorator agnoscens sollicitior adversum hoc esse debebit. Solet hoc signum rerum pugnaturae sunt. Facit quarum pugnas compescit pulvis aut mulsae aquae vel leviter aspersus. Nam est illis ad omnium reparandam concordiam dulcis auctoritas. Quarum cum se agmina sic paraverint in ramo vel quocumque loco suspenderint, si unus ubis conditae pendebunt, noveris aut unum regem esse cum [illegible] aut reconciliat omnibus iniuriae concordia. Si vero duo vel plura ubera suspenderint, seditionibus discordes sunt. Erunt reges totidem quot velut ubera videris consistere. Ubi globus apium frequentiores videris, uncta manum succo mellissophylli vel apii reges requiras. Sunt autem paulo maiores et oblongiores magis quam ceterae apes, rectioribus cruribus, longitudinibus pennis, pulchri coloris, nitidi, leves

sunt pulli nisi forte pleniores quam capiuntur gerunt in uentre quo tamen non utimur ad mellis. Sunt alii fusci atque hirsuti quos oportet contingi et spulliciore relinqui. Item si fit quis uagatur cum examinibus exceptis aliis refrenetur. Si cum manente nulla discedet sed si nulla uagantur examina duorum uel trium multitudine uasculorum in unum confice passimque dulci tamen liquore conspargas apes atque inclusas per diem tenebris conposito cibo mellis ex aqua cum spiracula relinquens mella.

Ca. cxxiiii de alueolis supplendis

Quod si uelis alueariorum cum aliquam pestem multitudo subducta est ipsi adiectione reparare considerabis in aliis abundantibus ceteris fauorum extremitates que pullos habent. Cum ibi signum nascituri regis inueneris cum subole sua recides et in id alueare ponens. Est autem hoc regis futuri signum inter cetera foramina que pullos continent unum maius ac longius uelut uber apparet. Sed tunc transferendi sunt cum eorum operculis ad nascendum maturi capita inuenerint porrigere. Nam si in maturos transtuleris interibunt. Sed aut se subito leuabit examen strepitu celeriter aut testule. Tunc ad alueare redeat aut in proxima fronde pendebit et inde in uase uasis herbis conuictis et melle conspersa manu conchatum aut trulla recipitur eo loco reponimus uespere ut alia collocetur.

Ca. cxxv de his que agenda sunt in iulio

Mense iulio agri qui aprili proscissi fuerant circa kalendas iterentur. Nunc etiam locis temperatis tritici messis completur more quo dictum est. Siluestres agri utilime extirpantur a fruticibus atque runculis cum luna decrescit desectis radicibus atque glandis. Hoc mense arbores que in messe steterant sectis messibus obruuntur aggestione terrarum contra nimios solis ardores. Tunc nouelle in [illegible] mane uel uespere iam calore deposito effodi debent et campus tunc puluerari. Hoc etiam mense cepullas serimus irriguis atque frigidis locis et radices et capsicum si rigare possumus et cinum maluas betas lactucas et porros rigandas. Hoc mense loco riguo napos serimus et rapa solo putri et soluto uel spisso locis humidis. Locatur et campis sed napus siccum [illegible] tenui ac deuexo et sabuloso melior nascitur. Loci proprietas utrumque semine mutat nam rapa malis solo plurimum sata mutantur in napos. Aliis uero napus transit in rapa. Subactum solum stercoratum rapa cum conquirunt quod et ipsis segetibus proderit que ibi anno sequenti serentur. Hoc mense cum sol cancri tenebit hospicium luna ut mea[illegible] eorum signo posita [illegible] ablatam [illegible]

asserunt uictis derelictis redditur. Item si bidentes capiti fiant et sanguine unguantur hyemis et fortiatis ardores non aquam sed eas sanguine temperetur pro eis cum congo [illegible]

Ca. cxxvi de tauris et arietibus admittendis

Hoc mense maxime equas admittendas summittende sunt uacce quia decem mensium partus sic potest maturus uel gelidi tempore est eas post uacuam pinguedine gestientes uelut amare lascimam unum taurum xv uaccas Columella asserit posse sufficere. Curandum quod ne concipere nequeant nimietate pinguedinis. Si habundantia pabuli est in regione quasi passimque potest annis eam infectura (?) uacca fecundari si id indigetur. Hoc sicut alibus temporibus auande sunt maxime quod si calore alicui operi fuerit [illegible]. Hoc eciam mense arietes candidissimi eligendi et admittendi sunt mollibus lanis in quibus non solum corporis candor considerandus est sed etiam lingua que si maculis fuscabit uarietate reddit in sobole de albo plerumque nascit color albus de fuscis nisi fuerit Columella asserit potest albus ex ariete. Eligimus autem altum procerum uentre promisso et lanis candidissimis tecto cauda longissima uellis densi fronte lata magnis testibus cratis [illegible] qui tamen usque in annos octo aut plures utilis. In hoc femina que bima submittitur que usque in quinquennium feruntur utilis est anno vii deficit. Eligenda est uasti corporis et prolixi uelleris ac mollis generis ut pabuli fatuitatem et longe pascere [illegible] qui et lanam minuunt et corpus incidunt. Admittendi sunt mense iulio ut uacate ante hyeme conualescant. Aristoteles asserit si masculos plures creare uelis aminisse tempore si custodies exhalitu septentrionis eligendum et ante eum uentum greges esse pascendos. Si feminas generari uelis austros captandos flatus contra pascua dirigenda ac sic in eundem ruere ut [illegible] tuarum uel macrarum nimis nouella sobole reparetur. Autumpno debiles quasque uingeri prius tunc eas imbecillas hyemi frigus absumat. Aliquin duobus aut mensibus arietes agitur uendantur ut faciem libidinis augeat dilatis uoluptatibus. Quinda caute sine discretione prouintur ut si eis gerere per anni totum fecunda non desit.

Ca. cxxvii de his que in augusto sunt agenda

Mense augusto agri circa kalendas scemptibus agri planus fundus collibus inclinat. Sunt quos maritimis locis uindemie apparatus exigetur. Hoc mense etiam locis frigidissimis certatis uinearum est hoc tempore si terra collibus in uineis collibus est et in ea ipsa uniscie terre uel imo se lupini modios in iugero sparsis atque ita arabis [illegible] ibi fructificauit elitatur.

et optimum factu probet in vineis quia letam
agri animum non querit inseri vineis. Hoc
etiam locis frigidis pampinat. locis vero arden-
tibus ac siccis obumbrat potius uvam ne insol-
atione arescat si autem vinee vicinitas aut facul-
tas permittit operarum. Nunc incidenda sunt pastina
a nostris calcatorum fructum festinato representatur
ad stirpes cum tenuis aridis nova letius herba
succedat. Hoc etiam mense ultimis locis sic-
cis rapa et napus serenda sunt. hoc mense ul-
timo locis siccioribus radices serunt que hye-
me in usum nascuntur. Amat terram pin-
guem solutam diu subactam qualem rapa
cepe et glandem formidant. Gaudet celi
statu nebuloso. Serende sunt spatiis grandi-
oribus fossis meliores proveniunt si inseratur
stercoratur. letamine non est utendum sed pu-
lis valeat quia inde fungose et amariores fi-
unt. Eas aqua salsa frequenter aspergas. Radices
feminini generis putantur que minus acres sunt
et habent folia latiora lenia et viriditate nitent.
Possis ergo semina colligere. Maiores
fiunt si sublatis omnibus foliis et solo te-
nui caule dimisso sepe terra operiantur. Sed dul-
ciores erunt si melle sive mulsa semina die et noc-
te infuse maceratis aut passo. Rafanum tamen
sit vastitatem constat esse vitibus inimicum.
nam si circa se serantur natura discorda-
te refugiunt. Hoc etiam mense pastinacas
serimus. ctiam nunc implastitur arbusta quibus
nunc plerique inserunt et locis irriguis arbore
citri. hoc mense crabrones molesti sunt al-
vearis apium quos persequi ac necare debemus.
Nunc etiam que mella non attrivimus poterimus.

Ca. xxxiii De inventione aque investiganda

Nunc si deerit aqua sic eam queret ac vesti-
gare debebis. Ante ortum solis his lo-
cis quibus aqua querenda est equalis pronus
mento ad solum depresso intra spectabis orien-
tem et quo loco subtilem nebulam aerem sur-
gere videris et velut rorem spargere constat
naturali aquam latere. Sed terre genus conside-
rabis sed an sit creta vel sabulo vel terra alia
vel qualis fuit. Deinde est super ut possis vel de
tenuitate aque vel de habundantia iudicare.
Sunt etiam signa vestigande aque quibus uti
credimus si nasce aliquis ibi consuetudine
humoris iuncus ac pascit in ea genus salicis
salvatica alnus vitex harundo hedera cetera-
que si qua humore gignuntur locus ergo ubi predic-
ta signa reperiri fodiatur latitudine pedibus
tribus altitudine pedibus quinque et proxime sol
occasum vas ibi ereum vel plumbeum
intrinsecus unctum inversum ponatur in solo ipsius
fossionis. Tunc super labrum fosse crates facta
de virgis ac frondibus addita que terra spatium
omne cooperiat. Sequenti die aperto loco si in va-

se sudores invenientur aut stille aquas
ibi esse non dubites. Item si vas figuli sic-
cum neque coctum eadem ratione ponat ac si-
mili operiatur alio die si aquarum vena est
impleta vas conceptu humoris solvetur. Item
lucerna oleo plena incensa si ibi similiter tec-
ta ponatur et sequente die invenietur extinc-
ta superantibus alimentis aquas idem locus
habebit. Item si in eo loco focum feceris et terra va-
porata humidum fumum nebulosumque ruc-
tabit aquas inesse cognoscis. Ca. xxxiiii

De puteis fodiendis et aqua probanda

His itaque repertis certa firmata notitia pu-
teum facies et aque caput requires
vel si plura sunt in unum colliges. tamen ma-
xime sub radicibus montium in septentrionali
parte inquirende sunt aque quia in his locis
magis habundant utiliores que nascuntur. Sed in
fodiendis puteis cavendum est fossorum pe-
riculum quibus plerumque terra sulphur alumen bitu-
men educit quorum spiritus invicem habentibus pe-
stis conflatur et occupatis statim naribus
extorquet animas nisi quis sibi velocitate
fugerit. prius ergo quam descendatur ad intima
in eis locis lucerna ponatur accensa que si ex-
tincta non fuerit periculum non timebis. Si vero
extinguetur cavendus est locus quem spiritus
mortifer occupavit. Sed si alio loco aqua
non potest inveniri dextra levaque fodiemus
puteos usque ad aque ipsius libramentum et ab his
foramina huic inde pate facta velut nares
intra agemus qua nocens spiritus evaporet.
quo facto latera puteorum structura sustineat.
Fodiendus est autem puteus latitudine octo
pedum quoquoversum ut binos pedes struc-
tura concludat que structura vectibus lig-
neis subinde densatis constructa sit lapide
tofaceo vel silice. Si aqua limosa fuerit salis
ammixtione corrigitur. Sed dum foditur pu-
teus si terra non stabit incisa tenuis dissolu-
ta aut humore lababitur tabulas objicies
directas undique et eas transversis vectibus sus-
tinebis ne fodientes ruina concludat. Sed
quam vero nova sit probabis. In vase eneo ni-
tido spargis et si maculam non fecerit probabilis
iudicetur. Item decocta enea vascula si ha-
renam vel limum non relinquit in fundo
utilis erit. Item si legumina cito valebit de-
coquere vel si colore perlucido caruerit musco-
rumque labe polluitur aliqua. Sed cum multo
fuerit puteus perforatus usque ad infima partes
tubis ad loca inferiora possunt more fontis
deduci si vallis subiecte vicina permittat. Ca. xxxv

Cum vero ducenda De aque ductu faciendo
est aqua ducitur aut forma structili
aut plumbeis fistulis aut canalibus
ligneis aut fictilibus tubis. Si per formam

ductus soli claudus est canalis ne fistulas aqua possit elidi. Cuius magnitudo pro aque mensura facienda est. Si planum venient inter montes vel saxagenos pedes sensim vel libi[?] venient structura sexagenos[?] ut rivum possit ire currendi. Si qui mons interiectus fuerit aut per latera eius aquam ducemus oblique aut ad aque caput speluncas librabimus per quas structura perveniat. Sed si se vallis interserat erectas pilas vel arcus usque ad aque iusta vestigia construemus aut plumbeis fistulis clausam deici patiemur et explicata valle consurgere. Sed quod est salubrius fictilibus tubis cum ducitur duobus digitis crassi et ex una parte reddantur angusti ut palmi spatio unus in alterum possit intrare. Quas iuncturas viva calce oleo subacta debemus illinere. Sed antequam his aque cursus admittitur favilla per eos mixta exiguo liquore decurrat ut glutinare possit si qua sunt vicia tubulorum. Ultima res est plumbeis fistulis ducere que aquas noxias reddunt. Nam cerussa plumbo creatur que corporibus nocebit humanis. Diligentis erit aquarum receptacula fabricari ut copiam vel inopiam [?] senciret. Ca^m Cxx de agro in septembri arando

Mense septembri ager pinguis dies[?] Qui diu tenere consuevit humore terra nunc arabitur quemadmodum et humido anno possit autem tertiari. Nunc etiam ager humidus planus et gracilis que primo augusto arari debunt iterantur ac seruntur. Graciales clivi nunc primum arandi sunt et serendi statim. Circa equinoctium agri [?] stercorandi sunt sed modice spissius in campo rarius in clivis dispargenda cum luna minuit que res herbis si fiat officiet. Cum iugeris asserit Columella xxiiii stercoris carpenta sufficere in planis non xviii. Sed idem cumuli tot disponendi sunt quot ea die poterunt comparariari ne stercora corrupta nil prosint. Erunt quidam loca tamen sine [?] calidis et glacialibus hyemis partes. Sed si tempus eius aliqua ratione non potuit ante seminis more seminum per agros pulverem stercoris spargere vel capitum manu provide columbarum pulvis misce. Nec prodest nimium stercorare uno tempore sed frequenter et modice. Agro aquoso plus stercoris sicut non nimis siccivit. Sed si letaminis copia non habundat hec pro stercore optime cedit ut sabulosis locis cretam vel argillam spargas cretosis ac nimium spissis sabulonem hoc et segetibus profuit et vineas pulcherrimas reddit. Nam letamen in vineis saporem vini viciare consuevit.

Hic mense Ca^m Cxxx de frugibus ac leguminibus seminandis
Humidis locis aut aridis aut frigidis aut opacis circa

equinoctium triticum adoream serimus dum serenitas constat ut radices frumenti ante hyeme convalescant. Sed aut terra humorem salsi nominis qui segetes necat ubi hoc sit columbinum stercus aut cupressi folia oportet inspargere et ita ut eadem instanter marrare are[?]. Unus tamen omnibus remedijs erit si aquarum fluxus noxium detrahat humorem. Et modium quo serimus hyeme pelle vestiet vel ubi aliquam duxerimus esse purgat[?] sata bene proveniunt. In[?] cum quedam alia substancia sicut radicibus necant plerosque frumenta contra hec prodest aquis cucumeris humor expressus et cuius radice trita si aqua diluatur et ea que serenda sunt madeant humore. Aliqui vero si segetes suas preservare ceperint ut inicia vitiorum infusa amurca vel predicta aqua sulcos et aratra perfundunt. Nunc gentili solo ordeum serit cantermium post hoc genus agros cessare patiens. Nisi forte letamine aspergas. Nunc etiam vel maturius aliquanto lupinum serit antequam frigus incipiat. Hoc mense postremo pisum sermus terra facili et soluta loco tepido celo delectatur humecto. Nunc etiam si panem serent putri solo vel pinguibus harenis vel terra grassitia[?] nunc quoque inicie prima satio est et fenugrecum pabuli causa serit. Farrago etiam locis restibili stercorato serit. Hoc mense ut loca fecundentur gracilia lupinum terra vdus serat ubi tremit item [?] putrefiat co[?]. Nunc quibusdam locis panicum metet similiter et[?] pellis facilius ad estatem serat. Nunc manu tibi apparet aucupium nocturne cetera instrumenta capiuntur ut circa kal. octobris de octobris memini. Ca^m Cxxxi de ortis vel olerib[us] conserendis

Nunc papaver serit locis siccis et calidis seritur melius proveniet in agro et sarmenta combusta sunt. Hoc mense spacia ortorum que primum semibus impleturi es alte tribus pedibus pastinare debebis et luna decrescente hijs stercus inferre. Hoc mense thimum serimus sed melius plantis nascitur quamvis possit et semine agrum diligit apricum marinum maritimum. Nunc circa equinoctium seres origanum Orocenum[?] ac rigari donec convalescat amplectitur macra loca aspera atque saxosa. Hijs eisdem diebus serit capparis late serpit[?] suco suo terras necat. Observandum est ergo ne pervadat ultius convenienter fossato vel luto structis parietibus solo sicco et gracili siliquas spontanee prosequitur[?] floret estate sub occasu vergiliarum capparis marcescit. Aneth etiam hoc mense ultimo bene serit. Hac mense nasturcium serimus et autumni locis temperatis et calidis radicem locis siccis et pastinatas circa solum terra octo dies kalendas lactucas et betas et coriandrum et primis diebus rapa et napos e[?]

Capitulum XXIIII de pastinis novellis formandis et vineis deser[tis] reno[vandis]

Nunc pastinata si libuit novella formare, et si eligendi facultas est, locum pinguem, vel riguum, vel planum, sedere incli[n]atum vel humectum vallem, deputabimus, colles fuerit nec statim praeparatur, cavendum vero ne diu de his sileat quod et salubre et gratialis solo pastini forma si vigetur, impleri potest pa[stinan]dus est itaque locus hoc tempore et ligandus impedimentis omnibus vel herbis lapidibus et solidis aut congestis. Deinde cum frequens aratus fuerit ac multa arvique resolutus, submoveat lapidibus et glebis ubique confractis, steriori super lima crescente, veterem letamine ab singulis nimietatem summa intentione fuerit, irritatus per ipsum quotiens humectat ne inequale solum reddat multis impressa locis vestigia. Quod si pastinata vetera humus obduxerit, abradendus est et palis tis eisdem locis semina spargenda sunt semina ad necandum muscum. Idem est cuius scopulis negligentibus. Quod si sterilis factus est locus canitie multa vetustate gravetur ac denuo cursus excoletur. Nam pastinata sterilia plerumque agra regenerat et in novo pastino rapa conseri possumus quorum messe finita ceteraque dicta sunt docuimus. Ultima tamen fetu seminibus impositis postquam spargemus ligari vel iungi durum solum stat non debebit ne cuius exterium imus solidam vinis sicut semen corroppat humore.

Capitulum XXV de vindemiis celebrandis et vineis condiendis

Hoc mense locis tepidis maritimis vel siccis celebranda vindemia est, frigidis apparanda. Sed maturitatem vindemie cognoscimus hoc genere si expressa uva vinacia que in acinis celantur, hoc est grana, sunt fusca et nulla quae modum nigra quem naturalis maturitas facit indolis pariter digesti. Diligentiores optime terre in XXX pastinis libras una libram mittent que et odori proficiat et sapori, spiritu levitate simulans frigoribus tamen non patit displicere pereat tamen gustu explorandi dulcedo est cum sepe uva cum amaritudine maligna; uvas quas servare volumus legamus illesas neque ariditate neque [illegible] nec maturitate refluentes si quibus est color luce penetrabili splendidus et tactus cum molli iocunditate callosus, si qua sunt corrupta [illegible] vel vinosa defectu nec [illegible] ci amonis esse quibus in a[illegible] bilis ge[illegible] talis cum blanditia estiui caloris induit. Tunc massas lictorum tenaces calida pice et ambulis atque ita in loco sicco frigido et obscuro sine luminis irruptione suspendi, ut in his tunc fructus humore putrescit, post lata pampinaria est ante tempus vindemie dicunt et sola frons illa servanda est que frumentate posita solem nimium defendit a latice. Diarinum si conficere volueris, sucum in aestis paululum facies defervere, tunc succi duas partes et una mellis ammisces et inde curabis ad pinguedinem mellis percoquere, sicut idem in libro XI.

Capitulum XXVI de vindemia octobri et uva passa

Mense octobri oportuna vindemia est. Cuius tempore notanda est fecunditas vinearum ut potius ad propagandum saniora possimus eligere, asserit autem Columella uno anno explorari fertilitatem non posse, sed in quatuor quo uva tamen noscit ingenuitatis surculorum, sicut dicitur in libro XI. Grecis asserentibus ut uva sicut novitatem usque ad novas in vitia ita propter mente que fructu plena est loco umbroso scrobem fodies altitudine tum pedum, latitudine duorum et mittas sabulone et ibi calamos figis in quibus vetera quecumque assidue farinata fructibus plena et alienis lutronibus alligabis ut solum non contingat et eo apices ut imbribus eo penetrare nequeuerunt ut non possit. Item Greci dicunt uvas vel poma nimia aut arbore si diu servare volueris vasculis clausa fictilibus abluta parte pressis diligenter a summo tecta superficie; quibus poma et gipso circumdata in longam fueris etatem sicut in XI. Passum vero nunc fiet ante vindemiam quod asserta fuerit. Vindemia tamen sic fiat leve atque iocundum et quo ad commixtis fructis mellis ante inflacione tenendi conservetur. Gallici passum quod plurime rusticellis clausis amicis servas aliquatenus pangere contortis primo fortibus dicunt. Deinde in uvarum corpus lusis rescissionis compositum excoque sufficiens sporta comprimens. Hunc passum est quod effluxerit et condiderunt vasculo mellis more servatum. Quidam passum peragunt sic: facies acini et delectis et lucidi botruos in ipsa iunctura quibus cratibus expanse marcescant. Deinde ex latos in umbra suspendes et uva distinctam in vasculis cum ponis subsistens pampanis siccas algore frigentes et cum summus in manu vel ibi vas impleveris iterum pampinas addis inde summa non calcentes, cooperculabis ac statues in loco frigido sicco quem nullus fumus infestet.

Capitulum XXVII de musto et vino

Greci iubent si musti et vina nimius ymber infudit postea quam mustum eius primus ardore fervebat, ut ad alia vascula transferat. Ita quod inatur gravitate remanentes aqua sufficit et transfatum in vinum pure servabit velle to quantum se illi copulavit in fructu. Item multi quasque plurimas fervientes leve

est sic curari iusserunt quod probari gustu
ipsius poterit. Omne mustum decoquendum iubet
donec pars eius xxx possit absumi. Relig-
quam fieri si centesima parte gipsi adici-
as. Lacedemonios non ferunt eo usque decoque-
re donec vini quinta pars pereat et quar-
to anno usibus ministrare. Greci quamque vini
natura tali varie distinxerunt et faciendo no-
luerunt esse distantiam ut quod dulce est, conpnuus
dicunt quod album et aliquatenus salsum co-
nemur respice quod tarteo colore blanditur
digestioni ac commodum quod album et stipticum
prodesse stomaco leviori tenuis mali pallo-
rem facere et tantum sanguinem non creare vi-
nis nigris sicut forte rubeis suave albis vero
pleniusque medigere. Ca^m xxvii Vinum condien-
du

In condiendo quod vino aliquam graves do-
mustum decoctam ad medietatem addita
per tertia vino adiciunt. Alii quartam ita miscent
aque marine nudatam despumato et quieto ma-
ri qui anno ante compleverint. Reservari tunc
talem esse naturam ut et salsedine vel ama-
ritudine per hoc tempus caveat et odore et dul-
cis fiat estate quo eius octogesima parte mu-
sto miscuerint et gipsi quinquagesima post
tres deinde dies forte commovet ac pol-
licentur non estate solum vino sed splendo-
rem quoque color affere ac a naturaque
die vini movendi atque temptari ut si tardius
undecima. Suave vinum de duro fiet do-
cent si ordeacei pollinis cyatos duos simul
cum vino subactas mittas in vini vascu-
lo et hora una patiaris esse vinum quoque ut
paucis dies optimi odoris effici dicunt
si bacas mirti agrestis montanas siccas et
tunsas mittas in cado vinum in quo liceat ve-
tus effici de novello si amigdala amara
absinthium pini fruges commixtum simul coquenti
simul fricas et pastic tundas et maltu co-
horum una fusta mutari asserunt si co-
lla longius fricta vino quis adiciat vel candor
tum lagene in fundat ardore diuque tamen
moneat sequenti die candidum reperire quod
si contra ab pisa lomenti adiciant eadem die
posse mutari vinum quoque habere esse natum
ut alba vel nigra si vendicaliter in ... vi-
no quod adiciant et in quoque forma sui colo-
ris ipponit ut cominus fusum candidum
non reddat contra alba vinum quoque asserunt
eo mollius forte sic fieri alta est hac e cursa
folia vel radices aut eius caule tenero de
tertia mitti aut gipsi aut tunis pastulas
duas aut cipressi pilulas tres aut buxi fo-
lia quantum manus tepit aut api semen et si
nem sarmitorum cum flamme corpus recli-
quit dolore cum soliditate detractum. Item
feculentum statim limpidum reddi si sepe

pini nucleas in vinum mitti spotarum mittas
diuque commoveas et paululum cessare patiaris.
Vinum rosatum sine rosa facies sic. Folia citri in
viridia sporta palmea missa in mustino du-
bieris nape de xxvi et claudis et excuptis
post diebus melle addito admodum rosati cum
placebit utens. Hoc quoque mense omnia que
locis suis leguntur componis vina conficies.
Ca^m Cxxviii eodem mense ponendas et excolendas

Hoc mense postremo nisi calidi ac sic-
ti aeris qualitas est nisi collis et a-
ridus campus ubi collis pinguis aut
mater est vites utiliter ponuntur de quibus
satis mense februario disputavi. Hac loca
sicut calidis collibus macris siccitosis apricis
quecumque de pastinis de vitibus ponendis. Puta-
dis propagandis reparandis vel arbusto facie-
do ante dicta sunt recentis sunt ut tunc qua-
litate glebe hybernis ymbribus adiuventur.
Hic et humore sitientibus tamfecerunt et terra
vel nisi glacie non adurit qui a talibus
locis primum aqua mus et natura nescit post
ydus octobris ablaqueanda est omnis no-
vella seu impastino seu in scrobibus aut sul-
cis ampulenter radices supinatae quas pro-
duxit estate que si convaluerint inferiores
radices faciet in ... vita remanebit vitis
in summitate suspensa que res cum frigori
obligarum faciet et si calori. Hec radicu-
le non ad sicut deleant recidi ne aut plures
inde nascantur aut nova plaga corpori vi-
tis impressa iniecta aliquis inicia eadem
aut velud digiti spatio et si plaga ubi fy-
cumque est apertas relinquimus vites si mole-
ta ba ... idus aprilis si perfrigida a-
liquantulum columbini stercoris sub prima hyeme
circa mitigatorum vestigia largiuntur quantum
frigus minimum columella dicit cata fat-
cumque esse quaquemo hoc tempore id circa loc-
quibus dixi propagatio melior est quia fir-
mandis radicibus vitis maturae cum pro-
ferendi palmitis cam cura non promovet.
Hoc mense aliquam vites et arbores locis calidis
siccis inserere consueverunt. Ca^m Cxxix de olivetis
instituendis et colendis

Nunc etiam locis calidis et apricis oliveta
instituenda more vel ordine quem
februarius . . . mensis audit. Hec
ommana quod ... olearum locis ta-
libus facta ... enim hoc tempore et
omnia que ad alearum pertinebunt. Olivas quoque
albas candidumque faciat postea referetur. Hoc
tempore ablaqueande sunt arbores olive
primitus succutibus ac tepidis ita ut eis a supe-
riori parte humor possit induci. Omnem fallo-
rem tamen culli precipit in unde paucas dimit-
ti semper ac solidas ex quibus vel vetustate

uinis loco delicta succedat uel melius in terra et agresti tr. Liburnicis etiam suas huius radices ad oliuetum faciendum siue terra seminarii transferat arbuscula. Nunc si suppetit intermisso tempore stercoranda sunt oliueta locis maxime frigidis. Nunc et oleum uiride faciemus Liburnicum. Oliua que uersicolor uariata est colligis et si dicimus aliquot calle...tis operandis ne calefiat, si qua ibi putres aut ficta est remouebis. Ubi ad complexionem modum facta sales tostos uel non tostos quod est melius molam mittes per xx modios tres salis et molis primo ... salita in nouis calathis esse patieris ut conueniat cum salibus et ducat usque eosdem sapores ac usque primum mutat olei meliorem fluxum redditura salis sapore concepto. Canales autem et omnia uasa ... olei calida aqua primus lauabis ut mucidam ... putri rancore custodiant. Focos etiam non primus amonebis ne fumo olei saporem fumus inficiat. Nunc etiam mense ex tremo locis siccis et calidis ad oleum faciendum lauri bacas legimus. Ca. XXX de palmis conserendis radicibus ceteris

Qui placet curis agere dactilorum de palmis cogitet conserendis. Hoc enim mense dactilorum non uetustiorum sed nouorum et pinguium recencia ossa debebit obruere terre cinere mixte. Si plantam uelit ponere, da aprili mense uel maio locis delectatur apricis et calidis facienda est ut crescat humore et ... solutum uel sabulone ... ita tamen ut qui plantam disponit circa eam uel sabulo pinguis terra fundatur. Plantula transferatur aut bima iunio mense incipiente uel iulio circum fodiatur assidue irrigatione continuos nutriat ardores. Aquis patitur aliquatenus salsis irrigari que infici debent salibus etiam si tales eas natura non exhibuit. Si egra est arbor, feces uini ueteris ablaqueate oportet infundi uel radicum supinata capillamenta decidi uel cuneum salicis in fossis radicibus primi. Constat autem locum hunc illis utile fructibus in quo palme sponte nascuntur. Mense etiam octobri aliqui mali arbore calidis et siccis regionibus pangunt et cydonea etiam nouembri ... et sorbi uel amigdala in seminariis obruunt. Primi semina ... Hoc mense poma condienda sunt atque seruanda cotoneo quo in singulorum titulis continetur uelud quem maturitas incitauerit. Ca. XXXI de ceraso et fructibus eius

Cerasus amat celi statum frigidum, solum uero pomis humectum. In tepidis regionibus prima prouenit, calidum non potest sustinere; mediocria uel in collibus constituta regione letatur. Cerasi planta siluestris transferri debet mense octobri uel nouembri et circa primo ianuario tu

tum comprehenderit inserere. Plantaria uero circa ... nasci possunt si potius mensibus spargantur. Poma que summa facilitate nascuntur. Ergo sic huius arboris facilitate ... ut uirgulta ... rasis pampinetis ... posita in arbore ... tonsurine et ianuario mense seri potest. Inseritur mense nouembri melius uel si uoce sit octobri ianuario. Alii octobri serenda esse dixerunt. Marcial in trunco inseri ... inter corticem et lignum ... Alii in trunco inserunt sicut Martialis dicit, lanugine que circa est asseri debemus quia si remanserit insitis nocere manifestat. Inseritur cerasus in prunum ... ut tunc inserantur cum gummi ... non est uel desinit gummi efficere. Cerasus inseritur in se ... ut alii. Amat scrobes altas spacia largiora assiduas fossiones. Putari uetat; putata et sicca debebunt uel que densius artata processerit ut ... stercus non amat atque inde degenerat. Cerasia ut sine osse nascantur sicut Martialis hoc dicit arborem teneram ad duos pedes recides et eam usque ad radicem findes. Medullam partis utriusque ferro curabis eradere et statim utrasque partes in se coniunctas ligabis et summam partem et latera diuisuras post annum cicatrice ducta solidatur. Hanc arborem surculis qui adhuc fructum non attulerint inseris et ut asserit ... sine ossibus poma nascentur. Si cerasus concepto humore putrescit, in trunco foramen accipiat quo possit ... formitas ... surculi ... debebis infundere ... media parte ... uel uini fecibus trunci arbor floret. ... Si estu camerularum fatigatur tunc ... singulos ... post solis occasum radicibus arboris iubemus infundi. Sic ne ... remedium luna ... circa arboris truncum ... uinis ... cubile faciemus. Cerasia non aliter quam ... usque adeo ... siccata seruantur. Ca. XXXII de ortis eodem mense conserendis

Eodem mense plante cardui ponuntur quas cum paucis radicibus ... sumas ... ac fimo tingimus ... pedum spacia separamus ... pedali scrobe depositas ... aut ternas ... diebus siccis ... Hoc etiam mense sinapi serimus. Terram diligit cultam et si potest ... omnibus ubicumque nascitur, sarculandum assidue ut respergatur puluere quocumque ... Non melius ... humore ... semine lege disp... suo loco te patientis

Ca. XXXII de ortis eodem mense componendis.

Et ad escam pabulis volumus facies turiscendo. Pastinacam vero vetus semine inutile est vel sationi vel usui quod dentibus frangitur si intus viride videbitur novum est si albidum fuerit vetustate factum. ¶ Hoc quoque mense inula serenda est que octo pedum spatiis admiscetur longitudine ... loco pingui delectatur et humido gaudet lactuce. ¶ Nunc etiam locis temperatis et calidis anetum seremus. Cepulle seruntur hoc mense vel intiba et pastinaca ... in coriandrum ... mensis initio. Item lactucam locis siccioribus seremus vel transferimus adulta ut melior fiat. Nunc porrum vero nostrum satum transferre debebis ut crescat in capite sane sarculis circumfodiatur assidue et comprehensum porri plantam velut tenacibus allevetur ut vanitas spatii que radicibus subcrevit incremento capitis suppleatur. Peonum quoque etiam nunc seremus quod citius nasci fertur hoc tempore si aceti imbre leviter spargatur infusum. Ca. CXXXII de singulis seminandis et alucariis apum castrandis

Hoc etiam tempore hordeum seremus ac triticum. Iusta satio est a x kl. novembris usque ad idus decembris regionibus temperatis. Nunc etiam lactuce efferuntur ac surgitur. Hoc etiam mense seremus ordeum quod dicitur canterium etiam nunc ... lupinum et pisum et sisamum seremus ut dixi. Hoc mense lini semen seremus si placet quod tamen pro malitia sui serendum non est nam terre vim exhaurit. Quod si velis loco pinguissimo et modice humido seritur. Aliqui maxime spissum serunt ita et assecuntur ut linum subtile nascatur. Hoc etiam mense alucaria castrabunt more quo dictum est quod tamen cum inspicietur et si habundancia est debent si mediocritas parte medium relinquere propter inopiam. Si vero sterilitas apparet tollis nil prorsus auferre. Predictum ... Ca. CXXXIII de singulis et leguminibus in novembri seminandis

Mense novembri triticum seremus et far satione legittima. Sed et hordeum maturum adhuc seremus. Huius principio fabam spargimus que pinguissimum vel stercoratum desiderat locum vel vallem que superius venientes humiditate secundet. Primo seritur et deinde proscindatur et tunc sulcis obruenda est large ut tegi plurimum possit. Aliqui locis frigidis dicunt in fabe satione glebas non esse frangendas ut earum gelidiori tempore possint germina obumbrata defendi. Faba cuius grani sicut optimo sit non seminatur terra sed minus ledit. Nam columella dicit agrum firmius uberiorem ... qui anno superiori natus fuerit quam qui calamos fabacie messis edixit. Iugere enim sex modii occupent mediocrem amplius. Obsisse bene iuvenit magnum locum includi ... non patitur. Seminanda quoque nec ut luna xv seratur si adhuc vel ictu solis repercussa non fuerit. Aliqui dicunt xiiij. Sed prius ... sanguine caponis ... fabe semina madefacta ... non ... aqua pridie infusa citius nasci ... non ... difficile. ¶ Nunc etiam seritur prima lenticula sicut februario mense narratum est. Hoc etiam toto mense ponit lini semen agri. Ca. CXXXIIII de pratis et ortis novalibus instituendis

In aliquibus maxime principiis possumus instituere nova prata more quo dictum est. Hoc mense allium bene seritur et ulpicum terra maxime alba fossa et subacta sine stercore. Sulcos ... et semina in locis altioribus ponere ... iiii digitis separata neque altius posita sarculabis frequenter. In de plus crescent. Si capitatum facere volueris antequam caulis procedat ita ... calcatur ad spicas ... Si luna sub terris posita serantur et sub terris luna latente vellantur a odoris feritate caritura vel paleis condito allia vel fumo suspensa durabunt. Nunc et cepulla seri potest et cardui plantam disponam et armoracia seritur. Columella ... autem mense februario sunt conscienda ... locis calidis apricis atque maritimis. Hoc etiam mense possumus instituere virgeta que si indigemus plantare volumus de plantis virgultis sive copiosa quatuor digitorum surculos germinantes cum genicularis suis debebis contundere et in modum ... stercore ac ... adiuvare ubi ... tatem compleverint pedis spatio inter se ... distinctos atque ita solita ... genus ... implere. Ca. CXXXV de singulis ... [illegible]

Hoc etiam toto mense locis calidis et siccis vel apricis erit iam ... putando. Nunc propagines ... et locis frigidis novellas vites et arborum plantas circumfodere atque aperire conveniet. Sed ante idus nunc ... hoc est ... post ... Nunc ac de ... que in ... est ut ... si robusto et integro trunco sit ... fimo saciatur ... quarta ... vitis reparat. Locis calidis ... que fructu carent fronde spoliant nunc

persicus ponatur quemcumque frigidis vero mense
februario si permanebit. Hoc vigilanter circa
fossas harena fluviali vel turre debellum
aggregare. Quidam lapides inserunt inter
spongiosa radicum hisdem temporibus et
latis mittunt que se illis fuit circa ita per-
cipiunt esse curandum. Truncus eius fissa la-
pidem asserunt includendum et ubi inunc-
tis humane asserunt quatuor caulas
circa truncum debere suffundi ut ad radices
in stillacio ipsa descendat, tunc adiaciendum
terra letamine admixta et terra radices solum
sine uterendum.

Ca. xxxxii de persico plantando et eorum fructibus conservandis

Hoc mense in locis calidis, ceteris vero ianuario persici ossa in ipsa seruantur areis sunt po-
nenda binis a se pedibus separata, cum
ubi plante convaluerint transferuntur. Si ossa
ponantur acumine deorsum ipso loco ampliori
cum duobus aut tribus palmis obruantur.
Locis quod qualibuscumque proveniunt si et
pomis et frondibus et amalulatibus(?) ce-
tera sunt si celum calidum solum harenosum
sit et humidum sortiantur. Frigidis vero et
maxime ventosis nisi obiectu aliquo de-
fendantur intereunt. Omni tempore quia
ma sepe se illis circumfossa libenter. Nova
planta recte transferimus sicubi bene ne-
cesse longius statuende sunt ut minime
se a calore solis corrumpit. Ablaqueande
sunt autumpno et sinis stercorande foliis
amarum(?) persicus ideo est ut arida et pu-
trida cum diligentia tollantur. Nam si
virides reseces arescit languenti arbo-
ri vetis vini feces aque mixtas opportet
infundi. Hec arbor si ardore solis mare-
scit frequenti aggestione cumulet, ne-
cessario ungetur humore obiectis defen-
datur umbraculis. Juvat inca(?) rosolum
sperantis appendi. Nunc iam tempore persicas ste-
tus ingravat persico vel feces vini cum aqua
permixte vel quod magis prodest aqua in qua
faba decocta est. Si vermes persicus patit-
tur eos animent(?) mixtis et tingi(?) necesse
vel bovinis urina cum aceti tertia parte con-
fusa. Si poma caduca sunt in medio radi-
ce eius vel trunco lenti(?) aut terebinthi-
cuneus affigitur vel terebrate in medio pa-
lus salicis imprimetur. Si poma rugosa
cabit aut pruta(?) circa unum truncum corticis
recidatur ramum unde madicus humor efflu-
xit argilla vel paleato luto plaga religa-
tur. Magna poma persicus affert si florem
precedam binos sextarios caprelli lactis
tepescentis mense ianuario vel februario co-
as frigidis novembri calidis persicus inse-
ritur maxime circa terram surculis plenis

oribus ipse arborem natis. Nam cacumi-
na vel non tenebunt vel diu durare
non poterunt. Inseritur ipse in amygdalo
ut primo persicum rubescit. Si plantatio in se
ta fugatur. Duracina fiunt si decretis
ossibus ficorum more in se scissurae sitatur ac
recludentur. Item sepe vidi detractis ossibus
duracina mellis condiri et sapore esse
iocundo.

Ca. xxxxiii de pino et fructibus eius

Pinus creditur prodesse.
Ponitur subacta serit primo semine
nucleis suis calidis regio-
nibus mense octobri vel novembri, frigi-
dis et humidis et humectis februario vel
martio. Amat locum glareolum sepe ma-
ritimum. Inter montes asperos rarior et
procerior invenitur. Ventos et frigidis ar-
borum fiunt interiecta loca ut quinque mo-
tes velis cumsertur seu spacia complectuntur
se sunt cum de se inutilibus que aliis utiliter
esse non possunt. Expandunt quoque ea loca
diligunt atque purgabis et frumenti mo-
re semine aspergis ac levi sarculo curabis.
Nunc licet cum plus quam palmo
ab frondi defendenda est. Terra
arbor aperire solum non valet
invalida perficiet. Nucleos aqua ante
triduum macerabis. Aliqui dicunt fructum
primum translatione amittere. Si plantas
quo modo proveniat ut sitis multa semina
in calliculis terra et fimo repletis obrui
aut. Cum ubi creverint relicto ea quod
solidius est auferant. Alia ubi instituerit
increvit ita ut plantam cum ipsis calicu-
lis transferunt quibus fractis instrobe in-
ducet radicibus largitate. Circa eius se-
cus amiserit facientes statura altio-
ordine sebinde crescente. Curandum est
tamen ut radix eius que una et directa
est usque ad summitatem suam possit
integra illesa transferri. Inclitas novellas
primum arbores cum producet quod cortus
sunt ut que sperabas incremta dupli-
cent. Nuces pinee usque ad tempus inde-
lore esse possunt et maturiores legen-
tur. Tamen legende sunt quam patescant
nuces nisi purgati durare non possunt
cum aliqui invasis fictilibus novis terra re-
pletis cum testis suis impositis asserunt cu-
stodiri.

Ca. xxxxiiii de prunis et fructibus eius

Pruna si ossibus seruantur
autumpno mense novembri solo putri
et subacto duobus palmis obruantur
ossa eadem ponuntur et februario sed tunc prius
lexivio sunt maceranda per diem ut citius ger-
minare cogantur. Ponuntur et plante quas
sumemus de radice mense ianuario decente

vel februario circa. Prosunt radicibus fimo ob-
litis. Gaudent loco leto et humido celo te-
pido melius proveniunt, tamen quiescunt et fri-
gidum sustinent locis lapidosis et glareo-
sis innituntur letamine gaudent. Si poma
caduca et vermiculosa nascuntur, costupia
desunt, soboles a radice conceptis recto-
ribus que fugabuntur ad plantas. Si langu-
ida fuerit arbor est amurca cum aqua
equa sit temperata radicibus dum infun-
di vel bubulum lotium salum vel humanum ve-
tus duabus aque partibus mixtum vel came-
ris compluvio vel maxime saturitio si po-
ma decurrant, oleastri cuneum terebrato in-
fige radici vimes eius atque formicas
rubrica cum pice liquida si alumina commisce-
ret. Si modestum ipse arbor nigram ve-
ndem faciat remedium quod nocuum pruna
frequenti humore et assidua fossione. Ar-
se marcio corticemo fissum inserit melius
trunco fisso quam cortice vel mense ianua-
rio antequam incipiet gumme lacrimari in-
serit vel se cespite recipit vel amigdalo
vel malum sed etiam degeneri reddit
et prunum. Pruna siccant in sole
preparatis locis siccioris dispositi. Alie
sunt que dalmascena dicuntur. Alii mag-
marina vel in muria feruente recens lecta
pruna demergunt et inde sublata aut in
furno tepido faciunt aut in sole siccant.

Capitulum xl de castanea plantandi vel seminanda

Castanea seritur et plantis que sponte
nascuntur et semine sed que plantis se-
ritur ita egra est ut biennio de eius
vita sepe dubitetur. Serenda est ergo ipsis
castaneis hoc est seminibus suis mense
novembri et februario eligende sunt
castanee ad ponendum recentes grandes ma-
ture quas si mense novembri ponamus fa-
tilem se prebent fructus ipsius prestat. Si vero
februario ponemus ut usque tunc durent
ita faciendum est. In umbra castanee se-
cernuntur compositione hic in augustinum spacio
locum cum plate cumulum faciunt et eas ob-
fluvialis harena diligenter operiat post dies
triginta eas remota harena magna fugi-
dam mittis que sane sunt mergunt, sup-
natat quecumque viciata est. Item quas proba-
sti similiter obruens et post triginta dies ex-
plorans hoc cum tercio feceris usque ad ver ini-
ciet debellis que manserunt illibate. Ali-
qui in vasculis servant harena presertim missa
durat solum molle resolutum non tamen hanc
nostrum in sabulone proveniunt. Sed humecto
magna terra illis apta est. Carbunculus et
tofus diligenter mixtus infusus in spisso agro
et rubrica in quo proveniunt. Margilla et glarea

non potest nasci. Diligit celi statum frigidum
si et tepidum non recusat si humor assueverit.
Delectatur clivis et opacis regionibus
ac maxime in septentrione versis. Capitulum xli de ca-
stanea colenda et fructibus eius conservandis

Pastinari que locus debebit qui hanc
destinaverit arbustis altitudine pedis
unius semis vel duorum vel sulcus aut
sulcis in ordine destinatus aut certe aratis
repolii ac redactis in pulverem castaneaque
femine accipiat non amplius pedis radiante
denique cumulumque seminum ipsis nota fructu
ribus dum infigi ipsa semina singulis locis ple-
na vel quina ponantur vinit se invicem pedum
spacio separentur quibus cum sufficit placuerit sin-
gulas plantas cum sufficit debebunt. Locus tamen
de siccatoria liquor accipiat ne humor insi-
dens limo cinerem contingat. Cum placet
pars castanee in propagine ducere una virgulta
que in radice nascuntur. Pomum castanearum
circumfodi debet assidue mense martio et sep-
tembri putrescentibus manus adquirit si putatione
comitibus adiuvetur. Castanea inseritur sicut
probavit ipse sub cortice mense marcio vel
aprili tamen genere utroque nucem potest innocen-
tem. Inseritur ipse in salice et sed poma tar-
dius maturat et fit asprior in sapore. Ca-
stanee servantur vel in cratibus disposite vel
intra sabulone ne invicem tangantur vel vi-
te vel in vasculis fictilibus condite et loco
frigore defosse vel inclusae vimineis ex fago
receptaculis et lutatae ut spiracula non
relinquant vel ordeis paleis minutissimis
obruute vel plastri plaustri ulmi fisci...
deposite vel sporte recluse. Capitulum xlii de olea

Nunc putatio autumnali certis arboribus
celebratur in mitibus ac arboribus ma-
xime et in nucium tempore hyemale et
putant. Olivetum et oliva cum natura reperit
esse colligit copia premium fiet oleum. Ita
tum tota ingrediatur quod spectat multo posta-
rum fundendi ubertate compensat. Est uti-
lis olearum putatio ceterarumque arborum si lo-
ci patitur disciplina ut de capitis caudicibus
ramum fluentes plata prima fundantur. Si
regio insolentis uniusque stadiam contigit a
gendum prius toto arboris corpore ab in-
feriore parte purgato ut altitudine ani-
malium superpressa modus cum scandat munire
et arbor ramos spacio suo tuta tueatur. Nunc
etiam locis calidis et siccis regionibus olive
ta ponuntur sicut februario disputatum est.
Amat hec arbor arduus laborem situm medi-
ocriter ab humore suspendi formalem assidue
letamine ubertate prout fuerit feracibus neutra
circumcise agitanter. Hac etiam mense oleis ste-
rilibus que subdicta sunt remedia faciemus

Capitulum xl de castanea plantandi vel seminanda — Capitulum xlii de olea certis arboribus

et torbes et pali et radices buxi possunt.
Etiam nunc locis temperatis est lauri
et olei iusta confectio. Hoc mense locis ca-
lidis et regionibus agrestium pirorum plantas
ponimus quas postea possimus inserere
et malorum vel mali punici et cydonei et
cerasi et mespili et sorbi siliquae et plan-
tas agrestis cerasi post inserendas et
mori taleas et amigdali semina et nuces
in grandes si in seminarijs diu est more
pangunt. Hoc etiam mense locis siccis
calidis rapinas maiores transferemus tru-
catis ramis illesis radicibus multo ster-
core et rigationibus adiuvandas. Ca. xlvi

Circa de oleis conficiendis et purgandis

Omnis conficiendi olei preceptis ista inseret
tum legendum esse olive quantum nocte
veniente possimus confirmare mola primo oleas
debere leniter esse suffregata ossa earum confrac-
ta sordescunt. Quare de solis carnibus sit pri-
ma confectio saliginis confrictis fieri debe-
re quilibet quia genus hoc olei dicitur ad mina-
re. Nobilius erit quod sponte defluxit. Sal
deinde ac nitrum miscent nono quoque misce-
ri ut hec res spissitudinem eius absolvat. De-
inde cum quaeuis subsedit oleum puru-
sequenta diebus coactis. In antiqua vasa trans-
ferri secundum disciplinam. Si hec male fetore
quassari si sordes olei fructus et ad hoc
calentes sales iungi iubet et diligenter
operiri ita innui reddi tempus post coagulum.
Si sunt adde et concidi virides olivae sine
ossibus tundi et in oleo mitti [illegible]
duas mitti. Si lacte defluxit candeles tenuiores
olee simul esse tundendas. Nam multi uterque
purgentur adiecto etiam sale. Quandam continet
victusque late torcular plenique [illegible]
pances inciunt figulinas et vasis [illegible] in
volutas nigrum et novas subinde ponunt
tantum ubi hoc bis aut ter fecerint sales in-
ter in alia vasa transfrant. Paucos dies
subsidere patiuntur. Olei rancidum gusta asse-
runt sic posse curari. Albam ceram mundo
et optimo oleo resolutam [illegible] lique-
tem mitti [illegible] tunc sales fructos
calentes addi operiri atque gipsari sic sicut
oleum purgetur sapore et odore mutatis. Oleum
tamen cum nisi [illegible] locis [illegible] et eius
esse natura vel igne purgetur vel aqua fervi-
da simul mensurant in vasculo. Hoc etiam mense
olivas condimus. Ca. xlvii De apibus nutriendis et alvearijs purgandis

Ultimus mensis
vinitis apes [illegible] floribus [illegible]
[illegible] silvestribus mella [illegible] que
auferenda non sunt quia [illegible]
Eodem mense sordibus liberandi sunt alvei
quia tota hyeme eos movere non possimus

si hic dies aptos tepidosque faciendi sunt ut pe-
nitus maxime animum maiorem [illegible]
[illegible] vel aliquo simili [illegible]
[illegible] quo manus non valebit [illegible]
[illegible] unas [illegible] que sunt [illegible]
[illegible] luto et fimo [illegible]
et [illegible] vel alijs tegumentis
[illegible] porticus imitentur ut possint
a frigore et tempestate defendi. Ca. xlviij

Hoc mense De agnis eodem mense educandis

Agnorum prima quo est si agnus sta-
tim natus uberibus matris admove-
dus est manum prius tamen [illegible] lactis in
quo spissior est natura [illegible] quod pa-
stores colostrum vocant namque hic agnus
nisi auferatur necabit. Ac primos biduo na-
tus cum matre clauda [illegible] septis [illegible]
[illegible] calidis [illegible] primulorum
[illegible] matres [illegible] in pastura [illegible]
et aut prius quam prodeant mane et cum pa-
store redeuntibus [illegible] agnis [illegible]
[illegible] qui donec firmentur intra
stabulum furfuribus vel medica herba vel si
copia fuerit ordei pascantur. [illegible]
[illegible] paulisper [illegible] etatis [illegible]
[illegible] possit [illegible] Ca. xlix De ovibus pascendis

Pascua ovilis generi
utilia sunt que vel in novalibus vel
[illegible] siccioribus [illegible] palustria
[illegible] sunt silvestria dampnosa la-
natis. Salis tamen [illegible] ut pas-
[illegible] vel [illegible] oblata
[illegible] fastidium. Nam per hyeme
penuria est feni vel palee vel [illegible] vel
[illegible] ulmi [illegible]
[illegible] estivis mensibus
pascant [illegible]
[illegible] quem [illegible]
[illegible] calescente [illegible]
[illegible] aut fontis [illegible]
[illegible] aut arbor umbrosa de-
clinet deinde [illegible] iam die ardore
[illegible] prius [illegible]
[illegible] ad pa-
stua [illegible] et estivis diebus ita
pascende sunt oves ut [illegible] gregis
[illegible] obiectu hyeme at-
vel vere [illegible] resolutis [illegible] ad pas-
cua producere non deficit. Nam pruinosa
[illegible] morbos trahit [illegible]
simul adaquare sufficit. [illegible] oves pro-
[illegible] stabulo
[illegible] tabu-
lis solum [illegible]
[illegible]
[illegible] trans [illegible]
[illegible] diebus aptos dici locas aves [illegible]

oleo oportebit, et vino perfundere. Serpentes qui plurimum sub presepibus latent, cedri vel galbani vel mulierum capillos aut cervina cornua frequenter urens. Ca. cxlvi De hircis ad capras admittendis

Nunc hirci admittendi sunt ut fetum primi veris tempore pariant. Sit ergo hircus secundum capras eligendus cui sub maxillis due videntur pendere verruce, magni corporis, crassis cruribus, brevi plenaque cervice, auribus flexis et gravantibus, parvo capite, nitido spisso et longo capillo, ad ineundas feminas ante annum [illegible] congruas. Vivit autem durat ultra sexennium. Capella plus corporis et magnis uberibus est legenda, nam tempore ista multe capre ut oves una statione claudantur, que luto et stercore carere conveniat. Hedis super lactis cibum hedera et arbuti et lentisci cacumina sunt tempore prebenda. Nunc educare optime possunt. Tenuiores matres tenendum est, et ultra octo annos servande non sunt matres quia genus hoc largiore senescit etate. Ca. cxlvii De glande legenda et materia ad fabricam cedenda

Hoc tempore glandes legende ac servande, cum nobis proderit ad quinque feminicis ac puerilibus operis celebrandis, sicut morem habent. Nunc materies ad fabricam cedenda est cum luna decrescit, et arbores que ceduntur usque ad medullam securibus vertuntur aliquandiu stare patieris ut per eas partes humor si quis inerit iam exeat. Utiles sunt autem maxime hee: abies que gallica vocatur nisi pluviis lenius rigida et montibus pertis (?) fit durabilis; larix utilissima quoque si tabulas suffixas tegulis inficiunt atque opere mutile tectorum prodesse incendia contulisti; nequam enim flammam recipiunt aut carbones possunt creare. Quercus durabilis si terrena operibus obruatur et aliquatenus palis et sublicis edificiis et radicis aptissima materies. Castanea mira soliditate perdurat, magnis et vertoralibus tectis instituus (?) cum solum pondere mutis (?) est. Fagus in sicco utilis humore corrumpitur. Populus utraque salix et silia in sculpturis necessarie. Alnus fabrice inutilis, sed necessaria si etiam humidus sit locus qua ad accipienda fundamenta palandus est. Ulmus et fraxinus si siccentur rigescunt, ante vero nabiles catenis utiles habentur. Carpinus utilissima. Cupressus egregia. Pinus in nisi sicitate non durabis (?). Cum tamen celere (?) pulcherrime (?) comperimus sardinia. Hoc genus pro inde ut ... trabes cum in pistina quolibet anno toto in se latent, post operi (?) sunt aut barcis obvenit, nullatore autem

aggestione que vel essent altius ceteris fraxinus (?) fluctus alluerit. Cedrus durabilis nisi humore tangatur. Quercus autem corpore meridiana ceduntur utiliores sunt quam ad septentrionalem, vitiores sed fagus (?) ... autem [illegible] xiiii. Ca. cxlviii De hiis que agenda sunt in decembri

Mense decembri serimus triticum, far, ordeum, quamvis ordei satio iam sera sit, et fabam etiam ... nam post calta brumalia male seminat. Hoc etiam mense adhuc lini semen spargi potest usque xiii idus decembris. Nunc adhuc instituendas vites, sed post idus ianuarias vineam nichilominus effodere sicut tractatum est. Et materiem hoc mense cedimus, palos quoque cadosque (?) facimus, colamus et mirthi baccas atque lentisci in oleum in confectione quassabimus et ... hoc tempore serenda lactuca est ut plantata sub februario transferatur. Item nunc allium, ulpicum, ... seu portulacum (?) disciplina et more quo ante narratum est. Nunc etiam quibus situs infructuosus est in luna in nativitate augmenti que dum dant lateris magis allium atque ceparum ... in tempore suo premebunt. Cornua [illegible] salibus condire curabunt, quo solito more conficiunt. Nunc quoque venit porcus mense hoc facimus ... tunc creta et lardum conficimus. Ligni solum mense isto (?) sed omnibus quos hyemalis algor astringit. Hoc tempore pulchras (?) ... villas renascit (?) ferenda [illegible] adtur ... aves capiendas laqueos componere conveniet. Hoc usque in martium mensem tendet. Autumnum rector.

Liber septimus incipit agere de politica que pertinet ad regimen civitatum. Agit itaque de civitatibus, etiam de rectoribus et etiam de legibus ac demum multipliciter de personis publicis et privatis, de rebus quoque sacris et non sacris. Habet autem capitula Clx.

Ca°. i. De practica politica

Post ethicam sive monasticam etiam et ethonomicam tandem de politica dicendum restat ex qua ipsius practicas postremum locum teneat. Ricardus in libro de expositione primo practice namque scientia est que recte vivendi modum ac disciplinam formam secundum virtutum institucionem disponit. Hec dividitur in tres, scilicet in ethicam id est moralem, et ethonomicam id est dispensativam et politicam id est civilem. Prima que est solitaria que mores instituit ad singulos pertinet. Secunda est privata que familiaris disponit et ad patrem familias pertinet. Tercia publica que urbes regit et pertinet ad urbium rectores. Ethica que est qui curam gerens tuetis se erigit et honestat atque virtutibus nichil in vita admittens quod non gaudeat neque faciens peniteat. Ethonomica est que familiaris officii curam mediocri disposicione competentes distribuit. Politica est que rei publice curam sustinens cunctorum salutem sue providencie sollercia iusticie libra et fortitudinis stabilitate et temperancie pacientia medetur. Actor huius libri autem iste tres sive sibi invicem quaedam angustiori ubis cindens sibi videntur quibus videlicet pax ipsa vel singularia pari domestice pax vero domestica pari urbice accommodari videtur. Ethica namque sive moralis scientia docet singulare pacem hominis ipsam constare scilicet voluntatis sive contemplacionis racionis concordiam. Ethonomica vero pacem domesticam. Politica vero quoque pacem civium aliusque de civitate dei libro xix°.

Ca°. ii. Quod ethica et ethonomica ordinant ad politicam

Sicut nemo est qui gaudere nolit, ita nemo est qui pacem habere nolit. Quid ipsi qui bella volunt nichil aliud quam vincere volunt, ergo cum gloria ad pacem cupiunt pervenire. Nam quid est victoria nisi subiectio repugnantium? Quod cum factum fuerit pax erit. Pacis ergo intencione geruntur et bella. Sed et illi pacem imminuunt aliquam volunt non pacem odiunt sed earum pro arbitrio suo permutari volunt. Non ergo ut sit pax nolunt sed ut ea sit quam volunt. Pax itaque corporis est ordinata temperatura partium. Pax anime irracionalis ordinata requies appetitionum. Pax anime racionalis ordinata cognitionis actionisque consensio. Pax anime et corporis ordinata vita et salus animantis. Pax hominis mortalis et dei ordinata in fide ut per

eterna lege obediencia. Pax hominum ordinata concordia. Pax domus ordinata imperandi atque obediendi concordia cohabitantium. Pax civitatis ordinata imperandi atque obediendi concordia civium. Pax superne civitatis ordinatissima et concordissima societas fruendi deo et proximo invicem in deo. Itaque quia homo rationalis anima est, totum hoc quod habet commune cum bestiis subdit paci anime rationalis. Velle enim nec dolore molestari nec morte dissolvi ut aliquid utile cognoscat et secundum eam cognitionem vitam moresque componat. Sed ne studio cognitionis propter humane mentis infirmitatem in pestem alicuius erroris incurrat, opus habet magisterio divino cui certus obtemperet et adiutorio ut liber obtemperet. Et refert omnem pacem vel corporis vel anime vel simul corporis et anime refert ad istam pacem que homini mortalis est cum immortali deo ut sit ei ordinata in fide sub eterna lege obediencia. Iam vero quia duo precipua precepta, hoc est dilectionem dei et dilectionem proximi docet magister deus, consequens est ut etiam proximo ad diligendum deum consulat quem iubetur sicut se ipsum diligere, sic uxori, sic filiis, sic domesticis, sic ceteris quibus potuerit hominibus, et ad hoc sibi a proximo, si forte indiget, consuli velit. Ac per hoc erit pacatus omni homini quantum in ipso est pace hominum, id est ordinata concordia, cuius hic ordo est: primum ut nulli noceat, deinde ut etiam prosit cui potuerit. Primitus ergo inest ei suorum cura; ad eos quippe habet opportuniorem aditum consulendi vel nature ordine vel ipsius societatis humane. Unde apostolus dicit: Quisquis autem suis et maxime domesticis non providet, fidem denegat et est infideli deterior. Hinc itaque etiam pax domestica oritur, id est ordinata imperandi obediendique concordia cohabitantium. Imperant enim qui consulunt, sicut vir uxori, parentes filiis, domini servis. Obediunt autem quibus consulitur. Itaque patres nostri sic ministrabant domesticam pacem ut secundum hec temporalia bona filiorum sortem a servorum condicione distinguerent; ad deum autem colendum in quo eterna bona filiorum sorte aut servorum condicione speranda sunt, omnibus domus sue membris equali dilectione consulerent. Quod naturalis ordo ita prescribit ut nomen patrum familias hinc exortum sit et tam late vulgatum ut etiam inique dominantes hoc se gaudeant appellari. Qui autem veri patres familias sunt, omnibus in familia sua tamquam filiis ad colendum et promerendum deum consulunt, desiderantes venire ad celestem domum, ubi necessarium non erit officium imperandi mortalibus, quia necessarium non erit officium consulendi iam in illa immortalitate felicibus. Quo donec veniatur, magis debent patres quod dominantur quam servi tolerare quod serviunt. Si quis autem in domo per inobedientiam paci domestice adversatur, corripitur seu verbo seu verbere seu quolibet alio genere pene iusto atque licito, quantum societas humana concedit, pro eius qui corripitur utilitate, ut paci unde dissiluerat coaptetur. Sicut enim non est beneficentie adiuvando efficere ut bonum quod maius est amittatur, ita non est innocentie parcendo sinere ut in malum gravius incidatur. Pertinet ergo ad innocentis officium non solum nemini malum inferre, sed etiam cohibere a peccato vel punire peccatum, ut aut ipse qui plectitur corrigatur experimento aut alii terreantur exemplo. Quia igitur hominis domus particula civitatis est et omnis pars ad totius sui integritatem refertur, consequens est ut ad pacem civitatis pax domestica referatur. Ita fit ut ex lege civitatis precepta sumere patrem familias oporteat, quibus domum suam sic regat ut sit paci accommodata civitatis.

Capitulum xvij. Ex quibus sit [illegible] finis apud fideles et quibus apud infideles

Sed domus hominum qui non vivunt ex fide pacem terrenam ex huius temporalis vite rebus commodisque sectatur. Domus autem hominum ex fide viventium expectat futura eterna promissa terrenisque rebus ac temporalibus tamquam peregrina utitur, non quibus capiatur et avertatur quo tendit in deum, sed quibus sustentetur ad facilius toleranda minimeque augenda onera corporis corruptibilis quod aggravat animam. Ideo rerum vite huic mortalis necessariarum utrisque hominibus et utrique domui communis est usus, sed finis utendi cuique suus proprius multumque diversus. Ita etiam terrena civitas que non vivit ex fide terrenam pacem appetit in eoque defigit imperandi atque obediendi concordiam civium, ut sit ei de rebus ad mortalem vitam pertinentibus humanarum quedam compositio voluntatum. Civitas autem celestis vel potius pars eius que in hac mortalitate peregrinatur etiam ista pace necesse est utatur, donec ipsa cui talis pax necessaria est mortalitas transeat. Ac per hoc dum apud terrenam civitatem velut captivam vitam sue peregrinationis agit, iam promissione redemptionis et dono spirituali accepto tamquam pignore, legibus terrene civitatis, quibus hec administrantur que sustentande mortali vite accommodata sunt, obtemperare non dubitat, ut quia communis est ipsa mortalitas, servetur in rebus ad eam pertinentibus inter civitatem

utriusque concordia. Verum quia terrena ci-
vitas habuit suos quosdam sapientes quos
multos deorum velut singulis conciliandos
esse crediderunt ad quorum diversa quodammodo
officia diversa subdita pertinerent. Celestis
autem civitas unum solum deum colendum fide-
li pietate censuit. Sic est ut religio-
nis leges cum ipsa civitate terrena non
posset habere communes propter hec ab ea
dissentire necesse fuerit. Hec ergo ab omnibus
gentibus cives evocat atque in omnibus
linguis peregrinam colligit societatem non
curans quicquid in moribus et legibus
diversum est quibus pax terrena vel conquie-
ritur vel tenetur dum tamen religionem
qua unus summus et verus deus colendus
docetur non impediat. Eamque pacem ad celestem ci-
vitatem refert. Pacem refert vel non erit
vita mortalis sed plane certeque vitalis nec
corpus animale quod corrumpitur sed spirituale
sine ulla indigentia ex omni parte subdi-
tum voluntati. Hanc pacem dum pere-
grinatur in fide habet. Atque ex hac fide iu-
ste vivit cum ad istam pacem adipi-
scendam refert quicquid bonarum actionum
gerit erga deum et proximum quoniam vita civitatis
utique socialis est. Alpharabius in libro
de divisione scientiarum. Ca. iiii. De eadem politica

Scientia civilis inquirit de speciebus
actionum et consuetudinum voluntariarum
et de habitibus et moribus ac gestibus
a quibus ille proveniunt et de finibus propter
quos fiunt et quomodo distinguuntur et docet
qualiter vel ordine esse debeant et qualiter
comprehendantur ac conserventur. Declarat etiam
que sit veraciter vera beatitudo et que putatur
esse beatitudo cum non sit et quod vera bea-
titudo non potest haberi in vita ista sed in futura que
credenda est. Que autem putantur esse beatitu-
do et non sunt sunt sicut divitie et glo-
ria et delectationes que ponuntur [illegible] fines
eorum que fiunt. Deinde distinguit actio-
nes et consuetudines quibus vera beatitu-
do acquiritur et quibus ea que non pu-
tatur. Et ostendit quibus necessarium sit
inesse cives et quibus inesse gentes quibus pre-
latus regat subditos et quibus subditus ex-
tra prelatos et quod bone consuetudines
subditorum proveniunt ex iusta dominatione pre-
latorum et quod virtus regia comprehenditur
ex duabus: una consistit in cognitione
universalium, alia in usu inveniendi
et assiduitate agendi et experiendi sicut
enim non fit perfectus medicus nisi per cog-
nitionem regularum universalium que dicitur
theorica et per assiduitatem inveniendi ac
medicinas dandi egrotis experiendi que
dicitur practica sic virtus regia non sufficit
actiones hominum disponere secundum unumquodque
accidens una quaque civitate et unoquoque tem-
pore nisi per multitudinem et assiduitatem experi-
entie. Ca. v. De separatis earum

Hec autem scientia tres habet partes. Una
est qua regno facit habitudine re-
gendi. Unde nam et facultatem comprehen-
dit operationes consuetudines ac mo-
res gestus quoque voluntarios et universales
qui fiunt in civitatibus et gentibus
dignitatesque quoque regias quibus stabi-
liuntur gestus hominum et observando quod ordina-
tum est inter eos. Secunda est que compre-
hendit species regalium virtutum quot sunt
et que sit unaquaque illarum in quo invenit ut
per hoc melius stabiliat in civitatibus et
gentibus que sub eius imperio sunt quod
intendit. Docet etiam quas conditiones
atque dispositiones naturales in filiis regum
et in aliis observari oportet ut ille in quo inven-
te fuerint eligatur ad regnum. Deinde non
qualiter illum in quo fuerint oporteat instrui
donec in eo perficiatur regia virtus fiatque rex
perfectus. Tertia legum in qua [illegible]
convenienter unumquodque veri modi in illis que
legis lator non complanavit in illa que iam
complanata sunt cum determinatione et modo
in quo oportet hominem esse subtilem et circumspec-
tum ad comprehendendam voluntatem auc-
toris in lege. Omnium autem legum sunt fides et
operationes. Fides sicut ea que statuta sunt
de cultu dei de fide et de mundo. Operationes
vero que sunt ad honorem dei sunt. Prima
ergo hac legum due sunt partes una in istis
alia in actionibus. Actor. Cum itaque poli-
tica sciencia predicto modo tripartita est nos quoque in ipsa
sumus in adiuvamen et ordinem de illa prosequi
volumus. Primo videlicet agendo de civita-
tibus et gentibus. Secundo de regibus prin-
cipibusque rectoribus. Tertio vero de legibus.
Quare ad primam autem partem cum pertine-
at nunc civitatum vel gentium multiplex sit
sit varietas consuetudinum non est au-
ctoritatis neque propositi singularum in hunc
aut etiam regionum consuetudines mo-
res quoque describere sed tantum nomina civita-
tis [illegible] colligere. Post mo-
dum autem tamquam de veteri consuetudine
ingeniali aliquid inserere. Ysidorus libro ethi-
mologiarum xv^o. Ca. vi. De civitate et urbe

Civitas est coetus hominum multitu-
do societatis vinculo adunata dic-
ta a civibus id est ab ipsis incolis urbis
pro eo quod plurimorum consciscat et contineat
vitas. Nam urbs ipsa moenia sunt,
civitas autem non saxa sed habitatores vocantur.

Urbs autem structuras familiarum urbium generum, urbs vocata est ab orbe, eo quod antique civitates in orbe fiebant, vel ab urbo parte aratri quo muri designabantur. Unde est illud: Optavitque locum regno et concludere sulco. Locus enim future civitatis sulco designabatur, id est aratro. Quidam urbis circuitus condebatur; disparibus nominibus incolarum quorundam familiarum et imaginem servitutis fructusque redderent. Idem li. ix. Cives vocati sunt, quod in unum coeuntes vivant, ut vita communis et ornatior fiat et tutior. Domus unius familie habitaculum est, sicut urbs unius populi, sicut orbis domicilium totius generis humani. Est autem domus genus, familia sive coniunctio viri et uxoris. Incipit autem a duobus, et est nomen grecum. Nam domata greci tecta dicunt. Familia est liberi ex liberis legibus suscepti, a femore dicta. Genus autem a gignendo. Populus est coetus humane multitudinis iuris consensu et concordi communione sociatus. Populus autem eo distat a plebibus, quod populus universi cives sunt connumeratis senioribus; plebs autem reliquum vulgus. Populus ergo tota civitas est, vulgus vero plebs est. Plebs autem dicta est a pluralitate; maior est enim numerus minorum quam seniorum. Quirites autem proprie dicuntur Romani, dicti a Quirino. Vulgus est passim inhabitans multitudo, quique quo vult. Tribus dicuntur quasi curie et congregationes distincte populorum, eo quod in principio Romani trifarie fuerint a Romulo dispertiti, id est in senatoribus, militibus et plebibus. Que tamen tribus nunc multiplicato nomine pristinum retinent. Gens est multitudo ab uno principio orta, sive ab alia natione secundum propriam collectionem distincta, ut Grecie, Asie. Hinc et gentilitas dicitur. Gens autem appellata propter generationes familiarum, id est a gignendo, sicut natio a nascendo. Augustinus de civitate dei l. xixo.

Ca. xiij de re politica

Scipio rem publicam diffiniens dicit esse rem populi. Populum autem non omnem coetum multitudinis, sed coetum iuris consensu et utilitatis communione sociatum esse definivit. Idem li. xixo. Iam locus est ut breviter ostendam secundum diffinitiones quibus apud Ciceronem utitur Scipio in l. de re publica, numquam rem publicam fuisse Romanam. Rem enim publicam dicit esse rem populi, populum autem multitudinis iuris consensu et utilitatis communione sociatum. Quid autem dicat iuris consensum disputando explicat, per hoc ostendens geri sine iusticia non posse rem publicam. Ubi ergo iusticia non est, nec ius esse potest. Quod enim iure fit, profecto iuste fit; quod autem fit iniuste, nec iure fieri potest. Quocirca ubi non est vera iusticia, iuris consensu sociatus coetus hominum esse non potest, ergo nec res populi sive res publica. Iusticia porro ea virtus est que unicuique sua distribuit. Que igitur iusticia est hominis que ipsum hominem deo vero tollit et immundis demonibus subdit? Disputatur tamen acrius in eisdem libris de re publica adversus iniusticiam pro iusticia, et quia cum prius ageretur pro iniusticie partibus contra iusticiam et diceretur nisi per iniusticiam rem publicam stare augerique non posse, hoc veluti validissimum positum erat: iniustum esse homines hominibus dominantibus servire; quam tamen iniusticiam nisi sequatur imperiosa civitas cuius est res publica magna, non eam posse provinciis imperare. Responsum est a parte iusticie, ideo iustum esse quod talibus hominibus sit utilis servitus, et pro utilitate eorum fieri cum recte fit, id est cum improbis aufertur iniuriarum licentia, et domiti se melius se habebunt, quia indomiti deterius se habuerant. Subditumque est ut ista ratio firmaretur, veluti a natura sumptum nobile exemplum atque dictum est: Cur igitur deus homini, animus imperat corpori, ratio libidini ceterisque viciosis animi partibus? Plane hoc exemplo satis edoctum est quibusdam esse utilem servitutem, et deo quidem ut serviatur utile esse omnibus. Deo autem serviens animus recte imperat corpori, inque ipso animo ratio deo domino subdita libidini ceterisque viciis. Quapropter ubi homo deo non servit, quid in eo putandum est esse iusticie? Quandoquidem deo non serviens nullo modo potest iuste animus corpori aut ratio viciis imperare. Et si in homine tali non est iusticia, ergo nec iuris consensus. Nam de utilitate quid dicam, cuius etiam si diligenter attendas, nec utilitas sit ulla eorum qui impie vivunt, quia deo non serviunt; sed de moribus tamen, quod clarum est, de iuris consensu satis esse arbitror. Unde apparet per hanc diffinitionem non esse populum cuius res publica esse dicatur, in quo iusticia non est. Forte dicet aliquis numquam fuisse rem publicam Romanorum. Hic terminandum ... l. xixo.

Ca. xiiij de corpore rei publice et eius de capite id est de principe

Est itaque res publica, ut Plutarcho placet, corpus quoddam quod divini muneris beneficio animatur et summe equitatis agitur et regitur quodam moderamine rationis. Que ad religionem pertinent vicem anime optinent. Princeps caput est huius corporis, uni subiectus deo et hiis qui vices dei agunt in terris. Cordis locum senatus

continet oculorum aurium et lingue officia
sibi vendicaverunt iudices episcopi presides princi-
pum officiales et milites manibus tracta-
ntur. Item semper assistunt principi late-
ribus assistentes. Questores conquirentes
non illi qui carceribus presunt sed cuncti
rerum privatarum necnon et intestinarum ferunt
privatim plebes agricole sunt. Episcopus
ergo quatuor illa sunt que Plutarchus
principibus inculcare conatur. Reveren-
tia dei, sui cultus seu disciplina officia-
lium, affectus et protectio subditorum. Principum
in suis principatibus et dignitatibus modus sig-
nificatur et ordines. Regnum a regibus
dictum cunctis nationes suis quaeque tempo-
ribus habuerunt ut Assyrii, Medi, Persae, E-
gyptii, Greci, quorum vices sors temporum
ita volutavit ut alterum ab altero solveret.
Demum autem regnum Romanorum de Italie
regnicula exorta totum orbem terrarum plan-
latum bellingerando obtinuit. Omnes enim
nationes vel in se recte alicuius vel tributum et
servituti sunt subiugate. Reges a regendo
vocati sunt. Sicut autem regit qui non cor-
rigit. Recte igitur faciendo regis nomen
tenetur, peccando amittitur. Unde et apud
veteres tale erat proverbium: Rex eris si recte
facias; si non facias, non eris. Regie
virtutes precipue due sunt: iustitia et pietas.
Plus autem in regibus laudatur pietas; nam
iustitia per se severa est. Reges autem olim
causam apud Grecos basilei vocantur,
quod tamquam bases populum sustinent. Unde et
bases coronas habent. Quanto enim quisque ma-
gis preponitur, tanto amplius pondere la-
borum gravatur. Tyranni Grece dicuntur id
Latine et reges. Nam apud veteres inter
regem et tyrannum nulla discretio erat,
ut: Pars mihi pacis erit dextram tetigisse
tyranni. Fortes enim reges tyranni vocabantur.
Nam tiro fortis. Iam postea in usum
accidit tyrannos vocari pessimos atque im-
probos reges luxuriose dominationis cupi-
ditatem et crudelissimam dominationem in po-
pulis exercentes. Ca. ix de consulibus qui post reges in re publica reperti

Consules appellati sunt
a consulendo. Nam cum Romani
regum superbam dominationem non ferrent,
annua imperia binosque consules sibi fece-
runt. Nam fastum regium non benivolen-
tia consulentis sed superbia dominantis
erat. Hinc igitur consules appellati sunt vel
a consulendo civibus vel a regendo cunc-
ta consiliis. Quos tamen ideo mutandos
per singulos annos elegerunt, ut insolens
diu non maneret et moderatior cito suc-
cederet. Inde autem duo pares quia unus
rem civilem alter rem militarem admi-
nistrabat. Regnaverunt autem annis quadrin-
gentis lxv. Proconsules subiecti erant
consulibus. Dicti proconsules eo quod vice
consulis fungerentur. Exconsules autem dicti
sunt eo quod iam a consulatu consulatu quo
erant fine discesserunt peracto sue vicis
anno. Dictatores quinto anno post reges
exactos Roma sibi creavit, dum gener
Tarquinii ob iniuriam soceri vindicandam in-
gentem adversus Romam collegisset exerci-
tum. Hii quinquennii temporis imperio utebantur;
plus enim erant honore quam consules
qui annuas potestates tenebant. Et dicti
dictatores quasi principes et preceptores.
Unde et magistri populi nominabantur. Unde
et edictum dicitur. ¶ Cesarum nomen a Iulio ce-
pit qui bellis civilibus commotis primus Roma-
norum singularem obtinuit principatum. Cesar
autem dictus eo quod ceso mortue matris utero
prolatus eductusque fuit, vel quod cum cesa-
rie natus sit. A quo et imperatores sequen-
tes Cesares dicti sunt. Imperatorum nomen
apud Romanos eorum tantum prius fuit apud
quos summa rei militaris consisteret, et
ideo imperatores dicti ab imperando exer-
citui. Sed dum diu titulis imperatoriis
fungerentur, senatus censuit ut Augusti Ce-
saris hoc tantum nomen esset eo quod is distingueretur a
ceteris gentium regibus, quod et sequentes Ce-
sares hactenus usurpaverunt. Solent etiam
sicut primi regis nomine ceteri reliqui
possideant, sicut apud Albanos Silvii
appellati sunt, apud Persas Arsacides, apud
Egyptios Ptolomei, apud Athenien-
ses Cecropide. ¶ Augustus ideo apud
Romanos nomen imperii est eo quod olim au-
gerent rem publicam amplificando. Quod
nomen primus senatus Octaviano Cesari
tradidit, ut quia auxerat terras ipso nomine
et titulo consecraretur. Monarche sunt qui
singularem possident principatum, qualis
fuit Alexander apud Grecos et Iulius
apud Romanos. Tetrarche sunt quarta
parte regni tenentes. Patricii vocati sunt
pro eo quod sicut patres filiis ita provideant rei
publice. Prefecti dicti eo quod pretoria potestate
presint. Pretores idem qui et prefecti quasi
prepositores. Presides vero dicti quod alicuius
loci tutelam presidialiter tenent. Ca. x de senatoribus

Senatui nomen etas
dedit quod seniores essent. Alii a si-
nendo dictos aiunt. Seniores ipsi
enim agendi facultatem dabant. Senatus
consultum a consulendo et tractando est dictum.
Patres sunt conscripti quia cum Romu-
lus decem curias senatorum elegisset, no-

ciorum praetori populo in tabulas aereas contulit. Primi ordines senatorum dicuntur illustres, secundi spectabiles, tertii clarissimi. Iam inferius quartum aliquod genus non est. Quamvis enim senatoria quisque origine esset, usque ad legitimos annos eques romanus erat; deinde accipiebat honorem senatoriae dignitatis. Nomen censoris dignitas est iudicialis; censere enim iudicare est. Item censores sunt patrimoniorum iudices a censu aeris appellati. Lex Digestis li. 1º. Ulpianus. Labeo scripsit eum qui post mortem patris senatoris natus sit filium senatoris esse; sed eum qui postea quam pater eius senatu motus est conceptus et natus fuerit, Proculus et Pegasus opinantur non esse nec senatoris filium nec quasi senatoris, quorum sententia vera est. Ulpianus li. 1º. De censibus. Senatores accipiendum est eos qui a patriciis et consulibus usque ad omnes viros illustres descendunt, quia et hii soli in senatu sententiam dicere possunt. Marcellus li. 3º Dig. Cassius Longinus non putat permittendum eum qui propter turpitudinem senatu motus est nec restitutus, iudicare vel testimonium dicere. Idem ibi supra.

Ca. 7. De praefectis et publicis officialibus.

Praesides rectores provinciae. Praefecti dicti quod praesunt; praetores autem quasi praeceptores civitatis et principes. Idem et quaestores quasi quaesitores, quod quaestionibus praesunt. Consules cum causa a[...] sunt eos est. Proceres sunt principes civitatis quasi procedentes eo quod ante omnes honore praecedant. Hinc a proceribus facta est translatio quod a certa multitudine promineret. Tribuni dicti sunt eo quod plebi vel iura vel opera tribuunt. Constituti autem sexto anno post reges exactos. Dum enim plebs a senatu et consulibus premeretur, tunc ipsa tribunos quasi proprios iudices et defensores creavit, qui eorum libertatem tuerentur et eos adversus iniuriam nobilitatis defenderent. Unde et defensores dicti eo quod plebem sibi commissam contra insolentiam improborum defendant. At contra nunc quidam eversores non defensores existunt. Numerarii vocati sunt quia publicum nummum aerariis inferunt. Functi ab eo quod fungantur officio et honore aliquo dicti sunt. Hinc et defunctos mortuos dicimus qui compleverunt vitae officia. Functi enim iam factum. Municipes sunt in eodem municipio nati, ab officio muneris dicti eo quod publica munia accipiunt; munia enim officia sunt. Unde et immunes dicuntur qui nullum gerunt officium. Municipales autem originales cives et in loco officium gerentes. Decuriones dicti eo quod sunt de ordine curiae, officium curiae administrant. Principales dicti sunt eo quod primi sunt magistratibus. Magistratus vero quod maiores sunt reliquis officiis. Tabellio vocatus eo quod sit portitor tabellarum. Idem exceptor, idem et scriba publicus, quia ea tantum quae gestis publicantur scribit. Publicani appellantur conductores vectigalium fisci vel rerum publicarum; sive qui vectigalia publica exigunt vel qui per publica negotia saeculi lucra sectantur, unde et cognominati sunt. Villicus proprie villae gubernator est; villicus autem non gubernatorem villae sed dispensatorem universae domus Tullio interpretante significat. Actores idem et curatores eo quod vice curatorum idem auctores sunt, [...] quasi agentes curatores. Ex summa Azonis. Consules ordinarii dicebantur in fine cuiusque temporis eligebantur, quia etiam ordinariis erant successuri, ut ipsi vices ordinariorum suppleant atque conveniant supplerent. Suffecti vero qui decedentium sive mortuorum vel absentium vices gerebant, hinc suffecti dicti. Potestatem agere quae pertinent ad iudicem. Dicatur rectoris provinciae praeter ultimum supplicium et vincula abstinentiam. Cancellarii dicebantur qui petitiones atque supplicationes memoriae introducebant, quia cancellis hostiis praeerant. Dicatur enim cancellus hostium fenestratum in modum cratis per quod patebat aditus et accessus, vel dicuntur cancellarii quia dicta sibi ab assessoribus scribebant et cancellabant, et admodum crucis ducta penna delebant.

Ca. 8. De ducibus et militibus.

Dux dictus est eo quod sit ductor exercitus. Tribuni militum primum dicuntur instituti sunt, qui plebes in urbe fecerunt ut nec pars populi sine auxilio esset. Sic dicti eo quod militibus sive plebibus iura tribuant. Chiliarchi sunt qui mille praesunt, quos nos millenarios nuncupamus, et est graecum nomen. Centuriones dicti sunt eo quod centum praesunt militibus, sicut quinquagenarii quinquaginta et centuriones centum. Miles dictus est quia mille erant ante, vel quia unus est ex mille electus. Miles autem aut ordinarius, qui per ordinem militat nec adhuc aliquo consecutus est gradu honoris; est enim gregarius, id est simplex militiae. Dona ordinarius iis qui obtentu terram pervenerunt ex ordine. Emeriti dicuntur veterani qui solutique militia, qui iam in usu ... publici non sunt, ab stipendiis eo quod meruerunt.

idem et veteranum, quia post multos militie labores quietis suffragium consequuntur. Equestres milites dicti sunt eo quod equo sedeant in equestri ordine. Tirones dicuntur fortes pueri qui ad militiam delegantur atque armis gerendis habiles existunt. Qui enim antequam sacramento probati sunt, milites non sunt. Romane autem militie mos fuit puberes primos exercere armis. Nam septimo decimo anno tirones militabant, quo etiam solo sub custodibus agebant. Desertores vocati sunt eo quod descriptis militaribus officiis evagantur. Hii in alios numeros militie nomen dare publicantur, sed si non magni temporis culpam contraxerit, tironum numeris restituuntur. Sed et qui deserunt exercitum ad hostes transeuntes desertores vocantur. Conscripti milites dicuntur quia in talibus conscribuntur ab eo qui eos ducturus est, sicut transcripti vocantur cum de alia in aliam legionem transeunt. Excubitores dicuntur pro eo quod excubias semper agunt. Sunt enim ex numero militum imperatoribus excubabant, qui regalem custodiam. Excubie autem dicuntur diurne, vigilie nocturne, unde et vigiles milites erant apud Romanos. Genus militie antiquitus vocati leves cum agilitate iuvenes cum armis suis post tergum equitum consilebant, et mox cum ad hostes ventum esset, equis desiliebant et continuo pedites ex contraria parte equitibus, per quos advecti fuerant, dimicantibus hostem perturbabant. Alii quam velitibus elefanti quondam Hanibalis, ictus cum regi iam aspis non possent, fabrili scalpro inter aures adacto necabantur. Ca. xiij de castris

Castra sunt ubi miles steterit. Dicta autem castra quasi casta, vel quod illic castraretur libido. Nam nunquam his intererat mulier. Militia a militibus dicta est. Legio sex milium armatorum est, ab electo nota, quasi lecti, id est armis electi. Hec autem lingua Macedonum falanx, Gallorum cetra vocatur. In ea legio dicitur. Legio est, sexaginta centurias, manipulos triginta, cohortes decem, turmas duodecim. Centurias decimam partem exercitus, in centenos milites divisas, unde et qui his preerant centuriones dicuntur. Subcenturiati sunt non qui in prima, sed qui in secunda sunt centuria, quasi sub prima centuria. Talme structi et in eo stipendiis positi vocati sunt, qui ut primi deficiunt isti ipsi, quos subesse diximus, laborantibus primis subveniant. Unde et ad insidiandum ponitur subcenturiatus, quasi armis dolosis instructus. Manipulus ducentorum est militum. Manipuli autem dicti sunt milites pro eo quod bellum primo manu inciperent, sive quod antiqua signa essent manipulos sibi, id est fasciculos stipule vel herbe alicuius pro signis faciebant, a quo signo manipularis milites cognominati sunt. Turma equitum triginta sunt. Romani enim cum equites in una tribu trecentos fuerint, de singulis enim centuriis denos dabant, efficiebatur turma. Cohors quingentos milites habet. Tria sunt militie genera: sacramentum, evocatio, coniuratio. Sacramentum, in quo post electionem iurat unusquisque miles se non recedere a militia nisi post completa stipendia, id est militie tempora, et hii sunt qui habent plenam militiam; nam viginti quinque annis tenentur. Evocatio dum ad subitum bellum non solum miles, unde etiam consul solebat dicere: Qui rem publicam salvam esse vult me sequatur. Coniuratio que fit in tumultu, quando vicinum urbis periculum singulos iurare non patitur, sed repente colligitur multitudo et tumultuaria in ira conflatur; hec et tumultuatio dicitur.

Acies autem iste forme sive sunt exercitus: classis, nodus, cuneus, ale, cornua, agmen, ac forma, sed nomina a quibus rebus despublicate sunt mutuantur. Acies dicta quod ferro armata sit et acumine gladiorum. Exercitus multitudo ex uno genere ab exercitatione belli vocata est. Classes dicte sunt a partium divisionem exercitus, qui postea manipuli dicti sunt. Iam postea classica navium dicta. Nodus autem est densa peditum multitudo, sicut turma equitum. Nodus autem dictus pro difficultate sit dictus eo quod vix possit resolvi. Cuneus est collecta in unum militum multitudo, quasi cuneus eo quod in unum omnes coeant vel cogantur. Ale ex officio equitum equites esse dicuntur, quia tegunt pedites alarum vice. Cornua vocata sunt extremitates exercitus eo quod incurva sint. Agmen dicitur cum exercitus iter faciat, ab agendo vocatus, id est eundo, ipse enim exercitus ambulans. Nam agmen ipse dicitur quod in longitudinem ductum est, quale solet esse cum exercitus portis procedat. Quidquid sunt aliud ab ipsis dicuntur. Ca. xiiij de centenariis et colonis ac similibus

Primati sunt officii ab officiis publicis. Pincernali sunt qui fecerunt acceptam cede. Idem et Parionem (?) certo nomine eo quod sint fortes in laboribus. Bari enim dicitur grece quod est fortis. Coloni sunt cultores advene dicti a cultura agri. Sunt enim aliunde venientes atque aliunde agrum locatum colentes ac debentes conditionem genitali solo propter agriculturam sub domino possessore pro eo quod his locatus est fundus. Coloni autem quattuor modis dicuntur. Nam coloni aut

romani sunt. Aut coloni latini. Aut coloni auxiliares. Aut coloni iuris privati. Inquilini vocati sunt quasi incolentes aliena. Non enim habent propriam sedem, sed in terra aliena inhabitant. Differt autem inter inquilinum et advenam. Inquilini autem sunt qui emigrant et non perpetuo permanent. Advene autem vel incole advenientes perhibentur sed permanentes. Et inde incole dicti quia iam habitatores sunt ab incolendo. Indigene vero inde geniti vel inhabitantes. Peregrini dicti sunt eo quod ignorantur eorum parentes a quibus orti existunt. Sunt enim de longinqua regione. Urbani vocabantur qui rome habitabant. Qui vero in ceteris locis oppidani. Nam sola urbs roma dicebatur, cetera vero oppida. Familiares ... suorum familia orti. Quirites autem vocabulum inde traxerunt quod hii qui in re bellica possent occidi amatoribus comparabantur. Quirini sic vocabant ... appellati. Inulle ... stentaculo vocate sunt. Autem enim grece ... litus unde et autonne dicimus. Mancipium est quicquid manu capi subdique potest ut homo, equus, ovis. Hec enim animalia statim ut nata sunt mancipium esse putantur. Nam et ea que in bestiarum numero sunt tunc videntur mancipium esse cum capi sive domari ceperint.

Ca. xvi De electione principis.

Dicto de corpore rei publice mistico tanquam videlicet cuius membra animus usque ad infima prosequendo sunt adaptata, rei publice principi recedendum est primoque de capite de electione agendum est. Qualis autem debeat esse qui in regem vel principem assumitur non solum ex divinis, verum etiam ex philosophorum et poetarum scriptis colligitur. Et primum quidem liber ab omni ... subiectione, avaritia scilicet quam magis liber animus esse tenetur. Tullius in libro de paradoxis. Cui liber imperabit qui non potest cupiditatibus suis imperare? Refrenet primum libidines, spernat voluptates, iracundiam teneat, avaritiam coerceat, ceteras animi labes repellat, tuncque incipiat imperare aliis cum ipse improbissimis dominis dedecori ac turpitudini parere desierit. Valerius li. ii. Scipio Emilianus cum duo in senatu contenderent uter adversus ... in hispaniam mitteretur, omnibus quo nam eius sententia inclinaretur postulantibus, neutrum michi mitti placet, quia alter nichil habet, alteri nichil satis est, eque malam licentiam imperii magistratum iudicans inopiam et avariciam. Hec quoque ut neuter mitteretur obtinuit. Item pomponius li. xii controversiarum. Quamvis indignus est inferiori ordine, indignior est superiori. Aut ... retinere potest iam ceptum magistratum sed aspirare potest ad novum. Seneca de beneficiis li. iiii.

Regium est nolle regere cum possis. Idem. Qui bene regna regis es dignus nomine regis. Petrus riga li. i. quos ... Adsit te ne lascivia carnis. Idem. Pinguia pastores non decet esse gregis. Ovidius in li. ... Prosperus quoque stultus honores sepe dant indignis. Claudianus in maiori. Iam nunc ad culmina rerum iniustos crevisse queror, tolluntur in altum ut lapsu graviore ruant. Idem. Quid ... est ... cum tendit in altum. Galterus in alexandreide li. i. Regnum de moribus suorum. Gaufridus li. ... Qui ius bene ducis te ... committe ducatum. Boecius platonem dixisse refert beatas fore res publicas si aut eas sapientes regerent aut earum rectores studerent sapere. De hac quoque materia require supra in libro de ... et infra li. ... ca. de ambulacione et circa capitula de ... de principatu vel honore et infra libro sequenti de moribus capitulo de dignitate. Electus autem maxime probatus esse debet qui in regem eligitur, quia dum in eminencia regalis fastigii tanquam in specula quadam super alios constituitur, eius vicia sic sunt facilius ac cicius omnibus innotescunt qui et eius exemplo corrumpuntur. Qui etiam dum gloria semper invidiam patitur, laudabilis vita principis frequenter a ... detractoribus obfuscatur. Ysidorus in ... li. ... quibus autem non congruebat cum inde ... sordidam virtute cumulatione viciorum. Si elegans simplex vocatur, abiectus si erit ... Si ... institutum ... creditur ... Si aliquantulum doctum ... clamatur inflatus. Si severum tamquam crudelis horretur. Si indulgentem facilitate culpatur. Si simplicem despicatur ut brutus. Si acrem ... ut callidus. Si diligentem ... Si remissum negligens ... Si sollertem cupidus. Si quietum ignavus. Si abstemium avarus. Si liberalem prodigus. Helinandus li. ii.

Ca. xvii De institutione morum principis.

Plutarchus qualis debeat esse princeps eleganter describit in libello suo qui inscribitur institutio traiani. Primo principem ... est. Plutarcus traiano salutem dicit. Modestiam tuam noveram non appetere principatum quem tamen semper morum elegantia mereris. Quo quidem tanto dignior iudicaris quanto a crimine ambitionis videris esse remotior. Tue itaque virtuti congratulor et fortune mee si tamen recte gesseris quem probe meruisti. Alioquin te et me periculis detrahentium linguis subiectum iri non dubito, cum et ignaviam imperatorum romanum ferat et sermo publicus

delicta dispensatorum refundere solent in
acceptores sic scelera nervorum qui in eius
detrahentium carpuntur linguis ad dolescere
cum suorum temeritas iniquitatem vestiun-
tur et societatis impunitam sunt fiasse
clementior omnia tenus quod nos ve-
tissime gentes si non retrocessit ate eius si
plus te tempus fuerit ad utilitatem recte pro-
cedunt omnia politice constitutionis
maiores vires sibi accipit cum si obtem-
peras plutarchum vincendi leges auctorem
aliquando putem epistolam testem in nota est
imperatorem traiani non prius auctore plutar-
cho. Item aut postea politice constitu-
tionis capitula. Rector equalis eam eleus
in regno constituit ut ne debeat videns
nomine legitur ut et de electione ac iure
regis agitur et de forma vincendi quoque
capitur. Helinandus in cronicis suis libro xvi.
Cum cum inquit constitues regem quem
dominus deus tuus elegerit de medio fratrum tuorum.
Cumque fuerit constitutus non multiplica-
bit sibi equos quorum multiplicitate sit sub-
ditus ad hos sub equos multiplicare cupi-
ditas quam veritas porrigat nam egre caupa-
re ut corpore altius agregare aptato minus licet
ei multiplicare canes aut volucres ra-
paces aut bestias truces aut quevis por-
tenta nature. Deus si tamen aut exemplis
suis et leonum rugitibus et hinnitibus
prodigiis homo qui princeps probatus
est cunctis que fieri et non credit in lege
ingenia facienda. ¶ Sequitur nec reducet
populum in egiptum ut in servitutem non corripiat
exemplo quia componitur orbis regis ad
exemplum nec sic inflectere sensus humanos
ius edicta valent ut vita regentis. Mo-
bile mutatur semper cum principe vulgus.
Sequitur. Nec habebit uxores plurimas
que alliciant animum eius cum in regibus
plures uxores esse minime licitum fuerint
ut malachiam et iacob et ysaac et ad
propagandum prolis et fidelem populum dila-
tandum mortalibus prius optulit ut pro-
cre fit agathes nunquam licet cum vicendo
ulterum ut fornicari ut quevis semper co-
mittere. Quoniam cum hec omnia magis
principi eadem subiectus. Sequitur nec ha-
bebit auri et argenti immensa pondera
Quid hic dicit quo duo possidente argen-
tum et aurum sibi thezaurizant questum
exactionum facientes et querentes ab-
undantia singulare de multorum inopia de
rapinis divicias et calamitate beatitudi-
nis habebit divicias quas nemo possidet
aliena nec sibi privata erunt fiscalia que
publica constituitur. Non autem nunquam princi-

non lis sive privata fiscalia tamen nec ipse
suus sit sed subditorum. Rector. Achaz quoque
diviciarum. Sequitur sollicitus princeps in quietatum
de moribus principum in magnatum helina-
dus. Cap. xxiii de studio eius in sapientia

Postquam autem sederit inquit in solio reg-
ni sui describet sibi deuteronomium
legis huius in volumine. Igitur princeps
iuris non debet esse ignarus licet multis
privilegiis gaudeat nec preceptum iudiciale le-
gendum legem domini admittat ignorare
si et princeps ipsi amissum legibus suis
iudicat ne dedignetur princeps sacros ca-
nones imitari similiter cum est alius co-
stituto principis si non est certa sine disci-
pline conformius. Sequitur. Et habebit secum
legem et illud omnibus diebus vite sue. Ne-
cessaria est igitur principi scientia litterarum tum
cotidie legem domini legere compellitur. Quia
cum die legem non legerit non ei dies vite
est ille sed dies mortis hinc est quod inter
reges romanorum imperatorem legitur advertere filium
regum hortatus est ut libros suos liberalibus
disciplinis instrui faceret adiciens quod rex illi-
tteratus est quasi asinus coronatus. Quod
si forte illiteratus est recte litteratorum consiliis
enim regi iure est hinc est quod exemplar le-
gis a sacerdotibus levitice tribus iubetur
assumere i. catholicas viros et litteris precla-
ros. Boecius est testis res publicas fore
beatas dixit si eas aut sapientes regerent
aut earum rectores sapientiae studerent. Sapientia
qua dicit per me reges regnant et condito-
res legum iusta decernunt. Gentiles sapien-
tiam diu deorum colebant sive que deos in-
cendi facere credebant unde et anti-
qui sibi ymaginem sapientie in postibus omnium
templorum pingi cum hac subscriptione
consueverunt usus me genuit peperit memo-
ria. Ergo odi homines ignava opera et philoso-
phia est aut sapientia rerum divinarum et huma-
norum principes et cuiusdam amatores dono
sapientiam hunc inscriptam pingam est. Sermo vanus
condite verna seu mentibus sub scripta
sunt unde et ipsi pices consensu cupien-
tia est aut fructus mentis sicut corporis.

Cap. xxiiii de humilitate eius ac pietate

Sequitur. Nec elevetur cor eius in super-
biam super fratres suos. De superbia ne-
cessaria est sermo repleat. Humi-
litas humilitatis satis videtur quoniam plu-
ribus quia difficilium et ut gradibus ho-
noris non pariat timore aliquis super-
bis principes fiunt medici magni valde
honore gravius remedii in cum leviter
suscepto desiderata sanitas despicitur. Unde
lenius principe sane moribus decet oportet

et qui moderatiora consilia sequatur et
mediam gerit medicorum qui morbos curat
nunc comminutione in repletis nunc refec-
tione in inanibus et dolorem sedant nunc
cauteriis nunc fomentis. Sic cum cytharedi
alii et fidicines multa diligencia pro-
curant quo oberrantis corde concentum
rationalis consonancie reddant, quanto sol-
licitudine et princeps moderari ut subditos
reddat quasi unanimes unius moris ha-
bitantes in domo. Certum est autem quod tunc
est cordas remitti amplius quam intencius
protendi. Sit piger ad penam princeps ad pre-
mia velox et doleat quociens cogitur
esse ferox. Amorem altum iusticie est altum
pietatis. Denique Salomon: Gracia et veritas non
te deserant, circunda eas gutturi tuo et descri-
be eas in tabulis cordis tui et invenies
graciam et disciplinam bonam coram deo et ho-
minibus. Verum namque debet esse iusticie
disciplina. Nam sine prima est similis est c-
dibilis. Cum sine secunda similis contemptibi-
lis. Plus enim subditos inquit continet ma-
gistratus iterum est ac si caput corporis
intumescat ut auribus aut oculis aut su-
rgenti molestia sui non possit. Decens tamen
in subditos pietas senatu decens est ac si pu-
pillum tutor presumat vel cum suo ministe-
rio ne ingulet quem tibi ad defensionem sui gla-
dium dedit. Unde Claudianus: Sis pius in
primis etc. Dicitur Regnum supremus vel de
moribus capitulo de clementia principis et
de eius moderatione capitulo quoque de magna-
nimitate regum vel precedenti capitulo de cru-
delitate Helinandus. Denique virique declinare
in parte contrarium est non dei gracie sed sibi ti-
bi velle quod vetitum est vel declinare in
contrarium vel sinistrum est peccare propter corporis
felicitatem quam appetunt aut propter corporis in-
felicitatem quam fugiunt vel ad contrarium
declinare est virtutibus ipsis vehementer in-
sistere et in virtutibus omnibus quem in modo
consistit excedere modum. Unde Iuvenal:
insipiens sapiens nomen ferat equus iniquus
ultra quam satis est virtute si petat ipsam.
Nimis saluti inimica est in culpa bonorum,
quia vero consuetudo nimia pessima e-.
Unde Salomon: Noli esse nimis iustus.
Quod ergo nimium obest si regina virtutum
in nimietate sui obest. Nimia quoque humili-
tas magnorum pars superbie est. Item ad sini-
strum declinat qui in subditorum culpis
puniendis nimis pronus est, ad dex-
teram ad contrarium vel qui mansuetudini
nimis indulget. Ca. [illegible] de prima regali iusticie

Sequitur ut longo tempore regnum
ipse et filius eius super Israel. Cum vir-
tute namque parentum sepe extenduntur suc-
cessio filiorum et succedencium felicitas et
decedencium iniquitate perditur. Ius-
ticiam in iusti que dissolvunt simul re in-
pi inter stilum regum agente ingentem
tulerunt. Item in iniusticias et iniurias
et contumelias et diversos dolos. Iniu-
sticia ut stoicis placet est mentis habitus
qui a regione morum confirmat equitatem.
Iusticia est non nocere et conservantis
officias nocentes prohibere. Nocere enim iniu-
ria est nocentes non inpedire iniusticia.
Contumelia est que timore mentis pulc-
sione altius manifesta operis sequela co-
mittatur. Dolus autem a quibusdam diffini-
tur est cum aliud agitur et aliud simula-
tur. Alius quidem sit intentione nocendi et in-
sidiis nocet. Dolus ergo quia cum timore est
adversatur fortitudini contumelia prude-
ncie que dicit sibi ipsis quod supplicia
tuis. Iniuriam temperancia non admittit
volens iniste alii quod sibi nollet ab alio in-
rogari. Iniusticiam iusticia concludit faciens
alii quod vellet sibi fieri bene et honeste. Quid
autem addit diversos puto ad omnia contine-
rescendum non solum ad maiorum diversas
species sed circa ad diversas personas et ad omnes
modos quibus quibus aliquo modo hec iniqua
quicumque principes cum tenentur pro omnibus
et omni actor videtur esse quia tamen omnia
possit corrigere corporis multo particeps est quod
noluit cum dare tamen cum pietas publica
sit omnium vires conservavit et ne ipse deficia-
at incolumitate eum debet curare me-
liorum. Sicut autem potentes potentius tormen-
ta paciuntur si iniusticia deseruerint sic et
iusticie premiis fruentur habundancius si
recte contineant potentatum. Et tanta in-
super a subditis habebunt gloriam quanta vir-
tute eos in magna delinquendi licencia
prefuerunt. Unde potuit inquit transgredi
et non est transgressus etc. Ad iusticiam nam-
que reputatur principibus etiam cum tempe-
ravit ab iniuriis et facultas delinquendi
est eis materia meritorum. Declinare a malo
meis magnum est etiam si magna bona
non faciunt, dummodo tamen subditos indulgen-
cia sua non perimat. Propter ergo succedit filius
si patris iusticiam imitatur. Caritatis autem
ordo omnino servatur cum amore quo patrie
et parentibus preponere debetur. Pater tamen fu-
dit in filios et filialis affectus patrem pro-
tantis tellam solus conservavit. Et hodie
multi liberorum saluti rei publice preserunt
licet salute propria liberis omnibus comportat an-
te ferri. Iulius regnum habent. Saul argu-
itur quod in noto [illegible] de domino [illegible]

ionatha peperit. tamen religionis uotum
cum preuaricationis plus commendat. Et filiis
licet ipse sterilis esset quia filios pepererat pe-
rijt. Ut autem detectis tunicam quantum rem
publicam dilexerit deus pater quippe et
proprio filio non pepercit sed pro nobis omnibus
tradidit illum. Ca. xx. De reuerencia dei cultu

Quatuor ut dici est principibus Ro-
muleam plutarchus instituit reue-
renciam dei cultum sui disciplinam
officialium et potestatum affectum et protectionem
subditorum. Agnus autem in quo deus intelligam
sui sic infundit ut subtrahat sic subtra-
hit ut infundat. In multis enim multiplex
licet. Est autem in maiestate mirabilis in
sapiencia venerabilis amabilis a bonitate et
ipse est funiculus triplex inter creatorem et
creaturam qui facile non rumpitur ut tunc
alium honoret et diligat. Colitur autem deus
dupliciter. Affectu mentis. Et exhibicione corpo-
ris. Reuerencia que corporaliter exhibetur
aut in personis consistit aut in rebus. Per-
sonis autem aut natura aut ab officiis aut a
moribus aut a condicione aut a fortuna.
Natura ut parentibus cognatis et affinibus.
Officium est debitum competens que uni-
cuique constitutis aut moribus agenda
sunt. Quorum agendorum. Alia ad publicum
alia ad unum cuiusque pertinet statum. Nam
officiorum quedam publica quedam priua-
ta dicuntur. Priuata tamen sunt quot perso-
ne publica aut adiuuant aut aliquando iure
descendunt. Publicis officiis tanta debetur
reuerencia quanta est eminencia cuiusque magistra-
tus. Alios est in mentis statibus eorum singu-
lorum operum assiduitas inducit. Sic uirtutes
et vicia eque complectitur. Unde bonos
et malos mores dicimus [illegible] sunt
moriges a bono morosos a malo nomi-
nis. Condicio est status persone fortuitus
quo aut ingenuus aut in prosperis. Iustus
iustus aut qui diuina iura instituunt deus
preterea aut honorat aut sequitur in illorum
honorem et contemptum suum reputat
dicens Qui nos spernit me spernit et qui
nos recipit me recipit. Reuerencia que
in rebus consistit. Aut materialibus est
ut in edibus et vasis sacris. Aut sacramenti-
cis. Aut in spiritualibus ut sunt ea que sa-
cris rebus competunt que temerare sa-
crilegium est morte compensandum. Nec ratio
in immunitates conuellere insurgere. Unde
est cultus sui maxime temperancia con-
sistit marcum catonem eo domino quo re-
liquit contentum fuisse tradunt. Nam
cum psalmorum inter nolens agris [illegible]
os conseruatus consulto ampliari gregem

portione contentus fuit. multi enim et
diuites cum non satis esset idem quod ceteris
cunctis. Ca. xxi. De officialium disciplina

Sequitur de potestate et officialium disci-
plina. Nichil unquam diuinis complacuit
ris gracius fuit unde innocentiis
cum custodia sua cor tum qui corporis inter
precedit. Est enim prouidendum potestati ne co-
piam cuius indigeant ne ne aliena in
mediatis concupiscant. Nichil est scelestius
quam amare pecuniam non solum auctore
in contemplacionis sed etiam in mente et intensi-
ius rei publice in questoribus et quencium
receptoribus hoc vicio prauandi est populationibus quasi
illic qui semper populari assistunt. Nam a
pueritu mores formant et qui tangit pice
inquinabitur ab ea. Nichil conspicata contracti
liuore ducit abimia. Ita quondam legati fe-
aplice [illegible] detrahant ut si ad
cellam flagellandi egressus sit sathana.
Sane dum acceptores personarum et quasi
dam bonorum mallei. Unde iuuenalis Prime
autem non tanto [illegible] vix tamen
habes quanto maior qui peccat habetur. Nam
et officium venale esset si tanta impleret
sollicitudine quanta in eodem petitum ambi-
cione et diligencie ut prius timuerunt ut
dum tolerent ut sancti si operacionibus [illegible]
uerit et pietatem operans quanta emerit ope-
calumpnia ut omnem questum pietate puta-
uerit. Ca. xxii. De munerum acceptionibus

Iudicibus, ptolatorum et principum aurea his
die venalia sunt fruste apud curia-
les de testimonio gerere de circumstante
morum deterreret eloquencie impetus uel
uehemente confidens. Ipse licet venias musis
comitatus amore si nichil attuleris ibis
amere foras. Ego credo me vidisse hosti
arios cerberus dumores apud inferos et
cerberus ut aiunt unus est. Sed quot se
[illegible] curiarum tot cerberi tota fami-
lia aut mordet aut latrat. Uerbum prin-
cipium est vacue manus temeraria peticio.
Importunus peccator est qui blandis uel
dubia confidit apud aduocatos quorum
et ipsum silencium venale est. Sed fortassis
Demostene accepernit. Qui cum ariste-
dum auctorem fabularum interrogasset quanto
tragedis una ageret accepisse et vidisset
talentum ait ego aut demostenes plus
accepi ut tacerem. Causidicorum lingua dam-
pnosa est nisi cum ut dici solet funibus
argenteis innodatur. Nichil autem ut ait sene-
ca venali iudice turpius. In iustum plerisque
est uendere quod iustum. In lege ro-
mana cautum est iuste quod iustum est. De quo puenis
lege quamque nulla repetendarum tenetur q

cum habeat aliquam potestatem obediendi
vel non demandandi pecuniam acceperit
quo magis aut minus quod ex officio
faceret. Itemque omnes cognitores ac iudices
a pecuniis et presentibus manus abstineant
neque alienum iurgium suam putent predam.
Plebiscito etiam continetur ne quis presidum
munus donum non caperet nisi esculentum
poculentumve et id quod intra dies proximos
prodigatur. Sed nec xenia pecuniaria sunt
admittenda qualitatem. De talium muneribus
aut epistola Severi imperatoris. Vetus proverbium
est nec omnia nec semper nec ab omnibus.
Nam valde inhumanum est a nemine accipere,
passim vilissimum, per omnia avarissimum. Unde
autem fit eius post munera currunt ac si
alibi laborum requiem dolorumque solacium non
possint invenire, ac si naufragii de periculis
fabulis enatent, si pinguedini sagina onerent
quibus vitiosus ingluviem summas congessit ut pe-
cus mollius quiescat. Ca. xvi de publicis
exactoribus.

Egregie de talibus ait
Laurentius Mediolanensis episcopus ubi
publicos exactores describit. Publi-
canus est rapiens rapine lege violentie pre-
do sine pudore, mercator commercii in ma-
nior finibus. Nam sine timore delinquit,
hic autem confidens sine laqueos legis
timet. Hic quicquid fecit legem nar-
rat. Eius eo iniquior qui sub [...] iusti-
tie iustitiam dampnat et armis innocen-
tie spoliat, mulctat, agit in nocentes lege
neque legem premit et dum alios urget ad
legem dolose est publicanorum aut animapi
uno ipse ad nichilum totus accessioni pereg-
qui iustitie vacat et ita iusticie deliberant
ut quod relinquunt ceteris alii non merentur
audire tamquam hoc instituti sunt ut veri-
dum locuste comedant. Huiusmodi officiales ce-
saris inter ingentes acquirens cesari con-
dices et quidquid dicere iure sic ac iure se
est, stat in spoliaz regis comes cor coronaz.
Quidquid dixit ita optinet ac si numeri ma-
iestatis. Et cum alias sancta moderatione in
culpate tutele iam vi repellere liceat, grassan-
tibus officialibus spoliantibus torquentibus
resistere non licet. Hec autem omnia iniustitie
recommendant pingues quippe tenent. Adeo
gula principi non omnia inquinabunt iniquita-
Princeps autem legibus nexibus dicitur absolutus,
non quia ei iniqua liceant, sed quia is esse
debet qui non timore pene sed amore iustitie
equitatem colat. Nam in negotiis publi-
cis nil ei velle licet, ideo quia lex aut equi-
tas persuadet aut ratio communis utilitatis
inducit. Equitas autem est ut iuris periti
asserunt rerum convenientia que cuncta coe-

quiperat, ratione et imparibus causis paria
iura desiderat. Lex non eius iniquus est quid-
quid autem equum est ita demum iustum est
si est voluntarium. Victurius questor ut hysto-
ria scolastica [refert]. Tiberius ut refert Iosephus
inanibus negotiis suis morosus erat. Ve-
rum statuit procuratores in provinciis vix
aut numquam mutabat eos. Itaque cum semel
quesitum esset ab eo quare sic non mutaret
procuratores, rudit similitudine parate plebiscitule
sicientes enim procuratores se admodum hec
provinciam attingunt nisi ad sanguinem et taxo
dominantes gravamus quantum lucrantur et qui re-
centes superveniunt dissipant quidquid invenerunt
ad eudem exemplo cuiusdam vulnerati qui ia-
cebat in via non amovens multitudinem
muscarum arridentium supervenientes alias putans quod
si abiecerit eiusmodi cum debilitate ita egit, inquietas
quae opinantur mulieres. Ad quem ille: Tales se
esse inquit quia muscae quas amovisti iam
plene erant sanguine, et parvo molestabant
me. Quae autem supervenerint recentes acus
pungent me sic et procuratores vel offi-
ciales recentes substituti acus in subditos de
ferunt. Rector de hac quoque materia Ieronimus
supremus vel de civitatibus ca. de certo de licitate
talia quoque de malis moribus philosophi
in Policratico hic manduz ubi sunt. Ca. xvii

Ca. xvii de electione militum

Vidimus de membris. Nunc de electione militum
veteri vero per virum de militibus videamus
qui manus armatas. Nullus est ut
ait Vegetius Renatus quem oporteat vel plura
vel meliora scire quam militem. Namque principes
milites magis a fide et moribus quam armis
legunt de eligere. Verum hodie milites sic ad
bella quae adunguntur ex consuetudine producunt
iudicibus suo illis est dominus regimine
decernitur. Non sunt qui faciunt militem
quam corporalem quam spiritualem clerici et sacra-
mentum. Longe plus militem nisi docti-
us legit. Cato militem non dicit eum qui
sacramento ad militiam non consecratus est
hoc qui non clavis se militie ingerit
nisi gladium prohibeat. Quam sua temeritate
te usurpat. Usus autem militie ordinate
est tueri ecclesiam, impugnare perfidiam et sa-
cerdotum venerari, pauperum propulsare iniu-
rias, pacare provinciam, pro fratribus ut sa-
cramenti docet conceptio fundere sanguinem.
Quare autem quo princeps hic fidem, quos
videt deo suo tamen ut circa tenetur ex sacra-
mento militie obligati sunt fidem debi-
tam non prestare. Nam est quo se videat in
primis qui hominem deo prefert. Neque quod
fidem spondebit servare quam primam veritati
fiat. Denique consecratio militis hec est.
Consuetudo sollempnis est ut ea die

qua quis militari cingulo decoratur
ecclesiam sollempniter adeat gladioque super
altare posito et oblato quasi celebri professi-
one facta seipsum altaris obsequio devove-
at et gladii id est officii sui iugem deo spon-
deat famulatum. Sed ergo procaciam plu-
rimorum [illegible] ecclesiam licet [illegible] aut cum pluribus
aut non minus in sua professione fa-
ciunt qui [illegible] et [illegible] qui sedulitate offerre
[illegible] ecclesiam laicis moris est militie
[illegible] totam noctem pre-
cedentem pervigilem [illegible] duci et
nec iacendi nec sedendi ipse licenciam nisi
forte repentine infirmitatis necessitas coege-
rit sed tota nocte stante orare. Primum
[illegible] deo debetur cuius est homo creatione
et redempcione. Sed homini salva [illegible] omnia
tamen homo dei qui ad [illegible] hominibus
suis corrigit innocencia. Cum [illegible] mino-
rencie [illegible] debet fidem nec abbati
monachus nec pater filius nec domino servus
nec marito uxor. Ca. xxvi De reverencia corp...

Est enim principibus providendum
nimium ne miles suus pereat nimis
necessariam pro defensione rei publice sine
qua res publica salva esse non potest. Sed
cum ille princeps [illegible] est et [illegible]
[illegible] cuius sua contemplatione assidua ym-
ago est equitatis est enim publice [illegible]
tatis [illegible] equitatis suus [illegible]
nam publicam gerit et [illegible] iniurias et
dampna corrigit et cuncta [illegible] media
equitate punit. Cuius officium est illis qui
minimum possunt plurimum prodesse et qui no-
cere desiderat plurimum adversari. Unde et in
sacra scriptura columbe gladius appellatur
quia sine felle reparatur sine iracundia feri-
entium dimicat amaritudine nulla reci-
pit. Nam ut ait [illegible] orator egregius
sicut leo [illegible] culpas sine odio [illegible]
ita princeps debet facere [illegible] stantes
lictor dicat quod legis lector quia ad eius spec-
tat officium [illegible] quem lex iudicat [illegible]
[illegible] unde et antiquitus illi cuius ma-
num [illegible] innocens [illegible] punit eu-
ro gladius in [illegible] dicebatur [illegible]
legis arbitrio vel legem implent vel sicut
mansuetudo [illegible] puniendi rei tristia
mitigaret. Cum ergo milites sint manus
corporis publice potestatis illius principis ma-
nus sanguine plene sunt cuius officiales
et milites vel innocencia sanguinem fundit
vel in nocentes [illegible] cuius ergo principis
oratio [illegible] est [illegible]
[illegible] acceptanda [illegible] Ca. xxvii. De

Quod [illegible] militare non sit [illegible]
[illegible] quid alicui [illegible] ad

evangelica disciplina [illegible] possit
probari quia omnis malicia vel abominacio
[illegible] vel [illegible] inferenda est
instituta. [illegible] ut [illegible] persona vel
[illegible] quia utraque evangelica le-
ge prohibetur. [illegible] videtur precepta pa-
ciencie non tam ostentatione corporis quam prepa-
ratione cordis sunt retinenda. Unde Augustinus
[illegible] agenda sunt
multa etiam cum invitis quadam benigna
asperitate plectendis quorum potius utilitati
consulendum est quam voluntati. De hac sic
[illegible] res publica [illegible] precepta custodiat
etiam ipsa bella sine benivolencia non gerit
sed ut [illegible] iustitie et societa-
tem [illegible] facilius consulat. Nam cum hec
[illegible] iniquitatis eripit utiliter vincitur qui nichil
infelicius felicitate peccancium qua penalis
nutritur impunitas et mala voluntas ve-
lut interior hostis roboratur. Et paulo post. Nam
si christiana disciplina omnia bella culparet
hoc potius consilium salutis petentibus in evan-
gelio diceretur ut abicerent arma seque militie
omnino subtraherent. Dictum est autem eis: Nemi-
nem concusseritis estote contenti stipendiis ve-
stris. Quibus proprium stipendium sufficere debere
precepit militare utique non prohibuit. Idem
[illegible] ad Bonifacium. Noli existimare neminem
deo placere posse qui armis bellicis mi-
nistrat. In his erat sanctus David et
centurio qui ait: Non sum dignus ut in-
tres sub tectum meum. Ca. xxviii. Quod [illegible]
non [illegible] militarum

Bellum enim debet esse
necessitatis ut liberet deus a necessitate et
conservet in pace. Non enim pax queritur
ut bellum excitetur sed bellum geritur ut pax
acquiratur. Esto ergo bellando pacificus ut e-
os quos expugnas ad pacis utilitatem
vincendo perducas. Itaque hostem pugnantem
perimat necessitas non voluntas. Sicut
autem bellanti et resistenti violencia redditur
ita victori capto misericordia iam debetur maxime
in quo pacis perturbacio non timetur. Quid enim
in bello culpatur an quia
moriuntur quandoque morituri ut dominentur in pa-
ce victuri. Hoc reprehendere timidorum est
non religiosorum. Nocendi cupiditas ulci-
scendi crudelitas implacatus atque implaca-
bilis animus feritas rebellandi libido do-
minandi et si qua similia hec sunt que in bellis
iure culpantur. Unde et Iohannes Baptista
iubet discedere milites et Christus tributa
Cesari iubet reddi quia propter bella necessaria
militi stipendia prebentur. Ordo autem ille
naturalis mortalium paci accommodatus
hoc poscit ut suscipiendi belli auctoritas atque
consilium penes principes sit. Sed si humana

cupiditate bellum gerunt, non nocet. Item: Militia non habet quicquam potestatem nisi desuper datam. Ergo erit iniustus si forte etiam sub rege homine sacrilego militet? Recte potest illo iubente militare bellare, si vicem pacis ordine servans quod sibi iubetur vel non esse contra Dei preceptum certum est, vel utrum sit certum non est, ita ut fortasse reum faciat regem iniquitas imperandi, innocentem autem militem ostendat ordo serviendi. Item Augustinus in libro de verbis Domini: Militare non est delictum, sed propter predam militare peccatum est. Nec rem publicam gerere damnosum est, sed ideo gerere rem publicam ut divitias augeas videtur esse dampnabile. Propterea namque stipendia militantibus constituta sunt, ne dum sumptus queritur predo grassetur. Augustinus: Quod Cesar precepit ferendum est, sed sit intollerabile dum predam comparatores accumulat. Communis stipendia sibi publice decreta sequuntur per amplius quod tanquam calumpniator atque concussor iudicis sua condempnatione. Item Augustinus de verbis Domini: Apud nos Dei cultores etiam ipsa bella pacata sunt, que non cupiditate aut crudelitate sed pacis studio geruntur, ut mali coherceantur et boni subleventur. Item Gregorius omnibus militibus neapolitanis: Summa militie laus inter alia bona meritalis est obedientiam rei publice utilitatibus exhibere, quodque sibi utiliter imperatum fuerit obedire.

Capitulum xxxviii de iniusto bello

Quod autem sit iustum bellum Ysidorus ethimologiarum libro xviii inquit: Iustum est bellum quod ex edicto geritur de rebus repetendis aut propulsandorum hominum causa. Augustinus libro questionum: Dominus Deus ipse iubet ad Ihesum Nave ut constituat sibi retrorsum insidias, id est insidiantes bellatores ad insidiandum hostibus. Hinc admonemur hoc non iniuste fieri ab hiis qui iustum bellum gerunt. Cum autem iustum bellum susceperit, utrum aperte pugnet an ex insidiis nichil interest ad iustitiam. Iusta autem bella solent diffiniri que ulciscuntur iniurias, si qua gens vel civitas petenda est que vindicare neglexerit quod a suis improbe factum est, vel reddere quod per iniurias ablatum est. Sed et hoc genus belli est sine dubio iustum quod Deus imperat, qui novit quid cuique fieri debeat. In quo bello ductor exercitus vel ipse populus non tam auctor belli quam minister iudicandus est. Augustinus in libro questionum. Item: Notandum sane est quemadmodum iusta bella gerebantur a filiis Israel contra Amorreos. Innoxius enim transitus negabatur, qui iure humane societatis equissimo patere debebat. Ex summa de casibus. Nota quod quinque exiguntur ad hoc ut bellum sit iustum, scilicet persona, res, causa, animus et auctoritas. Persona ut sit secularis cui licitum est fundere sanguinem, non autem ecclesiastica cui prohibitum nisi in necessitate inevitabili. Res ut sit pro rebus repetendis vel pro defensione patrie. Causa si propter necessitatem pugnetur, ut per pugnam pax acquiratur. Animus ut non fiat propter odium vel ultionem sed propter caritatem, iustitiam et obedientiam. Auctoritas ut sit auctoritate ecclesie presertim cum pugnatur pro fide, vel auctoritate principis. Si aliquid istorum defuerit bellum dicetur iniustum. Videtur tamen casus in quo sine auctoritate principis vel ecclesie propria possit quis pugnare, possit movere bellum, videlicet pro rebus repetendis et defensione patrie. Ita demum naturali enim iure licitum est vim vi repellere cum moderamine inculpate tutele. Licet autem raptores [illegible] defensionem [illegible] bellum contra aliquem militem licite facere, sive quicumque capit ab hoste vel quasi ab inimicis eius sive subditis suis sive aliis quomodolibet [illegible] tanquam suum ut [illegible] dato et labore et operis suum [illegible] hostis [illegible] satisfacere. Ipsi subditi autem illos qui Deum plus quam homines timentes noluerint domino rebellanti [illegible] favore [illegible] spoliandos vel [illegible]. Raymundus in summa libro ii q. iii.

Capitulum xxxix de propulsanda iniuria

Quod non iniuria sociorum armis propulsanda non sit exemplis et auctoritatibus probatur. Dominus enim cum ab Herode quereretur ad interficiendum non pro tanta sibi que sunt armorum [illegible] possessionem contulisse magnus [illegible] sicut in Egyptum legitur ubi per septennium [illegible] etiam [illegible] captivum duci [illegible] quia spem sue liberationis non in solo Deo sed etiam [illegible] posuerint. Unde multa vite [illegible] que tamen iure non petierunt. Item: Bonus enim non vindictam petit, quia malum pro malo reddere non [illegible] quia iniqua est iustitia quam lex statuit. Et quia maior est libido ulciscendi [illegible] quam ad iudicium pertinet, hec inter homines debuerit quam ad bonum hominem sibi competit. Hic enim [illegible] malum pro malo reddere [illegible] non sed delectatione iustitie [illegible] iustum [illegible] bonum pro malis quod et Deus [illegible] facit. Item: Ab aliquis capti iniuste sua exigunt [illegible] tamen redimenda iuste offerunt. Item: [illegible] ab aliquo barbaro iniuste exigunt [illegible] redemptione captivorum iuste prestantur. Hic etiam iniurie

[illegible] pulsacio licet iniuste postuletur, [illegible] iuste tamen prestetur. Et quia ipsa postulacio non usquequaque iniusta videtur. Aliud est cum in iniuriam proximi (?) petitur ut sibi liceat vivere voluptuose. Aliud ut aliorum utilitati libere possit vacare. Sic ergo aliud est suffragium absolute tamquam a iniusto iniustis iusticie postulare ut mala voluntas adiutorium eius iustis careat effectu et bonorum voluntas eius suffragiis sortiatur effectum. Aliud spem suam adeo in salutem (?) transferre ut adversa que incurrit adeo advertere corrigens (?) humana pellant auxilio nulla precedente correccione peccati. Ergo velle prestare in tribulacione subsidium ut voluptuose quis vivere valeat est dampnabile peccatum. Aut vel prestare solacium ut mala facultas delinquendi adimatur ut eciam peccatum adimpleat (?) ut a quibus multorum utilitatibus fruetur utile est et honestissimum supplicare. Non inconveniens (?) hinc de primo [illegible] legitur quod cum quidam iniquorum (?) minaretur se non [illegible] conquestus paucum nisi cum insecuerint peteret milites aptare quorum presidio illesus servaretur ab iniuria iniquorum. Ibi non sue voluptati sed eorum utilitati vacaturus, [illegible] eciam cum auxilium ab imperatore ad suam defensionem petere monet. Item Ambrosius primo de officiis: fortitudo que bello tuetur a barbaris patriam vel domi defendit infirmos vel a latronibus socios plena iusticia est. Item Seneca (?) [illegible]. Sic quibus fortitudinem [illegible] in prosperitate curat et infirmos reddit quod est illis sua infirmitas debilitata cum membra quibus sanis non sicut utebantur [illegible] ope destituebant (?). Item Ambrosius de officiis libro primo: Non inferenda sed inde repellenda iniuria lege virtutis est. Qui enim non repellit a socio iniuriam si potest tam est in vicio quam ille qui facit. Item Anastasius papa: Qui potest obviare et perturbare perversos et non facit, nichil aliud est quam favere impietati eorum. Nec caret scrupulo societatis occulte qui manifesto facinori desinit obviare. Et ideo quod non tantum obviandum est pravis et iniuria sociorum armis propulsanda est, ut et malis adempta facultate delinquendi prosit et bonis concessa facultas libere conversandi crescat in immensum (?). Sed qui non facit condempnat. Helinandus ut supra.

Ca. xxx d' affectu mutuo principis et subditorum

Ultimum eorum quibus Plutarchus dicit muniri principem est favor amor subditorum. Codrus Atheniensium rex pro victoria suis se ipsum morti tradidit. Nam mutato regis habitu sarmenta colligens castra hostilia ingressus a milite quem falce in iurgio provocaverat interfectus est. Inde istud provenit (?). Et magna Codri Decios duces romanorum se pro suis exercitibus morti devovisse celebre est. Iulius Cesar dicere solitus erat ducem qui non laborat ut militibus carus sit militem nescit amare. Qualitatem ducis in exercitu [illegible] hostes debere esse. Item pistorem inimicula (?) dicat quod sibi meliorem panem quam ceteris militibus in mensa supposuerat. Alexander militem suum macedonem senio confectum nimio frigore obstupefactum vidit in sublimi et propinqua igni sede sedens; cum animadvertisset statim descendit et in suis manibus corpus frigore duplicatum in illam sedem imposuit. Plato cum audisset Dyonisium tyrannum Siculum de corporis sui incolumitate custodibus [illegible] tam malum inquit fecisti ut eciam multis vite hostes custodiri premium (?). Sic oportet unica re obsequentibus cum affectibus ut quisque subditus pro eo periculis imminentibus caput opponat sicut urgente natura precipitanter ceteris se solent membra opponere. Unde Claudianus: Non sic excubie non circumstancia tela quam tutatur amor. Non extorquebis amari. Hoc alterna fides hoc simplex gratia donat. Hec usque dictum sit de institucione regum et principum qualiter se habere debeant in dominio vel milicie non solum secundum leges divinas sed eciam humanas. De decretis Gratiani prima parte d. x.

Ca. xxxi d' distinctione potestatis principum et sacerdotum

Quoniam idem mediator Dei et hominum homo Christus sic actibus propriis et dignitatibus distinctis officia potestatis utriusque discrevit, propria volens medicinali humilitate sursum efferri non humana superbia rursus in inferna demergi, ut et christiani imperatores pro eterna vita pontificibus indigerent et pontifices pro temporalium cursu rerum imperialibus legibus uterentur, quatenus spiritualis actio a carnalibus distaret incursibus et Deo militans minime se secularibus negociis implicaret, ac vicissim non ille rebus divinis presidere videretur qui esset secularibus negociis implicatus. Item Hugo de sacramentis libro secundo: Sancta ecclesia id est universitas fidelium corpus Christi vocatur propter spiritum Christi quem accepit, cuius participacio in nomine designatur quando a Christo christianus appellatur. Christus enim unctus interpretatur, illo videlicet oleo leticie quod pre consortibus (?) participibus suis secundum plenitudinem accepit et cunctis participibus suis quasi caput membris secundum participacionem transfundit ut ad totum effluat et totum vivificet. Universitas autem hec duos ordines complectitur, laicos et clericos, quasi duo latera corporis unius. Quasi enim ad sinistram sunt laici qui vite presentis necessitati inserviunt. Dextra cum qui ea

Ca. xxx d' affectu mutuo principis et subditorum

Ca. xxxi de distinctione potestatis principum et sacerdotum

que ad spiritualem vitam pertinent dispensat
quasi deputata pars intelligitur. Grece enim laos
latine dicitur populus. unde et basileos rex
dictus interpretatur quasi basis laos i. susten
tamentum populi. Clericus dicitur a giros clerus quod
latine sortem sonat sive quia ipse sorte electus
sit a deo et ad servitutem dei sive quia ipse de
sortis illius sit et quia vocatum aliam vitam
que non debeat clericus nisi dei et ea que ad
partem dei spectant. laicis ergo terrena posside
re conceditur. clericis vero spiritualia tantum committuntur
et concedimus. Due quippe vite sunt una ter
rena alia celestis una qua corpus vivit
corporea alia qua anima vivit spiritualis. vita
terrena bonis terrenis alitur. spiritualis spiritualibus.
Ut autem in utraque vita iusticia servetur et u
tilitas proveniat primum utrisque distributi sunt
qui utrorumque bona secundum necessitatem vel rationem stu
dio et labore acquirant. Deinde alii qui ea
potestate officii commissi secundum equitatem dispe
sent. Ipsi ea in utroque populo secundum utramque
vitam distributo potestates sunt constitu
te secularis spiritualis. In utraque diversi sunt
gradus et ordines. terrena potestas caput habet
regem spiritualis summum pontificem. Capitulum xxx

Quantum vero de preeminencia potestatis pontificum.

Quanto autem vita spiritualis dignior est quam
terrena et spiritus quam corpus tanto spiritua
lis potestas terrenam honore ac dignitate pre
cedit. Nam spiritualis terrenam et instituere habet
ut sit et iudicare si bona non fuerit. Ipsa vero
a deo primum instituta est et cum deviat a
solo deo iudicari habet et potest sicut scriptum
est spiritualis diiudicat omnia et cetera. Nam et
in veteri testamento primum a deo sacerdotium insti
tutum est postea vero per sacerdotem iubente
deo regalis potestas ordinata unde adhuc
in ecclesia sacerdotalis dignitas regalem potesta
tem sacrat et ut dicit apostolus qui benedicit
maior est. Extravagantes que de maioritate
et obediencia clemens iii. Omnes principes
terre et ceteros homines episcopis obedire beatus pe
trus precipiebat. Innocentius iii. illustri constanti
imperatori. Ergo data est imperialis sublimitas
quod te ausi fuimus in nostris litteris increpare hinc
autem admirationem sed non tamen [illegible]
quod legisti beatum petrum scripsisse. Subditi estote
omni humane creature et cetera. Regi autem quasi
regi tamquam precellenti non negamus quin pre
cellat imperator temporalibus illis dumtaxat
qui recipiunt ab eo temporalia sed pontifex in
spiritualibus antecellit que tanto sunt tempora
libus digniora quanto anima prefertur corpori. Quod
autem sequitur ad vindictam malorum laudem
vero bonorum intelligendum non est quod rex vel
imperator super bonos et malos gladii acce
perit potestatem sed in eos solummodo qui utentes

gladio eius sunt iurisdictioni commissi. Ad
firmamentum ergo celi hoc est universalis ecclesie
fecit deus duo magna luminaria i. duas
instituit dignitates que sunt pontificalis
auctoritas regalis potestas sed illa que preest
diebus i. spiritualibus maior que vero carnali
bus minor ut quanta est inter solem et lunam
tanta inter pontifices et reges cognoscatur
differentia. Extra [illegible] Valenti
nianus inclitus imperator suffraganeis mediolanensis
ecclesie dixisse legitur talem in pon
tificali sede constituite cui
et nos qui gubernamus imperium sincere nostra ca
pita submittamus et eius monita cum tam
quam homines deliquerimus suscipiamus necesse
velut medicamenta curantis. Nec illud omit
tamus quod theodosius imperator statuit et
karolus innovavit. Quicumque videlicet litem
habens sive petitor fuerit sive initio litis sive
decursis temporum curriculis sive cum nego
cium peroratur sive cum iam ceperit promi sententia
si iudicium elegerit sacrosancte sedis antisti
tis illico sine aliqua dubitatione etiam si pars
alia refragetur ad episcoporum iudicium cum sermo
ne litigantium dirigatur. Cum enim non huma
ne constitutioni sed divine potius innitantur
quamvis potestas nostra non est [illegible]
nullus sane mentis ignorat qui ad offi
cium vestrum spectet de quocumque mortali peccato
corripere quemlibet christianum [illegible]
serit [illegible] et [illegible]. Capitulum xxxi

[illegible] de decretis pontificum pro feuda sunt legibus imperatorum

Sicut ergo potestati seculari precellit pastorum
potestas ecclesiastica tum auctoritate [illegible]
periculum dependeat tenor et obediencia
preceptorum patet quod et precepta canonum sive de
cretorum pontificalium preferenda sunt edic
tis et legibus imperatorum. Gratianus in summa
di. ix. Ex decretis qui in nulla parte differt
i. Ius nature est quod in lege et evangelio continetur
quo quisque iubetur alii facere quod sibi vult
fieri et prohibetur alii inferre quod sibi nolit
fieri di. i. Ecclesiastica institutio canonum no
mine censetur decretum in di. x. Constitutiones
vero principum ecclesiasticis institutionibus non
preminent sed ecclesiasticis legibus postponen
de sunt. Ubi autem evangelicis atque canoni
cis decretis non obviaverint omni reverencia
digne habeantur. Gelasius ii. papa humane le
ges catenus valent quatenus ad [illegible]
non discrepant. [illegible] est quod in lege
scriptum est quod placet legis habet vigorem. Il
las leges credunt quidam [illegible]
[illegible] anacharsis [illegible] aranee
comparant que [illegible] detinent
et volatilia grandiora transmittunt. [illegible]
[illegible] quod constituta [illegible]

Cap. xxxi de preeminencia potestatis pontificum

[illegible]

ecclesiastico negocio non valet eo ipso quod a prin-
cipe lata est nisi forte privilegium fuit quod im-
perator ecclesie tribuit. Hec enim ipso iure nulla est. Sed
secularis in negocio lata si non contradicat
canoni nulla et ipsam ecclesia et tamquam suam ap-
probat et tenet ac per eam negocia decidit ubi
canon nil statuit. Verumtamen si eciam inveniretur
a principe ipsam quoque immutata sive debet
ecclesia nisi per canonem specialiter fuit confirma-
ta. Si vero canoni contradicit tunc eciam in se-
cularibus et in foro seculari nulla est vel legi vel
evangeliis contraria fuit tunc eciam non
nulla ut sunt leges de usuris loquentes et
de divorciis in foro autem ecclesiastico tales illi
legi contradicentes observari debet secundum il-
lum iudicari sicut est ille de prescriptione xxx
annorum dicto. Capitulum xxxiiii de legibus et earum
conditore capitulum

Dicto de civibus et regibus
sive de principibus tercio loco secundum ordi-
nem prius dictum restat dicendum de legi-
bus nam et ipse conscripti cum maiorum na-
tu sanciuntur a principibus mediantibus civibus.
Ex summa Azonis. Lex aliquando stricte ponitur
ut pro statuto populi romani cum dicitur lex
est id quod populus senatorio magistratu interroga-
te veluti consule constituebat. Consul enim
qui senator erat populum consulebat an ei pla-
ceret ita statui populus qui videbat ita
[illegible] adiungit licet alia illa sint eadem
est diffinicio quam dat lex est generale pre-
ceptum delictorum que sponte vel ignorancia
contrahuntur coercitio communis rei publice sponsio
quamquam id large ponitur pro omni racionabili
statuto unde et dicitur lex est sanctio sancta
iubens honesta prohibens contraria. Insti-
tuta in prologo institucionum. Imperatoriam maie-
statem non solum armis decoratam sed eciam
legibus oportet esse armatam ut utrumque tempus
et bellorum et pacis recte possit gubernari.
Quod principi placuit legis habet vigorem
id est quod imperator per epistolam constituit vel cog-
noscens decrevit vel edicto precepit. Hec
sunt que constituciones appellantur. Quedam que-
dam personales sunt ut quod princeps alicui
ob meritum indulsit vel si cui penam irrogavit
vel si cui sine exemplo subvenit personam
non egreditur. Papinianus in primo diffini-
cionum. Lex est commune preceptum virorum pru-
dencium consultacio delictorum que sponte vel
ignorancia contrahuntur coercitio rei publice spon-
sio communis. Celsus libro v digestorum. Ex hiis que for-
te uno aliquo casu possunt iura non con-
stituuntur. Idem libro xi. Nam ad ea potius
debet aptari ius que frequenter et facile quam
que perraro eveniunt. Modestinus in primo
regularum. Legis virtus hec est imperare ve-
tare permittere punire. Ulpianus libro i ad Sabi-
num. Iura non in singulas personas sed generaliter
constituuntur. Idem libro xvi ad edictum. Non ambigitur
senatum ius facere posse. [illegible] Omnis
autem lex aut permittit aliquid ut vir fortis
petat premium aut vetat ut sacrarum virginum
nupcias nulli petere liceat aut punit ut qui
cedem fecerit capite plectatur. Eius enim premio
aut pena vita moderatur humana. Facte sunt autem
leges ut earum metu humana coerceatur audacia
tutaque sit inter improbos innocencia et in ipsis
improbis formidato supplicio refrenetur no-
cendi facultas. Erit autem lex honesta iusta
possibilis secundum naturam secundum consuetudinem
patrie loco temporique conveniens necessaria utilis
manifesta quoque ne aliquid per obscuritatem
in captione contineat nullo privato commodo
sed pro communi civium utilitate conscripta. Ex
summa Azonis. Capitulum xxxv de constitucionibus capitulum

Quando condende sunt leges aut ab imperatore
consilio proceres sacri palacii ac ceteri
senatores honestissimo qui erant et di-
cebantur patres vel etate vel cure sollicitudine con-
scripti vero qui eorum nomina imperator habebat scripta
[illegible] deleguntur. Aut lex primo
aliam dictanda dictata quoque retractetur
[illegible] tractatur an sit communi et si tan-
dem omnes consenciant imperatoris consistoria
recitabitur ut principem firmet omnesque [illegible]
plebes divulgetur et valeat post duos
menses a tempore insinuacionis. Potest eciam con-
di lex a prefecto pretorio si non sit contraria legi-
bus principis et item ab hiis quibus imperator
mandaverit. Nec obstat quod scriptum est soli
principi licet legem condere. Qui et senatus
et prefectus et iuris consulti condiderunt origi-
nis ex auctoritate principali. Qualiter autem debeat condi lex
patet quia clare et aperte et cetera et inde
bitanter. Nichil enim adeo proprium est legisla-
toris ut claritas. Debet eciam condi cum deli-
beracione illa quam dixi supra. Sed nunc loquor de
legibus generalibus et non de specialibus vel pri-
vilegiis que generalia tamen [illegible] legitima.
Censetur autem lex esse generalis eo ipso quod con-
tinetur corpore iuris nisi in casu. Aliter autem
non est generalis nisi imperator de causa cog-
noverit et inter partes diffinitive pronunciave-
rit vel si remittat legem ad senatum vel si nota
edictum ut sepe dicitur hac edictali lege vel
nisi iubeat eam per omnes populos divulgari vel
in similibus causis idem statui vel nisi noceret
cum generalem. Cum vero condi debeat si queratur
utique quando super hoc preces imperatori porriguntur
vel cum ad hoc sua sponte movetur vel quando
non est plene diffinitum id quod queritur. Pau-
lus libro ii regularum. Quod quisque iuris in alterum
statuit ipse eodem iure utatur. Ex summa Goffredi
de constitucionibus. Innocencius [illegible] Ex summa

nimis malum statuit, ipse debet uti eo, unde et sapientis dicitur: auctoritatem patere legis quam ipse tuleris. Gratianus in decretis distinctione iiii. Augustinus ait in libro de vera religione. In istis temporalibus legibus quamquam de his homines iudicent cum eas instituunt, tamen cum fuerint institutae et firmatae, non licebit iudici de ipsis iudicare, sed secundum ipsas. Leges instituuntur cum promulgantur, firmantur cum moribus utentium approbantur. Sicut enim moribus utentium in contrarium nonnullae leges hodie abrogatae sunt, ita moribus utentium leges confirmantur. Unde illud Thelesphori papae decretum quo decrevit ut clerici generaliter a quinquagesima a carnibus deliciisque ieiunent, quia moribus utentium approbatum non est, aliter agentes transgressionis reatus non arguit, nisi forte quis dicat haec non decernendo esse statuta sed exhortando conscripta. Decretum vero necessitatem facit, exhortatio autem liberam voluntatem excitat. Ysidorus in quinto libro.

Ca. xxxvi de primis actoribus legum

Omnes autem leges aut divinae sunt aut humanae. Divinae natura, humanae moribus constant. Ideoque hae discrepant, quia aliis gentibus placent. Fas lex divina est, ius lex humana. Transire per alienum fas est, ius non est. Moyses gentis Hebraeae primus divinas leges sacris litteris explicavit. Foroneus rex Grecis primus leges iudiciaque constituit. Mercurius Trimegistus Egyptiis tradidit. Solon Atheniensibus. Ligurgus primus Lacedemoniis iura ex Apollinis auctoritate confinxit. Numa Pompilius qui Romulo successit in regnum primus leges Romanis edidit. Deinde cum populus seditiosos magistratus ferre non posset, decemviros legibus scribendis creavit, qui leges ex libris Solonis in latinum sermonem translatas duodecim tabulis exposuerunt. Fuerunt autem hi: Appius Claudius, Genucius, Veturius, Iulius, Manlius, Sulpicius, Sextius, Curiatius, Romilius, Postumius. Hi decemviri legum conscribendarum electi sunt. Leges autem redigere in libris primus consul Pompeius instituere voluit, sed non perseveravit obtrectatorum metu. Deinde Caesar coepit id facere, sed ante interfectus est. Paulatim autem antiquae leges vetustate atque incuria exoleverunt, quarum etsi nullus iam usus est, notitia tamen necessaria videtur. Novae a Constantino Caesare coeperunt et reliquis succedentibus, erant autem permixtae et inordinatae. Postea Theodosius minor Augustus ad similitudinem Gregoriani et Hermogeniani codicem factum constitutionum a Constantini temporibus sub proprio cuiusque imperatoris titulo disposuit, quem a suo nomine Theodosianum vocavit. Ysidorus ubi supra.

Ca. xxxvii de iure naturali

Ius generale nomen est, lex autem iuris species est. Et dictum ius quia iustum est. Iustinianus ubi supra. Iustitia est constans ac perpetua voluntas ius suum unicuique tribuens. Iuris prudentia est divinarum atque humanarum rerum notitia, iusti et iniusti scientia. Iuris praecepta sunt haec: honeste vivere, alterum non laedere, suum cuique tribuere. Ius publicum est quod ad statum rei Romanae spectat, ius privatum quod ad singulorum utilitatem. Ius privatum collectum est aut ex naturalibus praeceptis aut gentium aut civilibus. Ius naturale est quod natura omnia animalia docuit. Hinc descendit maris et feminae coniunctio quam nos matrimonium appellamus, liberorum procreatio et educatio. Ulpianus libro primo institutionum. Ius nomen a iustitia descendit. Nam ut eleganter Celsus definit, ius est ars boni et aequi, cuius merito quis nos sacerdotes appellat. Iustitiam namque colimus et boni et aequi notitiam profitemur, aequum ab iniquo separantes, licitum ab illicito discernentes, bonos non solum metu poenarum verum etiam praemiorum exhortatione efficere cupientes, veram nisi fallor philosophiam non simulatam affectantes.

Ca. xxxviii de speciebus iuris

Publicum ius in sacris, in sacerdotibus, in magistratibus consistit. Privatum est quod ad singulorum spectat utilitatem, quod tripartitum est: collectum est enim ex naturalibus praeceptis aut gentium aut civilibus. Pomponius libro singulari enchiridii. Ius gentium est erga deum religio, ut parentibus et patriae pareamus. Florentinus libro primo institutionum. Ut vim atque iniuriam propulsemus. Nam iure hoc evenit ut quod quisque ob tutelam corporis sui fecerit iure fecisse existimetur. Papinianus libro primo diffinitionum. Ius praetorium est quod praetores introduxerunt adiuvandi vel supplendi vel corrigendi iuris civilis gratia propter utilitatem publicam, quod et honorarium dicitur ad honorem praetorum sic nominatum. Marcianus libro primo institutionum. Ipsum ius honorarium viva vox est iuris civilis. Paulus. Praetor ius reddere dicitur etiam cum inique decernit, relatione facta non ad id quod praetor fecit, sed ad id quod praetorem facere convenit. Ysidorus ubi supra. Ius gentium est sedium occupatio, aedificatio, munitio, bella, captivitates, servitutes, postliminia, foedera pacis, induciae, legatorum non violandorum religio, connubia inter alienigenas prohibita. Et inde ius gentium, quia eo iure omnes fere gentes utuntur. Ius militare est belli inferendi sollempnitas, foederis faciendi nexus, signo dato egressio

Ca. xxxviii de speciebus iuris

in hostem vel commissio. Item signi dati receptio. Item flagitii militaris disciplina, si locus deseratur. Item stipendiorum modus, dignitatum gradus, premiorum honor, veluti cum corona vel torques donantur. Item prede decisio et pro personarum qualitatibus et laboribus iusta divisio. Item principis portio. Gracianus in summa. Ca. xxxix. De ortu iuris triplici.

Naturale ius inter omnia primatum tenet et tempore et dignitate. Cepit enim ab exordio rationalis creature nec variatur tempore sed immutabile permanet. Sed cum naturale ius in lege et in evangelio supra dicatur esse comprehensum, quedam autem contraria his que in lege statuta sunt nunc inveniuntur concessa, non videtur ius naturale immutabile permanere. In lege namque precipiebatur ut mulier, si masculum pareret, xl, si vero feminam lxxx diebus a templi cessaret ingressu. Nunc autem statim post partum ecclesiam ingredi non prohibetur. Di. v. His itaque videtur: Sunt in lege quedam moralia, ut non occides, quedam mistica, ut sunt sacrificiorum precepta et alia his similia. Moralia mandata ad naturale ius pertinent et ideo nullam mutabilitatem recepisse monstrantur. Mistica vero quantum ad superficiem a naturali [hole] probantur aliena, quantum ad moralem [hole] intelligentiam inveniuntur sibi [hole] ac per hoc etsi secundum superficiem videntur esse mutata, tamen secundum moralem intelligentiam mutabilitatem nescire probantur. Ius vero consuetudinis post naturalem legem exordium habuit, ex quo homines convenientes in unum ceperunt simul habitare. Ex quo tempore factum creditur, ex quo Chaym civitatem legitur edificasse. Di. vi. Ius autem constitucionis cepit a iustificacionibus quas deus tradidit Moysi dicens: Si emeris servum hebreum etc. Ex. xxi. Ca. xl. De differencia corporum et ordine.

Differt autem ius nature a consuetudine et constitucione. Nam iure nature omnia communia sunt omnibus, quod non solum inter eos servatum creditur de quibus legitur: Multitudinis autem credentium erat cor unum et anima una etc. Act. iiii, verum etiam ex precedenti tempore a philosophis traditum invenitur. Unde apud Platonem illa civitas iustissime ordinata traditur in qua quisque proprios nescit affectus. Iure vero consuetudinis vel constitucionis hoc meum est, illud vero alterius. Unde Augustinus super Iohannem: Unde quisque possidet quod possidet? Nonne iure humano? Nam iure divino domini est terra et plenitudo eius. Iura autem humana iura sunt imperatorum. Quare? Quia ipsa iura humana per imperatores et reges seculi reges distribuit deus humano generi. Item: Tolle iura imperatorum, et quis audet dicere: Hec villa mea est, meus servus est, iste servus meus est, hec domus mea est? Hec dicatis quod nos imperatori. Tullius in rethorica ii: Natura ius est quod cognationis aut pietatis causa servatur, quo iure parentes a liberis coluntur; et consuetudine ius est quod sine lege eque ac si legitimum sit usitatum est. Gracianus in summa: Dignitate vero ius naturale simpliciter consuetudini et constitucioni prevalet. Quecumque enim vel moribus recepta sunt vel scriptis comprehensa, si naturali iuri fuerint adversa, vana et irrita sunt habenda. Nicolaus papa: Mala consuetudo non minus quam perniciosa corruptela est abicienda, que nisi citius radicitus evellatur, in privilegiorum ius ab improbis assumitur. Augustinus: Veritate manifestata cedat consuetudo veritati. Item super ... Certe, ut beatus Ciprianus ait, quelibet consuetudo quantumcumque vetusta, quantumcumque vulgata veritati est omnino postponenda, et usus qui veritati est contrarius est abolendus. Hoc plane verum est, quia ratio et veritas consuetudini preponenda est, sed si consuetudini veritas suffragatur, nichil oportet firmius retinere. Ysidorus in summa. Ca. xli. De iure naturali.

Ius autem naturale est aut civile aut gentium. Ius naturale est commune omnium nationum et quod ubique instinctu nature, non constitucione aliqua habetur, ut viri et femine coniunctio, liberorum successio et educatio, communis omnium possessio et omnium una libertas, acquisitio eorum que celo terra marique capiuntur. Item depositi rei vel commendate pecunie restitutio, violencie per vim repulsio. Nam hoc aut si quid huic simile est numquam iniustum sed naturale equumque habetur. Ex decretis Graciani in prima parte: Ius nature est quod in lege et in evangelio continetur, quo quisque iubetur alii facere quod sibi vult fieri. Di. i. Et contra statuta et instituta canonum nomine censetur. Regula iuris: Iure nature equum est neminem cum alterius detrimento et iniuria fieri locupletiorem. Tullius vel de legibus i. ... vel de ethica capitulo et item sub illo titulo quod nobis innata sint virtutum semina. Ex decretis di. xii. ... Placuit sancto concilio ut metropolitane sedis auctoritate coacti unusquisque provincie episcopi rectoresque ecclesiarum unum eundemque in psallendo teneant modum quem in metropolitana sede cognoverint institutum, officia publica, id est matutinum vel missam, alii qui in principali ecclesia

celebrare non liceat. Actor. Prima vero datio c-
primus iuris naturalis est coniunctio maris
et femine quam natura omnia animalia docu-
it, nec prohibitione vetatur quod liceat alicui cum
sua in publicis dividere. Nota quod ius naturale quod-
dam est universalissimum, scilicet quod est in omnibus
rebus in concordia earum rerum et de tali
iustitia naturali agit Plato in Timeo cum
unum elementorum non potest esse sine aliis. Quod-
dam autem minus universale, quod scilicet natura
omnia animalia docuit. Et hoc ius de quali
nunc est coniunctio maris et femine. Quoddam
vero speciale quod scilicet naturalis ratio dictat, et ta-
le ius est in solis viventibus rationalibus. Unde de
tali nunc est fidelitas quam servare debet uxor
sue. Est itaque de iure naturali speciali coniugium
esse. Unde tamen cum antiquis patribus di-
spensavit Deus, non quantum ad essentiam
virtutis, scilicet castitate, sed quantum ad opus
virtutis, cum immutabilis est. Sed opera va-
riabilia sunt. Summa iuris. Ca. xlii. De iure

Constitutio est ius humanum positivum
quod dicitur positum quasi positum ab hoc
sive compositum. Constituere potest in
secularibus imperator. Potest etiam civitas
legem municipalem facere. In ecclesiasticis au-
tem apostolicus facit generales constitutiones
et synodus generalis. Potest etiam synodus
metropolitana vel etiam episcopus constitu-
tiones facere, sed non generales. Capitulum et capitu-
la etiam quoque quod universitas constituere pos-
sit dummodo talis constitutio non sit pre-
iudicium omnibus aliis inferri et ad constitutiones
non contradicenda tunc cum non valet. Consti-
tuendi causa est qualitas constitutionis vel causa
nove iudicialis diffinitio. Officium consti-
tutionis unico vocabulo sic comprehenditur:
permittit, punit, imperat atque vetat. Pre-
iudicat autem constitutio posterior anteriori
si contraria sit, alioquin posterior secundum priorem
intelligitur. Et hoc dico si absque eo eliguntur
imperante. Item aut ad minus illa preiudicat que
facta est ab illo qui est maioris auctorita-
tis. Vero quod ex causa statuitur aliquando dispensa-
tio et tunc cessante causa debet cessare con-
stitutio quia cum dispensatio contra ius gene-
rale sit non est trahenda ad consequentiam.
Unde dicit regula iuris: Quod contra ne-
cessitate non debent in argumentum trahi. Et
hoc dico ubi locum illud succedat. Alia causa
aliquando vero ius commune statuitur ex causa et
aut compositum est sive institutione et tunc ces-
si cesset causa debet cessare aut non. Et
tunc erit constitutio perpetua. Summa quo-
que nota quod ius positivum id est constitutionem vel
legem constitutam sive ius commune cessare fa-
ciunt aliquando necessitas, utilitas, pietas, stan-

dalum, contraria constitutio, contraria quoque
consuetudo. Regula iuris. Ca. xliii. De iure civili

Omnis diffinitio in iure civili periculosa
est, parum est enim ut subverti non possit.
Ysidorus in v. Ius civile est quod quisque
populus vel civitas sibi proprium humana divina-
que causa constituit. Iustinianus in principio Institutionum. Omnes
autem populi qui legibus et moribus reguntur
partim suo proprio partim communi omnium homi-
num iure utuntur. Nam quod quisque populus ipse sibi
ius constituit, id ipsius proprium civitatis
est vocaturque ius civile quasi proprium ius
ipsius civitatis. Quod vero naturalis ratio inter
omnes homines constituit, id apud omnes populos
peraeque custoditur, vocaturque ius gentium,
quasi quo iure omnes gentes utuntur. Ius ci-
vile constat aut ex scripto aut ex non scripto.
Scriptum ius est lex, plebiscita, senatus
consulta, principum placita, magistratuum edicta,
responsa prudentum. Lex est quod populus Roma-
nus senatorio magistratu interrogante, velu-
ti consule, constituebat. Plebiscitum est quod
plebs plebeio magistratu interrogante, velu-
ti tribuno, constituebat. Plebs autem a populo differt
ut species a genere. Nam appellatione populi universi
patricii et senatores etiam cives significantur;
plebiscita lege Hortensia lata non minus
valere quam leges ceperunt. Senatus consultum
est quod senatus iubet atque constituit. Sed et quod
principi placuit legis habet vigorem. Responsa pru-
dentium sunt sententie et opiniones eorum quibus
permissum erat iura condere. Nam antiqui-
tus institutum erat ut essent qui iura pu-
blice interpretarentur, quibus a Cesare ius respon-
dendi datum est, qui iuris consulti appella-
bantur. A quorum ipsorum media recedere non lice-
bat. Ca. xliiii. De iure Atheniensium et Lacedemoniorum

Ius civile a duabus civitatibus Athenienses
emanavit: Atheniensium et Lacedemoniorum. La-
cedemonii ea que pro legibus observabant
memorie mandabant. Athenienses ea que
in legibus scripta erant custodiebant. Hec
Elinandus in cronicis suis l. xiii. Regnante
Ioas in Iuda Ligurgus Lacedemoniis iu-
ra composuit. Iustinus l. iii. Ligurgus legi-
bus suis nichil aliis sanxit cuius non
ipse documenta primus daret. Aurum argen-
tumque sustulit ut omnium scelerum materiam sustulit;
fundos omnium equaliter inter omnes divisit, ut
equata patrimonia neminem potentiorem altero
redderent. Convivari omnes publice iussit ne
cuius divitie vel luxuria in occulto essent.
Iuvenibus non amplius una veste toto
anno uti permisit, nec quemquam progredi nec epu-
lari opulentius. Emi singula non pecunia
sed compensatione mercium iussit. Pueros puberes no-
n in forum sed in agrum deduci iussit ut primos

annos non religione sed in cunctis ope et labo-
re egerit. Licet eos pupilli causa constitue-
ret interim tutor pupillo regi. Licet plus in
urbem reddere quam cum sua essent statuit.
Virgines sine dote nubere iussit, ut uxores
non pecunie eligerentur. Maximum honorem
non divitum et potentium sed senum esse sta-
tuit. Hec et alia que solutis antea mori-
bus dura videbantur auctorem eorum Apol-
linem Delphicum finxit, et inde se ea detu-
lisse. Deinde ut eternitatem suis legibus da-
ret, iureiurando obligat civitatem nichil
eos de eius legibus mutaturos priusquam re-
verteretur. Simulans se ad oraculum Delphici Apollinis profecturum
consulturum quid addendum vel mutandum legibus
videretur. Profectus est autem Cretam ibique volun-
tarium exilium perpetuus egit, moriensque abici ossa
sua in mare iussit, ne forte Lacedemo-
nii referrent et sic se putarent Lacede-
monii solutos iureiurando. Draconis
tempore regnante Sedechia Solon Athenien-
sis unus de vii sapientibus Draconis
sive Draci legibus antiquatis, contra eas
que ad fagionem pertinebant, non genti-
um periculum iura composuit. Primus etiam
libris iulatum translate leges Rome compo-
site sunt. Guillelmus li. 8. Ca. xxxix De ortu et incremento iuris apud romanos

Quirinusque vel potentissima ius apud roma-
nos ius preceptum est. Pomponius li. sin-
gulari enchiridii tradit Romulum
divisisse populum in xxx partes quas curi-
as appellavit, quia tunc rei publice curam
per sententias earum partium expediebat. Et ita tunc
et ipse leges curiatas tulerunt et se-
quentes reges, que omnes conscripte sunt in
li. Sexti Papirii qui fuit tempore Tarquinii
Superbi, qui liber appellatur ius Papirianum
non quia ipse Papirius de suo quicquam ibi ad-
iecit, sed quod leges sine ordine latas in unum
composuit. Exactis deinde regibus lege
tribunicia omnes eorum leges exoleverunt,
iterumque cepit populus Romanus incerto magis
iure et consuetudine aliquanta quam per le-
gem latam. Postea ne diutius hoc fieret
placuit publica auctoritate x constitui viros
per quos peterentur leges a Grecis civitatibus
et civitas fundaretur legibus, quas in
tabulis eboreis perscriptas pro rostris com-
posuerunt, ut possent leges apertius perci-
pi. Datumque est eis ius eo anno summum, uti
leges corrigerent et si opus esset interpre-
tarentur, ut qua provocatio ab eis fieret
ceteris magistratibus fieret. Qui et ipsi anima-
dverterunt aliquid deesse illis primis legi-
bus, ideoque sequenti anno alias duas eis-
dem tabulas adiecerunt, et ita appellate sunt
leges xii tabularum. Quarum ferendarum

auctorem fuisse x viris Hermodorum quen-
dam Ephesium exulantem in Ytalia quidam
retulerunt. Post hoc Appius Claudius lege
actiones ad formam redegit, in libro. Gneus
Flavius scriba libertini filius subreptum ipsum librum tradidit
populo. Id munus adeo gratum fuit populo ut tribunus
plebis fieret et senator et edilis curulis.
Hunc librum actiones continens appellatum ius
civile Flavianum. Primus iuris civilis scien-
tiam Coruncanius publice professus est. Fuit autem
maximus pontifex Papirius publicus qui
leges regias in unum contulit. Post Appi-
us Claudius unus ex x viris, cuius ma-
ximum consilium in xii tabulis scribendis
fuit. Post hunc Appius Claudius eius-
dem generis cognomento Centimanus, qui
viam Appiam stravit et aquam Claudiam
induxit et de Pirro in urbem non recipi-
endo sententiam tulit. Publius Mucius x libellos
reliquit, Brutus vii, Manilius tres. Post
hos Quintus Mucius Publii filius ius civi-
le primus constituit generatim in libros xviii
redigendo. Auditores complures. Omnis iuris con-
sultorum libri digesti sunt ab Auspidio. Nam
iura in xl libros. Omnis reliquit. Hic
et hos libros attigit. Tempus fuit Labeo, qui
noluit cum afferretur ei consulatus ab Augu-
sto, quo suffectus fieret, et honore suscepto
plurimum studiis operam dedit, et totum annum
ita diviserat ut Rome sex mensibus esset cum
studiosis, sex mensibus conscribendis libris operam daret. Reliquit
xl volumina hic dicta velut diversas sectas
fecerunt. Antistius Capito et hic qui eo tempore
dicebantur. Perseverabat Labeo ingenii
qualitate et fiducia doctrine plurima innova-
re instituit. Ysidorus ubi supra. Ca. xlvi

Ius quiritium est proprie De iure quiritum romanis
romanorum quod nulli tenent nisi quirites, proprietatibus
id est romani, tamquam de legittimis he-
reditatibus, de cretionibus, de tutelis, de usu-
capionibus. Constat autem ius quiritum ex
legibus et plebiscitis, constitutionibus principum
et edictis, sive prudentum responsis. Lex est con-
stitutio populi qua maiores natu simul cum
plebibus aliquid sanxerunt. Scita sunt que
plebes tantum constituunt, et vocata scita
quia plebs sciat vel quod sciscitat et rogat ut
fiat. Senatusconsultum est quod tantum senato-
res populis consulendo decernunt. Constitutio
vel edictum est quod rex vel imperator constituit
vel edicit. Responsa sunt que iuris consulti
respondere dicuntur consulentibus, unde et Respon-
sa Pauli dicta sunt. Erant quidam prudentes
et arbitri equitatis, qui institutiones civilis
iuris compositas ediderunt, quibus dissi-
dentium lites contentionesque sopirent. Que
dam etiam leges dicuntur ab hiis qui condiderunt

ut compilavit tribunicie Julie carnelie
pappia pompeia falcidia aquilia Satura
rio lex est que de pluribus simul rebus elo
quitur dicta a copia rerum et quasi a satur
tate unde et satura scribere est poemata va
ria condere ut oracij iuvenalis et persij
leges novelle hodie leges novarum constitutionum
sunt a iustiniano condito codice quoniam iniqua
antiquitatis vitatorum usus fuit. Ecclesia
in decretis d. ij. C. xl. d. Inter canones
Ecclesiastica vero institutio canonis
nomine censetur. Idem d. iij. Canon
grece latine regula interpretatur. Regu
la dicta est eo quod recte ducit nec aliquando
aliorsum trahit alij dixerunt regula
dictam vel quod regat vel quod normam recte vivendi
di prebeat vel quod distortum pravumque est corri
gat. Porro canonum alij sunt decreta pon
tificum alij statuta conciliorum. Conciliorum
vero alia sunt universalia alia provincialia.
Ex d. xix. Agatho papa omnibus episcopis Sic
omnes apostolice sedis sanctiones accipi
ende sunt tamquam ipsius divina voce Petri fir
mate. Item ex capitulo Caroli imperatoris
In memoria beati Petri apostoli honoremus sanctam
romanam ecclesiam et apostolicam sedem ut que
nobis sacerdotalis mater est dignitatis esse
debeat ecclesiastice magistra rationis et licet vix
ferendum ab illa sancta sede imponatur iugum
tamen feramus et pia devotione tolleremus.
Item et Sic ergo nunc sine dolore prostrati
omnesque apostolicis nascuntur canonum preceptis vel
decretis. Hugo cathalanensis preceptiones ca
nonum seu prosolutiones que a apostolicis vi
ris romanis pontificibus seu ceteris ortho
doxis patribus tradite ad nos usque perve
nerunt quam salubres et utiles sunt esse dici
evidenter ostendit ratio et gravissima prim
comprobat auctoritas. Ipsis enim tamquam regimi
ne spirituali regimur ac gubernamur. Ipsis cano
nibus dico tamquam regulis arcemur ab il
licitis quibusque et inhonestis cohibemur. Per
ipsos ecclesiasticis doctrinis intendere disciplinis
et rebus divinis adhibere diligentiam. Secun
dum ipsos omnes fere ecclesiarum administrationes dispe
santur et ut verbis pape leonis utar ipsi
sunt per quos episcopi iudicant. Ipsi per quos epi
scopi et clerici iudicantur. Proinde omnibus fideli
bus corporum virtutum seu utilitate obediendum
fidei et sacramentorum quantum plenarie continet
tam ipse ecclesia administrationes quasdam ac
preceptiones vitas ad publica esse utiliter
tum apponi meruerunt et iure autenticam
scripta communi ac speciali hac nomine intitula
ri decreta pontificum et obtinuerunt tamquam eccle
siastice leges vigorem tenuerunt. Postrema
iuris canon quid dicit multiplex dicitur. Cum

canon alicuius negocii ipse diffiniente pre
sentibus cardinalibus et supplicatis et hoc
decretum appellatur et dicitur etiam canon
alicuius iuris consultationi per rescriptum
facta missio et hoc decretalis epistola vocatur. Item
canon dicitur inviolabilis generale super universali
esse statum facta promulgatio et sic ipse sunt.
Dicitur etiam canon idem quod pensio sicut in
dicitur qui non solvit canonem per biennium re
pellatur a possessione. Postrema decretalis
decretalium. C. xlviij d. orta et supplicato
Dicit canon quod vetus nobis decretorum
ricus dampnus pie nimie muscitia
galibi dissolutos arguunta peregit
in novum ut compositionibus priorum confusionem
inferat insualem et quoniam utilitatem
procuravit penitus dissipare quam nomi
dicens homo iopus ipsius mediamali simili
tate sua turbine priorum primi parentis dis
sipatam ad amantem sui fugiens firmius
solidavit. Iuxta civitate duo viri insuales
bellatores fortissimi convenit quorum ma
ior alter suum in suo clipeo desevigat que
si sedem sanctam de medio euntes sublata
ipso esse intelo et initia plicuit reforta
sunt ergo magis ut ista dissensio sedaretur et
ipse hec iudiciorum magis est canonica doc
trina publica in medio constitutum videre
ne quis sibi promittere valeat ignorantiam
Quod autem moventur summi pontifices ad ve
tus canonum destruendam hac possit evidens
ratio assignari quia nove causarum emer
gentium qualitates novis exigunt decisionibus
terminari ut singulis morbis competentibus
remediis debitatis ius suum cuiusque salu
briter tribuatur. Hugo cathalanensis horum
canonum tanta in immensum crevit volumina
ut vel tangi non possent ipse scriptum vel
scribi vel legi per fastidium. Quare decretalibus
aut romanis sibi immixte pontificibus tot
et tanta apposita sunt partium originalibus
corporum aliis partim ex capitulis eorum vel rectorum
virorum plurimum ut omnem memoria superat
excedunt. Cuius rei ipse pontifex alij in multis
edita est consiliis cum hec inter certum inserta
sunt ipse tanta ergo librorum immensitatem
que vel legi vix poterat vel teneri memoria
cogitavit quidam doctores prudenti in
tellectu salubri consilio provida cautela
horum opus luculenta facta abbreviatione
compilatio gloriose memorie venerabilibus vo
cari hostensis episcopus exquisita diligentia
de Pignadiis canonum regulis quedam ca
pitula ordinavit et denique de x libris
laudabili redegit compendio sed quia et
ille liber immensus est et non dum ad hoc
breviatus ut recte custodiam possit va

minuari temptavi ergo summarium illius facere et volumine eius in libellum redigere manualem. Extitit etiam apud nos liber decretorum apocrifus quem primus compilavit Ysidorus scilicet epistolas decretales romanorum pontificum canones quoque conciliorum que per successores temporum diversis locis per orbem ecclesias catholicam celebrata fuerunt in unum grande volumine compingens. De quo scilicet volumine sive corpore partibus ex epistolis pontificalibus et conciliis simul et orthodoxorum doctorum opusculis manifestum est Yvonis et Graciani decreta fuisse excerpta. Ex summa de capitulis decretalium.

Cap. xlix De compilatione [illegible] et [illegible] abbreviatione earum

Sed cum omnia non possent in corpore decretorum comprehendi post compilationem Yvonis factam et Graciani multe decretales epistole emanaverunt quarum tempore Alexandri primus fuit auctor Bernardus papiensis prepositus et etiam subsequenter episcopus ordinator que prima compilatio appellatur. Secundo tempore Celestini et Urbani Johannes Galensis quandam condidit compilationem que solebat secunda compilatio nuncupari. Set quia quedam decretales reperiebantur in illis quas romana curia non approbabat ideo Innocentius tercius per Petrum Beneventanum aliam fecit compilationem decretalium que a tempore sue promotionis usque ad xii annum ipsius continebantur vel ipsius et quasdam quas in generali concilio promulgavit que iii et quarta compilationes appellabantur. Deinde tercie compilationi et se [illegible] compilatoribus in presenti tempore Honorii pape facta fuit quedam compilatio que quinta seu Honoriana dicebatur. Et certum non decebit reprehensibile iudicari si secundum statuta temporum statuta quandoque varientur humana presertim cum urgens necessitas et evidens utilitas hoc deposcit quia ipse Deus ex hiis que statuerat in veteri testamento nonnulla mutavit in novo. Igitur Gregorius signa et prodigia in medio mundi emittere et producere [illegible] decretales sub hoc est iuris stilo iuncto compilationibus que in statu et [illegible] redigi faciebat iuxta illud sua instat et decretales a predecessoribus suis compilatas removendo superflua et incumbrancias fin[illegible] occupancia decurtavit, in unum redigi fecit per Raymundum penitentiarium suum ut de compilationibus veteribus constitutiones elicit melius [illegible]. Et ne nominibus [illegible] quam titulis et etiam capitulis ista facta est decisio. Nam

cum plures essent v volumina in quibus decretales distinguebantur habebantur hodie per Gregorianam providentiam ad volumen unicum sunt redacta in quo solum quinque distinctiones reperiuntur. Decurtavit titulos nam cum in veteribus quinque c et xxx comprehenderentur ad [illegible] xxx hodie sunt redacti. Item in capitulis scilicet non minus. Nam cum in antiquis libris v mille et xl duo essent ad mille et d iii reducuntur. Quia ergo ex tot compilationibus eorum tedium confusionem et inutilibus desperationem frequentissime inducebat propter hoc factum fuit hec compilatio que sufficit ad canonistarum [illegible]. Dividitur opus in v partes. Prima tractat de officiis clericorum et prelatorum iudiciorum. Secunda de iudiciis et processu iudiciorum. Tercia de vita et honestate clericorum. Quarta de matrimonio. Quinta de criminalibus et penis. Quare autem sic ordinavit hec est racio. Omne ius quo utimur vel ad personas pertinet vel ad res vel ad actiones. Ideo primo tractat de personis. Sed quia persone in iudicio [illegible] alias causas examinant diffiniendo vel sequendo componendo. In secundo tractat de iudiciis. Verum cum duplex sit genus hominum clericorum scilicet et laicorum quod duobus modis scilicet iure naturali et iure et moribus et vita et honestas clericorum longe preeminet vite laicorum ideo primo tractat de vita et honestate eorum. Scilicet quia in laicis vita et honestas scilicet attendi que consistit circa sponsalia et matrimonia ideo quartus de hiis intitulatur. Verumtamen cum vel clericus vel laicus vitam mundam sive inmundiciam ducere potest vel honestam sive deshonestate propter hoc quintus de criminibus et eorum penis scilicet tractatur. Vel aliter sub prima pars per officia [illegible] secunda pars testes et iudicia. Tercia de rebus et vita clericorum. Quarta dat formam vite nubentium. Quarta docet. Ultima de criminibus et penis tractat eorundem.

Cap. l De concordancia canonum

Cum autem in scriptis sanctorum patrum vel apostolorum [illegible] capitulum vel canonem reperientis ab uno quidem secundum rigorem iudicii [illegible] ab alio vero secundum indulgencie moderamen dispensatum non statim ut contrarium reprehendens scriptorum intencione diligenter intuita unam esse scripture faciem intellige que de uno caritatis fonte processit. Ubi enim [illegible] in canone quilibet statuitur secundo in clero lapsi [illegible] ordinibus post condignam satisfactionem reverti possunt et ad ordinem suum redire. Scilicet [illegible] in alio [illegible] dicta quod semel lapsi per sua ordinatione

decime pars iam depositi erant et nullum gra-
dum sacerdocii potuerunt adipisci. Putas ne
hec sunt contraria videtur superficies sic
facere dissonanciam. Sed si diligenter attendas
auctoris intencio facit concordiam. Est enim
canone illum qui aliter dispensat et mandat
ipse infirmos compassione mitigat alios ag-
gravat et intendit rigore ecclesiastice discipli-
ne. Licet desperacione venie hac dicit ne forte
cum claves ecclesie dispensantur quibus ligati
salvamur. Sed zelo quodam iusticie et furore [illegible]
stupescenda vicia ut hac singulari cautela me-
tus quidam liberi peccantibus incuteret. Multa
insuper modo invenientis canonibus imperiales
que pro necessitate temporis vel consideracione
personarum vel eciam etatis alii rigore iudicii
intenduntur. Alii pie moderacione indulgentur.
Pone ergo iam debes quia sunt quedam precep-
ciones et prohibiciones mobiles quedam im-
mobiles. Immobiles sunt quas lex eterna
sancivit que observate salutem conferunt. Non
observate eandem auferunt. Qualia sunt di-
liges dominum deum tuum etc. et honora patrem
et matrem. Non occides. Non mechaberis et similia. Mo-
biles vero sunt quas lex eterna non sancivit sed
posteriorum diligencia racione utilitatis invenit
non ad salutem principaliter obtinendam sed ad
eam tucius muniendam. Quale est illud
apostoli hereticum hominem post primam et secundam cor-
reccionem devita. Et qualia sunt que proximum
canonum itaque preceptiones vel prohibiciones mo-
biles sunt et secundum rigorem ecclesiasticum vel
moderacionem quibus arcantur ut sepe dictum est qui-
bus dispensantur. Quas si quis preceptiones vel
prohibiciones mobiles sunt et secundum rigorem
ecclesiasticum vel moderacionem quid secundum iudicium
intuitus fiunt et quid quid secundum [illegible]
dicat vigilanter attendit inveniet in eis nichil
ambiguum vel contrarietatis inveniet. Est summa
iuris canonici. In summa nota quod canonum
quedam sunt generales scilicet de statu univ-
ersalis ecclesie quedam non generales et hoc mul-
tiplicatur scilicet quoad tempore quoad locum quoad causam quoad
personam. Item quidam dati sunt secundum preceptum
quedam secundum consilium quedam secundum rigorem
quedam secundum misericordiam. Et secundum istas distinc-
ciones possunt solvi multe canonum contra-
rietates. Item epistola decretalis aliquando est con-
stitucio scilicet in qua papa aliquid statuit. Aliquando
est consultacio scilicet in qua de iure videtur. Ali-
quando diffinicio que scilicet per eam diffinitiva sentencia
negocium diffinit. Aliquando commissio que
scilicet per eam negocium alicui diffiniendum commit-
titur. Est summa decretalium. Ca. 7 li. de rescriptis

Rescriptum dicitur quod a papa vel imperatore
rescribitur ad consultacionem vel ad rela-
cionem. Rescriptum si est similis [illegible]

constitucionis. Est enim epistola decretalis et habet
auctoritatem causis diffiniendis. Similiter et quod
est preter ius. Item non tamen ius nam nullum impli-
cat contrarietatem rescribentis et illicitis iuris quod
quod sit inventum facile. Unde cum [illegible]
imperatores et ceteros principes et non rescripta tamen
ius eliciant ab omnibus iudicibus recipitur et sustenta-
ri nisi forte aliquid quod non ledat alium et pro-
sit petenti vel dumtaxat supplicantibus indulgeat.
Itaque rescriptum quod est contra ius iuxta casum
suum intelligendum est contra perpetua persuasione quod ex
aliqua causa vel imperator ita scripserit nec ad
consequenciam trahi valuit nisi voluntas eius
contraria vel per aliqua verba in rescripto conten-
ta per alia indicia apparuit tunc enim secundum vo-
luntatem eius tenendum est. Etiam contra ius di-
vino tale sit ius tamen per constitucionem pape vel impera-
toris derogari possit. Primum enim ius antiquum
abrogantur prevalet aut secundum rescriptum pre-
ceteris capitulis. Sed si de eo mencionem faciat.
Item si primum generale sit et secundum speciale. Item si
quis plures primus fit et convenit per secundas literas
et non citat eas impetrans litis. Item si ius qui
primas literas impetraverunt non sit usus eis per
annum. Alias autem regulare est quod primum valet.
Sunt partes sunt que posteriores ad arbitrium ca-
quod si vero arbitri diffinire non possunt pre-
sumatur. Si autem impetrerit rescriptum per falsi
suggestionem vel per tacitam veritatem tunc si ta-
lis sunt falsitas vel veritas qua non suggesta
vel suppressa litere tamen non fuissent non valet
ne debent iudices delegati per eas procedere
nisi in causa nisi tamen quo ad hoc ut cognos-
catur de illo mendacio alias autem valebunt
informacionem. Et nota quod hec condicio
si preces veritate nituntur in literis subintelligitur
et si non apponatur. Et qui literas impetrantur
summa illa narranda sunt ipse quibus omissis
litere non concedantur. Item in summa nota quod si
quis impetrerit literas sub hac forma conquestus
est tibi et de quibusdam aliis pro quantitate ...
clausulam non potest multitudine effrenata
in iudicium vocare nec maiores personas quam
sunt in clausula speciali sunt nominate licet contra decre-
tum(?) [illegible] si dubitacio incidat interpreta-
cio latissima debet fieri interpretacio. Et potest impe-
trari rescriptum ille cui destinatum est. Sed eius
interpretacio cuius tamen inter partes quarum causa illi
committitur facit ius et non inter alias personas.
Potest eciam interpretari papa vel eciam usus vel con-
suetudo sicut infra capitulo de interpretacione [illegible]

Privilegium est. Ca. 7 li. de privilegiis
Privilegium concessionis beneficium contra ius que in-
dultum est cum de iure competit non
de privilegia impetrari licet ex superhabundanti per-
quod conceditur quod quedam ad cautelam fit ut inde
licet plus teneat privilegium dici non debet. Item

17

cum privilegium quasi lex privata vel quia privat a lege communi vel quia in privato fertur. Privilegium etiam differt a rescripto quia datur contra ius commune. Rescriptum autem ut dictum est contra ius commune non valet nisi fiat expressa mentio de iure communi et illius iuris contra quod fit. Item mentione privilegiorum. Aliud generale aliud speciale. Generale quidem ut illud quod est indultum toti collegio clericorum vel gratia quod clerici sunt immunes a [illegible] et exactionibus pro [illegible] generalis immunitatem. Speciale vero subdividitur in personale et reale. Item et personale aliud est personale aliud personarum. Speciale et reale est quod speciale conceditur et rei vel domui competit nec cum persona finitur. Semper autem reale intelligitur nisi contrarium exprimatur. Speciale et personale est et cum persona finitur. Speciale vero et personarum quod ad posteros vel successores transmittitur. Item privilegiorum aliud est temporale aliud perpetuum. Item aliud confert ius novum aliud vetus confirmat. Item aliud est in lucro captando sicut in donatione facta ecclesie quod ultra quingentos solidos valeat sine insinuatione. Aliud in damno vitando sicut cum alicui datur contra privilegium ne contra eum currat prescriptio. Tantorum privilegium possunt concedere qui et communem legem condere, papa scilicet et imperator. Quibus cum contra legem a se conditam pati venire, unde nec ipsi legibus suis tenentur, Ulpiano dicente princeps legibus solutus est. Episcopus quoque licet communes leges non possit facere, consuetudo tamen admisit ut de hiis que pertinent ad suam potestatem possit aliqua privilegia dare vel gratias, sicut videmus monasterio privilegiate capella cum iurisdictione ecclesie baptismalis eximi et etiam [illegible] alii subiecte sicut et nunc. Potest tamen dici quod tales non sunt privilegia sed quedam concessiones. Cum autem duo privilegia inter se repugnant, si concessa sunt a comparibus auctoribus concessis antiquius preiudicat alteri. Si autem a paribus aut ambo generalia vel ambo specialia sunt et in utroque casu primum posteriori preiudicat nisi in posteriori mentio de priori fiat. Aut unum generale et alterum speciale et tunc speciale generali et alterum speciale et tunc speciale generali derogat sive prius sive posterius impetratum sunt, nisi specificata generalis precedat. Ca. xliii de effectu privilegiorum et de excessibus privilegiatorum.

Effectus privilegii est ut is cui competit eo utatur. Precepto nec aliquis etiam summus pontifex contra illud venire debet nisi aliqua causa motus velit privilegio derogari. Tali tamen in natura distinctione: privilegium aut parit actionem aut tribuit exceptionem. Si parit actionem prescribitur contra eum illo spatio quo prescriberetur si datio illa de iure competeret. Lex tamen videtur dicere quod contra privilegium currit prescriptio xl annorum. Sed illud privilegium de quo loquitur nec actionem nec exceptionem concessit, verum tamen ad factum datum est, et ideo tam longo in tempore contra illud prescriptum est. Et ad hoc videtur quod si templarius per xl annos in hac ecclesia de quo interdicta est celebrari divina fecit, ei preiudicium. Si vero tribuat exceptionem nullo tempore prescribatur contra eam exceptionem, cum temporalia sunt ad agendum, perpetua sunt ad excipiendum. Item non facit ut privilegium mittetur vel amittatur sed natum privilegiandi voluntas privilegiantis et culpa privilegiati. Culpa autem privilegiatus contra privilegium committit scilicet permissa potestate abutendo contra privilegium faciendo. Privilegia quoque tacite vel expresse renunciando. [illegible] si privilegium aliquid concedat contra ius non potest ei renunciari expresse sed tacite patet sed si per x annos negligatur. Si vero non concedat aliquid contra ius renunciare potest ei renunciare expresse, ita tamen quod si sunt concessum vel non persone renuncianti persone, tunc non contra renunciatio nocebit. Hoc etiam dico nisi sit [illegible] vel penale vel toti collegio clericorum cui renunciari non potest expresse sed non tacite. Excessus itaque privilegiatorum frequens amissionem privilegii vel mutationem inducunt et eandem quod per usurpationem facto ad ignominia [illegible] invitatur. Extra de privil. et exc. priv. Privilegium meretur amittere qui permissa sibi abutitur potestate. Item delictum persone in dampnum ecclesie redundare non debet. Item in beneficiis plenissima sit interpretatio adhibenda dictorum [illegible] quod privilegii beneficium quod non in dampnum alicuius conceditur largissime interpretandum est. Cum vero in dampnum alicuius strictissime interpretatur. Extra eadem in c. xx v. q. i. [illegible] hospitalitatis vel paupertatis vigore [illegible] personales sedes vel [illegible] vel duc in eum [illegible] sicut [illegible] placuerit cessante necessitate beneficiis renunciare [illegible] que eis in [illegible] indulsit [illegible] sic re[illegible] cum a religione cessaverit privilegiis eximit que religiosa [illegible] meruit privilegia quod que religiosis [illegible] concedunt vel in eo casu accipienda sunt in quo eis ita competit quod nulli aliquis derogat indebite ut personalibus quorum decimacionis nulli assignate fiant privilegiorum auctoritate decimas nulli solvere cogant vel si [illegible] instante tempore necessitate eis competit non potuit nisi aliis derogetur. Ista privilegiorum auctas esse servanda ne eorum subvenientur inopie illis ut [illegible] diminutionum augmento et possessionum non modica extempore por.

parentela bigamie seu professione castitatis pe-
nitus destituantur. De summa iuris. Ca. iiii

De principiis utriusque iuris quibus et quot sint

In primis principia sunt quedam communia
utriusque iuris scilicet civilis et iuris cano-
nici quedam vero propria singulorum. Illa quidem
que instinctu quodammodo nature cordi hominis
sunt innata communia sunt utriusque iuris
ut istud hominem homini insidiari nefas esse.
Item istud non facias alii quod tibi non vis
fieri et similia. Sunt et alia quedam communia ut-
riusque que etsi non naturalia tamen iure gen-
tium sunt introducta ut licet iustum est unum-
quodque eo genere quo ligatum est dissolvi. Item qui
non fatetur quod debet contraria ea facit videtur quod fa-
tetur debere. Et fere omnes regule contente sub
titulo de regulis iuris in digestis communia sunt
utriusque iuris fere dico propter quedam que iuri
canonico non conveniunt quod lectori diligenti
patere potest facile. Et tamen tibi quod nullum adeo
generale principium iuris generaliter est introductum
quod non patiatur exceptionem in aliquo propter qua-
litatem temporum locorum negociorum et etiam per-
sonarum quarum. Item sunt et alia multa propria
quam communia utriusque iuris que sub titulo de
regulis iuris non continentur ut licet sententiam
a non suo iudice latam nullam esse. Item quod cum
falso procuratore actum est iudicio nullum
esse adeo quod nec iudicium dici solet. Item istud
licet cuique a gravamine iudicis appellare et
multa alia. Propria sunt iuris civilis
ut quod quisque ob tutelam sui corporis fecerit
iure et iniuriam propulsando iure fecisse vide-
atur. Hoc enim iure canonico cuique non licet
primo clerici arma portantes excommunicari debent
et presbiter si fuit percussus in maxilla debet
prebere et aliam. Item secundum ius civile est
omne ius et omnem actionem prescriptione xxx
vel xl annorum tolli non licet [illegible]
possidentibus bonam fidem vel malam habentibus
quod secus est secundum iura canonica quia omne
quod non est ex fide peccatum est. Item iure civili
est hoc principium [illegible] homines posse ante dif-
finitivam sententiam appellare quod non est secundum iu-
ra canonica et multa alia. Propria quoque ca-
nonici iura sunt ubi etiam homines in sacris or-
dinibus constitutum matrimonium posse con-
trahere. Item clericos committentes symoniam in
ordine irregulares effici et [illegible] or-
dinis non habere. Item neminem licet beneficium quod habet
in manum laici resignare. Item nullos infra
quartum gradum consanguinitatis se attinentes posse
se matrimonialiter copulare. Homines posse
contrahere matrimonium cum ea cum vivente
marito fidem dedit de contrahendo cum ipsa.
Item homines posse ad sacros ordines promoveri
qui duarum uxorum vel unius corrupte maritus

potuit et alia plura que ex decisionibus signi-
ficatione [illegible]. Ca. v. De interpretatione iuris

Intelligentia dictorum canonum et legum
ex causis est assumenda dicendi quia non
sermoni res sed rei est sermo subiectus. Ex
quo patet plerumque dum [illegible] verborum attendi-
tur sensus veritatis amittitur. Celestinus iii.
[illegible] verba illa intencioni debent deser-
vire. Innocentius iii. Beneficia principum sunt
interpretanda largissime [illegible] quod non est
licitum in lege necessitas licitum facit. Nam et
sabbatum custodiri preceptum est machabei ta-
men in sabbato sine culpa pugnabant sic et ho-
die si quis ieiunium fregerit egrotus reus non ha-
betur. Extra de constitutionibus. Gre-
gorius ix. Cum constitutio apostolice sedis omnes
astringit [illegible] obscurum vel ambiguum
continetur titulo de treuga et pace. Honorius
iii. [illegible] procedentibus verbis [illegible]. Iudices super
quibus ius non invenitur [illegible]
das equitate servata semper in humaniorem
partem declinando [illegible] quod personas et cau-
sas loca et tempora videris postulare. Iuli-
anus l. i dig. Neque vero leges neque senatus
consulta ita scribi possunt ut omnes casus
qui quandoque inciderint comprehendantur sed sufficit
ea que plerumque accidunt contineri. Idem in l.
xx. Non possunt omnes articuli singillatim
aut legibus aut senatusconsultis compre-
hendi sed cum in aliquo casu sententia eorum ma-
nifesta est is qui iurisdictioni preest ad
similia procedere atque ita ius dicere debet. Paulus li-
bro [illegible] ad edictum. Quod vero contra rationem iuris recep-
tum est non est producendum ad consequentias.
Idem in l. dig. de singulari iure. Ius singu-
lare est quod contra tenorem rationis propter aliquam
utilitatem auctoritate constituentium introductum
est. Celsus li. xxvi dig. Scire leges non est
hoc verba earum tenere sed vim ac potestatem. Idem
l. xxix dig. Benignius leges interpretande
sunt quo voluntas earum conservetur. Idem l. xx
xiii. In ambigua voce legis ea potius accipi-
enda est significatio que vicio caret presertim cum
etiam voluntas legis ex hoc colligi possit.
Ulpianus l. xxxv ad edictum. Cum lex in
preteritum quid indulget in futurum vetat. Pau-
lus l. iiii ad Plautium. [illegible] minime mutanda sunt
que interpretationem certam semper habuerunt. Celsus
l. ix dig. Incivile est nisi tota lege perspecta
una aliqua particula eius proposita iudicare
vel respondere. Paulus l. singulari ad legem Cin-
ciam. Contra legem facit qui id facit quod lex prohibet
in fraudem vero qui salvis verbis legis senten-
tiam eius circumvenit. Ulpianus li. iiii ad ed. Fraus
legi fit ubi quod fieri noluit fieri autem non vetuit id
fit. Regula iuris. Semper in dubiis benigniora
preferenda sunt [illegible] duas partes

approximat ea potissimum opinio que veritati
de aptior est. In ambiguis orationibus maxime
sententia spectanda est eius qui eas protu-
lisset. Ubi repugnantia inter se inveniuntur neu-
trum ratum est. Que vero natura prohibentur
nulla lege confirmata sunt. In re dubia be-
nigniorem interpretationem sequi non minus iustius
quam tutius. In penalibus causis benignius inter-
pretandum est. Optima actionis iustitia no-
vata quod eorum est qui leges interpretari quorum et
eandem derogandi supremus dominus est. Et hec inter-
pretatio generalis est et in scriptis redigenda pro-
ut etiam interpretativa consuetudo que est optima
legum interpres sed non est scripta neque necessario
in scriptis redigenda cum et ipsa consuetudo
dicatur ius non scriptum. Interpretatio iudicis in cau-
sa sibi commissa sive de civilibus legis dubitetur
qualiter intelligenda sunt sive de casu qui non
est in lege comprehensus. Interpretatio tamen eius
generalis non est quia res inter quosdam iudica-
ta non preiudicat aliis et hec tamen redigen-
da est in scriptis. Potest etiam interpretatio doctorum
magistri legis sed ista neque generalis nec in scriptis
necessario redigenda est sed tamen opportunitate et uti-
litate ad conservationem memorie scribi potest.
Prima ergo est generalis et necessaria et scripta. Secunda est
generalis in loco scilicet in quo optinet et necessaria sed
non scripta. Tertia est necessaria et non generalis sed
scribenda. Quarta nec vero generalis neque ne-
cessaria neque necessario scribenda. Optima in-
terpretatio canonici.

Ca. lxxxj. De solucionibus contrarietatum iuris

Antinomia vero contrarietatum iuris
omnis nota generales solutiones que di-
versis in locis vel casibus inveniri possunt.
Aliquando namque duorum canonum vel decretalium
aut etiam legum que sibi repugnare videntur
eo modo contrarietas solvitur ut dicatur quod hec
illa posterior est et abrogat atque trahit illam
vel solucio confirmatur per legem digestis de
legibus et senatus consultis l. Non est novum et l. sequenti. A-
liquando vero sic in contrario cum agitur posses-
sorio. Ista loquitur de inde lite quod illa vero aliqu-
alitis quod vel ista loquitur in casu suo cum sed datum
est petitorio illa vero in contrario cum agitur
possessorio. Vel ista corrigit illam aut renu-
ciat vel abrogat vel quod minus in illa dicitur
in ista suppletur vel illa posterius sunt edita sed
prior ponitur in compilacione quia ibi melius
eo aptatur materie. Vel illa loquitur de rigore iu-
ris ista vero de venia et alibi est ei prescindenda
vel loco non est contrarietas quia lex vel in-
priorem hic non statuit ius sed factum narrat
vel illa loquitur secundum ius antiquum hec autem ius
modernum vel illa dictat consilium hec autem
preceptum vel illa continet ius commune hec autem
disponit de consuetudine vel continet indul-
genciam aut ius datum vel concessum specia-
le vel alia intelligitur de comparativa permissione
hec autem de qua inter vel prima sunt promulga-
ta ipse negavit. Hec autem cum nulla necessitas
esset et absque illa cessante causa cessare debet
vel illa propter improbitatem et instantiam magnam
emanavit hec autem cum deliberatione vel aliter
illa dissimulat aut tollat propter vel imperitatem in
hac autem consistit puta veritas vel contrarietas
est tunc in superficie hec non in medulla sive vel
in ista aliorum supplendum est aliquid inter et tunc
erit concordantia vel aliter hec ille contraria non
est sed secundum illam intelligitur quia per eam determi-
natur. Vel forsitan distinguendum est ut quod a-
liud est in iudice ordinario cui iniuncta est iuris-
dictio. Aliud in delegato qui postquam demandatum
dat finem suam commissam functus est officio vel
aliud in actione personali vel summaria de rebus clau-
sis in rebus mercibus demandat et aliud in rea-
li ubi statim presens est prius vel aliter illa lex
vel decretalis in desuetudine abiit quia usus
eam non approbavit vel illa loquitur indistincte
hec autem cum distinctione. Et licet canon vel
lex indistincte loquatur in ipsis tamen vel advoca-
tus distinguere debet et supplere quod omissum est
vel aliter illa loquitur confuse hec autem aperte et absque suam
dum est ei lex et tamen debet esse manifeste
vel hec et illa loquitur in diversis casibus aut ma-
teriebus aut locis aut temporibus vel causis ut
illa decretalis que dicit parcendum esse delin-
quenti propter scandalum vitandum intelligitur illa vero
que dicit contrarium intelligenda est ubi scan-
dalum non timetur vel illa per se intelligitur in se-
mel tunc peccavit hec autem ubi bis vel pluri-
es delinquat vel aliter in illa decretali papa
loquitur in foro vel consilio anime inhac autem
in foro iudicii vel in illa loquitur magistraliter
hec autem papaliter vel constituendo ius auctoritate
precepti vel illa spectat consuetudinem curie ro-
mane hec autem aliarum ecclesiarum vel aliarum de-
cretalium que sunt de decimis una specialiter
loquitur in monachis cistercientibus qui privi-
legiati sunt in multis. Alia vero in ceteris mo-
nachis vel illa de decimis prediabilibus ista vero
de personalibus vel illarum de electionibus una intel-
ligitur quod aliquid de forma electionis omis-
sum est. Alia vero quod nichil vel illa que inconvenienter
sunt inspeciam elti et eligencium ista vero que
in ipsis elti vel alia continet errorem quia eum
debent eligere canonici postularunt hec autem
nequaquam vel in aliis de appellationibus licet
in utraque iudicatis loquitur post appellationem
interpositam tunc sunt appellatum allico vel libellus
non non exhiberat aut abiiis qui causa appella-
tionis prosecuit vel qui appellationem renuncia-
vit quia non eam infra tempus legittimum

prosecuti sunt secus autem in secunda. Item si rescripta videantur contraria tunc secunda quod prius impetratum fuit et utroque in secundo fiat mentio de primo et utrumque commune speciale sit alterum generale vel utrumque generale. Item utrumque tacita veritate vel expressa falsitate fuit impetratum utroque impetrator dolo desiit uti infra annum utroque pendente citatione per [illegible] vel coram iudice delegato utroque lite pendente et utroque super re litigiosa. Item quando ad usuariorum pervenit aliud litigationem tunc eum optinet qui prevenit. Item utroque primus impetrator supersedit rescriptum usque ad litis contestationem quia tunc non valet eam si de prima mentio fiat in secundo hiis consideratis facile poterit ad contraria videri. Instituimus in fine l. j.

Ca. [illegible] De iure vel scripto quod mos [illegible] dicitur

Ex non scripto ius venit quod usus comprobavit. Nam diuturni mores consensu utentium comprobati legem imitantur. Ysidorus in ethim. Ius legibus et moribus constat. Lex est constitutio scripta. Mos est vetustate probata consuetudo sive lex non scripta. Nam lex a legendo vocata quia scripta est. Mos autem longa consuetudo est de moribus tracta tantundem. Consuetudo autem est ius quoddam moribus institutum quod pro lege suscipitur cum deficit lex. Nec differt scriptura an ratione consistat quando et legem ratio commendat. Porro si ratione lex constat lex erit omne iam quod ratione constiterit dumtaxat quod religioni congruat quod disciplinae conveniat quod saluti proficiat. Vocata autem consuetudo quia in communi est usu. Ex decret. di. xij. Consuetudo. l. j. titulo primo. Diuturni mores nisi leges sint adversi consensu utentium approbati legem imitantur. Aug. ad Ianuarium. Quod neque contra fidem neque contra bonos mores est indifferenter est habendum et pro eorum inter quos vivitur societate servandum est. Quod ait mater mea Mediolanum me secuta invenit ecclesiam sabbato non ieiunantem cepit fluctuare quid ageret. Tunc ego consului de hoc beate memorie Ambrosium episcopum. At ille ait: Cum Romam venio sabbato ieiuno, cum Mediolani sum non ieiuno. Sic et tu ad quam forte ecclesiam veneris eius morem serva si cuiquam non vis esse scandalum nec quemquam tibi. Dicitur de consuetudine quoque et usu [illegible] casibus superius in l. de moribus. Ex. e. ti. de consuetudine primo [illegible]

Ca. [illegible] De consuetudine [illegible] servanda et mala [illegible] abolenda

Consuetudo quedam que canonicis obviat institutis nulla optineat firmitatem. Consuetudo approbata optima est legum interpres. C. e. ti. l. Cum in tanto fuit quod mora peccata quanto diutius infelicem detinent animam alligatam. Nemo sane mentis intelligit naturali iuri cuius transgressio periculum salutis inducit quacumque consuetudine que dicenda est verius in hac parte corruptela posse aliquatenus derogari. Licet etiam longe consuetudinis auctoritas non tamen usque adeo valitura vel ut iuri positivo debeat preiudicium facere nisi fuerit rationabilis et legitime sit prescripta. Ex. e. ti. de [illegible] significatione. Dicitur [illegible] tamen latent aut per vim vel alias illicite introductum est nulla debet stabilitate fulciri. Regula iuris. Que ab initio fuit inutilis institutio temporis tractu convalescere non potest. De summa iur. canonica. In summa nota quod consuetudo quedam est generalis ut orare contra orientem apud omnes catholicos quedam vero specialis ut illa que est in aliquo municipio. Item quedam est inhonesta et hec nullatenus servanda quia corruptela est. Quedam autem honesta et hec aut est secundum ius et hec inviolabiliter observanda est in loco suo aut preter ius et hanc similiter observari debet quoniam ut ait Aug. Turpis est omnis pars universo suo non congruens. Aut est contra ius et tunc aut ille qui potest ius derogare scit hec aut nescit. Si scit et eam tollat quia scit non contradicit cum posse tamen possit et tacet servanda est aut velle tollat tunc servanda non est. Si nescit aut rationabile est quod si sciret eam tolleret prudentis arbitrio servanda est et legi in loco suo derogat aut rationabile non est et tunc servanda non est aut de hoc dubitatur et tunc servari non debet quia quod certius est tenendum est iuxta illud Aug. Tene certum et dimitte incertum. Potest autem dici quod in communibus inducit consuetudinem sive actus i. due vices. In aliis aut non sufficiunt tres vel etiam plures sed exigitur longitudo temporis scilicet x annorum inter presentes xx inter absentes. Unde de hoc [illegible] aut plures [illegible] si inducant consuetudinem [illegible] quia forsitan corriguntur vel contollantur [illegible] est. Item quia licet pluribus vicibus aliquid iudicatum sit non ab hoc in posterum ita iudicandum est. Secundum consuetudinem bene iudicatur ac si secundum legem quod tamen non fieret nisi iusta et rationabilis esset. Non est enim in dictum nisi sit iustum. Justinianus in fine.

Ca. [illegible] lex derogat consuetudini

Quia quandoque lex derogat consuetudini. Nam consuetudo autem in hiis quibus scriptum est legem scriptam [illegible] ut xxxij di. Leges non solum suffragio legislatoris sed etiam tacito consensu omnium per desuetudinem abrogantur. Ulpianus l. j. de

offic. proconsulis. Item ea consuetudo p-
ualet et lege inscriptis ne non conscripto descen-
dunt observari solet. Paulus l. vii ad Sa-
binum quamque auctis scilicet hoc ius consue-
tudinis quod intuitu probatum est ut non fu-
erit necesse scripto comprehendi. Idem l. i de
optima legum interpres est consuetudo.
Celsus l. xxiii dig. Quod non ratione intro-
ductum est sed errore primum deinde con-
suetudine obtentum in aliis similibus non
optinet. Modestinus li. i regularum. Omne
ius aut consensus fecit aut necessitas con-
stituit aut firmavit consuetudo. Ulpi-
anus l. i institutionum. Et principum placi-
ta legis sub rigore continent. Dicit
tamen quod consuetudo pro lege suscipitur
cum deficiat lex. Ubi videtur ut nunc quod si
lex inscripta sit non sit secundum consue-
tudinem sed tunc demum ad consuetudinem
recurrendum sit cum lex deficiat. Unde nota
quod iudex in provincie delegatus primo secun-
dum canones iudicare debet. Quibus deficientibus
iudicet secundum leges. Sicut enim dicunt sicut
enim leges non dedignantur sacros cano-
nes imitari ita et sacrorum statuta cano-
num principum constitutionibus adiuvantur.
Deficiente autem omni iure ad consuetudinem
generalem procedatur vel etiam ad particula-
rem illius loci vel provinciarum ultimarum
si generalis deficiat. Licet quidam tunc dicunt
ad romanam consuetudinem recurrendum. Defi-
ciente vero utroque scilicet et iure et consuetu-
dine de similibus ad similia procedendum. Et utique
tamen consuetudinum standum est que contra-
rius scripturam et gratiam. In electionibus etiam per-
sona que alias est ineligibilis fit eligibi-
lis ratione consuetudinis. Cogitur etiam ali-
quis ratione consuetudinis eligere de aliena ecclesia
secundum malicionem que fit per solum abbatem et
in ipsis [illegible] similiter ad tertium. Solus etiam
episcopus ratione consuetudinis sine consensu ca-
pituli confert stipendia prebendarum. Quoque con-
suetudo iuri in cognitione cause matrimoni-
alis in vendicatione patrimonii in sacramento bap-
tismi inordinatis contra iura in liberate
sibi iudicandi et in aliis quibusdam capitulis.
Et ad hoc tamen quod consuetudo iuri preiudicet
requiritur ad minimus tria vel plura. Primum
est ut prescripta sit id est longi temporis sicut
ius scriptum cautum est et in aliis con-
stituta id est frequentibus habitis actibus approbata.
Secundum est ut consona sit iuri vel equitati ra-
tionis alioquin ut dictum est secundum canonicam consuetu-
dinem non posset. Tertium est ut animo ius sibi
de vel imponendi acquirendi introducta
sit. Alioquin talis usus non videtur dici-
tur usus nisi quod in iudicio contradicta sive con-

tradictio obtenta. Sed enim sufficiat. Item quod
res illa prescriptibilis sit et quod antiqua et
approbata consuetudo dici possit. Item quod
de scientia vel consensu principis introducta sit
et quod non per errorem sit inducta. Item quod ma-
ior vel sanior populi pars ea uti consueverit.
Sicut enim minor pars populi non potest indu-
cere legem ita nec consuetudinem. Quidam
tamen dicunt quod nec consuetudo preiudicat
legi que excedit hominum memoriam. Illud
enim dicitur lata constitutio Justiniani [illegible]

Ca. 7 de personis publicis secularibus et ecclesiasticis

Quoniam ius quo utimur vel ad personas pertinet
vel ad res vel ad actiones. Parum est at-
tendere ius nosse si persone quarum causa statutum
est ignorentur. Ex summa itaque personarum
duplex est divisio quia quedam sunt publi-
ce quedam private quedam ecclesiastice quedam se-
culares. Secularium publicarum personarum multi-
plex est divisio quia quedam sunt maiores
ut super illustres quedam mediores ut illu-
stres quedam magne ut spectabiles quedam
minores ut clarissime. Aliquedam minime
ut pedanee. Maxime super illustres quasi super
illustrantes id est super alias lucentes vel aliquos
illuminantes sunt ut imperator, sicut etiam
de rege in regno suo. Item consules super
illustres dicuntur sed melius illustres dici pos-
sunt. Maiores persone illustres sunt pre-
fectus pretorio prefectus urbis magister mi-
litum questor sacri palacii id est imperialis pala-
cii et dicitur sic ad differentiam aliorum questorum
quia plures sunt questores scilicet pretor et a-
lii qui hiis ordinibus non consistunt. Magne
sunt spectabiles quasi condignitate et honore
inspectione digne magistri officiorum comites
vero privatarum et comites orientis prefectus
egypti et duces. Minores sunt presides pro-
vinciarum id est qui provinciis presunt sic pretores
et hii dicuntur clarissimi et defensores
civitatum. Alii sunt minimi scilicet pedanei
ab hoc forte dicti sit quia ultimum et infimum
locum optinent sicut pes in corpore. Sicut
ipsi omnes magistratus quasi membra sunt ut
lex dicit. Sunt et alii iudices ordinarii
sed istis exemplis gratia sis contentus. Sunt
et alii qui tamen nomine sunt iudices vel
ratione officii nominantur sed quia non
ponuntur in ordine prosequi non cu-
ramus. Ecclesiastice publice persone sunt
ut sunt patriarche primates archiepiscopi episcopi deca-
ni ecclesiarum cathedralium in quibusdam ecclesiis
archipresbyteri archidiaconi prepositi singulis
dani ecclesiis abbates priores magistri ordinum.
Gratianus d. xxi. Cleros in quorum sedes cano-
nes sunt prime pontifices et infra presules
ac reliqui sacerdotes. Quorum institucio

c. 7 de personis publicis secularibus et eccl[esiasticis]

in novi testamento est inchoata et in novo
plenius consummata. Anacletus: In novo
testamento post Christum dominum a Petro sacerdotalis
cepit ordo quia ipsi primum pontificatus
in ecclesia Christi datus est. Ceteri vero apostoli cum
eodem pari consortio honorem et potestatem
acceperunt ipsumque principem eorum esse volu-
erunt. Ipsis quoque decedentibus in locum eorum
surrexerunt episcopi. Videntes autem ipsi apostoli mes-
sem esse multam et operarios paucos, a se eis
elegerunt lxxij discipulos quorum typum ge-
runt presbyteri. Expressius ita. C. l. xxj qualiter

Viso ergo de his ad illos iura pertineant
publicis nunc qualiter ad eas iura per-
tineant non solo respectu ad se ipsas
vel eorum privilegia quibus quedam sunt impli-
citus quidem impedimentis honorati sunt eorum
quibus possunt respectu breviter videamus. Ta-
libus itaque modis ad personas publicas iura spec-
tant: concedendo uti puniendo et vetendo. Do-
minus Cino in foro ecclesiastico solus iura con-
dit et cum dicto solum cancellarius cardinalium
non concedendo vel contraria que quidem sta-
tuunt. Ipsius tamen auctoritate eius etiam est in-
terpretari. In modo foro secundum dominum Innocentium dubitatio
oritur. Alie omnes persone ecclesiastice legem con-
dunt sed utuntur iure condito reddendo iusti-
tiam hiis quibus presunt. Alias vero non. Con-
tra vero ius dicendi imprimere non
parcitur. Isti reddunt ius prohibitio si-
bi officio. Item quod dummodo super his iura
locuntur et de consuetudine obstitudant vel
proprias officium singulorum, quia de hiis in
scrinius decretum tangit ubi de ecclesiasticis
officiis agitur. Quod autem in domino iu-
dici imperatore intelligentiam suis imperio et
in rege in regnis. Alii vero non condunt le-
ges proprie sed solum utuntur conditas nisi sic
de personis ecclesiasticis dicimus presidentibus
singulorum hoc excepto quod presides provincie [illegible]
tis et presides provincie [illegible] possunt leges
condere. Dum tamen non sint contrarie [illegible]
libus legibus vel constitutionibus aliorum quod
nullus alius potest nisi principis auctoritate suffu-
tus. Preter etiam edicta proponunt more civilis
iurisdictionis. Et quia de iure civili principa-
liter agimus hic agimus quarundam personarum
publicarum [illegible] officia breviter distingue-
mus. ff. de legatis l. j. Ulpianus l. ij. de of-
ficio consulis. C. l. xxij de [illegible] publicarum

Officium consulis est consilium officiis.
Olim Aurelius Archadius Carisius ma-
gister libellorum libro singulari de officio
prefecti pretorio facultas appellandi media est sen-
tencia principali crediderunt principes eos qui ob
singularem industriam explorata eorum fi-
de et gravitate ad huius officii magnitudinem

adhibentur non aliter iudicaturos esse pro sapientia
ac luce dignitatis sue quam ipse foret iudica-
turus. Ulpianus in singulari de officio que-
storis. Propterea est Tullum Hostilium primum rem
publicam induxisse questores. Item de his
Paulus in singulari de officio prefecti vigilum.
Prefectus vigilum appellatur qui cognoscit de
incendiariis furibus raptoribus effrac-
toribus receptatoribus. Et tamen atrox et tam
formosa persona sit ut prefecto urbis remit-
titur. Plerumque incendia culpa fiunt in-
habitantium que negligentia ignem habuerunt.
Hoc prefectus vigilum aut castigat fustibus
aut severa interlocutione comminatus fusti-
um castigationem remittit. Prefectus vigilum
per totam noctem vigilare debet et coquo et
ire calciatus cum hamis et dolabris et cum-
nes inquilinos admonere ut curam adhibeant
ne aliqua negligentia incendium casus o-
riatur, et ut aquam unusquisque inquilinus
in cenaculo paratam habeat. Ulpianus l. j. Ob-
servare proconsulem oportet ne hospitiis pre-
hendis oneret provinciam. Idem l. j. de of-
ficio proconsulis. Antequam fines provincie sibi
decrete proconsul ingrediatur edictum debet de
adventu suo mittere. Severus et Antoninus
imperatore epistula perscripserunt [illegible] ad [illegible]
[illegible] audi quid sentiunt. Vetus pro-
verbium est [illegible] plenariam valde inhu-
manum est nil accipere sed passim vilissimum et quod-
dam in mandatis continetur ne donum vel mu-
nus ipse proconsul et qui in aliquo officio
erit accipiat emat ve nisi quod in victus co-
tidiani causa. Sed nec xenia producenda
sunt ad munerum qualitatem. Si quis postulant
adversarii non habeant et advocatum dicat
debet ei proconsul advocatum dare. Ulpianus
l. xix ad legem Iuliam et Papiam. Procon-
sules non amplius quam sex fascibus utun-
tur. Idem l. xvj ad edictum. Proconsul portam Rome
ingressus deponit imperium. Charisius l. j.
de officio presidis. Rome presidis generale est
eo quod omnes provincias regentes presides
appellant. Paulus l. xiij ad Sabinum. Illud
dubitationem est ut curetur qui provincie
preest malis hominibus provinciam purgare. Ulpianus
l. j. opinionum. Illicitas exactiones et
violentias factas et extortas metu ven-
ditiones prohibeat preses provincie et ne
quis iniquum lucrum aut damnum sentiat
ne potentiores viri humiliores iniuriis affi-
ciant neve defensiones eorum calumnio-
sis criminibus infestentur innocentes. Illici-
tas exactiones sub specie tributorum fieri pro-
hibeat. Neque licita negociatione aliquos
prohibeat neque prohibita prohibere contemne-
re. In mercatoribus penam imponere [illegible]

l. iiij. ex opinionum. Propter prauitatem inspectis distractis domibus eorum causa cognita ut fiet ea compellat et [illegible] detractatis competenti remedio defensionum auxilium faciat. Paulus l. iiij. epistolarum. Non tam spectaculum est quod tamen facere est qui quod si debeat. Ad idem est l. xj. ut prolibitis continetur ne quis presidium [illegible] domum ne capiet in exsulibus [illegible] neque [illegible] dies [illegible] prodigetur. Ex summa iur.

ca. lxxiij de iudicibus ordinariis

Predicti autem ordinarii sunt iudices et dico ordinarium esse illum qui eo ipso quod eligitur et confirmatur a superiore uel eo ipso quod princeps sibi dat magistratum uel tertio ratione prouincie dignitatem uel super collegio primatum iurisdictionem habet super quibus est constitutus. In qualitate iudicis ordinarii considerantur ista quatuor scilicet condicio sexus etas discretio fama. Condicio quod non seruus sit. Sexus ne femina. Etas ut maior sit annis xx uel minus annorum xxv. Discretio ne sit indiscretus in iudiciis. Fama quatenus ne sit infamis. Si licet infami [illegible] ne possit ordinarius [illegible] subditos suos iudicare [illegible] tamen [illegible] uel [illegible] iudicis [illegible] nec [illegible] talia repelli potest ordinarius [illegible] qui diu sustinetur in officiis suis. Sed delegatus repelli potest. Quamuis autem prelatum [illegible] ordinarium esse puto. Archiepiscopus quidem est ordinarius suffraganeorum suorum sed non subditorum illorum. Officium prelati uel iudicis est curam habere subditorum eius quod [illegible] ita circa correctionem et iudicium et [illegible] delegari igitur [illegible] debet esse [illegible] iudicio iustus [illegible] iustitie. Ysidorus l. [illegible] Iudices dicti sunt quasi ius dicentes populo sunt qui iure disceptent uel iuste iudicent. Non est enim iudex nisi fuerit in eo iustitia. Greg. [illegible] ca. iij. q. [illegible] Iudex autem iudex esse non possit quem [illegible] maior macula inficiat multis [illegible] probatum. Sicut enim [illegible] Romana [illegible] dixit infamis persona nec procurator esse potest nec cognitor. Item [illegible] in ea iudicet ille [illegible] errore qui non [illegible] nisi [illegible] iudicat. Nisi faciat [illegible]. Greg. [illegible] Saul eum tamen [illegible] populum dei iudicabat. Multi etiam [illegible] in ueteri testamento qui in nouo [illegible] quorum [illegible] blasphemabilis [illegible] quia [illegible] officio suo [illegible] ordinis integritate [illegible] unde in euangelio dominus ait super cathedram moysi [illegible] liquido [illegible]

[illegible] quod mali pastores dum sua [illegible] aliorum [illegible] sibi ipsis nocent dum sine exemplo sue [illegible] aliorum uitia corrigere curant. Subditis uero [illegible] si eorum [illegible] correcti uel sua [illegible] uitam suam in melius [illegible]. [illegible] dum [illegible] corporis [illegible] non [illegible] Item [illegible] Nicolaus [illegible] Michaeli imperatori [illegible] et [illegible] iudicem esse non debeat. Et ipsa [illegible] dicat et plurimis probat. Digestis l. j. Marcellus l. iiij. dig. Cassius Longinus non putat permittendum eum qui propter turpitudinem senatu motus est nec restitutus iudicare uel testimonium dicere. Ex ij. l. Ce[illegible] tunc potest iam certa magistratu [illegible] ad nomen [illegible] prohibetur. Ex l. iiij. Quidam lege prohibentur ne iudices sint, quidam natura, quidam moribus. Lege ut qui senatu motus est. Natura ut surdus mutus et perpetuo furiosus. Moribus autem uel impuberes quia non [illegible] iudicium. Moribus femine non quia [illegible] sed quia receptum est ut ciuilibus officiis non fungantur. [illegible] possunt esse iudices [illegible] an filiusfamilias sunt. Affricanus l. iiij. [illegible] in priuatis negotiis pater filium uel filius patrem iudicem habere potest. Paulus l. [illegible] ad [illegible] iudicare publicum munus est. Ex digestis l. [illegible] [illegible]

ca. lxxiiij de mandatione iudicis

Obseruandum est ius reddendi ut [illegible] facilem se prebeat sed contemptum non pariat. Unde mandatis adicitur ne presides [illegible] in adulciore familiaritate [illegible] admittant. Nam [illegible] equali conspectus dignitatis [illegible] sed [illegible] ostendere est [illegible] malos [illegible] tatis [illegible] calumniatorum illa [illegible] uigorem [illegible] non est constantis et recti iudicis cuius animi motum uultus detegit et summatim ita ius reddi debet ut auctoritatem dignitatis ingenio suo augeat. De [illegible] et antiqui imperatores [illegible] scripserunt. Quantum ad summam pertinet audi quid sententia ueteris [illegible] est [illegible] [illegible] plena. Nam ualde inhumanum est nil accipere, sed passim uilissimum et [illegible] datis continetur ne dantur [illegible] quo [illegible] et qui in aliquo erit officio [illegible] et curat ne quid in metus [illegible] ne [illegible] sunt [illegible] qualitate. Regula [illegible] audire [illegible] ad officium eius non pertinet [illegible] est. Ex summa iur. ca. lxxv de iudicibus delegatis

Delegatus iudex est cui a principe legatis [illegible] uel ab apostolica [illegible]

vel ab alio ordinario causa committitur. Cuius
officium est mandati fines observare tamen ad
acta diligentia capitulis contrariis que
utriusque partis proponentur audire. Et si mandati fi-
nes excedat nichil agit. Quod nolumus tamen in casi-
bus recedere debet a forma mandati. Primus
est si rationabiles exceptiones opponatur. Ubi
contra. Secundus si mandetur ut cuius restituatur ecclesia
qua spoliatus est et adversarius opponat
exceptionem de spoliatione renunciatione facta
in manu prelati sui debet absolvere reum et sic
a forma recedere mandati. Tercius est si in-
petrate sint litere tali falsitate suggesta que
non suggestaliter nichilominus durent super
casum si fraus et dolus non intervenit pro-
cedere non secundum formam rescripti sed secundum iuris
commune. Ad officium quoque delegati pertinet
cognoscere tam super principali quam super inci-
dentibus, emergentibus, sine quibus causa sibi commis-
sa commode non habet expediri. Nam eo
ipso quod principalis ei committitur omnia que ad
illam pertinent ei commissa intelliguntur. Et
nota quod delegatus maior est cum eo cuius
sibi causa delegatur. Iurisdictionis eius pro-
rogatio triplex fit. Primo quidem de persona ad
personam et hoc ante litem contestatam ex consensu partium
ut si alicui ecce prelato mandet eius pro-
nomine non expresso eo mortuo mandatum
ad successorem extendetur. Secundo non de re ad
rem sed ex consensu partium. Nam si datus
sit iudex ut cognoscat super re et partes
velint ut cognoscat super aliis prorogabitur
eius iurisdictio ad rem illam minorem et sic
a quantitate ad quantitatem. Quinque etiam agende
cause maioris generis. Tercio non
de tempore ad tempus et hoc idem ex consensu
partium et hoc idem ut si iudex sit datus
ut cognoscat infra certum tempus poter-
unt partes eius iurisdictionem prorogare
in tempus prolixius licet est tamen ut
et iudex consentiat. Extra de officio et po-
testate delegati ... cum episcopus ... pro debi-
litate vel propter aliam quamlibet gravem utilitatem
tractandi causam quam tibi apostolica committit
tuum interesse non potes liberum tibi sit per
sonis discretis et ydoneis vices tuas com-
mittere ita quod si res tanti est causulam de-
beant nisi forte cause ita graves sint
quod sine presentia tua non possint commode
terminari. Item si iudex a mandatum iudi-
cis delegati aliquibus non vult aut non pot
aliis resistentibus suam absolutam effec-
tui mancipare delegatus iudex tamen
auctoritate apostolica sibi commissa pot exsecu-
tionem mandare et si qui sibi resistunt eos
pena ecclesiastica compescere. Item quando iudex
delegatus presens vel per alium suam potestatem

mandavit vel mandati percipit eius auctoritas
et iurisdictio cessat quia functus est officio suo
functus. Item iudex a nobis delegatus
vices suas gerit unde in causa illa super-
ior est et maior illis quorum causam suscipit
committenda. Item si episcopus vel alia persona
que non sit de eius iurisdictione illius in causa
quam ei delegamus vel aliis et contumax fue-
rit secundum qualitatem facti vel in eodem potest vel
suspensionis sententia audita delegato compelli.
Ita quod iudex secundum negocii qualitatem tem-
peritatem procedens ipso vel ingressum ecclesie vel sa-
cerdotale officium interdicat aut etiam terram
illius que ad iurisdictionem suam pertinet specia-
liter interdicto supponat. Item quamvis ipsi ordi-
narius teneatur absque delegato si fa-
at illam sententiam manifestam esse nichilominus
tenetur eandem nisi apud eum possit efficere
ut absque delegatum absolvat. Item capitulo XXVI
cum pluribus duces potuisti mediante his de-
legatus tertius constitutus infra etatem eandem
nisi partes fuerint consentientes nichilominus qui an-
ni ... conditionis ... delegato qui a
principe non tenetur. Alexander. Capitulum secundum

Quesitum de singularitate et pluralitate corporum

Pallium causa licet sint et non ordina-
rie delegatus satis potest vel auctoritate
partes compellere contumaces sententia eccle-
siastica coercet quia eo quod causa sibi co-
mmittitur super quibus que ad eam spectare
tamen non sunt plenariam recipit potestatem.
Si non duobus committitur etiam si non appareant
vel unus sine altero procedat nichilominus in
ea nisi de ipsis sive suo iudicio sive alii
vices suas committere potest in hac parte. Item
Cum causa duobus committitur similiter non
tenetur. Celestinus tertius. Cum aliquis delega-
torum iudicium per certum procuratorem vel
nuncium destinatum non audivit se in-
esse non posse vel aliud de eadem causa
constare non potest ipsorum procedere ad
cause cognitionem non debeat. Et si pro-
cesserint nichil reputabunt extra eos et tam
sunt rationes attestant integrum sit iudi-
cium quod plurimorum sententiis confirmatur. Innocencius
tertius. Si quis iurisdictione apud sibi colle-
gam delegatam eo vivente iam non cepit quod
mandatum cuius re integra morte manda-
datoris expiravit non habet salvus officium
iudicandi. Si non ante mortem illius iuris-
dictione vel cepit taliter demandata vi-
ces suas et illius potest adimplere. Ex
eadem parte prima non nota quod si causa
pluribus committatur et ista clausula appo-
natur quod si omnes non esse nequiverint hec
fertur tamen ad impotentiam facti quam ad
impossibilem iuris et si alii non possint vel nec

vel noluit procedere. Item tales qui iudici
delegato appellatione remittitur ipse non
potest causam alii committere pro eo quod in eo
casu qui scilicet preveniat tenetur ne iudex dele-
gatus possit interesse cause in tuto as-
signato. Ca. xvi de expiratione iurisdictionis

Item in casibus delegati sunt vel expirant te(mpore) cap(itulum)
parte qui scilicet causa committi et cognoscere
secunda infra tertium tempus vel interim
portione appellationis quoniam scilicet appellationis
fuit recepta commoditum appellationis et
causa alii commissa vel revocatione sive
revocatione delegantis quoniam scilicet alii dele-
gat vel etiam revocatione vel morte man-
datoris rebus integris consisten-
te vel morte mandatoris. Sed ubi dele-
gata fuit ei causa proprio nomine expresso si-
fuerint quoque sua lata consequenter man-
data fuerit et pronunciatione delegantis
Extra i. li. sup. Alexander iii. Gratum. mille card.
electo de causis quas tibi etiam eius tempore
dente mittitur. Sic etiam volumus cognitionem
causarum que in diebus proximis decimum con-
tempus partium prorogatur eo tamen facto man-
dato exspirat. Lucius iii. Si vero lis fuit ante
predecessoris tui obitum contestata man-
datum in morte mandatoris nullatenus
exspirauit. Si vero ante litis contestationem decesserit
non est in dubium quod delegat
ad delegatione sua procedendum. Urbanus
iii. Consuluit nos devotio tua an ante
obitum delegantis propositis citatione
edicto lite non post mortem contestata in-
cunque debeat in causa procedere delegat-
us. Ad hec cum citatione facta iurisdictio sit
acceptum et maxime sit delegatus
non sic etiam decesserit delegantis potest
et debet in causa procedere. Innocentius iii. Talle-
tan archiepiscopo. Insinuavit est nobis
dicto debuit post suum peremptorium quem
expirauit nullo si dixerit in diem alium
equitate suadente potest is exspectare ne
cum pars contumax peremptorie citanda
elapso iam gravamen ei faciat si eum quietus in
dicatus ei expirauit nisi partes in ditis
unit se talibus presentauerit illa hora qua
congrue possit procedere ad cognoscendum
id ipse quod eis legittime suum peremptorium
assignasti compete cognoscere partes quod in te
dies ne forte iudicialis instantia cuaniste
stat. Nec in iudicium contrariam exercentur
intenebris quia iuxta testimonium veritatis qui
male agit lucem odit lucem et secundum con-
suetudinem et constitutiones legittimas
in ore in diebus amedietate noctis in-
cipiat et in medietate noctis desinens
subsequentis videtur quod in dualibus dimidi-

atis noctibus agitur. Inde sumpsit sin-
dum legalis auctoritas ad si qualibet parte
lucis agat nos tamen causam procedendi
horarum congruam intelligimus de qua possis
ante noctis tenebras perficere quod incubit
porro distinctus iudex in assignatum perem-
ptoria non debet iurisdictionem suam infine
texentibus protegat. Item si non
ex delegatus quando cognoscere. Item si vero
inter partes contempnint licet aliquibus
videatur quod suis functus officia sit vel ulterius
non habeat ex delegata sibi iurisdictione pro-
cessum statuimus vel usque ad integram iuris-
dictionem commissam sibi ad exequendum firmam
valeat. Sed sic absurdum quod nullo qui ante
li. ... contumax invenitur. Item Ca. xvii de sub delegat(is)

Cum delegatus ambo
iurisdictionem suam in alium transferret to-
tam si fuerit appellandum non ad eum
sed ad nos appellari debebit. Cum aliquid
aut sibi de iurisdictione reservat si causa
ei fuit appellatione commissa non ad nos sed
ad eum delinquere potest appellari. Item cum
delegatus a principe iurisdictionem demandi iudici-
um sit a lege concessa dummodo ipse cog-
noscere se posse malitiose non queratur potest
cum appellatione remittente eo quod iurisdictio illa
nullius videtur esse manus si tantum ali-
quam non habere debet tamen delegatus vel
si personis supremalibus exigente dignitate vel
gratiam dignioris delegantibus conferendis
inferendis dignitati deferat et propterea sin-
tum totum negocium alii possit committere cita-
cionis officium potest etiam discreciam prima
demandare ac primum vice contemplatione.
Item cum rebus loquens delegatorum vel
arbitrorum exceptis fiat primus casus ex-
sistit consortium huiusmodi aliud in delegatione
vel ordinem commissum fuisse exceptum is ante-
tamen in dignitate est personale negocium com-
spiratur sive dum in suo partes consen-
tiunt vel aliis delegare prorogari si vi-
cinie sit vel ecclesiastica de placitis et aliis
iuristis prorogandum tunc in aliis casibus
fidem et industriam persone cui talia com-
mittimus elegisse videatur. Etiam falsum lega-
torum apud se ducere cum commissum est perdere
vice cognitione in absolvere aliquos
dispensare cum irregularibus vel iniungere
penitentias licet sed de tota aliis demandare
quia non sibi iurisdictio sed etiam inquisitio
committitur preceptum utrique parte. Ex summa qui-
bus positiva in datum quod delegatus a prin-
cipe differt a certis quia suam sibi conce-
ditur delegatus aut ab aliis inequali-
bus quam eius concessit ordinariis.
Item delegatus a principe potest aliis cau-

Ca. l. xvi de expiratione iurisdictionis cap

Ca. xvii de sub delegatis

Ca. l. xviii de delictis delegati

sub delegare et venientes compellere delegatus ab aliis inmune. Item delegatus qui a principe tantum delegatur et aliquid sibi de iurisdictione reservat ad ipsum appellatur alioquin ad principem. Iudex autem non sic est, immo semper delegante appellatur nisi forte causam universitatis delegaverit et tunc cum a delegato ad illum appellatur ad quem a delegante appellaretur et tunc delegatus et iudex potest dare licet non est delegatus a principe. Item delegatus a principe citat cum sollempnitate et cautela litterarum, ceteri non. Nec sic potest ceteri quibus nolunt officium cuiquam demandare et cognitiones permittere. Item delegatus a principe mittit in possessionem ex secundo decreto cum vel fraude, ceteri vero non possunt quia hoc est magis imperii quam iurisdictionis et ea que sunt imperii non delegantur. Item potest aliis similiter cognoscenda demandare et venientes compellere quod non ceteri. Ex summa Azonis. Ca[pitulum] [illegible] De assessoribus.

Assessor dicitur qui [illegible] cum data est iudicandi potestas derogatur ut in cognitione cause sibi assideat ut cum debito fine causam decidere instruat. Non autem metu terribili vel novitate minorum libertati adesse debet assessor compelli. Ex digestis libro primo Paulus libro singulari de officio assessorum. Quo vero studiosi partibus suis funguntur in his fere causis constat in cognitionibus postulationibus libellis edictis decretis epistulis. Ex [illegible] libro primo de iudiciis publicis. Liberti assidere possunt, infames autem non possunt. Paulus similiter libro primo. Consiliariis eo tempore quo assident negotia tractare in suum quidem auditorium nullo modo concessum est in alienum autem non prohibentur. Pomponius libro primo. [illegible] curator rei publice vel eiusdem civitatis assidere non prohibetur quia publico salario non fruitur. Ex summa iuris. Ca[pitulum] [illegible] De advocatis vel patronis.

Advocatus sive patronus ipse est qui postulat pro alio videlicet postulans ei qui litigat. Est autem postulare desiderium suum vel amici sui apud eum qui iurisdictioni preest exponere vel alterius desiderio contradicere. Ex digestis libro iii. Ait pretor si non habebunt advocatum ego dabo. Quidam autem penitus prohibentur pro aliis postulare ideo est necesse ut prodicatur quibus congruentie aliene causis se immisceant ut dum vel civilibus officiis fungantur. Regula iuris. Nec in dolo neque in certis causis pupillo nocet dolum tutoris sive solvendo est sive non est. Culpa est immiscere rei ad se non pertinenti. Nemo qui condempnare non potest absolvere potest. Helynandus in [illegible]

[illegible] autem [illegible] proximiora sunt iura ad defendendum quam ad impugnandum faciliusque excipiunt quam accusare tribuunt. Unde cum non aliis ad accusandum admittantur ad defensionem admittitur quis nisi aliquis absens dampnandus est. Preterea tamen a postulando prorsus removentur minores xvii annis. Quibusdam vero penitus postulare pro se tantum permittitur ut ceco et [illegible] et qui passi sunt muliebria in corpore suo quibusdam vero pro se et pro certis personis ut infamibus. Postulare autem est in [illegible] preses sive intercedas sive agentem repellas. Prius quoque advocatus [illegible] distributione partibus comparabilis [illegible] petierunt sive ut equo marte possit causa procedere. Sit autem puritas et integritatis vita et immunitate ingenii consilii pro similitudine et opinione sue et hominis [illegible] ut hec omnia sibi parat apud partes [illegible] equitatis laude libertatis. [illegible] si primus petitus est fama clarior [illegible] iudicantis [illegible] ut patrono [illegible] adversarie compensabitur. Cum tamen alicuius litigatoris arcana prodiderit non patrocinabitur adversario nisi forte [illegible] iudicis separatim cum pluribus aliis tractaverint ut alia pars defensionis copia subtrahatur. Nec est qui [illegible] sit utrique parti patrocinium [illegible] forum sibi [illegible] velut [illegible] ut [illegible] in causis [illegible] Nam autem non prius contendendum est et [illegible] patris [illegible] aut palam [illegible] aut subdole. Si primum vinci contingit [illegible] leditur fama eius [illegible] et clericis [illegible] Nam cum cognitum [illegible] Ex decretis causa iii questio vii. [illegible] nullus advocatus [illegible] patronum conferre cum eo litigatore qui [illegible] fidem [illegible] Si quis autem [illegible] litigatoribus detectus fuerit separatim tractasse [illegible] et adversario suo subtraxisse [illegible] defensionis copiam [illegible] iudicis [illegible] se litem [illegible] iudiciariam [illegible] Causa xxx questio ii [illegible] clerici [illegible] prohibentur. Hoc autem de illis intelligendum est qui canonicam vitam professi regulariter se victuros promiserunt. Publice namque [illegible] consuetudine receptum est et moribus approbatum etiam

Ca[pitulum] [illegible] de advocatis vel patronis

more advocatorum pro stipendiis impendant
et pro impendendis omnia exigant et pro
impensis sustineant. Dicitur. Postumia in ff. C.
Postulare est. Quos et quibus advocare prohibetur
qui non prohibetur sed cum edictum pro-
hibitorium est sicut illud de [illegible]
nibus et testibus itaque postulare prohibentur
qui usibus istis vacant. Non tamen ... de-
ut postulet qui indicitur. Addictus pene
surdus puer. Actor harene. Similibus causis
mulier quae publica passus. Addictus pene
dicatur condempnatus de publico iudicio. Ac-
tor harene qui locavit operas suas ut
cum bestiis decertaret pugnaret. In harena
talis cum infamis est ff. et similibus cau-
sis id est ceteris advocare prohibitus est. Quicumque
quidam publicum decretum qui volens advo-
care tunc esse post se quid statim credens
se esse ante illum advocare cepit causa
sua. Monachi quoque vel canonici regula-
res postulare non possunt. Clerici sive in
maioribus sive in minoribus ordinibus con-
stituti si habent ecclesiastica beneficia sufficientia
non possunt apud secularem iudicem ad-
vocare nisi suam prosequantur causam vel ecclesie
sive vel miserabilium personarum vel in ecclesie
cetero pendentium ... deputati ad ipse
decretum patrocinium fuerint obligati. Si vero
non habent beneficia vel non sufficientia tunc in sui
consistentes advocare potuerunt et hoc salva
tamen quia iusta negocia non est eis
tam pauperibus medicantis si vero habent sufficien-
tem titulum non debent agere pro salla-
rio possunt tamen recipere gratis oblata
tamen in nulla causa ... possunt
etiam etiam in maioribus advocare non
poterunt quia si non habent beneficium pro-
agere tunc causa ... in foro ecclesiastico
possunt advocare si etiam habent beneficia
tam nisi sint prelati. Cum enim prelatis inter-
natum ... advocati in causa
ecclesie sive ... malicia causa
arcetur ab advocatione. Extra de ... c. ... j.
q. iij. Iudex titulo de postulando legitur
infames esse non possunt procuratores
vel pro aliis causam ... ceteri ordi-
nes eorum qui postulare prohibentur. Est
aut postulare desiderium suum vel amici
sui in iure apud eum qui iurisdictioni pre-
est exponere vel alterius desiderio contradi-
cere. Prohibentur omnino postulare vel pre-
tatem vel minores xvij. annis vel qui ca-
sum ut surdus qui penitus non audit.
Alii prohibentur ne pro aliis postulent
ut ipsi ... ut femine vel ipsi casum
ut ... lumine orbati vel ipsi notam
turpitudinis ut hii qui corpore suo muliebria

passi sunt nisi forte in personam tales
sunt scripti presentes. Similiter qui capitali cri-
mine vel calumpnia publici iudicii sunt
dampnati. Vel qui operas suas locaverunt ut
cum bestiis depugnarent in harena. Aliis
postulare prohibentur. Si hii personis possent al-
legare prout ... pro alio prohiberet nisi forte
tutelam impuberum curam adolescentium
non affectatam sed invitam ammiserunt. Aliis
cum quorum curam gerunt eis postulare
conceditur. Alii enim omnes qui ut infames
provocant nisi ipse et ... personis pos-
tulare non possunt nisi in ultimum vesti-
turam attingant. Permittitur autem eis pos-
tulare pro parente proprio in ... spiritua-
libus et parentibus patrono vel patrone pro
liberis etiam suis sive ... socero genero
... vitrico noverca privigno privigna
pupillo pupilla furioso furiosa fatuo
fatua surdo prodigo et adolescente
... quibus ipsi infirmitate cura-
tores dari solent. Et qui negociis suis
aliquo pretio magis super esse non possunt
Quibus autem qui non ... ex variis singu-
larum offensa postulare possunt
etiam si hii sint qui non nisi pro se po-
stulare permittitur. Extra de postulando
Gregorius ix. Cum sacerdotis sit nullus in
te ... aut velle prodesse ... nisi pro se
ipso vel ecclesia sua vel si ... immineat
pro personis coniunctis aut miserabilibus sibi
liceat postulare. Et infra. Clericus au-
tem qui curam ecclesie aqua beneficium optinet
pro quibusdam advocatus vel procurator
esse possunt tamen ... maxi-
me si clericus sit ... beneficiis suis
spoliari. Dicitur. Extrema pars. C. De procuratori-
Dicta de advocatis qui procurationi bus
litigantibus presunt. Dicendum est de pro-
curatoribus qui mutuum litigantibus
supplent. Est enim procurator qui negotium
alienum mandato generali vel speciali suscipit
instituendum. Mandatum enim exigitur sunt
tamen quedam personae que sine mandato
admittuntur sicut in digestis legitur. Differt
autem ab advocato quia advocatus in
omni causa quam civili quam criminali admit-
titur. Procurator autem in causis criminalibus
non recipitur. Item procurator post litis
contestationem dominus litis. Advocatus autem nun-
quam. Item si advocatus dolose egit in cau-
sa clientuli statim dolo eius probato
restituitur dominus ad totam causam si volu-
erit. Procurator autem si prevaricatus fu-
erit in causa nunquam restituitur. Procura-
torem dare post contestationem lege non prohi-
betur. Procurator etiam post litis contestationem

pot dare procuratore[m] pat[er] aut dari procura
tor qui personam h[abe]t standi in iudicio uo
cari dari poss[unt] qui uocatur [illegible] ceter[i]
qui stare possunt in iudicio milites et mu
lier[es] [illegible] Jtem non pot dare [illegible]
[illegible] uel [illegible] quia non se debet
secularibus negotiis immiscere. Et sciendum q[uod] si de mandato constet non est ab
eo exigenda cautio. Si uero dubitet de mandato exigitur a procuratore quod actor
cautio de rato p[re]stit[er]it caueat d[omi]n[u]m rem
ratam h[ab]iturum. A procuratore uero rei exigi[tur]
cautio de iudicatum soluendo. Si dubitet[ur] p[ro]
curatore actoris h[abe]re mandatum in p[re]sen
te eius uel p[er] mandatum probet uel de rato
caueat quia cum quis tenet[ur] ad duo [illegible]
alternatiue eius est electio q[uod] illorum uelit
facere. Si uero constet cum non h[abe]re manda
tum ab agendo repellitur nisi talis persona
sit que sine mandato possit admitti. Et
sunt coniuncte persone [illegible] uel
affines. Tunc tamen debent etiam ta
les de rato [illegible] dicente [illegible]
iuncte persone possunt age[re] nisi in causa
liberali. Ut puta si moueatur michi questio
sup[er] statu meo et non defendat me po
test persona mi[hi] iuncta me [illegible] dicente
se [illegible] si condempnet[ur] quis in
actione [illegible] pot aliquis ex aliquo causa
dicente [illegible] appellare [illegible] causis
ut dati est procurator non datur. Et h[oc]
nisi [illegible] qui agit [illegible]
persona. Jtem nisi in [illegible]
[illegible] pot age[re] p[er] procuratorem
ad [illegible] libertatem [illegible] et talis se
defende[re] p[er] procuratorem. Jtem nisi in causa
criminali [illegible] agit[ur]. Jtem nisi [illegible]
tutorem agatur de suspectis tunc [illegible] p[ro]
curator constitui pot. Jtem in [illegible]
[illegible] non datur procurator. Et ide
[illegible] in causa de [illegible] tunc illa [illegible]
[illegible] est in inquisitione. Nam ubi
procuratorem agit procurator [illegible] est
[illegible] mandatum nisi [illegible]
[illegible] Mandatum [illegible]
cio pat [illegible] de [illegible]
[illegible] mandatum [illegible]
[illegible] est. Et h[oc] nisi [illegible] qui mandauerat
[illegible] re integra [illegible] pat quilibet
cui ante litem contest[atam] mandatum procura
torum reuocare post lite[m] [illegible] pot ea [illegible]
ta non alit[er] puta si [illegible] efficiat[ur]
uel [illegible] uel suspectus uel [illegible]
[illegible] Effectus uero procurationis est ut ratum
sit q[uod] cum procuratore gestum est ac si
cum domino gestum esset. Justinianus in
[illegible] De [illegible] de [illegible]

Omnis homo age[re] pot[est] aut suo noie
aut alieno uelut tutorio procurato
rio curatorio. Nam et morbus
et etas et [illegible] et alie mul
te iuste cause sepe impedimento sunt quo
minus rem suam [illegible] qui possit [illegible]
curator uero etiam [illegible] [illegible] adu
[illegible] etiam [illegible] [illegible]
statuit. Cuiusque [illegible] rem tuam
age[re] aut defende[re] is procurator intelligit[ur].
Nemo [illegible] defensor in aliena re sine satis
datione idoneus esse creditur. [illegible]
[illegible] procurator [illegible] procurator est [illegible]
[illegible] [illegible]
[illegible] mandatum [illegible]
[illegible] Julianus ait cum qui dedit
diuersis temporibus procuratores duos po
steriorem dando priorem [illegible]
[illegible] Cum nosse quis actionem sibi da
ret postulauit is cum uiri arbitratu
defendat et cum quo nomine agit adu
[illegible] ad quem res p[er]tinet boni uiri
arbitratu satis dare. [illegible]
est cum qui alieno nomine procurator [illegible]
[illegible] eundem etiam defensionem [illegible]
pe. Regula cum iudicat [illegible]
esse iudicat aduersarium non esse. Regula
Nemo alienae litis idoneus defensor
sine satis datione intelligitur. Regula ignora
tis [illegible] conditio deterior [illegible] procuratorem
[illegible] non [illegible] ut ait [illegible]
dictum [illegible] ad edictum [illegible]
Si quis absentis negotia gesserit licet ig
norantis tamen quid[quid] utiliter in rem
eius impenderit uel etiam [illegible] in rem
alienam absentis alicui obligauit [illegible]
eo nomine actionem [illegible] de procuratoribus
[illegible] Jnfamia detentus non pot
quis [illegible] causis
procuratore[m] constituere [illegible]
[illegible] procurator [illegible] non solum [illegible]
[illegible] etiam postea pot [illegible]
[illegible] quia [illegible]
[illegible] repellitur [illegible]
[illegible] declinare [illegible]
[illegible] ad penam legittimam [illegible]
[illegible] quia tunc [illegible]
[illegible] ad penam talionis astringi
non p[er] procuratorem [illegible]
[illegible] accusare. Si uero [illegible]
[illegible] iudice [illegible]
[illegible] quia tunc et si forsan oporteat
[illegible] ut designet [illegible]
[illegible] et tempus et [illegible]
[illegible] legis. Ad talionem
tamen non debet se obligare ne forte
cum [illegible] defecerit [illegible]

compromittatur. Est enim [illegible] non potest si invitus
[illegible] ut per procuratorem accuset
qui huiusmodi accusatio fiat et si de crimine fiat non
est tamen criminalis sed quasi mixta inter civi
lem et criminalem [illegible] iniuria crimina
lis [illegible]
datum. Ex summa [illegible] Ca. xxxiii de arbitris

Quoniam [illegible] personarum litigia per
[illegible] arbitrium [illegible] hic quedam
de arbitris [illegible] videntur. Ar
biter [illegible] dicitur in quem ab utraque parte litigan
tium super pecuniaria causa [illegible] compromittitur
ut in quantum auctoritate sua stabilis ac firma
[illegible]. Item arbiter est iudex per electionem li
tigantium [illegible] vel a iudice delegatus.
Item arbiter est qui [illegible]
[illegible] sit locus iudicii [illegible] tamen
[illegible] ab istis licet appellare. Est item
arbiter vel arbitrator in quem sine pena com
promittitur. Et ab isto non appellatur quia
nulla est eius sententia [illegible]
[illegible]. Est casus arbiter compromissari
us in quem sub pena compromittitur. Ab isto
quoque non appellatur quia intra x dies licet
a sententia lata recedere citra omnem appellationem
ita quod pena committatur nisi sententia fiat [illegible]
[illegible] litigantium sive per
alium consensum sed post huiusmodi consensum
nullas vices sortitur appellatio. Item post de
cennium nulla est appellatio quia per silen
tium litigantium videtur arbitrium esse
probatum et in rem iudicatam quodammodo
[illegible]. Ex premissis patet quod arbiter non dicitur
[illegible] iudex quia [illegible] consensus non
facit iudicem cum [illegible] nullam habet iuris
dictionem. Arbiter esse potest qui non prohibetur
[illegible] pater familias filius fa
milias [illegible] et quibus non
[illegible] prohibetur iudex etiam [illegible]
[illegible]
non tamen [illegible]. Notandum
non quod [illegible] aliquis arbitrium [illegible] sus
ceperit compellitur ab ordinario loci pronun
ciare secundum formam compromissi nisi [illegible]
[illegible] litigatores et ar
bitrum vel [illegible]
tio ut unus alterum [illegible] arbitrium. Et
si arbiter [illegible] fiat et licet [illegible]
arbitri [illegible] exceptio doli [illegible]
petat ab illo qui non paruit arbitrio [illegible]
arbitrium quod non habet locum [illegible]
cia. Item non quia si partes sunt arbitri [illegible]
[illegible] sententia nulla [illegible]
[illegible] statutum est ut arbitri [illegible]
eligantur. Si non iudices delegati sunt et
partes [illegible] discordent [illegible] tunc [illegible]
[illegible] qui noluit. Si autem [illegible]

[illegible] sunt et partes valebit sententia lata [illegible]
et hoc nisi in casibus scilicet in libertate vel ma
trimonio et dote [illegible] et nisi [illegible]
[illegible]. Si non sunt [illegible] valet sententia lata
[illegible] de arbitris. Ca. xxxiiii [illegible] eodem

Si [illegible] placitis [illegible] aut
[illegible] arbitros elege
rint aut unus eligatur aut tres et si
tres eligantur aut unus [illegible] aut
duorum [illegible] Dilecti filii abbas
et conventus [illegible] nobis
querela monstraverunt quod [illegible] com
[illegible] et hospitalarios [illegible]
[illegible]
futurorum sunt compromissum [illegible]
[illegible] arbitrium [illegible]
[illegible]. Et infra [illegible]
[illegible] regulam iuris civilis [illegible]
[illegible] sunt [illegible] et alibi
[illegible] licet [illegible]
[illegible] arbitrium [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] pena [illegible]
[illegible] nullamque parti [illegible]
[illegible] tamen [illegible] consuetudinem
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] hospitalarios [illegible]
[illegible] et [illegible]
[illegible] sicut [illegible] lata
est et ab utraque parte [illegible]
[illegible] penam [illegible] statuta
[illegible]. Ex decret. [illegible]
[illegible] refert eum qui arbitrium [illegible]
[illegible] an sit [illegible]
[illegible] arbitri esse [illegible]
[illegible] esse [illegible]
[illegible] iudex sit arbitrium [illegible]
[illegible] sit arbiter
[illegible] iudex est
et [illegible] compromitti [illegible] prohibetur et si
[illegible] non est danda pene [illegible]
[illegible] arbitri esse non [illegible]
[illegible]. Ex summa [illegible] Ca. xxxv de lega
tis et eorum officio

Officium legati [illegible]
est officium delegati [illegible]
sit legatus cui dicitur [illegible]
vel provincia regenda committitur ut eius
[illegible] fungantur a quo destinatur [illegible]
[illegible] eius est ea [illegible]
que [illegible] legavit [illegible]
[illegible] privilegia [illegible]
[illegible] ut est [illegible] vel [illegible]
[illegible] et [illegible] legatis non [illegible]
[illegible] committuntur [illegible]

solutionem compromissariorum et in violentam inie-
ctione manuum iudicem. Licet cum causis et
eis liceat iure speciali respiciet. Item pot de
causis illorum qui pertinent ad eius iuris-
dictionem cognoscere et diffinire sive devol-
vantur ad eum per appellationem sive per querelam
nisi appellationi appelletur. Ad ipsum et tunc
etiam appellantes eum audire posset ut
causam instructam ad ipsum devocaret. Pot
etiam extra vacantes causis prebendales
aliasque necnon corrigere. Et si committantur ei
due provincie pot in una consistens in a-
lia iurisdictionem exercere. Licet non possit episcopum
deponere nec episcopatum dare vel dividere. Licet
de causa delegata commissa cognoscere. Iuris-
dictio legati durat quamdiu placet mitte-
ti finitur autem elapso termino si ad certum
datus est delegato vel secuta revocatione
vel mortem alterius mittentis sive incep-
ta sit legatio sive non cepta si sint pro-
nalis. Item contra de officio legati. Cum
mandatum speciale derogat generali legato
commissam stam alii specialiter impedire non
pot et secundum formam mandati iuris sunt
sunt promulgata non potest ipse delega-
tus si super mandatum speciale accepit ea
quolibet revocare ipsam tamen si rationabi-
liter lata fuerint confirmare valebit.
Et secundum mandare promogni. Ex co-
mmunicatus pro iniectione manuum violen-
tarum eo non legati qui de iure latere non
committuntur contra prenuntiam sibi commissam
vel ibidem si hunc manus inicerent alibi
contingat absolvere et qui ecclesia-
rum suarum pretextu legationis sibi ven-
dicant dignitatem etiam subditis suis
in provincia sua consistentibus beneficium absolu-
tionis impertiri non possunt nisi de spe-
ciali mandato illud et istis auctoritate sede
apostolica concedatur. Idem dicunt dubium
esse nolumus quin legatorum apostolice statu-
ta edita impugnanda sibi commissa durent
tamquam perpetua licet causa sunt postea e-
gressi. Decisus autem si causas diversis a-
liquibus delegant delegandas cum
in di. co istorum compreuerit si ante illorum
discessum licet citatio non precessit. De su-
ma.

Ca. lxxvii de personis privatis

Privatae persone sunt ut large dicatur
que non sunt in dignitate aliqua con-
stitute. De his autem multa pertinent
respectu sui et licet multiplex est divisio
quia quedam sunt liberi quedam servi. Item
quedam ingenui quedam libertini. Item que-
dam sui iuris quedam alieni. Item earum que
sui iuris sunt quedam sunt sub tutela
vel cura quedam non. Eorum non qui alieni
iuris sunt quidam sunt in potestate do-
minorum ut servi quidam quibus acqui-
runt dominis acquirunt. Quidam non in pot-
estate patris ut filii concessis nuptiis pro-
creati. Item nepotes filii scilicet filiorum et
ceteri descendendo filii et non filie sunt in
potestate patris constituti. Et non qui dicuntur ni-
si ac nuptiis contracta individuam vite
consuetudinem retinens subaudi prepostere
et si non sit. Item in potestate nostra sunt il-
li quos in filias adoptamus ut dicitur
pat si tempore adoptationis sui iuris sunt.
Quidam sui sunt iuris. Alii sunt in tutela. A-
lii in cura. Alii neutrum. Illi tenentur et est
tutela ius ac potestas in capite libero ad tuen-
dum eum qui propter etatem se defendere ne-
quit iure civili data ac permissa. Requi-
est [illegible] privati dicuntur qui sunt ab offi-
ciis civilibus sive ab officiis publicis alie-
ni et ideo sic appellati. Est cum nomen
ingratum [illegible]. Hec regula in-
[illegible] ab omnibus officiis civilibus vel pu-
blicis remote sunt et ideo nec iudices
esse possunt nec ingratum gerere nec po-
stulare nec pro alio intervenire nec pro-
curatores constitui. Item impubes omnibus
officiis civilibus debent abstinere. Sui iuris pupillus
nullum negotium contrahere pot. pupillus
enim uxorem ducere agere pot. [illegible]

Ca. lxxviii de servis et ancillis

Servi dicti sunt a servando [illegible] sup-
ra ple de [illegible] Iustinianus
[illegible] Omnes homines aut libe-
ri sunt aut servi. Libertas est naturalis fa-
cultas eius quod cuique facere libet nisi quod vi
aut iure prohibetur. Servitus est con-
stitutio iuris gentium qua quis domino ali-
eno contra naturam subicitur. Servi autem
ideo appellati sunt quod imperatores capti-
vos vendere iubent ac per hoc servare nec
occidere solent. Qui etiam mancipia dic-
ti sunt quod ab hostibus manu capiuntur.
Servi autem nascuntur aut fiunt. Nascuntur
ex ancillis nostris. Fiunt autem iure gentium
id est ex captivitate. Aut iure civili cum
homo liber maior xx annis ad pretium par-
ticipandum sese venundari est passus.
In servorum conditione nulla differentia est.
Dominus in servos vite necisque potestatem habet
et quicquid per servum acquiritur domino acquiritur.
Nullus inde [illegible] qui sub imperio nostro
sunt licet sine causa legibus cognita
[illegible] in suos servire. Ex
constitutione Antonini pii qui sine ca-
usa servum suum occiderit [illegible] expedit enim rei pu-
blice ne quis re sua male utatur. Ulpi-
anus ad Sabinum. Adrianus [illegible]

Ca. lxxviii de servis et ancillis

Ca. lxxvii de personis privatis

Ca. lxxix [illegible]

quandam matronam in quinquennium rele-
gauit que solennissimis causis ancillam suam
atrocissime tractasset. Regula iuris. Super
seruilem condicionem nulla cadit obligatio. Item
actualiter ad ius ciuile serui pro nullis habentur
non tamen et iure naturali quorum ad ius
naturale attinet omnes homines equales sunt.
Item cum seruis nulla est actio. Item qui in serui-
tute est usu capere non potest. Item cum tempus
procedat possidere non videtur. Item melior
condicio nostra per seruos fieri potest deterior fieri
non potest. Item seruitutem fere mortalitati com-
paramus. Itaque libertas omnibus rebus fa-
uorabilior est et estimari non potest. Ysi-
dorus in summa. Ca. lxxix de ingenuis

Ingenui dicti sunt qui in genere habent liber-
tatem non in facto sicut liberti unde et
eos greci eugeneis vocant quia sunt bo-
ni generis. Iustinianus in summa li. i. Liberi autem
ingenui sunt aut libertini. Ingenuus in
matrimonio editus sive ex libertinis sive ex
altero libertino et altero ingenuo. Sed qui de ma-
tre libera nascitur patre vero seruo ingenuus
nichilominus nascitur. Quemadmodum qui ex matre
libera et incerto patre natus est quia vulgo
conceptus. Sufficit autem liberam fuisse ma-
trem eo tempore quo nascitur licet ancilla con-
ceperit et e contrario si libera conceperit et postea
ancilla facta est placuit eum qui nascitur
liberum nasci quia non debet calamitas
matris ei nocere qui in ventre est. Sed et si an-
cilla pregnans manumissa sit et iterum an-
cilla facta pariat probat Marcellus eum qui
nascitur liberum nasci. Sufficit enim ei qui
in ventre est liberam matrem vel medio tem-
pore habuisse. Ca. lxxx de libertis vel libertinis

Libertini sunt qui de iusta seruitute
manumissi sunt. Manumissio autem
est datio libertatis. Nam quamdiu quis
in seruitute est et potestati suppositus est
et manumissus est liberatus est. Apta-
te libertas dari non potest minori xx
annis nec liberi fieri seruum nisi qui xvii an-
nos impleuit et xviii tetigerit. Item
in li. ii. Directa libertas tunc dari uidetur
cum non ab alio seruum manumitti rogat
sed velut ex suo testamento libertatem ei
competere vult. Verba autem fidei commissorum
hec maxime in usu habentur: peto mando
rogo volo fidei tue committo que proinde
singula firma sunt ac si omnia in unum
congesta essent. Ex codice theodosiano
li. iiii. Sunt quedam species et victorie que
priuilegiis gaudent ut libertas. Libertas
enim omnibus rebus fauorabilior est. Liber-
tati fauere omnibus commissum est. Si duo
sunt heredes et diuersas sententias dederint

pro libertate constituta optinet. Si duo petat
homines ad unum seruum diuersos iudices et unus
pro libertate sententiam dedit alter contra libertatem
cogentur constituere dum tamen si dissense-
runt libertas conficiatur parte quasi pretio
victori prestitutio xxx annorum pro libertate ca-
tena facit et ut ciuem romanum faciat con-
tra libertatem autem nulla temporis prescriptio
opponitur. Ysidorus in summa. Libertus autem uocatus
est quasi liberatus erat enim prius iugo seruitutis
addictus. Libertorum autem filii apud antiquos
libertini appellabantur quasi de libertis nati. Nunc uero
libertinus dicitur aut a liberto seruus aut possessus.
Manumissus dicitur quasi manu emissus. An-
tiquitus enim quotiens manumittebant ala-
pa percussos circumagebant et liberos confirma-
bant. Dediticii primum a deditione sunt nun-
cupati. Dediticii enim dicuntur qui se uicti aut in-
cendi hostes uictoribus tradiderunt quibus licet
origo nomen sunt dum quondam aduersus
populum romanum sumptis armis dimicas-
sent uicti se dediderunt tam hac specie uaria
turpitudine affecti sunt. Ex hiis quidem
postea ad ius manumissi supplices
notas quas manifeste passi sunt ad dig-
nitatem ciuium romanorum peruenerunt.
Liberti ante romanam conditam apud latinos
fiebant unde in quam [illegible] liber-
tatem sumentes proinde quia nec ex testamen-
to aliquid capere nec suos heredes facere pote-
rant. Ciues romani postea sub consulibus
ex testamento in urbe romana effecti sunt. Hiis
enim aditus erat in urbe romana com-
morari ceteris autem libertis prohibebatur nec ulli
in urbe romana uel intra septimum ab urbe
miliarium committi. Ex summa iuris. In summa
nota quod manumissio fit multipliciter.
Aliquando in sacrosanctis ecclesiis ut dicit dominus seruo
liber esto. Aliquando coram iudice et si fiat
adhuc ut manumissus producit [illegible]
si coram ecclesiastico iudice qui coram se-
culari fit. Coram in ultima voluntate. Et
hoc vel directe puta cum in testamento dicit
ac testatore stichus seruus meus liber esto
vel per fidei commissum ut cum rogat heredem
suum uel alium ut manumittat alium. Qui [illegible]
non manumittere potest qui reus [illegible] ad
ministrationem [illegible]. Minor etiam qui iam xx
annos compleuit [illegible] libertatem dare potest.
In ultima quoque uoluntate [illegible] testari
potest manumittere potest. Regula iuris. Iniquissima
contra uoluntatem manumittentis fauere
est libertati que rebus omnibus fauorabilior
est et estimari non potest. Ysidorus in summa
libro ix. Ca. lxxxi de filiis legitimis et illegitimis

Quadripertitus est autem ordo filiorum
ita sic dicuntur ingenuini medius

novissimus generatur. Autem in medio filii appellantur. Natura cognatione. Et [illegible] factitii filii autem ita in legibus liberi appellantur ut hoc vocabulo se censeant a servis qui sunt sicut in potestate. Est domini sicut filius in potestate patris est. Ideo etiam filius fit emancipatione ut sit liber a patre sicut servus fit etiam manumissione ut sit liberatus a domino. Item liberi dicti quia ex libero sunt matrimonio orti. Nam filii ex libero et ancilla servilis conditionis sunt. Naturales autem dicuntur ingenuarum concubinarum filii quos sola natura genuit non honestas coniugii. Item primi a pube gemini sunt non duo tantum simul nati sed etiam plures. Degeminus cum unus abortivo alio qui legitime natus fuerit nominatur. Postumus vero vocatur eo quod post humationem patris nascitur id est obitum patris et defuncti nomen accepit. Sic et cum lex voluit ut qui post defunctum nascitur defuncti nomine appelletur. Nothus dicitur qui de patre nobili et matre ignobili nascitur. Item dicitur [illegible] ex vidua genitus. Iustinianus in Instit. [illegible] in potestate nostra sunt liberi nostri quos ex iustis nuptiis procreaverimus. Nuptie autem sive matrimonium est viri et mulieris coniunctio individuam consuetudinem vite continens. Celsus ff. [illegible] dig. Cum legitime nuptie facte sunt patrem liberi sequuntur. Vulgo quesitus matrem sequitur. [illegible] ff. [illegible] Vulgo concepti dicuntur qui patrem demonstrare non possunt vel qui possunt quidem sed eum habent quem habere non licet qui et spurii appellantur. Ulpianus ff. [illegible] ad [illegible]. Lex nature hec est ut qui nascitur sine legitimo matrimonio matrem sequatur nisi lex specialis aliud inducit. [illegible] in fine. C. [illegible] de filiis adoptivis.

Adoptivus filius est qui aut suo patre iusto aut avo aut proavo cum emancipatus est traditur aliene potestati. Qui [illegible] fert nomen ut [illegible] vel [illegible]. Adoptio est [illegible] persone in filium vel nepotem vel deinceps [illegible] legitima. Species eius sunt due: una dicitur arrogatio, alia simpliciter adoptio. Arrogatur ille qui sui iuris est id est qui non habet patrem vel si habet emancipatus est et transit in potestatem arrogantis. Et ista fieri debent auctoritate principis. Adoptatur ille qui est in potestate parentis et ideo non transit in potestatem adoptantis et hoc fit imperio magistratus. Adoptare potest pater familias qui sui iuris est et qui generare potest ut spado. Vel frigidus non potest adoptare. Item debet ille qui maior est xviii annis nisi iusta causa interveniente

aliquando. Adoptare non potest nisi concesso principis [illegible] filiorum [illegible] concedatur. Pater adoptivus [illegible] tam masculus quam femina [illegible] sit maior etate patre adoptivo ita quod filius eius naturalis esse possit. Effectus adoptionis est ut ille qui adoptatur ponitur quasi filius habeatur ita ut etiam ab intestato succedat. Item arrogatus et eius filii vel nepotes quos in potestate habuit transeunt in potestatem arrogatoris quod non est in illo qui adoptatur. Item arrogator tenetur relinquere filio arrogato quartam partem suorum bonorum que habet sive intestatus sive cum velit emancipare. Sed adoptator adoptivo nichil tenetur relinquere si non velit. Species adoptionis sunt tres: una quasi descendentium, alia quasi collateralium, tercia que legalis affinitas dicitur pro qua [illegible] dicitur in [illegible] contrahentibus matrimonium. Iustinianus in [illegible]. Minor natu maiorem adoptare non potest. Adoptio enim naturam imitatur et pro monstro est ut maior sit filius quam pater. Debet itaque is qui sibi per arrogationem vel adoptionem filium facit plena pubertate id est xviii annis precedere. Idem ibidem. In adoptione que fit per arrogationem nichil aliud nisi [illegible] tam naturalibus filiis quam adoptivis per filios familias acquiritur [illegible] que [illegible] filio. Ulpianus ff. [illegible] ad [illegible]. Inquirendum est ne forte turpis causa adrogandi subsit. [illegible] pupillorum adrogationis committendum est his qui vel naturali cognatione vel sanctissima affectione ducti adoptant ceteros prohibendum est [illegible] in fine. C. [illegible] de [illegible] avus [illegible].

Pater dictus est eo quod patratione peracta filium procreet. Patratio enim est rei venereae consummatio. Mater dicitur quasi materia. Nam causa pater est. Paterfamilias autem dicitur eo quod cunctis in familia sua positis servis ut pater filiis pari dilectione consulit suorumque conditionem a filiorum affectu non discernat sed quasi unum membrorum amplectatur. Unde [illegible] hoc se nomine nequaquam reputet. Avus patris pater est ab avo dictus id est ab antiquitate. Proavus qui pater est avi prope avum. Abavus proavi pater est iam longe ab avo. Atavus abavi pater. Tritavus atavi pater quasi tetravus id est quartus super abavum. Sed tritavus ultimum cognationis est nomen. Familia cum omnibus a patre et [illegible] in atavo. Nepos est qui ex filio natus est. Dicitur autem nepos quasi natus post. Prius enim filius nascitur deinde nepos. Pronepos est qui ex nepote [illegible]

tritavus et natus est et pronepos quasi natus porro post. Abnepos dicitur quia se iungit ab nepote est cum inter illum et nepotem pronepos. Abnepos filius. Trinepos adnepotis filius quia post nepotem tertius in ordine est quasi ternepos. Justinianus in summa. Ca. xxxviij de cognatis et affinibus.

Agnati sunt qui per masculini sexus personas cognatione iunguntur. Cognati qui per femininum. Idem libro iii. Vulgo quesiti agnatos non habent quia agnatio est a patre. Cognatos tamen habent. Ysidorus in summa. Agnati dicuntur eo quod accedant pro natis dum deest filius. Cum ad ordinem agnationis que veniunt per virilis sexus personas ut sunt eodem patre natus vel frater filius nepos vel ex eo item patruus. Cognati autem mater institutis dicuntur fratres dici solent. Natura gentis cognatione affinitas. Germana ita intelligitur ut germana cuius eadem genitrice manavit soror aut ut fratres fratres patrueles dicuntur quia patres eorum germani fratres inter se fuerunt. Consobrini vocantur quia aut ex sorore aut fratre aut ex duabus sororibus nati sunt quasi consororini. Fratrueles autem matris filii sunt. Sobrini consobrinorum filii. Patruus frater patris est. Avunculus est matris frater cuius nomen formam diminutivi habere videtur quia ab avo venire monstratur. Amita est soror patris quasi alia mater. Matertera est soror matris quasi mater altera. Socer est qui filiam dedit. Gener est qui filiam duxit. Vitricus est qui uxorem ex alio viro filium vel filiam habentem duxit et dicitur vitricus quasi non verus eo quod ante superducta nomine privignus qui ex alio patre natus est. Et privignus dici videtur quasi privigenus quia prius genitus. Ca. xxxvi de heredibus.

Heredis nomen impositum est eius bonis solvit cum tributum datori. Idem libro iii. Cretio est certus dierum numerus in quo institutus heres non accipit hereditatem aut finito tempore cretionis excluditur. Nec liberum illi est ultra capiende hereditatis. Cretio autem appellata quasi decretio. Justinianus in summa libro iii. Heredes autem necessarii dicuntur aut sui et necessarii aut extranei. Necessarius heres est servus heres institutus ideo sic appellatus quia sive velit sive nolit omnino post mortem testatoris protinus liber et necessarius heres fit. Sui et necessarii heredes sunt filius et filia nepos et neptis ex filio et deinceps ceteri liberi qui modo in potestate morientis fuerunt. Sui quidem quia domestici. Necessarii vero quia omni modo velint nolint tam ab intestato quam ex testamento heredes fiunt ex lege xii tabularum. Ceteri qui testatoris iuri subiecti non sunt extranei dicuntur etiam liberi qui in potestate eius non fuerunt. Nota emancipatos liberos iure civili ad bona parentis non admitti. Similiter adoptivos emancipatos ad bona patris adoptivi iure civili non admitti. Bonorum autem possessio est ius quod facit defuncti rem aut possidere aut petere. Idem libro iii. Tertullianum senatus consultum Adriani temporibus factum fuit quo tertio quocumque quod ius competit de filii successione intestati mortui vulgo quesitus vel succedit. Orficianum autem senatus consultum Marciani temporibus factum est Orphito et Rufo consulibus quo cognoscimus contradicere matribus a filiis succedere et dicit ubi mater succedit vulgo quesitus si tamen illustris non sit. Nam si fuit ex legitimis filios habet illi excluduntur. Regula iuris. Cum multis dominium vel alterius succedit eius munere dominium heredem eius quod parentis iure esse cum fuit defunctus constat. Ea que in partes dividi non possunt solida a singulis heredibus deberi. Privilegia quedam cause sunt quedam persone et ideo quedam ad heredem transmittuntur que cause sunt que persone sunt ad heredem non transeunt. Nemo plus commodi heredi suo relinquit quam ipse habuit. In contractibus quibus doli prestatio vel bona fides inest heres in solidum tenetur. Justinianus in summa libro iii. Ca. xxxvij de gradibus cognationis ad hereditatem admittendis.

Legitimus personis hereditates usque ad decimum gradum competunt. Patruus frater patris. Avunculus frater matris. Amita soror patris. Matertera soror matris. Patruus magnus avi frater. Amita magna avi soror. Avunculus magnus avie frater. Matertera magna avie soror. Consobrinus et consobrina qui ex fratribus aut sororibus progeniuntur. Quidam tamen recte consobrinos eos proprie putant dici qui ex duabus sororibus progeniti sunt quasi consororinos. Qui vero ex duobus fratribus ipsi fratres patrueles vocantur. Si autem ex duobus fratribus filie nascuntur sorores patrueles appellantur. Qui ex fratre et sorore amitini. Amite tue filii consobrinum te appellant, tu illos amitinos. Propatruus est proavi frater et pro amita proavi soror. Proavunculus et promatertera proavie frater et soror. Abpatruus et abamita abavi frater et soror. Abavunculus et abmatertera. In primo gradu sursum sunt pater et mater, in secundo avus et avia, in tertia proavus et proavia, in quarto abavus et abavia, in quinto atavus et atavia, in sexto tritavus et tritavia. Infra sunt filius nepos pronepos abnepos adnepos trinepos. Idem in libro primo

Ca^m lxxxxiij De tutoribus pupillis et curatoribus

Tutela est ut Servius diffinivit
ius ac potestas in capite libero ad tue-
dum eum qui propter etatem se de-
fendere nequit iure civili data ac permis-
sa. Masculi igitur puberes et femine viri poten-
tes usque ad xxv annum completum curato-
res accipiunt quia licet puberes sint adhuc
tamen huius etatis sunt ut negocia sua
tueri non possunt. Minores adolescentes
curatores non accipiunt preter quam in litem.
Item in libro iiij^o. Regula dicit: ubi commodum est
successionis emolumentum ibi et tutele onus
intelligitur. Ex summa iuris. Tutores ergo sunt
qui tuentur eum et potestatem habent. Unde di-
cuntur tutores quasi tuitores et defensores.
Ista durat in pupillari etate. Et est pupil-
lus masculus usque ad xiiij annum completum,
femine usque ad xij. Tunc enim dicuntur impu-
beres. Proxima vero sunt tempori pubertatis que est
in masculis a xiiij^o anno inferius a xiij
ad xxv. Et nota quod tutor quandoque datur absque
quandoque ... curator autem non datur sed
datus confirmatur. Item curator minori
adolescenti non datur preter quam ad litem. Co-
dicis libro iiij^o. Pretor edicit: quod cum minore xx-
v annis natu gestum erit uti quaeque res erit
animadvertam. Naturalem secutus equita-
tem hoc edictum proposuit quo tutelam
minorum suscepit. Nam cum inter omnes con-
stet fragile esse et infirmum huius etatis
consilium et multis captionibus suppositum
multorum insidiis expositum auxilium eis
pretor hoc edicto pollicitus est et adversus captio-
nes opitulationem. Usque in hac etate adole-
scentes curatorum auxilio reguntur nec an-
te rei sue administratio committi eis debet quamvis
rem suam bene gerentibus. Hodie certo iure
utimur ut et minoribus ... sustentat
in rebus que fortuitis casibus subiecte
sunt non est minoribus adversus emptorem
rem subveniendum. Nam aut fures aut ...
qui tutorum sive curatorum dicantur. Sus-
ceptam tutelam non alii solent deponere
quam qui ... causa vel publice absunt
... hii qui ... principes sunt occupati. Pa-
ulus libro xi ad edictum. Quamdiu is qui a mi-
nore rem accepit agit ... eius idoneus
sit ... constituendum sit. Idem qui rem
bona fide emit. Si cum minoribus et ...
iure minimi sit non debet ei tribui contra
... ut puta cum pupil-
lo contractum est sine tutoris auctoritate nec
locupletior factus est ... contractus. Ita
... pretor non debet se interponere. Si pro
curatoribus homine minor circumscriptus sit im-
putari debet hoc domino qui tali ... sua

negocia. Nulla est etatis excusatio adversus
precepta legum. Qui dum leges invo-
cat contra eas committit. Regula iuris. Plac-
uit dictum neque in ceteris causis pupillo no-
cere ... dolum tutoris sive solvendo est
sive non est. Ex summa iuris.

Ca^m lxxxxiiij De rebus ad quas spectat ius

Visso dictum est
ad personas pertinere, videndum est de
iure ad res pertinente sive in rebus
nobis competente. Rerum multiplex est divi-
sio. Nam alie sunt sancte, alie sacre, alie
religiose. Item alie publice, alie communes.
Item alie universitatis, alie singulorum, alie
nullius. Item alie in nostro patrimonio, alie
extra patrimonium. Item alie nec in patrimo-
nio nec extra patrimonium. Item alie corpora-
les, alie incorporales. Ysidorus libro v^o. Res
sunt que in iure nostro consistunt. Iura autem
sunt que a nobis iuste possidentur. Quod autem
male possidetur alienum est. Male autem possi-
det qui vel sua male utitur vel aliena presumit.
Possidet autem iuste qui non invitet ... indi-
gnitate ... aut cupiditate tenet. Possessus
est non possessor. Peculium ... dicuntur
in quibus ... constabat ... Re-
gula iuris. Bona fides possidenti tantun-
dem prestat quantum veritas quotiens lege impedi-
mento non est. Quantum ad omnia que tempora
ut bone fidei possessor est. Paulus libro ... in-
stitutionum. Res alie divini iuris, alie humani
sive in nullius bonis sunt. Que autem humani
iuris sunt alie publice, alie private. Publi-
ce non sunt in bonis alicuius sed universitatis.
Sunt private que singulorum sunt. Quedam
corporales sunt id est que tangi possunt. Quedam
incorporales que tangi non possunt et in
iure consistunt ut hereditas usus fructus
obligationes et similia. Ex summa iuris.

Ca^m lxxxxv De rebus sacris

Sancte res sunt
sanctorum martirum reliquie. Item muri
et porte civitatum et communitatum que sunt
dicuntur et est sensus quod ab iniuria hominum defen-
sum et munitum est. Pena enim gravissima
constituta est contra eos qui portas violaverunt
contra ... bone vite et dignitatis
homine ... esse et tamen nullus ... quan-
tum ... sive ... tamen ... con-
tribuit. Sacre sunt que rite ac publi-
ce per pontifices consecrate sunt ut ecclesie et
alia que ad ministerium dei rite dedicata sunt
ut calices, altares [?], vestimenta et similia. Reli-
giose res sunt loca in quibus aliquis sepul-
tus sunt ... forte ... ille
qui sepultus est in loco sive liber sive servus
... sit ubi talis erat
quod non debeat lugeri ut proditor patrie.
Et non quod sufficiat ... habitus

sepeliri in loco ad hoc quod sit religiosus. Ita tamen si eo animo sepeliatur quod ibi perpetuo esse. Nam si sepeliatur quis tamquam [illegible] alias non est locus religiosus. Item religiose dicuntur domus religiosorum et ipsi religiosi dicuntur a religando passive quia religati sunt astricti sunt certa regula puta beati benedicti vel alia quorundam approbata. Item canonicis [illegible] regularis. Item est communicatio [illegible] desertum atque unnitu. Ulpianus l. eorum ad eo [illegible] hac locus est locus consecratus. Sacrarium locus in quo sacra reponuntur quod etiam in edificio privato esse potest. Item muros municipales nec reficere licet sine principis vel presidis auctoritate nec aliquid eis coniungere vel supponere. Res sacra non recipit estimationem. Pomponius l. ultimo de [illegible] rerum. Si quis muros violaverit capite punitur sicuti qui transcenderit scalis admotis vel alia qualibet ratione. Nam cives romanos alias quam per portas egredi vel ingredi non licet cum illud hostile et abhominandum sit. Justinianus in fine libri primo.

Sacre vero sunt que rite et per pontifices deo consecrata sunt ut edes sacre et dona que rite ad ministerium dei dedicata sunt que etiam constitutione alienari et obligari prohibemus excepta causa redemptionis captivorum. Si quis autem auctoritate sua locum sacrum constituit sacrum non est sed prophanum. Locus autem in quo sacre edes edificate sunt etiam diruto edificio adhuc sacer locus manet ut Papinianus scripsit. Religiosum locum quisque sua voluntate facit dum mortuum infert in locum suum. In communem autem locum purum invito socio inferre non licet. In commune vero sepulcrum etiam invitis ceteris inferre licet. Item si alienus usufructus est proprietarium placet nisi consentiente usufructuario locum religiosum non facere. In alienum locum concedente domino licet inferre et licet postea ratum non habuit quam illatus est mortuus tamen religiosus locus fit. Sancte res sunt veluti muri et porte per eo [illegible] sancte dicuntur quia pena capitis constituta est in eos qui aliquid in muros delinquerint. Inde et eas partes legum quibus penas constituimus adversus eos qui contra leges fecerant sanctiones vocamus.

Quedam naturali iure communia sunt omnium quedam publica quedam sunt universitatis. Et quidem naturali iure communia sunt aer et aqua profluens et mare et per hoc littora maris. Flumina omnia et portus publica sunt. Ideoque ius piscandi omnibus commune est in portu fluminibusque. Littus maris est quatenus hibernus fluctus maximus excurrit. Riparum quoque usus publicus iure gentium est sicut ipsius fluminis itaque navem ad eas appellere funes arboribus ibi natis religare onus aliquid in his reponere cuilibet liberum est sicut per ipsum flumen navigare. Sed proprietas earum illorum est quorum predijs adherent. Arbores quoque in his [illegible] natae eorundem sunt. Littorum quoque usus publicus iure gentium est sicut ipsius maris et ob id quibuslibet liberum est casam ibi imponere in qua se recipiant sicut retia siccare et ex mari deducere. Proprietas eorum nullius est sed eiusdem iuris esse cuius et mare et que [illegible] sabulum vel harena. Communia iure publica sunt flumina omnia et portus. Riparum quoque usus publicus est sicut et fluminis. Communia sunt que iure naturali sunt omnium ut aer aqua profluens et mare ac per hoc littora maris. Et tamen quia idem videtur commune et publicum quod quidam concesserunt sed non est utrumque commune et publicum quod est quod ipsius occupacione vel applicacione sui facit ut quitu[?] quis de aere attraxit cum sibi facit. Publicum est quod usus est publicus nec occupanti conceditur unde occupantis non fit.

Universitatis sunt non singulorum veluti que in civitatibus sunt theatra et stadia et similia et si qua alia sunt communia civitatum vel universitatis alicuius. Idem dicit Paulus de rebus collegiorum vel capitulorum quia ipsius collegij sunt non singulorum. Unde canonicus potest esse testimonium in causa capituli quia non est sua. Nam in re sua nullus ydoneus testis habetur. Singulorum res sunt quarum quibuslibet dominium habet quod quidem dum traditionibus et usucapionibus et multis modis acquiritur et tales res bona nostra vocantur et in nostro patrimonio esse dicuntur. Extra patrimonium sunt res sacre sancte et religiose que extra nullius esse dicuntur. Nam quod divini iuris est id nullius in bonis est. Res nec que in patrimonio nec extra patrimonium sunt sicut usufructus habitatio tam rusticorum quam urbanorum prediorum. Idem dicitur prelatus. Nam ipse prelatus vel huius prelatus per se que predia vel patrimonio non veniunt et ideo non dicitur esse in bonis. Item non sunt extra bona quia cum non possideret possessionem possidet et actionem ad eas recuperandas habeat. Quid autem sit possessio quid actio infra patebit. Justinianus li. 2. Ca. x. [illegible] de rebus que nullius sunt et occupantis esse fiunt.

Quod autem nullius est id naturali ratione occupanti conceditur. Item ferae bestias volucres et pisces in suo ipsius fundo quisque capiat aut in alieno. Plane qui in alienum fundum ingreditur venandi

aut aucupandi gratia potest a domino, si is preuiderit, prohiberi ne ingrediatur. Quicquid autem eorum ceperis eo usque tuum esse intelligitur donec tua custodia coherceatur. Cum uero euaserit custodiam tuam et in naturalem libertatem se receperit, tuum esse desinit et rursum occupantis fit. Naturalem autem libertatem recipere intelligitur uel cum oculos tuos effugerit uel ita in conspectu tuo sit ut difficilis sit eius persecutio. Apium quoque natura fera est. Itaque que in arbore tua consederint, antequam a te aluco includantur, non magis tue esse intelliguntur quam uolucres que in tua arbore nidum fecerint. Ideoque si alius eas incluserit, ipse earum dominus erit. Fauos quoque si quos effecerint quilibet eximere potest. Plane integra re si preuideris ingredientem in fundum tuum, potes eum iure prohibere ut non ingrediatur. Examen quod ab aluco tuo euolauerit eo usque tuum esse intelligitur donec in conspectu tuo est nec difficilis eius persecutio est; alioquin occupantis fit. Pauonum et palumbarum fera natura est, nec ad rem pertinet quod ex consuetudine auolare et reuolare solent. Nam et apes idem faciunt, quarum constat feram esse naturam. Ceruos quoque ita quidam mansuetos habent ut in siluas ire et redire soleant, et tamen eos feram esse naturam nemo negat. In his autem animalibus que ex consuetudine abire et redire solent talis regula comprobata est ut eo usque tua esse intelligantur donec animum reuertendi habeant. Nam si animum reuertendi habere desierint, tua esse desinunt et fiunt occupantium. Reuertendi autem animum uidentur desinere cum reuertendi consuetudinem deseruerint. Gallinarum et anserum non est fera natura. Nam alie sunt galline quas feras uocamus et alii anseres quos feros appellamus. Et ideo si anseres tui aut galline tue aliquo casu turbate euolauerint, licet conspectum tuum effugerint, quocumque tamen loco sunt tui tueque esse non desinunt, et qui lucrandi animo ea animalia retinet furtum committere intelligitur. Capitulum xxiiii. ad hoc g'

Item ea que ex hostibus capimus iure gentium statim nostra fiunt, adeo quidem ut et liberi homines in seruitutem nostram deducantur; qui tamen si euaserint nostram potestatem et ad suos reuersi fuerint, pristinum statum recipiunt. Lapilli et gemme et cetera que in litore inueniuntur iure naturali statim inuentoris fiunt. Item que ex animalibus dominio tuo subiectis nata sunt tua sunt. Que per alluuionem agro tuo flumen adiecit tibi acquiruntur. Est autem alluuio incrementum latens. Per alluuionem autem id uidetur adici quod ita paulatim adicitur ut intelligi non possis quantum quoque momento temporis adiciatur. Quod si uis fluminis partem aliquam ex tuo predio detraxerit et meo predio applicauerit, palam est eam tuam permanere. Plane si longiore tempore fundo meo heserit arboresque quas secum traxerit in meum fundum radices egerint, ex eo tempore uidentur meo fundo acquisite. Insula que in mari nata est, quod raro accidit, occupantis fit. Gl. et hic casus in quo publica res fiunt priuata(?) sit priuata. Si gregis usumfructum quis habeat, in locum demortuorum capitum ex fetu fructuarius submittere debet, et in uineis de mortuorum uel arborum locum alias debet substituere. Recte enim colere debet et quasi bonus paterfamilias uti debet. Thesauros quos quis in suo loco inuenerit diuus Adrianus naturalem equitatem secutus ei concessit qui inuenerit. Idemque statuit si quis in sacro aut in religioso loco fortuitu inuenerit. At si quis in alieno loco non data ad hoc opera sed fortuitu inuenerit, dimidium domino soli concessit. Et conuenienter si quis in Cesaris loco inuenerit, dimidium inuentoris et dimidium Cesaris esse. Ex summa iuris in summa nota quod quinque modis res dicuntur esse nullius: religione(?) ut res sacre et religiose; natura ut homo liber et siluestria animalia et fera ut pisces et huiusmodi; facto ut res derelicte habita pro derelicto, puta cum quis metu tempestatis proicit res in mare ut pro aliquo periculo etiam intra uel uoluntate delinquit aliquid quod suum erat sine spe recipiendi; casu ut hereditas iacens, puta cum mortuus est aliquis et relinquit heredem, antequam heres adeat hereditatem hereditas dicitur in nullius bonis esse; item tempore ut thesaurus, puta cum aliqua pecunia uel argentum uel aurum absconditum est nec quod ibi sit constat homines qui reposuerunt uel aliorum memoria. Ex summa iuris.

Capitulum xxv. De rebus incorporalibus et in summa de hereditate

Item rerum alie sunt corporales, puta que sui natura tangi possunt ut homo, fundus, uestis, aurum, innumerabiles res. Alie incorporales sunt que non possunt tangi ut ea que in iure consistunt ut hereditas, usus fructus, usus, seruitutes prediorum, ius priuatus, usucapiones, prescriptiones, obligationes quacumque contracte. Quidnam uero hereditas est: res que morte alicuius ad quempiam pertinet uel legata testamento uel passiue concessa. Regula iuris: hereditas nichil aliud est quam successio in uniuersum ius quod defunctus habuit. Quidam uero possessor possidet qui putat se heredem esse et non est, ut ait Ulpianus.

xvi ad edictum. Vel qui scit se non esse pro
possessore possidet, praedo. [illegible]
[illegible] sciens pro possessore possidet. [illegible]
sciens alienam esse hereditatem pro pos-
sessore possidet, ut aiunt quidam, [illegible]
[illegible] est qui [illegible] solvit. In hereditate continetur
[illegible] res hereditariae sive mobiles sive cor-
porales sint et etiam res pignori datae vel com-
modatae vel depositae. Ulpianus l. xv ad edictum.
[illegible] hereditatis [illegible] quod in rerum natura
esse desiit. [illegible] quod ipsi emptum est
et abest de hereditate. [illegible]
Ex quibus [illegible] nomine solvit non debitum
debitore non liberato. Iustus autem possessor
procul dubio debebit deducere quod sibi debet-
ur. Autem sumptum quod fecit deduci ita si
facere debuit et non fecit. [illegible] red-
dat. Nam nisi bonae fidei possessor est, tunc
enim quia quasi rem suam neglexit, nulli
querelae est subiectus ante petitam heredi-
tatem, postea vero et ipse praedo est. Fructus
hereditatis intelliguntur deductis impensis
quae quaerendorum cogendorum conservandorumque [illegible]
fiunt non solum in bonae fidei possessori-
bus sed et in praedonibus. Ulpianus l. xv ad
edictum. Et si sumptus quod fecit [illegible] aut per-
cepit fructus [illegible] erit [illegible] quod
in bonae fidei possessoribus [illegible] sump-
tibus necessariis et utilibus non voluptariis in-
telligendum est. Praedo fructus suos non facit
sed augent hereditatem [illegible] debet
[illegible] sciens in rem alienam impendit. Sed be-
nignius est [illegible]
Non enim debet petitor ex aliena iactura lu-
crum facere, et id ipsum officio iudicis contine-
bitur. Papinianus l. iii [illegible]
[illegible] nulla tenentur actione [illegible]
[illegible] admonitum [illegible] principali
vel pontificali [illegible]
[illegible] voluntatis. Hermogenianus
l. ii iuris epitomarum. Si possessor heredi-
tatis [illegible]
restituere cogetur. Cum praedia urbana
et rustica negligentia possessorum peio-
ra facta sunt, litis aestimatione [illegible] vero [illegible]
peiores facti sunt possessores [illegible]
[illegible] Modestinus l. [illegible]

S[ervitutes] Cap. xxiii De usu fructu

aut personarum sunt ut usus et usu-
fructus, aut rerum ut servitutes ru-
sticorum praediorum et urbanorum. Paulus l. iii
ad Vitellium. Ususfructus est ius alienis
rebus utendi fruendi salva rerum substantia.
Celsus l. xviii dig. Est enim ususfructus
ius in corpore, quo sublato et ipsum tolli ne-
cesse est. [illegible] l. xviii [illegible] usufruc-
tuarius rei boni viri arbitratu uti et frui
debet. Usufructuarius vel ipse frui ea re
vel locare vel vendere potest. Nam et alii fruendam
concedere [illegible] aut usufructuarium [illegible]
[illegible] rebus mobilibus [illegible] tenere debe-
re [illegible] potest. Alius
qui lege Aquilia [illegible] Iulianus. Aut fruc-
tuarius adquirere fundo servitutem non
potest, retinere autem potest. Et si forte [illegible]
te fructuario amissa sit, quoque nomine tene-
tur proprietarius. Aut etiam non consentiente
fructuario servitutem fundo imponere potest [illegible]
ut ait Paulus, per hoc fiat deterior fructuarii
condicio, veluti si talem servitutem vicino con-
cesserit ius sibi non esse altius tollere. Cum
pluribus heredibus ususfructus legatus sit [illegible]
[illegible] partibus [illegible] dimidia [illegible] heredibus
[illegible] Neratius l. iii membranarum. Silvam
[illegible] sit in
fructu esse constat sicut oleam [illegible]
[illegible] in fructu est
[illegible] Ulpianus
l. i [illegible] cui ususfructus legatus
et [illegible] potest. Pom-
ponius l. v ad Sabinum. [illegible] ususfructus
legatus sit [illegible] aedificare
custodire [illegible] vero quae [illegible] sunt.
Ulpianus l. xvii ad edictum. [illegible] et corium
mortui pecoris in fructu non est [illegible]
[illegible] mortuo eo ususfructus. Pomponius
l. [illegible] Cum gregis usus-
fructus legatus est et eo usque [illegible]
grex non intelligatur, perit ususfructus.
Ulpianus l. xvii ad edictum. [illegible]
[illegible] et ususfructus. Ulpianus l. xviii ad
Sabinum. Cui usus relictus est, uti potest,
frui non potest. Sed fructus sine usu esse non
potest, usus sine fructu potest. Paulus l. iii ad
Vitellium. Usus pars legari non potest; nam
frui quidem pro parte possumus, uti pro parte
non possumus. Modestinus l. ix regularum.
Usus [illegible] personalis est et ideo ad heredem
usuarii [illegible] non potest. [illegible]
Et [illegible] aliud est usus, aliud ususfructus. Nam qui
usumfructum habet potest fructus [illegible] adquirere su-
um et dare et vendere et locare quod voluerit
potest, qui tantum usum habet [illegible]
cottidianum [illegible] Modestinus l. [illegible]
Ulpianus l. [illegible] Cap. xxiiii De servitutibus praediorum

U[illegible] commodius tamen [illegible]
vero servitutem imponi non potest. Idem
l. xvii. Servitutes praediorum aliae in solo
aliae in superficie consistunt. Paulus l. xv ad
Plautium. Ut pomum decerpere liceat et ut spa-
tiari et ut cenare in alieno possimus servi-
tus imponi non potest. Celsus l. v dig. Si
cui simpliciter via per fundum cuiuspiam
cederetur vel relinqueretur in infinito [illegible]

perveniens cuius parte iter agere liceabit. Cum
sit meo fundo cum pupillaris vicinum aut per me-
dias vineas aut segetes iter agere sinendus
est, cum id eque commode per aliam partem
fieri possit, remota servitutis fundi detri-
mento. Usus consistit ut quod plenum maius
dici possit, cum deinde iter agere debe-
ret vel amplius mutandi eius potestate
sit publica loca inhumanite vel viam publi-
cam. Haustus servitus imponi potest, aqua
ductus non potest. Unde et autem peti solet
ut primam publicam aquam ducere sine con-
modo liceat publicis. Pomponius libro singu-
larium [illegible] actus aque ductus
pari in obligationem deduci non potest quia
usus corporis indivisus earum est. Marcellus.
Servitutes que in superficie consistunt pos-
sessione retinentur. Sciendum est per servitutem
meliorem meam conditionem fieri posse, deteriorem
non posse nisi ad nominati in servitute im-
ponenda in imitatum sunt. Paulus libro xv
ad Sabinum. In rem quoque vicino duarum iure
servitutis neque facere quotiens in meo alto
potest neque prohibere quominus alter faci-
at. Nulli enim res sua servit. Idem in eodem.
Omnes servitutes prediorum perpetuas causas
habere debent et ideo neque ex lacu neque ex
stagno concedi aque ductus potest. Stillici-
dii quoque immittendi naturalis et perpetua
causa esse debet. Idem in eodem. Usus fruc-
tus in aliis rebus per se acquisitus non admittit
servitutem. Explicit summa iuris. Cap. xxviii de ser-
vitute prediorum urbanorum et rusticorum

Servitutes urbanorum prediorum sunt que edifi-
ciis sive domibus inherent. Ut si
vicinus onera vicini sustineat ut liceat
tignum vel trabem inserere in muro eius,
vel stillicidium recipere, vel ne possit altius
edificare et alia plura, ut alia que [illegible]
dit immittere. [illegible] libro iii [illegible]
ad eos pertinet parietem qui naturali ratio-
ne communis est, alienum invitorum demoliendi eum
et reficiendi ius non est quia non solus dominus
est. Ulpianus libro [illegible] ad edictum. Cum eo qui
tollendo obscurat vicini edes quibus non
serviat nulla competit actio. Marcellus ita
officere luminibus et obscurare legatarii edes
conceditur ut non penitus lumine recludatur,
sed tamen relinquatur quantum sufficit ha-
bitantibus in usus diurni moderatione.
Ulpianus libro ii institutionum. Servitutes pre-
diorum rusticorum sunt hec: iter, actus,
via, aque ductus. Iter est ius eundi am-
bulandi hominis non etiam iumentum
agendi vel vehiculum. Actus est ius eun-
di agendi vel ducendi iumentum vel vehi-
culum. Itaque qui habet iter actum non habet.

Qui actum habet et iter habet, quod etiam sine iu-
mento uti non potest. Via est ius eundi
et agendi ambulandi. Nam et iter et
actum in se via continet. Aque ductus
est ius aquam ducendi per fundum alienum.
In rusticis autem computanda sunt aque
haustus, pecoris ad aquam appulsus, ius pa-
scendi, calcis coquende, harene fodiende.
Traditio plane et patientia servitutum inducit
officium pretoris. Gaius libro vii ad edictum provinciale.
Vie latitudo ex lege xii tabularum in
porrectum viii pedes habet, in anfractu, id est
ubi flexus est, xvi. Idem [illegible]
libro ix diffinitionum. Qui actum [illegible] et iter.
Nulla est via. Iter est qua quis pedes
vel eques commeare potest. Actus vero est ubi et
armenta traicere et vehiculum ducere liceat. Ex-
plicit summa iuris decretalium. Cap. xxix de iure pa-
tronatus.

Patronatus nomen unde patronatus
dicatur eius nomine sumitur. Dicitur enim pa-
tronus qui a beneficio suo pro certo
in causa prestat, vel qui servum manumisit,
vel etiam quia defensor sive fautor. Unde
patronus est cum patrocinium qui omnem ce-
lat [illegible] dicitur etiam patronus ecclesie vel hos-
pitalis fundator aut donator vel pos-
sessor. Est ergo idem quod accipitur ius patro-
natus auctoritas vel potestas presentandi ecclesie
[illegible] ei collatis
sed aut ecclesie providere patronus et in tempo-
ralibus ne dilapidentur et in spiritualibus ut
dignum sibi personam eligat qui divina offi-
cia celebret. Et hoc in ecclesiis non collegiatis.
In collegiatis autem electione a collegio facta
consensus eius est requirendus et ideo au-
[illegible] esse desiit [illegible]
servitute non recipit. [illegible] etiam ius [illegible]
[illegible] pluribus itaque nominibus appella-
tur hoc ius. Dicitur enim quandoque ius presentandi, quan-
doque preces, quandoque advocatus, quandoque quandoque cause
[illegible] quandoque in vestitura, quandoque possessio, quandoque
defensio, quandoque etiam advocatus [illegible]
advocatus hic dicitur qui nec ecclesiam fundavit
nec edificavit neque dotavit sed solum
ius ad eius defensionem vocatus est, nec
habet ius aliquod spirituale. Transfertur autem ius
patronatus modis [illegible] hereditaria successio-
ne. Item donatio quia potest quis etiam lai-
co facere, quod tamen dicunt illud privatim
donari non posse. Item permutatione cum
alio spirituali et etiam universitate aliena-
tione cum alio spirituali. Non etiam per se ven-
di potest sed transit cum universitate. Ca-
dem [illegible] non infeudari potest ut titu-
lus feudalis gratuitus non sit in ius
ius patronatus transire faciat. Nam [illegible]
res permutata donata vendita [illegible]. Sciendum

non quod ius patronatus secundum quosdam non est
mere spirituale quod et laicis competit et ad
heredes transfertur sicut et ius eligendi et
etiam secundum quosdam ad extraneos. Sed nec pe-
nitus temporale quia vendi non potest et tempo-
rale est aliquid non dicitur quod circa
spirituale cum sit quoddam spirituale et indi-
visibile. Hoc cum transit ad heredes quadam dispen-
satione fit sicut in iure [illegible] de iure pa-
tronatus. Illa namque dispensatio ad ius
commune reducta est. Licet quomodo ius pa-
tronatus inter heredes sed apud unumquemque na-
que in [hole] solidum quia ad omnem eius
effectum [hole] etiam si duobus et plu-
ribus [hole] heredes sint et hic preter
[illegible] presentationem que est apud omnes ita
quod apud nullum. Sed cum unus compatronorum
plures filios reliquerit non habetur [illegible]
vita per stirpes. Item etiam non dividitur
ut heredum possit suum [illegible] investire vel
ut unus plures prelatus partes possit instituere
sed in partibus [illegible] probat [illegible] de
iure patronatus postulasti. Sed numquid autem trac-
tanda est causa de iure patronatus coram ecclesiasti-
co iudice. Et si quid super hiis aliquas hono-
ra tempore differentia [illegible] distinguendum
est utrum protrahatur culpa litigantium an im-
pedimento iudicis. Si culpa litigantium pre-
terit tempus post menses iiii etiam de
[illegible] salvo iure partis utriusque. Si vero
iudicis impedimento tunc utrique [illegible]
[illegible] tenetur tempus computatur.

Ca. quibus acquiratur et de eius translatione

Acquiritur autem huiusmodi ius tribus de causis
patrono cum faciunt fundi prestatio
dotatio edificatio sive fundatio ecclesie domi-
num ita quod si unus territorium sive fundum assig-
navit et alius dotavit tertius vero funda-
vit cuius eorum ius patronatus est acquisitum et
unicuique hic in solidum ita quod omnes equa-
liter sicut de servitutibus dicatur [illegible] sed licet
quibus [illegible] ius singulare [illegible] cu-
ilibet [illegible] ius presentandi p-
tamque sicut et illi ad quos spectat electio
[illegible] cum [illegible] eligere [illegible] tam alii
quod ille tum de [illegible] presentare qui territorium
assignavit id est agrum vel fundum. Ali-
quamque territorium in iure vocatur ipse ager.
Aliquando autem universitas agrorum. Aliquando
diocesis. Patrono debetur honor onus utili-
tas. Honor [illegible] possit [illegible] Item
unus honor quod quia presentat sed computa-
tione sola [illegible] competit [illegible] in
si collegium vel aliqua religiosa persona ha-
beat presentationem. Nam ut ait [illegible]
[illegible] qui presentatum ydoneum admittere
recusat ad providendum idem quod competenti
beneficiis compellitur ut in quo deliquit in eo
puniatur. Onus vero quia tenetur eam contra
quoslibet oppressores defendere. Utilitas autem quia
aliquando ecclesia pervenit ad inopiam prestari
debetur ei processionis aditus ut per alias
parochianos precedat in processione et ut in
processione recipiat [illegible] recedit ite-
rum [illegible] si quod [illegible] sumptum imposu-
erit [illegible] exigere non autem
[illegible] et hic [illegible] legum.

Ca. de bonorum possessione

Bonorum possessio [illegible] est ius possessionis [illegible] ordine [illegible]
titulo [illegible] Iustinianus [illegible] in-
stitutionum. Bonorum possessio est ius persequendi
retinendique patrimonii sive rei que cuius
cum moritur fuit. Bonorum possessiones
tribus modis introducte fuerunt aut emenda-
di veteris iuris gratia aut impugnandi aut con-
firmandi. Emendandi quia lex xii tabu-
larum emancipatos inter suos non computat
pretor vero hic emendans vocat eos [illegible] Im-
pugnandi quia lex xii tabularum eos qui
ex feminino sexu descendunt omnino
repellit a successione. Pretor vero hic im-
pugnans vocat eos unde cognati. Con-
firmandi quantum pretor dat eis bonorum pos-
sessionem qui possunt et iure civili tam ex
testamento quam ab intestato succedere. Hoc
ordinarium auxilium [illegible] est secundum legem
Corneliam considerandum quod capitis pro-
ponit tam ex testamento quam ab intestato.
Omnibus quidem dies aut continui aut uti-
les vocantur. Continui sunt qui cottidie
et omnes computantur. Utiles sunt in quibus [illegible]
[illegible] dies [illegible] et [illegible] in quibus
[illegible] decurrit. Sed tum ille di-
es continui [illegible] agere potest in bonorum
possessione et dies utiles [illegible] reputantur.
[illegible] Theodosiano libro [illegible]. Possessio tri-
bus modis tibi acquiritur: occupatione, successi-
one, translatione. Occupatione ut vacua que
inveniuntur detinentur quo casu ait magister
et si non ullius fuit sive alterius et tamen
[illegible] dominium tibi acquiritur. Si autem quod alicuius
est [illegible] aliqua iusta opinione
deceptus et ita eius possessionem apprehen-
dimus quod non tibi conceditur sed tamen iu-
ste possidere [illegible] proprio possidendo. Pos-
sessio duplex est alia [illegible] ut partus ancil-
le et fructus bona fide percepti et tunc
proprio possidere et usu capere potes. Alia [illegible]
[illegible] continuitate [illegible] ut quod [illegible]
[illegible] adiectum est. Iustitie cum ti-
tulus principalis vel specialis ut possessio
iusta sit et pro suo usu capere possit. [illegible]
fert aliquis possessor vel [illegible]
et hic aut volens aut nolens aut ignorans

volens vel precedente venditione vel emptione vel tran-
sactione vel stipulatione vel insolutum datione
vel donatione et tunc magis civiliter possi-
dere videtur. Valens alii iuste alii iniuste. Iuste vel
pro iudicatum. Iusta quidem possessio est que per
auctorem iudicis incipit possidere licet sciat
alienam rem esse. Iniuste tamen fuisset iniusta pos-
sessio que per vim incipit possidere vel per fur-
tum. Item precaria possessio iniusta esse dicitur ve-
lut precarium qui nomine eius possidet ut co-
lonus vel procurator vel supra. Ca. 7 c. ij de usucapione

Usucapio est adeptio dominii per continua-
tionem iuste possessionis biennii aut alicuius
temporis. ff. de usucap. l. ij. Quod iam usu-
captum est habet similem actionem. Marcellus
l. xxxij dig. scribit eum qui a furioso
ignorans eum furere emit posse usuca-
pere ergo et publicianam habebit. Item et si quis
ex lucrativis causis rem accepit habet publi-
cianam que etiam adversus donatorem competit
est enim iustus possessor qui liberalitatem
accepit. Ideo ergo predicit emptori nisi que bo-
nam fidem habet. Unde sufficiat me bone
fidei emptorem fuisse quamvis quis decepto e-
... licet iste callido consilio vendidit
... cum dolus venditoris mihi non noceat.
... que usucapi non possunt
ut res furtiva et in fugitivo locum
non habet. Item et heredes furis hanc actionem non
habent quia ... defuncti possessor est. Item
... Cum institutum est usucapione non
... possidet non inde ... Romanus
... Usucapio est acquisitio dominii per
continuationem temporis lege diffiniti quibus aut
a lege diffinitum est tempus. Introducta est
usucapio propter bonum publicum ne dominia rerum
essent in incerto. Exigitur bona fides
iustus titulus continua possessio et quod res
viciosa non sit et quod sit usucapibilis ...
capiunt aut etiam res ecclesiastice prophane ...
... quedam quod non usucapiuntur ad instar
rerum feudalium. Sciendum itaque quod usucapio
locum habet in rebus mobilibus quas quis bo-
na fide possidet aliquo titulo vel aliquo con-
tractu vel quasi contractu et per tres annos sine
interruptione vel quod non sit molestatus coram
aliquo iudice usucapit et defendit se con-
tra quemlibet petentem nisi sit res furtiva
illa enim viciosa est et non usucapitur. Eodem
modo petentibus locum habet prescriptio in rebus
immobilibus sed oportet quod possideat per x an-
nos inter presentes et per xx inter absentes. Ca. 7 c. iij de prescriptione

Prescriptio ergo est ius ...
quoddam in rebus immobilibus ...
... firmitatem ... tempore capiens ...
dicitur exceptio vel exclusio actionis qui ...
... actioni personali vel in rem super rebus
immobilibus et eliditur eam vel concluditur in
ecclesiastica prescriptione sicut et in usucapi-
one bona fides exigitur ut scilicet ille qui pos-
sidet credat rem suam esse. Item iustus
titulus scilicet quod habet causam coloratam causam et
iustam non tamen violentiam nec precariam
vel iniustam. Item continua possessio scilicet ut res
possessa sit usque ad finem prescriptionis sine
interruptione. Item quod res ipsa sit prescriptibi-
lis. Quedam enim res vel iura sunt que non
prescribuntur ... subiecta ... debita ...
... legata ... et ea que limiti coherent
... Item publice functiones non prescri-
buntur. Decime quoque non prescribuntur ...
... Item colonus fundum ... est
colonus non prescribit. Item nec usufructu-
arius prescribere potest quia non possidet. Ne-
que clericus beneficium suum prescribere potest ...
... Item liber homo prescribi non potest ...
ius ... tenentia ... debita. Item in rebus ecclesie ... ante
prescriptionis ... tempore ...
et tempore ... male ... et qui
... ultimum vel insignum ... prescrip-
tionem quedam longi temporis scilicet x annorum
inter presentes vel xx inter absentes ut supra
dictum est. Itaque quod usucapio dicitur acquisi-
tio dominii per continuationem temporis lege diffiniti
diffinitio potest ... diffinitioni que lon-
gi temporis est adaptari ... Est et alia que
dicitur longissimi temporis scilicet xxx vel xl
annorum ... non ... est intro-
ducta ... et res furtiva prescribitur et omnis
actio et petitio tollitur xl non annorum pre-
scriptio locum habet in rebus ecclesie. Item tamen
Romana ecclesia ... prescriptio centum anno-
rum. Item alie aut ... non ...
... multe sunt ... est enim
alia x dierum que currit ... non appella-
tionem. Alia non ij mensium ut ...
... Alia ... sicut que ...
... actionem et illa que ... appellationem
non prosequi ... Est et alia biennii sicut
... non ... Alia quoque trium.
Alia non quadriennii que currit ...
et ... Est item alia decennii alia
... que titulum requirit et fidem bonam
etiam ... leges. Item est prescriptio xxx
annorum vel etiam xl de quibus prescriptione trac-
tatum ... Et licet antiquitus ...
nec prescriptionem xxx annorum admiserunt
... hodie sola prescriptio xl annorum
admittitur ... Ca. ... xvj
... xij. Ca. 7 c. iiij de ...

Quod autem prescriptione temporis ...
tempora ... dante ...
... et gelasij pape et toletani

gal. Sed idem Gelasius contra testatur scribens Maximiano et Eusebio episcopis. Sed aut ille parrochie distinguntur sicut cum quedam dioceses certis limitibus distincte sunt, hec nullo modo prescribi possunt. Alie vero que non sunt certis limitibus distincte et de quibus certa diffinitio non olim processit prescriptione tolluntur. Potest tamen et aliter distingui, que quis sibi aut[illegible] te usurpat quia nullo titulo possidere incepit prescribere non potest et in hoc casu intelligenda est auctoritas Gelasii. Tempora obiecto que premittitur forte [illegible] non potest divelle diocesium semel constituta intelligendum est sed si nullo titulo sed sola usurpatione eam possidere cepit. Sed vero [illegible] actum et privilegiorum longa consuetudine possidere cepit tunc tempus abiecto actioni silentium imponit. Unde Gelasius ubi supra. Inter certa inquit post quinquaginta annos constituta iura quorundam audio velle subverti. Imo xxx annorum lege humana non possit abrumpi. Item si de rebus certe contentio mota est et diffinitio subsecuta si iniusta sit tamen quia non sua sed diffinientis auctoritate possidere cepit tricennalis prescriptio petitori silentium imponit, ita tamen ut computatio prescriptionis non a tempore diffinitionis sed ab decessu diffinientis [illegible] sumat. Item ea que in basilicis possidentur sine que [illegible] statutis inveniuntur [illegible] possessa prescribi non possunt. Tollunt etiam prescriptione ille dioceses quas ipsis episcopis negligentibus alii ab heresi ad unitatem fidei revocaverunt. Ex. de prescriptionibus, Gregorius [illegible] nos ordinis taciturnitate et patientiam [illegible] futurum post me pontificatum in ecclesiis [illegible] prejudicium non facturam. [illegible] possessiones ad singulas primitias [illegible] pertinentes [illegible] annos possessi sunt quiete et pacifice absque synodali proclamatione [illegible] teneantur. [illegible] Nulla antiqua dierum possessio iuvat aliquem male fidei possessorem nisi resipuit postquam se alienum novit possidere. Item quadragenalis prescriptio [illegible] Item cum laici decimas detinere non possint [illegible] nulla possunt [illegible] prescribere [illegible] Item non liceat [illegible] membra [illegible] et ecclesie [illegible] obedientiam et reverentiam debitam sicut alii [illegible] faciunt impendant [illegible] prescriptione temporis non obstante. Item [illegible] annorum [illegible] locum sibi valeat vendicare [illegible] que tamen [illegible] prescribi [illegible] quemadmodum [illegible] Item [illegible] prescriptione.

rerum continuatio, bona fides et iustus titulus exigatur. Gregorius. [illegible] ne [illegible] prescriptionis [illegible]

H[illegible] quibus causis interrumpitur prescriptio [illegible] et non admittat licet quidam canones contrarium habeant [illegible] et etiam si potest adversus ecclesiam quadragenaria temporis prescriptione tueri [illegible] possedisse [illegible] de prescriptione et interruptione [illegible] partes fuerit mota [illegible] ab utraque parte testes [illegible] debent et si probata fuerit interruptio prescriptio non [illegible] Ex summa [illegible] Interrumpitur aut prescriptio tribus modis scilicet naturaliter civiliter et canonice. Naturaliter quando quis rem que est in causa prescriptionis medio tempore ab aliquo alio possidetur [illegible] Civiliter aut multis modis scilicet [illegible] Item per querelam iudici factam et secuta [illegible] Item [illegible] quoque [illegible] synodali proclamatione [illegible] Canonice vero qui bona fide quis incipit possidere et medio tempore malam habet. Talis enim interruptio non potest dici naturalis cum a possessione non recedit nec civiliter cum non ab aliquo causa sit interposita. Dicitur ergo canonica tamquam a canone introducta. Prescriptionis effectus est quod prescriptori eiusque successoribus defensionem acquirit et etiam si a possessione ceciderit [illegible] male fidei possessor [illegible] actionem personali vel reali. Actio personalis est que competit contra certam personam [illegible] non competit nisi [illegible] Realis aut est que competit contra quemlibet detinentem rem [illegible] aut prescriptio si probet rem possessam fuisse in principio temporis [illegible] probat media tempore possedisse [illegible] tempore presumitur etiam bona fides [illegible] ignorans [illegible] Item etiam titulum habuisse presumitur [illegible] quia possessor non tenetur [illegible] possessionis sue titulum [illegible] Item [illegible] spacio x vel xx annorum et [illegible] que est in [illegible] favore introductum non est [illegible] prescriptionis quoque quadragenarie que currit adversus [illegible]

nat in rebus corporalibus non habet locum. Hoc
etiam quod usucapio non differt ab usucapio-
ne nisi in mobilibus, sed in hoc quod competit in rebus
immobilibus. Et causa prolixionis dirigit hic
Justinianus in prin. li. iii. **Ca. xiii de obligatione**

Obligatio est vinculum iuris quo necessita-
te astringimur alicuius solvende rei secundum
nostre civitatis iura. Obligationes autem
civiles sunt aut pretorie. Civiles sunt que
aut legibus constitute sunt aut iure civili
comprobate. Pretorie vero quas pretor ex sua iuris-
dictione constituit, que etiam honorarie vo-
cantur. Sequens divisio in iiii species deducitur.
Sunt enim aut ex contractu aut quasi ex contractu
aut ex maleficio aut quasi ex maleficio. Omnis
obligatio tollitur solutione eius quod debetur
vel si quis consentiente creditore aliud pro
alio solverit. Accepti latio est ymaginaria
solutio. Idem vel iniuste dum et cum qui
impetitur eius est nulla obligatio esse potest.
Helmandus(?) xxi. l. Obligatio est vinculum non
corde(?) sed iuris quo astringimur ad aliquid dan-
dum vel faciendum vel ex conventione contra seu
quod prodesse habetur vel etiam contra voluntatem eo-
rum voluntate ut cum delinquimus seu ex prode-
licto habetur. Factum et tradita in vinculo cor-
porali facti solutio necessaria est ita in vinculo iuris
solo naturalis seu civilis solutio desi-
deratur. Igitur obligatio iuris est personalis actio
in qua cum est ius persequendi in iudicio quod
nobis debetur. Ex libello de actionibus. In omni-
bus obligationibus in quibus dies non ponitur
presenti die debetur. Impossibilium nulla
cadit obligatio. Regula iuris. Impossibili-
um quoque nulla est obligatio. Ex summa
iuris. Obligatio autem alia est civilis tantum
alia naturalis tantum alia civilis et natura-
lis. Civilis tantum qualiter cum est quando quis obli-
gat cum effectu puta si scripsi me tibi debe-
re centum sive sollempnitate numerationis si non sit
numerata postea pecunia civiliter tamen obliga-
tus sum. Unde nisi petas solvo tibi quod scrip-
si me debere nisi sit exceptio brevium exceptio
tamen submonitis quid sit exceptio infra
patebit. Item civilis est tantum qui ego etiam cum
effectu obligatur et sine est iniustum pactum
de non petendo a creditore. Naturalis obli-
gatio est que oritur ex nudo pacto ista si-
militer non obligat cum effectu. Civilis et
naturalis est quando dedi tibi pecuniam mutuo
et cum stipulatus sum quid sit stipula-
cio infra patebit et multis aliis modis
obligatur quibus cum effectu ut inferius ap-
parebit. **Ca. xiiii de pacto et conventione**

Sed quia de pacto fecimus mentionem
sciendum quod pactum est duorum pluriumve
consensus in idem et licet dixerit in
idem non incedit vel de eodem. Nam si eo-
rum sciamus de sorte quod sit asinus non est
pactum quia neutrum alterius talis consensus
obligat nec naturaliter nec aliquo sed si
dandum vel faciendum alter ab altero invicem
obligat. Si vero consentiamus in nito nigro
albedo quod ipse det illi non est pactum. Species
pactorum due sunt aut enim sunt in rem
et tunc prosunt omnibus ad quos volunt
aut in personam et tunc prosunt persone pacis-
centis non alii pacisci non potest. Mecum tamen
prelatus in utilitate ecclesie non contra quia
loco procuratoris est et procurator con-
dicionem domini meliorem facere possit deteriorem
vero non. Similiter ecclesia vacante capitulum
vel universitatis pacisci potest si contingat pac-
tum in utilitate ecclesie aliter vero non. Similiter
aut in re sua pacisci potest. Pactio cessat in
acquisitione spirituali. Item in iniuriis et ille-
citis etiam si iuramento firmatum sit. Cessat
etiam in rebus dominum et servum. Cessat etiam in iure
publico cum non potest derogari pactis priva-
torum. Effectus pactorum est ut faciunt non sunt
inhonesta vel contra iura sive contra leges vel
contra bonos mores vel contra statuta canonum
vel nisi sit impossibilis conditio. In summa nec
nata quod postillis pactum pacis prejudicat. Item
secundum leges ex simplici pacto non oritur
actio nisi vestiatur pactum vel re puta re-
tradicione vel verbis puta stipulatione vel
coherentia contractus ut si incontinenti appona-
tur instrumentum vel etiam litteris. Sed secundum canones o-
ritur actio ex nudo pacto quia deus inter
simplicem et sollempnem promissionem nullam
facit differentiam. Ex dicto libro primus. Pactio
est duorum vel plurium in idem placitum et con-
sensus. Conventionis nomen generale est ad
omnia pertinens de quibus negocii contrahendi
causa consentiunt qui inter se agunt. Nam
sicuti convenire dicuntur qui ex diversis locis
in unum locum colliguntur et veniunt ita qui
ex diversis animi motibus in unum consentiunt i-
n unam sententiam decurrunt. Conventionum pleraeque
in aliud nomen transeunt velut
in emptionem locationem pignus stipulationem.
Labeo ait convenire posse vel re vel per episto-
lam vel per nuntium inter absentes quoque et taci-
to consensu. Nuda pactio obligationem non
parit sed parit exceptionem ut in bone fidei
iudiciis. Pretor ait pacta conventa que neque do-
lo malo neque adversus leges plebiscita se-
natus consulta decreta edicta principum
neque quo fraus cui eorum fiat facta erunt
servabo. Et ut ait Pedius dolo malo pac-
tum fit quotiens circumveniendi alterius causa
aliud agitur et aliud simulatur. Pacta que
turpem causam continent non sunt observanda.

[illegible] ad [illegible] Item iuris civilis
regulas pacta conventa non sunt valida
veluti si pupillus sine tutore auctore pac-
tus sit ne a debitore suo petat aut ne in-
certo tempore veluti intra quinquennium petat
ff. de [illegible] l. [illegible] institutionum Item mu-
tuo usuras a debitore accipiat tacite pac-
tus videtur ne intra id tempus forte petat
pomponius l. [illegible] ad sab[inum] Item cum pa[ter] fa[milias]
do efficiatur ne sibi locum suum [illegible]
liceat aut ne invito [illegible] per eum aliquem
privatis pactionibus non dubium est non ledi
ius ceterorum [illegible] Nulli preiudicatorum [illegible]
[illegible] inconsulto principe [illegible] licet [illegible]
[illegible] institutionum [illegible] Ca. [illegible] de pactis

Pactorum quedam in contractibus bone pacti
fidei quedam in contractu stricti iuris
apponuntur Item quedam insunt in con-
gressu contractus quedam continualla pac-
ta que in contractu stricti iuris insunt fi-
unt nova tamen actionem pariunt veterem non
informant i. contractui [illegible] condi-
cionem tamen [illegible] [illegible] prestant
ad [illegible] dictum est Si non conti-
nualla sunt nullam pariunt actionem sed tamen excep-
tionem [illegible] aut in contractu bone fidei in [illegible]
[illegible] si quid in contractu non tamen nova actione
[illegible] sed etiam contractu
[illegible] nascente informant Si non continual-
lo in contractu bone fidei pacta in [illegible] di-
stinguendum est utrum addant aliquid contrac-
tui an detrahant Si detrahunt [illegible]
in esse et pariunt exceptionem Si non addunt
si quid sunt adminicula i. accidentalia pac-
ta ut usura et talia [illegible] ut [illegible]
nulla pariunt actionem sed si [illegible]
[illegible] pariunt exceptionem [illegible] sunt [illegible]
contractui i. [illegible] vel [illegible]
[illegible] est quid agatur Nam si agitur
ut a toto contractu recedatur [illegible] intelligitur
recessum Si non [illegible] non agitur non receditur
[illegible] sed informatur ut [illegible] tribuatur
Nam cum totus contractus possit postea
pacto tolli multo magis et reformari
potest Postrema [illegible] Item pactorum alia sunt
utilia alia inutilia Inutilia dicuntur que
[illegible] ut si furiosus vel adul-
tus curatore [illegible] sine curatore paciscatur
Tales enim pacisci non possunt cum furio-
sus [illegible] consentire non possit et hoc
intellige nisi in lucido intervallo et talis
adultus furioso [illegible] Item alias eciam [illegible]
[illegible] sunt Pacta inutilia sed licet [illegible]
[illegible] causa sufficiant Item [illegible] vero sunt
pacta inutilia ut [illegible] si paciscantur de
impossibili aliquo faciendo vel [illegible]
[illegible] de impossibilibus ut si paciscantur

contra leges senatus consulta plebiscita de-
creta [illegible] vel constitutiones principum seu
in fraudem alicuius [illegible] utilia sunt alia
que [illegible] vel [illegible] vel [illegible] non pro-
hibent Item pacta alia sunt nuda et alia
tamen valent pariunt obligationem regulariter
Alia vestita et illa pariunt naturalem et ci-
vilem i. obligant cum effectu et nuda sunt
[illegible] non vestiant [illegible] litteris consensu et
quid sunt ista infra dicetur Item cum [illegible]
modis dicitur vestiri pactum ita quod non est
nudum sine [illegible] vestimentis [illegible] cum eis in-
cipit esse Item vestitur pactum contractus
[illegible] post naturalitatem [illegible] vel quasi
[illegible] vel quasi in ipso contractu puta si vendi-
di domum tibi pactum fecisti [illegible] ante con-
tractum vel [illegible] vel paulo post quod non
[illegible] cum [illegible] vel [illegible] tunc
[illegible] tali nascitur obligatio cum ef-
fectu vel [illegible] informat sine vestitur
Item vestitur [illegible] contractus innomina-
tis qui sunt [illegible] do ut des facio ut fa-
cias do ut facias facio ut des qui contrac-
tus [illegible] nulla [illegible] obligationem sed
postea [illegible] quando data est [illegible]
[illegible] nascitur obligatio ei qui dedit vel fe-
cit non alii Ca. [illegible] de pacti [illegible]

Et tamen tibi quia obligationis [illegible] actio
idem videtur esse pactum et pollicita-
cio obligatio contractus et actio sed
non sunt pactum enim ut dictum est est consensus
duorum [illegible] dicam tibi [illegible] Si velles [illegible]
facere codicem dabo tibi [illegible] et tu dicis [illegible]
esse et ego dicam [illegible] et tu dicis [illegible]
facere [illegible] ecce [illegible] consensum in eodem
sed [illegible] faciendo et [illegible] [illegible]
[illegible] quadam in inutilia sunt non ob-
ligant nisi naturaliter pollicitatio est [illegible]
offerentis promissio [illegible] sine aliqua [illegible]
[illegible] vel [illegible] ut me et te dicas fa-
ciendum tibi codicem quod [illegible] contractus
est [illegible] sine [illegible] consensus [illegible]
[illegible] obligationibus [illegible] [illegible] sine
[illegible] pro quibus [illegible] [illegible]
[illegible] non dare [illegible] sed dare [illegible]
[illegible] tu [illegible] non [illegible] et sic
tu descendendo ego ascendendo tandem
post multa et varia [illegible] in unam
[illegible] [illegible] quemadmodum de
[illegible] et de re danda [illegible] et quod [illegible]
[illegible] aliis [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] nascitur obligatio quod [illegible]
[illegible] et obligatione [illegible] [illegible]
[illegible] obligatio [illegible] ad fa-
ciendum vel dandum quod [illegible] vel promisit
quod [illegible] dicitur actio Nam actio est ius prosequen-
di in iudicio quod nobis debetur [illegible]

est secundum dictam interpretationem patet etiam quomodo invicem se habent. Pacti nomine generale est. Conventio generale quiddam inter partes causa obligationis contrahende vel etiam tollende, prout in pacto de non petendo. Conventionis vero vocabulum generalissimum est, generaliter enim conveniunt qui ex diversis locis ad congregationem, et alii homines ad aliquem locum, et partes inter se. Item aliqui pactum sic diffiniunt, ut ff. eodem l. ii.: Pactio duarum partium [illegible] convenientes iustitia legibus ac moribus comprobata. Et dicitur pactum a pace [illegible] quod est paco, unde et pepigit, fedus, placitum; quandoque dicitur ab eo quod placet. Ex summa iuris. Capitulum .lxxx.

De obligatione que contrahitur re, primo de mutuo

Dicto quid sit contractus, nunc est ut de illis vel saltem de aliquibus contractibus quibus pacta vestiuntur videamus. Primo de re inter partes quandoque contrahitur obligatio: mutuo, commodato, deposito, pignore, indebiti solutione. Item in contractibus innominatis. Sed hec est differentia inter contractus innominatos et predictos, quia in predictis statim ut sunt nascitur obligatio et actio, in innominatis non statim, sed postquam unus cepit dare vel facere. Dicitur autem mutuum quasi de meo tuum, quando corrupto et integro [illegible] pecunia que mea erat fit tua, cum do tibi eam mutuo, et datur inde condictio certi, i. actio ad repetendum quod mutuo dedi. Justinianus in institutis l. iii. Obligatio quidem ut summatim dicam est aut ex contractu fit aut quasi ex contractu aut ex maleficio aut quasi ex maleficio. Contrahitur autem aut re aut verbis aut litteris aut consensu. Re ut mutuo, quod in hiis rebus consistit que pondere, numero et mensura constant, sicut in vino, frumento et oleo, pecunia numerata, ere, argento, auro. Et dicitur mutuum quia ita tibi a me datur ut ex meo tuum fiat. Et quia non eadem res, sed alie eiusdem nature et qualitatis redduntur. Nam si eadem res redderetur, commodatum videtur aut depositum. Ex hoc contractu nascitur actio que vocatur condictio. Qui mutuum accepit, quicquid ei accidat casu fortuito, i. furto, ruina, incendio vel naufragio, sed tamen obligatus manet. Ut ff. in libro eodem. Capitulum .lxxxi.

De commodato

Commodatum est quod in iure nostro est et ad alium temporaliter translatum est, commodatum tempus quamdiu apud eum sit. Unde et commodatum est. Justinianus in institutis. Qui autem commodatum accepit, quantam diligentiam custodiende rei prestare iubetur, nec sufficit ei tantam diligentiam adhibere quantam in suis rebus solitus est, si modo alius diligentior poterit eam rem custodire. Sed propter maiorem vim maioresve casus non tenetur, si modo non ipsius culpa is casus intervenerit. Alioquin si id quod tibi commodatum est peregre tecum ferre malueris et vel incursu hostium predonumve vel naufragio amiseris, dubium non est quin de restituendo tenearis. Nam commodata res tunc proprie intelligitur si nulla mercede accepta vel constituta res tibi utenda data est. Alioquin mercede interveniente locatus tibi usus rei videtur. Gratuitum enim debet esse commodatum. Ex summa iuris. Est ergo commodatum res mobilis alicui gratis concessa ad tempus [illegible] certa concessa utendi [illegible] quia commodator ipsius rei commodate dominium ac possessionem sibi retinet ut recipiat eandem. Et hoc differt a mutuo et quo dominium transfertur. Et dicitur commodatum tamquam commodi gratia datum, scilicet utentis vel commodantis vel etiam utriusque. Commodare potest etiam [illegible] vel dispensator [illegible] ecclesie res gubernandas mandaverit. Licet autem quemquam rem suam [illegible] etiam alienam que est apud me possum alii commodare, sicut dicit [illegible] in libello. Natura non commodati est ut res ipsa restituatur sicut data est, nec potest etiam per tempus debiti retineri. Caveri tamen mihi si accidit fortuito casu vel fatali morte vel latronum aut hostium violentia non imputabitur commodatario nisi fuit in culpa vel in suum periculum suscepit. In summa [illegible] non quod qui re commodata aliter quam commodata sit utitur furtum committit, nisi forte si credat dominum rei permissurum si sciret. Legitur in digestis titulo de furtis. Ex [illegible] de commodato. Cum gratia sui tantum quis commodatum acceperit de levissima etiam culpa tenetur, licet casus fortuitus vel accidit culpa sua vel invenit pactum seu in mora fuisset sibi non deberet imputari. Sane cum qualibet recte commodati non agitur nisi post usum completum cum [illegible] fuerat commodatum [illegible] beneficio sed [illegible] ut ff. in [illegible] precarium est. Capitulum .lxxxii.

De precario

Precarium est cum creditor rogatus permittit debitorem in possessione fundi sibi obligati demorari. Ex summa iuris. Precarium est quod utendum alicui conceditur [illegible] is qui concedit patitur ita ut quandocumque voluerit revocare possit. Unde licet quod est contractus gratuitus similis commodato, sed in hoc differt, quia commodatum fit ad certum usum nec revocari potest antequam usus sit. Illa tamen commodatum; precarium [illegible] revocatur quandocumque voluerit is qui concedit. Item commodatum in rebus mobilibus consistit, precarium autem in rebus immobilibus. Differunt quod non tantum in nomine sicut quidam dicunt, sed etiam in re; precaria non idem est quod emphiteosis, id est contractus

melioracionis nisi dum et colonum conpetens ut quia dicit dominus ad colonum concedo tibi terram hanc ad tempus colendam dictumque redditum nomine consuetudinarium. Huic quoque contractus iste differt a locacione quia causa melioracionis initur, unde et contractus melioracionis dicitur. Natura vero huius talis est ut colonus ante terminum compelli non possit. Precaria vero esse dampnosa absque lucro prece renovatur. Inprimis vero [illegible] quare res sunt quare species. Una que absque fructu non distat et de hac canon ille loquitur [illegible]. Alia vero que de quinquennio in quinquennium renovatur. Tercia vero que usque vitam quorum durat et hoc in pluribus locis frequentatur. Ex summa in decretis [illegible] precarie de quinquennio in quinquennium secundum auctoritatem et antiquam consuetudinem renovetur. Ecclesiastica [illegible] irrevocabiliter. Factus autem [illegible] ut nemo successor antecessoris sui pena sit obligatus sed sue providencie sit concessum ut si antecessor eius res ecclesie irrevocabiliter distribuit alias [illegible] ecclesie renovetur. [illegible] precarium [illegible] concedis quod dum vivat cui concessit solvit quoque [illegible] eius cui concessum est non [illegible] cedentis aut [illegible] alienare contingit [illegible] renovare volenti quia sequencium [illegible] non [illegible] rem alienam [illegible] duo possidere [illegible] precarie que quoque de ecclesie possessionibus [illegible] ut sunt [illegible] celebrande. Ex summa in [illegible]

Item deposita re [Rubrica de deposito] celebratur contractus et est depositum quod custodiendum alicui datum est [illegible] traditum [illegible] deposite sicut et commodate rei possessionem et dominium retinens nisi [illegible] apud sequestrem deponitur custodienda ut ei reddatur cui fuerit adiudicata et ita fit hic deposito et [illegible] et in solidum et nascitur ex deposito actio depositi contra illum qui recepit depositum ut restituat [illegible] depositum est [illegible] commodatum [illegible] quod dum [illegible] depositione aut [illegible] aliquid metu furti incendii naufragii apud alium custodie causa deponit [illegible] apud quem res aliqua deponitur [illegible] obligatur et actione depositi qui et [illegible] re qui accepit restituenda tenetur sed [illegible] solo tenetur si quid dolo commisit culpe autem nomine [illegible] desidie atque negligencie non tenetur itaque securus est qui parum diligenter custoditam furto amisit quia qui negligenti amico rem custodiendam tradidit sue facilitati id imputare debet. [illegible] aut nauta caupones stabularii [illegible] salvum fore receperint nisi restituerint in eos iudicium dabitur. [illegible] culpa in deposito dolus prestatur. Si quid naufragio aut ruina [illegible] perierit [illegible] ei danda est [illegible] contigit. Ex summa [illegible] de deposito. [illegible] Bona fides [illegible] esse [illegible] non rebus tuis salvis [illegible] depositis amisisti [illegible] si te [illegible] deposito abstulisti vel si aliquid per custodia recepisse pacto vel culpa vel mora precedentibus casus etiam fortuitus imputatur. Hanc depositam [illegible] sua depositum [illegible] tenetur [illegible] compensationi vel deductioni locus non sunt ut contractus qui ex bona fide oritur [illegible] restituat [illegible] admittatur si causa [illegible] postulatur sit liquida ita [illegible] Ex summa [illegible] [Capitulum [illegible] de deposito]

Natura quoque depositi talis est ut fide res deposita restituatur etiam furi et latroni vel similibus [illegible] deponenti non [illegible] facta et hoc nisi [illegible] casibus [illegible] Cum ille [illegible] quibus apud me deposuit. Si vero dampnum in re deposita incidit non tenetur depositarius nisi de dolo nisi inter eos tale pactum intervenit [illegible] vel [illegible] custodie [illegible] acceperit vel nisi se ultro ad custodiendum obtulerit vel [illegible] suo suscepit vel nisi [illegible] rem restituendo [illegible] causa [illegible] casibus [illegible] culpa imputatur [illegible] isti formantur. Item deposita prestanda levissima culpa. Item [illegible] est cum sola [illegible] ultro. Sicut ergo de dolo sic et de lata culpa tenetur quia dicit [illegible] in digestis dolum esse [illegible] in [illegible] deponit [illegible] Si vero [illegible] si duo rem litigiosam apud sequestrum deponant finita lite debet eum secundum arbitrium iudicantis restituere. Item depositarius contra depositorem agere potest si quid in re deposita utiliter expendit. Item de deposito [illegible] introductum ut si depositarius [illegible] apud se [illegible] De deposito [illegible] introductum est [illegible] ut si [illegible] apud te deposuero ita ut [illegible] Si

[illegible] ... raptor et furti vindex legibus iudice dampnatus in simplum reddit ... iniuria furti doloque. Actio tutele ... depositi ... ubique ... [illegible]

Ca. CXVI de pignore

Creditor quoque qui pignus accepit re obligatur qui et ipsam rem quam accepit restituendam tenetur actione pigneraticia scilicet soluto debito. Sed quia pignus ... [illegible]

[illegible] ... bona sua obligavit nunquam tamen non solum que habet sed et que post modum acquirit obligata censentur.

Ca. CXVII de rebus impignorandis et restitutione pignoris

Impignorari possunt omnia illa et sola que etiam vendi possunt. Ita quod res sacre nec vendi nec obligari possunt nisi in urgente necessitate. Item nec liber homo potest ut pignus obligari nec pro debito teneri ... [illegible]

ras tibi restituendas esse decernimus. De-
cima sexta. Ca. xv de obligatione quibus co-

Verbis celebratur contractus tractatur de stipulatione
puta stipulatione. Est autem stipulatio
verborum conceptio quibus is qui interro-
gatur daturum facturumve se quid quod interroga-
tus est spondet vel promittit et quod ista diffini-
tione apparet quod nulla futuri temporis con-
trahit ... in quibus certa ... in il-
lo ... stare ... Nam locus
... esse vel ...
et si non ... et in stipulatione qua p...
... esse ... et ... si
non est ... illi ...
... qui promisit qui ... ad ...
[illegible]

spondes ... turpi ... promissum est
non valet ... Ca. xvi
Omnis stipulatio de divisione stipulationum
aut pure aut in die aut sub condi-
tione fit. Pure ut cum x aureos
dare spondes idque confestim peti potest. In die
cum adiecto die quo pecunia solvatur
stipulatio fit ut cum x aureos ... kalendis
martii dare spondes. Id autem quod in die stipu-
lamur statim quidem debetur sed peti prius quam di-
es veniat non potest ac ne eo quidem ipso die
quo stipulatio facta est quia totus is dies
arbitrio solventis tribui debet neque enim certum
est eo die in quem promissum est datum non esse
prius quam is praeterierit. At si ita stipuleris x au-
reos annuos quoad vivam dare spondes
[illegible]

Ca. xvii de ...
Stipulatio alia pura alia ...
conditionalis ...
[illegible]

causa sua fuit non suspenditur obligatio sed
aut statim nascitur si ita est aut statim de
ficit si ita non est. Item cum presto natur
ita sunt hic apud nos sunt iuncta non mo
rantur obligationem que instat conditionis
non habet quod non in futurum sed in presens uel in
preteritum refertur. Item si in futurum conditio
conferatur aut est casualis aut potestati
va aut mixta. Cum casualis est in tempore
dependet cum dominus dies fortitur ut ff. si trans
pluerit nec cedit nec venit dies eius in
terea debetur nec peti potest sed tantum spes est
in debitum iri si conditio exstiterit. Si vero po
testativa committitur tunc pendet que dicitur potesta
tiva ut ff. si quam Pamphilum non dederis c. dabis
admittitur sua pena per se estimatur non contra
agi posse quia desierit Pamphilus posse dari
licet Sabinus putavit statim tunc posse peti cum
potuit Pamphilum dare et non dedit. Hanc
quod defendebat exemplo pecunie legate. Ut
puta testator pecuniam legatam dari mandavit
heredem ut certa daret pecunia non data sta
tim cum tunc potuit dare pecuniam legatam
et non dedit tenetur. Sed hic obtinenda vali
tatem defuncti in secunda admittitur. Eadem dicas
si concepta fuit stipulatio sub conditione mix
ta ut ff. si in Capitolium non ascenderis uel
Alexandriam navem non redieris. In his enim dicitur
agi potest ius sicut constituit non posse fieri
quod in conditione continetur. Cum autem stipulatio
incipit a precedenti pactione. Item quandoque
precedens pactio est improbata uel contra bonos
mores. Tunc stipulatio nullius momenti est.
Si precedens pactio est honesta si quidem
est obligatoria ut si promittit stipulatus
si non Pamphilum dare et si detur non ce
t statim cum eius in mora dandi Pam
philum committitur [illegible] in c. et q. [illegible]
[illegible] fit nec potest mora purgari [illegible]
libus [illegible] Cap. i. De pollicitatione [illegible] absolutis

Sacramentum est pignus [illegible]
sponsionis sic dictum quia violare
quod quisque promittit perfidie est. Expo
sitio [illegible] iuramentum dicitur [illegible] iuratoria [illegible]
iurantis actio iurare est invocata deo te
ste aliquid asserere uel negare. Item cum de statu
[illegible] futuro vite concipit iuramentum promis
sorium duplex est: aut enim id quod iurat est illi
citum [illegible] et tunc non obligat nec est obser
vandum etiam si illud licitum sit [illegible]
[illegible] Aut est licitum [illegible] et tunc aut fit so
li deo et tunc observandum est nec in melius
commutatur [illegible] consensu [illegible]
gatus [illegible] est. Fallit hoc [illegible] capi
[illegible] qui iurat alicui de [illegible]
[illegible] Talis enim potest iurare [illegible]

et absolvitur [illegible] talis etiam si contrahat
cum [illegible] absolvitur. Item in
[illegible] qui iurat obedientiam episcopo absolvitur cum
ab obedientia qui monasterium ingreditur. Item in
eo qui iurat se non repetiturum usuras.
Item in eo qui metu compulsus iurat et in a
liis [illegible] non nota quod si quis me
tu compulsus aliquid iuravit ius suum tenet
et servandum est [illegible] ligat nec
ne salutis [illegible] potest aut [illegible]
re post [illegible] quia non iuravit quod
non repeteret sed tunc quod renuntiaret. Extra
de iureiurando. Ex [illegible] pervenit ad
nos [illegible] rebus suis
spoliatum et iurare compulsum quod non repeteret
[illegible] ablata [illegible] valde do
lemus [illegible]
menti [illegible] posse super hoc [illegible]
quem tu absolvimus [illegible] nefandissima [illegible]
[illegible] iuravit. Idem [illegible] pervenit
ad nos. Et infra. Non enim [illegible] pro
missum [illegible] qui in melius [illegible]
[illegible] nec tunc [illegible]
[illegible] fidei obligatione [illegible] posita con
ditione [illegible] tenetur si co
[illegible] conditionem [illegible] aliis
[illegible] episcopo. Debitores ad solvendas
usuras [illegible] se obligaverunt cogi non
debent. Si non [illegible] solutione [illegible]
cogendi sunt [illegible] reddere iuramento et tunc
usure solute fuerint creditores ad eas
restituendas sunt ecclesiastica [illegible]
[illegible] compellendi. Idem. Non est tutum
[illegible] iuramentum [illegible]
tile sit quod [illegible] in [illegible] salu
tis [illegible] Nec nos aliam [illegible]
[illegible] iuramentu
ne [illegible] aliqu
[illegible] et [illegible] esse [illegible]
quod [illegible] iuravit
de [illegible] absolvi [illegible]
et ad [illegible] quam
[illegible]
[illegible]
[illegible] postius iuramenti [illegible] et
[illegible] prudenter quod de tu
[illegible] processit. [illegible] Qui iurat
non [illegible] aut eius
subsidium [illegible] absolvendi se
ab illius [illegible]
sit et [illegible] tamen eius de
[illegible] male iuravit pena [illegible] Celestinus
tertius [illegible]

Ad [illegible] absolvitur qui
illud iniuriam [illegible] et [illegible]
dis fecerint [illegible] aliud arbitrantur

qui quod antecessores viri ve. po. arbitrati
fuisse non sciuit qui tales a iuramenti
nexibus absoluit. Tertiam agit iuramentum
[illegible] et auferatur materia periurandi vo-
cis ita composite dicant ut iuramenta non pre-
stent, si non ea attendunt non obstante quod fuit
tamquam pro mortali crimine puniendi in-
notescimus nobis. Extra de iureiurando c. Et quod petitio usuras
non modicas persoluisset iuramento firma-
vit quod non peteret licet valeat persequi usuras
repetere ut apud ecclesiasticum iudicem sive
etiam secularem super hiis deponunt qualiter cum
quod creditor credidit testamentum suis precepit
heredibus ut amicis qui venaliter posset
probare se dedisse usuras ipsas eisdem re-
stituere procuravit. Unde cum predicti et quod
usuras repetere non attemptent ipse [illegible]
iuramentum et heredes predicti petrum eis negligat
satisfacere decreuit. Ex quo quod sub pena compe-
tentibus publice moneas ipsum facias vel
compellas ut qui super hoc noverint veritatem
perhibeat ad testimonium perhibendum et si
predicta testium vel alia documenta tibi consti-
terit, de premissis heredes illius ut usuras quas
a predictis per eorum accepit restituat. Simili-
ter et tenens idem neapolitanus archiepiscopo
Ad nostram noveris audienciam pervenisse quod cum
quidam P. de torsiane tale sunt [illegible] iuramen-
tum quod moniti causa debes ordine iudicia-
rio observare cum qui secundum tradiciones ca-
nonicas manifesta accusatione non indiget
nec in eis est ordo iudiciarius observandus
qui debet in aliis observari necnon tu qui sub
[illegible] tenore iurasti habebas in mente ut
iuxta vestram tamen canonicas sanctiones
Alioquin non iuramentum sed periurium potius ex-
titisset nec aliqua racione servandum. Nos iura-
mentum tuum benignius interpretari volentes
ita quod gravet canonicis institutis [illegible]
per intelligimus quod in manifestis et notoriis
[illegible] racione iuramenti prestiti non tenebaris
per eam [illegible] postulat quemquam et
iudiciorum applicatum intellectum recte posset
intelligi quod iurasti ut in omnibus causis iuris
ordinem observares iudiciarium in illis videlicet
in quibus ordo iudiciarius est servandus, sed
non iuramenta sed periuria potius sunt dicenda
que contra ecclesiasticam utilitatem attemp-
tantur. Idem in q. c. Nimis de nimie divi-
no quedam laici usurpare iura tua in iuris
ecclesiasticis nichil temporale obtinentes ab eis
ad prestandum sibi fidelitatis iuramentum
compellunt. Ex eodem. Licet qui iuravit se
statuta in ecclesia sua edita servaturum quamvis
tenens predictum iuramentum statutum quod postmo-
dum subsecutum est fideliter observare [illegible]
[illegible] non debeat quod [illegible] non tenere ad

illius observanciam [illegible] prestiti iuramen-
ti. Tuis nos. [illegible] titulum. Ex. [illegible]

Tua nos duxit fraternitas [illegible]
consulendos quid tibi sit super hoc facien-
dum quod B. et A. uxor eius [illegible]
iuraverunt se numquam mutuo peticionem de
divorcium repetit illam instantur ea contrario
affirmante quod prius se fuerit [illegible] qui
reddunt ad eum. Et infra. Nos quod f. et t.
prudentes [illegible] utraque contenciam servand[illegible]
[illegible] et [illegible] qui si [illegible] no-
luerunt et servare utrasque dimittas [illegible]
[illegible] Alioquin si vir nolint [illegible] in illa
[illegible] adiungi et tamquam uxor cum viro
[illegible] ipsa compellas eum et temeritatem [illegible] iura-
mentum adulterium sit utraque compulsi. Item
Si autem vir mulieri iuraverit quod eam per-
tinet illa quod eam semper [illegible] tenet
uxorem [illegible] qui mulier [illegible]
[illegible] illam non posse dimittere si [illegible]
[illegible] qui postea [illegible] eam dimittere
posse non obstante huius iuramento quod talis
erat sub intelligenda condicio si videlicet
illa [illegible] non peccaret. Item si [illegible]
contractu coniugium vir [illegible] fornicatione [illegible]
te [illegible] uxorem suam [illegible] dimit-
tere [illegible] ante coniugium celebratum
[illegible] causam [illegible] pat[illegible]
[illegible] non admittere sponsam quia turpi-
us creatur qui non adulteri [illegible] non ob-
stante [illegible] casu [illegible] iuramenti
[illegible] sub intelligenda condicio est ta-
lis ut [illegible] qui iuravit [illegible]
sponte se posse [illegible] si [illegible] iuramen-
tum mulier fiet non solum leprosa sed
etiam [illegible] vel oculos vel nasum amitteret
sed turpius ei quidquam evenerit [illegible]
[illegible] tenetur ducere in uxorem [illegible] ductam
non posse dimittere sed [illegible] non ductam
admittere tenetur quia [illegible] non [illegible]
contractu [illegible] impedit contrahendum. Illud
autem sacramentum [illegible] dubius est temeratum
si vir iuret uxori quod eam in nullo crimine
[illegible] quia si mulier fiet infidelis et
nolit cohabitare viro absque contumelia cre-
atoris vel ut illum pertraheret ad infidelitatis
errorem tunc vir [illegible] debet illam
petere apud iudicem suum ut eam [illegible]
[illegible] animo dimittere. Et si [illegible]
iurasset quod eam super adulterio non [illegible]
esse nec servandum [illegible] iuramentum [illegible]
[illegible] est turpitudinis qui
celat [illegible] et secundum evangelium
si [illegible] et [illegible] [illegible] nollet
dicendum esse [illegible] et publi-
cana [illegible] ne [illegible] vel [illegible] ei

peccandi facultas ipse impunitate pecca
re cumque vir non parcat dimittere uxori pec
canti non solum septies sed etiam septuage
sies septies secundum evangelium veritatis.
Cuius ergo illius casu videtur ut ipse ius
iurandi religionem vir attemptare desistat
uxore ad divortium celebrandi quam non
dimittere cum possit perpetuam peragenda
Gratianus ca. xxii. q. iiii. Capitulum xxxiii De iura
mentis illicitis non servandis

Quod autem illicita iuramenta servari non debent Isido
rus quoque habetur ubi legitur. Item Ysidorus in Syno
nimis. In malis promissis rescinde fidem.
In turpi voto decretum muta. Impia est pro
missio que scelere adimpletur. Item Beda in omel
lia. Si aliquid nos incaute iurasse
contingit quod observatum peiorem vergat exitum,
libere illud salubriori consilio mutandum
noverimus ac magis instante necessitate peie
randum nobis esse quam pro vitando periurio
in aliud crimen gravius esse divertendum. Deni
que iuravit David per dominum occidere Nabal virum
stultum et impium atque omnia que ad eum
pertinebant demoliri, sed ad primam intercessi
onem Abigail femine prudentis mox re
misit minas, revocavit ensem in vagi
nam, nec aliquid culpe se pro tali periurio
contraxisse doluit. Item non solum in iura
dis sed in omni quod agimus hoc est moderatio
sollicitudinis observanda ut si incaute forte
lapsum in [illegible] hostis incidimus insidiis
quo nos sine aliquo peccati contagio surgere
non possumus, illuc potius evadendi adi
tum petamus in quo minus periculi nos per
pessuros esse cernimus. Item Augustinus ut
dicit: Non semper promissa omnia solvenda
sunt. Denique ubi deus sequitur immutat sen
tentiam. Item Augustinus de bono coniugali. Diffinitio
inventa laudabiliter solvenda est nec est
prevaricatio sed prevaricationis vel temeritatis
emendatio. Ecce quod iuramenta et laudabili
ter solvuntur et dampnabiliter observantur.
Et tunc intelligendum est quando iuramentum illi
citum deserit ut ad bonum redeat. Cete
rum si propterea deserit ut in aliud malum rursus
feratur illicitum, sacramentum dampnabiliter
frangitur. Sed dampnabilius contemptum
inde. Aliquid de bono coniugali. Mulier si
fide coniugali violata fidem servet adultero
utique mala est. Si nec adultero peior est. Gra
tianus. Sed cum licentia sint illicita iura
menta non servanda probentur, apparet
quod Iosue Gabaonitas contra preceptum domi
ni occidere debuit quia federa ipsis iuramen
ta pacis cum eis firmaverat. Sed notandum
est quod filii Israel et si fuerint a domino esse
imperati ut delerent eos tunc promissionis

decepti tamen a Gabaonitis nesciebant
eos esse incolas terre promissionis venerant
autem, ut hystoria refert, cum vestibus calciamen
tis et cibis antiquis panibus duris et vili
pugnabant de terra longinqua. Illi autem
videntes se esse deceptos noluerunt dele
re eos, sed reddere eos. Iosue ipse iuramentum
servare voluit. Illicitum ergo iuramentum quod serva
ri prohibetur intelligendum est quod scitur esse
illicitum dum iuratur. Quod autem nescitur illi
citum esse ipsa ignorantia excusat si pu
tatur licitum esse non ex ignorantia iuris sed facti.
Aliud est enim si aliquis copulam credit esse
licitam quia nescit esse consanguineam vel
quia credit esse viduam aliud si ideo putat
licitam quia credit consanguineorum coniunctio vel ...
tatem copulam nullo iure vetitam. Prima igno
rantia est ignorantia facti que veniam promere
tur, ibi enim cum permittitur ius ignoratur, ubi vero
ignorantia facti quia quisque facere excusatur.

Quod [red: Capitulum xxxiiii De licitis tamen illicitis iuramentis]
autem illicitum iuramentum servari prohibetur
non est generaliter intelligendum. Iuramentum
namque, ut Ieronimus testatur, sine tribus habere
debet comitibus, veritatem, iudicium et iustitiam.
Ubi autem ista defuerint, non tam iuramentum
contingit aliquid istorum deesse prohibetur servari.
Alii namque est iustitia iuramento licen
tiam quemadmodum post votum castitatis ducere
uxorem iuramento firmans unquam se ab ea dis
cessurum. Et quamvis illicitum quia iustitia contra
ria sit esse tamen auctore Augustino servare
compellitur. Hoc autem si quis contendat prerogativa
coniugii non ipse religione iuris iurandi ser
vari causa adulterii conhabitantes obsolari
religionem contra deum preceptum revelatum
Cum ergo huic precepto dicit instituit pater
et iustitiam deesse. Ideo cuius precepto tantum
minuere iudicium quoque aliquo iuramento
constat deesse velut cum quis temeritate
aliquibus ductus iurat se manducaturum et
bibiturum sed quamvis levitate indiscreta illi
citum prohibet non tamen ideo iubet vio
lari. Iuramentum itaque illicitum tripliciter intelligitur.
Est enim illicitum aliquando ex eo quod iurat. Aliquando
ex modo iurandi. Ex eo quod iurat tunc
est illicitum iuramentum quando id quod iurat in
sui natura malum est, velut vita hominis vel
adulterium committendum et his similia non re
paranda per committendum, velut eum inimicos
reparare non reddere, indigenti misericor
diter non subvenire. Ista quamquam perserveranti
sunt, tamen in iustitiam et firmiamento sine
tamen servari non debent. Talia itaque iura
menta intelligenda sunt que de illicitis
iuramentis non observandis supra statuta
leguntur. Cum ergo ideo iuramento firmant,

se aliquid facturum quo corporalis vel spiritualis
salus adimitur vel sine quo utraque salus
reparari vel conservari non possit fidem iuramenti
servare prohibetur. Quorum primum exemplo
utentes subiciunt dum eum qui homicidium
fecit vel alimenta mihi et filiis denegare vel
in adulterio perseverare vel ad peccatum eum adiu
vare non vidue iuramentum prestando promisit
saluberrimo consilio illicita vota observare
non permittitur. Est autem id quod iurat aliqui
nociosum non in natura sui sed occasione con
venientium veluti cum aliquis post votum
castitatis iurat alicui se futurum in coniuge
coniuge namque fieri nisi ipso malum non est
tamen sine occasione principium est. Hoc autem
iuramentum et si illicitum sit non tamen prohibetur
servari sed dissimulatione non pena infligen
tur in dubia. Secundus inimici tunc est illa
tum iuramentum quia inconsiderate iuratus per
te aliquid iurat quo nec corporalis vel spiritu
alis salus ad adimitur et sine quo utraque
salus reparari et iure conservari valet. Veluti
cum aliquis coniugalibus coactus ut clericatus
tonsuram vel religionis vestem suscipiat
se nunquam facturum iurando firmavit. Hoc
cum aliquibus videatur reprehensibile quia
opus caritatis iurando se nunquam facturum pro
misit nulla tamen auctoritate servare prohibetur
quia et si nunquam clericatus tonsuram vel religio
nis vestem suscipiat non tamen ideo
minus salvari potest. Nam cum non nulli in
seculo sanctissimi et deo dignissimi inveniantur.
Quo exemplo evidenter datur intelligi quo
tiens se iurat non facturum aliquid quo
expeditior sibi via pararetur ad beatitudinem
dum non sine eo salvari valeat invenire
quod iuramentum non prohibetur servare. Cum enim
iuravit non se daturum aliquid alicui
sine quo utraque salus eius potest esse inco
lumis et si aliqua [illegible] sibi commoditas
prestaretur nulla tamen auctoritate iuramentum
servare prohibemur. Dummodo sit [illegible] alia in
necessitatibus eius subveniendi. Hec summa
Ivonis. Ca. xxxvi de fraude iuramenti

Sciendum est autem quod ubi fraus est ver
satur ex parte iurantis refert iura
menti ad intentionem recipientis non
ipsius iurantis. Si vero non constet de eius ad
quem verborum significationem recurrendum est. Extra
de iureiurando c. [illegible]. Queritur de eo qui verborum
calliditate et circumventione iurat illi cui
iuramentum defert an sit reus periurii ni
si servaverit quod iurasse credit. Respondetur [illegible]
[illegible] Quacumque arte verborum
quis iurat deus tamen qui conscientie testis
est ita hoc accipit sicut ille cui iuratur
intelligit. Duplex autem reus fit qui et dei

nomen in vanum assumit et proximum dolo
capit. Sed obviat illud C. xxii q. v vel mora
[illegible] humane aures talia verba iudicant qua
lia foris sonant. Divina iudicia talia foris
audiunt qualia ex intimis proferuntur. Quia ergo
debet intentio verbis deservire sed verba inten
tioni. Patet ergo quod deus non sic accipit iura
mentum sicut ille cui iuratur sed precise sicut
qui iurat intelligit. Item audivit de clericis
qui credunt se iurare obedientiam episcopis
suis in omnibus que impetrata fuerint [illegible]
nore suo constantes. Sic non obedientiam [illegible]
tes [illegible] periurii allegantes super hoc in
vaticinio [illegible] aliud continetur quam se iura
turos arbitrarent. Videtur ne [illegible]
[illegible] vel aliquid [illegible] faciant. Si ergo
[illegible] quod iurasse crediderant episcopis
suis obedientiam denegarent. [illegible] inten
tionem recipientis qui non [illegible] potius in
tentionem iurantis deus illud iuramentum acci
pit. Sed sicut aliud est callida arte verborum
iurare aliud simpliciter intentionem suam iurando
denunciare. Sic aliud est simplici intentione
iuramentum recipere aliud in recipiendo
calliditate uti. Deus autem duplicitatis asper
nator simplice intentionem utriusque considerat
et tam ex parte recipientis quam ex parte prestantis
duplicitatem verborum aspernatur et odit. Hec summa
Ivonis. Ca. xxxvii de fideiussione

Post stipulationem dicendum est de fideius
sione. Nam et ipsa cum stipulatione
fit sed pro debito alieno et obligatorem
et obligationem principali accedit. Est itaque fi
deiussor qui stipulante creditore obliga
tur in debitore remanente nihilominus antea princi
pali. Stipulatio namque necessaria est. Et nota
differentiam inter illos qui alienas obligationes
suscipiunt scilicet fideiussorem mandatorem et con
stitutorem. Fideiussor enim accipitur et ante
obligationem rei et post sed non nisi per stipula
tionem ut dictum est. Mandator autem obligatur
etiam sine stipulatione solo consensu et precedit
principalis debitoris obligationem nisi mutu
am [illegible] tibi mandavit ut urgeres
debitorem ad solutionem teneri [illegible] suo fa
re periculo. Constitutor similiter obli
gatur solo consensu sequitur principalis debi
toris obligationem. Item fideiussor actis dif
fert inter quia mandatorem vel constitutorem
alienam obligationem in se suscipientibus obligatio
non transfertur in eos ita quod remaneat in reo
fideiussore vero suscipiente nihilominus in reo
remanet ut in diffinitione dictum est. Exempli gratia
Si [illegible] debitor tuo [illegible] fideiussor
Si mando tibi ut [illegible] credas mandator
consisto. Porro si obligationem tuam in me transfero
et me pro eo debitorem constituo constitutor

cis et actum de constitutione quemcumque potest fi-
deiubere potest quamquam non prohibetur. Hoc autem
dictum prohibitum tamen est sicut ex eo quod de intercessio-
nibus. Item mulier fideiubere non potest. Cleri-
cus quoque fideiubere prohibetur; si tamen fideiusse-
rit tenetur. Item milites etiam prohibentur. Item a
fideiubendo agendo negotium peculiare pro-
prio peculiari creditore, alioquin negotiata-
lis obligatur. Servus vero dominus ex illa fideiussi-
one quemcumque de peculio. Item filius famili-
as indistincte fideiubet sicut et pater. Item
aut obligationi vere fideiussor accedit etiam
naturali tamen nisi tamen eius sit legibus aut
canonibus improbatur. Ca. xxxiij de eadem.

Fideiussor tenetur in id ad quod principa-
lis debitor tenebatur, non autem in plus.
Nam secundum leges in duriorem causam fi-
deiussor obligari non potest. Et olim quidem
erat in potestate creditoris convenire quem vellet scilicet
vel debitorem vel fideiussorem vel etiam unum ex fi-
deiussoribus eligere. Hodie vero debitore presente
et solvendo existente fideiussor conveniri
non debet, sed debitore deportato vel capitaliter
accusato fideiussor inquietabitur. Item pro fideius-
sore fideiussor fidem iubere potest. Item si plures
sunt fideiussores singuli pro parte conveniendi
sunt. Item cum aliquis fideiubet sub
pena quod reum intra certum tempus in iudicio
sistat et non stetit elapso spatio patitur mora
per xij annos purgare. Et hoc est speciale in
fideiussore iudicio sisti. Alias enim non licet
alicui purgare moram in pena etiam per momen-
tum. Aliud quoque speciale est in fideiussore iu-
dicio sisti ut si quilibet fiat sine [illegible]
et non intercessa publica fideiussor liberetur
lapsis duobus mensibus in quibus actor non est actionem
prosecutus. Postremo enim quia voluit differre
illos eum favet ei qui de aliena tenetur ob-
ligatione. Debitor autem fideiussori tenetur
ut eum liberet vel si fideiussor solvit tenetur
ei in sortem et eius accessiones. Item si quid
fideiussor occasione fideiussionis bona fi-
de impendit debet ei absque dubio fideiussit
restitui sicut et in mandato contingit. In
summa vero nota quod exceptio que competit de-
bitori competit et fideiussori. Item si cum
[illegible] fideiussor pactum non sit [illegible]
debitore hoc tamen recipit distinctionem. De-
nique fideiussor antequam solvat contra debitorem
non agit nisi quinque casibus, scilicet cum iudicio convenitur vel
quod debitor bona sua [illegible] creditore tempus vel quia
mora intervenerit. Et ff. de fideiussione. Quo-
modo tamen clericus fideiussionibus se immisceat
abstineat [illegible] et ma-
[illegible] religiosus absque maioris
partis capituli et abbatis sui licentia pro aliquo
fideiubeat vel ab aliquo pecuniam mutuam

accipiat ultra summam eorum providentia sibi
constitutam. Alioquin non tenetur conventus pro
hiis aliquatenus respondere nisi forte in utili-
tatem domus ipsius manifeste constiterit re-
dundasse. Extra eodem. Item cum pro te fideius-
sore obligasti si iudicatum debiti solvere dif-
ferrunt aut dissipare bona sua ceperit
seu super hoc contendimus [illegible]
[illegible] conveniri ut te a fideiussione debe-
at liberare. Et summa iuris. Ca. xxxiiij de debiti solutione.

Dicto de obligatione principali
et fideiussione, videndum est de solu-
tione qua res debita solvitur et tam
principalis persona quam fideiussor liberatur. Est
itaque solutio eius quod debetur redditio. Spe-
cies due sunt. Una quidem vera sive naturalis
ut qui solvit quod debetur. Altera vero imagi-
naria sive civilis ut per novationem vel accep-
tilationem. Quod quidem hec ut acceptum quod tibi de-
beo. Item [illegible] acceptilatione filii familias et
[illegible] sollemniter de [illegible]
[illegible] de [illegible]
[illegible] si creditor debitori
succedat vel econverso. Solvit autem principalis
debitor vel fideiussor vel heres eorum. Item ec-
clesiastici quoque successor tenetur solvere an-
tecessoris sui debitum si in pecunia absque accep-
ta prelatura esse contracta vel in utilitatem
ecclesie fuerit versa, et quibus per alios solvere potest
etiam invito creditore. Item aut [illegible] creditore sol-
vit aliquis et liberat. Solvendum est ergo ei cui
debetur vel alii de voluntate ipsius. Item et
eius procuratori solvendo liberatur ipsius credi-
to et curatori et tutori. Effectus solutionis est
ut et reus principalis debitor et fideiussor
et pignora et instrumenta liberentur. Illud autem
in summa nota quod qui dicit se solvisse debet
probare. Regula iuris. Item pacti post ante
id tempus quo pro eo naturalis possessio ... perit
et tunc sollicitori tempus obligationis [illegible]
[illegible] non potest [illegible] nullius
esse potest [illegible] nulla obligatio
valet efficere. Et si [illegible] mutandum
est [illegible] tamen nisi equitas eum
defendat subveniendum est. Contra in-
de solutionibus. Item filius debitum pro se
[illegible] prelatus suis predecessoribus per
ecclesie necessitate contracta. Extra eodem. Item sub-
iunctis ne quis presumat [illegible] sibi cum
[illegible] pro aliquibus [illegible] aut
[illegible] seu sigilla committere quibus
possent esse obligati debitores. Si se-
cus [illegible] fuerint attemptatum, absolvuntur
talium debitorum etiam non teneri. Item eodem
dominus clericus [illegible] et
clericus et laicus et [illegible] laici [illegible] coram
[illegible] officiali archid[iaconi] [illegible] decimus

debitis quem ingerent. Item inter cognoscere
sunt debita si debere ipse inopia solutionis
non valente [illegible] summa [illegible]
gaunt. Et nisi [illegible] si constet quod pro
dictus quod in toto vel parte non possit sol
vere debita supradicta summa sine difficulta
te aliqua relaxeris utrique pluribus ab ipso
[illegible] donata cautione ut si ad pinguiorem
fortunam pervenerit debita predicta persolvat
Summa iuris [illegible] in precedenti [illegible] de fideiussi
one [illegible] decimum [illegible] omnibus
non [illegible] causa [illegible]
inde solvit [illegible] debitis est [illegible]
in [illegible] est [illegible] inopia debitoris
excludit. Summa iuris. [illegible] de do
natione

Dicto de stipulatione et promissione
et de fideiussione quarum contractus
verbis celebrantur. Dicendum est de dona
tione que et ipsa solis verbis perficitur. Dona
tio est dacio [illegible] liberalitate [illegible]
sic dicta quasi donum [illegible] unde dicit regula
iuris. Donari videtur quod nullo iure cogente
conceditur. Naturali tamen instinctu ille ti
bi donatum est ad [illegible] dona [illegible] non dici
[illegible] quia si fiat [illegible] non est do
natio. Item [illegible] in [illegible]
nemo liberalis [illegible]. Due sunt autem species
donationis [illegible] inter vivos et causa mortis.
Donatio inter vivos est qui rem [illegible] do
no [illegible] malo [illegible] Et [illegible]
[illegible] est simplex quia [illegible] in nullo
casu nolo ad me [illegible] quod dedi tibi vel me da
turo [illegible] sive fiat [illegible] sive in die
sive sub conditione. [illegible]
[illegible] ne [illegible] fiat vel non
fiat [illegible] donatio [illegible]
[illegible] autem indonatione [illegible]
[illegible] illa pure [illegible] fit [illegible]
[illegible] tacite [illegible] legem [illegible] Dona
tio vero causa mortis est qui malo [illegible]
[illegible] me [illegible] quam [illegible] magis [illegible]
[illegible] meum [illegible] fiat autem donatio
[illegible] verbis [illegible] sive rei traditione
donator tamen ad rem tradendam tene
[illegible] non tenetur [illegible] Item tene
[illegible] facere potest [illegible] non
[illegible] Donatio [illegible]
rei est [illegible] Cessio est [illegible]
cessio [illegible] est illud [illegible]
[illegible] cum [illegible] quia [illegible]
[illegible] sunt [illegible]
[illegible] restitutionis [illegible] Extra
in [illegible] de donationibus [illegible] sibi [illegible]
[illegible] ut debeat [illegible]
[illegible] tribuit [illegible]
[illegible] ex [illegible]
Summa iuris [illegible] plena et te

stamentis plenior [illegible] quamquam
plenissima est [illegible] ad [illegible] Ex
Summa iuris. [illegible] donare possit

Donacia potest [illegible]
sue potestatis est [illegible] familias
[illegible] autem vel filius familias non
potest. Nec etiam pupillus sine tutoris
auctoritate [illegible] et quod dixi de patre familias fallit
si filio non emancipato donare velit [illegible]
[illegible] non potest [illegible] nec uxori donare potest
[illegible] monachus qui [illegible] vel
[illegible] donare non potest. [illegible] prelatus
res [illegible] donare potest [illegible]
non [illegible] aut non donat et
[illegible] nisi modica [illegible] Do
nari non potest [illegible]
[illegible] potest. Itaque si [illegible] aut [illegible]
vel [illegible] aut rem sacram [illegible] dona
[illegible] Item donare [illegible]
[illegible] potest [illegible] ultra [illegible]
[illegible] sine [illegible] facta dona
tio non tenet nisi [illegible] ut si fiat
donatio causa pietatis ab imperatore [illegible]
[illegible] vel [illegible] in mi
litem vel [illegible]
[illegible] si fiat [illegible]
[illegible] temporis. Aliaque
[illegible] donationis [illegible]
[illegible] et ut [illegible] fiat [illegible]
[illegible] publicis non [illegible] sufficiunt
[illegible] itaque donatio si ultra [illegible]
[illegible] Item [illegible]
si donatio [illegible] si donet [illegible]
Item [illegible] filios [illegible]
[illegible] ut si donatori [illegible]
et [illegible] de dona
tionibus factis [illegible] Donatio quamquam
facta [illegible]
[illegible]
[illegible] enormitate [illegible]
[illegible]
[illegible] filiorum [illegible] donatis
[illegible] cum [illegible] qui donare non potest
donat [illegible] donatio [illegible] Notandum
non quod [illegible] acquirit
[illegible] in [illegible]
[illegible] Regula iuris. Nemo plus
iuris ad alium transferre potest quam ipse haberet
nec videntur data que eo tempore quo dan
[illegible] non fuerint. Item quod [illegible]
[illegible] non tribuit. Extra [illegible] De hiis que
fiunt [illegible] sine consensu capituli. Ex
[illegible] donatio et venditio vel [illegible]
[illegible] collacione [illegible]
[illegible] Concessio [illegible] ab abbissa
[illegible] facta [illegible] et non [illegible]

[illegible]

dicendo facta est vobiscum. Sive de re si quis
rante quemcumque aut coram dicente decima
pro se concessit prodeo et non post multum
tempore de assensu tam ecclesie eandem
decimam dedit eidem, secundum concessionem debet
iudicari priori. Ibidem de donationibus.
Alexander iii. Cum ex ipsius et quia prelatus
ecclesiasticorum rerum sit dispensator non dominus
conditionem ecclesie meliorare potest facere vero
deteriorem non debet. Ibidem c. Ad hoc propter eius
ingratitudinem in quem liberalitas collata
donatori persona secundum rigorem iuris re-
vocari potest, si forte in ipsum impias
manus iniecit aut sibi atroces iniu-
rias seu grave rerum aliarum dampnum
vel inter periculum insidiose intulisset quod tamen
a donatore qui hoc tacuit non extendit
ad successores. Idem. Item insuper nota quod cum
donatur aliquid alicui ad certam causam intel-
ligitur de causa naturali. Unde si intraverit
ad vitam religionis potest illud iure conferre
cui voluerit. Ex summa [illegible]

Ca. xx[illegible] de testamentis

Quoniam in testamento, sicut in donatione
causa mortis dicto de donationibus,
dicendum est de testamento. Et videndum
in primis quomodo testamentum dicatur tribus modis.
Uno modo quia lege scripta scilicet veteri et novi testamenti.
Alio modo id quod quis ex parte sua relinquit.
Tertio modo magis proprie scilicet ipsa dispositio de rebus
morientis singulis singulis que hic laxatur. Unde
sic diffinitur in eodem: testamentum
est dispositio sive voluntatis sue iusta sententia qua
quis disponit quid de rebus suis post
mortem fieri velit et dicitur testamentum quasi testa-
tio mentis i. manifestatio voluntatis. Te-
stamenti species due sunt scilicet inscriptis et sine
scriptis quod dicitur testamentum nuncupativum.
Quidam prohibentur aliquid testari ab hereditate
vel successione repellendus est secundum l.
Ysidorus vero rursum testamentum irritatum est
quando iam testator mortuus fuit nec eo
firmari potest nec sciri quid in eo scriptum sit
relapsum et absignatum est, sed omne placitum
et placitum testamentum fecerit quod utique certam
inter vivos manet valet. Eclogis proprie est
manum auctoris totum conscriptum atque sub-
scriptum, unde et nomen accepit. Greci enim
olographum totum scriptum dicunt. Irritum
testamentum est si is qui testavit capite di-
minutus est aut si non recte factum sit. Inof-
ficiosum testamentum est quod frustra liberis exhere-
datis sine officio naturalis pietatis in ex-
traneas personas est redactum, ruptum i. vide
vocatum eo quod nascente postumo neque ex-
heredato neque herede instituto disru-
ptum. Suppressum testamentum est quod in fraude
heredum vel legatariorum sive liberorum non e-

palam prolatum. Item si non faciat tamen sapiens
dictus personis non proferat supprimi tamen
videtur. Regula iuris: Omnia que ex testamento
proficiscuntur ita statum eventus capiunt si ini-
tium sine vitio ceperit. Absurdum est plu-
ris sive eum cui legatus sit fundus quem
heredem aut ipsum testatore si vivit. Qui ex
preignante uxore relinquit non videtur
sine liberis decessisse. Ex iii de testamentis.
Et ultimis voluntatibus. Innocentius iiii. Cum
extrema voluntate in alterius dispositione con-
mittat non videtur decedere intestatus. Ex sum-
ma iuris.

Ca. xxxi. de testibus instrumentis testatorum

Fit autem testamentum secundum leges testatorum
tamen multa sollempnitate adhibi-
tis vii testibus rogatis masculis
liberis et bone fame et instituendus est
heres unus aut plures. Unde cum conceptum
testamentum militis quod hiis sollempnitatibus non
requirit. Ex capitulo Cum t. quod imperatore sancte
fit quia per sollempnitatibus civilibus eius pu-
ta sufficiat. Ex capitulo. Item testamentum ru-
sticorum in quibus testes v sufficiunt. Item
testamentum tempore pestis et de [illegible]
libris aliquis relinquit, tunc duo testes
sufficiunt. Item secundum canones valet testa-
mentum etsi nullus heres instituatur dummodo
instituto eius maxime voluntate relin-
quatur. Ex iii de testamentis. Alexander iii. Cum
esset tum sit more duorum ultimum t. alme
libris sicut testamenta que perscriptis coram
presbitero suo tribus vel aliis duabus personis
fidedignis in postrema fecerit voluntate fir-
ma decernimus permanere sub interminatione
anathematis prohibentes ne quis hoc iura re-
scindat. Testamenta Ysidorus vero ubi supra:
Testes sunt quos quisque ante iudicem
placitum sibi allegat, sic dicti eo quod testamen-
to solent adhiberi sicut signatores eo
quod testamentum signant. Tabule testamenti
dicte sunt quia ante cartas et membrana
usum ligneis dedolatis tabulis non solum
testamenta sed etiam epistularum eloquia alloquia
scribebant. Unde et portitores earum tabel-
larii vocabantur. Testamentum iuris civilis
vii testium est subscriptione firmatum.
Unus pretorii est vii testium signatum signis
et illud apud hunc sit unde tale est
apud pretores unde ius pretorium. Et a sig-
nando vocatum est ut notum sit quod scriptum est.
Pretorium autem est quod in tabulis cerris
testator reliquit. Ius liberorum est quod inter
sine liberis invite placet coniugium heredes
alterna consciptis. Codicillus est scriptura
nulla indigens sollempnitate ubi ex scala
testatoris voluntate qualitercumque scriptum sig-
nificatur concessa c. [illegible] voluntatibus.

defunctorum constat esse publicatum apud legatum vel horum duorum aut trium presentia (?) trium adhibitorum sollempnium ita ut qui scribit titulum eundem scribitur codicillum vero. Sicut autem codicillus fit vice testamenti ita epistola vice codicillorum. Regula iuris. Que in testamento ita sunt scripta ut intelligi non possunt perinde sunt ac si scripta non essent. Institutiones (?) supra li. ii. Aliter autem non [illegible] testantur in testamentis sed voluntate testatoris consideretur. Positiva iuris. Ca. xxxiii quod (?) [illegible] confirmatur (?) testam.

Mortui testatoris testamentum confirmatur tamen (?) vel si transierit ad religionem quia talis mortuus censetur. Infirmatur autem quando non est legittime factum vel si testator ipsum mutavit alia cum sollempni voluntate vel si testator capite minuatur. Rumpitur etiam testamentum agnatione postumi naturalis seu vel similis [illegible] si postea testatore aliquem faciat adoptivum vel ingressus est monasterium cum nichil ante reliquerat monasterium cum primo filio computatur. Potest tamen dici contra quia si postumus non rumpit et mors talis sit quia intestatus si vivit agnascitur [illegible] testamentum subvertitur qui testator sibi morte consumit (?). Effectus ultime voluntatis est ut debeat animo suam (?) et ut transferat dominium sine traditione. Heredes tenentur implere voluntatem testatoris. Aliaquin hereditas aufertur eis. Ex. iii de testamentis et ubi non est. Dilatas defunctorum pias voluntates quas liberius (?) est studio adimpleri. Rogat insuper (?) [illegible] heredes institutus testatoris [illegible] adimplere voluerit ab episcopo loci illius omnis res que ei relicta est canonice interdicatur cum fructibus et ceteris emolumentis ut vota defunctorum adimpleantur. Sicut vero in manibus pius voluntatibus est plerorumque episcopus providendum ut secundum defuncti voluntatem [illegible] procedant. Heres hospitatores per mandatum suscepturi per diocesanum debent cogi testatoris complere voluntatem. Justinianus in fine (?). [illegible] legata non valent. Pene quoque nomine inutiliter legatur. Pene autem nomine legari videtur quod coercendi heredis causa relinquitur quo magis aliquid faciat aut non faciat. Quin etiam nec ipsa libertas pene nomine dari potest. Hinc autem pene nomine relicta ceteris legatis [illegible] exceptis hiis que impossibilia sunt vel legibus interdicta aut aliter probrosa. Impossibilis quoque conditio institutionibus et legatis nec non in fidei commissis et libertatibus pro non scripta habetur. Impossibilis conditio in ultimis voluntatibus pro non [illegible] in contractibus autem valet. Positiva iuris.

Ca. xxxiiii de hiis qui non possunt facere testamentum

Sunt autem xi (?) quasi [illegible] qui non possunt facere testamentum. Primo quod ille qui maliciosa (?) potestate est ut [illegible] vel filius familias etiam si pater concedit ei testari quia testamenti factio publici iuris est non privati. Potest tamen donare causa mortis pre consentiente patre quod filius familias testari non posse fallit in filio familias milite qui de castrensi peculio vel quasi castrensi potest et facere. Nam si filius familias [illegible] quasi castrensi testari potest. Item impuberes testari non possunt quia non sunt animi iudicium licet tribunatu plebis [illegible]. Item furiosus testari non potest quia non est sue mentis nisi dilucida habeat intervalla tunc enim licet ei testari ita tamen ut compleat antequam furor superveniat. Homine non furiosi etiam mente captum [illegible]. Item testamentum factum non habet prodigus cui bonorum administratio interdicta est. Item surdus pariter et mutus a natura [illegible] qui non surdus ex accidenti est et mutus similiter tunc si litteratus est et scribere sit testari potest non aliter. Item nec cecus testari potest nisi quadam sollempnitate adhibita que in lege declarata est. Item eius qui apud hostes est obses vel captivus et non tenet et si postea redierit. Item dampnatus. Item dampnatus ad mortem testari non potest. Morte civiliter largo (?) sine dampnatus sit ut moriatur sive ut fiat pene servus sive ut insula deportetur. Relegati [illegible] quia civitate vel libertate non amittunt testari possunt. Item dampnatus [illegible] famosi non potest [illegible] nec adhiberi ad testimonium. Item de statu suo dubitantes ut quia se emancipatos vel emancipatus nesciunt testari non possunt. Sed nec heretici nec [illegible] qui eis lege interdicitur [illegible] vel qui [illegible] renunciaverunt ut monachus vel regularis. Episcopus tamen [illegible] testari potest et hec est una de causis in quibus potest testari non [illegible] et alii quique casus scripti quos non prosequor. Ca. xxxv de testamentis clericorum

In summa non notum quod olim prelati ecclesie de hiis solis poterant testamentum condere que prius habebant et de hiis que postea ex hereditate propinquorum ei obvenerant. Hodie vero de omnibus que obvenerunt ei non intuitu ecclesie potest condere. Ca. ii. q. ii (?). Testamenta non licet eis conficere nisi de hiis rebus unde [illegible] dubium est quod sicut sacerdotibus [illegible] nulla est alienandi licentia ita de hiis quas ante habuerunt quicumque iudicare voluerint

non veteri ut. Item ex concilio [illegible] xxxiiii absumit et perpetuo mansurum esse decrevimus ut quae res sui iuris quasi ut ante episcopatum habuit et quae in progenitum hereditaria successione acquisivit secundum auctoritatem canonicam cui voluerit conferat et quicquid de eis velit faciat. Postquam autem episcopus factus est quascumque res de facultatibus ecclesiae aut suo aut alterius nomine comparavit decrevimus ut non propinquorum suorum sed ecclesiae cui praeest iura deveniant. Clericus de rebus necessitatis testari licet, episcopus tamen de suis restituat. Ex. iii de testamentis vel non [illegible]. Alexander: [illegible] civitatis episcopo condito testamento mortuo nuncijs fratre suo heredem maiorum suam instituit, ecclesiam suam in residuis minor hortaminum ideo ut sollicite per distinctas requirant ipsum habuisse patrimonii agnationibus praestitum decimo in collationibus pauperum. Hoc solum quod ante episcopatum ordine proprium habuisse constitit, quidquid non ecclesiae ante ipsius consecrationem habuisse cognoveris vel in episcopatus ordine ex patrimonio eum adquisivisse memoratae ecclesiae dimiserit. Alexander. iii. De nobilibus quae per ecclesiam sunt adepti decernit testari non possunt. Invenies tamen et sunt contraria mandante utilitate aliqua debeamus non nisi testamentum. Item qualiter bona quae per ecclesiam adquisita ei debent pro statu quali post adquisita alienari vendere. Nomine autem ecclesiae non episcopus vel successor clericis morientis non est collegium clericorum. Et canonicus intestatus moriens quae vero illorum debent canonica distributione et cura sive nisi aut in loco defuncti tum cuius est clericus ordinandus res aliqua sicut et alia quibus ecclesiae iudici timore disposuerit. Licet autem mobilia per ecclesiam adquisita decernit in alios per morientis arbitrium transferri non possunt consuetudinis tamen est non improbandae ut de his pauperibus locis et religiosis et illis qui morienti servierunt sive consanguineis fuerint sive aliis aliqua iusta portionem conferantur. Certum quibus quae de sua hereditate vel artificio vel doctrina pervenerint distribuuntur pro voluntate decedentis. Et quia non nulli indignis ecclesiis beneficia possidentes dividant quae sibi venerint pro consuetudine contingua in sepulturis. Ex summa Innocentii. Ca. xxxv.

Dicto de successione ab intestato

Dicto de successionibus ex testamento restat dicendum de successionibus ab intestato. Et notandum primo quod ut dicit Iustinianus in iiii. libro institutionum intestatus dicitur qui si testamentum omnino non fecit vel si non iure fecit vel si iure quidem fecit sed postea ruptum irritum vel factum vel si ex illo nemo heres est e[x]

laico quidem intestato decedenti succedit consanguineorum primus descendentes et post hos ascendentes. Deinde post hos collaterales. His autem omnibus deficientibus succedit vir uxori vel uxor viro secundum leges. His quoque deficientibus succedit fiscus. Clerico vero clerico decedenti intestato succedunt eadem modo parentes eius quod in his clericatus assecutus est et post quaesitis hereditaria dumtaxat successione. Hac dicendo parentes in omnibus succedunt, exceptis illis bonis quae clericus ipsius intuitu ecclesiae pervenerunt. His autem omnibus deficientibus succedit ecclesia quae loco fiscalis. Quod non sunt nisi res inveniuntur distinctae nisi non adeo confusae sunt res clerici cum rebus ecclesiae ut discerni non possunt. Inde dividende debet si poterunt et una pars episcopo danda. Alia non ecclesiae. Tertia pauperibus. Et quarta parentibus. Item si illa sunt nisi constat cum prius habuisse qua ratione non constat proprium praecedere. Illud quoque notandum est quod uxor clerici intestati succedit in bonis defuncti sive coniugatae et praefertur ecclesiae ad dimorsecondum. Aut uxor res clerici data fiat prius vel ecclesiae ad dimorsecondum inspiciendum est ne dator sit uxoris et consanguineus vel affinis. Item res donata sit uxori sit talis an praecedens aut quando item tempus donationis uxor sit in tempore nuptiae vel alias. Item locus utrum in missa vel in taverna publicis aut privatis. Summa Inno[centii]. Ca. xi. q. v. [illegible] Item [illegible] si quamvis regressus tempore sive testamento sive intestato decesserit hereditas eius ad ecclesiam nisi de solemni evolutione. Ex. iii. de successione ab intestato. Ex Gaudentio. Ab ea [illegible] Decessus presbiteri et clerici sive hereditate vel alio modo in ministerio et adquisierunt donare eis liceat. Cum non licent divini muniant. Si non autem alienaverint quod hoc perficiunt altari cui servierint quasi pertinentes et in ius eius tradat. Ex Gaudentio. Et eo Gaudentio allatum est quod quidam in nobile agant cunctos proprios suos ita ut de morientium ipsorum proba patres sibi vendicerent sicut de ipsis statuimus ut divinis itaque nec hoc ulterius fiat nisi quod a clericis post divinum officium porrigat peculium non ipsorum dividat in maiores partes. Quarum una episcopo altera ecclesiae tertia pauperibus quarta parentibus assignetur. Et si non sint proximi parentes episcopo tamen et capitulari in usus ecclesiae diligenter distribuat. Ex summa Innocentii. Ca. xxxvi. De obligatione quae litteris contrahitur.

Litteris contra celebratur contractus et magistri statuitur litterarum obligatio et dicitur distinguitur quia cum scribo aliquid a

prius aut contra me. Si prius nichil non
creditur. Si contra me tunc subdistingue
quia aut scribo me obligatum aut alium
a me liberatum. Item si me obligatum aut
adiecta causa aut non. Item si adiecta causa
aut est ex causa aut non similiter mutui vel
dotis aut alia. Si aut scribo me obliga
tum ex causa mutui vel dotis puta for
te maritus sum et scripsi me teneri in
xxx uxori que nondum dotis aliquid rece
pi aut scribebam tunc sic numerata pe
cunia vel dos recepta [illegible] sine obligatus
[illegible] tamen [illegible] non numerate
pecunie usque ad biennium. Sed tu post biennium
tunc effectu teneor ante biennium vel dum
non teneor nisi creditor probaverit nichil
numerasse et hoc ita cum est si ergo non venie
tam exceptionem non numerate pecunie. Tunc
nichil [illegible] probatio quod non numeravit in
creditor tamen post biennium non admittor
ad probandum non fuisse numeratum nisi for
te non potui [illegible] numeratam [illegible] et
contestatus sum coram testibus quod non
[illegible] probare quod nichil non numeravit et quod
volebam agere contra creditorem. Item non
solum [illegible] agere debitor potest [illegible]
[illegible] liberacionem. Si non ex causa
alia scribo me obligatum statim teneor
tunc effectu nisi probare possum probare contra
[illegible] non prosunt. Si cum nulla causa
adiecta est numquam teneor nisi creditor probet
se numerasse. Et non quod sicut in stipulatione
sit [illegible] de futuro ita in litteris puta scribo
[illegible] nisi quod [illegible] obligo me
daturum decem [illegible] ex causa mutui vel
ex deposito vel alia causa. Si aut [illegible]
de preterito [illegible] me obliga
tum de preterito puta [illegible] quod [illegible]
me obligo dedisse non valet. Sed [illegible]
ista distinctio sit locum si instrumentum
sit publicum. [illegible] dubs [illegible] quod [illegible]
sit confessum [illegible] recepisse tunc [illegible]
ex causa alia precedenti tunc idem est quod
[illegible]. Si non sit [illegible] causa precedens
mutui vel dotis [illegible]. Idem. Si alia [illegible]
distinguebat quia si fuit confessus se recepisse
[illegible] et numeratum sibi fuisse aliqua tunc
probatur [illegible] per instrumentum statim tenetur
et statim eius confessioni nisi probare [illegible]
[illegible] contra [illegible] non [illegible]
mentum sibi numeratum fuisse si confessus
est se recepisse ex causa precedenti [illegible]
[illegible] aliquid recepit [illegible] tamen [illegible]
[illegible] confessioni eius
nisi contra [illegible] probet. Si illo absente non
sibi [illegible] si confiteatur quis sine lit
teris et causa adiecta si mutui vel dos

idem quod cum litteris. Si alia [illegible] quod [illegible]
quod statim tenetur [illegible] probare [illegible]
[illegible] Sed tu [illegible] dicta quia tamen confessio
[illegible] facta nemini [illegible] [illegible]
[illegible] nisi [illegible] testes [illegible]
[illegible] valeat probare [illegible] vel quod [illegible]
[illegible] confiteor me [illegible] non
me possidere. Si aut scribo alium a me libera
tum tunc regulare est quod nichil [illegible]
[illegible] infra xxx dies [illegible] liberatus
est a me tunc effectu [illegible]
[illegible] scriptura facit contra me puta si [illegible]
[illegible] [illegible] uxor fecerat sibi in
[illegible] [illegible] quod solutum sibi esset
[illegible] si [illegible] [illegible] scribat sibi so
lutas publicas [illegible] [illegible] vel [illegible]
[illegible] scribat. Item si scribo me depositum
quod depositum recepisse. C. iv. xxxiiii. De alia

Quibus etiam celebrantur contractus
contrahitur et unde aut obligatio vel
vendicionibus emptionibus locationibus
conductionibus [illegible] mandatis et
est [illegible] et [illegible] et alios quia
non est [illegible] scriptura sicut [illegible] obligatione
[illegible]. Item nec [illegible] sicut
in stipulatione [illegible] obligatione [illegible]. Item
nec est [illegible] sicut in [illegible]
contractibus qui contrahuntur re. Sed sufficit
quod contrahentes consentiant sive presentes sive
absentes [illegible] et [illegible] con
trahi possunt. Est et alia differentia quia in
istis contractibus [illegible] obligatur alter alteri
[illegible] est quia unus alteri tamen [illegible]
[illegible] obligatur ex post facto tamen
in deposito et commodato [illegible] ex pensa
[illegible] et [illegible] potest alter alteri teneri. Sed de istis
[illegible] videamus [illegible] ordine et primo de emp
tione et vendicione que contrahi statim
[illegible] postquam de [illegible] pretio [illegible] aliqua re con
[illegible] [illegible] unde sit [illegible] de [illegible]. C. iv. xxxviii. De contrahenda emptione et venditione

Venditio
est alicuius rei [illegible] [illegible] [illegible] da
de [illegible] pretio in pecunia numerata
non [illegible] [illegible]. Nam si non sit pe
cunia numerata sed alia res puta equus pro equo
detur non venditio et emptio sed aliud
contractus [illegible] permutatio dicitur quod autem
dixi pro aliqua re intelligas quod rem [illegible]
[illegible] et talem [illegible] [illegible]
[illegible] vel [illegible] [illegible] seu [illegible]
[illegible] non [illegible] dicatur ut si [illegible] quis
rem sacram publica loca vel religiosa
[illegible] non valet. [illegible] contractu vendicionis
due nascuntur actiones una [illegible]
que datur venditori alia [illegible]
datur emptori [illegible] quid aut et quid debet
et quod [illegible] veniat [illegible]

emptio contraxit postquam dispositio quomodo
aut non datio venditionis est argumentum
Et velut emptor re integra i(d est) non dum tra-
dita resilire amittet tamen arram si venditor
duplicabit eam et in … agi potest ad
interesse. Item que vendi possunt quedam quedam
non licet ut quedam homo liber sed nec res
sacra et religiosa licet tamen … cum uni-
versitate sicut in … Natura vendi-
tionis est ut res sit que vendatur pre-
… empte rei … at dampnum
ad emptorem pertineat nisi venditor onus
periculi in se susceperit. Distinctio tamen datur
talis regula. Si venditio fiat pure sine
… certis speciebus que degustatione non …
… omne periculum ad emptorem spectat ex-
cepto casu … in parte … vel
… vel mora intervenerit … dicitur
quia si venditio conditionalis est ante even-
tum conditionis ad emptorem pertinet. Item
… autem … dicitur quia si … fit
… perfectum … simul ad vendi-
torem pertinet … dicitur quia
si fiat sub alternatione … periculum …
ad venditorem. Item quam dicitur si emptio
que degustatione non … quam …
sicut in vino ante degustationem …
periculum ad venditorem … ad …
publicationis periculum. Ca(pitulum) de pol(i) …

Venditor ad rem tradendam tenetur
et si non dat ad interesse condempnabi-
tur … dicit cum ad rem tradenda
… teneri. Emptor autem tenetur ad pretium
et etiam ad expensas in re vendita bona
fide factas. Item venditor de emptione tenetur
si res … Item si in mora tradendi
fuit et res perierit ad interesse tenebitur …
… Emptio et venditio et veri-
… contractus consequentia ve-
niens primum autem notandum est eo quod … eum
… ut … rem quam affectum pos-
sidere … Justinianus … autem
nomine datur argumentum est emptionis et
venditionis contracte. Nulla emptio sine pre-
tio esse potest. Quandoque sine dolo et culpa ven-
ditoris accidit in eo venditor securus est. Lo-
ca sacra religiosa publica frustra quis sci-
ens emit. Regula … Cum ius est donan-
di eidem et vendendi ius est …
plerosque emptoris eadem causa …
… ac defendendi que sunt auctor-
Extra de … Dessimita imperialia et
… tributum et arma …
… non sunt vendenda vel alys …
… in … faciendi sunt in …
… nec distrahendi sed abbatia …

sunt vendi et emi possunt ea que vobis
… non sunt … libri … distra-
hi non possunt nisi patrum ea inopia sit
constitutus nec se alere non possit tunc
cum libros distrahere potest ita tamen ut quo
quo tempore … ipse qui distractus est
vel alius pretium offerat …
quam pretium quod potest … restituatur …
causa. Tunc … consensu tantum sunt contra-
rio dissensu dissolvuntur. Si arre date sunt ita
ut non sit ius proprii sine causa repetuntur
qualiter traditum est. Quotiens emptio pura
est periculum emptoris est nisi res …
… incepta sit vel si venditor … sus-
cepit … pacto speciali. Ex. …
de emptione et venditione placuit ut presbi-
teri … suas ammoneant ut etiam … hos-
pitales sunt et non … vendant …
… possint ad
… Item … hoc reservant
ut illius … si vendat
… Cum causa que inter …
… de … et …
… fuisset aliquamdiu venti-
lata cum … monasterium …
… ultra … nisi … fuisset
deceptum sententiando … ut …
ti tales … recepto pretio possessiones …
moratus restituerent vel … quantum
constaret legittime venditionis tempore iusto
pretio defuisse. Extra … Ca(pitulum) de pol(i) de
delicto vel errore venditionem irritante

In summa non notandum quod pro nullo temporale
… pro … vel … vel
ut recipiatur in religione aliqua vel
ut ordinetur licet aliquid dare qui enim pro
talibus dat vel recipit … symoniam co-
mittit vero … ut dicta est …
… captivorum et
quibusdam alyis casibus. Item … nec …
… sine ignorantia … nulla est emp-
tio. Et … vel … errores sine …
sus impediunt venditionem. Si enim putabam
me tibi vendere … tu putabas emere
… nulla est venditio sed … si ego pu-
tabam … vendere tu emere …
… nulla … Item si puta-
bam me vendere tu putabas tibi donari
vel … non valet. Item error … impe-
dit venditionem ut si putabam vendere fun-
dum … tu putabas emere …
… vel si putabam …
… vendere tu … emere …
… Item si non in corpore sed in substantiali qualitate
sit erratum nulla est emptio ut si …
auro vel stagnum pro argento quis vendidit

secus si non in substantiali qualitate sed in bonita
te erratum est, puta credebam esse melius
aurum quam sit. Item si erraverit in sexu, puta cre
debam emere hominem, tu mulierem vendidisti,
emptio nulla est. Secus si putabam virginem
emere, tu corruptam vendidisti, quia tunc
valet. Nota quod si venditor deceptus fuit ultra
medietatem iusti pretii vel dictatum in optione emptoris
est vel iustum pretium supplere vel venditionem re
scindere tenetur aut non possit fiat. Extra de emp
tione et venditione [illegible] ap. [illegible] placuit
ut pastor plebes suas ammoneat ut cum ipsi
hospitales sint et non carius vendant his
[illegible] quam viatoribus vendere possunt.
Alioquin ad presbyteros [illegible] se referant
ut illius iussu cum humanitate sibi vendant.
[illegible] in f. Et causam que inter [illegible]
Martini de monte et [illegible] super
capitulis [illegible] aliquamdiu ventila
ta cum constitisset nobis monasterium in ven
ditione ultra dimidiam iusti pretii fuisse decep
tum [illegible] decernimus ut prefata [illegible] decep
tum ei recepto pretio possessiones memoratas
restituerit vel suppleat quantum constiterit le
gitime venditionis tempore iusto pretio defu
isse. Extra de constitutionibus [illegible] ven
ditiones feodorum factas sive legibus civita
tum [illegible] decernimus
non [illegible] C. de [illegible] l. ii [illegible]
re super ea de [illegible] Ex summa [illegible]

Ca. I. De rerum permutatione

Permutatio est contractus venditioni et emptioni si
milis. Est enim [illegible]
differt autem ab emptione quia ibi pretium datur
pro re, hic autem res pro re. Emptio namque sola pe
cunia contrahitur, permutatio vero non nisi ipsa
re. Huius ergo natura est ut non solo pacto
sicut emptio sed ipsa re contrahatur. Et ut si
res quam michi dedisti evicta fuerit possum repe
tere rem quam tibi dedi. Permutari potest quicquid
vendi potest, sed et que vendi non possunt
permutari recte possunt, ut una ecclesia cum
alia, dignitates aut prebende recte neque
[illegible] permutari quam absque canonica electione
non possunt licet. Item quod una cum alia
possit permutari potest auctore superiore interve
niente et sine indempnitate utriusque [illegible]
[illegible] pecunia si possessione al
terius [illegible] cum [illegible] et [illegible]
[illegible] si utilitas exigit. [illegible] autem de [illegible]
[illegible] dicit quod non possunt nisi ad libitum
permutari [illegible] nisi
sed utilitas ecclesie exigit, alioquin permutari pos
set tamen et donari possit. Extra [illegible] de rerum
permutatione [illegible] si precepto [illegible]
[illegible] rem inmobilem [illegible] et
[illegible] ab eis aliam inmobilem eodem mo

de communi voluntate permutationem contrahere
liceat, eis hoc facere si causa rationabilis id exposcat
et res quam prestitit maior fuit vel equa
lis [illegible] [illegible] promulgata.
Ex [illegible] Commutationes vero eccle
siarum que ab antecessore [illegible] facte
sunt ab eo qui successor est [illegible] Ex
[illegible] ecclesiastica [illegible] ad
libertatem non [illegible] quod semel deo
[illegible] consecratum est [illegible]
[illegible] non decet, et est absurdum ut ab ec
clesiastica dignitate [illegible]
sit obnoxius [illegible] Urbanus [illegible]
permutatio dignitatum [illegible] sunt [illegible]
dicta permutationes [illegible] si non
possunt [illegible] que circa
spiritualia vel quasi spiritualibus [illegible] semper co
[illegible] symonie. Si autem [illegible] causa [illegible]
erit [illegible] [illegible] de uno loco ad alium
[illegible] personas ut que in uno loco minus sunt
utiles alibi se valeant utilius [illegible] Cle
mens [illegible] Dum [illegible] esse [illegible]
[illegible] constitute quarum utraque [illegible]
[illegible] cum possessionibus [illegible]
sibi [illegible] desiderantibus
permutare [illegible] quod cum decanus [illegible]
[illegible] permutatio celebrari et
[illegible] possessionum [illegible] sit in
[illegible] si alteri [illegible] possessionum alter [illegible]
[illegible] posse [illegible] possessi
onibus [illegible]
[illegible] permutationis [illegible] tamen quod contractus
[illegible] sibi invicem [illegible]
permutatio de spiritualibus ad temporalia [illegible]
Ex summa [illegible]

Ca. I. De locatione et conductione

Sequitur de locatione et conductione.
Est autem locatio [illegible] rei ad usu
[illegible] mercede [illegible]
[illegible] mercede sed de alia re
danda vel facienda esset [illegible]
[illegible] aut locatio [illegible]
[illegible] et venditio et [illegible] regulis con
sistit. Unde sibi dicta [illegible] repetita [illegible]
[illegible] duo [illegible] una
locatori que locatio dicitur, alia conductori
que conductio dicitur. Et nota quod conductor
si custodiat rem diligenter sicut [illegible]
[illegible] et aliquo casu res locata [illegible]
[illegible] vel mortua fuit non tenetur locatori [illegible]
forte [illegible] estimata [illegible]
[illegible] periculo [illegible] locatio est
[illegible] rei ne [illegible] ad usum mercede
data vel [illegible] Itaque locator dicitur qui eo
quod suum est vel [illegible]
alii [illegible] permittit data vel [illegible] mercede.
Conductor a contrario qui [illegible] eo quod alienum

C. xliii de rerum permutatione

est nisi pacta vetarent locari potest quicquid
vendi potest. Sed hoc precepto secundum leges quod similiter
res spirituales non possunt locari licet constet
eas posse vendi. Item militi vel curiali non
potest quamvis predia tollenda locare duplicia videlicet
una est que relicto armorum usu ad opus
rusticum se contulerunt. Alia vero prima immaculate
fuerunt vicinos ostendere possunt. Sed tamen
est quod eis predia vendi possunt. Item quecunque
de consensu et decretis in venditione dicuntur
in locatione locum habent preterquam in
duobus predictis casibus. [illegible] non
sub animis considerari posse videntur spiritualia
que tamen nec locari nec vendi possunt.

Natura diffinit. Ca^m. Expli. de eodem

Nu locatio venditionis qui in emptione periculum
ad emptorem spectat etiam ante traditionem.
In conductione non ita. Non enim tenetur
conductor ad mercedem nisi pro rata temporis si ei non
licet uti re locata usque ad tempus locationis. Item
venditor tenetur ut vel rem tradat vel interesse
prestet. Sed locator conveniatur alii vel quia res
erit aliena quam bona fide locavit vel quia
usibus eius est necessaria. Item locatio non est
titulus usucapiendi vel dominii transferendi.
Primo dicit decretalis quod princeps melius retinet
duas possessiones quam [illegible]. Secus
est in emptione. Preterea autem locatio quecunque cum
venditione quia de [illegible] non est ut conveniat
in [illegible] locator itaque conductori
prestare tenetur ut ei liceat re locata uti et alii
tenetur conducto admittere. Nam qui nave
[illegible] locat admittere tenetur etiam si ignoraverit.
Conductor vero locatori tenetur ad mercedem
solvendam ita quod si infra biennium non solvit
compelli potest [illegible] non contractu
non compellitur ante terminum si esse
[illegible] est ut possit compellere post biennium
[illegible] vero [illegible] suo tempore
[illegible] locat nec [illegible] conductor
primus [illegible] locat itaque non solum dominus sed
etiam primus conductor et res posterioris conductoris
obligantur domino sicut [illegible] non tamen
[illegible] ad [illegible] sit
[illegible] tenet ipse primus conductor
Ex. in de locato et conducto. Honorius iii.
abbati [illegible] statuto
[illegible] vero obstante [illegible] decimarum proventus
illis libere locare [illegible]
[illegible] meliorem ita
tamen quod [illegible] infeodari vel alienari
non videatur [illegible] stili-
[illegible] magno [illegible] conductores
[illegible] sine [illegible] colonii seu casu
fortuito contingente colonus [illegible] pro
[illegible] est pensionis remissio facienda [illegible]
[illegible] liberalitate precedentibus vel [illegible]

spiritualis valeat percipere. Cum invito inquilino
domum in hereditate vel reficere potius sine
necessitas que tamen non iminebat locationis
tempore [illegible] remissa sibi pensione
tempore [illegible]. Item etiam inde [illegible]
moneat [illegible] ibi fuit [illegible] vel [illegible]
[illegible] non solvisset et sibi satis-
factione [illegible] non prodit. Postremo [illegible] Ca^m.

Infeodatio. Expli. de infeodatione

I quoque contractus quid est quod sit ut usus
[illegible] sicut et locatio et conductio [illegible] predicta
[illegible] ius est feodatarius infeodatus qui
conductor in re locata vel creditor [illegible]
nore debitor [illegible] feodum quoque dicitur beneficium
[illegible] contractus appellatur quo beneficium
[illegible] illud intuitu fidelitatis [illegible] ut vasallus
[illegible]. Ideo dico ut vasallus quin et
prelato beneficium fidelitatis intuitu non tamen
principaliter intuitu fidelitatis ut vasallus.
Alioquin symonia committitur. Prelatus non confert
intuitu fidelitatis prestite sed post electionem
prestande alioquin symonia est. Item fidelitas
cum novo domino iuratur. Non sic autem in prelatis.
Item feodum sive perpetuum sive ad tempus habere
potest [illegible] aut secularis est et sic intellige
[illegible] est quod dicit decretalis in spiritualibus
[illegible] non esse faciendum. Itaque feodum appellatur
beneficium licet non sit gratuitum sicut
et dos appellatur donatio propter matrimonium
licet gratuita non sit. Pro etiam ut advocatum
[illegible] licet interveniat pecunia non
tamen dicitur esse locatio et conductio sed magis
[illegible] beneficium [illegible] datur ad
[illegible] et tamen honorarium appellari
[illegible] fidelitatis [illegible] certa causa
[illegible] est quod [illegible]
[illegible] defendens [illegible]
tore. Consistit autem feodum ut dicit [illegible]
[illegible] domus vinea ager [illegible] et [illegible]
in mobilium lege [illegible]. Unde et [illegible]
[illegible] non [illegible] etiam [illegible] infeodari
[illegible] sunt ut est ius [illegible]
[illegible] decimas vel primicias et oblationes
quod si post lateranense concilium est [illegible] sunt in-
feodatum [illegible] est et [illegible] qui
infeodaverunt [illegible] infeodatores autem
[illegible] que est
[illegible]. Certa vero [illegible]
[illegible] sunt infeodari [illegible]
Effectus feodi consideratur ex parte dantis
[illegible] ut si [illegible] ad
longum tempus [illegible] possessionem [illegible] dum
[illegible]. Unde et agit [illegible]
[illegible] ex parte [illegible] ut [illegible] licet
[illegible] vasallum [illegible]
[illegible] duos [illegible] feodi [illegible]
est in duobus [illegible] qui [illegible] inter

se depignorare. Ibi cum dominus non est iudex contra recipiendo preter sortem fructus feodi sibi obligati, non committit usuram. Ca[pitulum]

Acquiri [Ca[pitulum] explicit de feodi acquisitione vel amissione] potest feodum donatione, permutatione, emptione et permutatione contra dedam voluntate. Requiritur etiam collatio dantis etiam sine domini voluntate. Erit tamen donacio specialis donatoria sed dubitabat in vita dantis contra pignorari vel in usum aut in usum fructus vel in feodum posse dari constat etiam sine domini voluntate sicut dicitur in illa constitutione fredericiana de feodis impera lem et quod . de foro competenti contrariis factum. Sunt autem in modo conferendi sit et imposicionis confirmationem et acquisitionem est dicta. Nam quibus personis quibus feodum dari potest vel etiam utpote imperator duces comites et hiis capitulis aut inferiores ut dicitur feodum dare non possunt et si dent erit donatio temporalis sed vel dominus revocare posset quandoque voluerit. Amittitur ut si vasallus aufugit de bello relicto illic domino mortuo nec mortaliter vulnerato. Item si domini cuius feudum vel uxorem eius cognovit vel si eandem vel eius filiam in loco in decenti posita contra maniculas vel contra pares inferiores palpavit vel si cum aliqua de domo domini sui inhoneste luserit et huiusmodi que ponantur in ratione ca. x. xxij. q. v. de forma fidelitatis. Item amittitur morte si decedat sine successione usque ad iij gradum succedunt autem unus spiritus homines tum de consuetudine ut tenet sit expressum tempore dantis conferende. Item succedunt fratres non etiam non monachi vel de ulteriori gradu bellare non possunt nisi feodum sit ecclesiasticum sicut eorum temporalia sunt aliquibus in feodum. Amittitur. Item si vasallus infra annum et diem novo domino non prestitit fidelitatis sacramentum. Contrarius est xxij. q. v. de forma fidelitatis quod quisque debeat domino vel eius ut inveniet in epistola philberti episcopi domino suo fidelitate iurat ista sex in memoria semper debet incolume tutum honestum utile facile possibile. Dominus quoque in hiis vicibus fideli domino in eorum reddere debet quod si non fecerit merito censebitur malefidus. Scitur ille suorum prevaricatione vel faciendo vel consentiendo deprehensus fuit perfidus et periurus. Forma in etc. Ca[pitulum] explicit de obli-

Societas est [gatione contracta per societatem] duorum vel plurium quedam contracta obligatione de sorte inimicorum vel minorum. Est communis et potest contrahi ad tempus et imperpetuum et est de iure communi et sub conditione sicut si navis venerit de ultra mare perpetuum vel in specula seculorum contrahi non potest. Item in re turpi

contrahi societas non potest ut ad furtum faciendo vel alius facinore. Item contrahere possunt hii qui obligari possunt alii de personis de qui prohibentur contractum de se. Item aliquorum bonorum potest constitui societas vel partis vel ad aliquem negotiationem lucrum ad quod actum est per quantitatem debet si inter eos sit actum pro indivisia utriusque lucrum et dampnum sentit. Tunc tamen quod non potest agi ut unus totum lucrum alter vero mercedem reportet quia leonina esset talis societas. Item sufficit quod socius talem diligentiam adhibeat in rebus communibus qualem in suis unde si negligens sit sibi imputare debet qui talem socium elegit. Nota etiam quod quandoque plus valent opera unius quam pecunia alterius unde quamvis plus posuit in societate unus quam alter et tamen pares sunt in lucro. Solvitur autem actio pro socio que datur uni contra alium que quamvis nascitur vel ad quid detur non prosequor. Ca[pitulum]

Est autem [Ca[pitulum] explicit de obligatione contracta per mandatum] mandatum officium quod quis gratuito suscepit ad exhibendum gratuito dum quia si merces intervenit locatio esset et si tu dominus procuratorem suum premunit mercedem non est mandatum et licet locati actio mandati. Et non quod dominus est procurator unus negotiorum puta mandatum quod geretis negotia mea vel aliis vel fideiubeatis pro me vel pro aliquo. In isto casu loquitur titulus ille qui intitulatur mandati in codice et digestis. Et est alius procurator ad causas ut mandatum quod in iudicio agat pro me vel defendat me et ita loquitur titulus de procuratoribus. Procurator est qui aliena negotia mandato domini administrat. Fideiussor est qui pro stipulatione pro alio obligatur illo remanente obligato. Et non quod diligenter servandi sunt fines mandati quibus modis contrahitur et alia que veniunt in mandato longum esset prosequi. Nascitur autem actio ex mandato directa contra procuratorem si male gessit et contraria que datur procuratori pro expensis quas fecit in re gesta et etiam ex aliis causis ut fideiussor in premissis. Mandatum dictum est eo quod olim in quinque negotii alter alteri manum dabat. Solvitur. Mandatum est quasi manus datio videlicet cum de rebus manibus faciendum conjuncto quod prius confitendum erat. Justinianus in suis mandatum non exspectet liberum est suscepturum committendum est autem quod bona renunciandum est. Ca[pitulum] explicit de negotiis gestis.

Dicto de negotiis gestis contra [dicitur] dato videamus de gestis sine mandato. Licet actio locum sit cum negotia gesta sunt aliena vel non eius qui gessit. Ita eadem per negotiis que nullus fuerat ut heredibus datur actio si tamen unus testa

tore geri potuerunt. Alioquin non dabitur con-
tra actio negotiorum gestorum sed similiter contra-
ria. Item dicuntur negotia mea multis modis scilicet cura
et sollicitudine rei ipsa vel ratione habita ipso ge-
stu proprio nomine negotia mea sunt ut si spec-
tent adhuc velut ad tutorem vel curatorem vel
procuratorem eorum et teneor si tamen gesta sunt
domini contemplatione dominus qualiter tenetur supra
dictum est in primo si tamen dominus sit pupillus
si tenetur ultra quam locupletior sit tempore
litis quam si eius negotia gesta sunt utiliter.
Secundo ratione tenetur et si non sit locupletior
tempore litis sed ipso quod utiliter gestum fuit re ipsa
meum est negotium cum circa rem meam aliquis
impendit vel necessario utiliter aliquid facit et hoc
teneor si gessisti nomine meo. Secundo nomine
alterius ad quem nullo modo pertinebat negotium
sed simili teneor et non ille. Porro si ad eum
tamen modo pertinebat aliquo modo saltem naturaliter
ut filius erat vel servus cuius negotia ges-
sisti peculiaria nomine suo ipse tibi naturaliter
tenetur et ego actione in personam de peculio scilicet
non quod iussu vel de in rem verso etiam si ratum
habeam quia ratum non possum habere negotium
quod meo nomine non est gestum. Secundo nomine
alieno non filii vel servi gestum sit teneor
respondendum. Porro si negotium quod meum est re
ipsa nomine tuo gessero ut quia rem tuam
possidebas necessario vel utiliter impendi
sed non datur actio nisi tenetur mihi contra neminem
nec obligare tibi voluisti sed retentio si tamen
eras bone fidei possessor. Alioquin donasse
videris. Ratihabitione meum est negotium
quod nomine meo gessisti et ratum habui vel ra-
tum fuit mihi ius habuisse unde dicitur rati-
habitione comprobata vel infirmata aliqua unde que
vis. Porro sicut iam dictum est negotium no-
mine meo gestum ratum habere non pos-
sum ipso iure gestum meum est negotium ut cum
quibus creditoribus meis solvit etiam me invi-
to et ignorante sit enim liberat me licet ad-
litore meo me invito cogere non possit.
Naturalis enim et civilis ratio sua sit alie-
nam condicionem et ignorantis et inviti me-
liorem sed posse deteriorem non posse. Tamen
petit aut in his casibus actio si necessario vel
utiliter ceptum sit negotium. De summa iuris

Ca. vii et ultimum de obligationibus que nascuntur

Dicto de obligationibus que contractu nascuntur
quia obligationum quedam sunt ex qua-
si contractu restat dicere de his et quia multe
sunt paucis exemplis quia sequuntur. Et
primo de obligationibus negotiorum gestorum
que locum habent cum aliquis sua vel alia ges-
sit aliena negotia id est non sua nam tunc
ex quasi contractu obligatur domino vero si ma-
le gessit sed adhuc quod non tenetur sufficit mali-

incepisse et non sit secutus effectus. Item obli-
gatur dominus gestori ad compensandas quas u-
tiliter fecit restituendas si gessit prout dominus
alias esset gesturus nam si negator erat pa-
norum dominus et gestor emit sibi nasum ...
a et pervenit in via sibi ... et domino
tenetur. Item indebiti est contractu nam ...
ter specium nobis obligamur illi qui inde-
bitum solvimus indebitum locum habet cum co-
solvo quod non debeo putans usuris ultra
duplum vel aliquid contra legem et multis
aliis modis nam recipiendo sit quod tibi sol-
vo ipso iure nichil obligaris ad restitutionem
quod indebite solvi et datur nichil repetitio
que vocatur condictio indebiti quod nichil aliud
est quam ius condicendi quod sponso contra te agere
petendum. Quod in multis casibus specialibus casibus
competit condictio indebiti. Extra in ... de solu-
tionibus ... Is qui agit indebitum
recepisse se solvisse probare tenetur quod indebi-
te sit soluta nisi eius adversarius solum
inficiatus est unde communiter tunc enim dif-
fitenti onus incumbit probandi quod debitum
non recepisset. De summa iuris. Item ex quasi
contractu est actio communi dividundo que datur
inter possidentes res communes ... sin-
gulis dividendis. Item familie herciscunde
actio que datur inter heredes pro hereditate
dividenda. Item actio tutele ex obligatione
ex quasi contractu nascitur et datur quodam
pupillo contra tutorem vel eius heredem de-
inde finita tutela pro negotiis gestis et re-
bus ... que gerere debuit tutor quod sit
tutela dativi. Item actio ex testamento ex quasi
contractu est que datur legatariis contra
heredes defuncti pro legatis sibi solvendis.
Justinianus ... in ... quasi contractu
est quod quidam a contractu separatur nec delic-
to subiacet legalem tamen habet confirmationem
pro conventionibus nullius ignorantis obligatur
De summa iuris. **Ca. vii et ultimum de obligationibus que**
Itero obligationum alie **nascuntur ex delicto**
nascuntur ex delicto alie ex quasi delicto.
Ex delicto quidem nascitur obligatio pluri-
bus modis ... Ex furto. Ex rapina.
Ex iniuria ... de quibus agitur
inferius ubi tractabitur de actionibus criminalibus.
Item ex damno iniuria dato non
iure facto nascitur actio legis aquilie que duos
habet capita primum quo datur actio contra
illum qui occidit servum meum vel pecora mea
Nomine autem pecorum intellige omnia pecora
que gregatim pascuntur. ... dat contra illum
qui damnum dedit quanti illud quod occidit
plurimo aut aliqua parte anni melius va-
lebat. Item est aliud caput quod non occidit sed
vulneravit vel rem suam aliquo modo deterioravit

puta scindit vestimenta vel frangit vas vel simile et tunc datur actio contraria in tantum quanti res scissa fracta vel deteriorata melius valuit a xxx diebus antequam lederetur ita ista actio directa sit eorum qui culpa dampnum datum est alias vero illa cessat preterea iniuria i. non iure vel ex contumelia ut in domum suam intravit quacumque causa istis casibus dicitur inferri iniuria maxime cum Omnis enim iniuria aut infertur in corpus aut in dignitate aut ad infamiam Regula iuris Qui dampnum dat quare que dare non licet Nemo de suo delicto meliorem suam conditionem facere potest Qui exercit de possessione propter delicti excommunicatio Nemo dampnum facit nisi qui fecit quod facere non licet [illegible] ut quotiens animo [illegible] fiat aut in ius [illegible] aut in ius similium [illegible] Decidit et qui mandavit vel iussit vel ratum habuit Et quis ex culpa sua dampnum sentiet sibi imputare debet Expressum [illegible] datur autem actio infra annum contra eum qui fecit iniuriam non contra heredem suum nisi lis fuit contestata Nam ad solam vindictam est prodita unde sola dissimulatione tollitur tollitur etiam pacto quod speciale est in ea Illud tamen nota quod de illata iniuria potest aliquis agere criminaliter et civiliter [illegible] civile iudicium vel criminale [illegible] civili iudicio agitur [illegible] dicitur [illegible] voluisse amittere qui iniuriam passum esse criminaliter agit ut iniuriator corporaliter puniatur

Capitulum [illegible] de hiis que nascuntur quasi ex delicto

Restat de obligationibus que ex quasi delicto nascuntur Quarum prima est cum iudex male iudicavit Si enim dolo male iudicavit ex maleficio tenetur si per imperitiam ex quasi maleficio actione in factum [illegible] cuiuscumque [illegible] dignitatis [illegible] sive sit iudex ordinarius sive delegatus sive arbiter compromissarius Nam et arbiter tenetur nisi sit clausula sive pena [illegible] tunc [illegible] plus erit ei [illegible] arbitrio secundum [illegible] Item ex quasi maleficio datur actio in factum contra illum ex cuius cenaculo [illegible] aliquid effusum vel deiectum ut alicui noceretur [illegible] tenetur [illegible] sic actio in duplum [illegible] homo liber mortuus sit tunc [illegible] pena statuta est [illegible] quam homo liber [illegible] non recipit [illegible] legibus sunt tunc [illegible] iudex quanti [illegible] et impensas medicis datas [illegible] quas fecit in emplastris [illegible] curationis et operas quibus caruit [illegible]

in utile [illegible] est hec actio datur [illegible] annum et non in heredem nisi lis sit contestata cum defuncto [illegible] est i. contra [illegible] datur qui velit agere pro mortuo vel [illegible] [illegible] datur illi tamen magis [illegible] est vel cuius propinquior Item si quis appendit aliquid in locis [illegible] publicis solet [illegible] cadat [illegible] aliquem ex quasi maleficio tenetur datur actio in factum ad penam [illegible] aureorum Item si quis sit exercitor navis i. nauta custos navis qui [illegible] aliis [illegible] vel caupo i. [illegible] vel stabularius i. custos stabuli de rebus que in navem illate sunt vel in tabernam vel in stabulum si [illegible] dampnum tenetur ex quasi maleficio [illegible] tenetur ex quasi maleficio [illegible] in custodia [illegible] vel non [illegible] ad hanc actionem que dicitur actio in factum et datur in duplum et ita demum si [illegible] navem vel tabernam vel stabulum datum sit dampnum [illegible] si [illegible] Item si [illegible] custodiat unusquisque rem suam et [illegible] nautores non tenetur quod si delictum est [illegible] quod culpa [illegible] agitur et legibus [illegible] exercitor navis caupo stabularius tenetur de dolo vel furto quod in [illegible] commissum est [illegible] labor [illegible]

Liber actionum agit de actionibus sive de illa parte iuris que pertinet ad actiones et continet [illegible] causarum ac litium et ordine iudiciarium sit autem capitula xxxiiii

Capitulum [illegible] de hiis que nascuntur [illegible] quasi delicto

De mutuis petitionibus vel reconventionibus xxxiiii
De ordine cognitionum in diversis questionibus sive petitionibus xxxv
De plus iusto petentibus xxxvi
De minus petentibus vel in petendo errantibus xxxvii
De questione vel causa possessionibus et petitoriis xxxviii
Quando animi legati debiti repete xxxix
De exceptionibus xxx
De hiis que vi vel metu causa fiunt xxxi
Item de eodem xxxii
De restitutione rerum que per vim vel metum extorte sunt xxxiii
De dolo malo xxxiiii
De ignorantia et errore xxxv
De differentiis ignorantie iuris xxxvi
De hiis que fiunt vel te alienata xxxvii
De contumacia xxxviii
De mittendo in possessionem causa rei servande xxxix
De litigiose rei sequestratione xl
Quando lite inchoanda sit lite pendente xl
De litis contestatione xli
De non procedendo ante litem contestatam xlii
De absentatione partium post litem contestatam xliii
De dilationibus xliiii
De feriis sive vacationibus xlv
De treuga et pace xlvi
De satis datione xlvii
De iuramento calumpnie xlviii
De eodem xlix
De positionibus et probationibus l
De eodem li
De probatione negative lii
In probatione reali standum sit cum due sibi obviant liii
De testibus eligendis liiii
De testium productione lv
De hiis qui a testimonio repelluntur lvi
De eodem lvii
De infantibus repellendis lviii
De modo testium recipiendo lix
De narratione attestationum lx
De receptione testium in causa matrimonii lxi
De creatione testium lxii
De fide instrumentorum lxiii
De presumptionibus lxiiii
De iure iurando lxv
De exceptionibus contra testes lxvi
De diffinitione et specie talis exceptionis lxvii
De speciebus exceptionis lxviii
De sententia diffinitiva lxix

De quadruplici sententia lxxi
De sententia condempnatoria lxxii
De sententia sua pastoris lxxiii
Quod non semper iniuste sententie parendum sit lxxiiii
Quando parendum sit iniuste sententie lxxv
Quod iniqua sententia sustinentem non ledit lxxvi
De appellationis remedio lxxvii
De hiis quibus et a quibus appellare licet lxxviii
De appellatione a d... lxxix
De temporibus appellationis faciende et prosequende lxxx
De forma appellationis lxxxi
De prosecutione eiusdem lxxxii
Item de eodem lxxxiii
De officio appellantis et appellati lxxxiiii
De effectu appellationis lxxxv
De appellationibus frivolis et non necessariis lxxxvi
De casibus in quibus appellari prohibetur lxxxvii
Quando appellari licet omissa appellatione lxxxviii
De sententie confirmatione xc
De sententie correctione xci
De in integrum restitutione xcii
Item de eodem xciii
Quod et hii qui causam iniuste fecerunt tenentur restituere xciiii
De causis criminalibus xcv
De quinque modis criminaliter agendi vel procedendi determinate xcvi
De infamatione xcvii
De denunciatione xcviii
De publica fama clamante xcix
De inquisitione c
De legitima purgatione ci
De purgatione vulgari reprobata cii
De duplici probatione ciii
De sollempni accusatione ciiii
Quod nullus sit condempnandus nisi iudiciario ordine cv
Quod tamen crimina manifesta non indigent accusatione cvi
De numero ad causam necessario cvii
De hiis qui repelluntur ab accusatione cviii
Item minoribus maiores licet accusare cix
De modo accusationis et ordine cx
De criminosi confessione cxi
De accusatorum calumpnia et temeritate cxii
De hiis que desistunt in accusationis prosecutione cxiii

Capitulum primum de actionibus.

Nomina, ut dictum est supra, sunt rerum quo utimur vel ad personas vel ad res vel ad actiones pertinent. Dictum de personis tam publicis quam privatis de rebus quoque tam corporalibus quam incorporalibus restat dicendum de actionibus. Et quia actio oritur ex causa secundum unum modum ubi actio prior est causa secundum alium modum de causa aliquid praemittendum. Causa namque aliquando dicitur ipsa obligatio de qua dictum est supra ex qua nascitur actio et ex qua acquiritur alicui ius cuius ipse cum est persequendi sive debitum suum consequendi. Aliquando dicitur totum negotium sive controversia que vertitur inter actorem et reum et sic accipitur in rethorica ysidori ut supra. Unde qui causae agunt causa latine vocatur. Hinc pragmatica negotia dicuntur et actor causarum atque negotiorum pragmaticus nuncupatur. ex [illegible] de verborum significatione [illegible]. Aliquando vindicta significat et dicitur actionum vel aliorum cui contrarium est. Alio modo agitur causa que est initium litis. Initium dicitur quasi iuris [illegible] eo quod [illegible] cum causa dicitur inter disceptantes lis autem terminus litium. Causa autem aut argumento aut probatione constat. Argumentum [illegible] in investigatione invenit veritatem. Unde dictum est argumentum arguti inventum probatio [illegible]

et fide tabularum constat. Omnium quoque negotiorum hee personae queruntur iudex accusator reus et tres testes. Iudex quod ius dicens ipso sive quod disceptet inter partes aut disceptatio est iuste iudicare. Non est enim iudex si non est in eo iustitia. Accusator vocatus est quod ad causatorem quia ad causam vocat eum quem appellat. Reus a re que petitur quamvis conscius sceleris non sit. Testes consideratur conditione natura et vita [illegible] de regulis iuris. Infirmo in causa iudicio non est a testibus [illegible]. Regulis iuris. Cum autem de lucro duorum quaeritur melior est conditio qui causa possidentis [illegible] institutionum ut supra libro quarto. Regula dicit duas lucrativas causas in eundem hominem et eandem rem concurrere non posse. Ex digestis libro quinto. Nona quoque [illegible] sententia aliter usa quam que legibus scriptum est legem scriptam concludit. Ut dicta aut prohibitoria sunt aut restitutoria aut exhibitoria duo ultima proprie decreta vocantur. Prima tamen ideo interdicta vocantur quia inter duos dicuntur [illegible] et actor et reus utriusque partis advocati [illegible] ut supra. Capitulum ij de causa.

Questio sive causa multiplex est. Questio facti est cum queritur an factum sit vel an reus sit. Ablata est. Nominis est cum de facto constat sed de nomine queritur et utrum furtum sit vel rapina an aliud delictum. Questio iuris est cum de facto et nomine constat requiritur an ea poena ei delicto inmponatur. Est aut licitum et equum est cum de facto et nomine constat et tam adhuc queritur an equitas aliud quam ius strictum dictet. Dicitur [illegible] quoque nata quod questio sive causa duplex est secundum iudicia que pertinent ad iudicium civile et ecclesiastica que ad ecclesiasticum. Civilis alia est pecuniaria in qua sit agitur de pecunia nomine aut pecuniae intelligitur quod [illegible] alia vero criminalis in qua sit agitur de crimine sicut de sanguinis effusione. Ecclesiastica quoque dividitur in pecuniariam sive ut de pecunia agitur et spiritualem in qua de re spirituali puta de decimis et similibus et criminalem puta in qua de crimine puta adulterio et similibus. Ex libello de actionibus. Capitulum iij de actionibus.

Olim dicebantur actio sollempnium verborum et scriptorum forma concepta ut si quis a syllaba caderet causa amitteret. Sed aut sollempnia et antiquitates sublata providentium principum. Autentica sunt subsidiaria actio est in insidendum sub [illegible] actio est ius id quod sibi [illegible]

sine forma qua edita species futuri litis demonstratur. Justinianus l. i. supra l. iiii. Actio est ius persequendi in iudicio quod sibi debetur. Regula iuris. Primum est autem actionum genus quod vero C. de [illegible] l. iiii. Non dicitur passim actio dari [illegible] adversus eum qui dignitate precellit plebeio adversus consularem liberto adversus patronum civi datam nisi[?] [illegible] pretor in hoc edicto cause cognitionem reservavit ff. de in ius vocando l. generaliter[?]. Obligatio autem est personalium actionum [illegible]. Actiones sunt legitime, pretorie que non [illegible] nisi publica auctoritate [illegible] sunt. Actio enim est ius persequendi in iudicio quod nobis debetur. Ius autem dicitur per quod intendimus rem nostram esse vel personam nobis obstrictam ad aliquid dandum faciendum vel personales actiones conditiones appellantur. Generalissima conditio est certi[?] que sic dicitur quasi concursoria quemadmodum cum omne quod in area triticum mixta triturantur et utile ab inutili separatur ita singula grana colliguntur et in horrea reponuntur abiecta palea ita [illegible] causam conditionem quotiens quotiens mihi debetur preter pecuniam numeratam non solum [illegible] certo[?] causatio[?] peti potest. Sed tamen in hac conditione intuendum est ut id quod debetur [illegible] debeatur et ea res sit que estimari possit non etiam pecunia. Cum enim ipsa sit estimatio ceterarum rerum estimari non potest. Equum est enim ut quotiens alterius apud alium sine causa deprehenditur [illegible]. Quotiens autem nobis debetur non quia auctore se publica in prejudicium persequi debemus. Equitati enim congruum est ut [illegible] liberis publica actione [illegible] magistratu officium tradatur. Vel autem debebimus ita actione debemus non solum ea que [illegible] vel per alia iura que [illegible] nationes redacta sunt debentur sed etiam illa que iudicis officio tantum nobis prestanda sunt velut [illegible] restitutiones et [illegible] distinguimus illa [illegible] pecuniarum quod congruit [illegible] publica [illegible] desideravit. Indebitum autem est quod omnino non debetur [illegible] vel etiam [illegible] iure vel [illegible]. Sive autem iuste sive iniuste res mea ad te pervenit equum est te tenere non [illegible] iusta causa [illegible] teneri debeas [illegible] vel de arbore [illegible].

Actionum (Ca. iiii. de speciebus actionum) alie sunt pretorie [illegible] quas pretor [illegible] introduxit ut ille que dantur ex edictis et interdictis et [illegible]. Alie vero civiles que [illegible] aut ex lege sunt introducte aut iure civili comprobate. Item actionum alie sunt in rem alie in personam alie vero mixte. In rem sunt ille quibus dicimus aliquem possidere vel tenere rem adversus

aliquos iure pertinentem vel quia nostra est vel quia tunc datur rei vendicatio vel publiciana vel quia obligata est nobis et tunc dicitur ypothecaria que in rem est. Aut quia dicimus nobis [illegible] ius in re i. servitute et tunc datur confessoria. Aut quia negamus alii ius esse et tunc dicitur negatoria. In personam vero sunt ille quibus dicimus aliquem nobis obligatum quia promisit vel aliquo modo contraxit nobiscum. Mixte vero sunt que tam in personam [illegible] tam in rem quam in personam. Item alie sunt actionum persecutorie rei sicut omnes in rem actiones et que descendunt ex contractibus fere omnes fere dico quia actio depositi que [illegible] casibus [illegible] etiam penam. Generaliter autem omnis actio est rei persecutoria que de patrimonio nostro aliquid [illegible]. Alie vero persecutorie sunt pene que [illegible] [illegible] dantur vero [illegible] omnes [illegible] et [illegible] quedam rei quedam pene quedam utrumque sunt persecutorie. Item actionum alie sunt in simplum alie in duplum alie vero in triplum et alie in quadruplum. Item alie sunt bone fidei. Alie vero stricti iuris. [illegible] alique dicantur mala fide tamen bona fide congruit [illegible] quedam [illegible] bone fidei [illegible] maior et [illegible] in eis desideratur bona fides quam in aliis que dicuntur stricti iuris. Etiam in eis veniunt illa de quibus actum est neque cogitatum. Item alie perpetue sunt alie temporales. Item alie transeunt ad heredes et in heredes [illegible] heredibus [illegible] heredes ut ille que [illegible] descendunt [illegible] ad vindictam [illegible] ut si [illegible] iniuriarum et [illegible] alie vero [illegible]. Item alie infamant alie vero. Item alie directe sunt que [illegible] dicuntur [illegible] que [illegible]. Item sunt directe alie vero contrarie. Item alie sunt universales et alie singulares. Item alie sunt simplices alie sunt vero duplices. Justinianus ubi supra.

Actio in rem vindicatio (Ca. v. in rem de actio.) appellatur actio vero in personam qua dare facere oportere intendit condictio condicere [illegible] prisca lingua denuntiare est. Nunc vero abusive dicimus conditionem in personam esse qua actor intendit dare sibi oportere. Nulla enim hoc tempore eo nomine denuntiatio fit. [illegible] relicta sunt [illegible] ecclesiis et aliis venerabilibus locis legati vel fidei commissi nomine dare distulerint in iudicium vocantur et rem vel pecuniam que relicta est dare compelluntur et aliud tantum pro pena et per litigationem in duplum fit eorum condempnatio. Actio de eo quod certo loco dari [illegible] est [illegible] aliquid tamen est ut ad [illegible]. Actio

Ca. v. in rem de actio.

Ca. iiii de speciebus actionum

Ca. v. de actio. [illegible] leter

finium regundorum. Nec eos qui confines agros habent. Quibus actionibus vel in simplum condemnati sunt, ut ex stipulatione, mutui datione, ex empto vendito locato conducto mandato et aliis quam pluribus. Vel in duplum, veluti furti nec manifesti, damni iniuriae ex lege Aquilia, depositi tumultus incendii ruinae naufragii causa, si cum eo ipso apud quem depositum est aut cum herede eius ex dolo ipsius agitur. Agitur item servi corrupti, quae competit contra eum cuius hortatu consilio ve servus alienus fugit aut contumax adversus dominum factus est aut luxuriose vivere coepit aut denique quolibet modo deterior factus sit, in qua actione etiam earum rerum quas servus abstulit aestimatio deducitur. Item ex legato quod venerabilibus locis relictum est, ut Paulo ante dictum est. Tripli vero cum quidam maiorem verae aestimationis quantitatem in libellis conventionis inseruerunt, ut ex hac causa viatores, id est executores, ampliorem summam sportularum nomine exigerint; tunc enim id quod propter eorum causam damnum passus fuerit reus, triplum ab actore consequitur, ut puta si cum deberentur l solidi, in libellis quingentos, et ille voluerit adversarium suum damnificare et fecerit ut plures ei sportulas nomine [illegible] quadrupli vero, ut furti manifesti et quod eo quod metus causa fit, et de illa pecunia quae ideo data est ut is cui datur calumniae causa negotium alteri faciat vel non faciat. Executores etiam litium si plus exegerint quam lege cautum est, quadrupli restituere compelluntur, ut legitur in titulo de sportulis [illegible] ubi actio de aestimato proponitur. Actiones arbitrariae sunt ex arbitrio iudicis pendentes. Serviana actio est de rebus coloni, quasi Serviana id est hypothecaria. Inter pignus et hypothecam quantum ad actionem hypothecariam nihil interest, sed in aliis differentia est, quia pignus tunc dicitur cum fit; hypotheca autem cum res obligationi continetur. Et maxime res mobiles quae traditur creditori pignus est; illa vero res quae sine traditione nuda conventione tenetur hypotheca. Ulpianus libro xii ad edictum.

Capitulum xi de speciali actione in rem

Specialis in rem actio locum habet in omnibus quidem rebus, quae rebus mobilibus tam animalibus quam his quae anima carent et in his quae solo continentur, pertinet. Aut actionem liberae personae quae sunt iuris nostri, ut puta liberi qui sunt in potestate nostra, petuntur. Per hanc actionem non solum singulae res sed etiam corpus totum vindicari potest et continet [illegible] et tecta quae coniuncta sunt. Si quid quod eiusdem naturae est, ait Pomponius, ita

confusum est atque commixtum ut deduci et separari non possit, ut puta meum et tuum argentum in massam redactum, non totum sed pro parte vindicandum est et unumquemque pro rata ponderis portionem quam in massa habebit vindicaturum. Et si incertum sit quantum cuiusque pondus in massa habeat, ut ait Paulus, de communi dividundo utilius agi potest. Furti autem et ad exhibendum tenebitur qui dolo malo confundendum argentum curaverit, ita ut in ad exhibendum actione pretium haberi debeat. In vindicatione vel communi dividundo actione hoc amplius fiet, cum argentum pretiosius fiat. Ulpianus xvi ad edictum.

Si frumentum duorum non voluntate eorum confusum sit, competit singulis in rem actio in id in quantum apparet in illo acervo suum cuiusque esse. Si voluntate eorum commixta sunt, tunc etiam communicata videbuntur et erit communi dividundo actio. Pomponius: si candelabrum meum et plumbum tuum ferruminatum sit, [illegible] quidam existimavit id quod ex re debita [illegible] primum eius esse qui fecit, quia sua specie pristina non convertitur. Sed si plumbum cum argento mixtum est, quia deduci possit, nec communicabitur nec communi dividundo agetur, quia separari potest; agetur autem in rem actio. Sed si deduci inquit non possit, ut puta si aes et aurum mixtum fuerit, pro parte esse vindicandum. Nec erit dicendum quod de summa dictum est, quia utraque materia etsi confusa manet tamen. Idem si equus tuus equam meam praegnantem fecerit, non est tuus sed meus quod natum est. Si arbor est in alienum translata agrum, cum radices miserit, natura ruina utilem actionem in rem utilem tamen dabant. Nam si nondum coaluit, mea esse non desinit. Quatenus ita desinit quod infecte materiae Paulus scribit; mea fit et pro diviso cedit [illegible] nec pensura non diceretur, cum res mea pro sua continebit. Res immobilis magnum pro diviso possideri potest. Ulpianus: rem meam esse nec habebit possessor restituere qui non obtinet aliquam actionem. Sed etiam Celsus scripsit damnum [illegible] rependendum est. Paulus libro xxi ad edictum. Sive tum non solum propter et quae [illegible] pertinent aestimandi sunt. Idem libro xxi ad edictum. Quae religiosis adhaerent religiosa sunt, et ideo nec lapides in aedificium [illegible] quo remoti sunt vendicari possunt per in factum aut actionem petitionis contra ordinem sublimemque ut is qui hoc fecit eas restituere compellatur. Gaius libro xxiv ad edictum provinciale. Fructus pendentes pars fundi videntur. Celsus libro xvii digestorum. Partem esse aedium [illegible] procuratio nec alii publicae vindicare nam [illegible] enim est quod domus mea sua est cum vindicandi iure [illegible] Pomponius libro xxxii ad Sabinum. Etiam in servis ac fructibus possessoris

perdidit vel recepit impunitum est. Item vanus
subrogatus si quis navem suam de alica
materia refecisset utrum in eo remaneat eiusdem navis
manet. Item manet et si in ea edificanda id
fecisset non posse in [illegible] notat. Nam qua-
litas totius navis tamen causam sequitur [illegible]

Ca. viii de transactione

Dicto de despolibus. [illegible]
Actionum transigendi [illegible] adiuratoria in
dicatorum. Sed qui ad iudicium vocati transi-
gere plurimum quam malunt quam ad iudicium venire
primo de transactione videtur disserendum. Postea
[illegible] Est itaque transactio de re dubia et
lite incerta non gratuita pacto aliquo dato
vel retento vel dato promisso transigere possunt
[illegible] qui et paciscisci ut supra probatum est.
Hoc potest sine consensu capituli si transactionem fa-
ciat in utilitate ecclesie quia licet ei conditionem
ecclesie facere meliorem. Transactio admittitur in om-
nibus rebus temporalibus tam mobilibus quam immo-
bilibus. Item in criminibus que penam inferunt
sanguinis preter quam in adulterio cessat autem transac-
tio in spiritualibus. Item in publicatione eorum que
in matrimonio que ibi [illegible] periculum anime. Item
in criminibus que penam sanguinis [illegible] preter quam in ad-
ulterio cessat autem transactio in spiritualibus. Item
in publicatione eorum que in [illegible] non [illegible] preter
quam in crimine falsi. Item non transigitur in re
iudicata nisi forte [illegible] suam personam
dare [illegible] non possunt transigere super illa re sine
[illegible] esse dubia ut puta si fuerit appellatum
[illegible] [illegible] quod dubitetur utrum iudicatum appellatio-
nis causam confirmet vel infirmet tunc enim
transigi potest. Item malumus non transigere
sine auctore [illegible] infamos [illegible] actionibus
[illegible] [illegible] ut furti vel [illegible]
[illegible] raptorum vel [illegible] non transigitur
absque auctoritate iudicis. Effectus transactionis
est ut ei stetur id quod super quo transacta est
ad illud [illegible] quo contractum est [illegible]
[illegible] [illegible]. Extra i. de transactionibus [illegible]
[illegible] [illegible] de ecclesiasticis beneficiis [illegible]
qui deducto possit fieri transactio. Inde et
de transigi super re sacra litigiosa non potest
et cum sacre res [illegible] possideantur aliquo da-
to vel retento sine promisso speciem sive [illegible]
[illegible] symonie. Aliud autem si gratis et ami-
cabiliter [illegible] litigantes componant [illegible]
quam sacris canonibus [illegible] [illegible]. Item si
decimis [illegible] et alia personarum ecclesiasti-
carum assensu episcopi vel archiepiscopi sine [illegible]
[illegible] et [illegible] persistat. Extra [illegible]

Ca. ix de arbitratoribus compromissis

Quoniam predictum voluntarium quod arbitrale
dicitur [illegible] esse solet quam [illegible]
ordinarium appellatum [illegible] agitur de iu-
diciis ordinariis dicto [illegible] est de ar-
bitrio. Est autem compromissum sive arbitrium

[illegible] personarum actus compromissum [illegible]
[illegible] vel contendentium super pecuniaria quoque
[illegible] iudicio [illegible] vel contenden-
tium contendit cum actor ut reus sibi [illegible]
[illegible] reus ut absolvatur arbitri [illegible]
[illegible] [illegible] et [illegible] quia non est in
dicium nulla cum sit arbitri iurisdictio nisi
timore pene constitute inter partes ut eius
pareant arbitrio. Item [illegible] pecuniaria
quoque quia de criminali non potest esse arbitrium.
Item [illegible] de causa status [illegible] non
causa [illegible] ad arbitros [illegible]. Dico [illegible] et
in spirituali [illegible] causa matrimonii de qua
non potest arbitri adiri. Effectus talis est. [illegible] qui
dem arbitri assumptus est sine pignorum da-
tione vel pene promissione non tenentur partes
eius sine stare si tamen [illegible] litigatores non
contradico vel laudo tenet sententia. Similiter si in-
fra x dies non contradixerit tenet sententia. Si
[illegible] assumptus est arbiter cum pignorum datio-
ne vel pene promissione stabit sine metu
amissionis pignorum vel pene arbitrium
[illegible] non est [illegible] [illegible]. Item [illegible]
[illegible] [illegible] lite non [illegible]. Item [illegible]
arbitrium non est locum [illegible] licet appel-
latum [illegible] sicut dictum est supra. Aliud autem
ad modum iudiciorum [illegible] arbitria [illegible]
[illegible] non nota quod arbitri compromissarii [illegible]
[illegible] est sine sit equa sine iniqua sen-
tentie non arbitratorum [illegible] [illegible]
si talis est qualis [illegible] [illegible] debet
[illegible] si sit iniusta per arbitrium boni viri
[illegible]. Est autem arbitrator qui non ut iudex
sed ut bonus vir rem decidit. Extra i. de arbi-
tris [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] valeat is qui coram iudice [illegible]
[illegible] arbitris tamen [illegible] non [illegible]
cum arbitri [illegible] non habeant nisi [illegible]
[illegible] super quibus [illegible] compromissum.
[illegible] non legali [illegible] statutum est ut
compromissum [illegible] [illegible] ad
[illegible] non teneat. Item compromissum non ex-
tendit [illegible] [illegible] si [illegible]
non [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

Ca. x de eadem [illegible]

Licet [illegible] [illegible]
[illegible] non posse [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] arbitrium nullum est. Arbiter co-
[illegible] non est [illegible] nisi [illegible]
[illegible] [illegible] et [illegible] [illegible]
[illegible] pena tamen promissa si quis arbiter sen-
tentie non steterit si [illegible] arbitri [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] si [illegible]
sibi non [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] dari. Si plures arbitri [illegible]
[illegible] unus [illegible] est sententiam dicere
sed aut ambo aut nullus. Si in duos sunt co-
[illegible] sicut ut si dissentiret [illegible]

putant non valere tale compromissum. Nam in as
sumendo possunt dissentire. Sed si ita sit
ut tertius assumatur, compromissum valet. Qui
in assumendo dissentire non possunt [illegible],
est etiam modus compromittendi et secundum predictum [illegible]
arbitros si non consenciant etiam tertium eligere
persona cuius auctoritate preualeat, sed inutiles sunt compromissa. Celsus l. iii dig. Dicat sufficere du
os consensisse. Si tamen tertius presens fuit. Alio
qui absente licet eo duo consenciant, arbitri
um non valet, quia in pluribus fuit compromissum
et potuit presentia eius trahere eos in eius sen
tentiam, sicuti in iudicibus datis, quod duo
consensu absente tertio indicauerit, nichil valet.
Similiter si unum arbitrum dicat laicos aut
ad pretorem non pertinere dummodo dicat ipse
videtur. Iulianus l. iiii dig. Dicit autem
quamlibet quantitatem, cum eius ea mente quid
pronunciat ut sedum [illegible] dispendere cuius arbitrata
[illegible] velit, sed si de pluribus rebus fuit
arbitrium receptum, nisi omnibus [illegible]
finierit, non videtur adhuc dicta sententia, sed adhuc
erit a pretore cogendus. Non potest autem arbi
ter mutare sententiam quam dixit, condempnat
tem vel absoluendo. Nam dicitur mutare
potest, sed cum iam absoluit vel condempnauit,
utique mutare non potest, quia iam desinit
esse, desinit pleni compromissum appellatur
quod deinceps [illegible] ne compromissum est.
Stari autem debet sententie arbitri quam dixit, siue
equa sit siue iniqua, et sibi imputet qui
cum compromisit, si pena non fuit adiecta ei
compromisso, sed siue [illegible] siue stare quis promiserit,
incerti vel ipsius cum foret actio. Non coge
arbitri sententiam dicere nisi pena compromissa
sit de liberali causa compromisso facto recte
non compellitur arbitri sententiam dicere, quia favor
libertatis est ut maiores iudices habeat. Et
hec [illegible] contra compromissum facere potest. Cel
sus l. iii dig. Datum est arbitri alterum absol
tero petere non tenetur, si tamen sed hec quamuis petit
pena committetur. Si non eum defendat cum
liceat causam sed tollendi ad arbitrium iterum.
Expedite l. iiii. Equum est quod auctoritate eius in
[illegible] ipso compromittentibus inter [illegible]
diffiniri ac eius sententie stari. Arbitri dif
finitiuam sententiam corrigere non possunt. Licet
in eadem dicenda errauerint, siue tamen equa
siue iniqua semper standum est, precibus quando
[illegible] tam torpe quam aurio et potentibus
non fuerint. Expedita sunt.

Capitulum de remissione dictatoris (?)

Quoniam [illegible] vero iuris minister sit
doctes et sacra docentes vel reddentes
dum restat unde quod ius reddant
[illegible] compromissum cum sint reddit una non
quilibet. Nam qui velit iurisdictionem preest ut
aperte potestate aliqua proditus est nec ab

aliquo qui ius dandi iudicem habet datus. Et
quod compromisso exceptus nec aliqua lege compromissus
non est, iudex esse non potest, nec ordinem
dicatur. Cognoscere et ita nec ius reddere. Est
autem iurisdictio potestas de publico introducta
cum necessitate iuris dicendi et equitatis statuende.
[illegible] et dandi iurisdictio. Alia alia ple
nissima et hec in domino [illegible] in foro suo. Alia
minus plena quo competit aliis inferioribus
[illegible]. Alii etiam respectu inferiorum ut [illegible]
archiepiscopi episcopi in foro suo presidi [illegible] et hec
superiores in foro suo plenissima [illegible] dum
[illegible] alia ordinaria que competit [illegible] or
dinariis iudicibus constitutis non admittuntur
vel dicas potest etiam [illegible] sed [illegible]
tem in territorio nulla est penitus. Alia vero de
legata que scilicet delegatur et committitur alicui
[illegible] causa [illegible] secundum a principe
vel alio ordinario, sed est [illegible] quam delegatus
a principe vel dominus potest alium delegare. Potest
delegatus ab alio non potest alium delegare
super causa sibi commissa. Ex digestis l. i et ulpiano
l. iii de officio eius cui mandata est iurisdictio. Est iudicis
dandi licentia. Vero mixtum [illegible] imperium autem merum
aut mixtum est. Merum imperium est habere gladii
potestatem ad animaduertendum in facinorosos homines,
quod etiam potestas appellatur. Mixtum imperium
est cui etiam iurisdictio inest. Quod in dandis bo
norum possessio consistit. Iulianus l. i dig.
Ab ore iudicis ita comparatum est ut is demum
iurisdictionem mandare possit qui eam suo
iure non alieno beneficio habet. Ulpianus l. ii.
Cum iurisdictionem preest nec sibi ius dicere debet
[illegible] vel liberis suis nec libertis nec ceteris
quos secum habet. Idem est receptum eorum iure
[illegible] ut si quis maior vel equalis subi
ciat se iurisdictioni alterius, possit ei et aduersus
eum dari. Expedita sunt.

De iudicio et personis in forma iudicii

Iudicium aliquando notat [illegible]
distinctio aliquando litis contestatio. Aliquando fi
[illegible] vel aque [illegible]
vel examinatio. Hic autem appellatur iudicium trium
actus personarum, scilicet actoris et rei et iu
dicis, ubi tamen negotia [illegible] etiam quarta
persona vocatur in iudicium, scilicet testis. Prima [illegible]
[illegible] diffinitio arbitri et adiudicium secundum
[illegible] quod actus illorum personarum inutilis
est [illegible] in iudicio non [illegible] alie
[illegible] sunt inter utrosque diffinire de quibus
supra dictum est ca. de arbitris. Iudicium igitur
est actus trium personarum super pecuniaria
vel criminali causa contendentium vel [illegible]
[illegible] contendit cum iudicio ut litem
[illegible] Actor ut reus sibi condempnetur.
Reus autem ut absoluatur. Talis modus [illegible]
[illegible] tam condempnando actor intelligitur
[illegible] ampliando reus autem in condempnando

Species iudiciorum tot sunt quot et causarum. Est enim iudicium criminale quod scilicet instituitur super crimine, et est civile quod super pecuniaria causa. Criminale vero dupliciter instituitur iudicium: in modum accusationis ad depositionem vel aliam penam legitimam. Iudicium in modum inquisitionis ad removendum ab administratione. Iudicium etiam in modum denunciationis ad penitentiam iniungendam vel ad correptionem. Iudicium autem in modum exceptionis. Item est iudicium occultum ubi de pena imponenda agitur, in quo qui confitetur absolvitur. Et est iudicium manifestum in quo qui confitetur damnatur. De hiis ad plenum agitur. Consistit autem iudicii processus in vocatione sive citatione, libelli oblatione, litis contestatione, iuramento calumpnie, interrogatione, probatione, disputatione, cognitionis ordine, decisione seu diffinitione. Finitur iudicium pluribus modis, scilicet per sententiam, per morte vel mutatione ..., quia criminalis cause biennio ..., ... temporis ... Sententia vero quod iudicium per rem iudicatam finem accipit. Iudicis quoque mutatione quia iudicium solvitur ... iudicare desierit. In summa vero notandum sine iudicio neminem esse condempnandum. Item in pecuniaria causa filii pater esse potest iudex et econtrario, ff. de iudiciis l. Iulianus. Iudices penitus observare debent ne aliter iudicent quam legibus aut constitutionibus aut moribus proditum est. Codex de iudiciis l. v. Ubi acceptum est semel iudicium, ibi finem accipere debet, nisi sit, propter fortuitos casus, dilatione ... Paulus l. ... maiori cognitioni iudicium. Si non etiam maior sit quo minore cum tamen ad se traxerit. Idem l. ... ad ... Porro iudice quod cum iudicare oportuerit, idem cum qui subditus est ... oportet ... litem de re pecuniaria iudicare non potest. ... l. ... Impubes ... vel filius ... iudicium. Hic ... Paulus l. ... ad planum iudicare publicum ... est. Extra. De sententia et re iudicata ... que summi Pontificis iudicio decidunt et ordine ... et iuris ... subtilitate est observandum cum in talibus casibus ... teneantur ... iudicare nisi ... aliquid ... utilitate ... dispensatione ... statuendum. Extra. ...

Ca. xi de foro competenti

Quoniam autem in iudiciis statim requiritur ad quem iudicem sit eundum, id est, cuius foro debeamus ..., Consequenter de eo est de foro competenti. Est itaque forum competens ubi litem locus ... competenti, aut foro ratione personae que queritur. Secundum illam regulam actor forum rei sequatur. Item ratione criminis admissi quia ibi crimen admittitur ibi causa debet agi. Item ratione rei de qua agitur, nam ibi res sita est ibi questio movenda est. Item ratione contractus vel religionis vel dispensationis ... Item per appellationem seu delegationem seu reconventionem et etiam per causae privilegium ut si que ... est ad ... Sed huiusmodi causis ad iudicium ... contraxerit aliquis. In summa vero notandum est quod in personalibus actionibus ... forum ... obligatio personaliter. Si tamen alibi contraxit quam ... et non in illo loco ... domicilium habet, fiet adiectio fori unde potest conveniri vel ubi domicilium habet vel ubi contraxit. In realibus quoque actionibus potest conveniri quis ubi habet domicilium. Si tamen res illa que petitur alibi sita sit, potest etiam ibi conveniri, quia et tunc fit adiectio vel accumulatio fori. Item ... quod in quolibet crimine si agitur in modum denunciationis iudicium ecclesiasticum subeundum est. Item etiam ratione ... maiores subesse voluit potest iudicis convenire ... sub ecclesiastico vel seculari. Ecclesiastica vero causa per secularem iudicem non est diffinienda. Ca. xi. q. i. Ex privata autem ... est procedendum. Unde ... Si quis ... super criminibus accusationibus audiatur ... sunt ... qui ... non est ... audiri. Exceptio fori dilatoria est, atque ideo in initio litis debet opponi et ... pulsatus ante iudicem suum ... dicat. ... ante suum iudicem pulsatus si ... pulsatus ... appellavit ... Utrumque hoc autem quod de loco dictum est tunc intelligendum est cum ... cause non nisi in loco ad ... sit ... potest aut nisi alia ... iudicium ... sive declinando iudicium sive ... Item ... tamen ... apud primates et metropolitanos atque primates ... accusatio ... non ... diffinire sine ... sedis auctoritate. Item ... in ... decretis quod ... conveniat ... Nona autem ibi causa agatur ubi crimen admittitur. Ca. vi. q. iii. Iudicium ... archiepiscopi alterius provincie alterum ... non ... Ca. ... In ... est in lege ... aliena messem ... falcem ... manum ... et ... falcem cum iudicium ... que alteri ... commissa ... passum

boni operis firmitas diuina maiorum priorum
despoliatur palleis et incitare tirannus ad
monendo et persuadendo et quae mandare
do gerunt. Gratianus. Est tamen casus in quo
episcopus alterius prouincie prouinciam committat
unde magistri apud quendam placuit pro
communi utilitate ut nullus episcoporum grauiter
ferat si eius prouinciam pro desperatis
causis alius episcopus conuenit. Capitulum xxij. Item.

P[ro]priis tamen compertum sit si de eodem
iudicibus clamauit se distorquere cepit
in laucedem quasi sic innuente diffini
tum. Si quis episcopus criminali in iudicio eorum
fuit accusatus contingit aut episcopos prouincie
quam conuenit diuersas sibi suas et alios
quod innocentem eum primitus alios ...
... consilium ... placuit
sic synodo metropolitanum episcopum alterius
vicine prouincie aduocari et aliquos coepiscopos
cum eo alios qui pariter residentes questio
fuit diuimatur. Causa xj. q. j. Item clericus
apud seculares iudices accusandus non sit.
Gelasius papa scribit dicens. Nemo umquam
episcopum aut reliquos clericos apud iudicem
secularem accusare presumat. Item Marcellus
papa. Clericum cuiuslibet ordinis absque pontificis
sui permissu nullus presumat ad seculare
iudicium attrahere nec laicis quibuslibet clericum licet
accusare. Item placuit patribus. Testimonium
etiam aduersus clericos laicus nemo accipiat.
Idem. Si quis clericus accusatus clericum ad iu
dicium introduxerit anathema sit. Gratianus.
Subaudiendum est si publicorum iudiciorum
cognitionem pertulerit criminale namque iudicium
in quo non est liberum placare postulare. Item Pe
lagius Sergio cancellario. Si quis clericus
clericus siue potioris siue inferioris gradus
pertinet constat reum laicam personam
suas diriget accusatus iste modus autem
non alium quam apud primitiue iudicem
negocium suum dicitur accedat. Si quis de
laicis clericum cuiuscumque gradus duxerit esse
pulsandum ad episcoporum iudicium in eadem ciui
tate ubi rectores constitutorum prouincias eius
quas se confirmat siue accusatus qui ordi
nem legibus prouincia quenietur apud eo
sententiam illa regula manifestat que
precipit auctorem rei forum sequi. Idem ipsum
sit Gratianus. In criminali uero causa non
nisi ante episcopum clericus conueniendus est et
tunc detracto eius officio curie tradendus
sunt. Item concilium Tarraconense. Placuit ut
cuiuscumque presbiterorum et dyaconorum seu
clericorum sibi liceat ei conuenisset megau
tate ut similis causa sunt commota si de
lictis ecclesiastico iudicio publice iudicijs
purgari nolunt etiam suppositis sunt lata

sua laicum suum amittat et si in criminali ac
tione. In ciuili uero perdat quod euicit si solu
tum optinere maluit. Extra. De foro compe
tenti capitulo eadem. Si quis clericus aduersus cle
ricum habeat negocium non deserat episcopum propriu
m sed prius apud ipsum actio uentiletur ut cause
liquidior appareat, apud alios quos utraque pars
uoluerit iudicium optineant. Extra. Ut lite non
pendente. Si episcopi inter quos causa vertitur fuerint
diuersarum prouinciarum ille primas det iudices
in cuius prouincia est locus de quo contenditur.
Alexander iij. Si clericus laicum de rebus suis uel
de re insequitur et laicus rebus illis non
cedit an clericus sibi suas asserendi de rengo
re iuris ad forensem iudicium trahi cum
actor semper forum rei sequi debeat licet in
pluribus partibus aliter habeat de consuetudine.
Lucius iij. Cum quale sit ut actor forum
rei sequi debeat tamen quia iudices secula
res in exhibenda iustitia personis ecclesias
ticis sepe in iudicio sunt remissi, sancte
tamen est introductum ut malefactores suos
qui sacrilegi sunt conueniendi venerabilium
locorum rectores possunt sub quo maluerit
iudice queuis. Innocentius iij. Clerici etiam uolun
tarie paciscendi non possunt ut secularia iu
dicia subeant, cum non sit hoc beneficium persona
le cui renunciare ualeat sed pocius toti col
legio ecclesiastico publice sit indultum cui
priuatorum pactio derogare non potest nec
iuramentum licite prestari quod contra canonica
instituta illicitis pactionibus informatur.
Idem. Postulasti per eundem apostolicam edoceri
utrum presbiteros huius clerici in tua dyocesi
et residens iacet domicilium non primo
in ... alia illud deducens ab eo in tua
dyocesi hoc patrimonium predicto ubi quibus
debeat medietatem pertinere infra que
sit et beneficium similiter ... ab
eo ... undecumque ...
... beneficium opportune erit quo ad illud
compertum facienda. Extra. Dei. Licet priuatorum
consensus eum qui non dicionis propre di
noscitur suum possit iudicem constituere
clericus tamen in iudicem non suum possit in
dicem constitue etiam tamen in iudice non
suum nisi forte sit persona ecclesiastica et epi
scopi diocesani accedat consensus non possit.
Item ratione delicti siue contractus alte
domicilii siue rei de qua tamen possessore
causa moueatur forum regulariter quis sor
titur. Extra. De dignitatibus. Item. In ... ad ...

Itemius Capitulum xxij. De inmunitate ecclesiarum si ecclesia
uocare est iuris conuiuendi causa. Tex
uocatur. Ulpianus libro ... ad edictum. In ius
uocari non oportet neque consulem neque pr
efectum neque pretorem neque proconsulem ...

[illegible] qui in [illegible] qui et [illegible] possunt [illegible] qui [illegible] [illegible] ff. de [illegible] [illegible] casus [illegible] quibus [illegible] est [illegible] non possunt [illegible] [illegible] domus [illegible] in [illegible] in [illegible] de [illegible] tribunalibus post [illegible] peremptorium [illegible] cum [illegible] eius [illegible] absens [illegible] sine [illegible] causa [illegible] non [illegible] vel absens [illegible] si is qui [illegible] peremptorium [illegible] [illegible]

[illegible] est [illegible] possessor [illegible] post [illegible] possessionem [illegible] secundum leges [illegible] [illegible] [illegible]

De [illegible] iudicis

Q[illegible] aut [illegible] [illegible] [illegible]

incapabilis regularis utrumque precipit iudices a more carnali vel timore vel cupiditate mani patitur consequi qui affectiones huiusmodi habebant secundum communes instituit. Iudicum autem ipse impleturum passim [illegible] etiam ordinarius iudex [illegible] cum omni [illegible] cause [illegible]. Extra de appellationibus et recusationibus Alexander iii [illegible] causa [illegible] appellationis remedium tollatur [illegible] appellationem vel recusationem non est [illegible] defendendum Lucius iii. Si causa fuit alicui delegata qui [illegible] in eadem negocio advocati officio functus vel [illegible] iusta causa suspectus huiusmodi delegatus non [illegible] [illegible]

[illegible]

Cum cessante [illegible] causa [illegible] [illegible]

[illegible]

[illegible] Ca. [illegible] de alienacione [illegible] vel litigiose

P[illegible] rem de qua controversia mouetur quis dolo alienat [illegible] iudicium mutat aut [illegible]

[illegible]

[illegible]

Ca. xxiiii. de confessione

Quid si forte veniat reus ad iudicium et confiteatur ... [illegible]

[illegible]

Ca. xxv. de libelli oblatione

Si autem reus veniat et velit contendere tunc debet ei dari libellus ... et reus ... ut sciat super quo debeat ... est libellus duplex ... [illegible]

Forma libelli

[illegible]

alia forma

[illegible]

sitam in tali loco cum cohereret[?] mea publi
ca in meditatione rerum ad te pastorum li
bellus sic concipitur. Ergo si conqueror de
quodam talis rei possessione me violenter abstu
lit, unde peto eam mihi restitui in iudicio
toto non reddendam. Ergo si conqueror de
aliquo qui impedit me in possessione mea sua
in dicto adipiscendi. Ergo si peto
possessionem talis rei a quo. Effectus libelli e
ut actionem annalem ... Item ut faciat
rem litigiosam secundum ... constitutione
interruptionem ... Summa non vero quod in
libris ... quibus committitur ... et co
... parte que ... tali
ne libelli fingitur ... partibus in
dilationibus deliberatoriis. Quoniam ... Ca. ...

Quoniam de spoliatis restitutione
spoliati statim in iudicio restituantur
petere solent, qui facienda sit videam.
Consultum enim refert an aliquis spoliatus
a iudice suo an non suo similiter an ordine
iudiciario servato an non. Nam si ordine non
servato non ... ante ... causam restitu
... si non a suo iudice sed ab alio vel alio quod
non est iudex ... statim restituendus est.
Excipiuntur autem casus in quibus cessat resti
tutio. Cessat enim ... qui ... appellationi
... Nam si appellatur non ... tur
ei restitutio ... si petenti restitutionem op
ponatur spoliato non obtinebit restitu
tionem nisi ... faciat spoliato. Item
cessat restitutio si scandalum ... Item
si opponatur excommunicato qui excommunicatus
non habet personam standi in iudicio. Item si op
ponatur renunciato spontanea in manu
iudicis sui facta. Item si mulier a viro repulsa
committit fornicationem non potest petere restitu
tionem vel ... uxore sua spoliatur et de
... tumeat ... non nata quod ... vel
... iniuste spoliatus ... a ... alio
vel alio ... ante restitutionem ab ipso spolia
tore ab alio non possit ... res ... alias ac
ta aliis ... Item non quod omnia ab
lata spoliato restituenda sunt ex loco in
sunt ablata ... si placuit spoliato tamen
... eius favore sit introductum. Item resti
tuendi sunt omnes fructus quos percepit
violentus et quos percipere potuisset vel quod
... est si ei possidere licuisset. Et ... in
spoliatione sua ... statim ... facientem
spoliationem ... iudice ... possit
autem petere restitutionem ille qui de possessione
expellitur qui illi naturali possessione ...
... Item ille quorum fundum occupavit vel
... venit ... non admittitur
quia ... possessione ... ut decretum
... Alexandri ... Collibete ... sequitur

non temporis si renunciavit causa et si consti
tit eum spoliatum ... renuncia
vit ... testes alterius partis de iura
mento et renunciatione ... facta ...
restitutus fuit non admittatur quia non est
... renunciavit qui re
mittat spoliatus. Si testes ... quibus
intendit se probare quod violenter ... causa
fuit spoliatus ... non
... Item ... que
vel ... constitit de spoliatis
... archidiaconum ablata ... mo
nasterii ... cum integritate restituit damp
na ... plenarie resarciri et de illatis ini
uriis competenter satisfacere ...
ut non tantum fructus ... et violento pos
sessore perceptos sed quos ... possidere ...
... restituat. In hiis casibus
... possidet ...
... contingit ... spoliatus ... spo
liatore malum ... cum adversus pos
sessore non subveniet restitutionis benefi
cium spoliato quando possessionis amisso ...
difficultate ... ... dictatus ...
... constante iure ...
... ut si quis ... talem
rem ... recipit cum spoliatori ...
... in manu eo quod ...
ad ... iniuste detinet ...
alicui tamen possessori ... spoliatus ... resti
tutionis beneficium ...

q. f. Ca. xxxi. Quando vero facienda sit ad litem.

Quod autem restitutio quibuslibet danda sit
multis auctoritatibus probatur. Ait enim
Fabianus papa ... si ... sedibus
aut rebus sine auctoritate ... pontificis ...
... ad synodum vocare ...
... et sua omnia ... redintegranda sunt.
Nulla ... vero sunt dum ... bo
na ... res ... aut ...
... detinentur vel aliquid aliud ... de
... spoliati sunt ...
aliter restituendi ...
... nisi non fuit legitima restitutio
... potest esse restitutio. Item quorum
electio ... est vel qui ...
... vel qui per simoniam
... non possidet restitu
tionem ...
... ordinandorum si quis ...
...
... ... causa tamen ...
... violentiam ...
... causa ... non ...
... apostatam possit ...
... aut ... non ... violentia ... possessione

detentatorem detrahi non possit. Si autem clericus in bello non excommunicato sed renunciato in illa de possessione eiecit, iudicis autem prudentia in possessionem restituet. Ex. ii. de restitutione spoliatorum. Alexander iii. Wigorniensi episcopo. Cum quis dicat se de possessione violenter eiectum et adversarius dicat eum non fuisse canonice institutum, prius de violentia clamore quam de canonica institutione agi debet, quia prius etiam est secundum rigorem iuris restituendus. Idem Exoniensi episcopo. Item cum quis dicat se de possessione violenter eiectum vel adversarium eum clam possessionem intrasse et adversarius eius contra eum allegat ut eum aliqua intentione repellat, nonnumquam accidit nobis quod illius obiectio admitti debeat, vel principalis causae agitatio hac occasione retardari, quae criminaliter causae quaestio hic opponitur, cum ante restitutionem agere non potest, cum praesumatur eius opposita minime. Idem Cantuariensi archiepiscopo. Conquerente nobis R. clerico accepimus quod ipsum ecclesia de Wexfort sine iudicio spoliaste, quia non iam non debet serenitatem tuam latere, cum dignus sine manifesta causa rationabili suis beneficiis spoliare quibus tenuis privari possione compellere. Quocirca si est ita, predicto clerico praefatam ecclesiam cum redditibus illis de perceptis restituas et in pace eam possidere permittas. Restitutione autem facta, si quid adversus eum super praedicta ecclesia proponere volumus, coram ... episcopo delegato auctoritate nostra vel qui sufficiente ... cum eo de ordine iudiciario potius experiri. Idem eis possidet tamquam nomine possidentium. Ex. ii. de spoliatis restituendis. Lucius iii. Ca. i. xxx. ii. Utrum pendente lite divortii mulier viro restituenda sit.

Cum miles B. sibi mulierem copulasset et maritali affectione pertractans eam ipsa filiam suscepisset, sine iudicio eam a se removit, tandem et de accusando super consanguinitate matrimonio litis se opposuit, ... iudices tamen ... a iudicibus mulier citata per dispensationem eum virum sibi restitui petisset et alii ad eos ... matrimonium destinasset, deinde coram praefatis iudicibus constituta vel non per se ... per procuratorem ante ipsius causae ingressum et post virum sibi restitui postulabat, iudices vero restitutione negata quod si non debuit impedire appellari procedere noluerunt, unde ipsa mulier audientiam appellavit. Et i. ca. q. ... est ita mulierem viro restitui faciatis, quae post appellationem ipsius facta sunt in irritum revocantes, postmodum causam super matrimonio audiatis et sine canonico fine mittatis. Innocentius iii. Wigorniensi archiepiscopo. Item qui aliquibus consanguinitatis gradibus obviat ... quos sedes apostolica dispensare non potest, nec etiam conveniunt et probabiles

propinqui sunt reparate indulgenda sit restitutio an denegandum. Et i. Quare tales qui contra ... ... sunt sententiae ... cum mulier quae consanguinitatis notitia prohibitum in gradibus quibus lex divina prohibuit non possit ... vir sine mortali peccato carnaliter commisceri, quia alioquin non est de fide patrum est ... sit contra conscientiam aedificat ad gehennam. Fructum ... carnali copulae ... ducit restituto spoliato cum illa contra ... non debeat ... ... solum si perag... ... ... Sic quis difficultas accidit quia plerique quia ... ... opponitur cum reddere debitum et ... ... reddere non debent, unde contingit eos graviter impedire et utrumque ... ... se carnaliter coniungi non possint ... ... matrimonialiter copulari ... ... cum opponitur consanguinitas ... ... gradus divina lege prohibitis et probationes offeruntur ... ... quid sit adiudicandum restitutio sed ad maiorem cautelam iuramentum recepto quod talis obiectio malitiose non fiat, ... quo ... carnalem ... ... fama constitutum est restitutio differenda donec audiatis probationes, ... diffugio ... ... impeditus ... ... ad restitutionem plenariam ... ... et tunc absolutione petita ... ... ante causae cognitionem restituenda marito ... ... Ca. i. xxxiii. De

eodem. Et non monasterio. Incidit: De monasteriis iudicibus petendis ... ... restitutionem. Quia post restitutionem petendis ... ... Iohannes ... ... spoliati vel ... ... in vestitura faciatis quia nec iudici

contendere nec in eiusdem minimas nos debe-
mus opponere. Item tercius [illegible] deiectus episcopus
vel spoliatus post integram restitucionem
annum habere inducias vel duorum mensium indulge-
re sunt. Item si male convictus [illegible] statutum [illegible]
disposuit episcopus albeus [illegible] quousque de
[illegible] vero ecclesiasticorum cognoscat [illegible]
monendum est exemplo tutorum et curatorum
quidem suspecti sunt a tutela vel cura remo-
vendi donec de suspectione cognoscatur. Item quoniam
et non post narracionem veniet admittitur iudi-
cis negante non sunt. Item [illegible] testatur quem-
dam cum ait ad repellendas minorum impro-
borum machinamenta et suas fraudes in spo-
nes et testes confirmandos et consilia eorum atque
amicorum quesita annum et duos menses manda-
verunt concedi quamvis autem antiquis plu-
rimi concordat. Item non [illegible] menses non
reperi quia et licet [illegible] indulta sint quanto ma-
gis [illegible] sacerdotibus. Capitulum xxiiii De mutuis petitionibus

Sepe non sunt petitiones mutue vel reconventio-
nes que debent [illegible] eodem iudice debet
[illegible] libellus porrigi statim porrecto [illegible]
principali simul tractari [illegible] principali
[illegible] Si tamen separentur tenet sua forma re-
conventionis [illegible] sunt. Item quoniam ab
alio si [illegible] [illegible] statim [illegible]
[illegible] non licet [illegible] apud eundem iudicem et potest
[illegible] si [illegible] [illegible] [illegible] cessat
autem reconventio in prejudicialibus actionibus ut
si ego velim agere restitutionis iudicio et tu
velis [illegible] [illegible] non potest quia [illegible]
[illegible] prejudicialis est [illegible] tractari [illegible]
Item cessat in accusatione criminali [illegible] cri-
minali [illegible] non potest reconventio talis [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] non potest et ideo [illegible] reconventionis [illegible]
[illegible] quoque cessat ut dictum est supra. Item
non nota quod [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] actoris reconventione [illegible]
[illegible] [illegible] potest reconventio super [illegible]
[illegible] quid [illegible] reconventio [illegible] [illegible] ad [illegible]
[illegible] non [illegible] nec [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] mor-
[illegible] aut modo [illegible] est in reco-
nventione sicut [illegible] [illegible] coram
eodem iudice intellige de ea de qua posset
ille iudex cognoscere [illegible] si coram [illegible]
[illegible] velit [illegible] causa reconventione non
[illegible] [illegible] cum [illegible] [illegible] actor [illegible]
[illegible] [illegible] est ut non respondeat ei [illegible]
observanda sunt cum sit iudex ordinarius
sive delegatus [illegible] et si delegatus sit [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] sive appellationis remedio [illegible] de
mutuis petitionibus [illegible] [illegible]
[illegible] nos [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] et [illegible]

[illegible] eodem iudice actore [illegible] et
actor [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
sit [illegible] [illegible] non ita [illegible] [illegible]
[illegible] actoris et rei eadem sit conditio et
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] appellationis [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] actor
ut sibi iuxta mandatum [illegible] fiat
iusticia [illegible] ita [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] iusticia vide. Capitulum xxv De ordine cogni-
tionum [illegible] [illegible] [illegible]

Quoniam autem [illegible] in iudiciis plures
[illegible] [illegible] de qua prius agendum
sit [illegible] [illegible] [illegible] plures
[illegible] et eadem parte [illegible] [illegible] in [illegible] ar-
bitrio [illegible] [illegible] [illegible] prius [illegible]
[illegible] alia [illegible] [illegible] [illegible] una [illegible]
[illegible] ut si a possessore hereditatis [illegible]
hereditate [illegible] [illegible] [illegible] prius [illegible]
[illegible] hereditatis petere ut ita [illegible] [illegible]
[illegible] petere [illegible] [illegible] [illegible] plures [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] tractari qui non
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] sunt
simul tractabuntur [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] Ille tamen prius libellum porriget et litem
contestabitur qui prius [illegible] [illegible]
regula [illegible] [illegible] [illegible] appellat [illegible] agat fal-
lit [illegible] [illegible] que [illegible] [illegible] [illegible]
aliam ut [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
unde si actor agat [illegible] [illegible] non po-
test agere petitorio. Item [illegible] actio-
nibus ut si tu petas [illegible] [illegible] et ego di-
cam te [illegible] meum esse vel [illegible] [illegible]
[illegible]. Item si alteri [illegible] alia [illegible] non
[illegible] [illegible] illa prius tractabitur. Item
[illegible] [illegible] criminali [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] prius [illegible] tractanda est [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] sunt ambe criminales [illegible]
[illegible] regula [illegible] [illegible] [illegible] appellat [illegible]
fallit tamen [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] et secundo [illegible] [illegible] [illegible]
in [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] fallit [illegible] [illegible] [illegible] ut
si [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] et ego dicam
te [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] me
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] prejudicialis [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] prius [illegible] [illegible] [illegible] que est
prejudicialis criminalis ut si [illegible] me [illegible]
[illegible] et ego dicam te [illegible] meum esse prius
cognoscetur [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] criminalis [illegible] non [illegible] prius [illegible]
[illegible] Item si una sunt [illegible] alia [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] prius tractabitur [illegible]
[illegible] de ordine cognitionum [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] principalis [illegible] [illegible]
[illegible] est [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

liatione quietus adversus petentem restitutionem non est nisi super spoliationibus quoniam si enim vero veniat, audiendus non est; restitutionis enim petitio ut privilegiata negatur ut ipsam integritas non tangat. Ante restitutionem spoliatoribus videtur quam quod ab agendo spoliatione abesse in modum exceptionis opposita replicatur. Iustinianus in Instit. l. iiii.

Ca. xxxii. de plus iusto petentibus

Si quis agens in intentione sua plus complexus fuerit quam ad eum pertinet, causa cadebat, id est rem amittebat, nec facile in integrum restituebatur a praetore, nisi minor xxv annorum aut iuventute lapsus; et si tam magna causa iusti erroris interveniebat ut etiam constantissimus quis labi posset. Plus autem iiii modis petitur: re, tempore, loco, causa. Re, ut si quis pro decem aureis qui ei debentur xx petat, aut si is cuius pars debetur totum petat. Tempore, ut qui ante diem vel ante conditionem pro soluta petit; qualis enim qui tardius solvit quam debuit, minus solvere intelligitur, ita qui praemature petit plus petere videtur. Loco, ut cum quis quod certo loco solvendum est alio loco petit, sine commemoratione utilitatis loci, quae utilitas plerumque in mercibus magna invenitur, ut in vino, oleo, frumento et his quae per diversas regiones diversa habent pretia. Causa, ut si quis ita stipulatus sit: hominem Stichum aut x aureos dare, et ille alterutrum petit, velut hominem tantum aut x aureos tantum; in hac enim petitione electio tollitur promissori, et conditionem suam meliorem facit adversarii deteriorem; vel si quis generaliter hominem spondeat aut vinum aut purpuram, et ille generaliter spondetur, specialiter petat Stichum hominem vel vinum Campanum vel purpuram Tyriam, quamvis ea vilissima sit quam quis petit, tamen plus petere intelligitur, quia saepe accidit ut promissori facilius sit illud solvere quam maioris est pretii. Zenonis autem et nostra constitutio inducta est: si quid quantitate vel alio modo plus petitum fuit, si quid forte damni ex hac causa acciderit, quod in sportulis causa eum petitum fuit, condemnationem triplicem praestet. Summa: Nota de iiii modis quibus plus debito petitur. Nam is ipse formatur plus petens causa, tempore, re et loco; poena non plus petentis hodie est quod ille qui plus petit re vel si perveniat in exactione cadat a toto debito; ei vero qui plus petit tempore inducie temporis in poena duplicantur et expensas restituet. Cum autem loco vel causa plus petit, omne damnum restituet quod inde reus incurrit. Demum si probabitur per testes actori quod plus pervenit, partibus per dies [illegible] deferetur [illegible] delato vel per confessionem actoris evacuabitur.

tum falso adiecta. Ex l. de plus petentibus. Gregorii xxx. Primum sub importunitate plus petentium si sub petitione sua duxerit in iudicio persistendum, ita quod qui repetitur, ampliss [illegible] causa in expensis adversarii condemnetur. Qui autem plus locum admittit esse tenetur, propterea quod utilitas admittitur debitoribus qui haberent statuto loco solvissent; et ideo alius amplius tempus petit, inducie duplicantur, nec litem contestari nisi ei solutum expensae. Iustinianus in Instit. l. iiii.

Ca. xxxiii. de minus petentibus vel imperfecte curialibus

Si minus in intentione sua complexus fuerit actor quam ad eum pertinet, sine periculo agit; reliquum enim in eodem iudicio adversarium in eadem iudicio condemnat ex constitutione Zenonis. Si autem aliud pro alio intendit, nihil eum periclitari placet, sed in eodem iudicio cognita veritate errorem suum corrigere permittimus, velut si is qui hominem Stichum petere deberet et Erotem petat, aut si quis ex testamento dari oportere intendat quod ex stipulatu ei debeatur. Cum quis creditoribus suis bonis cessit, si postea aliquid acquisierit quod idoneum emolumentum habeat, ex integro in id quod facere potest creditores cum eo experiuntur; inhumanum enim erat spoliatum fortunis insolidum damnari. Glossa: Bene dixit quod idoneum emolumentum habeat, nam si forte modicum sit, quo modicum quod ad victum eius sufficiat, non possunt hoc auferre creditores, quia amplius quam semel cessio non fit. Sunt enim cum quibus negotium gestum est, sive cum his qui potestati parentis subiectis sunt, contra eos conveniunt. Glossa: Sicut dicit quia filius familias a patre pecuniam credit [illegible] convenitur. Institor appellatur is ad quem tota res pertinet, ut [illegible] nam is qui negotiationibus praeponitur institores vocantur. Ex summa Instit.

Ca. xxxiiii. de quibus vel cui competat vel possessio

Sciendum vero quod aliud interdictum quod vel possessiones alii competunt et alii adipiscendae competunt, ideo possessionis est ita quod de sola possessione ut certa vindicatur; ideo non possessores, nam de sola possessione contenditur; id est de solo dominio vel quasi domino; ideo possessionis retinendae et adipiscendae alternam et eadem parte possunt concurrere. Proprietatis autem partibus concurrere non possunt, quia non possessionis quaerimus est principalis qui admittitur partibus proponitur. Item tu ergo petitum vel restitutionem non possis vice proprietatis quam super illa re qui possides et detines. Ideo non possessionis retinendae pro diversis partibus competere non alterna et eadem parte potest; notandum [illegible] quaerunt [illegible] nisi ipse possessionis retinendae in manu possideat; nihil emit contra [illegible] et possi-

denterii similiter ex parte alia quam ille qui dic
se similiter possidere possit contra spectatis iuste
tamen non detineat. Illius autem qui possidet
et detinet non potest lex tamen vult quod nulla
modo possit contendere. In summa non nota quod si
is cum competebat possessorium institutum re
titorum pro petitione contra spectatis suspendere et ad
possessorium redire nisi iam esset contestatum
in spectatis contra tunc cum non esset agendum
possessorio nisi reus subterfugeret contra
[illegible] dum actioni [illegible] namque licitum
alio remedio et tunc posset agi possessorio.
Item quidam tractant in summa [illegible] causas lis
in [illegible] in summariis [illegible] quoque possessoriis pre
habet tamen qui spectatis. Extra de restitutione spolia
tiorum c. qualiter (?) Item in [illegible] summa
si iudices deputati ut de possessione et pro
prietate agnoscant [illegible] parcium suplicantibus
parte supplicantes decreverunt quibus an
diant allegaciones parcium et testes admit
tant. Deinde simul audiant attestaciones
de possessione secundum tenorem [illegible]
[illegible] non liceat si agitur. Nos autem cum
[illegible] in mare civiliter [illegible] liceat pos
sessores [illegible] in summa. **Ca. xxix de condictione**
Condictio est actio ut **alicui sicut debita repetere**
quitur alicuius apud alium sine causa
[illegible] vel [illegible] Quandoque autem no
bis debetur non ex causa [illegible] publica et p
iudicem [illegible] debemus. [illegible] cum ta
men est ut senatori licet publica agere
[illegible] effectum [illegible]
Verbum autem debendi ita accipere debemus
non solum ea que per actionem vel per aliam [illegible]
que [illegible] hodie in actiones redacta sunt de
bentur [illegible] sed etiam illa que in iudiciis affirma
tur nobis prestanda sunt velut [illegible]
[illegible] [illegible] distinguit illa p
secucio [illegible] quod [illegible]
sed publica vindicta desideratur. Indebi
tum autem est quod omnino non debetur vel
est [illegible] naturali iure nec etiam civili
iure [illegible] Hinc autem [illegible]
[illegible] ad te pervenit [illegible]
[illegible] non sufficit [illegible] causa [illegible]
[illegible] **Ca. xxx** [illegible]
[illegible] actionis sua repetere non possunt facile
[illegible] possessionem autem [illegible]
[illegible] esse [illegible]
[illegible] non licet
[illegible] minimus [illegible] re
petere quia non [illegible] possidere non
[illegible] si aliquis [illegible]
tollere [illegible]
[illegible] iudicia [illegible]
[illegible] Item nec [illegible]
[illegible] itaque [illegible]

[illegible] prestare in iudicio stare [illegible]
[illegible] non [illegible] aliter. Aliud
est sua possidere. Aliud causa [illegible]
esse. [illegible] non possidere sua [illegible]
[illegible] non sunt aliquando [illegible]
[illegible] non [illegible] tamen [illegible]
[illegible] sibi creditis sicut [illegible] duo
sua possident ita nec repetunt [illegible]
[illegible] [illegible] in
iudiciis [illegible] contendere ita intelligendum
ut [illegible] non sibi sicut coram iudice
sed aliis. Aliis autem coram iudice astitisse
et precibus iudicem interpellasse non nullos
[illegible] autem non [illegible] sed [illegible]
[illegible] [illegible] non [illegible] re
petunt et ita non [illegible] stare coram
iudice. Illud non [illegible] in quibus absti
net tibi timeri [illegible] non [illegible] est sed ex
hortantur. Unde Augustinus dicit [illegible] debet et si
iuste [illegible] non tamen [illegible] repetitur. [illegible]
[illegible] autem qui exigit ultra debitum. Infestant
[illegible] in summa. [illegible] autem [illegible] de
bitor [illegible] defraudatur. [illegible]
[illegible] ne [illegible] si [illegible]
suorum fecit si [illegible] tempus non solvit
[illegible] **Ca. xxx de exceptionibus**
Convenire non timent et vos temera
rie ac litigare volentes [illegible]
[illegible] illum qui petit [illegible]
et etiam [illegible] iudicem et est exceptio ac
tionis exclusio et quod dicit [illegible] intelli
gas large ut sit etiam [illegible] ex
ceptio. Et nota quod exceptiones alie sunt pe
remptorie alie dilatorie. Item dilatorie
alie sunt declinatorie iudicii alie dila
torie [illegible] declinatorie iudicii
sunt que [illegible] iudicem quod non
est iudex puta quia non [illegible]
[illegible] est iudex vel quia dicit [illegible]
non esse [illegible] eius dilatorie [illegible]
sunt [illegible] auctorem [illegible]
vel cum dicit non [illegible]
[illegible] vel aliquid [illegible] peremptorie sunt
que [illegible] ante
[illegible] petendo [illegible]
[illegible] dolus actori vel metus causa
[illegible] quod [illegible] sibi [illegible]
[illegible] aliquid et petit. [illegible] obstat
ei exceptio predicta. Dilatorie sive declina
torie ante litem contestatam [illegible]
[illegible] exceptionum [illegible]
[illegible] peremptorie [illegible] ante
litem contestatam [illegible] possunt [illegible]
[illegible] ad diffinitivam [illegible] non regu
lant. Et nota quod [illegible] exceptione re
us efficitur actor [illegible] in
[illegible] in summa. Exceptio est [illegible]

contra legem inuentum iure quidem ciuili
in validum naturali vero plena inuentum sibi quia
Exceptio alia perpetua et peremptoria alia tem
poralis et dilatoria. Perpetue sunt que semper age
ntibus obstant et semper rem de qua agitur
perimunt ut exceptio doli mali quod metus
causa factum est et pacti conuenti cum ita conuent
ne omnino peteretur. Dilatorie sunt
que ad tempus nocent et temporis dilacionem par
iunt qualis est pacti conuenti cum ita conue
nit ne intra certum tempus agetur ut ita quinque
nio quo tempore finito non impeditur actore
exceptioni replicato est per quam replicatur repel
litur vis exceptionis. Regula iuris. Paulus
desinit debitor esse is qui nactus est
exceptionem iustam nec a naturali equitate
abhorrentem. Cum vero dampnum actoris exceptione co
gnitionem competere multo magis quam dixit
extra. de ordine cognitionum. Cum inter
cum exceptione probata principalis consumma
tur est a cognoscendo de ipsa qui de dissuasi
onibus articulum precedat. primo que in. Si vero
dum exceptionibus aliquis contra testem obiciat
aut testimonium repellat et dicat contra
eum criminis probacionem sint non ideo sibi pena
infligitur ordinaria sed eius duntaxat te
stimonio non credetur quod ea intentione non contingit
qui in ipsum accusacionem procedit. Testes
etiam quorum testimonium repellantur non infames
quasi pro falso testimonio non sunt. Extra ut sup.
prima.

Ca. xxxx De his que vi vel metus causa fiunt

Quoniam autem exceptiones ut dictum est
plerumque dicuntur vel metu vel dolo fuisse
dolum sed actori vel dolus malus vel
metus alicui illatum opponitur. De his quoque
dicendum est. Et primo de vi vel metu. Vis est ma
ioris rei impetus cui resisti non potest. Metus
autem est instantis vel futuri periculi causa
mentis trepidacio. Et qui metu illius vel
dat coactus vagandus est de causatione quod si quis
appellatur ad id quod peccatum mortale sit ad con
uincendum ydolis et hoc coactione absolu
ta sed in volente cum trahendo et manus
eius cum thuribulo super aram agitando
talis actus excusat eundem. Si vero coactio sit
condicionalis non excusat nisi in parte. Melius
est enim omnia mala tollerare quam peccato
consentire. Inferius ferio si appellatur quis ad id quod
malum est mortale peccatum sicut ad vitandum
rebus suis metus vel coactio sit quod incon
stantem virum cadere possit ut est metus mor
tis vel stupri vel subiugacionis status vel cru
ciatus corporis vel etiam ablationis rerum
excusat et tamen vel premissum metum faciat. Si vero
sit modica metus vel metus non excusat. Item
nota quod si quis in metu mandat excusatio

sua non excusatur. Si tamen in inferendam
legitimo non subseruientur. Qui si cum in
vestram tum excusacionem. Ista excusatio sua
non metu mandasset. Extra i. de his quoniam me
tus ne causa fuisset. Alias in cum quo-
dam nobilis et potens cum uxore suam
suspectam haberet in adulterio sui eius precepto qua
dam quidam filiam ducentes eam quasi
gladio aperte voluit. Sed tamen pietate
ducti subtili conditione reputauerunt eidem
quod in monasterio de Colonia habitum susciperet
monachalem et etiam non nisi annorum ut ea
velum imponerent quia iuuenis erat et fi
lium habebat. Premissa mutacionem uxore suspecta
habuit secum conueniret. Tandem quia vero pa
tefactum est mortis timore intrabat mona
sterium postquam ut inde quasi si passi sunt sic
ab eo predictum ut viri tyrannidi satisfaceret in
terim velum imposuerunt. Tandem viro
de medio sublato mulier de monasterio exi
ens alium maritum accepit quos tamen vita
uit est ad instanciam predictorum monialium
mulieribus astruit. Et ideo quia in questione
eiusdem et viri receptis constitutis qui non
deberent sine mandato absolui a coniunctione
nuncupatam absoluatur. Deinde tamen mulierem
quia habitum moniales quod talis sic le
gitime probatum sunt nec timore mortis
mulierem religionem intrasse aut quod fecit
votum per modum habuisse ipsam ad monasteri
um redire et habitu deposito resumere ten
et appellatione remota. Que metu et vi fiunt
de iure debent in irritum reuocari. Extra ii
que i. Cum inuitata sua ad laycorum timore in
potestate coactis vel fide interposita sit compulsa
non impedit quo minus qui realiter compellit
contra eam vt iura regum eius erat, dicatur prestat
primo que in. Constitucionis vero eius qui vocat
excommunicatus in ultra sit per coactionem adhuc
ius aut precetur inducitur. Sed in casu ta
lem non tenendum ex eo maiori uterque quam
magis pati quam aliquid committit. Insuper licet
metus cursum attenuet non tamen penitus
reus excludit cum premissis metu debeat
quis mortale peccatum mori quam committere
libere credimus. Inquinam Extra ii de regulis
iuris. Sacris. i.

Ca. xxxxi quod metus causa

Quod latenter aut precario vel alias illi
cite introductum est nulla debet stabili
tate subsisteri. Iustiniani igitur dus
firmata est sine armis ius publicum tamen
armis. Regula iuris. Pauitatem? iusta co
gnitione non est. Item cum facere videtur
qui suo iure utitur. Ex dig. de reg. iur. Ulpianus
ho. ad edictum. Aut actor dicere metus causa
gestum erit ratum non habebit. Si vero ita dicatur

Et metus nec causa vis cum fiebat maio
ris rei necessitatem impositam contraria volun
tati. Metus est instantis vel futuri periculi
causa mentis trepidatio. Sed post ea detrac
ta est vis mentio ideo quia quecumque maio
ri fit id metu quoque fieri videtur. Paulus libro
i° sententiarum. Vis est maioris rei impetus qui
repelli non potest. Ulpianus libro xi ad edictum.
Metum accipimus atrocem et eum qui ad eum
bonas fuit morem non eum qui magis e
tractus verte intulit et iniuria furioris qui
iustum contra eum accipiendum habeo dicit non
quibus timore sed maioris mali. Gaius libro iiii
ad edictum provinciale. Metum dicit non vanis hominis
sed qui merito in homine constantissimo cadit.
Si quis dedit pecuniam vel aliquid vel stuprum
patiatur vir sive mulier sed eodem loco habetur
cum viris bonis metus iste maior quam mor
tis esse debeat. Hec autem que diximus ad hoc
edictum pertinere licet ius est. Vel certe quam in
sit an in liberis suis tum ipsa parentes ma
gis in liberis timeant. Ulpianus libro xi ad edictum.
Metum autem presentem accipere debemus non suspi
tionem inferendi eius. Licet enim vim repellere. Di
mitriaque dixit mim nulla fieri ceperat dicit.
Tu enim putas esse solum si homines volne
rantur. Vis est quotiens quis id quod debet sibi
putat non per iudicem reposcit. Quomodo
quod probatus vel fuit rem nulla debitoris
vel pecuniam debitam non ab ipso sibi sponte
datam sine ullo iudice temere possidere vel
accepisse is quod sibi ius in eam rem dixisse
creditoris hic ius crediti non habebit. Et quia
metus hic ipse ignorantia mito quibus non
astringitur ut designet quis ei metum vel
vim adhibuit. Ideo adhuc tamen actor astringi
tur docet metum in causa fuisse ut aliquam
acceptam pecuniam vel rem traderet vel quid
aliud faceret. Pedius libro i°. Ca. xxxii de re-
stitucione rerum que per vim vel metum restitute coacte

Si cessat arbitrium iudicis in restitutione sed
da re tale esse ut eum quod quem [illegible]
admisit iubeat restituere etiam si ad
alium res pervenit. Cum autem ad quadruplum venit
tenetur etiam si alius metum fecerit. Ita Mar
cellus primum ubi alienum [illegible] non dicit. Si quis
autem non restituat in quadruplum eum
iudicem pollicetur. Quadruplabitur autem quatenus
quod restitui oportuit. Satis clementer cum reo
pretor egit ut daret ei restituendi facultatem
si vult pena carere. Post annum vero in simplum
actionem pollicetur sed non semper sed causa cogni
ta. Quod cum eum [illegible] intelligit possessore pos
sidet nec umquam incidat. Iulianus sto
lum in quadruplum condempnari quia non
statim quadrupli est actio sed si res non
restituatur nisi ad penam ab arbitrio datam

sit rerum licentiam restituere ei facit qui non fe
cerit. Immo quadrupli condempnacione patietur
qui non intulit cum possit ante fit co
gnitum fuit non est [illegible] quem in vapulat sed
in quadruplum esse videtur eum qui metum fecerit
et de dolo teneri dictum est. Si plures intule
runt metum et unus fuit conventus si quidem
sponte et non coactus rem restituerit omnes
liberati sunt. Si autem non sponte et non coactus
rem restituerit omnes liberati sunt. Si autem non
sponte sed coactus quadruplum restituerit ve
lut est eadem sic primi adversus ceteros me
tus est actione. Dicimus ut [illegible] quesitu
adversus compendium vero de pretore. Metus
causa gestum est nullo tempore pretor ratum
habebit. Paulus libro i° sententiarum. Quia minatorem
quem detrusit ut ei aliquid extorqueret
quantus hac causa factum est nullius momenti
est. Exordia libro iiii. Possum tam mala
tam inducere in metu eam cetera que armis
etiam [illegible] compulsi est. Cum eum qui eum
armis etiam [illegible] compulsi est. Cum et
qui cum armis venit possum armis re
pellere. Exprimam igitur. Ca. xxxiii de dolo malo

Dolus est calliditas ad aliquem
decipiendum adhibita. Unde dolosi
est ut de dolo decipientes infamis
fiunt adversario condempnati inquisitus. Id est
qui dolum dicit ...sse de dolo. Libro iiii.
Ulpianus libro xi ad edictum. Hoc edicto pretor
adversus varios et dolosos qui aliis offe
runt calliditate quadam subvenit ne
illis malicia sua lucrosa sit. Vel istis sim
plicitas dampnosa. Vel eodem talia fuit.
Quod ne dolo malo facta esse dicuntur si de his
rebus alia actio non erit et iusta causa
esse videbitur iudicium dabo. Dolum malum
Servius sic diffinit machinationem quandam
alterius decipiendi causa cum aliud simulatur
et aliud agitur. Labeo autem agit posse et
sine simulatione id agi ut quis sibi circumven
ire possit etiam sine dolo aliud agi et aliud simula
ri sicuti faciunt qui per eam dissimulationem se
et sua vel aliis et aliena tuentur. Ipse itaque
sic diffinit dolum malum esse omnem cal
liditatem fallaciam machinationem ad circumve
niendum fallendum decipiendum alterum adhibi
tam. Hec diffinicio est vera. Non fuit autem con
tentus pretor dolum dicere sed adiecit malum quia
veteres dolum etiam bonum dicebant et pro sollertia
hoc nomine accipiebant maxime si adversus
hostem latronemve quis machinetur. Gaius
libro iiii ad edictum provinciale. Si quis pupillus etate
constitute [illegible] sit. Ulpianus dicit
non debere eum de dolo adversus tutorem hanc
actionem habere quoniam si sine mora convenitur
ut fugeret solvisti an dolo actio danda est

et aut quintum ap. cu. notatur. Si non nisi a duc tus fraus sit fiunt tenus. Si una infantium actionum dari debet ff. de dolo aut magna et evide ti calliditate. Non debet de dolo actio dari ut Ulpianus l. ad edictum. Si plures dolo fecerint et unus restituit cuius liberantur alii. Ulp. ad eod. Si defecerit me nullus est absolutus sic post eum principis fuit approbatum. La beo aut de dolo actionem in eum dandam. Pomponius aut proprius incurrit tiraactu. Unde qui se teneatur Marcellus viii l. dig. probat statu cum religione de Paulus l. ad edictum. Ita sufficiat pena principis. Regula iuris. Cum iussu iudicis aliquid fiat non videtur dolo malo facere quia parere necesse est. Nullus damnum dat qui iubetur dare vel iusso pa rere. Meritis eius pupillo nocere oportet dolo tutoris sive solvendo est sive non est. Non potest dolo carere qui imperio magistratus non obtemperat. Nemo videtur fraudare eos qui sciunt et consentiunt. Nemo locupletari debet ex alieno damno. Paraclitus l. dig. Si duo dolo malo fecerunt invicem de dolo non agent. Ex. ii. de dolo et contumacia. Primo quoque sine litibus expirentur inspiciuntur patrem ultra modum gravantur laboribus et ex pensis presertim cum dolum et fraus et malitia ligantur que sunt dispendio divinitate non possunt sive delicto statuimus ut pro qui intentionem suam alia probat funda verit si reliqua forte noluit nam exceptionem opponere qui noluit ac si veniat non tenenti rationem hac parte quia fugere ad impediendum vel differendum processum huiusmodi exceptiones ex cogitata malitia opponimus ad solu tionem indebitas expensas et estimatione mi ni dias faciendas cum acceptis in duplo si forsitan in probatione defecit condempnet. Et si solvendo non fuit alias arbitrio districti iudicis puniatur ut hac saltem timeat principi ritibus non facile quis iniuriam alterius falsas exceptiones apponat. Ex. iii. de rege principis institutione. Decipientibus et non decipientibus iura subveniunt. Ex codice l. i. Que in fraudem legis gesta sunt irrita sunt. Tam ipsam qui contra fuisse certum si pretio probita sunt. Si aut tem pore tantum fuit subsecutum eius valere.

Ca. xxxvi de ignorantia et errore

Quoniam in causis sepe pretenditur ignorantia tam iuris quam facti. De hac quoque videndum est. Et notandum primo quod aliud est ignorantia aliud error aliud titubatio. Ignorantia esse dicitur cum quis de iure vel facto nichil scit. Nec aliquid in de suspicatur. Ipse non ignorans est qui scit

quod nescire. Sicut enim quaerens sapiens et ignarus id est ignorans insipiens appellatur. Sic et ignorantia dicitur insipientia. Quando quis nescit aliquid ea que scire tenetur. Et unde est quod qui ignoravit ignorabitur. Ita quod nescire laudabile est qui ignorare. Error autem est qui aliter quam credidit. Titubatio non omnino de duobus contrariis aut diversis du bitat ita quod neque credulitate inclinatus appli cet. Ignorantia dividitur. Nam alia iuris est alia facti. Ignorantia facti alia probabilis alia non probabilis est ut si quis credit in alieno facto non ignotus. Nam in facto suo vel in rebus suis vel in qualitate rerum suarum probabilis non est nisi in casu ut in tractatu de nudo lucro vel petendo. Item non probabilis est qui quis ignorat quod omnis de civitate sunt vel maior pro eo natus est primam damnorum sumit. Regula ignoran tia iuris non nisi ratione prodesse negatur ut si putat quis sibi licere a pupillo emere sine tutoris auctoritate. Ignorantia vero facti prodesse constat ut si putavit vendi torem dominum esse qui non erat. Nec tamen cuilibet ignorantia facti prodest ut si pu tat rem non esse furtivam que tamen est. Item alia regula. Ignorantia non prodest ac quirere volentibus sive non petentibus non nocet. Item error facti in damnis vel compendiis non obest. Error autem iuris nec feminis in compendiis prodest. In damnis aut non nocet. Ex. codice l. i. Error in iure penali tollerandus non est. Ma nifesta tollerabilis est. Iuris ignorantia in quaerendo re sua nemini obest. In compendiis non nemini prodest. Ex summa iuris.

Ca. xxxvii de differentiis ignorantie iuris

Quid sit. Distinguitur inter naturalem ignorantiam quis vel quam naturalem an ciuilem. Naturale velut si credat nuptias sibi licere inire cum parente vel propinquo non posse vel fratris non pervenire. Non tantum non reddere cum ipse sit filius ma ior non patitur ei qua nunquam possidetur. Idem et si putet sibi licere accedere vel furtum committere vel similia que iure naturali prohibentur. Nichilominus cum ex delicto penali tenet. Secus aut si putat sibi licere rem suam auferre tunc cum positus est error in iure ciuili et alias conceptum a delicto furti non tamen a pena constitutionis. Item si dominus nolit debitum reverentiam ideo iura ter que pretextu ignorantie iuris non peccat filius futuro non peccavit ut cum ad pe nam hic et mulier que nupsit infra annum non servata suo quondam marito re verentia regulanti aut ignorantia facti.

probabilius et prodest, maxime pendens et in
hoc maximus. Notandum [illegible] quod quamquam
ignorantia iuris civilis pariter [illegible]
minis non tamen semper sed in casibus ali-
quibus designatis communibus quoque sunt in-
vicem contractibus et in delictis que non
pertinent. Contra si quid per errorem iuris
vel facti fecisse dicantur [illegible] militibus etiam
[illegible] in iure patrum. Unde cum imperator
militibus arma [illegible] volo non leges. Conce-
ditur tamen eis qui nescit [illegible] in iure
contra ad exceptionem non contra actionem
[illegible] intelligitur in [illegible] que contra iudicia
agunt. Nam in iudiciis composita con-
fessio per errorem iuris nocet. Diligenter quoque
notandum est quibus ignorantia sibi subve-
niri velit et utrum [illegible] aut indemnitas
et propria ignorantia utrum ad actionem vel ad
exceptionem recta qui sit ante sententiam vel
post. Nam post finam non licet [illegible]
de errore [illegible] facti nisi maxime et si for-
te sit error quamvis non specialis iuris et
veritas. Item in iudiciis ut valeat sua
prodest allegare iudicis errore si si ignora-
bat successorem advenisse pariter autem
error [illegible] quam prodest ut eius sua
valeat si eum esse liberum ac iudicem esse
putabant. Secus ut si putaret eum a-
lium esse qui esset intestabilis etiam error
testatoris ac testium. Item [illegible] etiam teste
qui credebant esse liberum prodest ut tene-
at testimonium. Item ignorantia iudicis
[illegible] excusat in quibus solus pu-
nitur dolus ut etc si re commodata vel
deposita alter utatur alius qui [illegible]. Idem
et si in testimonio suo [illegible] aspiciet qui [illegible]
[illegible] alienum. Item cum [illegible] quia et
[illegible] etiam lata in publicis actibus [illegible]
lo non punitur sicut [illegible]
[illegible] quem putabam [illegible]
alienus. Contra [illegible] in actione i-
niuriarum. Nam si [illegible] in iniuriam
tamen me putabas alium esse qui sum vel si
credebas me filium familias esse [illegible]
tenus ac si [illegible] non excusat
ut si vendidis rem [illegible]
vel subiectam [illegible] immobili
tributis. Ca. xvi q. i. Ca. xxxvi de his que mente alienata fiunt

Quod autem ea que alienata mente fiunt non sunt imputanda [illegible] probatur August. de vera religione usque adeo peccatum volun-
tarium malum est ut nisi sit voluntarium
nullo modo sit peccatum. Hoc autem negandum
est peccatum committi autem faciendum cum
voluntate committi. Sed [illegible] clamet
qui tunc [illegible] in[illegible] nec

cum [illegible] [illegible] infirmitas [illegible]
[illegible] ignorantie fuerit est. Contrarium
cum quedam fiunt que imputantur que-
dam vero que minime. Secus namque si
debitum [illegible] sed [illegible] reddere alie-
nam [illegible] non est reus [illegible]. Si autem
[illegible] [illegible] [illegible] vel [illegible]
[illegible] [illegible] alium [illegible] quia
[illegible] [illegible] [illegible] homicidii
reus [illegible] [illegible] alienata fuerat
[illegible] [illegible] non sit [illegible]
[illegible] quia facultate deliberandi [illegible]
Item [illegible] in decretis. Item si quis furore
aliquis in nocte [illegible] [illegible]
morti est. Item in [illegible] de [illegible]
qui homicidium aliquis in [illegible] fecit contra
[illegible] est. Si quis [illegible] aut de eo quia [illegible]
dedit cum in manus eius [illegible]
eius [illegible] in [illegible] ministerium
[illegible]. [illegible] [illegible] quantum
[illegible] homo vel fecit [illegible] sit tamen
in nocte fuerit [illegible] morti [illegible]
[illegible] est vel sic tamen subito [illegible]
[illegible] que fecit [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] esse homicidii
unde nec [illegible]. Obiicit autem illud quod
invenitur in [illegible] si quis in [illegible]
[illegible] aliquem occidit si ad [illegible] mente
[illegible] [illegible] ei [illegible] est sed
hoc forte de eo intelligitur qui [illegible]
ad furorem [illegible]. Item [illegible] quedam
que et si non imputantur ad penam tamen [illegible]
pediunt [illegible] [illegible] namque
[illegible] filio non imputatur ad penam [illegible]
[illegible] abest ad [illegible] accipiendum sic quod
mente alienata fiunt etsi non imputantur
ad penam tamen [illegible] ad [illegible]
impediunt. Unde [illegible]. Si quis non [illegible] sed
[illegible] [illegible] aliquem [illegible] vel aliquem
[illegible] [illegible] casu occidit sicut solet
[illegible] ad [illegible] innocens est quia volun-
tate non [illegible] [illegible] ad legem
[illegible] est quia [illegible] [illegible] quod qui [illegible]
[illegible] casu homicidium facit [illegible]
ad legem reus est quia [illegible] [illegible]
[illegible] casu homicidium fa-
cit [illegible] ad legem reus est [illegible]
innocens sic iste [illegible] qui furore homi-
cidium fecit [illegible] ad culpam innocens est [illegible]
[illegible] [illegible] ad [illegible] reus
[illegible] [illegible] videtur. Ita quia que
[illegible] impediunt ordinationem [illegible]
[illegible] [illegible] ad sacerdotium [illegible] qui [illegible]
[illegible] [illegible] si [illegible] [illegible]
ordine vel sacerdotium fuerit [illegible]
sacerdotis careat nisi forte [illegible] ad [illegible]
[illegible] officium [illegible] contingat. Etc.

summa iuris. Ca. xxxviij. de contumacia

Contumacia est erga iudicem iuris prolatum inobediencia. pena contumacis est ut si fuit absens ante litem contestatam in criminali secundum canones debeat excommunicari vel suspendi, secundum leges autem bona eius annotantur et post annum fisco applicantur. In pecuniaria vero si agatur reali actione fiet missio in possessionem rei petite. Si actione personali tunc fiet missio in eius bonorum pro absentis secundum modum de [illegible] debiti. Et si contumax infra annum venerit et obtulerit cautionem standi iuri recuperabit possessionem solutis expensis missio vero [illegible] aut non audietur nisi [illegible] si vero causa sit talis quod missio [illegible] fieri non possit puta si sit super aliquo iure spirituali tunc [illegible] absens periculo. Si contumax fuit post litem contestatam in causa criminali aut liquide probat [illegible] de causa aut non si sit fieret sententia diffinitiva in contumacem alioquin [illegible] In ciuili vero vel quasi recipiet probationes partis et condempnabitur contumax de diffinitiva sua nec poterit appellare. Si ante liquet non potest [illegible] de causa forte quia absens prius subtraxit copiam [illegible] sufficit in [illegible] possessionem nec recuperabit eam [illegible] infra annum. Illud est [illegible] nota quod qui per contumaciam condempnatur non auditur appellans nisi venerit et [illegible] iudice pro tribunali sedente. Sed quid [illegible] est de contumacia in non veniendo [illegible] contingit autem in non [illegible] non auditur appellans. Extra de dolo et con. [illegible] urbanus in fi. Item qui contumacie [illegible] recessit [illegible] cogitis deponere cautionem quod coram nobis iuri parebit. Cumque die prefixa [illegible] procuratori advocati qui non habebat [illegible] solita malicia recessit. [illegible] dem actore instante [illegible] quod [illegible] annis de[illegible] contencio [illegible] appellacionis [illegible] contempta recessit. Ideo [illegible] eius maliciam [illegible] et si venire [illegible] imponatur negocio [illegible] quod si venire contempserit [illegible] sententia diffinitiva sua [illegible] saltem ad iudicium possessionem [illegible] absenti [illegible] In mandat alium ut ad [illegible] duo sub hac forma mandamus ut admoneri venias ad diem sibi prefixam qui possideat unde si venire non possit ad diem assignatam teneri mittentem se iudici [illegible] Si eius mandat alium ut ad tu[illegible]

diem alium [illegible] erit a mandato solutus si [illegible] respondendo [illegible] ad solucionem elapso etiam die solucionem [illegible] Ex primo [illegible] Ca. xxx[illegible]

[illegible] de mittendo in possessionem causa rei seruande

Quoniam propter contumaciam mittitur in possessionem rei seruande videamus quid iuris [illegible] missione talis cum infra annum non possideat sed tamquam custos est. Sed dicunt quidam esse [illegible] In vero [illegible] aut missi dicuntur statim qui [illegible] mittitur possidere sed non [illegible] qui infra annum [illegible] ei tamen [illegible] recuperari secundum decretales aut videtur quod [illegible] reali missus possideat. Ille quidem ex primo decreto missus dicitur qui causa rei seruande in possessionem mittitur, missus vero [illegible] decreto de ille mitti qui post decursum anni possessor esse dicitur [illegible] non [illegible] lite aut missio [illegible] decreto tollatur [illegible] remanet [illegible] duobus casibus si [illegible] ille cautionem [illegible] missio fit ex secundo decreto missus [illegible] capiendi Extra de dolo et contumacia [illegible] contingit [illegible] actori ab contumacia aduerse partis [illegible] causa rei seruande [illegible] rei [illegible] actor infra annum custodienda [illegible] non potest [illegible] amittit [illegible] multorum assertionem [illegible] annum possessor [illegible] sic contumax [illegible] actor [illegible] elapso anno possessor [illegible] et declaratione publice [illegible] testem [illegible] in possessione [illegible] custodie [illegible] Ex primo [illegible]

Ca. xl. de litigiosis rebus sequestrandis

Sequestrator dicitur ille apud quem [illegible] est res que est in lite [illegible] deposita est [illegible] et [illegible] res [illegible] sequestrata est [illegible] apud sequestrum est [illegible] actor [illegible] possessor [illegible] sequestratione [illegible] causa [illegible] postulat sequestrationis [illegible]

oportet cum primo debitis respuma rescod alium pulsari. De voluntate vero partium sequestratio fieri potest sicut expressum patet. Fit etiam quandoque voluntate sine demobili res de controversia sit vel fama rei suspecta est quod depopuletur fructus vel quod res dissipata sit. Fit etiam quandoque propter contumaciam non caventis de collatione facienda. Quandoque vero propter conditionem personae ut si filius de conditione sua tutus reclamat in dubium ac etiam cum pro inuntiatum est. Fit cum sequestratas rerum carere de quibus dubitatur utrum dominus sint an eius qui se dicit liberum. Decima quod fit de sequestratione est eius rei quae in lite est vel eius fructus a possessore separatione fiet quando prohibetur quia quandoque in possessione constitutus in illa tuendus est usque ad diffinitivam sententiam etiam post missa dictarum quod appellari potest prohibitus tamen ubi in casibus ... in maior parte ... dicit ... quod possessor contumaciter ... est absens et ... denuo. Item qui ... litibus dicit se non debere operibus. Item quod timetur ne scandalum aut molestiam inferat si reus possideat. In his casibus fit invito possessore per iudicem sequestratio. De voluntate non possidentis fieri potest in omni causa quia potest si velit renunciare iuri suo. Extra de sequestratione possessionum et fructuum. Cum inter dilectos rectore ecclesiae de Bertuneya sua nobis petitione monstraverunt quod cum inter ipsum et ... rectorem quondam ... et alium super eadem ecclesia coram abbate de Spelbitan et eius collegiis quos ... iudices super dictas abbatem et conventum in possessionem ... una cum custodiae inducendi quin fructus medio tempore perceptos pro sua distraxisset libito voluntatis quibus etc. Ergo si est ita facientes fructus sequestrari per dictos et quicquid de ipsis per eos distractum invenerit in statum pristinum revocari. Extra xl. abbas qui apud ... fructus possessionis ... diffinitivae abbas possunt lite pendente sequestrari. Actor. Ca. xli. Ex iniuncto innouandi sit lite pendente.

Quod quid circa rem super quam est lite pendente quales vel quo modo est lite pendente ut nihil innouandum sit vel ... tandem multis auctoribus comprobatur. Extra ut lite pendente nihil innovetur. Alexander archiepiscopo Eboracensi. Archiepiscopo litteris prohibitionis nostrae quas ad petitionem archiepiscopi Cantuariensis et ... nullam tibi ... faciat quominus tibi et successoribus tuis liberum sit more solito ante nos crucem ... de ferre ... quousque diffinitiva sua de causa etiam tua de lite debeat. Exemplum. Extra eodem laudabilem et ... Omnibus qui in actu

paci contingit dum statim sit causale quamque suspendendo et ... ad quod licuit. Et quamque alterius actum ... aut praelatorum accusatorum ... quod sit ... non possit. Primo quoniam abbati conventui sancti Siluestri. Extra eodem significante in nostra lata causa de Scaltera quia quasdam possessiones ... sub ... iudice ... et prohibemus ne possessiones quae successerunt in loco et ... illas quas ab ... de Scaltera ecclesia sanctae Mariae percepit monasterium ad eum de ... lite pendente translatas alegat ... confirmationis ut si etiam lite mansit de ... litigiose contractus vel ... voluit ... si optinuit in iudicio in ... laboret monasterium non nunc possidente ... valeat et possidere ... de confirmatione. Alexander etc. Si quis rei litigiose confirmationem impetravit ... non ... potest de causa cognoscere et ... fine debito terminare sed si ... tunc pacifice possidebat cum in confirmationem optinuit non est licitum iudici de ipsa ... causa cognoscere aut eam diffinire absque apostolicae mandato. Exemplum super ... Ca. xlii. de litis

contestatione

Sicut non copia ... in probatione ... designat ita ... ad iudicium ... adiectum contestanda super negotio principali. Est autem litis contestatio ad negotium principalis apud iudicem ... petitionis ... subiecta ... Extra eodem de litis contestatione. Quoniam ... quae ... contra ... et ... super quibusdam ... et quibusdam aliis articulis ... iudices ... quibusdam ... responsionibus ... auditis etiam quae partes voluit ... eis causam ... ad ... venissent procuratoribus ... in ... constitutis ... responsiones ... super pluribus articulis ... fuerunt coram iudicibus memoratis. Quia in litis contestationem non inuenimus esse ... non per ... responsiones ad eam ... petitionem ... et ... secuta contestatio litis fiat processum illorum iudicum ... iudicium consilio ... ut lite non ... testium ... ad diffinitivam sententiam primo ... Si reus lite non contestata ... se absentavit ... sit causa quod actor possit in possessionem rerum petitarum ... est ... causa custodiae ... quod si ... talis sit quod in possessionem ... ut ... est ... et contumaces compellendus ... sit

Lite non [Capitulum xliiii de testibus producendis ante litem] contestatam non est ad receptionem [contestatam] testium procedendum nisi forte de morte testium timeatur vel absencia diuturna in quibus casibus cum cautela est agendum ne litis contestacio et probacionis copia fortuitis casibus subtrahatur. Senes et valitudinarii et alii testes de quorum absencia longa verisimiliter timetur etiam si non sint parati dubio admittendi sunt parte citata. Si contumax sive sit absens absque malicia vel conveniri non possit, sed si actor non convenit adversarium suum infra annum convenire potius vel saltem receptionem huiusmodi testium non denunciaverit, illi attestaciones sic recepte non valeant, nec forte hoc fiunt in fraudem ut in processu temporis oppositiones legittime ad repellendum testes vel alie locum habere non possint. Vero speciales cause possunt accidere in quibus casualiter est aliquid observandum ut si quis dicit se super aliqua electione vel copula maritali [illegible] et cui non [illegible] longior mora in spiritualibus et temporalibus paciatur etiam lesionem vel cuius sive mulieris forme tenuis occasio prebeat magis [illegible] quantitatis gradibus opponit lege divina prohibitis. In hiis casibus si contumax apparuit vel negari fuit actor dirigendi sunt quia peremptoria citacione veniente eo tempore [illegible] malicióse se occultat. Sive quia impedit ut possit ad eum citacio pervenire teste lite non contestata sunt admittendi [illegible] si de causa liquebit ad diffinitivam sentenciam procedendum. Si vero alter absens fuit et agatur de spirituali causa [illegible] ut etiam et prelatum [illegible] contra electionem maxime tam firmata aliud in eodem articulo volumus observari quod super exceptione talium personarum inspectis causis [illegible] est diffiniendum quod si forsan agatur de spirituali causa contrahendo ibi cum est implicatum clericus personam [illegible] sua conspecte [illegible] personalibus negociis [illegible] personis prudenciam magis vel minus sunt conspectandi. Si autem de temporali causa sit agendum tamdiu absens causa conspecte donec de eius obitu presumatur nisi tunc quia tunc sine culpa sit absens ut si captivitate vel egritudine aut alio iusto impedimento forsitan teneatur aut etiam [illegible] malicie non voluntate in remotis partibus moram faciat vel de facili vel in brevi citari non possit. Ei quod [illegible] non debet eis licere exceptiones legittimas admittendum contraria eligenda eo nequaquam obstante

quod de lapsu carnis possit opponi. Cum in causa multi casus occurrunt in quibus coniuges sine culpa sed nimium sine causa ratione caruerint. Sunt et alii casus legittimi in quibus possunt testes produci ut cum contra inquisitionem vel testium [illegible] faciendum. In aliis non casibus prudenter est attendendum utrum contumax actione reali aut personali conveniatur. Si reali intendatur est actor in rei petite possessionem, ut tedio affectus reus veniat. Virtus cum si venerit infra annum mediato restituenda cautione aut [illegible] satisfactione exigua compensatione possessionem recipiet. Si vero cautionem offerre neglexerit infra annum actor post annum verus constituetur possessor super proprietate dumtaxat adverso iudici defensione legittima reservata. Si super rebus immobilibus quarum possessionem [illegible] eius nomine possidet alicuius super statum in medio divino [illegible] predictis [illegible] audire sumendo eo quod ad eius noticiam perveniendo ut vel ipse veniens vel ydoneum dirigens responsalem actoris intencione [illegible]. Si non post terminum ad ultimum quod dispositum est voluit admissa tamquam lite que [illegible] ipso die quibus possessorem admodum notatus est admittendo [illegible] possessionem longi temporis et [illegible] possessionibus mediis edictis legittimis evocabit et [illegible] incidente voluntate manente negocium sumata [illegible] possessionem [illegible] auctore [illegible] alienabit cum delegatione absenti super principali questione sumata. Si autem super personali actione conveniatur mittendus est actor etiam post mobilium bonorum suorum vel etiam immobilium si forte non habeat mobilia primo debitum declarari vel in quantum decretum est etiam sentencia proferenda infra [illegible] quod [illegible] pena que magis timeri debeat [illegible] sit contentus ad aliam [illegible] si [illegible] permutabis contumax dum [illegible] infra annum vel post annum etiam audietur iuris districtionem in [illegible] malis casu de instrumento [illegible] [Capitulum xlv de absencia [illegible]]

Si lite contestata actor absens [post litem contestatam] fuit ut reus multiplici dilatione fatigetur et tamen [illegible] sine veniat de auctore iudicis legittime citatus edictis peremptoriis [illegible] iure auctenticorum peremptoria [illegible] dictorum si non est sufficiens [illegible] de causa absolvat reum de observacione iudicii et auctore in legittimas expensas condempnat. Si non sufficient de causa

disputatum ei condempnetur si de condem-
natione autem compensatis legitimis expensis fac-
tas deducat. Hec enim pena actori etiam iusti-
orem causam habenti imponitur. Si autem reus con-
tumaciter absit et iudex adhuc sufficienter
instructus non est de causa quo usque possit sententiam ferre
auditis etiam allegationibus presentis et
absente legitime citato si venire distulit
iudex non differat actorem mittere in pos-
sessionem. Si vero causa sufficienter est instructa
tunc iudex contracto hemodicio absente
legitime citato non dubitet proferre sententiam et
pro absente si invenit eum meliore causam
fovere cum eius absentia divina presentia repleatur
vel contra eum si invenit condempnandum cum
remedio appellationis absenti contumaci nullo
casu denegato ut ff. [illegible]. Ex iij l. dig.
Paulus l. xij ad ed. Non autem negligenti-
bus subveniunt iura, necessitatibus vero impeditis.
Rei publice causa tamdiu abesse quis
videtur quamdiu officio aliquo occupatus est, quod si fini-
tum fuerit officium iam desinit abesse rei
publice causa, sed tempus ad veniendum illi computatur
statim atque desiit rei publice causa abesse.
Nec cuilibet in urbem potuit [illegible] si iniquum
tale impeditus contumaciter non potuit
habebitur [illegible] sicut hic [illegible]
et naufragationis et cetera que casu con-
tingunt. Ulpianus l. xij ad ed. [illegible]
lis autem etiam eos accipimus qui ita allegati
sunt ut sine dedecore in publico parere
non possint. Regula iuris. Absentia eius qui
rei publice causa abest neque ei neque aliis
dampnosa esse debet. Ex summa iuris. Ca. xlj

De dilationibus

Dilationes quedam in
iudiciis dantur vel ante vel a iudice
et citra quam [illegible] dantur. Alie sunt
restitutorie, alie citatorie, alie deliberatorie,
alie probatorie, alie vero executorie. Restitu-
torie dantur post restitutionem eius qui fu-
erat spoliatus et sunt ij mensium ad minus.
Citatorie dantur ad causam agendam et sunt trium
vel quatuor mensium [illegible] xxx dierum [illegible]
[illegible]. Deliberatorie dantur volenti producere
oblato libello et sunt xx dierum. Probatorie
dantur volenti probare et sunt trium mensium
si probationes postulent [illegible]
[illegible] mensium [illegible] vi mensium
[illegible]. Executorie vero condemp-
nato dantur ut [illegible] executorie
sunt quatuor mensium, hodie tamen omnes
[illegible] dantur arbitrio iudicantis. Ex ij
l. dig. Paulus l. v sententiarum. In spectandis
causis [illegible] dilatio singulis causis plus
quam semel [illegible] non potest. In capitalibus [illegible]
[illegible] dilationes accusatori due dari
possunt [illegible] utraque causa cognita. Ex l. v dig.

humana est propter fortuitos casus dilationes
[illegible]. Extra ij de dilationibus. Abbas [illegible]
[illegible] et monachi [illegible] timentes se a iudicibus
aggravari [illegible] ad primam citationem [illegible]
sibi minus breve peremptorium statuit ad
[illegible] appellandum.
Et [illegible] non spectat ad iuris ordinem
dierum peremptorum [illegible]
[illegible] agit nisi forte [illegible]
[illegible] si est ita revoca-
[illegible] post ap-
pellationem [illegible] attemptatum in causa iuxta
[illegible] tenore [illegible] titulo de [illegible]
tionibus beneficiatus. Nullus autem dubitat
quod ita [illegible] subterfugit quadmo-
dum ut absolvatur qui est in [illegible]
[illegible]
[illegible] dilationibus [illegible]
[illegible] iuste [illegible] quod iniustum est [illegible]
[illegible]
[illegible] ut tibi liquebit de causa iustam
de utraque parte feres sententiam, nam dum ca-
usa anceps est protelanda, quia festina-
ta iudicia patiuntur penitentiam. Sed quod in iudicando
[illegible] non potest [illegible] est [illegible]
[illegible] differri. Si autem alterutri litiga-
tium [illegible] utilitas et rei difficultas
moram non [illegible] est media-
[illegible] estimatione [illegible] iudicis
[illegible] post [illegible] et etiam dilatio [illegible]
[illegible] qui semel [illegible]
causa danda non est. Ex summa iuris. Ca. xlij

De feriis sine vacationibus

D[illegible] que dantur [illegible] sunt ferie quarum
alie sunt sollempnes, alie repen-
tine, alie vero temporanee. Sollempnes sunt
ut dies festi. Repentine vero sicut ob [illegible]
[illegible] imperatoris vel [illegible] gesta
prospera victoria vel aliud huiusmodi restituuntur. In
hiis itaque feriis cause tractari non debent
nec sententia ferri, et si lata fuerit in die feria-
to non tenet nisi de consensu partium lata
sit. Temporanee vero ferie sunt que dantur
[illegible] colligendarum sunt duorum mensium
[illegible] in quibus similiter
cause tractari non debent. Ex dig. l. ij.
[illegible] messis vindemiarum [illegible] tempore [illegible]
[illegible] que tempore [illegible]
ut ait Ulpianus l. ij [illegible]
[illegible] dampni [illegible]
[illegible] naufragio [illegible]
[illegible] rapuisse [illegible]
et si que [illegible]
[illegible] sunt aut [illegible] dies [illegible]
est [illegible] iudicia [illegible]
Paulus [illegible]
[illegible] messis vindemiarum

Ca. xli de dilationibus [illegible]

Ca. xlij de feriis [illegible]

quod tamen tempore statuere consueverunt ad eorum lege cautum est ne diebus feriatis iudicetur nisi de voluntate partium. Paulus l. xiiii ad sab. More romano dies a media nocte incipit et sequentis noctis media parte finitur. ita quod in his xxiiii horis i. duabus dimidiatis noctibus et luce media actum est proinde quasi quavis hora lucis actum est. Extra ii de feriis. Licet vos [illegible] nec pro iugari [illegible] decreverat omnes dies tamen iudicialis strepitus diebus conquiescat feriatis qui ob reverentiam dei noscuntur esse statuti. Natalis scilicet domini, sancti Stephani, Iohannis evangeliste, Innocentium, sancti Silvestri, Circumcisionis, Epiphanie, octo diebus dominice passionis, Resurrectionis cum vii sequentibus, Ascensionis, Penthecostes cum duobus qui subsequuntur, Nativitatis sancti Iohannis Baptiste, festivitatibus omnium sanctorum virginis gloriose, duodecim apostolorum et precipue Petri et Pauli, beati Laurentii, Dedicationis sancti Michaelis, sollempnitate omnium sanctorum ac diebus dominicis ceterisque sollempnitatibus quas singuli episcopi in suis diocesibus cum clero et populo duxerint sollempniter venerandas. quibus non [illegible] sollempnitatibus feriis nisi necessitas urgeat vel suadeat pietas usque adeo quevis agendi abstinere ut consuetudinibus etiam partibus [illegible] tenetur nec [illegible] diebus [illegible] licet diebus feriatis cum [illegible] vindemiarum [illegible] utilitates hominum indulgentia [illegible] si de partium processerit voluntate Extra ma sunt.

Ca. xliii de trugua et pace

Adpositam quoque iudicis spectat ut dissidentes faciat truguam pacemque servari vel reformari. Est autem trugua securitas prestita personis ac rebus discordia non finita. pax id est discordie finis. Quinta sunt truguam spectantia. Scilicet. In clerici, monachi, peregrini, rustici quoque cum animalibus quibus terram colunt. Secundo ut in tempore ut nequis alium faciat [illegible] ab adventu quoque domini usque ad octavam epiphanie et a septuagesima usque ad octavam pasche. Extra de feriis quandoque. Item in forte [illegible] ab hora feria quarta [illegible] trugue [illegible] dominicam [illegible] passionis. Licet atque dicta sunt in trugiis [illegible] [illegible] [illegible] trugue [illegible] missione [illegible] que dicta sunt in truguis canonicis continentur in utroque iudicio contentionalibus [illegible] observandum est quod in datione trugue sunt [illegible] nam fides si promittatur etiam hosti servanda est [illegible] promissa [illegible] in bello [illegible]

sed et [illegible] aliquibus [illegible] suas iniuste [illegible] si [illegible] non potest [illegible] [illegible] talis si quid non debet [illegible] [illegible] diebus [illegible] non [illegible] aliam [illegible] passim [illegible] et iudicis [illegible] Extra [illegible] ca. xxiii q. viii [illegible] ut nulla [illegible] [illegible] quadragesimali tempore [illegible] cum tempore [illegible] est abstinendum [illegible] [illegible] quadragesimali tempore pro defensione sua cum [illegible] [illegible] est bellorum [illegible] [illegible] ne videlicet deum videatur [illegible] temptare si [illegible] et sic ac [illegible] [illegible] non [illegible] [illegible] detrimenta [illegible] Extra i de trugua et pace. Treugas autem fieri post occasum solis usque ad ortum [illegible] solis ab adventu domini usque ad octavas epiphanie et a [illegible] usque ad octavas pasche ab omnibus inviolabiliter observari [illegible] Si quis autem treugas [illegible] post [illegible] si non satisfecerit [illegible] [illegible] dictet [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

Satisdatio. Ca. xliiii de satisdatione.

Satisdatio est species cautionis illa videlicet que fit per pignora vel fideiussores. nam cautio fit etiam per stipulationem vel simplicem promissionem vel iuramentum. aliquando [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] Extra de [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] satisdatio eo nomine appellata est quod satis fiat. nam ut satisfacere dicimus ei cuius desiderium implemus ita satisdare dicimus adversario nostro qui pro eo quod ab nobis petiit ita cavit ut eum hoc nomine securum faciamus datis fideiussoribus. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] Marcianus l. i de [illegible] Sciendum est possessorem in [illegible] [illegible] satisdare [illegible] [illegible] possessor [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] sola [illegible] [illegible] [illegible] usufructu [illegible] [illegible] qui usumfructum [illegible] ait possessorem non esse [illegible] et esse [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

Ca. xlv de pena calumpnie

Ipso autem iure tutum est ut sacrosanctis evangeliis propositis tribunal ante sedem iudicis deponatur idque ab initio litis usque ad finem permaneat nec amoveatur nisi finita vel diffinita quo totius consistorii latitudo dei nominis repleta presentia [illegible]

ad sacrosanctis scripturis metu moveat et
reverentiam ad inquisitionem veritatis omnis
iniquitatem compescat. Itaque sola satisdatione
nichil aliud restat nisi ut iusiurandum co-
gatur tam ab eo qui intendit quam ab
eo qui fugit ut ne quid nisi se calumpnias
se opposituros existiment. Sed et ipsi patroni causarum qui
fideliter possunt se commodare alterutrum contesta-
tione litis iuramento artantur ad veritatem
et fidem. Iurant enim quod cum omni virtute
sua omni ope quod iustum et verum existimaverint
clientibus suis inferre procurabunt nichil
studii relinquentes quod eis possibile
est et quod pro industria sua non prosequentur
lites iam captas opportet ambo cum iusta
[illegible] vel terminum finiant. Iustinianus
[illegible] proemio calumpnie iurare cogitur
et actor et reus cum ipsis partibus advoca-
ti [illegible] de iure calumpnie. Honorius [illegible] Eu
[illegible] canonibus respicitur ut clerici sumo
iurare non audeant. Dignum est ut tamen
ordo clericatus [illegible] iuramenti calump-
nie [illegible]. Item nec abbas nec ali-
quis monachus vel sanctimonialis in
[illegible] causa seu civili seu crimi-
nali [illegible] appellatur aliqua ratione [illegible]
[illegible] aliis [illegible] defensoribus [illegible]
[illegible] esse suo nomine [illegible]
[illegible] cum hac conditione ut [illegible]
[illegible] vel quisquis clericus in
[illegible] prelato suo nomine iurare audeat.
[illegible] Romana ecclesia in his temporibus in
[illegible] ecclesiasticis et rebus spiritua-
libus cum agitur iuramentum calumpnie nec
dare nec recipere consuevit. Ex quo tales
cause non [illegible] distinctione sed [illegible]
[illegible] fine debitum [illegible]
debita [illegible] ante [illegible] calump-
nie [illegible] iudicium
Eugenius [illegible] causis [illegible]
[illegible] calumpnie passim [illegible]
[illegible] cause [illegible]
[illegible] principales
personas [illegible] que tamen
[illegible] non [illegible]
illud [illegible]. Dominus [illegible]
[illegible] voluntariis quam arbitrali-
bus [illegible] qui in [illegible] agitur iura-
mentum de calumpnia [illegible] sic [illegible]
[illegible] iuramentum calumpnie datur. Est
autem calumpnia [illegible] petitio vel [illegible]
[illegible] iuramentum calumpnie
[illegible] calumpniandi [illegible]
[illegible] aut [illegible] lite [illegible]
[illegible] veritatis [illegible]
[illegible] itaque cause. Ca. j. de iur. calum.
In [illegible] spiritualibus de calumpnia iurare

debent autem iurare persone principales [illegible]
[illegible] sindicus et actor [illegible]
legittimam administrationem habent. [illegible] non si
[illegible] esse nomine iurant [illegible]
[illegible] magna [illegible] causa
[illegible] deploratur [illegible]
[illegible] persona [illegible]
[illegible] quemcumque [illegible]
super contractibus [illegible] nomine suo iurare debet
[illegible] non est [illegible]
[illegible] quemcumque [illegible] super contractibus
[illegible] nomine suo iurare debent [illegible]
[illegible] autem adulti quod est [illegible]
[illegible] vel curator iurare [illegible]
[illegible] vel rectores. Iuramento calump-
nie [illegible] persone [illegible]
quod credit se iustam causam habere [illegible]
non negabit quod credet [illegible]
[illegible] quod dilationem [illegible] non
petet [illegible]
[illegible] aut promittet [illegible] advocato
vel aliis [illegible] indulgen-
tia [illegible]
[illegible] iustam [illegible] Et
[illegible] non [illegible] nec [illegible]
[illegible] detur [illegible] dilatio nulla [illegible]
[illegible] non iuramentum [illegible] volunt [illegible]
[illegible] actor [illegible] si reus [illegible]
nec appellare [illegible]
[illegible] que in iudicio
[illegible] iurare [illegible] non [illegible]
[illegible] appellationis non [illegible]
[illegible] principali [illegible]
non [illegible] iuramento calumpnie [illegible] et
[illegible] libellum [illegible] Ca. [illegible]

Iuramento [illegible] [illegible]
[illegible] debet [illegible]
et [illegible] debet
tale quod actor possit [illegible] si reus neget
et tales quibus [illegible]
[illegible] non [illegible]
quibus [illegible] si reus neget [illegible]
[illegible] regula
[illegible] non sufficit [illegible]
[illegible] debet [illegible]
[illegible] ut
[illegible] et [illegible]
reus [illegible]
[illegible]
[illegible] debet [illegible]
[illegible] de credulitate [illegible]
[illegible] copia [illegible]
[illegible] et [illegible] ad
[illegible] quo [illegible] reus
quod [illegible] si non [illegible]
[illegible] est si [illegible]
[illegible] etiam [illegible]

et sic eos repellere. Et nota quod non solum per testes sed etiam per instrumenta potest actor probare si velit. Porro tamen presumptores vel negatiue necesse sunt auctori probationes. Est autem probatio rei dubie per argumenta que rei ostensio sic dicta a probe ad dubia que res agit que probat. Illi siquidem incumbit probatio qui dicit non ei qui negat. Negantis enim factum per rerum naturam probatio nulla est. Species probationis sunt iiii. Prima per rei euidentiam ut si quis in adulterio fuerit deprehensus. Secunda per famam. Tercia per presumptionem. Quarta per instrumenta. Ex hiis que possidet probationes dicuntur [illegible] religione non in [illegible] et [illegible]. In aliquibus probatio non est necessaria sicut in probatione iuris [illegible] [illegible] in suis [illegible] [illegible] est. Dicuntur probationes [illegible] que est rei dubie per argumentum iudici faciens fidem. Iudicia probationum est [illegible] aduersario [illegible] publica cum [illegible] idonea [illegible] posita ut ei fidem faciamus. Nam aduersario [illegible] fidem facere possumus. Actori probatio incumbat [illegible] donec intencionem teneat vel teneri videatur. Tenet interea si reus confessus vel conuictus sit tenere videtur. Ut si reus dicit se suscepisse asserit tamen se soluisse. Si de intencione constat reus [illegible] excipere vel elidere intencionem. Ex alio [illegible] [illegible] reo [illegible] probat debet exceptionem quam admodum actor intencionem. Reus enim in exceptione actor efficitur. Argumenta sunt que causam indicant atque ostendunt ut testes et instrumenta et indicia. Omnia [illegible] [illegible] sunt que lege non sunt reprobata ut domestica testimonia vel instrumenta et indicia. Inepta sunt que per se fidem non faciunt cum aliis non coniuncta [illegible] unus testis et domestica instrumenta [illegible] de probationibus [illegible] [illegible]

Ca. lij de [illegible]

Quoniam apud nos contra [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] aliquis intencionem suam fundamus instrumentis et testibus ei facere [illegible] [illegible] [illegible] si [illegible] nolunt fides probationibus non [illegible]. Nos enim [illegible] fit suffragium [illegible] tum alie legitime probationes [illegible] esse non [illegible] talem consuetudinem reprobamus [illegible] [illegible] per iudicis ordinarii [illegible] [illegible] est donec probetur. Item [illegible] qui [illegible] officium [illegible] tamquam [illegible] non dubium ad [illegible] [illegible] et [illegible] [illegible] causa [illegible] que [illegible] [illegible] [illegible] et monasterio [illegible] agitatur [illegible] [illegible] puella eadem [illegible]

in monasterio illo intrare [illegible] ut sibi [illegible] valeat [illegible] [illegible] [illegible] quid agi debeat [illegible] [illegible] non solum probationes [illegible] quas [illegible] voluit [illegible] mulieres illas que ad inuestigandum signa virginitatis [illegible] puelle fuerunt [illegible] introducte. Veritatem probationes alias [illegible] negatiuam [illegible] quas [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] et quia ut dicitur tamen [illegible] manus fallitur et oculus [illegible] volumus [illegible] [illegible] honestas matronas [illegible] et [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] puella virginitatis [illegible] sit [illegible] [illegible]

Ca. liij de probationibus negatiue

Licet autem [illegible] [illegible] negatiue sit quod negantis factum per rerum naturam probatio nulla sit [illegible] tamen [illegible] [illegible] negati [illegible] [illegible] si [illegible] sit per actorem [illegible] [illegible] duo [illegible] [illegible] et tu possideas quas res [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] non [illegible] aliquam [illegible] illas [illegible] debes probare negatiuam [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] affirmationem [illegible] reus sponte [illegible] voluit negatiue probationem [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] cum dicat [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] probare tenetur [illegible] [illegible] probationem fit dilatorium [illegible] tamen [illegible] reus [illegible] suo [illegible] [illegible] negationem [illegible] exceptionibus [illegible] reus efficitur actor probare tenetur exceptionem. Ex de probationibus [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] falsam assertionem [illegible] [illegible] [illegible] litigator [illegible] non [illegible] [illegible] negationem probare tamen negatiuam [illegible] rerum naturam nulla sit directa probatio [illegible] [illegible] [illegible] aut [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ordinario [illegible] ordinario [illegible] semper adhibeat aut publicam si [illegible] [illegible] aut duos viros [illegible] qui fideliter [illegible] [illegible] acta conscribant [illegible] citationes dilationes recusationes exceptiones petitiones responsiones interrogationes confessiones testium depositiones instrumentorum productiones interlocutiones appellationes et renunciationes conclusiones et [illegible] que [illegible] competenti ordine conscribenda [illegible] designando tempora et [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] scriptores [illegible] ut si super [illegible]

Secundum quod [capitulum] LIII de probationibus cap[itulum] sit
iudicium suum regendorum cum duce probacionis
tale sit ut inter utrumque persona iudicis
medio duorum sedeat videlicet actoris et rei
unde sicut inde testes [...] possunt ad
cognicionem iudicis instruendam [...]
[...] iudex quos [...] ad
fidem sibi faciendam admittat quod si am-
borum partium testes sunt eque idonei pos-
sessoris testes vincunt cum favorabilior sit
ratio ad absoluendum quam ad condempnandum prop-
ter quod in liberali causa magna si utriusque partis
testes equales fuerint libertatis sunt pre-
ferendi nam possessori [...] alii dantur unus
est manifesti [...] quod qui
obiecit prescriptionem longissimi temporis [...]
[...] debeat nisi [...] possidet et ca-
[...] debeat optime [...]
[...] quod ut asseris [...] in [...]
[...] legitima [...] vellet
[...] quod [...] more [...]
tis legitime probavit [...] in [...]
[...] gradu [...] aliud [...]
[...] duobus quod agendum sit cum quidam
alius probare vellet [...]
[...] canonice [...] publicata
[...] se [...] gradus [...]
[...] est probari [...] in [...]
sacerdotes et alia [...] legi [...]
[...] negativa probat [...]
[...] que [...] testibus possunt fide dig-
nis legitime contra eos [...]
[...] purgare valeant quoque [...]
[...] testis [...]
[...] probatione nega-
tiva [...] possit affirmativa [...]
[...] probari [...] audiatis [...] minus
[...] est [...] legitimas [...]
[...] testibus [...]
[...] valeat testimonium [...]
[...] negativa non [...]
testes producit ad probandum negativam [...]
non valet [...] si [...] actor
duobus testibus affirmativam et reus aliis
duobus negativam [...] testes
actoris [...] testes rei
[...] Cap. LV de testibus diligendis

Testes sunt quos quisque ante iudicium
[...] sibi alligat [...] testa-
mento solent adhiberi sicut signa-
tores eo quod testamentum assignant [...]
de testibus testis [...] persona sit
[...] et [...]
[...] solet [...] quos inducit
[...] debet [...] pro testimonio [...]
[...] testi-
monium [...] iudicia et testimonia

que nec iusta nec vera sunt vendenda [...]
falsa vendunt multa [...]
[...] quia [...] etiam [...]
violenter datur [...] tam [...]
ab illo qui eum [...] item ubi [...]
[...] suam [...]
[...] necessitate cogente [...]
testimonium veritati [...]
[...] veritate [...]
[...] quia magis [...]
[...]
privilegiate [...] sacerdotes cogendi
sunt [...] testimonium dare si talis sit causa
in qua liceat ei ferre testimonium [...]
[...] in causa sanguinis [...]
alii [...] etiam sacerdotes
vel clericos [...] laicis [...]
[...] fide [...]
[...] et [...]
cum [...] se purgare [...]
[...] statuit [...]
[...] testes non [...] et ut
[...] idonei et fideles in testimonium
[...] et ut nullus testium [...]
[...] Nullius testimonii
[...] religiosus [...]
[...] iudicium [...]
[...] statu-
tum est ut [...] testium [...]
[...] et [...]
[...] et [...]
[...] testes [...] et alii [...]
aliqua causa [...] ad testimo-
nium admittantur [...] Cap. LVII de testium producendis

Producendi autem sunt [...]
testes in iudicio [...]
[...] debent quod veritatem
dicent quam in illa causa noverit et quod [...]
non admiscebunt et quod testium [...]
[...] in causa [...]
[...] debent quod non venerint ad testifica-
dum [...] timore debent autem
inquiri testimonia de causis [...] loco tempore
[...] auditu [...] fama [...]
[...] tamen quod testium auditu
non valet [...] est quod [...]
[...] testium de
auditu valet [...]
[...] item in memoria
[...] item [...]
item [...] in articulo
mortis et [...] qui testes producat eos
[...] producantur
[...] et [...]
[...] publicatis
[...] nec [...]
[...] testes [...] est in illo articulo

[illegible]

Ca. lxvij. de his qui ab attestatione repelluntur

[illegible]

Ca. lxviij. de eodem

[illegible]

Ca. lxvij. de his qui ab attestatione repelluntur

Ca. lxviij. de eodem

ferendos esse de crimine quocumque inde
de plano noluerint nisi precesserit in
eos de plano subiacere oporteat et absque
[illegible] sententiatione fame. Extra de [illegible] de
[illegible] in criminalibus vero forsitan [illegible] ad
testificandum admitti pendente accusa-
tione de crimine contra ipsum [illegible] et accu-
sati nisi se purgaverint in [illegible] ab accu-
satione de [illegible] ordinum repellantur
Actor.

Ca. lxx de infamibus repellendis

Infames non solum ab accusatione sed etiam
a testimonio repelluntur sicut pluribus
auctoritatibus colligitur. Ca. iij. q. v. Eusebius.
[illegible] Constituimus [illegible] qui notati sunt
crimine vel [illegible] maleficii periuri sacrilegi
raptores adulteri [illegible] suspecti homicidii
domesticidii [illegible] qui raptum fecerunt et
qui falsum testimonium dixerunt seu qui ad sorti-
legos divinos [illegible] convenerunt [illegible] vel
latrones ad accusationem eorum vel ad testimonium
sunt admittendi quia infames sunt et
iuste repellendi [illegible] sunesta est [illegible]
[illegible] in [illegible] infamia [illegible]
[illegible] alii cum [illegible] que delicti de-
clarata [illegible] alii que pene sunt illi
qui dampnati [illegible] publicis qui [illegible]
[illegible] quod statum [illegible] dampnis
infamie [illegible] impletum [illegible] subeunt
[illegible] fama sive [illegible]
nec [illegible] est illese dignitatis status a
[illegible] cum [illegible] que
[illegible] sunt legibus et moribus
[illegible] infamia [illegible]
[illegible] et [illegible]
[illegible] si quis famosus iudicio [illegible]
[illegible] restitutus fuit [illegible]
[illegible] infamia [illegible]
[illegible] l. i. ad [illegible] dicitur
infamia notantur qui [illegible]
[illegible] et [illegible]
[illegible] sunt [illegible] erit qui
[illegible] iudicio [illegible] iuste
[illegible] qui [illegible] fecit qui in
iudicio publico calumnie [illegible]
ne [illegible] quod fecisse [illegible] erit qui
[illegible]
[illegible] et [illegible] suo nomine dampnatus
[illegible] erit [illegible] l. publicorum
[illegible] infamiam [illegible]
[illegible] qui id pati meruit si [illegible]
[illegible] dampnato [illegible]
[illegible]

Ca. lx de numero legitimo

Debent autem esse testes ad minus duo
quia in ore duorum vel trium [illegible]
tamen casibus plures requiruntur ut quod
[illegible] vel cardinalis accusatur [illegible]
[illegible] de crimine [illegible] testamentis

[illegible] testes requiruntur secundum leges que [illegible]
[illegible] decretales [illegible] de
testamentis [illegible] dicit quod circa intestamentis
sufficiunt duo testes aut tres vel [illegible]
[illegible] decretales esse restringendas ad [illegible]
[illegible] ut si in testamento vel codicillis
aliquid legavit [illegible] vel aliis
[illegible] ad illa valent et duobus
[illegible] testibus [illegible]
[illegible] testium est [illegible]
[illegible] causa sufficit unus testis [illegible]
dignitatis qui ad [illegible] fidem [illegible]
[illegible] unus [illegible]
[illegible] unus testis [illegible]
[illegible] non infertur ut si dubitetur an aliquis
baptizatus sit [illegible] super hoc unus testis
sufficit [illegible] si de consecratione ecclesie dubi-
tatur [illegible] testimonio
[illegible] mea [illegible]
[illegible] symonie in [illegible]
[illegible] dicat se [illegible] qui con-
[illegible] dote [illegible] que
[illegible] filie sue [illegible] iudicio [illegible]
[illegible] qui [illegible] est ablatum [illegible]
[illegible] Ca. ij. q. v. [illegible] sub [illegible]
[illegible] nisi cum lxx duobus testibus [illegible] aut
cardinalis nisi [illegible] testibus non dampnatur
[illegible] cardinalis [illegible] nisi cum
[illegible] testibus non condempnabitur. [illegible]
[illegible] acolitus exorcista lector [illegible]
nisi in vij testibus non condempnabitur. Testes
autem accusatores sine aliqua sint infa-
mia [illegible] nullam [illegible]
[illegible] esse [illegible] aut [illegible]
[illegible] que fit [illegible]
aut de [illegible] testes
[illegible] tales sunt qui et accusare possunt
[illegible] ad sacra [illegible] evangelii [illegible]
[illegible] ut [illegible]
[illegible] privilegio [illegible] romane
ecclesie intelligitur vel [illegible] quorum
qui tamen non sunt [illegible] et [illegible]
[illegible] si [illegible]
[illegible] laudabilibus [illegible]
[illegible] apparuit [illegible]
[illegible] testis
[illegible] testium [illegible]
et dampnari potest. Ca. iiij. q. iij. [illegible] te-
stis [illegible] non audiatur et [illegible]
[illegible] fulgeat. [illegible]
[illegible] qui [illegible] diebus [illegible]
[illegible] est [illegible]
[illegible] sunt admittenda [illegible]
[illegible] actionis [illegible] Ex. de testibus
et at [illegible] ne [illegible]
[illegible] sit [illegible] in
causa sive super testimoniis sive [illegible]

aliis contestibus quos agitur vel scriptura eorum vel testium adminiculis fulciatur, tamen obtineat firmitatem quam et possunt et debeant duorum vel trium testium bonorum testimonia, generale salva tamen appellatione. Secus autem testium adminiculis tum respectu non ex sed ad testium qualitatem ratione eorum deposita quibus potius credendum videatur constat ex quibus motum animi sui convenit iudicem informare. Si ergo testes ex parte monachorum producti tamquam [illegible] fuerint quod eorum auctoritas aliorum sit multitudini preferenda ab impetitione archidiaconi absolvatur eorum. Idem monachi non de [illegible] fratribus ac quibus testes [illegible] adducere absque iuramenti prohibitione non possunt nisi forsitan ante remittantur. extra ea. Cum causam.

Ca. iii. hoc de varietate attestationum

Sunt autem quedam quorum diversitates obsunt testimoniis et notantur his versibus: Res, persona, locus, gradus hi sunt contraria, tempus. Res quidem quando cum unus dicat de vinea et alius de alia, vel res petita vel unus dicit de facto uno et alius de alio ubi de facto queritur, non valet eorum testimonium cum singuli sint in testimoniis suis singulares. Persona vero quando cum agitur [illegible] aliquem vel quis de facto persone et unus dicit de una, alius de altera, non valet similiter eorum testimonium ut supra premissa. Gradus autem quando cum agitur de consanguinitate et testes variant in gradu computationis, similiter non valet. Locus etiam reddit testium dissonum sicut patet in exemplo in decretale [illegible] et tempus ut si unus uno tempore et alius alio dicat se audisse. Hoc tamen intelligunt quando in facto non notabili sicut in homicidio. Nam in facto continuato sicut est adulterium dicunt diversitatem loci vel temporis non nocet quia [illegible] diversificant et si non probant eodem adulterium probant tamen illum esse adulterum [illegible] testium [illegible] si unus dicat in die dominica et alius hora nona talis diversitas non nocet quia [illegible] de loci [illegible] in facto durabili non nocet diversitas temporis ut si dicat unus se vidisse eum celebrare missam in [illegible] altius [illegible] alius dicat [illegible] quia secundum illud [illegible] solet. Idem et in similibus. In summa vero nota quod diversitates sive contrarietates testium quod si testes unus contradicit sibi non valet eius testimonium; si autem alteri [illegible] non valet tamen sunt in testimoniis suis singulares. [illegible] non pluribus prevalebit [illegible] testes sunt omnes et [illegible] parte producti sunt [illegible]. [illegible] autem dicunt testes [illegible] parte [illegible] fidem sibi [illegible] sicut in instrumentis aliud est quam illa possunt [illegible] ea producant de testibus aut [illegible] testificaturi sunt. Ca. iiii. [illegible] et simplicis testimonii [illegible] in

[illegible] est pluribus testis dum ad [illegible] testium aliquid deponit adiciat totam testimonium fidem [illegible] mendacium decoloratur. Nichil ergo eadem quod [illegible] videtur addendum est. Ca. iiii. q. ii. [illegible] testes cum eius [illegible] contumaciis sunt et negatoris equalitatis et iudicis motus [illegible] sequenda sunt omnia testimonia. Si non [illegible] quidam eorum aliud deponunt [illegible] tenendum est quod nature negotii convenit et quod [illegible] aut [illegible] sufficiens [illegible] confirmabit quod iudicis motum animi sui [illegible] convenit et testimoniis [illegible] veritati [illegible] esse. [illegible] in testibus fides dignitatis mores [illegible] commendanda est et ideo testes qui adversus fidem sue testationis vacillant audiendi non sunt. [illegible] in testibus considerandum est si simplex testimonium dicat utrum eundem [illegible] sermonem affirmant an eadem que [illegible] [illegible] videantur. [illegible]

Ca. v. hoc de [illegible]

In causa [illegible] matrimonii duo testes sufficiunt sicut in ceteris causis. [illegible] de testibus et [illegible] consanguinitatis [illegible] aliquando [illegible] et [illegible] probari [illegible] testibus [illegible] qui de ea consanguinitate sunt vel [illegible] et [illegible] eius loci [illegible] legittime [illegible] autem testium [illegible] duplici [illegible] non [illegible] [illegible] vel [illegible] ad [illegible] [illegible] ipsi dicunt [illegible] accepisse [illegible] suis et [illegible] [illegible] uxore [illegible] assidua [illegible] et alia [illegible] possunt ad testium [illegible] q. [illegible] et honorem [illegible] sunt [illegible] est [illegible] nobilitatis et potentia [illegible] testium esse eius [illegible] et ideo non est aliquatenus admittendus. Idem si matrimonium est firmatum [illegible] sine [illegible] dissolvi [illegible] Cum quis [illegible] aliquam cognovisse [illegible] sunt testes [illegible] de [illegible] autem [illegible] fama sufficiat vel [illegible] testibus sit procedendum [illegible] se [illegible] esse fatentur [illegible] affirmant [illegible] testium [illegible] de [illegible] vel [illegible] de auditu [illegible] violente fama [illegible] subministret ac alia legittima [illegible] sufficiant [illegible] est testimonio [illegible] et cum [illegible] atque [illegible] motum animi sui [illegible] que [illegible] confirmabit. In [illegible] ut [illegible]

et affinitatis gradibus computandis ualeat testimonium de auditu tamen ubi [illegible] uita testes de uisu deponere non ualent usque ad gradum septimum computando quia tamen pluribus exemplis et certis [illegible] didicimus ex hoc multa contra legittima prouenisse coniugia statuimus ne super hoc recipiantur testes de auditu tamen cum iam quartum gradum prohibitio non excedat nisi forte persone graues extiterint quibus fides merito sit adhibenda et ante litem motam testificata didicerint ab antiquioribus quidem non utique uno tamen non sufficeret et ille si uiueret uincet [illegible] duobus ad minus nec ab infamibus et suspectis sed a fide dignis et omni exceptione maioribus cum satis uideretur absurdum illos admitti quorum repellerentur auctores nec tamen si unus ab aliquibus uel infames ab hominibus bone fame acceperint quod tamen plures testantur et ydonei testes debent admitti cum secundum ordinem solitum iudiciorum non sufficiat unius testis assercio etiam si presidiali dignitate prefulgeat et actus legittimi sint infamibus interdicti. Testes autem huiusmodi proprio iuramento firmantes quod ad ferendum testimonium in causa illa odio amore uel timore uel commodo non procedant personas expressis nominibus uel demonstratione seu circumlocutione sufficienti designent et ab utraque linea singulos gradus clara computatione distinguant et in suo iuramento includant se accepisse a suis maioribus quod deponunt et credere ita esse. Sed nec tales sufficiant nisi iurati deponant se uidisse personas uel saltem in uno predictorum graduum constitutas pro consanguineis se habere. Tollerabilius est enim aliquos contra statuta hominum dimittere copulatos quam coniunctos legittime contra statuta domini separare. Dominus Innocentius.

Ca. lxiiij de reprobacione testium

Regulare quod est secundum leges ut testes ad testimonium [illegible] etiam inuiti compellantur. Sed [illegible] quidam tamen [illegible] ualitudinarius aut [illegible] absentes quorum causa rei publice [illegible] similiter affines [illegible] aut [illegible] consanguinitatis et affinitatis quod [illegible] etiam [illegible] affectio uel ut libertus contra patronum [illegible] canones non mouendi sunt nec cogendi inuiti [illegible] litigare non possunt. Item etiam clerici [illegible] compelluntur [illegible] capitale [illegible] iudicium aliquis mortale [illegible] est et etiam [illegible] tenentur [illegible] ei denunciet [illegible] aut [illegible] testes quia concedunt leges de publicis iudicijs [illegible] quibus [illegible] priuilegium ne possint compelli [illegible] possunt compelli. Preterea secundum canones

dicitur doctores [illegible] non esse testes compellendos [illegible] liberi [illegible] clariores [illegible] ubi agitur [illegible] in modicum [illegible] compellitur. Item etiam in modicum [illegible] compellitur. Item enim compellantur [illegible] pecuniaria [illegible] uel alios [illegible] multum compellentur [illegible] sicut [illegible] compellentur etiam [illegible] monachis [illegible] de testibus [illegible] clericus [illegible] de testibus [illegible] testificari [illegible] et compellendi. Item testium [illegible] de consanguinitate [illegible] testis [illegible] testium [illegible] non dubitatur. Item [illegible] inquisitionis articulis tam de fama [illegible] qui [illegible] cum [illegible] longe maiores [illegible] testes qui nominati fuerint [illegible] testium [illegible] testes qui fuerint nominati [illegible] qui super [illegible] uel timore subtrahunt uel odio [illegible] testium [illegible] Dominus Innocentius. Ca. lxv

D[illegible] de illa iij de instrumentis et fide

[illegible] instrumenta. Est autem instrumentum [illegible] aliquis rei [illegible] instrumentorum. Aliud est publicum aliud priuatum. Publicum est quod habet publicam auctoritatem et huius species sunt tres. Est enim publicum quod per manum publicam id est per manum tabellionis in forma publica factum ut sunt carte tabellionum. Et est publicum quod [illegible] iudicis [illegible] publice est deductum. Est enim publicum autenticum sigillo signatum [illegible] instrumentum uel [illegible] est [illegible] autentica [illegible] instrumenta. Item priuata [illegible] subscriptionem [illegible] publica instrumenta [illegible] non [illegible] priuata publicam instrumentum [illegible] subscriptionem habeat [illegible] testium [illegible] aut [illegible] subscriptione [illegible] uel testium instrumenta priuata non faciunt fidem [illegible] qui ea scripsit [illegible] tamen [illegible] fides instrumenti [illegible] testes et [illegible] instrumenta [illegible] sunt in [illegible] testibus [illegible] fallit [illegible] casibus [illegible] in quibus instrumenta [illegible] testibus [illegible] maior [illegible] scriptura [illegible] non [illegible] testes [illegible] instrumentum. Item si quis [illegible] et [illegible] causa [illegible] fieri [illegible] scriptura [illegible] ut [illegible]

rei ecclesiastice et etiam monialibus capitulis qui
remoti sunt a memoria hominum. Instrumenta
non nota que scribuntur diu post ab initio et eadem
parte prolata fidem sibi derogant. Ex eodem
l. ij. Item est contrarium de falsitate alicuius
cuius documento tibi fuerit extra de verbis instru-
menta sua actori exhibere non cogitur nisi
intentione fundata. Actor enim suis instru-
mentis intentionem etiam fingerent partis probat
dz. Ex. ij. de fide instru. Item Si scripturam
autenticam non inveniamus ad exemplaria
nunc fac possimus. Alexander iij. Scriptura
non autentica si testes inscripti decesserint
nisi manu publica facta fuerit ita quod appareat
aut publica aut autentica sigilla habeat
per que possint probari non videtur nobis aliquam
firmitatem habere. Hic idem hostiensis in summa
Instrumenta cause dicuntur omnia quibus causa
instrui potest sive testimonia sive testes. Inter
hec instrumenta sunt apoche et antapoche.
Apocha est que creditor scribit se accepisse de-
bitum vel dominus se colonum suscepisse. Antapo-
cha est qua debitor se usuras creditori sol-
visse profitetur vel colonus dominum rem re-
cepisse vel pensiones ei se solvisse dicit. C. e. t.

Ro. de presumptionibus

Postquam de ... probatione
dicendum est ut etiam de quadam pro-
batione i. de presumptione pauca subiungamus.
Presumptio est alicuius facti dubii semiplena in-
vestigatio. Inter hec differt a probatione quia pro-
batio facit plenam fidem, presumptio non. Alia te-
meraria et hec reprobatur. Alia non probabilis et hec
admittitur. Inducit enim purgationem licet non suf-
ficiat ad condempnandum. Alia quoque violenta
et hec statutum ita quod summa presumptio ... ubi
non ius presumit nec statuit de presumptione
tali recipit probationem in contrarium. Si violen-
ta sit ... non statuat inde hoc est ...
statutum talem presumptionem non recipient
probationes in contrarium. Oriuntur presumptiones ex ca-
... loco tempore et etate ceterisque modis
que notantur his versibus: Si vis scire quid
dicit sit presumptio ... qualis locus
... fuga fletus ... frequens
... negligentia ...
... forma consuetudo modus pre-
sumptionis ... et etas presumuntur aut tam ...
... quod ... ita ... contra ... est
autem presumptio mediis hoc admittit probationem
in contrarium sive ... sit quousque probabilibus
... Est etiam presumptio iuris quod
... sit ... est quod ... sine ...
... Et ideo probationem in contrarium non ad-
mittit ... dicit ... quod sibi videtur ut ...
illa que animo lapsus ... recesserit ...
... appellanda sit. Si non sit
... in contrarium admitti probatio non admitti ...

probatio probabat ... ut favor impedi-
at vel ... probatio contraria ... est
... presumptionis est ut ei stetur do-
nec ... probatum. Presumptio non natura-
... bonum ... presumitur ... non
malum ... actum ... Ex. ij. de presump-
tionibus. Bonefacius ... aut ...
quod ... nocens subterfugit quemadmodum
ut absolvatur qui est innocens ... quod
... cum ... subterfugere
iudicium ... Alexander iij. littere
t. f. recepimus nobis ... quod ... ab a-
... qui uxorem accepit ... separari
accusatores matrimonii ... testes
fuerunt asserentes quod ... mulier ...
... matrimonium ...
... sola cum sola nudus cum nuda in eodem lecto
iacuit et ut credebat ... ut eam co-
gnosceret carnaliter ... multis ... vero ...
et fatebatur ... quod ... et ... t
talis ... quod ... violenta ... presumitur
fornicationis ... sua ... coniugali
ita quod ... licentiam ... illa du-
cendi aliam habeat mulierem ... sine spe
coniugii remanente. Hostiensis in summa. Ro.

De iureiurando

Post predicta quia iniurandum aliquando
locum probationis ... quasi
... dicendum ... iuramentum ... est
assertio vel negatio de aliquo ... alte-
... firmata. Huius species sunt due. Aliud
est assertorium. Aliud promissorium. Asser-
torium est quod iuratur super preterito vel presenti.
Promissorium est quod super futuro ... ut
cum iurat quis se daturum aliquid vel facturum
et hoc quod fit in iudiciis vocatur ... calumnie
... est ... assertorium
... quadruplex est ... est ... ut
dicens ... mihi ... tibi debere x. et de-
... vel sacramento ... te velle ...
non potest ... iurando ... non debere ...
vel ... Item est ... quod ...
... probationis ...
quia ... non potest nisi ... allegare
... est iudiciale ... partis differt
iuramentum. Et ... olim ... sic
diffiniebatur ... iuramentum ...
... quod ... hodie ... verus ...
... est iuramentum
... quo ... sua ... Hostiensis in summa.
Cum alia instrumenta ... ad
... et ... iurandum
... probatio ... est ... locum
... obtinet ... aut ...
... in iurando ... de ...
... causam ... religio ... iurandi id facit
ut ... qui ... in iurando
... actum est ... sacramento

obviat. Et quod dixi exceptionem actori nocere
dari unde et si tu actor, et tu possessor, et pro-
non eadem ratio est in reconventione, ut in capitulis notat
super capitulo de plus petitionibus. Contra quem proponuntur exce-
ptiones, ut super eos proponuntur exceptiones:
exceptiones a reis et eorum successoribus. Item
a fideiussoribus, nisi sint personales, puta ut
tandem nonnisi quod facere potest. Non
autem sufficit [illegible] fideiussore [illegible]
ea notandum quod omnes exceptiones [illegible]
[illegible]. Licet illud dicitur quod replica-
tiones mutatores mutant naturam actionis sic
cum in petitione principali ambiguitas est contra
actorem interpretanda, sicut et in replicatione li-
gatus in exceptione reo contra tollitur repli-
catio quo actor licet exceptio dicitur sine tempus
praefinitae. Ca. Rom. de effectu exceptionis

Exceptionum aliae sunt peremptoriae quae
perpetuo obstant et rem de qua agi-
tur perimunt, qualis est de re iudicata contra
eum qui petit aliquem in uxorem [illegible] spoli-
atus [illegible] ut [illegible] illi-
quis quod petit. Aliae vero dilatoriae quae se-
cundum tempus nocent et dilationem tribuunt [illegible]
alia solutionis est [illegible] ut
de pacto, puta si convenit ne infra tempus peteret
vel [illegible]. Aliud vero declinatoria iudicii et
[illegible] fori vel etiam iudicis qui
infamis est vel [illegible] aut suspectus. Item
quod falsus est procurator vel cognitor, vel
etiam quod cognitor est accusator vel testibus
tabellio vel [illegible] vel quod tempus est feriatum vel
quod [illegible]. Item [illegible]
[illegible] exceptione cum in xxx dies et
[illegible]. Item exceptionum aliae est [illegible]
[illegible]. Aliae sunt favorabiles
ut Valleriani. Aliae inductae ad rigorem iuris
observandum ut rei iudicatae obstat [illegible] cum
obligatione naturali. Et idem dico in
exceptione ut in usucapione qualibet. [illegible]
[illegible] est ne quis in aliena iactura lo-
cupletetur. Aliae vero [illegible] a naturali aequi-
tate non absolvente ut [illegible]
et doli et [illegible] et ignorantiae [illegible] aetatis
et mulieris et huiusmodi. Item exceptionum aliae sunt
in rem ut quae [illegible] et [illegible] qui
[illegible] sua. Aliae vero in persona
ut quae non [illegible] qui
sit [illegible] ut [illegible] facere potest
et pacti [illegible] personalis [illegible]
[illegible] exceptiones opponuntur
a [illegible] sit
aut [illegible] non [illegible] fallit [illegible] in [illegible] ca-
sibus [illegible] post [illegible] habet
exceptionem [illegible]. Et [illegible]
[illegible]. Et [illegible]

est [illegible] facere potest et [illegible]
[illegible]. Similiter et in [illegible]. Et [illegible]
fore [illegible] privilegium vel exceptionem [illegible]
[illegible] actione [illegible] et [illegible]
tore [illegible]. Ca. Rom. de sententia diffinitiva

Diffinitio [illegible] de processu iudicio [illegible] sententia
tamquam [illegible] veniamus ad
[illegible]. Est ita sententia diffinitiva iudici-
alis [illegible] controversiae [illegible] cum
[illegible] tunc [illegible] sunt. Interlocu-
toria [illegible] diffinitiva. Interlocutoria est quae
non super principali sed super aliis quibus [illegible]
[illegible] stante quaestione principali sed super aliis
quibus [illegible] stante quaestione principali pu-
ta super admittendo libello vel teste [illegible]
sive repellendo dilatione danda vel non
danda. Diffinitiva est qua principalis quaestio
diffinitur. Potest autem interlocutoriam [illegible]
iudex sive sit ordinarius sive delegatus.
Sententia [illegible] est [illegible] secundum leges et
[illegible] ipso iudice non ab alio etiam [illegible] ab ac-
cessore. Hodie tamen [illegible] sententia [illegible]
scripturae consuetudine [illegible] appellante [illegible]
[illegible] causae [illegible] iudices sive [illegible]
iudicari possunt. [illegible] ferenda est sententia
[illegible] ordine iudiciario [illegible] litis [illegible]
[illegible] attestationibus et allegationibus [illegible]
[illegible] partis auditis. Alioquin non valet ordine
[illegible] non [illegible] ordo [illegible]
[illegible] malitiis [illegible] non [illegible]
[illegible] sententia [illegible] appellandum erit. Fallit
[illegible] casibus. Nam in [illegible]
[illegible] ordine [illegible] litis [illegible] se-
ntentia lata [illegible] casibus [illegible]
[illegible] qui [illegible]. Item et
in notorio [illegible] non requirit iudiciarius
ordo. [illegible] est ut [illegible] sint
appellatum. [illegible] lata [illegible] dat [illegible] actori
[illegible] ad [illegible] rem [illegible] super qua [illegible]
[illegible] est. [illegible] non [illegible] lata
sententia [illegible] exceptio rei iudicatae contra
actorem si iterum petat [illegible] vel [illegible]
[illegible] non [illegible] sententia non potest
[illegible] si [illegible] petat. Est autem sententia
[illegible] infra [illegible] tempus
[illegible] est si lata sit [illegible] actoris
statim [illegible] est [illegible] vel si non possit
statim [illegible] est tempus [illegible] quo possit
restituere [illegible] statim [illegible] dies
mandanda est [illegible] ante
sententiam [illegible] appellatur infra x dies [illegible]
infra [illegible] integrum restitutionem
vel [illegible] sententia [illegible] quod sententia
nulla est [illegible] vel absolutionem
non [illegible] et [illegible] de
[illegible] tamen leges [illegible]
[illegible] ne [illegible] non sit appellatione

suspensa non potest tamen ipso iure subsistere
Idem. Irregularitas tali sententia tenetur et equi-
tati convenit et rigori. Extra de [illegible]. Quociens
dialibus ut attemptata durant sententias prestitutis
si contra iuris ordinaria processerit tenet
ipso iure non pro actore sententia nisi una favo-
rabili puta matrimonio sublatis dote sexte
statuto ipso iure sunt invalidata. Si non contra
legata pietate utrasque tenetur sententia contra libros
delegatorum et si contra iuris intenta de hoc
rigorem. Extra de sententia et re iudicata. Capitulum lxxxi de quadruplici sententia

Insuper notandum quod quadruplex sententia est. Prima
prima diffinitoria et hec subdividitur
ut dictum est in interlocutoriam et diffini-
tivam. Et diffinitiva quidem si contra ordinem iusta
sit, licet non contra causam tenet tamen
ipso iure. Et e converso si iniusta sit contra ordinem
licet contra ius causa sit iusta ipso iure ac
est. Igitur sententia diffinitiva iudicandum ordi-
narii requirit in [illegible] super iudicibus. Secunda
est sententia preceptoria. Et si quicumque pro creditoribus
iudicem iniusta sit tenet dum non precipiat
tale quid quod iure dictum vel effectum preceptum
continet nec errorem continuat ipsum nec
certum sit esse contra deum. Nam sententia iudicibus
etiam obediendum est. Tercia est sententia suspensio-
nis et est sine iudiciario ordine fertur de
consuetudine. Quarta est excommunicacionis
et hec etiam contra ius iniusta tenet summus
processerat a suo iudice et ante appellacionem nec
[illegible] erronea. Si non contra causam fuerit
iniusta quamquam tenet quamquam autem iudex
fert sententiam suspensionis dicens excommunico te vel alia
et tunc tenet. Excommunicacionis causa tacita fe-
ratur aut cum adiectione esse et tunc
aut est causa iusta nec est dubium tunc
quin tenet sententia aut est iniusta et tunc aut
est notorium eam esse iniustam et tunc non
tenet sicut nec diffinitiva ut supra. Si dicat
excommunico te quia [illegible] iudici aut non [illegible]
[illegible] et tunc tenet iure dubium. Extra de sententia
de sententia. Capitulum lxxxii de sententia excommunicacionis

Est autem excommunicacio maior et separa-
cio [illegible] ut alia [illegible]
[illegible] consistit autem hec
separacio in sacramentis et orationibus et etiam in
[illegible] corporali in collocucione et in
[illegible]. Et excommunicacionum alia minor
alia maior que promulgatur in aliquos ut ex-
dicit excommunicacio Petri vel Martini vel
omnes usurarios [illegible] a sacramentis et
communione fidelium que est in vinculis. Alia
dicitur minor que [illegible] excommunicacio
[illegible] cum illis qui sunt in maiori
que separat a perceptione sacramentorum non a communione
fidelium non enim est excommunicacio media
persona nec etiam aliquis ista qui excommuni-

ut indiceret. Et hec potest absolvere quibus
sacerdotes deputari tamen ille qui tulit vel superior.
Item excommunicacionum quedam est iusta que-
dam iniusta. Iusta que fit cum [illegible]
endi [illegible] culpabilis debita et iuris ordine
servato. Iniusta est iniqua [illegible] committentibus
sicut illa Corinthiorum excommunicatio ab apostolo qui [illegible]
[illegible] Corinthium fornicarium tradens eum
sathane ut spiritus eius salvus fiat et etiam
in veteri lege [illegible] maledictione que facta
est super non observantibus legem. Et hec autem
plenius dicetur infra. Ca. xi. q. iii. [illegible]

Capitulum lxxxiii Quod timenda sunt

Quod sententia episcopi sine iusta
sive iniusta sint timenda sit. Gregorius pastoris
dicens testatur sententia pastoris sive iusta
sive iniusta timenda est. Item Calixtus papa. Ex-
communicatos quoque a sacerdotibus nullus recipi-
at ante utriusque examinacionem. Nec cum eis aut
orare aut cibum aut potum aut osculo com-
municare nec ave eis dicat, quia quicumque in his vel aliis
prohibitis sciens excommunicatis communicaverit iuxta
apostolorum instituciones et ipse simili excommunicationi
subiacebit. Item [illegible]. Quicumque
[illegible] vel orat cum excommunicato si laicus
est excommunicetur si clericus deponatur. Item ex
decreto Honorii pape. Cavere sit omnibus episcopis
excommunicatorum [illegible] nomina qui in eorum [illegible]
qui sunt in parrochianis pariter indicare ea que
in celebri loco posita [illegible] ecclesie convenientibus
[illegible] quatinus in utraque
diligencia excommunicatis [illegible] omnibus auferatur.
[illegible] hec denunciati excommunicati. Excommu-
nicacionis [illegible] [illegible]
[illegible] sententia [illegible]. Item Urbanus
[illegible] episcopi non excommunicant non excommunicatis
et quos [illegible] non [illegible] cum tunc
data est sententia episcopi licet iniuste liget. Item ex
[illegible] [illegible] qui episcopi [illegible]
[illegible] se putat qui iniusta [illegible] ad [illegible]
Item Augustinus [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] qui a sacerdotibus excommunicatus
sathane traditur. [illegible] [illegible]
[illegible] qui [illegible] a corpore Christi
dum cum separatus a corpore Christi non est membrum
eius si non est membrum eius non [illegible]
spiritu eius. [illegible] aut [illegible] apostolus Qui spiritum
Christi non habet hic non est eius. Item Gelasius
papa. Cuiuslibet [illegible] causa [illegible] sine
publice causa [illegible] [illegible]
non [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] si obstinatus [illegible] [illegible]
[illegible] sunt nos [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] audiens [illegible]
[illegible] non excommunicacionis nec [illegible]
[illegible]. Item [illegible]
[illegible] sacerdote [illegible] culpa

[illegible]

[illegible]

proximum prestare. Sciendum licet autem sententia [illegible]
iudicem ledit, qui eum iniquum tenet. Et infra
unde Augustinus ait: Illud plane non temere di-
xim[us] quod si quis fidelium fuit anathematizatus
iniuste, ei potius oberit qui facit quam qui
hanc patitur iniuriam. Item Augustinus [illegible] cum
ait: Cum iniustus est, cum iniuste maledicit [illegible]
[illegible] reddi. Et Gratianus hic autem ut si dam-
natus non tenetur ligatus apud Deum sive [illegible]
[illegible] ne [illegible] lege qui [illegible]
te quasi absolutum tenebat. Item est quod contra
equitatem sententia fertur, veluti cum subditi non
possunt cogi ad malum, quibus obediant
non esse servanda in verbo illicito. Unde Eutitia-
nus papa ait: Si quis episcopus aut abbas [illegible]
aut monachos suos miserit [illegible]
caritate non [illegible] obedire eis.
Et Gratianus hoc ipsum et de finibus apud duos et
de monialibus apud [illegible] et de filiis apud pa-
tres quam in illis tamen debeat Deus preferri
esse precepti que contra Dei mandata non sunt
[illegible] Iulianus imperator quamvis esset
apostata habuit tamen sub se Christianos milites
quibus cum diceret producite aciem pro defensione
rei publice obediebant ei, at cum diceret producite
arma in Christianos tunc cognoscebant imperatorem
celi. Et Gratianus [illegible] subditi cogunt
ideo quod ad malum cogi non possunt tunc sententie non
est obediendum. Quamvis illud Gelasii [illegible]
apud Deum [illegible] quamvis iniqua
sententia [illegible] ut supra dictum est. Ca. xxxiii

De appellationis remedia

Qui autem ut supra
[Q]uoniam est in iusta sententia per appellationem
relevari debeat, quoque tractandum est.
Est quod appellatio a minori iudice ad maiorem
[illegible] sive [illegible] alie
appellatio est sine a minori iudice [illegible]
[illegible] maioris iudicis [illegible]
[illegible] ca. ii q. vi. [illegible]
[illegible] qui [illegible] quibus ne-
[illegible] defectus [illegible] non licet ei [illegible]
[illegible] sententiam [illegible]
[illegible] licet [illegible] Iulius
papa: Quotiens episcopi se a suis comprovincialibus vel
a metropolitano putaverint pregravari aut eos
suspectos habuerint, Romanam appellent se-
dem, atque eis liberum liceat. Et Gratianus [illegible]
eis quoque ad quos provocatum fuerit [illegible]
non [illegible] licet [illegible] non liceat
[illegible] Iustinianus [illegible] Si quis [illegible]
[illegible] provocaverit non liceat ei tertio [illegible]
[illegible] super eodem capitulo provocatione uti. Et
[illegible] Iustinianus [illegible] quod potest appel-
lari quotiens [illegible] tamen
[illegible] in uno et eodem articulo [illegible] Et
[illegible] aliud quotiens [illegible] quotiens
[illegible] sunt [illegible] articulis [illegible]

est. Item ab omni sententia potest appellari [illegible]
apud arbitrum. Extra de appellationibus et re-
[illegible] Si quis [illegible] ita [illegible] contulit
[illegible] infra xxx dies [illegible]
[illegible] vel [illegible]
[illegible] et ille [illegible] sententia medio
tempore appellans [illegible] statutum [illegible]
[illegible] ab obstaculo
[illegible] impedire. [illegible] Quotiens ad
illos iudices nos [illegible] attingit, ad quorum
[illegible] nos [illegible] est [illegible] appella-
re etiam si [illegible] appellare
[illegible] iudices nos assignent
loca idonea et secura [illegible] plus sit ad sede
apostolica provocare [illegible] Extra [illegible]
etiam causa [illegible] tollitur appellationis remedium immedia
[illegible] si sunt plura negotia [illegible]
[illegible] nisi forte
[illegible] clausula [illegible] una
[illegible] si unus plus ad
appellationis beneficium convolavit illius victoria in re
[illegible] suffragatur si communis [illegible]
[illegible] et eadem causa defensio-
nis [illegible] Extra [illegible] Ca. xxxiiii de his quibus et a quibus licet

[A]ppellare [illegible] illis
a quorum [illegible] est. Item procurator, negotiorum
gestor, tutor et curator [illegible]
[illegible] causa [illegible] potest appellare [illegible]
[illegible] et [illegible] appellari [illegible] ut [illegible]
[illegible] iudice ad maiorem. Si quis autem ap-
pellaverit ab equali ad equalem vel etiam a maiore
[illegible] ut ab episcopo ad episcopum vel alterius
provincie [illegible] appellatio tenet. [illegible] non
[illegible] ad illum ad quem debuit
appellari. Si [illegible] ad minorem appellaverit [illegible]
ei nocebit quia sententia transibit in rem iudi-
catam [illegible] aut [illegible] appellari
potest ad ipsum a delegato [illegible] appellatur [illegible]
legante [illegible] universitatis [illegible]
[illegible] delegata tunc cum appellabitur ad illum
ad quem a delegante appellaretur. Et Gratianus
[illegible] legitur. Iudicum
[illegible] non [illegible]
[illegible] intelligendum est. Iudicum enim alii
sunt arbitri, alii ordinarii. Ordinarii vero
sunt qui ab apostolico ut potestate ecclesiastici vel ab
imperatore ut potestate seculares legitimam potesta-
tem accipiunt. Arbitri sunt qui nullam potesta-
tem [illegible] litigantium in iudices
eliguntur [illegible] ut eorum sine
[illegible] alii sunt ordinarii et arbitrarii,
alii arbitri tantum. Ordinarii et arbitrarii sunt
qui legitimam potestatem habentes [illegible] eliguntur
ad arbitrium [illegible] non sunt sue districtioni
suppositi [illegible] et sunt arbitrarii [illegible]
[illegible] ut ordinarii privilegio tamen ordinarie
dignitatis [illegible] aliquis appellare valebit. [illegible]

biturizi tunc sunt qui nulla legittima pota-
tem acceperunt a quibus appellari non lic(et) q(ui)
cis imputandum est qui sibi tales elegerunt
Si non supra cor(am) a quibus appellatum soluta
fuit ... abeunt ... ut ... communica
... in ... tulis
... [illegible]

Ca. xxxviii de appellacione ad sedem

Ad romana ecclesia ab omnibus ...
... maxime ... est appellandum ...
... ut ... defendant ... renuent ... Julianus ... placuit ut
a quibuscumque ecclesiasticis iudicibus ad alios iudi-
ces ... maior auctoritas ...
fuit audiencia non denegetur ...

[illegible]

Ca. xxxix de quibus appellatur

[illegible]

Ca. xl de forma appellacionis

Post appellacionem ... [illegible]

Forma appellationis talis est. Ego ... [illegible]

[illegible]

ca^m lxxxvj de petitione causarum

ca^m xxxij de appellationis remedio

ca^m lxxxviij ... [illegible]

ita quod si appellans noluit in causa appellationis pro-
cedere oportebit eum agere sub iudice sic
optento nisi possit eum legittime recusa-
re. quod si agere noluerit appellatus potest instan-
tiam principalis cause propter maiorem sibi con-
dilationem in nullo conqueri super quo est
modo si iudex condilationem fecerit in nullo
potest et dictus venire propterea appellans contra
dictum incumbit etc. Item cum sit lis coram
iudicibus legittime contestata potuerint iudi-
ces delegati eo quod sibi conqueruntur se per maiora
absentiae cum eis demere esse liquere-
bit sibi commissum negocium diffinire. Item
in concilio generali ut debitus honor deferatur
iudicibus et litigatoribus consulatur super laboribus
et expensis statuimus ut si quis coram idoneo
iudice convenerit adversarium ille ante sententiam
ad superiorem iudicem absque rationabili causa
non provocet sed coram illo suam instantiam prose-
quatur non obstante si dicat quod ad superiorem iudi-
cem destinaverit nuntium aut literas impetraverit
ab eodem priusquam delegato fuerint assignate.
Cum autem prorogandam causam putaverit appella-
dum coram eodem iudice causa probabili
appellationis exposita tali iudice que si foret
probata deberet legittima reputari superior de
appellatione cognoscat. Et si minus rationabiliter ap-
pellasse constiterit illum ad inferiorem remit-
tat et in expensis alteri parti condempnet.
Alioquin ipse procedat salvis constitutionibus de
maioribus causis ad sedem apostolicam deferen-
dis. Ca. ii. q. vi. Ca. lxxxiiii De officio appellationis

Iudicibus autem non solum suspendende a iudice appell[illegible]
appellationis [illegible] improperia dece-
cta xxx dierum spacia codice sententiae
diffinitae sunt intra que conscientia cum re-
latione litigatoribus convenit offerri. Inhi-
bitum autem est appellationum suspensione relationum
dare quod si delegatus fuerit litigatoribus
copia est earum non concessis licet illius non
ac appellare cum res iudicata proposita ta-
men liberis quam criminalibus causis. Ille autem
qui de appellatione cognoscit non potest retrac-
tare super iudicium quo fuit provocatum
sicut etiam in [illegible] titulo de
appellationibus et consultationibus. Iudex autem de eo
a quo appellatur an sit revocandus in testi-
monium apud eum ad quem appellatur super
negocio cuius cognitionem suscepit. Ideo
ita statutum est [illegible]. Ita licet
ac etiam in iudicium ad testimonium dicendum pro-
ferretur persona catholica [illegible]. Ce-
terum si quis causa frustratorie dilationis
appellaverit audiri ad quem provocatum fuerit
condempnabit. Postremo. Item officium eius
qui appellat est petere apostolos eius autem a quo
appellatur est dare dimissorias quas ex-
non petenti dare debet [illegible] scilicet ad eum
ad quem appellatur attestationes allegatio-
nes et alia que coram eo fuerunt. Officium autem
illius ad quem appellatur est omnibus dilige-
ter examinatis appellationem iustam vel iniu-
stam pronunciare. [illegible]
ad officium eius de appellatione cognitione est quicquid
invenerit corrigere que coram se parte appellante
inde attemptata. Et tamen notorium consistit
quod mandata episcopi indistincte erat vel fru-
stratorium cum non teneatur subditus obe-
dire ac per consequentiam liqueat evidenter
subditum legittime provocasse potest archie-
piscopus auctoritate metropolitica declarare
subditum irrationabiliter anathematizatum innocenter
et iniuste. Item autem excommunicatus qui appella-
vit in ista predicta forma coram archiepiscopo
deponit causam eius coram metropolitico ad cog-
noscendum de causa potest in parte ipsius suas
cum ille appellationis [illegible]
re [illegible] sed si ille vel ita appellationem
se velle prosequi [illegible] non est talis de-
bita [illegible] audiendi. Ple-
nius est romanum pontificem adire aliquis enim
negocium quam aliquam ad eum super aliquo ne-
gocio provocare. Postremo. Ca. lxxxv De effectu appellationis

Effectus appellationis est
ut omnia sint in eodem statu in quo
fuerunt tempore appellationis. Item ipse ille
qui appellat adiuvatur sui defendit appellationi.
Item quoque [illegible] si appellans tenet sententiam
[illegible] ita procedendo ac si non appel-
lasset. [illegible] Item litigantes
[illegible] appellaverint [illegible] aut absentes
audiri [illegible] eos aut exco-
municare aut eorum [illegible] subiicere aut eorum
res auferre aut aliquam [illegible] presu-
mat [illegible] romani pon-
tificis auctoritate [illegible]. Item si alias a quoque pre-
sumptum [illegible]
Ex. ii. Alexander iii. Item cum clerici qui
ad apostolicam se appellant [illegible]
[illegible] in pendenti appellatione tuentur
[illegible] quod eos appellatos non debet
[illegible] quorumcumque eorum
[illegible] esse [illegible]. Item cum
aliquis super aliqua causa appellat licet
illa appellatione non minus teneatur in aliis
quibus appellatum non est iudex. Iudex tamen
a quo appellatum quia ille suspectus est
[illegible] non debet eum adiudicandum super aliis
[illegible] adeo [illegible]
quo ipso [illegible] sit condempnandus [illegible]
[illegible]. Item [illegible] nos
[illegible]
[illegible] non [illegible] sic est
[illegible] non [illegible]

non integram causam sed integram regis ecclesie debitum inter pontificalis officii dignitatem episcoporum clericorum dicitur confirmare. Item si quis pro contumacia vel alia causa qualibet interdicto vel excommunicatione tenetur astrictus et offert se ad iustitiam [illegible] iudex [illegible] excommunicatione decedit absolutionem potest etiam si pars adversa [illegible] absolvatur ab eo [illegible] ponat ab eo tamen ante absolutionem sufficienti cautione suscepta quod nullum preiudicium [illegible] ad eius audientiam appellatum. Si in aliquo adversarius iudicet [illegible] delegatur [illegible] pareat equitati. Debes etiam qui excommunicatos rationabiliter excommunicatione vel interdicto suppositos illud idem dominus et si hii qui sententiam protulerunt adsit apostolicam duxerint appellandum. Innocentius III. Cum a nobis [illegible] quis ad tempus pro appellatione legitima audientiam suam quo ad aliquem articulum [illegible] nos ut si quis ad tempus per appellationem legitimam audientiam suam quo ad aliquem articulum excommunicationis sententia innodatus ante denuntiationem prius absque [illegible] rationabiliter promulgata [illegible] casu [illegible] audientiam appellatio [illegible] excommunicatum eo quod per appellationem interpositam [illegible] iudex [illegible] denuntiasse [illegible] denuntiare presumpsit eundem [illegible] beneficiis spoliare. Nos itaque videmus [illegible] excommunicationis sententia [illegible] ecclesiastici [illegible] sepulturam [illegible] denegare. Extra [illegible] titulo de appellationibus [illegible]

Capitulum [illegible] de appellationibus [illegible]

Est autem appellatio [illegible] interpositum est [illegible] sententia namque [illegible] iudiciorum [illegible] lata [illegible] non [illegible] si sententia lata fuerit [illegible] iudicatis [illegible] et ideo ab eo appellari non est necesse. Item si sententia [illegible] ligatoris sententia [illegible] ad [illegible] remedium [illegible] Item si plures iudices [illegible] et unus [illegible] non iudex appellandi [illegible] sententia [illegible] non tenebat. Item [illegible] non tenet [illegible] appellatione [illegible] penales [illegible] iudicibus [illegible] appellatoriis [illegible] esse [illegible] est. Item etiam [illegible] appellationibus non [illegible] appellatio [illegible] causam [illegible]

[illegible] vocatus esse [illegible] cum [illegible] adulterio [illegible] qui manifestam violentiam [illegible] argumentis [illegible] testibus [illegible] audiat appellantem [illegible] testibus [illegible] aliisque argumentis [illegible] sententia [illegible] lata sit [illegible] esse aut [illegible] sua [illegible] aut fortitudine [illegible] aliquid [illegible] licentia ei non denegetur. Item [illegible] confidentia [illegible] causa [illegible] sententia [illegible] appellandum vel si [illegible] non liberat appellare [illegible] appellatores non [illegible] de [illegible] alibi [illegible] remedium appellationis [illegible] est [illegible] religionis et ordinis [illegible] debeat [illegible] remedium appellationis [illegible] mandati [illegible] regula [illegible] ordinis corrigens et castigans. Titulo de appellationibus [illegible] aliquem [illegible] notorium [illegible] manus violentas [illegible] appellantem [illegible] non est aliquatenus deferendum [illegible] appellationem [illegible] appellatione [illegible] legitime interpositam [illegible] appellationem [illegible] Celestinus III [illegible] appellationem [illegible] appellatione [illegible] legitime interpositam [illegible] beneficio [illegible] appellationis [illegible] Innocentius III. Cum [illegible] ad [illegible] appellationem [illegible] appellandi [illegible] non [illegible]

Capitulum [illegible] de [illegible] appellationibus [illegible]

Prohibetur etiam appellatio [illegible] causis [illegible] appellare [illegible] excellentia [illegible] in [illegible] est si longinquus [illegible] non potest [illegible] appellare [illegible] excellentia non qui [illegible] non appellatur [illegible] superior [illegible] non [illegible] appellant appellare non [illegible] contumax appellans non audietur si forte [illegible] iudice [illegible] non [illegible]

[illegible]

res quia non appellatur nisi si et vel solidum consistat summa super qua litigatur. Item de eo sententia quia cum aliter inhibetur appellatio non appellatur eius a manifesto et notorie tunc cum deferendum est appellationi. Si non appellatur ab occulto et notorie iudex non defert ei. Item si prior inveniat appellationem a gravamine interpositam retractabit gravamen et que post ea facta sunt. Item qui ab arbitris non appellatur opponitur tamen exceptio doli quemadmodum continet accusationis. Si contra arbitri iniquitas efficiatur et demandari illi ne pronunciet. Item ex lectione pronunciat aliud sine non pareri bus et si penam petat opponitur exceptio doli. Res autem que perit quia si res ex dilatione deterior fiat non appellatur. Item si appelletur ne corpus defuncti sepulture tradatur. Causa II. q. VI. Quod si. Item qui contra epi scopos in provincialibus in metropolitano pervenerint dissignavi aut eos suspectos habentes more romana appellant. Idem a quibus litigat ut libet. Extra de appellationibus et de aliis in. q. in quibus. Statuimus ut si prelati nisi canonica commonitione premissa suspensionis vel excommunicationis sententiam proferant in subiectos nisi forte talis sit culpa que ipso iure ... suspensionis vel excommunicationis penam inducat licet subiecti contra disciplinam etiam regularem in ... appellationis remedium non ... religiosos volumus observari ne si religiosi per aliquos excessu fuerint corrigendi contra regularem prelati sui et capituli disciplinam appellare presumat. Si devote et humiliter susceperit quod pro salute sua fuerit eis iniunctum. Item placuit ad nos quod cum ... canonicus ... residentia faceret monitus rescindit appellatione pretendit. Et cum ante fru stratorie dilationis causa nisi dictus canonicus appellasse ... Ex eo studiose monere ut in ... eccl(esi)a residentia faciat. Sua a prelatis ... ad nos ... et venire dissimulet non habet honeste ... ut iusticie eius ... suspensionis ... absque ... appellationis ... interposita ... negligit ... ut sua procedat ... et alii ... Item alibi qui ... publica fama ... ac quieti ... nomine appellationis ... facultatem. Ex summa sub sit

Ex quibus causis appellare liceat et appellatione

Appellari non potest ... et qui modo ... suspectum allegat licet recipiatur ... Item qui summum ... Item qui ... libello postulatur licet ... Item ante cause principalis ingressum ...

deregatur. Item cum locus iniquius ad litigandum statuitur. Item cum appellatur ante citationem ... ad sedem apostolicam. Item cum iudex aliquis ... Item non possit committere ... Item cum iudex ... admittere ... suggestionem. Item cum appellatio inhibita est ... ad diffinitivam sententiam. Item cum iudex delegatus inmisit ... restituere. Item cum iu dex ... exceptiones non vult admittere et hoc Extra II. de appellationibus et de quo tiens clausula ... qui tollit appellationis remedium in medium ponitur licet si sint plura nego cia ... sub tantum ... nisi forte in fine ... clausu la dicitur. Ex summa sub sit

De confirmatione utili vel inutili

Quoniam autem supra fit ... a iudice qui de appellatione cognoscit confirmari solent de confirmatione pro tractandum est. Confirmatio est ... Item confirmatio est ... ut si ... fit autem pluribus modis ... ut si ... infra ... dies appella ... confirmat vel privi legium. Alius ... ut si mi nor alienet rem suam et ... non potest restitutio ... confirmatio sententia ... duo con firmatio ... confirmat aliquem contractum vel beneficium vel electionem ... ab inferiori prelato. Confirmari quidem ... possunt ea que iuste et pacifice possidentur et ea que iure legittime ... Res autem litigiosa con firmari non potest ... confirmationis ... confirmat si ... alium mandato ... confirmationem ... nisi confirmatio ... Nam si ... canonice pos sidet ... confirmationem potest ... unde si dicat ... canonice possidet ... de hoc iudex cognoscere ... per ... sug gestionem ... confirmationis ... non valebit ... Item ... confirmavit ... unde iudex ... cog noscere non potest. Queritur autem ... ab episcopo ... posset ... qui tulit illam ... unde ... quod non posset quia ... ista ... quibus ... impartitur

[illegible]

conciliis domini confirmacionibus [illegible] conce[illegible]

cante illas [illegible] apostolos se procedat mandatum aut dicta sunt per falsi suggestionem veritate non est aliquatenus iudicandum. Ex summa [illegible]

Ca. lxxxvii De re iudicata

Res iudicata pro veritate accipitur et tenet etiam si lata sit contra ius litigatoris dummodo non sit contra ius constitutionis tunc enim non tenet nec [illegible] per productionem instrumentorum vel testium postea repertorum retractatur [illegible]

[illegible]

Ca. lxxxviii De restitutione

[illegible]

Ca. lxxxix De in integrum restitutione

Quoniam autem ea que per minorem aut per metum aut dolum vel alias perperam ablata sunt restitucio [illegible]

[illegible]

debitu(m) an(te) iudicis et post modu(m) i(d) amit
tat. Item indeb(i)te. In summa nota q(uod) si et(iam)
...
[illegible]

O(mnes) q(ui)b(us) in integr(um) restitucio(n)es cu(m) cognita ca(usa) co(m)petu(n)t
... Paulus ... minor(es) ... restitutio(n)e(m) posti
... [illegible]

[illegible]

... s(ed) facultate tamen iudicandi seu arbitri
... cognoscere nequiuit ... mata sunt
... in singulari ... liberali ... criminali ...
... iudices ... arbit(r)o ...
... restitucionis in integru(m)
... in alio iudicio denegato restitutio ...
... appellatio(n)e(m) amissa ... posse
negare ... defensoribus ... sit ...
admittendu(m) ...

Item ... in iusta causa fouerit tenet(ur) restitu(er)e
(I)ndebite ... advocatus tenet(ur) ad re-
stitucio(n)em om(n)i(um) que iudicio ... amissa
... amissa sunt ... dolus ...
... ignorancia ... ipse et iudex
assumunt ... officiu(m) ... iudex ...
... defendentibus ... p(er)manent

[illegible]

sit et iudex adhuc constitutus. Hostiensis in summa qui⁹ iure.

Ca. xxvij de crimine criminalibus

Videndum quali-ter cedendum sit in quibus preiudicialibus actus ageretur de criminalibus vel de causis spiritualibus, que ipse ad forum ecclesiasticum pertinent spectant, de clericis datis... [illegible] ... Extra de accusationibus ... [illegible] ... oppositionem denunciationis exceptionis et accusationis ... in modum denunciationis, oppositionis non est ... [illegible] ... accusationis ... qui ad depositionem instituitur accusatio, sed ad correctionem est denunciatio facienda. Circa excipiendo sunt criminaliter distinguendo ... oppone... ut testificatione vel ab accusatione aliquis repellatur non est instruendum ... sed ... oppone... ut ... officium ... cludatur. ... aut ... cogitur ... per ... impedit ... non ... ordinandus fuit aliquis ... ab ... repellitur et ... ab ... ordinaria pena ... [illegible] ... Extra ... de ... [illegible] ... crimina ... ut ... Extra ... de ... integrum restitutione ... criminali ... maiores iudices ... arbitrio ... Hostiensis in summa qui⁹ iure.

Ca. xxviij de criminibus accusandi vel agendi de crimine

Quoniam quis criminales causae ... accusatio ... propter ... accusato ... [illegible] ... infamatur ... denunciatur ... accusatur ... [illegible] ... non ... infamari ... fama ... accusatio ... odiosa ... publica ... criminalis ... quam ... non ... ab ... non est ... ad ... denunciatio facienda ... [illegible]

non ... qui ad penam legitimam instituitur accusatio ... [illegible] ... accusatori vel testi ut ab agendo vel testificando repellatur an ut ... excludatur ... [illegible] ... ad penam ordinariam ... ad penam legitimam ... denunciatione qui ... accusatio ... de ... notorius criminibus que ... publicantur ... testibus qui ... confitetur ... accusationis ... absoluta ... suspecta ... de suspectis tutoribus.

Ca. xxviij de infamatione

Quoniam infamatores ... famosum libellum componit ... capitali pena ... leges ... ordinaria ... [illegible] ... Extra ... Adrianus papa ... fama publica ... flagelletur ... libellos famosos ... anathematizentur. Codice l. ix ti. de famosis libellis. Imperator Valentinianus ... famosum libellum ... domi ... publico ... invenerit ... delicti capitalis ... Ca. ...

Ca. xxviij de invitatione

Nunc autem queritur an sit aliquis malivo-
lus qui crimen alterius indicat. De hoc
scribit beatus Augustinus ita dicens. Nos vero
iudicamus malivolos qui crimen alterius indicant.
Magis quippe nocentes estis non indicando
crimen quam si fratres vestros quos indicando corri-
gere possetis tacendo perire permittatis. Idem
ad Vincentium donatistam. Melius est cum seve-
ritate diligere quam cum lenitate decipere et qui
freneticum ligat et qui litargicum excitat am-
bobus molestus ambos amat. Quis nos
potest amplius amare quam deus et tamen nos non
solum docere suaviter verum etiam salubriter terrere non
cessat. Fomentis lenibus quibus deus consolatur
saepe etiam mordacissimum medicamentum tribulatio-
nis coniungit. Voluit aliquando fame altercandas [illegible]
[illegible] patientia [illegible] purgare et pastorem alium flagel-
lo ad gregem [illegible] errantia revocare. Vera-
mus Eusebius autem contra statuit inde dum ali-
orum crimina sponte confitentes in eorum accusa-
tione recipi prohibet. Sed aliud est criminalitate ali-
orum crimina detegere ut quos secreta admonitione
corrigere non possumus manifestis iudiciis quod cor-
rumpat atque aliud [illegible] falsa [illegible] vel
insultando [illegible] publicare. Illud non caritatis
[illegible] pietatis est officium. Unde in pluribus dicitur
[illegible] iniuriarum [illegible] [illegible] iustorum
[illegible] eos. Ex summa [illegible] circa denuntia-
tionem [illegible] nota quod qui crimen alterius indicat
si [illegible] malus [illegible] malivolus [illegible]
qui non benivolus. Et hoc assumitur si iuris or-
dinem in iudicando [illegible] puta si indicat
ei qui prodesse potest [illegible] secundum si cum
[illegible] et [illegible] quod accusatio indicat [illegible]
[illegible] [illegible] denuntiare [illegible] [illegible] qui
[illegible] [illegible] [illegible] infames [illegible]
et minima [illegible] debet esse denuntiatio
[illegible] etiam laicos admitti [illegible] [illegible]
[illegible] etiam bone fame cum sit accusatio
popularis. Item dico de illo qui [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] est [illegible] infamibus aut
[illegible] repellitur. Idem etiam [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] accusatione quoque
[illegible] multi sic [illegible] dicitur [illegible] idem [illegible]
[illegible] denuntiare [illegible] [illegible] [illegible]
denuntiatione non vel accusare non possunt [illegible]
[illegible] dignitatis [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] est iudicem [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible]. Idem etiam in [illegible]
[illegible] quis ad accusationem [illegible] denuntiare
potest [illegible] de quolibet mortali peccato. Ca. XXI

De publica fama clamante

Fama tamen accusat aliquem de crimine qui infamatus
est publice [illegible] [illegible] clamosa
[illegible] [illegible] ut [illegible] [illegible]
[illegible] iudicatur infamato [illegible] [illegible]
cum non [illegible] inscriptio vel accusatio [illegible]

aliquis [illegible] qui ipsa fama supplet locum
locum accusatoris. Et de hac quid fama
vel [illegible] infamia iam superius dictum est
capitulo de infamibus a testimonio repellendis.
Nunciamur [illegible] [illegible] utrum infamis [illegible] in-
famia possit aliquem accusare vel contra aliquem
testificari. Ad hoc distingue, quia est infamia
[illegible] [illegible] qui de aliquo dicitur quod crimen aliquod
[illegible] et tunc infamia [illegible] [illegible]
accusare vel testificari. Item est infamia [illegible]
qua ipso facto est aliquis infamis ut qui fe-
[illegible] [illegible] [illegible] vel qui [illegible] [illegible]
est. Talis enim etiam post [illegible] infames
remanent nisi fuerint a principe restituti et absque
accusare non potest. Item infamia iudicis
qui [illegible] aliquis de crimine quod sit [illegible]
[illegible] [illegible] vel [illegible] [illegible]. Tales
etiam post [illegible] infames remanent nisi fu-
erint [illegible] restituti qui potest deponere [illegible]
Item vel infamia canonis cuiuslibet mortale
commisit vel qui est [illegible] ita quod [illegible] [illegible]
mortaliter [illegible] infamis est infamia ca-
nonis que [illegible] infamia [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] et abolet infamia et sic accusare vel
testificari potest. Possunt autem [illegible] infames
accusare [illegible] vel aliorum [illegible] [illegible]
possunt etiam infames accusare [illegible] [illegible]
[illegible] de crimine quoque [illegible] [illegible]
crimine [illegible] [illegible] et etiam de [illegible] [illegible]
quos [illegible] [illegible] [illegible] et [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. Ca. [illegible] de inquisitione

Qualiter autem et quando debeat prelatus procedere ad inquirendum contra suos
subditos [illegible] [illegible] [illegible] et
[illegible] colligitur [illegible] [illegible] [illegible]
canonice [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] qui diffamatus [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] et [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] quod non [illegible] subditus
[illegible] etiam [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
more et fama ad aures superioris [illegible]
[illegible] non [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] a
[illegible] et [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] clamor [illegible] et diffamatio [illegible]
[illegible] [illegible] coram [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] ut [illegible] [illegible] qualitatis
canonica districtio culpa feriat delinquentis
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
denuntiatio fama vel [illegible] clamore [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] sit ob
[illegible] [illegible] qui [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] non possunt [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] non [illegible] [illegible] etiam
[illegible] [illegible] non [illegible] [illegible] et
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. Et
[illegible] [illegible] statuerit [illegible] ut accusatio

prelatorum non facile admittatur ne confessis co
lapsinis corruat edificium. Unde ita valuerunt
prelandi prelatis ne criminarentur in iuste ut
tamen caveant delinquentes insolescere quamvis mor
bum utraque inveniret congruam medicinam
videlicet ut criminalis actio que ad diminutionem
capitis id est ad degradationem intendit nisi legitima
inscriptio precedat nullatenus inscripto admittatur
sed tamen si super excessibus suis quis fuit
infamatus ut iam clamor ascendat qui di
utius sine scandalo dissimulari non possit
vel sine periculo tolerari absque dubitationis scru
pulo ad inquirendum et puniendum eius excessus
non odii fomite sed caritatis procedatur affec
quatinus si fuit gravis excessus et si non de
gradetur ab ordine ab administratione tamen
amoveatur omnino quod secundum sententiam evangelicam
a villicatione villicus amovetur qui non potest vil
licationis sue dignam reddere rationem. Debet quoque
esse presens is contra quem facienda est inquisitio ni
si se per contumaciam absentaverit et exponenda
sunt illa capitula de quibus fuerit inquirendum
ut facultatem habeat defendendi se ipsum et
non solum dicta sed etiam ipsa nomina testium
sunt ei ut quid a quo sit dictum appareat
publicanda nec non exceptiones et replica
tiones legitime ad mittende ne per suppres
sionem nominum infamandi per exceptionum ex
clusionem falsum deponendi audacia prebeatur.
Ad corrigendos itaque subditorum excessus
tanto diligentius debet prelatus assurgere quanto
damnabilius eorum offensas desereret
incorrectas contra quos ut de notoriis ex
cessibus taceatur et si tribus modis possit
procedi per accusationem videlicet denuntiationem et
inquisitionem eorum ut tamen in omnibus dili
gens adhibeatur cautela ne forte per leve
compendium grave dispendium inveniatur sicut
accusationem legitima debet precedere inscriptio
sic et denuntiationem caritativa admonitio
et inquisitionem clamosa insinuatio prevenire
illo semper adhibito moderamine ut iuxta for
mam iudicii sine quoque forma dicti iudi
cium ordine communiter regulariter in ordine non
credimus ipsis quod extendenda que in causa
regularium facilius et liberalius absque possunt
administrationibus amoveri. Sinodum in qua Deus
deum cum gratia et timore postposito dum solli
citudinibus spiritualibus tertia incedentes sine
personarum acceptione in negotio procedatur
formandum inveniatur quem contra narrat
inquisitionem faciendam huius negotiis veritatis
ut in insignibus nolumus observari ut non
inter illa quod super illis que sunt ut credimus
auctoritate reformanda tam in capite quam in me
bris excessus corrigat omnibus nota explenda
dicatur in hiis tantum usitate. Idem c. ii de testium

Propter famam quidem et de purgatione
ponentur credulitate non erit ad de
fensionis suam contra aliquem procedendum
sed infamatus canonica potius indicta purga
tio secundum arbitrium iudicantis. Nam quod dicta
(?) pauperum cum infamatum reputant non de
bent ab bonos retinere (?) opinionis lesa non
consistit. Porro in accusatis purgatio est
de obiectis crimine innocentie ostensio. Pur
gationis sunt due canonica scilicet et vulgaris.
Canonica que fit per iuramentum ut pretesti
busta (?) permittitur et approbatur tamquam bona utilis
et honesta inventa. Vulgaris est que aliquo
modo est inventa ut ferri candentis aque fer
ventis monomachie duelli et cetera huiusmodi sed
ista hodie merito reprobata est et maledic
ta. c. ii q. v Ceterum si accusa
tore veniens non fit certioribus ad probacionem
audeat quem probatur. Accusatus autem ne
nec ? ? ? ? de ? aut ab
servandum est quod per crimen publica fama non ne
? Item cum aliquis ? ? ? ex scan
dalum removendum famam suam veniat purga
re. ex. c. pu. q. v. Purgationem non negati
? ? ? ? ? ? ? ? ?
? ? ut ? ? confessus vel
legitimis testibus fuerit comprobatus canoni
ce pena sua ? si vero sponte confite
ne accusatores et testes legitimi reperti
fuerint et mala fama crebruerit non impu
blicus ? amicus ? et aliquotiens
venerabilibus presbiteris et diaconibus tue ecclesie
? ? ? ? et deinceps
bonum testimonium cum amicis recipere et
quoniam ? tue filios ne ? ? in
famat ultimus ? c. v. q. iii. Ex

Inter cetera. De purgationibus vulgaribus et reprobatione
non candentis ferri vel ferventis aque pur
gatio non est addenda. De ? ?
Conquesti magnituto (?) ? ? ? ? ?
que in uno lecto in parvulis ? ?
mortuum reperierunt utrum ferri candentis aut
aqua ferventis seu qualibet alio coram
plures se purificare debeant eos non opor
tere. Tenendi namque sunt ? ?
? ne tam tenellos ? ? ? collo
? lecto ne negligentia ? ? ?
suffocent ut opprimantur unde ipsi ? ?
? ? ? Nam ferri candentis
ne aque ferventis examinatione ? ?
ab aliquo ? ? ? sic ut ? ?
canones ? ? ? documento ?
tum non est ? ? admittere non
est ? ? cum confessione
? ? ? publica ? ? ?
? ? ? ? ? ? in
? ? ? ? ? Porro in

Ca. xiiij de sollempni accusatione

decipitur. Ca. xiij de duelli purgatione

Duellum est singularis pugna inter aliquos ad probationem veritatis ita videlicet ut qui vicerit probasse intelligatur et dicitur duellum quasi duorum bellum. Dicitur etiam vulgari nomine ... iudicium eo quod ibi dei iudicium expectatur. Dicitur etiam monomachia quasi unica vel singularis pugna ... machia pugna ... duellum cum golia non tamen illud ex lege ... quia privilegia paucorum ... legem non faciunt ut dicit ... Item quia est ... [illegible]

Accusatio. Ca. xiiij de sollempni accusatione

Accusatio est delatio alicuius ad iudicem de crimine manifesta delatio. Nam si non fiat ad iudicem non est accusatio sed infamatio sive ... aut apud iudicem occulte fit est denunciatio. Accusare est aliquem coram iudice reum et crimine ad vindictam proclamare ... [illegible]

Ca. xv. De nullus sit condempnandus nisi in iudicio ordine

Quod nullus sine ordine iudiciario ... [illegible]

Ca. xv. De nullus sit condempnandus nisi in iudiciario ordine

Ca. xiij de duelli purgatione

accusatione fiat. Nam et dominus noster Jhesus Christus
iudam furem esse sciebat sed quia non est accu-
satus non est deiectus. Item de libro consti-
tutionum. Clemens episcopus nemo presbiter quemquam
aliquem aliqua causa prohibeat ipse qui ecclesiastici
canones hoc fieri iubent. Ca iii q ix fabianus.
Item Nullus unquam presumat accusatorem simul
esse et iudicem vel testis quia nemini iudica-
tum presumatis sed necesse est in iudiciis esse
accusatores congruos defensores ydone-
os atque legitimos. Iudices autem debent
uti equitate testes veritate. Accusatores
in tutione ad amplificandam causam. Defenso-
res extenuatione adminuendam causam. Ibi usque
ca iiii q i. Ca xvii de crimine manifestandi

Hoc omnibus autem dictis intelligi congruit accusa-
cionem nullus est quemadmodum in iudicio te-
stificari ordinaliter. Scito autem quemadmodum aut iam
se ipsum confitetur vel sicut de illis intelligendum
est quorum crimina sunt occulta. Cetera que ma-
nifesta sunt iudiciarium ordinem non requirunt.
Unde Ambrosius. Manifesta accusatione non
indiget. Secundum Ieronimum quorum que sunt mani-
festa alia sunt nota ex iudicio inscripta alia
evidentia non sunt nota iudicia alia. Que in
dicta sunt nota sunt si quamvis dampnatione ferire non
possunt quare dum accusator presumat accu-
lavit in iudiciaria potestate dimittit. Ganima cum
que causa nullus fuit esse potest accusator vindex.
Unde Augustinus in omeliis de penitentia. Cum ita taceremus
ut Petrum inde tollamus ut Iudas christum re-
ferret donec veniat dominus qui illuminabit abscon-
dita cordis. Nos vero quemquam a communione pro-
hibere non possumus quamvis si prohibitio non
dum sit mortalis sed medicinalis aut
sponte confessum aut ullaliquo sive seculari si-
ve ecclesiastico iudicio nominatum aut convictum.
Quis enim sibi utrumque audeat assumere ut cuiquam
ipse sit accusator et iudex. Ibi usque ca
Quando vero crimen notum est aliis vero indici-
um tunc sine condempnatione feriendus est quia
in crimine sibi occulte iudex sententiam ferre
non debet. Unde Eusebius papa ait si tu dei
cultor cum Sodomorum malo quorum clamor
ad celum usque pervenit crimina facientes fides
et credere nec iudicare voluit quam ipse ea
fidelibus testibus investigasset que audierat
ipse comprobaret. Nos qui summus heredes
(?)quibus incognitum sunt crimina
iudicia de hoc probanti in testibus (?) aut (?)
(?) probatum dampnare debemus. Cum
autem crimen notum est iudicia aliis aliquorum
factum manifestum velut si quis negaret se
hoc fecisse cuius quis seculi iudices
(?) inhisforbit hoc et vero se-
nescit sine condempnatione ferire non potest. Aliquibus
ipsa operis evidentia vel testis que esse probat eos

Ca xvi (?) de crimine manifesto non indiget accu-
satione

Ca xviii de tumulis (?) accusatione

cuncti sunt confitentes. Tunc per sententiam et non cor-
rectionem sine condempnatione. Quemadmodum est
si incorrigibiles consistit. Nisi utique ultimo
tempore intelligendum est. Auctus illa. Ambrosius
Nicolai manifesta accusatione non indiget.
Ex 2 ii q i (?). Eugenius papa Gregorius de morte (?)
Evidentia peccati scelus indiget clamore
accusationis. Hieronymus ca ii q prima. Ca xviii
Vocato autem de tumulis accusatione

Veniens qui impetitur non sine dubio restau-
ratione pristina (?) temporalibus post que fit
unde Damasus papa scribit dicens vocato
ad synodum nisi prius decreta canonica cum
qui impetitur temporalibus post que fit et postea
congruum atque canonicum quia nisi tamen
te vocatus fuit suo tempore canonica ordi-
natione licet venire ad conventum quacunque
necessitate nisi sponte voluerint non latentes
suis videbuntur insidiatoribus. Item Silvester
papa. Omni decretio concessimus ut nullus prima-
tus vocatur xxx dies constitutam nullus
ecclesiastice vel humana licentia sine consti-
tutione. Item addantur dies vii in die liber-
tas excommunicandi ecclesiam Dina officiam au-
diendi post hoc non adveniant duo dies quibus
a pace redeunt quae sunt certe suspensa deinde
non (?) vero duobus diebus sublata consti-
tutione deportetur quibus una die cum
addita cum constitutione velut iam desperata
tam reus pugnas imitatus gladio feriatur. Da-
masus papa. Declaratum est ad sedem apostolicam nos
accusatores suum presbiterum suspensum absque legitimo
accusatore qui de universis iudicare tiam autem
si aliqua ante promulgas leges cum sanctis accu-
satores presentes convincunt vel propria absentes
vel qualiter in. Etiam autem pro pauperitate sua cum
age valeant quod impeditur sive adesse non
valeat ante romane synodi que tempore quoad
in persona celebrata est probare videtur. Tamen
autem ingenue humiliter illi nisi per se agere licet.
Ca iii q i. Ex l. viii. dig. titulo de accusationibus
inlexus propostumis. Ca xviii de his qui repelluntur
ab accusatione

Prohibentur accusare alii ab accusatione
propter sexum ut etate ut mulier et pu-
pillus. Alii propter sacramentum ut qui stipen-
dium meret. Alii propter infamiam in potestate inspeci-
ficientes sive servile in iis eorum non
sunt. Alii propter delictum proprium ut infames
alii propter turpe questum ut qui duo iudicia
adversus duos reos subscripta habent nimirum
ne ad accusandum vel ne deaccusandum accipiunt.
Alii propter conditionem suam ut liberti contra patro-
nos suos. Alii propter suspitionem calumpnie ut
illi qui falsum testimonium subornati dixerint.
Non nulli propter paupertatem ut sunt qui minus
quam L aureos habent. Hii tamen omnes si suam
iniuriam prosequuntur morte nec propinquorum

defendant absque contradictione non concluderent, liberi liberique non prohibeant. Quarum vero defendendarum gratia de ecclesiis parati sunt, ... si dicunt se in possessione ab ipsis ... pulsos ... ut domini ... intendunt ... cum ut ... recipiant ... utilitate ad ... Ca. iii. q. iiii. Calixtus papa. ... gratione ... si absque totali ... sacerdotes vel legitime ... testificaturi ...

[illegible]

Ca. Ex quibus personis liceat maiores accusare.

Ut autem dicit Marcellus papa laici non licet ... accusare ... personas aut ... ordinis ...

[illegible]

...

Ca. De denegando accusationis ordine.

Qui in multis aliquem accusare ... libellum ... ac iudicia ... ordine ... ita ...

[illegible]

[illegible]

Ca^m CXVI de iniusta confessione

Quod non confessio criminalis extorta [illegible] ... confessione quedam non sit ... Aldoardus [illegible]

[illegible]

Ca^m CXVII de accusatorum calumpnia et temeritate

In accusando non peccat quis nisi per calumpniandi ... ad taliones tenetur ... et talis ab accusatione ... inhabilis efficitur ...

[illegible]

[illegible] cum .iii. capitulis [illegible] pena delatorum [illegible] calumpniatoribus [illegible] puniendi sunt [illegible]

Ca. [illegible] (rubric)

Calumpniator autem si [illegible] (rubric) [illegible]

[illegible]

[illegible]

Ca. [illegible] (rubric)

[illegible]

[illegible]

Ca. [illegible] (rubric)

[illegible]

[illegible]

Ca. [illegible] (rubric)

[illegible]

recedat[ur] collusio non videtur. Post inchoata
autem recedere non licet etiam [illegible] sive indiciis
autem recedat sine vi consensu [illegible] fu-
erit in maioribus ut [illegible] infamia
[illegible] incidit in [illegible] pu-
blicum crimen intendit si non [illegible]
[illegible] per satisfactionem quod licet vel non
licet secundum leges reo recedere patet hiis [illegible]
distinguit [illegible]
sufficiat [illegible] sicut dictum est supra [illegible]
in libro precedente capitulo de [illegible] alio
vi non nisi licet secundum canones autem etiam
reo non licet recedere per transactionem in criminali
cum ubi licet ibi civiliter [illegible] porro in
causa spirituali [illegible] licet recedere
[illegible] non sine iusta causa recedit patet [illegible]
actorem [illegible] licet velut [illegible] ecclesiastica
beneficia [illegible] sibi [illegible]
[illegible] posita transactione criminalem
[illegible] ipsum beneficium vel [illegible]
[illegible] cum agit de spirituali ca-
[illegible] non si tamen [illegible]
te porro [illegible]
uxore ad [illegible] mariti desistere que
[illegible] itaque collusio in criminali [illegible]
[illegible]
[illegible] Cap. [illegible]

[illegible]

Qui sunt accusati ad penam capitis [illegible]
[illegible]
[illegible] testes
[illegible]
[illegible]
[illegible] officiales [illegible] et
[illegible] suspendere vel [illegible]
[illegible] videtur [illegible]
[illegible] ecclesiam [illegible]
[illegible] ad [illegible]
[illegible]
[illegible] ad mortem [illegible]
[illegible] tenent
[illegible] tenet [illegible] de
[illegible] officialis [illegible]
[illegible] et leges [illegible]
[illegible] quod iudex
[illegible] qui [illegible]
[illegible] et allegata
[illegible]
[illegible]
est [illegible] glosa tamen iudex
[illegible] licet [illegible]
[illegible]
[illegible] tenet [illegible] in publico [illegible]
[illegible] dico quod iudex [illegible]

pendit quod testes velint deponere [illegible]
et veritate [illegible] accusa-
tus [illegible] ad repellendum illos a testimonio
[illegible] ignoti [illegible] infames [illegible]
[illegible] ut opponendo eis aliquid [illegible]
[illegible] eos [illegible]
[illegible] subtilit[er] [illegible]
ad repellendum eos sicut Daniel de duobus se-
nibus [illegible] testificatis contra Susannam [illegible]
aut [illegible] eos repellere [illegible]
[illegible] forma [illegible] sufficiente [illegible] ut de
[illegible] ad
superiorem [illegible] non [illegible]
[illegible] subditis credo salvo meliori [illegible]
quod [illegible] dicunt obedire [illegible]
[illegible] si dubitabit [illegible]
[illegible] obedire [illegible] Cap. [illegible]
[illegible] suspendendo [illegible] differendo

Iudicio non sine [illegible] excommunicatis
suspendendum est in quibusdam casibus
[illegible] scandali ut [illegible]
ut [illegible] multorum [illegible] qui
talis est consuetudo [illegible] est [illegible]
[illegible] fide que tractatur [illegible]
[illegible] in [illegible]
[illegible]
[illegible] strages [illegible]
[illegible]
[illegible] casibus [illegible]
[illegible] in [illegible]
[illegible] defendenda in quibusdam casibus [illegible]
[illegible]
[illegible] qui [illegible]
[illegible] differenda [illegible]
[illegible]
[illegible] differ-
[illegible]
[illegible] differenda est
[illegible]
[illegible]
[illegible] casibus istis Cap. [illegible]

[illegible] de [illegible] accusatis [illegible]
[illegible] accusatis [illegible]
[illegible] allegat [illegible]
[illegible] accusatis [illegible] de delictis
[illegible] non [illegible]
[illegible]
[illegible] accusationum in-
[illegible]
que est [illegible] publicas
que est accusationis [illegible]
[illegible] publice [illegible] et [illegible]
[illegible] distinguit [illegible]
publica [illegible] legalis publica [illegible]
[illegible] publica [illegible]
[illegible] privata [illegible]
[illegible] accusatis [illegible] legalis

[illegible]

Quot divisiones ambiguitatis [illegible]

[illegible]

Ca. xxxi. Quot de penis canonicis et legalibus

Pena est iudicialis [illegible] vel aliter pena est satisfactio delicti que a lege vel iussu legis imponitur [illegible]

[illegible]

alia exilium et alie multe. Generaliter iudices possunt punire subditos iuxta quantitatem culparum et multis aliis, nam iurisdictio sine modica cohercione nulla est. Sed tamen prelati per penas maiores ut decapitatione quantum ad forum seculare vel deposicione quantum ad forum ecclesiasticum sicut non possunt iudices nisi maiores qui dicuntur habere merum imperium ut est in eiusdem titulo. Ad quem cum pertinet negocia maiora cognoscere vel exequi. Cap. xxxv. De speciebus penarum legalium

Octo genera penarum in legibus continentur, scilicet damnum, vincula, verbera, talionem, ignominiam, exilium, servitutem et mortem. Compedes dicte sunt quia continent pedes. Pedicas (?) sunt laqueis quibus pedes illaqueantur dicte. Catene (?) capiendo dicte eo quod capiendo se teneant pluribus nodis connexe sunt. Vincula quibus manus capiuntur et manice vincula dicte sunt. Item vincula vel catene. Boie torques damnatorum quasi iugum in bove. Flagra, plage et flagella quia cum strepitu et strepitu in corpore plaudant. Nam plage [illegible] plage et flagra primo [illegible] sunt, flagella autem [illegible] dicta sunt. Anguilla est qua in scolis pueri coercentur, que vulgo scutica dicitur. Fustes autem [illegible]. Scorpio est virga nodosa vel aculeata, sic dicta quia arcuato vulnere in corpore infigitur. Ungula dicta est eo quod effodiat. Hec et fidicule, quia his rei in eculeo torquentur ut fides inveniatur. Eculeus autem dictus est eo quod extendat. Est et lamnarum genus supplicii adhibendum [illegible] unctum [illegible] vid. supplicio tormenta, fustes, metalla atque exilia adiungunt. Et hec per gradus [illegible] veniunt. Talio est similitudo vindicte ut taliter quis patiatur ut fecit. Hoc enim et natura et lege est institutum. Exilium dictum quasi extra solum. Nam exul dicitur qui extra solum est. Unde post liminio revertentibus [illegible] de exilio reductio. Qui sunt electi [illegible] extra [illegible] damnati autem exilium [illegible] relegatis et deportatis. Relegatus est quem bona sua sequuntur. Deportatus quem non sequuntur. Proscriptio exilii [illegible] damnatio [illegible] porro [illegible] proscriptus quia palam scriptus. Metallum est ubi exules de civitate ad eruenda vena marmoraque secanda in crustis deputantur. Ab ea de vocata est. Sed est sola malorum [illegible] postrema que libertatem [illegible] supplicio gravior est. Etiam ubi libertas perit, una ibi perierunt et omnia. Patibulum a vulgo furca dicitur quasi ferens caput. Suspensum enim strangulatum exanimat. Sed patibulum minor pena quam crux. Nam patibulo appensos statim exanimat, crux autem affixos diu cruciat.

Culleus est parricidale vasculum a celando i. claudendo dictum. Est autem uter ex corio factus, in quo parricide cum simia et gallo et serpente inclusi in mare precipitantur. Cum autem ... [illegible] ... tum generibus ad ... et de ... [illegible] ... Ex dictis (?) Dig. l. iii. Ca. xxxviii. De ignominiosa missione et capitis diminutione

Multa genera sunt missionum. Est dimissio honesta que est emeritis stipendiis [illegible] ab imperatore indulgetur. Est causaria que propter valitudines laborum militie solvit. Est ignominiosa [illegible] quotiens is qui mittitur ob delictum sacramento solvitur. Est et [illegible] genus missionis si his cuius (?) numerum cumpleverit subiiceret. Sed autem [illegible] ignominia causa [illegible] missus neque in urbe Roma neque alibi ubi imperator est morari licet. Ibidem lib. xi. Paulus lib. xi ad edictum. Capitis diminutio fit triplex diminutio: ut magna et minor et media. Non de finitur capitis minutio. Defuncti autem dicuntur qui ab his quorum filiifamilias sunt desistunt in hostium numero fieri. Sed et hi quos senatus hostes iudicaverit vel relegati [illegible] ita ut civitate amittant. Paulus libro xi ad edictum. Eas obligationes que naturalem prestationem habere intelliguntur palam est capitis diminutione non perire, quia civilis ratio naturalia iura corrumpere non potest. Paulus l. ii ad Sabinum. Capitis diminutionis tria genera sunt: maxima, media, minima. Tria enim que habemus: libertatem, civitatem, familiam. Igitur cum omnia hec tria amittimus, maxima est. Cum vero amittimus civitatem, libertatem retinemus, media est. Minima cum sola familia mutatur, civitate et libertate retentis. [illegible] in [illegible] lib. [illegible] Ca. xxxix. De iudiciis criminum publicorum secundum leges

Publica iudicia dicta sunt quia cuivis ex populo exsecutio eorum permittitur. Quedam horum capitalia sunt, quedam non capitalia. Capitalia que ultimo supplicio afficiunt vel que capitis interdictione vel deportatione vel metallo. Cetera si qua infamiam irrogant cum damno pecuniario publica etiam iudicia sunt. Quod lex Iulia maiestatis, lege in eas scilicet qui contra imperatorem vel rem publicam aliquid moliti sunt. Huius pena animadversionem suscipit, et memoria rei etiam post mortem damnatur. Item lex Iulia de adulteriis coercendis que non solum temeratores alienarum nuptiarum gladio punit, sed et eos qui cum masculis infandam libidinem exercere audent. Que lex etiam stupri flagitium punit cum quis sine vi vel virginem vel viduam honeste viventem stupraverit. Pena autem eadem lex irrogat peccatoribus, si honesti sunt, publicationem partis dimidie bonorum, si humiles, corporis coercitionem cum relegatione. Item

lex cornelia de sicariis que homicidas ul-
tore ferro persequitur vel eos qui causa homi-
nis occidendi cum telis ambulant. Telum autem ut gai-
us in interpretatione legis xii tabularum id
appellatur quod ab arcu mittitur et quod manu cum
quid mittitur. [illegible] vel [illegible]
[illegible] telum [illegible] causa gere-
re non videtur homines occidendi causa porta-
re. Igitur et lapis et lignum et ferrum telum dici-
tur [illegible] quod in longinquum mittitur a
greco telon. Pena est ferri animadversio eadem
lege et venefici capite damnantur qui
artibus odiosis tam venenis quam susurris
magicis homines occiderint vel mala medica-
menta publice vendiderint. Item lege pom-
peia de parricidiis pena [illegible] gladio
neque ignibus neque alia sollempni
pena subicitur sed insutus culleo cum cane
et gallo gallinaceo et vipera et simia inter
illas ferales angustias comprehensus secundum
quod regionis qualitas tulerit vel in vicinum
mare vel in amnem proicitur ut omni elemento-
rum usu vivus carere incipiat et ei celum superstiti
terra mortuo auferatur. Item lege cornelia de falsis
que pena irrogatur ei qui testamentum vel a-
liud instrumentum falsum scripserit signaverit re-
citaverit subiecerit quive signum adulterinum
fecerit sculpserit expresserit sciens dolo malo.
Eiusdem legis pena in servos ultimum supplicium
est in liberos deportatio. Item lege iulia de vi
publica seu privata cuius legis pena manifesta
in vi publica deportatio, in privata
tertie partis bonorum publicatio.
Raptus quoque violentus virginis aut vidue vel
sanctimonialis tam in ipsos raptores quam in illos
qui operam flagitio dederint capite punitur.
Item lege iulia peculatus eos punit qui
pecuniam vel rem publicam vel sacram vel religiosam
furati fuerint. Sed iudices qui tempore admi-
nistrationis [illegible] capitali animadversione
puniuntur, et omnes illi qui ministerium eis ad-
hibuerint vel qui [illegible] subtractas
scientes susceperint. Item lege fabia de plagia-
riis quandoque capitalis pena irrogatur, interdum
levior. Item lege iulia de ambitu et lege iulia
repetundarum et lege iulia de annona et alie que
[illegible] non irrogant sed aliis
penis eos subiciunt qui earum precepta neglexe-
rint. Et instrumento [illegible] Ca. [illegible] ff. eod.

Tempore licet [illegible] coherceat. Ca.

Criminum quedam sunt publica, quedam
[illegible] ordinaria publica [illegible]
[illegible] de publicis iudiciis [illegible]
[illegible] adulterii accusatio [illegible] committitur.
Item quedam sunt capitalia, quedam non capi-
talia. Capitalia sunt que caput vel civitatem adimunt.
Receptores latronum [illegible] puniendi sunt ut la-

trones. Effractores quoque capite puniuntur
quandoque levius. Expilatores tamquam acriores
fures gravius puniuntur. Qui hereditatem non-
dum aditam compilaverit extra ordinem pu-
niuntur. Qui terminos moverit pecuniali
pena vel arbitrio tenetur. Qui in publicum
dare [illegible] extra ordinem
puniuntur. Sacrilegi quoque bestiis damnandi
quandoque vivi exuruntur, quandoque in furca suspen-
duntur. Qui morte sibi conscivit [illegible] bona
eorum fisco vindicantur. Crimine lese
maiestatis similiter est et [illegible]
[illegible] puniuntur [illegible] bonorum [illegible]
et cum [illegible] defunc-
ti memoria [illegible] non denegatur. Criminis
apostatarum pena est [illegible]
[illegible] bona eorum publi-
centur [illegible]
[illegible]
gladio puniendi vel ferali peste absumen-
di. Lege [illegible] liberos qui dicunt
se ingenuos. Crimen [illegible] flammarum
[illegible] famosi libelli scriptor
vel publicator capitali [illegible] In-
cendiarii igne cremantur. Grassatores ca-
pite puniuntur. [illegible]
aut [illegible] aut furca suspenduntur
[illegible]
puniuntur aut furca suspenduntur aut bestiis
[illegible] aut in insulam deportantur. Ca.
[illegible] de pena [illegible] codice li. viii. C. C.
[illegible] non solum opus voluntas [illegible]

[illegible] aut similitate voluntate [illegible]
[illegible] quia effectum puniri voluerunt
[illegible]
[illegible] si quis non dignum [illegible] attemptave-
rit [illegible] causa [illegible]
[illegible] capitali [illegible]
Item ad corneliam legem de sicariis [illegible]
cum telo ambulaverit [illegible] causa
is qui hominem occiderit vel cuius dolo factum fuit
[illegible] legis cornelie de sicariis pena co-
ercetur. Imperator [illegible] si quis
infantis necandi [illegible] fuit
[illegible] capitali supplicio esse puniendum
[illegible] Item [illegible] mulie-
[illegible] voluntate occidendi [illegible]
[illegible] forte maritus cum uxorem
[illegible] familia non [illegible] mari-
ti sed etiam uxoris [illegible] domi
fuit [illegible] Item
digestis ti. de [illegible] l. [illegible] Si quis [illegible]
[illegible] feminam [illegible] ingenuos [illegible]
[illegible] attemptaverint [illegible]
[illegible] et si [illegible] attemp-
tata sit in [illegible] loci [illegible] Item non solum is in

iniuriarum tenetur qui fecit, hic est qui percussit, unde il-
lo qui tenetur qui dolo fecit ut qui [illegible] ut
cum [illegible] pugnos [illegible] ictu apud [illegible]
ne. Si quis pulsatus non est manibus levatis
sed adversus eum [illegible] qui vapulavit non tamen
percussit iniuriarum actione tenetur. Titulus de eo quod
ordinarius dicitur. Sollicitatores alienarum
nuptiarum item et matrimoniorum interpellatores
etsi effectu sceleris potiri non possunt propter volunta-
tem perniciose libidinis extra ordinem puniuntur.
Qui puerum [illegible] abduxerit vel corruptum comite
[illegible] puellam aut pellexerit
et ne ad iudicium gratia facient dona persuadent
ita ut [illegible] persuaserit dederint, perfecto flagitio
puniuntur capite, imperfecto in insula deportatur.
Corrupti comites summo supplicio puniuntur.
Et com[...] titulus de penis. Capitulis ve-
ro [illegible] Si vir. Cogitationis penam
nemo patitur. Pena lege civili [illegible] statuta
est, vim [illegible] qui occiderit
[illegible] causa [illegible] fuit [illegible] et qui
occidit puniatur [illegible] cum [illegible]
ea que [illegible] effectum desiderant [illegible]
non [illegible] animum considerat [illegible] indig-
ti de [illegible] in [illegible]
petua [illegible] Sic et [illegible] facta [illegible]
quod calore iracundie fit [illegible] non ante
[illegible] apparuit indicium animi
fuisse [illegible] repudium in
[illegible] non [illegible]
[illegible] in quibus [illegible]
ro [illegible] teneri [illegible]
[illegible]

Ca. xxxviii. De pena legalis [et] arbitraria.

Penis sequitur indigeste [illegible] de penis
legis [illegible] in [illegible] fuit
[illegible] compariendo atque [illegible]
[illegible] capitis non [illegible] Sed qui decreptum regium
[illegible] adversus [illegible] maiestatis [illegible] vel dese-
[illegible] sunt famose religionis [illegible] atque
principali [illegible] introducta sunt in
[illegible] varietate [illegible] quibus
[illegible] varietas itaque [illegible] vari-
etate [illegible] de penis
aut [illegible] puniuntur ut [illegible]
[illegible] adulterium [illegible]
[illegible] libelli [illegible]
latronum [illegible] manifeste
[illegible] est [illegible]
[illegible] qualitate [illegible]
[illegible] ut [illegible] imputata sunt
[illegible] qui [illegible]
non [illegible] puniuntur [illegible]
quibus [illegible] persona [illegible]
[illegible] eius qui fecit [illegible] passus est [illegible]
[illegible] puniuntur [illegible] sunt qui libe-
ri [illegible] qui [illegible] parte [illegible] est qui
qui [illegible] et qui [illegible] qui [illegible]

[illegible] vel [illegible] etatis [illegible] facit
[illegible] ut [illegible] capite
[illegible] ut [illegible] supplicio [illegible] distinguitur et
in maiore [illegible] sive ut [illegible] vel
[illegible] qualitate [illegible] ut [illegible] longe est
si furta manifesta an manifesta distinguitur
[illegible] aggravatur [illegible] per [illegible]
[illegible] civitatis [illegible] sive de
[illegible] eum [illegible] ut fur
[illegible] a grege [illegible]
tatur ut [illegible] qui [illegible]
[illegible] qui [illegible]
fuit [illegible] quam [illegible] qui occidit puniatur
[illegible]

Ca. xxxix. De dispensatione contra iura [illegible]

Quoniam quod vigor discipline quam [illegible]
relaxet [illegible] dispensatione [illegible]
[illegible] sit dampnabilia [illegible] tol-
lat [illegible] intuitu pietatis vel necessitatis
vel utilitatis [illegible] vel [illegible] sicut Gelasius
[illegible] necessitate [illegible] Italia [illegible]
[illegible] et ministrorum [illegible]
[illegible] destituta [illegible] ut [illegible]
[illegible] canonicarum [illegible]
[illegible] dispensatione
in [illegible] statutum est [illegible]
ut ad [illegible] ordines [illegible]
sic [illegible] Ianuario episcopo [illegible]
[illegible] senectute [illegible]
[illegible] ut [illegible]
maledicte [illegible] simplicitatem
tua in senectute [illegible]
[illegible] intuitu [illegible] sicut [illegible]
Gelasius ait [illegible] voluntate [illegible]
tate vel [illegible] ut [illegible]
[illegible] satis [illegible]
[illegible] necessitatis intuitu
sic [illegible] qui [illegible] episcopo [illegible]
[illegible] metropolitanum ordinatio [illegible]
utroque [illegible] aut [illegible]
[illegible] in [illegible]
[illegible] necessitate [illegible]
[illegible] dispensatione [illegible]
est ut deinceps [illegible]
[illegible] metropolitani ordinem [illegible]
[illegible] et [illegible]
in [illegible] multitudine [illegible] vel
[illegible] dimittenda [illegible]
[illegible] maxima [illegible]
[illegible] animadvertenda [illegible]
[illegible] dispensatione [illegible] vero [illegible]
[illegible] aliquid [illegible]
[illegible] magis aliquid [illegible]
[illegible] qui [illegible] tempestate [illegible]
[illegible]
[illegible] ut [illegible] et [illegible]
[illegible] dum [illegible]
[illegible] dispensatione [illegible] quedam

ne auctorum peccatum dispendia valeat innui-
tari sicut in iudicibus [illegible] qualiter probatur de filiis
regum [illegible] [illegible]tarum. Sic ad quingen-
tarum applicatorum tali coniugio gravati ec-
clesiastice ordinibus non applicentur nisi forte
illos aut maxima ecclesie utilitas vel necessitas
postulet vel evidens multorum prerogativa
meritorum penitentia vel quedam [illegible]
sicut leo papa ait in decreto [illegible] de laicis publi-
ce [illegible] de certa canonum ordinatur. Eius illos
quorum [illegible] [illegible] in [illegible] [illegible]
[illegible] ad [illegible] officium [illegible] sunt similiter
[illegible] [illegible] non [illegible] apostolice sedis
statutis [illegible] remissio [illegible] non datur licentiam
delinquendi. [illegible] [illegible] quibus [illegible] que
[illegible] [illegible] tollantur que iam [illegible]
[illegible] pia [illegible] [illegible]. Gelasius [illegible]
aliquem cum [illegible] ecclesie [illegible]
precepta canonica. [illegible] decretum vel [illegible]

Ca. xxv. de [illegible] que excusat aliquem a pena

Sunt autem multa que excusant a pena
videlicet mentis alienatio. Talia enim
fiunt alienata mente [illegible] sunt.
[illegible] aut homo alienate mentis [illegible]
[illegible] mentis [illegible] non [illegible] aug.
[illegible] loth [illegible] filias suas [illegible]
[illegible] ut [illegible] hospites [illegible]
[illegible] item [illegible] ebrietate [illegible] intelligas si [illegible]
toto fuerit alienate mentis [illegible] in nullo
sunt [illegible] [illegible] intelligunt [illegible]
[illegible] non [illegible] tamen si fuerit
[illegible] est pena imponenda [illegible] levior [illegible]
si [illegible] tale quid commisisset. Hoc fit ad cau-
telam [illegible] disciplina ecclesie [illegible]. Item ex-
cusat a culpa et a pena coactio [illegible] si fuerit
absoluta [illegible] si fuerit conditionalis [illegible] ex-
cusat. [illegible] si forte aliquis deceptus [illegible]
fraude vel dolo alterius vel [illegible] fit [illegible]
[illegible] fallendo fallitur [illegible] [illegible] que est
contra articulos fidei precepta [illegible]
[illegible] quorum observantia non est [illegible]. [illegible]
[illegible] ignorantia [illegible]. Si quis ignorat ignorabitur
quod tamen excusat [illegible] ignorantia non a
toto [illegible] [illegible] [illegible] non fuit affectata [illegible]
[illegible] item multitudo non excusat [illegible] videlicet
sicut [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] tamen multitudo a pena [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] multitudo [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] multitudinem. Item [illegible] excusat
[illegible] vel [illegible] si [illegible] non doli capax [illegible]
[illegible] [illegible] alii attenuat [illegible] [illegible] de-
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] Item [illegible] [illegible] facilitas [illegible]
[illegible] [illegible] que sunt consideranda [illegible]
[illegible] vel attenuatione pene [illegible] [illegible]
da [illegible] [illegible] [illegible]. Ca. xxvi. an

aliquis puniendus sit sine culpa

Quintum an pariter dicere sine [illegible] puniret
[illegible] ignorantie constat admissum [illegible]
ignorantia [illegible] excusat multorum auc-
toritatibus [illegible]. Aug. cum [illegible] aug. [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible]. Item quibus locus
innocentie [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible]. Item [illegible] [illegible] iiii. [illegible] baptiza-
ti [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] qualis pena
[illegible] [illegible] [illegible] fideles fili-
os suos [illegible] non [illegible]. [illegible]
est filius [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible]. Ego sum dolus [illegible]. Item [illegible]
sodomitarum non [illegible] [illegible]
[illegible] celesti igne [illegible]
[illegible] igne pena illis [illegible] est [illegible] suc-
cessio [illegible] [illegible] est [illegible] [illegible] aut
[illegible] est [illegible] [illegible] [illegible] corpo-
[illegible] flagellari. Illud [illegible] etiam intelligendum
est [illegible] qui [illegible] [illegible] [illegible] vi
in [illegible] [illegible]. Item [illegible] [illegible]
[illegible] chanaan filius eius maledictus. [illegible] de
[illegible] [illegible] [illegible] ad [illegible] iudicis [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] corpo-
[illegible] mortem [illegible] addicte sunt. [illegible] quoque
[illegible] [illegible] omnis regni [illegible] [illegible]
[illegible] eius [illegible] in regno [illegible] nati sunt
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] dei fuit [illegible]. [illegible] [illegible]
[illegible] ad [illegible] [illegible] omnibus [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] non [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
aliorum [illegible] imitatores [illegible] eorum. [illegible]
[illegible] pena [illegible] non [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] originali [illegible] [illegible] aug.
[illegible] erat [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] pena [illegible] est [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] talis pena [illegible]
que [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] etiam tota [illegible] [illegible] [illegible] ma-
gnitudine [illegible]. Et [illegible] non [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] filius [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] ignorante [illegible] [illegible] pe-
na [illegible] infamie [illegible] filius [illegible] [illegible]
lese maiestatis. Et omnis illegitime nati [illegible]
[illegible] suorum [illegible] [illegible] [illegible]
corporali [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] plebs [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] est [illegible] sodomitarum [illegible]
li celesti igne [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] etiam [illegible] et [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] flagello delinquentium. Item
non [illegible] casus [illegible] aliquis [illegible] [illegible]

[illegible] Ca. xxvi an aliquis puniendus sit sine culpa

litate ac iuste sive culpa et non sive causa
vel usibus paupertate eorum favore vicinum
secularis ordo personas spoliat et loca unde pro
eius paupertate etiam que consueverunt esse com...

[illegible]

Ca [illegible] ... [illegible]

[illegible]

Explicit liber summe [illegible] doctrinalis compilatus [illegible] de Kazimiria [illegible] ... sub anno domini millesimo [illegible] ... [illegible]